

DOCUMENTE

privitoare la

STORIA ROMÂNILOR

culese de

Eudoxiu de Hurmuzaki.

Publicate sub auspiciile Ministeriului Cultelor și Instrucțiunii publice și ale Academiei Române

VOLUMUL X

1763—1844

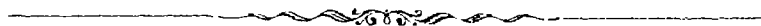
CUPRINDE

DOCUMENTE

ADUNATE, ADNOTATE SI PUBLICATE

DE

NECULAÎ IORGA

BUCURESCI.

1897.

DOCUMENTE

privitoare la

STORIA ROMÂNILOR

Lyons

RAPOARTE

CONSULARE PRUSIENE

DIN

IAȘI ȘI BUCUREȘTI

(1763—1844)

ADUNATE, ADNOTATE SI PUBLICATE

DE

NECULAÎ IORGA

Sub auspiciile Ministeriului Cultelor și Instrucțiunii publice și ale Academiei Române.

BUCURESCI.

1897.

ALEXANDRU IPSILANTI
DOMN AL MOLDOVEI ȘI ȚEREI-ROMĂNEȘTI
1774 — 1797

P R E F A Ț Ă

I.

Nu se poate vorbi de relații serioase și continue între depărtata Prusie și țările române de la Dunăre înaintea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Totuși e interesant poate să se menționeze atingerile sporadice aduse de intimplare între aceste State înaintea epocii pomenite.

Lăsăm la o parte participarea de contingente române la războaie de-ale Poloniilor în Brandenburg sau în Prusia stăpânită de cavalerii teuton¹⁾ și ne oprim la tratatele încheiate în 1542 de Petru Rareș cu electorul Ioachim al II-lea.

În 1541, Domnul Moldovei se întorsese din Constantinopol, adânc umilit de feliul cum își recăpătase țara. Dacă sultanul Soliman nu «l-a sărit de trei ori cu calul», pentru a-și împlini jurământul de a călca trupul hainului²⁾, condițiile ce trebuiau să primească Domnul *iertat* fură grele: mărire de tribut, garnisonă otomană, un fiu zălog la Poartă³⁾. Lăsase la Constantinopol datorii enorme, pe care nu credea să le mai poată plăti. În sfârșit, Moldova unde se întorcea, nu mai era aceea pe care o lăsase în 1538: raiaua Cetății-Albe se suise până la Tighina, unde se ridica o cetate menită să-l ție în frâu⁴⁾. De și ușuratec în acțiunile și planurile sale, Rareș nu putea să uite lucrul atât de ușor, și gândul de a-și răzbuna a trebuit să-l aibă în minte. Totuși, ca om care știa să aștepte, el făcu servicii Sultanului în anul restabilirii sale în Scaun, și după întoarcerea sa din Ardeal păru că se dă petrecerilor. «Iar Domnul Petru-Voevod», scrie Macarie, în Mart 1542, «își hrănește cinstitele bătrânețe cu băi și băuturi și mâncări, întocmai ca o lebedă cu penele aurite de-asupra unei clădiri⁵⁾».

Pe când «lebedă cu penele aurite» se ocupa astfel, o dietă germană, inutilă ca toate celelalte, decretă războiul sfânt contra Turcilor cari, răpuind regatul unguresc, amenințau Imperiul. Soldații creștinătății întregi trebuiau să se adune de la 1^{iul} la 15 Maiu

1) Asupra căroră, v. Papiu Ilarianu, *Tesauru de monumente istorice*, III (București 1864), 9.

2) *Adausurile* lui Neculce, în Kogălniceanu, *Cronicele României*, II, 183.

3) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, 9.

4) Cf. Hammer, *Gesch. des osm. Reiches*, III, 203; Hurmuzaki, II, 215; *Supl.* II¹, 152; II², 274.

5) Bogdan, *Vechile cronice moldovenești până la Urechiă* (București 1891), 212. Cf. Urechiă, în Kogălniceanu, *o. c.*, I, 203.

1542 pentru a liberă Buda și toată Ungaria. În fruntea lor, Dieta puse pe Ioachim de Brandenburg, care participase la o campanie anterioară contra Turcilor ¹⁾.

Se pare că șeful expediției cruciate nu se adresă lui Petru Rareș pentru a-i cere concursul, ci Domnul se oferi însuși. Încă din Mart 1541, Ieronim Laszki, ambasadorul german pe lângă Poartă, asigura că noul principe s'ar răscula, dacă Împăratul l-ar ajuta cu trupe să cuprindă Tighina ²⁾. Înainte de Ianuar 1542, Rareș oferise Polonilor chiar, autorilor căderii sale din 1538, celor mai urâți dintre inimicii săi, să le deie informații asupra «vrăjmașului» ³⁾. Mai mult, prin April sau Mai următor, el făcuse declarații de o îndrăzneală extraordinară unui dragoman polon care venia din Constantinopol: Era gata să-și jertfească fiul, pe care-l privia ca mort, de cum trecuse Dunărea, să descopere Polonilor planurile Sultanului, ce-i erau toate cunoscute, să lupte alături cu cei de o lege cu dânsul, «până la peirea capului.» «Dacă aș vedea,» zicea el, «că vre-un rege creștin s'ar ridica puternic și cu credință în potriua Turcilor, atunci m'aș alipi de dânsul într-o adevăr și l'aș ajuta din toate puterile ⁴⁾.»

La data acestor mărturisiri, prea clare și periculoase pentru a putea fi considerate ca o stratagemă, Domnul Moldovei intrase în legături acum cu șeful armatei creștine. Înainte de 1ⁱⁱⁱ Mart, înțelegerea privitoare la ajutorul ce va da Petru aliaților era stabilită; scrisorile prin care Electorul se îndatoria a răsplăti cu bani aceste servicii, a împăca pe noul său prieten cu Polonii și a-l introduce în complexul de state al Sfântului Imperiu Roman se aflau în păstrarea lui Rareș. La 1ⁱⁱⁱ Mart, acesta se obligă la rândul său față cu creștinii, cărora li promite știri autentice și dese asupra mișcărilor inamicului, furnizarea unei zăherele cu plată, de 30.000 de boi și trădarea față cu Sultanul, când oștile s'ar găsi gata de luptă. Domnul se încumeta a da, «pe cât e cu putință,» folosindu-se de tulburarea produsă între Turci de defecțiunea sa, pe Soliman cel Mare însuși, «viu sau mort,» în mâinile Electorului ⁵⁾.

Plecarea armatei coalizate se zăbovi simțitor; șeful ei ajunsese la Viena abia la 6 Iunie. Lipsa de bani era mare; în Iulie trebui deci să se adune o nouă dietă, la Nürnberg ⁶⁾, și, așteptând răsplata promisă, Petru Rareș se vădu nevoit de o cam dată să împrumute de la Electorul o sumă de 200.000 de galbeni ungurești, dintre cari jumătate o dădu în natură, trimetând cireți de boi, care fură vândute în Polonia de agenții lui Ioachim. Suma era să fie restituită, după sinetul din 24 Iunie 1542, în două termene, îmbrățișând o perioadă de doi-spre-zece ani. La 29 ale lunii, Ioachim fixa la 300.000 de galbeni recompensa ce Domnul Moldovei trebuia să primească după îndeplinirea condițiilor tratatului secret de la începutul anului, iar, la 4 Iulie, un act solemn, ridicând suma făgăduită la 500.000 de ughi, recapitula îndatoririle impuse amânduror părților de tratatele anterioare. Se lăsa la o parte numai clauza privitoare la prinderea Sultanului de Moldoveni, făgăduiala părându-se, de sigur, prea încredută Electorului ⁷⁾.

1) Cf. Fessler, *Gesch. von Ungarn* (ed. Klein, Leipzig 1874), 520 și H. Traut, *Kurfürst Joachim II. von Brandenburg und der Türkenfeldzug vom Jahre 1542* (Gummersbach, Luyken, 1892, in 8°), *passim*; Rinaldi, *Annales ecclesiastici*, an. 1542, §§ 33, 36.

2) Hurmuzaki, II, 215, 217.

3) *Ibid.*, Supl. II^a, 159.

4) *Ibid.*, II, 223. Cf. 225.

5) Papiu, *o. c.*, III, 13-5.

6) Fessler, *l. c.*, 520; Zinkeisen, *Gesch. des osm. Reiches in Europa*, II, Gotha 1854, 848-9.

7) Papiu, *l. c.*, 16-8, 19-20, 20-3. Trecerea la creștinii se înțelege de la sine, de oare-ce tratatul vorbește de intrarea lui Petru în confederația germană.

Târziu de tot, din cauza lipsei și a neînțelegerilor dintre națiile diferite care alcătuiau armata cosmopolită a lui Christos, trupele comandate de Elector se înfățișară înaintea orașului Pesta, a căruia cucerire trebuia să preceadă și să asigure pe a Budei. Ioachim trecu Dunărea la 26 Septembrie ¹⁾.

În acest timp, Domnul Moldovei continua relațiile sale cu lagărul creștin. Patru soli fură trimiși prin Ungaria, dar nu sosiră. Un al cincilea, mai norocos, Iacob Fischer, expedit din Suceava la 20 August, ajunsese în Pesta, călătorind prin munți ²⁾, la 20 ale lunii următoare. Aducea știri asupra Turcilor, cari erau să trimeată 100.000 de oameni pentru despresurarea Budei, rămânând ca Sultanul însuși, cu 800.000 (*sic*) de ostași și contingentele tributarilor, să plece tocmai în primăvara lui 1543. De aceea, sfatul Voievodului era să se atace Turcii din Ungaria înaintea sosirii Padișahului, prelungind campania peste marginile anului, Ardealul fiind un bun cvartir pentru iarnă. Cât îl privește pe dânsul, Petru întărește tot ce făgăduise, cu riscul de a-și pierde fiul și măcar că nime nu-l ajutase în luptele sale cu Polonii și Turcii: se ruga numai ca toate să se petreacă în taină, mai ales fără știința Ungurilor, cărora nu li ierta vîndarea din 1538 ³⁾.

Puține zile după sosirea lui Fischer, la 5 Octombrie, se dădu un mare asalt, care decise soarta campaniei. Ioachim, descurajat de neizbânda acestei silinți supreme, hotări retragerea armatei adunate cu atâta greutate. Nici Pesta măcar nu fusese cucerită, de și garnisona era cea obișnuită ⁴⁾!

Petru Rareș însă, cu toată ușurătatea lui, — *inquietum illud et violentum ingenium*, scrie un contemporan ⁵⁾, nu era nici un sentimental, nici un visător, și nu-și simția de loc tragere de inimă pentru cauzele nobile fără noroc. Prietenia cu Germanii o înțelegea numai pecetluită de victorie: aflând înfrângerea și rușinoasa părăsire a proiectelor mari de la Spira, el trimise, fără nici-un scrupul, la Constantinopol, pe un sol imperial, lucru pe care nu l-ar fi făcut, spune Petru Porembski, secretariul reginei Isabela, — «dacă Nemți ar fi învins sau măcar ar fi recâștigat Pesta ⁶⁾».

Pentru ori-ce împrejurare, el pregătise o năvălire în Ardeal, năvălire, care trebuia întâiu să-i răcorească inima răzbunătoare. Întreba pe ai săi, în violența sa barbară de limbagiu, cât e de departe Alba-Regală și se jura că, intrând în cetate, va spânzura corpul dezgropat al vîndătorului Zápolya ⁷⁾. Pe urmă, Ardealul putea să-l despăgubească pentru Basarabia pierdută; în provincia aceasta slăbiată de dezbinări, era o populație de aceeași limbă, care aștepta cu simpatie coborîrea din munți a Voievodului moldovean ⁸⁾. La 16 Octombrie, acesta era la Trotuș, și în curând trecu pasul Oituzului pentru a începe o scurtă și neizbutită invazie ⁹⁾.

Cu Ioachim și campaniile de recuperare se mântuise definitiv. Aventura de bătrâneță a lui Rareș n'a avut altă consecvență de cât negociarea în curs de două vea-

1) Fessler, *l. c.*

2) «Zeus» din document pare să fie *Zips*.

3) Iorga, *Acte și Fragmente*, I (București 1895), 108-10; o parte din document și în Traut, 104 n. 1 (cu deosebiri).

4) Fessler, *l. c.*, 521; Zinkeisen, *l. c.*, 849-50; Hammer, III, 247-8.

5) Hurmuzaki, II⁴, 279.

6) *Ibid.*, Supl. II¹, 166.

7) *Ibid.*, II¹, 295.

8) «Et aliqui Valachi possident bonam regni partem, qui levi de causa, propter linguæ societatem, illis adhaeserunt, (cetește: adhererent). *Ibid.*, 306-7. Și Secuții se pleacău mai mult spre dânsul (*ibid.*, 306; cf. 286, sau vol. II, 231, sau Supl. II¹, 162).

9) V, *ibid.*, II¹ și II⁴, la acest an, mai ales II¹, 238-9.

curi a sinetului din 24 Iunie, negociare care atrase la Berlin, la sfârșitul secolului al XVI^{lea} și după aceea, personalități interesante și ridicule, ca pretendenții Wolfgang și Bogdan Sasul ¹⁾.

* * *

Jumătatea a doua a veacului al XVII^{lea} a fost o epocă tulburată în Europa orientală. Polonia, slăbită de inconsistența sa interioară, părea menită să dispară, încunjurată cum era de vecini laconici, cari-și căutați încă hotare definitive. Unul dintre acești vecini, țarul Alexe, își pusese candidatura la tronul polon după moartea lui Vladislav al VII^{lea}; vîsurile sale se întindeau mai departe: comunitatea de religie cu supușii creștini ai Sultanului îi deștepta în minte idealuri bizantine. Călugării suveranului pravoslavnic începuse a cutreiera Orientul, întreținând nemulțămirile existente și creând simpatii politice nouă ²⁾. În același timp, ramura Casei de Vasa domnitoare în Suedia cânta să puie mîna pe posesiunile decădutei ramuri din Polonia; Electorul de Brandenburg doria să scoată de sub o vasalitate umilitoare pentru dînsul Prusia ducală, reunită cu Marca; o Putere nouă, vasală mai mult cu numele a Porței, ajunsă la o dezvoltare neașteptată sub principii energici și dibaci, Ardealul, se simția chemată să joace roluri mari, și Domnii săi umblau după supremația în principatele dunărene și chiar după puțin invidiabilul, dar disputatul tron al «Republicii polone».

Domnii Moldovei și Munteniei, cei d'întăiu mai ales, aveau interese mari în problemele deschise ast-fel la hotarele lor. Politica ardeleană li se păru mai folositoare, și o urmară, pe de-asupra schimbărilor de Domnie, mult mai rare în acest timp. Vasile Lupu făgădui pe Ruxanda, viitoarea soție a lui Timuș Cazacul, lui Sigismund, fiul întâiului Gheorghe Rákóczy. Printr'însul oferiră Poloniei aceleiași principe al Transilvaniei coroana țerei lor, în 1649, și Domnul moldovean încheiă cu Ioan Kemény, trimesul lui Rákóczy, un tratat de alianță pentru acest scop ³⁾. Muntenii și Cazacii împărtășeau aceleași sentimente, și, la una din copioasele mese ale lui Gheorghe Ștefan, agenții ligei băură, «încălziți de vin», în sănătatea lui «Gheorghe Rákóczy, rege al Poloniei și Ardealului» ⁴⁾.

Înlocuirea lui Vasile Lupu cu Gheorghe Ștefan nu schimbă îndreptarea politică a Moldovei. Sub Gheorghe al II^{lea} Rákóczy, Transilvania rămase dătătoare de direcție pentru vecinii săi. Unindu-se cu Suedia și Cazacii lui Hmilnițchi contra lui Ioan-Casimir, noul rege polon, Rákóczy atrase firește în această confederație pe Domnii Moldovei și Munteniei. În 1655, un anume Alexandru Iuliu Torquat, conte Frangipani, agent suedez, trece prin Moldova, mergînd la Hmilnițchi. În 1656, anul bătăliei de sub zidurile Varșoviei, bătălie în care armatele lui Carol-Gustav și Frederic-Wilhelm zdrobiră cu desăvîrșire trupele polone, Gheorghe Ștefan primi în Iași, unul după altul, pe călugărul atenian Daniil, de la Muntele Măslinilor, agent la Cazaci al Suediei și pe Got-

¹⁾ Un studiu asupra acestor pretendenți și a altora din veacul al XVI^{lea} se va publica în curînd în *Analule Academiei Române*. Piese, în Papu, III, 23 și urm.; *A. Fr.*, I (v. tabla, la numele Wolfgang).

²⁾ Hurmuzaki, IX, 71-2; *Fragments zur Geschichte der Rumänen*, III, 232-3, 236-7. Patriarhul din Constantinopol fu spînzurat la 31 Mart 1657 pentru bănuieii de înțelegere cu Rușii. Cel de la Antiochia venise la Moscova pentru a aștep-
ta pe țar la cucerirea Constantinopolului. Patriarhul din Ierusalim atrase prepusuri asupra-și și în acestat (*ibid.*).

³⁾ Memoriile lui Ioan Kemény, în Șinca, *Chron. Românilor*, ed. a 2^a (București 1886), III, 74-6 (originalul a fost tipărit de Lud. Szalay, în 1856, Pesta, Heckenast).

⁴⁾ Hurmuzaki, VIII, 522.

thard Welling, ambasadorul acesteia la Constantinopol. Un sol moldovean, cu daruri, se înfățișă, de sigur pentru întâia oară, la Curtea din Stockholm ¹⁾.

La 30 Decembrie 1656, apăsese manifestul lui Rákóczy contra Poloniei; îndată după intrarea trupelor sale în regat, contingente moldovene, muntene și căzăcești trecură granița la Sniatin. Câte-va luni mai târziu, protectorul și protejații o rupeau de fugă către Nistru, lăsând în mâna Tatarilor cea mai mare parte din armata ardeleană ²⁾.

Silit de nemulțămirea supușilor săi, Gheorghe al II-lea trebui să se supună unui simulacru de abdicatie, pe când aliații săi așteptau din zi în zi firmanul de destituție din partea Turcilor. Toate silințele unilate și stăruitoare ale lui Gheorghe Ștefan nu izbutiră: Poarta înțelegea încă de atunci comunitatea sa de situație cu Polonia, și se bucura de succesele acesteia ca de ale sale proprii. Tatarii căpătase ordine să ajute din toate puterile pe Ioan-Casimir; Domniile fuseseră amenințate de Han cu prădăciuni strașnice, dacă «măcar zece oameni» dintre ai lor vor merge în ajutorul lui Rákóczy ³⁾. La vestea — trimisă de Gheorghe Ștefan! — că periculosul vasal din Transilvania capitulase, agenții ardeleni fură înclși la Șepte-Turnuri, și Chiupruliul, Mare-Vizir, puse să tragă tunurile Serailului ⁴⁾. La toate stăruințele și tertipurile Domnilor, răspunsul turcesc fu neschimbat: ajutoarele neascultătorului Rákóczy trebuiau să se înfățișeze la Constantinopol spre a «săruta poala» sultanului ⁵⁾. Constantin Basarab din Muntenia nu îndrăzni să vie; cu atât mai puțin Gheorghe Ștefan, care avea pe conștiință și un oarecare tratat prin care se declara vasalul țarului, în schimb pentru iertarea de tribut, restituirea Basarabiei și Domnia ereditară ⁶⁾. Ambii yinovați fură destituiți. O tentativă a Domnului Moldovei, în Iulie 1658, nu izbuti, «și de atunci n'au mai vădit Ștefan-Vodă în toată viața sa Moldova ⁷⁾».

Din vreme încă, în 1657, simțindu-se pierdut, așa de pierdut în cât ori-ce sumă de bani nu l-ar fi putut scăpa, Gheorghe Ștefan se gândi la un adăpost pe lângă acei suverani pe cari-i ajutase contra Poloniei și Turcilor, cu riscul situației sale ⁸⁾. Rușii încheiaseră un tratat formal cu dânsul în 1654, și țarul îl jurase solemn în biserica lui Ivan Veliki din Moscova ⁹⁾; Suedia era cauza principală a nenorocirii sale; în sfârșit, un alt principe european, Electorul de Brandenburg, de și retras din liga contra Poloniei de la tractatul din Labiau, care-i satisfăcea pretențiile, îl felicitase călduros pentru participarea-i la expediția fatală pentru dânsul, la 2 Mart 1657 ¹⁰⁾.

În Rusia se duse fugarul pe la sfârșitul lui 1662, după ce petrecuse patru ani de exil în Ungaria, Viena și Moravia ¹¹⁾. Atât în Livonia, cât și la Moscova, unde stătu

1) Hurmuzaki, IX, 67-8, 74-6, 86-7; Papadopol-Calimah, *Gheorghe Ștefan Voivod* (București 1886), 3 și urm.; *Lettres de Pierre des Noyers, secrétaire de la reine de Pologne, Marie Louise de Gonzague* (Berlin, Behr, 1859), *passim*; Haag, în *Baltische Studien*, XXXI, 1881, 157-62.

2) Șineai, *I. c.*, 104 și urm.; Des Noyers, 293. Cf. Hurmuzaki, V, V², IX, la an. 1657.

3) Papin, *o. c.*, III, 78 (după Des Noyers, 311-3); *A. Fr.*, I, 245-6 (după o copie în Archivele din Berlin).

4) Hurmuzaki, V², 34-6.

5) *Ibid.*, 39; *Fragmente*, III, 237 și urm.; Miron Costin, în Kogălniceanu, *Cr.*, I, 355-7; Șineai, III, 112-3.

6) Tratatul e resumat într-o scrisoare a lui Gheorghe Ștefan către regele Suediei, publicată în Hurmuzaki, IX, 217-9. A trebuit să fie încheiat de la data suirii pe tron a Domnului (Sept. 1653) până la aceea a morții vecinului său Matei Basarab (19 April 1654 st. n.), solul rus fiind trimis și la acesta. Cf. Hurmuzaki, *Fragmente*, III, 201; *Magazinul istoric* al lui Laurian și Bălcescu, I, 304-5; IV, 330.

7) Miron Costin, 359; Hurmuzaki, V², 53; Șineai, III, 116; Des Noyers, 427.

8) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, 235; *Doc.*, IX, 90. Chiar și la Polonă (Des Noyers, 372-3).

9) V, n. 6.

10) Papin, III, 76; *A. Fr.*, I, 247-8 (cu variantele).

11) Cf. Hurmuzaki, *Fragmente*, III, 248; Șineai, III, 131; Hurmuzaki, *Doc.*, IX, 172-5, 196-7.

două luni întregi, nu căpătă nimic, nici măcar restituirea depozitelor încredințate unor negustori ruși. Nu i se dădu voie nici să vorbească direct țarului de pretențiile sale, și plecă, ducând cu sine numai zece blăni de cacom, pe care le prețuiește cu năcaz la 80 de taleri¹⁾.

Lui Carol-Gustav de Suedia îi ceruse ajutor Gheorghe Ștefan încă de pe la sfârșitul lui 1657, prin călugărul Daniil: voiă, zice agentul regelui, «un palatinat oarecare în Prusia,» unde să aștepte vremi mai bune²⁾. Când Domnul fu silit să părăsească a doua oară țara, el se adresă de mai multe ori la acela căruia-i atribuia în parte căderea sa. Cât trăi Carol-Gustav, nu căpătă nici-un răspuns. Supt minorul Carol al XI^{lea}, după multe silinți, i se acordă, în sfârșit, o pensie de 2.000 de taleri imperiali pe an, cu făgăduința că mai târziu i se va dăruî o moșie. Gheorghe Ștefan, care nu pierduse speranța unei restabiliri în Domnie, care purta feliu de feliu de proiecte curioase în mîntea sa naivă, ca, de pildă, o revenire în Scaun prin trupe suedese, franceze sau rusești, printr-o revoltă a prinșilor creștini de la Tatarei³⁾, doria să se stabilească într-un oraș apropiat de granițele Imperiului, Poloniei și Suediei. Wismarul i-ar fi convenit, dar se statornici, probabil după sfaturi de la Stockholm, la Stettinul-Vechi, atunci în posesiunea Suedezilor. Aici mai mult vegetă el din Iulie 1664⁴⁾ până la moarte, adică patru ani de zile. Locuia în castel, al cărui căpitan era departe de a avea respectul cuvenit unei nenorociri Domnești. «În toată viața noastră,» scrie bătrânul Domn exilat, în 1667, «n'am fost primiți și tratați ca aici, de căpitanul castelului, în cât, dacă s'ar putea, am fi vrut să fim supt pămînt mai bine⁵⁾.»

O vizită la Curte, în 1665, nu-l ușură situația. Omul ale căruia «mese și petrecării» rămăsese vestite în Moldova⁶⁾, se vedu aproape cu totul lipsit de mijloace, când nu mai avu juvaie să amaneze și când, din rațiuni de administrație locală, mica pensie suedesă nu i se mai putu plăti. Ba încă, supt pretext că «ruinează castelul,» comandantul voia să-l izgonească, împreună cu cei ce-l încunjura. Vestea că regele Franciei, puternicul Ludovic al XIV^{lea}, indemnă de Carol al XI^{lea} din Suedia, pe care Gheorghe Ștefan îl rugase pentru aceasta prin Neculai Milescu, s'a hotărît să i recomande cauza la Constantinopol, nu-l mai ajunse, poate, în viață⁷⁾.

Dintre toți suveranii europeni pe cari-i ajutase acțiunea lui politică, singurul care s'a înduioșat de starea Domnului fugar și i-a îndulcit zilele grele, a fost *marele elector*, Frederic-Wilhelm de Brandenburg. Încă din 1662, în calea spre Rusia, fugarul trecuse prin Statele acestuia și avuse cu dânsul o scurtă corespondență⁸⁾. Stabilit la

1) Hurmuzaki, IX, 217-9.

2) *Ibid.*, 90.

3) Cf. *ibid.*, 196-7, 209-10, 217-9.

4) La 5 Iunie 1664, era la Wolgast, în drumul spre Stettin, de unde scrie la 20 Iulie Electoralul de Brandenburg (cf. Hurmuzaki, IX, 219 și Papiu, III, 83, n° IX). Pentru Wismar, v. Hurmuzaki, *l. c.* I se propusese și Perna, în Livonia (*ibid.*, 207-8).

5) *Ibid.*, 249-50.

6) Miron Costin, 356. El se lăuda că moșiile sale cuprindeau o treime din Moldova (Hurmuzaki, IX, 218).

7) Cf. Hurmuzaki, IX, 243, 251-2 și *Supl.* I¹, 249-55. Gheorghe Ștefan trimisese însuși la Paris pe Torquat, trecut în serviciul său (ca și agentul lui Rákóczy, Jacob Nagy de Harsányi) (1665) și pe Milescu (1667). *Supl.* I¹, *l. c.* Cf. Picot, *Notice biographique sur Nicolas Spatar Milescu*, Paris 1883; extras din *Mélanges orientaux publiés par l'École des langues orientales vivantes* și, pentru Harsányi, *Arch. istorică*, I, p. 1, n° 261; Șineai, III, 125; Hammer, IV, 446; Nic. Bethlen, *Önéletirisa*, I, 422-3; Jacobus Nagy de Harsány, *Colloquia familiaria turcico-latina . . . seu status turcicus loquens* (1672); Szinyei, *Magyar Irók* (Budapesta 1894), IV, 477; Szilágyi, *Okmánytár II. Rákóczy György* (Budapesta 1874), *passim*. — Pentru relațiile lui Gheorghe Ștefan în exil cu Saedia, v. mai ales Hurmuzaki, IX, la anii 1660-8.

8) Papiu, III, 79-83; Haag, 160-2.

Stettin, la granița dintre Pomerania electorală și cea suedesă, Domnul trimese daruri principelui german (20 Iulie 1664), recomandându-se bunătații lui de inimă. Electorul răspunse printr-o scrisoare prietenească și un prezent de secară, icre, vite și oi pentru bucătăria noului său vecin, care pe atunci trăia încă bine, aducând de la Gubben vi-nuri, struguri, mei, gotul și muștar ¹⁾.

În general, purtarea aceasta prietenească urmă până la moartea exilatului. Electorul îi dădea regulat din magazinele de la Cüstrin și Neu-Mark 460 de măsuri de grâu pe an, împreună cu alte lucruri de hrană. La nevoie, Gheorghe Ștefan găsea la Curtea din Brandenburg ușurință de împrumut (adevărat, în schimb pentru amaneturi îndestulătoare), și Frederic-Wilhelm ușura plata datoriei, cumpărând pietre scumpe de la principilele orientale și iertându-i dobânzile neplatite. Andrei Neumann, residentul brandenburgic la Viena, își dădu toate silințele, vreme de patru ani, pentru a salva niște juvaie amanetate la Evreul Iacob Kopel Fränkel, care, neprimind nimic mai mult timp, voia să le vândă: Electorul primi chiar, când Domnul se hotări să desfacă pietrele, a simula o trecere a lor în stăpânirea sa, pentru a înlătura ori-ce rezistență din partea depositariului. Așa zisa *Doamnă*, Ștefania Mihailova, în realitate o țitoare a exilatului, care-și trimisese, încă din Ardeal, nevasta în țară ²⁾, fu bine primită la Berlin în vara lui 1665 și, când Gheorghe Ștefan sosi la rândul său în capitala electoratului, la sfârșitul anului următor, Frederic-Wilhelm porunci întâiu a i se da adăpost în castel. În refuzul de a-i da în arendă două moșii cerute cu acest titlu de Domnul redus la cea mai mare miserie, nu trebuie să se vadă un act de rea-voință sau de egoism: nenorocitul exilat era foarte puțin solvabil, și apoi una din moștile cerute se afla la hotare, iar alta formă un parc de vânătoare al Electorului. Gheorghe Ștefan nu spunea o frasă goală, scriind că «în șapte ani de exil, nime nu i-a arătat atâta îndurare, câtă a găsit, fără s'o ceară, la Electorul de Brandenburg.» La sfârșitul anului 1667 încă, se dădura iarăși ordine pentru provizii, și lui Frederic-Wilhelm i se adresă Domnul, pe patul de moarte, pentru a-i face o ultimă cerere de ajutor și a-i recomanda soarta Ștefaniei. Electorul făcu într'adevăr toate înlesnirile necesare acesteia, pentru a duce în Moldova, după cererea fratelui și rudelor, corpul lui Gheorghe Ștefan Voevod († 1668) ³⁾.

În timpul războiului mântuit prin pacea de la Belgrad, Grigore Matei Ghica, Domnul Moldovei, avea o situație politică neobișnuită pentru principii greci din principatele vasale. Cunoștințele ce păstrase în lumea diplomatică, dibăcia și talentul său pentru intrigă, vrâsta sa, în sfârșit (era apoi și fratele Mareșului-Dragoman), îl făcură să joace un adevărat rol de mediator între Puterile beligerante, în anii 1738 și 1739.

1) Papiu, III, 83-5; *A. Fr.*, I, 270-1. În 1665 încă, Domnul cheltuia 114 taleri pe săptămână pentru casă (Hurmuzaki, IX, 235). Suita sa totuși era foarte mică: în 1663, 6-7 persoane (*ibid.*, 236-7). Din ea cunoaștem doi Ardeleni, pe Ștefania Mihailova, secretariul Torquat, care-l înșală la Viena, pe Mălescu, care stătu puțin pe lângă el, pe Harsányi și pe «colonelul» Constantin Nacul. La sfârșit, neplătiți, îl părăsesc toți afară de Ștefania (cf. Papiu, III, *A. Fr.*, I și Hurmuzaki, IX, *passim*, supt acești ani).

2) V. Neculce, *O seamă de curinte*, în Kogălniceanu, *Cr.*, II, 187, 188. Domnul asigura însă că Rákóczy i-ar fi oprit femeia și niște bani (Hurmuzaki, IX, 172-3). Ștefania era, nu o «slujnică din țeri streine», cum crede Neculce (*l. c.*, 188), ci o Rușoaică, dezrobită de Doamna Salta (*A. Fr.*, I, 289).

3) Pentru istoria lui Gheorghe Ștefan la Stettin, cf. Hurmuzaki, IX; Papiu, III și *A. Fr.*, I, supt anii 1664-8; *Arch. istorică*, I, n-le 151 și 183.

Agentii săi se găseau la toate Curțile vecine; era în corespondență cu Sinzendorf, în Austria, cu Romantov, Nepluiev și Münich în Rusia; regele Poloniei oferea printr'însul mediația sa Porței. În Octombrie 1738 și mai târziu, Ghica, pătrundând puțină soliditate a alianței ruso-germane, încercă, prin pârcașul de Soroca, Petru Duca, să desfacă pe Ruși de Austriaci, ispitindu-i cu o pace separată, pe care ei o refuseră, și Austria, câteva luni pe urmă, o încheiă¹⁾.

Cât timp însă această Putere șovăia înaintea umilinței unei păci care trebuia să rupă din Statele imperiale provinciile abia câștigate, Ghica se gândi că o presiune din partea Prusiei, a căreia rivalitate cu Austria în Imperiu era geografică și naturală, ar grăbi primirea tratatului dorit de Poartă.

Deci, la 3 Ianuar 1739, residentul prusian din Danzig se pomeni cu un individ ciudat, «în haine turcești, dar fără turban, cu o blană de lup pe de-asupra; mic de stat, dar bine legat și voinic; cam de vreo 50 de ani, fără alai și aproape fără slugi,» care se recomandă, într-o nemțească «destul de bună, dar cam stricată», ca fiind Gheorghe *Haver*, Comis al Domnului Moldovei. Cerea un pas pentru Berlin, unde avea o însărcinare secretă pentru regele însuși sau primul său ministru. Noutatea lucrului, caracterul misterios al emisarului și existența ciumei în Polonia făcură pe residentul von Ferber să oprească pe musafir, cerând ordine în privința lui.

Frederic-Wilhelm însă era un om dintr-o bucată, un *rechtschaffener Mann*, căruia-i plăceau soldații și tabacul, dar care ura de moarte intrigile și subtilitățile diplomaților și oamenilor de Curte. Pentru *Împărat* avea vechiul respect al principilor din Germania, și Rusia era o țară cu oaste frumoasă. Ceti deci raportul lui Podewils și colegilor săi, și puse, cu cea mai indesață și urită scrisoare de care era capabil, următoarea rezoluție laconică: «Ce caută aici? Eu nu fac intrigă!»

Răspunsul fu redactat la 9 Ianuar; la 10, sosia alt raport din Danzig. «Cavaleriul moldovean» aștepta cu nerăbdare hotărârea regală, dar «stătea cu totul în tihnă,» mărgenindu-se a povesti residentului că și-a lăsat «echipagiul la Lemberg» și ca Grigore Ghica e nepot de soră al lui Neculai Mavrocordat «și Domn ereditar al Moldovei.» Frederic-Wilhelm puse să se redacteze atunci următorul ordin caracteristic: «De oare ce n'avem nici cea mai mică legătură cu Hospodarul acela, nici²⁾ nu ni se pare cu cale a discuta ceva cu dânsul, care e un vasal al Porței, să dai acest răspuns solului, comunicându-i, dacă se poate, ca o curiozitate, instrucțiunile lui.»

Întrebat despre partea aceasta, «Haver», care părea foarte nemulțămît, arată că voia numai să cumpere la Berlin «galanterii și alte lucruri particulare,» pe care, din cauza războiului, nu le putea găsi în Imperiu. Ferber trebui să se mulțamească cu atâta, și curiozitatea lui Frederic-Wilhelm nu fu satisfăcută.

La Petersburg, unde lucrul fu comunicat îndată de rege, prezența Comisului cu blană de lup inspiră oare-care îngrijiri. Vice-cancelariul Ostermann rugă pe ambasadorul prusian să comunice guvernului regal răspunsul ce crede el că ar trebui dat Moldoveanului, dacă acesta ar căuta să amâne sau să împiedece pacea: i se va spune că, «fiind elector și membru al Imperiului Roman,» suveranul Prusiei nu poate ajuta dezbinarea Ungariei

1) Hurmuzaki, *Supl. I*, 514-5, 517, 519-20, 526-33, 538; VI, 531 și urm.; IX, 668; Dadich, *Historische Nachrichten und Fragen, in Allgem. hist. Bibliothek v. Mitgliedern des kon. Instituts der hist. Wiss. zu Göttingen*, hgg. von J.-Chr. Gatterer, XV (Halle, Gebauer, 1770), 260, 268; *A. Fr.*, I, 354-5.

2) Probabil că trebuie să se citească «noch,» în loc de «auch,» în *A. Fr.*, I, 357, r. 9 de jos.

și că apoi se găsește și în legături de alianță cu Rusia. Frederic-Wilhelm se grăbi să scrie că tocmai așa răspunsese, ceea ce aduse o plăcere deosebită împărătesei Ana și favoritului Biren, duce de Curlanda, cărui i se împărtășiră scrisorile ¹⁾.

* * *

La 3 Iulie 1741, din Dresda, un «Domn al Munteniei» se adresa Sofiei-Dorothea, mama noului rege prusian, pentru a-i cere puternica intervenție pe lângă acesta ²⁾. Il chema, cu numele întreg, Rudolf sau Radu Cantacuzino și doria să intre în serviciul lui Frederic al II^{lea}, care începuse din Decembrie 1740 războiul întâiu silesian cu Austria.

Cantacuzino, fiul cel mai mare al lui Ștefan-Vodă gătit la Constantinopol, după o scurtă Domnie, în noaptea de 7 Iunie 1716, comitea, cerând serviciu în armata prusiană, o faptă neonorabilă. Doamna Păuna Greceanu, mama lui, se refugiase, după răstăciri prin Italia, în Statele împăratului, care-i acordă o pensie de 2.000 de taleri pe an și se îngrijii de soarta copiilor ei. Cel mai mic, Constantin, trecu în Rusia, unde ajunse cu vremea general, pe când Radu, intrat în armata imperială, recunoscut ca principe al Imperiului, ajunse colonel în 1736 și colonel-maior în anul următor. La moartea lui Carol al VI^{lea}, el comandă regimentul de husari iliric, compus din Români din ambele principate, Dalmățieni și prea puțini Unguri. Se căsătorise cu o principesă germană, probabil o bastardă din Casa de Hessa-Darmstadt, și duceau amândoi, dar mai ales femeia, o viață care nu era cu desăvârșire cuviincioasă ³⁾.

La suirea pe tron a Mariei-Teresei, se aștepta să fie făcut general, dar fu uitat la înmăntare și lăsat chiar pe din afară, regimentul său fiind «redus.» Cantacuzino credea că nedreptatea ce i se făcuse — dacă se putea face vre-una cui-va care avea o reputație ca a lui — îl îndreptățește a trece la inamic. Ceru deci un concediu pe șese luni, supt cuvânt că merge să vadă la Petersburg pe fratele său, căsătorit acolo cu principesa Ana Șeremetev ⁴⁾, se duse în Saxonia și se oferî Prusienilor, de la cari cerea titlul de general, refuzat în Austria sau măcar păstrarea situației câștigate aiurea. Scrisoarea ce trimise puțin după aceasta regelui însuși, atunci în lagărul de la Strehlen, vorbea, în cuvinte foarte pompoase, de sângele nobil al petiționarului, egal cu orîce alt principe european și coborîtor din «suveranii absoluți ai Imperiului de Răsărit și ai Sfîntului Imperiu Roman.»

Frederic, care avea nevoie, contra Pandurilor și Talpașilor inamicului, de generali ca Rudolf Cantacuzino, îi refușă un regiment regal, dar îi propuse să înroleze el singur unul, pentru Prusia, «lucrînd, de altmîntrelea, pe propria-i socoteală» (*en travaillant d'ailleurs à vos avantages*).

Cantacuzino primi propunerea cu entuziasm, și se grăbi să trimeată, tot din Dresda, viitorului său suveran un memoriu asupra feliului cum trebuie organizat regimentul său

¹⁾ *A. Pr.*, I, 356-61.

²⁾ Asupra trecerii mari de care se bucura regina-mamă pe lângă fiul ei, v. Carlyle, *Friedrich the Great*, ed. Chapman și Hall, IV, 21-2. Cantacuzino fusese înainte prin Berlin, unde-l primise bine familia regală, pe timpul altei călătorii în Rusia (Papini, III, 112).

³⁾ Papini, III, 106-11; Hurmuzaki, VI, 219-20, 231, 291, 298, 366; IX, 514, 606; *Fragmente*, III, 2; Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Veneția 1748, 43, 206-8; Dadich, *Historische Nachrichten und Fragen*, în *Allgem. hist. Bibliothek*, XIII, 1770, 230-2.

⁴⁾ Cf. testamentul Păunei, în Xenopol, V, 765 și [Rizo-Rangabé], *Livre d'or de la noblesse phanariote*, Atena 1892, 27.

de husari. Se credea în stare «să oprească și să ție în frâu pe Pandurii și husarii austriaci», cu oameni adunați din Moldova și Muntenia, «unde are multă trecere.» Trebuia numai o intervenție pe lângă Curtea din Polonia pentru a permite trecerea soldaților. Cu acest prilej ruga pe rege să reclame pentru dânsul la Varșovia o diplomă care i se cuvenia ca urmaș al Piaștilor, acea de cetățean polon. Natural că doria să capete, în schimb pentru serviciile ce era să aducă, o pensie de la «cel mai mare suveran al secolului.»

Frederic primi însă, în același timp cu scrisoarea lui Radu, o alta de la generalul Diemar, în care află, de sigur, lucruri puțin favorabile principelui. În adevăr, în răspunsul definitiv ce se dădu acestuia, la 13 August, regele aproba în principiu chipul cum înțelegea Cantacuzino să-și recruteze husarii, dar adăoga că proiectul înfățișează pentru moment greutatea «care par în parte neînvinsă,» așa în cât invita pe colonel să se adreseze aiurea, unde ar putea să aibă o situație mai sigură¹⁾.

Cu aceasta se mântuie relațiile întâmplătoare ale pretendentului român cu Frederic-cel-Mare. După primirea refuzului, Cantacuzino se puse pe cutreierat Europa, făcând scandaluri și datorii la Veneția și în Saxonia, de unde fu silit să plece²⁾. Apoi, în 1744³⁾, îl vedem riscând o încercare analoagă cu cea de sus pe lângă Carol al VII-lea, Electorul de Bavaria ales ca Împărat de partida vrăjmașă Mariei-Teresei: îi trimise o scrisoare în care fondul și forma sunt de o potrivă și unde singurul lucru interesant e că el oferia lui Carol să creeze greutatea Casei de Austria, răscolind pe ortodocșii din posesiunile ei, «Greci, Munteni, Moldoveni, Slavoni, Dalmațieni, Albaneji.» Memoriul ajunsese și la cunoștința regelui Prusiei, a căruia colaborație o judeca necesară⁴⁾. În 1746, un nou scandal, la Erfurt, făcu pe arhiepiscopul de Maiența să ceară Împăratului gonirea din Imperiu a pericolosului aventurier⁵⁾. În Iulie 1749, acesta era la Paris, «chez Rouyer, Rue Bouloi», și cerea intervenția regală la Constantinopol pentru ca să fie numit Domn⁶⁾; pe când fratele său Constantin, pe care-l adusese din Rusia în 1744 și căruia-i întorsese cu totul capul, ispășia cu închisoarea, în fortăreța de la Graz, complotul ce alcătuisese pentru a se proclama Despot al Serbilor din Imperiu, supt protecția Porței⁷⁾. În 1752, Radu, a căreia complicitate fusese dovedită în cursul procesului (se descoperise și o încercare de omor înotriva unui supus prusian pe care-l întrebuințase și care era deci periculos), răsare tocmai la Constantinopol, unde făgăduiește Turcilor a li da în mână Banatul dacă-l vor face Domn în Muntenia⁸⁾. Viața aceasta ticăloasă și-o mântui, la o dată necunoscută, tocmai în Polonia⁹⁾.

1) Papia, III, 112-9.

2) V. mai jos, n. 5.

3) Documentul poartă numai data prezentării sale în Prusia: 29 April 1745. E însă, fără îndoială, adresat lui Carol, precum se vede și din procesul lui Constantin (Hurmuzaki, VI, 593: «Er hat gewusst dasz der Rudolph zu diesen und den Krumenau an den vorigen Kayser mit den gefährlichen Instructionen . . . abzuschicken willens gewesen»; 594: «dem verstorbenen Kayszer und auswärtigen Höllen»), și acest împărat a murit la 20 Ianuar 1745. E menționat însă Antioh Cantemir, mort în Mart 1744 (*Revista Nouă*, II, 7).

4) *A. Fr.*, I, 371-3. Cantacuzino arată apoi că Austria-l întrebuințase, pe timpul ultimului război cu Turcii, pentru a pregăti o răscoală în Albania. Intrigile și comploturile erau pentru odrasla Domnească un fel de specialitate!

5) Hurmuzaki, VI, 580 și urm.

6) Hurmuzaki, *Sufl.* I^a, 597.

7) V. actele procesului în Hurmuzaki, VI, 587 și urm. Principalul agent al celor doi frați era Vlad Boiculescu de Măliiești, un traducător de talent, despre care vom vorbi cu alt prilej. Ca și Constantin, el fu condamnat la moarte, dar pe deapsa i se preschimbă în închisoare pe viață, la Milan. Cf. Rizo-Rangabé, 27.

8) Hammer, c. LXIX, ed. cit., VIII, 155.

9) Rizo-Rangabé, *I. c.* Fetele sale fură dame de onoare în Austria, fiindcă tunițiile amânduror fraților fusese oprite (Hurmuzaki, VI, 593).

* * *

La 17 Novembre 1769, «Stupaiiij»¹⁾ intrau în București, supt comanda locotenent-colonelului Karazin și a polcovnicului Ilie Lăpușneanu, puind supt sabie, cu concursul unora din pămînteni, garnisona turcească a orașului. Domnul Țerei Românești, Grigore Alexandru Ghica, nepotul celui care încercase să ațite pe Prusieni în potrivea Austriacilor, fu descoperit în ascundătoarea sa, prins, mai mult cu voie decât fără, și îndreptat spre Iași, împreună cu fratele său, spatarul Matei și un fiu al lui Ioan Mavrocordat, Alexandru, care va fi mai târziu Firaris, Domnul moldovean fugat din 1787²⁾.

Pe timpul când Ghica fusese dragoman al Porței, de la 1758 la 1763, Prusia izbutise a se impune atenției și respectului Turcilor. Haude von Rexin³⁾, trimis pentru a doua oară la Constantinopol, ca Agent al regelui, în 1756, izbutise a înlătura toate piedecile puse de reprezentanții Puterilor rivale și a stabili relații intime între Poartă și depărtatul Stat apusean, a căruia însemnătate începea să fie înțeleasă în Orient. În greaua sa operă diplomatică, adiutantul regelui Frederic fu ajutat, pe lângă noul ambasador engles, Porter, reprezentantul unui suveran amic, pe lângă câteva personalități turcești de a doua mână, de o mică partidă dintre raiele. Partida aceasta, care descoperia ast-fel un nou sprijin pentru ambițiile grecești de Domnie, era compusă din dragomanul Ghica, capuchibaiaua Nicolachi Draco Suțu, Iacovachi Kizu, mai mult partisan al Englezilor, și, în sfârșit, din scriitorul Atanasie Comnen Ipsilanti, pe atunci medicul Marelui-Vizir⁴⁾.

La legăturile sale cu Rexin se gândi așa zisul prins din 1769 pentru a se îmbuna cu Poarta și a-și scăpa de peire familia, la care, cu egoismul caracteristic Fanarioșilor, nu cugetase Ghica, atunci când comisese un act de trădare, așteptând pe Ruși în București. Știind bine neînchipuita ignoranță a Turcilor pentru cele ce se petreceau aiurea de cât în Constantinopol, el avu îndrăzneala să ceară Porței, prin mijlocirea regelui Frederic, nu numai iertare pentru dânsul și ai săi, ci păstrarea averilor sale din capitală și menținerea sa în Domnie.

În Mart 1770 deci, Grigore Ghica vorbi ambasadorului prusian la Petersburg despre venerația ce are pentru suveranul lui și despre serviciile ce adusese, ca dragoman, lui Rexin, ajutându-l să stabilească cunoscuta înțelegere cu Turcii (pe care o numia «convenție»). Cereea ca ambasadorul, contele de Solms, să scrie colegului său de la Constantinopol, Zegelin, în interesul familiei princiare, și risca sfios o dorință de intervenție pentru sine însuși, din partea lui Frederic al II^{lea}, căruia Sultanul nu i-ar putea refusa o așa de mică îndatorire⁵⁾.

Vorba se prinse. Solms comunică cererea privitoare la familie lui Zegelin și în-cunoștiință pe rege despre ceia-l-altă. Frederic, crezînd că omul poate fi bun pentru

1) «Οι στυπαΐδες» (Naum Râmniceanu, în Erbiceanu, *Chronicații grecești cărți au scris despre Români* (București 1888), 259. Numele se dădea Rușilor de la «stupai», rusește «marș!»

2) Cf. Erbiceanu, *l. c.*; Engel, *Geschichte der Wallachei* (Halle 1806), II, 29; Hurmuzaki, *Fragm.*, V, 313; Dionisie Eclesiarcul, în Papiu, II, 164; *J. Fr.*, II, 25-6; Hurmuzaki, *Supl.* I, 312.

3) Numele adevărat era locotenentul Haude, adiutant regal, dar agentul fu recomandat supt acel de von Rexin, consilier secret de comerț (*J. Fr.*, I, 379 n. 1).

4) *J. Fr.*, I, 379 n. 1; Hurmuzaki, *Fragm.*, V, 202 și urm., 385; *Doc.*, VII, 102.

5) *J. Fr.*, II, 26-7.

neprevădute servicii diplomatice, dar mai ales pentru ușurarea remontei prusiene în principate, arată «intenții grațioase» față cu fostul instrument al lui Rexin. Printr'un ordin către Trimesul la Constantinopol, la 2 April, intervenția e admisă, «pe cât îngăduie împrejurările și se poate face în chip lesnicios.» În urma acestor instrucții, Zegelin risipi bănuielile răspândite la Poarta de vrăjmașii lui Ghica, îl *drese* în cercurile influente, care se lăsară ușor convinse de reprezentantul unui principe ce avea o așa de strașnică armată, și se hotărî să aștepte negocierile de pace pentru a smulge Turcilor un principat pentru clientul prusian. Până atunci, Zegelin însuși și colegul său de la Petersburg se însărcinau cu expediarea scrisorilor pe care Domnul prins le adresă prietenilor săi din Constantinopol ¹⁾.

Ghica însă nu se liniștia cu un singur sprijin. În Octombre 1770, el face propuneri Franciei ²⁾ și oferă servicii de spionaj și «mediație» Rușilor, cari i dăruiesc o tabachere cu briliante, îi primesc beizadeana în corpul cadeților și-l trimet la armata lui Romanțov, unde se zice că a spionat, cu o nepărtenire vrednică de laudă, pe Ruși ca și pe Turci. Când negocierile începură, el fu alipit, pe lângă reprezentanții imperiali, la congresele din Focșani și București. Ecaterina ar fi voit, se pare, să deie dibaciului Fanariot Moldova toată (cu Hotinul și Benderul), ca apanagiu pe viață, dacă Turcii s'ar putea învoi la așa ceva ³⁾.

După doi ani de zbucium, pacea se încheiă la Cuciuc Cainargi, și vremea stăruințelor prusiene pentru Domnia lui Ghica sosi. Zegelin, care ceruse ordine nouă în favoarea lui, la 4 Maiu 1772 ⁴⁾, găsi împotrivire numai din partea Francezilor. Romanțov, comandantul-general al armatelor rusești, îl rugase cu stăruință să ceară și în numele său readucerea în Domnie a protejatului Împărătesei. Thugut chiar, care observase până atunci o atitudine neutră, primi ordine de la Viena să părăscască această purtare pentru a sprijini energic numirea unui candidat care era prea tare spre a putea fi înlăturat și putea aduce apoi însemnate servicii în afacerea plănuită a Bucovinei. Reis-Efendi trebui deci să primească pe recomandatul atâtor ambasadori; el declară, în Septembrie 1774, lui Zegelin că «Poarta nu poate refusa nimic unui așa de adevărat prieten, cum e regele Frederic.» Ghica fu numit în Moldova la 26, și impresia produsă în Constantinopol de izbânda Prusiei fu așa de mare, în cât Alexandru Ipsilanti, căruia i se dăduse Muntenia, se grăbi să facă protestări de devotament, cerând să fie și el primit în clientela unui rege așa de puternic și făgăduind ajutor pentru remontă ⁵⁾.

Ajuns la Iași, noul Domn al Moldovei mulțami călduros atât lui Frederic al III-lea, cât și principalului său ministru, contele de Finckenstein, pentru stăruințele care-l ajutase a dobândi Domnia, și probabil atunci întâiași dată scrisoarea unui rege al Prusiei fu primită de un Domn român, când Ghica ceti răspunsul regelui, cu formula cam umilitoare de «Monsieur le hospodar», pe care cancelaria prusiană o păstră pentru toți Fanarioții ⁶⁾.

Recunoștința și-o mai arată Ghica, trimetând daruri la Berlin și dând informații

1) *A. Fr.*, II, 27-9, 31, 33-4.

2) Hurmuzaki, *Sufl.* I, 519.

3) *A. Fr.*, II, 31, 33, 65; Hurmuzaki, *Fragm.*, V, 342; *Doc.*, VII, 79, 82; Rancevich, 177; Sulzer, III, 665.

4) *A. Fr.*, II, 66-7.

5) *Ibid.*, 748, 82, 845, 89, 91; Hurmuzaki, VII, 102, 104, 108; *Fragm.*, V, 385.

6) V. locurile din *A. Fr.*, II, citate în nota precedentă.

politice noului Trimes prusian la Constantinopol, von Gaffron¹⁾. În 1777, când puține zile-l mai depărtau de catastrofă, Ghica, îngrijit de pregătirile Rușilor și Austrieților, se adresa regelui Prusiei pentru a se ruga de ajutor (2 Septembre). Cere protegiuturii său statornic puternicu-i sprijin «pentru siguranța sa și a țării sale, printr'o binefăcătoare recomandație către Curtea din Rusia,» în cas când ar izbucni un război, cum se temea. Abia două zile după aceasta, Ghica, repetând asigurarea sentimentelor sale de «recunoștință, respect și neclintit devotament» pentru persoana regelui, îi scrie din nou pentru a-l ruga să primească «cu mărinimia și geniul de umanitate, care-l deosebesc așa de bine în lumea toată» un harmăsar arab și patru iepe moldovenești, pe care i le trimetea prin ofițerul însărcinat cu remonta. Răspunsul prietenesc al regelui, care-l asigura ori-și-când de ajutor, și cele zece colete cuprinzând «produse ale fabricelor regale», probabil inevitabila porțelană, cu care regii Prusiei făceau daruri necostisitoare în Orient, nu mai găsiră în viață pe Grigore Ghica, ucis, pentru simpatiile sale față cu Rușii, la 11 Octombre. Scrisorile aflate însă la dânsul indispușeră mult pe Turci, și Frederic se va fi căit pentru ușurința cu care intrase în legături cu un «principe» pe care capigiul Sultanului îl putea căsăpi fără judecată în mijlocul capitalei sale, pentru o bănuială nedovedită²⁾.

II.

Cum se vede, relațiile între Prusia și țările noastre sunt până la această dată curat întâmplătoare. Mai mult, ele sunt mai degrabă relații personale între Electorii de Brandenburg, mai târziu regi ai Prusiei, și uni Domni ai Moldovei și Munteniei. Statele înșile n'au nici o legătură până acum, fiind-că nu-și pot încă folosi la nimic.

Împrejurările se schimbă însă în a doua jumătate a secolului al XVIII^{lea}.

Prusia, începând cu suirea pe tron a lui Frederic al II^{lea}, ajunge conștientă de chemarea sa politică și o urmează. Antagonismul cu Austria pentru supremația în Germania începe cu războaiele silesiene pentru a se continua până în zilele noastre. Rivala naturală și ereditară trebuie atacată ori-unde are interese, pentru a-i împărți silințele și a o slăbi.

Austria însă, de și abia tractatele din Viena o prefac în putere orientală și italiană, prin teritoriile sudice și răsăritene ce i le adaugă, luându-i în schimb provinciile care o alipiau de corpul imperiului germanic, Austria veacului al XVIII^{lea}, al căreia suveran e în aceeași vreme Împăratul german, are nevoi și aspirații mari în Orient. Anexarea Galiției, reunirea Ungariei întregi supt sceptrul Habsburgilor, ispita moștenirii turcești, pretențiile Coroanei Sfântului Ștefan, atâtea motive puternice pentru a-și pironi atenția asupra schimbărilor ce trebuie să se petreacă în nestabila organizare teritorială a Răsăritului european. Dacă vulturul rusesc e vulturul Bizantinilor, Austria are și ea vulturul ei, vulturul Imperiului roman cu centrul în Apus, de unde s'a deslipit cel din Constantinopol. E o moștenitoare de drept a usurpatorilor din Stambul, cărora li se apropie ceasul.

1) *Id. Fr.*, II, 131.

2) *Ibid.*, 132-6, 147.

A împiedeca pe Habsburgi în Orient e o acțiune politică dibace pentru un rival în Europa centrală, și Frederic al II^{lea} a înțeles-o îndată. Un aventurier frances ceruse, în 1753, consulatul prusian din Constantinopol¹⁾; regele trimete, doi ani mai pe urmă, un agent politic, pe Haude, pe care l-am vădut atingând scopul misiunii sale. Inter-nunțul avu de acum înaintea un vrăjmaș de fie-care clipă în Constantinopol, un denunțator neobosit pe lângă Poartă; jocul diplomației austriece fu lămurit înaintea ochilor naivei lumi politice din Turcia. Mai ales de când, prin tratatul din 1764, Prusia legă o alianță cu Rusia, alianță de care nu se mai depărtă, situația ministrului austriac ajunse destul de grea. Turcii au respectat totdeauna pe învingători, și Austria, o Putere fără noroc în războaie, avea să se lupte cu influența biruitoarelor suverani ai Prusiei și Rusiei.

Interesele austriece nu se tratau însă totdeauna în Constantinopol; principatele de la Dunăre erau un fel de anticameră diplomatică a Imperiului otoman. Domnii fanarioți pregăteau, în înțelegere cu rudele lor, dragomanii Porței, multe afaceri, pe care Reis-Efendi le primia rezolvite gata. Curțile din Iași și București erau fereștile Turciei de spre Europa; situația deosebitelor State era judecată în capitală după veștile sosite de acolo, prin călărașii principatelor. În sfârșit, Moldova și Țara Românească, primate de Puterile vecine ca moștenirea lor, erau frământate de influențe rusești și austriece, și Prusia nu putea de cât să tragă folos stavilind pe cele din urmă.

Un agent prusian la Curțile Domnilor era deci, dacă nu necesar, cel puțin foarte folositor. Ceia ce se întâmplase excepțional cu Grigore Alexandru Ghica, devenit clientul Prusiei prin legăturile sale cu Rexin, se putea face cu alții. Cât de bine puteau fi compromiși Austrieții prin știrile Fanarioților, ce mult temei ar fi pus Turcii pe denunțările venite pe această cale! Cât de supărător ar fi fost un reprezentant prusian, care ar fi deslipit de Austria pe Fanarioții căutând un sprijin contra capriciului turcesc, pe boierii doritori de o viață sigură, pașnică și luminată!

Totuși, până în 1784, diplomația prusiană nu dădu de cât puțină atenție acestui punct strategic contra Austriei. Regele se mulțămia să ție, la hotare, un ofițer pentru remontă și, în cele două capitale, câte un mijlocitor al corespondenței dintre Constantinopol și Petersburg sau Viena. Ast-fel, în timpul războiului de șapte ani, regele Frederic întreținea în Moldova, pentru spionaj, pe un anume Iacob Arlaud, interpret al lui Boscamp din Polonia. Acest personaj era însurat probabil cu o Moldoveancă, de oare ce avea o fată cu numele de Balășica, pe care o mărită înaintea de 25 Maiu 1763 cu Boscamp, dându-i zestre niște case de lângă biserica «Treierarhilor», în Iași²⁾. În 1783, stătea la București pentru aceasta un oare-care Weber, fost preceptor al copiilor lui Neculai Caragea, Domnul de atunci al Munteniei, și apoi secretariu pe lângă Mihalachi Draco Suțu, iar la Iași un boier prieten cu Perotul Ianachi Frangopolu³⁾, dragomanul lui von Gaffron.

1) *A. Fr.*, I, 379 n. 1.

2) V, mai jos, n° I și *Apendice*, n° IV, p. 551.

3) Hurmuzaki, VII, 384-5; *A. Fr.*, II, 202. — Ca o curiositate însemnăm că unii scriitori politici ai timpului atribuiă Prusiei o parte din moștenirea turcească. Ast-fel Abesci scrie: «On soupçonne fortément qu'une partie intéressante des dépouilles de l'empire ottoman tombe dans le lot du roi de Prusse, si les grandes Puissances du Nord jugeaient à propos de s'emparer de tout ce qu'il possède en Europe et de le renvoyer en Asie» (Elie Abesci [Habesci], *État actuel de l'empire ottoman*, trad. de l'anglais par M. Fontanelle, Paris, Lavillette, 1792, p. 86). De asemenea Carra, în *Histoire de la Moldavie et Valachie*, Neufchâtel, 1779, 197, admite posibilitatea trecerii provinciilor române sub dominația «împăratului, sau regelui

În același timp când Orientul interesa politicește pe Frederic al II-lea, el căpăta un interes economic, comercial pentru dânsul. Vechiul Stat prusian agricol n'avea de cât o industrie pentru consumația interioară și nu putea atrage banul străin prin vânzarea fabricatelor sale. Frederic visa însă pentru Prusia o regenerare economică, asemănătoare cu progresul politic și militar al acestei Puteri. Regatul său nu putea să rămâie vasalul Franciei, Angliei și Austriei pentru manufacturi și alte produse ale industriei: din potrivă, el trebuia să exercite o influență economică potrivită cu influența politică de care se bucura. Deci, de la începutul Domniei sale, el se ocupă serios cu crearea de fabrici și găsierea de debușeuri. Se întemeiază companii de comerț, canale fură săpate, monopoluri încurajătoare răspândite fără alegere, exportul materiilor brute, oprit. «Comerțul», spunea regele, în privilegiul său din 1751 pentru orașul Emden, «e izvorul real și adevărat din care o țară și locuitorii săi pot scoate bună-stare, bogăție și îmbielșugare.»

Avântul comercial al Prusiei, avânt creat pe cale oficială, cum s'a spus, fu ajutat mult și prin alipirea Silesiei. Aici, Prusienii găsiră o industrie veche, fabrici mari de postav și pânză, cu o clientelă străină întinsă și sigură, bălciuri cercetate de străini. Pentru guvernul regal nu exista altă sarcină în noua provincie de cât să întreție mișcarea aflată, să păstreze relațiile moștenite, să nu depărteze pe străin prin vămi grele și piedeci administrative ¹⁾.

Silesienii exportați mai mult în Orient, din cauza situației țerei lor: în Polonia adecă și în Statele Sultanului. În acestea din urmă, Prusia s'ar fi putut întinde minunat cu exportul său. Comerțul engles și olandes decad în Levant pe această vreme; Franța făcea numai un negoț restrins, cu postavuri fine, mai ales ²⁾; Austria, cu excepția câtorva Case din Moravia ³⁾, lăsa neexploată o ramură de comerț care promitea avantagii mari supușilor săi, prea puțin întreprinzători pentru a se folosi de dânsa; Rusia, în sfârșit, avea alte ținte și alte mijloace de îmbogățire. Locul era vacant deci pentru o Putere energică, condusă de oameni inteligenți și cu inițiativă.

Între provinciile Imperiului Otoman, nici-una nu oferia o așa de bună piață ca principatele. Pe când aiurea, numai anumite și rare felii de fabricate europene erau cerute pentru îmbrăcăminte, Moldova și Muntenia, cutureiate și locuite periodic de armatele europene ale Austrieilor și Rușilor, adoptau tot mai mult modele Europei. Sulzer mai putea scrie pe la 1780 că «boierii și cocoanele merg după moda turcească până și în podoba capului ⁴⁾». Războiul din 1787 schimbă foarte mult înfățișarea societății românești de dincoace de Carpați. Potemkin ținu Curtea sa de «sultan vesel și afabil» timp de doi ani în Iași. Îl întovărășiră, în țara unde doria să fundeze o dinastie,

Prusiei.» Iar, într'un pamflet asupra împărțirii Turciei, același scriitor e de părere că Frederic al II-lea trebuia să anexeze Moldova, plus Basarabia turcă și tatară (*Essai particulier de politique, dans lequel on propose un partage de la Turquie européenne*, par Monsieur C***, À Constantinople, 1787, pp. 28-9).

1) Onno Klopp, *Frédéric II, roi de Prusse et la nation allemande*, I, trad. Borchgrave, Bruxela 1866, 219, 238; II, 85 și urm.

2) Negoț în creștere însă. V. Zinkeisen, VI, 554-5. Pentru Anglia și Olanda, v. *ibid.*, și *A. Fr.*, II, 341 n. 1. Scriitorul care se ascunde sub pseudonimul E. Abesci spune, în 1785, că puțin a mai rămas din comerțul olandes în Orient: la Constantinopol (trei Case), la Alep (alte trei), la Smirna (una singură «cu oare-care reputație»); mai ales export de metale și hârtie (*État actuel de la Porte ottomane*, II, 236).

3) În 1805, Casa Seitzer fabrică pentru Constantinopol, Salonic și Smirna fesuri («des bonnets turcs»). Neale, *Voyage en Allemagne, en Pologne et en Turquie*, trad. Def., I (Paris, Gide, 1818), 230.

4) *Gesch. des transalpinischen Pociens*, II, Viena, Gräffer, 1781, 374.

nepoată-sa, contesa Branicka, și o mulțime de dame elegante din împrejurimile Ecaterinei. Baluri strălucitoare, la care localnicii erau poftiți, mese luxoase învățau pe Moldoveni cu alt-fel de viață¹⁾. Când Rușii plecară, cea mai mare parte din femei umblau îmbrăcate europenește. Modele franceze și englese înlocuise aproape cu totul turbanele, șalvarii și pantofii cu călcâie înalte. Boierii singuri mai așteptară o ocupație rusească, cea din 1806, pentru a începe, cei mai tineri dintre dâșii măcar, o revoluție în costume, care să înlăture nepotrivirea bătătoare la ochi și ridiculă între îmbrăcăminte a celor două sexe²⁾. Cu începutul secolului și intrarea a cincea a Rușilor în principate, totul se schimbă: mobilele umplură casele ocupate înaintea numai de vaste divanuri și mese orientale, rădvanale făcură loc caretelor din Viena, se cumpărară cu desfrâu obiecte de lux după moda Apusului. Capitalele îngrămădite în pungi de generații întregi strângătoare și economie trecură granița în câți-va ani.

Un alt avantaj comercial al țărilor noastre era ușurința transportului, prin Austria sau Polonia, prin căraușii din Lipsca³⁾, prin corporațiile Brașovenilor și Prahovenilor. Nicăiri nu-și putea strecura mai lesne Prusia produsele. Chiar fără ca negustorii să cheltuiască cu agenți și depozite, fără încercări riscate, negoțul se putea face prin negustorii greci și armeni, prin Evreii poloni, cari frecventau bălciurile din Leipzig, Danzig și Breslau. Dincoace de Dunăre, averile străine aveau apoi o siguranță care lipsia cu totul în Imperiul Otoman propriu zis.

În sfârșit, țările românești supuse Sultanului înfățișau nesecate izvoare de bogăție Statului întreprinzător care li-ar fi exploatat sistematic comorile de produse naturale.

Produsele acestea se puteau ele exporta? Despre aceasta însă și despre natura mai amănunțită a legăturilor de comerț cu străinătatea, va fi vorba în paragraful următor.

III.

E o părere destul de răspândită aceia că exportul nostru a fost până în 1829 un serviciu public turcesc, așa în cât principatele nu se foloseau de clima lor binecuvîntată și de însușirile pământului lor. Românii lucrau, după această părere, numai pentru a hrăni pe suzeranii lor; țara lor era numai magazinul de aprovizionare al Turcilor, în teorie ca și în realitatea lucrurilor, «Poarta», scrie d. Aurelian, «monopolisase comerțul nostru de export⁴⁾».

1) Memoirile lui Langeron, în Hurmuzaki, *Supt.* 13, 79 n. 1, 92, 98-9, 105; *A. Ev.*, II, la anii 1789-91; mai ales p. 291.

2) Cf. Sulzer, *o. c.*, I, 374 și urm.; Langeron, *l. c.*; [Von Reimer,] *Reise der russisch-kaiserlichen außerordentlichen Gesandtschaft an die othomanische Pforte im Jahr 1793*, I (Petersburg 1803), 94-5 (îmbrăcămintea și pieptănătura femeilor totuși «von der gewöhnlichen französischen oder englischen Mode abweicht»). După 1821, călătorul englez Walsh observă că în București: «se ved atăția Europeni, cât și Orientali» (trad. fr., p. 182). Mulți boieri tineri lepădase fracul, de frica Turcilor, în 1812 (Langeron, 79 n. 1).

3) V. mai jos, p. 552, n° VI.

4) Aurelian, *Schife asupra stărei economice a României în secolul al XIX-lea*, București, Tip. Acad. Rom., 1882, 95 n. 1. Cf. mai departe, și Xenopol, V, 543 și 546; Baicoianu, *Gesch. der rumänischen Zollpolitik seit dem 17ten Jahrhundert bis 1874*, Stuttgart, Cotta, 1896 (în *Münchener volkswirtschaftliche Studien*, hgg. v. Brentano u. Lotz), 3-4; A. C. Coza, *Țăranii și clasă dirigente*, Iași, Tip. națională, XV și urm. (și în *Arch. soc. st. și lit. din Iași*, VII); Ion Gîlca, *Servicii*, ed. a 2^a, V-VI (mult mai drept, fiindcă e vorba la el numai de aprovizionarea, mai ușoară și fixabilă, a *servaturilor* vecine, care se putea face înaintea de deschiderea granițelor). Chiar pentru grâne, abatele Chevalier zice: «réservés ordinairement pour Constantinople» (388-9), iar Pertusier: «pendant la contrebande trouve moyen de tromper le fisc et de s'enrichir» (p. 81).

Monopolul acesta turcesc a existat fără îndoială, numai cât extensiunea lui era mai mult retorică, dacă se poate spune ast-fel. Poarta nu cerea tot, ci anumite categorii de producții și, mai mult de cât atâta, anumite categorii de produse *alimentare*. Între mijloacele de hrană chiar, locuitorii grânarului Constantinopolei, ai *chelerului*, erau liberi să facă ce vroiau cu lucruri pe care Musulmanii nu le mâncau sau care nu erau căutate la dânsii: oile erau *aproape* monopolisate, dar nimeni nu cerea raielele de la Dunăre porcii, vitele cornute, păsările, vânatul, etc. Grânele erau reclamate, dar nu legumele. Porumbul, foarte răspândit de la a doua jumătate a veacului al XVII^{lea} 1), s'a consumat tot-de-a-una numai în țară, sau s'a exportat în Ardeal. Despre celelalte producții, care nu serviau la alimentație, se poate spune că mai toate erau obiecte libere de export: făceau excepție numai lemnele și salitra, cum vom vedea îndată.

Pe urmă, opinia că am fi lucrat pentru Turci cuprinde pentru aceștia o muștrare, pe care n'o merită chiar așa de mult. În istoria relațiilor noastre economice cu Turcia până la 1829 — când monopolurile au fost înlăturate și libertatea de comerț n'a avut altă stavilă de cât aprovizionarea țărilor înseși 2) — au existat mai multe epoce bine deosebite. De pe vremea când n'am mai putut răspinge nici-o pretenție, de când am provocat mai curând abuzurile, prin imensa concurență la tron, adică din a doua jumătate a secolului al XVI^{lea}, până la stabilirea pe tron a Fanarioților, a căroră condiție inferioară față cu Turcii a aruncat o și mai mare desconsiderație asupra țărilor noastre, scăldându-li mult situația față cu Puterea suzerană, — între aceste două hotare cronologice, Românii au exportat de preferență în Turcia, dar pe bani și cu câștig.

Într-o a doua perioadă, care ține de la stabilirea regimului fanariot sau, mai bine, guvernării prin foștii dragomani ai Porței, până la complicarea suzeranității otomane cu o protecție rusească, foarte utilă la început, exportul dincolo de Dunăre s'a prefăcut în *mucasa* și *mubaiâ*, în tribut în natură sau furnisare cu preț arbitrar. Teoria «chelerului» s'a format atunci, și s'a aplicat pe cât se putea, adică pe cât da voie contrabanda, care a trebuit să fie fabuloasă într-o provincie ale căreia hotare nu erau păzite de soldații incoruptibili ai celor ce voiau să oprească exportul, ci de aceia cari aveau tot interesul să-l strecoare.

A treia perioadă și cea din urmă cuprinde epoca protecției rusești, și, mulțămită acestei protecții, mulțămită nevoii Rușilor de a se face simpatici populației și boierilor, lucrurile au fost aduse aproape în starea anterioară Domniei fanariote. Chelerul a rămas o dogmă și contrabanda o tradiție, dar Turcii au desființat tributul de grâne, lemne și salitră, au cumpărat toate lucrurile de care aveau nevoie, plătindu-le, în loc de o pătrime față cu prețul local 3), *după* acest preț local, unificat supt forma cursului Brăilei pentru Muntenia, Galaților pentru Moldova 4); flagelul acela care era negustorul turc sau trimes de Turci a fost, în fine, desființat pe încetul, vânzarea încheindu-se la hotare sau, alte ori, furnisarea făcându-se prin licitație poruncită de Domni 5).

1) Introdus în Muntenia de Șerban Cantacuzino (Xenopol, V, 550); în Moldova, de Constantin Mavrocordat (Philippides, *Εισαγωγή των Τούρκων* (Leipzig, Tauchnitz, 1816), 93-4).

2) Aprovizionarea aceasta explicit permisile de exportare acordate de Domni regulamentari, ca o răsplăt, funcționarilor meritori (v. Hurmuzaki, *Supt.* I^o, 277, 279, 647-8).

3) Și o șesime față cu cel din Constantinopol (Wilkinson, 79). De sigur că, vorbind ast-fel, Wilkinson, care scrie pe la 1820, reproduce o situație trecută sau generalizează abuzul. Dacă s'ar fi întâmplat de regulă așa și după stabilirea consulatului rusesc, boierii ar fi avut unde să se plângă de călcarea privilegiilor lor.

4) După hătișerul din 1802 (Sturdza, I^o, 261, 275).

5) Cum făcea Scarlat Calimah pentru oi (v. trad. Lejeune a lui Raicevich, 57 n. 1); cf. [Pertusier,] *La Valachie, la Moldavie et de l'influence politique des Grecs du Fanal* (Paris 1822), 81.

După ce noțiunea «chelerului» a fost redusă ast-fel la limitele sale reale și o distincție cronologică necesară introdusă în subiect, se poate lua în cercetare mai amănunțită natura produselor «monopolisate», în tot său în parte, și a celor rămase neatinse de măsura monopolului.

Complect oprit era un singur obiect de alimentație, și asta numai în cele din urmă două perioade: *grânele*, căci *cheler* însemna grănar. Înainte de Neculai Mavrocordat și succesorii săi greci, avem motive puternice să credem că prohibiția n'a existat. Când Petru Șchiopul s'a creșut încă în drept să încheie un tratat cu Elisabeta a Angliei, în numele său propriu, ca «Petru, din mila lui Dumnezeu Domn al Moldovei și Țerei-Românești», el dădu negustorilor engleji libertatea de comerț în pământurile sale, fără nici o restricție: «a cumpăra, vinde și neguța și a exercita toate actele de comerț și viață socială, fără vre-o piedecă sau oprire, afară de drepturile vămii Domnești¹⁾». Până și la începutul secolului al XVIII^{lea}, în ajunul reginului dragomanilor, Cantemir putea cita între obiectele ce se exportaū pe Dunăre și Marea Neagră, în *Crimeia*, Trapezunt, Sinope, Constantinopol, Egipt și *Barbaria*, și nu exclusiv în capitală: *lemn*, miere, ceară, unt, *salitră* și *grâu*, «ceia ce, adăugă el, aduce un folos mare tuturor locuitorilor Moldovei²⁾».

În epoca fanariotă însă, monopolul grăului era, legal, *absolut* (cu neapărata restricție, foarte reală, a contrabandei). Grăul, orzul și meiul, cât se făcea în țară, pe timpul când aceasta nu era încă «eminamente agricolă», ca una ce lăsa 39 din 40 de părți ale teritoriului său nelucrate, pentru pășunarea vitelor³⁾, — grăul, orzul și meiul acela trebuia trimis la Constantinopol.

Acest oraș se cerea să fie minunat îngrijit cu provizii, căci locuitorii capitalei, în Turcia centralizată după tradițiile bizantine, hotăriaū soarta sultanilor. O foamete aducea de multe ori o revoluție de palat. Însă era admis în practica aprovizionării capitalei, că patru provincii trebuie să-i deie hrana: regiunea din jurul Mării de Marmara, insulele Archipelagului, Egiptul și principatele, cam câte patru luni fie-care⁴⁾. Firește însă că adevăratele grânare ale Stambulului erau Egiptul și cele două provincii române. Iar, când Egiptul fu în mâna beilor mameluci, supt un pașă fără autoritate, menit să reprezinte teoretica suveranitate a sultanului, greul cădu numai asupra țărilor de la Dunăre.

N'am ținut samă, în această ochire asupra relațiilor comerciale dintre țările noastre și Turcia, de pretinsul tratat cu Turcii încheiat de Vasile Lupu în 1634. Condițiile sunt foarte interesante, dar, chiar în a doua jumătate a secolului al XVII^{lea}, nu numai că nu se puteau pune condiții ca acestea Turcilor, dar nici nu putea fi vorba de un *tratât* între noi și dănișii, între vasali și suzeran. Boierul Balș, care ar fi descoperit actul în Polonia, l-a alcătuit însuși pe baza unui hătișerî menționat de Neculai Costin (v. Sturdza, *Acte și doc.*, I², 6-7; Kogălniceanu, *Cron.*, III, 456; *Arch. românească*, I, ed. a 2^a, 78 n., II, 266 n.).

1) *The principal navigations, voyages, traffiques and discoveries of the english nation, etc.*, by Richard Hakluyt, Londra, 1598, II, partea 1^a, p. 290: «commorandi, conversandi, mercandi, vendendi contrahendique, imo omnia exercendi quae mercaturae ac vitae humanae societas usque requirit, sine ulla alicuius contradictione aut inhibitione, salvo ac integro tamen iure telonii nostri». Și în Hurmuzaki, III, 108.

2) *Descriptio Moldaviae*, 13; cf. 3, 6 n.

3) Carra, 173; [Struve], *Voyage en Crimée . . . par un jeune Russe*, tr. Delamarre (Paris, Maradan, 1802), 265. S. Marc Girardin judecă după starea din 1836, când zice: «sous le régime du monopole turc c'était en vain que ces principautés étaient fécondes; cette fécondité ne leur profitait pas» (*Souvenirs de voyages et d'études*, Paris, Amyot, fără an, 236-7). Ba da, profita țerei, supt regimul monopolului, care lovia mai ales grăul, — bogăția ei principală, care era alba, vitele. Bauer scrie: «Am observat mai sus că agricultura a fost totdeauna lăsată în părăsire în Țara-Românească și că exportul grânelor n'a fost nicădată mare» (242). V. și Struve, 265: «Agricultura fiind totdeauna părăsită în Muntenia, exportul grânelor n'a fost nicădată considerabil».

4) Lejeune, 53 n. 1; lady Craven, *Voyage en Crimée et à Constantinople (1786)*, tr. Guedon de Berchère, Paris, Maradan, 1789, 425-6.

La început, grânele erau culese de negustori turci, dintre cari cei mai neomenoși erau Lajii din Trapezunt, din corpul Ienicerilor. Sosiau odată cu vara la Galați și Brăila, pe corăbii. Obiceiul era să găsească aici marfa, pe care o plătiau când voiau și cât voiau; dar unii se răspândiau și prin țară, unde se statorniciau pe multă vreme, tratând pe raiele cu tot caracteristicul despreț al Turcului. Omorul și violul făceau parte din purtarea lor obișnuită față cu clienții fără de voie. Cine nu primia banii bucuroși, era nevoit să-l ieie cu de-a sila, căci cumpărătorul îi «lepăda prin sate», ducându-se cu marfa. Cu dobândi teribile, făceau sarcină de împrumutatori ai țăranului care nu li cerea capitalul; anexau fără scrupul la propriile lor hambare «bucatele străine». Ca niște pămînteni, aveau case, arături, fânețe, prisăci, arii. Răvniau să puie mîna pe tot comerțul țerei¹⁾.

Starea aceasta intolerabilă ținu până la a treia Domnie a lui Constantin Mavrocordat (1744—8). Acesta cumpără cu daruri pe pașa din Hotin și puse pe un bun prieten, Ali-pașa Hekimoglu din Babadag, să curățe Moldova de dâșii. Delibașii bosniaci ai pașei distruseră prin foc *casabele*, aședările ilegale, goniră pe proprietari și-i aruncară în ținuturile de lângă Prut și în Basarabia. Supt succesorul lui Mavrocordat, Constantin Racoviță, în sfârșit, și aceste aglomerări periculoase fură împrăștiate de Ienicerii din Hotin²⁾.

Puținii Laji cari, de la această ucidere înainte, mai veniră în principate, pentru a-și face cumpărăturile în șchele, nu mai erau o primejdie pentru liniștea și buna stare a locuitorilor. Poarta înlocui însă prin ceva și mai rău vechiul privilegiu al Asiaților. Furnitura de grâne fu numită *zaherea*, asimilată cu proviziile de război, iar Domnii invitați, în 1756 întâiași dată, să deie în primirea nazirului din Brăila cantitatea trebuitoare pentru hrana locuitorilor capitalei și plata tainurilor servite de Seraiu. Muntenia fu, singură, taxată cu 20 de mii de merțe: ținuturile plătiră deci o contribuție extraordinară, o *ajutorință*³⁾, cu produsul căreia zahereaua fu cumpărată în ținuturile vecine cu reședința nazirului.

Există de la această dată o dublă contribuție în grâne, care se răspundea primăvara și toamna, și care creștea pe fie-ce an⁴⁾.

Pacea de la Cucuic-Cainargi o desființă, și Turcii trebuiră iarăși să scoată din pungă pentru hrana capitalei. În locul Lajilor, veniră însă negustori creștini, Greci și Epiroți, cari plătiau tot așa de rău și înșelau tot așa de mult, fără să aibă sabia în mână⁵⁾. După firmane însă, nimeni nu mai avu dreptul să încheie târguri pentru grâne aiurea de cât în șchele, unde producătorul își încredința marfa «reizilor corăbiilor Capanului», marelui magazin de provizii din Constantinopol. Cu timpul, Turcii, strinși de

1) Raicevich, 122-3 (cf. Aurelian, 95 n. 1), 128-9; Peyssonel, *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, II (Paris 1787), 203-4. Lajii, cari făceau și salahoria în porturi, erau, în Moldova, supt supravegherea unui serdar de Ieniceri, care sta în Galați (An. turc. în *Revista Nouă*, III, 22).

2) Ienachi Kogălniceanu, în Kogălniceanu, *Cron.*, III, 215-8, 223-4; Peyssonel, *Mer Noire*, II, 203-5.

3) Cf. Wilkinson, 79; Raicevich, 210.

4) Bauer, 315-7; Sulzer, III, 416-7. Scăderea sumei din tribut s'a făcut după epoca descrisă de Bauer, pe care Sulzer îl îndreaptă rău după date adunate pe timpul său (p. 417). Cf. Recordon, 34 (care vorbește greșit de zaherea bi-anuală pe vremea sa); Struve; 264 (în 1794; iar un anachronism). Une ori Domnul plătia el (cf. Sulzer, *l. c.*; Raicevich, 186-7).

5) Raicevich, 117-8; Comnen-Ipsilanti *Tà metà tēv álloion*, 561; hătișerisurile din 1774, 1784, 1787, 1792, 1802, în Hurmuzaki, VII, 420-5; Raicevich, 280-2, 283, 287-8; Sturdza, 12, 139, 140, 142-4, 193-4, 228-9, 252 și urm., 260-1 (cf. *J. Fr.*, II, 515 n. 1).

aproape de diplomația rusească, se deprinseră a primi prețul curent în principate, a plăti în plus căraușia, a specifica, în înțelegere cu boierii țărilor, suma de produse de care capitala avea nevoie anual¹⁾.

Într-o notă din 1767 către internunțul Brognard, care se plânsese că Domnul Munteniei, pe atunci Alexandru Ghica, închide granițele sale pentru grâu și «tot felul de produse», Poarta arăta că «cele mai nouă hotărâri și decrete ale Divanului împărătesc opresc absolut exportul și vânzarea în alte părți a grâului adunat în principate, pe coastele Dunărei și în alte țări ale sultanului, *precum și a celorlalte mărfuri oprite, cum sunt vite, produse și altele, pe câtă vreme ele sunt cerute în Statele împărătești și mai ales în fericita capitală*»²⁾.

Aceasta e iarăși teoria administrativă, care se deosebia simțitor de practică. Legal, Wilkinson a putut afirma prin 1820 că *numai trei* producții ale țerei se pot exporta, adică: lână, «iarbă galbănă» (*yellow berries*) și piei de iepure, restul nefiind un monopol «permanent» și absolut, ca al grânelor, dar trebuind să alimenteze întâi capitala, cetățile de la Dunăre și, pe alătura, provinciile otomane unde s'ar simți nevoie³⁾. Adeacă, guvernul turcesc crea o a doua categorie de obiecte, supuse unui export restrins, mărgenit de nevoile Imperiului, unui export al prisosului peste aceste nevoi.

Viind acum la situația reală, trebuie să ne gândim întâi că principala categorie din această clasă de produse, *oile*, se găsea la noi într-o nespusă îmbielșugare. Pe urmă, prevederi ale cantității trebuitoare pentru aprovizionarea Constantinopolului nu se puteau face într-o țară de aproximație, negligență și bun plăc, cum era Turcia. Al treilea, statistica produselor era tot așa de imposibilă în țările noastre, a căror administrație era mai pre jos de o asemenea sarcină. Nu se putea ști, de pildă, câte oi rămânea, câte erau «ascunse», cum se exprimau hatîșerifurile, și era cu neputință de fixat dacă cele rămase și care trebuiau să rămâie, pentru prăsilă, erau oprite în vederea unui export în creștinătate. În sfârșit, dacă s'ar fi întâmplat, ceia ce era foarte puțin probabil, ca cererile negustorilor împărătești să nu poate fi satisfăcute, responsabil era, firește, Domnul, care putea să evite neplăcerile ce ar fi rezultat de aici, prin cumpărături în Ardeal, în Basarabia tatară, în provinciile sud-dunărene, toate țări a căror producție era analoagă cu a principatelor⁴⁾. Că restricția era formală numai, dovedește mărturia lui Walsh, care a vădut — e adevărat, după 1826 (când un început de libertate a comerțului s'a cuprins în convenția de la Akkerman)⁵⁾ — turme întregi de oi și capre strecurându-se fără nici-o piedecă în Ardeal, *prin trecători*⁶⁾.

Principalul din produsele supuse teoretic monopolului restrins, era, cum s'a spus, *oile*. Încă de pe vremea lui Petru Șchiopol, casapii și gealepii turci le ridicau de pe la

1) Ceia ce nu opria abusurile, până acolo în cât țăranii erau siliți une ori, pe vremea lui Sulzer, să cumpere în Polonia grâul de sămănat (III, 704). Asupra creșterii cererilor, v. Wilkinson, 77 (1.500.000 de chile în 1820, din amândouă țările: Vaillant vorbește numai de 150.000 de chile pentru 1811; *La Romanie*, II, 290); Porter, *Voyage*, II, 591 (la 600.000 de hectoliți), Pertusier, 80-1 (1.500.000 de chile în 1822).

2) Hurmuzaki, VII, 39-40, 41. Internunțul amestecase această reclamație cu altele, pentru a *cerca* pe Turci.

3) Wilkinson, 75.

4) Cum se făcea pentru grâne când nu erau de ajuns. Grigore Ghica cere grâu și orz în Polonia la 1768, pe socoteala sa, pentru Poartă (Hurmuzaki, VII, 52-3). Cf. și *ibid.*, 3.

5) V. Sturdza, I², 316 (ca principiu, dar cu rezerva aprovizionării țării și capitalei imperiului).

6) P. 233.

ținuturile Moldovei, plătind ei saū vinđătorul goștina Domnească ¹⁾. Gealepii existaū cu acest caracter de agenți comerciali turci și supt Cantemir : ei exportaū din Moldova la 60 de mii de oi, zise *chivirgie*, «pentru bucătăria sultanului ²⁾». Cu vremea, cererea se făcu tot mai mare : Raicevici vorbește de 5 până la 600 de mii de capete, luate *din amândouă principatele*, cu preț arbitrar, de negustorii greci trimesei de Casap-Bașa din Constantinopol cu firman ³⁾. Nu mai era vorba numai de îndestularea Seraiului și furnisarea tainurilor împărțite de Curtea sultanului, ci de hrana capitalei, și, în special, a Ienicerilor. Negustorii cuviincioși de altă dată deveniră aspri cu producătorii, impertinenți față cu Domnul, care era Grec ca și dânsii, dar nu îndeplinia, ca dânsii, o sarcină oficială *în lumea turcească*. Pe lângă această supărătoare specie de negustori, Casap-Bașa trimetea agenți turci și așa numiții *saigii* saū păstori, cari apăsău și mai mult populația ⁴⁾.

Tratatul din Cucuic-Cainargi însemnă, și pentru această ramură de negoț, o ușurare a țărilor române. Agenții turci fură desființați, și cumpărătura «cantității știute de oi» trebui să se facă, supt privigherea Domnului, de «negustori și gealepi», creștini cu toții. Prețul trebui să fie cel curent, și o regulamentare a numărului reclamat de Seraiū și de populația capitalei fu promisă prin hatisheriful solemn din 1802 ⁵⁾. Acest număr fu scăđut la două saū cel mult trei sute de mii de capete pe an, din amândouă principatele ⁶⁾.

De la această socoteală, asupra căreia se unesc toți călătorii de pe la 1790 încoace, până la calculul dat de Raicevich, până la cele «mai multe milioane» fabuloase ale lui Carra și copiatorului său, «tinărul Rus» Struve ⁷⁾, mai este mult. Țările noastre nu și-au scăđut însă cultura oilor în proporția scăderei cererei din Constantinopol : până târziu în veacul nostru ele au făcut din creșterea vitelor principalul lor izvor de bogăție. Neapărat deci că a existat un prisos exportabil, și un prisos mare. El a fost trimis peste graniță, în Ardeal, cum afirmă Walsh, în Prusia chiar, cu licență a sultanului, cum ne spune Batthyáni ⁸⁾. Dar, înainte chiar de stabilirea influenței rusești, pe la anul 1740, un funcționar turc de la Hotin putea vorbi de exportul de «vite, oi și berbeci» pe care Moldova îl făcea în «Rusia, Polonia, Ungaria, Danzig, Boemia, Silesia, Austria, Bosnia, Veneția, ba chiar și la Roma (*sic*) ⁹⁾». Clausa : «să ni trimeti oi și provisiu multe» din firmanul de numire al Domnilor, clausă stereotipă de la o bucată de vreme, n'a existat apoi totdeauna, și, supt Cantemir, firmanul nu vorbea de cât de tribut ¹⁰⁾.

Deci, în resumat, exportul oilor a fost permis multă vreme, mărgenit un timp și tolerat totdeauna.

1) *Ἐνθάτος καταρίζον ὄλες τῆς βοσκῆς τῶν ἀγορῶν*, etc. Ms. in Bibl. Ac. Rom.

2) «Pro sultani culina» (care dădea și tainurile, între altele, și ale Ienicerilor). Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, 31, Cf. 120-1.

3) Raicevich, 115, 120, 122.

4) Sturdza, I², 194.

5) V. hatisheriful citate pe p. XIX n. 5.

6) Wilkinson, 77-8; Vaillant, II, 290; Karaczay, *Moldau*, 67; Porter, II, 791; Hauterive, 23; Pertusier, 82-3; Lagarde, 258-9; Hauterive, 22 (care vorbește și de export în Germania); *Abhandlung von dem Handelsrange der osmanischen Türken* von D. Christ. Wilh. Jak. Gatterer (Mannheim, Schwan și Götz, 1792), I, 46.

7) Carra, 162-6 (cu un leu bucată); Struve, 269.

8) «Mit besonderer Erlaubniss der Pforte» (p. 127; v. titlul la p. XXII n. 7). Cf. Xenopol, V, 547-8.

9) An. turc, 20 I. E interesant că, după el, gealepii duceau «vacile și oile» la Veneția și în Polonia (20).

10) Cf. *A. Fr.*, II, 541, 648 și *Descr. Mold.*, 68-9.

Între produsele reclamate în parte de aprovizionarea Imperiului, Raicevich, un informator onest și sigur, citează încă: «caî, boi, miere, ceară, unt, său și brînză¹⁾». Ce se făcea în realitate cu aceste articole?

Boiî și vacile erau un însemnat mijloc de câștig, mai ales pentru Moldoveni, cari din timpuri îndepărtate îi exportaî până foarte departe. Am vădut ast-fel darurile făcute și îndatoririle luate în această privință de Petru Rareș²⁾. Lăpușneanu îi schimba, în 1560, pe postavuri scumpe venețiene, și încheia convenții cu negustori din Italia³⁾.

Perioda de decădere politică față cu Poartă nu stavili cătuși de puțin acest negoț, Turcii nemâncând cu plăcere carne de vacă și neavînd multă nevoie de piei nelucrate. În 1712, boiî moldovenești mergeaî până în Silesia; în 1718, vitele din Muntenia treceaî în Ardeal⁴⁾; Del Chiaro asigură că eraî cumpărate în Veneția⁵⁾. Pe vremea lui Cantemir, peste 40.000 de capete treceaî la Danzig prin Polonia⁶⁾. Până la desființarea monopolurilor, principatele făceaî un comerț, care se urca, pentru Moldova, după Pertusier (1822), la 32.000 de capete, cu Turcia, Germania, Austria, Polonia, Rusia. Boiî moldovenești mergeaî, între Statele regelui Prusiei, în Silesia și Brandenburg⁷⁾. Legal însă și acesta era un articol oprit saî măcar rezervat provisoriu: Turcii, dacă-i întreba cine-va, refusaî saî acordaî permisiî excepționale, cu restricția: «așa în cât să nu fie un precedent pentru alții⁸⁾». Ceia ce am vădut că nu împiedeca exportul cel mai bogat și mai puțin ascuns.

Pentru *caî*, dacă vre-un diplomat european formalist făcea vre-o cerere Porței, el era sigur că va fi refusat. De pe timpul lui Petru Șchiopul, vedem cuprinsă, într'un pașaport pentru doi Engleji, clauza: «dar bagă bine de samă să nu ieie cu dânsii din țara noastră vre-unul din caii de cari avem nevoie⁹⁾». În veacul al XVIII^{lea}, în timp de pace ca și în timp de război, firmanul de numire al Marilor-Viziri conținea recomandația statornică de a veghia asupra exportului ilicit de caî din principate¹⁰⁾. După multă stăruință și mulți bani cheltuiți în cancelariile otomane, se căpeta abia un ordin pentru câte-va sute de capete numai, ca o excepție care nu va fi repetată¹¹⁾.

Cine se adresa Domnului însuși, era expus să capete răspunsul că i-ar fi în pri-

1) Raicevich, 115-6. Și autorul adaugă: «cosi che poco resta da trasportare negli altri Stati!» Și Raicevich era doar omul lui Ipsilanti, care monopolisase *pentru el* multe din aceste produse, cu care, exportându-le singur, a făcut milioane (Sulzer, III, 415-6). Cf. Comnen-Ipsilanti, 561.

2) V. p. II.

3) Hurmuzaki, VIII, 88-9.

4) *Ibid.*, Supl. I^a, 422; VI, 426.

5) Pp. 4-5.

6) *Descr. Mold.*, 31.

7) Carra, 162-6; Struve, 269; Raicevich, 124-5; Batthyányi, *Reise durch einen Theil Ungarns, Siebenbürgens, der Moldau und Bucovina im Jahr 1805* (Pesta, Hartleben, 1811), 127; Philippides, *Prosynggia*, 82, 85; Fotinó, III, 180-1; Hauterive, 22-3; Pertusier, 82-3; Bauer, 241; Hurmuzaki, VII, 3; Karaczay, *Moldau*, 9; Neale, *Voyage*, II, 30; Lagarde, 358-9.

8) Hurmuzaki, VII, 314-5.

9) Hakluyt, I. c., 198: «But have great regard that they convey not out of our country any of our serviceable horses» (pașaportul lui Henry Austell și Iacob Manucho). În Hurmuzaki lipsește și pașaportul, și călătoria lui Austell prin Moldova (196), dar e reprodușă a lui W. Harebone prin această țară (III, 122). Există o a doua ediție a lui Hakluyt, Londra, Evans, 1819.

10) *A. Fr.*, I, 395.

11) Hurmuzaki, VII, 374-5.

mejdie viața dacă ar permite trecerea cailor peste graniță. Ofițerii europeni *în uniformă* erau împiedecați să cumpere, fără deosebire de nație. Insistențele aduceau un singur rezultat: Fanariotul scria la Constantinopol, unde reprezentantul Puterii interesate căpăta, după multă trudă, ce s'a spus mai înnaînte ¹⁾.

Totuși caii se exportaū foarte mult, și toată lumea știa aceasta. Știaū boierii, cari vindeau și încheiau contracte, știaū geambașii armeni, cari făceau pe misișii și întrețineau une-ori herghelii pe moșiile luate în arendă, formându-se în companie; știa Domnul, bucuros că devine ast-fel plăcut unei Puteri europene și că vama sa câștigă prin mărirea exportului; știaū înalții funcționari din Constantinopol, cari cereau pecetluirea cu aur a secretului. Toată lumea aceasta blăstăma în adâncul sufletului pe nătângul Apusean care, deprins cu lucruri legale și permisiuni contrasemnate, deranja acest câștig pe tăcutele ²⁾.

Exportul de cai se putea sui în unii ani până la 40 de mii de capete. Se facea în Polonia, Rusia, Austria, Ardeal, Turcia; dar caii moldovenești erau ceruți mai ales pentru remonță, cu deosebire remonța cavaleriei ușoare. Franța, Saxonia, Olanda și Danemarca chiar, pentru a nu mai vorbi de Austria și Prusia, aveaū ofițeri la granițe (Prusia la Mohilov) sau în Iași, căci nu erau căutați caii, de rasă inferioară, produși în Muntenia ³⁾. Maiorul, apoi colonelul austriac Cavallar s'a purtat decenii întregi prin Moldova, cu sub-ofițerii săi; venia însuși, sau își trimetea agenții, în Mart, pentru cumpăratură. Regele Frederic însărcinase cu remonța din Moldova pe maiorul von Seydlitz, care lucra personal, prin subalterni sau prin Armenii crescători de vite, de loc din Galiciă ⁴⁾. În 1767, patru ofițeri franceji exportară o mie de cai din Moldova și Tataria ⁵⁾. Proprietarii de herghelii și misișii, Baronți, Capelli (sau Capetti) făceau pe la 1780 afaceri minunate, platind fabuloase dobândi pentru sumele împrumutate, cu care începuse negoțul ⁶⁾.

Piedecile aduse acestui comerț de cai veniau sau din reaua dispoziție a unui Domn efemer sau din intrigile unei Puteri rivale, la Constantinopol. Ast-fel, Constantin Moruzi nu voia în ruptul capului să permită cumpărătura remontorilor prusieni, amintindu-și că între cauzele catastrofei predecesorului său, Ghica, fusese și favorisarea acestui export, favorisare pe care el însuși, Moruzi, o denunțase ⁷⁾. Austria apoi punea neconținute stavili furnisărei cu cai din Moldova a armatei prusiene, cerend pentru sine licențe analoage sau suprimarea fără excepție a exportului ⁸⁾. Frederic al III^{ea} ordona, la rândul său, represintanților Prusiei la Constantinopol să proteste contra remonței austriace ⁹⁾.

1) V. și mai jos, p. 10.

2) Pentru dispozițiile Turcilor cu privire la exportul cailor, v. *A. Fr.*, I, 391, 393, 395-6; II, 10, 136, 148, 152-4, 158-61, 196, 202-4, 214, 317, 330; mai jos, I, 12, n° XII; 16, 17, n° XVII.

3) Raicevich, 81; Batthyáni, 128 (export în Bucovina și Ardeal, prin Outuz și «Bergo»); Del Chiaro, 6; Hauterive, 23; Bauer, 241; Philippides, *Προσφυγία*, 82-3; Lagarde, 358-9; Hauterive, 22; *Abhandlung*, I, 46; Struve, 265. Un ofițer danez, Woltnever, se prezintă în Moldova la 1796, pretextând că voia să cumpere cai pentru herghelia sa proprie, dar fu expulsat (medit). Pentru exportul cailor în Silesia pe la 1711, v. Hurmuzaki, *Supl.* I³, 9.

4) Hurmuzaki, VII, 374-5, 384-5; Carra, 162 și urm.; Raicevich, 77-8, 124-5; 296-304; Hurmuzaki, VII, 417-8 (privilegiul Armenilor; 9 Mart 1784); Philippides, *Προσφυγία*, 24.

5) Probabil cei mai mulți fură luați de la Tatarî, «pe hotarele Moldovei». Domnul făcend dificultăți și Poarta refuzând ordine precise, care ar fi fost contra obiceiului. Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, 748, 762-5, 769.

6) V. rapoartele consulului König, *passim*.

7) *A. Fr.*, II, 148, 152.

8) Hurmuzaki, VII, 364.

9) *A. Fr.*, II, 393, n° 2.

De obicei, Turcii, oameni fără părtinire, ceda înaintea oricui putea sprijini cu argumente iresistibile cererile sale. Caii moldovenești erau reclamați însă pentru serviciul Porții numai în cas de război, când trebuiau montați spahii săi când, în timp de pace chiar, se simțea nevoie de cai de *olac*, de poștă adecă, în Turcia europeană sau și asiatică ¹⁾.

Mierea se dădea în secolul al XVI^{lea} de Domnii Moldovei, Munteniei și Ardealului, ca un tribut în natură pentru bucătăria sultanului și tainuri ²⁾; dar obiceiul pare că nu mai exista în epoca fanariotă. Pentru miere, care era acum cumpărată, și pentru comestibilele mai mărunte, exista o altă categorie de negustori privilegiați, *Capanlâii*, delegații pieței celei mari din Constantinopol; ceată alcătuită din Greci și Turci, care nu venia cu firman, ci cu simpla recomandare a Marelui-Vizir. De altmintelega erau, ca și colegii lor pentru grâne și carne, mari șarlatani, plătind puțin și adesea ori cu monedă falsă ³⁾. Izvoarele pentru epoca fanariotă nu vorbesc de alt export al mierei de cât spre Constantinopol ⁴⁾, dar, când cugetă cineva la bogăția în stupi a amânduror principatelor pe vremea lui Sulzer și Raicevich, la uimitoarea înmulțire a albinelor din aceste părți, la prisăcile lui Iacob Stamati și ale unor boieri din Moldova ⁵⁾, nu izbutește a înlătura ideea că nu era posibil ca atâta îngrijire să fie dată unui product care ar fi adus numai sărăcăciosul câștig ce se putea storce de la «capanlâi». Și apoi, cu toate că o puneau și în supă ⁶⁾, Turcii din Constantinopol nu puteau să aibă nevoie de marile cantități de miere oferite de piețele principatelor.

Ceara era numai nominal pomenită între articolele supuse priorității de cumpărare a Turcilor. Ea se exporta mai toată în Veneția și Austria, prin Ardeal și Galiția, până la 450.000 de ocă pe an ⁷⁾. De la 1741 înainte, Austria își asigură monopolul cerei, oprind transitul spre Italia, cu toate stăruințele represintantului venețian la Curtea imperială ⁸⁾.

Se exporta în adevăr mai mult în Turcia cele din urmă trei articole din lista lui Raicevici: *untul* — un milion de ocă, în 1822; *săul* — 2.500.000, la aceeași dată, și *brânza* — 1.500.000 de ocă ⁹⁾. Tot așa grăsimea, grăsimea din oase, *ferveșul*, și pastrama de Brăila ¹⁰⁾.

În sfârșit, între lucrurile semi-oprite teoretic mai putem pune câteva care lipsesc

1) Până la 3.000 pe an în 1820 (Wilkinson, 78; Vaillant, II, 290). V. și *A. Fr.*, II, 153-4 și aiurea. Încetarea remonței în Moldova aduse decăderea creșterii cailor, pe vremea deschiderii granițelor pentru grâu (Kuch, 204).

2) *A. Fr.*, I, 50-1; Del Chiaro, 4-5; Fotinò, III, 180-1.

3) Raicevich, 121-2. Capanlâii rămaseră până la desființarea monopolului. V. Lejeune, 58 n. 1 («ils ont le commerce exclusif des denrées et comestibles»); Ghica, *Scrisori*, V-VI. Totuși Al. Ipsilanti cercase să-l înlăture (Fotinò, III, 555).

4) Afară de Karaczay, care adaugă și Veneția (*Moldau*, 36). Cf. Carra, 166; Sulzer, III, 415-6; Struve, 270.

5) Wolf, I, 58 n. 61; Sulzer, I, 87 și urm.

6) *A. Fr.*, I, 50 și n. 3.

7) Raicevich, 124-5; Del Chiaro, 4-5; Pertusier, 82-3; *Mon. spect. hist. Slav. merid.*, XVIII, 103; Carra, 166-7; Sulzer, III, 415-6; Hauterive, 22-3; Hurmuzaki, VII, 31-2 (firman pentru ceară din Moldova); Struve, 270.

8) Hurmuzaki, IX, 685-9.

9) *A. Fr.*, I, 50-1; Del Chiaro, 4-5; Pertusier, 82-3.

10) An. turc, 21; Philippides, *Γεωγραφία*, 87; Fotinò, III, 180-1; Pertusier, 82-3; Bauer, 241-2.

din *Osservazioni*, ca unele ce, neapărținând produselor alimentare, nu erau culese prin cele trei categorii de negustori oficiali.

Sarea din ocnele principatelor trecea mai mult în Turcia, prin Galați și magazinele cele mari din Giurgiu¹⁾. Ast-fel, în 1822, Muntenia exporta 12 milioane de ocă, dintre care 10 în Turcia; Moldova însă furniza Turciei numai 3 din 8 milioane²⁾. Restul se trimetea în Polonia și Rusia, poate și în Ardeal³⁾.

Existau lângă Soroca depozite de *salitră*, pe care o exploatau lucrători turci, cu organizație independentă, și o exportați la Constantinopol, unde era cerută de tarapana împărătească. Ceia ce nu împiedeca o viguroasă contrabandă din partea Evreilor de dincolo de Nistru, pe vremea Polonilor, cari Evrei oferiau în loc rachiū leșesc⁴⁾. Furnitura a fost întâiū gratuită, apoi de la 1774, când trimeterea se făcu de Domn, în socoteala tributului, adăugându-se căraușia⁵⁾.

Din vestiții săi codri, dispăruți astăzi în parte, țara noastră era silită să dele Turcilor, pe prețuri comode pentru aceștia, sau gratis, *lemne* pentru cetățile dunărene, lemne pentru casele din Constantinopol, lemne pentru poduri, lemne pentru *corăbii*⁶⁾. Tratatul din Cuciuc-Cainargi aduse o schimbare și aici: hatîșeriful ce-l urmă (4 Noiembrie 1774) făgădui o plată «pentru tăiat și transport,» plată care trebuia să se scadă din bir⁷⁾. Lemnele de rechiziție însă în timp de războiū fură cerute gratis ca și înaintea; interpretat turcește, lucrul însemna că șefii musulmani de la Dunăre puteau cere, pai-spre-zece ani de zile în șir, pe timp de pace, lemne pentru un pod care nu se făcu nici-o-dată⁸⁾. Despăgubirea venia însă de aiurea: pe lângă o probabilă vinđare de lemne în Europa, provinciile câștigaū arđend stejarii și vinđend fabricilor de potasiu cenușă, așa zisul *potas*, pe care Englezii și Olandezii veniau de-l cumpărau la începutul secolului al XVIII^{lea} în principate chiar⁹⁾.

Rămăneau absolut libere de export imense bogății care treceau în străinătate anual: lâna, aproape 2.200.000 de ocă în 1820, 3.000.000, după altă socoteală, în 1822¹⁰⁾; «potopul» de porci trimis din Muntenia în Ardeal (la 50.000 de capete pe an, după Pertusier), de Moldova în Rusia¹¹⁾; vinurile ce se cumpărau dincolo de Nistru

1) Sestini, *Viaggio di Costantinopoli a Bukaresti*, 48.

2) An. turc, I, c., 21-2; Peyssonel, *Mer Noire*, II, 188; Del Chiaro, 11; Pertusier, 83.

3) Karaczay, *Moldau*, 38; *Mon. spect. hist. Slav. meria.*, XVIII, 95; Philippides, *Γεωργαία*, 77; Raicevich, 110; Carra, 166-7; Hauterive, 22.

4) An. turc, I, c., 22-3; Raicevich, 103; Karaczay, *Moldau*, 39; Philippides, *Γεωργαία*, 79-80.

5) Hatîșeriful citate la p. XIX n. 5.

6) An. turc, I, c., 21-2; Wilkinson, 77; Raicevich, 61; Lejeune, 20 n. 2; Bauer, 245.

7) Sturdza, I², 144.

8) Așa se ceru de la 1774 până la data când își scrie cartea Raicevich; v. *Osservazioni*, p. 61 n. a.

9) Hurmuzaki, VI, 290-1; v. n° LXXXIII din *Apendicele* nostru, p. 631.

10) Wilkinson, 76; Peyssonel, *Mer Noire*, II, 185-8 (*lâna neagră însă în Rumelia*); Hurmuzaki, VI, 261 (permisie de export din 1718-9); Pertusier, 82-3; Raicevich, 125; Philippides, *Γεωργαία*, 82-3; Lagarde, 358-9.

11) *Reise von Pressburg*, 336-7 (*überschwemmt*); Pertusier, 82-3; Raicevich, 125; Philippides, *Γεωργαία*, 82-3. În Moldova, această ramură de comerț producea puțin, după Carra (162-6).

și chiar peste Carpați¹⁾; pieile de boi, de bivol, de capră²⁾, așa numiții *cordovani*, fructe, în, cânepă, tutun (până când acesta ajunsese să fie un articol de *import*)³⁾, păcură, iarbă galbenă — 600.000 de oca în 1820⁴⁾ —, rachiu, nuci, cumpărate în Rusia și Polonia⁵⁾, prune uscate pentru oloi, pește sărat și icre⁶⁾, porumb, legume⁷⁾, catării, crescuți de Țigani și exportati peste Dunăre până la muntele Pelion⁸⁾, obiecte de lemn trimise în Crimeia⁹⁾, broaște țestoase, căutate în Germania¹⁰⁾, pieile de iepure, trimise, din Muntenia, în Austria, iar, din Moldova, prin Brody, unde le luați în primire Evreii galițieni, în Germania, — 800.000, de toate, în 1822¹¹⁾, etc..

În schimb, provinciile, care avură abia, în tot decursul epocii fanariote, câteva fabrici de postav, mătăsării și testemele, două fabrici de sticlă, și poate una de hârtie¹²⁾, cereau *toate* fabricatele străinătății: Austriei, juvaier, caretele de Viena, stecla de Boemia și Bucovina, fiarele silesiene, olărie, mătăsării, horbote, galoane de fir — o modă răspândită în toată Europa în secolul trecut —, zahar rafinat de Fiume, oglinzi, mobile, postavuri, pânze de Linz; — Germaniei, fabricate de lână și bumbac, coloniale aduse prin Hamburg și, mai târziu, Danzig, stofe fine, mercur, plumb, cositor, oțel și fierăril de Nürnberg, ceasornice, manufacturi silesiene și saxone, tincturi din Danzig, ceară tare, liqueururi fine; — Franciei, stofe scumpe de Lyon, aurării și juvaier, cameloturi; — Angliei, muselină; Rusiei, blănuri, rachiu, piel; Poloniei, postavuri, galoane, blănuri, rachiu; Veneției, stofe orientale, belacoase, cristale, hârtie¹³⁾.

Și, pentru exploatarea acestui comerț, lăsat în mâna intermediarilor, Lipscanii, Brașovenii, Marchitanii, negustorii greci din Viena și Ardeal, Silistrienii și Bulgarii din Chiprovaci și Rusciuc, Armenii galițieni, Ragusanii și Evreii din Brody¹⁴⁾, dacă omul nu făcuse drumuri, sau le lăsase în părăsire, erau altele create înainte de dănsul, niște minunate căi naturale: Nistrul pentru provinciile Nordului și Răsăritului rus¹⁵⁾, Oltul,

1) Carra, 162; Raicevich, 125; Del Chiaro, 6; *Betrachtungen*, 51; Fotinò, III, 181; Pertusier, 82; Neale, II, 30; Hurmuzaki, VI, 246; Bauer, 244; Struve, 267; Cantemir, *Descr.*, 29; Philippides, *Γεωγραφία*, 158. Mai ales din Moldova, vinuri de Odobestii.

2) Peyssonel, *Mer Noire*, II, 185-8; Batthyány, 109; Fotinò, III, 180-1; Raicevich, 125; Philippides, *Γεωγραφία*, 82.

3) Carra, 162; Struve, 268; Peyssonel, *l. c.*; *Betrachtungen*, 49; Lejeune, 24 n. 1; Philippides, *Γεωγραφία*, 149-50 (și pentru celelalte articole de export).

4) Wilkinson, 78; Pertusier, 82-3.

5) Philippides, *Γεωγραφία*, 99-100.

6) Fotinò, III, 181; Raicevich, 125; Bauer, 243; Lejeune, 44 n. 1.

7) Mai ales fasole (Pertusier, 83; cf. Raicevich, 54).

8) Philippides, *Γεωγραφία*, 40, 83.

9) Peyssonel, *Mer Noire*, II, 113.

10) Raicevich, 101.

11) Wilkinson, 76-7; Carra, 162-6 (până în Anglia); Raicevich, 125; Pertusier, 82-3; Lagarde, 358-9.

12) Carra, 162-7; Peyssonel, *Mer Noire*, II, 180; Pertusier, 83-4 (care citează fabrica de hârtie); Fotinò, III, 182; Del Chiaro, 42; Bauer, 245; Struve, 269-70.

13) Cf. Wilkinson, 82-3; *Nik. Ernst Kleemanns Reisen von Wien über Belgrad bis Kilianova (1768-70)*, Leipzig, 1773, 30; Philippides, *Γεωγραφία*, 150-1; Batthyány, 109-11; Peyssonel, *Mer Noire*, II, 179-184; Pertusier, 83-4; Sulzer, II, 392; Raicevich, 133-5, 259 (ambii vorbesc de importul trăsurilor de Viena); Del Chiaro, 42; Hurmuzaki, *Supl.* I², 187; Hauterive, 22-3; Karaczay, 55-6; *Reise von Pressburg*, 349-51; *Beschreibung*, I-II; Wolf, 129 și urm.

14) Sulzer, III, 429-31; Peyssonel, *Mer Noire*, II, 179; Struve, 293; Hurmuzaki, IX, 667 (Lipscații din 1737); Raicevich, 115; Sestini, *Viaggio a Buk.*, 45-6; Bauer, 270-1; Vaillant, III, 60.

15) Polonii oferiau Turcilor pe timpul lui Peyssonel a face din Nistru o arteră a comerțului de grâne (*Mer Noire*, II, 201-2). Cf. Carra, 199-200, 310. Pentru încercările de a face Nistrul navigabil, v. *A. Fr.* I, 14.

pe care, înainte de războiul din 1786, începuse a se cobori mărfurile Companiei vieneze Bürker¹⁾, Dunărea, ale căreia cataracte fură atâta timp considerate ca o piedecă neînvinsă²⁾ și Marea Neagră, deschisă corăbiilor Europei de la 1774 înainte³⁾.

IV.

Situația economică reală în țările noastre era aceasta; totuși Europa nu întreținea relații directe cu noi și nu se gândia la foloasele mari ce ar fi tras din ele. În zădar atrăgeau atenția călătorii asupra acestui izvor neexploatat de bogăție: guvernelor li lipsia curajul de a se pune în legături cu niște provincii supuse, credeau ele, bunului plac turcesc; comercianților și industriașilor din creștinătate li lipsia spiritul de inițiativă, de neatârnare față cu tradiția.

Indiferența Austrieilor în această privință era cea mai curioasă. Oamenii ca Sulzer și alți cunoscători buni ai țărilor dunărene vorbeau în zădar ministerului de comerț din Viena de însemnătatea economică a principatelor, de ușurința cu care Austria ar putea întrece pe ori-ce concurent european⁴⁾. Industria ardeleană trebuia creată aproape pe de-a ntregul, și anume trebuia o creație oficială, căci timișii fabricanți sași nu cutezau să treacă granița într-o țară fără legi și fără dreptate. Afară de Prusia însă, oamenii de Stat ai veacului al XVIII^{lea} nu se preocupau de cât de intrigă politice, și interesele economice nu erau de cât foarte slab ținute în samă de dânsii. A face populației un bine pe care nu-l reclamă, a-i impune binefacerea: câștigul și prosperitatea, nu intra în obiceiurile lor. Deci, nu numai comerțul cu principatele vecine, dar întregul negoț cu Orientul musulman era lăsat în părăsire: exista, pe la sfârșitul secolului al XVIII^{lea}, un consul austriac la Salonic, dar, pe timpul lui Abesci, nu era o singură Casă germană la Constantinopol, unde până și Prusia, o Putere industrială foarte recentă, își desfăcea pe aceiași vreme porțelana manufacturilor regale⁵⁾.

Și totuși tratatele încheiate cu Turcii, de la sfârșitul secolului al XVII^{lea} înainte, cuprindeau toate clauza libertății de comerț în Statele Sultanului. Ast-fel se specifică această libertate în art. 14 din tratatul de la Carlowitz, în art. 12 din pacea de la Pojarevac (Passarowitz)⁶⁾, care fu urmată de încheierea unei înțelegeri comerciale⁷⁾. În aceasta din urmă (27 Iulie 1718), Dunărea, dacă nu Marea-Neagră, se deschidea corăbiilor germane, Imperiul era asimilat cu Puterile cele mai favorisate; în sfârșit, i se permitea stabilirea de «consuli, vice-consuli, agenți, factori și talmaci» în porturile și alte localități, unde alte State și-ar fi avut reprezentanții lor. «Dacă însă necesitatea comerțului ar reclama ast-fel de consuli, vice-consuli, agenți, etc. în alte locuri, în care

1) *Reise von Pressburg*, 337, 369-70.

2) Cf. *Ungarn und die Walachei in neuester Zeit vom Grafen von P[ons]*, Leipzig, Reclam, 1840, 20-3 (pestru stabilirea navigației cu abur pe Dunăre); *La Turquie d'Europe* par Ami Boué, III (Paris, Bertrand, 1840).

3) V. tratatul de la Cuciuc-Chinargi, art. 11; în Sturdza, I², 129-30. — Pentru situația economică a țărilor române în secolul al XVIII^{lea}, v. și *Ueber den Handel in den beyden Fürstenthümern Moldau und Walachey, und wie solcher erweitert werden kann*, in Johann Bernoulli's Archiv zur neuen Geschichte, Geographie, Natur- und Menschenkenntniss, II (Leipzig, Beer, 1785), 167-8.

4) Pentru Sulzer, v. III, 438 și urm.; cf. Carra, 199-200; Struve, 293.

5) Abesci, II, 239; Félix-Beaujour, *Tableau du commerce de la Grèce, formé d'après une année moyenne depuis 1787 jusqu'en 1797*, II, Paris, Renouard, 1800, 53, 76, 127.

6) Sturdza, I², 29, 37.

7) *Ibid.*, 41 și urm.

n'au mai fost unii ca aceştia, să se raporteze lucrul de internunţiu Porţei; dacă apoi se va da permisia acestui ministru, vor fi eliberate diplomele cuvenite pentru ajutarea şi protejarea în ori-ce împrejurări a sus-numiţilor Agenţi¹⁾».

Statele care intrase mai de mult în legături comerciale cu Turcii, republicile şi principatele italiene adevă, apoi Franţa şi Anglia, îşi numise consuli numai în porturi şi în foarte puţine centre comerciale. Aceasta din două cauze: întâi, fiind-că Puterile acestea neguţau pe mare, nefiind în hotar cu Imperiul otoman; pe urmă, fiind-că Sultanii apucase a găsi reprezentanţi creştini în aceste locuri, la epoca cuceririi. Deci, în ţările noastre, provincii *interioare* ale imperiului, ţări care n'aveau însemnătate comercială extraordinară în momentul închinării, agenţii străini prevăduţi de tratatul din 27 Iulie 1718 nu existau. Nefiind un precedent, trebuiau stăruinţi îndelungate, bani de cheltuit pe la Turci, cu riscul unui refuz final, trebuiau sacrificii pe care Austria nu era dispusă să le facă.

Pentru ca Austria să-şi aibă consuli în principate, a trebuit ca o altă Putere să ieie iniţiativa şi să creeze precedentul: o Putere care ştia să tragă profit din succesele sale, care storcea Turcilor ori-şi-ce, nu pe domoalele şi plinele de zăbavă căi ale diplomaţiei occidentale, ci prin violenţă şi fapte îndeplinite. Fireşte, e vorba de Rusia.

Rusia n'avea mari interese comerciale la noi, şi industria ei era la început abia, neacoperind nici nevoile interioare²⁾. Acestei industrii nu i se dădea de alt-fel nici-o atenţie deosebită, şi diplomaţia rusească servia alte interese de cât ale prosperităţii economice a poporului rus. Deci consuli ruşi din principate aveau alte sarcini de cât recomandarea de mărfuri şi ocrotirea de negustori. Erau să fie represintanţii victoriei, epitropii domnilor şi înaintea-mergătorii anexării.

Articolul 11 din tratatul de la Cuciuc-Cainargi care dădea mari avantagii comerciale Ruşilor, deschidea consulilor împărătesei ori-ce oraş din Turcia. «Şi, pentru a urmă rânduiala în toate, Poarta permite să steie consuli şi vice-consuli ruşi în toate locurile unde Curtea Rusiei va găsi cu cale să-i trimeată³⁾». Negocierile preliminare, de care se feriă politica tacticoasă şi comodă a Austriei, erau absolut înlăturate. Rusia numia, şi Poarta *trebuia* să deie beratul.

Îndată acest ferment politic, care e un consul rusec, apărui în deosebite puncte ale imperiului, unde anume era o populaţie creştină compactă: la Smirna, dar nu în Siria, la Salonic, dar nu în Albania, în insulele Archipelagului, în Cipru, Rodos şi Creta. Mai mult orientali prin naştere, cu fineţa moştenită a raselor bătrâne din Răsărit, pe lângă care se adăuga, alternând după împrejurări cu aceasta, asprimea, brutalitatea de soldat, învăţată. «Nu există», scrie zece ani după tratatul din Cuciuc-Cainargi, călătorul frances Lechevalier, «nu există o stâncă în Archipelag unde să nu vezi un Grec în uniformă rusească, care tiranisează administraţia turcească într'un chip injurios chiar pentru agenţii celor-lalte Puteri⁴⁾».

La 20 Iunie 1780, Turcii se pomeniră cu un anume Lascarov, «consul rus în Moldova, Muntenia şi Basarabia», care-şi arată patentele şi ceru să fie recunoscut conform tractatelor. Lascarov era fiul unui Georgian sărac, care se stabilise la Astrahan

1) Art. 5; Sturdza, I², 43-4.

2) Cf. Beaujour, 127: «Les Russes sont encore trop engourdis pour y prendre part» (la comerţul cu propriile lor produse, aduse în Constantinopol de negustorii greci).

3) Sturdza, I², 129-30.

4) Lechevalier, *Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin*, II, 327-8. Cf. Comnen-Ipsilanti, 636.

și-și dăduse copilul, Sêrghie, spre a fi crescut la Constantinopol, ca elev pentru limbile orientale. Sêrghie învăța toate limbile răsăritene foarte bine, și, pe alătura, franțuzește, italienește și grecește. Întors în Rusia, fu însărcinat cu luarea în primire a prizonierilor după tratatul din 1774, și bătu pe Turci printr'o obrăznicie fabuloasă, care-l puse în primejdie să fie asasinat.

Era un feliu de monstruos pitic, cu înfățișare de Lapon, veșnic în mișcare, cu vorba îndrăzneată și spiritul intrigant și întreprinzător, prefăcut și lăudăros, vorbaret prin sistemă, «așa că nu te lăsa să deschizi gura,» murdar și luxos, cheltuind îndoit cât lea sa și lăsându-și datoriile în plata împărătesei, șiret din fire și insolent din principiu. Insultă pe spatarul Văcărescu, în mijlocul stradei ce ducea la Curte și răspunse Banului Dudescu, care, glumind, spusese: «Așa faceți Dumneavoastră Rușii totdeauna»: «Rușii, Rușii! îndrăzniți să vorbiți de Ruși; când erau aici, li sărutați . . . talpile, acum le sărutați Turcilor și, mâne, le-ați săruta naibei, dacă ar voi să vă ieie¹⁾.»

Poarta refusă să-l recunoască și, printr'o notă către ambasadorul Franciei, arată că cererea presintată de ambasadorul Stachiev (care se mulțămise să anunțe prin dragoman, oral, sosirea *consulului*) echivalează cu cedarea principatelor către Rusia. Comerțul rusesc merge și fără consul, un dragoman nu e de nevoie într'o țară unde toată lumea știe rusește, exportul stă numai în vin, iar importul se face indirect; calea mării e mai ușoară de cât cea pe uscat. Tratatul din 1774 trebuie înțeles ca și concesiile analoage făcute altor Puteri, consuli trebuind să fie numiți unde există precedentul unui Stat străin; articolul 1-iu al aceluiasi tratat oprește actele de dușmănie, și stabilirea unui consulat în principate trebuie privită ast-fel. În sfârșit, cu dispozițiile cunoscute ale boierilor, a primi un consul rus între dânsii ar fi «a-și da loc casei.» Sultanul declara că mai degrabă să piardă jumătate din imperiu de cât să recunoască pe Lascarov.

Negocierile ținură doi ani.

Stachiev primi *ad referendum* nota prin care Turcii seacău toate argumentele de drept și de conveniență pentru a refusa consulatul, dar împărăteasa menținu o cerere strict legală. Ambasadorul frances, de St-Priest, care încercă să împace lucrul prin concesiile mutuale, propusese ca reședință a consulului Akkerman, și Poarta primi cu bucurie această modificare, puind în loc Silistra; beratul expediat în această formă la Petersburg fu restituit însă prin noul ambasador rus, Bulgacov, și Ecaterina răspunse la milogiriile din Constantinopol prin amintirea textului precis al tratatului. Atunci, nimic ne mai putându-se face, și Turcia temându-se de un război mai mult de cât de orice, reședința lui Lascarov fu stabilită la București, cu condiție că acesta nu va causă neplăceri guvernului otoman. Noul consul plecă deci în triumf spre Dunăre, la 2 Februar 1782, pentru a răsădi în inimile boierilor, cari, umilindu-se înaintea insolentei sale, țineau minte, ura mântuitoare în contra unei protecții ce se inaugura ast-fel²⁾.

1) Memoriile lui Langeron, în Hurmuzaki, *Supl.* I³, 135; inedite (caracterisarea e a lui Lamare, consul frances, și Raicevich).

2) Lascarov a gerat consulatul pînă în Decembrie 1782, când a trecut în Crimeia, ajungând pe urmă dragoman la congresul din Iași și plenipotențiar la cel din București, cu titlul de general (1807). E înlocuit cu Ivan Scverin, mort la Iași, în 1799 (18 Mart). Urmează, în Moldova, Iacobov (—1803?), Giervais (—1806), Bolcanov (?) (—1806), Ciuhanov (1806), Pini (1812—1818), A. Pisani (—1821), Leslie (—1828), Gh. Tinkowsky (—1837), Besack (—1838), C. Kotzebue (—1848). În Muntenia găsim pe von Ravitz (? 17 Februar 1795), Boleunov (1805), L. Chirico (—1806), Pini (—1822), Minciaky (—1828 și 1834), S. Rückmann (—1838), Titov (—1840), Dașcov (—1848). Trebuie să observăm că cel d'întîi doi consuli au avut ambele principate (existând și un vice-consul, în aceia dintre capitale unde nu resida consulul însuși); pe urmă, au fost doi consuli-generali. V. Hurmuzaki, VII, 376-7, 379-80; *Supl.* I¹, 986 și urm.; *Supl.* I², 1 și urm., 18, 309, 455-6; *Supl.* I¹, 1-6; Raicevich, 28, 117-9; Struve, 297; [Reimer,] *Reise der russischen Gesandtschaft*, I, 131; *A. Fr.*, II, 151-2, 155, 157, 160-1, 164, 216, 218, 233, 425, 428, 430; Hurmuzaki, *Fragm.*, VII, 428, 439; Neale, II, 231.

Internunțiul, baronul de Herbert-Rathkeal, dăduse tot sprijinul său pentru recunoașterea lui Lascarov de către Poartă, și purtarea sa fusese aprobată pe deplin la Viena. Când însă propuse lui Kaunitz a se încredința consulului Puterei aliate reprezentarea și apărarea intereselor comerciale ale Austriei, i se răspunse că ministerul se gândește la înființarea unei Agenții proprii, al cărui titular va fi pus cât-va timp la încercare, fără titlu oficial¹⁾.

Prin urmare, ceea ce nu reușise a face stăruințele scriitorilor politici și evidența folosului economic ce puteau aduce vecinilor țerile noastre, o făcuse invidia față cu intervenția prea fățișă a Rusiei în afacerile acestor provincii, luarea lor în stăpânire pregătitoare prin consuli. Austria-și numi la rândul ei un agent diplomatic dincoace de Carpați pentru a stingheri mai mult acțiunea dibace de intrigă, scormonirea răbdătoare și tenace a emisarilor Ecaterinei.

Însă, fiind că așa stătea în natura lucrurilor, agentul politic se prefăcu tot mai mult în mijlocitor comercial, lăsând colegului său rus deplina stăpânire asupra spiritelor, monopolul influenței și agitațiilor contra suzeranității otomane.

Căci, pe când Lascarov venia să lege simpatii politice și nu să apere interese economice²⁾, reprezentantul Împăratului german trebuia să fie absorbit de acestea, care erau multiple și trebuiau să se înmulțească încă. Inițiativa privată deșteptându-se în monarhie, încercări de navigație pe Dunăre și chiar pe Olt apărură înaintea războiului din 1788³⁾. Producte, mai ales din Muntenia, treceau neconținut pașurile în Ardeal și, dacă Sașii din această provincie nu riscau un comerț direct, un «Activ-handel», câteva case grecești din Viena, compania de comerț greco-bulgărească din Brașov și Sibiu⁴⁾ mijlociau exportul statelor austriace în principate, export care creștea zilnic, cu răspândirea moravurilor europene. Trebuințele și cererile nouă create de această transformare a țărilor de la Dunăre atrăgeau mulțime de meseriași, cari erau foarte mult ocupați și atât de bine plătiți în cât cădeau în desfrâu din prea multă bună stare. În curând Bucureștii și Iașii avură o numeroasă colonie nemțească, cu portul său deosebit, relațiile sale restrinse, locurile speciale de adunare și petrecerile neobișnuite⁵⁾. Erau cismari, croitori, fierari, caretași, muzicanți, zidari, etc. Ieftinătatea pământurilor și nespusa lor fertilitate atrăgeau arendași din Statele Împăratului, grădinari, exploatatori de vii, crescători de albine⁶⁾. În grad mai slab de cât Francezii sau Italianii, unii supuși imperiali găseau ocupație ca secretari pentru limbile apusene, ca profesori de limbi, de drept sau filosofie modernă. Ipsilanti, ca Domn al Munteniei, aduse fabricanți de postav din Moravia, constructori de corăbii

1) Hurmuzaki, *Fragm.*, V, 439-40.

2) Sulzer vorbește de pânză și barchet din Moscova, oțel și fierărie din Tula și prevede un mare succes comercial al Rusiei în principate, ceea ce e o exagerație, de sigur (III, 433-4). Până acolo merge că nu crede în planurile politice rusești și declară consulatul lui Lascarov un episod din istoria comerțului rus (*ibid.*).

3) Raicevich, 137-8 (pe Dunăre, supt Ipsilanti). Sulzer recomandă consulate la Sereș, Smirna, Crimeia, Trapezunt (cf. III, 463, 474, etc.). În 1785, o casă din Brașov avea un agent în Galați. În 1768, o Companie încerca comerțul cu Egiptul (Hurmuzaki, VII, 59, 429).

4) Raicevich, 135 (întrebuința 5.000 de cai anual pentru transport).

5) Reimer, I, 128.

6) *Betrachtungen*, 46-7; Raicevich, 63; Sulzer, III, 410-11, 452, 475-6, 478-80.

din Ragusa, arhitecți din Ardeal, mașiniști italieni¹⁾. Mai toți spișerii, cei mai căutați medici erau Nemți. Armenii, Galișienii și Evreii din Statele împărătești monopolisase tot comerțul Moldovei aproape. În Muntenia, «Brașovenii», Greci și Români din Brașov, desfăceau mărfuri europene, «Prahovenii», cărau la București aceleași mărfuri; sute de Mocani pășunau turmele lor, după tratate, în văile și șesurile Munteniei²⁾.

Toți acești oameni câștigau mult, dar economiile lor nu puteau fi socotite în siguranță, de cât după ce ei trecuse granița. Administrația locală nu deosebia, în nedreptățire, pe pămîntean de străin, și aceia dintre Turci chiar cari n'aveau caracter oficial sau firman erau de multe ori tratați rău. Un Neamț beat, care se bătuse cu oamenii Agiei, beți și ei, fu condamnat la 600 de lovituri de falangă în Iași, pe vremea lui Wolf, care-l scăpă de la moarte³⁾. Banul Dudescu bătut rău pe un șelar, cu care nu se înțelese din preț⁴⁾. Un medic armean fu pus într-o cușcă de fier de Constantin Racoviță, a cărui femeie murise cu toate îngrijirile lui, și bătut zilnic de față cu Domnul până-și dădu sufletul⁵⁾. Un *felcer* trimis pentru constatarea ciumei fu bătut la falangă și expulsat⁶⁾. Domnul era liber să fixeze un preț pentru articolele de import și să deie pe mâinile armașului pe străinul care vindea mai scump⁷⁾. Hoții erau stăpânii drumurilor și, când erau prinși din greșală, dădeau o parte din pradă pentru a scăpa restul. Căutați în Sulzer, și veți găsi o caracteristică istorie de tâlhari, a căreia victimă a fost acesta⁸⁾.

Dar consulul austriac era reclamat și de alte nevoi. Catolicii din Muntenia, supuși episcopului de Nicopol, residând la Rusciuc, n'aveau protector, căci Franța, apărătoarea tradițională a confesiunii lor în Orient, refuza să sprijine o comunitate care serba Paștele odată cu schismaticii⁹⁾. În Moldova, Polonia putea abia să mai joace acest rol¹⁰⁾; și, în această provincie, populația ungurească din ținuturile muntene urca în 1785 la 15-16 mii de oameni numărul catolicilor, priviți cu neplăcere de biserica țerei¹¹⁾. Ca și catolicii, protestanții din principate erau aproape fără protecție, căci ambasadurul suedes din Constantinopol era prea departe. Populația calvină nu se bucura, pe urmă, de sprijinul acestuia¹²⁾.

Evreii localnici, maltratați de o administrație rea, erau dispuși să cumpere cu bani protecția străină, sudiția¹³⁾, și mai mulți creștini doriau același lucru. Existau țărani cari treceau câțva timp în Ardeal, luați diplomă de supuși imperiali și se întorceau scutiți de bir¹⁴⁾. Pe de altă parte, în vremi de foamete sau cu ocazia recrutărei, supuși impe-

1) Ioan Iwiegla Ochmukowich face corăbii cerute de Turci pentru Ipsilanti. Era adus de Raicevich (Sulzer, III, 51). Pentru fabricanții din Moravia, v. Sestini, *Descriz. del viaggio fatto da Vienna... insino a Ruscink*, Berlin, 1807, 36. Cf. Sulzer, III, 50.

2) Sulzer, III, 111-2, 446-7; Neigebaur, *Beschreibung*, 357.

3) Wolf, I, 108-9.

4) Sulzer, III, 234.

5) Medicul se cheamă Abraham-Agaz (Agassi) (Bellanger, *Le Kéroulza*, I, 184-5; după povestiri?). German, după Raicevich (161 n.). Cf. Sulzer III, 53.

6) Sulzer, III, 468-9.

7) *Ibid.*, 440.

8) I, 312; III, 212-6.

9) Neigebaur, *Die Moldau-Walachien*, 31-2; Sulzer, III, 636-8.

10) Hurmuzaki, *Supl.* I^o, 486 (protecția nominală a Poloniei ține până în 1795).

11) Hauterive, 18. Cf. pentru situația catolicilor în țările noastre pe acest timp, Hurmuzaki, *Supl.* I^o, 8-10; I^o, 486 606; Erbicéanu, *Mitr. Mold.*, 86-94, 483; Lejeune, 5 n. 2; Raicevich, 246 (12.000 de Unguri în Moldova); Kuch, 97.

12) Sulzer, III, 447, 475.

13) Mai târziu Prusia și Franța își făcură o meserie din această protecție.

14) Macmi hael, *Journey* (1819), în *Arch. soc. st. și lit. din Iași*, VII, 31.

riali din Bucovina și Ardeal treceau dincoace și rămânea, cea ce aducea o scădere rău vădită a populației în Imperiu. Trebuia un agent pentru a-i reclama și a trage chiar folos din această reclamație, pentru a sili pe localnici la emigrare.

Guvernul Ardealului reclamase deci la Viena stabilirea unui consul, cu mult înainte de aventura lui Lascarov (prin 1779?), și un raport fusese cerut din Viena unui emigrat din Imperiu, Francisc-Iosif de Sulzer, Svițerian de origine și fost auditor în armata germană, care venise, atras de Ipsilanti, și cumula sarcina de profesor de drept și filosofie cu aceia de agent politic al Domnului, crescător de albine, negustor și agricultor; om învățat de sigur și capabil, spirit pătrundător și original, dar îngust, meschin și vanitos¹⁾. Sulzer trimise un raport²⁾, în care recomanda, cu o mare bogăție de observații, comerțul cu țările române și stabilirea de consul. Consulul acesta, cunoscător al limbilor locale, inteligent, energic, experiment și patriot, trebuia să fie el însuși, și fostul auditor deschidea și perspectiva unor servicii politice ce s'ar putea aduce prin spionarea Domnilor și controlul asupra conduitei lor politice³⁾. În 1781, el tipăria, ca o recomandare, în Viena, la Gräffer, o parte din *Istoria Daciei transalpine*, care e un tezaur pentru situația principatelor în a doua jumătate a secolului al XVIII^{lea} 4).

Când își prezintă însă cererea direct la Viena, în Maiu 1782, Sulzer fu răspins, și era natural să fie ast-fel. S'a scris mult rău despre noi în toate timpurile, și de cele mai multe ori cu dreptate; dar nici-o-dată satira n'a fost mai acră, mai plină de răutăți mărunte și veninoase, de cât în cartea lui Sulzer. Omul acesta n'avea noțiunea relativului, nu înțelegea fatalitățile istorice și geografice: neexplicându-și nimic, mărginindu-se la constatare, la comparația nedreaptă cu popoare care trăiau aiurea și avuse alt trecut, el nu ierta nimic. Boierii noștri nu prea știa nemțește, dar un om cu asemenea sentimente, așa un fel de conștient feroce nu se trimete într-o țară când vrei să câștigi simpatii într'însa.

În colonia străină din București trăia însă un alt om luminat, Ragusan de origine, Ignățiu-Ștefan Raicevich. Un temperament blând și cu oare-care fond de poezie, care admira frumuseța țerei în care locuia și era capabil să ceară de la «drep-tul Dumnezeu» un viitor mai bun pentru dânsa⁵⁾. Probabil negustor de profesie, de și făcuse studii medicale, el venise în Muntenia după pacea din 1774 și se ocupa

1) Sulzer, II, 5, 93-6, 362-3, 366; III, 47, 54-5, 80-1, 125, 159, 195-6, 202, 229, 437. Polemica cu adversarii săi săi, în genere, toți cei ce au scris despre țările noastre, Bauer, Carra, Raicevich e iritantă. Cu Carra e un fel de prieten, dar îl atacă pe supțire fiindcă scrie «broșuri»; Bauer e superficial și, deși German, scrie franțuzește; Raicevich e un «fehlgeschlagener Arzt und starker Cholerikus», un Bosniac; Cantemir nu știe nici cum a murit tatăl-său (în general, în spinarea acestuia aruncă toate non-sensurile traducerei germane); Benkő a vrut să-l fure munca, Bancini i-a criticat cartea când nu apăruse încă. Pentru personajele politice, tot așa: Ipsilanti e un «Winterfürst», un șarlatan, un hrăpitor; Dudesca nu e conte adevărat, etc. Ajunge până acolo în cât asigură că nu există femei frumoase în principate (II, 381). Arare ori și-a putut stăpâni cineva mai puțin răutatea. V. I, 31-2, 42-3, 51-5; II, 140-1, 351, 393; III, 76-7, 80-2, 140-1, 143, 195, 234, 308 n. a (cf. 320), 351, 471-3, 525.

2) Sulzer, III, 438 și urm.

3) *Ibid.*, 481. Cine fusese ales de guvernul Ardealului nu întrunia aceste condiții (*ibid.*). Consulul ar folosi și prin copierea de documente, care ar putea servi în sprijinul pretențiilor Ungariei asupra principatelor (III, 444-5).

4) *Geschichte des transalpinischen Daciens*, 3 vol., Viena, Rudolf Gräffer, 1782.

5) «Dumnezeule drepte, îndură-te odată și liberează pe popoarele acestea nenorocite de o așa de sălbatecă apăsare; tu, care ai făcut un pământ atât de roditor și de bogat, fă odată ca locuitorii săi să se bucure de dânsul în pace și siguranță, ca să poată bine-cuvînta numele tău» (Raicevich, 31) Lejeune îl numește, pe temeiul acestor exclamații: «un filantrop și un om de bine» (XXIX n. 2). Aiurea, Raicevich e mândru că a lucrat pentru binele principatelor (261). V. o frumoasă descriere la pp. 91-2: «La maestà delle quercie che spandono un' ombra confusa, il susurro delle loro foglie smosse da un venticello piacevole, etc.» (plagiată de Salaberry, *Essais sur la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1821). Cf., pentru el, și Engel, *Gesch. der Walachei*, 49 și urm. (și despre Sulzer).

cu negoț de boi, lână, miere și ceară. Când abatele Bancini pleacă din țară, Ipsilanti, care întrebuința pe Raicevich și ca secretariu pentru limbile europene, îi încredințează creșterea fiilor săi, Constantin și Dimitrie, la cari Ragusanul pare să fi ținut în adevăr. Când o corecțiune prea patriarcală din partea tatălui lor sili pe cele două beizadele să fugă în Ardeal, la 27 Decembre 1781, el fu însărcinat să-i reclame de la comandant, generalul von Preiss²⁾.

Odraslele fanariote însă nu voiră să se întoarcă cu nici-un preț, așa în cât secretariul-profesor fu silit să meargă după dânsii la Viena, unde se dusesese să se înfățișeze Împăratului Iosif. Aici, principii se hotărîră se se întoarcă la vatra părintească, strămutată prin vina lor de la București la Curu-Ceșmè, pe Bosfor³⁾.

Raicevich, care nu căpătă pentru osteneală nici-un fel de răsplată și nici măcar plata cheltuelilor și datoriilor Domnului mazil față cu dânsul⁴⁾, se folosi de prezența sa în capitala Imperiului pentru a cere locul de Agent, de a căruia creare aușise, se vede. I se dădu fără multă greutate, și ast-fel, prin Iunie 1782, cel d'întăiu emisariu austriac oficial în țările noastre se îndreptă spre București, unde Neculai Caragea, un bătrân incapabil, cu multe fete nemăritate, luase locul distinsei personalități fanariote care a fost Alexandru Ipsilanti⁵⁾.

Atât Caragea cât și Ipsilanti primiră evenimentul cu multă neplăcere. Consulul rus inspirase în scurtă vreme tuturor cea mai adâncă repulsie pentru acest soi de funcționari străini. Lascarov pretindea să asiste la dezbaterile Divanului, brutalisa pe boieri și făcea pe stăpânul; vice-consulul din Iași, maiorul Salonschi, se încunjurase de o gardă de desertori care înspăimînta lumea, trimetea populații întregi peste Nistru pentru a împopora stepele, puneă pe oamenii patrului sale să bată pe ajutorul agăi, care demisiona de frică⁶⁾. Caragea făcuse îndată experiența că «Sêrghie e un om rău». Aușind că mai vine unul ca dânsul din Viena, pentru a ocroti pe Nemți și a privighia corăbiile «de la Semlin în față cu Belgradul până în capătul Munteniei», el se desperă și declară Turcilor că nu mai poate domni cu doi epitropi pe cap. Cât despre Ipsilanti, el îngăima că nu-i fusese vorba așa cu Raicevich, care trebuia să se ducă la Neapole, că acesta l-a clevetit din lingușire față cu Caragea (care afirma același lucru pentru Ipsilanti), că e un om șiret și i-ar putea aduce pagube⁷⁾.

Totuși Turcii îndurară pe Raicevich, de și raia prin naștere, iar, când Herbert interveni după un an, ca să i se recunoască oficial caracterul de Agent pentru comerț, Poarta dădu fără vorbă beratul său, la 16 Octombrie 1783, «pentru a face hatârul Curței germane, care e o Curte foarte măreață, veche și adevărată prietenă și bună vecină a Luminatei Porți⁸⁾».

1) A stat, după mărturia sa proprie, un-spre-zece ani în principate (p. 5). Cf. pp. 41, 44, 137-8, 150, 237-8. Cartea, publicată în 1788, a fost terminată mai înainte, în 1787, căci, la pp. 205 6, numără trei-spre-zece ani de pace. Cf. Sulzer, III, 143. Era prieten cu Bruce, exploratorul din Egipt, și admira pe Volney (97 n.). Știa și ceva matematică (Sulzer, III, 50).

2) Hurmuzaki, VII, 332 și urm.; *Supl.* I², 10.

3) *Ibid.*, 356, 360.

4) Engel, *Gesch. der Walackei*, 51.

5) *A. Fr.*, II, 162-3. Cf. Hurmuzaki, VII, 365.

6) Inedit. Cf. Hauterive, 6. Ar fi greșit dacă s'ar crede că nemulțămiiș erau numai Domnul și boierii, pe cari controlul consulului rus i-ar fi incomodat. Aceasta s'a întâmplat mai târziu, și încă și atunci nu în interesul populațiilor, ci numai în al Rusiei. Iată ce zice Thornton: «Nu se poate aduce nici-un exemplu de intervenție a consulilor ruși pentru ușurarea suferinșilor poporului, împiedecarea sau restrîngerea tiraniei Grecilor sau propunerea vre unui plan pentru un bine permanent al nenorocișilor locuitorii» (Thornton, I, 378).

7) Hurmuzaki, VII, 365 și urm.

8) Raicevich, 305 și urm.; *A. Fr.*, II, 156, 162-3, 188.

Și ast-fel, Caragea și colegul său din Moldova, Alexandru Constantin Mavrocordat, zis Deli-bei, pentru violența sa extravagantă, trebuiră să accepte definitiv pe Raicevich, care se duse îndată la Iași, *înainte* de sosirea firmanului, bruscă pe Domn, îi ceru o casă care să nu fie nici prea mare, nici prea mică, lipi pe ușa bisericei catolice o invitație la întoarcere a desertorilor, ținu în anticameră pe secretarii Domnului, fiindcă acesta-i făcuse lui așa, împănă Moldova cu caporali, cari trimeseră peste granița de zece ori mai mulți desertori de cât acei cari fugise în adevăr, țipă mai tare de cât Deli-bei, care țipa la dânsul, și, prin urmare, se impuse ¹⁾.

V.

Pe timpul stabilirii de agenți ruși și austriaci în principate, comerțul engles cu porturile dunărene nu începuse încă, și Românii nu produceau grânele de care Anglia avea nevoie. Pe de altă parte, Franța *vechiiului regim* n'avea o politică largă și statornică în Orient; influența culturală francesă nu se exercita în principate, unde europeanizarea exterioară era timidă încă și necomplete. De aceea, consulatul engles din București fu stabilit abia, din nevoi de politică generală, în 1801, pentru a fi desființat după tractatul din Tilsit ²⁾; iar cel frances, cu toate sfaturile lui Peyssonnel și câteva oferte de serviciu (Gian-Pietro Nagni, în 1774 și Carra, în 1782) ³⁾, abia în 1795, după izbucnirea revoluției, și iarăși aproape numai din rațiuni de politică generală ⁴⁾.

Al treilea consulat în țările române a fost al Prusiei, care am văzut că era interesată să-l stabilească. Statele regelui Frederic importa, din Moldova mai ales, boi și cai pentru cavaleria ușoară ⁵⁾. În schimb, trimeteau postavuri silesiene, care se falsificau

1) Inedit. Deli-bei, scos din Domnie pentru aceste scandaluri, ar fi spus, în Nov. 1784, o mulțime de lucruri minunate: el poate să fie Kaunitz principe al S. Imperii Roman, el, Mavrocordat, e principe al Prea-Sfântului Imperii Otoman, că familia sa domnește de 200 de ani și el e un suveran, că nu se teme nici de împăratul. Apoi, după răspunsul lui Raicevich, neîntimidat: «Da, respect Maiestățile și capetele încoronate, pe împăratul Germaniei, pe împăratul Franciei și pe al Angliei, dar n'ascult de cât de Măria Sa împăratul Turcilor,» și mănăie (conversația se făcea italienește): «Da, sunt un prost», *confesso che sono un ignorante*.

Iată Agenții până la 1842: Raicevich (—1787; cu «canceliști» Öchsner, Petrossi, Merckelius, von Spaun); von Metz burg (+6 Oct. 1789). Apoi, cu reprezentare consulară dublă, în Moldova: von Raab (—1790), J. von Timoni (1793-1804), Hammer, istoricul, care se certă cu mitropolitul Veniamin (1806-7), von Raab iarăși (?—1822); Lippa (—1828), Wallenburg (1834—?), A. von Eisenbach (1842). În Muntenia, Mihail Merckelius (1788—8 Iulie 1806), Brenner și von der Rennen (—1810), Hakenau (—1828), C. de Timoni (—?), Meitani (1836).

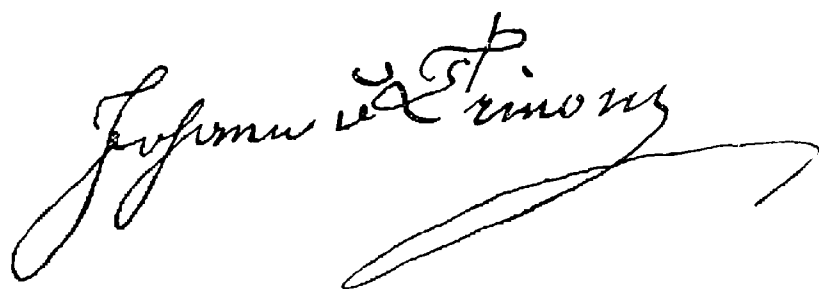
Inedit și Hurmuzaki, *Supl.* I⁶, 407; Erbiceanu, *Chr. grec.* 292; Bellanger, *Le Kéroutza*, I, 396; *Mitr. Mold.*, 75-6, 245; Bel-diman, în Kogălniceanu, III, 404. Senedul din 1784 deschidea Marea-Neagră și Austriacilor (Hurmuzaki, VII, 515).

2) Consulatul fu restabilit în 1813 și suprimat prin 1819, apoi iar restabilit după eterie (consuli și agenți: Summerer, Wilkinson, Cook, Blutte) (cf. Wilkinson, *Account*, 183; Vaillant, II, 293; Macmichael, 17, 27-8; Hurmuzaki, *Supl.* I², 388-9, 390-1, 751-2; Neale, II, 231; Thornton, II, 373 n.)

3) Hurmuzaki, *Supl.* I¹, 893, 900; I², 14-6, 18-9.

4) Cf. Peyssonnel, *Mer Noire*, II, 206-8, 211 și Hurmuzaki, *Supl.* I² și I³, la p. 1795. O întrebare oficială pentru consulat, în 1748 (*Supl.* I², 593-5).

5) Se luau pentru remonta «germană» și cai din raiaua Brăilei (Struve, 264). Cf. și *Beschreibung*, 24; Neigebaur, *Die Donau-Fürst.*, 46; Hurmuzaki, VII, 22-3 (furnitură de război).

în comitatul Zips¹⁾, porțelană²⁾, etc. Negustori greci frecventau, pe timpul lui Sulzer, bălciul din Breslau³⁾. Există un comerț destul de însemnat între Prusia și principate, însă el folosea mai mult intermediarilor, Greci, Bulgari, Armeni și Turci.

Înlăturarea lor ar fi folosit amânduror țărilor, și aceasta trebuia să fie principala misiune a unui consul prusian inteligent și bine condus.

Mijlocitorul comercial avea însă de îndeplinit și o sarcină politică. Agentul austriac, fără a lăsa din vedere interesele comerciale ale Imperiului, își lua, după modelul colegului său rus, apucături de guvernator. Staroști se răspândiră prin provincii⁴⁾. Sudiția amenința să răpească guvernului local toată clasa industriașilor și negustorilor: Greci, Evrei, Armeni, Români, ei își aveau șeful la *Aghenie*. Caporalii căpitănelui Beddäus cutreierau toate satele Moldovei și Țerei-Românești, căutând *desertori* și luându-i pe sus pentru a-i extrada, fie că aceștia mărturisiau, fie că nu. Un germanofil dintre cei mai devotați, Alexandru Ipsilanti, se plângea că agenții militari ai Ministeriului din Viena au de gând să recruteze toată Moldova; Împăratul însuși dădu porunca să se contenească cu asemenea scandaloase excese de zel⁵⁾. Curtea din Viena era înfățișată ca viitoarea suverană a țărilor noastre, uneori în discursuri oficiale⁶⁾. Domnii cădeau pentru o nemulțămire a lui Raicevich, și cei ce veniau în loc făceau din Agent duhovnicul lor politic⁷⁾. Lăcomia Turcilor și brutalitatea insultătoare a Rușilor arunca pe boieri în brațele Austriei, lacomă cu regulă, desprețuitoare cu politeță.

Însă Prusia nu putea să vadă cu ochi buni această anexare prin insinuație. Era de folos pentru rege ca reprezentanții Austriei să fie spionați și ponegriți. Consulatul rus trebuise să atragă Agenția austriacă; aceasta trebuia să aibă ca urmare un consulat prusian.

Consulul regal mai putea să aibă o sarcină, aceea de protector al unei părți din populația străină. Prusienii prin naștere erau, adevărat, foarte puțini. La 5 Ianuar 1785, consulul König înșira ministeriului trei-zeci și unul de capi de familie cu locuința în Iași, între cari: un inginer silesian ocupat la cetatea Ismailului, trei desertori, foști husari ai lui Ziethen, dintre cari unul devenit casap, un fabricant de muselină din Neufchâtel, posesiune a regelui Prusiei, un Polon, poate din provinciile anexate, și un Scoțian din Danzig, acesta un supus *in spe* al lui Frederic. Un negustor originar de lângă Halle fusese răpit consulatului de Agenție, fiindcă se stabilise altă dată în Ardeal⁸⁾.

Cu atâta nu se putea întreține un consul fără salariu. Mai târziu, reprezentantul prusian și-a creat un venit, acordând protecție Evreilor. Dar, și fără aceștia, sprijinul său era cerut de Germanii din Imperiu, pe cari Agenția n'avea voie să-i proteagă. Când Raicevich fu pus supt autoritatea lui Herbert-Rathkeal din Constantinopol, internunțul

1) *Reise v. Pressburg*, 351.

2) Wolf, I, 263. Cf. și Sulzer, III, 426. Porțelana era dăruită obișnuu Domnilor din partea regelui (Hauterive, 5, 11).

3) Sulzer, II, 364-5.

4) Pe timpul călătoriei lui Ker Porter se stabilise unul la Botoșani, «M. Gorgiar» (II, 804). Manzoli, «consulatul Manșole», pare să fie cel d'întâi la Galați (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 142-3).

5) Inedit: «Dass folglich alle gewaltsame Herbeibringung der Deserteurs und Emigranten gänzlich einzustellen seyn;» Wickenhauser, *Die deutschen Siedlungen in der Bukowina*, II, Cernăuți 1888, 118-20; *J. Fr.*, II, 189-90, 213; mai jos, pp. 1-2, 6-8.

6) Mai jos, p. 19; p. 29, n° XXVIII; p. 30, n° XXIX.

7) Cf. mai jos, p. 13, și Hurmuzaki, VII, 428, 436.

8) Pe vremea lui Neugebauer, erau 800 de familii «prusiene», socotindu-se și locuitorii Statelor din *Zollverein* (Neugebauer, *Beschreibung*, 357). — Wolf mai vorbește de un doctor cu diplomă falsificată, pe care Romanșov nu-l numea de cît «seinen preussischen Grenadier», ceea ce nu l-a împiedecat de a fi pe urmă, după 1788, *archiatros* (I, 211).

îi dădu ordinele cele mai precise și severe de a nu considera ca supuși imperiali pe «Saxoni, Bavareji, Poloni, Genoveji, Piemonteji,» de a nu ajuta reclamațiile negustorilor din Leipzig, înșelați de cei din principate, de a nu atrage pe nimeni sub protecția sa ¹⁾. Cu toate că aceste instrucții fură urmate cu măsură, un consul prusian putea să-și creeze încă o clientelă numeroasă.

Germani venise pe acest timp în principate ca arhitecți, medici, ingineri ²⁾. Când contele Poniatowski, castelan de Cracovia și Mare-Vistier al Poloniei, tatăl ultimului rege, încredință lui Rudolf von Öttiker, intendentul său, sarcina de a face un centru industrial din orașelul Zaleszczyk, pe malul Nistrului, acesta-și aduse fabricanții de postav și sticlă din Germania propriu zisă: Prusia, Saxonia, etc., toți protestanți. În Polonia strict catolică, nu se putea ridica o biserică pentru străinii eterodocși, cari fură siliți să cumpere pământ dincolo de Nistru, în Moldova. Ioan Teodor Calimah, care domnia atunci în această țară, acordă, la 1/11 Iulie 1759, privilegii foarte ispititoare pentru aceia cari s'ar așeza pe teritoriile sale: dări scădute, jurisdicție întinsă a căpitanului coloniei, recunoscut oficial ca șeful ei, libertate a serviciului divin. Pe lângă o parte din lucrătorii de la Zaleszczyk, se stabiliră deci la Filipeni, căci așa se numia satul unde protestanții își făcură biserica și școala, fugari din Polonia și din Imperiu, goniți de prigoniri religioase și război. Grigore, fiul lui Ioan Calimah și succesorul lui, întări la 1762 chirovul de *slobodă* al tatălui său.

Venind ca Domn în Moldova la 1764, Grigore Alexandru Ghica se gândi să tragă folos de la acești străini, pe cari întimplarea-i adusese în țară, înființând cu dânsul o fabrică de postav și stofe în lăuntru țerei. Încercă să smomească pe coloniștii din Filipeni printr'un episcop, prin niște Evrei, prin starostele de Cernăuți. Al doilea pastor protestant, Ioan-Iacob Scheidmantel, «membru-corespondent al Academiei latine din Iena,» se întorsese în 1764 dintr'o călătorie prin Europa până în Anglia, călătorie care produsese o colectă destul de frumoasă coloniei. Intrând în neînțelegere cu episcopii, pentru întrebuințarea acestor bani, el se puse în legătură cu Domnul, pe care-l vizită la Iași, prezentându-i, probabil, o caretă dăruită de regele Poloniei. Pastorul, care, având diploma de auditor polon, purta uniformă de husar, sabie, patrontaș și pălărie verde, cu mărginile mari, fu invitat de Ghica să-l ajute a strămuta lucrătorii pe o moșie a boierului Cantacuzino. În sfârșit, Chipereștii, în ținutul Iașilor, fură cumpărați de la biserica Sfântului Ioan, și pe încetul la șei-zeci de familii se adunară pe această moșie, căreia Domnul îi dădu numele de Filipeni-Noi. În 1766, un nou privilegiu fu acordat protestanților, cari-și făcură fabrică, biserică, crâșmă, case pe deal, și se apucară de lucru. Erau organizați ca și în întâia lor aședare, având în fruntea lor pe căpitanul Ioan-Daniel Christiani.

Chirhanaua de postav funcționează la Chiperești doi ani de zile, cu toate piedecile puse de proprietarii Zaleszczykului, cari ajunseră atât de departe, în focul concurenței,

1) Hurmuzaki, VII, 426-8, 435-6. Pentru legăturile Caselor germane din Prusia, Silesia și Leipzig cu negustori din principate, v. Raicevich, 136; *A. Fr.*, I, 390 n. 2; II, 99 n. 2.

2) Supt Mihaï Racoviță se încearcă o exploatare de aur de boierul Dudescu și un German (Peyssonet, *Mer Noire*, II, 190-1). Scarlat Dimitrie Ghica, boier moldovean, care făcuse studii doi ani la Leipzig, zidește o casă după moda europeană, cum nu mai era alta în Iași (Wolf, I, 368-9) în 1791, comandantul Giurgiului avea de tălmăciu pe un chirurg din Königsberg (*Reise des Kammerherrn von Gugono*, Landsbut, Thomann, 1812, 14). Hurmuzaki, *Supl.* I², 179 (arhitectul german în 1798, la Iași); Wilkinson, 177-8.

în cât cerură Sultanului închiderea fabricii moldovenești și căpătară de la episcopul de Camenița voia de a se zidi o biserică protestantă în orașelul lor. O «bală» de postav fu expediată la Constantinopol, pentru a dovedi Padișahului buna gospodărie ce se făcea în Moldova. Grigore Calimah, zis și Mămăligă-Vodă din cauza chipului său sărăcăcios de traiu, întări chrisoavele coloniei la rândul său, dar uită să plătească furniturile. În 1768, izbucni și războiul între Ruși și Turci; meșterii fură plătiți și se împrăștiară, iar biserica Sf. Ioan luă iarăși în stăpânire moșia, care-și pierdu, odată cu fabrica, numele de Filipenii-Noi. Directorul *chirhanalet*, în aceeași vreme și căpitan al coloniei, stătu cât-va timp la cea-l-altă fabrică de postav din principate, stabilită la Pociovaliște, în județul Ilfov, de Domniî munteni¹⁾.

Lucrătorii de la Chiperești, cei de la monetăria rusească din Sadagura, înființată, în timpul războiului, de Ruși, pentru a bate cunoscuta monedă de ocupație²⁾, lăsară în urma lor o mică colonie luterană în Moldova, la care se adăugau câți-va Sași de aceeași confesiune, foarte puțini însă³⁾. O comunitate protestantă, alcătuită din Sași luterani și Unguri calvini, mai ales, exista mai de mult în Muntenia, unde bazele-i fusese puse de *Curuții* lui Tököly, rămași în Muntenia, ori reveniți din Turcia, când căpetenia lor își sfârși cariera la Nicomedia. Această a doua comunitate își făcuse o biserică proprie în 1752, încercase s'o prefacă într-o clădire cu turn supt Constantin Mavrocordat, în a cincea Domnie (1756—8), fusese opriți, prin stăruințele pastorului, care stătea rău cu o parte dintre credincioși, și dobândise de curând, supt Alexandru Ipsilanti, voia de a termina zidirea cea nouă. De la 1754, *această* comunitate, din București, era supt protecția formală a Suediei, ocrotitoarea, de pe timpul lui Carol al XII^{lea}, a bisericilor protestante din Statele Sultanului⁴⁾.

Protecția aceasta îndepărtată, la care nu se prea putea face apel de cât printr'o vizită la Constantinopol, unde regele Suediei își avea un ambasador (poșta era în mâinile Domnilor), nu putea împiedeca abuzurile autorității locale față de protestanți. Pe urmă, mica populație protestantă din Moldova, neorganizată încă, nu se bucura nici de acest sprijin. Sulzer recomandase guvernului imperial să acorde protecția *sa* și acestei confesiuni creștine, dar Austria era prea catolică pentru a primi: Maiestatea Sa Apostolică ar fi fost un curios patron al eterodocșilor. Pentru un agent prusian însă, nimic nu era mai natural de cât să ieie supt scutul său pe coreligionarii regelui Frederic, și, în ade-

1) Cf. Ienachi Kogălniceanu, *Cr.*, III, 252-3 (cap. XII); Sulzer, I, 388; III, 428, 466, 657-65; Wickenhauser, *Die deutschen Siedlungen in der Bukovina*, I, II (Cernăuți 1888), *passim*; Boscovich, *Giornale d'un viaggio da Costantinopoli in Polonia*, Bassano, 1784, 156-8; Wolf, I, 169-71, II, 184 n. m; Urechă, *Domnia lui Moruzi, Doc. inedite*, în *Mem. Ac. Rom.*, ser. a 2^a, XV, 692; *A. Fr.*, I, 375-7, 380-4.

2) Colonia fusese fondată de baronul Petru de Gartenberg, în 1770 (Wickenhauser, *o. c.*, I, 54; Sturdza, *Übersicht*, 84; Polek, *Russ. Münzt.*, *passim*).

3) Însă o parte dintre coloniști, neavând pastor, se făcuse la urmă catolici (Sulzer, III, 665-6). Sulzer măf vorbește și de niște fugari din partida lui Francisc Rákóczy, emigrați în întâia jumătate a sec. al XVIII-lea și stabiliți în raiaua Hotinului (III, 655). — Un loc de biserică fu acordat de Constantin Moruzi, reluat de succesorul său și dat din noii, în parte, comunității, în 1803. Biserica din Iași se zidi în 1812, de fiul unui general rus de origine livoniană, care fu îngropat înaintea altarului (cf. Teutschländer, *Gesch. der evang. Kirchen-Gemeinde in Bukarest* (București 1869), 53 n. 1; *Geschichte der evang. Gemeinden in Rumänien* (București 1891), 193 și urm.; Neigebaur, *Die Moldau-Walachen*, 29-30; *Beschreibung*, 303; Wolf, I, 171-3; Sulzer, I, 383; III, 666-7; Kuch, 98).

4) Cf. Sulzer, I, 291; III, 642-6, 657 (care pune: Rákóczy în loc de: Tököly); Neigebaur, *Beschreibung*, 296; [Recordon], *Lettres sur la Valachie*, 76; Wilkinson, 360; Teutschländer, *Gesch. der Kirchen-Gemeinde*, 12 și urm.; *Gesch. der ev. Gem.*, 6 și urm. Îndoielile lui Teutschländer se înlătură dacă se ia data de 1690 ca 1699 și se înlocuiește: Rákóczy cu: Tököly, șeful partidei rákóczyene (de independență a Ardealului) atunci.

văr, după multe încercări, comunitățile protestante din principate au ajuns la protecția firească a consulatelor regale din Iași și București¹⁾.

În 1784, Prusia avea un consul la Smirna și avuse un resident în Crimeia, pe Boskamp, ginerele emisariului Arlaud²⁾. În acest an, se făcu o schimbare de ambasadori la Constantinopol. Noul numit, Henric-Frederic Diez, căpătă ordin să lege relații, în trecerea sa prin țările noastre, cu Domnii lor, să se informeze asupra situației acestora și planurilor Austriei. Trimesul prusian fu primit foarte bine: atât Delî-bei din Moldova, cât și colegul de dincolo de Milcov, Mihalachi Draco Suțu, care strigase, cu câteva luni înaintea, în mijlocul Divanului, că regele Frederic a scăpat țara de poștele Austriei și că el dorește din inimă stabilirea unui consulat prusian, dădură cele mai mari onoruri lui Diez și-l dăruiră cu două tabachere de aur. Regele, spunea ei, Trimesului, e sprijinul imperiului otoman și, în special, al principatelor; un om admirabil prin spiritul său sistematic și faptele sale mari, un «mare monarch, născut pentru a ținea cumpăna în Europa și a opri ori-ce încălcare și nedreptate.» Diez fu încântat de primirea aceasta lingusitoare și, abia ajuns la Constantinopol, făcu un raport regelui în această privință. Gaffron, ambasadorul înlocuit, care trecu prin Septembre-Octobre, întâmpină aceiași atenție și bună-voință³⁾.

Cât stătu în Iași, Diez primi propuneri de consulat de la un Silesian, anume Ernest-Frederic König, care dădea lecții pe la boieri și copiiilor Domnului. Candidatul nu cerea plată, ci numai făgăduiala că, la o întîmplare nenorocită, ar găsi adăpost și hrană în Statele regale. Lui Diez i se păru ideia bună și persoana potrivită, cu toată neexperiența în politică; așa în cât el scrise regelui, la 25 August, în favoarea stabilirii unor consulat ale Prusiei la Iași și București. Frederic, care se gândia la folosul ce ar putea trage din ele pentru remontă și corespondență, acordă lui König titlul de consilier, apoi acel de «consul la Iași și în Moldova,» ordonând a i se trimite patentă prin Buchholz, ambasadorul din Polonia. Diez trebuia să stăruie pe lângă Turci pentru recunoaștere și *berat*⁴⁾.

Noul consul prusian era, la această dată, de vre-o zece ani în principate. Silesian din Breslau, «Silesian patriot,» scrie el, făcuse studii la Universitatea din Halle, unde-și mănca averea părintească, învățând ceva latinește și dreptul, care formau specialitatea sa ca profesor⁵⁾. Dăduse lecții întâiu la București, apoi trecu în Moldova, unde învăță pe copiii lui Grigore Ghica, apoi pe ai lui Moruzi și, în sfârșit, pe odraslele lui Delî-bei, păstrându-și cu dibăcie situația de-alungul a trei Domnii⁶⁾. Cunoștea, pro-

1) Cf. Neugebauer, *Die Moldau-Walachen*, 29-30 și Teutschländer, *Gesch. der Kirchen-Gemeinde*, 91-9; *Gesch. der ev. Gem.*, 85 și urm.

2) Boskamp, însărcinat cu o Misiune la Han în 1762, e gonit de acesta, fiindcă, în loc să-î deie o fată din suita sa, o luase de nevastă. Până atunci însă fusese foarte favorizat de principele tatar. Boskamp intră apoi, ca secretarii, în cortegiul lui Alexandrowicz, Trimes polon la Poartă (1766), și reprezintă pe regele Stanislav la Constantinopol până în 1777 (cf. Mem. lui Langeron, 92; Wickenhauser, *o. c.*, II, 23; Kleemann, 235 și n.; Sulzer, III, 470-1; Hurmuzaki, *Supl.* I¹, 726, 738).

3) *A. Fr.*, II, 175, 183-4, 186; cf. mai jos, pp. 5-6. «E' certo,» scrie Raicevich, «che li due incaricati... sono stati colmati di regali ed onori» (inedit). Probabil Prusienilor li se adresă acea stimă a Turcilor pentru «*die deutsche Nation*», de care vorbește Sulzer (II, 73). În 1791, un Turc de samă întreabă pe șambelanul bavarez von Gugomo dacă Prusia era mai mare decât Statele Împăratului (Gugomo, 84).

4) *A. Fr.*, II, 186, 191; mai jos, pp. 3-4.

5) Wolf, I, 171 («Johann König»); Sulzer (după Wolf, probabil), III, 10, 666-7; inedit; mai jos, p. 3, n° III.

6) Mai jos, p. 14. El oferi, când nu era recunoscut încă și nu primia nici plată, aceleași servicii unui al patrulea Domn, Mavrocordat Firaris, care ceru un firman pentru aceasta. V. mai jos, p. 20. Totuși Firaris era crezut că stă în legătură cu «partida prusiană» (Hurmuzaki, VII, 435).

tabil, pe Wolf, pe Sulzer, pe Carra, pe Raicevich, toți străini veniți după pacea din 1774 în țările noastre, pentru a căpăta o poziție. De și nu știa nimic bine, de și era o prăpastie între capacitatea sa și a scriitorilor pomeniți mai sus, el făcu bani și putu să ieie o moșie în arendă. Mulți boieri îl ocrotiau și, între alții, mitropolitul Gavril Calimah, pe care-l numește «marele mieu patron¹⁾». Delî-bei, mai ales, îl favorisa foarte mult, îl întrebuința pentru traducerea scrisorilor germane și raporturile cu Agenția, și-i oferise și o misiune politică în Ungaria, unde trebuia să spioneze pe sama Turcilor²⁾. Vrajmașii săi, Austriecii, îl zugrăvesc ca un om neglijent, murdar și dat bătăturii³⁾. Era mai degrabă un original, care nu-și alegea nici tovarășii, nici locul de petrecere, și desprețuia strașnic «miserabila de etichetă, care e de multă vreme gonită din Europa⁴⁾». Metzburg, care era baron și diplomat austriac, fu cuprins de cea mai legitimă indignare vădându-l scoțând din buzunarul pantalonilor, în timpul unei vizite, o grămadă de hârtii murdare, care erau instrucțiunile lui Hertzberg către dânsul, ordinele primului-ministru. König, căruia i se furase uneori corespondența, explică lucrul, spunând că-și păstrează archiva în asemenea *repositorii*, pentru siguranță, scrisorile fiind prețioase⁵⁾.

Consulatul îl ceruse König din două cauze. Întâiu, din vanitate de a purta o uniformă, de a arbora un steag, a țintui vulturul negru, a primi vizitele foștilor săi stăpâni, boierii, a avea corespondențe cu miniștrii, a întreținea spioni, a *cifra* și el și a se intitula «König, consul-general prusian cu patentă⁶⁾». Pe oameni mai inteligenți de cât dânsul îi îmbăta această gloriolă. Căci nu era puțin lucru pe atunci «a fi mai presus de cât ori-ce funcționar și a trece înaintea unui general, a fi un mic ambasador care reprezintă persoana regelui⁷⁾». E o plăcere să cetească cineva rapoartele de politică generală ale lui König, care dă de știre ce s'a plănuit în întrevederea de la Cherson între Împărăteasa Ecaterina și Împăratul Iosif⁸⁾, pagina în care anunță cu câtă fineță a răspuns Domnului, care-i vorbea despre o alianță a Prusiei cu Rusia și Austria (pentru a-i prinde tainele, tainele lui, König!), printr'o mișcare negativă din cap și o frasă asupra «actualei vremi de primăvară⁹⁾».

A doua cauză era dorința de a trage din situația sa foloase mai mari de cât o leafă. «Prusienii» se putea înmulți prin patente, și sudiții plătiaș asemenea bine-faceri. Pe urmă, König înțelegea să joace un mare rol comercial în principate, substituindu-se tuturor misișilor dintre Prusia și țările noastre. Bătrânul Seydlitz, care călătoria cu greu, din cauza vrăstei, cu toată «musteața sa enormă și marea sabie cu teaca de fâlcă de rechîn¹⁰⁾», trebuia să-i încredințeze lui sarcina remontei. Ar fi cumpărat caii direct de la boierii pe cari-i cunoștea, și anume iarna, când se cunosc defectele dobitoacelor, mai

1) Mai jos, p. 14.

2) Mai jos, p. 10.

3) Herbert-Rathkeal recomandă lui Firari să trimeată înapoi cât mai iute pe acest periculos «bețiv» (Hurmuzaki, VII, 433). «Faccio tutte le bassezze che disonorano un uomo, come è notorio qui ed in Valachia» (Raicevich, inedit). «War aber dabey allgemein als ein Mann von schlechter Aufführung bekannt, und brachte sein Leben im Wirthshause mit Handwerksleuten zu» (Metzburg, inedit).

4) Mai jos, p. 16. Cf. p. 17: trebuie să se fie însăi sanii de dansa față cu boierii, «pentru a nu se arăta slab și a susținea onoarea Curței».

5) Inedit.

6) «König, [paten]tirter königlicher preussischer General-Consul». Cf. mai jos, pp. 15-17.

7) Mai jos, p. 17 și p. 22, n° XX.

8) Mai jos, pp. 30-2, n° XXX.

9) P. 38, n° XXXVII.

10) Hauterive, II.

slabe; ar fi luat în arendă o moșie la hotare, Rașcov de pildă, pe amândouă malurile Nistrului, și ar fi îngrășat aici caii pe cari Tătarii îi aduceau la iarmaroacele din Moldova. La o mie de cai, Curtea prusiană ar fi câștigat, înaintându-i fonduri, două până la trei mii de galbeni, pe cari-i luați Baroni și cei-l-alți mijlocitori¹⁾.

S'ar fi stabilit apoi, prin silințele lui, un comerț direct de schimb între Moldova, cel puțin, și Prusia. S'ar închiria la Iași un magazin în stare să reziste focului, mărfurile s'ar depune aici, sub supravegherea unui comisar al exportatorilor; s'ar cumpăra ieftin vite, care, îngrășate pe o moșie luată în arendă, ar fi exportate pe urmă, prin Galiția, în Silesia, cu profituri foarte mari; s'ar întinde comerțul de export al Prusiei, prin Galați, în Bulgaria, Turcia propriu zisă și Levant. Grecilor și Turcilor li-ar rămânea numai comerțul de detaliu²⁾.

Proiecte frumoase, de sigur, realizabile, dar îndrăznețe. Ministeriul răspunse că planul pentru remontă e «prea riscat și costisitor», iar cel pentru comerț atârână de la negustori, iar nu de la guvern. Singur giuvaergiul Curței, Efraim, trimese poate la Iași un transport de galoane și alte fabricate³⁾.

Ori-cum, comerțul nu se putea începe fără ca un consul recunoscut de Poartă să aibă puterea trebuincioasă pentru a-l apăra. Și beratul lui König se zăbovia neconținut, cu toată nerăbdarea consulului, care, în Mai 1785, se plângea de puțină tragere de inimă a lui Diez și de intrigile dragomanului prusian Ienachi Frangopulo, care ar dori și el locul din Moldova, «numai din cauza remontei». Cerea, desperat, o rezoluție pentru proiectele sale, o cifră, beratul și încredere deplină. Alt-fel, ar fi poate bine să-l recheme de o cam dată să-i deie o funcție în Prusia, ne mai putând rămânea în Moldova după aventura consulatului. Dacă nu e consulul de nevoie, să i se spuie⁴⁾.

Marele-Vizir de atunci, Ali-Pașa, avea idei exagerate în privința interesului ce l-ar simți Prusia pentru soarta consulatului din Iași. Predecesorul său dăduse numai un mehtup pentru König, adică o autorizație particulară și provisorie, și el cerea, în schimb pentru berat, contra căruia luptau ambasadorul rus și internunțul, nu mai puțin de cât încheierea unei alianțe, care ar asigura Turciei, în cas de război, o corabie de linie sau o mie de tunari sau muniții. Diez oferia o compensație ciudată: un consulat turc în Prusia Occidentală, care ar fi folosit, cât și o legație în lună. Regele anunța pe ambasadorul său că e gata, pentru a împiedeca pretenții analoage din partea Francezilor și altor națiuni, să prefacă titlul lui König în acel de «Agent, resident, comisariu sau însărcinat-de-afaceri», având mai la urmă dreptul de a-și numi un agent de comerț dacă-i place, fără să-l poată împiedeca nimeni. Iar, dacă Turcii stăruie în ridiculele lor pretenții, va rămânea și fără consul în Moldova și Muntenia⁵⁾.

La data acestei negociații interesante, König, ne mai putând aștepta cu «răbdarea învățată de la Turci și Moldoveni»⁶⁾, era în Constantinopol, unde venise pentru

1) Cf. *A. Fr.*, II, 203-5 și mai jos, 15, 19 și aiurea.

2) Mai jos, pp. 11, 15, 20. Seydlitz propusese Moldovenilor, în August 1784, a schimba chilimbariul prusian cu ceară. Dar cel d'întâiu se aducea de Evreii din Brody, iar cea-l-altă se vindea ușor cu banii pe șin, în Iași (inedit).

3) Mai jos, p. 23, n° XXII; Zinkeisen, *Gesch. des osm. Reiches*, VI, 524. Era timpul proiectelor. Un German, Marschall, administratorul averii văduvei Poniatowski, avu ideea ciudată de a face din Zaleszczyk centrul unui comerț cu Orientul, purtat de o Companie fixată în Copenhaga și bucurându-se de privilegiul danez, prusien și polone (*Wickenhauser, o. c.*, II, 32-6).

4) Mai jos, pp. 17-20, n° XVII. Cf. *A. Fr.*, II, 191 și urm.; Zinkeisen, *l. c.*, 518 și urm. König fusese, în 1784 înălțat la Mohilov, pentru a vedea pe Seydlitz, iar, în Ianuar 1785, la București (inedit).

5) Hurmuzaki, VII, 430, 433; *A. Fr.*, II, 198-9; Zinkeisen, *l. c.*, 522-3; mai jos, p. 17.

6) Mai jos, p. 19.

a controla acțiunea legației în favoarea sa, la 14 Februar 1786. Stătu mai multe luni în capitala imperiului, fără rezultat, căci prin lunie se întorcea la Iași *fără* barat, aducând ca mângâiere mărfuri pe care voia să le desfacă în Moldova, fără să mai plătească odată vama. Abia în Octombrie, beratul fu dobândit, ca un semn special de prietenie, care nu îndatoră pe Poartă față cu alți suverani. König căpătă, în April următor, și un salariu de 600 de lei, așa în cât se mulțami cu situația sa¹⁾.

Nu tot așa însă erau mulțamiți alții de dânsul. Cu oșterii remonteî traia bine, și Seydlitz îl trata, pe dânsul și pe amicul său d'Hauterive, pe atunci secretariu al lui Mavrocordat Fugariul, cu vin de Tokai, jambon de Breslau și găște de Pomerania²⁾. Diez însă, om supărăcios, nu suferia ca un altul să se amestece în afacerile politice ce i se incredințase, și rapoartele de «politică înaltă» ale lui König îl plictisiau, ministerul cerându-l pe urmă lămuriri. În urma știrilor consulului asupra întrevederii de la Cherson, Diez scrie, la 10 Septembre 1787, că informațiile veniau de la «un miserabil ceasornicar frances», care vînduse marfă de a sa cu prilejul întrevederii și mistificase pe Domn și pe consul, dându-li în scris aceste noutăți. König e «un om fără cunoștințe și judecată, cu mintea închisă ermetic pentru politică, statistică și știință», un ignorant pretențios, incomod și compromițător, căruia i-a mai făcut observații pentru răspândirea de minciuni și prostii și căruia ministerul trebuie să i deie odată ordine serioase de a se mărgeni la ce se pricepe³⁾.

Deci, bietul «consul patentat» primi instrucții în consecință, care-l invita să scrie nemțește, pe hârtie ordinară, să nu cheltuiască cu curieri speciali și să nu spuie decât fapte, fără aprecieri proprii⁴⁾; sarcină la care trebui să se coboare. Cifra pe care o ceruse, i se refușă de către Diez⁵⁾. Cu colegii săi din corpul consular trăia rău: Raicevich, «un chirurg sau bărbier din Ragusa, care are un post de la Austria,» îi fura patenta și-l dădea la gazete⁶⁾, Metzburg îl păria la Ipsilanti, noul Domn venit în 1787 și-l ponegria în corespondență, arătând că-i suferă importunitatea pentru că nu-i vine să-l deie afară⁷⁾. Dacă Mavrogheni, «bun Turc și bun Prusian», îl primia prietenește la București⁸⁾, Alexandru Ipsilanti îl ținea la distanță⁹⁾. În sfârșit, războiul cu Rusia izbucni în August 1787, și bietul dascăl timid se vedu pus la o grea încercare. Ortaele, care făcură teribile scandaluri la Iași, în luna lui Novembre, voia să-i fure caii, pe cari-i apără, ca «bun Prusian,» «cu armele în mână¹⁰⁾». Eră hotărât să iasă din Moldova odată cu Metzburg, a căruia Curte, aliată cu Rusia, trebuia să declare în curând și ea războiul, să se ascundă câtva timp într'un loc sigur, de unde să se întoarcă la intrarea Rușilor lui Romanșov; ori să treacă la Camenița, «ca punct central și loc apar-

1) Hurmuzaki, *Supl.* 14, 42; *A. Fr.*, II, 199-200, 207, 210, 214; Zinkeisen, *L. c.*, 521-5.

2) Hauterive, 11. Dar Seydlitz lucra contra intereselor consulului, recomandând, în 1786, cumpărarea de cafe în Rusia, concurența austriacă fiind prea tare în Moldova (*A. Fr.*, II, 213-3).

3) *A. Fr.*, II, 222-3. Diez ar fi dorit ca rapoartele să i se adreseze lui și consulul să-i fie subordonat în parte, precum Agenția atârna pentru unele lucruri de internunciatură.

4) *Maî jos*, p. 37, n° XXXVI.

5) *A. Fr.*, II, 223 n. 1.

6) *Maî jos*, p. 22, n° XX. Cf. *maî sus*, p. XXXIX n. 3.

7) *Inedit*.

8) *Maî jos*, pp. 32-3.

9) *Inedit*. Se exprima desprețuitor asupra-i în convorbiri intime cu Metzburg și-i acorda numai considerația datorită poziției lui, scrie acesta din urmă.

10) *Maî jos*, p. 35.

ținând unei republici libere și neutre,» pentru a spiona de acolo și a duce corespondența printre armatele beligerante¹⁾.

Frica lui König era explicabilă, și o împărtășiau mulți alții. Turcii erau niște grozavi apărători pentru *raiele*, și Rușii tratase în ultimul război pe locuitorii mai rău de cât păgânii. Cu câteva luni înaintea de trecerea lor peste Nistru, secretariul Domnului, abatele Lechevalier și Grecul Constantin Stamati, viitorul «cetățean C. Stamaty,» vice-consul al Republicii franceze la Altona și candidat pentru postul din București, pe atunci numai treti-logofet în Moldova, împung fuga, îngroziți de excesele ortalelor, la 23 Noiembrie 1787²⁾. Ipsilanti, un filo-austriac declarat, se ruga de toți Dumnezeii lui Metzburg, pe care-l primia în audiență secretă, cu servitor credincios la ușă, să facă fericirea sa, a boierilor și a țerei, stăruind pentru intrarea Imperialilor, pe cari toată lumea-i dorește: 20.000 de oameni, cel mult 8.000 chiar ar fi de ajuns, Turcii fiind puțini și cetățile de la Nistru nepregătite. Țara e stoarsă de bani, așa că el n'a îndrăznit să stringă vama și birul în 1787, auxiliarii turci jefuiesc tot și n'are cu ce-i hrăni, darurile de la Constantinopol, întreținerea timp de două luni a lui Șahim-Ghirai l-au sărăcit și, dacă nu îndeplinește firmanele, capul îi stă în primejdie. În 1788, Domnul cerea lămurit să fie furat, cu voia sa, de Austriaci, fiindcă așa s'ar putea îndreptăți la Constantinopol și și-ar scăpa familia, care se află în mâna Turcilor³⁾.

La 19 Ianuar 1788, cu câteva zile înaintea proclamației Împăratului Iosif, se dădu ordin lui Metzburg să plece. Ipsilanti încercă în tot chipul să l oprească, obiectând ordinele Porței în privința lui, dar Agentul izbuti să fugă, cu copiii, în noaptea de 29 ale lunii, spre marea părere de rău a Domnului, care continuă, prin emisari la Cernăuți, rugămintile sale călduroase de a fi furat de către Austriaci⁴⁾.

König plecă și el, îndată ce află de fuga colegului său, pretextând o vizită la moșia sa de lângă Iași. Se duse de-a dreptul la Camenița, după care i se pierdu urma pentru totdeauna⁵⁾.

La 19 April următor, Ipsilanti își vedea în sfârșit mântuirea cu ochii. Maiorul Fabri, care ocupase Botoșanii, porni spre Iași, cu puține trupe, lovi în împrejurimi pe Turcii lui Ibrahim-Pașa, cu lagărul la Șipote și puse mâna pe Domn, care se făcea că fuge, în această zi de 19 April, lângă Galata. Un Turc, pricepând trădarea, înaintă, cu pistolul ridicat, spre Ipsilanti, la câți-va pași de care-l culcară la pământ un șef de Arnăuți, Vitul, și căpitanul de cavalerie Szöreny. Prinsul fu îndreptat, după dorința sa, spre Brünn, unde stătu până la încheierea păcii⁶⁾.

Diplomații prusieni au atribuit lui Ipsilanti omorul consulului, care ar fi denunțat planurile de trădare ale Domnului. E adevărat că relațiile lui König cu dânsul nu erau

1) Mai jos, p. 36, n° XXXIV; p. 38, n° XXXVII.

2) Inedit. Pentru Stamaty, v. Hurmuzaki, *Supl.* I² și I³ și *Lettres de Constantin Stamaty à Panagiotis Kodrivas sur la Révolution française (janvier 1793)*, publiées pour la première fois... par Émile Legrand (Paris, Maisonneuve, 1872, in 8°). Lechevalier e autorul cunoscut al *Călătoriei în Propontida și Troada*. Cf. și Hurmuzaki, *Supl.* I², 49-50.

3) În August, Metzburg scrie: «und gab mir in nicht undeutlichen Worten zu verstehen wie sehr er, sowohl für seine eigene Ruhe, als für das Beste des hiesigen Landes wünsche dass unser allerhöchster Hof dieses Fürstenthum alsogleich mit seinen Truppen möchte besetzen lassen». Sau: «er sagt, er bette Gott stündlich dass eine kaiserliche Armee zuerst hier einrücken und das Land besetzen möchte». În Decembrie: «Der Wunsch der ganzen Nation mit der seinigen übereintrefte, und dass das ganze Land seine Erlösung, sein Glück und seine Existenz nur von dem kaiserlichen Hof erwarten... Ec... auf richtig gesagt, nichts mehr wünsche als von denen österreichischen Truppen hier aufgehoben zu werden...» (inedite).

4) Inedit.

5) *A. Fr.*, II, 230 și urm., 252.

6) Inedit; *A. Fr.*, II, 237-8 și notele. V. și mai departe.

bune, și Metzburg asigură că, pentru a-și răzbuna, consulul spiona purtările lui Ipsilanti și dădea de știre la Poartă. Fata lui König, Elisabeta-Mina, măritată cu un Săndulachi, rămânând în Iași, fu arestată, din ordin Domnesc. Pe de altă parte, Ipsilanti avea tot interesul să facă pe Turci a crede că li-a fost credincios până la urmă. Dar König nu asistase doar la foarte tănuitele întrevederi cu Metzburg, nici la scena de comedie din 19 April și nu putea să deie nici-un amănunt compromițător asupra purtării Domnului. Apoi, era greu ca Ipsilanti să știe unde avea intenția să fugă consulul și Domnul răspunde acuzatorilor săi lămurit că cercetările au dovedit retragerea lui König la Cămești, de unde voia să treacă în Polonia. Caracterul cunoscut al lui Ipsilanti, în sfârșit, nu poate admite o asemenea pată. Consulul prusian va fi fost ucis de Turci, cu ocazia unei excursii dincoace de Nistru, fără vina și știința Domnului. O crimă din partea acestuia, dacă nu e imposibilă, ar fi fost inutilă sau disproporționată față cu folosul, și Fanarioții cei mai răi chiar, ca și principii italieni ai lui Macchiavelli, nu comiteau greșeli de acestea ¹⁾.

VI.

Locul lui König fu ocupat provisoriu, nu de dragomanul său, ci de un Grec, proprietariu de herghelii, Sandu Panaioti, care adresează un raport ministeriului la 13 Iunie 1788, arătând cât de rău sunt tratați Prusienii sub ocupația austriacă. În adevăr, casa lui König fu cumpărată de Austrieci, după cât se pare, fără dreptate, de la doi boieri, cari și-o însușise. Husarii unguri trag în armele regale. În asemenea împrejurări, consulatul nu se mai putea menține ²⁾.

După ce umblase doi ani de zile cu un plan curios, care, printr'un complicat schimb de teritorii, ar fi dat Prusiei Danzig, Thorn și palatinatele de Kalisch și Posen, pe care le-ar fi plătit Turcii cu provinciile lor de dincolo de Dunăre, — vestitul plan al lui Hertzberg —, Prusia se hotără ca, împreună cu Anglia și Olanda, să impună pacea Turciei și Austriei ³⁾. Un congres se întruni la Sîștov, în toamna anului 1790.

Plenipotențiarul turc presintă mediatorilor, între alte cereri, pe aceia de a-i scăpa de consuli, unelte de intrigă și instrumente de trădare. Răspunsul mandatarului prusian, de Lucchesini, înlătură această dorință a Porței, arătând că nu consuli singuri, ci, împreună și de o potrivă cu dâșii, Domnii trimiși de Sultan deslădesc pe încetul populațiile, dându-le exemplul trecerii la străini sau desperându-le prin apăsare și stoarceri de bani. Dacă Turcii doresc să-și asigure stăpânirea provinciilor locuite de creștini și, în deosebi, a principatelor, calea cea mai bună ar fi să întărească privilegiile cuprinse în actul din 1784, să lese cale liberă reclamațiilor la Poartă și să ceară la Berlin «stabilirea unui consul prusian în Iași și București, cu drepturile și onorurile acordate celor două Curți Imperiale.» Prusia e un aliat natural și veșnic al Porței, cu care

1) Lucchesini declară la 10 Mart 1792 că Ipsilanti a omorât pe König, și tot așa și Buchholz, la 26 Mart, pentru care fostul Domn e «ein nichtswürdiger Mensch, ein niederträchtiger Grieche» (extractele lui Papiu Ilarian). Cf. Hurmuzaki, *Supt.* I², 54, 57; *A. Fr.*, II, 245, 252-3, 255 n. 2, 311, 330; mai jos, în text. Asupra caracterului lui Ipsilanti, v. mai departe, în această prefață, Metzburg vorbește de «aiorul său sincer, care nu pare prefăcut și care e așa de rar la un prinț grec» («mit der einem griechischen Fürsten so seltenen redlichen Mine, die ihm eigen zu sein scheint»).

2) Cf. mai jos, p. 38, n° XXXVIII și pp. 37-8, n° XXXVII; *A. Fr.*, II, 244 (Hertzberg dă probabil numele de «Grecul Varcugoli» tot lui Panaioti).

3) V. *A. Fr.*, II, 226 și urm.

a încheiat un tractat perpetuu; consulul, pe lângă că ar favoriza economicește Statele Sultanului prin crearea de legături comerciale cu Prusia, ar supraveghea pe colegii săi cu atenție și credință, ar merge pe urma intrigilor țesute de dânsii și ar denunța ori-ce abus, ori-ce intenție trădătoare a Domnilor și administrației lor. Regele aprobă ideia, arătând că un om dibaci ar putea începe un comerț pe uscat, nu numai cu principatele, dar cu Turcia toată și ar servi pentru transmiterea corespondenței diplomatice din Constantinopol. Dragomanul Porței și boierii munteni, cu mitropolitul în frunte, cerură și ei stabilirea unui consulat în același condiții și cu același scop ca și ale Rusiei și Austriei, făgăduind înlesniri pentru cine ar fi numit, și chiar pășuni gratis pentru un întâmplător deposit de remontă al regelui în țară. Mediatorul propunea ca articolul remonte să fie cuprins formal în tractatul ce se va încheia cu Turcii¹⁾.

Candidații se presintă încă de la începutul lui 1792, în număr de trei: unul, Ghedeon Altenhoff, fusese resident la Nimirov pe timpul lui König; el se adresa direct la Berlin, de unde fu refuzat supt cuvânt că nu se va mai restabili consulatul²⁾. Cel-lalt doi rugară pe Knobelsdorf, ambasadorul prusian la Constantinopol, să li prezinte cererile. Unul era cumnatul lui Lascarov, Olandes de naștere, stabilit de două-zeci de ani în Turcia și falit numai de doi: îl chema van der Schroeff. Cel-lalt, Gross, fusese talmaciul lui Asni-Achmed-Efendi, care venise cu o misiune la Berlin, în 1791: era născut în Statele regelui și știa limbile orientale. Fură răspinși amândoi³⁾.

Totuși planul unui comerț activ cu Orientul nu era de loc părăsit. La 24 Februar 1792, Afacerile-Străine aratău ministeriului de comerț că, pacea încheindu-se între Austria și Turcia, momentul e potrivit pentru stabilirea acestui negoț, în principate și în restul imperiului otoman. Răspunsul ministeriului de comerț înlătura ideia negoțului direct: de și mijlocitorii căutaū mărfuri prusiene la Leipzig, Dubnow, Breslau, Frankfurt și Königsberg, cumpărând postavuri și pânzării, galoane, blăni, ceasornice, chihlimbar, de și principatele făceau un export însemnat cu produse naturale, negustorii prusieni ar fi împiedecați de vămile ridicate ale Poloniei, de concurența mijlocitorilor și riscul celor d'întăiu încercări. Singurul lucru ce se putea face de o cam dată era să se trateze bine străinii la vămile regale, și să se capete ordine în contra abuzurilor vamale în Turcia către Domni și pași de la hotare, în sfârșit să se numească un consul, care s'ar mărgeni a îndrepta pe negustorii locali către iarmaroacele prusiene, mai ales cel din Breslau. Negustorii silesieni, întrebați, după ce expuneaū situația trecută a comerțului prusian cu principatele, comerț oprit momentan de războiū, de alipirea Galiciei la Austria și de falimentele negustorilor creditați de firme germane, după ce constataū că «leșenii» au început să apară iarăși la Leipzig, încă din toamna lui 1791, cereaū numai, în principate, tratamentul națiunei celei mai favorisate (5⁰/0) pentru negustorii ca și pentru mărfurile prusiene, asimilarea celor d'întăiu cu localnicii în procese de reclamații și desființarea depositului obișnuit la aceste reclamații, deposit care se pierdea odată cu procesul. De consulat nu vorbeaū nimic, nici de comerț direct, mai limpede⁴⁾.

Totuși, Afacerile-Străine făcuse propuneri pentru locul de consul unui secretariū de

1) *A. Fr.*, II, 309-11, 312-3, 315-7.

2) *Extractele lui Papiu Ilarian.*

3) *A. Fr.*, II, 333-4.

4) *A. Fr.*, II, 334-5, 336-8.

legație din Constantinopol, baronul von Stein (30 Mărt)¹⁾. Baronul, care urmăria mai de mult această situație, o înțelegea într'un chip foarte larg. Comerțul ce trebuia început cu Orientul s'ar fi întins asupra întregului Răsărit, iar el, Stein, care nu putea fi pus alături cu «un om ca domnul Gross,» ar fi luat titlul de «consul-general în Levant.» Pentru negoțul mai special cu principatele, el se gândia la o Companie de export, cu un privilegiu de monopol, ale căreia acțiuni, în număr fix, ar putea fi crescute ca valoare reală; care ar stabili în cele două capitale, pentru vânzarea *en gros*, singura posibilă și recomandabilă, magazine statornice, administrate de un agent, cu scriitorul și magasionarii săi. Austria, cu toată stăpânirea Dunărei și a Ardealului, ar fi bătută, având fabrici mai proaste, care vindeau mai scump; Domnii ar fi siliți să se arăte favorabili; agentul ar fi înștiințat la timp de un război viitor; Grecii ar fi învinși prin capital și schimbul cu produsele țerei, așa în cât exportatorii ar încasa cel puțin un câștig de 15 la sută, care ar stimula întinderea comerțului național.

Stein n'avea de gând să și fixeze reședința în principate, de și cerea recomandății către Mihalachi Suțu și Alexandru Moruzi²⁾. Pe teritoriul celor doi Domni, comerțul prusian ar fi fost reprezentat de agentul Companiei, pe care l-ar fi precedat o misiune prealabilă, pentru câștigarea Domnului și legarea relațiilor. De aceeași părere era și ministerul de comerț, care, în cazul exportului direct, propunea să se trimeată, din partea caselor silesiene, cele mai interesate, ca fabricanți de pânză, un comanditar, care ar putea fi recunoscut oficial și întrebuințat la scopuri politice, când s'ar simți nevoia³⁾.

Atât Afacerile-Străine însă, cât și Hoym, ministrul de Stat și război, pe atunci primul-ministru prusian, erau pentru consulat, care ar fi favorizat apoi și remonta, de care armata regală avea încă nevoie⁴⁾. I se oferă lui Stein, la 12 Iunie, titlul de «consul-general în Moldova și Muntenia,» neputând fi numit nici «Trimes extraordinar,» titlu nepotrivit pentru o misiune comercială, nici «consul în Levant,» cea ce ar suferă pe Knobelsdorf. Stein nu primi modificarea, așa încât planul său fu lăsat în părăsire⁵⁾.

1) «Si la haute volonté de Leurs Excellences devoit me trouver propre pour cet effet, selon que l'ordre du 30 mars me le fait presque croire, je remets toutes les considérations que je pourrois faire à l'égard de mon particulier entre les mains de mes gracieux protecteurs» (într'un raport inedit al lui Stein, datat: Constantinopol, 10 Maiu 1792).

2) El adauge, în petiția sa din 10 Maiu: «Dans la supposition que ce seroit moi qui fût nommé pour cette place, j'espère de ne pas y manquer entièrement de succès. Quoiqu'une application non interrompue de près d'un an n'a pas pu me procurer des connaissances très profondes sur ces pays, j'espère que l'amitié personnelle que j'ai avec le prince de Valachie et celle que j'ai, par le moyen de Monsieur Caradji, avec le prince de Moldavie, y suppléera. Du reste, plus cette place sera difficile, plus j'y employerai du zèle.»

3) *A. Fr.*, II, 342-5; raport inedit al ministeriului de comerț (18 Iunie 1792): «Ewre Excellenzen werden sich auch aus unsern vorigen Schreiben gefälligst zu erinnern belieben, wie dieser Handel bisher schon, obzwar nur *passive*, dennoch mit ganz gutem Erfolge betrieben worden, und, sollte dieser zu einem Activhandel übergehen, so glauben wir dass es am Zweckmässigsten seyn würde, die schlesische Kaufmannschaft, die dabey am Nehesten interessirt ist, aufzufordern, ein in Handlungsgeschäften erfahrenes und tüchtiges Subject, in der Art einer Commendite in Jassy anzusetzen, um ihre Angelegenheiten dort zu vertreten, und würde es in diesem Falle blos von Ewren Excellenzen abhängen, einem solchen Subject das Praedicat eines königlichen Consuls beizulegen; ihn mit dem vormals damit verbundenen Gehalte zu versehen und sich seiner in den etwa vorkommenden politischen Angelegenheiten gleichfalls zu bedienen.»

4) *A. Fr.*, II, 340-41; adresă inedită a Afacerilor-Străine către Comerț (25 Iunie 1792): «So nützlich wir es nun auch ansehen wenn einige schlesische Handlungshäuser dahin vermocht werden könnten, in den gedachten Fürstenthümern Handlungseomptoirs zu errichten, welches zur Bevörderung des wechselseitigen Verkehrs allerdings viel beytragen würde und ihnen von Seiten der Pforte nicht gewährt werden wird, so finden wir es doch nicht thunlich das Consulat damit zu verbinden.»

5) Ordin inedit către von Stein (12 Iunie 1792).

Neputând face călătoria în principate, pe care o proiectase¹⁾, Stein ceruse o listă de produse exportabile din ele și de mărfuri ce s'ar putea trimite acolo²⁾, negustorului bucureștean Chiriac Polizo, care întreținea de mai mult timp relații cu Berlinul și era considerat ca un om inteligent, onest și plin de bună-voință pentru interesele Prusiei, al căreia reprezentant îl ajutase în niște reclamații bănești contra unui Hangerli, în 1791. Polizo umbla însuși după consulatul din Iași, pentru care și vine, de la Leipzig, unde mergea în fie-care an, la Berlin, în Octombrie 1792. La 29 ale lunii, negustorii frați Jordan, Paul Lantier, frați Devrient, Job. și Phil. Reclam, Favreau și Falckmann, Lincke și Comp., și André Lautier, cu cari făcuse afaceri, plătind regulat, cer ca Grecul să fie numit consul, în interesul comerțului lor. Polizo făcuse o bună impresie la ministeriul de comerț³⁾, așa încât își capătă lesne patentă, pentru amândouă principatele, la 8 Novembre.

Există însă în Turcia un hatiserif din 1ⁱⁱⁱ Octombrie 1791, îndreptat contra Rușilor, care opria pe raiele de a ocupa un post consular. Când află de numirea lui Polizo, Knobelsdorf își arată deci neîncrederea în rezultatul bun al negocierilor pentru recunoașterea consulului. Acesta, cunoscând prohibiția, pe care nădărdăia că vor înlătura-o, excepțional pentru dânsul, diplomații prusienți, nu îndrăznea să se prezinte fără berat în București și aștepta cu nerăbdare recunoașterea la Viena. Se recomandă ambasadorului, după ce Polizo, prins, explică ministeriului că Poarta n'ar putea refusa nimic «celui mai puternic și mai scump prieten al său,» să stăruie pentru strecurarea consulului prusian, cerând și concursul internunțului Herbert, care furișase și el pe Račevich, dar *înaintea* hatiserifului⁴⁾. Polizo, care mai apără odată la Berlin, în Iulie 1793⁵⁾, credea așa de mult în influența prusică, încât nu uită să ceară uniformă consulară, după care muriau Grecii⁶⁾. Spre mirarea tuturor însă, Knobelsdorf anunță că nici el, nici Herbert n'au izbutit, hatiseriful fiind formal și Poarta temându-se de amestecul acestei categorii de agenți în răscoale: de alt-fel, nu e o mare pagubă, «consulii raiele fiind vanitoși, interesați, intriganți, fără curagiu, desprețuiți sau urâți, niște incurcă lume⁷⁾.»

Polizo primi ordin să depună patentă sa la reprezentantul Prusiei în Viena, de Caesar, ceia ce făcu, rugându-se totuși să nu fie trimisă înapoi, căci are de gând să meargă la Berlin pentru a expune ce urmări ar putea să aibă pentru comerțul său această tentativă de a deveni un om important⁸⁾. Ajuns în capitală, el ceru să i se

1) «Car on ne sauroit guère se fier aux rapports des Grecs qui sont à Constantinople» (raportul lui von Stein din 10 Maiu).

2) Cf. *A. F.*, II, 341-2 și mai jos, în publicația de față, *Appendice*, n° LXXIII, pp. 631-2.

3) Adresă inedită a ministeriului de comerț către cel de Afaceri-Străine (2 Novembre 1792): «Er ist selbst Kaufmann, kommt alle Jahr, seiner Geschäfte wegen, zu Leipziger Messe und hat, dem ersten Ansehen nach, von dieser Art Handelkenntnisse.»

4) Totuși, Herbert se temuse de obiecții în această privință (Hurmuzaki, VII, 368).

5) Inedit și mai jos, p. 39, n° XXXIX.

6) Petiție a lui Polizo («Berlin, à 9 juillet 1793»): «Sire. Les consuls des autres Puissances étrangères en Moldavie et en Valachie sont honorés de la part de leurs Cours respectives d'un titre militaire, et ont la permission de porter un habit uniforme, ce qui, à bien des occasions, leur procure la facilité d'avoir accès là, où peut être sans cette faveur ils seroient hors d'état d'agir avec succès pour l'avantage de leur nation.»

7) Raport inedit al lui Knobelsdorf (10 August 1793): «Combien sont incommodes ces consuls rayas! Vains, intéressés, intriguants, lâches, méprisés ou haïs, ils gâtent, au lieu de terminer, toutes les affaires qu'on leur confie.»

8) Raport inedit al lui de Caesar (16 Octombrie 1793): «Il vient d'y obéir, en me priant seulement de ne pas en core renvoyer cette patente, parce qu'il était à la veille de se rendre à Berlin pour informer très-respectueusement le ministère de Votre Majesté des suites malheureuses qui résulteroient pour tout son commerce de ce changement.» Cf. petiția inedită a lui Polizo către rege (23 Novembre): «Ma vie et mes biens seroient exposés à l'avarice et à l'avarice des préposés et subalternes de la Porte.»

deie măcar naturalizarea prusiană, care i-ar putea câștiga apoi protecția Prusiei sau a Austriei. În sfârșit, Knobelsdorf dobândi pentru fostul consul în teorie niște scrisori ale Sultanului către Reis Efendi și Domni; aceste din urmă declară că «Domnul Chiriac Polizo, supus al Sultanului, făcând o călătorie în Statele regelui Prusiei și întorcându-se în țara sa, voința supremă a Padișahului e să fie tratat cu politeță și prietenie, ocrotit și apărut cu ori-ce prilej și să i se asigure în tot chipul desăvârșita siguranță și liniște¹⁾». Polizo se întoarse deci fără frică în București, la începutul lui 1794, raiă cum plecase și negustor fără uniformă.

Câteva luni după plecarea lui Polizo către Muntenia, un bancher raiă din București, Stati Petro Pencovici (*Statthi Petro Pencowitz*), presintă, sprijinit de generalul-maior conte de Lusi, Grec din Insulele Ionice, în serviciul diplomatic al Prusiei²⁾, o cerere de consulat sub un nume mai modest: voia să i se acorde cum se mai acor- clase unui personaj din Amsterdam, titlul de bancheriu al Curței prusiene. Un certifi- cat al fraților Jordan, al Caselor Lincke și Comp., Joh. și Phil. Reclam (21 Iunie) îl înfățișau ca pe «un om absolut cinstit», care merita această distincție: Banca sa are legături cu Leipzig și principalele piețe din Turcia; face cumpărături de pânze și alte fabricate la Breslau și e «bine cunoscută la Viena, Triest, Veneția și aiurea³⁾». Lusi adăugă că petiționariul îl primise foarte bine, când fusese trimis la Dunăre pentru a încheia armistițiul între Turci și Austrieci. Temându-se să nu deie peste un nou refus din partea Porței, de și cuvântul *consul* nu era pronunțat de nime data aceasta, ministe- riul ceru părerea lui Knobelsdorf. Acesta răspunse, la 26 Maiu 1795, că titlul e neobiș- nuit, dar patenta regală nu va fi trecută cu vederea, cu atât mai mult, cu cât Domnul din București, Alexandru Moruzi, era un om devotat Prusiei. Numai cât, de și bucu- rându-se de o vață deosebită, Pencovici va rămânea supus al Sultanului și pămintean. Deci, de și unora li se părea mai potrivit cu această situație titlul de *agent*, diploma

Semnătura lui Stati Petro Pencovici, ca dra-
goman austriac. După un act, datat: 15 Septembre
1807, în Arhivele comunității evanghelice din
București.

lui Pencovici fu eliberată la 11 August: «din con- siderație pentru cunoștințele și experiența sa comer- cială», regele-l crea bancher al Curței, pentru a favoriza comerțul prusian, a apăra pe negustori și a redacta, când va fi trebuință, memoriile. În Octombrie 1795, bancherul, care făcuse obișnuitul său drum⁴⁾ la Leipzig, veni pentru a lua scrisori de recoman- dație. I se dădură, de sigur, instrucții pentru favo- risarea comerțului de postav, pe care tocmai atunci ministerul prusian voia să-l răs- pândească în Turcia⁴⁾.

1) Raport inedit al lui Knobelsdorf (25 Ianuar 1794): «[Le Sultan] déclame (*sic*) que le sieur Kiriaco Polizo, sujet du Grand-Seigneur, ayant été faire un voyage dans les États de Votre Majesté et retournant dans sa patrie, la volonté suprême du Grand-Seigneur est qu'ils [*sc. les princes*] en agissent envers lui d'une manière polie et engageante; que, dans toutes les occasions, ils soient prêts à le protéger et à le défendre et lui donner tous les moyens (?) nécessaires pour la parfaite sûreté et tranquillité.»

2) V. A. *Fr.*, II, 299, 308.

3) Act inedit din 20 Iulie 1794: «[Sa Maison est connue] depuis longtemps et très avantageusement à Leipzig; elle a aussi des relations de commerce et de banque avec les principales villes des États ottomans; elle tire depuis bien des années des draps et autres marchandises de Breslau, est très connue à Vienne, Trieste, Venise et ailleurs.»

4) Afacerile-Străine către Hoym (11 August 1795): «Zur Beförderung des preussischen Tuchhandels nach der Tür- key, dessen Eröffnung ist im Werke ist.»

Activitatea lui Pencovici ca bancheriu al Curței nu e cunoscută, precum nu se știe nici soarta acestor nouă proiecte de comerț direct cu principatele. Dar, în 1807, bancherul Curței din Berlin era supus austriac și purta un proces cu niște negustori din Viena. În același an, el era dragoman al Agenției din București și ținu locul lui von Brenner¹⁾. Remonta însă se alimenta, ca și înainte de ultimul război, din Moldova mai ales. În 1799, vedem pe furnisorul armatelor regale, Marcus Lippmann Zoller, care păstră multă vreme acest loc, cerând un privilegiu al Porței pentru stabilirea sa în Moldova, unde luase în arendă pe trei ani o moșie²⁾.

Ideia consulatului nu mai fu discutată până prin 1817: la 17 Iulie 1805, se punea la îndoială chiar faptul dacă acest post va fi restabilit vre-o dată³⁾. Totuși relațiile dintre Prusia și țările noastre erau mai multe și mai strânse de cât pe timpul lui König.

În 1800 găsim cea d'întăiu relație culturală între noi și Prusia. Înainte de studiile doctorului Teodosie Gheorghiadă, un fisic serios, la Halle, de unde-și luă diploma⁴⁾, un alt student, de origine românească acesta, venia să învețe la Berlin nemțește și tehnologia. Armașul Ioan Canănaș era fiul Marelui Spatar Șerban, din Iași, și nepotul lui Scarlat Calimah, viitorul Domn al Moldovei. În Viena, unde fusese întâiu, dăduse motive de plângere, dar nu le dădu și în Berlin, unde profesorul său, pastorul Hauchecorne, se declara mulțumit de dânsul. Tatăl său nu creșu totuși de cuvînta să-i continue stipendiul, așa în cât îl vedem bătînd la toate ușile în 1803, pentru a fi scos din miserie printr'o intervenție oficială pe lângă Domnul Moldovei. Mai târziu se întoarse în țară, unde ajunse un soi rău foarte cunoscut, care nu făcea onoare profesorilor la cari învățase în «Europa»⁵⁾.

Dacă Prusia nu avu până la 1817 agenți politici în principate, cari să dea nou-țările și să influențeze pe Domni în sensul dorit la Berlin, ea căpătă știrile necesare de la acești Domni chiar, cărora li inspiră purtarea politică prin corespondenți oficiali. Se știe că Ioan Caragea, Alexandru Suțu și Grigore Dimitrie Ghica se informa asupra afacerilor europene prin scrisorile cunoscutului Gentz⁶⁾. Predecesorii lor de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și de la începutul celui de față avură informatori prusieni. Aceasta după cererea lor mai mult, însemnătatea generală a Prusiei făcînd pe Fanarioți să prețuiască sprijinul acestei Puteri pe lângă Poartă.

Lucchesini, întorcîndu-se de la Siștov, unde represîntase pe rege în congresul de pace, căutase întâiu un corespondent pentru Domnul Munteniei, Mihalachi Suțu, un client al Prusiei. Sarcina aceasta o primi un secretariu de ambasadă din Viena, de Caesar, care căpătă autorizația ministerială cerută pentru aceasta. Când tînerul diplomat plecă din Viena, corespondența urmă din Berlin (1800), unde Haugwitz, atunci ministru al Afacerilor-Străine, îi punea la dispoziție știrile care trebuiau trimise. La această dată, domni la Iași Constantin Ipsilanti, al căruia sprijin de căpetenie era Curtea prusiană, care-l apăsă la Constantinopol, ca și la Paris, când era nevoie și arăta în chipul cel

1) Raport consular austriac inedit, și Arch. comunității luterane din București, *Ehesachen*, II.

2) Moșia «Gura Keinar (?)».

3) Din extractele lui Papiu Ilarian.

4) V. mai jos, n° XL, p. 39.

5) *A. Fr.*, II, 363 și n. 3, 371, 374-5, 377-80. Pentru cariera lui următoare, v. tabla volumului de față și Erbi-ceanu, *Ist. Mitr. Mold.*, 210.

6) V. *Dépêches inédites du chevalier de Gentz aux hospodars de Valachie (1813-28)* (Paris, Plon, 1876-7, 3 vol. în 8°).

mai limpede și mai statornic simpatiiile sale pentru dânsul. După un timp, Caesar se duse la Haga, de unde-și trimetea scrisorile ca și înaintea. La început, «o corespondență generală despre afacerile politice și militare, o răpede comunicare a evenimentelor și mai ales o îndreptare a știrilor false de la corespondenții particulari,» schimbul de scrisori între Domn și diplomatul prusian ajunse cu vremea «un schimb de idei și sentimente între un Domn străin sincer legat de Prusia prin recunoștință și interes chiar, și un servitor prusian care a avut fericirea de a câștiga pentru talentele distinse ale prințului augusta bună-voință a regelui și ministrului său.» Ea continuase după depunerea lui Ipsilanti și după numirea lui în Muntenia, datorită tot influenței prusiene.

Dar Ipsilanti mai avea un corespondent, și anume la Viena, unde Piquot, secretariu de legatie, căpătase voie să-i scrie pentru a-i da noutățile europene. Un al treilea corespondent era Lombard, mai târziu un vestit ministru, care înlocuise pe Caesar, după recomandăția lui Haugwitz, pentru scrisorile din Berlin. Alexandru Moruzi, de la 1802 Domn în Moldova, tot prin stăruințele lui Knobelsdorf, întreținea corespondența cu Caesar întâi, apoi cu un secretariu din Viena, contele de Finckenstein. Toate, corespondențe cunoscute, aprobate, une-ori dictate și adesea controlate de miniștrii Haugwitz și Hardenberg, cari se succedară la Afacerile-Străine din Berlin¹⁾.

Până la Iena, rolul Prusiei în Orient fu foarte însemnat: Poarta se răzima cu încredere pe singura Putere europeană care se oferea s'o ajute fără alt interes de cât al echilibrului general. Nici-un ambasador nu era primit cu atâta respect și simpatie la Curțile din București și Iași decât Trimeșii Prusiei. Careta cu șese cai a Domnului Moldovei eșia la o leghe înaintea lui Diez în 1797; Marele-Postelnic Romanò îl găzduia la dânsul; audiența sa ținea trei sferturi de ceas la Curte și boierii petreceau sara la emisariul prusian²⁾. Ipsilanti merse în persoană să facă, el întâi, o vizită lui Knobelsdorf, pe care-l rugă să îmbărbăteze pe boierii înspăimîntați de năvălirile Pasvan-ghiilor. Tot așa de strălucit fu primit Bielfeld, care venia să-l înlocuiască³⁾.

Un agent pentru comerț, pentru stabilirea de comerț direct cu Muntenia, fu numit, în Iunie 1805, în persoana căpitanului de Marquard, administrator al unor domenii regale din Franconia și om foarte prețuit pentru inteligența, cunoștințele și onestitatea sa. Avea ca sarcină mai ales cumpărarea de lână pentru uniforme⁴⁾. În anul următor, vedem la Berlin un negustor *turc*, Berbiere, venit iarăși pentru desfacere de lână⁵⁾. Nu știm cât a stat Marquard și ce rezultate a avut misiunea sa. Relațiile Caselor germane cu țările noastre continuau, și niște firme prusiene cer în 1804 intervenție la Poartă pentru negustorul grec Ioan Dimitrie Cariboglu⁶⁾.

În 1813, un cunoscut aventurier, generalul conte de Gaspary-Bellevall, naturalizat prusian în 1796 și stabilit de mult timp în principate, unde fu «ministru de externe» al Domnilor Alecu Suțu și Constantin Ipsilanti, cerea postul de ambasador la Constantinopol, în locul lui Werther, aflător în concediu. Emigratul frances era, prin

1) *A. Fr.*, II, 390 și urm.

2) Misiunea aceasta a lui von Diez (*Dvies*), care, venind din Galiția (spre Constantinopol?), trecu prin Iași, e menționată de rapoarte consulare austriace. Zinkeisen o ignorează (*o. c.*, VI, 759 și urm.).

3) *A. Fr.*, II, 382-5, 386-7.

4) *Ibid.*, 402 și n. 1, 404 și n. 3.

5) Raport inedit al lui von Kleist către Hardenberg (29 April 1805): să se reție negustorul «turc» Berbiere, «über die wallachische Wolle, in deren Lieferung anhero mit ihm mündliche Rücksprache nehmen können.» Asupra vizitei lui la Berlin, pachetuț Rep. XI, 178 mai cuprinde două acte, din 30 April și 2 Mai.

6) *A. Fr.*, II, 404 n. 4. Pentru relațiile negustorilor Lazăr și Laupa cu Prusia (1803), v. *ibid.*, 389 și n. 3.

actul din 1796, conte prusian și întovărășise pe Diez în 1797, cu care prilej rămăsese în Turcia. Postul i se refușă, supt oare-care pretexte, omul neinspirând o deosebită încredere, și Gaspary oferi atunci a trimete din București, «situația sa geografică,» știri care alt-lel ar trebui să vie cu încunjur, prin Constantinopol și Viena. Asemenea rapoarte nu s'au păstrat și, de altmintrelea, încercatul personagiu se întoarse după puțin timp în Franța ¹⁾.

VII.

Rolul decisiv jucat de Prusia în lupta de nimicire contra lui Napoleon îi dădu iarăși o situație determinantă în Europa. De unde, în 1807, Senfft de Pilsach, Trimesul regelui pe lângă Poartă, fusese silit să părăsească Constantinopolul în trei zile, supt pretext că trecuse prin București și avuse legături cu Rușii ²⁾, după 1814 Prusia ajunse iarăși cea mai bună prietenă a Turcilor, gata să-i mulțumească prin concesii. Senfft se întoarse la Constantinopol în Octombrie 1815, cu același caracter oficial, și Caragea-l primi în capitala sa «cu bogăție și toate onorurile ce se pot închipui, împreună cu o delicateță și o cordialitate care derivă din sentimentele de respect și admirație pentru rege și Prusia ³⁾». Domnii greci indicau cu o siguranță desăvârșită gradul de caldură al Porței față cu Puterile europene. Ledoulx, consulul frances, om cu multă trecere alta

Semnătura lui Iosif Ledoulx,
după original, în Arch. comun.
evang. din București.

dată, fusese silit să audă de la același Caragea vorbe ca: «Nu mai este ca pe timpul lui Napoleon;» o cerere de satisfacție a consulului pentru o insultă adusă soției sale fusese lăsată fără rezultat, și nimene nu se rugă de dânsul să nu plece, când el anunță, furios, această hotărâre ⁴⁾.

Consulatul prusian în principate fu creșut iarăși necesar. Nu mai era vorba acum de un agent de comerț, cu toate că remonta în Moldova continuă până în 1838 chiar și comerțul Prusiei în Orient crescă într-o cât-va, chiar înainte de 1829 ⁵⁾, ci de un represintant politic. Lucrul se explică prin aceea că interesele comerciale ale popoarelor nu mai erau, ca în veacul al XVIII^{lea}, supt epitropia exclusivă și directă a guvernelor; pe de altă parte, principatele, în care se petrecea o evidentă și răpede schimbare, merita o atenție deosebită. Alipirea către Rusia, după pregătirea protectoratului, părea iminentă, și interesul Puterilor care ținea la situația creată în Europa prin tratatele din Viena era s'o împiedece. Pentru aceasta, acțiunea locală a consulilor ruși trebuia urmărită zilnic, spiritele trebuiau câștigate pentru o existență aproape liberă supt o suzeranitate turcească nominală, trebuiau înlăturate abuzurile care înstrăinau, în întâiul rând, principatele de Turci și de regimul impus de dânsii. La Constantinopol știrile

1) *A. Fr.*, II, 386, 389 și n. 3, 494-6; rapoarte consulare francese și austriace inedite; Hurmuzaki, *Supl.* I² (v. locurile în tabla analitică a *Suplimentului*). Locuitorul de Agent austriac în Iași, Schelling, îi zice în 1797: «der preussische Graf Belleval.»

2) *A. Fr.*, II, 422 și Zinkeisen, VII, 482-95.

3) *A. Fr.*, II, 499-500.

4) Rapoarte consulare francese inedite: «Monsieur, le temps de Napoléon n'est plus, Louis XVIII a d'autres principes» (versiunea lui Caragea; cf. Hurmuzaki, *Supl.* I², 751, 753-5; *Supl.* I², 61-4).

5) Pons, *v. c.*, 162, 164; cf. Kuch, 204).

veniaū prin canalul autorităților turcești sau prin al consulatelor ruse și austriece, ceea ce denatura, în sensuri opuse, adevărul, care nu se găsea totdeauna la mijloc. Era de nevoie, pentru ori-cine ținea la integritatea imperiului otoman și la charta Europei din 1815, o reprezentatie diplomatică în acele regiuni unde crisa era mai acută și descompunerea mai iute.

Schimbarea de rol a consulatului prusian se vede și din aceea că reședința e strămutată din Iași la București. Interesele comerciale ale Prusiei erau mai însemnate în Moldova, care alimenta aproape singură remonta, dar centrul politic mai important era capitala Țării-Românești.

Totuși lucrul fu înfățișat Turcilor supt vechiul aspect. «Cea mai mare parte din negustorii prusieni trecând prin Muntenia, consulatul prusian trebuie să se stabilească în București¹⁾.» Poarta nu făcu greutăți și acordă beratul persoanei propuse de Senfft, Grecul Gheorghe Sakellario, «supus prusian²⁾.»

În realitate, Sakellario era supus austriac și baron al Imperiului, titlu ieften. Era de loc de la Kosani din Macedonia și se ocupa probabil cu medicina și cu comerțul de bancă. Avea însă însușiri care nu se puteau afla ușor la candidații greci pentru consulate. Lista lui Leake, întregită de Iken, citează ca lucrări literare ale baronului Gheorghe o archeologie greacă tipărită la Viena în 1796, o traducere în grecește a «Călătoriei tinerului Anacharsis», vol. I, apărută în același loc, la 1797, un volum de poezii, epistole, etc., din 1817 și două melodrame: Orfeu și Eurydice, Ulise și Calipsò, tipărite probabil în Viena, la aceeași dată³⁾. Era un cunoscut sprijinitor al culturii poporului său și stringea în București, împreună cu doctorul M. Christari, în 1819, contribuții pentru ridicarea unei instituții de cultură în Pelopones⁴⁾. În 1819, Doroteiū Proios, mitropolit de Adrianopol, fost profesor în București supt Hangerli, îl anunța, ca o veste fericită, fundarea unui «gimnasiu filosofic elin» în reședința sa⁵⁾. Soția sa, Mitiò, fica preutului din Kosani, Charisios Dimitrie Megdanos, și acesta scriitor, știa bine italienește și traduse două din cele o sută cincizeci de comedii ale lui Goldoni, pe care le tipări în Viena la Schnirer, în 1818⁶⁾.

Ar fi fost interesante de cunoscut rapoartele consulare ale acestui om distins, însă nu se pare să-și fi ocupat postul. O scrisoare a lui von Schladen, succesorul lui Senfft la Constantinopol, vorbește de «reluarea de către Poartă a *exequaturului* acordat d-lui Sakellario, *designat* înaintea.» Ori că Turcii vor fi avut scrupule în privința legalității numirii, Sakellario fiind născut supus al Porței, ori că, descoperindu-se protecția austriacă de care se bucura baronul, Senfft s'a hotărât să-l înlocuiască, Sakellario n'a funcționat, pe cât știm. Diploma lui Kreuchely, succesorul său în 1820, dând baronului grec titlul de «supus prusian», spune numai că și-a părăsit postul îndată⁷⁾.

1) Hurmuzaki, *Supt.* I⁴, 312-3.

2) *Ibid.*

3) Iken, II, 115, 188. V. Leake, *Researches in Greece*, Londra 1814, 83.

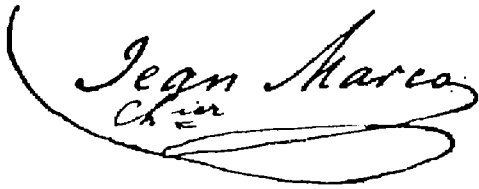
4) *Ibid.*, 50. În timpul lui Kuch, protonomicul Doamnei Moldovei, Smaranda Sturdza, născută Vogoridi, era un doctor Sakellario (Kuch, 166). Un Neculaï Sakellario, «raja schi om al tzerj rumunestj», se afla la Brașov în 1826, pentru moștenirea mitropolitului Nectarie (Bibl. Ac. Rom., *Mitr. Buc.*, III, p. 113). În 1834, baronul Cristofor e unul din executorii testamentari ai mitropolitului Dosoftei (*ibid.*, V, p. 222). Baronul Gheorghe împrumută în 1819 cu 100.000 de lei pe Gheorasiim de Buzău (*ibid.*, p. 26).

5) *Δόκιμος Έγκρις* pe 1819, p. 778, în Iken, I, 241 n.

6) Iken, I, 149; II, 181, 190-1.

7) Hurmuzaki, *Supt.* I⁴, 312-3.

Încă de la 26 Mart 1817 ¹⁾, legația-i dăduse un succesor, pe Ioan Marco, probabil Sârb de origine, care făcea parte din categoria foarte răspândită în Orient a

Îscălitura lui Marco, cancelariu engles, după original, în Arch. comun. evang. din București.

dragomanilor consulari, specie dibace, versatilă și periculoasă. Marco, care făcea o excepție onorabilă, fusese poate, în 1786, secretariu al vice-consulului rus din Iași, maiorul Salonschi, «Ruso-Grecul» lui Raicevich ²⁾. Pe urmă trecu în serviciul consulatului engles, de curând înființat, cu titlul de cancelariu ³⁾. Înainte de desființarea reprezentăției britanice în principate, în 1819, și plecarea lui

Wilkinson, el se duse la Constantinopol, unde luă locul lui Sakellario. Familia lui era bine cunoscută în țările noastre; Gheorghe Duldner, dragoman și pe urmă locțiitor de Agent austriac în Moldova, ale cărui grădini erau vestite, îi era unchiu, și respectuosul nepot se năcăjia în 1818 să capete pentru «Doamna Duldner, mătușa sa» o audiență de la contesa de Schladen ⁴⁾.

Poarta nu făcu greutăți și consimți la înlocuirea numelui în beratul acordat lui Sakellario. Noul consul fu oprit însă până la începutul lui 1819 de vacanța de ambasador prusian în Constantinopol. Senfft plecă înainte de August 1817, și Marco trebui să aștepte hotărîrea noului Trimes, von Schladen, strămutat din Petersburg. Profită de ocazie pentru a merge la Enos și a vedea Smirna, «oraș», scrie el, «pe care nu l-am vizitat încă și care mi-a fost lăudat de toată lumea ca cel mai frumos din toată Turcia.» Se întoarse înapoi din excursia sa în April 1818, fu confirmat de Schladen și se pregătea să plece în Novembre. Alexandru Suțu, noul Domn al Munteniei, căruia-i fusese recomandat, promisese să-l ieie în suita sa, dar zăbava consulului fu zădarnică. Suțu ajunsese în București la 24 Ianuar 1819, iar Marco, care făcuse călătoria împreună cu bucătarul Excelenței Sale ambasadorul, anume Louis, sosi nouă zile mai târziu, la 2 Februar după amiază. Găsi niște cunoștinți în reprezentanții Austriei și Rusiei, Hakenau și Pini, iar în gerantul consulatului frances, Pagé, un «tovarăș de tinereță.» La 13, consulatul al doilea prusian în principate fu inaugurat solemn prin audiența Levantinului la Domn, care-i înapoi visita printr'un nepot al său ⁵⁾.

Consulatul n'avea, cum s'a spus, scopuri comerciale. Instrucțiunile date lui Marco de Senfft și confirmate de Schladen vorbesc numai de protecția supușilor, cari crescuseră prin acordare de diplome străinilor fără consuli, cum erau Saxonii, celor părăsiți de cei-alți agenți fără vina lor și unor localnici, cari făcuse studii în Germania ⁶⁾ sau plă-

1) Data patentei. Beratul e din 27 Mart (Hurmuzaki, I. c.).

2) Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 310. Cf. Hurmuzaki, VII, 437.

3) La 13/25 Novembre 1814, o permisie de căsătorie dată de dânsul cuprinde titlul: «chancelier du consulat-général d'Angleterre et chargé de la direction des affaires de ce consulat dans l'absence du consul» (Arch. comunității evanghelice din București). Era cancelariu și la 29 Febr. și 9 Dec. 1816 și la 15 Oct. 1814 (*ibid.*).

4) V. mai jos, n° XLVII, p. 42; n° CX, p. 83; n° LXXI, p. 69. Mai cunoaștem pe sora sa (?), «Fräulein Lisett Marco», cu care Ioan asistă la căsătoria lui Honorius von Gaudi (1814), și pe o nepoată Sofia, măritată înainte de 31 Decembrie 1823 cu supusul prusian Neculai Andreas, de loc din Sibiu, stabilit, ca negustor de sare, în satul Luncani, «lângă Ocna» (Arch. comun. evang. din București și o listă de supuși inedită din 31 Decembrie 1823). În 1801, găsim la București pe un «Demetrius D. Marco, med. et philos. doctor» (Arch. com. evang. din Buc.).

5) V. mai jos, pp. 40-2, 48-9 și scrisorile inedite ale lui Marco din 7 August 1817 (răspuns din 17 Septembrie), 9 Februar 1818 (răspuns din 19), 24 Novembre 1818, 2 Ianuar 1819, 16 Februar, 5 Mart, etc.

6) Ca doctorul în medicină Teodosie Gheorghiadu, V, n° XL, p. 39 și n° LXXVI, p. 62. În 1801, trăia la București un «Theodorus Georgiades, medicine et chirurgiae doctor» (act în arch. com. evang. din București).

tiaŭ bine, — de transmiterea corespondenței cu consulul din Brody¹⁾ și furnisarea de noutăți locale. Von Miltitz, primul-secretariu al lui Schladen, natură curioasă, întrebuiță, în sfârșit, pe consul pentru căpătarea de informații relative la chipul de guvern, moravurile, întreaga viață colorată a puțin cunoscutelor țări de la Dunăre. Marco, om inteligent și serios, îi dădu lămuriri «pe atât de interesante, pe cât de potrivite²⁾» asupra ceremonialului Curței din București, sistemului de guvern al lui Suțu și, în general, celor ce-i treceau pe dinaintea ochilor³⁾.

Consulatul, fără plată, era aședat pe malul Dâmboviței⁴⁾. Guvernul nu-l dădea, după cât se pare, tain, ci numai furnitura de apă. Personalul era alcătuit din consul, cu titlul de «consul în Moldova și Muntenia,» din cancelariu său secretariu, Florentinul Lorenzo Giacomelli, care ocupase, cu începere din 1813, locul de staroste frances și engles la Craiova, și dintr'un tălmăciu, Anton Lorenti, probabil Spaniol de felul său (Llorente), adus de consul din Constantinopol. Marco avea steagul regal, dar fără vultur, conform ordonanței consulare din 14 Septembre 1818. Onorurile le făcea deocamdată «Doamna Duldner,» dar consulul se gândia s'o înlocuiască, luând în căsătorie pe fata cea mai mare a doctorului Constantin Caracaș de la Filantropia, om cu influență⁵⁾.

În Maiu 1819, Marco se presintă și în Moldova⁶⁾, unde fu primit de Domn și găsi cu cale să numească un vice-consul, care rămase mult timp nerecunoscut de Poartă. Persoana aleasă pentru acest post secundar fu institutorul copiilor Domnului, baronul de Kreuchely-Schwerdtberg. Fu numit oficial la 1ⁱⁱ Iunie și luă în primire colonia prusiană din Iași, care se mai mărise de pe vremea lui König. Kreuchely putu scoate înaintea lui Mihai Suțu, în Novembre, două-zeci de sudiți călari, cu musica italiană în frunte⁷⁾. Străinii, și mai ales Nemții din Iași, luând parte în același an la tulburările stârnite de aplicarea nedibace a măsurilor contra ciumei, Raab, Agentul austriac, refusă să-i apere contra cercetărilor guvernului, așa în cât o mulțime de protecții prusiene fură acordate, cu aprobarea legăției⁸⁾.

Vice-consulul din Iași era un om trecut de patru-zeci de ani. De origine din Ungaria, familia sa fugise în Alsacia, cu principesa Rákóczy, probabil văduva lui Francisc, ultimul revoltat contra Austriei în Ardeal. Baronul Ludovic se născu la Ribeaupierre în 1770; avea o soră măritată cu un Roth, mama generalului rus care ocupă

Bucureștiu, unde unchiul său era consul al Prusiei la această dată, în 1828. Kreuchely era căpitan al regimentului Salm-Kyrburg, în serviciul An-

Semnătura lui Kreuchely, ca preceptor, după original (v. n° XIV, p. 559).

gliei la 1795; pe urmă se fixă ca «gentilom actual al Camerei și vinătorei» în minus-

1) V. mai jos, n° XLI, p. 40.

2) Ordin din 26 Mart 1819: «so interessante als zweckmässig.»

3) V. mai jos, pp. 43-8, 49-50.

4) V. mai jos, p. 106, n° CXL.

5) V. p. 67, n° LXXXI și felicitările legăției din 25 August 1819. — Pentru funcționari, v. p. 95, n° CXXII.

6) N'avem rapoartele sale mai întinse din Moldova pe care Miltitz le judecă «eben so interessante als gut. abgefasste» (ordin din 13 Iulie 1819). Cf. p. 51, n° LVI.

7) V. mai jos, n° C, p. 78.

8) V. mai jos, n° LXXI, p. 60; n° LXXXVIII, p. 70.

cula Curte a principilor de Hohenlohe-Schillingsfurth, unde fu decorat,¹⁾ probabil, cu Ordinul Fenixului, în gradul de cavaler ¹⁾.

După 24 Octombrie 1814, el fu chemat, în sfârșit, în serviciul lui Scarlat Calimah, Domnul Moldovei, ca guvernor și profesor al beizadelei Alexandru, cu patru sute de galbeni pe an, plătibili lunar. Stătea la Curte și era tratat cu toată «delicateța și deferența» posibilă de această familie Domnească blândă și luminată ²⁾.

Semnătura lui Scarlat Calimah, după original (v. n° VIII, p. 554).

În Moldova întâiu, pe urmă în Muntenia, după moartea lui Marco, Kreuchely a ocupat locul de reprezentant al Prusiei până în 1834, fără a părăsi vre-o dată principatele. Rapoartele lui, scrise în franțuzește mai mult, formează cea mai mare parte din acest volum. Limba e stâlcită în ele, ideile sunt naive une-ori, sentimentele, ale unui om obișnuit, crescut în veacul al XVIII^{lea}, veac formalist și ușor. A fost însă un om conștiincios, onest, cu toate acușările ce i le aduce o dată colegul său frances³⁾, activ și nu fără curagiū, căci, pe când cei-l-alți consuli dispăreau în Ardeal și Bucovina, el a rămas în București în vremi de răscoală și de războiū, în timpuri de ciumă și de epidemii. Pe noi nu ne-a înțeles și nu ne-a iubit, căci nu era o inteligență superioară, nici o inimă cu simpatii largi.

Dacă nu era un om superior, era un spirit distins și, dacă-i lipsia adevărata capacitate, avea talente. Alături de rapoartele sale, el a redactat, după același piese oficiale ca și Fotinò, în mijlocul greutăților ce le puneau autoritățile timpului acestui *European*, o «archontologie», un studiu asupra boierilor muntene, care-i face onoare⁴⁾. După întâmplările din 1821, se gândia să redacteze un «Essai historique, politique et statistique de la Valachie», unde ar fi pus și povestirea întâmplărilor vedute de dânsul pe vremea mișcărilor lui Ipsilanti și Tudor. N'avea cărțile de nevoie, dar spera să le poată cumpăra, vindând vre-unui librar din Leipzig o altă lucrare, mai ușor de făcut: «une petite collection assez intéressante d'anecdotes pour servir à développer le caractère national des Valaques⁵⁾», tratat unde am fi fost maltratați de sigur, fără circumstanțele atenuante care s'ar fi impus unei alt-fel de inteligențe.

Era un desemnator bun, și lui i se datorește expresivul chip al lui Calimah, care a servit pentru împodobirea Condiceii publicate de acest Domn în tipografia Grecului Bernard⁶⁾. Tot de dânsul sunt mărcile județelor, ce se ved dedesuptul chipului Domnesc. Pe timpul tulburărilor, el schițase costume și tipuri de eteriști, pe care le trimese la Constantinopol, spre marea bucurie a lui von Miltitz⁷⁾. Din nenorocire, aceste desem-

1) Cf. mai jos, p. 95 n. 2 și p. 447 și lista personalului consular din Septembrie 1820.

2) V. mai jos, n° LVIII, p. 52; n° LXXVII, p. 62; p. 63, pp. 558-9, n° XI și XIV din *Appendice*; p. 256, n° CCCXXXIV.

3) V. mai jos, p. LVI n. I.

4) La 14 Decembrie 1822, el trimite lui von Miltitz «explicația titlurilor valache, care încercă adesea pe străin».

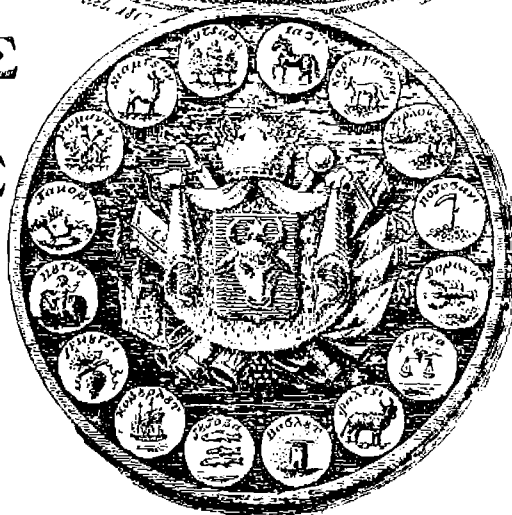
5) Raport al lui Kreuchely din 27 Octombrie 1823. Cf. tabla lucrărilor, publicată mai jos, n° CCCLXXIII, pp. 297-301. Kreuchely se plângea că adună datele greu, informatorii săi deținători de izvoare spunând: «Ce Franc qu'a-t-il besoin de savoir cela?» (raport din 14 Mart 1823). Aceasta se întâmplă une ori acum, printr-o răzburare a istoriei, localnicilor cari caută informații științifice la «Frâncii» din țară.

6) Cf. Papadopol-Calimah, în *Arch. soc. st. și lit.*, VII, 154-5.

7) La 15 Mai 1822, el trimisese schițe de costumuri. Cf. și n° CLXIV, p. 124.

ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ
ΚΑΛΙΜΑΧΗΣ
ΑΤΘΕΝΤΗΣ
ΠΑΣΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΒΟΕΒΟΔΑΣ
ΚΑΙ ΠΓΕΜΩΝ
ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ.

Chipul lui Sc. Calimah, de Kreuchely.

nuri nu ni s'au păstrat, cel puțin în corespondența consulului cu legația. În resumat, Lejeune, un spirit drept, putea să spuie, vorbind de cine-va pe care-l cunoscuse de aproape, că «e un om stimabil din toate punctele de vedere¹⁾».

Marco era bolnav din Octombrie 1819; el muri la 12 Decembrie, lăsând păreri de rău superiorilor săi, cari vorbesc de «zelul, inteligența și desinteresarea lui²⁾». Kreuchely se recomandase bine în scurtul timp cât gerase afacerile sucursalei consulare din Iași. În tulburările din Iunie, el procedase cu energie pentru restabilirea liniștei și ținuse în frâu pe supușii regali³⁾, lucru pentru care legația-l felicitase prin consul, în August⁴⁾. La 29 Februar 1820, după cererea lui von Schladen, Poarta întăria în locul lui Marco pe baron, «dacă în adevăr zisul baron de Kreuchely-Schwerdtberg nu e un supus al Înaltei Porți, ci un Prusian.» I se dădea obişnuitele privilegii consulare, între altele dreptul de a purta arme și «a pune pe cap coloarea albă în locuri primejdioase,» dar cu oprire de a cumpăra imobile, care l-ar supune după legi dărilor locale⁵⁾. La 2 Septembrie, sara, noul consul venia să-și ocupe postul, pe care-l păstră pai-spre-zece ani⁶⁾.

La 31 Decembrie 1820, reprezentanția prusiană din București se alcătua din Kreuchely și fiul său Mauriciu, ca al doilea secretariu, din Giacomelli, care-și păstra locul, din Lorenti, rămas prim-dragoman și din Constantin Țincu, recomandat de Hakenau, ca al doilea dragoman⁷⁾; dintr'un scriitor și un sub-ofițer, împlinind rolul de *cavas*⁸⁾.

În Iași, Kreuchely lăsase pe pastorul micii biserici protestante, Harte, din Rathenow în Brandenburg, un «om de treabă⁹⁾», dar veșnic bolnav și de o exagerată timiditate. Acesta fusese predicator pe lângă regimentul de carabinieri prusian Bismarck, trecuse în Ardeal, unde se căsătorise cu o Săsoaică, Roth, și veni apoi în Muntenia, prin 1809. La 15 Iulie ale acestui an, el se găsea la București, și pastorul

Îscălitura lui Harte,
după original, în
Arch. com. evang.
din București.

Klockner îi propuse a se stabili la Iași, unde comunitatea n'avea un conducător spiritual, ci se adresa la parochii din Suceava și Cernăuți. La 20 Octombrie, el inaugura cariera sa de pastor, celebrând serviciul într'o aripă a Curței, pe care comandantul ruși, printre cari erau mulți luterani, din provinciile baltice, i-o pusese la dispoziție. Ducea un trai greu, alergând de dimineață până sară după lecții, platit puțin și dușmănit de unii membri ai comunității, cari-l năcăjira, zice el, așa de mult cu clevetirile lor, încât, după scurtă vreme

1) «M. le baron de Kreuchely, homme vraiment estimable sous tous les rapports: c'est un hommage que l'amitié se plaît à rendre à la vérité» (p. 56 n. 2). Totuși, consulul francez îl acusa în 1824 că ar fi adăpostit un spadassin turc pentru 50 de galbeni (e vorba tot de Smaranda citată de Kreuchely în raportul cu n° CCCX, p. 238) și că ar fi compromis demnitatea agenților consulari arătându-se de o umilință nepermisă cu prilejul unei certe între Harte și guvernul moldovean, care voia să gonească pe «sub-delegat» (inedite).

2) Raport inedit al lui Giacomelli din 14 Decembrie 1819 și ordin inedit al lui von Miltitz din 24.

3) V. mai jos, pp. 52 și urm. și Kosmeli, *Harmlose Bemerkungen über eine Reise*, 221 și urm.

4) V. mai jos, n° LXXXVI, p. 62 și un ordin inedit din 10 Octombrie 1819: «le zèle et l'intelligence dont il fait preuve dans toutes les occasions.»

5) Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, 312-3. Recomandația regală e din 27 Iunie, la care Suțu răspunde prin n° LXXXIV, p. 112 (unde data, neexprimată, trebuie să fie deci: «după 27 Iunie»). Titlul pe care-l lua era: «königlich-preussischer Consul in der Wallachey», iar pecetia sa purta: «koeniglich-preussisches Consulat in Buccarest.»

6) Raport inedit al lui Kreuchely din 11 Septembrie 1820. Cf. și ale lui Giacomelli din 18 Ianuar, 13 Iunie; al lui Kreuchely din 14 Octombrie; ordinele către Giacomelli din 27 Ianuar, 13 Mart și 13 Iunie 1820. Gerant fusese Giacomelli («gérant des affaires du consulat de Sa Majesté»).

7) La 29 Maiu 1822, Kreuchely anunță legației că a înlocuit, pentru «conducerea neregulată,» pe C. Țincu prin Pavel «Ioanni.» Dar Țincu și-a recăpătat pe urmă locul. V. tabla.

8) V. n° CXXII, p. 95. În Oct. 1820, Kreuchely-și trimete fiul și fata, Adelaida, în Europa apuseană.

9) Ioan Sturdza-î dă acest calificativ («un brave homme»), într'o scrisoare către Kreuchely (22 Nov. 1822).

se îmbolnăvi și începu să-i cadă părul. Mângâierea lui erau numai excursiile la Brașov, unde mergea la rudele «Weibchen»-ei lui să mai răsuflă¹⁾. Dragoman era la Iași un Perot, Antonio Remondî, descoperit său adus de Marco. Mai funcționa un staroste, Evreu de naționalitate, și un ușer neamț²⁾. Staroste la Focșani fusese numit, în August 1819, tot de Marco, fostul staroste engles în acest oraș, bogatul arendaș Dionisie Kephalla, din Zante³⁾. În Craiova, unde existați câți-va supuși prusieni, fusese vorba să se trimeată, în 1821, Giacomelli, cu care Kreuchely nu se putea înțelege, dar legația obiectă că e prea sărac pentru a se putea susține singur⁴⁾. În

Wilhelm Harte
Pastor Evang.
Iasiensis

Altă iscălitură (oficială) a lui Harte, după original, în Arch. com. evang. din București.

1822, Harte propunea alți staroști pentru Botoșani și unele orașe din Moldova⁵⁾. Un staroste pentru București fu numit, în sfârșit, în același an 1822, în persoana lui Anghel Țincu, «un tînăr modest și de talent,» pe care Harte voia să-l vadă în locul lui Lorenti, demisionat⁶⁾.

Aceasta fu organizarea consulatului prusian în principate până la crearea unui consulat-general, în curând cu plată, în 1842.

VIII.

Kreuchely fu consul la București până în Mart 1833, iar Harte ocupă locul din Iași, loc nerecunoscut de Poartă, cu titlul de «sub-delegat», până la 25 Septembrie 1825.

Kreuchely

Iscălitura lui Kreuchely consul, după original, în Arch. com. evang. din București.

Situația amândurora nu era strălucită. Strămutându-se la București, Kreuchely nu urmăria numai o satisfacție de vanitate, un măgulitor post de consul cu berat; el aștepta și înlesniri bănești, pe care nu le găsi. Alexandru Suțu-l

primi, adevărat, foarte bine, promițându-i tot sprijinul, pentru însușirile-i personale întâiu, pe urmă pentru legăturile ce avuse noul consul al Prusiei cu familia Calimah și, în sfârșit, pentru recomandăția regală. Însă totul se mărgeni aici: Kreuchely nu avu

1) Cf. Teutschländer, *Gesch. der evangelischen Gemeinden*, 196-7; scrisori ale lui Harte către Klockner, din 16 Februar, 3 Mart, 1^{le} Septembrie 1811, 25 Februar 1812. Din aceasta din urmă dau câteva extracte, în *Appendice*.

2) Raport inedit al lui Harte din 19 Decembrie 1820.

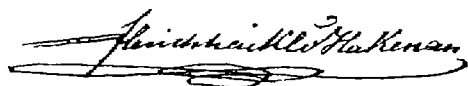
3) V. mai jos, n^o CXXIII, pp. 95-6, și Macmichael, trad. cit., 27-8.

4) Raport inedit al lui Kreuchely din 18 Ianuar 1821 și răspunsul din 3 Mart.

5) Raport inedit al lui Harte către Kreuchely din 26 April 1822.

6) Ordin inedit al legației din 18 Octombrie 1822 și raport al lui Harte către Kreuchely din 28 Decembrie 1822. — La 31 Decembrie 1823, Kreuchely avea 44 de supuși. Al 45^{lea}, Valentin Habich, «fut exclu de la protection pour avoir exercé le métier d'un maquereau turc, le 15me août 1821» (listă inedită). Lorenti demisionase la 2 Ianuar 1822 (raport inedit al lui Kreuchely din 6 Ianuar).

nici poslușnicii¹⁾, nici tainul, nici furnitura de lemne, orz și fân, nici «cei doi vânători, cari să-i aducă de două ori pe săptămână vinat sau pește», precum avuse predecesorul său Marco. Față cu acest agent diplomatic fără salariu, fără poștă particulară (întrebuința pe a Rușilor sau Austrieilor), fără supuși și fără influență asupra afacerilor țerei, dregătorii greci, așa de umiliți înaintea lui Pini, așa de îndatoritori pentru Hakenau,

Iscălitura lui Hakenau, după original (v. n° XXVIII, pp. 572-3).

și lua apucături importante și pline de superioritate. Funcționarii lui Kreuchely primiau, la Curte, observații brusce, de la hatmanul Mavru, care asigura pe consul că guvernul Domnesc va avea pentru dânsul «considerații particulare», o alusie dureroasă pentru un baron sărac și neplătit. La reclamațiile că nu se aduce apa de nevoie consulatului, reclamații făcute pe un ton foarte înclădat, Mavru trimetea un răspuns în același gen, despre «condensarea până la un oare-care punct a acestui element fluid²⁾».

Legatia, unde Miltitz înlocui pe Schlöden, se arăta și ea foarte pretențioasă și autoritară față cu bietul om, care regreta amar situația de pe lângă Calimah, cu 400 de galbeni pe an leafă, slugi plătite, hrană, locuință, luminat și încălzit, fără a mai vorbi de o «recompensă națională» în perspectivă, făgăduită de Costachi Negri, Marele-Postelnic³⁾. Insinuările lui Kreuchely în vederea unui salariu rămaseră fără folos. În zădar vorbea el de prusianizarea inimei sale «la vrâsta de doi-spre-zece ani, când a cetit istoria lui Frederic-cel-Mare⁴⁾», în zădar însemna, în rapoarte, că locul din București, așa fără remunerație cum este, e privit de toată lumea ca «un capriciu al legatiei», și că faptul neplătirii de către guvern îl scade pe dânsul, Kreuchely, înaintea colegilor; în zădar cerea, în Septembre 1822, să i se deie voie a veni la Constantinopol pentru a-și cunoaște șeful și a-i da oare-care amănunte orale asupra tulburărilor, sau arăta, în 1823, dorința de a merge la Cernăuți, pentru a vedea pe diplomatul prusian present la întrevvedere Impăraților⁵⁾, — ministerul nu era dispus să plătească pe agentul care era privit totuși ca cel mai important din imperiul otoman pe acea vreme. Refusul cuprindea și muștrări, de obicei: Miltitz scria subordonatului său că nu i s'a făgăduit nimic și că făcea bine, dacă ținea la bani, să rămâie pe lângă familia Calimah; venind la Constantinopol, ar sili legatia să ieie față cu dânsul «măsuri potrivite cu onoarea și demnitatea misiunii regale⁶⁾», visita la Cernăuți ar fi «un pas în aceeași vreme nefolositor și necuviincios⁷⁾».

Kreuchely rămase în București pe tot timpul tulburărilor din 1821, cu toate că Miltitz îi dăduse voie să se retragă la Rusciuc, odată cu plecarea Agentului austriac⁸⁾. Hotărîrea aceasta a luat-o probabil din lipsă de mijloace și poate iarăși — lucru scu-sabil din partea unui funcționar onorific — pentru a-și spori veniturile prin apărarea

1) Spre a supăra mai mult pe consul, Giacomelli susținea că Marco n'avuse poslușnicii, iar legatia îi numia, într'un ordin din 18 Octobre 1822: «une vilaine manière de faire de l'argent.»

2) V. mai jos, pp. 92-4, 106-7. Cf. răspunsul inedit al legatiei din 3 Mart 1821.

3) Raportul inedit al lui Kreuchely din 2 Mart 1823.

4) «Depuis que, dans ma douzième année, j'avais lu l'histoire du Grand-Frédéric, mon cœur était prussien» (raport inedit al lui Kreuchely din 2 Mart 1823).

5) Rapoarte inedite din 20 Septembre și 6 Novembre 1822, și 14 Mart 1823.

6) Ordin inedit din 18 Octobre 1822: «des mesures conformes à l'honneur et à la dignité de la Mission du roi.»

7) Ordin inedit din 10 Iunie 1823: «une démarche à la fois inutile et inconvenante.»

8) Ordin inedit din 24 Mart 1821.

persoanelor și intereselor într-o vreme, când, fiind singurul reprezentant străin în capitală, toți cei amenințați erau siliți să se adreseze la dânsul. Revoluționarii îl cruțară, și Turcii, controlați de ambasadorii din Constantinopol și plini de grija unui război cu Rusia, se purtară foarte bine cu dânsul. Ahmed-pașa, «Chehaia beî» al Românilor, îi făcu vizită îndată după sosire, merse la dânsul de ziua regelui, îi ajută corespondența, și-i făcu dar la plecare un cal de călărie. Kreuchely-și putu permite observații pentru sosirea de trupe nouă, rămânerea celor de'nainte și făurirea de lanțuri, în August 1821¹⁾. Comandantul turc primi note prin care autoritățile erau făcute responsabile pentru siguranța lui și a supușilor regali²⁾. Casa consulului de pe *Podul-Calicilor* era un adevărat loc de refugiu, care cuprindea până la 100 de persoane și 300 de sipete; ba încă, în ziua omorului Arnăuților, cifra adăpostiților crescuse până la 800. Nu putem crede însă, precum afirmă Kreuchely, că el s'ar fi ruinat, hrănindu-i, ci din potrivă³⁾.

Consulul era deci un om de inimă, cu toate că unele emoții prea tari, cum a fost cea de la 19 August 1821, cu un Arnăut fără cap supt ferești, izbutiau să-i tulbure sănătatea⁴⁾. Cu toate acestea, în momentul de crasă al răscoalei și până la stabilirea căimăcămiei ocrotite de Turci, Kreuchely nu și-a mai putut trimite rapoartele, drumurile fiind închise și curierii lipsind. Legația-i făcu deci severe observații în Decembrie, vorbindu-i de intrigă mică și de pofta de a străluci și amenințându-l cu pedeapsa cuvenită neglijenței lui. În Mart următor, când consulul trimesese acum o întreagă serie de rapoarte interesante, i se făcea o ultimă somație, care trebuia să preceadă destituirea⁵⁾. Era muștrat că-și pierde timpul cu desemnuri de costume și tipuri revoluționare⁶⁾, și tot Milititz, un om greu de mulțănit, fără îndoială, se supăra că subalternul său nu-i trimete niște planuri în dublu exemplar⁷⁾.

În Moldova, Harte ducea o teribilă existență. Neplătit ca și superiorul său, el n'avea, ca acesta, suprema mângâiere a uniformei și beratului. Simplu «sub-delegat», de și i se făgăduise titlul de «însărcinat-de-afaceri», el avea de luptat cu concurența lui Antonachi Remondi, care, fiind dragoman, și mai vechi, se credea mai mare și făcea tot ce credea de cuviință fără să întrebe pe pastor⁸⁾. Harte, Remondi și inginerul sardinian, Ioan de Margotti raportaui lui Kreuchely independent, unul în nemțește, altul în italienește, și al treilea în franțuzește⁹⁾. Cei doi funcționari inferiori denunțau pe sub-delegat că e prea timid și că cerșește oferind cărți din biblioteca sa spre cumpărare caimacamului Vogoridi¹⁰⁾. În sfârșit, pastorul mai avea și concurența «consilierului de comisiuni» Lippmann Marcus Zoller, negustorul evreu furnisor de cal, care, de când fiul său, creștinul Franz, era locotenent de husari, nu voia să știe de nimeni și insulta până și pe caimacamul Vogoridi. Zoller își avea o moșie luată în arendă, la

1) Cf. n^o CLXVII—VIII, p. 126; p. 135; inedite.

2) V. mai jos, n^o CLXIX, p. 127. Cf. n^o CLXII, p. 123.

3) V. n^o CLXV, pp. 124-5.

4) V. n. precedentă și p. 125 n. 1.

5) V. mai jos, n^o CLXXV, p. 132; n^o CLXXX, pp. 137-8.

6) V. n^o CC, p. 150.

7) Ordin inedit din 18 Octombrie 1822: să nu mai facă «les portraits de plusieurs des principaux personnages qui ont figuré dans les derniers troubles.»

8) Raport al lui Harte din 5 August 1822 și răspunsul lui Kreuchely din 18 Septembrie; ambele inedite. Harte se plângea (28 Octombrie 1820) că postul său nu e privit măcar «als das fünfte Rad am Wagen.»

9) V. mai jos, pentru anii 1821 și 1822.

10) V. n^o CXCVII, p. 149.

Avrămeni, și amestecul său în afacerile consulatului nerecunoscut și neplătit era deci foarte des¹⁾.

Lipsa de bani ținu și pe Harte la locul său pe timpul măcelurilor și dărilor de foc. Sărmanul pastor, slăbit de veșnicele sale friguri și catare, trebui să vadă — după o noapte de groază — pe Ipsilanti stăpân peste Iași, trebui să îndure pe eteriști și pe Turci, să-și vadă casa prădată și biserica profanată de soldații lui Salih-Pașa, cari-și uitați, fugând, papucii. Harte fu adăpostit de comandantul turec, dar despăgubirile reclamate nu i se dădură. Turcii îi ordonau să adăpe caii și să ridice sulile lor de jos, ceea ce avu curajul să refuze. Un soldat îl urmări cu sulita pe stradă; un glonț de pistol era să-l lovească. Une-oră se întorcea acasă sărind peste garduri. Și, ce era mai trist, Kreuchely nu voia să-l creadă, pretinzând că nenorocitul exagerează²⁾.

În toamna anului 1825, Kreuchely, care destituise pe rebelul Remondi³⁾, făcu însuși o călătorie la Iași, unde Sturdza doria de mult să-l vadă⁴⁾. Aici primi demisia lui Harte, care plecă la Cernăuți⁵⁾, asistă la nunta Domniței Elena cu Grigore Ghica,

Iscălitura lui Ioan de Margotti, după original, în Arhivele com. evang. din București.

ceru în zădar o casă pentru înlocuitorul sub-delegatului și încredință postul lui Margotti (Septembre)⁶⁾. Acesta, un om ușuratec, ignorant și mărginit, era un teribil vrăjmaș al localnicilor, pe cari-i privia ca

antagoniștii naturali ai coloniei străine. Rapoartele sale sunt adevărate documente de îngâmfare neîndreptățită și de ură neinteligentă. Dragomanul său, Grigore Boțan⁷⁾, ni e cunoscut prin conflictul pe care-l avu, în 1830, cu un Țigan, care «a fost să-i primejduiască viața» și apoi cu duchiul Mitropoliei, proprietara zisului Țigan, care dichiău era de părere că rău a făcut Țiganul de n'a ucis pe «dragomanul consulatului prusienesc», care-l... insultase⁸⁾. Înainte de 1834, Margotti părăsi serviciul său murî, căci, la această dată, Boțan era «împlinitorul datoriei de viț-consul prusănesc» și împărția, cu o dărnicie folositoare pentru veniturile sale, patentele de supuși regali. Din 363 de sudiți, trecuți în registre, abia 18—20 venise, în adevăr, din Statele regelui! Cei mai mulți dintre protegiați erau dintre acei ce fusese supt ocrotirea Rusiei, care-i părăsise⁹⁾.

Sfârșitul gestiunei lui Kreuchely la București fu mai satisfăcător pentru dânsul. Legația, de unde plecase Miltitz, era mulțămită cu serviciile de informație pe care le făcea consulul. El rămase și pe timpul războiului din 1828, împreună cu agenții Franciei și

1) Rapoarte inedite ale lui Harte către Kreuchely din 29 Mart, 18 și 22 August 1822, V, și tabla,

2) Cf. mai jos, la anii 1821 și 1822 și ordinul inedit al lui Kreuchely din 7 April 1822, 6 Mart; raportul lui Harte din 7 April 1822.

3) V. p. 201, n^o CCLXXI.

4) *Ibid.*

5) V. mai jos, pp. 330 și urm. Pentru situația comunității evanghelice după plecarea lui, v. Kuch, 99-100.—Postul de vice-consul fusese cerut și de pictorul supus austriac Balomir, dintr-o familie cunoscută în Moldova. C. Erbiccanu, *Mitr. Mold.*, 66; Bibl. Ac. Rom., *Doc. Teodor Balș* (un Simion Balș în 1812).

6) Margotti iscălia: «le gérant du vice-consulat royal de Prusse dans la principauté de Moldavie.» Pecetea purta vulturul,

7) «Grégoire Botschan» era încă din 15 Februar 1821, când se judeca cu supusul engles «Eftimi Skuri», protegiat al Prusiei (inedit).

8) Erbiccanu, *Mitr. Mold.*, 460, 463-4.

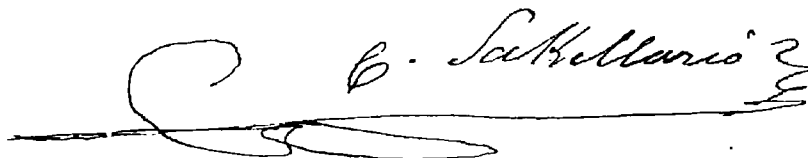
9) Hurmuzaki, *Supl.* 1°, 616-7.

Angliei¹⁾. Data aceasta, el jucă un rol. Generalul Roth, comandantul trupelor rusești în Muntenia, era nepotul de soră al lui, și Kreuchely vorbește cu mândrie de recunoașterea, în persoana acestui înalt personagiū, a unei rude așa de apropiate²⁾. Generalul Jeltuhin, «un Scit din timpurile barbare», om brutal, pe care boala de care suferia, îl prefăcea într'un adevărat sălbatec, avea toată considerația cu putință pentru ruda lui Roth și represintantul Prusiei³⁾. Această Putere luă asupra-și, prin trimeterea generalului Müffling la Constantinopol, sarcina mediației între Ruși și Turci⁴⁾. Când Kreuchely presintă felicitările sale pentru pace lui Jeltuhin, presidentul-plenipotențiar în principate, la 20 Septembrie 1829, acesta-i spuse, înaintea locțiitorului de mitropolit și boierilor adunați: «Felicitările trebuie să fie reciproce; fără energicele sfaturi ale baronului Müffling, ne-am bate încă: pacea o datorim deci Maiestăței Sale regelui Prusiei.»

Ultimul raport al lui Kreuchely e datat: 1^{iu} Mart 1834, și n'avem nici o știință asupra cauzei încetării corespondenței consulare. E greu de admis o strămutare, căci baronul alsacian n'ar fi fost potrivit pentru un post cu însemnătate politică; o destituție, după o lungă gerare onestă și harnică, pare imposibilă. E deci mai de creșut că Kreuchely va fi murit între lunile Mart și August, când locul său e cerut de altul⁵⁾.

Candidații erau serdarul Parascheva Sakellario și baronul Constantin Sakellario, ambii rude de-ale consulului designat în 1817. Baronul Constantin, fratele lui Gheorghe,

bancher cunoscut în București, fusese supus austriac și pierduse mai toată starea sa, furnisând Rușilor, în 1828, 20.000 de boi, cu prețul de trei galbeni, fără a izbuti să fie plătit.

Iscriitura lui C. Sakellario, după originalul din 3 Mart 1837, în Arch. com. evang. }
din București.

Era un om onorabil, căci aceasta nu-l împiedcă de a-și lămuri situația, cu prețul averii adunate o viață întreagă⁶⁾. Baronul Constantin era și consul al Greciei⁷⁾.

Postul din București fu ocupat de Sakellario până târziu, când un altul veni să preceadă pe Meusebach, numit consul-general cu reședința în București la 1851⁸⁾. Câte am văzut din rapoartele lui arată un om de afaceri, fără pretenții și serios. În special, face plăcere dispariția, din corespondența consulară, a tonului aceluia de zeflema reu-tăcioasă, care se întimpină în scrisorile lui Kreuchely, om din timpurile Voltairianismului. Ceia ce nu înseamnă că baronul grec ne înțelegea sau simția pentru noi; dovadă chipul

1) V. scrisorile către dânsul, pentru ciumă, din partea doctorilor Grünau și Düsterberg, în Chr. Witt, *Über die Eigenthümlichkeiten des Klima's der Wallachei und Moldau und die sogenannte wallachische Seuche unter der zweiten russischen Armee, während des letzten türkischen Krieges* . . . , übersetzt von W. Thalberg (Leipzig-Dorpat 1844), 24-5.

2) V. mai jos, p. 447.

3) Raport consular frances inedit.

4) Rosen, *Gesch. der Türkei*, I, 103 și urm.

5) V. mai jos, p. 540, n^o DLXII. Numele său nu se află în registrul morților pe acest an de la biserica evanghelică din București, dar e posibil ca el să fi fost catolic. Întrebarea ce am făcut la biserica calvină, ale cărei archive nu mi-au fost deschise, n'a dat nici-un rezultat folositor. Încă din 1833, Kreuchely trebuia să fi fost bolnav, căci găsim mai multe adrese de ale consulatului iscălit, în locul lui, de C. Țincu, cancelariu, și una de secretariul Anghel Balaban.

6) Vaillant, *La Roumanie*, II, 367. V., asupra lui, și Hurmuzaki, *Sufl.* 1^a, 310, 313-5, 325-9, 331-2, 408-9, 528, etc.

7) De la 1834 (inedit).

8) Teutschländer, *Gesch. der Kirchen-Gemeinde*, 85.

ridiculisator cu care vorbește de «sfințirea» și «tronul» lui Alexandru Ghica, Domnul numit în 1834¹⁾.

În Moldova, Prusia era reprezentată de un om de talent, ale căruia rapoarte ar fi de dorit să se publice când-va. C. A. Kuch, succesorul românofagului Margotti, era un spirit luminat, dacă nu un om cu vederi largi, și cartea lui asupra principatelor supt Domnii regulamentari²⁾ e bine scrisă, inteligentă și spirituală. Ca și majoritatea străinilor, chiar a străinilor de distincție, el nu vedea în Domnia pămînteană și în imitația francesă, în cultură și moravuri, decât o schimbare de decor, măgulitoare pentru vanitatea localnicilor și o momîțarie superficială a unei civilizații înțelese numai în aparențele ei. Totuși e mai iertător de cât alții, și une-ori găsește chiar vorbe de simpatie pentru poporul în mijlocul căruia trăise³⁾.

La 1842, Kuch pleacă, lăsând vacant postul, nou creat și recunoscut oficial, de vice-consul al Prusiei în Moldova. Gerantul, Kalmann, probabil un protegiat de origine Evreu, se amestecă într'un proces de moștenire și-și permise să trînească lui Mihai Sturdza, care primia asemenea lucruri de la un singur consulat, un protest injurios. Guvernul

Iscălitura lui Neugebauer, după originalul
din 16 August 1845, în Arch. com. evang.
din București.

princiar se plînzea lui von Wagner, care ținea locul de ministru prusian la Constantinopol, și acesta, anunță, în răspunsul său, numirea, în calitate de «consul-general pentru principatele Moldovei și Munteniei» a lui J. F. Neugebauer, «un funcționar bine cunoscut prin antecedentele sale onorabile, cunoștințele și lunga sa experiență» (31 Decembre)⁴⁾.

Numirea fu comunicată lui Sakellario, care fusese înlocuit, în postul de consul al Greciei, la 1841⁵⁾, prin Mart 1842⁶⁾.

Prusia se hotărîse deci să stabilească un consulat-general, în curînd cu plată, în principate. Reședința aleasă fu, ca pe timpul lui König, Iași. Deci și acuma, interesele comerciale predominau în intențiile ministeriului relative la consulatul din țările noastre.

Anume, se petrecuse două lucruri, care îndreptau iarăși atenția Prusiei către bogățiile și piețele deschise ale Orientului. Întăiu, acest Stat își largise politica economică, prin încheierea tratatelor de comerț care câștigară pe încetul Germania întreagă pentru politica vamală a Prusiei și i-o subordonară în această privință. Această realizare unilaterală a unității germane puse în fruntea vieții industriale și comerciale a Uniunii vamale pe Prusienii, cari represintară de acum innainte interese comerciale mai întinse și mai numeroase. Comerțul Iașilor cu Lipsca, de pildă, intră prin aceasta, indirect, în sfera de atenție a ministeriului de comerț din Berlin.

1) V. n^o DLXX, p. 466.

2) *Moldauisch-walachische Zustände in den Jahren 1828 bis 1843*, von C. A. Kuch, vormals kön. preuss. Consul für das Fürstenthum der Moldau (Leipzig, Michelsen, 1844). Există o traducere românească, publicată de d. A. C. Cuza în *Conv. lit.* pe 1891.

3) V. în cartea sa, pp. 156 și urm. «Modernisirt, aber nicht civilisirt» (160).

4) Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 246, 248-9.

5) Iată cum anunță înlocuirea lui Sakellario consulul frances: «Le roi Othon vient tout à coup de remplacer par M. Rizo, fils de son ministre des Affaires-Etrangères, M. le baron Constantin de Sakellario, consul-général hellénique dans les deux principautés depuis l'époque de la régénération de la Grèce. Cette mesure a d'autant plus affecté les amis de M. de Sakellario que son nom et celui de son frère aîné, longtemps l'un des plus riches capitalistes de l'Orient, avaient été mêlés en première ligne à l'histoire de tous ces grands sacrifices pécuniaires faits de nos jours pour l'émancipation et l'indépendance des Grecs» (19 Nov. 1841).

6) Inedit.

Și, mulțămită închiderii granițelor Poloniei după împărțire, acest comerț, ca și importul de postavuri și pânză din Silesia, creștea neconținut în principate, *mai ales în Moldova*¹⁾.

Pe urmă, tratatul din Adrianopol desființă monopolul în țările noastre, și, puțin timp după aceasta, deosebite Puteri europene căpătară libertatea de comerț deplină în tot imperiul otoman. Dunărea de jos începu să fie, în aceste nouă împrejurări, un mare drum comercial și, după experiențele lui Széchenyi, vapoare porniră să facă regulat transportul de mărfuri și călători pe acest riū. Guvernele neobișnuit de bune în multe privinți ale lui Alexandru Ghica și Mihai Sturdza făcură din cetatea Brăilei și din șchela turcească Galați niște mari piețe de comerț și niște porturi frecventate. Prin anii 1830 Kuch putea scrie că «Galații sunt strada pe care se mișcă azi exclusiv comerțul german spre Orient²⁾». După închiderea graniței polone, în adevăr, mărfurile din Imperiu coboriau Dunărea pentru a găsi un deuseu în principate sau pentru a călători mai departe, pe Marea-Neagră, spre Constantinopol și Smirna. Alătura cu steagul austriac, rus, frances, engles, piemontes, napolitan, olandes, turc, alătura cu steagurile nouă ale principatelor, steagul german se vedea destul de des, pe aceiași vreme, în porturile dunărene. Galații avură, pe timpul lui Neigebaur, consuli ai Austriei, Sardiniei, Neapolei, Olandei și Prusiei, alătura cu vice-consuli ai Prusiei, Angliei și Greciei.

În grad mai slab decât interesele comerciale, mai exista și alte interese, nouă sau crescute, care făceau necesară o reprezentație prusiană mai demnă și mai serioasă. Școlile din Prusia începeau a fi cercetate de Români, mai ales de cei din Moldova. Pe timpul îndelungatei ocupații rusești, pe care mulți din boieri nu o considerau ca trecătoare, tinerii se trimeteau mai bucuroși în Statele Sfintei Alianțe, Franța începând să fie privită ca un loc de pierdere pentru tineri, ca un focar periculos de idei anarhiste. Cu toate stăruințele tinerului Brăiloi, în 1828 și 1829, tatăl său se împotriva la trimețerea lui la Paris, probabil din această cauză³⁾. Fetele se plasa une ori în pensionate de la Odesa sau Petersburg; mulți fii de boieri erau trimiși la școlile militare din Rusia⁴⁾; alții învățau într-o țară unde cultura serioasă nu era amestecată cu idei eterodoxe, în Germania, contra căreia stăpânii momentului, Rușii, n'aveau nimic de obiectat. «Moldo-valachii» începeau să populeze școlile superioare din Berlin, München și Dresda⁵⁾. Neigebaur vorbește de mai mulți tineri moldoveni din familiile cele mai mari, frații Ghica și vărul lor, de pildă, căți-va Cantacuzini, cari-și făcuse studiile în Germania și se întorsese cu simpatii pentru această țară⁶⁾. După plecarea generalului rus, rămase consulul; ocupația civilă în locul celei militare; Franța continuă să fie o țară suspectă, și deveni, de la 1830 înainte, o țară excomunicată. Mihai Sturdza, care-și trimisese copiii la Lunéville, fu sfătuit să-i aducă la Berlin⁷⁾. Doi studenți din Paris, Mavrocordat și Ghenadie, fură poștiți de «ocârmuire» să-și continue studiile la Berlin, căci Titov, consulul Rusiei în București, chemase, după ordinele lui Nesselrode, atenția lui Sturdza asupra lor⁸⁾.

1) Kuch, 152.

2) Kuch, 152-3. Cf. Pons, 166 și urm.

3) V. mai jos, p. 623.

4) *Ibid.*, n. 1; Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 118-9 (teolog la Chiev); Bibl. Ac. Rom., *Doc. Em. Donici*, II, 3, 126-7 (fete din familiile Negri și Donici la Odesa).

5) Neigebaur, *Die Moldau-Walachen*, 13-4; cf. [Reardon], *Lettres sur la Valachie*, 110.

6) *Die Moldau-Walachen*, 11, 12; *Die Donaufürstenthümer*, 24 și urm.

7) M. Kogălniceanu, *Desrobirea Țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești și emanciparea Țăranilor* (București 1891), 5; Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 176; *Supl.* I^a, 211-3. V. mai jos, p. LXIV n. 2.

8) Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 175-6, 188-91.

În sfârșit, numărul supușilor creștea prin protecția acordată, în genere, Germanilor și prin ocrotirea bănoasă a Evreilor. După războiul, încercară să se stabilească chiar mai multe colonii germane, care însă nu prosperară. Neigebaur numără numai la Iași 300 de Germani cel puțin, aflători supt protecția consulatului-general; grupe de supuși prusieni se întâlneau într-o mulțime de județe din Moldova¹⁾.

Noul consul, Neigebaur, trimis pentru întărirea și întinderea influenței germane în principate²⁾, era un om foarte distins, cu toate apucăturile sale originale, care puteau să pară ridicule oamenilor cari nu vedeau mai departe decât atât³⁾. Era stimat de nu mai puțin de cât Al. de Humboldt, și statisticul frances Moreau de Jonnès, aflând de numirea sa, îi scrisese pentru a-și arăta bucuria că un om de adevărată valoare intelectuală va avea prin poziția-i oficială prilejul și înlesnirile de a studia rău cunoscutele țări dunărene⁴⁾. Într'un timp foarte scurt, el adună un material bogat asupra principatelor, material pe care-l publică întâi în mai multe reviste⁵⁾, adunându-și apoi cercetările în patru lucrări de statistică și geografie descriptivă, care, de și rău compuse și scrise mediocru, sunt dintre cele mai prețioase izvoare pentru istoria contemporană a Românilor.

Iată-le :

a) *Beschreibung der Moldau und Walachei* (Leipzig, 1848; Breslau, Kern, a 2-a ed., 1854); opera capitală a lui Neigebaur;

b) *Die Donau-Fürstenthümer, gesammelte Skizzen, geschichtlich-statistisch-politischen Inhalts* (Breslau, Kern, 1854); lucrare de popularizare mai mult;

c) *Die Moldau-Walachen oder Romanen und der russische Schutz* (Breslau, 1854; a 2-a parte din *Die Donau-Fürstenthümer*); «prelucrare pentru cetitorii germani» a «Albumului moldo-valach» de Billecocq (ilustrațiile «Albumului» sunt de Abigaël Bouquet);

d) *Die staatlichen Verhältnisse der Moldau und Walachei in geschichtlicher Zusammenstellung der auf das öffentliche Recht bezüglichen Verträge* (Breslau, 1856; a 3-a parte din *Die Donau-Fürstenthümer*); studiu de drept internațional.

În sfârșit Neigebaur a mai publicat și articole care nu ne interesează direct⁶⁾, alături de un volum de studii archeologice asupra Daciei (Brașov, 1852)⁷⁾.

Numit în 1843, Neigebaur era chemat la ministeriul de justiție din Berlin în 1844. Pleca, păstrând bune impresii despre țara a căreia dezvoltare o înțelegea și lăsând într'însa prieteni⁸⁾. Rapoartele lui nu le-am putut vedea.

1) Cf. Kuch, 12 și Neigebaur, *Beschreibung*, 357. Kuch spune că episcopul de Roman din 1829 era fiul unui Brandenburger și emigrase din Bucovina, unde-și făcuse studiile (p. 96). E. Meletie «Brandaburul», mai târziu mitropolit (Drăghieș, II, 206). Cf. Neigebaur, *Beschreibung*, 306-7; Kuch, 155; Colson, 154.

2) V.beratul său (a treia decadă a lui Regele 1258 28 Aug. — 7 Sept. 1842) în a sa *Beschreibung*, 354-6. Fusese cerut, ei săii, în orice cas, un consul-general la Iași, de Mihaï Sturdza, care venise să-și vadă copiii la Berlin (raport consular frances inedit).

3) De exemplu, consulul-general frances se exprimă ast-fel asupra lui: «Au milieu d'excellents sentiments, au nombre desquels je ferai entrer ses sympathies ardentes pour la France, [il] n'était pas, il est vrai, à l'abri de quelques ridicules, qui, tant ici qu'à Jassi, avaient quelquefois compromis la dignité de son rang et de sa position» (Iunie 1844).

4) Neigebaur, *Die Moldau-Walachen*, VII.

5) *Martens Erdkunde*, 1848; *Jahrbücher der Geschichte und Politik* von Bülow, 1848; *Minerva*, 1849.

6) În Biedermann, *Die Gegenwart*, 1848, un articol despre relațiile consulare în Orient; în *Kritische Zeitschrift, Die Rechtsverwaltung in der Moldau und Walachei*, vol. 20 (1848), caietele 2-3; *Die Ehescheidungen in der morgenländischen christlichen Kirche*, caiet 3.

7) *Dacien nach seinen klassischen Alterthümern topographisch zusammengestellt* von Neigebaur. Era și desemnator, și a făcut o schiță a Ceahlăului, litografiată în institutul lui Asachi (*Die Moldau-Walachen*, 41-2).

8) V. *Beschreibung*, VII-VIII.

În 1846, îl înlocuia un consul-general plătit, cu reședința în București¹⁾. De istoria viitoare a consulatului nu e nevoie pentru înțelegerea rapoartelor ce publicăm.

IX.

E nevoie însă de alt ceva pentru aceasta. Mulți dintre consuli prusieni au fost, fără îndoială, oameni distinși, unii chiar învățați. Geranții celorlalte consulate străine, afară de al Rusiei, au fost, de asemenea, uneori oameni capabili și luminați. Austria a avut drept Agent în Moldova, de la 1806 până la 1807, pe Iosif von Hammer, care a fost mai târziu vestitul istoric și orientalist²⁾. Între consuli francezi până la 1840, găsim pe Gaudin, autor de scrieri politice și memorii, om politic cu vață după întoarcerea în țara sa³⁾, pe Parant, iarăși autor de memorii⁴⁾, pe Tancoigne, care a scris «Lettres sur la Perse et la Turquie d'Asie»⁵⁾, pe Cochelet, autorul unui «Itinéraire des principautés de Valachie et Moldavie»⁶⁾, pe Mimaut, fiul unui egiptolog cunoscut⁷⁾, pe întâiul consul-general francez, Billecocq⁸⁾. Anglia a trimis în principate pe Wilkinson, căruia-i datorim un bun tratat asupra țărilor noastre înainte de Eterie⁹⁾.

Rapoartele acestor oameni sunt pline de tot felul de lucruri interesante și instructive, de informații bogate, de priviri politice, de planuri de comerț și influență. De la stabilirea consulatelor însă și până la 1848 aproape, ei nu văd decât schimbări de amănunte, de mode și de nume: țara, spiritul care o însuflețește, natura locuitorilor ei rămân aceleași. De la 1806, îmbrăcămintea «frâncă» și felul de viață apusean sunt adoptate de femei; de la 1821, «hospodarii» sunt Români sau romanizați, și un partid patriot, adică numai anti-grec, anti-fanariot, apare, dar lupta rămâne totdeauna o luptă de persoane; de la 1834, administrația e alta: cea franceză, modificată de îngrijirile Rusiei, înlocuiește cancelaria neorânduită și patriarhală a Domnilor orientali, dar spiritul de care e însuflețită noua cărmuire e același spirit ca și supt Fanarioți. Oamenii aceștia, cari văd așa de bine lucrurile apropiate de dânsii, nu înțeleg evoluția, schimbarea destul de răpede a întregului fel de cugetare și simțire a poporului în mijlocul căruia trăiesc. Privind cucerirea culturală din partea Apusului ca o modă fără însemnătate și fără urmări, consuli străini, cu puține excepții onorabile, ca Neigebaur și Billecocq, nu simpatisează cu o europenizare, care se întinde

Încălțura lui Wilkinson, după original, în
Arch. com. evang. din București.

1) Neigebaur, *Beschreibung*, 357. Din 1844, vice-consulul din Galați fusese înlocuit printr'un consul (*ibid.*, 310).
2) Și care și-a permis să insulte pe mitropolitul Veniamin, făcându-l: «Infâme, assassin, coquin.» Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 75-6.

3) V. Beilanger, *Le Kéroutza*, II, 104. Cf. *Tribunet. Discours prononcé par Émile Gaudin sur l'armée d'Orient. Séance du 1 Nivôse an 9* (22 Decembre 1800), Paris, Imprimerie Nationale.

4) Bellanger, *l. c.*, 103, care citează, în cadrul unei povestiri înflorite, un volum al lui Parant, de cuprins auto-biografic, apărut în 1819 la Iedentu, dar vorbește și de memorii inedite ale rufei sale.

5) *Lettres...*, par J. M. Tancoigne, attaché à la dernière ambassade de France en Perse et depuis interprète et chancelier au consulat de la Canée (île de Candie), I-II (Paris, Nepveu, 1819). Trece și prin țările noastre (1807) (II, 273-6).

6) Bellanger, *Le Kéroutza*, II, 311-1.

7) *Ibid.*, 311.

8) Neigebaur, *Beschreibung*, 59.

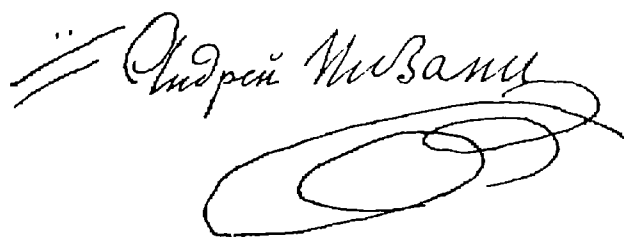
9) Cf. Neigebaur, *ibid.*, VI: «[Wilkinson] war gegen sie [d. h. din Moldau-Walachen] so sehr eigenommen dass er dort die Felsen nicht fest, die Bäume nicht hoch und hart, die Thiere zu zahm, selbst die Bären und Wölfe nicht wild genug fand, und bei dem Menschen, dem Meisterstück der Schöpfung, dachte er, dass er keine Kraft hat.»

după dânsii numai asupra decorului în care se joacă tot vechia tragi-comedie orientală, plătită de suferințele unui popor întreg¹⁾. Pentru consuli prusieni, de exemplu, Sturdza e o gazdă de hoți, un bețiv capricios, o creatură nulă; Grigore Ghica din Muntenia, un strângător ordinar de avere, un falsificator de monedă. Înainte de Domnia începătoare unei alte vremi și supt stăpânirea acestora, motivele care agită clasa conducătoare sunt tot cele știute: setea de intrigă pentru intrigă, dorința de a ajunge cât mai sus și a fura cât mai mult. Integritate, nobleță de suflet, iubire de țară sunt lucruri necunoscute acestor oameni, cari continuă, spre mai marele lor câștig, vechia tradiție de egoism și ignoranță. Un mitropolit ca Grigore al II-lea, o figură demnă și frumoasă, care suportă mai târziu cu o atât de simpatică resemnare exilul, e pentru dânsii un călugăr fanatic și îngust la minte, un instrument orb al Domnului, care i-a dat cârja. Neînțelegând, ei nu pot stima și nu pot iubi: localnicul și străinul sunt pentru dânsii două specii omenesti deosebite, care nu pot avea decât relații de antagonism sau exploatare.

Câteva cuvinte sunt necesare deci spre a complecta tabloul nedesăvârșit pe care ni-l înfațișază rapoartele consulare, spre a-i da lumina și perspectiva care-i lipsesc.

E o greșală și o nedreptate a crede că regulamentul organic a introdus întâiu în principate ideea de Stat, grupările după credinți, viața publică, că o impulsie străină a dat deci naștere vieții noastre nouă. În realitate, impulsia a venit de la noi înșine și înaintea regulamentului, de la boieri și în anul 1821. «O minunat an cu leatul 1821», scrie Naum Râmnicănu, «tu cu adevărat prin intrare-ți, de ai și pricinuit Românilor amărăciune, dar de odată și deșteptarea. Lunile tale Academii s'au închipuit pentru Români, zilele tale învățături s'au făcut pentru Români, iar minuturile tale ca niște sori luminători s'au înfipt în simțirile Românilor. . . Tu ești anul bunătăței Domnului²⁾!»

Când Ipsilanti, măgulit de ilusia nevinovată că foștii supuși ai părintelui și bunicului său vor îmbrățișa cu căldură o cauză care era a unor străini și a unor străini apăsători și desprețuiți, veni să ceară pentru Grecii răsculați contra Sultanului serviciile care se făceau de nevoie Grecilor impuși de Padișah, partide politice, organizări durabile, basate pe idei, nu exista în lumea boierilor din țările române. Interesul îi apropia azi și-i

Încălțitura lui Pisani, după original, în Bibl. Ac. Rom.

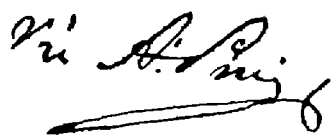
despărția mâne. Nici feliul de guvern al principatelor, nici situația acestora față cu Poarta și Puterile europene nu interesa decât foarte slab pe conducătorii Românilor pe acea vreme. Situația interioară nu era discutată, din incapacitate de a vedea și înțelege alt ceva, cât și din mulțămire cu un sistem

nenorocit pentru țară, dar mănos pentru boierime. Ca simpatii politice, clasa dirigentă iubea întreagă pe Ruși, în care vedea încă niște stăpâni mai suportabili, mai drepti și mai puțin lacomi. Pini în București și Pisani în Iași aveau apucături de guvernatori,

1) Iată ce spune, de exemplu, consulul prusian Kuch: «Între Domnia așa de discreditată (*verschrittenen*) a Fanariotilor și cea de astăzi nu e o așa de strașnică deosebire cum i-ar veni cuiva să creadă. Țăranul suferă de la boier apăsarea de altă dată; stradele sunt tot așa de nesigure ca și supt Turci» (*o. c.*, 68).

2) Naum Râmnicănu, în *Bis. ortodoxă*, XIII, 439-40,

cel d'întăiu mai ales, înaintea căruia apărea foarte stînsă figura umilită a bătrânului și bolnavului Alecu Suțu.

Iscriitura lui Pini, după original,
în Bibl. Ac. Rom.

Singurul partid care, fără să fie organizat, își manifesta din când în când dorințele, era partidul Domniei naționale. În 1770, boierii ceruse alipirea către Rusia, prin celebra petiție către împărăteasa Ecaterina. Pacea restituind Turcilor cele două provincii, boierii din Muntenia încercară, întâiași dată de la începutul epocii fanariote, să-și deie un Domn pămîntean. O parte dintre ei cerură pe

fostul Domn din timpul războiului, Manole Giani, Roset după mamă; cei mai mulți voiaș pe bătrânul Ștefan Pârscoveanu din Craiova, amicul lui Sulzer, care asigură că acesta vedea mai bine cu singurul său ochi decât cei-l-alți boieri cu doi. Se ceru sprijinul țarinei, o deputație plecă la Constantinopol, dar ambasadorii Rusiei și Austriei, al căror sprijin ar fi fost decisiv, nu fură câștigați, pe când Alexandru Ipsilanti, candidatul grec, avu grijă să convingă pe Romanțov, comandantul rus din principate, așa încât trimișii se întoarseră înapoi fără ispravă¹⁾. În 1818, când Caragea trecu peste graniță, gândul de a înlătura concurența fanariotă — căci, în definitiv, la aceasta se reducea lucrul —, reuși iarăși pe membrii Divanului muntean, cari puseră pe tapet gonirea Grecilor, cu mitropolitul Nectarie împreună, și se oferiră a cumpăra cu ori-ce preț favoarea Domniei indigene sau guvernării prin Divan. Pentru Rusia însă, atunci stăpână pe tronul principatelor, Fanarioții erau prețioase instrumente într-o epocă de agitații naționale, și Alexandru Suțu veni, un om îmbătrânit la 50 de ani, îngrijat și fricos, să moară în București²⁾.

Revoluția grecească, începînd pe teritoriu român, însuflă boerilor aspirații și li dădu speranțe. Aușind vorbele aprinse de retorică națională ale lui Ipsilanti, ei simțiră, unii cu mirare, un răsnet în inimile lor veștejite, începură să aibă sentimente deosebite de cele egoiste, să se creadă capabili de entusiasm și de sacrificii.

Dar mai era un lucru. Cu tactul lor fin, format de practica îndelungată a intrigilor, boierii români înțelesese că, învingînd sau ba cauza Eladei, s'a sfârșit cu influența Fanarioților în Turcia. Partea din poporul grec pe care guvernul otoman o ocrotise și o îmbogățise, din care făcuse dragomani, ambasadori și principii, partea aceea trădase, creînd mișcarea națională și puindu-se în fruntea ei. Alianța între puterea turcească și spiritul grec, pe care o visase în seculul trecut spirite ca Alexandru I. Ipsilanti³⁾, se dovedise imposibilă. Oamenii cari tăiasă pe Turci în Iași și Galați, ale căror rude fusese asasinate în Constantinopol, ca răsplată, nu mai puteau fi agenți confidențiali și oameni de încredere.

Partidul național deveni deci, prin evenimentele de la 1821, o grupare puternică, cuprîndînd pe mai toți boierii din principate. Ei simțeau că lucrul trebuia luat în pripă, că Poarta trebuia constrînsă să îndeplinească cererea generală, înainte ca Rusia, împăcată cu Turcii, să puie piedeci, impunînd *aliaților* ei combinații imposibile și re-

1) Cf. Engel, *N. Gesch. der Walachei*, 36 și urm.; Sulzer, II, 90, 364, III, 95-6, 349; Tunuslii, 314; Comnen-Ipsilanti, 537-8; Hurmuzaki, VI, 243.

2) *A. Fr.*, II, 539; Wilkinson, 208; Walsh, 225-6; E. Blaquières, *Hist. de la révolution actuelle de la Grèce*, trad. de l'anglais par le docteur Blaquières, Paris-Leipzig, Bosange, 1825, 50 (după Walsh?); sir Rob. Ker Porter, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia, etc., etc., during the years 1817, 1818, 1819 and 1820*, II, Londra, Longman, 1822, 783.

3) Soutzo, *Hist. de la rév.*, 24-5 n.

pulsive. Partisani ai continuării regimului fanariot erau numai Grecii, și anume Grecii rămași străini, Grecii cari se știa când venise în țară, acei cari n'aveau cunoștința limbii și nu se naturalisase prin căsătoria cu pămîntence. Cei-l-alți greci: Arsachi, Vilară, Romaniti, se strecurară și serviră cu resemnatie pe Domnii români.

Dar—și aici stă însemnătatea constatărei—, afirmarea partidului Domniei pămîntene n'a fost singurul folos al mișcării grecești din 1821. Lăsând la o parte revolta lui Tudor, care a fost rezultatul unei nemulțămiri economice și sociale, care n'a fost un act de partid, ci o agitație de clasă, boierimea din principate s'a despărțit în exil în următoarele grupări.

În Muntenia, Pini și-a păstrat un număr destul de mare de aderenți printre oamenii cari-i datoriau poziția sa și cari nu vedeau mai departe decât regenerarea Orientului creștin prin armele lui Alexandru Iⁱⁱ. Aceștia erau la Brașov «Piniștii», partidul rus, acela care, prin 1821, cerea cu lacrimi alipirea fără condiții, ca în 1770¹⁾, la «popoarele fericite, care locuiesc vastul imperiu al țarului». Umbra Ecaterinei era invocată în acest act de abdicatie națională, umbra Ecaterinei, care va binecuvînta din ceruri, unde se află, desăvârșirea operei sale prin nepotul și succesorul său, un nou Alexandru Machedon²⁾. Șefii grupului, care și resuma toate dorințele în anexarea fără condiții, erau, în linia întâi, mitropolitul Dionisie Lupu, omul care a cerut mai târziu, în scrisori de o abjectă umilință, restabilirea sa în Scaun, de la toți funcționarii Rusiei, în principate și aiurea³⁾; veniau apoi câți-va Filipești, Ioan Sâmurcaș, viitorul caimacam al Craiovei, Alecu Ghica, fratele lui Grigore și viitorul Domn(?), hatmanul Neculai Mavru și Buzoianu⁴⁾.

În Moldova, exista un partid rusesc mai puțin pronunțat, de și destul de numeros. Cei ce-l alcătuiau își puneau toată nădejdea în «protectorița», își îndreptau toți pașii după ordinele lui «sieur Pini», oraculul situației, cereau deslegare la Petersburg și învocaau războiul ruso-turc—in speranță, de sigur, că imperiul turcesc, atacat din două părți se va prăbuși—ca «mântuitor». Ideia Domnului pămîntean umplea de nedumerire și frică inima acestor oameni sfioși; se temeau de competiții sângeroase, și gîndiau să ceară, dacă vor trebui numai de cât să se întoarcă într-o Moldovă stăpînită de Turci și guvernată de *ciocoî*, «cei mai proști crai și neamurile cele mai de gios», cereau un baș-beșli-agă cu trupe, la ordinele Divanului, spre a-și și viața în siguranță. Cugetătorul grupului, timid până și în simpatia față cu Rusia și în dorința de anexare, era spatarul Iordachi Buceșanescu, om cu știință de carte, care cetia gazete europene și trimetea *pericopi*, extrase, membrilor grupului. Alături era mitropolitul Veniamin, care, incingînd sabia lui Ipsilanti, credea că îndeplinește dorința lui Alexandru Iⁱⁱ, Săndulachi Sturdza, Grigoraș Sturdza și fiul său, vornicul Mihaie, vornicul Costachi Sturdza, vornicul Ioan Mutu, bătrînul Cantacuzino-Pășcanu, spatarul Bibica, om care știa «dulul și obiceiul turcesc», Șerban Negel, fratele mitropolitului și alții, toți bejenari din Bucovina sau Basarabia, și, cei mai mulți, boieri mari, din familii vechi⁵⁾.

1) V. Raicevich, 190 și urm. și Kogălniceanu, *Arhiva Românească*, ed. a 2^a, II, 206 și urm.

2) V. mai jos, pp. 575-7.

3) V. mai jos, p. 600 și urm.

4) V., pentru situația din Muntenia, *Bis. ortodoxă*, XVII, 402 și urm. și *Mem. Ac. Rom.*, ser. a 2-a, XII, 99, 102-3. N'am putut întrebuița, din nenorocire, acest document, rătăcit printre altele.

5) Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 164 (Buceșanescu pentru Domn pămîntean), 220-1, 228, 232-4, 241, 243, 389. Partidul gîndia une ori, în setea sa de anexare, că «Europei cercetează și apoi condamnă, nu lucrează după prepusuri: un nevinovat nu se teme nici de Dumnezeu!» (Negel către Veniamin, 1822, în Erbiceanu, *o. c.*, 233).

Mai exista însă o grupare de rusofili, care nu stătea în bune înțelegeri cu aceasta. Oamenii de cari e vorba acum voiau anexarea saū măcar o întărire a protectoratului în dauna Puterii suzerane; ei aveau însă și un proiect de reforme interioare, care facea să se cutremure de indignare tabăra mitropolitului. Erau rusofilii democrați, anomalie aparentă numai, care nu era o invenție a grupului, ci o indicație de la Petersburg, de unde, după un deceniu, era să vie constituția cu basă reprezentativă de la 1832, *Regulamentul organic*. «Taraful visternicului Roznovanu,» căci în fruntea grupărei stătea bătrânul Iordachi Roznovanu, căruia o strălucită avere îi dădea veleități politice, voia contopirea boerilor într'o singură clasă dominantă și luarea de măsuri prin majoritatea voturilor, ca în Basarabia. O *pirgopie*, înaintea căreia se opriau, înfiorați, sfătuitoarii mitropolitului, cari așteptau iarăși numai foc și pară în ziua când se va vedea această grozăvie: «că tot același glas să aibă și un sulger cât și un Logofăt-Mare ¹⁾».

Încă de pe vremea când nu trecuse hotarul, membrii partidului aristocratic (în unire cu cei-l-alți boeri, căci pribegia în masă nu începuse încă), compus din aceste două grupări rusofile, își pusese plângerile în scris și le trimisese la Constantinopol prin pașa din Brăila. Arzul, dus de Teodor Balș, Ioan Tăutu și archimandritul Ghenadie Roset, nu s'a aflat până acum: el era de o natură cu totul negativă, cuprindând numai plângeri în contra regimului fanariot și asigurări de credință către Poartă ²⁾. În Octombrie următor, caimacam fiind în Iași, supt seutul armatelor de ocupație, Ștefanachi Vогoridi, Balș veni iarăși în Moldova, cu un al doilea arz, cuprindând cererile boerilor din Bucovina, cereri pe care trebuia să le ducă la Silistra, spre a fi expediate de acolo la Constantinopol. Rusofilii se convinsese că țarul nu intervine și cătau să câștige ceva pentru boierii mari de la Turci, cu prilejul schimbărei feliului de guvern în principate. Arzul începe prin critica severă a regimului fanariot, prin înșirarea abuzurilor comise de stăpânitorii străini: tănuire de hatișerifuri și firmame, oprirea plângerei la Poartă, împănarea isprăvnicilor cu Greci, represintarea țerei prin Fanarioți la Constantinopol, creșterea asupritoare a dărilor, pretenții ilegale pentru aprovizionarea grajdurilor Domnești, reclamații escesive pentru poște, contribuții pe rachiū, favorisarea contrabandei, boierirea celor «nevrednici», în paguța neamurilor vechi ale Moldovei. Boierii se rugau deci să li se confirme «cele dintru început privileghiuri» și diplomele imperiale de întărire, să li se acorde apoi armată națională, desființarea veniturilor «necanonisite» ale claselor superioare și a dărilor nedrepte, libertatea comerțului, represintanți pămîntenî la Poartă. Cât privește feliul de guvern, arzul cerea înlăturarea Fanarioților, *însă nu în profitul unor Domni pămîntenî*. Boierii nu voiau, de sigur, un străin ca să-i stapânească, dar tot atât de repulsivă era pentru dânsii ideia de a îndura ca Domn pe unul din mijlocul lor, a-i zice: «Măria Ta,» a se pleca la poruncile lui și a-și vedea soarta atărănând de la voința fără apel a concurentului de ieri. Nime nu voia să cedeze, ci toți să împartă Domnia, dacă n'o pot lua pentru sine. Supt pretext că, în starea în care se găsia țara, întreținerea unei Curți ar fi o sarcină prea grea, ei aruncau Domnia într'un viitor în-

1) Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 221, 224-5. Negel atribuie greșit «ciocoilor» idei care sunt ale lui Roznovanu și care au distins mai târziu partidul său după mărturia consulului frances Lagan. Arzul «ciocoilor» cuprinde alt ceva de cât această largă oligarhie. — Figurai în grupul rusofililor democrați Constantin Catargiu, Miclescu, Al. Calimah, Dimachi, Paladi-Bogdan, Gîrgorê Ghica, Iordachi Balș, Petrachi Negri, Plaginô și Conachi, care, se pare, voia alegerea unui Domn dintre boierii mari, de o «obștească adunare», în care boierii mai mici ar fi represintați ca și «mazlîi vechi» și «neamurile», de deputați boieri sau fii de boieri cu caltan (*ibid.*, 362).

2) Beldiman, 355 și urm., 375; Drighici, II, 149.

depărtat, când «ticăloșii» vor «iconomisi» suma de nevoie. Până atunci, «pămîntenii aleși din neamul Moldaviei» vor guverna, cu atribuții Domnești, formându-se în «Sfat», supt președința unui «baș-boier ales de către cei mai iscusiți aleși¹⁾».

Cererea era copilărească: Turcii n'ar fi primit, de sigur, un guvern de hărțuiri și intrigi perpetue, care n'ar fi putut asigura nici liniștea, nici răspunderea regulată a tributului; Rușii, pe de altă parte, s'ar fi temut de molipsirea tendințelor anarhice în Basarabia, așa de românească la această dată, și n'ar fi putut mania așa de ușor ca pe Domni o întreagă oligarchie dezbinată: pentru țar o schimbare ca aceasta ar fi fost un cas de călcare a tratatelor, un prilej de război. În sfârșit, mai era cîineva căruia asemenea pretenții îi sunau foarte desplăcut la ureche: caimacamul Vogoridi, candidat la Domnie²⁾, căruia Balș avu naivitatea să-i destăinuiască planul, cerînd recomandatie către pașa din Silistra³⁾.

Vogoridi aprobă, în aparență, toate; scrisoarea către pașă pe care o dădu lui Balș, îl denunța pe acesta însă ca pe un ambițios incapabil și insista asupra faptului că semnării petiției erau toți fugari, oameni cari nu voiau să recunoască legalitatea restabilită de Turci, întorcîndu-se în țară⁴⁾. Pe urmă, după plecarea lui Balș, care-și adăugase, ca delegați ai nobilimei, pe doi boieri rămași în țară, Cerchez și Greceanu, Vogoridi izbuti să împrăstie în tabăra «ciocoilor», a boierilor liberali, vestea arzului adus de Balș și a celor cuprinse în el. Firește, că acesta-l-alt partid se grăbi să redacteze un alt arz, pe care micii privilegiați îl trimiseră prin unul din ai lor, *un boier de rînd*, serdarul Iancu Stavăr.

Ce voiă acest partid și care era cuprinsul arzului?

Nu toți boierii moldoveni trecuse granița la vestea că mișcarea grecească e desaprobată de Rusia și că Turcii vor ocupa principatele. Pribegise numai boierii mari, toți crescuți în tradiții rusofile, toți compromiși în mișcarea eteristă, pe care o priviau la început ca un atac pieziș al Curței din Petersburg. Rămăsese boierii mai mărunți, căștăniții lui Mihaï Suțu, și mai târziu boieriții lui Vogoridi⁵⁾, oamenii cu cari consulatele și dragomanii lor greci nu făceau comploturi. Se mai adăugau pe lângă dînșii, hotărîți să rămîie supt ocupația turcească, categoria destul de răspîndită încă a boierilor de modă veche, cari, prin felul lor de trai, prin cultura lor numai românească, prin respectul pentru tradițiile țerei, forma un adevărat partid național, contra Fanarioților, dar prieten *Împăratului* din Constantinopol⁶⁾. Boierii pribegi priviau pe cei d'întăiu ca pe niște priegoniți periculoși, ca pe niște *carvunari* setoși de sânge; pe cei de-ai doilea ca pe niște retrograți abrutisați, cari nu înțelegeau foloasele unei dominații europene de nuanță moscovită. Partida aceasta voiă *un Domn*, înțelegînd că proiectul oligarhic, chiar de

1) Arzul acesta e arătat ca prezentat la valiul de Silistra, decît e cel refuzat. S'a publicat complet în «Foaia pentru inimă, minte și literatură», anul 1840, n-le 40-1, de Barbu Cepescu, apoi în *Uricariul* lui Codrescu, VI, 123-34 și, în fine, numai a doua parte, în *Cron. Rom.*, III, 465-7. Cf. *A. Fr.*, II, 626-7. Rusia mustă pe semnatarul fiind-că s'au adresat *de la sine* Porțel (Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, 24.7; Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 202-6; cf. Hurmuzaki, *v. ult. cit.*, 23).

2) Negel se temea ca delegații din 1822, «neispitiți, și al doilea stare, și creatura caimacamului Vogoridi», să nu-l ceară Domn pe acesta (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 226).

3) Beldiman, 415-7.

4) Beldiman, 434-5; Drăghici, II, 133-5.

5) Beldiman, 401. Lejeune, care a fost profesorul copiilor lui Suțu, asigură însă că acesta a revăzut titlurile boierilor de clasa a doua și a treia (p. 87 n. 1).

6) V. Drăghici, II, 118-9.

ar fi fost practicabil, ar fi nimicit influența boierilor de rangul al doilea și al treilea, în folosul celor de treapta întâi, cari și-ar fi făcut țara moștenire. Domnul alegându-se

Îscălitura lui Ion I. Sturdza ca boier, după original (v. p. 610, n° LIV).

însă, nu putea să fie luat de cât tocmai din rândurile lor, căci ei singuri aveau conștiința curată față cu Turcii, rămăsese în țară și nu creau nouă greutatea Porței prin pribegirea lor.

Partida avea în frunte pe logofetul Ioniță Sturdza, boier modest și sărac, fără influență și fără păcate, pe spatarul Drăghici, un om nou, care era pentru turcofilii ceia ce Bucșanescu înfățișa în tabăra opusă: cugetătorul și omul de condei, apoi Andronachi Donici, legistul, Vasile Miculescu, Gheorghe Cuza, Lascarachi și Petrichi Sturdza, episcopul de Huși, Meletie, Brătescu, Iordachi Catargiu, și Iancu Cananău, fostul elev al pastorului Hauchecorne din Berlin¹⁾. Sprijinul ascuns al partidei era însă Vogoridi însuși, care știa că acești boieri sunt *pentru* Domnie și nădăjduia să aducă lucrurile așa, încât Poarta, nesocotind dorințele naționale ale partidului, să-l numească pe el, Vogoridi, care nu era Grec, ci Bulgar de origine, cum îi plăcea să spuie *atunci*²⁾.

Arzul redactat de partida din țară și trimis prin Stavăr se deosebește de al pribegilor mai ales prin aceea că cere limpede Domn pământean, și aceasta fără zăbavă la mijloc³⁾. «Să fim miluiți a ni se orândui Domn obladuitor pământului, după vechile miluiiri a pria-puternicei Împărății, din însuși neamul moldovenesc,» și anume Domnul acesta nu trebuie să fie *numit* de Poartă, ci *ales* de țară, adecă de toate treptele boierilor, care vor garanta pentru dânsul: «pre care obștea îl va alege pe temeiul credinței și a închinășluirii a tuturor pămîntenilor.» Petiția mai reclamă represintație diplomatică la Constantinopol, întărirea privilegiilor cuprinse în capitulații și hatișerifuri, îndepărtarea Grecilor și Arnăuților, cari stricase, prin răscoala lor, numele bun al țerei, despăgubiri din averile răsculaților pentru pierderile pricinuite de tulburări, administrarea de pămînteni a mănăstirilor închinăte și guvernarea prin funcționari din țară⁴⁾.

Când Balș ajunse la Silistra, împreună cu Stavăr, cu care se întâlnise la Focșani, la 27 Octombrie 1821, el întâmpină o primire glacială de la Mehmed-Siri-Pașa, valiul orașului⁵⁾. «Caimeaua» lui Vogoridi își făcuse efectul, și trimesul pribegilor, ca și arzul acestora, era privit cu neîncredere. Atunci, pentru a câștiga pe importantul funcționar otoman, pentru a-l împăca cu ideea deputației și a-l face să se însărcineze cu trimiterea arzului la Poartă, Balș fu nevoit să întrebuințeze următorul mijloc. Petiția *le-*

1) Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 210, 220 și aiurea.

2) Beldiman, 415.

3) Arzul, redactat de Drăghici mai ales (Erbiceanu, *l. c.*, 220), a fost publicat de două ori, tot așa de bine, de dd. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 214-5 și V. A. Urechii, în *An. Ac. Rom.*, ser. a 2-a, X, 306-7. Beldiman arată limburit că acesta e «arzul ciocoiilor,» făcând următoarea comparație cu cel-l-alt:

«Vr'o deosebire mare în magzaruri n'am vădut;

Fiește-care interesul păzia cum îi de creșut:

Cel de-aiță [din Iași] *cereai Domniea, cel-l-alt decamvirat.*

(Un *Divan* s'alcătuiască între ei neapărat,

Că iarășî ei să ia cârma și ei a povățui).

Cel din Iași apoi nu apăsău «într'atâta,» expres, pe Greci, crușând, de sigur, pe «Bulgarul» Vogoridi (ed. Kogălniceanu, 419).

4) V. n. precedentă.

5) Beldiman, 420-2; Drăghici, II, 135-6.

gală a boierilor rămași în Moldova, a *ciocoilor* din Iași, înlocui pe cea-l-altă, care fu pusă la o parte¹⁾. Balș iscăli cererile micilor boieri, și acestea fură îndată trimise la Constantinopol. Răspunsul, venit la 11/23 Decembre, aproba cererea de Domn pămîntean și arăta că în curând deputații boierimei moldovene vor fi chemați, prin firman, la Poartă, spre a fi consultați asupra persoanei alesului.

Partidul înaintat și turcofil învinsese deci, spre marea indignare a privilegiaților de grad mai înalt sau dată mai veche. Aceștia, înainte de a se hotărî pentru nerecunoașterea noiei stări de lucruri și continuarea exilului, ca o protestare a vechilor familii, creșură potrivit să mai încerce odată la Constantinopol. Arzul lui Balș, «arzul boierilor», fu prefăcut și îmblândit, pentru a-l trimete direct la Poartă, fără deputație, prin pașa din Iași.

Redacția aceasta, cu data de 17/29 Ianuar 1822, începea iarăși prin critica Domniei dragomanilor, cărora li punea în socoteală dări ilegale, cheltuiala haraciului, hrăpirea unei părți din recolta de porumb, înlocuirea oștirea pămîntene prin Arnăuții cari trebuiau să deie trupe revoltei, înlăturarea de la funcții a boierilor de țară. Stăpânirea de doi ani a lui Mihai Suțu era considerată ca apogeul ilegalităților și călcărilor de firmene și hătișerifuri; între altele, «hainul» stricase tot rostul boierimei în Moldova, căftânind pe cine putea să plătească, «pentru care», și zicea arzul, «ne rugăm să se mi-lostivească Prê-Innaltul Devlet a le anerisi [boieriile] prin ferman împărătesc.» Ca remediu, se cerea iarăși cu patimă înlăturarea de pe tron a Grecilor fără inimă și fără credință, însă, în loc de «Sfat» cu «baș-boierul» în frunte, a doua redacție a petiției pribegilor vorbia numai de exercitarea autorității princiare de către «cei cunoscuți dintre boierii moldoveni», ceea ce, fiind mai puțin lămurit, era mai acceptabil, în ideia autorilor²⁾.

Însă, în Mart-April, când deputații Moldovei fură chemați de Silistra-Valesi, Vogoridi trebui să aleagă, din interes și din necesitate, pe singurii boieri doritori de Domnie pămînteană și aflători în țară, în aceiași vreme. Cei cinci aleși fură toți din «partida ciocoilor.» Acela dintre dânsii care era mai bătrîn și avea titlu mai mare, Ioniță Sturdza, creat Mare-Logofet de către Vogoridi, trebui să fie recomandat de colegii săi și numit de Poartă. Turcii modificase «ponturile» și adăugase lucruri care nu exista în arzul primitiv, privitoare la situația supușilor străini în principate, garnisona turcească și desfășurarea privilegiilor grecești³⁾.

*
* * *

Înainte de a studia schimbarea produsă în grupările politice moldovene de numirea lui Sturdza, ca Domn partidele din Muntenia cer atenția noastră.

Dincolo de Milcov, exista un partid sincer rusesc, partidul care-și lua numele de

1) Lucrul e fixat fără puținți de îndoială de un memoriu al pribegilor, cari declară că n'au luat nici o parte la numirea lui Sturdza (Hurmuzaki, *Supl.* I³, 54-5), de o scrisoare a lui Bucșănescu, care spune că Ioniță Sturdza a fost iscălit pe «arzul ciocoilor» (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 240) și mai ales de scrisoarea, din 12/24 April 1822, a lui Negel către Veniamin, în care se zice că Petrachi Negri ar fi *vădit* răvașul unde Balș arăta lui Roznovanu «că arzul boierilor, cu care au fost trimis la Silistra nu au fost chip a se trimete la Tarigrad, ce s'au trimis altul, făcut de cei de la Iași, în care au fost silit de au iscălit și însuși» (*ibid.*, 224).

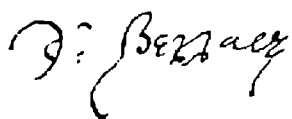
2) Acest arz, publicat în Hurmuzaki, *Supl.* I³, 1 și urm., trebuie să fie acel pe care-l pomenește «Jurnalul» trimisilor la Poartă. A fost expediat de comandantul Iașilor, Salih-pașa. V. *Cron. Rom.*, III, 442. Era iscătit de toți pribegii din Bucovina, în frunte cu mitropolitul Veniamin.

3) «Jurnalul» în Kogălniceanu, III, 441-4.

la stăpânul mai apropiat, consulul din București, Pini, un om foarte respectat. Rusofilii erau însă în Muntenia nedesbinați; considerații de organizație interioară nu turburau armonia ce domnia între închinătorii împăratului Alexandru.

Mai mult, liberalii munteni erau și ei rusofili și înțelegeau ca opera de reforme să fie consfințită prealabil de divinitățile din Petersburg. Un partid al autonomiei, al vieții naționale supt suzeranitatea turcească nu exista. Boierii cari iscăliau protestațiile de devotament ale lui Tudor către «Înnaltul Devlet» nu-și manifesta adevăratele sentimente; ei se considerați ca prinși ai răscoalei și-și simțeau sabia de-asupra capetelor.

Între fugarii din Brașov—căci, altă deosebire, boierii munteni rămași în țară au fost foarte puțini și cu totul lipsiți de însemnătate, din cauza duratei și complicației tulburărilor,—între acești fugari, tinerii se despărțiră îndată, formând o grupare deosebită. O alcătuiau câți-va Filipești, Cantacuzini, Florești, Raleți, Scarlat Roset, Cocorescu, Dimătrie Slătineanu, Iancu Golescu, Alecachi Vilară, Rastil, Grigore Grădișteanu, doi Ghica. Dintre bătrâni fură convertiți banul Brâncoveanu, un bătrân bogat și respectat, Istrati Crețulescu, buclucașul și neastîmpăratul vornic Constantin Balăceanu. Scopul grupului nou format era «eliberarea nenorocitei Muntenii din ghiarele sêlbatecelor fiare fanariote.» Erau niște oameni hotărâți, cari îndrăzniau să numească și pe atotputernicul Pini «o fiară» și să răspândească pamflete grecești în contra-î; cari răspundeau unei chemări la ordine din partea magistratului Brașovului: «Până când nu ne vom scăpa de suferinți și până când patria noastră nu va lua administrația sa dreaptă, nu vom înceta de a

Iscălitura lui Vilară, după original, în
Bibl. Ac. Rom.

alerga.» Secretariul grupului, Vilară, mai târziu un om politic însemnat, făcuse un proiect de reforme, în numele comitetului, proiect care trebuia supus întâi «protectoriței», adică, precum se exprimă o scrisoare secretă a delegatului «K. M.», șeful unei plănuite deputații de șei-spre-zece, «acelor oameni cari spun că ocrotesc pe cei ce suferă cumplit.» Erau foarte naivi cei trei-zeci de prieteni ai reformelor din Brașov¹⁾!

Se va fi dus ori ba «K. M.» la Petersburg, să se închine lui Nesselrode, nu știm, dar începutul de viață politică stărnit de anul 1821 în Muntenia era foarte plăpând. Când ordinul de chemare la Silistra sosi la București, nimene nu se gândia la adevăratul scop al convocării, ceea ce dovedește că nimeni n'o ceruse²⁾. Boierii moldoveni bombardase pe Turci cu tot soiul de arzuri, de la începutul tulburărilor; când însă Reis-Efendi ceru, la 2 Maiu st. n. 1822, dorințele Muntenilor, ei răspunseră «că nu au³⁾.» Domnul ales, Grigore Ghica, un om evlavios, cinstit și plin de bune intenții, nu făcea parte din nici-un partid și petrecuse o bucată de vreme ca pribeag în Brașov, unde «K. M.» îl clasă printre «cei ce sunt afară până acum.» Tronul îl datorîa dibăciei prietenului său Filip Lenș, care cunoștea limba și obiceiurile Turcilor. Domnul pămîntean a fost căpătat deci de boierii Țerei-Românești fără sfortări, ca o urmare naturală a satisfacerii cererilor partidului «ciocoilor» din Moldova, căruia-l datorim ast-fel cu toții începutul regenerației noastre naționale.

*
* * *

1) Cf. p. LXVIII n. 4 și Hurmuzaki, *Suptl.* I⁴, 1-3.

2) V. mai jos, p. 142.

3) Beldiman, 441.

Suirea pe tronul principatelor a lui Sturdza și Ghica nu înseamnă sfârșitul agitațiilor reformiste, planurilor și încercărilor de grupare politică. Din potrivă, până la războiul din 1828 și stabilirea unei orânduiri prin regulamentul organic, întrebarea: cum vor fi guvernate țările și care va fi situația lor internațională preocupă neconținut spiritele. Un întreg vioriū curent de viață politică, pe care nu-l gâciau cei ce se mărgeniau a privi ghiața de deasupra, se purta supt aceasta.

Partidul rusesc nu se desface, în Moldova; pribegii, hotărâți să nu se înjosească întorcându-se în țară spre a trăi supt oblăduirea «Domnului ciocoilor», se leagă și mai strîns între dâșii, se fac și mai ascultători față de consuli Rusiei. În frunte cu boierul Iordachi Roznovanu, ei duc o viață de luptă aprigă în potriva politicei lui Sturdza și stăruie pentru căderea turcofilului și democratului, stăpânitorului numit după cererea «neamurilor de jos» și fără a se consulta țarul. Pentru dâșii, ca și pentru funcționarii din Basarabia, Domnul de la 1822 e un usurpator, un principe stabilit contra tratatelor, «Dumnealui Ioniță Sturdza, șeful guvernului moldovenesc¹⁾», și atîta. Gonirea armatei de supt Fanarioți, stabilirea unei garnisoane turcești, înlăturarea Grecilor de la tron sunt pentru ei abusuri turcești pe care nu le pot recunoaște²⁾. O parte dintre dâșii se întoarseră mai tîrziu, fără a se împăca deplin; alții așteptară, ca Roznovanu, reluarea relațiilor diplomatice între Poartă și Rusia, prin convenția de la Akkerman, pentru a reveni, provocători și plîni de despreț³⁾.

În Muntenia, partidul lucra tot așa. Ghica, mai puțin suferitor decît colegul său, destitui pe câți-va episcopi îndărătnici, cari nu voiau să știe, până nu va fîlfîi steagul rusesc de-asupra consulatului din București, că există o ordine legală în țara lor. Totuși mulți rămaseră până la venirea lui Minciaky sau chiar până la ocupația din 1828, în Brașov, de unde țeseau intrigi și organizaū revolte.

Pe cînd idealul rusofililor munteni era încă acel din 1821, alipirea la Rusia, fără condiții, partidul moldovean stătea mai sus în ceia ce privește concepția politică. Prin moartea lui Negel, prin împăcarea lui Veniamin cu Domnul național, chiar fără blagoslovenie de la Petersburg, grupa rusofilă fără dorință de reforme, rămășițele «pravoslavnicilor» din veacul al XVIII^{lea}, dispăre. Rămân numai, pentru a reprezenta orientarea spre Rusia, aderenții lui Roznovanu, doritori de a-l vedea pe tron. Aceștia, Neculai Roznovanu, fiul candidatului la Domnie, Cantacuzino Pașcanu, Răducanu Roset, Alecu Ghica și Alecu Sturdza, Costachi Conachi, un om cu pricepere pentru «vînturile vacului,⁴⁾» câștigă pentru ideile lor pe mulți *carvunari* de treapta a doua și a treia, deslîpiți din partidul Domnului prin oferte de egalizare în viitor a tuturor boierilor. Dar partidul Roznovanu nu era numai accesibil la oare-care idei egalitare; el nu voia, ca oamenii mitropolitului în 1821, jertfirea individualității naționale a Moldovei. Consulul rus era lăsat une-ori în izolare, cu câte-va creaturi pe lângă dînsul, pe cînd massa rusofililor se arăta gata să schimbe o protecție «vecină și amenințătoare»—dacă s'ar putea—«cu alta tot așa de eficace, dar mai depărtată⁵⁾». Dacă Austria, între 1822 și 1828, ar

1) Consulul frances asigură că supt acest titlu se adresaū la început funcționarii ruși.

2) Hurmuzaki, *Supl.* I³, 54-5. Cf. *A. Fr.*, II, 687-9.

3) V., de exemplu, memoriul lor de înaintea întoarcerii în țară (1826), prin care cer țarului, alături cu lucruri bune, desboierirea *novatorilor*, mărginirea autorității Domnului și restabilirea Arnaūșilor, «miliției moldovenești de străini» (Hurmuzaki, *Supl.* I³, 86-9). Cf. mai jos, n^o CCCCLXXXI, p. 386.

4) V. ediția Șaraga a «Poesiilor», 326.

5) Raport consular frances inedit.

fi fost mai puțin ocupată cu poliția Europei, mai dispusă pentru o acțiune serioasă în Orient, acești boieri ar fi privit cu bucurie înlocuirea influenței rusești prin cea austriacă. În Muntenia, Grigore Ghica s'a căznit, în tot timpul Domniei sale, să facă din Agentul austriac înlocuitorul consulului rus, care lipsia și, dacă n'a izbutit, a fost vina oamenilor de la Viena, cari umblau după foloase mai mari, mai depărtate și mai puțin trainice.

A existat însă un om care a rămas credincios politicei rusești până la sfârșit, fără o îndoială și fără o șovăire. Omul acela aștepta de la Puterea protectoare tronul țerei sale; dar interesul nu era singura sa rațiune de orientare politică.

În Rusia, el vedea apărătura necesară a unor principii care i se păreau limpezi ca lumina zilei și neapărate ca aerul ce se răsuflă: om de autoritate și de guvern, el admira în Rusia simplismul autocratic al cărmuirii; sentimentalist religios, romantic creștin, el credea sincer în misiunea providențială a imperiului pravoslavnic. Idealul lui Mihai Sturdza e antipatic, dar absolut consecvent: înlocuirea suzeranității turcești prin «cea imediată a unui monarch ortodox și coreligionar», păstrarea cu sfințenie a privilegiilor boierești și gonirea celor pătrunși fără dreptate în cetatea privilegiaților, dar concentrarea autorității într-o singură mână, fiind-că așa se cărmuiește mai bine întâiu și, pe urmă, fiind-că ast-fel se pot mișca mai lesne masele după «intenții superioare.» În resumat o gubernie, cu gospodărie bună, care s'ar putea da, ca răsplată, în stăpânirea aceleiași familii¹⁾.

Întors în Iași după 1826, Mihai Sturdza n'a rămas, de sigur, fără prieteni politici, mai ales printre intransigenții cari nu revenise în țară de cât cu bagagele lui Matei Liovieviți Minciaky, spre a lua moștenirea lui Ion Sandu Voevod.

Moldova mai avea un partid care lipsia în Muntenia. «Ciocoii» din 1821, de și uniți dintre dâșii desertară mai târziu la Roznovanu, rămaseră un partid, și anume cel mai însemnat. Lipsind din țară în 1822, boierii mari silise pe Turci să asculte pe privilegiții mai mărunți și să numească pe candidatul acestora; îndărătnicindu-se să rămâie în Bucovina și Basarabia, ei siliră pe Sturdza, boier de gradul întâiu înaintea de Domnie, să guverneze cu oameni de curând deosebiți de stratele populare²⁾. De aceia plângerile lor către Poartă și Rusia au o pronunțată nuanță de fariseism.

Partidul înuaintat, pe care adversarii îl gratifica cu insultele cele mai variate, nu înțelegea însă să cărmuiască numai și să tragă foloase. El voia să profite de creditul ce avea pe lângă Domn pentru a da țerei o *constituție*. Acest «regulament organic» nu se asemăna de fel cu creațiunile partidelor liberale din Apus; boierii progresiști chiar nu se uita mai jos de cât clasa lor; de aceia în proiectul de reforme patronat de Ioan Sturdza e mai multă dorință de ordine și civilizație, mai mult patriotism decât idei liberale în adevăratul înțeles al cuvântului.

În 1823, Mihai Sturdza denunța consulului rus un proiect de constituție în 77 de articole, făcut de novatori, de oameni ce duc spre prăpastia regimului reprezentativ. Domnul era anulat în profitul unei oligarchii organizate, al căreia mandatar era Di-

1) A fost Mihai Sturdza un patriot? Corespondența lui prezintă curioase contradicții: același om care spunea că țara lui e tot așa de mare pentru dâșul ca și Rusia pentru Ruși și Austria pentru Austriaci (Hurmuzaki, *Supl.* 1⁵, 71-2), se bucura că va fi supus rus, și că tot așa va fi și fiu-său (*Supl.* 1⁴, 33-4, 59)! E adevărat că vorbele patriotice nu le spunea vre-unui diplomat rus, ci Agentului austriac Lippa. Cf., pentru ideile lui politice, *Supl.* 1⁴, 23-30, 31-3, 34-6, 63 și urm.

2) Sturdza a continuat a crea boieri cu diuimul. V. Hurmuzaki, 1⁴, 29; Drăghici, II, 166 (boieri cu barbă, la Curte, «în toate unghele»).

vanul nou, format din deputații județelor. Acesta era ultima instanță judecătorească; el numia definitiv pe funcționari, Domnul trebuind să-i aprobe numai; Divanul decidea toate afacerile de Stat. Natural că Mihai Sturdza era desperat de această nouă iznoavă a spiritului rău și cerea urgent ajutor pentru nimicirea parveniților, retragerea boierilor recente și restabilirea bunului simț. Minciaky îl asigură, la 12 Februar st. v., că «orice propunere de inovație sau orice proiect de schimbare în vechile instituții ale țerei a fost totdeauna absolut reprob de Împăratul, ori-care ar fi fost, de alt-fel, originea lui și orice motiv l-ar fi dictat¹⁾».

În Moldova chiar, câți dintre marii boieri se întorsese, se agitău energic, presimțind pericolul. Petiții la Poartă, denunțări, intrigi și «legături» izvoriau cu prisos. Sturdza ținea însă la planul lui Drăghici și favoriților săi. În Iunie 1824, când, după o reprimandă de modă veche, în care fu vorba de sabie și topuz, căruțele *fulgerau* în toate direcțiile, ducând surguniți²⁾, Pisani scria lui Dașcov despre învierea planului, care ar fi fost trimis chiar la Poartă pentru a încerca realizarea lui. Proiectul, resumat în șese puncte, cuprindea: Domnia ereditară; Divan de boieri numiți pe viață, pentru a fixa impositele și a ajuta pe Domn în guvern; înlocuirea boierilor prin funcții date de Divan; suprimarea privilegiilor consulare; armată națională de 5.000 de oameni, supt ordinele Divanului și plătită de proprietari; atribuirea impozitelor directe Divanului, care «ar lua asupra-și datoriile și cheltuielile țerei³⁾».

Cererile acestea fură înfățișate de boieri, cu prilejul întrebărei puse de Vizir, în Maiu 1824, dacă, în cazul unei evacuări parțiale, țara-și ia răspunderea pentru siguranța supușilor și ostașilor turci, cât și pentru păstrarea liniștei. Actul ni e păstrat, și are o mare însemnătate. Afară de punctele însemnate în resumatul lui Pisani mai erau și altele, ca stabilirea de legi politice, civile și criminale; *constituirea ca Stat a Moldovei prin «legi fundamentale»*; înființarea «senatului» cu număr fix de membri și archivă, etc. Toate puse într-o limbă energică și clară, explicate înțelept și foarte modern. Ținta celor ce redactase acest program era să facă din țara lor iarăși un «Stat stăpânitor», de și nu independent, un organism autonom și cu individualitate. Rusia interveni însă, de sigur, și propunerile, dacă ele fură comunicate Turcilor, ramaseră fără rezultat⁴⁾.

Războiul din 1828, regulamentul organic și regimul protectoratului aduseră, în sfârșit, o nouă grupare a partidelor în principate, grupare pe care nu se cuvine decât s'o indicăm în scurt, într'un capitol, care are de scop să arăte existența de idei de Stat, de partide politice, de aspirații puternice și împărtășite înaintea modernizării administrative a principatelor prin Ruși.

Încă înainte de război exista în amândouă principatele un partid care doria păstrarea situației interioare și o existență aproape independentă a țărilor supt scutul depărtatei și îmbatrânitei Turcii. Partidul era compus mai mult din bătrâni patrioți, jig-

1) Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, 6-8, 17, 22-3. Îndată, un «avis mântuitor și plin de amenințare» opri pe Domn, care voia să-și propoie constituția Porței și Divanului țerei (Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, 28-9).—Proiectul de constituție se va tipări în *Arch. soc. pt. și lit. din Iași* de d. A. D. Xenopol; nu l-am putut vedea pentru aceste cercetări.

2) Drăghici, II, 168.

3) *A. P.*, II, 699-700.

4) V. mai jos, pp. 591-6. «Legăturile» din 1827 (pp. 603-7) sunt făcute de membrii tineri ai partidului Roznovanu, credem, căci se răsuflă în ele prea mult spirit oligarhic pentru a le atribui «ciocilor», cari, nu trebuie uitat, nu erau *liberali* nici ei.

niți în mândria lor de purtarea funcționarilor consulari ruși și îngrijați de apucăturile pseudo-democratice ale Curței protectoare. În 1827, Bălăceanu răspundea lui Kreuchely, care-i proorocia Domnia la cea d'întăiu alegere: «Ferească Dumnezeu! ce cinste mai este să fi Domn, când unul ca Domnando vine la Curte să mustre pe Vodă și să-i poruncească 1)!»

În Moldova, partidul se întări după convenția de la Akkerman, când influența rusească deveni iarăși vizibilă prin întoarcerea consulilor. Făgăduiala unui regulament, cuprinsă în convenție, pune pe gânduri pe acești bătrâni timiști și respectuoși de tradiție, de «starea pe care o apucase.» Un consul numără printre membrii acestui partid conservator și național, prieten Porței, pe Săndulachi Sturdza, candidat de Domnie, pe vistiierul Grigore Ghica, pe Teodor Balș Frederic, delegatul boierimei în 1821, un om cinstit, imposant și cu o frumoasă barbă albă, pe Alecu Mavrocordat, om șiret, pe cei mai buni credincioși ai Porței, Dumitrachi și Petrachi Sturdza, pe Domn și familia lui, etc. 2)

Ocupația rusească grăbi falimentul partidului Roznovanu, în Moldova, al sentimentelor de iubire pentru Împăratul ortodox, în Muntenia. Tratați mai rău decât dobitoacele, insultați, plătiți cu injurii pentru jertfele care le făceau, înjosiți cu ori-ce prilej de oameni ca Jeltuhin și Mircovici, ruinați prin furnituri neplătite, prin luarea la cărat a țăranilor, cari înlocuiau vitele, moarte sau luate de ofițerii pentru aprovizionare, boierii din amândouă țările sfărmară în inimile lor jignite idolul din ajun 3). În 1829, nu exista mai mult de șese boieri pentru anexare în Divanul moldovenesc 4).

Când Domniile regulamentari fură numiți, consulul luă asupra-și rolul insolent al generalului. Spion de fie-care clipă al Domnului, stăpân real al țerei, el umplea de o ură adâncă, de și neputincioasă, sufletele boierilor, față cu cari n'avea pudoarea puterii sale. Își poate închîpuî cineva ce sentimente au putut să se nască pentru puterea protectoare într-o țară pe zi ce mergea mai conștientă și luminată, când Besack, consulul rus din Moldova, refuzând de a corespunde cu altcineva de cât cu Domnul însuși, îi cerea de trei ori în șese ceasuri un bilet de lojă și Mihai Sturdza era silit să i-l aducă în persoană; când, dincolo de Milcov, consulul Rückmann, care fusese să fie răsturnat de o trăsură, refuza ori-ce satisfacție din partea agei, chiar trimeterea la ocne a viziului vinovat și nu voia să deie mîna Domnului, în plin teatru, strigând că «poliția lui e proastă!» 5)

Ceia ce revoltă și mai mult, era că o asemenea situație părea încă și ea nesigură, că se putea aștepta cineva la una și mai rea, la temuta «demascare» a apetiturilor Rusiei. Se vorbea, în 1833, la București, că Turcii ar fi oferit principatele, cu prilejul misiunii Orlov 6), în schimb pentru trei milioane. Frica unui tratat secret pentru prelungirea ocupației sau strămutarea graniței rusești la Dunăre era zilnică. Lumea nu mai știa «pentru cine să-și crească copiii 7).» Cu toată instalarea Domnilor, grijile persistară:

1) V. mai jos, n^o cccxcix, p. 415.

2) Raport consular frances inedit.

3) Cf. mai jos, p. 448 n. 5 și Drăghici, II, 177, 180.

4) Raport consular frances inedit. Cf. S.-Marc Girardin, *Voyages*, 246 și urm.

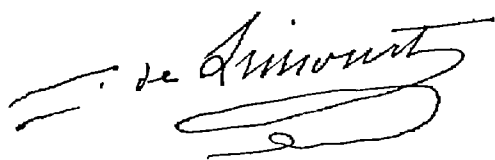
5) «Monsieur de Rückmann, au lieu de toucher la main du prince, retira la sienne derrière son dos et cria à haute voix que sa police était mal faite.» Domnul, absolut zdrobit, părăsea teatrul. Rapoarte consulare frances inedit.

6) V. Rosen, I, 121-3; raport consular frances inedit.

7) S.-Marc Girardin, *Voyages*, 298.

ii era atât de ușor Rusiei, credeau boierii, să puie mâna pe prada urmărită cu atâta răbdare, într'un timp când Austria nu mai dădea nici-o atenție interesată provinciilor dunărene ¹⁾!

Terenul pierdut de Rusia îl câștigau Franța și Anglia. De cea d'întăiu erau le-

Îscălitura lui Lincourt, profesor francez din Iași, după original (v. n° XV, pp. 559-60).

gate principatele prin simpatii culturale, de cea-l-altă prin interesele comerciale, create de libertatea comerțului și întinderea culturii cerealelor în principate. Aceste două Puteri devenise, după revoluția franceză din 1830, niște aliate naturale prin comunitatea de guvern, niște antagoniste necesare ale politicii rusești, antagoniste prin sentiment, din romantism politic, și antagoniste prin interes, din rivalitate de influență.

Alexandru Ghica, acela dintre Domnii regulamentari, care, de și mai puțin capabil, avea o inimă mai nobilă și mai multă demnitate omenească, își revărsa năcazurile și-și plângea umilirile în convorbirile intime cu consulii franceji, cari devin pe această vreme niște importanți agenți politici.

În Muntenia, partid rusesc sincer nu exista supt Domnia celui de al doilea Ghica ²⁾; opoziția, cu saloanele rusofile ale Bălașei Filipescu, întrebuinta pe consulul imperial numai ca sprijinul necesar pentru a ajunge la Putere, fără ca de aici să resulte angajamente din parte-l. Puțini îndrăzniau însă în această țară, unde bătaia din pîcior consulară se aușia mai des și mai tare, să vorbească de simpatii anglo-franceze, de aspirații spre independență și viață liberă ³⁾. Totuși, în 1831, consulul francez putea să afirme că, și în Muntenia, «câți-va oameni luminați sunt pătrunși de vechia dorință de a vedea principatele și Serbia formând o confederație a Dunărei supt protecția marilor Puteri.»

Cu atât mai energice erau aspirațiile spre libertatea națională în Moldova. Nu numai că nimeni nu suporta cu resemnare regimul consular, afară de mitropolit și câțiva intriganți fără însemnătate, nu numai că opoziția avea altă tactică de cât cea munteană, dar clerul însuși, clerul superior chiar, era contra Puterei protectoare. Nu există, afirmă consulul Franciei în 1834, patru oameni cari să dorească anexarea, odată visul de aur al principatelor. Toți așteptau sprijinul Puterilor apusene și visa unirea țărilor, garanția europeană și Domn străin. «Boierii și tot poporul,» scria consulul francez în 1835, «dorește un prinț străin, dar care să nu fie nici rus, nici grec. Ei ar voi un prinț german, și dorințele lor ar fi împlinite cu prisos dacă cele două principate ar fi unite supt aceiași autoritate.» «Nu se poate spune,» scrie același consul, «cât de ardătoare sunt toate aceste chestii de neatârnavare.» Niște «cereri», redactate de un membru al partidei independenței în Muntenia, se pare, și *înainte* de tratatul din Adrianopol, adăugau biserică locală, ereditate la tron, «constituție», o armată națională de 25.000 de oameni, o flotă de 25 de vase de război, răscumpărarea de la Turci, întărită și de Rusia, alegerea unui prinț din Germania de Nord de către Austria, Franța și Anglia,

1) Rapoarte consulare franceze inedite.

2) Afară de ofițeri, cari se simțiau mândri de a fi considerați ca Ruși (J. Quin, *A stream voyage down the Danube*, I, Londra, 1835, 185).

3) V., totuși, Pons, 119.

prinț ce va domni peste principate cu titlul ce i-l vor fixa Turcia și Rusia, care-l vor stabili pe tronul nouăi «monarchii»¹⁾.

Partidul acesta avea ca șefi pe Mavrocordătești: Alexandru, prieten al lui Reinhard, pe când acesta era consul-general la Iași, om devotat Franței liberale și regelui ei, Ludovic-Filip, «un bătrân care toată viața sa a visat independența principatelor, și care ar vrea să-și vadă, înaintea de moarte, visul împlinit²⁾», și Constantin, om drept, dar fără pricepere și gust de lucru, un vrăjmaș hotărât al Domnilor-«guvernatori ruși», Iorgu Catargiu, care propusese, în comisiunea de reforme presidată de Minciaky, în 1827-8, unirea principatelor, pe care diplomatul rus păru că o aprobă câtă vreme nu i se vorbi de garanție europeană și de excluderea membrilor familiilor Domnitoare³⁾. Partidul se desfăcu, prin desertarea lui Alexandru Mavrocordat, care-și mărită fata dupe Bibescu și ajunsese, cu totul ruinat, să ceară un loc de ministru lui Mihai Sturdza, care-l refușă, în 1843⁴⁾. Altă generație era să ridice, după 1840, steagul căzut, pentru a-l duce la biruință.

Opoziția contra Domnilor era în acest timp de o natură cu totul personală, hrănită de invidie și apetituri de Domnie sau funcții⁵⁾. Lupta de principii era să înceapă numai cu apariția unei generații nouă. Cu toate acestea, înaintea de întoarcerea în țară și organizația tinerilor, întâlnim o manifestație curioasă de liberalism în cercul micilor privilegiați, ceva ca un răsunset din dorințele «ciocoilor», îmbătrâniți acum și câștigați prin funcții, din 1822-1828.

În Octombrie 1839, după o denunțare, poliția lui Mihai Sturdza arestă la Valenii din județul Roman pe un anume Leonte Radu, născut la Constantinopol, fost funcționar în Basarabia, care trecuse în Moldova de mai mulți ani și ținea moșii în arendă. Radu era un om tănuț, care întreținea relații ascunse cu mai mulți boeri, ca Ștefanachi Catargiu, Iorgu și Costachi Sturdza, Costachi Burghel⁶⁾. În vara anului 1839, lucrase zi și noapte la un program de revoluție, care, copiat de secretariul său Iene, fu descoperit de acesta ocărnuirei⁷⁾.

E un plan foarte complet de guvernământ, un contra-regulament organic, cu multe lucruri interesante și bune, și multe iarăși comice⁸⁾. Radu, sau aceia în numele cărora scria, voia înlăturarea protectoratului, care ar fi înlocuit prin garanția Puterilor: Anglia, Franța, Austria și Rusia, dar păstrarea unei suzeranități turcești mai mult nominală și exterioare. Guvernul absolutist ar fi fost înlocuit prin altul, cu o pronunțată

1) Rapoarte consulare franceze inedite; n^o ultim din *Apendice* și V. A. Urechii, în *Drapelul*, ziar cotidian, n° 1 (București, 1897). E un curios document, cu limba foarte plină de neologisme, neobișnuit de precisă și ideile mai înaintate de cum le-am putea bănuși pentru acea vreme. Totuși, cum observă și d. Urechii în scrisoarea ce întovărășește copia documentului, după cuprins el nu poate fi posterior lui 1829, cuprindând două cereri—libertatea de comerț și alipirea la teritoriul român a raieilor dunărene—care au fost satisfăcute de tratatul din Adrianopol (14 Sept. 1829). Să nu fie cum-va o armă de partid a generației de la 1848 pentru a arăta că înaintea de dănușii alții dorise ce doriau ei? Dar e adevărat că lipsește aproape cu totul elementul liberal, iar cererile de reformă socială cu totul.

2) Inedit și Hurmuzaki, *Supl.* I⁶, 281.

3) Rapoarte consulare inedite și Sturdza, *o. c.*, III, 826.

4) Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, 257-8. Sturdza spune lui Bibescu, care intervenise, că Mavrocordat are apucături din alte vremuri. Cf. și *Supl.* I⁶, 322-7.

5) Sturdza căuta s-o facă antipatică Rușilor prezentându-o ca o ligă a «clasei aristocratice» contra Regulamentului Organic, pe care-l apăra el, reprezentantul liberalilor Ruși (Hurmuzaki, *l. c.*, 311).

6) Hurmuzaki, *Supl.* I⁵, 125, 130-1, 132-4, 136-8.

7) Hurmuzaki, *Supl.* I⁶, 132-4.

8) *Ibid.*, 82 și urm.

nuanță aristocratică. În frunte, un Domn ales de boieri, archierei, deputați ai «treptelor» și «lăcuiților» și de «burgmeistri», noii funcționari municipali. Domnul acesta ar fi avut atribuții foarte mărginite, chiar în politica exterioară, căci Moldova trebuia să formeze cu Muntenia și cu Serbia o confederație «ca acea a Germaniei». Radu prevedea în proiectul său un Consiliu de Stat, un senat de doi-spre-zece, ales pe cinci ani, însărcinat cu administrația, miniștri responsabili (doi dintre dâșii noi, cel de culte și instrucție și cel de comerț), un *seim* al nobilimei, adunându-se la cinci ani odată pentru a controla activitatea adunării obștești.

Aceasta trebuie să fie compusă din membri înlăturați de la funcții; alegătorii vor avea vrâsta de 25 de ani, «putări bune» și viață nepetată; vor fi Români sau împămîntenii, *boierzi*, și nu vor sta, în momentul alegerii, în serviciul Statului; — aleșii vor trebui să aibă 30 de ani, să fie oameni încercați, patrioți, fără datorii, bucurându-se de un venit liber de 300 de galbeni sau de o reputație mare sau de «vre-un fel de doctorat». Președintele, «baș-boier sau patrițiu», și 32 de deputați vor fi aleși de *seim*. Țara va fi împărțită în patru cantoane sau «mici gubernii», fie-care cu vornicul sau «gubernatorul» său, cu funcționari administrativi și financiari deosebiți, cu un mareșal al nobleței, putând înlocui, la o întâmplare, pe vornic, cu un Divan de apel, o comisie medicală, un «maghiștrat», cu «retmanul», «burgomistrii» și «staroștii» săi, pentru afacerile comerciale cu *fecce* ale meseriașilor, pentru chestiile de lucru și cu gimnaziile. Cantonul se împărția în patru ținuturi, având fie-care un ispravnic, un tribunal, cu două comisii (*cilenuri*) alese de «trepte» și «lăcuiții», cu școli elementare ca în Austria. Ținutul se împărția într'un număr de ocoale, în care *privighitorii* erau înlocuiți prin mandatarii ai proprietarilor, iarăși ca în Austria. Armata se indentifica cu o clasă socială, *treptele* sau *macilii* și *ruptașii*, prefăcuți, după modelul rusesc, în colonii militare. Funcționarii vor înainta după vechime, devenind *vel* după trei ani, dacă sunt nobili, după două zeci și patru, alt-fel. Nobilimea căpeta uniforme cu fireturi galbene, sabie «cu tembac» și «pintenii întorși», și era ereditară. Egali în principiu, nobilii se despărțeau în fapt în «prinți, grafi, baroni, cavaleri și boieri», cu titluri care mergeau de la «Strălucirea Sa» până la «Evghenia Sa» și se complica, pentru funcționari, cu altele, de la «per sau părinte», pentru «baș-boierul, patrițiu și primas a prințipatului» până la «Evghenia Sa», iarăși. Populația era despărțită în clase deosebite, de și legate prin iubirea de nație: boieri, cler, trepte-ostași, negustori, lucrători de pământ, pentru cari se prevedeau tocmeli agricole, dar cari erau opriți de a-și părăsi locuințele. Țiganii trebuiau să devie «Români noi», încheind contracte de răscumpărare cu proprietarii. În sfârșit, Radu visa universitate, profesori din Apus, șchele, canale, navigație națională, «pocite», tarif protector, etc. Conspiratorii, în frunte cu un dictator și doi consuli, trebuiau să arunce de pe tron cu armele, dar fără «anarchie și vârsare de sânge», pe Mihai Sturdza, un «Neron și Caligula» și să «regularisească», cum s'a spus, situația.

Cu aprobarea consulului rus Titov, Domnul se hotărî să înădușe lucrul. Radu fu expulsat în Basarabia, de unde se rugă în zadar de iertare pentru fapta sa «iroi-cească». Va fi fost trimis probabil de guvernul rus în vre-o închisoare¹⁾.

Pentru a-și scăpa pielea, Leonte declarase ca ideile din proiect n'aveau decât o valoare istorică, fiind ale unui mort, Alecu Roset²⁾, și, în adevăr, în proiect se spune

1) Hurmuzaki, *Supl.* I^o, 125, 127, 130-1, 142-6, 150, 161.

2) *Ibid.*, și pp. 132-4.

că societatea există încă de pe timpul ocupației, de șapte ani de zile¹⁾. Radu recunoștea însă față de Iene, că paternitatea lui Roset era o invenție; autorul proiectului ar fi fost Lupu Balș, boier cu reputație de om necorect, fost și viitor ministru al lui Mihai Sturdza²⁾. La proiect era alipită o listă, în care aflăm numele beizadelei Iorgu, care jucase un mare rol pe timpul Domniei lui Ioan Sandu, tatăl său, al beizadelei Costachi, al lui Alecu Balica, editorul lui Beldiman, ale lui Miclescu, Pogor, Cațichi, Todirică Hurmuzaki, Costachi Negruzzi, atunci «C. Negruț, spatar»; apoi profesorul Gall, Găneștii, un Crupenschi, un Prăjescu, un Tzony, doi Ghergheli, un Pastia, patru Carp, doi Sion, etc. Întrebat asupra rostului acestei liste, Radu răspunse că erau candidați de slujbe, cari-i cereau stăruințele, fără să se gândească că unii erau străini neîmpăminteniți³⁾. Erau aderenți declarați, conspiratori efectivi sau oameni pe cari Radu îi credea favorabili ideilor sale? Dacă ar exista un răspuns la această întrebare, s'ar putea judeca și însemnătatea «conjurației federative».

Tot așa de greșit cum e judecată de consuli viața politică din principate, e și persoana celor d'întăiu Domni pămînteni, a lui Ghica și Ioan Sandu Sturdza, cari li se par oameni fără scrupule, fără patriotism și fără pricepere, niște ambițioși preocupați de interesul lor personal, niște nătângi cu picioarele împiedecate în Domnia pe care se îndârâtniciau s'o păstreze.

În realitate, ex-logofetul Ioniță Sturdza a fost un om foarte stimabil și un Domn bun. A venit în Domnie sărac, și tot sărac a părăsit-o, ceea-ce arată cât de îndreptățite erau cleветirile de lăcomie⁴⁾. În 1837, averea mazelului era sechestrată pentru datorii⁵⁾. S'a incunjurat de oameni harnici și liberali, fără să caute întâiu spița neamului lor și înălțimea rangului în care-i găsia. A înlocuit învățătura și talentul, care-i lipsiau, prin corectitudine, respect pentru situația sa, dragoste pentru țară și frica de Dumnezeu. În unele vorbe ale acestui Domn, în care răsună ceva din timpuri foarte scumpe și îndepărtate, din vremea voievozilor simpli și cumpetați, cari erau țeranii de pe tron, în unele vorbe ale lui Ioan Sandu descoperi chiar un fel de măreție naturală și adevărată. «Pronia ridicându-mă», spunea el boierilor nemulțămiiți, în 1824, «la această treaptă înaltă, de unde eram mai mic între Dumneavoastră, a vă stăpâni, eu n'am întrebuințat nici mărirea, nici asprimea Grecilor, socotind a vă dobândi dragostea prin blândeță; dar m'am amăgit, că bunătatea mea v'a făcut a vă uita datoriile ce vă supun Scaunului acestuia pe care șed eu astăzi. Aduceți-vă aminte că noi l-am pierdut prin intrigile noastre și prin goana unul contra altuia, de l-am stăpânit străinii atâția ani, și Dumnezeu s'a milostivit a ni-l dărui iarăși precum l-am avut. Ce voiți acum să mai faceți? Sa-l pierdeți, ca să ajungem mai rău poate de cum am fost, în mâinile cine știe a căror străini din lume? Fanarioții, acei ce vă plăcea unora din Dumneavoastră, nu mai sunt, nici pot să fie. Drept aceia, vom lua măsuri Domnești, întrebuințând topuzul și sabia, semnele împărătești, care mi le-au dat Sultanul spre înfrânarea celor neînțelepți; și veți cunoaște de astăzi că are cine a vă stăpâni⁶⁾.» Iar, când Liprandi preceda armatele rusești în 1828 și oferia Domnului paza oștilor țarului, Sturdza, puind să-i talmăcească

1) *Ibid.*, 82.

2) *Ibid.*, 129, 269-70; Kuch, 23, 47.

3) Hurmuzaki, *Supl.* I², 1301.

4) Drăghici, II, 165.

5) Hurmuzaki, *Supl.* I², 127.

6) Drăghici, II, 167-8.

vorbele colonelului, răspundea, de pe tronul pe care nu-l părăsise la intrarea ofițerului rus: «Spune-i Dumisale că, de vra să mă păzască din poruncă, să-și urmeze datoria lui, cum știe, iar, de vra să-mi facă țeemonie, îi mulțumesc, că n'am trebuință de strajă rusească, fiind-că mă păzește Dumnezeu¹⁾». În ce colț uitat din această țară care nu-și aduce aminte de nimic, vor fi odihnind rămășițele celui care făcuse, după atâta trecere de vreme și după atâta umilință, să se audă ast-fel de vorbe de pe Scaunul Domnesc al Moldovei?

Grigore Ghica, mai învâțat, pedepsit în elinichi, pe care o vorbea ca și limba sa natală, nu era capabil de cuvinte ca acestea; mai ușor, mai luxos, mai «civilizat» decât colegul său, el avea totuși evlavie adâncă și sinceră, bunătatea desăvârșită a aceluia. Hotărârile grele le lua noaptea, în genunchi, înaintea icoanelor și, până la răscoala lui Ghiță, nici-o viață omenească n'a pierit după porunca lui²⁾. Când Domnul

Isălitura lui Grigore-Vodă Ghica, după original, în Bibl. Ac. Rom., *Doc. Radu Rosetti*.

mazil muri, în Novembre 1834, înmormintarea sa se făcu în mijlocul durerii generale, mai ales a claselor inferioare. «Pretutindenii, mulțimea îi eșia înainte și arăta cea mai adâncă părere de rău; poporul își aducea aminte că fusese fericit supt dânsul, pe cât iertaui vremile grele în care a ocârmuit, și că era biel-

șug în țară. «Pe vremea lui», ziceau săracii, «mâncam pâine cu patru parale, astăzi dăm două-zeci și opt și nu putem avea totdeauna. Dumnezeu să-l ierte!» Se lăuda pretutindenii și dreptatea și energia sa dovedită, se amintiau ocrotirea ce da poporului și binele ce a făcut țerei în timpuri grele. A scos pământurile din mâna Turcilor, a cruțat pe Greci, a împodobit și însănătoșit orașul și a început să-l pietruiască³⁾».

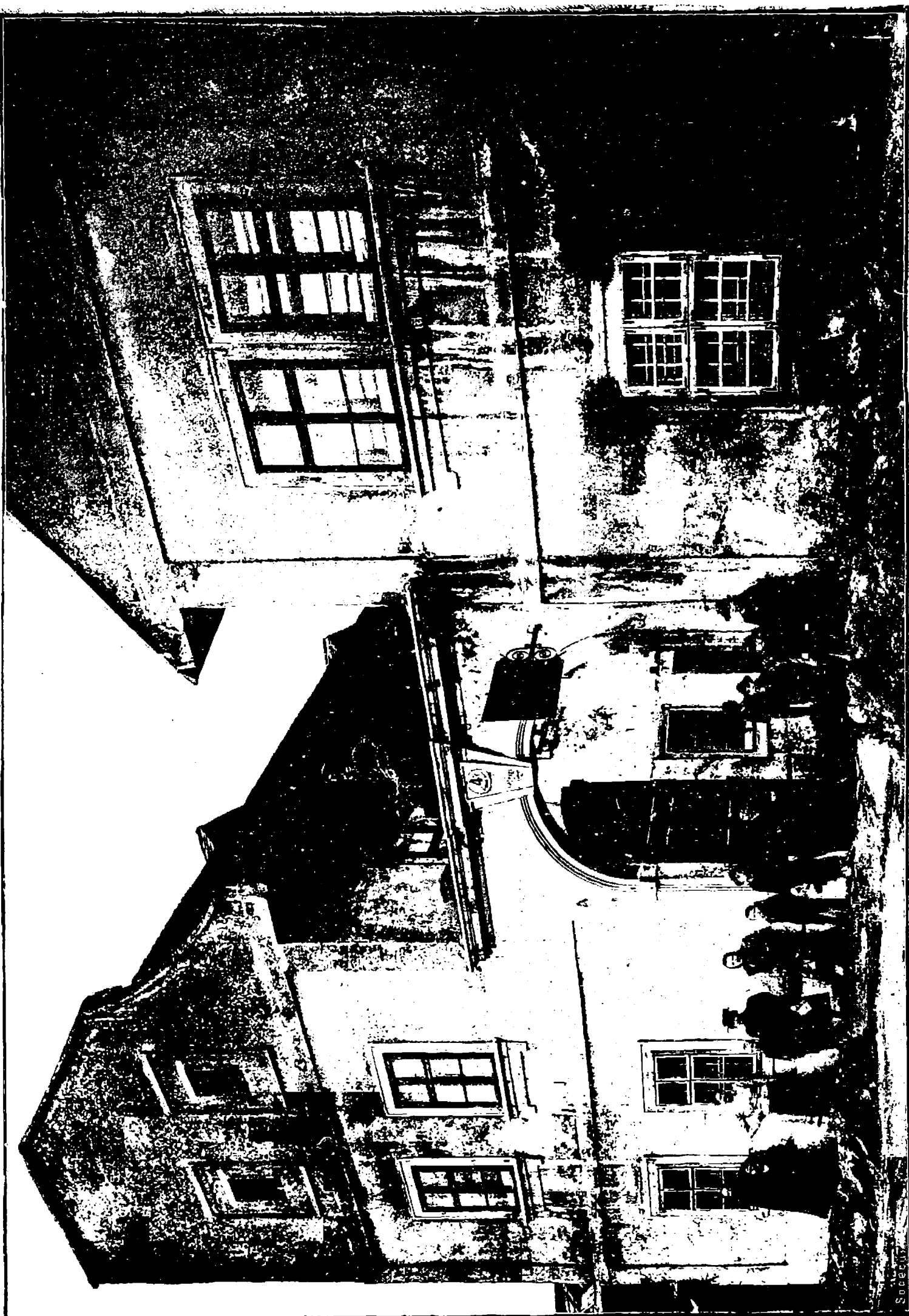
X.

Raportele ce urmează se află toate în Archiviul regal secret din Berlin, și anume ale lui König supt signatura Rep. XI, 178, iar ale lui Marco, Kreuchely, Harte, Margotti și C. Sakellario în deosebite pachete din repositoriul 81, Constantinopol. Întrebuințarea științifică e permisă până la 1830; am putut lua copii însă și de pe bucăți mai nouă, ce se află în pachetele din urmă ce mi s'au comunicat; firește însă că pentru anii următori după data normală, cercetările n'au putut fi complete. Copiile le-am luat în parte însumi și tot singur am făcut resumatele, ce întrerup une-ori textul, când interesul era mai slab; un foarte mare număr de bucăți însă au fost prescrise, după originale, de D-na Maria N. Iorga; și pentru unele și pentru altele, însă imi iaui aceiași răspundere. Rapoartele lui König au fost controlate și cu copiile lui Papiu Ilarian, aflătoare în Biblioteca Academiei Române; din caietele lui, am luat de-a dreptul unele do-

1) *Ibid.*, 173. Scrisoarea umiltoare prin care prinsul cere sprijinul Prusiei pe lângă țară, s'ar explica prin vrăsta înaintată a fostului Domn și sguđuirea produsă de evenimentele din 1828. V. A. Pr., II, 728-9.

2) V. Ghica *Scrișorii*, ed. a 2^a, 5. După Walsh, care a asistat la ungerea lui de Domn la patriarhie, Grigore Ghica era «un om simplu la înfățișare și nu prea impunător, dar deștept și cinsuț» (*o. c.*, 226-7). Tatăl său, Dumitrachi Ghica, era un boier cult (*Biș. ortod.*, XVII, 513 și urm.).

3) Raport consular francez inedit. Cf. Kuch, 185 și urm.

Casa cu bustul lui Ipsilanti, în Brînnă.

cumente care-mi scăpase din vedere sau care, mai probabil, lipsiau din pachete, așa cum astăzi sunt alcătuite. Proveniența documentelor acestora din urmă am arătat-o totdeauna.

În *Apendice*, cititorul întâmplător va găsi un memoriu al lui Kreuchely asupra boierilor muntene și documente relative la consulatul prusian, la legăturile Prusiei cu Moldova și Muntenia, la influențele occidentale asupra principatelor, la procesul politic ce s'a săvârșit în țările noastre de la 1821 la 1840, la evenimente citate și în rapoartele consulare. Am făcut recolta aceasta în Archivele Statului, în Biblioteca Academiei Române, în Archivele comunității luterane din București¹⁾, în Biblioteca Curței din Viena; D. C. D. Anghel, magistrat, mi-a comunicat un document inedit, iar d. C. Erbiceanu o întreagă serie de acte, dintre care o parte a fost tipărită de D-sa, în traducere, în *Biserica Ortodoxă*. La documente s'a adaus și schimbat punctuația, cu siguranța că nu s'a greșit; data tuturor numerelor e cea apuseană, gregoriană, întrebuințată și în note; data de loc e lăsată la o parte, de câte ori consuli se aflau în reședința lor obișnuită și oficială.

*
* * *

Liberalitatea Academiei Române a făcut ca acest volum să fie neobișnuit de înzestrat cu ilustrații. Iată lămuririle necesare asupra lor:

Litografia în afară de text înfățișează pe unul dintre Fanarioții cei mai vrednici de stimă, pe Alexandru Ipsilanti, pe care Sulzer l-a putut compara cu Neculai Mavrocordat în ceea ce privește cultura ce-și căpătase și protecția de cunoscător ce a acordat oamenilor de știință și scriitorilor²⁾. Reformatorul legislației muntene a fost acela dintre Domnii greci care s'a convertit mai deplin la obiceiurile apusene și care a contribuit mai mult la occidentalizarea țărilor noastre. În București, pe cari i-a ridicat din ruina³⁾, agerul Fanariot a căutat să adune, pentru strălucirea Domniei sale, dacă nu pentru folosul țerei, străini luminați și de talent. Carra a trecut întâiu prin Muntenia, înainte de a se fixa la Curtea din Iași; Sulzer, îmbrățișat cu caldura, însărcinat cu lecții de filosofie și drept, cu compilarea Codului, era primit la masa Domnească, el și nevasta sa, ca niște intimi ai familiei; Sestini, numismatul celebru, a fost invitat să ieie locul de secretariu pe care-l ocupa Raicevich; Manase Iliad, chemat anume din Ardeal, ca medic al Domnului, făcea lecții de matematici și aducea instrumente din Viena⁴⁾. Alături cu mehterhaneaua, o musică nemțească începu să deprindă lumea cu alte arii decât cele orientale⁵⁾. Doamna, Ecaterina Moruzi, o coboritoare a lui Constantin Mavrocordat după mamă, era o natură aleasă, căreia îi plăcea natura, primblările pe lună în caice, pe iazul Herestrăului sau spre singurateca insulă a Sfântului-Lefter, modele apusene, viața socială⁶⁾. Fiica lor, Ralu, măritată cu postelnicul Al. Manu, și acela un

1) Archivele consulatului general german din București nu cuprind decât lucruri mai noi.

2) «Ein Freund, Kenner und Beförderer der Wissenschaften, so viel es der Zustand dieses Landes leidet» (Sulzer, III, 51-2).

3) Hurmuzaki, VII, 132; Engel, *N. Gesch. der Walachei*, 34; *Manassis Eliadis Oratio* (v. titlul complet mai departe), 62-6; Sulzer, I, 291 (zidirea Curții de la Mhaș-Vodă).

4) Sulzer, III, 52; Hurmuzaki, VII, 374; *Manassis Eliadis Oratio panegyrica ad celsissimum ac serenissimum... Hypocritem, serenissimum ducem totius Valachie* (Leipzig 1781, latinește și grecește) Iliad a tradus «Filosofia chimică» de Fourcroy în aplă (Viena 1802, în 8°) (v. Iken, II, 121).

5) Sulzer, III, 339.

6) «Welche Fürstin eines freyen Staates zu seyn verdiente» (Sulzer, III, 683-4). Cf. Comnen-Ipsilanti, 627, 689; Eliade, 30; Sulzer, I, 296, 300; II, 375-6; III, 336-7. În 1797, Al. Ipsilanti cere o consultație medicală la Paris pentru dânsa (Hurmuzaki, *Supl.* 13, 476-7).

Bustul lui Ipsilanti, la Brănu.

om distins, cunoscând limbile Apusului, — vorbia bine franțuzește și avea «o înfațișare *francă*,» pe care o admiră Sestini¹⁾. Beizadelele Constantin și Dimitrie fură crescuți foarte bine, cu dascăl pentru grecește, — părintele Iosif, — profesor de franțuzește, — Linchoult, — preceptor european, — Raicevich, secretariul Domnului și, înainte de dânsul, abatele Bancini, editorul lui Giannone²⁾: cel d'întăi ajunse ast-fel «cel mai amabil și mai instruit tânăr grec,» cunoscând limbile clasice și europene, priceput în musica occidentală³⁾.

Alexandru Ipsilanti a fost apoi un gospodar bun și un om milos, care știa să câștige milioane fără să ruineze țara, care avea arta de a governa fără ajutorul armășului⁴⁾. Populația fu crescută; emigrația peste Dunăre și în Statele imperiale se opri; ba încă Bulgari trecură riul la noi⁵⁾ și Ungurii din Ardeal fură atrași prin dări scădute și administrație specială⁶⁾. Dacă contribuțiile nu fură micșurate, ele se luară cu ordine, în șferturi definitiv fixate, fără hrăpire și abusuri. Dreptatea se organizează; instituții de cultură și caritate fură create; școlile din București, Buzău și Craiova erau dintre cele mai bune din lumea elenică⁷⁾. Un Domn ca acesta arăta de ce ar fi fost capabili cei mai buni dintre Fanarioți, dacă n'ar fi fost fatalitatea concurenței la tron și termenul neîndestulător al Domniei⁸⁾. «Ipsilanti e singurul,» scrie Lagarde, «care, după șese ani de stăpânire, a lasat păreri de rău⁹⁾.» Cât a domnit el, nici o pedeapsă cu moarte n'a fost executată¹⁰⁾. Grigore Ghica-i era vrăjmaș de moarte: când Ipsilanti află teribila soartă ce se pregătește rivalului său, el îi dădu de știre¹¹⁾. Domnia lui a doua oară în Muntenia n'are un caracter al ei; pe cea din Moldova o cunoaștem¹²⁾: o luptă de doi ani cu o situație imposibilă. Nevoia, ca și simpatiile sale pentru civilizație, îl aruncară în brațele Imperialilor. Am vădut bănuielele ce cădură asupra-i pentru soarta consulului König. Pedeapsa și-o primi mai târziu, când Constantin, fiul său, ajuns Domn în Muntenia, fugi la Ruși și bătrânul plăti cu capul, după luni întregi de chinuri, greșala altoia¹³⁾.

Alexandru Suțu afirmă, în *Istoria Revoluției grecești*, că bine-facerile răspândite în Brünn de Domnul captiv, făcură pe locuitori să-i comande portretul, care fu așezat la Rathhaus¹⁴⁾. Nu știm dacă scriitorul grec se înșală ori ba: astăzi însă nici-un chip de al lui Ipsilanti nu se găsește la Primăria din Brünn. În schimb, există unul la Viena,

1) Sestini, *Viaggio da Costantinopoli a Bukaresti* (Roma, Fulgoni, 1794), I; Comnen-Ipsilanti, 689, 693; Sulzer, II, 305-6; II, 8, 162-3.

2) Sestini, *Viaggio fino a Vienna*, 2, 9, 20-3; Sulzer, III, 48-9; Carra, 186.

3) Jacques Dellaway, *Constantinople ancienne et moderne*, tr. A. Morellet, Paris, «an VII,» II, 171. Cf. Sulzer, II, 8 n. a; Soutzo, *o. c.*, 27 n.—Și bucătarul lui Ipsilanti era Apusean, un Frances (Sestini, *l. ult. c.* și Hurmuzaki, *Supl. I*, 7).

4) Erbiceanu, *Chr. grecă*, 189; Hauterive, *o. c.*, 7 și n. 5; Sulzer, III, 362, 364, 391.

5) Raicevich, 210.

6) Unii în Bîrăgan (Sulzer, I, 299; cf. 401).

7) Cf. V. A. Urechă, *Istoria Românilor*, I (București 1891), 39 și urm.; Comnen-Ipsilanti, 561, 590-1; Sulzer, III, 257-9, 386-7.

8) Cf. Sulzer, III, 702 și Lejeune, 101 n.

9) Lagarde, *o. c.*, 328-9. Moldovenii mulțămira Porții, în 1787, pentru numirea lui (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 329-30).

10) Raicevich, 148; Comnen-Ipsilanti, 561. Cf. însă Raicevich, 161; Sulzer, III, 211.

11) Raicevich, 178.

12) V. mai sus, pp. XLI-III. Secretariul lui în această Domnie fu J. B. Lechevalier, în 1800 «membru al societății libere de știință și arte din Paris, al academiilor din Edinburgh, Göttingen, Cassel și Madrid,» autorul «Călătoriei Propontidei și Mărei-Negre» (Paris, Dentu, 1800). Acesta era, ni spune Metzburg, un om iubit pentru caracterul său sincer și îndatoritor. V. și, mai jos, 17 n. 1.

13) Lejeune, 75 n. 1; *A. Fr.*, II, 417, 426; *Beschreibung*, 147; Langeron, 135-5; Rizo-Rangabé, 154.

14) Al. Soutzo, *Histoire de la révolution grecque* (Paris, Didot, 1829, în 8°), p. 24 n.: «Conduit à Brine, en Moravie, il s'y concilia par ses bienfaits l'affection des habitants, témoin son portrait fait à leurs frais, qu'on y voit encore, à l'Hôtel-de-Ville.» D. arhivariu al orașului, dr. D. Bretholz, ne asigură că portretul nu se află la Primărie.

unde Domnul sprijini probabil stabilirea unui magazin de broderii, lucru pentru care proprietarul alege firma : «*Zum Fürsten Ipsilanti*» și-și zugrăvi pe tablă bine-făcătorul. E o frumoasă și blândă figură de bătrân, care amintește spusele lui Metzburg asupra aierului de sinceritate care distingea originalul. Ipsilanti avea atunci 63 de ani¹⁾.

La Brünn, în locul unui tabloù, de care întrebam, d. archivariu al orașului, dr. B. Bretholz, mi-a semnalat o statuie. De-asupra casei cu numărul 4 din Grillewitz-Gasse, clădirea unde a fost probabil internat Ipsilanti, se vede anul 1788, în arcu portei, apoi, mai sus de linia acoperișului, pe un pedestal lat și scurt, cu inscripția *Ipsilanti, Fürst v. Moldau*, Domnul așezat grecește, cu ciubucul în gură. Nu pot crede că o intenție caricaturală a determinat pe artist ; probabil Ipsilanti a posat așa. Sulzer ni spune, în adevăr, că, la petreceri, «Domnul stă totdeauna cu ciubucul în gură în dreapta unei sofale largi cât o scenă și acoperită cu perini foarte scumpe, iar Doamna în stânga²⁾». Ideia de maiestate, ca și cea de bună cuvîntă, sunt foarte variabile.

Volumul al treilea din suplimentul Iⁱⁱ al culegerii Hurmuzaki reproduce un «Ipsilanti, Domn al Moldovei» cu totul deosebit. Fața e mai lungăreată, barba mai scurtă, și ascuțită, mustețile mai fine și încrețite, nasul mai tipic grecesc. Probabil că figura, care înfățișează neapărat pe *acest* Ipsilanti, e făcută cu mult înaintea, pe timpul când Alexandru, Domn în Muntenia, avea ceva peste patru-zeci de ani³⁾.

Dăm în volumul de față, pentru a pune la dispoziția publicului întreagă iconografia acestui Domn, un alt chip, pastrat în Biblioteca Academiei Române, chip descris de d. D. Sturdza în cunoscutul său studiu asupra portretelor Domnilor români⁴⁾. Legenda poartă : «Alexandru Ipsilanti, Domn al Munteniei.» Figura s'ar putea concilia cu cea din *Supl. I³* : nasul singur e alt-fel, drept pe muche și lățit tătarește la vârf. Ca expresie, opera e foarte slabă : în locul blândeței chipului din Viena, în locul agerimei și rețe a gravurei din 1788, avem un aier prăpădit, de mandarin chinez. Ipsilanti n'a putut nici într-o vîrstă, judecând după celelalte portrete și după natura omului, să aibă o față ca aceasta.

Despre a patra ilustrație a volumului nostru a fost vorba mai sus : e portretul lui Calimah, făcut pentru *Κώδιξ πολιτικός*, unde a apărut, de viitorul consul Kreuchely, în 1817, și săpat de Vlasie Höfel.

Îmi rămâne să mulțănesc tuturor celor ce m'aù ajutat în această lucrare, cu atât mai mult cu cât asemenea persoane continuă încă a fi niște onorabile excepții. Mulțănesc deci Domnului Ioan Bianu și personalului Bibliotecii Academiei Române, care mi-a înlesnit, cu adevărate pierderi de timp, lucrul, Domnilor C. Erbiceanu și C. D. Anghel, cari mi-aù comunicat documente inedite, domnului paroh H. Meyer de la biserica luterană din București, care a făcut tot ceia ce i-a stat prin putință pentru a-mi deschide arhivele Comunității, și, mai mult decât ori-cui, Domnului Dimitrie A. Sturdza, care prețuiește la alții activitatea istorică, pe care n'o uită însuși, în mijlocul altor ocupații, și o răsplătește, mai mult decât se cuvine, în cazul mieu, moral și material.

NECULAÎ IORGA

1) După Rizo-Rangabé, *o. c.*, 154. Carra îi dă abia 35 de ani înainte de Octobre 1777 (*Histoire*, 130). — Magazinul se află în Seiler-Gasse, și proprietariul său actual a avut bunătatea de a-mi permite să iau o reproducere fotografică a vechii table.

2) Sulzer, III, 337.

3) Cf. și D. A. Sturdza, *Memorii asupra portretelor Domnilor români* (București 1875), 46.

4) Pp. 41-5. D-sa citează și o altă ediție a portretului, cu legenda greacă.

Introducere bibliografică ¹⁾.

Abesci (Élias). *État actuel de l'empire ottoman, traduit de l'anglais par M. Fontanelle*, Paris, Lavillette, 1792, 2 vol. in 8°. [Există o traducere germană: E. Habesci, *Der gegenwärtige Zustand der ottomanischen Pforte, aus einer französischen Handschrift ins Englische und aus diesem ins Deutsche übersetzt*; in 8°, Lübeck, Niemann, 1785]. Citat (t. II): *Abesci*.

Alessandrescu (C.). *Dictionar geografic al județului Ilfov*, publicat de Societatea geografică română, București, 1892, in 8°.

Anonimul turec. V. Șăineanu (L.).

Asachi (G.). *Nuvele istorice a[le] României*, ed. a 3^a, Iași, 1867, in 8°.

Asachi (Leon sau Lazăr). *Bordeiul indienesc*, tradus de —, Iași, 1821, in 8°.

Asachi (Lazăr). *Jucăria norocului sau istorisirea pentru prințul Menșicof*, Iași, 1816, in 8°.

Aurelian (P. S.). *Schife asupra stărei economice a României în secolul al XVIII^{lea}*, București, Tipografia Academiei Române, 1882, in 8°.

Baicoianu (C.). *Gesch. der rumänischen Zollpolitik seit dem 14 ten Jahrhundert bis 1874*, Stuttgart, Cotta, 1896 (in *Münchener volkswirtschaftliche Studien*, herausgegeben von Brentano und Lotz, XIV).

Batthyáni (Vinc.). *Reise durch einen Theil Ungarns, Siebenbürgens, der Moldau und Buccovina im Jahr 1805*, Pesta, Hartleben, 1811, in 12°. [De același autor: *Reise nach Constantinopel*, Pesta, 1810, in 12. Există și o traducere olandesă: *Reize door een Gedeelte van Hongaryen, Zevenburgen, Moldavien en Buccovina naar het hoogduitsche*, Leeuwarden 1813, in 8°].

B. * * * (M. de.) (Bauer) (F. G. de). *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfurt-Leipzig, Varrentrapp, 1778, mare in 8°. [Ediția a doua, cea întrebuintată aici, la sfârșitul lui Carra]. Citat: Bauer. [Trad. grecească, de Nec. Lazar din Ianina, București, 1789, in 4° mic.]

¹⁾ Titlurile unor cărți citate fiind date inexact sau necomplete și pentru a ușura trimeterile, am crezut bine să ajut pe cititorii printr'un indice bibliografic. Cărțile ce nu le-am putut vedea le însemn cu *.

Beaujour (Félix de). *Tableau du commerce de la Grèce, formé d'après une année moyenne depuis 1787 jusqu'en 1797*, Paris, Renouard, 1800, 2 vol. în 8°. [De același: *Voyage dans l'empire ottoman ou description de ses frontières*, Paris, Didot, 1829, 2 vol. în 8°].

Beldiman (Al.). *Tragodia saă mai bine a zice jaluica Moldovei întâmplare după răsărătirea Grecilor, 1821*, în Kogălniceanu, *Cronici* (v. mai jos), III, 337 și urm. [Ediția 1^a, supt titlul de: *Eterie saă jaluicile scene prilejite în Moldavia din răsărătirile Grecilor, prin șeful lor Alexandru Ipsilanti . . .*, editată de Banul și cavaleriul Alecu Balica, Iași, Tipografia Buciumului român, 1861, în 8°. Adausuri în *Buciumul român*, I].

Beldiman (Al.). *Istoria lui Numa Pompiliu*, Buda, 1820, în 4°.

Beldiman (Al.). *Tragodia lui Orest*, Buda, 1820, în 4°.

Bellanger (Stanislas). *Le Kéroutza, voyage en Moldo-Valachie*, 2 vol., Paris, în 8°. Librairie française et étrangère, 1846.

Bengesco (G.). *Bibliographie franco-roumaine*, I, Bruxela, 1895, în 8°.

Bengescu (G.). *Vasile Alecsandri, studii istorice, literare și bibliografice asupra vieții și operilor sale*, în *Convorbiri literare*, XX n° 2; XXI, n° 10, 11, 12; XXII, n° 1; XXV.

Beschreibung der beyden Fürstenthümer, Viena, Schrämbel, 1810, în 8°.

Bethlen (Nec.). *Önéletirása*, în *Magyar történelmi emlékek*, v. II-III, Pesta, 1858, 2 vol. în 8°.

Bianu (I.). *Catalogul manuscriptelor românesce din Biblioteca Academiei*, fasc. 1-a, București, Socec, 1897, în 8°.

Bianu (I.). *Întâit bursieri români în străinătate*, în *Revista Nouă*, I, 421—31.

Bibesco (G.). *Règne de Bibesco*, 2 vol. în 8°, Paris, Plon, 1893.

Billecocq (Ét.-Adolphe). *Album moldo-valaque*. Fără an și loc [Paris 1848], în fol. [Extras din *Illustration*, t. XI-XIII].

Blancard (Th.). *Les Macroyéni*, Paris, Flammarion, fără an.

Blaquières (Éd.). *Histoire de la révolution actuelle de la Grèce*, trad. de l'anglais par le docteur Blaquières, Paris-Leipzig, Bosange, 1825, în 8°.

Bogdan (Ioan). *Vechile cronici moldovenești până la Urechidă*, București, 1891, în 8° mare.

Boscovich (Rugg.-Gius.). *Giornale di un viaggio da Costantinopoli in Polonia*, Bassano, Remondini, 1784, în 8°. [Călătoria se face în 1762; v. p. 2. Traducere franceză, Lausanne, Fr. Granet, 1772, în 12; ed. germană, Leipzig, Breitkopf, 1779, în 8°].

Boué (Ami). *La Turquie d'Europe*, 3 vol. în 8°, Paris, Bertrand, 1840.

Brăiloiu (C.). *Pravilniceasca condică a Domnului Alecsandru Ioan Ipsilanti IV.*, București, 1841, în 4°.

* **Brăiloiu (C.).** *Albumul științific și literar*, București, 1847.

Brooks (Oliphant), O'Brien und Smyth. *Süd-Russland und die türkischen Donauländer*, Leipzig, Lorck, 1854, în 8°.

Cantemir (Dim.). *Descriptio Moldaviae*, ed. Academiei Române, în *Operele principelui D. Cantemir*, București, Tipografia Curței, 1872, în 8° [editor Papiu Ilarian].

Carlyle (Th.). *Friedrich the Great*, ed. Chapman și Hall, Londra, fără an, 10 vol. în 8°.

C. * * * (•Monsieur•). *Essai particulier de politique, dans lequel on propose un partage de la Turquie européenne . . .* À Constantinople, 1777, în 16° [E de Carra].

Carra [Jean-Louis]. *Histoire de la Moldavie et Valachie*, Iași (sic), 1777; Neufchâtel, 1781 [trad. germ. Frankfurt-Leipzig, 1789, în 8°; Nürnberg, 1821, în 8°; trad. rom. de N. T. Orășanu, București, 1857, în 8°].

Châteaubriand (Fr. de). *Congrès de Vérone*, în *Oeuvres complètes*, XII, Paris, 1861, în 8°.

Chiaro (del). *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Veneția, 1718, în 8°.

Chirița (C.). *Dicționar geografic al județului Iași*, ed. Soc. geografice, București, 1888, în 8°.

***Cochelet.** *Itinéraire des principautés de Valachie et Moldavie*.

Codrescu (Teodor). *Uricariul*, 22 vol. în 8°, Iași, 1852—92.

Colson (Félix). *De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, Pougin, 1839, în 8°. [De același autor: *Précis des droits des Moldaves et des Valaques*, Paris, 1839, în 8°, tradusă de d. D. Sturdza, supt titlul de: *Scurta descriere a drepturilor Moldovenilor și a Muntenilor*, Iași, 1856, în 8°].

Conachi (C.). *Pocsi, alcătuiri și tălmăcirii*, Iași, Șaraga, 1888. [Și, în 2 vol. cu o singură paginație, în «Colecțiunea Șaraga» fără an. Aceiași ediție].

Coxe (Will.). *History of the house of Austria*, ed. Bohn, Londra, 1847—53, 3 vol. în 8°.

Craven (lady). *Voyage en Crimée et à Constantinople en 1786*, tr. Guedon de la Berchère, Paris, Maradan, 1789, în 8°. [Ediție germană: lady E. Craven, *Briefe auf einer Reise durch die Krim nach Constantinopel, aus dem englischen*, Leipzig, Kummer, 1789, mare în 8°].

[**Croze d'Ain.**] *De la situation de la Valachie sous l'administration d'Alexandre Ghika*, ed. a treia, Bruxela, 1842, în 8°.

Cuza (A. C.). *Țărani și clasele dirigente*, Iași, Tipografia națională, 1896. [Cuprinde discursuri și un articol publicat în *Arhiva societății științifice și literare din Iași*, VII].

Cuza (A. C.). V. Kuch.

Dadich (Fr.). *Denkwürdigkeiten von Constantinopel*, în *Allgemeine Bibliothek von Mitgliedern des königlichen Instituts der historischen Wissenschaften zu Göttingen*, herausgegeben von J.—Chr. Gatterer, IX, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, Halle, Gebauer, 1768—71, în 8° mic.

Demetrescu (Marin). *Documente din arhivele franceze*, în *Arch. soc. št. și lit. din Iași*, VII.

Demetrescu (Marin). *Principatele române în 1822 (Numirea Domnilor pămîntenii)*, în *Conworbiri didactice*, III [fără critică].

Densușianu (N.). *Revoluțiunea lui Horia*, București, 1884, în 8°.

Drăghici (M.). *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, Iași, 1857, Inst. Albinei, 2 vol. în 8°.

Eliadis (Manassis). *Oratio panegyrica ad celsissimum ac serenissimum principem dominum dominum Ioannem Hypselantem, serenissimum ducem totius Valachiae*, Leipzig, 1781, în 4°.

Enăceanu (Ghenadie). *Condica sfântă*, I, București, 1886, în 8° [tras a parte din *Biserica ortodoxă*].

Ἐνθίμιος παραστίζων ὅλης τῆς νόρστας τῶν προβάτων, ms. la Bibl. Ac. Române.

Engel (Joh.-Chr. von). *Geschichte [și Neuere Geschichte] der Walachei*, Halle, Gebauer, 1804, în 8°.

Erbiceanu (C.). *Cronicarii greci, cariți au scris despre Români*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1890, în 4°.

Erbiceanu (C.). *Istoria mitropoliei Moldaviei și Sucevei*, București, Tipografia Cărților bisericești, 1888, în 4°.

Erbiceanu (C.). *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească a Românilor*, în *Bis. ortodoxă*, XVI—XVIII.

Fermendziu (Eusebiu). *Acta Bulgariae ecclesiastica ab anno 1565 usque ad annum 1799*, în *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XVIII, Agram, 1887, în 8°.

Fessler (Ig. Aur.). *Geschichte von Ungarn*, ed. Ernst Klein, 3 vol. în 8°, Leipzig, Brockhaus, 1867—74.

Fotinò (Dionisie). *Ἱστορία τῆς πάλαι Λαλίας*, 3 vol. în 8°, Viena, 1819.

Frunzescu (Dim.). *Dictionaru topograficu si statisticu alu Romaniei*, București, Tip. Statului, 1872, în 8°.

GanESCO. *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour, son avenir*, Bruxela, Muquardt, 1855, în 8°.

Gatterer (D. Christ. Wilh. Jak.). *Abhandlung von dem Handelsrange der osmanischen Türken*, Mannheim, Schwan și Götz, 1792, în 8°.

Gaudin (Ém.). *Discours prononcé sur l'armée d'Orient*, Paris, Imprimerie nationale, 1800, în 8°.

Gentz (chev. de). *Dépêches inédites du — aux hospodars de Valachie*, 3 vol. în 8°, Paris, Plon, 1876-7.

Gervinus (G.-G.). *Insurrection et régénération de la Grèce*, tr. Minssen și Sgouta, 2 vol. în 8°, Paris, 1863.

Ghica (D. I.). *La France et les Principautés Danubiennes de 1789 à 1815*, în *Annales de l'école libre des sciences politiques*, An. XI (1896), n° 2 și 3.

Ghica (Ion). *Convorbiri economice*, ed. a 3-a, București, Soccec, 1879, în 8°.

Ghica (Ion). *Scrișori către V. Alecsandri*, ed. a 2-a, București, Soccec, 1887, în 8°.

Golescu (Dinu). *Înscunare a călătoriei mele*, Buda, 1826, în 8°.

Golescu (Dinu). *Adunare de pilde*, Buda, 1826, în 8°.

Golescu (Dinu). *Adunare de tractaturi*, Buda, 1826, în 8°.

[Grigore al II-lea]. *Dovedire în potriva cresului Armenilor, acum tipărită în zilele prea-înnălțatului și prea-luminatului nostru Domn Grigorie Dimitrie Ghica VV. cu blagoslovenia Preosfințitului mitropolit a toată Ungrovlachia kyriu kyriu Grigorie, de carele și s'au adunat și s'au tâlmăcit spre folosul neamului nostru*, București, 1824, în 8°.

Gugomos. *Reise von Buckarest . . . des Kammerherrn von — (1789)*. Landshut, Thomann, 1812, în 8°.

Haag (G.). *Das stettiner Exil eines moldauischen Woiwoden*, în *Baltische Studien*, XXXI (1881), 157-162.

Hakluyt (R.). *The principal navigations, voyages, traffiques and discoveries of the english nation*, 2 vol. în 4°, Londra, Bishop, 1598; ed. a 2-a, Londra, Evans, 1819, în 8° mare.

Hammer (Ios. von). *Geschichte des osmanischen Reiches*, ed. din Pesta, 1827-35, 10 vol. în 8°.

Harsányi (Iacobus Nagy de). *Colloquia familiaria turcico-latina... seu status turcicus loquens*, Berlin, 1672.

Hasdeu (B. P.). *Archiva istorică a României*, 2 vol. și o fasciculă, în 4°, București, 1865-7.

Hauterive (contele de). *La Moldavie en 1785*, în *Revue de Géographie*, 1879 [și tras a parte]. [De același, *ibid.*, 1877, *Journal d'un voyage de Constantinople à Jassy*].

Hurmuzaki (Eud. de). *Documente privitoare la Istoria Românilor*, 26 vol. București, Socec, 1876-97, în 8°.

Hurmuzaki (Eud. de). *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, București, Socec, 1878-86, 5 vol. în 8°.

Iken (dr. Carl). *Lenkothca, eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands*, 2 vol. în 8°, Leipzig, Hartmann, 1825.

Ionnescu-Gion (G. I.). *Din Istoria Fanariofilor în România. Nicolae P. Mavrogheni și lady Craven* (în *Revista Nouă*, III, 184-91 și în vol. *Din istoria Fanariofilor*, București, Socec, 1891, în 8°).

Ionnescu-Gion (G.). *Doctorul Constantin Caracași* (în *Revista Nouă*, III, 281-8 și în volumul *Portrete istorice*, București, Steinberg, 1890, în 8°).

Iorga (N.). *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor*, București, Imprimeria Statului, 1895-7, 2 vol. și o fasciculă, în 8°.

Iorga (N.). *Un călător engles înaintea de eteric*, în *Arch. soc. șt. și lit. din Iași*, VII.

Iorga (N.). *Călătoriile lui Domenico Sestini*, în *Arch. soc. șt. și lit. din Iași*, III.

Ipsilanti-Comnen (Atanase). *Tà πύλη τῆς ἑλλάδος (1453-1789)*, ed. archim. Gherman Aftonidul, Constantinopol, tip. I. A. Vretòs, 1870 [traducere parțială de G. Erbiceanu, în *Arch. soc. șt. și lit. din Iași*, VII].

«Journal de Saint-Petersbourg».

Karaczay (contele I. de). *Beiträge zur europäischen Länderkunde, Die Moldau, Wallachey, Bessarabien und Bukowina*, Viena, Strauss, fără an. [Un colonel baron Karaczay e citat de Gugomos, 119, 135, 137, în 1789].

Kemény (Ioan). *Memorii (Erdélyi fejedelm. — Önéletírása)*, ed. Szalay, Pesta, Heckenast, 1856, în 8°.

Ker Porter (Rob.). *Travels in Georgia, Persia, Armenia, ancient Babylonia, etc., during the years 1818, 1819 and 1820*, 2 vol. în 8° mare, Londra, Longman, 1822.

Kleemann (Nik. Ernst). *Reisen von Wien über Belgrad bis Kilianova (1768-1770)*, Leipzig, 1773, în 8°.

Klopp (Onno). *Frédéric II, roi de Prusse et la nation allemande*, 2 vol. în 8°, trad. Borchgrave, Bruxela, 1866.

Kogălniceanu (M.). *Archiva românească*, ed. a 2^a, Iași, 1860.

Kogălniceanu (M.). *Chronicle României*, 3 vol. în 4°, București, Impr. națională, 1872-4.

Kogălniceanu (M.). *Desrobirea Țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești și emanciparea țăranilor*, București, Ac. Rom., 1891, în 8°.

Kosmeli. *Harmlose Bemerkungen auf einer Reise über Petersburg, Moskau, Kiew nach Jassy*, Berlin, Schüppel, 1822, în 8°.

Kuch (C. A.). *Moldauisch-walachische Zustände in den Jahren 1828 bis 1843*, Leipzig, Michelsen, 1844, în 12. [Traducere românească de A. C. Cuza, în *Convorbiri literare* pe 1893].

Lagarde (contele de). *Voyage de Moscou à Vienne, par Kiew, Odessa, Bucharest et Hermannstadt*, Paris, Treuttel și Würtz, 1824, în 8°.

Langeron (generalul conte de). *Mémoires*, în Hurmuzaki, *Supl.* I^a.

*L[aurençon] (F. G.). *Nouvelles observations sur la Valachie. . . , suivies d'un précis historique sur les événements qui se sont passés dans ces provinces en 1821*, Paris, 1822, Égron et Ponthieu, în 8°.

Laurian și Bălcescu, *Magazinul istoric pentru Dacia*, 5 vol. în 8°, București, 1845—7.

Leake (Will. Martin). *Researches in Greece*, Londra, Booth, 1814, în 4°.

Lechevalier (J. B.). *Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin*, Paris, Dentu, 1800, 2 vol. în 8° [trad. germ. Liegnitz-Leipzig, 1801, în 8°; *Voyage de la Troade*, 3 vol. în 8°, Paris, 1802].

Legrand (L.). *Généalogie des Maurocordato*, Paris, 1886, în 8°.

Lejeune (J. M.). *Voyage en Valachie et Moldavie, avec des observations sur l'histoire, la physique et la politique, augmenté de notes et additions pour l'intelligence des divers points essentiels*, Paris, Masson et fils, 1822, în 8°.

Lesviodax (Al. Geanoglu). *Istorie bisericească pe scurt*, București, 1845, în 8°.

*[Lowe (sir Hudson)]. *History of the captivity of Napoleon . . . , from the letters of—, by W. Forsyth*, Londra, 1853, 4 vol. în 8°.

Macmichael (Will.). *A Journey from Moscow to Constantinople in the years 1817, 1818*, Londra, 1819, în 4°.

Manso (J. C. F.). *Geschichte des preussischen Staates vom Frieden zu Hubertsburg bis zur zweyten Pariser Abkunft*, 3 vol. în 8°, Frankfurt-pe-Main, 1819.

Melchisedek. *Chronica Romanului*, 2 vol. în 8°, Roman, 1874-5.

Melchisedek. *Schife din viața lui Filaret al II^{ea}*, în *An. Ac. Rom.*, ser. a 2^a, VIII.

Mémoires biographiques-historiques sur le comte J. Capodistrias, 2 vol. în 8°, Paris, Bertrand, 1838.

[Moltke (H. von)]. *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei*, Berlin, 1841, în 8°.

National (*Le*), ziar, pe 1838—9.

Neale (Adam). *Voyage en Allemagne, en Pologne et en Turquie*, trad. Def., Paris, Gide, 1818, 2 vol. în 8°.

Neigebaur (J. F.). [V. bibliografia acestui scriitor pe p. LXIV și notele].

Noyers (Pierre des). *Lettres*, Berlin, Behr, 1859, în 8°.

Odobescu (A. I.). *Petru Poenaru, cuvîntare asupra vieții și activității lui*, București, 1889, în 8°.

Odobescu (A. I.). *Scrieri literare și istorice*, 3 vol. în 8°, București, Socec, 1887.

Oncken (W.). *Das Zeitalter der Revolution*, 2 vol. în 8°, Berlin 1886.

Papadopol-Calimah (Al.). *Despre Gheorghie Ștefan-Voevod*, București, 1886, în 8°.

Papadopol-Calimah (Al.). *Scrisoare despre Tecuci*, în *Convorbiri literare*, XIX.

Papadopol-Calimah (Al.). *Generalul Pavel Kisseleff în Moldova și Țeara-Românească*, în *Analele Academiei Române*, ser. a 2^a, IX.

Papadopol-Calimah (Al.). *Din istoria legislațiunei Moldovei*, în *Arch. soc. și lit. din Iași*, VII.

Papiu Ilarian (A.). *Tesauru de monumente istorice*, 3 vol. în 8°, București, 1864.

Parant [v. bibliografia la p. LXV, n. 2].

Pertusier (Ch.). *La Valachie, la Moldavie et de l'influence politique des Grecs du Fanal*, Paris, 1822.

Peyssonel. *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, 2 vol. în 8°, Paris, 1787. [tr. germ. de Ern. Wilh. Cuhn, Leipzig, Weygand, 1788, în 8°].

Philippides (Daniil). *Περὶ τῆς Ῥουμανίας*, Leipzig, Tauchnitz, 1816, în 8°.

Picot (É.). *Notice biographique sur Nicolas Mănescu*, Paris, 1883, în 8° (extras din *Mélanges orientaux publiés par l'École des langues orientales vivantes*).

Polek (Joh.). *Die ehemalige russische Münzstätte in Sadagóra*, Cernăuți, 1894, în 8°.

P[ons]. *Ungarn und die Walachei in neuester Zeit*, Leipzig, Reclam, 1840, în 8°.

* Porsch (R.). *Die Beziehungen Friedrich des Grossen zur Türkei bis zum Beginn und während des siebenjährigen Krieges*, Marburg, 1897, în 8°.

Prokesch-Osten (Anton, baron de). *Geschichte des Abfalls der Griechen*, Viena, 1867, 6 vol. în 8°, K. Gerold.

Protul (Gavril). *Viața lui Nifon*, ed. C. Erbiceanu, București, 1888, în 8°.

Quin (J.). *A stream voyage down the Danube*, 2 vol. în 8°, Londra, 1835, în 8°.

R[ădulescu] (I. Eliade). *Le protectorat du czar*, Paris, Comon, 1850.

Raicevich (Ign.-Stef.). *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, Neapole, 1788, în 8°; Milan, 1822 [tr. germ. Viena, Kurzbek; Strassburg, 1790, în 8°; tr. franc. Lejeune, Paris, 1822].

Râmniceanu (Chiriac). *Serierea ieroschimonachului*, în *Biserica ortodoxă*, XII-XIII.

Râmniceanu (Naum). *Epistola unui boier moldovean*, în *Biserica ortodoxă*, XIII.

Ranke (Leopold). *Die serbische Revolution*, ed. a 2^a, Berlin, Dunker și Humblot, 1844, în 8°.

R[ecordon] (P.). *Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants, écrites de 1815 à 1821*, Paris, 1821, în 8°.

Reisen von Pressburg durch Mähren, beyde Schlesien und Ungarn nach Siebenbürgen und von da zurück nach Pressburg, Franckfurt-Leipzig, 1793, în 8°.

[Renner von]. *Reise der russischen kaiserlichen ausserordentlichen Gesandtschaft an die ottomanische Pforte im Jahr 1793*, 2 vol. în 8° mare, Petersburg, 1803.

Rizo-Néroulos (Iac.). *Histoire moderne de la Grèce depuis la chute de l'empire d'Orient*, Geneva, Cherbuliez, 1828, în 8°.

[Rizo-Rangabé (Eug.)]. *Livre d'or de la noblesse phanariote*, Atena, 1892, în 8°.

Rosen (G.). *Geschichte der Türkei von dem Siege der Reform im Jahre 1856*, 2 vol. în 8°, Leipzig, 1866.

Șăineanu (L.). *Starea țărilor române; după un chronicar turc contemporan cu Cantemir*, în *Revista Nouă*, III, 19-30.

Șăineanu (L.). *Elemente turcești în limba română*, București, 1885, în 8° (și în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, II).

Saint-Marc Girardin. *Souvenirs de voyages et d'études*, Paris, Amyot, fără an.

Salaberry (contele Carol de). *Essais sur la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1821, în 8°, [De același: *Voyage à Constantinople*, Paris, 1799, în 8°].

Ségur (contele Ludovic-Filip de). *Mémoires ou souvenirs et anecdotes*, 3 vol. in 8°, Paris, 1842.

Sestini (Dom.). *Descrizione del viaggio fatto da Vienna insino a Rusciuk*, Berlin, 1807, in 8°.

Sestini (Dom.). *Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna*, Florența, Tondini, 1815, in 8°.

Sestini (Dom.). *Viaggio da Costantinopoli a Bukoresti*, Roma, Fulgoni, 1794, in 8°.

Șincai (G.). *Chronica Românilor*, ed. a 2^a, București, Tipografia Academiei Române, 3 vol. in 8°, 1886.

Sion (C.). *Archondologia Moldovei*, ed. G. Ghibănescu, Iași, Tip. Buciumului Român, 1892, in 8°.

Soutzo (Al.). *Histoire de la révolution grecque*, Paris, Didot, 1829, in 8°.

Staël (Madame de). *Dix années d'exil*, în *Oeuvres complètes*, XV, Paris, 1821, in 12.

Stamatiadis (Epaminonda). *Βιογραφία τῶν Ἑλλήνων μεγάλων διεργηρέων*, Atena, Tefariki, 1865, in 12.

[Struve (Chr. de)]. *Voyage en Krimée . . . par un jeune Russe*, Paris, Maradan, 1802, in 8°. [Ediția germană originală, supt titlul: *Reise eines jungen Russen von Wien in die Krimm*, Gotha, 1801, Ettinger, in 8°. Numele autorului e dat de von Reimer, t. I, pp. III—IV: «Der Verfasser (Herr Kollegienassessor Christian von Struve), ohne dessen Vorwissen das Buch erschien »]

Sturdza (Al. de). *Învățături religioase*, trad. Fil. Scriban, Iași, 1844, in 8°.

Sturdza (Al. de). *Duplul paralel*, trad. Scriban, Iași, 1851, in 8°.

Sturdza (Al. de). *Epistoliile saū scrisori despre datoriile sfințitelor diregătorilor preușești*, trad. Scriban, 2 vol. in 8°, Iași 1843.

Sturdza (Al. de). *Enchiridiul*, trad. din grecește de Eufr. Poteca, București, 1832, in 8°.

Sturdza (Al. de). *Oeuvres posthumes*, Paris, 1859, in 8°.

Sturdza (D. A.). *Asupra portretelor Domnilor români*, București, 1870, in 12.

Sturdza (D. A.). *Uebersicht der Münzen*, Viena, 1872, in 8°, extras din *Numismatische Zeitschrift* a lui Karabacek, IV.

Sturdza (D. A., D. C. — și Ghenadie Petrescu, apoi D. A. — și C. Colescu-Vartic). *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, I², II—VII, București, Göbl, 1888—96, 8 vol. in 8°.

Sulzer (Fr.-Iosif). *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Viena, Gräffer, 3 vol. in 8°, 1781—2.

Szilágyi (Al.). *Okmánytár II. Rákóczy György*, Budapesta, 1874, in 8°. [*Mon. Hung. Hist. Dipl.*, XXI.]

Szinnyei (Ios.). *Magyar Irók*, Budapesta, 1890 și urm., 4 vol. și 7 fascicule in 8°.

Tancoigne (J. M.). *Lettres sur la Perse et la Turquie d'Asie*, Paris, Nepveu, 1819, 2 vol. in 8°.

Tchitchagoff (amiral). *Mémoires*, în «Bibliothèque russe, nouvelle série», VII, Leipzig, Franck, 1862, in 12. [Alte ediții, v. Bengesco, *Bibl. fr. roum.*, I, n° 460].

Teodorescu (G. Dem.). *Viați și operele lui Eufrosin Poteca*, București, 1883, in 8° (și în *Revista pentru istorie, archeologie și filologie*, II).

Teutschländer (W.). *Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde in Bukarest*, București, 1869, in 8°.

Teutschländer (W.). *Geschichte der evangelischen Gemeinden in Rumänien*, București, 1891. [Cf. Sarai, *Nachricht über die Entstehung . . . der evang. Gemeinde in Bukarest*, Petersburg, 1834, in 8°].

Thornton (Toma). *The present state of Turkey*, Londra, Mardman, 1807, in 4°; 1809, 2 vol. in 8° [trad. germ. Hamburg, 1808, in 8°; trad. franc. Paris, 1812, 2 vol. in 8°; trad. rom. parțială: *Starea de acum din oblatuirea gheograficească, orășenească și politică a prințipaturilor Valachiei și Moldaviei*, Buda, Tip. Universității, 1826, in 8°].

Thouvenel (Éd.). *La Hongrie et la Valachie*, Paris, Bertrand, 1840, in 8°.

Timoni (A.). *Nouvelles promenades dans le Bosphore*, Constantinopol, 1844, 2 vol. in 8°.

Tott (baronul Francisc de). *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*, Maestricht, 1785, 4 vol. in 12; Amsterdam, 1785, 5 vol; [trad. germ. Frankfurt-Leipzig, 1787, 2 vol. in 8°].

Traut (H.). *Kurfürst Joachim II. von Brandenburg und der Türkenfeldzug vom Jahre 1542*, Gummersbach, Luyken, 1892, in 8°.

«*Türkische Staatszeitung*» (în turcește?), citată de A. von Hammer, n° LXXI, pp. 629-30.

Tunusli (Frații). *Ἱστορία τῆς Βλαχίας, . . . δαπάνη . . . τῶν* —, Viena, G. Vendoti, 1806, in 8°.

Ubicini (A.). *Univers pittoresque, Provinces d'origine roumaine*, Paris, fără an.

Ueber den Handel in den beyden Fürstenthümern Moldau und Wallachey, in Bernoulli, *Archiv zur neuen Geschichte, Geographie, Natur- und Menschenkenntniss*, II, Leipzig, Beer, 1785, in 8°.

Urechiă (V. A.) *Domnia lui Moruzi, Documente inedite*, în *Memoriile Academiei Române*, ser. a 2^a, XV.

Urechiă (V. A.). *Istoria Românilor*, București, 1888 și urm., 8 vol. in 8°.

Urechiă (V. A.). *Documente relative la anii 1800—31*, în *Analele Academiei Române*, ser. a 2^a, X.

Vaillant (I. A.). *La Roumanie*, 3 vol. in 8°, Paris, Bertrand, 1844.

Vie du prince Potemkin, Paris, 1808, in 8°.

Walsh (R.). *Voyage en Turquie et à Constantinople*, trad. de l'anglais par H. Vilmain et E. Rives, Paris, Moutardier. 1828, in 8° [trad. germ., Dresda-Leipzig, Arnold, 1828; ed. franc., Paris, 1828, in 8°, Paris, Bry, 1854; trad. oland., Amsterdam, 1829, in 8°].

Wickenhauser (Fr. Ad.). *Die deutschen Siedelungen in der Bukowina*, 2 vol. in 8°, Cernăuți, 1888.

Wilkinson (W.). *An Account of the principalities of Wallachia and Moldavia*, Londra, 1820, in 8° [ed. franc., Paris, Boucher, 1821, in 8°; Paris, 1824, in 8°; Paris, 1831, in 8°; trad. resumată, Milan, 1821, in 8°].

Witt (Chr.). *Ueber die Eigenthümlichkeiten des Klima's der Wallachey und Moldau und die sogenannte wallachische Seuche unter der zweiten russischen Armee, während des letzten türkischen Krieges . . .*, übersetzt von W. Thalberg, Leipzig-Dorpat, 1844, in 8°.

Wolf (Andreas). *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, 2 vol. in 8°, Sibiiu, Hochmeister, 1805.

Xenopol (A. D.). *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, 6 vol. in 8°, Iași, Goldner, 1888—93.

Xenopol (A. D.). *Histoire des Roumains*, Paris, Leroux, 2 vol. in 8°, 1895.

Xenopol (A. D. și C. Erbiceanu). *Serbarea școlară de la Iași*, Iași, 1885, in 8°.

Zablotchi-Deseatovschi (A. P.). *Contele Pavel Dimitrievici Chiselv* (în rusește), 4 vol. in 8°, Petersburg, 1882.

Zilot Românul. *Chronică*, ed. B. P. Hasdeu, București, 1884, in 8° (și în *Columna lui Traian*, 1882-3).

Zinkeisen (Joh.-Wilh.). *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, 6 vol. in 8°, Hamburg și Gotha, 1840—63.

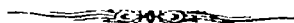

TABLA MATERIILOR

- 1763, după 15 Februar. Iacob Arlaud către Finckenstein, despre situația sa în Moldova. No. 1, pag. 1.
- 1784, Novembre 9. Ernest-Frederic König către rege, despre desertorii austriaci și organizarea unui corp de Poloni și Bucovineni. No. 2, pag. 1.
- 1784, Novembre 9. Raport al lui König, despre situația sa în Moldova. No. 3, pag. 3.
- 1784, Decembre 7. Plângerea lui König către Domnul Moldovei, pentru oprirea corespondenței sale de către Agentul austriac. No. 4, pag. 3.
- 1784, Decembre 8. Raport al lui König, despre afacerea cu Agenția. No. 5, pag. 4.
- 1784, Decembre 16 (Varșovia). Raport al lui von Gaffron, fost ambasador prusian la Constantinopol, despre politica austriacă în Moldova și consulatul prusian. No. 6, pag. 5.
- 1784, Decembre 22 (Varșovia). Raport al lui Buchholz, despre situația lui König în Moldova. No. 7, pag. 6.
- 1785 ? Raport al lui König, despre remonta cailor în Moldova. No. 8, pag. 7.
- 1785, Ianuar 11. Raport al lui König, despre războiul apropiat și comerțul cu Moldova. No. 9, pag. 7.
- 1785, Ianuar 17. Raport al lui König, despre afacerea desertorilor. No. 10, pag. 7.
- 1785, Ianuar 17. Raport al lui König, despre situația, mai ales comercială, a țărilor române și stabilirea de relații cu Prusia. No. 11, pag. 9.
- 1785, Ianuar 28. Raport al lui König, despre remontă. No. 12, pag. 12.
- 1785, Februar 18. Raport al lui König, despre schimbarea Domnului Moldovei, intrigile rusești și apropiatul războiului. No. 13, pag. 13.
- 1785, Februar 28. Raport al lui König, despre *beratul* său. No. 14, pag. 15.
- 1785, Mart 12. Raport al lui König, despre remontă, emigrarea locuitorilor și comerțul prusian în principate. No. 15, pag. 16.
- 1785, Maii. Raport al lui König, despre situația sa în Moldova. No. 16, pag. 17.
- 1785, Maii 1—15. Raport al lui König, despre situația sa imposibilă și despre remontă. No. 17, pag. 17.

- 1785, Maiu 1. Raport al lui König, despre comerțul de stabilit între Prusia și principate, No. 18, pag. 20.
- 1785, Maiu 3. Post-script al lui König, despre noul Domn al Moldovei și secretariul său. No. 19, pag. 21.
- 1785, Maiu 16. Raport al lui König, despre situația unui consul în principate și intrigile lui Raicevich. No. 20, pag. 22.
- 1785, Iunie 1. Raport al lui König, despre un nou firman în afacerea desertorilor și efectul produs asupra Turcilor de pretențiile ruso-austriace. No. 21, pag. 22.
- 1785, Iunie 3. Ordin către König, despre consulat, remontă și comerț. No. 22, pag. 23.
- 1786, August 15. Raport al lui König, despre o ceartă a sa cu Domnul Moldovei, pentru vama mărfurilor aduse din Constantinopol, și reclamarea de desertori. No. 23, pag. 23.
- 1786, Octombrie 15. Raport al lui König, despre influența rusească la Poartă, purtarea Domnilor față cu aliații, instrucțiile ce li se dau și intrigile consulilor în principate. No. 24, pag. 24.
- 1787, Ianuar 16. Raport al lui König, despre schimbară Domnului Moldovei. No. 25, pag. 26.
- 1787, Februar 21. Raport al lui König, despre fuga lui Alexandru Ioan Mavrocordat. No. 26, pag. 27.
- 1787, Februar 26. Raport al lui König, despre mijlocirea corespondenței prusiene de către noul Domn al Moldovei. No. 27, pag. 29.
- 1787, Iulie 1. Raport al lui König, despre averea rămasă de la Mavrocordat Fugarul, întrevederea de la Cherson și conduita celor doi Domni. No. 28, pag. 29.
- 1787, Iulie 1. Raport al lui König, despre corespondența prusiană prin Moldova și un discurs al Agentului imperial. No. 29, pag. 30.
- 1787, Iulie 8. Raport al lui König, despre pregătirile de război și întrevederea de la Cherson. No. 30, pag. 30.
- 1787, August 29 (București). Raport al lui König, despre declarația de război, călătoria sa în Muntenia, proclamațiile Agenției și înaintarea Rușilor. No. 31, pag. 32.
- 1787, Septembrie 10 (București). Raport al lui König, despre arestarea vice-consulului rus la Chilia. No. 32, pag. 33.
- 1787, Octombrie 2 (Iași). Raport al lui König, despre plecarea căpitanului austriac Beddäus, speranțele de ocupație ale hoierilor și purtarea Agentului Austriei la București. No. 33, pag. 34.
- 1787, Novembre 25. Raport al lui König, despre purtarea Turcilor din Iași și măcelul lor, despre planurile sale. No. 34, pag. 34.
- 1787, Decembrie 26. Raport al lui König, despre planurile Austriei asupra Olteniei și importanța acestei provincii. No. 35, pag. 36.
- 1788, Ianuar 6. Raport al lui König despre linia de purtare, ce va urma, pregătirile de război și arestarea lui Gheorghe și Constantin Ghica. No. 36, pag. 37.
- 1788, Ianuar 20. Raport al lui König, despre măsurile luate de Poartă contra ortalelor, situația Domnului și a sa proprie. No. 37, pag. 37.
- 1788, Iunie 13 (Iași). Raport al lui Sandu Panaioti, despre intrarea aliaților în Moldova și purtarea ce trebuie să aibă cu dănișii. No. 38, pag. 38.
- 1793, Iunie 27 (Berlin). Chiriac Polizo către regele Prusiei, Frederic-Wilhelm al II-lea, despre moștenirea Bötticher. No. 39, pag. 39.
- 1815, Novembre 4. Diplomă de doctorat de la Halle, acordată lui «Theodosio Georgiadi, Daco», care a scris «dissertationem de peste Atheniensium a Thucydide descripta». No. 40, pag. 39.
- 1817, Mart 26. Senfft von Pilsach, ministru prusian la Constantinopol, către Ioan Marco, despre

recomandația ce i se va da și purtarea ce va trebui să aibă în calitate de consul prusian. No. 41, pag. 40.

1818, Novembre 21. Recomandație a consulului Ioan Marco către Domnul Moldovei. No. 42, pag. 40.

1818, Novembre 21. Von Schladen către Bosghiovici, despre felicitarea lui Alecu Suțu, Domn al Munteniei. No. 43, pag. 40.

1818, Novembre 27 (Constantinopol). Dragomanul prusian Bosghiovici către von Schladen, despre visita sa la Alecu Suțu. No. 44, pag. 41.

1818, Novembre 28 (Constantinopol). Ioan Marco către von Schladen, despre visita sa la Alecu Suțu. No. 45, pag. 41.

1818, Decembre 3 (Fanar). Alecu Suțu către von Schladen, despre consulatul lui Ioan Marco. No. 46, pag. 42.

1818, Decembre 22 (Constantinopol). Marco către baronul von Miltitz, despre un raport al său, darul făcut de sultan lui Alecu Suțu și audiența sa proprie de plecare. No. 47, pag. 42.

1819, Memoriu al lui Marco, despre ceremoniile cu care e primit un consul nou în Muntenia. No. 48, pag. 43.

1819, Memoriu al lui Marco, despre ceremoniile cu care e primit un Domn nou în Muntenia. No. 49, pag. 45.

1819, Ianuar 3 (Constantinopol). Von Schladen către Marco, despre plecarea lui și dispozițiile lui Suțu. No. 50, pag. 48.

1819, Februar 4 (București). Marco către von Miltitz, despre sosirea sa proprie și a lui Alecu Suțu în București. No. 51, pag. 48.

1819, Februar 14. Von Schladen către Marco, despre felul cum își va redacta rapoartele. No. 52, pag. 49.

1819, Mart 26. Von Miltitz către Marco, despre politica lui Scarlat Calimah și Alecu Suțu. No. 53, pag. 49.

1819, April 14. Marco către von Miltitz, despre politica și guvernul lui Alecu Suțu. No. 54, pag. 49.

1819, Mai 25 (Iași). Marco către von Schladen, despre schimbarea mitropolitului Munteniei. No. 55, pag. 51.

1819, Mai 29 (Iași). Post-scriptum al lui Marco către von Schladen, despre primirea sa de către Scarlat Calimah și ivirea ciumei în Moldova. No. 56, pag. 51.

1819, Iunie 11 (Iași). Baronul Ludovic de Kreuchely-Schwerdtberg, Agent prusian la Iași, către Marco, despre condițiile acordate răsculaților din Iași, ridicați în potrive măsurilor provocate de ciumă. No. 57, pag. 52.

1819, Iunie 23. Kreuchely către Marco, despre istoricul răscoalei din Iași. No. 58, pag. 52.

1819, Iunie 24. Notă a Marelui-Postelnic moldovean, Constantin Negri, către Kreuchely, despre amestecul supușilor prusieni în tulburările provocate în oraș de ciumă. No. 59, pag. 55.

1819, Iunie 25. Kreuchely către Marco, despre ciuma din principate. No. 60, pag. 55.

1819, Iunie 28. Kreuchely către Marco, despre situația în Iași și amestecul Nemților în tulburări. No. 61, pag. 55.

1819, Iunie 29. Răspunsul lui Kreuchely către postelnicul Negri, despre amestecul supușilor prusieni în tulburări. No. 62, pag. 56.

1819, Iulie 1. Notă a lui Andronachi Donici, vornic și Bucșănescu, Ban, către Kreuchely, despre participarea supușilor străini la răscoala din Iași. No. 63, pag. 56.

1819, Iulie 4. Răspunsul lui Kreuchely către guvernul moldovean, despre amestecul supușilor prusieni în răscoală. No. 64, pag. 57.

- 1819, Iulie 13. Von Miltitz către Marco, despre zvonuri de răscoală în București. No. 65, pag. 57.
- 1819, Iulie 13. Kreuchely către Marco, despre tulburările din Iași, acușările ce se aduc străinilor și cuvintele imprudente ale dragonianului austriac Cantemir. No. 66, pag. 57.
- 1819, Iulie 14. Kreuchely către caimacamii Moldovei, despre măsurile nouă luate pentru ciumă. No. 67, pag. 58.
- 1819, Iulie 15. Doctorii Eustati, Pluck, etc. afirmă existența ciumei în Tatarășt, Păcurari, pe drumul Socolei și în satul Tomești. No. 68, pag. 58.
- 1819, Iulie 23. Kreuchely către Marco, despre constatări medicale relative la ciuma din Iași. No. 69, pag. 59.
- 1819, Iulie 31. Marco către von Schladen, despre răscoala Sârbilor din garda lui Caragea. No. 70, pag. 59.
- 1819, Iulie 31. Kreuchely către Marco, despre cereri de protecție către Agentul austriac și gonirea doctorului Bürger. No. 71, pag. 59.
- 1819, pe la 7 August. Kreuchely către von Miltitz, despre pamflete răspândite și necuviințele croitorului Warschauer. No. 72, pag. 60.
- 1819, August 9 (st. v. î). Postelnicul muntean Neculaș Mavru anunță lui Marco măsura de a se revizui pașapoartele prin presintare personală. No. 73, pag. 60.
- 1819, August 9. Notă a vornicului moldovean Andronachi Donici către Kreuchely, despre oprirea frecventării crâșmelor și a circulației pe strade de la 2 ceasuri turcești înainte. No. 74, pag. 61.
- 1819, August 10. Vornicul moldovean Andronachi Donici propune Prusienilor un lazaret deosebit, al cărui loc să și-l aleagă. No. 75, pag. 61.
- 1819, August 10. Von Miltitz către Marco, despre tulburările din Muntenia și Moldova și acordarea protecției prusiene. No. 76, pag. 61.
- 1819, August 12. Kreuchely către Marco, despre mazierea lui Scarlat Calimah, dispozițiile boierilor față cu noul Domn, Mihaș Suțu, relațiile sale cu caimacamii, plecarea Domnului-mazil, pamflete, amenințări de răscoală, arestări și expulsări. No. 77, pag. 62.
- 1819, August 13. Marco către von Schladen, despre purtarea abusivă a lui Alecu Suțu, înlocuirea episcopului de Buzău, Constandie Filitis, negoțul cu locurile de ispravnic și sameș și puterea consulului rus Pini. No. 78, pag. 64.
- 1819, August 13. Marco către von Schladen, despre buni luai de Pini pentru alegerea episcopului de Buzău. No. 79, pag. 65.
- 1819, August 13. Marco către von Schladen, despre tulburările din Iași. No. 80, pag. 66.
- 1819, August 16. Marco către von Schladen, despre apropiata sa căsătorie. No. 81, pag. 67.
- 1819, August 25. Von Miltitz către Marco, despre ciumă și purtarea lui Kreuchely. No. 81, pag. 67.
- 1819, August 25. Von Miltitz către Marco, despre supuși engleji din principate și trimiterea de rapoarte. No. 83, pag. 67.
- 1819, August 28. Kreuchely către Marco, despre pedeapsa răsculaților și mersul ciumei din Iași. No. 84, pag. 68.
- 1819, August 28. Kreuchely către Marco, despre persistența ciumei și scepticismul poporului în această privință. No. 85, pag. 68.
- 1819, August 28. Marco către von Schladen, despre sprijinul dat de Pini fostului episcop de Buzău și restabilirea acestuia. No. 86, pag. 69.
- 1819, Septembre 1. Marco către von Schladen, despre revizuirea pașapoartelor. No. 87, pag. 68.

- 1819, Septembrie 10. Von Miltitz către Marco, despre protecțiile acordate de Kreuchely în timpul tulburărilor din Iași și înlocuirea episcopului de Buzău. No. 88, pag. 70.
- 1819, Septembrie 10. Von Miltitz către Marco, despre cercetarea de către guvernul muntean a supușilor străini și acordarea de protecții. No. 89, pag. 70.
- 1819, Septembrie 13. Marco către von Schladen, despre cauza prigonirii episcopului Filitis și virtuțile acestuia. No. 90, pag. 71.
- 1819, Septembrie 13. Marco către von Schladen, despre administrația lui Alecu Suțu, favoriții acestuia, partidul «patriot» și influența consulului rus Pini. No. 91, pag. 73.
- 1819, Septembrie 13. Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei din Iași. No. 92, pag. 74.
- 1819, Septembrie 13. Kreuchely către Marco, despre o răscoală a Arnăuților din Iași. No. 93, pag. 75.
- 1819, Septembrie 27. Kreuchely către Marco, despre răscoala Arnăuților din Iași și cauzele ei. No. 94, pag. 75.
- 1819, Septembrie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre mersul ciumei din Iași. No. 95, pag. 76.
- 1819, Octombrie 2. Marco către von Schladen, despre sosirea noului Domn al Moldovei, Mihaï Suțu, în Muntenia. No. 96, pag. 77.
- 1819, Octombrie 13. Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei din Iași. No. 97, pag. 77.
- 1819, Octombrie 27. Kreuchely către von Schladen, despre sosirea unei comisii sanitare austriace și mersul ciumei. No. 98, pag. 77.
- 1819, Noiembrie 5. Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei și purtarea lui Mihaï Suțu. No. 99, pag. 78.
- 1819, Noiembrie 13. Kreuchely către Marco, despre intrarea solemnă în Iași a lui Mihaï Suțu, petreceri și numirea de boeri. No. 100, pag. 78.
- 1819, Noiembrie 13. Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei în Moldova. No. 101, pag. 79.
- 1819, Noiembrie 19. Kreuchely către Marco, despre purtarea Domnului și boerilor Moldovei față cu străinii. No. 102, pag. 79.
- 1819, Noiembrie 26. Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei în Moldova. No. 103, pag. 80.
- 1819, Noiembrie 26. Kreuchely către Marco, despre luxul lui Mihaï Suțu, petreceri și plimbări. No. 104, pag. 80.
- 1819, Noiembrie 26. Kreuchely către Marco, despre măsurile lui Calimah contra ciumei. No. 105, pag. 81.
- 1819, Noiembrie 26. Kreuchely către von Schladen, despre măsuri de poliție și omoruri în Iași. No. 106, pag. 81.
- 1819, Noiembrie 26. Von Miltitz către Marco, despre mulțămirea cu serviciile sale. No. 107, pag. 82.
- 1819, Decembrie 6. Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei, măsuri în potrivă și purtarea lui Mihaï Suțu. No. 108, pag. 82.
- 1819, Decembrie 10. Von Miltitz către Marco, despre cercetarea titlurilor de supuși străini în principate. No. 109, pag. 10.
- 1820, Ianuar 18. Giacomelli către von Miltitz, despre situația sa în trecut. No. 110, pag. 83.
- 1820, Februar 2. Adresă a guvernului moldovean către vice-consulatul prusian din Iași. No. 111, pag. 83.
- 1820, după Iunie 27. Alexandru Suțu către von Schladen, despre numirea drept consul a lui Kreuchely. No. 112, pag. 84.
- 1820, Iulie 10. Von Miltitz către Kreuchely, despre titlul de dat Domnului Munteniei. No. 113, pag. 84.

- 1820, Novembre 18. Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea prin Muntenia a unui German. No. 114, pag. 85.
- 1820, Decembre 11. Von Miltitz către Kreuchely, despre purtarea necuviincioasă a lui Alecu Suțu față cu ministrul german, von Schladen. No. 115, pag. 85.
- 1820, Decembre 14. Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea lui von Schladen prin Muntenia. No. 116, pag. 85.
- 1820, Decembre 19. Raimondi către Kreuchely, despre purtarea timidă a lui Harte. No. 117, pag. 92.
- 1820, Decembre 30. N. Mavru către Kreuchely, despre apa necesară consulatului prusian. No. 118, pag. 92.
- 1820, Decembre 30. Kreuchely către N. Mavru, despre acordarea de sacagi consulatului prusian. No. 140, pag. 106.
- 1820, Decembre 31. Kreuchely către N. Mavru, despre furnisarea consulatului prusian cu apă. No. 119, pag. 93.
- 1820, Decembre 31. Kreuchely către von Miltitz, despre cărțile de drum ale supușilor străini. No. 120, pag. 94.
- 1820, Decembre 31. Kreuchely către von Miltitz, despre purtarea nepoliticoasă a lui Alecu Suțu față cu von Schladen. No. 121, pag. 94.
- 1820, Decembre 31. Listă a personalului consulatului prusian din București. No. 122, pag. 95.
- 1820, Decembre 31. Listă a personalului vice-consulatului prusian din Iași. No. 123, pag. 95.
- 1821, Ianuar. Kreuchely către von Miltitz, despre boala lui Alecu Suțu și începutul iernei. No. 124, pag. 96.
- 1821, Ianuar 18. Kreuchely către von Miltitz, despre boala lui Harte, plângerile dragomanului acestuia și concurenții pentru locul de vice-consul prusian în Moldova. No. 125, pag. 96.
- 1821, Ianuar 18. Kreuchely către von Miltitz, despre găsirea sub poarta consulatului a unui pamflet grec contra guvernului. No. 126, pag. 97.
- 1821, Ianuar 18. Kreuchely către von Miltitz, despre felicitările făcute consulilor de anul nou și boala lui Alecu Suțu. No. 127, pag. 97.
- 1821, Ianuar 25. Von Miltitz către Kreuchely, despre bucuria Grecilor pentru un incident din trecerea lui von Schladen prin București. No. 128, pag. 98.
- 1821, Ianuar 27 (București). Notă a Marelui-Postelnic muntean Iacovachi Rizu și hatmanului N. Mavru către Kreuchely, despre numirea unei căimăcămii pe timpul boalei Domnului. No. 129, pag. 98.
- 1821, Februar 1. Kreuchely către von Miltitz, despre starea sănătății lui Alecu Suțu și semne îngrijitoare. No. 130, pag. 99.
- 1821, Februar 1. Kreuchely către von Miltitz, despre o convorbire a sa cu secretarul austriac Udritski, privitoare la pamfletul grec și măsurile luate de administrație. No. 131, pag. 100.
- 1821, Februar 1. Kreuchely către von Miltitz, despre moartea lui Suțu și răspândirea pamfletelor. No. 132, pag. 100.
- 1821, Februar 1. Kreuchely către von Miltitz, despre invitația la îngroparea lui Alecu Suțu. No. 133, pag. 101.
- 1821, Februar 1. Anexă la raportul lui Kreuchely către von Miltitz din 1ⁱⁱ Februar, cuprinzând invitația la îngroparea lui Alecu Suțu. No. 134, pag. 101.
- 1821, Februar 13. Kreuchely către von Miltitz, despre îngroparea lui Alecu Suțu. No. 135, pag. 101.
- 1821, Februar 13. Kreuchely către von Miltitz, despre data morții lui Suțu, intrigile pentru succesiunea sa, răspândirea de pamflete și începutul mișcării lui Tudor. No. 136, pag. 103.

- 1821, Februar 13. Kreuchely către von Miltitz, despre nefolosul stăruințelor sale în favoarea consulatului și caracterul celui vinovat pentru aceasta, hatmanul N. Mavru. No. 137, pag. 105.
- 1821, Februar 15. Kreuchely către von Miltitz, despre zăbava pusă de guvern în facerea de dreptate Prusienilor, vina lui Mavru și purtarea ce va trebui deci să aibă. No. 138, pag. 105.
- 1821, Februar 16. Kreuchely către von Miltitz, despre neînțelegerile sale cu guvernul muntean. No. 139, pag. 105.
- 1821, Februar 19. Kreuchely către von Miltitz, despre numirea lui Scarlat Calimah ca Domn al Munteniei și felicitările private ce i a trimis. No. 141, pag. 107.
- 1821, Februar 20. Kreuchely către von Miltitz, despre progresele lui Tudor și atitudinea boierilor. No. 142, pag. 107.
- 1821, Februar 20. Kreuchely către von Miltitz, despre trimeterea corespondenței sale prin curieri ruși. No. 143, pag. 108.
- 1821, Februar 20. Kreuchely către von Miltitz, despre o cerere de stăruință a Divan-Efendiului muntean și un amănunt din călătoria lui Schladen. No. 144, pag. 108.
- 1821, Februar 21. Kreuchely către von Miltitz, despre condițiile puse de Tudor boierilor. No. 145, pag. 108.
- 1821, Mart 1. Kreuchely către von Miltitz, despre trimeterea lui Pavel Macedonski de către boierii la Tudor, sprijinul dat din străinătate revoltei și insuficiența știrilor primite de guvern. No. 146, pag. 109.
- 1821, Mart 8 (Iași). Vice-consulul prusian din Iași, pastorul Harte, către Kreuchely, despre neli-niștea din oraș, măcelul Turcilor, împrumutul silit al bancherului Pavli și sosirea lui Alexandru Ipsilanti. No. 147, pag. 110.
- 1821, Mart 8 (Iași). Dragomanul prusian din Iași, A. Raimondi, către Giacomelli, dragomanul prusian din București, despre măcelul Turcilor din Iași, recrutări de ȣeteriști și casul lui Pavli. No. 148, pag. 111.
- 1821, Mart 13. Kreuchely către von Miltitz, despre groaza din oraș, știrile despre Ipsilanti și Tudor și declarațiile lui Pini. No. 149, pag. 112.
- 1821, Mart 13. Harte către Kreuchely, despre purtările ȣeteriștilor și frica din oraș. No. 150, pag. 114.
- 1821, Mart 13 (Iași). Anton Raimondi către Kreuchely, despre prădarea lui Pavli, uciderea Turcilor în Iași, gătirea ȣeteriștilor, visita sa la Ipsilanti. No. 151, pag. 115.
- 1821, Mart 15 (Constantinopol). Scarlat Calimah, Domn ales al Munteniei, către Kreuchely, despre amicitia ce-ȣ păstrează și afacerea lui Divan-Efendi. No. 152, pag. 115.
- 1821, Mart 15 (Constantinopol). Alexandru, fiul lui Scarlat Calimah, către Kreuchely, despre sentimentele ce are pentru dănsul și afacerea lui Divan-Efendi. No. 153, pag. 116.
- 1821, Mart 21. Harte către Kreuchely, despre starea orașului, dislocări de trupe, biciuire de prădători și fugară. No. 154, pag. 116.
- 1821, Mart 22 (Focșani). Dionisie Kephala, staroste prusian la Focșani, către Kreuchely, despre sosirea ȣeteriștilor și declarația Vistieriei, că Moldova e rusească. No. 155, pag. 117.
- 1821, Mart 23. Kreuchely către von Miltitz, despre scrisoarea lui Scarlat Calimah și ȣnteruperea tuturor afacerilor. No. 156, pag. 117.
- 1821, Mart 23. Kreuchely către von Miltitz, despre progresele lui Tudor, răspunsul Austriei la petiția lui, nesiguranța din oraș și pătrunderea insurgențelor în el. No. 157, pag. 118.
- 1821, Mart 25. Notă a caimacamilor din Muntenia, anunțând consulilor retragerea lor la Giurgiu. No. 158, pag. 119.

- 1821, Mart 29. Von Hakenau anunță lui Kreuchely plecarea sa și numirea provisorie a cancelariului Udritzki. No. 159, pag. 120.
- 1821, Mart 31. Kreuchely scrie lui von Miltitz despre negustorul Marsis, sosit la 22, care pleacă, nu la Iași, ci la Brașov și despre niște certe cu Udritzki de la pașaportul său și visarea lui. No. 160, pag. 120.
- 1821, Mart 31. Kreuchely către von Miltitz, despre fuga personagiilor oficiale din București și relațiile lui Tudor cu Ipsilanti. No. 161, pag. 120.
- 1821, April 10. Kreuchely către guvernul interimar, despre siguranța supușilor prusieni. No. 162, pag. 123.
- 1821, Iunie 29. Kreuchely către von Miltitz, despre restabilirea corespondenței sale cu legația. No. 163, pag. 123.
- 1821, August 21. Kreuchely către von Miltitz, despre transmiterea corespondenței sale. No. 164, pag. 123.
- 1821, August 21. Kreuchely către von Miltitz, despre omorul lui Sava și Arnăuților. No. 165, pag. 124.
- 1821, August 24. Kreuchely către von Miltitz, despre efectul produs de ruptura relațiilor din Rusia și Poartă. No. 166, pag. 125.
- 1821, August 25. Kreuchely către von Miltitz, despre grija cauzată în oraș de încetarea funcțiilor consulatului rus, făurirea de lanțuri și aducerea de trupe turcești. No. 167, pag. 126.
- 1821, August 25. Notă a lui Kreuchely către Chehaia-bei, despre sosirea de ieniceri și pregătirea de lanțuri. No. 168, pag. 126.
- 1821, August 25. Notă a lui Kreuchely către Chehaia-bei, despre siguranța supușilor prusieni. No. 169, pag. 127.
- 1821, Septembre 29 (Brașov). Scrisoare a unui boier muntean emigrat către un prieten, despre negocierea unor piese compromițătoare, iscălite de boierii munteni. No. 170, pag. 127.
- 1821, Octombre 26. Harte către Kreuchely, despre plecarea consulilor, lupta de la Sculen și crudiții turcești. No. 171, pag. 128.
- 1821, Novembre 4. Kreuchely către von Miltitz, despre întreruperea corespondenței sale, buna purtare a Turcilor, miseria generală și lipsa de veste din Iași. No. 172, pag. 130.
- 1821, Novembre 20. Harte către Kreuchely, despre suferințele Iașilor din partea eteriștilor și Turcilor și despre propria sa soartă. No. 173, pag. 130.
- 1821, Novembre 26. Harte către Kreuchely, despre suferințele sale din partea Turcilor. No. 174, pag. 131.
- 1821, Decembre 29. Von Miltitz către Kreuchely, despre neglijența cu care acesta-și face datoria și uciderea fraților Calimah. No. 175, pag. 131.
- După 1821. Kreuchely către von Miltitz, despre protecțiile consulare nedrepte. No. 176, pag. 132.
- 1821, Ianuar 6. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea economică și morală petrecută în principate și cauzele ei. No. 177, pag. 133.
- 1821, Ianuar 28. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea personalului diplomatic rus și austriac în principate, No. 178, pag. 136.
- 1821, Mart 1. Kreuchely către von Miltitz, despre o încercare de a deserta a Manafilor, ajutați de logofetul Dinu. No. 179, pag. 137.
- 1821, Mart 5. Von Miltitz către Kreuchely, despre neîmplinirea datoriilor lui și purtarea Turcilor în Muntenia. No. 180, pag. 127.

- 1822, Mart 7. Kreuchely către von Miltitz, despre starea Bucureștilor și apropierea ciumei. No. 181, pag. 138.
- 1822, Mart 29. Von Miltitz către Kreuchely, despre corespondența lui, trimeterea unui emisariu engles și evacuare. No. 182, pag. 138.
- 1822, April 6. Kreuchely către pașa de Silistra, despre prădarea bisericeii luterane din Iași de către Turci. No. 183, pag. 139.
- 1822, April 7. Kreuchely către von Miltitz, despre starea lucrurilor în Moldova, purtarea Turcilor față cu vice-consulatul regal din Iași, și moartea lui Salih-Pașa. No. 184, pag. 139.
- 1822, April 7. Kreuchely către von Miltitz, despre începerea evacuării principatelor. No. 185, pag. 140.
- 1822, April 7. Kreuchely către Harte, despre excesele Turcilor în București. No. 186, pag. 140.
- 1822, April 7. Harte către Kreuchely, despre purtarea Turcilor în Iași. No. 187, pag. 140.
- 1822, April 13. Kreuchely către von Miltitz, despre prădăciuni de-ale Turcilor în București și chemarea la Poartă a unui număr de boieri din principate. No. 188, pag. 141.
- 1822, April 13. Kreuchely către von Miltitz, despre călcarea promisiunilor de evacuare și caracterul delegaților la Poartă. No. 189, pag. 143.
- 1822, April 13. Kreuchely către von Miltitz, despre Cook, agentul engles. No. 190, pag. 145.
- 1822, April 13. Kreuchely către von Miltitz, despre starea tristă a Moldovei. No. 191, pag. 145.
- 1822, April 26. Kreuchely către von Miltitz, despre situația financiară a caimacamului Negri. No. 192, pag. 145.
- 1822, April 26. Harte către Kreuchely, despre fuga și întoarcerea boierilor moldoveni. No. 193, pag. 146.
- 1822, April 26. Harte către Kreuchely, despre furturi, lupte pe stradă și arderi de case în Iași. No. 194, pag. 147.
- 1822, April 26. Harte către Kreuchely, despre o dare crescută arbitrar supt Turci. No. 195, pag. 147.
- 1822, April 27. Antonio Raimondi către Kreuchely, despre cheltuiala țerei cu Turci și stoarcerea de bani ale acestora. No. 196, pag. 148.
- 1822, April 30. Margotti (?), funcționar al vice-consulatului prusian din Iași, către Kreuchely, despre plecarea unei părți din garnisona turcească a Iașilor și un ajutor primit de Harte. No. 197, pag. 149.
- 1822, Mai 4. Von Miltitz către Kreuchely, despre evacuarea principatelor și apropiata numire a Domnilor. No. 198, pag. 149.
- 1822, Mai 4. Margotti (?) către Kreuchely, despre funcționarii Agenției și oprirea evacuării. No. 199, pag. 150.
- 1822, Mai 5. Von Miltitz către Kreuchely, despre neglijența acestui din urmă. No. 200, pag. 150.
- 1822, Mai 8. Harte către Kreuchely, despre nouă excese turcești și începutul evacuării. No. 201, pag. 151.
- 1822, Mai 10 (Sibii). A. Pini, consul rus în principate, către vornicul Constantin Sămurcaș, despre simpatiile Rusiei pentru ortodocșii de supt Turci. No. 202, pag. 152.
- 1822, Mai 14. Dionisie Kephala către Kreuchely, despre plecarea unei părți dintre Turci. No. 203, pag. 152.
- 1822, Mai 15. Kreuchely către von Miltitz, despre niște șarlatani, cari se dădeau drept agenți prusieni în principate. No. 204, pag. 153.
- 1822, Mai 15. Kreuchely către von Miltitz, despre avantajile numirii ca Domn a boierului Dudescu. No. 205, pag. 153.

- 1822, Maiu 15. Kreuchely către von Miltitz, despre uciderea de către Turci a boierului muntean Bujoreanu. No. 206, pag. 154.
- 1822, Maiu 15. Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea unei părți din trupele otomane. No. 207, pag. 154.
- 1822, Maiu 15. Kreuchely către von Miltitz, despre agentul englez, Cook. No. 208, pag. 155.
- 1822, Maiu 16. Harte către Kreuchely, despre evacuarea Moldovei și cheltuielile țerei cu trupele rămase. No. 209, pag. 156.
- 1822, Maiu 17 (Focșani). D. Kephala către Kreuchely, despre trecerea Turcilor prin Focșani și ordine pentru provisi. No. 210, pag. 156.
- 1822, Maiu 19 (Focșani). D. Kephala către Kreuchely, despre alte trupe turcești ce au trecut prin Focșani. No. 211, pag. 157.
- 1822, Maiu 21 (Focșani). D. Kephala către Kreuchely, despre ordinul de a se vinde averea eteriștilor, și prezența Turcilor în Focșani. No. 212, pag. 157.
- 1822, Maiu 24. Von Miltitz către Kreuchely, despre o trimetere de deseme. No. 213, pag. 157.
- 1822, Maiu 26. Harte către Kreuchely, despre nouă violențe ale Turcilor și casul cu supusul prusian Ilgner. No. 214, pag. 157.
- 1822, Maiu 27. Harte către Kreuchely, despre prădăciuni turcești în Iași și lipsa de siguranță publică. No. 215, pag. 158.
- 1822, Maiu 29. Kreuchely către von Miltitz, despre relațiile boierilor munteni cu Pini și exilarea de către Poartă a unora. No. 216, pag. 160.
- 1822, Maiu 29. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea de nouă trupe în Craiova și bălciul din București (al Moșilor). No. 217, pag. 160.
- 1822, Maiu 29. Kreuchely către von Miltitz, despre gerantul frances, Tancoigne. No. 218, pag. 160.
- 1822, Maiu 29. Kreuchely către von Miltitz, despre evacuare, abuzuri turcești și știri din Craiova. No. 219, pag. 161.
- 1822, Maiu 29. Kreuchely către von Miltitz, despre deprecierea vitelor și miseria țerei. No. 220, pag. 162.
- 1822, Iunie 6. Harte către Kreuchely, despre ordinul dat de Turci de a se ținea bălciuri. No. 221, pag. 162.
- 1822, Iunie 8. Kreuchely către von Miltitz, despre execuții, târgul Moșilor, amestecul pașei în administrație și evacuare. No. 212, pag. 163.
- 1822, Iunie 8. Kreuchely către von Miltitz, despre niște hoți, lupte între Turci și oprirea emigrației libere în Rusia. No. 223, pag. 165.
- 1822, Iunie 10. Harte către Kreuchely, despre focurile din Iași și împrejurimi. No. 224, pag. 165.
- 1822, Iunie 18. A. Raimondi către Kreuchely, despre cheltuieli cu Turcii și emigrări. No. 225, pag. 166.
- 1822, Iulie 7. Harte către Kreuchely, despre plecarea apropiată a Turcilor și focuri. No. 226, pag. 167.
- 1822, Iulie 14. Harte către Kreuchely, despre plecarea Turcilor din Iași. No. 227, pag. 167.
- 1822, Iulie 20. Harte către Kreuchely, despre mazilirea caimacamului Moldovei, Ștefanachi Vogoridi. No. 228, pag. 168.
- 1822, Iulie 21. A. Raimondi către Kreuchely, despre excesele făptuite de Turci la plecare și cheltuiala Moldovei cu dănsii. No. 229, pag. 168.
- 1822, Iulie 22. Harte către Kreuchely, despre numirea lui Ion Sandu Sturdza ca Domn al Moldovei. No. 230, pag. 169.

- 1822, Iulie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea Turcilor, cheltuiala țerei, execuții, focuri și plecarea caimacamului Negri. No. 231, pag. 170.
- 1822, Iulie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre numirea lui Grigore Ghica, impresia produsă în Muntenia, speranțele persistente ale Grecilor, soarta lui C. Negri și întoarcerea pîrbegilor. No. 232, pag. 171.
- 1822, Iulie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre focuri în Moldova și excese. No. 233, pag. 172.
- 1822, Iulie 31. Harte către Kreuchely, despre numirea lui Osman-Pașa ca pașă în Anatolia, întoarcerea boierilor și sosirea furnisorului de cai pentru Prusia. No. 234, pag. 173.
- 1822, August 11. Harte către Kreuchely, despre focul cel mare din Iași. No. 235, pag. 174.
- 1822, August 25. Harte către Kreuchely, despre niște atentate în contra sa. No. 236, pag. 175.
- 1822, August 25. Harte către Kreuchely, despre starea orașului și numirea unui nou Agent austriac. No. 237, pag. 175.
- 1822, Septembre 5. A. Raimondi către Kreuchely, despre focul din Iași. No. 238, pag. 175.
- 1822, Septembre 12. Harte către Kreuchely, despre pornirea lui Osman-Pașa și apropiata plecare a lui Cuciuc Ahmed, șeful Tulimanilor. No. 239, pag. 176.
- 1822, Septembre 20. Kreuchely către von Miltitz, despre tulburări în Oltenia și familia noului Domn. No. 240, pag. 176.
- 1822, Septembre 20. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea ambasadorului engles la Constantinopol și internunțului, plecarea a doi din fiii lui Gr. Ghica la Silistra și evacuarea principatelor. No. 241, pag. 177.
- 1822, Septembre 21. Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea internunțului, evacuare și sosirea Domnilor. No. 242, pag. 178.
- 1822, Septembre 21. Kreuchely către von Miltitz, despre excesele Turcilor. No. 243, pag. 178.
- 1822, Septembre 25. Harte către Kreuchely, despre purtarea noului Agent austriac. No. 244, pag. 179.
- 1822, Octobre 9. Harte către Kreuchely, despre plecarea lui Cuciuc-Ahmed și sosirea apropiată a Domnului Moldovei. No. 245, pag. 179.
- 1822, Octobre 9. Harte către Kreuchely, despre sosirea lui Sturdza și a lui baș-beșli-aga. No. 246, pag. 179.
- 1822, după Octobre 9. Raimondi către Kreuchely, despre sosirea noului Domn și cheltuielile acestuia cu Turcii. No. 247, pag. 180.
- 1822, Octobre 11. Harte către Kreuchely, despre audiența sa la Curte. No. 248, pag. 180.
- 1822, Octobre 21. Harte către Miltitz, despre intrarea solemnă a Domnului Moldovei și audiența Agentului Lipa. No. 249, pag. 181.
- 1822, Novembre 6. Kreuchely către Miltitz, despre intrarea lui Grigore Ghica în București. No. 250, pag. 181.
- 1822, Novembre 6. Kreuchely către von Miltitz, despre primirea consulilor de către noul Domn. No. 251, pag. 184.
- 1822, Novembre 6. Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea lui Chehaia-bei și purtarea sa proprie pe timpul tulburărilor. No. 252, pag. 184.
- 1822, Novembre 6. Kreuchely către von Miltitz, despre partidele ce s'au format în Muntenia. No. 253, pag. 185.
- 1822, Novembre 6. Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea la Berlin a negustorului muntean Ienachi Băltărețul. No. 254, pag. 187.
- 1822, Novembre 6. Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea internunțului von Lützow prin București. No. 255, pag. 187.

- 1822, Novembre 6 (?). Kreuchely către von Miltitz, despre incapacitatea lui Grigore Ghica și a secretariului său. No. 256, pag. 188.
- 1822, Novembre 6. Kreuchely către von Miltitz, despre intervenția sa pe lângă Domnul Moldovei, pentru supușii prusieni. No. 257, pag. 188.
- 1822, Novembre 24. Harte către Kreuchely, despre plecarea mehmendarului turc, purtarea Domnului și refuzul pribegilor de a se întoarce. No. 258, pag. 188.
- 1822, Novembre 24. Kreuchely către von Miltitz, despre alte boieri împărțiți în Muntenia și efectul produs de războiul lui C. Negri. No. 259, pag. 189.
- 1822, Novembre 24. Kreuchely către von Miltitz, despre focurile din București. No. 260, pag. 191.
- 1822, Novembre 24. Kreuchely către von Miltitz, despre serbarea Sfântului-Dumitru (Basarabov) și aducerea Maicii-Domnului de la Sărindar, restaurarea paraclisului de la Colentina și serbarea Sfântului-Mihail. No. 261, pag. 191.
- 1822, Novembre 24. Kreuchely către von Miltitz, despre afacerile mitropoliei. No. 262, pag. 193.
- 1822, Novembre 30. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea cursului monedelor. No. 263, pag. 194.
- 1822, Novembre 30. Kreuchely către von Miltitz, despre distribuția boierilor. No. 264, pag. 194.
- 1822, Novembre 30. Kreuchely (*sic*) către von Miltitz, despre afacerile din Moldova. No. 265, pag. 195.
- 1822, Decembre 4. Kreuchely către von Miltitz, despre pretinsa ivire a ciumei. No. 266, pag. 196.
- 1822, Decembre 7. Harte către Kreuchely, despre boierii date în Moldova. No. 267, pag. 196.
- 1822, Decembre 14. Kreuchely către von Miltitz, despre o caricatură politică. No. 268, pag. 197.
- 1822, Decembre 14. Kreuchely către von Miltitz, despre sfințirea bisericii de la Colentina, convorbiri politice și purtarea Turcilor. No. 269, pag. 198.
- 1822, Decembre 14. Kreuchely către von Miltitz, despre ajutorul dat de țar pribegilor, vestea despre războiul cu Rușii, înlocuirea lui Pini și arestări la Vidin. No. 270, pag. 199.
- 1822, Decembre 15 (București). C. Țincu către Kreuchely, despre o călătorie în Moldova. No. 271, pag. 201.
- 1822, Decembre 28. Kreuchely către von Miltitz, despre relațiile lui Sturdza cu noul Agent austriac. No. 272, pag. 201.
- 1822, Decembre 28. Kreuchely către Miltitz, despre schimbarea caimacamului Olteniei și numirea de boieri. No. 273, pag. 201.
- 1822, Decembre 28. Kreuchely către von Miltitz, despre vanitatea boierilor și amestecul în administrație al Turcilor din Moldova. No. 274, pag. 202.
- 1823, Ianuar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre purtarea la Iași a baș-beșli-agei, Aip-Aga. No. 275, pag. 203.
- 1823, Ianuar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea consulului-general frances, Hugot, și focul de la consulatul Franței. No. 276, pag. 203.
- 1823, Ianuar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre partidele politice din Muntenia, incapacitatea Domnului, chestia scutelnicilor și foamete. No. 277, pag. 204.
- 1823, Ianuar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre focuri din București. No. 278, pag. 206.
- 1823, Ianuar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre continuarea lipsei de pâine în București și cauzele ei. No. 279, pag. 207.
- 1823, Ianuar 28. Kreuchely către von Miltitz, despre favoriții Domnului, exportul de porci în Austria, lipsa de pâine din București și foametea din țară. No. 280, pag. 207.

- 1823, Ianuar 28. Kreuchely către von Miltitz, despre alegerea mitropolitului Munteniei, Grigore al II-lea. No. 281, pag. 209.
- 1823, Februar 15. Kreuchely către von Miltitz, despre anecdote privitoare la certele boierilor, tulburări țărănești, favoriții Domnului și oastea nouă. No. 282, pag. 210.
- 1823, Februar 25. Von Miltitz către Kreuchely, despre noul consul rus în principate, Minciaky. No. 283, pag. 213.
- 1823, Mart 1. Von Miltitz către Kreuchely, despre hotărîrea Porței de a anunța Rusiei evacuarea principatelor și numirea Domnilor. No. 284, pag. 213.
- 1823, Mart 1. Kreuchely către von Miltitz, despre o nuntă boierească în București. No. 285, pag. 213.
- 1823, Mart 1. Kreuchely către von Miltitz, despre neînțelegerile dintre boieri, soarta pribegilor și prețul lucrurilor de hrană. No. 286, pag. 214.
- 1823, Mart 14. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea fostului ambasador frances pe lângă Poartă. No. 287, pag. 215.
- 1823, Mart 14. Kreuchely către von Miltitz, despre noul ministru de externe muntean, doctorul Arsachi. No. 288, pag. 216.
- 1823, Mart 14. Kreuchely către von Miltitz, despre neînțelegerile dintre boieri, întoarcerea unor pribegii, amestecul comandantului turc și hoșii. No. 289, pag. 216.
- 1823, Mart 29. Kreuchely către von Miltitz, despre baterea la tălpi a unui boier moldovean și mișcarea colegilor acestuia. No. 290, pag. 218.
- 1823, Mart 29. Kreuchely către von Miltitz, despre rezolvirea chestiei egumenilor greci, partidele muntene, taxe maxime în București, moartea Marelu-Spatar, favoriții Domnului și hoșii. No. 291, pag. 218.
- 1823, Mart 29. Kreuchely către von Miltitz, despre o datorie a boierului Constantin Dudesco. No. 292, pag. 220.
- 1823, Mart 31. Kreuchely către von Miltitz, despre rănirea lui baș-beșli-aga din Iași de niște servitori ai săi. No. 293, pag. 221.
- 1823, April. Notă, fără dată, a doctorului Arsachi, ministru de Afaceri-Străine muntean, către Kreuchely, despre oprirea circulației pe stradă, de la 2 ceasuri turcești înainte. No. 294, pag. 221.
- 1823, April 12. Kreuchely către von Miltitz, despre apariția lui Jianu și arestarea lui Alecu Vilară. No. 295, pag. 222.
- 1823, April 28. Kreuchely către von Miltitz, despre certele Domnului cu boierii, arestarea lui Jianu și liberarea fraților Racoviță. No. 296, pag. 224.
- 1823, Mai 14. Kreuchely către von Miltitz, despre regularea situației financiare și focuri. No. 297, pag. 226.
- 1823, Mai 26. Kreuchely către von Miltitz, despre cauzele arestării lui Vilară. No. 298, pag. 228.
- 1823, Iunie 13. Kreuchely către von Miltitz, despre arestări de boieri în Muntenia și favoriții Domnului. No. 299, pag. 229.
- 1823, Iunie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre boierii exilați, Divan-Efendi și comandanții turci, milostenii Domnești și restabilirea școlilor. No. 300, pag. 231.
- 1823, Iunie 28. Harte către Kreuchely, despre o conspirație eteristă. No. 301, pag. 233.
- 1823, Iulie 3. Harte către Kreuchely, despre complotul eterist și schimbarea lui Aip-Aga, baș-beșli-aga. No. 302, pag. 233.
- 1823, Iulie 10. Harte către Kreuchely, despre plecarea lui Aip-Aga și excese turcești. No. 303, pag. 234.

- 1823, Iulie 11. Kreuchely către von Miltitz, despre pedeapsa conspiratorilor eteriști. No. 304, pag. 234.
- 1823, Iulie 12. Harte către Kreuchely, despre schimbarea garnisonei turcești. No. 305, pag. 234.
- 1823, Iulie 18. Harte către Kreuchely, despre purtarea noului baș-beșli-aga și situația financiară tristă a țerei. No. 306, pag. 235.
- 1823, Iulie 25. Harte către Kreuchely, despre sosirea lui Franz Lippmann. No. 307, pag. 235.
- 1823, Iulie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre nesiguranță, prădăciuni, hoierii arestați și oprirea portului nemțesc. No. 308, pag. 236.
- 1823, Iulie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre nemulțămirea supușilor engleji și ruși cu Hakenau. No. 309, pag. 238.
- 1823, Iulie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre urmărirea presupușilor eteriști și conduita pașei de Silistra. No. 310, pag. 238.
- 1823, August 12. Kreuchely către von Miltitz, despre o ceartă între Hakenau și vornicul Manu. No. 311, pag. 239.
- 1823, August 12. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea de garnisonă turcească în Moldova. No. 312, pag. 239.
- 1823, August 12. Kreuchely către von Miltitz, despre jocuri publice și plecarea lui baș-beșli-aga. No. 313, pag. 240.
- 1823, August 17. Harte către Kreuchely, despre purtarea Turcilor și lipsa de bani. No. 314, pag. 240.
- 1823, August 27. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea de garnisonă în Moldova. No. 315, pag. 241.
- 1823, August 27. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea garnisonei turcești și creșterea prețurilor. No. 316, pag. 241.
- 1823, August 27. Kreuchely către von Miltitz, despre un prânz la consulul francez, Hugot. No. 317, pag. 242.
- 1823, Septembre 13. Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea baș-beșli-agei, omoruri și vești de război. No. 318, pag. 242.
- 1823, Septembre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea în București a lui de Zea, ambasadorul Spaniei pe lângă Poartă. No. 319, pag. 244.
- 1823, Septembre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre noul baș-beșli-agă și excese. No. 320, pag. 244.
- 1823, Septembre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre caracterul Domnului, zăbava proceselor și excese turcești. No. 321, pag. 245.
- 1823, Septembre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre situația în Moldova. No. 322, pag. 246.
- 1823, Septembre 28. Kreuchely către von Miltitz, despre o anecdotă privitoare la mitropolitul Grigore. No. 323, pag. 247.
- 1823, Septembre 29. Harte către Kreuchely, despre oprirea trecerii boierilor din Moldova în Bucovina. No. 324, pag. 247.
- 1823, Octobre 2. Kreuchely către von Miltitz, despre porția ce se dă Turcilor, un scandal cu Evreii și soarta școlilor. No. 325, pag. 247.
- 1823, Octobre 6. Harte către Kreuchely, despre intimită Domnului Moldovei. No. 326, pag. 249.
- 1823, Octobre 13. Kreuchely către von Miltitz, despre întrevvedere de la Cernăuți, accidentul lui Minciaky și un hoț turc. No. 327, pag. 249.

- 1823, Octombrie 17. Harte către Kreuchely, despre împrumutul moldovenesc și trimeșii lui Ion Sandu Sturdza la întrevădarea de la Cernăuți. No. 328, pag. 250.
- 1823, Octombrie 28. Kreuchely către von Miltitz, despre sentimentele ce provoacă în Muntenia Domnia națională. No. 329, pag. 251.
- 1823, Noiembrie 13. Kreuchely către von Miltitz, despre primirea de către țarul Alexandru a deputaților moldoveni. No. 330, pag. 253.
- 1823, Noiembrie 28. Kreuchely către von Miltitz, despre împărțirea boierilor și pamflete. No. 331, pag. 253.
- 1823, Decembrie 3. Kreuchely către Harte, despre împrumutul moldovenesc. No. 352, pag. 254.
- 1823, Decembrie 6. Harte către Kreuchely, despre schimbarea vistierului și ciumă. No. 333, pag. 254.
- 1823, Decembrie 12. Harte către Kreuchely, despre nereușita absolută a împrumutului ce Moldova voia să facă la Brody, în Galizia, ciuma din Galați, carantina la granița austriacă, dări nouă impuse pentru aceasta de Domn și cearta ce a izbucnit și din această cauză între Ion Sandu Sturdza și Agentul Lippa. No. 334—5, pag. 255.
- 1823, Decembrie 14. Kreuchely către von Miltitz, despre zgomote false de ciumă, în Iași și București, nereușita împrumutului moldovenesc la Brody, înlocuirea-î printr'un imposit și deputații trimeși de Ioan Sandu Sturdza la Cernăuți. No. 336, pag. 255.
- 1823, Decembrie 14. Kreuchely către von Miltitz, despre zvonuri nelămurite prin oraș, încercările lui Hakenau de a câștiga spiritele, nemulțămirea generală, impunerea unei dări pe crâșme, un pamflet insultător, supărarea Agenției din această cauză, vești de ciumă, afacerea Vilară, pretinsa numire a lui Iacovachi Arghîropulo ca Mare-Dragoman, sosirea apropiată a lui Minciaky, ciuma din Galați și carantina din Focșani. No. 337, pag. 256.
- 1823, Decembrie 22. Harte către Kreuchely, despre un conflict al lui Sturdza cu Agenția. No. 338, pag. 259.
- 1823, Decembrie 26. Harte către Kreuchely, despre stabilirea unei carantine austriace. No. 339, pag. 259.
- 1823, Decembrie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre daraveri comerciale, ciumă și sosirea apropiată a lui Minciaky. No. 340, pag. 260.
- 1823, Decembrie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea lui Minciaky și veniturile Domnului. No. 341, pag. 262.
- 1823, Decembrie 28. Harte către Kreuchely, despre împăcarea lui Sturdza cu Agentul Lippa. No. 342, pag. 262.
- 1823, Ianuar 2. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea lui Minciaky la București. No. 343, pag. 262.
- 1824, Ianuar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea lui Minciaky, purtarea lui Ghica și Hakenau cu el și plata datoriilor Statului în Muntenia. No. 344, pag. 263.
- 1824, Ianuar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre darurile făcute de Ghica lui Minciaky și familiei lui. No. 345, pag. 264.
- 1824, Februar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre imposite, situația deosebitelor clase, sărăcia țăranilor, nesiguranța drumurilor și falsificarea monedelor. No. 346, pag. 265.
- 1824, Februar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre creșterea impositelor, numirea de boieri și nouă arestări. No. 347, pag. 267.
- 1824, Februar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre mijloacele sale de informație. No. 348, pag. 268.
- 1824, Februar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre cearta lui Ion Sandu Sturdza cu boierii și plecarea unei deputații la Constantinopol. No. 349, pag. 269.
- 1824, Mart 13. Kreuchely către von Miltitz, despre imposite, prădăciuni, vești de război și ciumă. No. 350, pag. 270.
- 1824, Mart 27. Kreuchely către von Miltitz, despre măsurile provocate de ciumă. No. 351, pag. 271.

- 1824, Mart 27. Kreuchely către von Miltitz, despre situația politică, contribuții, arestarea boierilor moldoveni și noul caimacam al Craiovei. No. 352, pag. 271.
- 1824, April 13. Kreuchely către von Miltitz, despre casapii consulatelor și reaua administrație. No. 353, pag. 272.
- 1824, April 13. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea apropiată a lui Minciaky, dări grele, incapacitatea lui Ghica, măsuri contra ziarelor, etc. No. 254, pag. 272.
- 1824, April 27. Kreuchely către von Miltitz, despre exilații munteni, prădăciuni și omoruri. No. 355, pag. 274.
- 1824, Mai 13. Kreuchely către von Miltitz, despre numirea caimacamului Craiovei, o schimbare de boieri și pavarea Bucureștilor. No. 356, pag. 275.
- 1824, Mai 13. Kreuchely către von Miltitz, despre măsuri contra ciumei. No. 357, pag. 277.
- 1824, Mai 27. Kreuchely către von Miltitz, despre restabilirea relațiilor dintre Poartă și Rusia, rechemarea prisosului trupelor turcești, purtarea șefului lor și capuchiaielele Munteniei. No. 358, pag. 277.
- 1824, Mai 27. Kreuchely către von Miltitz, despre o dare pusă pe scutelnici și taxa ce ridică vornicul de politie asupra lor. No. 359, pag. 279.
- 1824, Iunie 11. Kreuchely către von Miltitz, despre zăbava plecării Turcilor. No. 360, pag. 279.
- 1824, Iunie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre apariția unei cărți contra Armenilor și plângerile acestora la Poartă. No. 361, pag. 279.
- 1824, Iunie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre mersul ciumei și măsurile luate în contra ei. No. 362, pag. 281.
- 1824, Iunie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre evacuare și sosirea lui Al. Nenciulescu la București. No. 363, pag. 282.
- 1824, Iunie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre măsurile luate pentru despăgubirea țăranilor din Oltenia. No. 364, pag. 283.
- 1824, Iulie 12. Kreuchely către von Miltitz, despre împlinirea ordinelor de evacuare. No. 365, pag. 283.
- 1824, Iulie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre felul cum Domnul e privit la Poartă și prădăciuni. No. 366, pag. 284.
- 1824, Iulie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre exilul și graciarea lui Filip Lenș, prădăciuni și ciumă. No. 367, pag. 286.
- 1824, August 14. Kreuchely către von Miltitz, despre afacerea Lenș, veniturile Domnului și numirea unui nou Divan-Efendi. No. 368, pag. 287.
- 1824, August 28. Kreuchely către von Miltitz, despre excesele ce ar fi comis Turcii la plecare. No. 369, pag. 290.
- 1824, August 28. Kreuchely către von Miltitz, despre situația Domnului și intrigile în contra acestuia. No. 370, pag. 292.
- 1824, Septembre 13. Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea pașei de Silistra la Constantinopol și enorma impresie produsă la București de acest fapt. No. 371, pag. 292.
- 1824, Septembre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre suprimarea clacei și exilarea unei cocoane. No. 372, pag. 293.
- 1824, Septembre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre populația Munteniei și cartea ce o pregătește el asupra acestei țări. No. 373, pag. 294.
- 1824, Octobre 12. Kreuchely către von Miltitz, despre efectul produs asupra lui Ghica de schimbarea Marelui-Vizir, și prădăciuni. No. 374, pag. 301.

- 1824, Octombrie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre zgomotul că Ghica ar plăti pe internunciu și pe Agentul Austriei. No. 375, pag. 302.
- 1824, Octombrie 28. Kreuchely către von Miltitz, despre ivirea ciumei și oprirea emigrării boierilor. No. 376, pag. 303.
- 1824, Noiembrie 13. Kreuchely către von Miltitz, despre falsitatea zvonurilor de ciumă. No. 377, pag. 305.
- 1824, Noiembrie 28. Kreuchely către von Miltitz, despre presupusa intenție a lui Ghica de a fugi în Ardeal. No. 378, pag. 305.
- 1824, Noiembrie 28. Kreuchely către von Miltitz, despre purtarea neomenoasă a funcționarilor cu prilejul ciumei. No. 379, pag. 307.
- 1824, Decembrie. Von Miltitz către Kreuchely, despre jertfele bănești ce face Domnul Munteniei și numărul contribuabililor din această țară. No. 380, pag. 308.
- 1824, Decembrie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre reaua purtare a Domnului Munteniei și beizadea Gheorghe Caragea. No. 381, pag. 308.
- 1825, Ianuar 28. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbări de boieri și greșelile guvernului muntean. No. 382, pag. 311.
- 1825, Februar 24. Ordin al lui Grigore-Vodă Ghica către starostele negustorilor din București, despre galbenii falși. No. 383, pag. 313.
- 1825, Februar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre monedele false și origina lor. No. 384, pag. 314.
- 1825, Februar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre certele Domnului cu boierii pentru plata datoriilor nouă ale principatului, legăturile lui cu Hakenau și întreținerea de spioni. No. 385, pag. 315.
- 1825, Mart 13. Kreuchely către von Miltitz, despre niște pamflete contra Domnului și oamenilor săi. No. 386, pag. 318.
- 1825, Mart 13. Kreuchely către von Miltitz, despre răspingerea de către boieri a cererii făcute de Ghica de a plăti și ei vinăritul. No. 387, pag. 318.
- 1825, Mart 27. Kreuchely către von Miltitz, despre pamflete, cedarea Domnului față cu boierii și zăbava numirii în marile funcții. No. 388, pag. 321.
- 1825, April 28. Kreuchely către von Miltitz, despre anaforaia boierilor munteni pentru echilibrarea bugetului, purtarea mitropolitului și alegerea unui nou episcop de Buzău. No. 413, pag. 346.
- 1825, Mai 13. Kreuchely către von Miltitz, despre numirea de boieri noi, risipa ce se face cu cutia milelor și prădarea mănăstirii Căldărușani. No. 389, pag. 322.
- 1825, Iunie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre tâlhării și repararea cetăților turcești. No. 390, pag. 324.
- 1825, Iulie 12. Kreuchely către von Miltitz, despre pamflete nouă contra guvernului, continuarea hojiilor și intervenția lui baș-bešli-aga. No. 391, pag. 325.
- 1825, Iulie 26. Kreuchely către von Miltitz, despre hojiile din Muntenia. No. 392, pag. 330.
- 1825, Octombrie 10. Kreuchely către von Miltitz, despre nemulțămirea Basarabenilor cu guvernul rusesc, invidia boierilor moldoveni în potriva lui Sturdza și mișcările de trupe pe granița Prutului. No. 393, pag. 330.
- 1825, Octombrie 10 (Iași). Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea sa la Iași. No. 394, pag. 332.
- 1825, Octombrie 25 (Iași). Kreuchely către von Miltitz, despre purtarea rea a guvernului Moldovei față cu vice-consulatul prusian din Iași, și vinovații pentru aceasta. No. 395, pag. 332.

- 1825, Decembre 9 (Iași). Kreuchely către von Miltitz, despre conflictul dintre guvernul moldovean și Agenția. No. 396, pag. 332.
- 1825, Decembre 9 (Iași). Kreuchely către von Miltitz, despre ginerele lui Ioan Sandu Sturdza. No. 397, pag. 333.
- 1825, Decembre 24 (Iași). Kreuchely către von Miltitz, despre moartea țarului Alexandru și speranțele boierilor moldoveni că aceasta va aduce un război cu Turcii. No. 398, pag. 333.
- 1825, Decembre 24 (Iași). Kreuchely către von Miltitz, despre piedicile puse în Moldova audiențelor consulare. No. 399, pag. 334.
- 1825, Decembre 24 (Iași). Kreuchely către von Miltitz, despre ivirea ciumei la Iași. No. 400, pag. 334.
- 1826, Februar 14 (București). Kreuchely către von Miltitz, despre conflictul ivit între Domnul Moldovei și vice-consulul frances din Iași. No. 401, pag. 334.
- 1826, Februar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea șefului turc, caracterul lui Sturdza, comerțul cu vite și salinele, monedele din Moldova și fiul Domnului. No. 402, pag. 335.
- 1826, Februar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea lui Hudson Lowe prin București. No. 403, pag. 339.
- 1826, Februar 18. Margotti către Kreuchely, despre împăcarea conflictului dintre guvernul moldovean și Agenția austriacă din Iași. No. 404, pag. 340.
- 1826, pe la Februar 29. Adresă a domnului Moldovei către Poartă, despre primejdia ce o aduce întinderea protecțiilor străine și stabilirea în Moldova a supușilor altor State. No. 405, pag. 340.
- 1826, Februar 29. Notă a guvernului moldovean către consulatul prusian din Iași, despre măsuri luate pentru supraveghierea intrării străinilor în țară. No. 406, pag. 432.
- 1826, Mart 3 (Iași). Margotti către Kreuchely, despre dovețile nouă de ură contra străinilor date de guvernul moldovenesc. No. 407, pag. 343.
- 1826, Mart 10. Margotti către Kreuchely, despre reprezentațiile companiei franceze la Iași. No. 408, pag. 344.
- 1826, Mart 13. Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea prin București a ambasadorului Franței la Constantinopol și continuarea exilului boierului Leuș. No. 409, pag. 433.
- 1826, Mart 26. Kreuchely către von Miltitz, despre ura dintre localnici și străini, în Moldova. No. 410, pag. 344.
- 1826, April 19. Postelnicul moldovean Grigore Ghica către Kreuchely, despre zgomote de strămutare a lui Sturdza ca Domn al Munteniei. No. 411, pag. 345.
- 1826, April 25. Margotti către Kreuchely, despre conflictul Domnului cu Lippa, un dar al celui d'întăiu pentru zidirea mitropoliei, și sosire de Turci. No. 412, pag. 346.
- 1826, Mai 8. Kreuchely către von Miltitz, despre zgomotele misterioase ce circulă prin oraș. No. 414, pag. 348.
- 1826, Mai 9. Margotti către Kreuchely, despre descoperirea unui complot în Moldova. No. 315, pag. 349.
- 1826, Mai 12. Kreuchely către von Miltitz, despre ordinele de evacuare, zvonul că Fanarioții vor recăpăta principatele și sosirea Agentului engles în București. No. 416, pag. 351.
- 1826, Mai 12. Margotti către Kreuchely, despre instrucția în afacerea complotului din Moldova, No. 417, pag. 351.
- 1826, Mai 17. Margotti către Kreuchely, despre instrucția în afacerea complotului din Moldova, schimbarea lui baș-bešli-aga, prinderea hoțului Diamandi și reparația clădirii consulatului rusesc din Iași. No. 418, pag. 352.

- 1826, Maiu 22. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea lui baș-beșli-aga în Muntenia. No. 419, pag. 352.
- 1826, Maiu 23. Kreuchely către von Miltitz, despre trupele rusești adunate în Basarabia. No. 420, pag. 353.
- 1826, Maiu 24. Von Miltitz către Kreuchely, despre cedarea Porței față cu pretențiile rusești privitoare la Serbia și principate. No. 421, pag. 353.
- 1826, Iunie 3. Margotti către Kreuchely, despre pregătiri rusești în Basarabia, moartea episcopului de Roman și descoperirea unui falsificator de monedă. No. 422, pag. 354.
- 1826, Iunie 9. Margotti către Kreuchely, despre prinderea unuia din conspiratorii contra lui Sturdza, plecarea *capanliilor* și nesiguranța asupra congresului ruso-turc. No. 423, pag. 354.
- 1826, Iunie 12. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea Agentului engles la București. No. 424, pag. 555.
- 1826, Iunie 12. Kreuchely către von Miltitz, despre neliniștea Domnului Munteniei și plenipotențiarilor turci la congres. No. 425, pag. 355.
- 1826, Iunie 13. Margotti către Kreuchely, despre ordine relative la plenipotențiarilor turci pentru congres și schimbări între boieri. No. 426, pag. 356.
- 1826, Iunie 20. Margotti către Kreuchely, despre numirea noului episcop de Roman. No. 427, pag. 356.
- 1826, Iunie 20. Margotti către Kreuchely, despre conspiratorul grec Desila. No. 428, pag. 357.
- 1826, Iunie 22. Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea lui Hakenau în Ardeal și închirierea unor case pentru consulatul Rusiei. No. 429, pag. 357.
- 1826, Iunie 22. Margotti către Kreuchely, despre împăcarea Domnului cu vistiernicul Dimitrie Ghica și inaugurarea bisericii luterane din Iași. No. 430, pag. 358.
- 1826, Iunie 22. Kreuchely către von Miltitz, despre apropiata sosire a plenipotențiarilor turci pentru congres și frica de o invazie rusească. No. 431, pag. 358.
- 1826, Iunie 28 (10 Iulie) (Focșani). Dionisie Kephala, staroste prusian la Focșani, către Kreuchely, despre trecerea plenipotențiarilor turci la congres. No. 432, pag. 359.
- 1826, Iulie 1. Margotti către Kreuchely, despre apropierea plenipotențiarilor turci la congres. No. 433, pag. 359.
- 1826, Iulie 6. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea cancelariei rusești, trecerea plenipotențiarilor și o primblare a Domnului. No. 434, pag. 360.
- 1826, Iulie 6. Kreuchely către von Miltitz, despre răscoala lui Simion și Ghiță. No. 435, pag. 361.
- 1826, Iulie 6. Kreuchely către von Miltitz, despre amestecul lui Macedonski în răscoala lui Simion, și arestări. No. 436, pag. 363.
- 1826, Iulie 8. Margotti către Kreuchely, despre pregătirile pentru primirea plenipotențiarilor turci la congres și micile întâmplări din oraș. No. 437, pag. 363.
- 1826, Iulie 12. Kreuchely către von Miltitz, despre fuga răsculaților asediați în Topolnița. No. 438, pag. 364.
- 1826, Iulie 13. Margotti către Kreuchely, despre sosirea plenipotențiarilor turci și a consulatului rus la Iași. No. 439, pag. 364.
- 1826, Iulie 19. Kreuchely către von Miltitz, despre conspiratorii munteni, carantină și un conflict al Domnului cu Agenția. No. 440, pag. 365.
- 1826, Iulie 25. Margotti către Kreuchely, despre numirea de vistier în Moldova, plenipotențiarilor turci și fixarea zilelor de audiență la ministerul de externe moldovean. No. 441, pag. 366.
- 1826, Iulie 26. Kreuchely către von Miltitz, despre ivirea ciumei în București și măsurile luate. No. 442, pag. 367.

- 1826, August 8. Margotti către Kreuchely, despre vice-consulul frances, numirea ca hatman de oraș a lui Grigore Ghica, moartea episcopului catolic din Iași și sosirea agentului prusian pentru remontă. No. 443, pag. 367.
- 1826, August 11. Kreuchely către von Miltitz, despre ciumă, prădăciuni și neînțelegerile guvernului cu Agentul engles și gerantul consulatului rus. No. 444, pag. 368.
- 1826, August 11. Kreuchely către von Miltitz, despre ciumă, permisia de bejenie și calomniile în potriua Domnului. No. 445, pag. 368.
- 1826, August 11. Kreuchely către von Miltitz, despre cererea de pașaport a pastorului reformat din București. No. 446, pag. 369.
- 1826, August 22. Kreuchely către von Miltitz, despre puțina serioșitate a ciumei. No. 457, pag. 369.
- 1826, August 28. Kreuchely către von Miltitz, despre efectele economice ale ciumei și falimentul bancheriului Polizo. No. 448, pag. 369.
- 1826, August 28. Kreuchely către von Miltitz, despre puțina încredere a Domnului în existența ciumei. No. 449, pag. 370.
- 1826, Septembre 1. Kreuchely către von Miltitz, despre casuri nouă de ciumă și serbarea solemnă a Sântă-Măriei. No. 450, pag. 370.
- 1826, Septembre 1. Kreuchely către von Miltitz, despre condamnarea la moarte a lui buluc-bașa Simion și Ghiță Oltean (Cuțui?), și destăinuirile lor. No. 451, pag. 371.
- 1826, Septembre 10. Kreuchely către von Miltitz, despre spânzurarea lui Simion și Ghiță Oltean (Cuțui?) și răspunsul dat de Poartă scrisorei Domnului asupra conspirației. No. 452, pag. 372.
- 1826, Septembre 11. Von Miltitz către Kreuchely, despre ajutorarea protestanților din București pentru zidirea unei biserici. No. 453, pag. 372.
- 1826, Septembre 24. Margotti către Kreuchely, despre zgomote de război și prezentarea beratului vice-consulului frances. No. 454, pag. 373.
- 1826, Septembre 27. Kreuchely către von Miltitz, despre necorectitudinile făptuite de Domn în afacerea pavagiului Capitalei, alimentării cu apă, ș. a. No. 455, pag. 373.
- 1826, Septembre 27. Kreuchely către von Miltitz, despre mersul ciumei și abuzurile cauzate de această boală. No. 456, pag. 375.
- 1826, Septembre 27. Kreuchely către von Miltitz, despre probabilitatea unui război ruso-turc. No. 457, pag. 376.
- 1826, Septembre 27. Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea prin Muntenia a d-șoarei de Ottenfels, purtarea Domnului cu consuli și focuri în capitală. No. 458, pag. 376.
- 1826, Octobre 4. Margotti către Kreuchely, despre vești de război, un accident întâmplat Domnului și schimbarea agei. No. 459, pag. 377.
- 1826, Octobre 7. Margotti către Kreuchely, despre puținul credit ce se acordă în Iași veștilor de război. No. 460, pag. 378.
- 1826, Octobre 12. Kreuchely către von Miltitz, despre încrederea în pace și zvonul formării de trupe naționale în Muntenia. No. 461, pag. 378.
- 1826, Octobre 16. Von Miltitz către Kreuchely, despre concesiile făcute de Poartă la Akkerman și zvonul despre o întâmplătoare ocupație a Munteniei de către Austriei. No. 462, pag. 378.
- 1826, Octobre 23. Margotti către Kreuchely, despre pretinsa demisie a lui Sturdza. No. 463, pag. 379.
- 1826, Octobre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre încheierea convenției de la Akkerman și dispozițiile cuprinse în ea privitor la țările române. No. 464, pag. 379.
- 1826, Novembre 8. Margotti către Kreuchely, despre liniștea ce domnește în Iași, întărirea lui

- Sturdza de către Poartă și apropiata întoarcere a boierilor moldoveni emigrați. No. 465, pag. 380.
- 1826, Novembre 12. Kreuchely către von Miltitz, despre falsitatea zgomotului de pregătiri ale Austriei contra Turciei și înțelegerea posibilă a lui Ghica în această privință cu Hakenau. No. 466, pag. 380.
- 1826, Novembre 22. Kreuchely către von Miltitz, despre efectul produs în Muntenia de clausele cunoscute ale convenției din Akkerman și despre schimbarea Marelui Spatar. No. 467, pag. 381.
- 1826, Novembre 24. Margotti către Kreuchely, despre trecerea plenipotențiarilor turci prin Iași, întoarcerea câtor-va pribegi moldoveni, sosirea ministrului persan pe lângă Curtea din Petersburg și apropiata plecare a lui Divan-Efendi din Moldova. No. 468, pag. 381.
- 1826, Novembre 26. Grigore Ghica, Domnul Munteniei, către contele Guilleminot, ministru francez la Constantinopol, despre purtarea jignitoare a consulului Hugot, în afacerea unei berării. No. 469, pag. 382.
- 1826, Novembre 27. Kreuchely către von Miltitz, despre stăruințele pentru Domnie ale boierilor, timpul sosirii lui Minciaky și apologia lui Ghica. No. 570, pag. 385.
- 1826, Novembre 27. Margotti către Kreuchely, despre sosirea vistierului Roznovanu, probabil viitorul Domn, a lui Ribeaupierre și visita sa proprie la ambasadorul persan pe lângă Curtea din Petersburg. No. 471, pag. 368.
- 1826, Novembre 28. Kreuchely către von Miltitz, despre stăruințele lui Ghica pe lângă plenipotențarii turci. No. 472, pag. 387.
- 1826, Decembre 8. Margotti către Kreuchely, despre ministrul persan. No. 473, pag. 387.
- 1826, Decembre 8. Margotti către Kreuchely, despre pregătiri pentru primirea lui Ribeaupierre la Iași. No. 474, pag. 387.
- 1826, Decembre 12. Kreuchely către von Miltitz, despre așteptarea trecerii lui Ribeaupierre și lupta pentru Domnie. No. 475, pag. 388.
- 1826, Decembre 12. Kreuchely către von Miltitz, despre cearta dintre doi Germani pentru fabricația de bere. No. 476, pag. 389.
- 1826, Decembre 29. Kreuchely către von Miltitz, despre pregătirile pentru trecerea lui Ribeaupierre și întoarcerea ministrului persan. No. 477, pag. 390.
- 1826, Decembre 29. Kreuchely către von Miltitz, despre visita Doamnei la București. No. 478, pag. 392.
- 1826, Decembre 29. Kreuchely către von Miltitz, despre întoarcerea la Sibiu a Doamnei. No. 479, pag. 394.
- 1827, Ianuar 9. Margotti către Kreuchely, despre sosirea lui Ribeaupierre la Iași. No. 480, pag. 394.
- 1827, Ianuar 9. Margotti către Kreuchely, despre neonestitatea și servilitatea Domnului. No. 481, pag. 395.
- 1827, Ianuar 13. Kreuchely către von Miltitz, despre numirea unui nou vice-agent la Constantinopol, furturi în stringerea vinăritului și boierirea unui fiu de falit. No. 481, pag. 395.
- 1827, Ianuar 13. Kreuchely către von Miltitz, despre apropierea lui Ribeaupierre. No. 483, pag. 396.
- 1827, Ianuar 14. Kreuchely către von Miltitz, despre candidații la Domnia Moldovei și trecerea lui Ribeaupierre prin Iași. No. 484, pag. 397.
- 1827, Ianuar 21. Margotti către Kreuchely, despre șederea lui Ribeaupierre în Iași. No. 485, pag. 398.
- 1827, Ianuar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre petrecerea lui Ribeaupierre la București. No. 486, pag. 398.

- 1827, Ianuar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre o convorbire a sa cu un boier muntean asupra împrejurărilor timpului, mituirei lui Ribeaupierre de către Donin și intrigile boierilor. No. 487, pag. 401.
- 1827, Ianuar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre certele lui Sturdza cu boierii și intenția sa de a face să se aleagă Domn fu-său Neculachi. No. 488, pag. 403.
- 1827, Ianuar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre petrecerea lui Ribeaupierre la Iași. No. 488, pag. 404.
- 1827, Februar 9. Margotti către Kreuchely despre darurile făcute de Sturdza lui Ribeaupierre, plecarea acestuia și numire de boieri. No. 490, pag. 405.
- 1827, Februar 12. Kreuchely către von Miltitz, despre plângerile boierilor contra lui Ghica și necorectitudinea lui. No. 491, pag. 406.
- 1827, Februar 12. Kreuchely către von Miltitz, despre numirea de boieri în Moldova și socotelile Statului. No. 492, pag. 407.
- 1827, Februar 12 (anexă). Socoteala veniturilor Domnului Moldovei (1821-8), prezentată de boierii acestei țări lui Ribeaupierre. No. 493, pag. 408.
- 1827, Februar 13. Kreuchely către von Miltitz, despre partidele politice din Muntenia și socotelile prezentate de boieri lui Ribeaupierre. No. 494, pag. 409.
- 1827, Februar 24. Margotti către Kreuchely, despre cererea consulatului rusesc de a i se da socotelile țerei, oprirea supușilor ruși de a plăti pentru moment dările, numirea lui C. Conachi ca președinte al departamentului Afacerilor-Străine și sosirea noilor Divan-Efendi și Beșli Aga. No. 495, pag. 409.
- 1827, Februar 28. Kreuchely către von Miltitz, despre trimeterea la Poartă a memoriului boierilor munteni, și intrigile diplomaților ruși. No. 496, pag. 409.
- 1827, Mart 10. Margotti către Kreuchely, despre trecerea lui Ribeaupierre prin Iași, veniturile Moldovei, regularea socotelilor și un proces. No. 497, pag. 413.
- 1827, Mart 14. Kreuchely către von Miltitz, despre introducerea în Divanul Moldovei a unui dragoman rus. No. 498, pag. 415.
- 1827, Mart 14. Kreuchely către von Miltitz, despre nemulțămirea boierilor munteni cu protectoratul rus și plângerea lor la Metternich. No. 499, pag. 415.
- 1827, sfârșitul lui Mart—April. Kreuchely către von Miltitz, despre refuzul cererilor făcute de boieri la Poartă și întinderea influenței rusești în Muntenia. No. 500, pag. 416.
- 1827, April 24. Margotti către Kreuchely, despre temerile de război în Iași. No. 501, pag. 417.
- 1827, Mai 24. Margotti către Kreuchely, despre nehotărârea boierilor moldoveni în privința răspunderii tributului de oi către Poartă. No. 502, pag. 417.
- 1827, Mai 24. Kreuchely către von Miltitz, despre pregătiri de război în Basarabia. No. 503, pag. 418.
- 1827, Mai 17 (*sic*; cetește 27). Kreuchely către von Miltitz, despre continuarea neliniștei, sosirea confirmărei turcești a convenției, schimbare de boieri și nepotismul lui Ghica. No. 504, pag. 418.
- 1827, Iulie. Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea adusă în finanțele Munteniei de către convenția de la Akkerman. No. 505, pag. 419.
- 1827, Iulie (anexa A). Kreuchely către von Miltitz : socoteala contribuției plătite de Muntenia înainte de convenția de la Akkerman. No. 506, pag. 420.
- 1827, Iulie (anexa B). Kreuchely către von Miltitz : socoteala contribuției plătite de Muntenia după convenția de la Akkerman. No. 507, pag. 421.
- 1827, Iulie 24. Margotti către Kreuchely, despre pregătiri de război în Europa, întoarcerea lui

- baș-beșli-aga și a lui Neculachi Sturdza și plecarea mitropolitului Veniamin. No. 508, pag. 421.
- 1827, Iulie 26. Kreuchely către von Miltitz, despre numiri de boieri și nepotismul lui Ghica. No. 509, pag. 422.
- 1827, August 9. Margotti către Kreuchely, despre pregătirile de război ale Austriei și Rusiei și întoarcerea lui Neculachi Sturdza la Constantinopol. No. 510, pag. 423.
- 1827, August 12. Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea lui Minciaki, instalarea și purtările sale și cummul făcut de aga Vilară. No. 511, pag. 423.
- 1827, August 13. Kreuchely către von Miltitz, despre focul din Iași. No. 512, pag. 425.
- 1827, August 23. Margotti către Kreuchely, despre focul din Iași. No. 513, pag. 426.
- 1827, August 26. Kreuchely către von Miltitz, despre boala lui Minciaki, relațiile lui cu Hakenau și sosirea Doamnei. No. 514, pag. 427.
- 1827, August 29 (17). Marele-Spatar Alexandru Ghica către Kreuchely, despre oprirea așezării de Evrei moldoveni în București. No. 515, pag. 427.
- 1827, Septembrie 8. Margotti către Kreuchely, despre frica de război ce domnește în Iași. No. 516, pag. 428.
- 1827, Septembrie 8. Margotti către Kreuchely, despre ordinul ce ar avea Domnul Moldovei de a se retrage, în cas de apropiere a Rușilor, la Brăila. No. 517, pag. 428.
- 1827, Septembrie 12. Kreuchely către von Miltitz, despre groaza răspândită în Muntenia de știrile de război între Puterile aliate și Poartă. No. 518, pag. 429.
- 1827, Septembrie 12. Kreuchely către von Miltitz, despre nemărgenita influență a lui Minciaki. No. 519, pag. 429.
- 1827, Septembrie 27. Kreuchely către von Miltitz, despre oare-care liniștire a spiritelor în Muntenia. No. 520, pag. 430.
- 1827, Novembre 11. Kreuchely către von Miltitz, despre lucrările comisiunii de reforme din Muntenia, conflictul cu Domnul, biruința acestuia, intrigile rusești și aprovizionarea Bucureștilor cu apă. No. 521, pag. 431.
- 1827, Novembre 20. Margotti către Kreuchely, despre semnele de război. No. 522, pag. 433.
- 1827, Novembre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre frica de război și intenția lui Ghica de a fugi. No. 523, pag. 434.
- 1827, Novembre 26. Kreuchely către von Miltitz, despre retragerea Rușilor din Basarabia și ajutorul bănesc dat de Sturdza sultanului. No. 524, pag. 435.
- 1827, Decembre 8. Margotti către Kreuchely, despre tulburări zvonite la Galați. No. 525, pag. 436.
- 1827, Decembre 8. Margotti către Kreuchely, despre oprirea, votată de Divanul Moldovei, de a sili, vreme de trei ani, pe boieri la plata datoriilor și la dobândă pe acest timp. No. 526, pag. 436.
- 1827, Decembre 12. Kreuchely către von Miltitz, despre gândul de fugă al lui Ghica, silințele consilierilor, frica din oraș și complotul Franguli-Filipescu. No. 527, pag. 437.
- 1827, Decembre 23. Margotti către Kreuchely, despre liniștea din Iași și sosirea a doi emisari ruși. No. 528, pag. 439.
- 1827, Decembre 23. Margotti către Kreuchely, despre măsurile ce se iau de toți în Iași pentru orî-ce eventualitate. No. 529, pag. 439.
- 1827, Decembre 27. Kreuchely către von Miltitz, despre liniștea relativă ce domnește în București, tăierea pașei din Măcin, plecări și relațiile dintre Ghica și Minciaki. No. 530, pag. 439.
- 1828, Februar 13. Kreuchely către von Miltitz, despre creșterea neliniștei în București. No. 531, pag. 441.

- 1828, Februar 27. Kreuchely către von Miltitz, despre atotputernicia lui Minciaki și creșterea neliniștei în București. No. 532, pag. 441.
- 1828, Mart 28. Kreuchely către von Canitz, noul ambasador prusian pe lângă Poartă, despre creșterea neliniștei în București. No. 533, pag. 442.
- 1828, April 2. Kreuchely către von Canitz, despre neliniștea tot mai mare în București și frica de intrarea Turcilor. No. 534, pag. 442.
- 1828, April 4. Kreuchely către von Canitz, despre neliniște și cererea lui Hakenau de a se repara drumul București-Câneni. No. 535, pag. 443.
- 1828, April 12. Kreuchely către von Canitz, despre groaza din oraș și oprirea fugarilor. No. 536, pag. 443.
- 1828, April 19 (Focșani). Dionisie Kephala, staroste prusian la Focșani, către Kreuchely, despre trimiterea unui dar de cai din partea lui Sturdza la Constantinopol. No. 537, pag. 444.
- 1828, April 26. Kreuchely către von Canitz, despre groaza răspândită între țăranii, încercări de a arde Curtea și puțința unei răscoale. No. 538, pag. 444.
- 1828, August 1. Kreuchely către von Canitz, despre intrarea Rușilor în țară, fuga și întoarcerea lui Ghica și operațiile militare în principate. No. 539, pag. 445.
- 1829, Iulie 24. Kreuchely către Afacerile-Străine, despre agenții austriaci în Muntenia. No. 540, pag. 449.
- 1829, Iulie 24. Kreuchely către Afacerile-Străine, despre rămânerea sa în București și certele agenților Franței și Angliei cu comandanții și administratorii ruși. No. 541, pag. 449.
- 1829, Septembre 21. Kreuchely către Afacerile-Străine, despre încheierea păcii de la Adrianopol și primirea evenimentului în București. No. 542, pag. 450.
- 1829, Decembre 10. Kreuchely către Afacerile-Străine, despre cutremurul din București. No. 543, pag. 450.
- 1830, Iulie 9. Kreuchely către Camille de Royer, noul ambasador prusian la Constantinopol, despre stabilirea de carantine și zidirea Giurgiului și Brăilei. No. 544, pag. 451.
- 1830, Decembre 16. Margotti către Kreuchely, despre invazia holerei în Basarabia. No. 545, pag. 451.
- 1831, Februar 4. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, însărcinat-de-afaceri al Prusiei pe lângă Poartă, despre sosirea în București a ambasadorului Rusiei la Constantinopol. No. 546, pag. 452.
- 1831, Februar 4. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre un complot în contra regulamentul organic. No. 547, pag. 452.
- 1831, Mart 4. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre plecarea ambasadorului Rusiei la Constantinopol. No. 548, pag. 453.
- 1831, Mart 4. Margotti către Kreuchely, despre nemulțămirea țăranilor din Moldova cu supunerea la recrutare și zvonul despre evacuare. No. 549, pag. 453.
- 1831, April 11. Margotti către Kreuchely, despre răscoala țăranilor moldoveni, nemulțămii cu recrutarea. No. 550, pag. 454.
- 1831, April 21. Margotti către Kreuchely, despre răscoala din Moldova. No. 551, pag. 454.
- 1831, April 26. Margotti către Brassier de S.-Simon, despre nemulțămirea cu regulamentul organic, și răscoala țăranilor. No. 552, pag. 455.
- 1831, Novembre 11. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre nemulțămirea cu regulamentul organic, și purtarea provocătoare a țăranilor munteni. No. 553, pag. 456.
- 1831, Decembre 9. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre pretensiile țăranilor. No. 554, pag. 457.

- 1832, Februar 18. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre nemulțămirea provocată de regulamentul organic. No. 555, pag. 457.
- 1832, Mart 30. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre nemulțămirea cu regulamentul organic, și focuri în București. No. 556, pag. 468.
- 1832, April 27. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre desertări în noua armată munteană. No. 557, pag. 458.
- 1832, Iulie 6. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre o călătorie a lui Chiselev, «presidentul» din principate și serbări date în onoarea lui. No. 558, pag. 458.
- 1832, Iulie 20. Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre serbările date lui Chiselev și plecarea sa de la băile de lângă Târgoviște. No. 559, pag. 459.
- 1833, Februar 1. Kreuchely către colonelul-baron Carol de Martens, ambasador al Prusiei la Constantinopol, despre restabilirea Agenției austriace la București, bucuria generală pentru aceasta și apropiata întoarcere a lui Chiselev de la Iași. No. 560, pag. 459.
- 1834, Februar 28. Baronul Constantin Sakellario, consul al Prusiei la București, către de Martens, despre candidatura la tron a lui Alexandru Ghica. No. 561, pag. 460.
- 1834, Mart 14. Sakellario către de Martens, despre trecerea ambasadurului turcesc Ahmed-Pașa prin București și sentimentele boierilor față de apropiata numire ca Domn a lui Alexandru Ghica. No. 562, pag. 460.
- 1834, Mart 28. Sakellario către de Martens, despre sosirea lui Ahmed-Pașa la București și intrigile boierilor pentru a se da iarăși Domnia lui Grigorie Ghica. No. 563, pag. 461.
- 1834, April 25. Sakellario către de Martens, despre numirea Domnilor, invitarea lor la Constantinopol, impunerea capu-chihaielelor de către Turci și alte posturi date Fanarioșilor. No. 564, pag. 462.
- 1834, Mai 21. Sakellario către de Martens, despre plecarea Domnilor la Constantinopol și întoarcerea lui Chiselev în Rusia. No. 565, pag. 464.
- 1834, Iulie 18. Sakellario către de Martens, despre întoarcerea lui Alexandru Ghica de la Constantinopol și moartea mitropolitului Grigore. No. 566, pag. 464.
- 1834, August 1. Sakellario către de Martens, despre sosirea lui Ghica la carantina din Giurgiu și plecarea funcționarilor ruși din Muntenia. No. 567, pag. 464.
- 1834, August 15. Sakellario către de Martens, despre întoarcerea lui Ghica, anunțarea solemnă a numirii sale și neactivitatea sa de până atunci. No. 568, pag. 465.
- 1834, Septembre 26. Sakellario către de Martens, despre stagnația afacerilor din cauza lipsei de bani, piedecile puse de Rusia unui împrumut național și arendarea salinelor. No. 569, pag. 465.
- 1834, Novembre 7. Sakellario către de Martens, despre sfârșirea Domnului, chestia bugetului și sosirea în principate a unei Misiuni sârbești. No. 570, pag. 466.
1835. «Verzeichniss der ein- und ausgehenden Waaren in dem Fürstenthum Wallachey im Jahre 1835.» No. 571, pag. 468.
- 1835, Ianuar 2. Sakellario către de Martens, despre măsurile financiare luate de Adunarea obștească din Muntenia. No. 572, pag. 469.
- 1835, 30 Ianuar. Sakellario către de Martens, despre schimbări de boieri și dușmănia dintre familiile Ghica și Filipescu. No. 573, pag. 470.
- 1835, Mart 13. Sakellario către de Martens, despre stabilirea unei companii de comerț engleze în Muntenia. No. 574, pag. 470.
- 1835, Iunie 19. Sakellario către contele de Königsmark, ambasador al Prusiei la Constantinopol, despre reaua situație financiară, nemulțămirea cu părteneria militarilor, venalitatea judecătorilor și buna recoltă a anului. No. 575, pag. 470.

- 1835, Iulie 31. Sakellario către de Königsmark, despre aprovizionarea garnisoanei din Silistra și vizitele lui Alexandru Ghica prin țară. No. 576, pag. 471.
- 1835, August 14. Sakellario către de Königsmark, despre visita Domnului la Brăila, trecerea ambasadorului Porței la Paris, Mustafa-Reșid-bei-Efendi, conflicte la graniță cu Turcii și Serbia. No. 577, pag. 472.
- 1835, Octombrie 9. Sakellario către de Königsmark, despre reforme în organizația judiciară a Munteniei. No. 578, pag. 473.
- 1835, Novembre 6. Sakellario către de Königsmark, despre întrevvedereea dintre Ghica, Miloș al Serbiei și pașa din Vidin. No. 579, pag. 473.
- 1835, Novembre 6. Sakellario către de Königsmark, despre profitul adus comerțului persan și georgian de stabilirea unei navigații cu aburi pe Dunăre. No. 580, pag. 474.
- 1835, Novembre 20. Sakellario către de Königsmark, despre întrevvedereea celor doi Domni, trecerea lui Moltke prin Muntenia și un început de foamete. No. 581, pag. 474.
- 1835, Decembrie 3. Sakellario către de Königsmark, despre întrevvedereea lui Ghica cu Miloș, încheierea unui contract cu Serbia pentru sare și arestări de boieri nemulțumiți, în Moldova. No. 582, pag. 475.
- 1836, Ianuar 24 (st. nouă?). Notă a guvernului muntean către consulatul prusian, despre taxele fixate de Adunarea obștească pentru navigația pe Olt. No. 583, pag. 475.
- 1836, Februar 19 (st. nouă?). Notă a guvernului muntean către consulatul Greciei la București, despre declararea de port-franc a Brăilei. No. 584, pag. 476.
- 1836, Mart 25. Sakellario către de Königsmark, despre protestările corpului consular din București contra supunerii la o taxă mai ridicată a luntreilor străine ce vor trece pe Oltul navigabil. No. 585, pag. 477.
- 1836, April 22. Sakellario către de Königsmark, despre trecerea generalului Muraviev din Muntenia. No. 586, pag. 477.
- 1836, August 26. Sakellario către de Königsmark, despre prestarea jurământului de către funcționari și crearea unei Curți superioare de justiție în Muntenia. No. 587, pag. 478.
- 1836, Septembre 23. Sakellario către de Königsmark, despre evacuarea Silistrei de Ruși, emigrarea unei părți din locuitorii cetății în Muntenia și visita lui Mihai Sturdza la Galați. No. 588, pag. 478.
- 1836, Octombrie 21. Sakellario către de Königsmark, despre așteptarea lui Ștefanachi Vogoridi la Galați și măsurile luate de Sturdza pentru prosperarea portului. No. 589, pag. 479.
- 1836, Decembrie 16. Sakellario către de Königsmark, despre sfârșitul alegerilor pentru Adunare și apropiata deschidere a ședințelor ei. No. 590, pag. 479.
- 1837, Ianuar 27. Sakellario către de Königsmark, despre trecerea prin Muntenia a mineralogului Schüller și zăbava deschiderii Adunării. No. 591, pag. 480.
- 1837, Mai 5. Sakellario către Ioan-Emil von Wagner, însărcinat-de-afaceri al Prusiei la Constantinopol, despre pregătirile pentru visita sultanului la cetățile dunărene. No. 592, pag. 480.
- 1837, Iunie 2. Sakellario către von Wagner, despre schimbări ministeriale. No. 593, pag. 481.
- 1837, Iunie 30. Sakellario către von Wagner, despre noul ministeriu muntean. No. 594, pag. 482.
- 1837, Iulie 29. Notă a consulului rusesc în București, baronul de Rückmann, despre răspingerea de către Adunare a adausurilor la regulamentul organic. No. 595, pag. 482.
- 1837, August 2. Adresa Adunării către Domn, explicând purtarea ei în afacerea adausurilor la regulamentul organic. No. 596, pag. 483.
- 1837, August 11. Sakellario către de Königsmark, despre disolvarea Adunării pentru conflictul cu consulul rusesc. No. 597, pag. 485.

- 1837, August 25. Sakellario către de Königsmark, despre sosirea decorațiilor turcești pentru suita Domnului Munteniei. No. 598, pag. 486.
- 1837, August 28. Sakellario către de Königsmark, despre împărțirea decorațiilor acordate de sultan boierilor munteni și demisia ministrului de justiție, Barbu Știrbei. No. 599, pag. 487.
- 1837, Septembre 8. Sakellario către de Königsmark, despre tăcerea Rusiei față cu purtarea Adunării muntene și plecarea lui Rückmann, consulul imperial în București. No. 600, pag. 487.
- 1837, Octobre 20. Sakellario către de Königsmark, despre o călătorie a lui Alexandru Ghica în Oltenia. No. 601, pag. 488.
- 1837, Novembre 17. Sakellario către de Königsmark, despre întoarcerea lui Alexandru Ghica la București, o excursiune arheologică la Severin și recensiment. No. 602, pag. 488.
- 1844, după 2 Maiu. Sakellario către de Coq, ministru prusian la Constantinopol, despre lucrarea de drumuri, construirea unei flote, aducere de oi merinos și desaprobarea dată de Rusia Adunării în conflictul ei cu Domnul. No. 603, pag. 498.

APENDICE

- 1813, Februar. Extras din scrisorile lui Lagarde către Iuliu Griffith, relativ la primirea consulului frances Ledoulx de către Caragea. No. 1, pag. 493.

Prin 1822, — «*Explication des Boyars Valaques.*» No. 2, pag. 495-548.

Clasa I ^a .	1. Ban și caimacam de Craiova	495.
	2—3. Mare-Vornic de Țara-de-sus și de-jos	498.
	4—5. Al patrulea și al cincilea Vornic	501.
	6. Mare-Logofet de Țara-de-sus	501.
	7. Mare-Vornic de Cutie	503.
	8. Mare-Logofet de Țara-de-jos	504.
	9. Mare Logofet de Obiceiu	505.
	10. Spatar	505.
	11. Hatman de Divan	508.
	12. Mare-Vistier	508.
	13. Mare-Vornic al Politiei	510.
	14. Mare-Postelnic	511.
	15. Mare-Logofet al Afacerilor-Străine	512.
	16. Aga	512.
Clasa a II ^a .	1. Mare-Clucer	516.
	2. Cămăraș	517.
	3. Mare-Paharnic	517.
	4. Mare-Stolnic	518.
	5. Mare-Comis	518.
Clasa a III ^a .	1. Mare-Serdar	521.
	2. Medelnicer	521.
	3. Sluger	521.
	4. Pitar	521.
	5. Armaș	521.
	6. Portar-bașa	523.
	7. Șatrar	524.
	8. Clucer de Arie	524.
	Ispravnic	524.
Clasa a IV ^a .	1. Prim-logofet de Divan	526.
	2. Doi logofeți ai doilea	526.
	3. Al doilea vistier	526.

	4. Al doilea postelnic	557.
	5. Al doilea spatar	527.
	6. Al doilea Comis	527.
	7. Al doilea armaş	527.
	8. Al doilea portar	528.
Clasa a V ^a .	1. Al treilea vistier	528.
	2. Al treilea postelnic	528.
	3. Al treilea armaş	528.
	4. Al treilea Comis	528.
	5. Al treilea portar	528.
Clasa a VI ^a .	1. Zapcii Divanului	529.
	2. Casa Voevodului	530.
	3. Turcii în serviciul Domnesc	540.
	4. Tribunale	540.
	5. Oficii din Bucureşti	548.

1813, April-Iunie. Extrase din Iagarde, despre Marele-Logofăt Dudescu. No. 3, pag. 549.

1763, Maiu 25 (La hotarele Poloniei). Înştiinţare din partea lui Carol-Adolf de Boskamp, că a încredinţat unui ceasornicar casele de zestre ale soţiei sale, Bălăşica, fiica agentului prusian Jacob Arlaud. No. 4, pag. 551.

1766, August 23 (Iaşi). Paşaport pentru Constantin Panno, «negustor turec», ce merge la Lipsca, din partea «Agentului consular» austriac în Moldova, Johann von Timoni. No. 5, pag. 552.

1796, Octombrie 15 (Leipzig). Contract între Christofor Heinrich din Bischoffswerdt şi negustorii Dimitrie Cossova (iscălitură latină: Demeter Cosiva), Anastasie şi Constantin Panno fraţi (iscălitură grecească), Dimitrie Papa şi Comp. (iscălitură grecească: Δημήτριος Πάπα & Αδελφοί) şi «Gebrüder Margarita et Comp.», pentru ducerea de către cel d'întăiu la Iaşi a unor mărfuri cumpărate de negustorii citaţi. No. 6, pag. 552.

1805, August 30 (Bucureşti). Anaforă a Divanului către Constantin Ipsilanti, Domn al Munteniei, despre punerea sub epitropie a Căminarului conte Constantin Dudescu. No. 7, pag. 552.

1813, Iunie 13 (Iaşi). Contract între Scarlat Calimah, Domn al Moldovei, şi Francesul Doret, pentru creşterea de către acesta a beizadelei Alexandru. No. 8, pag. 554.

1813, Iulie 2 (Iaşi). Contract între Scarlat Calimah, Domn al Moldovei, şi Doamna de Belleville, pentru creşterea de către aceasta a Domniţelor. No. 9, pag. 554.

1813, August 14 (Iaşi). Extracte din chisovul lui Scarlat Calimah, Domnul Moldovei, privitor la *casa doftorilor*. No. 10, pag. 556.

1814, Octombrie 23 (Iaşi). Doret, institutor al fiului lui Scarlat Calimah, Domnul Moldovei, certifică primirea unei sume de bani. No. 11, pag. 558.

1816, după Mart 12 (Iaşi). Chitanţă a Doamnei Caumont, institutoarea copiilor boierului Alexandru Mavrocordat. No. 12, pag. 558.

1816, Iunie 19 (Iaşi). Chitanţă iscălită de «M. de Jambures», probabil o institutoare, pentru primirea unei sume de bani de la Smaranda Calimah, Doamnă a Moldovei. No. 13, pag. 559.

1817, April 30 (Iaşi). Chitanţă a lui Kreuchely, pentru o sumă de bani primită de la Scarlat Calimah, Domn al Moldovei. No. 14, pag. 559.

1818, Octombrie 13 (Iaşi). Lincourt, emigrat frances, iea cu chirie nişte case ale polcovnicului rus Ioniţă Codreanu. No. 15, pag. 559.

1820, Ianuar 22 (Roma). Papa Piu al VII-lea (1800—23) către Alexandru Suflu, Domnul Munteniei, despre cearta acestuia cu episcopul de Nicopol, administrator al diocesei muntene. No. 16, pag. 560.

- 1821, 30 Mart (11 April) (Iași). Boierii Divanului către locuitorii ținutului Tecuci, despre necesitatea de a nu-și părăsi vetrele. No. 17, pag. 561.
- 1821, după 30 Mart (11 April). Archimandritul Varlaam către Veniamin, mitropolitul Moldovei, despre efectul produs în Basarabia de tulburările din Moldova. No. 18, pag. 562.
- 1821, 2/14 April (Iași). Mitropolitul Veniamin către archimandritul Varlam, despre starea sa de spirit. No. 19, pag. 563.
- 1821, 4 April (București). Eustatie Cotov către Dionisie, mitropolit al Ungrovlachiei, despre des- aprobarea mișcării grecești de către țar și datoria mitropolitului de a face cunoscut actul credincioșilor. No. 20, pag. 563.
- 1821, 10 April (București). Boierii rămași în București către baronul Grigore de Stroganov, ambasador rus pe lângă Poartă, pentru transmiterea unei cereri către Poartă, privitoare la restabilirea vechilor privilegii ale țerei. No. 21, pag. 565.
- 1821, 11 April (București). Boierii rămași în București către contele de Wittgenstein, comandantul trupelor rusești din Basarabia, plângându-se de intrarea Turcilor în principat și cerând o eventuală ocupație a Rușilor. No. 22, pag. 566.
- 1821, 24 Mai (Chișinău). Resumat al unei hotărâri judecătorești privitoare la târgușorul Sculenă, teatrul luptei din 17/29 Iunie. No. 23, pag. 567.
- 1821, 1 August (Sibiu). A. Pini, consulul Rusiei în București, către mitropolitul Dionisie, muștrându-l pentru arzul la Poartă. No. 24, pag. 568.
- 1821, după 19 August. Eftimie către vatavul Dincu, despre omorul lui Sava și tovarășilor săi. No. 25, pag. 569.
- 1821, 24 August (st. n.?). (Constantinopol). Firman vizirial către Ștefanachi Vogoridi, caimacam al Moldovei, pentru rechemarea pribegilor și administrația țerei. No. 26, pag. 569.
- 1821, August-Septembrie (București). Trei invitări din partea lui Vasile Suic, pașă cu două tuiuri, comandantul Cazacilor din armata turcească de ocupație, către Benedict, episcop titular de Troada, vicariu al mitropoliei Ungrovlachiei, pentru căsătoria unor oșteni ai săi cu fete din București. No. 26, pag. 570.
- 1821, 21 Septembrie (Viena). Fleischhackl von Hakenau, Agent austriac în Muntenia, către mitropolitul Dionisie, despre furtul efectelor mitropoliei din casa cancelarului Agentului, Udritzki. No. 28, pag. 572.
- 1821, 21 Septembrie (București). Kreuchely către mitropolitul Dionisie, pentru efectele furate la Udritzki. No. 29, pag. 574.
- 1821, 8 Novembre (Secu). Călugărul Eftimie de la Secu către Scarlat Miclescu, Comis, despre pierderea averilor depuse de acesta în mănăstire. No. 30, pag. 574.
- 1821 (Brașov?). Petiția boierilor rămași în Ardeal, cerând țarului anexarea țerei lor fără condiții. No. 31, pag. 575.
- 1822, 4 Ianuar (Brăila?). Constantin Lascar, capuchiaie a Moldovei pe lângă pașa de Brăila (?), către ispravnicul Romanului, despre o fată furată de un Turc, cu saș fără «voia mășii». No. 32, pag. 577.
- 1822, 22 August (Botoșani). Ordin al vornicilor de Botoșani, pentru a se cerceta omorul de către Turci al unui boierinaș. No. 33, pag. 578.
- 1822, 17 Novembre (București). Ordin al lui Grigore Ghica, Domnul Munteniei, către Divanul veli- liților pentru un proces bănesc și de injurii intentat de Kreuchely unui boier. No. 34, pag. 579.
- 1823, 5 April (București). Notă a lui Fleischhackl von Hakenau către Grigore Ghica, Domnul Mun- teniei, despre arestarea lui Alecu Vilară. No. 35, pag. 580.
- 1823, 23 Mai (București). Ordin al lui Grigore Ghica, Domnul Munteniei, către un boier nenumit,

- pentru cercetarea stricăciunilor făcute de consulatul prusian în casa unde stătuse. No. 36, pag. 581.
- 1823, 26 August (Iași). Chrisovul lui Ioan Sandu Sturdza, prin care scutește de dări pe înaltul cler și boieri, cari împrumutase țara. No. 37, pag. 581.
- 1823, 18 Septembrie (Iași). Judecată Domnească și anaforă a Divanului pentru achitarea lui Gherasim, episcop de Roman, și postelnicului Andrei Milu, acușați de amestec în Eterie. No. 38, pag. 583.
- 1824, 20 Februar (Iași). Anaforă a boierilor moldoveni către Ioan Sandu Sturdza, pentru pierderile suferite în vremea Eteriei de postelnicul Ioniță Roset. No. 39, pag. 589.
- 1824, 18 Iunie (Iași). Proiect de răspuns moldovenesc la întrebările Porței relative la evacuarea principatelor. No. 40, pag. 591.
- 1824, Octombrie-Novembre (Iași). Ligă de apărare reciprocă contra Domnului a mai multor boieri moldoveni. No. 41, pag. 595.
- 1825, 16 Novembre (Iași). Ordin al lui Ioan Sandu Sturdza, Domnul Moldovei, pentru a se împlini de la boierul Lipan o datorie a lui Cuciuc-Ahmed. No. 42, pag. 597.
- 1826, 16 April (București). Nota Logofetei-Mari din Muntenia către consulul frances din București, cavaleriul de Hugot, despre procesul berarilor Krebs și Kube. No. 43, pag. 597.
- 1826, 9 Iunie (Iași). Atestat al mitropolitului Venianin, că Gheorghe Asachi nu e însurat. No. 44, pag. 598.
- 1826, 29 Iulie (Petersburg). Cancelariul rus, Nesselrode, mulțamește boierilor din Brașov pentru condoleanțele lor cu ocazia morței țarului Alexandru. No. 45, pag. 599.
- 1826, 25 August (București). Ordin al lui Grigore Ghica, Domnul Munteniei, către agă, pentru luminării cu ocazia nașterii unei sultane. No. 46, pag. 600.
- 1826, 14 Octombrie (Brașov). Fostul mitropolit Dionisie către amiralul Mordvinov, ministru de Culte al Rusiei, despre depunerea sa. No. 47, pag. 600.
- 1826, 14 Octombrie (Brașov). Fostul mitropolit Dionisie către prințul Alexandru Galițin, fost ministru de Culte în Rusia, pentru restabilirea sa în Scaun. No. 38, pag. 601.
- 1826, 14 Octombrie (Brașov). Fostul mitropolit Dionisie către Mitei Liovievici Minciaky, consul rus în principate, cerând restabilirea sa în Scaun. No. 49, pag. 602.
- 1826, Decembrie—1827, Ianuar (Brașov). Memoriu al mitropolitului depus, Dionisie, către Alexandru de Ribeaupierre, ambasadorul rus pe lângă Poartă, despre rolul său în 1821 și destituirea sa. No. 50, pag. 603.
- 1827, după 27 Mai (Iași). «Legături» între boierii Moldovei, pentru viitoarea alegere de Domn și alcătuirea «regulamentului». No. 51, pag. 605.
- 1827, pe la 26 Iunie (Constantinopol). «Firman împărătesc către Grigore Ghica Voevod, pentru darea mănăstirilor închinat iarăși în stăpânirea egumenilor greci.» No. 52, pag. 608.
- 1827, după 28 Iulie (Dealu (?)). Dionisie, fost mitropolit al Ungrovlachiei, către consulul rus Minciaky, despre destituirea sa. No. 53, pag. 609.
- Înainte de 1828 (Iași). Unire între boierii moldoveni pentru purtarea lor față cu «stăpânirea» și folosirea funcțiilor. No. 54, pag. 610.
- 1828, 16 Ianuar (București). Minciaky către Ioan Sandu Sturdza, despre chestia reinnoirii paten-telor consulare. No. 55, pag. 611.
- 1828, 9 Mai (București). Notă a lui Fleischhackl von Hakenau, Agent austriac în București, către guvernul muntean, anunțând plecarea sa. No. 56, pag. 612.
- 1828, după 22 Mai (Dealu (?)). Fostul mitropolit Dionisie către presidentul-plenipotentiar în principate, contele Pahlen, cerând restituirea în Scaun. No. 57, pag. 613.

- Între 22 Maiu 1828 și Ianuar 1829 (Dealu (?)). Fostul mitropolit Dionisie către presidentul Pahlen, despre destituirea sa. No. 58, pag. 614.
- Între 22 Maiu 1828 și Ianuar 1829 (Dealu (?)). Mitropoilitul depus, Dionisie, către boieri, cerând intervenția lor pe lângă presidentul Pahlen, pentru restabilirea sa în Scaun. No. 59, pag. 616.
- Între 22 Maiu 1828 și Ianuar 1829, (București). Boierii munteni către presidentul Pahlen, cerând rechemarea mitropolitului Dionisie. No. 60, pag. 618.
- Între 22 Maiu 1828 și Ianuar 1829 (Dealu (?)). Fostul mitropolit Dionisie către țarul Neculai I-ii, cerând restabilirea sa în Scaun. No. 61, pag. 619.
- 1828, Iunie 17 (Geneva). Studentul Constantin Brăiloiu către tatăl său, Nicolae, despre intrarea Rușilor în principate, învățăturile sale și împărțirea premiilor în Geneva. No. 62, pag. 621.
- 1828, Novembre 28 (Iași). Iordachi Drăghici către mitropolitul Veniamin, despre starea familiei sale și a Iașilor. No. 63, pag. 624.
- 1829, Februar 7 (București). Mitropolitul Ungrovlachiei, Grigore, către presidentul-plenipotențiar rus în principate, contele Pahlen, despre exilul său în Basarabia. No. 64, pag. 625.
- 1831, Novembre 13 (Iași). Doamna Smaranda Calimah (*Smaragda de Callimaky*) reneagă, printr'o scrisoare către generalul rus Mircovici, vice-president al Divanului Moldovei, pe fiica sa Eufrosina, care fugise. No. 65, pag. 626.
- 1832, Septembre 21 (București). Generalul Chiselev către Neofit, otcârmuitorul mitropoliei Ungrovlachiei, pentru acordarea unui egumenat lui Eufrosin Poteca. No. 66, pag. 626.
- 1833, April 20 st. v. (?) (Iași). V. Cuénim, director de pension la Iași, către aga Moldovei, despre trimeterea unuia din elevi săi la un ministru. No. 67, pag. 627.
- 1834, August 9 (București). M. Minciaky, consul rus în principate, către Alexandru Ghica, Domnul Munteniei, despre întregirea regulamentului organic și alte instrucții ale sale. No. 68, pag. 628.
- 1834, Octombre 27. Răspuns al lui Alexandru Ghica, Domnul Munteniei, la discursul noului Agent al Austriei la București, Casimir de Timoni. No. 69, pag. 628.
- 1836, Ianuar 13. Discurs al lui Victor Cuénim către părinții elevilor săi. No. 70, pag. 629.
- 1837, Maiu. Extras din opusculul inedit al lui Anton von Hammer, despre călătoria sultanului Mahmud la Dunăre. No. 71, pag. 629.
- 1837, Novembre 5. Alexandru Ghica, Domnul Munteniei, către Gheorghe Asachi, spre a-i mulțami pentru trimeterea unor publicații din Moldova. No. 72, pag. 631.
- 1792, Iulie 7. Listă de mărfuri ce s'ar putea exporta din principatele române și de mărfuri berlineze ce s'ar putea debita în aceste țări, comunicată de Chiriac Polizo, consul prusian în Moldova și Muntenia, secretariului de ambasadă prusian la Constantinopol, baron von Stein. No. 73, pag. 631.

Documente privitoare la legăturile dintre Grigore Alexandru Ghica, Domnul Moldovei, Mihailachi Draco Sufu, Domnul Munteniei și regi Frederic al II-lea și Frederic-Wilhelm al II-lea, 1774—1791. No. 74—9, pag. 633-6.

- 1774, Novembre 24 (Iași). Grigore Ghica către Frederic al II-lea, cu mulțămiri pentru stăruințele lui von Zegelin, ambasador prusian la Constantinopol, în favoarea numirei sale. No. 1, pag. 633.
- 1776, August 7 (Iași). Grigore Ghica către ministrul prusian, conte Fink von Finckenstein, cu mulțămiri și daruri. No. 2, pag. 633.
- 1776, Octombre 23 (Potsdam). Frederic al II-lea către Finckenstein, despre răspunsul dat lui Grigore Ghica și cel ce va trebui să-i deie ministrul. No. 3, pag. 634.
- 1776, Octombre 24 (Potsdam). Finckenstein către Grigore Ghica, despre darul ce acesta trimisese celui d'întăiu. No. 4, pag. 635.

- 1791, Octombrie 7 (București). Mihaï Suțu către Frederic-Wilhelm al III-lea, despre expediarea unui curier prusian și sentimentele sale față cu regele. No. 5, pag. 635.
- 1784, August 25 (Constantinopol). Von Diez, ambasador prusian la Constantinopol, către rege, despre numirea consului König. No. 80, pag. 636.
- Acte și fragmente din archiva comunității protestante din București.* No. 81—99, pag. 637-47.
- 1777, Novembre 26 (Constantinopol). Johann Reissner către Klockner, parochul protestant din București, despre sentimentele lui Alexandru Ipsilanti pentru protestanți. No. 1, pag. 637.
- 1779, Ianuar 27 (Constantinopol). Johann Reissner către Klockner, despre calomniile lui Sulzer. No. 2, pag. 637.
- 1805, Ianuar 10 (Constantinopol). Cavalerul de Palin, Trimes suedes la Constantinopol, către Klockner, despre exportul de grâu din Muntenia. No. 3, pag. 638.
- 1810, April 10 (Cluj). G. G. Banffy, magistratul din Cluj, către parochul evangelic din București, Klockner, despre lămuririle cerute de Împăratul Francisc asupra cauzelor destituirei mitropolitului Ungrovlachiei Dosoftei Filitis. No. 4, pag. 638.
- 1812, Mart 8 (Iasi). Harte, pastorul din Iasi, către Ioan Klockner, cel din București, despre afaceri proprii și de-ale comunității. No. 5, pag. 639.
- 1812, Novembre 5 (Buiucderê). Springhorn, atașat la legația suedesă(?), saii Trimesul de Palin către Klockner, despre trecerea ministrului prusian, von Werther, prin București. No. 6, pag. 640.
- 1822, April 15 (București). Kreuchely către Klockner, despre ilegalitatea căsătoriilor religioase fără autorisația prealabilă a consulului. No. 7, pag. 640.
- 1822, Decembre 2 (București). Publicație a Agenției pentru ridicarea de către supuși a atestatorilor de revisuire a protecției supt Alecu Suțu. No. 8, pag. 641.
- 1822, Decembre 26 (București). Comunicație a Agenției către Klockner, despre un ordin Domnesc oprind circulația pe strade de la trei ceasuri turcești (nouă ceasuri europene) înainte pentru cei fără fânare aprinse, și închiderea crâșmelor de la această oară. No. 9, pag. 641.
- 1823, Maiu 11 (București). Ordonanță a lui Kreuchely, despre măsurile luate de guvernul muntean în contra speculației cu monedele. No. 10, pag. 642.
- 1823, Maiu 11 (București). Ordonanță a lui Kreuchely, despre măsurile luate de guvernul muntean pentru a opri pe raiile de a purta șaluri ca turbane. No. 11, pag. 643.
- 1823, Maiu 24 (București). Ordin al lui Kreuchely către supușii prusieni, prin pastorul Klockner, pentru participarea la o iluminatie. No. 12, pag. 644.
- 1823, Iunie 10 (București). Publicație a Agenției din București, despre ordonanța guvernului muntean care oprește circulația pe stradă de la patru ceasuri turcești de noapte (10 ceasuri europene) înainte, chiar cu fânare. No. 12, pag. 644.
- 1823, Novembre 27 (București). Publicație a Agenției din București pentru curățirea de către sudiți a părții din «poduri» ce se află înaintea locuinței lor. No. 14, pag. 645.
- 1824, Februar 9 (st. n.? Craiova). «Frid. Alexander, Agentie-Substitut» la Craiova, către Klockner, despre suferințele sale în timpul tulburărilor. No. 15, pag. 645.
- 1825, August 31 (București). Publicație (*Kundmachung*) a Agenției din București, despre lucruri furate în focul de la Curte. No. 16, pag. 646.
- 1825, Septembre 1, st. v. (?) (București). Formular de sudiție prusiană. No. 17, pag. 646.
- 1826, August 5 (București). Adresă a lui von Hakenau către Klockner, despre interdicerea de către guvernul muntean, din cauza ciumei, a aglomerațiilor de orî-ce natură. No. 18, pag. 647.
- Pe la 1829. Memoriu de dorințele partidului înaintat din Muntenia(?), în ceea ce privește situația internațională a principatelor române. No. 100, pag. 647.

Lista ilustrațiilor.

Afară din text:

Chipul lui Al. I. Ipsilanti, Domn al Moldovei și Țerei-Românești.

În text:

- P. XXXIV n. 1 : iscălitura lui Johann von Timoni.
P. XLVII: iscălitura lui Stati Petru Pencovicî.
P. L: iscălitura lui Iosif Ledoulx.
P. LII: iscălitura lui Ioan Marco.
P. LIII: iscălitura lui Kreuchely, ca preceptor.
P. LIV: iscălitura franceză a lui Sc. Calimah.
P. LV: chipul și iscălitura cirilică a lui Sc. Calim ah.
P. LVI: iscălitura particulară a lui Harte.
P. LVII: iscălitura oficială, ca pastor, a aceluiași.
» iscălitura lui Kreuchely, consul.
P. LVIII: iscălitura lui von Hakenau.
P. LX: iscălitura lui I. de Margotti.
P. LXI: iscălitura lui C. Sakellario.
P. LXII: iscălitura lui Neigebaur.
P. LXV: iscălitura lui Wilkinson.
P. LXVI: iscălitura lui Andrei Pisani.
P. LXVII: iscălitura lui Pini.
P. LXXI: iscălitura lui Ioniță Sturdza, ca boier.
P. LXXIII: iscălitura lui Al. Vilară.
P. LXXVIII: iscălitura lui de Lincourt.
P. LXXXI: iscălitura grecească a lui Gr. D. Ghica, ca Domn.
P. LXXXIII: casa cu bustul lui Al. I. Ipsilanti.
P. LXXXV: bustul lui Al. I. Ipsilanti de la Brünn.
P. LXXXVII: chipul lui Al. I. Ipsilanti, ca Domn al Munteniei.
P. 263 n. 1: iscălitura lui M. Minciaky.

E R A T A.

Afară de greșeli pe care le poate îndrepta orîce cititor, s'au făcut următoarele :

- P. IV, r. 10-12 de jos : în loc de «Vasile Lupu», «Gheorghe Ștefan» și «Rákóczy», în loc de «Rákóczy al II-lea.»
P. XV n. 2 : «1785», în loc de «prin 1785».
P. 22 n. 3 : «Alexandru Ioan Mavrocordat», în loc de «Alexandru Constantin.»
P. 79, n° 101 : «19 Novembre» (data), în loc de «13 Novembre.»
P. 80, n° 103 : «25 Novembre» (data), în loc de «26 Novembre.»
P. 84, n° 112 : «27 Iunie», în loc de «după 27 Iunie.»
P. 113 n. 3, r. 2 de sus : «raportul», în loc de «un alt raport.»
P. 122 n. 1 : «I, 94», în loc de «I, 194.»
P. 144, r. ultim de jos : «résolution», în loc de «révolution.»
P. 146 r. 5 de jos : «Rodokau Rosnovan», în loc de «Rodokau, Rosnovan.»
P. 196 n. 3, r. 1 de sus : «terzâhatul, greșit tafgihatul», în loc de «terzahatul greșit : tafgihatul .»
P. 197 n. 3 : «Milo», în loc de «Inilo (*sic*)».
P. 207 n. 2 : «86», în loc de «186».
P. 329, r. 9 de jos : «le G. (?)», în loc de «le 9.»
P. 356 n. 4. Și un raport consular frances atribuit lui Leuș această origină.
P. 361 n. 1, r. 1 de jos : «1896», în loc de «1826.»
P. 415, n° 498 : «Muntenei», în titlu, în loc de «Moldovei.»
P. 457 n. 1. «351», în loc de «451.»
P. 488, n. 2, r. 1 de sus : «1839», în loc de «1829.»
P. 588, r. 7 de jos : «Buhu», în loc de «Buhuș.»

Adausuri bibliografice s'au făcut în tabla alfabetică, unde, ca și în indicele bibliografic, s'au îndreptat unele greșeli.

I.

Iacob Artaud către Finckenstein, despre situația sa în Moldova ¹⁾.

1763,
după 15 Fe-
bruar.

. . . . J'ose lui représenter que, la paix étant faite, il se pouroit que je serois un sujet inutile dans la Moldavie, ce qui me fait avoir recours à Votre Excellence, pour la supplier de me faire gratifier de la protection de Sa Majesté, par une lettre patente, en qualité d'interprete et une recommandation auprès du prince de Moldavie, de même qu'à Monsieur l'envoie de Rexin

(Archive, Rep. XI, 27, 1^a)

II.

Ernest-Frederic König către rege, despre desertorii austriaci și organizarea unui corp de Poloni și Bucovineni.

1784,
9 Novem-
bre.

(Chestia desertorilor austriaci ²⁾.) Nun wird die Moldau, in der Folge auch die Wallachey, gänzlich ausgesaugt. Man machte dem Gospodar weiss, als ob man nur einige Familien, von denen ohngefähr vor 17 Jahren unters Gewehr zu zwingenden, bey einen entstandenen Auffruhr aber flüchtig gewordenen Zeklern, vermisste. (S'a căpătat un firman pentru înapoierea lor și Domnul³), față cu micul număr, n'a protestat.) Darauf erschien ein kaiserlicher Capitain, Nahmens Beddaeus⁴, mit 10 Corporals, welcher diese vorgegebene flüchtig gewordenen Familien aufsuchen liess und schickte, ohnerachtet aller fürstlichen Protestation, seine Espions aus, welche die hier

1) Bucata nu poartă dată. Rexin însă a fost reprezentant al Prusiei la Constantinopol între 1755 și 1766. V. *Acte și fragmente*, I, 379 nota 1, 389 nota 5. Decî pacea de care e vorba e cea din Hubertsburg (15 Febr. 1763), care mîntuie războiul continental de șapte ani. Artaud trebuie să fie decî un spion al lui Frederic al II-lea.

2) Asupra căreia v. raportul din 17 Ianuarie 1785 și *Acte și fragmente*, II, 189—90.

3) Alexandru Constantin Mavrocordat, zis Deli-beî.

4) Asupra căruia v. și *A. Fr.*, II, 213.

sich schon vor 20 bis 25 Jahren sesshaft gemachten Ungarn so instigirten, dass selbe, allerdings überdrüssig der hier dringenden türkischen, jener süßen Fürstellung aber, der auf 3 Jahre zu erlassenden Contribution, geschmeichelt, sich selbst als Zekler und Deserteurs annelden, so dass man itzo schon auf eine Summa von 8.000 in der Moldau, in der Wallachey aber von 16.000 Familien Anspruch zu machen gedencket. Die Gospodaren¹⁾ machen nicht gerne Weitläufigkeiten, zumahl da ihnen diese Ansprüche noch unbekannt, und, um selbige in der Unwissenheit zu erhalten, so transportiert man zum Beyspiel heute 100, morgen 10, übermorgen 15 und nach Verlauf einiger Wochen 200 Familien, *successive* und *per indirectum*, aus dem Lande, und zwar mit Weiber und Kinder, die Weiber mögen Moldovanerinnen seyn oder nicht. Man hat zwar, wegen der in der Moldau gebohrnen Weiber und Kinder, protestiren wollen; allein die Blindheit, da man von türkischer Seite vom ganzen Vorfalle der Zekler nichts weiss und die Schwäche der Gospodaren, entweder aus Furcht auf beyden Seiten anzustossen oder weil sie nicht von der Pforte, die vielleicht selbst den Gospodaren ihre rechte Gesinnungen (ich weiss nicht, soll ihre Schwäche heissen) nicht zeigen will, hinlänglich informirt, zeigt es wie wenig sie durchdringen können oder wollen. Denn jene antworten: «das Kind in Mutterleibe sey schon Soldat»; mithin lauffen auch die Mütter gutwillig nach. (Observații asupra păceii de la Passarowitz.)

1) Die Kaiserlichen nicht eher ihre Deserteurs, sondern nur durch Bitte von den eigennützigen Bachas a 25 Piastres redimirt.

2) (Dacă convenția cu Bucovina asupra restituirei fugarilor țigani boierești cuprinde și pe desertori, de ce nu i-a cerut înainte, și pe alții încă, nu numai pe cei ce au purtat arme?)

3) Dacă restituirea desertorilor e cuprinsă în tractatele încheiate în acest an, clauza nu se poate întinde asupra celor fugiți de douăzeci de ani și mai bine.

4) De ce se cer numai din principate?)

Man sieht also, bey allen ihren indirecten Verfahren, dass sie sich der hiesigen Schwäche bedienen, und ich befürchte am Ende, dass ganz Moldau und Wallachey, da schon ganze Dörfer wüste stehen, durch die zum Instigiren eingeschickten Corporals ausgeräumt, ja dass die Kaiserlichen mit der Zeit den Genuss der Familien seit 20 und mehr Jahren hier von der Pforte, als *malae fidei possessore*, wie ich schon gehört, fordern oder andere Anforderung dafür machen werden, wie man dann schon einen Weg in der Wallachey um das Negocium aus Siebenbürgen zu favorisieren, welcher Weg sich aber auf ganz Creuova und die ganzen in der Inaction liegende mineralischen Gebürge bezieht, um selbige hinter sich zu haben und den einstmaligen Einruck leichter zu machen, zu verlangen anfängt. (Contra cedăre Bucovinei.) So sollen, nach Aussage des gestern von Czernowitz zurückgekommenen . . . Beddaeus, 50.000 Mann und 2.000 Mann Zekler . . . zur holländischen Affaire²⁾ beordert seyn, auch der Befehl in der Buccovine, Siebenbürgen und kaiserlichen Pohlen publiciret, dass zu dem von 600 Mann zum Khriege zu errichtenden Corps Hulanen nur wallachische und polnische Edelleute eingeladen und angenommen werden, deren jeder 32 Kreutzer, 2 Pferde, nebst Portion und einen Knecht, täglich haben sollen. (S'au luat și Ruși, cari voiaș, din Moldova și, supt numele lor, Poloni; «suchen aber nemehro auch mit Gewalt ihre Sache anzufangen.» Așteaptă ordine.)

1) Alexandru Constantin Mavrocordat și Mihalachi Draco Suțu.

2) Cearta cu Olanda pentru hotare și navigația pe Schelda (Escant). În Octombrie Olandezii trag asupra corăbiilor imperiale, care încercau să intre în cursul inferior al râului și războiul părea inevitabil. Cox, *History of the house of Austria*, III (Londra 1853), 498—9. Cf. și *A. Fr.*, II, 193.

III.

Raport al lui König, despre situația sa în Moldova.

1784,
9 Novem-
bre.

Va servi ca «Patriot und preussischer Schlesier». Să nu se amâne însă, după obiceiul turcesc, firmanul¹⁾, de oare-ce el stă în primejdie, dacă scrisorile sale sau ale lui Diez²⁾ către el sunt deschise, «mittelst geheimer Anhaltung beyder kaiserlichen Consuls, welchen ich, als Preuss, ohnedem ein Dorn in den Augen bin, — eine Verweisung zu erdulden.» Nu știe, dacă va mai putea servi regelui în aceleași condiții, dacă se va schimba Domnul. Totuși își va da toate silințele «wenn auch eine dergleichen Absetzung von meinem Amt geschehen solte», oferindu-se pe el și «sondern auch mein auf der preussischen Friedrichs-Universitaet Halle zum studiren . . . verwendetes, hier aber wieder erworbenes wenige väterliche Vermögen,» fără plată, un timp, «der schweren Lebensmittel dieses Landes ohnerachtet.»

IV.

Plângerea lui König către Domnul Moldovei, pentru oprirea corespondenței sale de către Agentul austriac.

1784,
7 Decem-
bre.

Copie de la protestation remise entre les mains de Son Altesse Serenissime le prince-regnant de Moldavie, par ses propres ordres.

Votre Altesse Serenissime,

Il y a environ deux mois que Monsieur le chargé-d'affaires de Sa Majesté le roi de Prusse à Constantinople m'a adressé une lettre, dans laquelle il me marque que Sa Majesté le roi m'avait très gracieusement confirmé en qualité de consul. Suivant les ordres, il feroit ses representations à la Sublime Porte pour me pourvoir un berhat³⁾. Je devois, en attendant, recevoir la patente droitement par Monsieur le ministre-resident à Warsowie⁴⁾. Le ministre-resident a expédié la patente et d'autres dépêches pour moi, en l'adressant par Nimroff⁵⁾; de là elle fût expédiée par un Juif, nommé David, qui, en arrivant ici, demanda du consul prussien Koenig. Comme je n'étois point connu sous le nom de consul, le Juif, en se presentant, demanda à d'autres Juifs, qui le menèrent dans la maison de l'Agent. Venant là, le Juif demanda si le consul Koenig logeoit là. Egsner, le secretaire de l'Agent, dit qu'oui et prend la lettre, lui disant de venir demain et on lui donneroit la réponse. Le Juif David avoit aussi des lettres pour Monsieur le major Prusse⁶⁾, dans lesquelles on prie le major de prendre du consul prussien l'information

1) V. prefața.

2) Ambasadorul prusian la Constantinopol, Henric-Frederic Diez (de la 15 Maiu 1784).

3) Berat, diplomă.

4) Von Buchholz.

5) Nimirov.

6) Preuss? Dar agentul militar prusian era: von Seydlitz. V. p. 7 și A. Fr., II, locurile însemnate în tablă.

du reçu de la lettre. Monsieur le major m'appella et me fit lire sa lettre. Dans ce tems-là, le Juif avoit été de nouveau ches Egsner, pour prendre la reponse, mais Egsner et le capitaine Beddous se mettent à crier qu'ils n'avoient reçu aucune lettre et, s'il ne vouloit s'en aller, qu'on lui donneroit deux cent coups de baton par les caporaux. Monsieur le major a envoyé son secretaire, Benso, pour reprendre la lettre; mais ils nient d'avoir jamais vu des lettres pour moi ou de connoître le Juif.

Je n'ai pas voulu manquer d'informer Votre Altesse Serenissime du cas de friponnerie. Je ne sais s'il n'y avoit de lettres dans le baquet (*sic*) à notre chargé-d'affaires et, comme la chose touche, non seulement l'honneur de Votre Altesse Serenissime, mais aussi celui de mon roi et, plus encore, celui de la Porte ottomane, je supplie très humblement Votre Altesse Serenissime d'agir en consequence. Je proteste solennellement contre cet(te) infraction brutale, action contre les droits des gens et publiquement contraire au caractère d'honnêtes gens, et j'exige par Votre Altesse Serenissime même la satisfaction de cette fourberie et que ces gens me soient responsables à tout ce qu'il est contenu dans mes dépêches. Au reste, j'ai l'honneur d'être.

P.S. Cette affaire est divulguée par le Juif et Altenhoff ¹⁾; ainsi le Juif a fait aussi, ne voulant partir sans *recipe*, une plainte à Son Altesse; donc il falloit agir tellement, et le prince le desire ²⁾.

V.

1784,
8 Decem-
bre.

Raport al lui König, despre afacerea cu Agenția.

. **A**près avoir fait toute la relation au prince, il m'a donné d'abord l'ordre de faire une protestation contre l'Agent. La voici incluse. J'ai enfermé le Juif et les deux temoigns. Les deux temoigns ont été examinés par le prince même; moi j'ai decouvert tout uniment au prince la chose, et le prince soutient mon affaire. C'est un cas excellent pour le prince de pouvoir montrer la mechanceté et la fourberie de ces gens. L'affaire va à la Porte, et nous verrons ce qu'il en resultera. Je tiens les Juifs, en attendant, enfermés et je reponds non seulement de mon patrimoine(e), mais aussi de ma tête, pourvû que ma Cour donne les ordres necessaires au chargé-d'affaires à Constantinople. Au moins, j'ai voulu vous montrer, Monsieur, que je ne dors pas.

P.S. Le prince a tâché à traiter cette chose à l'amiable; mais, voyant que ces bougres nient, malgré l'attestat du major Prusse et les deux Juifs, il en informera la Porte. Le secrétaire principale est un peu Juif, j'aurai l'honneur de vous donner une idée claire de tout.

¹⁾ Ghedeon Altenhoff era corespondentul lui Buchholz la Nimirov.

²⁾ Extractele lui Papiu Ilarian, păstrate în Biblioteca Academiei române, mai cuprind notițe secundare privitoare la această afacere și la a desertorilor (la 21 Nov. e citat un firman, care poruncește numai restituirea desertorilor ceruți nominal, ceea ce nu înlătură puțința înșelăciunii).

VI.

Raport al lui von Gaffron, fost ambasador prusian la Constantinopol ¹⁾, Varşovia, despre politica austriacă în Moldova şi consulatul prusian.

1784,
16 Decem-
bre.

... Pour l'intelligence des lettres et memoires que Monsieur Koenig de Jassy vient de vous adresser, et que vous avez bien voulu me communiquer, j'ai l'honneur de vous remettre à mon tour les notes qu'il m'a données à mon passage à Jassy.

Je m'y réfère . . . quant à ce qu'il dit de cette peuplade hongroise, qui y est désignée sous le nom de Siculi. Cela peut intéresser le ministère de Sa Majesté, soit comme un objet de pure curiosité, soit comme un nouvel objet d'instructions à donner à Monsieur Dietz. Celui-ci, quoiqu'il me paraisse d'ailleurs bien instruit, ne se doute certainement pas plus que la Porte elle-même des manigances autrichiennes à cet égard, dans les deux principautés. Il n'y a que les parties intéressées qui savent sur ce point ce qu'ils font et les motifs que leurs Cours peuvent avoir pour les faire agir ainsi; et les princes de Moldavie en toutes ces occasions font les aveugles, laissent faire et mordent leur frein plutôt que de trop éclairer la Porte sur des choses si désagréables. Ils aiment toujours mieux se dire: «après moi la fin du monde», que de dire à la Porte: «faites cesser ces abus».

Dans ce moment ils craignent surtout que la Porte, plutôt que de recriminer, préféreroit peut-être laisser les Autrichiens s'impatroniser tranquillement dans la Moldavie et Vallachie, pourvu que l'internonce ²⁾ n'en demande pas ministeriellement la permission. Les princes risqueroient sûrement par là de se voir déposés sur le champ par les représentations des deux consuls autrichien et russe, qui ne manqueroient pas de les peindre comme des boute-feux, ou même comme des rebelles à l'exécution des conventions faites il y a huit ans avec la Porte.

Quant à ce que dit Monsieur König, dans ses memoires, relativement au commerce à établir par la voye de Pologne, il y a certainement tout plein de bonnes choses, et il seroit important de commencer ce commerce plutôt le mieux. Mais la manière de le commencer, pour ne rien risquer, exige les reflexions les plus mûres et des précautions que je serois peut-être assez heureux de faire goûter à mon arrivée à Berlin.

Je suis persuadé, Monsieur, que cela ira, je le suis même que cela ne pourra aller que merveilleusement bien, mais j'eusse désiré que ce galant homme de König, qui est plein d'intelligence pour ces pays-là, dont il seait la langue, et plein d'un zèle ardent surtout, ne deployât pas d'abord le titre de consul général, dont il vient d'être honoré, mais qu'il se contentât, en attendant, de faire entendre, si besoin est, être agent du commerce à établir. Dès l'arrivée des premiers envois effectifs de marchandises en Moldavie, soit pour y être troqués contre des chevaux, boeufs, tel et autres productions des principautés, soit pour être envoyés par Gallatz à Constantinople, le moment de deployer sa patente de consul-général sera venu. Alors même il sera nécessaire de deployer ce caractère public pour faire respecter les droits et immunités inhérens à nos capitulations avec la Porte, relativement au commerce en général. Au lieu que, s'il debuta en ce moment, et avant que nos sujets y aient immédiatement, au sens de nos propres raisons de commerce, introduit des marchandises, les deux consuls autrichien et russe crieroient au feu et feroient envisager à leurs ministres respectifs à Péra la nouvelle Mission prussienne, comme ne tendant qu'à ruiner le crédit des deux Cours imperiales dans les deux principautés. Ces ministres mettroient le couteau sur la gorge à la Porte, pour refuser tout consentement à ce nouveau consulat, et les princes, ne pouvant le recon-

1) De la 1776. V. Asupră-y şi A. Fr., II, passim.

2) Baronul de Herbert-Rathkeat.

noître, sans un baratte de la Porte, on n'auroit que le deboire de n'avoir obtenu ce qu'on desiroit à juste titre.

Je me rappelle très bien jusqu'où la Porte a poussé les choses, lorsque le sieur Raïquewitz ¹⁾ vint en Moldavie et Wallachie, pour se faire reconnoître comme consul-général des deux principautés, par les princes seuls et sans le consentement de la Porte; et je sais que jusqu'à l'heure qu'il est la Porte ne l'a pas voulu reconnoître comme consul-général, mais seulement comme agent du commerce. Cela n'empêche pas le sieur Raïquewitz de faire le petit souverain dans les deux principautés et de laisser aux princes de la création de la Porte à peine que la fumée, dont jusqu'à son arrivée ils avoient du moins eu la consolation de se rassasier à leur aise.

Je m'entretiendrois bien volontiers encore avec vous, Monsieur, sur le contenu des memoires que je tiens de l'abbé Marquési à Jassy ²⁾, où il pourroit donner en retour des marchandises que nos négocians y introduiroient. Mais, comme ces details sont fort longs et qu'étant en italien, il faudroit que je vous les traduise, je me borne à vous les communiquer ci-joint ³⁾, pour les lire, en vous priant de vouloir bien, lecture prise, me les rendre.

Au reste, Monsieur, cette lecture prise, vous serez convaincu avec moi que le fond des choses, pour être parfaitement saisis, exige une tête parfaitement meublée des principes généraux du commerce, au grand, et des personnes qui, par état, seroient aussi versées dans la théorie que dans la pratique du commerce. Cette tâche n'est donc pas du ressort de notre metier; elle seule absorberoit le tems, dont on auroit besoin pour traiter les affaires politiques, et l'un, en un mot, nuiroit à l'autre.

VII.

Varşovia,
1784,
22 Decem-
bre.

Raport al lui Buchholz, despre situația lui König in Moldova.

(A) zăbovit cu trimeterea unei scrisori a lui König, nefiind grăbită. Consulul n'ar trebui să se dee pe față, până ce tratativele cu Poarta nu vor fi complet mântuite și precauții luate, pentru a nu neliniști pe consuli imperiali și Curțile lor. I-a trimis patente) und füge nur noch die Reflexion hiezu, dass mir sein Engagement bey dem Hospodaren der Moldau, wo er als Hoffmeister der Kinder in Dienst stehen, eine Pension geniessen, übrigen aber nichts eigenthümliches für sich haben soll, mit seiner gegenwärtigen Charge nicht ganz compatible, vielmehr allerley Auslegungen unterworfen zu sayn scheint. . . .

1) V. A. Fr., II, 161—63 și aiurea. Recunoașterea se acordă la 16 Oct. 1783. Hurmuzaki, VII, 408—9.

2) V. p. 8.

3) Lipsesc.

VIII.

Raport al lui König, despre remonta cailor în Moldova.

1785¹⁾

J'aurai l'honneur de mener Monsieur de Seydlitz²⁾ à la Cour, pour le présenter au prince, quoique nous ayons déjà les chevaux, et alors il remettra la lettre royale, puisqu'il a un tel ordre. Une autre fois on n'en aura pas besoin. Le prince, qui semble nous être assez favorable, et les bojars sont bien contents de pouvoir vendre leurs chevaux à qui que ce soit, mais le prince ne veut pas être interrogé pour cela

Les Autrichiens achètent aussi ici leurs chevaux, et le major Cavalier³⁾, qui venoit ici en uniforme, a acheté beaucoup de chevaux. L'année passée, on lui refusa l'achat, puisqu'il en demandoit la permission⁴⁾.

IX.

Raport al lui König, despre războiul apropiat și comerțul cu Moldova.

1785,
11 Ianuar.

(Turcii vin din Rumelia spre Bălți.) Weswegen der Fürst auf Proviant bedacht seyn muss. (S'ar putea încheia o convenție cu Franța pentru grâu și lemne.) Der *Cortze*⁵⁾ Weitzen, i. e. 180 Pf., kostet hier 2 Reichsthaler und in Frankreich 38 «livres»

X.

Raport al lui König, despre afacerea desertorilor.

1785,
17 Ianuar.

Im Jahr 1766 machte der General Bucco⁶⁾ dem wiener Hofe das Project Alle in Siebenbürgen an der moldauischen und wallachischen Grenze sässhaften Walachen und Hungarn, Siculi oder Zeckler genannt, unters Gewehr zu zwingen, selbige des Sonntags zu exerciren, von ihren Gütern und Habschaften, wie zuvor, die gewöhnliche Contribution einzuziehen und selben am Tage des Dienstes nur die Löhnung zu entrichten, anstatt der andern nöthigen Bauernkleider, sich für ihr eigen Geld die Mondir zu schaffen. Am festgesetzten Tage des zu leistenden Eides entstand eine von einem walachischen

1) Copia mea poartă numai însemnarea: «sous la même date.»

2) Maiorul prusian pentru remonță. Rudă a vestitului general de cavalerie cu acest nume († 1776).

3) V. și pp. 12, 16.

4) Pentru remonță v. mai multe piese în cele două volume apărute din *A. Fr.*

5) *Sic* — Căruș?

6) Asupra generalului Bucco v. *A. Fr.*, II, 189.

Pfaffen erregte Revolte, und gegen 24.000 Familien retteten sich . . . in der Moldau, bey denen schon vor vielen Jahren hier wohnhaften Hungarn ansässig. (Sunt desertori? Un firman se capătă pentru restituire.) Man fieng an, Alles was Soldat gewesen, auch Preussen und in kaiserlichem Dienste angenommene Deserteurs aufzuheben. (De ar fi fost consul întărit, ar fi protestat. După un timp, generalul Enzenberg, administratorul Bucovinei 1), cere voie Domnului să trimeată la Iași pe Beddäus, cu trei caporalî, pentru a lua pe desertori.) Hier schoss der gute Fürst aus kirchlicher Eingebung seines, von der kaiserlichen Agence einer perpetuellen Secretairschaft geschmeichelten, Secretaires, Abbatte Marquis, den aus Jugend und Ignorance der Regierungsform begangenen Bock, auf das vom General Ensenberg zugeschickte Schreiben, ohne einen Firman von seiner Pforte zu haben, der eingeblasenen geistlichen Humanité zu folgen. (Beddäus vine cu zece caporalî, pe cari îi trimete însuși prin sate. El atrage pe Unguri și Români transilvăneni prin promisie de scutire pe trei ani de dare,) allerdings aber auch von der türkischen Contribution gedruckt, da die, ihrer Bestätigung wegen, in Ungewissheit lebende Fürsten, um sich balde zu bereichern, selbe immer steigen. (Aū început a lua apoi «auch die unbeschwo-rene und noch nicht unterm Gewehr gestandenen Zeckler», din cari s'au transportat până acum «über 700 Familien, mit Weib und Kind». S'au făcut mici transporturi, așa că neștiutorul Domn și neștiutorii boeri n'au protestat. Țara poate fi pustită «und dem Fürsten, in der Folge der Zeit, da die andere Competenten zu Constantinopel nur auf der Fürsten Fehler passen, es sehr übel ausgeleget werden.») Der Fürst protestirte zwar wieder die Aussendung der spionirenden Corporalen und zeigte auch den desfalls erhaltenen zweiten Firmann, nach welchen er nur die von denen Regimentern, nach angegebener Personsbeschreibungsnote und Flüchtingszeit würcklich unterm Gewehr gestandenen reclamirten Deserteurs herausgeben soll; allein die, von dem Capitaine in die Dorfschaften ausgeschiedten und durch die mit Berhat bevestigte Agence protegirte, Corporals können leichte Personsbeschreibungslisten stellen. (Acuma invocă tractatele de la Passarowitz și Belgrad și convenția bucovineană. Aceleași observații critice ca mai sus 2).) So ist um dem jenen, ziemlich abgeneigten, Fürsten ein vom Fürst Kaunitz 3) herausgelocktes Artificial-Schreiben, um ihre Betrügerey zu verdecken, vom Agenten vorgezeigt worden, in welchen man zeigt, dass der wiener Hoff sich mit dem Russichen vereinigen und, im Falle der Fürst das Desertionswesen wegen der Auslieferung nicht besser favorisirt, um dessen Ab- und Einsetzung des in der Wallachey gewesenen Alexanders 4) bey der Pforte Ansuchung thun würde. Ich habe nun freylich dem Gospodar, als ein an seinem Hoff attachirter, vor erhaltenem königlichen Patente, in dieser Sache ein Licht gegeben, und erwartet man nun den Ausgang der Sache. Bey Alledem darf er auch diese Sache nicht zu stark poussiren, weil er sich befürchtet wegen des begangenen Fehlers verrathen zu werden. Die Russen nehmen nur die freywillig zu emigriren gesinnte Landeskinder, wobey aber auch viele Betrügerey miteinschleicht, weg, die Kaiserlichen aber mit Gewalt, woraus denn mehr eine Emigration als Reclamation der Deserteurs zu ersehen ist, um ihre unbewohnten Länder zu bevölkern, und, wer weiss, ob nicht die nach der beschehenen Auslieferung sich schuldig zeigenden Türcken als üble und unrechte Besitzer angesehen und selben, wegen des besessenen Fruchtgenusses, mit der Zeit ein Mehreres verlangt oder angenommen werden könnte.

1) V. asupra-*ibid.*, 308 n. 4 și aiurea.

2) V. p. 2.

3) Prințul de Kaunitz-Rietberg, principalul ministru german.

4) Alexandru Ipsilanti, mazilit în 1782.

XI.

Raport al lui König, despre situația mai ales comercială a țărilor române și stabilirea de relații cu Prusia. 1785,
17 Ianuar.

(A) primit ordin (28 Novembre 1784) să dea) einen genauen Bericht . . . von den Fürsten beyder Fürstenthümer, vom politischen und comercial Zustande, von den Vortheilen und Mitteln eines aus preussischen Ländern hier anzustellenden *commercio*. . . . Beyde Fürsten 1), ohnerachtet der so vielen Principatscompetenten, unter welchen der gegen unsern allerhöchsten Hoff so kaltsinnige und gegen alle Nationen, die französische ausgenommen, so feindseelig denkende Murusi 2) der stärkste ist, sich in der besten Lage befinden. Beyde sind Männer voll von Menschenliebe, treu und freygäbig gegen ihren Hoff (ein einziges Mittel auch . . . in Fall zumahl einer zum Gospodar ernennet wird, der zu Constantinopel in Dunkelheit und nicht als Grosser Dragonan bey der Pforte gelebt, begangenen Fehler sich zu unterstützen), mildthätig gegen ihre Bojeren und Unterthanen, freundschaftlich gegen fremde Nationen. Hauptsächlich hat der Moldauische gegen die Preussen, wovon der preussische Herr Major von Zeidlitz, die beyden Chargés-d'affaires, Herr Dietz und Gaffron, Zeugen seyn können und auch gegen mich, sowohl vor, als nach vorgezeigtem königlichen Patente und angemeldeten preussischen General-Consulate, alle mögliche Politesse und Assistance gezeiget; nur könnte er mich unter diesem Caractère bis zur Erhaltung des Berhats . . . von seiner Sublime Porte, an welchen er selbst zu arbeiten nicht ermangeln würde, nicht anders als incognito acceptiren. Hierinnen hat nun der Fürst Recht, weil, nachdem den Fürsten die ehemahlig zugestandene viele andern Praerogativen, wegen starcken Missbrauch und Bedienung derselben, wieder die Pforte abgenommen, (Domniș și-au pierdut dreptul de inițiativă.

Consulii austriaci din ambele principate fac opoziție contra introducerei celor prusieni, luând supt ocrotirea lor supuși regală. Ar fi fost mai bine ca lucrul, precum se invoise cu Dietz, să fie ținut secret. Fiind-că însă «ich mich . . . mit Briefediebe umgeben siehe» 3) și patenta e trădată, cum îi spune un curier al generalului de Witte, «so muss der Fürst, Herr Dietz und ich anders agiren.»

Încălcările Austriacilor, bucatarul consulului a scos ochiul unui supus regal și plângerile lui n'au fost ascultate.)

Uebrigens beläuft sich das Einkommen des moldauischen Fürsten jährlich auf 4.000, des wallachischen aber auf 8.000 Beutel, wovon aber jeder mehr als die Helffte, nach der eingeführten und durch die vielen Competenten entstandenen übeln Gewohnheit, wenn er seinen Sitz verlängern will, abgeben muss. Alles dieses Einkommen könnte noch vielmehr vergrößert werden, wenn die Fürsten, ehe sie kaum recht die Regierungsform eingesehen, nicht wieder verändert, sondern länger bestätigt würden, und es denselben erlaubt were, sich der in der Inaction liegenden Berckwercke zu bedienen.

Ueberhaupt ist die Moldau, was den politischen Zustand betrifft, ein sich freywillig unter den türkischen Schutz ergebendes, nicht aber mit dem Säbel, wie die Walachey, erworbenes Land. Es wäre also hier die, ohnedem von sich selbst beantwortende, Frage aufzuwerfen: ob ein Herr, der nur Schutzgerechtigkeiten genüsset, einen, dem Hause Oestreich so fortheilhaften, grossen und nur unter dem Pretexste eines Weges, um den Weg aus Siebenbürgen nach Pohlen, wegen der zu favorisirenden Handlung, zu verbessern, durch Bestechung der bey Vestsetzung der Limiten abgesendeten Pachas und hiesigen Boeren, im Jahr 1776, erschnapten Theil eines Landes, von welchem ich auch auf Anverlangen die geographische Charte übersenden werde, zu veräussern das Recht habe? Ein Punkt und Bewegungsgrund, in Zukunft, bey veränderten Umständen, die

1) Alexandru Mavrocordat Dell-bei și Mihalachi Draco Suja.

2) Fostul domn în Moldova, Costachi Moruzi (1777—82).

3) Alușie la afacerea cu Egsner, asupra căreia v. p. 3.

zerrissene Moldau wieder zu ergänzen, weil es mit der Zeit dem Hause Oesterreich wohl in den Sinn kommen könnte, da das in der Buccovine gelegene Czernovitz die Hauptstadt und der fürstliche Sitz vormahls gewesen, die übrige Moldau als ein Accessorium anzusehen. Eben einen dergleichen, kleinen, die ganzen mineralischen Gebürge und ganz Creuova, ein kleines mit dem Säbel in der Faust durch die Türcken erobertes Land und Fürstenthum in der Wallachey, in sich begreifenden Weg verlangte ohlengst Oestreich aus eben obbemeldeten angegebenen, den Hauptgrund aber, die Gebürge, nach verbessertem Wege, um den einstmaligen bey mitstehendem Kriege zu machenden Einbruch zu erleichtern, hinter sich zu haben, betreffende verbergten Ursachen; wie auch einen Theil von Bosnien.

Nun macht die . . . Pforte alle mögliche Observationen, welches aus dem an den hiesigen Fürsten ergangenen Befehl, nach welchem der Fürst ins Kaiserliche und in die an Türcken angrenzenden Länder einen getreuen Menschen um ihre Mouvements, die unter denen Hungarn entstandene, bis Dato aber noch nicht getilgte Revolte ¹⁾ und die Gesinnungen gegen ihr Oberhaupt zu erforschen schicken soll, zu erschen ist. Der Fürst und seine einzigen getreuen Diener, der Chambelan und der dem Herrn von Zeglin ²⁾ so bekannte D. Beneveni machten mir, vor erhaltenem königlichen Patent, den geheimen Untersuchungsantrag. Da es aber nun, nach erhaltenem Patent, ziemlich verdächtig seyn würde, so habe solches, die Befehle meines allerhöchsten Hoffes erwartende, ausgeslagen. Vergangenen Sommer, ist alles mögliche Holtz zu den zu verfertigenden Brücken, auf schleunigen Befehl, herbeygeschafft worden; voritzo aber machen die Türcken weiter keine Mouvements; bey alledem bleibet doch dass, auch nach Abmarsch der Russen aus Pohlen ³⁾, von ungefehr noch in 1000 Mann bestehende, detachirte Corps Türcken in dem an der polnischen und moldauischen Grenze gegen Russland liegenden Dorfe Beltz ⁴⁾ immer vestestehen, und wundert man sich von hiesiger Seite, was dieses, wider alle Gewohnheit und moldauischen Verträge mit der Pforte, nach welchen kein Türck sich hier niederlassen, weder Kirchen, noch Häusser haben darf, unternommene Hierbleiben zu bedeuten habe. (Crede că Turcii vreă «die Moldovaner einschläffern» să facă întărituri la Mohilev și Soroca, și să vadă dacă nici o Curte nu-î împiedecă. Va cumpăra căi; Domnul, căruia Poarta-i ordonase să dea lui Seydlitz numai o sută, a lăsat să cumpere și mai mulți.)

Der Pferde-Handel ist denen Kaufleuten nicht verbothen, nur machen sich die Fürsten ein Bedenken den in Uniforme erscheinenden Officiers, es bey Anfrage zu erlauben. (Trebue să se servească cine-va «der Blindheit dieser Leute», și el va lua căi căi vreă și-î va duce, pe socoteala vândătorului, la granița polonă. Trebuie de cerut însă în timpul pășunii.

Producte prusiene vor fi căutate. Cum să le aducă însă? Producte manufacturilor regale se importă «aus der 5-ten und 6-ten Hand».) Armenier und polnische Juden kaufen Ochsen, S. v. (*sic*) Schweine, Wachs und Ochsenhäute von hier. Das beste und fettteste Paar Ochsen kauft man hier ohne Mühe um 40 Piastres, id est 40 Th.; das beste fettgemästete Schwein à 3 Th.; die ungemästeten aber für 1 Th. durch die Banek; die beste und grösste unausgearbeitete Ochsenhaut à 3 Th. und das reine Wachs die Occa, id est 2¼ Pf., à 1 Th., 15 *parał*. Nun führen die polnischen Juden und Armenier die Ochsen und andere Sachen bis Breslau, verkaufen selbe um den theuersten Preiss und bringen für das dort gelösete Geld beygeschlossene Producten mit, nach Brode ins Kaiserliche; von da werden selbe von moldauischen und wallachischen Juden hieher gebracht. Ich möchte demnach wissen: warum unsere Landeskinder nicht auch diesen Nutzen ziehen wolten? Die russischen Kauffleute bringen ihre in Rauchwerck und Medicine, die

1) Revoluția lui Horia. — V. asupra acestei atitudini a Porții *A. Pr.*, II, 187, no 3.

2) Von Zegelin, ambador prusian la Constantinopol de la 1766 la 1775.

3) Unde intrase poate din cauza asediului de către Prusieni a orașului Danzig (ridicat în Ianuar 1784). Manso, *Geschichte des preussischen Staates vom Frieden zu Hubertsburg bis zur zweyten Pariser Abkunft*, I (Frankf.-pe-Main 1819), 91.

4) Bălți, în Basarabia.

Kaiserlichen aber ihre in Trugeln, Pferddecken, Flachs, Leinöhl und Schindelnägel bestehende Waaren selbst her; diese kauften Ochsen, Wachs, etc.; jene aber moldauischen Wein auf; die feinen französischen und holländischen oder englischen Tücher kommen von Leipzig über Pohlen. Nun zahlt ein jeder türkischer Unterthan nach dem türkischen Tarif 5 Procent Accise und über dieses entsetzlich starke Abgaben; unsere Kaufleute aber, nach unserm mit der Pforte geschlossenem Verträge, 3 Procent, und weiter nichts. . . Ich allein, da ich in beyden Fürstenthümer am Hofe und bey allen Boeren bekannt bin, jährlich an jedes Boerenhaus, wegen ihren in grosser Menge zugehörigen leibeigenen zigeunerischen Bedienten, deren mancher Boer zu 700 hat, und über 1000 Boeren hier, in der Wallachey aber noch viel mehr sind, 4 bis 5 ganze Stücke mittlern, und grosse grobe Tücher, ohne auf den Fürstenhof, der auch eine grosse Menge braucht und andere türkische Länder als Bersarabien, etc. zu sehen, zu recommandiren, abzusetzen und selbst die Käufer unsern Kaufleuten zuzuführen im Stande, und eben so geht es mit der Leinwand und allen andern anbeygefügten Proben.

Vom Meliszucker, der mehrentheils von Danzig kommt, wird hier in Jassy das Occa à 2 Th., dessen Preiss aber zu Zeiten steigt und fällt, verkauft; 20.000 Occa bin ich im Stande hier in Jassy, in Buccarest aber 40.000 Occa jährlich abzusetzen. Nun was in andern Städten und Landschaften, mein ohnmassgeblicher Rath were also dieser:

Es müsste sich eine Compagnie vereinigen, Producte über Pohlen hieherbringen, ein feuerfestes Magazin, welches ich um 250 Rth. jährlich Miethe bekommen kann, aufnehmen, oder gar eigen kaufen, zu welchen sich sowohl der Fürst, als die Boeren willig finden lassen, und die Producte, mittelst meiner, absetzen oder Contracte mit denen Kaufleuten machen, Landgüter pachten, deren bestes, einen Umfang von 4 Stunden in sich begreifendes, zur Weide brauchbares Landgut à 150—200 Rth. verpachtsweise jährlich gerne gegeben wird, oder gar eigen kaufen, auf welchen, bis zur Abführung im Sommer, das magere und um ein Spottgeld zu habende erkaufte Vieh von dem darauf gemähten Heu gefüttert und gemästet werden könnte. Wodurch bereichern sich denn die Armenier und Juden? Sie kaufen, zum Beyspiel, jungejährlige Kälber à 1 Th., lassen selbe 4 Jahre auf ihren gepachteten Gütern weiden und, nach 4 Jahren, verkaufen sie den erwachsenen und fettgemästeten Ochsen in Breslau um vieles Geld. Hierzu müssten also 2 oder 3 geschickte und von der Compagnie dependirende Commissaires bestellt werden. Wegen der andern nöthigen Leute, Verschaffung der zu pachtenden Güter, Schlüssung der Contracten, Aufnehmung des Magazins, Betreibung der gerichtlichen Angelegenheiten, Auswürkung der nöthigen und zu unsern Commerce vortheilhaften Privilegien, Zuführung der Käufer, Publicirung unsers Handels in andern Städten und Landschaften, Protegirung der Handlung. . . Anrathung des Ankaufs der von hier in unsern Länder zu führenden Waaren und allen übrigen Angelegenheiten, werde, nach der mir ertheilten königlichen Charge und der davon abhängenden Schuldigkeit, Alles zu betreiben suchen. (Se poate obiecta, că proiectul 1-ar fi putut aduce la indeplinire un «gewisser H. Baron von Brenkenhoff», dar n'avea comisar și consul, și starea principatelor iera alta. Un «gewisser Armenier, Namens Baronze», care face comerț cu postavuri breslauice și alte, «dem Herrn Major von Zeidlitz meinen Plan wiederrathen haben wird, weil derselbe wieder der Juden und Armenier Interesse laufft». Li va furniza și profite,) mit dem grössten Vorthelle zu verkauffenden Steinsaltzes, wovon die Broder ¹⁾ Kaufleute und der Fürst Potowski ²⁾ zu profitiren suchen. . . Dieser Handel könnte nun sehr leicht bis Constantinople getrieben werden, da zum öftern die mit türkischen Waaren, als Oehl, Baumwolle, türkischer Coffée, Rosinen, Mandeln, Zitronen, Pommeranzen, etc. ankommende Schiffe ohne Ladung von Galatz wieder zurückgehen, und, um das Schiff zu beschweren, Sand laden. Es könnte auch in Mohilow bey Nister, der nur, nach bechehener Examinirung, 3 Monathe in Jahre, nemlich in der Mitte des März bis Ende

1) Brody, in Galizien.

2) Potocki.

April und im September, October bis in die Helfte Novembers schiffbahr befunden worden, eine Niederlage angelegt werden, wenn die Fürsten in ihrem Sitze länger bestätigt würden, um die nothwendigen Ankosten anwenden zu können den in das Meer fallenden Nister mit den andern Flüssen zu vereinigen und die Passage nach Constantinopel von Pohlen aus zu favorisiren, wozu der hiesige Fürst . . . gar nicht abgeneigt ist. (Nu e nici-un risc; așteaptă poruncă pentru a lua magazin. Altă propunere :) Es werden nemlich einige Kauffleute und Juden bis Breslau oder Berlin reisen und, unter behöriger Caution, Waaren übernehmen und, nach Verschlüssung, auf das . . . *commercium* mit den hiesigen und Buccurester Kauffleuten Contracte machen. . . Die Compagnie müsste . . . nur dergleichen Waaren herschaffen, wie die Proben seyn, auch Muschelin und Batist, der uns itzt hier gar abgeht, weswegen ich auch keine Proben mitschicken kann; müssten von der neusten Mode mitgebracht werden; schöne Tücher, Blumen, Porzellin, silberne Messern, Gabeln und Löffeln, etc., nur keine Gärnezeuge, denn die an die kaiserliche Agentur von der Kammer abgeschickten Gärnenwaaren, die hier keinen Gang haben, sind grades Weges wieder zurückgeschickt worden, und von Wien kommt auf den kleinen Schiffen der Donau keine andere als nürnbergger Waare hieher ¹⁾. Es wird nun auch daher das Wohlfeile des Viehes zu erschen seyn, weil der . . . französische abgeschickte Consul ²⁾ Aufträge hat, die französischen Inseln ³⁾ mit Pörkelfleische zu versehen. (Cere gardă de ieniceri pentru consulat, la vreme de răsboi. După primirea patentei, Domaul, care-i e favorabil, l-a invitat «das Collegium nicht mehr zu frequentiren; weswegen aber, in Rücksicht auf meine dem Staadte und ihm treugeleisteten . . . Dienst, so lange er Fürst ist, immer im Geheim schadloss zu halten versprochen». Va aduce serviciu principelui și țerei.)

XII.

1785,
28 Ianuar.

Raport al lui König, despre remontă.

Despre remontă. Dacă ofițerii prusienți vin până la Mohilev, și nu până la Iași, să-î trimeată notă și să nu spue scopul venirei în Moldova, «damit der kaiserliche Major Cavallar ⁴⁾ uns nicht Schwindel macht; der Schächter um unsern Officiers . . . Possen zu spielen» etc. ⁵⁾

1) Cf., asupra acestor lucruri, *A. Pr.*, II, 202—5 și 334 și următoarele.

2) Alurea decât în principate, unde consulatul fu stabilit abia în 1795. Hurmuzaki, *Supliment* I², 122 și urm.

3) ?

4) V. pp. 7, 16.

5) La 5 Februar, Buchholz scrie că a comunicat cuprinsul, util său ba, al acestei scrisori lui Seydlitz.

XIII.

Raport al lui König, despre schimbarea Domnului Moldovei, intrigile 1785.
rusești și apropiatul război. 18 Februar.

... Die türckischen Truppen kommen häufig nach Beltz, sieben Brücken müssen geschlagen werden, nemlich bey Belligrad, Veddin, Silistre, Gallatz, über die Pruth, etc., und wird entsetzlich auf Proviant getrieben.

Der Fürst ist abgesetzt und kommt der ehemahlige unter dem Cadenten-Corps in Russland gewesen, mit dem decapitirten Fürst Gika zurückgekommen und itzo als Grosser-Dracoman bey der Pforte gestandene Alexandre Jean Maurocordato an seine Stelle ¹⁾, Wieder eine grosse türckische Politique!

Es schmeichelt sich sowol der russische Ambassadeur ²⁾ (wegen verschiedenen dem hiesig russischen Consul ³⁾ vom Fürsten fast mit Recht, wenn ich so sagen darf, recipirten Grobheiten und verbethenen, nach dem, zum Interesse der Bojaren, wegen Verschlauss ihrer Weine, ertheilten Firmann, für Contrabande zu haltenden und, unter dem Praetexte russischer Producten, einzuführenden polnischen Brandtwein, womit jene, da er verbothen, zu wuchern und zu gewinnen trachten) ⁴⁾, als auch der kaiserliche Internonce ⁵⁾, nach dem Kaunitzschem Schreiben, die Absetzung dieses Fürsten zuwege gebracht zu haben, und rühmen sich, sogar wider alle Politic, die hiesigen andern zwei Consuln ⁶⁾ sehr damit, um ihr Vermögen bey der Pforte den blinden und sehr russisch-gesinnten Bojaren zu beweisen und ihren Brandtweinwucher und Transportirung der vorgegebenen Deserteurs in Abwesenheit des Fürsten bey denen Locumtenenten ⁷⁾ durchzusetzen. Allein ich mache mir ganz ein ander Cabinet und finde drei Ursachen:

I-mo. Ist das schon die Mode und gewöhnliche türckische Politic, bey Ausbrechung oder Anschein eines Krieges einen neuen Gospodaren mit neuer Instruction einzusetzen, aus Furcht, der Alte möchte nach langer Regierung mit den ohnedem, und zwar mit Recht, in Verdacht stehenden Bojaren, wovon ich unten einige Exemples erzählen will, gemeinschaftliche Sache machen.

II-do. Gesetzt die Ambassadeurs hätten auf dieses Absetzung gedrungen, so hätte die Pforte vielleicht, um jenen ihre Politic zu zeigen und alle Ombrage des Krieges zu vermeiden, wohl einigermaßen eine Satisfaction geben und just einen in russischen Diensten gestandenen einsetzen wollen.

III-tio. Da sich die Landesstände oder Bojaren wegen Auslieferung der vermeinten Deserteurs Auslieferung und Verwüstung ihrer Güter beschweret, Oestreich auch einen ihm vortheilhaften Firmann von der nicht soweit stehenden Pforte erschlichen, der Fürst den Bock mit Zulassung des Capitain Beddaeus ohne Firmann geschossen; so hat die Pforte wohl, wenn sie dieser Sache Schranken setzen will, indem der neue Fürst nur, bey wiederholender Reclamation, einen neuen an ihm zu richtenden Firmann von der kaiserlichen Agence fordern und den alten an den itzt abgesetzten Fürst ertheilten Firmann, nach seiner zu erhaltenden Instruction . . . nicht erkennen dürfte, diesen Fürsten ab- und einen andern einsetzen müssen; denn es würde zu starck in die Augen gefallen

1) La 12 Ianuar, Delibet e depus în profitul lui Alexandru Mavrocordat, zis apoi *șăgarul* (Firaris). V. A. Fr., II, 190. Se afla la Curtea lui Grigore Alexandru Ghica pe vremea prinderii acestuia de Ruși (Nov. 1769). Cf. Kogălniceanu, III, ed. Ia., 276; a 2-a, 264 și A. Fr., II, 23, 25, 26. A fost dus la Petersburg și el, așa că e probabilă intrarea sa în corpurile Cadeșilor, unde știm că fusese primit fiul lui Ghica, Hurmuzaki, VII, 80.

2) Bulgacov.

3) Ivan Severin. Asupra celei acestei cu Domnul, v. A. Fr., II, 190.

4) Pentru măriut polon v. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia traiană*, V, 253-4.

5) Herbert-Rathkeal, V. A. Fr., I. c.

6) Raicevic și Severin.

7) Caimacamii noului Domn.

seyn, wenn sie den gegebenen Firman gleich hätte widerrufen sollen; wo nicht etwann auch die gerechte Decapitirung des Hotiner Paschas, wegen ausgeübter Grausamkeit, an welcher Decapitirung der Fürst gearbeitet hatte, weswegen die vielen Competenten in Constantinople eine Ursache zu finden glaubten wieder ihn, Schuld sein mag. Unterdessen ist er mit vielen Gnaden zurückberufen, ohne dass ihm ein Capitgi-Pascha entgegen geschickt wird, welches wieder der Türcken Gewohnheit viel ist, im Fall es nicht noch eine grössere Politic seyn mag. Was nun den Verdacht, den die Pforte wider diese Länder hat, betrifft, so kann sie selben wohl mit Recht haben; denn es ist weltbekannt, dass das ganze Land russisch gesinnt und die Russen selbst ohne dieses nicht so vortheilhafte Unternehmungen in vergangenen Kriege hätten machen können. Alles dieses zu beweisen, will ich einige Exemples anführen. Zu Anfange des Krieges war ein Pascha mit einigen Commandos in Jassy; der erste Bojar, Dellian Kantacusino ¹⁾ und Rago ²⁾, welche nun beyde gestorben, mit den übrigen vereinbahret, instigirten ihre Zigeuner und diese rissen den in den Hoff reitenden Pascha auf öffentlicher Gasse vom Pferde und säbelten ihm den Kopf ab; etliche 100 Zigeuner waren als russische Volontairs gekleidet, liessen selbe in die Stadt sprengen, «Stupei» ³⁾ schreien, das in der Stadt stehende Commando verjagen und die Russen rufen ⁴⁾. Beym ersten Friedensschlusse wurde der Article der Vergessenheit, ohne etwas zu ahnden, eingerückt. Ghika musste für Alle bezahlen, von welchen, wie er sich gegen die Pforte verhalten, ich, ohne gefragt zu werden, nichts weiter sagen will. Izt vorm Jahre, als die Russen an den türckischen Grenzen stunden ⁵⁾, schickte der Ertzbischoff Gabriel ⁶⁾, mein grosser Patron, mit den Grössten des Landes im Geheim und ohne Wissen des Fürsten zum russischen Consul Severin und unterwarfen sich dem Schutze Russlandes, mit der Bitte, dass, im Fall es zum Ausbruch des Krieges käme, man sich schleunigst dieser Länder bemächtigen möchte, um nicht der Gefahr des türckischen Säbels ausgesetzt zu seyn; sie versprächen, eben wie zuvor, diejenigen Vortheile den Russen zu verschaffen. Ich befand mich hier in der critischsten Lage, da ich hierinnen mitagiren solte und hat man, bey Nichterfüllung des Willens, die Bojaren wieder sich; so ist es leichte sein Brodt zu verlieren. Ueberhaupt ist hier kein Posten perpetuel, und man wundert sich, wie ich mich, bey vier Fürsten, die doch immer re-commandirte Leute von Constantinople mitbringen, binnen zehn Jahren habe souteniren können. Es ging also der Consuls-Rapport wegen der Unterwerfung nach Petersburg, und die Kaiserin ⁷⁾ liess ihre Gnadensbezeugungen desfalls versichern und ihre Truppen näher rücken. (Intrigă ale Rușilor și Imperialilor contra lui și căpătăriă beratului, știindu-l că-i cunoaște. Sigur că nu poate sta, cum staă consuli de ajurea, în serviciul public aicea.) Deswegen hatte auch der Fürst Recht, mir das Collegium zu verbiethen, und die Bojaren, wenn sie mich auch gerne beybehalten wolten, können es nicht thun. Bey Alledem stand ich bey dem abgesetzten Fürsten besser als ich als Professor stand. (Va vedea și va anunța, cum e cu cel nou. Nu va fi sarcină Curței și va susține singur onoarea ei, ca și ceilalți consuli, până va aduce servicii.) Andere politische Angelegenheiten betreffend, ist zu wissen, dass der neue Fürst ganz allein kommt. Beym Anschein eines auszubrechenden Krieges, wird die fürstliche Familie ⁸⁾ immer als Geissel zurückbehalten

1) Un D. Cantacuzino, vistiernic, iscălește un document din 1782. Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldaviei și Sucevei* (București 1888), 308.

2) Marele Logofăt Vasile Razu. *Ibid.*, 34.

3) Stupai = Marș! E strigătul scos de soldații ruși la intrarea lor în București, la începutul lui Noiembrie 1769. V. Dionisie Eclesiarcul în Papiu, *Țesaur*, II, 164.

4) Lucrul e menționat și în depeșele din *A. Fr.*, II, 19—20. Cf. Kogălniceanu, III, ed. 1-a, 275, ed. 2-a, 264.

5) Nu se vede nimic în această privință în depeși.

6) Calimah, Erbiceanu, LIX.

7) Ecaterina. Interesanta suplică a boerilor către dânsa ni e păstrată. D. Erbiceanu a publicat o copie fără dată în *Ist. mîr. Mold.*, 306—7.

8) Soția Domnului era Zamfira, fiica lui Neculaș Caragea. Cf. Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 21 și Legrand, *Généalogie des Maurocordato* (Paris 1886), 6.

. . . Von oestreichischer Seite ist zwar die in 24.000 Mann bey Deva, im Gebürge Tovansalon des Carander Comitats 1), vagirte Rebellion, nachdem man den Horiats gefangen und nach Carlsburg gesetzt, der bey seiner Gefangennahme seine in dem Busen gehaltenen Briefschaften ins Feuer geworfen, einigermassen gedämpft. Sie verlässt sich aber noch immer auf den Grafen Salins und den Pfaffen Soffroni, der eben die Rebellion unter den Zecklern erregte. Ersterer, dessen Auffenthalt man nicht weiss, hat geschworen aufs Frühjahr wiederzukommen. Man hat dem Kaiser gerathen, mit der Conscription einzuhalten 2).

. . . Hat der Fürst August Sulkowski aus Gallizien 3) . . . dem Kaiser ein wieder unsere Zölle bey Danzig, Königsberg, etc. 4) lauffendes Project gemacht, den Niester mit der in Gallicien in die Weichssel fallende Sane, durch einen Canal von 4 Meilen bey Sambor, zu vereinigen, um, da der Niester sanfte geht und wegen des starken Stroms auf der Donau nicht einmahl kleine Fahrzeuge zurückepassiren, Producte ein- und aus- über Schwarze-Meer führen zu können. (Propune cumpărarea moșiei Rașcov 5), de o parte și alta a Nistrului, unde să se poată dări pe trecere. Acolo ar putea face un «Commando» și «Magazin» pentru remontă, ar putea cumpăra lemne trebuitoare pentru corăbii lui Capudan-Pașa și amiralității franceze, până la Akkerman, precum și să ducă comerțul prusian în Levant și Constantinopol, să-l întindă în Bulgaria, etc.)

. . . Endlich habe ich . . . melden wollen, dass ich über etliche 100 reclamirte und nicht abgeschickte Russen wieder Gewohnheit hier bemercke, und sollen auf denen vom Viceconsul gepachteten Gütern in der Moldau noch Mehrere seyn. Ob es verkleidete und bey Ausbruch eines Krieges schnell zu erscheinende russische Volontaires sind, weiss ich nicht. Unterdessen suchen auch die Kaiserlichen in Abwesenheit des neuen Fürsten, bey denen furchtsamen Locumtenenten ihre Reklamation 6) wieder geltend zu machen, um doch wenigstens in der Geschwindigkeit etwas gewinnen zu können

XIV.

Raport al lui König, despre *beratul* său.

1785,
28 Februar.

. Les affaires ont changé de face dans nos contrées, à ce qu'il paroît. J'ai envoyé le 8 fevrier un second rapport par la route indiquée. À ce moment Monsieur Dietz n'a pas encore obtenu de la Porte l'approbation de notre consulat, cependant on lui a donné les meilleurs esperances, et je pense qu'il ne tardera pas à l'obtenir. C'est ce qui seroit fort necessaire, car, sans le berhat, on ne favorisera point ma correspondance, selon les instructions du ministère, et cela me deviendra fort embarrassant, car ou je suis obligé d'envoyer mes rapports par des exprès, ou il faut que j'aille moi-même jusqu'à Caminiec 7)

1) Comitatul e al Zarandului, munții ai Abrudului sau Biharului.

2) V. N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia* (București 1884), 143—4 și mai sus, p. 8.

3) Familia Sulkowski avea întinse posesii în Posnania (Leszno) și Silesia (Bielitz). Carlyle, *Friedrich the Great*, ed. Chapman și Hall, VIII, 105, IX, 309.

4) Asupra acestor vămi v. Manso, *o. c.*, I, 88—9.

5) Vad-Rașcov și Rașcov, pe malul stâng și drept al Nistrului.

6) A «desertorilor». V. pp. 1—2, 7—8.

7) Cf. asupra cuprinsului *A. Fr.*, II, 191.

XV.

1785, Raport al lui König, despre remontă, emigrarea locuitorilor și comerțul
12 Mart. prusian în principate.

... Il y a quatre semaines que j'ai reçu une lettre de Monsieur le major de Seidlitz, par laquelle il me marque qu'il arrivera à la fin de février et qu'il a besoin de 1000 chevaux. Comme je savais que Monsieur Cavalier, major autrichien, a coutume de venir ici, ou d'envoyer des gens dans le mois de mars, j'allai tout de suite chez les bojars qui ont des haras et je convins avec quinze pour la vente de leurs chevaux, en leur donnant des arrhes, suivant le prix accoutumé. À peine eus-je fait la convention pour 800 chevaux, que les envoyés de Monsieur Cavalier parurent. Dans ce pays, le proverbe grec (?) a lieu. Tout de suite, les bojars vinrent me rendre mes arrhes, pour pouvoir vendre leurs chevaux aux Autrichiens, qui en donnoient plus que moi. Mais je ne suis pas une personne si foible, pour que l'on puisse faire avec moi comme l'on veut, et la patente du roi me donne beaucoup de force

Monsieur le major me demande aussi, si l'on pourroit compter sur la fidélité et sur le patrimoine(e) d'un nommé Capetti, qui s'étoit présenté pour la remonte. Cet homme n'a pas un sou à lui appartenant. Quant à sa fidélité, je n'ai rien à dire là-dessus; je sais seulement qu'il a acheté 20 chevaux pour la Cour de Saxe, dont on n'a pas été content et que les particuliers qui les lui ont livrés, se plaignent beaucoup de lui. Au reste, il me semble qu'il sera mieux d'envoyer des officiers pour une telle entreprise. Il me manque le firman de la Porte pour pouvoir jouir des prerogatives de notre capitulation. La douane change toutes les fois que les princes sont déposés. Chacun veut l'augmenter et, sans le berat et extrait de notre capitulation, je ne puis traiter à notre avantage. Monsieur Dietz me fait espérer qu'il obtiendra dans peu le berat. Je suivrai ponctuellement l'ordre de ma patente et je placerai l'aigle noir devant mon palais, pour faire respecter nos droits. Je verrai ensuite qui pourra nous nuire, pourvu que Monsieur Dietz soit aussi fort que la patente. Je sais comment je dois me comporter. Il me faut un chiffre pour donner avis à Monsieur Dietz des instructions que l'on donne au prince 1), dont les ambassadeurs à Constantinople ignorent le contenu et, par ce moyen, on peut comprendre beaucoup des choses qui nous intéressent. J'étois fort attaché au prince déposé, et il étoit beaucoup porté pour mes interets; j'espère que son successeur agira aussi bien envers moi et qu'il aura les mêmes égards pour moi que son predecesseur. Quoique les dépenses sont grandes dans ce païs, je me montre avec honneur et je n'avilis pas ma Cour, sans cependant suivre exactement la miserable étiquette, qui depuis longtemps est expulsée de l'Europe

Les Russes enlèvent aussi beaucoup de paysans, dans cette province, sous prétexte de desertion et, s'ils continuent, je ne doute nullement que dans trois ou quatre ans la Moldavie ne soit deserte. Ils placent partout des consuls, sans aucune nécessité, jusque dans les îles de la Grèce, pour engager peut-être les habitans à leur être favorables, comme faisoit le gospodar Gika 2), mais j'espère que les consuls des autres Puissances, s'il y en a, y pourront remedier. Je ne crois pas que l'armée russe soit en si bon état que l'on dit; il faut toujours croire le contraire

L'Autriche vient d'établir ici un magasin de marchandise en bijouterie. L'exportation en a été faite par terre. Il y a aussi dans cette capitale beaucoup de draps fins, qui passent sous le nom de drap de France, et ce ne sont que de nos productions. Si l'on introduit de notre part ici un commerce, je tâcherai d'avoir des monopoles . . .

1) Dietz refusă cifra. V. A. Fr., II, 223 nota 1.

2) Decapitulul.

XVI.

Raport al lui König, despre situația sa în Moldova.

1785.
Maiu 1).

... Si je passe encore plusieurs fois les fêtes de Noël et des Pâques à Jassy, je deviendrai banquerout, car les bojars viennent me rendre visite. C'étoit moi auparavant qui leur en rendois. Une autre fois, je ne manquerai pas de faire un petit voyage pour m'en dispenser. Comme je suis ici un petit ambassadeur, qui represente la personne de mon roi, Votre Excellence pourra s'imaginer que je dois absolument en quelque manière observer l'étiquette si usuelle, pour soutenir l'honneur de ma Cour et pour ne montrer aucune foiblesse

XVII.

Raport al lui König, despre situația sa imposibilă și despre remontă.

1785,
1-15 Maiu.

(Beratul e zăbovit, cum îi scrie Diez. Vizirul, care era contra lui, e depus acum. Discuții asupra unei convenții cu Poarta, relativă la consuli. Vorbește de «meine Espions», cari află, prin scrisorile ambasadorilor către consuli respectiv, de unde vine rezistența.) Wie dennoch Frankreich selbst zwei vom Ambassadeur den Fürsten recommandirte Secretairs zur Beobachtung hier hält 2). (Remonta însăși e destul de însemnată pentru a îndreptăți numirea unui consul, dacă vine beratul.) Kein, der Ehre eines grossen Hofes derogirendes, königliche Schreiben an die Gospodaren abzuschicken wäre, weil:

a) Kein Monarch an die . . . Fürsten selbst jemals, ausser Russland und Preussen an den Ghika 3), geschrieben und schreibt; folglich auch eine Schwäche gegen andere Mächte, deren Consuls den, dem Säbel unterworfenen, Fürsten nicht einmahl *Serenissime*, sondern nur *Altesse* geben, dadurch verrathen würde.

b) Diese Briefe auch grades Weges . . . an die Pforte abgeschickt und ohne derselben Bewilligung keine Antwort ertheilet werden darf, folglich auch die Pforte selbst, so zu sagen, eine Schwäche verstehen könnte, und also

c) (N'ar ajuta cauza remonte, pentru considerațiile citate. A primit un *mektup*, care nu e valabil însă, Vizirul, care l-a dat, fiind destituit. Seydlitz își face afacerile cu Evrei și Armeni, fiind bătrân și neputând întreprinde singur călătoriile pentru cumpărare, ceia ce-l expune să fie înșelat. Dă bani înainte.) II°. Wenn eine nichts im Vermögen habende, in so vielen . . . sich selbst uneinigen Subjecten bestehende Capellische Compagnie 4) dem preussischen Consul König jährlich 500 Ducaten verspricht, um selbiger die preussische Pferdlieferung zuzuschancen . . . so muss wohl jeder Subject 5--600 Ducaten jährlich zu profitiren wissen. (Dacă Baronji, care a început comerțul imprumutând 1.500 de galbeni, după recomandăția maiorului, de la mitropolitul Gavril, plătește 50 de galbeni dobândă pe trei luni, e ceva la mijloc.) Nun bin ich selbst dabey gewesen, wie der Baronzee seine Conventionen mit den Herrn Cantacusinen, Grands-Chanceliers Sturzen,

1) În copia mea stă: «le . . . (sic) may 1785.»

2) Abatele Chevalier (?) (v. Hurmuzaki, *Supl.* I², 49—50) și de Hauterive.

3) V. A. Fr., II, 91, 136.

4) V. p. 16 (unde numele e cetit: Capetti.)

Grand-Ban Beldimann, Balleschen, Cattarschuen, einem Ertzbischoff Gabriel, einen Christowerge, Sandul Pannajotti ¹⁾, etc., geschlossen und den schriftlichen Contract genommen, von welchen Herrn ich mit Fleiss nicht die Zeugnisse der mit dem Baronzee geschlossenen Conventionen aus reiflicher Ueberlegung nehmen will, weil ich sonst denen Bojaren einen Verdacht geben könnte, als ob der König mehr zahle und ich sie also *per indirectum* zur Steigerung ihrer Pferde anhalten würde. So viel aber ist gewiss, dass hier das Husarenpferd à 9 Ducaten, unter welchen schon Dragonerpferde sind, die Dragonerpferde aber von den Sturzen, unter welchen schon die 14—15-fäustige Guardecorps-Pferde sind, à 12—13 Ducaten *en general*, in den Stuttereyen verkauft werden. Stutten sind in vielen Stuttereyen um 7 Ducaten zu haben

b) Würden wir jedes Pferd auch um 1—2 Piastres noch wohlfeiler bekommen, weil in December und Januar die Bojaren Geld brauchen, die gewohnt sind ihre vollen Beutel entweder gegen 24 p. c. zu verborgen, oder selbe versiegelt liegen zu lassen . . .

IV-to. Da man auf den vielfältigen Jahrmärkten das schönste 12—13-fäustige Pferd von den hierher kommenden Tartaren à 8—9 Ducaten kauft, diese Pferde aber, etc. (Ar trebui plătit consulul.) Der russische Consul hat 3.000 Rubel jährlich, der kaiserliche 4.000 und thun nichts. Diese Hoffe, um zu imponiren, geben ihren Beamten in fremden Ländern grosse Gagen.

. . . Der Neue (Fürst i. e.) auch nicht leichte einen in preussischen Diensten, zumahl ohne Berat, favorisiren kann, weil er sich nicht nur bey den andern Consuln verrathen, sondern auch noch selbst arm und schuldig, da ihm die Domination bey Ueberboth des Morusi ²⁾ 2.000 Beutel kostet, sein Hauptpatron auch, der weiche Visir, abgesetzt ³⁾ und nach Lemnum exiliret, folglich er selbst schon balanciret und mit vielem Gelde sich den Neuen oder eine neue Favorittin des Grand-Seigneurs, die heute einen Fürsten erbiethet und morgen um einen doppelten Gewinnst den erbethenen ab- und einen andern ohne Mühe einsetzen kann, erst zu Freunden machen, überdem auch 1000 Beutel zu den über die Donau zu schlagenden Brücken Hülfgelder zahlen muss; einst am Ende, ohne occupirt zu werden, selbst zur Last seyn würde. (N'a primit răspuns la o scrisoare trimeasă prin Viena; poate c'a fost furată. De nu-i consul de nevoie, să-i spue.)

Nur würde allerunrerthänigst vorzustellen mich erdreussden in unseren Staadten einer Anstellung würdig gehalten zu werden, weil es: I-mo. Meiner Charge und der damit verknüpften Ehre zuwider, in dem ohnedem unbeständigen und mit so wenig Ehre verknüpften fürstlichen Dienst wiederzutreten, ich auch

II-do. Schwerlich mehr zum Dienste gelassen werden würde, wenn ich auch wollte, weil der Verdacht, als ob ich correspondirte, doch bliebe, und der Fürst, der dem preussischen Consulate sehr geneigt scheint, auch nicht einmahl vor seinen Kopf es thun dürfte.

III-tio. Wenn weder *commercium* etabliret und kein Berat mich schützte, diesen Character aber einmahl besitze, folglich auch ein- in anderer Mächte Dienste treten kann und mag, ich allen Cabalen ausgesetzt seyn könnte, ohnerachtet ich eben auch nicht so furchtsam bin

Der Fürst, bey welchem ich viermahl war, ist in den besten Gesinnungen gegen mich und das preussische Consulat, kann mir aber des Verdachts, sowohl als seiner eigenen ohnvermögenden Lage, wegen, in nichts helfen; da ich zumahl ihm die Gesinnungen unsers Hoffes, welcher in Gedanken stehet, als könnte ich als Consul auch dem Fürsten dienen, um keine Schwäche zu zeigen, einverrathen werde, weil es wieder die

1) Asupra lui Cantacuzino v. p. 14 și nota 1: Sturdza e Marele-Logofăt Ioan Sturdza, Beldiman, Gheorghe; Balș, vistiernicul Iordachi; Catargiu, Ștefan, vornic în 1808; Gavril, mitropolitul Gavril Calimah; Panaioti a fost momentanul succesor al lui König; Hrisoverghi nu-mă e cunoscut.

2) Costachi (Constantin Dimitrie), fostul Domn.

3) Halil-Hamid pașa e decapitat și înlocuit cu Ali-pașa. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, VI, (Gotha 1859), 518.

Ehre des Hoffes, den meinigten und den politischen Zustand seyn würde. Ein schon reich gewordener Fürst kann freylich jemanden Praesente machen; allein auch die zuvermutheten Geschenke schlugen dem russischen Consul, der, bey Forderung einer öffentlichen *audience en pompe*, nach türkischem Gebrauch, kleine Geschenke austheilte, um grössere zu erhalten, fehl. Das hiess vom Fürsten schön agiret, denn der vorige handelte, weil er Gutes that und jene mit Geschenken überhäuffte, just schlecht und zu seinem Verderben. Dieser agiret besser, hat es aber auch sehr nöthig, weil er als ein in russischen Diensten zu Gikas Zeiten gestandener, immer dem Verdacht und der Cabalen seiner Gegner in Constantinopel ausgesetzter Mann, den türckischen Säbel befürchten kann. Giebt auch bis Dato keine Deserteurs heraus, wo nicht etwann Oestreich wieder einen neuen Mechtup, weil der alte nicht mehr gilt, vom neuen Vizir zu gewinnen trachtet. Die Gesinnungen der benachbarten Mächte sind bis Dato dem Türcken immer nach und nach etwas abzuwickeln. Der oestreichische Agent ¹⁾ inspirirt den Bojaren die Desertions-Sache zu favorisiren, sagend: «Ihr, die ihr Güter in der Buccowine habt und unsere Vasallen seid, werdet vor Allen favorisiret werden, weil diese Länder doch über lang oder kurtz oestreichisch werden müssen. Ihr habt auch bey dergleichen Favorisirung nichts zu befürchten, weil euch die Pforte als unsere Vasallen den Kopf nicht abschneiden lassen kann. Wir wundern uns, wie ihr als freye Leute und Land zugeben könnet, da ein Gospodar als Griche ein Slave vom Türcken ist, Slaven eines Slaven zu bleiben.» Die Oestreicher haben ferner, nach beschlehener Untersuchung, den Niester schiffbahr befunden, nähern sich aber noch nicht den hiesigen Grenzen. (Ruși se crede că se vor mișca: este un regiment de husari în Ukraina. Turcii au întărit cu zece tunuri trupele de la Bălți; adunare de lemne pentru poduri, pregătire a cailor, întărire a Ismailului, Benderului, etc. A primit de la ministeriū un rescript relativ la beratul, care nu s'a căpătat încă. O Curte așa de mare să nu-l poată obține!) Der Fürst selbst hat es mir zu verstehen gegeben, dass der Hoff oder Herr Dietz nicht mit gehörigem Feuer agiren, denn die Pforte will mit Stärke getrieben seyn. (Știri relative la remontă. Căpitanul de cavalerie Hönig a căpătat că fără să fie primit de Moruzi.) Ueberhaupt wundere ich mich, weswegen ich hier sitze, da kein *commerciūm* errichtet werden soll, weil vortheilhaftere Umstände erwartet werden müssen, und warum der Hoff nicht mehr Zutrauen zu seinem Consul hat und den Herrn Major ²⁾ nicht chargiret, mir, im Fall er die Strapazen nicht machen könnte, zwei Officiers oder nur ein geschicktes pferdekennendes Subject an die Hand zu geben, mit welchem ich, so wie Baronzee, sein Livrante, da ich die Sprache eben so gut verstehe und mehr Bekanntschaft mit Bojaren als er habe, alle Stuttereyen durchritten und die geschlossenen Conventionen schriftlich und unterschrieben an ein hohes Cabinet eingesendet hätte. Wenigstens hätte ich an diesen 1000 Pferden dem Hoffe einen Nutzen von 2--3.000 Ducaten verschaffen können. (N'are decât să privască cine-va o hartă a Poloniei pentru a vedea că se poate trece din Prusia în Moldova, fără a atinge posesiile rusești sau austriace; din Breslau «über Lublin, Winnice³⁾, Dubno, Jampol und Caminiez, wie es die Mohilower Juden machen.» Dacă e vorba de mai favorabile împrejurări, «kein Consul nöthig!» Ar fi bine poate să fie rechemat până la venirea beratului. Core-spondența i se cetește la Viena, și consuli localii cunosc schimbul lui de scrisori cu Diez.) Der itzige fürstliche Secretaire, d'Hautrive, ohnerachtet er eine Chiffre von seinem Ambassadeur hat, weiss auch nicht, wie er dieser Sache zuvorkommen soll

Ich erwarte demnach mein Schicksaal mit gehöriger, von den Türcken und Moldauern erlernten und mir angemessenen, Geduld ganz ruhig. (Poate să ă vie chiar un răspuns nefavorabil, va fi mulțumit că a servit pe rege; dar mai iute, pentru a nu-și deșerta punga, «weil mich vielleicht für untüchtig zum Dienst halten könnte.») P. S. (A

1) Raicevič sau poate «cancelistul» von Spaun, cu reședința în Iași (Hurnuzaki, VII, 451).

2) Von Seydlitz, maiorul prusian însărcinat cu remonta.

3) Winniza pe Bug, Ordinea geografică e deci schimbată. Trebuie: Breslau, Lublin, Dubno, Jampol (altul decât cel de la Nistru, în S. Voliniei, sub latitudinea Lembergului aproape), Winniza, Camenița.

primit știre de la Diez, că el și ministerul sunt de părere că se împacă profesoratul cu consulatul. I-a spus atunci principelui, «auf eine vernünftige und kluge Art», că până la venirea beratului, neavând ocupație, vrea să-l servească în calitate de profesor, Răspunsul e acesta: «Amico! Ich bitte nur des Fals einen Firmann aus». So wenig die Pforte jemahls einen dergleichen Firmann ertheilen wird, so wenig ist deswegen von unserer Seite eine Schwäche zu verrathende Sollicitation nöthig. Es ist ein *contradictorie oppositum*. Eher wird das Consulat ohne Berat, ohnerachtet aller jenseitigen Cabalen, weil ich zu nichts wieder mich je Gelegenheit geben werde, als mit dem Profesorat bestehen.» Chiar fără berat va servi; patenta-i e suficientă.) Dem Fürsten aber und dem Lande kann ich nicht dienen unter dieser Verfassung . . . Es kommt mir mit dem Francopulo ¹⁾ ein wenig verdächtig vor . . . Der vorige Fürst, der D. Beneveni ²⁾, der abbate Marquis ³⁾, der itzige neue Fürst, der zuvor Grosser-Dolmetsch war und sein Secretaire, d'Hautrive, haben mir es klar und deutlich zu verstehen gegeben, dass Herr Dietz nicht mit gehöriger Force arbeitet und dass Francopulo, dessen Nahmen ich nicht einmahl wusste, blos wegen der Remonte Consul werden will.

. . . Ein Grich bleibt ein Grich und versteht die Kunst sich zu verstellen, denn er wird sich eher nicht gegen den Herrn Dietz decouvriren, bis er mich nicht gestürzt hätte. (Corespondența cu Diez i se știe.) Die Ehre oder das *point d'honneur* hat mich bishero Alles anzuwenden gereizt . . .

XVIII.

1785,
1 Maiü 4).

Raport al lui König, despre comerțul de stabilit între Prusia și principate.

. . . Quant aux affaires du commerce, je crois que le ministère n'est pas moins informé, que c'est une chose qui n'est pas à negligier et qu'il faut avant tout songer à realiser ses speculations. Car, si on le veut essayer d'abord par un troc, il n'en coute rien d'envoyer sans perte de tems pour quelques centaines de ducats des draps et de la toile droit à Jassy, de prendre pour le tout ou pour partie des bocufs, etc., et, supposé que l'on ne se défît pas d'abord, en Moldavie et en Wallachie, de tout le montant de ces draps, on essayeroit d'en envoyer de Gallatz à Constantinople, pour acquerir du moins par là la connoissance du prix, auquel ces draps pourroient être vendus à Constantinople et voir si, en les donnant à meilleur marché que les autres nations, qui les y aportent par l'Ocean, nos manufacturiers y trouveroient leur compte. Cette manière d'essayer me paroît si simple et si destituée de tout risque, que je m'étonnerois beaucoup qu'on ne l'acceptât pas, car ce seroit extraordinaire qu'on ne trouvât pas en Moldavie, et en Wallachie surtout, en troc de quoi s'indemniser de frais. Alors le plus grand mal qui pût jamais arriver, seroit dans le premier essay de ne pas gagner.

Y gagneroit-on dès la première fois, on commenceroit par établir à Jassy un commissionaire-negociant, qui seroit sous ma protection et qui de Gallatz expédieroient à Constantinople les marchandises qui ne se consommeroient pas dans les deux principautés.

N'y gagneroit-on pas la première fois, on se seroit du moins convaincu qu'il

1) Ienachi, dragomanul ambasadei prusiene la Constantinopol.

2) V, p. 10.

3) V. p. 8.

4) Singura dată e aceasta : e deci probabil stil nou. Aceiași observație pentru raportul precedent.

n'y a pas de gain à faire, ou que, pour gagner, il faut s'y prendre d'une autre façon. Mais moi je suis si convaincu que le premier essay seroit avantageux qu'après l'avoir fait, on ne tarderoit pas de s'étonner soi-même de n'avoir pas commencé plutôt. Je dis plus : je suis sûr que nos marchandises, qui arrivent sous le nom de draps de Leipsic par la septième main à Constantinople, s'y vendroient à infiniment meilleur marché, étant transportées par la Pologne et que nos manufacturiers, au lieu de les transporter à Leipzig et ailleurs, pour les y vendre à de revendeurs, profiteroient au moins le dix pour cent. Mais nos gens, si Votre Excellence me permette cette expression, sont d'excellens fabricans, mais de très mauvais negocians. Ils aiment mieux faire les «Krämer» et vendre à credit une petite partie après l'autre, à cent différens fripons grecs, qui, à la foire de Leipzig et de Breslau, viennent les escroquer, que de se mettre une dizaine une bonne fois ensemble et de se dire : «unissons-nous un certain nombre de fabricans de drap et de toile, faisons-le passer droit à Jassy, chargeons le consul de nous en procurer le premier debit et voyons ce qui en resultera. Au moins ne mourrons-nous pas à petit feu, en nous laissant escroquer en détail».

Nous convenons aussi que chez ces fripons de Grecs negocians, dont il y a plus grand nombre en Moldavie que de ces abailles qui fournissent la substance odoriférante de nos «herbètes», il n'y auroit pas de sûreté à commencer, s'il n'y avoit pas une personne chargé de protéger le commerce

XIX.

Post-script al lui König, despre noul Domn al Moldovei și secretariul său. 1785.
3 Maiü.

Le nouveau prince ¹⁾ est très gracieux envers moi et envers tout le monde. Il agit très bien, mais le pauvre est pauvre par consequent

Son secrétaire d'Hautrive, ci-devant bibliothecaire de l'ambassadeur de France à Constantinople ²⁾, vient tous les jours me voir

1) Alexandru Ioan Mayrocordat.

2) Contele de Choiseul-Gouffier.—Pentru Hautrive v. și Hurmuzaki, VII, 433, 437—8; *Supl.* 1², 36.

XX.

1785, Raport al lui König, despre situația unui consul în principate și intri-
16 Maii. gile lui Raicevici.

. Un consul en Moldavie est au dessus de tous les personnages caractérisés et a même ici le pas devant un general . . . Nous venons d'entendre que le déposé visier 1) a eu la tête trancée et qu'il a eu beaucoup de pièces d'or de monnoye russe. Heureux le prince, qui a échappé avant la deposition du visir. Il tremble pourtant encore, craignant les mauvais(es) suites . . . Un chirurgien ou barbier de Raguse, chassé et exilé de sa patrie, qui par son argent a obtenu une charge autrichienne, me met dans les gazettes 2).

(Din extractele lui Papiu Ilarian)

XXI.

1785, Raport al lui König, despre un nou firman în afacerea desertorilor și
1 Iunie. efectul produs asupra Turcilor de pretențiile ruso-austriace.

. L'Autriche vient d'obtenir ou plutôt d'extorquer un firman, dans l'absence du visir, dans laquelle ordonne au prince :

. . . De rendre fidelement les vrais deserteurs et de ne pas s'y opposer comme son predecesseur 3), mais de prendre aussi bien garde de ne rendre que les deserteurs qui ont vraiment servi et dont le regiment lui enverra la note du signalement . . . Par un tel firman, le prince doit absolument être la duppe, puisque la dernière clause tombe à la fin sur la teste du gospodar, vu que le capitaine 4) qui se trouve ici avec ses capereaux espions peut toujours forger des notes des regiments.

Il y a deux choses : Ou le gospodar rendra ces gens ou non. Au premier cas, les boïars doivent à la fin se plaindre, voyant tous leurs villages ruinés et vides, ce qu'un prince ne peut pas si facilement permettre, et alors il sera toujours puni de la Porte. Au second cas, l'Autriche et la Russie se plaindront et alors il arrivera au gospodar ce qui est arrivé à son predecesseur 5). Il est vrai que le vesir est decapité et le janitzaire-aga, multi empoisonné. Notre gospodar tremble, ayant été trop lié avec le visir . . . Le peuple turc est enragé à cause de la Crimée 6), de la libre navigation sur la

1) Halil-Hamid-paşa. V. p. 18 nota 3.

2) E vorba, de sigur, de Raicevici, cum bănuieşte şi Papiu într-o parantesă.

3) Alexandru Ioan Mavrocordat.

4) Bedläus.

5) Cf. p. 13.

6) Cedată Rusiei prin tractatul de la Ainali-Kawak (8 Ianuar 1784).

Mer-Noire, concédée à ces deux Puissances ¹⁾, à cause de la prétention faite par l'empereur sur la Bosnie ²⁾, sous prétexte d'un règlement des limites.

(Din extractele lui Papiu Harian)

XXII.

Ordin către König, despre consulat, remontă și comerț.

1785,
3 Iulie.

(A) primit scrisorile sale; răspunsul e greu. Căpătarea beratului e recomandată lui Diez în fie-care depeșă, poate fostul vizir era contrar; cel nou va fi mai favorabil. Ori-cum, nu se poate întrebuița puterea. Comerțul cu caii nu aparține ministeriului, ci direcției Casei regale. Poate i se va lua în samă propunerea, la întoarcerea lui Seydlitz. Aducerea comerțului nu o poate face ministerul, ci e treaba comercianților.) Indessen wird der Hofjuwelier Ephraim ³⁾ einen Versuch machen, Tressen und andere preussischen Fabrikwaaren nach der Moldau zu schicken, welche Handlungsgeschäfte sich empfehlen wird . . . Ein Mehreres kann sich aus dem Ministerio nicht vorgeschrieben werden.

XXIII.

Raport al lui König, despre o ceartă a sa cu Domnul Moldovei, pentru vama mărfurilor aduse din Constantinopol, și reclamarea de desertori. 1786,
15 August.

(Auszug.) Bey meiner Abreise von Konstantinopel ⁴⁾ hatte ich Waaren nach Jassy gebracht, dem Verkäufer dieselben veraccisiren lassen und eine Accisezettel (*teschkere*) mit mir genommen. In der Moldau der Acciseeinnehmer wolte die moldauische Accise haben; ich verweigerte sie, nach unserer Capitulation mit der Pforte. Man droht mit Execution; ich werde zum Hospodar berufen. Wir redeten von vielerley indifferenten Sachen, darauff brach er auf einmal in einem ganz doucen Ton aus: der Acciseeinnehmer hette gegen mich Beschwerde geführt. Ich sagte nach unserer Capitulation mit der Pforte gehandelt zu haben. Er antwortete: ich hätte Recht; er aber auch, mir die Accise nicht nur abzufordern, sondern auch dem Acciseeinnehmer zu befehlen mir solche abzunehmen; und, als ich fragte: aus was für Gründen? liess er den *thesaurarium* ⁵⁾ und andere Bojaren rufen, in deren Presence er mit diesen Worten ausbrach: «Monsieur

1) I.a 24 Februar 1784 se încheie un tractat de comerț între Imperiu și Turcia (cel ruso-turc la 21 Iunie 1783).

2) Cf. *A. Pr.*, II, 183, 182, 184-5, 193 și mai ales 195.

3) Celebrul Efraim, care făcea monedă scălătită pentru Frederic-cel-Mare.

4) V. asupra călătoriei prefața.

5) Matei Cantacuzino poate. V. Erbiceanu, *o. c.*, 319.

König, ich weiss die Capitulation ihres Hoffes mit dem meinigen sehr gut; sie haben Recht so zu agiren, allein ich überlasse es der Denkungsart Aller, ob ich nicht auch Recht habe, mich gegen ihre Forderungen zu empören? Der Grand-Seigneur hat mit eigener Hand die dem hiesigen Lande ertheilten Privilegia unterschrieben, in welchen festgesetzt, dass die Walachei und Moldau als exceptirte Länder betrachtet werden sollten; folglich, obzwar, aller anderwärtigen Puissancen Capitulation nach, die Accise nur einmal in allen türkischen Ländern bezahlet würde, solches doch nur *exceptée la Moldavie et Walachie* zu verstehen were.» Er wolte den Auszug des absonderlich dem Lande ertheilten Privilegii auff Verlangen schriftlich geben. Dieses von Grand-Seigneur mit eigener Hand unterschriebenen Privilegium were er qua (*sic?*) Hospodar nicht ohne sein Risico zu suppressiren im Stande, sondern schuldig zu handhaben, bis er nicht vom türkischen Kaiser, durch eine generelle, dem preussischen Hoffe ertheilte, Exception und Anerkennung des Consulats aufgehoben wurde. Ich sagte, dass ich von ihrer Exception nichts wüsste, auch kein Wort von dem den Moldawern und Wallachen ertheilten Privilegio unserer Capitulation inseriret worden were und dass unser Hoff völlig in der Meinung stünde, dass Wallachei und Moldau türkische Länder weren. Ich frug, warum die Pforte die in der Moldau veraccisirten preussische Producte, nach Uebersetzung von hier, nicht mehr veraccisirt? Der Fürst: «das gilt nicht *vice-versa*.» Ich erwähnte einen *casum* zur Zeit Murasis, dass nemlich ein Preusse durch einen Firman die Accise zurückerhielt. Der Hospodar sagte: der Firman sey für eine Dispensation *ad unicum actum* zu halten . . . Ich muss selbst hier, in mir stillschweigend, ohne mich es merken zu lassen, dem Hospodar Recht geben, weil jedes neuere Privilegium immer die *tantam clausulam; salvo iure tertii* in sich enthält . . . Der Hospodar bath mich, alle seine Reden von Wort zu Wort zu berichten. Nach drei Tagen, der Einnnehmer mit einem Käufer . . . Der Einnnehmer hatte Befehl vom Fürsten die Accise zu nehmen . . . Die Waaren verkaufte ich; der Käufer bezahlte die Accise . . . Der russische Minister qua (*sic?*) *plenipotentiaris* seines Hoffes 15, der Oesterreichische 12 Beutel dem decapitirten Visier geschenkt, um unsere Sache zu zernichten (in der Sache des Berrats für Consulat). — *Neuigkeiten*. — Die hiesigen Bojaren, einstimmig mit dem Hospodar, an die Pforte geschrieben und sich über die Verwüstung ihrer Landgüter durch die häufige Reclamation zu 3—4.000 Familien beyder Höffe entsetzlich beschweret. Bald wissen sie nicht mehr, ob sie drei Herrn hetten, bätten sich dahero Verhaltensbefehle aus. Die Pforte hat ihnen geantwortet, dass sie weiter keinen Ueberherrn als sie zu erkennen hetten, würden auch in Allen von ihr protegirt werden, müssten sich aber nach den Circumstantzen richten, Alles auff Freundschaftlichste mit diesen beyden Höffen betreiben, jedoch zweifelte man nicht, ob der Hospodar auff das Interesse der Pforte bedacht sein würde, bey Herausgebung dieser Leute ohne Bruit zu agiren . . .

(Din extractele lui Papia Harian)

XXIV.

1786, Raport al lui König, despre influența rusească la Poartă, purtarea
15 Octom- Domnilor față cu aliații, instrucțiile ce li se dau și intrigile consulilor în
bre. principate.

. . . . Es kann der Pforte anfänglich geschienen, als ob es gut um ihre Sachen ¹⁾ stünde, aus welchen Gründen man auch (s'a vorbit hotărit cu ministrul Ru-

¹⁾ în Egipt.

sie!)¹⁾. Welche ernsthaftige Bewegung man an dem neuen, bey Abgang des Capitain-Bascha²⁾ gesetzten Hospodaren in der Wallachey³⁾, als Favoriten von Visier⁴⁾ und Capitain-Bascha, gegen den russischen Consul Severin observiret. Es könnten aber diese Sachen, allem Anscheinen nach, eine andere Wendung bekommen, weil:

I-o. Jener Hospodar vor wenigen Tagen vom Visier einen Firmann erhalten, in welchem man ihm droht, dass, wenn er die Landes-Bojaren (die durch den russischen Consul und dessen Hoff Gelegenheit gefunden sich zu beschweren) nicht freundschaftlicher zu tractiren, und dergleichen Tappagen, wie man hörte, zu machen, des Landes Gebräuche und Gewohnheiten zu unterdrücken fortfahren würde, er, der Visier, als sein Vertheidiger, nicht nur seinen Abschied und Absetzung bewircken, sondern ihm auch den Kopf nehmen lassen wolte.

II-do. Weil der hiesige Hospodar beyde Puissance auff das Ausserordentlichste favorisirent, die Russen mehr als die Oesterreicher. Aus verschiedenen Bemerkungen könnte ich wohl die Karte, die man hier zu spielen sucht, erkennen, denn es ist gantz gewiss, dass es die grosse Interesse der europäischen Mächte und der Landes-Bojaren verlangt einen perpetuellen und zu gleicher Zeit von einer oder der andern Puissance protegirten Hospodar und diese beyden Länder, wie zuvor die Crimée, independent zu wissen, nach welchem Passe man schon weiter in der Sache fortgehen könnte.

Der russische Consul Severin, der zu Bucharest residirt, hat sich, wegen einiger von dortigen Hospodar gegen ihn ausgeübten Vergehungen, auf Befehl seines vorgesetzten Envoyé⁵⁾, hieher, nach Jassy, retirirt und soll nicht eher abgehen, bis jener zum Affront der Russen dazumahl gesetzte Hospodar wieder abgesetzt; der Consul hat sich sogar im Geheim verlauten lassen, dass der wallachische Hospodar binnen 15—20 Tagen ab- und Morusi an dessen Stelle gesetzt werden soll. Wir wollen doch sehen, ob die Russen so starck sind. Seyn könnte es, da die Sachen des Kapitain-Bascha so schlecht gehen. Was mir wunderlich vorkommt, ist dieses:

1) Warum die Russen und Oesterreicher mit Gewalt aus der Moldau Leute, in der Wallachey aber nur die Freiwilligen wegnehmen?

(Freilich kann ein europäischen Puissance favorable sein wollender Gospodar mir sagen, um sich zu excusiren, er hätte schon drei Firmanne deswegen erhalten. Wer wird und kann es untersuchen, ohne sich zu compromittiren, ob es wahr sei? Und den Bojaren ist es nicht erlaubt und sind der Straffe ausgesetzt, ohne des Gospodaren Wissen der Pforte Vorstellungen zu machen, welches die Pforte selbst nicht duldet, denn die den Gospodaren mitgegebene Instruction ist folgende:)

a) Keine Capitulation europäischer Puissance zu erkennen, ohne von der Pforte durch Consulatsberrath autorisirt zu sein. Wird es den Hospodaren, die einigermassen die Domination erkauffen, einträglicher sein wird (*sic*), welches diese auch sehr eifrig, als treue sich bezeigen wollende Diener der Pforte, um ihr eigenes Interesse Willen befolgen.

b) Keine Korrespondence mit Monarchen zu führen.

c) Alles Politische, woraus die Pforte Nutzen schöpfen könnte, zu berichten.

d) Der Bojaren Privilegien und Gewohnheiten zu unterstützen und ihren Nützen zu befördern, auch gantz und gar nicht die Sachen so weit kommen zu lassen, dass das Land *immediate* Vorstellung an die Pforte mache, welches man immer dem Hospodar für eine Schwäche auslegen und selben absetzen würde, sondern zu suchen, dass der Bojaren Vortheile nicht nachtheilig zu sein oder Gelegenheit zum Aufruhr zu geben. Dieser letzte Punkt ist für uns und Österreich, wegen des Pferdekauffs, gut und heilsam.

1) Bulgacov.

2) Hasan-paşa.

3) Mavrogheni.

4) Iusuf-paşa.

5) V. n. I.

. . . 2) Kommt es mir wunderlich und selten vor, warum der russische Consul über 100 Grenadiers in Bucharest bey und um sich hat und dieselben öffentlich exerciren und im Lande vermehren lässt und warum sich hier die österreichischen Corporals vermehren

(Din extractele lui Papiu Ilarian)

XXV.

1787,
16 Ianuar.

Raport al lui König, despre schimbarea Domnului Moldovei.

Le gospodar est déposé¹⁾. Le firman de deposition, émané de la Porte, dit : «Il a fallu vous déposer, puisque la destinée a voulu ainsi», etc.

Je suis surpris de ces démarches de la part de la Porte vis-à-vis le gospodar et la Russie, qui, selon un des articles de la capitulation qu'elle a avec la Porte²⁾, devrait être informée des raisons de chaque deposition et selon laquelle on ne devrait point déposer les gospodars sans rimes et sans raisons importantes. Dans les autres firmans de deposition, si fréquente et ordinaire, elle se servit toujours des paroles suivantes (pour éblouir la Russie) :

«On vous a accordé votre deposition, après votre sollicitation, si souvent répétée». Par ce moyen, la Porte se legitima toujours, après avoir été questionnée pour les raisons des depositions.

Je suis sûr que cette deposition déplaira beaucoup à la Russie et à l'Autriche, auxquelles le gospodar observa parfaitement bien les capitulations, quoique, de l'autre côté, le gospodar successeur, nommé Ipsyland, qui fut déjà sept ans prince de Wallachie³⁾ et dont les enfans prirent la fuite pour Wienne, il y a cinq ans⁴⁾, ait assez d'esprit pour remplir son devoir.

(Ucişaşul lui Ghica⁵⁾ e trimes să ducă pe Han la Constantinopole⁶⁾. Domnul deus îi vorbeşte de afacerile din capitală.)

L'Agent autrichien est arrivé à Bucchareste, en qualité d'Agent⁷⁾.

Les deux consuls, vice-consuls et leurs secretaires se sont mis en uniforme militaire d'état-major, par ordre de leurs Cours.

Le gospodar de Bucchareste⁸⁾ n'est pas encore déposé, et le gospodar déposé à Jassy se flatte de l'esperance de le remplacer, soutenu par la Russie. Il a rapporté à la Porte que, n'ayant pas le sous pour lui, il ne pouvoit même remuer de Jassy, à moins que la Porte ne lui donneroit un autre pain, puisqu'il étoit entièrement ruiné d'elle par la deposition si subite et par les dépenses qu'il a dû faire pour elle, mais je crois que le nouveau prince le fera bientôt remuer de Jassy. (S'a înţeles cu caimacamii pentru corespondenţă. Să ceară Diez un firman de la Poartă, ca Domnul să se însărcineze cu «notre correspondance pour cette capitale et vice-versa jusqu'à Suanza⁹⁾», dând recepisă.)

1) Alexandru Ioan Mavrocordat e mazilit la 14 Decembrie 1786. V. *A. Fr.*, II, 215.

2) Tractatul din Cuciuc-Cainargi şi hatîşeriful din 1784.

3) Pînă la 1782.

4) V. *A. Fr.*, II, 156 şi urm.

5) Cara-Hisarî-Ahmed-bey. V. *ibid.*, 134, 139, 142-3, 145, 147, 153.

6) Şahim-Ghiraî, Hanul, care abdicase în profitul Ruşilor.

7) Succesorul lui Raicevič, baronul de Metzburg.

8) Neculaî Mavrogheni (1786 - 8).

9) Zwaniec, pe Nistru, mai sus de Hotin.

XXVI.

Raport al lui König, despre fuga lui Alexandru Ioan Mavrocordat.

1787,
21 Februar.

... On commence à être tant soit peu plus tranquille à Jassy qu'on n'étoit auparavant, après la fuite du gospodar déposé, puisqu'on peut à présent connoître que les Russes, augmentés de jour en jour jusqu'à mille hommes, n'étoient ramassés du vice-consul ¹⁾ que pour sa propre surêté et pour en imposer aux Turcs, excités contre lui. On a attrappé à la poursuite du gospodar quelques gens de sa suite, avec quelque bagage, lesquels, après avoir été mis aux arrêts, ont avoué que l'hospodar évadé, après être sorti de sa Cour, s'est rendu droitement chez le vice-consul, qui l'a pourvu et de gens et de chevaux, pour le faire passer le Niestre ²⁾.

Il l'a passé auprès de Schora ³⁾, 6 lieux de Iampol et de Roschpow ⁴⁾, où 50 carabiniers russes l'ont reçu et mené droitement à Kiow, chez Sa Majesté l'impératrice, sous une escorte de 600 hommes, tous carabiniers russes, qui étoient par ci, par là distribués au delà du Dniestre, dans de différens endroits, pour attendre le gospodar.

Comme le passage du Niester étoit entouré généralement par des Russes, c'est à cause de cela que j'ai laissé passer mon rapport en date du 7me février ⁵⁾, double et triple, pour que, du moins, l'un de ces rapports parvienne à sa destination.

Le but prémédité du gospodar évadé est : 1-ment de soumettre ses plaintes à Sa Majesté contre la Sublime Porte, de ce que celle-cy l'avoit ruiné et rendu malheureux, qu'après un an et sept mois, elle lui avoit envoyé un firman de confirmation, dans lequel elle le comble de louanges et lui promet de ne le déposer jamais, pour lequel il avoit payé 800 bourses, et qu'après trois mois elle l'avoit déposé, ce qu'elle n'avoit jamais encore fait avec aucun de ses ancêtres ; 2-dement, de porter Sa Majesté à une reformation entière pour ces païs, en sa faveur, appuyée par Potemky ⁶⁾, tant pour le bien et l'utilité intérieure du païs que des Puissances européennes.—Excellence ! Tout cela va fort bien jusqu'ici, et l'on croiroit qu'il y eût de la justice dans toutes ces plaintes-là, mais, à cet égard, permettez-moi, gracieux seigneur, que je prenne la liberté de soumettre mes idées à votre discernement.

Un gospodar ou un Grec, qui a vécu à Constantinople dans la plus grande obscurité, qui n'a eu peut-être le pain à manger et qui parvient par l'industrie et par les intrigues grèques à la dignité de gospodar, comment peut-il se plaindre de l'injustice des Turcs ?

La principauté de Moldavie rapporte chac an 5.000 bourses d'argent, outre les appointemens des bojars (hommes en charge) et outre les dépenses de la Cour et de son équipage.

Supposons qu'un gospodar fasse pour la première année une dépense de 3.000 bourses à Constantinople, au Grand-Seigneur, aux ministres du Cabinet turc et à des Grecs, ses cliens, ce qui est beaucoup, il lui restent d'abord la première année 2.000 bourses.

Supposons qu'il paye la seconde année 2.000 bourses, ce qui est aussi beaucoup, excepté dans les changemens trop fréquens des vizirs, il se voit, après l'espace de deux ans, possesseur et maître de deux millions et demie.

S'il emploie de la dextérité et de la prudence, il peut être 5—6—7 ans prince, comme nous avons les exemples.

1) Maioresul Ivan Lavrentievici Salonschi (Erbiceanu, *o. c.*, 310).

2) Asupra fugii Domnului mazil (26 Ian. st. v.) v. *A. Fr.*, II, 216 și bibliografia arătată în note.

3) Țuțora.

4) Iampol și Rașcov, pe malul stâng al Nistrului.

5) Lipsește.

6) Grigore Alexandrovici Potemkin (cetește: Patiomkin) (1736—91), favoritul împărătesei Ecaterina, V. asupra-i *Vie du prince Potemkin* (Paris 1808), în 8°; Danilewski, *Potemkine au Danube* (Paris 1881), în 8°.

Par conséquent, je ne puis comprendre quelles raisons un tel homme ait à se plaindre.

Il nous reste donc encore à considérer, si une réformation entière dans ce pays puisse causer quelque profit ou intérêt. L'intérêt dont doit regarder, ou :

I-ment, les paysans moldaves.

II-ment, les négociants.

III-ment, les boyars (ou gentishommes *sic dictos*), ou les Cours européennes.

Ce qui regarde les premiers, il est à savoir qu'aucune déposition ou dénomination ni n'augmente, ni ne diminue la contribution fixée une bonne fois et qu'il seroit même à souhaiter que les paysans en fussent pressés d'avantage, étant des gens de leur nature très oisifs, qui ne commencent à travailler que quand ils en sont pressés, car par là ils seroient forcés de cultiver une terre vaste et incultivée.

Malgré cette grande contribution, on voit pourtant vivre le pays et les paysans en abondance, plus qu'ailleurs et plus contents et gais.

La fréquente déposition ou dénomination leur fournit même des occasions de gagner sur plusieurs choses.

Il est bien vrai que la perfidie des gospodars, des Moldaves et des Grèques a donné occasion à des dépositions si fréquentes et a fait ôter les privilèges accordés ci-devant à ce pays, ce qui se passe ordinairement dans chaque pays ; mais il est permis à chaque souverain de révoquer chaque privilège à son gré ou à cause de l'abus ou de la perfidie, pour punition.

Enfin, la Moldavie a subsisté par tant de siècles ; elle subsistera certainement encore plus longtemps, telle qu'elle est actuellement.

Pour les négociants, ils y trouvent aussi mieux leur compte, ayant plus fréquemment une occasion favorable de vendre leur marchandise à des nouveaux gospodars et à des Grecs menés de Constantinople. Pour les boyars, ils en profitent aussi, car la famille qui étoit opprimée sous le règne de l'un, se relève sous celui d'un autre gospodar. Quant aux Cours européennes, il n'est pas douteux que les Cours intéressées gagneroient infiniment par une telle réformation, mais ce seroient seulement les Cours voisines, qui seroient les plus favorisées par un prince appuyé d'elles, et une Puissance plus éloignée ne pourroit pas jouer si bien son rôle qu'elle puisse maintenant le faire, dans la situation telle qu'elle est actuellement ; car ce qu'on accorde aux autres par force, on nous l'accorde par amitié et par leur propre intérêt.

Par conséquent, mon esprit est trop faible pour pouvoir concevoir quelle sera l'utilité qui puisse en résulter pour nous par une telle réformation générale.

Le Cham Chahim-Giray a à la fin passé le Niestre, il reste encore à Chotzym, attendant des lettres de Constantinople¹⁾. Les Russes sont partis, qui l'on conduit.

Les dépêches du 25 (14) Janvier contenoient deux choses, savoir : la félicitation pour le nouveau règne²⁾ et la relation de l'état, en latin, sousignée et cachetée de sa propre main, ce qu'on m'a dit après³⁾.

Ce n'étoit pas justement une chose si difficile du vice-consul que d'avoir assisté le gospodar dans sa fuite ; je serois moi aussi capable de faire et d'exécuter la même chose.

1) V. *A. Jr.*, II, 218 ; Hurmuzaki, *Supl.* I², 45.

2) Suireă pe tron a lui Frederic-Wilhelm I-ii (17 August 1786).

3) E vorba de o scrisoare a lui Șahim-Ghirai, anexată la raportul din 25 Ianuar.

XXVII.

Raport al lui König, despre mijlocirea corespondenței prusiene de către 1787,
noul Domn al Moldovei. 26 Februar.

. Cependant, si Son Excellence vouloit differer l'expedition des presens et attendre encore une lettre de ma part, ce seroit encore mieux, à moins que la chose ne se presse, car, comme le gospodar ¹⁾ vient à grands pas après l'avis de la fuite du gospodar évadé, il doit être ici en 4 ou 5 jours; ce sera donc alors, à son arrivée, que je lui parlerai très secrètement pour cet objet et je donnerai la reponse, quoique je sois presque d'avance persuadé qu'il s'en chargera avec beaucoup de plaisir ²⁾. L'hospodar a régulièrement trois fois par mois des messages à Constantinople, savoir: le 1-mier, le 10 et le 20. Les couriers de l'hospodar vont en 6—7 jours jusqu'à cette capitale, quelques fois en 5 jours. Pour le retour, il leur en faut autant; ils ne s'arrêtent à Constantinople qu'un ou deux jours. Il y a 85 *Meile* ³⁾ de Jassy jusqu'à Constantinople

XXVIII.

Raport al lui König, despre averea rămasă de la Mavrocordat Fugarul, 1787,
intrevederea de la Cherson și conduita celor doi Domni. 1 Iulie.

. Il est arrivé ici un Turc, avec l'ordre au prince de rechercher les meubles que le prince fugitif auroit laissés ici et de faire une note exacte, sousignée de lui et de tous les boyars. On a trouvé, en pellice et en d'autres meubles, la valeur de 16 bources. Le Turc est reparti avec la note pour Constantinople, sans prendre ces effets avec lui. C'est ce qui a donné sujet à la consequence qu'on tire ici: savoir que la Porte craint que la Russie ne reclame peut-être cette petite bagatelle, qu'à tel événement la Porte aimeroit mieux rendre ces choses secretement à Jassy qu'à Constantinople.

L'Agent actuel d'Autriche ⁴⁾ introduit dans l'oraison qui tenoit devant le prince dans sa première audience son souverain à peu près comme conprotecteur de ces pays.

Ces jours ci, un homme envoyé du prince est retourné de Cherson, qui, à l'occasion de l'entrevue . . . veut avoir entendu ces deux monarques (*sic*) de l'état de ces deux principautés et de ces deux princes, qu'on s'y étoit moqué de Mauroyen, hospodar de Wallachie, qui cependant marche fort bien et dont la conservation de la domination demontre encore la vie du Capitaine-Bacha ⁵⁾ en Égypte ⁶⁾, qu'on avoit fait l'éloge d'un pole à l'autre au prince actuel de la Moldavie . . . Au reste, l'hospodar marche parfaitement bien le même train que son predecesseur, (dar nu-î bine a-î da știri.) (Il cherche) ⁷⁾ ne donner le moindre soubçon que dans le fond de son âme il soit bon Autrichien . . .

(Din extracteale lui Papiu Harian)

1) Alexandru Ipsilanti.

2) E vorba de trimeterea corespondenței prusiene. V. și p. 26.

3) Mile germane (o milă = 7.408 m.).

4) Von Metzburg.

5) Hasan-Pașa, mai târziu Mare-Vizir, protectorul lui Mavrogheni.

6) Unde erau răsculații doi begi mameluți. V. Zinkeisen, VI, 570, 571 și mai sus, p. 24.

7) În parentesă la Papiu.

XXIX.

1787. Raport al lui König, despre corespondența prusiană prin Moldova și
1 Iulie. un discurs al Agentului imperial.

. . . . Je viens de recevoir la lettre de Votre Excellence, en date du 15 may. Je n'ai pas voulu manquer à Votre Excellence, que je me suis informé de la remise de mes lettres et qu'on s'en est légitimé.

Deux couriers de l'hospodar ont eut le malheur d'être tués en chemin et les depeches ont été perduës, à ce qu'on dit. Jusqu'ici l'hospodar me donne tous les 15 jours un Arnaut pour porter mes lettres jusqu'à Hotzym.

. . . J'avais oublié dans mes rapports du 15 et 23 juin¹⁾ de marquer à Votre Excellence, que l'Agent actuel d'Autriche²⁾ introduit dans l'oraison qui tenoit devant le prince, dans sa première audience, son souverain à peu près comme conprotecteur de ces pays

XXX.

1787. Raport al lui König, despre pregătirile de război și întrevederea de
8 Iulie. la Cherson.

. . . . V otre Excellence aura, sans doute, reçu la lettre du 8 juillet³⁾. Le peu de soldats turcs arrivés à Chotzym, à Coziakow⁴⁾ et à Ismaïl, dont je fis mention dans une de mes lettres, en date du 18 may⁵⁾, se sont non seulement enfuis, mais ils ont encore engagé plusieurs troupes enciennnes de ces forteresses pour retourner chez leurs femmes.

Comme la Porte tarde à payer la solde usitée à ses soldats, il est naturel qu'ils doivent prendre la fuite. L'hospodar, qui cependant, pour le moment, ne se montre pas trop bon Russe, dit ici très hautement, que la Porte reclamera le ci-devant bien et elle fera aussi mieux.

Le Chan Schahim-Giray est à la fin arrivé à Adrianople, où il reste, sans savoir ce qui lui arrivera⁶⁾.

Après qu'il eût passé le Prouth en Moldavie, la Porte avoit donné ordre au prince de faire lier tous les ponts de cette rivière, pour empecher(?) 200 Arnauts d'assistance, pour le faire marcher par force, s'il s'opposoit, quoiqu'il poursuivît son chemin tranquillement, sans que le bascha eût besoin d'assistance.

On peut aussi par là connoître la foiblesse de la Porte, car elle a eu peur qu'il ne prît la fuite pour se rendre chez les Lesghis⁷⁾ ou ailleurs incommoder les Russes, ce que la Porte veut éviter, pour ne donner occasion à aucune rupture.

1) Lipsesc.

2) Von Metzburg, V. și bucată precedentă.

3) Alta, cu aceeași dată, trimisă înainte?

4) Oțacov (Oczakow), la Nipru, câștigat de Ruși prin pacea de la Iași.

5) Lipsește.

6) V. *A. Fr.*, II, 218.

7) Lesghienii, popor tatar în Daghestan, atunci în luptă cu Rușii. V. Zinkeisen, VI, 528—9.

On dit ici que le Capitaine-Bascha ¹⁾ ne pouvant soumettre les bays, avoit résolu de se retirer à Mecque, pour faire poenitence et adorer son Mahomet. Si Messieurs les Turcs avoient la guerre avec la Russie, ou quelle intention ils avoient en leur plaçant une flotte au nez?

Que cela pourroit donner sujet à des troubles pendant les sejours de Sa Majesté l'impératrice; que ce même Sergius ²⁾, après avoir entendu la réponse du bascha d'Oczakow, savoir: qu'il ne s'agissoit d'aucune guerre de la part des Turcs, mais que c'étoit la volonté du Grand-Seigneur que la flotte s'y trouve, avoit sollicité aussi que le dit bascha envoyât un homme de distinction, pour complimenter l'impératrice de toutes les Russies; que ce bascha ne s'étant point laissé éblouir par les douces paroles de Monsieur Sergius, avoit répondu là-dessus qu'il ne reconnoissoit pas l'impératrice de toutes les Russies qu'à Petersbourg, et non pas à Cherson et qu'il n'avoit point d'ordre de son souverain de faire un pas pour elle; que cette réponse avoit terriblement chagriné l'impératrice et le prince Potemky.

Que Sa Majesté et Potemky avoient été très fâchés de voir paroître la flotte turque et le pavillon de France sur la Mer-Noire, sans que Monsieur de Boulgakoff eût donné avis à la souveraine; que Potemky avoit fait des reproches très sérieuses à ce ministre du peu de diligence et d'exactitude qu'il avoit employé pour s'en informer, quand même ces vaisseaux ne fussent partis de Constantinople qu'un jour après le départ de Monsieur de Bolgakow.

Que l'impératrice avoit accordé le pavillon russe aux vaisseaux de Neaple sur la Mer-Noire, qu'elle avoit nommé le prince Potemky grand-amiral sur la dite mer, que cette création avoit beaucoup causé de mecontentements et de murmures à plusieurs princes de cette nation, qu'on avoit lancé 3 vaisseaux et qu'on avoit donné au premier le nom de «Joseph second».

Que l'empereur avoit eu quatre buts, qui avoient intéressé son voyage à Cherson et son entrevue avec l'impératrice, et dont le premier étoit:

I-mo. L'élection du roi romain en la personne du Grand-Duc de Toscana ³⁾, à laquelle personne ne s'opposeroit, quand on auroit donné ombrage par l'ailliance et l'amitié reciprocale, contractées entre ces deux Cours.

II-do. Le mariage du neveu de l'empereur avec la princesse de Wurtemberg, sœur de la Grand-Duchesse de Russie ⁴⁾.

III-tio. D'assister et de soutenir l'empereur contre la Porte et de le garantir contre la Prusse, dans les pretentions sur la Bosnie et Belligrad, comme il ne manqueroit pas de soutenir l'impératrice dans les siennes sur la Bessarabie ou le Bouziac.

IV-to. Pour prier l'impératrice de proposer à Sa Majesté le roi, notre souverain, une espèce d'alliance, en lui proposant qu'on ne s'opposeroit pas à ses pretentions sur Danzig et son district ⁵⁾, que l'empereur, de son côté, nous garantiroit à jamais la Silésie, pour nous faire tenir la chandelle dans leurs entreprises.

Excellence! Je vois par le I-mo qu'on nous craint, ce qui est fort bien; II-do, qu'on craint que nous ne nous aillions pas avec la France. Mais Danzig seroit-il un équivalent à l'égard des pretentions que l'empereur formera et la Russie?

Les mêmes nouvelles de Cherson portent encore les suivantes:

Que l'empereur avoit prit avec lui le jeune neveu de Schahim-Giray, pour le faire batiser à Wienne; que l'empereur, avant son départ pour Cherson, avoit eu une entrevue secrète avec le Machmout-Bascha de Soutarie ⁶⁾, qui actuellement est déjà entré

¹⁾ Amiralul turcesc, Hasan-paşa. Beii sunt cei din Egipt, răsculaţi contra Porţei. Zinkeisen, *l. c.*, 570—571 n. 1.

²⁾ Probabil Sărghie Lascarov, fostul consul rus în principate. V. *A. Fr.*, II, 216, 218.

³⁾ Ferdinand, fratele împăratului Iosif (1754—806).

⁴⁾ Maria de Württemberg, soţia Marelui-Duce Pavel, apoi ţar.

⁵⁾ Asupra acestor pretenţiî v. p. 10 n. 3, 15.

⁶⁾ Asupra lui Mahmud-paşa Basaklia de Scutari, alt răsculat contra sultanului v. *A. Fr.*, II, 216 şi Zinkeisen, VI, 547—9, 551.

en Romélie et avec lequel il soutenoit toujours une correspondance secrète, qu'il lui avoit promis de le soutenir, non seulement contre les onze baschas, que la Porte enverroit, mais qu'il le laisseroit aussi gouverneur à vie de cette province. Que le jeune fils du duc de Toscana avoit des gouverneurs et des maîtres grecs, ainsi que celui du Grand-Duc de Russie ¹⁾.

On voit par là qu'il y a deux rivaux et que toutes les deux Puissances visent à Constantinople, dont l'une ou l'autre doit être la duppe. Mais, si l'empereur obtient la Bosnie, par la conquête de laquelle les chemins lui sont ouverts pour aller à Constantinople sans obstacle et sans passer le Balkan, sera-t-il de l'intérêt de la Russie? Mais, si la Russie tombe d'accord de soutenir l'empereur dans ses prétentions sur la Bosnie (royaume qui peut lui fournir 100.000 soldats), en se rendant maîtresse de la Bessarabie, qu'est-ce que deviendront les deux pays de Moldavie et de Wallachie, n'y ayant plus de forteresses turques, ni par devant, ni par derrière?

Permettez-moi, gracieux seigneur, qu'à ce sujet je vous soumette mes idées, sans cependant vouloir paroître me mêler du cabinet politique, dans la fonction où je me trouve.

La Porte, dans l'état le plus affreux, où elle est actuellement, n'a ni argent pour payer le sold aux Janitzaires, ni munition, et elle ne se trouve, sans être soutenue, ni en état de déclarer une guerre, ni en celui de defenses.

Mais, si d'abord après que les Puissances intéressées auront fait le pas de sollicitation, les Puissances amies de la Cour de l'Orient lui déclarent que, si elle ne vouloit rompre la paix avec ces deux ennemis, toutes les Cours d'Europe, ci-devant amies avec la Porte, s'uniroient avec ces deux Puissances pour partager une heure plutôt l'empire ottoman, mais qu'au cas contraire, on lui promettoit qu'on la soutiendrait à point nommé, ainsi qu'elle ne perdrait pas un pouce de terre, — c'est par là que la Porte sera forcée de faire malgré elle la guerre. — Excellence! Persuadez-vous encore que la Porte oublieroit de bon cœur la Crimée et qu'elle la cederait en forme, pourvu que la Russie promît publiquement et en forme au Grand-Seigneur qu'elle observeroit la neutralité dans toutes les prétentions de l'empereur, ce que cependant la Russie ne fera pas. Quant aux nouvelles qui regardent Jassy, nous vivons ici pour le moment dans le plus parfait silence, et il ne s'agit absolument ni de préparation de guerre, ni de quelque autre chose. Les deux autres consuls ne s'amusent ici qu'à donner des balles (*sic!*) et des concerts publics, pour montrer la grandeur de leurs Cours, auxquels je me trouve aussi. Tous les deux me traitent assez amicalement, mais les Russes surpassent cependant en amitié les Autrichiens, qui, d'ailleurs, à ce qui me paroît de leur nature, ne possèdent pas trop de flexibilité et de sensibilité ²⁾.

XXXI.

București, Raport al lui König, despre declarația de război, călătoria sa în Mun-
1787, tenia, proclamațiile Agenției și înaintarea Rușilor.
29 August.

. Le même jour de mon arrivée à Bucarest, le consul general de Russie, Monsieur de Severin, a été detenu très honêtement à la Cour du prince, pour être ex-

1) Marele-Duce Constantin († 1831), plănuitul împărat al Bizanțului.

2) E vorba, cum se vede, de întrevederea de la Cherson între Ecaterina a II-a și împăratul Iosif, asupra căreia v. mai ales *Mémoires ou souvenirs et anecdotes* par M. le comte de Ségur, III (Paris 1842), 1 și urm. Ofițerii francezi ajutăți, în adevăr, pe Turci la Olacov (v. o. c., 92). — Totuși Diez atribue închipuirei toate știrile comunicate de consul. V. A. Fr., II, 222—3. — Un raport din 21 Iulie vorbește de asigurările lui Ipsilanti, «qui . . . ne se montre pas trop bon Russe», că Poarta va reclama pe Mavrocordat; Metzburg ar fi «plus honnête que . . . Raicewitz» (extr. Papiu).

pedié et escorté jusqu'aux frontières de Wallachie et de Moldavie; il partira donc en peu de jours d'ici. Le prince a reçu un ordre de le faire partir, en garantissant pour sa vie, ses gens et ses biens.

Le vice-consul de Russie à Jassy a eu et aura le même sort, à ce que je viens d'entendre, la Porte ayant envoyé pour ce but trois firmans, dans lesquels elle annonce la déclaration de la guerre ¹⁾ et en marque les raisons, contenues dans le traité de Kaï-narschie et dans la convention de Haïnaliocava ²⁾.

Le prince de Moldavie m'a traité avant mon départ de la manière la plus charmante; aussi m'a-t-il fait escorter par un capitaine et deux touffetschi-baschies jusqu'à Bucharest; j'aurai aussi l'honneur de vous communiquer ce qu'il m'a parlé à mon départ. Chemin faisant, j'ai rencontré 3.000 Turcs, qui s'étoient enfuis d'Ismaël.

Le prince de Wallachie leurs a fait opposer 200 Arnauts, avec quelques canons, qui les ont forcé de retourner à Ismaël. Ces Messieurs-là ne me paroissent pas pouvoir faire la guerre, leur état étant le plus misérable et le plus affreux.

Avant mon départ de Jassy, j'écrivis au prince de Wallachie et l'avertis des raisons de mon départ pour sa résidence; il a envoyé au devant de moi la réponse la plus polie du monde, dont l'original sera aussi envoyé à Berlin.

À mon arrivée dans cette capitale, je fus reçu de la manière la plus flatteuse et la plus pompeuse. Cet hospodar est turc et bon prussien dans le fond de son ame, il marche parfaitement bien.

Si cela est tel que le prince le débite, tout ira bien; mais la populace en parle autrement, surtout n'y ayant jusqu'à présent ici ni armée, ni provision, ni magasin.

L'Agence autrichienne vient de déclarer au prince de Wallachie, qu'elle avoit reçu l'ordre de l'internonce à Constantinople d'accorder, la guerre ayant été déclarée, la protection autrichienne à tout sujet russe, pendant six mois, selon le traité de commerce que la Russie avoit avec la Porte ³⁾, pour pouvoir, pendant ces six mois, s'arranger en conséquence.

La même Agence ici a fait publier aux sujets autrichiens de se tenir tranquils, sans donner sujet à la moindre confusion dans la situation aussi critique; en revanche on promettoit à chacun toute sûreté, sans avoir à craindre la moindre chose ou empêchement, quelque moindre intérêt chacun de cette nation puisse avoir dans ces pays.

Que pour se *mettre* ⁴⁾ en sûreté, il feroit marcher ses troupes vers les frontières de Moldavie et de Wallachie. Cet avis fait du plaisir aux Moldaves et aux Wallaques, ce qui est naturel.

XXXII.

Raport al lui König, despre arestarea vice-consulului rus la Chilia.

București,

1787,

10 Septem-
bre.

Le vice-consul de Kilia ⁵⁾, dont je fis mention dans un de mes rapports, s'est rendu à Jassy, à Bucharest, avant la déclaration de la guerre, pour y encais-

¹⁾ Răsboiul e declarat la 13 August. V. A. Fr., II, 220—1.

²⁾ Convenția de la Ainali-Kawak (1779).

³⁾ V. p. 23 n. 1.

⁴⁾ Potemkin. Cuvîntul *mettre* lipsește în copia mea.

⁵⁾ Al Rusiei. Raportul din 21 Iulie (extr. Papiu) îl arată a fi un boier moldovean, fugit în 1786 la Ruși și întors, cu un arhimandrit, în calitate de major et vice-consul en Bessarabie.

ser les dettes : il a été aussi arrêté, avec le dragomann du consul, n'ayant pas encore obtenu le firman de la Porte.

XXXIII.

Iași, Raport al lui König, despre plecarea căpitanului austriac Beddäus, spe-
1787, ranțele de ocupație ale boierilor și purtarea Agentului Austriei la București.
2 Octom-
bre.

. . . . Celle-cy n'est que pour marquer à Votre Excellence le depart de Monsieur Beddaens, capitaine autrichien ¹⁾. Il est parti, avec tous les caperaux et avec toute sa suite, de Jassy, par ordre de son souverain, et il a divulgué à son depart : qu'il espère de revoir bientôt Messieurs les boyars, avec une armée de 40.000 hommes que l'empereur seroit obligé de donner à la Russie, selon l'alliance reciproque, qui subsistoit entre ces deux Cours ²⁾.

Peut-être l'a-t-on rappelé, pour ne pas l'exposer à la populace turque ; mais, pour cacher la crainte qu'on a de cette populace, veritablement affreuse, on a trouvé un autre pretexte.

Messieurs les boyars ont donc plus d'esperance d'avoir pour le moment plutot Messieurs les Autrichiens que les Russes ici, ceux cy ayant assez d'occupations dans la Crimmée, quoiqu'on supposât auparavant que le prince fugitif ³⁾ viendrait ici, avec un corps de 12.000 hommes, occuper la principauté ; mais il auroit fallu que ce prince s'emparât premierement de Chotzym, pour ne pas avoir une forteresse derriere lui, ce qui est toujours dangereux, surtout cette forteresse recevant à present encore un corps d'augmentation de 7.000 Turcs

L'Agent autrichien ⁴⁾ reste toujours encore à Bucharest, mais son secretaire à Jassy ⁵⁾ se prepare au depart, attendant les ordres ulterieurs de son principal ; il fait cependant petit à petit partir le reste d'Allemands, qui se trouvoient encore ici ⁶⁾ . . .

XXXIV.

1787, Raport al lui König, despre purtarea Turcilor din Iași și măcelul lor,
25 Novem- despre planurile sale.
bre.

. . . . Quant aux affaires actuelles à Jassy, elles vont de jour en jour pires. Messieurs les ortas, 15.000 hommes, se sont comportés ici comme les plus grands coquins. Les Janitzaires, après être entré par force à Jassy et après avoir tué quelques-uns de leurs agassy (capereaux ou capitaines), qui avoient tâché de les détourner de Jassy, se comportèrent pendant deux jours assez bien vis-à-vis les citoyens, mais, après avoir vendu

1) V. pp. 1, 22.

2) Iosif declară războiul Porței abia la 9 Februar 1788.

3) Alexandru Ioan Mavrocordat.

4) Von Metzburg.

5) Von Spaun.

6) Scrisoarea poartă în caietul lui Papiu data de 3 Octombrie. La el se mai află un extract din cea de la 24 (un capigiū sosit pentru a lua ca ostateci «la femme de l'hospodar, quelques boyars et quelques-unes des dames»).

ici leur marchandise, volée à Gallatz, ils commencèrent à entrer dans des boutiques, à en chasser les marchands, à vendre la marchandise qui s'y trouvoit, à casser les tonneaux de vin dans les caves et à les évacuer; ce qui donna la décision à l'affaire.

Ces gens, une bonne fois ivres, commencèrent petit à petit par maltraiter les femmes dans leurs maisons, par tuer, par trancher, par couper et par égorger, plutôt secrètement que publiquement encore.

L'hospodar, demi-mort, n'a que 1.000 Turcs delis ou saphahis ¹⁾, cavalerie et 1.000 Arnauts grecs, aussi cavalerie, qui font la garde de toute la Moldavie et de Jassy.

Avec ce peu de monde il fut impossible de contrebalancer 15.000 Janitzaires. Le prince trouva cependant, le 23 de ce mois, un moyen de faire partir trois ortas, en donnant trente bourses d'argent à leurs agassys.

Après que les autres avoient entendu le départ de leurs camarades, qui cependant avoient fait des conjurations pour ne pas partir d'ici, la fureur les prit; ils vinrent tous, comme des bestiaux, à la Cour, pour assassiner le prince; mais, s'étant aperçus que l'hospodar étoit bien gardé et pourvu de ²⁾ canons, ils s'écrièrent tous à haute voix:

«Toi, coquin Jauer ³⁾, c'est toi qui nous as fait venir de Constantinople ici, tu veux nous envoyer devant les Jauers, au Niestre, pour nous faire tuer; mais tu te repentiras!»

Après avoir proferé ces paroles, ils se retournèrent sur leurs pas et entrèrent par force, à 40, à 50, etc. dans chaque cour et dans chaque maison, pillèrent et prirent tous les chevaux qu'ils pouvoient trouver à Jassy, avec une activité incroyable; c'étoit trop tard pour s'y opposer, personne ne s'étant aperçu de leur dessein, et qui pouvoit s'imaginer qu'une armée, venue ou arrivée à Jassy comme infanterie, s'entêteroit de partir comme cavalerie!

Sept Turcs entrèrent chez moi dans ma cour; ils tenoient déjà mes sept chevaux à la bride, pour les mener hors de ma cour, lorsque je sortis de ma chambre.

Je me suis défendu en bon Prussien, avec mes domestiques, les armes dans la main, et j'ai sauvé, grâce à Dieu, tous mes chevaux. Après avoir prit ainsi à peu près 4.000 chevaux de Jassy, ils partirent, mais seulement ceux qui avoient des chevaux.

Vers le soir, les voici retourner et ramener les autres ortas, que le prince avoit fait partir le matin et, dans cet instant, la revolte étoit faite universellement, dans laquelle nous avons manqué de perir tous.

L'archevêque ⁴⁾ ordonna de faire sonner les cloches dans toutes les églises, dont il y a plus de 150 ici à Jassy, ce qui étoit le signal aux armes. Voici toute la ville de Jassy et nous tous en armes; on tua, on massacra publiquement et secrètement les Turcs, et nous les avons épouvanté et chassé tous, comme les chiens.

On les auroit tué tous, s'ils n'avoient pas prit la fuite, car les Moldaves, quand ils entendent les cloches, sont en état de battre 60.000 Turcs; on a repris aussi quelques chevaux pris d'eux.

Dans ces tristes circonstances, la plupart des boyars, aussi bien que le secrétaire du prince, Monsieur le Chevalier ⁵⁾, ont prit la fuite, de sorte que peu de gens restent encore à Jassy.

Voilà, Excellence, ce que c'est que le despotisme et l'empire ottomann, qui est en dissension et en discorde avec soi-même; mais, pour dire la vérité, c'est une bêtise de la part de la Porte d'envoyer de tels gens ici, sans baschas et sans commandant: au lieu de nous défendre, elle envoie des troupes qui ruinent leur propre pays.

Ces gens n'avoient pas sujet à se plaindre, puisqu'on leur donna tout ce qu'il leur a fallu.

Ma foi! j'ai perdu entièrement l'estime que j'avois pour la nation turque; c'est

1) Spahî.

2) Six canons, în copia lui Papiu.

3) Ghiaur = necredincios, de altă lege.

4) Gheuca, ales înaintea de 25 Mart 1786. V. Erbiccanu, *o. c.*, I, 39-40.

5) V. p. 17 n. 2.

la nation la plus insolente, qui doit être civilisée par les Puissances d'Europe, pour ne plus être barbare.

L'Agence impériale à Bucharest et à Jassy vient de recevoir l'ordre de rester encore tranquillement ici; mais elle prendra pourtant la fuite, quand les Russes passeront le Niestre et quand le prince montera à cheval pour s'enfuir; alors je ferai le même, car la retraite turque et les volontaires russes sont à craindre.

Quoique Messieurs les Russes ne soient pas encore aussi près et attendent les gelées et la glace pour passer le Niestre, j'ai pourtant brûlé tous mes papiers, et je ne tiens que la patente du roi et le berrat sur moi.

Les Autrichiens et les Russes attaqueront peut-être, à ce qui me paroît, à la fois la Moldavie et la Wallachie.

Quant à mon existence future ici, à Jassy, je me suis fait le plan qui suit, à moins que je ne reçoive quelques autres instructions ultérieures de ma Cour, contraires à ce plan.

Je prends la fuite et je monte à cheval, quand le prince montera, qui est tout prêt; je me suis déjà choisi un endroit sûr en Moldavie, où les voleurs et les volontaires ne pénétreront pas; j'y resterai jusqu'à ce que le comte de Romanzow ¹⁾, ou le chef quelconque, sera arrivé à Jassy; alors j'y irai et je lui ferai mes très humbles hommages, en qualité de consul de Prusse; après quoi je resterai comme à présent dans ma maison et je verrai de quoi il s'agit, et je le rapporterai.

Comme je serai l'ami des Russes, surtout quand ils seront ici, ils n'oseront pas m'être contraire.

Je ne dis ici à personne ce que je ferai, quand les Russes viendront ici; je me prépare seulement pour partir, quand le prince part, sans parler beaucoup et sans dire pour où ²⁾.

XXXV.

1787, Raport al lui König, despre planurile Austriei asupra Olteniei și im-
26 Decem- portanța acestei provincii.
bre.

. . . . Mais, quant à la Kréouva, permettez-moi, Monseigneur le comte ³⁾, que je vous soumette mes idées.

La Wallachie contient deux principautés: l'une est la Kréouva, qui appartenait autrefois à la Maison d'Autriche, l'autre est la vraie Wallachie.

La Kréouva est beaucoup plus grande que la Buccovine; elle rapporte à l'hospodar de Wallachie 3.500 bourses par an; elle est beaucoup plus peuplée que la Wallachie même, qui rapporte cependant 5.000 bourses, à cause du vin et du sel qu'elle contient.

On la demandera peut-être, sous prétexte d'un chemin pour faciliter le commerce, sous lequel on a demandé la Boucovina ⁴⁾.

1) Conteale Petru Alexandrovici Romanșov (Rumienșov).

2) Asupra măcelului din Iași v. Hurmuzaki, *Supl.* I², 49; *A. Iv.*, II, 227.

3) Fink von Finckenstein sau Hertzberg.

4) Papiu are un extract din raportul de la 13 Decembrie: Împăratul va cere Craiova și Belgrad; certe ale lui Metzburg cu «le prince barbare de Walachie»; situație grea a lui Ipsilanti «qui . . . paroît bon Autrichien».

XXXVI.

Raport al lui König despre linia de purtare, ce va urma, pregătirile de război și arestarea lui Gheorghe și Constantin Ghica. 1788, 6 Ianuar.

Dem von Ewer Hochgeboren mir im Schreiben vom 20-ten November gegebenen Wincke zufolge, schreibe ich deutsch, und will mich weiter nicht mit Betrachtungen über die itzt so misslichen Laage der Türcken aufhalten, sondern nur blos Facta erzählen, zuörderst aber melden, dass ich, ich weiss nicht bey was für einer vorfallenden Veränderung, auch nicht einen Fuss aus Jassy und der Moldau, bis man mich nicht mit Gewalt davon jagt, setzen, — (ci va face rapoarte sigure.)

Man verfertiget izt hier, auf der Pforte Befehl, 30.000 Pf. Zwieback, die im Nothfall zur Unterhaltung der . . . Tataren dienen dürften . . .

Es werden hier in der Moldau auch die Quartiere für den, aus Constantinopel zu Ende Januarii ausbrechenden, Vezirs ¹⁾ bis Chotzym zubereitet und, ausser den zweien zu Jassy und Citazue ²⁾ befindlichen Magazinen, noch dreye angelegt, nemlich zu Röhoc ³⁾, zu Stephaneste und zu Citzora ⁴⁾.

Die beyden hier gefangenen russischen Couriers sind auf Befehl nach Constantinople geschickt worden.

Zwey der grössten Landes-Boyaren, Namens George und Constantin Gika ⁵⁾, Favoritten des zu den Russen übergegangenen Hospodaren Maurocordato, sind wegen geheimer Correspondance mit Russland verdächtig geworden, sitzen gefangen und sollen dieser Tage nach Constantinople geschickt werden . . .

XXXVII.

Raport al lui König, despre măsurile luate de Pörtă contra ortalelor, situația Domnului și a sa proprie. 1788, 20 Ianuar.

Freylich befanden wir uns Alle, nicht nur ich allein, hier in einer entsetzlichen Laage wehrend der Gegenwart der Ortale; jetzt, nach deren Verjagung aber, befinden wir uns besser, obzwar schon auch itzo alle Tage von den wenigen sich hier befindlichen Türcken Excessen begangen werden. Die Pforte hat, auf Vorstellung des Hospodars und der Länder-Boyaren, über die hier angestellten, mehr als bestialischen Unheile und Schandthaten der Ortalen einen Schausch abgeschickt, der angefangen hat einen nach den andern zu Kischenkoff bey Bender ⁶⁾ zu erdrosseln; allein der arme Schausch ist in tausend Stücken von den Ortalen zerhackt worden . . .

Der Hospodar hat mich gebetten, diesen Artickel nicht weiter zu melden, weil er der Pforte wenig Ehre machte.

1) Iusuf-paşa.

2) Cetățuia, mănăstire lângă Iași.

3) Movila Răbăeș, Han-Tepesi, în județul Fălciu, pl. Podoleni.

4) Tușora.

5) Unul din ei, Costachi, era hatman. V. *Uricatul*, I, ed. I^a, 241 și Erbiceanu, *l.c.*, 333.

6) Chișinău.

Er 1) sagte mir, bey Gelegenheit der feyertäglichen Gratulation, dass es schienn, als ob Preussen in gutem Verständnoiss mit Russland und Oestreich lebte, etc.

Natürlicher Weise habe ich mit einem Verneinung andeutenden Kopfschütteln das Stillschweigen beobachtet, und unsere Rede aufs itzige Frühlingswetter geleitet.

Der oestreichische Agent sitzt auch noch hier

Der Hospodar ist noch immer zum Aufsitzen fertig, und fürchtet nun mehr einen Einfall von österreichischen als russischen Seite, obzwar schon auch der von hier weggejagte Vice-Consul Salonsky 2) von dem sich zu Petersburg befindenden Fürst Potemky, mit einem Corps von 2.000 Volontaires, von Raskow 3) an bis Mohilow dieser Tage gezeigt, um die Vada des Flusses zu untersuchen, aber wieder unsichtbar geworden ist . . .

Ich, was mich betrifft, hab keinen Gedanken von hier abzugehen, ohne mit Gewalt, nach aller von mir angewendeten Politesse gegen jedermann, es sey von wem es wolle, gejagt zu werden.

Nur im Nothfalle, dencke ich, würde meine Retirade nach der Vestung Caminieck, als der Mittelpunkt und einer freyen und neutralen Republique zugehöriger Orth, wo ich Neuigkeiten von allen Oertern . . . , besser einziehen könnte, eher zu unternehmen seyn, als nach Siebenbürgen

Auch würde ich von Caminieck sogar im Stande seyn, bey einem würcklichen Bruche mit Oestreich und der Pforte, wo der Wiener Courier nicht mehr nach Constantinople lauffen dürfte, unsere Depechen, als Courier, selbst nach Constantinople durch die russische und türkische Armée durchzutragen, beyderseitige Mouvemens observiren und davon Nachricht ertheilen zu können.

(Consultă pe ministru asupra alegerii.)

XXXVIII.

Iași, Raport al lui Sandu Panaioti, despre intrarea aliaților în Moldova și
1788, purtarea ce trebuie să aibă cu dânsii.
13 Iunie.

(König a dispărut de patru luni 4).) Die Kaiserlichen sind hier bereits in die siebente Woche, die Russen vor ein Paar Tag den Dniester passirt 5). (Cum să se poarte cu «Herrn Kaiserlichen?» Ei și boierii ved rău pe Prusienă, și cei din urmă-i insultă chiar.)

(După extractele lui Papiu Ilarian)

1) Domnul (Alexandru Ipsilanti).

2) V. p. 27 n. 1.

3) Rașcov, pe Nistru.

4) Asupra dispariției consulului v. prefața.

5) V. A. Fr., II, 237 și urm.; Drăghic, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, II (Iași 1857), 51-2.

XXXIX.

Chiriac Polizo către regele Prusiei, Frederic-Wilhelm al II-lea, despre
moștenirea Bötticher. Berlin,
1793,
27 Iunie.

Sire,

Le zèle, etc. exigent le rapport suivant, sur l'avis que j'ai reçu depuis quelques jours, Margarine Bötticher, née à Berlin, quitta cette ville il y a quelques années, avec un étudiant en médecine, nommé Pascal, pour aller à Bucarest l'épouser; ce projet n'ayant pas réussi, à cause de l'opposition que les parens y mirent, elle se maria à Jassy avec un docteur en médecine, Herlitz, natif de Dannemarc. Celui-ci est mort sans enfants et laissant sa veuve . . . héritière par testament; elle-même est morte, il y a quelques mois, en laissant, entre d'autres effets, 1,400 pièces de ducats, qui sont actuellement entre les mains d'un évêque à Jassy. La dite veuve Herlitz a institué pour héritier par testament ses deux frères, qui, suivant les avis, doivent être à Berlin, savoir:

Jean-Frederic Bötticher, ouvrier en cuivre.

Charles-Frederic Bötticher, ouvrier en fil d'archal.

Je soumetts à la décision de Votre Majesté comment ces deux frères pourroient être avertis.

Berlin, le 27 juin 1793.

Kyriak Poliso,

Consul de Votre Majesté dans la Moldavie et Vallachie 1).

XL.

Diplomă de doctorat de la Halle, acordată lui «Theodosio Georgiadi, 1815,
Daco», care a scris «dissertationem de peste Atheniensium a Thucydide des- 4 Novem-
cripta». bre.

1) Asupra lui Polizo v. prefața; asupra afacerii Bötticher cf. Hurmuzaki, *Supt.* I², 504. Din mai multe buclăși anexate extragem următoarele notiți relative la afacere. Margareta fugise, prin Lipsca, spre Sibiiu, de unde era amantul ei, Pascal. Doctorul Herlitz era medic al spitalului Sf. Spiridon din Iași și avea o casă și berărie, banî în ladă și dași cu dobândii episcopului de Huși. Herlitz murise cu 5—6 zile înainte de femeia lui, amândoi de friguri inflamatorii (hitziges Fieber): prin testament, lăsa averea femeiei, iar, după moartea acesteia, fraților săi din Danemarca. Numerariul a fost depus de doctorul moartei, Schmeltz, și de amicii săi, Lockemann și Müller, la «cel mai sigur depositariu», consulul rus Severin. De la acesta-l ica Herlitz, unul din frații doctorului, venit anume din Danemarca. Afacerea se încheie la 1796 abia.

XLI.

1817,
26 Mart. Senfft von Pilsach, ministru prusian la Constantinopol, către Ioan Marco, despre recomandăția ce i se va da și purtarea ce va trebui să aibă în calitate de consul prusian.

. Je vous munirai d'ailleurs d'une lettre particulière pour le prince Caradja ¹⁾, que j'ai le plaisir de connaître personnellement, et je ne doute pas qu'il vous fera l'accueil dû à un Agent du roi; comme vous avez été chancelier du consulat de Sa Majesté Britannique à Bucarest, j'ai lieu de supposer que vous connaîtrez les usages.

(Să ceară sfat celor-l-alți consuli locali. Să facă tot binele supușilor, «sans bruit». Să aleagă pe Agentul la Iași dintre oamenii întrebuințați vre-odată ast-fel de alte Puteri, «et vous le chargerez de vous tenir au courant de toutes les nouvelles, ainsi que l'obligation de soigner ma correspondance avec le consul prussien à Brody». Îi va scrie prin «le courrier qui passe régulièrement, tous les 15 jours, par Bucarest». Să-î dea știri din Muntenia și «provinces adjacentes» și asupra poștelor. Să trimeată pachetele ce i se vor încredința.)

XLII.

1818,
21 Novem- bre. Recomandăție a consulului Ioan Marco către Domnul Moldovei ²⁾.

. Il est en même temps chargé de nommer provisoirement un Agent à Jassy, afin de prêter aux Prussiens, qui pourraient s'y trouver ou résider en Moldavie, les secours nécessaires.

Le but de cette nomination étant d'apporter plus de régularité dans les transactions publiques.

XLIII.

1818,
21 Novem- bre. Von Schladen ³⁾ către Bosghiovici ⁴⁾, despre felicitarea lui Alecu Suțu, Domn al Munteniei.

. Le prince Aleko Suzzo ayant été nommé hospodar de la Valachie ⁵⁾ et devant se rendre incessamment à sa destination, je vous engage à vous présenter sans délai chez Son Altesse, pour la féliciter de ma part. Vous assurerez le prince du vif intérêt que je prends à la satisfaction qu'il doit éprouver en recevant une preuve

1) Ioan Gheorghe Caragea, Domn în Muntenia de la 1812 la 1818. Senfft de Pilsach, ambasadorul prusian, îl visitase la București în 1815. *V. A. Fr.*, II, 499.

2) Scarlat Calimah (1812—9).

3) Noul ambasador al Prusiei la Constantinopol, conte de —. Sosit în Septembrie 1818.

4) Dragomanul legației (succesor al lui Frangopulo).

5) Numit la 16 Novembre, în locul lăsat vacant prin fuga lui Caragea, *A. Fr.*, II, 536.

aussi flatteuse de la confiance de Sa Hautesse et de mes dispositions à entretenir avec lui des relations analogues aux sentiments que la Prusse a toujours professés envers la Porte ottomane. (Să-î ceară o audiență pentru a recomanda pe Marco.)

XLIV.

Dragomanul prusian Bosghiovici către von Schladen, despre visita sa la Alecu Suțu.

Constanti-
nopol,
1818,
27 Novem-
bre.

Excellence! Le prince Aleko Sutzo, chez qui je me suis présenté hier matin, m'a fait l'accueil le plus flatteur et le plus distinctif (*sic*). Il s'est rappelé de tous les liens d'amitié intime, qui ont existé entre nous pendant le temps de son drogmanat 1) et il a cherché de me témoigner le souvenir, me comblant des marques d'attention particulière. Il a été très sensible à l'intérêt que Votre Excellence a daigné prendre à sa nomination et il m'a assuré que lui-même connaissait les services que la Prusse a rendus à la Porte à la paix de Scistov et de Reichenbach 2) et dans tant des autres occasions et les relations qui existent maintenant encore entre les deux Cours; il s'empressera aussi d'entretenir avec Votre Excellence les relations analogues à celles de son gouvernement, et dans toutes les affaires de la Prusse et celles de Votre Excellence il fera tout ce qui dépende de lui pour les soigner et pour les faciliter, et m'a prié d'être son garant en cela auprès de Votre Excellence. (I-a spus de consul, numit pentru comerț, «ainsi que l'envoi des lettres, qui de la correspondance de ministre de Constantinople avec Vienne (*sic*) et Berlin, sans avoir besoin de recourir aux consuls étrangers». I-a luat numele înscris și a cerut date asupra-î. Îl primește în suită.) Ce prince m'a tenu chez lui au delà d'une heure et demie, me rappelant toujours des anecdotes, qui se sont passées du temps de son drogmanat entre moi et la Porte, dont moi-même j'avais perdu le souvenir. (Va veni încă odată să-î spuie «bon voyage».)

XLV.

Ioan Marco către von Schladen, despre visita sa la Alecu Suțu.

Constanti-
nopol,
1818,
28 Novem-
bre.

(S'a dus singur:) 3) Réception très flatteuse . . . Après m'avoir fait attendre un demi-quart d'heure dans une pièce, où se trouvaient les principaux employés du prince (celui-ci se trouvant alors en affaires avec des personnes étrangères), j'ai été introduit chez Son Altesse par Monsieur Wlakoutzi 4), un de ses ministres. (Primit ca un consul: dă scrisoarea ambasadorului și a lui Bosghiovici. Domnul i-a spus aceleași ca și acestuia, și că regretă că nu poate răspunde pe loc. Consulul i-a vorbit de neimitabilele calități ale lui Schladen. Suțu-l primește cu aî săî: trebuie să plece «dans une vingtaine de jours». Marco cere să i se permită zăbava. I-a dat legația și o scrisoare pentru consulul Austriei în București. Va numi Agent, făcând însuși «un petit voyage en Moldavie». Să i se îngăduie a lua «un

1) După Stamatiadis (*Βιογραφία τῶν ἑλλήνων μετ' ἂλλων διεμνησθέντων*, Atena, Tefariki, 1865, in 12°), Alexandru Neculaș Suțu e Mare-Dragoman de la 1799 la 1802.

2) Convenția de la Reichenbach (27 Iulie 1790) și tractatul austro-turc din Siștov (4 August 1791).

3) La Alecu Suțu.

4) Gheorghe, Mare-Spatar. V. Bibl. Acad., doc. 14/LV, 15/LV. — Un alt Vlahuți, Constantin, era ginerele lui Caragea și fugise cu acesta. V. *A. Fr.*, II, 525 n. 4.

autre individu auprès de moi, en qualité de secrétaire . . . mais il est de coutume dans les provinces où je vais résider que le plus petit consulat doit avoir un chancelier et un dragoman, le premier pour vaquer aux affaires de la chancellerie et l'autre pour accompagner aux tribunaux les sujets qui ont quelque différend et y plaider leur cause.» Cere uniformă pentru ei.)

XLVI.

Fanar,
1818,
3 Decem-
bre.

Alecu Suțu către von Schladen, despre consulatul lui Ioan Marco.

Fanar, ce 3 decembre n. s. 1818.

Excellence,

Je suis extrêmement fâché de ce que l'accumulation de mes occupations ne m'eût pas permis de répondre plutôt à la lettre, dont Votre Excellence m'a honoré, il y a quelques jours; je suis charmé du choix que Votre Excellence a fait de Monsieur Jean Marco pour le consulat de Prusse à Bucarest; il est à espérer qu'il en remplira dignement les fonctions; le témoignage de Votre Excellence en est le plus sûr garant; par conséquent, Monsieur Jean Marco doit s'attendre à tous les égards dus à son caractère et à toute l'assistance, dont il aura besoin, pendant son séjour à Bucarest.

Agréez l'assurance de la haute considération, avec laquelle j'ai l'honneur d'être, Excellence, votre très humble et très obéissant serviteur

Alexandre de Suto P.

XLVII.

Constanti-
nopol,
1818,
22 Decem-
bre.

Marco către baronul von Miltitz ¹⁾, despre un raport al său, darul făcut de sultan lui Alecu Suțu și audiența sa proprie de plecare.

... Suivant les ordres dont vous daignâtes m'honorer, Monsieur le baron, je me suis donné toute la peine imaginable pour me procurer les détails sur les cérémonies usitées envers le prince de Valachie, depuis le jour de sa nomination jusqu'à son départ. (Trimete «ci-joint le rapport circonstancié» ²⁾. L-a costat 142 de lei.) On prétend que le départ définitif du prince aura lieu lundi prochain ³⁾.

Je ne doute pas que vous saurez déjà que le prince a reçu en cadeau du Grand-Seigneur un superbe handgiar en brillants, évalué à plus de piastres 100.000. C'est une faveur particulière, car ordinairement on n'envoie des présents aux princes que lorsqu'ils sont déjà à l'endroit de leur destination et qu'ils s'y sont distingués.

(Va merge încă odată la legație.) Veuillez me faire connaître votre avis, si je puis profiter de cette occasion pour présenter ma tante ⁴⁾ à Madame la comtesse ⁵⁾ . . .

1) Secretariul legației prusiene la Constantinopol. Gerase afacerile în 1817—8 și represintă din nou pe rege pe lângă Poartă, începând din toamna anului 1820. V. *A. Fr.*, II.

2) Lipsește. — Vezi descrierea lui Atanasie Comnen Ipsilanti, *Tă m rā rā v ūlour* (traducere românească în *Arhiva societății științifice și literare din Iași*, VII, 211—2.)

3) 28 Decembre.

4) O oare-care «Madame Duldner». V. prefața.

5) Contesa de Schladen, soția ambasadorului.

XLVIII.

Memoriu al lui Marco, despre ceremoniile cu care e primit un consul 1819.
noù în Muntenia.

*Cérémonies usitées en Valachie envers un consul
nouvellement accrédité.*

Lorsqu'un nouveau consul est en chemin pour se rendre à Boucares, le prince de la Valachie envoie au-devant de lui jusqu'aux frontières un de ses officiers de la Cour, en qualité de mihmandar ¹⁾, avec un carrosse, qui l'y reçoit et le conduit jusqu'à Boucares; le lendemain de son arrivée, le consul se rend le soir incognito chez l'hospodar, ils se félicitent mutuellement, et l'on fixe le jour pour l'audience solennelle du consul: ce jour-là le prince envoie l'allay usité à la maison du consul, pour le recevoir et accompagner à la Cour. L'allay est composé de quatre officiers de la Cour de la seconde classe, qui vont à cheval devant le carrosse, de même qu'un officier de l'agia (police) avec un nombre de gens de la police à pied, un officier de la spatharie à cheval, avec des gens à pied, quatre postelnitchels, huit tchohodars du prince, en leur livrée de gala, et deux de ses tchaouchs, le grand carrosse de gala de la Cour, attelé de six chevaux, et un autre carrosse de la Cour, à deux chevaux.

Le consul entre dans le grand carrosse à six chevaux, qui est entouré des tchohodars et postelnitchels à pied; le consul est assis tout seul au fond du carrosse, en uniforme, et le drogueman est assis vis-à-vis sur le siège de devant; avant le carrosse vont à cheval les susdits officiers de la Cour, celui de l'agia et de la spatharie, avec leur suite à pied, environ une soixantaine d'hommes, qui marchent en deux lignes en avant: après le grand carrosse suit l'autre de la Cour, à deux chevaux, dans lequel est assis le chancelier tout seul, qui a aussi deux tchohodars à pied, un de chaque côté; après celui-ci vient l'équipage du consul avec sa livrée, et puis suivent différentes voitures, dans lesquelles se trouvent les sujets et protégés les plus marquants, savoir: médecins, négociants, etc., qui jouissent de la protection de ce consul. Cette marche va très lentement, et toutes les autres voitures que l'on rencontre sur la rue s'arrêtent et font place: de cette manière arrivant au palais de l'hospodar, le consul descend à l'escalier; deux officiers de la Cour l'y prennent par les deux bras, de même que le chancelier et le drogueman, et ainsi on le conduit jusqu'en haut de l'escalier; là attendent déjà deux boyars de la première classe, savoir: le maître de cérémonie et le hetman (maître des requêtes), tête nue et leurs bâtons en argent à la main; ils y reçoivent le consul, le conduisent, en marchant devant lui, à la porte de la grande salle, dite de la spatharie, au seuil de laquelle se trouve le Grand-Postelnik (premier ministre), également tête nue et son grand bâton en argent à la main, accompagné du second et troisième postelnik, avec leurs bâtons, et d'autres officiers orientaux. Le Grand-Postelnik, après avoir salué le consul, marchant devant lui, le conduit devant l'hospodar, qui reste debout sur la marche du trône, habillé en gala; tous les boyars qui occupent les premières charges restent debout et tête nue devant le prince et le consul, formant un cercle à l'entour du trône et tenant leurs bâtons à la main. Le prince et le consul se saluent mutuellement, et le dernier adresse un petit discours à l'hospodar, après de quoi il prend d'entre les mains de son chancelier, qui se tient à côté de lui, le bérat et firman de Sa Hautesse et le remet à l'hospodar: en attendant, l'on a apporté un fauteuil pour le consul, qu'on met vis-à-vis du trône, et des chaises pour les employés et le reste de la suite du consul, qui sont placés des deux côtés du fauteuil, mais un peu plus en arrière. Après la consignation des diplômes, l'hospodar s'assoit sur son trône et le consul sur le fauteuil, et

¹⁾ Căliuz.

le prince, après avoir lu les pièces impériales, répond au discours du consul en des termes très polis, le félicite sur son arrivée, lui promet amitié et bonne intelligence et de maintenir la bonne harmonie existante entre les deux gouvernements respectifs; ces compliments finis, l'on (en) apporte la «douceur» ¹⁾, qu'on présente en même temps au prince et au consul, en leur mettant des mouchoirs brodés en or sur les genoux, et les pages qui présentent la «douceur» font cette cérémonie en mettant un genou par terre; on donne la «douceur» aussi à toute la suite du consul, après celui-ci. Ensuite l'on présente le café derechef en même temps au prince et au consul, et après aux autres, et finalement on leur jette des odeurs dans les mains et sur les habits et les encense avec de la fumée du bois d'aloès. Après toutes ces cérémonies, le consul présente à l'hospodar ses employés et les sujets présents, prend congé du prince, salue les boyars et se retire pour passer au karem, chez la princesse. Le Grand-Postelnik, ainsi que le second et troisième postelnik, le conduisent comme au commencement jusqu'à l'endroit qui sépare le selomlik (appartement où le prince reçoit les visites et fait ses affaires) du karem. Là, le Grand-Postelnik salue et prend congé du consul et le laisse en la compagnie du maître de cérémonie et du maître des requêtes, avec plusieurs autres officiers de la Cour, et ces deux boyars de la première classe le conduisent chez la princesse, et de là chez les beïzadés, où l'on pratique la même cérémonie de la «douceur», café et parfums: en sortant de chez les beïzadés, les deux seigneurs ci-dessus nommés accompagnent le consul jusqu'à l'escalier, et les pages avec les parfums le précèdent jusqu'en bas; le consul entre derechef dans le carrosse de la Cour, et on le reconduit à sa Mission avec le même allay comme au commencement.

Descendu chez lui, le consul fait donner la bonne main à tous ceux qui ont fait partie de l'allay (il en donne aussi, à la Cour, aux domestiques du prince, de la princesse, etc.) et renvoie tout ce monde. Après s'être un peu reposé, le consul se rend avec son propre équipage, en uniforme et accompagné de ses employés, chez les autres consuls (qu'il fait prévenir d'avance), pour leur faire la visite d'étiquette; les secrétaires et droguemans des consuls attendent le nouveau consul en uniforme, au bas de l'escalier, et l'accompagnent auprès de leur chef, qui est aussi en uniforme: les collègues du consul lui rendent la visite de la même manière, et en sont reçus de même, non pas ce même jour, mais ou le lendemain, ou tel autre jour qu'ils l'en auront prévenu.

Le lendemain de l'audience du consul à la Cour, l'hospodar envoie un de ses ministres, habillé en gala et avec le «samour-kolplik», dans le grand carrosse de la Cour à six chevaux, entouré de tschohodars, chez le consul, pour lui rendre la visite au nom du prince: ce jour-là, ainsi que les suivants, les boyars de la première classe, et des plus inférieurs aussi, viennent chez le consul pour le féliciter (étant de coutume en Valachie que les habitants du pays aillent premièrement visiter un nouveau venu), qui leur rend ces visites dans l'intervalle de quelques jours. Le jour de l'audience du consul à la Cour, il fait mettre à sa maison des armes du gouvernement qu'il sert et hisser le pavillon; les armes y restent toujours, et le pavillon ne se met dans la suite que les dimanches et autres jours de fête. Voilà l'installation d'un nouveau consul, après quoi il commence à vaquer à ses affaires.

Un consul déjà accrédité, lors de l'arrivée d'un nouveau prince, lui fait sa visite trois à quatre jours après son entrée publique, en uniforme, accompagné de toute sa suite et des principaux sujets, mais avec son propre équipage, et sans l'allay spécifié; il est reçu à la Cour avec les mêmes cérémonies, comme il a été expliqué, et, le lendemain, l'hospodar envoie de même un de ces ministres, pour lui rendre la visite en son nom ²⁾.

1) Dulcețile.

2) V. descrierea primerei lui Ledoux de către Caragea (1812) în *Voyage de Moscou à Vienne, par Kiew, Odessa, Constantinople, Bucharest et Hermannstadt* . . . par le comte de Lagarde (Paris, Treuttel et Witzel, 1824, in 8°), 335—7. Cartea fiind rară, reproducem bucata la *Apendice*.

XLIX.

Memoriu al lui Marco, despre ceremoniile cu care e primit un Domn 1819.
noû in Muntenia.

*Rapport sur les cérémonies usitées à l'arrivée et entrée publique d'un
nouvel hospodar de la Valachie.*

Le nouvel hospodar, en arrivant au bord du Danube, de l'autre côté, en Turquie, à l'endroit qui s'appelle Iartakoï¹⁾, y trouve le mihmandar envoyé par le Divan de Valachie, qui doit être un des principaux boyars (nobles) du pays, et qui y attend le prince depuis plusieurs jours, le reçoit et le fait passer en deçà du Danube, sur le territoire de la Valachie, à l'endroit nommé Oltenitza; là on a préparé des tentes et s'y trouvent plusieurs autres seigneurs valaques, ainsi qu'un certain nombre zaptchis (officiers subalternes) de la spatharie, avec les seïmans, qui sont des milices du pays; il s'y trouve aussi l'isprawnik ou gouverneur du district d'Ilfov, dans lequel district est située la ville de Boucaresst, et plusieurs prêtres; ceux-ci s'habillent aussitôt avec les habits d'église et chantent, en présence de l'hospodar, des hymnes d'actions de grâces sur son heureuse arrivée, après quoi le prince baise le crucifix, prend, en se baissant, un peu de terre, qu'il baise, en élevant les yeux au ciel et rendant grâce à Dieu; après cette cérémonie, l'hospodar salue les assistants, et demande en succinct des nouvelles de la Valachie; ensuite, si c'est l'heure du dîner, il se met à table; sinon, il se repose deux ou trois heures, après quoi il se remet en route avec toute sa suite. Le lendemain, il arrive au couvent nommé Waccaresty, éloigné d'une demi-heure de la ville de Boucaresst, où tous les boyars et les dames du pays sont en devoir de se rendre auparavant pour recevoir le prince et la princesse; de même l'archevêque métropolitain, avec les autres évêques, et le clergé s'y trouvent aussi; mais, à une heure au delà de Waccaresty, doit se trouver le spathar (généralissime), avec toute sa suite à cheval et les drapeaux, y reçoit le prince, l'accompagne au susdit monastère de Waccaresty, pendant lequel temps le meh-terhané, qui sort de Constantinople avec le prince²⁾, joue, et, à l'approche du couvent, l'on fait continuellement sonner les cloches. Arrivant ainsi dans la cour du dit monastère, l'hospodar sort de son carrosse devant la porte de l'église, où sont rangés tous les boyars, à pied et tête nue, qui reçoivent le prince et l'introduisent dans l'église. La princesse descend à l'escalier du bâtiment du couvent, où elle est reçue par les dames du pays, qui la conduisent, ainsi que les princesses-filles, dans les appartements. — Le prince, en entrant dans l'église, y rencontre le métropolitain en habits pontificaux, l'évangile à la main, et accompagné des autres évêques et ministres de l'église, qui se mettent à chanter l'*Axion Esti*³⁾ et accompagnent le prince jusqu'aux images saintes; après qu'il a baisé les images et l'évangile, il se met sur le trône (dont il y en a dans toutes les églises), ses fils à côté, dans les sièges suivants, et le clergé chante une espèce de Te-Deum, à la fin duquel un des évêques prononce un discours à sa louange: ceci fini, l'hospodar salue le métropolitain et tous les assistants, et sort de l'église avec ses beï-zadés; la princesse y entre avec les domnitzés (ses filles), accompagnée de toutes les dames, et on lui fait la même cérémonie qu'au prince, dans l'église, à l'exception du discours, qui ne se tient pas; après ceci l'on monte aux appartements, savoir: le prince se rend dans la salle de cérémonie, destinée pour les princes, et son épouse dans celles des princesses. Alors tous les boyars baisent la main au prince et le félicitent sur son arrivée; l'hospodar leur en remercie, leur exprime également, dans un discours

1) Turtucaia.

2) V. Lagarde, 252 (placarea lui Caragea din Bilitederé): «une musique qui ne le cède en rien à ce que nous appelons en France *«chirivari»*».

3) *Ĭlĭōr ěstĭ* (vrednic este).

élevé, le plaisir qu'il a de se trouver parmi eux, et, immédiatement après ceci, il nomme son Grand-Postelnik (premier-ministre), en lui faisant mettre le kaftan et lui remettant le grand bâton d'argent de la postelnitchie; il nomme également le vornik de la princesse (celui qui a l'inspection du karem); ces deux nominations se font de suite, à cause qu'il est de coutume que, dans toutes les cérémonies qui se font à la Cour, le Grand-Postelnik reste debout devant le prince, avec son grand bâton à la main, et après lui le second et le troisième postelnik, avec la suite de la postelnitchie, qui consiste en douze postelnitchels, tenant des bâtons noirs; le second et troisième postelnik ont aussi des bâtons en argent, de même que le portarbachy et le second et troisième portar (qui restent aussi debout devant le prince), mais les bâtons de ceux-ci sont différemment faits de ceux des postelniks; c'est ainsi aussi que le vornik du karem reste debout devant la princesse, avec un bâton en argent à la main. — Ici commence la cérémonie, et le métropolitain s'assoit le premier, à côté du prince (sur un banc, qui est tout autour de la salle), et après lui les trois principaux évêques de la Valachie, savoir: celui de Rimnic, de Bouzéo et d'Argich, et consécutivement tous les boyars, suivant leur rang; ils prennent tous la «douceur» et ensuite le café, en même temps que le prince, et la même cérémonie se pratique, en attendant, chez la princesse, avec les dames; après ceci, plusieurs des seigneurs et dames s'en vont, d'autres y restent jusqu'au soir et accompagnent le prince et la princesse, qui entrent la nuit dans la ville de Boucares (s'ils ne veulent rester, d'après l'ancienne coutume, trois jours au couvent de Waccaresty). Après être entré dans la ville et descendu au palais des princes, l'hospodar y reste plusieurs jours en repos, pendant lesquels il ne tient pas de Divan (Conseil), le mekterhané ne joue pas, ne reçoit point des visites d'étiquette, ni fait des nominations à des charges, etc., jusqu'à ce qu'il n'ait tenu son entrée publique, qui se fait après quelques jours, de la manière suivante:

L'hospodar se rend à l'extrémité de la ville, au couvent nommé St. Spiridon ¹⁾, où se trouvent réunis tous les boyars du pays, tant ceux qui occupent des charges, que ceux qui sont hors du service (vu que toutes les charges ne s'occupent que pendant une année par les personnes mêmes); là se font tous les préparatifs pour l'allay (entrée de cérémonie), qui se met en marche de la manière ci-après:

L'aga actuel (maître de police) précède à cheval, avec toute sa suite, tant à cheval qu'à pied, et il a sous son commandement les podars (les gens qui veillent à la conservation des ponts), sous les corps de métier de la ville, et une quantité d'Albanais; l'on porte aussi à sa suite des drapeaux de l'agia, et il y a des trompettes qui sonnent.

Le vornik de la ville suit avec ses zaptchis (officiers subalternes) et avec les corps des négociants, avec les crieurs publics et les juges de la starosty.

Ensuite le hetman (maître des requêtes), avec les zaptchis du Divan et les aprots (petits officiers de la justice), qui le précèdent à pied et parmi lesquels l'on porte le drapeau de la hetmanie.

Le Bach-Bechli-Aga (chef des patrouilles turques), avec tous ses soldats turcs, ainsi que le portarbachy avec le second et troisième portar et tous les portarels du Beylik à cheval (le Beylik est un hôtel public où l'on fait loger les Turcs, et les portarels sont les gens qui les servent).

Le Grand-Spathar (généralissime), avec toute sa suite, tant à cheval qu'à pied, portant les drapeaux de la spatharie, et tous les seïmans (milice du pays); devant le spathar l'on porte aussi un des trois tocsins (queues de cheval) donnés par le Sultan ²⁾, et il y a des trompettes qui sonnent.

L'armache (ministre du département criminel), avec toute sa suite après lui, et devancé par les musiciens de la ville, environ au nombre de cinq cents, qui jouent tous des différents instruments, et chaque compagnie quelque air ou danse différents.

Après ceci, l'on conduit les chevaux de selle de l'hospodar (communément au

1) Noii. V. asupra bisericeii C. Alessandrescu, *Dictionar geografic al judeiului Ilfov* (București 1892, ed. Soc. geogr. Rom.), 69.

2) Tuiurile. Eraii două pentru Domni (Ipsilanti, *I. c.*, 212, 227).

nombre de douze), tous richement caparaçonnés et ornés de boucliers en argent, chaque cheval conduit par deux hommes de la komissie, portant leur livrée usitée. Le Grand-Komisse (grand-écuyer) suit avec le second et troisième komisse et avec le reste de sa suite. Maintenant viennent tous les boyars, à cheval, deux à deux, selon leur grade et leur âge, en commençant par les inférieurs, jusqu'aux plus marquants, et tous portant des «samour-kalpoks» sur la tête, c'est-à-dire ceux qui ont le droit d'en porter; après les boyars vient le Divan-Effendy (secrétaire turc du prince) avec les beizadés (fils du prince), et finalement l'hospodar, portant la kouka sur la tête, habillé avec la kabonitza et monté sur le même cheval qu'il a reçu à Constantinople, le jour qu'on lui a donné la kouka; ce cheval est nommé tablabachy ¹⁾ par distinction. Devant le prince marchent à pied les deux peïks impériaux, et l'on porte aussi devant lui les deux autres touys, ainsi que le sandgiak ²⁾ impérial. Ces enseignes sont portées par les Turcs emmenés expressément de Constantinople, étant regardées comme sacrées à leur religion. Le sallehör impérial, avec les quinze personnes de sa suite, que la Porte donne au prince pour accompagnement, n'assistent point à son entrée publique; mais, aussitôt arrivés au bord du Danube, l'y quittent et retournent à la capitale, mais les peïks font partie de l'allay, comme il a été dit ci-dessus, ainsi que les kapudgis du sérail impérial, qui, à cette cérémonie, portent les queues de cheval, et les deux tchaouchs impériaux et Hasse-Ahurlys ³⁾ précédent également le prince à son allay; tous ces Turcs de Constantinople, après l'entrée publique du prince, en reçoivent des présents, et il les renvoie à la capitale à ses dépenses; ce ne sont que les vingt mehters qui restent ici à la Cour.

Après le prince suit le spatharaky (second-spathar), à cheval, tenant en la main droite le topous du prince, et, après lui, le Grand-Kamarach (caissier du prince), qui jette au peuple une quantité de paras neufs.

Lorsqu'on arrive au centre de la ville, à l'église dite de la Vieille-Cour, l'on s'y arrête; l'hospodar descend du cheval et entre dans l'église avec les beizadés et quelques-uns des principaux boyars; il est reçu à la porte de l'église par le métropolitain, les évêques et autres du clergé, qui lisent les prières et chantent le Te-Deum, tandis que le prince baise le crucifix; dans la cour de l'église, il y a plusieurs bouchers, avec des moutons gras et vivants, et les tuent, au moment que le prince sort de l'église; c'est une espèce de sacrifice, appelé en turc kourban ⁴⁾; la chair de ces moutons se distribue ensuite aux Turcs; c'est un ancien usage et qui se pratique toujours.

L'hospodar étant sorti de l'église, remonte à cheval, de même tous les autres, et l'allay continue jusqu'à l'hôtel des princes. Le mehterhané joue continuellement, depuis le commencement de l'allay jusqu'au palais. Y étant arrivé, l'hospodar s'assoit sur son trône, dans la grande salle dite de la spatharie; le métropolitain, les évêques et les boyars restent debout (ces derniers tête nue), et l'on fait lecture à haute voix du firman impérial, en trois langues, savoir: en turc, en grec et en valaque. La lecture finie, les évêques et seigneurs s'assoient, et se fait la cérémonie usitée avec la «douceur» et le café, après quoi les boyars se lèvent l'un après l'autre, baisant la main au prince, prennent congé de lui et s'en vont.

À peu près la même cérémonie se fait à la princesse, le lendemain de l'entrée publique du prince; c'est-à-dire elle se rend de même au couvent de St. Spiridon, d'où elle se met en marche, assise avec les domnitzés (ses filles) dans le grand carrosse de gala, attelé de six chevaux et entouré de tchahodars; le vornik du karem est à cheval devant le carrosse de la princesse, et avant lui un grand nombre de zaptchis, de l'agia, de la hatmanie, de la spatharie et de l'armachie, avec les différentes compagnies des

¹⁾ Care nu e, prin urmare, numele osebitor al calului boierilor de Mavrogheni. V. Dionisie Fotinò, trad. Sion, II, 175. «A sta tablabasa» inseamnă în popor a nu face nici-o treabă.

²⁾ *Paici* sau *Beici* sunt soldați din garda sultanului (Ipsilanti, I, c., 211—2; cf. Gheorgachi, în Kogălniceanu, III, ed. a 2-a, 300.) *Touys* sunt tuiurile. *Sangzacul* e steagul de Domnie (*ibid.*, 226).

³⁾ «Achiulahlî» (Ipsilanti, 212).

⁴⁾ Un *kurban* ca acesta se face cu prilejul plecării plenipotențiarilor turci la congresul din Akkerman (1826). V. A. Fr., II, 718.

musiciens, faisant la musique; les grands boyars en place, savoir: le spathar, l'aga, etc. n'assistent point à l'allay de la princesse, mais il y a leurs officiers subalternes, avec une partie de leur suite. Après le carrosse de la princesse, toutes les dames suivent, avec leurs propres carrosses et voitures, attelés à deux chevaux seulement, savoir: les premières dames immédiatement après la princesse et les inférieures plus en arrière, suivant le rang de chacune. La princesse ne descend point à l'église de la Vieille-Cour, mais se rend directement au palais et dans ses appartements (au karem), s'assoit sur son trône, et l'on fait aux dames la cérémonie de la «douceur» et du café; après quoi elles baissent la main à la princesse et se retirent.

Après que le prince a fait son entrée publique, le mekterhané joue deux fois tous les jours à la Cour, c'est-à-dire à midi et le soir, et l'hospodar nomme consécutivement à des emplois et charges, etc., — il commence aussi à tenir des Divans, savoir: d'examiner les affaires du pays et juger des procès, de concert avec les principaux boyars du pays, qui sont les membres du Divan et qui y sont assis, avec des bâtons en argent à la main, mais tête nue; ces bâtons marquent les charges de la première classe 1).

L.

Constanti-
nopol,
1819,
3 Ianuar.

Von Schladen către Marco, despre plecarea lui și dispozițiile lui Suțu.

(E supărat de întârziere. Așa cunoaște pe cine poate să pue temeiul?) Au lieu de cela, vous avez perdu quatre semaines, au bout desquelles vous n'êtes pas plus avancé que vous n'étiez lorsque vous m'avez demandé permission de prolonger votre séjour. (Să se ocupe serios de plecare.)

Les procédés de l'hospodar 2) envers vous, Monsieur, ne sont à la vérité pas fort obligeants, mais, comme il n'y a pas moyen de se plaindre officiellement d'un manque d'égards, qui n'eût jamais été qu'un acte de bienveillance particulière envers vous, je regrette seulement que vous n'ayez pas réussi d'inspirer au prince et à ses entours (*sic*) des dispositions plus favorables 3)

LI.

București,
1819,
4 Februar.

Marco către von Miltitz, despre sosirea sa proprie și a lui Alecu Suțu în București.

(A venit călare la 2, cu bucătarul Louis 4): Domnul l-a felicitat de sosire. Dintre consuli, cunoaște pe cel austriac 5) și rus 6); gerantul Francieș 7) «est un camarade de ma jeunesse». L'hospodar est entré dans la ville neuf jours avant moi, ce qui est étonnant, vu sa nombreuse suite et les mauvais chemins, et a tenu son entrée publique le 31 du passé, et la princesse le jour suivant

1) Cf. descrierea, dată de Kreuchely, a intrării lui Grigore Ghica în București. — Aceste două memorii sunt datorite curiozității lui Miltitz, care le ceruse subalternului său.

2) Alecu Suțu, V. pp. 41—2.

3) Marco trebuia să plece cu Domnul. V. prefața.

4) «Le sieur Louis, cuisinier de Son Excellence» (Schladen) (raport din 16 Februar).

5) Fleischhackel? V. A. Fr., II, tabla.

6) Luca de Chirico era încă la București în ziua de 21 August st. v. 1818 (Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, 310—11; cf. A. Fr., II, 507). Il înlocuiește A. Pini din Moldova (Hurmuzaki, *I. c.*, 1; A. Fr., II, 531).

7) Paget.

LII.

Von Schladen către Marco, despre felul cum își va redacta rapoartele. 1819,
14 Februar.

(E) vesel de sosirea lui; să păstreze, precum dice, amicitia colegilor. Să salute pe Domn și să-i câștige afecția. Îi mulțamește pentru «dem Koch Louis t) geschenkte Sorgfalt» și speră că acesta-și va urma călătoria. Să facă rapoarte: în nemțește pe cele politice numai.)

4) Alle Euer Wohlgeboren, mich, oder irgend jemand von der Gesandtschaft betreffende Privatangelegenheiten nicht in ihre officiellen Berichte zu mischen

LIII.

Von Miltitz către Marco, despre politica lui Scarlat Calimah și Alecu Suțu. 1819,
26 Mart.

(S)ă-i scrie din Moldova despre situația Domnului față cu Puterile vecine, creștinătatea ortodoxă și țara, precum și) über die Rücksichten, welche Fürst Suzzo hinsichtlich der kayserlich russischen Einwirkung auf das administrative System obwalten lässt

LIV.

Marco către von Miltitz, despre politica și guvernul lui Alecu Suțu. 1819,
14 April.

*Kurze Uebersicht in Betreff der Regierungsweise und Betragen
des gegenwärtigen Fürsten der Wallachey, A. Suzzo.*

F)ürst Alexander Suzzo, obwohl ohne allem Aufsehen und Geräusch, leitet jedoch die Geschäfte seines Landes mit grösster Ordnung und untersucht Alles, bis auf das Kleinste, mit der grössten Aufmerksamkeit; bis Dato ist die ganze Provinz mit seiner Regierung zufrieden, und selbst die Landesbojaren unter sich scheinen nicht unzufrieden zu seyn, obwohl er ihnen nicht, wie sein Vorgänger, Karaggia, schmeichelt, welcher einigen unter ihnen, zur Ausübung seines persönlichen Interesses, sehr schmeichelte, andere aber hintansetzte und dadurch Neid und Uneinigkeit hervorbrachte. Die Abgaben des Landes sind ohne Vergleich geringer als unter der Regierung des Fürsten Karaggia; ohnerachtet dieses, seine Entweichung im Schild führend, gegen die letzten Tage seiner Regierung die Landesabgaben um ein Beträchtliches herabsetzte; dieses

t) V. p. 48.

that er aber blos, um dadurch seinem Nachfolger Schaden zuzufügen; ohnerachtet dessen aber, als der jetzige Hospodar hier anlangte, verminderte er die Abgaben noch mehr, anstatt sie, wie früher, zu erhöhen, weil er die Provinz in sehr schlechtem und verarmten Zustande antraff.

Die öffentlichen Geschäfte der Stadt gehen ruhig und zur allgemeinen Zufriedenheit ihren Gang, und sowohl die im Amte stehenden Griechen, als auch die inländischen Beamten, so vom Fürsten dazu ernannt wurden, erfüllen gehörig ihre Pflichten.

Die Art der Behandlung des jetzigen Fürsten gegen die Landesbojaren nicht nur, sondern auch zu dem Volke im Allgemeinen, ist sehr leutselig, so wie auch seine sämtliche Familie gegen Alle äusserst höflich und herablassend sich beträgt; die Lebensart des Fürsten und aller seiner Mitglieder ist höchst einfach und zur Economie geneigt, daher gleicht sie im Geringsten nicht jenem verächtlichen Stolge, mit welchem sich die Familie des Karaggia auszeichnete.

Die Missbräuche, so in den ämtlichen Verrichtungen zur Zeit des Fürsten Karaggia, sowohl auf dem Lande, als auch in der Stadt ausgeübt wurden, sind gänzlich verschwunden; ebenso auch die häufige Chargen-Ertheilung, welche Karaggia gegen Geld verkaufte. Fürst Suzzo hat bis jetzt noch keine einzige von diesen Titulaire-Chargen ertheilt, sondern sich blos auf die Ernennung jener Actualämter beschränkt, so zur Ausübung der Gerechtigkeit und Aufrechthaltung der Ordnung nothwendig sind.

Der geistliche Stand ist vollends unangetastet geblieben und ist von denen nemlichen höheren Personen besetzt, obwohl die Landesbojaren, noch vor Ankunft des Hospodars, schriftliche Aufsätze gegen den Metropolit¹⁾, einige Bischöfe und mehrere weltliche Individuen verfertigt hatten; jedoch haben sie nichts damit bey dem Fürsten ausgerichtet, weil man bis Dato in dieser Hinsicht keine Veränderung wahrnimmt.

Die örtlichen Vorrechte werden mit Gewissenhaftigkeit beobachtet, und die Bojaren, vom grössten bis zum geringsten, geniessen ihre früheren Privilegien; ohnerachtet der jetzige Fürstenhof nicht wie früher mit häufigen und bejahrten Staatsdienern versehen ist, so geschehen doch unter diesen wenigen und meistens jungen Ministers keine Fehler; dahero ist es zu mutmassen, dass der Hospodar selbst Fürst und zugleich Minister ist, und Alles selbst nach seinen Einsichten lenkt.

Die verschiedenen Consulaten . . . werden alle mit der ihnen zukommenden Achtung und Höflichkeit behandelt, jenes aber des russischen Hofes geniesst mehr Ansehen und hat weit grösseren Einfluss, vermög denen politischen Verhältnissen und laut denen zwischen dem russischen Hofe und der Pforte abgeschlossenen Tractaten . . . Nach diesem folgt das oesterreichische, rücksichtlich der nahen Begränzung, der sehr grossen Menge kayserlicher Unterthanen in diesen Provinzen und weil die meisten und vorzüglichsten Handelsleute oesterreichische Unterthanen sind und grossen Verkehr zwischen diesem Lande und den kayserlichen Staaten veranlassen: zu diesem kömmt die Ausfuhr des Getreides, welches Siebenbürgen und Buccovina, bey sehr häufig vorkommenden Mangel, aus diesen beyden Provinzen, als die nächsten und fruchtbarsten Ländern, jedoch mit grossherrlicher Erlaubniss, bezieht; endlich hat der oesterreichische Agent das Recht, die aus den kayserlichen Ländern anhero geflüchteten Deserteurs einzufangen und hinüberschicken zu lassen, und die hiesige Regierung ist gehalten, nicht nur solche Individuen auszuliefern, sondern auch dazu eine hülfreiche Hand zu leisten²⁾ . . .

1) Nectarie.

2) V. pentru această afacere a desertorilor și pp. 1 și urm.

LV.

Marco către von Schladen, despre schimbarea mitropolitului Munteniei.

Iași,
1819,
25 Maii.

C'est après mon départ de Bucarest que l'archevêque métropolitain de la Valachie, Nectarius, vient d'être déposé et remplacé par l'évêque nommé Sévasty; un grand nombre de boyars a demandé au prince ce changement, et, quoiqu'il y en a eu plusieurs autres, qui étaient contraires à cela, l'hospodar a accédé à la demande des premiers, ce qui lui a valu aussi, à ce qu'on prétend, un million de piastres, qu'il a touché du nouveau métropolitain, étant toujours de coutume qu'un nouvel archevêque doit payer une grande somme d'argent au prince-régnant ¹⁾. Du reste, je crois que le public ne sera point mécontent du changement survenu, puisque le ci-devant métropolitain ne faisait vraiment pas trop d'honneur à sa dignité, ayant été négligent dans ses affaires et beaucoup adonné à la boisson ²⁾.

LVI.

Post-scriptum al lui Marco către von Schladen, despre primirea sa de către Scarlat Calimah și ivirea ciumei în Moldova.

Iași,
1819,
29 Maii.

Au moment du départ du courrier, j'en profite encore pour annoncer à Votre Excellence que hier j'ai eu mon audience chez l'hospodar de la Moldavie ³⁾, à peu près de la même manière qu'à Bouccarest ⁴⁾, avec cette différence que ce prince envoya chez moi le chef du département des Affaires-Étrangères, qui se mit avec moi dans le grand carrosse de la Cour, mais assis vis-à-vis de moi, c'est-à-dire sur le siège de devant; mais à la Cour je ne fus point reçu dans la grande salle de cérémonie (où il faut absolument remettre le bérat à l'hospodar), mais dans un autre appartement.

Je trouve aussi de mon devoir d'informer Votre Excellence, que la peste s'est manifestée dans plusieurs villages de la Moldavie, et hier il y a eu même un accident à l'extrémité de la ville de Jassy, de sorte que plusieurs boyars d'ici ont déjà fermé leurs maisons ⁵⁾.

¹⁾ Asupra înlocuirii lui Nectarie cu Dionisie Lupu (1 Maii), v. Hurmuzaki, *Supl.* I¹, 311-2; *1. Fr.*, II, 539; Erbiceanu, *Cronica și grăd, carit aii scris despre Români* (București 1890), XLIX—1.1.

²⁾ Acest păcat i-l impută și călătorul englez Macmichael, care-l vede în 1818. V. *Arhiva societății științifice și literare din Iași*, VII, 33.

³⁾ Scarlat Calimah.

⁴⁾ Asupra ceremoniilor din Muntenia, v. pp. 43-4.

⁵⁾ Post-scriptul e adăus la scrisoarea din 25 (n° LV).

LVII.

Iași, Baronul Ludovic de Kreuchely-Schwerdtberg, Agent prusian la Iași,
1819, către Marco, despre condițiile acordate răsculaților din Iași, ridicați în potruva
21 Iunie. măsurilor provocate de ciumă.¹⁾

. . . . N achstehende sind die Bedingnisse, welche dem Volcke gestern zugestanden worden sind:

1°. Vollkommene Amnestie des Vorgefallenen fürs Volcke.

2°. Bestrafung derjenigen, welche auf das unbewaffnete Volck geschossen haben (bis heute 4 Uhr türkisch).

3°. Versorgung aller Witwen und Waisen der Erschlagenen.

4°. Die Pestanstaltungen sollen nie anders als nach genauer Untersuchung sachkundiger Ärzte eingesetzt werden, und bey wirklich ausgebrochener Pest sollen Häuser und Vermögen der Unglücklichen möglichst geschont und die Personen philanthropisch behandelt, im Nothfall auch mit der nöthigen Nahrung versehen werden.

N. B. Die Satisfaction, welche das Volck verlangt, ist hart; dieses verlangt die öffentliche Hinrichtung einiger, wenigstens zweyer, Arnauten und zwar bis heute den 21. 9. Juni 1819, 4/12 Uhr. Sollte ihnen diese Satisfaction bis zu der benannten Stunde nicht gegeben werden, so wollen sie bewaffnet den Hof erstürmen und alle Arnauten morden

LVIII.

1819, Kreuchely către Marco, despre istoricul răscoalei din Iași.
23 Iunie.

. . . . L e vendredi, 6/18 du courant, parlant à la Cour à Monsieur Kantimir, secrétaire de l'Agence I. et R. d'Autriche, il me dit qu'il y avait eu une petite insurrection et opposition formelle aux ordres donnés pour empêcher la propagation de la peste et que parmi les insurgés se trouvaient des sujets prussiens. Je le priais de m'avertir, s'il arrivait quelque chose, il le promit; promit même de venir en personne: mais ni par lui, ni par Monsieur l'Agent de Raab, rien ne me fut communiqué. N'ayant encore une maison pour le consulat, je demeurais encore au château²⁾, mais je sortis tous les jours pour prendre des informations, et deux de mes gens parcouraient (?) sans cesse la ville, sans qu'il me parvînt un rapport que les Prussiens soient en mouvement: aucune réclamation près de moi de la part des sujets; aucune de la part des autorités . . .

Les médecins, auxquels on avait confié l'inspection de la peste, paraissaient avoir cru la voir dans chaque indisposition, ce qui fit prendre à la commission dénommée par S. A. le prince-régnant et dont Monsieur de Rosnovan le père³⁾ était le chef, des mesures vigoureuses, pour empêcher la propagation du mal. À cet effet, Monsieur l'aga Alexandre de Mavrocordato⁴⁾, demanda à Monsieur le chevalier de Raab, Agent d'Autriche, l'ordre à ses sujets, de se soumettre sans restrictions aux dispositions de la

1) V. Drăghici, *Istoria Moldovei*, II (Iași 1857), 100 și urm.; serisoarea din *Uricariul*, VII, 73 și urm.

2) Kreuchely fusese institutorul lui Alexandru, fiul Domnului Moldovei, Scaiat Calimah, așa că sta încă la Curte.

3) Probabil vistiernicul Iordachi Roset.

4) «Aga Alecu Mavrocordat Moldovanul, pe urmă logofăt.» Drăghici, II, 100.

police moldave, pour tout le temps de la peste. L'accution (*sic* ?) de cet ordre en donna connaissance aux sujets prussiens, qui ne voulurent le goûter, et qui, par cet effet, conjointement avec les sujets d'Autriche, donnèrent, dimanche, 8/20, au matin, à Monsieur l'Agent le placet, dont j'aurai l'honneur de vous transmettre la copie. Mais, avant que Monsieur de Raab ait eu le temps d'intervenir, un attroupement considérable avait déjà forcé la hatmanie, et s'était présenté à la métropole, demandant à grands cris le métropolitain ¹⁾. Monseigneur se présentant, ils exigèrent qu'il vint avec eux au château, pour y soutenir leurs réclamations. Les Allemands avaient été sommés par menaces de se joindre aux Moldaves, Serviens et Arméniens insurgés, les Russes aussi s'y étaient mêlés; rien d'étonnant qu'on y vit quelques Allemands enivrés, peut-être quelques mauvais sujets et quelques curieux imprudents, qui n'étaient que simples spectateurs: mais, une quantité de Moldaves, d'Arméniens, de Polonais et de Russes portant l'habit allemand, il n'est pas étonnant qu'on avait cru voir dans la foule beaucoup plus d'Allemands qu'il n'y en avait réellement, et c'est ce qui donna lieu au bruit que les Allemands étaient le moteur de cette espèce d'insurrection. S. A., avertie du tumulte, descendit du château, et, à pied, entourée de boyars et de serviteurs *non armés*, alla au devant des insurgés. Le tumulte s'augmenta, car chacun voulait parler; les cris redoublant, les esprits s'échauffent, et le prince dut se retirer dans la cour de son palais, et ce n'est qu'avec peine qu'on parvint d'en fermer les portes; quelques Albanais donnèrent feu et plusieurs hommes furent tués ou blessés. Monseigneur le métropolitain se retira au palais de Monsieur Grégoire de Ghika ²⁾. La quantité d'hommes de toutes les nations, habillés à la franque, fit dire au château que les Allemands étaient les moteurs du tumulte

Je me rendis chez Monsieur le chevalier de Raab et lui proposais de nous porter, conjointement avec Monsieur de Pisani ³⁾, sur les lieux, afin de ramener à l'ordre ceux des sujets de nos souverains, qui pourraient s'être mêlés au désordre. Monsieur de Raab ne le jugea pas à propos. Cependant, vers les quatre heures après midi, nous nous y rendîmes: le baron Hiller accompagna Monsieur l'Agent d'Autriche. — Le prince-régnant avait, en attendant, déposé le hatman ⁴⁾ et l'aga et exilé (?) le médecin Péraisse ⁵⁾ et donné le caftan de hatman à Monsieur George de Balche, et celui d'aga à Monsieur Aleko de Kallimachi ⁶⁾.

Nous trouvâmes à notre arrivée le métropolitain occupé de vouloir apaiser la populace, qui demandait à grands cris qu'on leur livrât les Albanais, qui avaient tiré sur elle. Monsieur de Raab persuada à Son Éminence de se retirer, et nous nous appliquâmes à faire retirer le peuple. Je dois dire que, si je trouvais là des Prussiens, je n'en ai pas trouvé d'instigateurs; bien y en avait-il qui étaient portés par la curiosité. Non sans danger personnel, Monsieur de Raab et le baron Hiller et moi nous avions peu à peu dispersé une partie de la foule; les esprits commencèrent à se calmer, lorsque la fatalité amena, à 6 heures du soir, un Albanais, venu je ne sais d'où. Aussitôt quelques effrénés se jettent sur lui et l'auraient assommé, si quelques coups de fusil, partis des murs de la Cour, n'avaient étendu à terre, mortellement blessés, deux des assaillieurs. Le spectacle renouvela la fureur du peuple; cependant nous parvinmes à le contenir: sur ces entrefaites, le secrétaire de l'Agence, Monsieur Kantimir, arriva; de même le secrétaire du consulat russe et quelques-uns de ses officiers, firent se durent (?) et se retirèrent. Monsieur de Raab et le baron Hiller les avaient précédés. Monsieur Kantimir, le nouvel aga et moi purent enfin, à 8 heures du soir, faire écouter à la populace

1) Veniamin Costachi.

2) Maî apoi logofet? V. Sion, *Archivologia Moldavia* (Iași 1892), 63.

3) Vice-consulul rus din Iași, Andrei Pisani.

4) Suțachi, ginerele fratelui Domnului, Iancu, Drăghici, *I. c.*, 100.

5) Perez, Perei.

6) «Au rânduit îndată hatman pe Iordachi Balș, fiul logofetului Constantin Balș . . . și agă pe Alecu Calimah», Drăghici, 103.

une proclamation du prince, dont je joins l'extrait ¹⁾, qui, à ma réquisition, me fut communiquée par Monsieur Kantimir, qui en fit au peuple la lecture en langue moldave. Sur quoi, avec quelques mouvements et beaucoup de clameurs, la foule se dispersa peu à peu. À l'entrée de la nuit, je me rendis au château pour voir le prince-régnant, et S. A. me pria de requérir Monsieur de Raab de sortir encore une fois la nuit, au cas qu'il y eût quelques mouvements. Tous les habitants qui ont quelque chose à perdre craignaient une incendie, dont les insurgés avaient menacé à diverses reprises. Enveloppé dans mon manteau, j'ai rôdé la ville, la nuit du 8/20 au 9/21, jusqu'au matin, afin que, si je trouvais quelques sujets ou protégés de S. M., je puisse . . . les tranquilliser et faire rentrer dans l'ordre. Mes gens . . . patrouillaient pour le même effet, afin de m'avertir, mais tout demeura tranquille.

Lundi, 9/21, à la pointe du jour, je fus voir S. A.; plus tard Monsieur de Raab s'y rendit aussi. À 5 heures du matin, les attroupements se renouvelèrent et devinrent bientôt considérables. Une partie du peuple se tint aux environs du château, l'autre se porta vers la métropole, où Monsieur de Raab, Monsieur Pisani et moi étions invités de nous rendre. Les prélats et les principaux boyars y étaient rassemblés. C'était Monsieur de Pisani qui, ce jour-là, haranguait la foule, de concert avec Son Éminence. Le calme ne voulait se remettre, à plusieurs reprises on commença à sonner le tocsin. Le peuple protesta contre notre éloignement, exigeant que nous allussions avec lui à la Cour, afin de lui faire obtenir l'accomplissement de ses prétentions. Exposés nous-mêmes à la rage d'un peuple emporté, il était difficile de se soustraire à lui. Monsieur de Pisani cependant parvint d'échapper en voiture; Monsieur de Raab et le baron Hiller se glissèrent dans la pharmacie de Monsieur Lochmann ²⁾, d'où on faisait mine de vouloir les arracher de force, et moi, déjà empoigné au bras par un Moldave habillé à la franque, fus sauvé par le docteur Viola, qui par hasard s'était trouvé avec sa voiture devant la pharmacie. Peu de temps après être arrivé chez Monsieur Viola, on vint le prier de prêter les habits bourgeois pour Monsieur de Raab et le baron de Hiller, et bientôt, à la faveur de ce déguisement, sortant par une porte de derrière, ils arrivèrent chez le docteur Viola, qui les fit conduire dans son équipage à l'hôtel de l'Agence, où ils arrivèrent sans accident. La foule cependant s'était portée devant l'hôtel du consulat russe, afin que Monsieur de Pisani aille avec eux à la Cour, pour qu'il fasse satisfaire à leurs demandes: *il doit leur avoir fait la promesse de leur faire rendre satisfaction*. Je dis: *il doit*, car je ne fus présent à ses négociations, et rien d'officiel ne put m'être communiqué. Un certain calme s'établit. Les morts et les blessés se montent à 50 au plus. Cependant, c'est avec satisfaction que je dois faire la remarque, que, m'étant rendu hier à l'hôpital, pour voir et reconnaître les blessés, je n'ai trouvé ni sujet immédiat, ni protégé de S. M. De même jusqu'à présent aucun Prussien ne me fut dénoncé comme ayant été impliqué dans la révolte.

Du reste, les esprits sont encore en agitation, et l'on craint particulièrement une (*sic*) incendie, à la faveur de laquelle cette populace pourrait se porter à bien des excès.

J'ai convoqué hier quelques-uns des principaux sujets et autres étrangers jouissant de la protection de S. M. et les ai non seulement prié de sauver l'honneur prussien et de la nation allemande, en portant un œil vigilant sur ceux des sujets et protégés du roi qui pourraient leur paraître suspects, mais même je les ai autorisés de s'assurer de leurs personnes, si le besoin l'exigeait; ce qui pourtant jusqu'à ce moment ne fut pas nécessaire; cependant, je ne suis pas tout à fait hors d'inquiétude ³⁾

1) V. p. 52.

2) V. p. 39 n. 1.

3) Raportul e datat de la oarele 10 și trei sferturi sara. E de preferat povestirei lui Drăghici, care confundă cele două zile ale răscoalei.

LIX.

Notă a Marelui-Postelnic moldovean, Constantin Negri, către Kreuchely, 1819, despre amestecul supușilor prusieni în tulburările provocate în oraș de ciumă. 24 Iunie ¹⁾.

. La voix publique dénonce plusieurs Allemands parmi les séditiens qui ont causé le dernier tumulte

(I se cere o listă exactă a supușilor prusieni, căci Agenția cesaro-regală nu cunoaște de cât pe Austriaci.)

LX.

Kreuchely către Marco, despre ciuma din principate.

1819,
25 Iunie.

Cu toate speranțele contrare, 4—5 accidente de ciumă s'au constatat la Iași. Casele boierilor și consulatele sunt închise, orașul e consternat. Lumea nu crede, dar aga însuși l-a asigurat de tristul adevăr. La Galați, ar fi izbucnit iarăși boala; la București nu s'a luat încă nici-o măsură.

LXI.

Kreuchely către Marco, despre situația în Iași și amestecul Nemților în tulburări. 1819,
28 Iunie.

. Le calme paraît peu à peu se rétablir. Cependant, en suite des menaces des séditiens, on craignait beaucoup pour la nuit dernière et pour la journée d'aujourd'hui; aussi les patrouilles ont-elles fait la ronde toute la nuit. Cependant, partout a régné le plus grand calme, que l'on doit probablement au grand nombre d'Arnautes, qui, de toutes les parties de la Moldavie, se sont rendus dans le château du prince, tandis qu'une partie des bourgeois armés assistent le hetman et l'aga. Néanmoins presque tous les boyars qui n'avaient pas quitté la ville, se sont rendus hier à la campagne, et les monastères de Golja, de S' Spiridon, etc. sont surchargés d'effets de toutes espèces, qu'on y porta en sûreté. Une grande partie des boutiques sont vidées et les marchandises transportées en lieux sûrs: ce qui particulièrement est le cas chez les Juifs.

Comme c'éta[en]t les Allemands dont on craignait le plus particulièrement (quoiqu'à tort), je fus requis par le gouvernement de haranguer les principaux sujets de S. M. et de surveiller le reste. Je crus de mon devoir de le faire, et me convainquis avec satisfaction que l'esprit de l'ordre n'avait pas quitté les sujets du roi.

¹⁾ Data a fost prefăcută, la această în cunoștințare și la cea următoare, în stil nou, acesta fiind stilul cronologic al rapoartelor, care formează aproape totalitatea bucișilor din volumul nostru.

Le gouvernement, par une note du 12/24 1), que je reçus le 13/25 à midi, demande aussi une liste des sujets prussiens, laquelle liste je ne puis refuser. Par la même note, il voudrait que les consuls se rendent responsables des sujets contenus dans cette liste; c'est ce que je ne peux faire, et que les autres consuls, je crois, ne feront pas non plus: qui pourrait répondre que, parmi le nombre, il ne se trouvât un mauvais sujet, qui commette, peut-être dans l'ivresse, quelques excès?

LXII.

1819, Răspunsul lui Kreuchely către postelnicul Negri, despre amestecul su-
29 Iunie. pușilor prusieni în tulburări.

Dă lista pușinilor supuși prusieni ce s'au prezentat, consulatul neavând încă un local al său. Nu poate oferi însă cauțiunea cerută, de și speră că «l'esprit prussien» va însufleși pe supușii regelui și pe cei-l-alți Germani. După informații personale, nici-un Prusian nu s'a amestecat până acum în tulburări 2).

LXIII.

1819, Notă a lui Andronachi Donici, vornic și Bucșănescu, Ban, către Kreu-
1 Iulie. chely 3), despre participarea supușilor străini la răscoala din Iași.

. . . . Dă, bey das Zusammenrottung des Aufruhres, die das angeordnet gewesene Post Lazareth gewaltthätig einsd (*sic*) ergriffen und dann ganz bewusst wieder die Landesregierung aufgestanden, und am 8-ten und 9-ten dieses Monats Aufruhr gestiftet, der grösste Theil Ausländer, Menschen ohne Vermögen und ohne Kopf (welche man hier Krayne heisst) und dergleichen Taugenichts dieser Stadt gewesen, (s'a ordonat a se face o anchetă de vornicul Alecu Ghica 4) și comisul Tudurachi (Theodorathie) Negri, Marți, Joi și Sâmbătă. Să înștiințeze pe supuși să arăte pașapoartele la verificare; cei suspecti vor fi luați supt garanția celor siguri, de acciași meserie)

1) V. p. 55.

2) Bucata e răspuns la n° LIX.

3) Donici («Datuti» în copie) e cunoscutul om de legi, Bucșănescu (3) e ortografiat în copie «Baksherescu».

4) Cf. Sion, 45-46, 62-3.

LXIV.

Răspunsul lui Kreuchely către guvernul moldovean, despre amestecul supușilor prusieni în răscoală. 1819,
4 Iulie.

Nici-un Prusian nu s'a dovedit a fi fost amestecat în tulburări; toți cei de pe lista sa sunt oameni cunoscuți; alții n'au știut de stabilirea consulatului pentru a se presinta. Va trimite un reprezentant al său la judecarea celor netrecuți pe listă, și ei îi vor fi trimeși lui întâiu¹⁾.

LXV.

Von Miltitz către Marco, despre svonuri de răscoală în București. 1819,
13 Iulie.

. Seit einigen Tagen verbreitet und bestätigt sich das Gerücht von ernstlichen Unruhen, die in Buckarest ausgebrochen seyn sollen²⁾.

LXVI.

Kreuchely către Marco, despre tulburările din Iași, acușările ce se aduc străinilor și cuvintele imprudente ale dragomanului austriac Cantemir. 1819,
13 Iulie.

(Se pare că guvernul voește să dea vina pe Germani, de și lucrul nu e dovedit. Trei raiele au fost trimise la ocnă. Liniste; dar vor fi nouă tulburări, dacă se tratează tot ast-fel suspexii.) Le Dimanche . . . où le tumulte eut lieu, tout était mêlé, compromis et non compromis, même ceux qu'on tenait pour pestiférés; si effectivement la peste existait, quel ravage ce fléau n'aurait-il pas dû faire depuis ce temps? Et cependant, en dépit des fabricants de la peste (c'est ainsi qu'on les nomme ici), personne ne veut mourir. (Raab e acusat că a stârnit tumultul, părăsindu-și formal supușii agei Alex. Mavrocordat. Cantemir, când s'a dus să liniștească poporul, ar fi vorbit așa, după spusa secretă a baronului de Hiller;) «Vous avez raison, mes amis, mais voyez donc à quoi vous sert tout cela? Soyez tranquilles et consolez-vous avec

1) V. p. 56. — Într-o petiție fără dată, supușii prusieni comunică vice-consulatului, că au hotărât a alege, după examinarea de către doctorii Eustati și von Pluck, un medic special pentru ciumă și a închiria un local pentru bolnavii lor.

2) Cf. p. 59, n° LXX.

moi; il me doit (le prince) les gazettes grecques depuis sept années, et ne me paye pas; il m'a promis un caftan et ne me l'a pas donné, etc., etc. (Era beat. Se şice că individul, «nullement aimé du peuple», ar fi primit «quelques caresses très sensibles». Domnul s'a plâns lui Raab, care l-a rugat să nu piardă «un père de famille».) Plusieurs personnes, entre autres aussi le staroste Moïse¹⁾, m'ont assuré que le même Monsieur Kantimir avait instigué plusieurs personnes de porter des plaintes contre le prince déposé²⁾, pour d'anciennes affaires. (Raab s'a plâns în afacerea gazetelor «au Divan des kaïmakams», dar gazetele erau plătite de Mavrogheni, trimesul turc la Viena.)

LXVII.

1819, Kreuchely către caimacamii Moldovei, despre măsurile nouă luate
14 Iulie. pentru ciumă.

Maî mulţi supuşi regalî au venit la el, înspăimântaţi de nouăle pregătiri medicale; cere explicări guvernului.

LXVIII.

1819, Doctorii Eustati, Pluck, etc. afirmă existenţa ciumei în Tatarăşi, Pă-
15 Iulie. curari³⁾, pe drumul Socolei şi în satul Tomeşti⁴⁾.

LXIX.

1819, Kreuchely către Marco, despre constatări medicale relative la ciuma din Iaşi.
23 Iulie.

La 13 Iulie, hatmanul şi aga, însoţiţi de doctorii Eustati, Pluck, Lorenzo, Sămurcaş şi Romanzay vizitează, împreună cu «un nombre assez considérable des principaux bourgeois», maî multe case suspecte; cei trei d'întăiu declară singurî a recunoaşte ciuma. Eustati ar fi zis lui Romanzay: «et si même ce n'était pas la peste, du moins

1) Lippert, starostele prusian în Iaşi.

2) Calimah, depus la 24 Iunie. *A. Fr.*, II, 553.

3) Mahală din Iaşi.

4) Jud. Iaşi, pl. Codru.

vous ne devriez pas contredire publiquement». La 14, altă vizită, care face mult zgomot. La 15, cei din urnă doi doctori afirmă și ieși existența ciumei, Raab îl sfătuiește să nu se amestece, precum nici consuliș cei-l-alți, în afacerile ciumei.

LXX.

Marco către von Schladen despre răscola Sârbilor din garda lui 1819,
Caragea. 31 Iulie.

. Les troubles qui ont eu lieu dernièrement ici s'étant passés durant mon absence à Jassy, et, lors de mon retour, ayant été sur leur fin, je n'avais pas cru nécessaire d'en faire mon rapport à Votre Excellence, l'envisageant comme une affaire finie, mais, puisqu'elle y témoigne de l'intérêt, je m'en vais lui faire une petite narration de ce qui en était.

Le ci-devant hospodar Karaggia avait parmi ses Albanais, qui forment la garde du prince, un nombre de Serviens à la solde, qui, à l'arrivée de l'hospodar actuel 1), ont été mis hors de service, par les mesures d'économie qu'il a adoptées en général. Ces gens désœuvrés, ayant à leur tête un des nobles de leur nation, se promenaient dans la ville, portant leurs armes. Le spathar (commandant de la ville) avait fait publier un ordre, qui défendait à tous les Albanais qui n'étaient point au service, de porter les armes; c'est à quoi les susdits Serviens ne voulurent point se soumettre, étant de coutume chez eux de ne jamais les quitter. Un jour, le spathar, passant par la rue, rencontra le chef de ces Serviens, et voulut par force lui faire ôter les armes; celui-ci fit résistance, mettant pistolets à la main et menaçant de tuer sur-le-champ celui qui mettrait la main sur lui, de sorte qu'on ne put point y parvenir: après ce coup, craignant la punition du gouvernement, il rassembla les siens, au nombre de vingt-six, et ils se réfugièrent tous dans un couvent entouré de fortes murailles, nommé Sinaï 2), vers les frontières de la Transylvanie; le prince voulut les en faire sortir par force, mais ne put y parvenir: finalement, il entama des négociations avec eux, à la suite desquelles, ils se sont rendus sur les conditions expresses, que l'hospodar ne leur ferait le moindre mal, qu'il fournirait de l'argent à ceux qui voudront retourner en leur patrie, et qu'il donnerait du service aux autres. Ceci vient aussi d'être exécuté, car le chef de ces Serviens, avec douze autres, ont reçu de l'argent et sont partis pour la Servie; le reste a été distribué entre les différents corps de garde, et ainsi l'affaire a été aplanie: du reste, il faut noter, que, pendant tout le temps de la révolte de ces Serviens, ils n'ont fait le plus petit mal à personne et ils n'ont pris par force que des provisions de bouche, des armes et des munitions 3)

1) Alecu Suțu.

2) Sinaia.

3) E răscola menționată de raportul publicat pe pag. 57 (nº LXXV).

LXXI.

1819, Kreuchely către Marco, despre cereri de protecție către Agentul austriac și gonirea doctorului Bürger.

La 20°/3 Iunie, «Autrichiens, Allemands de toutes les nations, Italiens, Français, Serviens, Russes, etc., Moldaves mêmes en habit allemand» se prezintă la Raab; el refuză protecția, trimițându-i la consulul prusian. Ei sunt indignați că i-a vindut agei, Kreuchely a acordat protecția în timpurile de neorânduială celor ce n'aveau consul. Guvernul interimar numise doi «médecins inspecteurs de la peste»: Gebauer, un Austriac, cu rea reputație, prieten al vornicului Catargiu ¹⁾ și Bürger, de loc din Hildesheim, om priceput și stimat. Divanul cere ca acesta să fie exilat, pentru că a declarat că o Evreică murise de apoplexie, nu de ciumă. Depărtat, după stăruințele lui Raab și Kreuchely, din capitală numai. Închiderea lui în casă, cu o gardă de un Arnăut și doi oameni ai agiei, așijă spiritele. Se temeau să nu-l iee noaptea slujbașii și să-l ducă la ocnă. Un oare-care Hall, «maître de langue», Svițerian, și «Ghési, avocat italien», merg la Raab în acest scop. Garda fu luată, și Bürger plecă peste câte-va zile: străinii îi supravegheau casa, între acestea. La ziua de naștere a regelui, serviciu la biserica protestantă și discurs al pastorului Harte. Felicitări, prânz în grădinile lui Duldner ²⁾

LXXII.

1819, Kreuchely către von Miltitz, despre pamflete răspândite și necuvințele
Pe la 7 August, croitorului Warschauer.
gust.

Se răspândesc pamflete în oraș. Sâmbătă, 7, dimineața, unul s'a găsit la poarta Curței și a mitropoliei. Era scris grecește și românește și imputa guvernului sărăcia țării, încetarea comerțului, arătând că ciuma ar fi o închipuire; totuși un ofițer rus moare de o boală suspectă. Un croitor, Warschauer, supus rusesc, care rupsesse în ultimele răscocale pecețile de la casele bănuite și «devant lequel tout paraît trembler», bate «un certain instructeur Schneider», și acesta supus rusesc, pe care se face a-l lua drept chirurgul-bărbier Gebauer.

LXXIII.

1819, Postelnicul muntean Neculai Mavru anunță lui Marco măsura de a se
9 August revisui pașapoartele prin presintare personală.
(st. v.?)

¹⁾ Constantin, Mare-Vornic. Erbiccanu, *Mitr. Mold.*, 94.

²⁾ Rudă a lui Marco. V. p. 42.

LXXIV.

Notă a vornicului moldovean Andronachi Donici către Kreuchely, despre 1819,
oprirea frequentărei crâșmelor și a circulației pe strade de la 2 ceasuri turcești 9 August.
înnainte.

*Sens de la note du département des Affaires-Étrangères de la
principauté de Moldavie au vice-consulat royal de Prusse en Moldavie,
en date du 28 Juillet, a. st., 1819.*

Vermöge einem alten und unverändert beobachteten Gebrauch (mais qui était généralement ignoré), sey das Hin- und Hergehen in der Stadt und den Vorstädten nur bis zwey Uhr (türkisch) erlaubt, worauf jeder sich nach Hause zur Ruhe begeben solle. Da, seit einiger Zeit, dieser Gebrauch von einigen gar nicht beobachtet wurde, sondern selbige in den Schenck- und Brantweinhäusern sich über die Zeit aufhielten und in welchen Streit, Zanck und Schlägereyen entstanden, und andere hierbey Gelegenheit fanden zu dieben und wegen Diebstählen und nächtlichen Beunruhigungen unaufhörlich Klagen einlaufen, und, da die vorzüglichsten Kaufleute und andere Stadt- und Vorstadtbewohner gebeten hatten, dass gehörige Nachtwachen in den Gassen der Stadt und in den Vorstädten aufgestellt werden möchten, so hatte die Regierung zu jedermanns Wissenschaft und dernach Achtung publiciren lassen, dass von zwey Uhr türkisch an jede Weinschenke und Brantweinhaus gesperrt werden sollte und jedermann sich zur Ruhe begeben sollte, da es niemanden mehr erlaubt seye, in den Gassen der Stadt und in den Vorstädten nach dieser Stunde herumzugehen, weswegen das Departement ersucht den preussischen Unterthanen dieses Verbot anerkannt zu machen und solche zu dessen Befolgung anzuhalten, von dem Vollzug aber das Departement zu benachrichtigen.

Am moldauischen Original unterzeichnen der Vornic Donits¹⁾.

LXXV.

Vornicul moldovean Andronachi Donici propune Prusienilor un la- 1819,
zaret deosebit, al căruia loc să și-l aleagă. 10 August.

LXXVI.

Von Miltitz către Marco, despre tulburările din Muntenia și Moldova 1819,
și acordarea protecției prusiene. 10 August.

. . . . J'ai reçu vos rapports, jusqu'au no. 35 inclusivement. Les notions que vous me donnez sur les troubles qui ont eu lieu à Bucarest²⁾, me font espérer que l'hospodar

¹⁾ Andronachi,

²⁾ V. p. 59.

réussira facilement à rétablir et à maintenir l'ordre. Je crains qu'il n'en sera pas de même à Iassi, et il est fort à désirer que le prince Souzzo ¹⁾ adopte des mesures efficaces, pour empêcher que le bien public ne soit sacrifié à la cupidité insatiable de quelques boyars. Je ne doute pas que vous m'informerez . . . de tout ce qui surviendra en Moldavie, et je vous autorise à manifester au baron de Kreuchely ma satisfaction avec la conduite judicieuse, mesurée et prudente qu'il a tenue dans cette occasion.

(Consimte a se da protecția prusiană) à Monsieur le docteur Georgiadès, natif de Bucarest ²⁾, bien entendu que ses procédés justifient cette exception, et que vous m'adressiez la copie légalisée de son diplôme et de son serment.

Vous n'accorderez en aucun cas la permission de mariage à un Prussien ou protégé prussien avec une femme raya, et tout individu des deux sexes qui enfreindrait cette prohibition, perdra dès lors la protection

LXXVII.

1819, Kreuchely către Marco, despre mazilirea lui Scarlat Calimah, dispo-
12 August. țiile boierilor față cu noul Domn, Mihaï Suțu, relațiile sale cu caimacamii, ple-
carea Domnului-mazil, pamflete, amenințări de răscoală, arestări și expulsări.

. Le 2 juillet (20 juin), le jeune prince, mon ancien élève ³⁾, me fit inviter de venir à la Cour: c'était pour me donner la nouvelle du rappel du prince, son père, dont le kallirasch avait devancé de quelques heures le courrier, qui portait à Son Éminence le métropolitain ⁴⁾ l'ordre de la Sublime Porte. Le prince-régnant lui-même était calmé, content même: les circonstances du temps devaient lui faire désirer son rappel. Vers le soir, le prélat avait reçu le courrier, convoqué les grands boyars et se rendit avec eux au château. Le prince les reçut, assis sur le trône. Le firman, composé dans les termes les plus flattants ⁵⁾, fut lu, et le prince, après l'avoir baisé et posé sur sa tête, remit les rênes du gouvernement dans les mains des kaïmakams intérimaires, nommés par le nouveau prince ⁶⁾, et descendit les degrés du siège qu'il avait occupé sept années, sinon avec la sévérité qui peut-être eût été nécessaire, du moins avec sagesse et humanité. On avait craint que, lorsque sa destitution serait connue, il y aurait quelques mouvements parmi le peuple, mais tout demeura tranquille. Les princes destitués quittent communément le château et la ville dans les 48 heures, pour aller demeurer au monastère de Galatha, jusqu'au moment de leur départ; le prince Kallimachi ne quitte pas le palais.

Jamais je n'ai entendu que les boyars aient refusé de reconnaître le prince Souzzo, et comment l'avaient-ils osé, dans les circonstances actuelles? Au contraire, on m'assura qu'on avait en hâte ramassé quelques centaines de mille piastres et envoyé à Constantinople, à compte de ses revenus futurs, afin de lui faciliter le voyage. Je n'ai pu apprendre non plus qu'il eût été question de s'opposer au départ du prince Kallimachi; ce que j'entendis est: que le dernier avait quelques dettes privées, dont les cré-

1) Mihaï, numit Domn în Moldova în Iunie. Pleacă în Septembrie. *A. Fr.*, II, 553, 555.

2) Asupra diplomei sale v. p. 39, no. XL.

3) Alexandru, fiul unic al lui Scarlat Calimah. Mai pe urmă diplomat în serviciul Turciei (comun. a D-lui A. Papadopol-Calimah).

4) Veniamin Costachi.

5) *V. A. Fr.*, II, 556.

6) Mihaï Suțu.

anciens demandaient le paiement, que le prince promit, aussitôt qu'il aurait reçu les arrérages qui lui étaient dus encore. Le Divan, dit-on, se refusa de les lui délivrer, sous prétexte que le prince avait à rembourser au pays une certaine quantité de froment, livré par les États. Les choses en restèrent là jusqu'à l'arrivée des deux kaïmakams du nouveau prince. Cette arrivée eut lieu le 16 juillet. M. de Raab envoya les complimenter, en sa qualité d'Agent d'Autriche, par le secrétaire, M. Kantimir ¹⁾, et, comme gérant le consulat d'Angleterre ²⁾, une autre fois, par M. Rossolino, dragoman de cette Puissance; M. Pisani envoya son secrétaire et l'un de ses dragomans; j'y envoyais M. Raïmondi, le mien. Dans le courant de la semaine, ils rendirent ces visites à l'Agence d'Autriche et au consulat de Russie; dimanche, 25, ils furent chez moi. À cette occasion, ils me promirent une maison pour le consulat de S. M., que pourtant je n'ai pas encore obtenue, malgré les belles assurances qui m'en avaient été données. Bien les kaïmakams ont-ils réitéré l'ordre, mais deux ou trois boyars sont contre, et notamment le vestiar Aleko Balsch et le second-vestiar Pok Manesko ³⁾; ce dernier, dit-on, est un ennemi déclaré de tous les Européens, et doit avoir raisonné impertinemment contre le fourrage, dont jouissent ici, sans exception, tous les consuls et que les kaïmakams m'avaient assigné; du moins, *en partie*.

Le 25, vers le soir, je fus faire une visite au prince Kallimachi et à sa famille, et c'est alors que j'appris que son départ était fixé au lendemain. Le jeune prince et le hetman Paladi, son beau-frère ⁴⁾, soupèrent chez moi pour la dernière fois. Le 26, à 7 heures du matin, le prince sortit de la Cour, par la grande porte. Le hetman actuel, George de Balche, précédait à cheval le cortège, en ordonnant à haute voix au peuple rassemblé: «chapeau bas; la Maritza Voda ⁵⁾ va passer!» Vinrent plusieurs voitures, *id est* calèches, pritschka ⁶⁾, carrosses; puis la famille du prince, dans divers carrosses; vint le prince à cheval, précédé de son fils, de son gendre, etc. et d'une quantité d'Arnauts. Suivirent derechef quantité d'équipages de toute espèce, le tout entouré d'à peu près 150 Arnauts, au plus. De tous côtés régnait un morne silence: beaucoup paraissaient le regretter, peu ou nul disposés à l'insulte. Tous paraissaient sentir *qu'il n'avait jamais voulu faire du mal*. J'étais entré chez l'apothicaire Krauss, d'où je pouvais tout voir, et, franchement j'avoue, je me sentais ému. Monseigneur le métropolitain attendait le prince à l'église du monastère de Galatha. Je montais à cheval et joignis le prince, lorsque, revenant de l'église de Galatha, il avait enfilé la route de Constantinople, et l'accompagnais jusqu'à la première station de poste, que le prince avait continué de faire à cheval. Le Grand-Vestiar Aleko Balche, avec quelques boyars, y étaient venus en voiture, le hetman George Balche et quelques autres avaient suivi à cheval. Dans les circonstances présentes, où jamais on n'est sûr ⁷⁾ de ce qui pourrait arriver d'un moment à l'autre, malgré les désirs du prince de les accompagner encore jusqu'à la seconde station de Jassy, je pris congé de lui et de sa famille, non sans être vivement touché. Et comment aurais-je pu demeurer insensible, en me séparant d'une famille, qui, pendant plusieurs années, m'avait traité avec délicatesse et déférence et eu pour moi tous les égards possibles?

Cependant les bruits des accidents de la peste continuèrent, et de même le public, qui, depuis plusieurs années, se croit abusé, continue de ne pas croire à l'existence du fléau. Samedi, 7, au matin, on trouva collé aux portes du château et de la métropole un pamphlet en langue grecque et moldave, dans lequel on nie l'existence de la peste, reproche à ce mal la misère du peuple et la cessation de tout commerce,

1) Asupra lui v. și pp. 53 și urm. Îl chema Ioan și era Bucovinean. V. Sion, 134—5.

2) V. p. 40.

3) ?

4) Constantinică, bărbatul Domniței Rali. V. A. Pr., II, 700 și n. 1.

5) *Măria-Sa Vodă*.

6) *Brigă*.

7) *Ou n'ai sur*, în original.

reproche aux boyars la cherté du pain et de la viande, qui coûte 16 paras, tandis que les meilleures vaches, dit-on, ne coûtent que 25 à 30 piastres, etc. Dimanche, se trouva près des boutiques de la métropole une lettre en moldave, adressée au Bakalpas¹⁾, qui en contenait d'autres au métropolitain et kaïmakams, contenant à peu près les mêmes griefs que le pamphlet mentionné: on y exigeait, en outre, que les quarantaines soient abolies, que les maisons des boyars soient ouvertes, etc. Sinon, on menaçait d'une nouvelle révolte, qui, dit le pamphlet, sera plus sérieuse que la première, car on y viendrait bien armé, commencerait par attaquer les boyars et les principaux marchands et mettrait le feu aux quatre coins de la ville. Lundi, on trouva d'autres, dispersés dans la ville; ceux-ci étaient en langue grecque littéraire et contenaient à peu près les mêmes menaces. Mardi, s'en trouvèrent de nouveaux, en langue moldave. De tous ces pamphlets, on dit le style très pur, mais l'écriture défigurée, ce que je vis moi-même hier au matin, me trouvant chez le kaïmakam Mano²⁾, au moment où il les remit à l'aga actuel, Kallimachi

On me rapporte ce matin, que deux des auteurs des pamphlets mentionnés avaient été découverts, saisis la nuit dernière et conduits à Okna; d'autres veulent qu'il n'y en avait qu'un, et, le gouvernement ne s'expliquant pas là-dessus, je ne puis au premier moment savoir le positif. On veut de plus, qu'en même temps, deux sujets russes et un Autrichien aient été enlevés et conduits au-delà des frontières; parmi les deux Russes, doit être ce fameux tailleur Warschauer³⁾

LXXVIII.

1819. Marco către von Schladen, despre purtarea abusivă a lui Alecu Suțu,
13 August. înlocuirea episcopului de Buzău, Constantin Filitis, negoțul cu locurile de ispravnic și sameș și puterea consulului rus Pini.

. **U**n fait qui vient de se passer dernièrement ici, a excité l'indignation de tous ceux qui ont à cœur la justice et le bien-être de cette principauté, et ils blâment, mais en secret, la manière d'agir peu délicate de l'hospodar-régnant; celui-ci, qui au commencement faisait voir des sentiments pleins de bienveillance pour ce pays et ses habitants et qui avait promis solennellement de ne suivre en aucune manière la trace de son prédécesseur, auquel l'on reprochait d'avoir commis des injustices et extorqué des sommes très considérables⁴⁾ commence peu à peu à suivre ce même système, de sorte que le mécontentement existe en grande partie, et il y a beaucoup de personnes qui regrettent déjà le prince Haraggia, ce qui veut beaucoup dire.

Lors du changement de l'archevêque métropolitain⁵⁾, dont j'ai déjà eu l'honneur d'informer Votre Excellence, le prince avait résolu de faire déposer aussi les deux évêques principaux, qui ont le rang après le métropolitain, savoir celui d'Argisch et celui de Buzéu; ils ont cependant réussi, par le débours de sommes non indifférentes, de se maintenir dans leurs places, mais ceci n'était que momentanément, car il y a peu de jours que

1) Bacalbașa.

2) Hatmanul Manolachi Manu, cumnat cu Doamna lui Calimah. Sion, 229.

3) V. p. 60.

4) V. A. Fr., II, 526 și nota.

5) Asupra înlocuirii lui Nectarie cu Dionisie v. *ibid.*, 539 și n. 1.

l'évêque de Bouzéo, Monseigneur Constandio, malgré les sacrifices considérables qu'il avait faits à cette époque, vient d'être obligé par la force de donner sa démission, vu que, suivant les lois du pays, ces premières places d'évêques sont à vie, et aucun d'eux n'en peut être exclu, à moins qu'il ne soit convaincu d'avoir trahi la patrie, ou d'avoir commis quelque autre crime semblable; cet évêque, dont il est question, fut envoyé par le Divan au-devant du prince Kallimachi (qui arriva ici le 4 courant, au soir, et continua sa route pour Constantinople, le 9 au matin) et, durant son absence, le prince obligea les principaux boyars de donner une sentence contre l'évêque, conçue en termes très forts et où on lui reprochait des crimes, qui ne lui ont jamais passé par l'idée; je sais que positivement plusieurs boyars avaient refusé de mettre leur signature à cet écrit injuste, mais il leur fut enjoint avec menaces, de la part du prince, de signer, vu que tel était l'ordre et la volonté de Son Altesse; cet écrit fut envoyé à l'évêque, à sa résidence de Bouzéo, uni à l'acte de renonciation, et il lui fut intimé ou de signer cet acte, ou bien de se voir exilé et dépouillé de tous ses biens; l'ordre pour cet effet avait déjà été émané, en cas qu'il ne signât, et, en conséquence de cela, le grand-chancelier ¹⁾ s'était déjà porté dans sa maison ici en ville, avait forcé les malles et bureaux de l'évêque et rédigé l'inventaire de tout ce qui s'y trouvait; ce dernier, connaissant déjà la manière arbitraire, dont le prince et le Divan agit en pareille occasion, préféra donc de signer l'acte de sa démission et maintenant attend la permission du prince pour pouvoir retourner ici.

Je dois remarquer à Votre Excellence, que l'évêque déposé a occupé sa place pendant une vingtaine d'années avec honneur et qu'il a rendu des services essentiels au pays, en différentes occasions très difficiles et scabreuses, comme lorsqu'il avait été occupé par les troupes turques, lors de l'entrée des armées russes ²⁾, etc., époques auxquelles tous les boyars avaient pris la fuite et abandonné leur pays: cet évêque était aussi, sans contredit, le plus instruit et éclairé parmi tout le clergé, et homme de caractère, qui ne cédait jamais à la volonté arbitraire du prince, ce qui ne tournait point à compte à ce dernier. Outre cette raison et la vue de l'intérêt (car celui, à qui cette place vacante a été conférée, doit l'avoir achetée à très grand prix d'argent), l'on m'a assuré que l'hospodar actuel en voulait depuis longtemps à Son Éminence Monseigneur Constandio, vu que, lorsque ce même prince était ici, il y a à peu près dix-sept ans ³⁾, il voulut lever une nouvelle contribution sur le pays; c'est à quoi l'évêque susdit s'opposa tellement, que le projet du prince n'a pu être mis en exécution.

La personne qui occupe la place de l'évêque de Bouzéo, est un moine très ignorant, et c'est exprès qu'on a fait un tel choix, afin qu'il n'ait que le nom et que l'hospodar, avec ses créatures, puissent s'en servir, suivant leur volonté et bon plaisir.

L'on reproche en silence au consul-général de Russie, qui a, pour ainsi dire, un pouvoir absolu sur le prince, de permettre que de pareilles injustices et actions arbitraires se commettent, tandis qu'il se mêle dans d'autres affaires insignifiantes et dans des affaires de famille même. L'influence qu'a ici le consulat de Russie surpasse la bienséance même, car l'hospodar n'ose entreprendre la plus petite chose sans le consentement du général de Pini.

Les autres consuls, en comparaison de celui-ci, jouissent à la Cour de bien peu de considération, et l'on y a bien plus d'attention pour le moindre officier du consulat russe que pour eux; lorsqu'un sujet russe a quelque procès au Divan, il est sûr de le gagner, fût-il juste ou injuste, car le prince n'ose en rien contredire le consul russe, et ses employés doivent se comporter suivant l'exemple de leur maître. L'on peut dire que le consul-général de Russie est le second prince ici, car il fait tout ce qu'il veut, et chaque jour les principaux boyars en place, avant d'aller à la Cour et après qu'ils en sortent, vont chez lui, pour demander ses ordres; il est vrai que le consul russe est

¹⁾ Marale-Logofët.

²⁾ În războiul de la 1806—12.

³⁾ În 1802.

autorisé de veiller sur les contributions et que le peuple ne soit pas oppressé, cependant il s'ingère aussi en des choses qui ne sont nullement de son devoir; tout homme qui aspire à une place du pays se présente préalablement chez lui, et celui qui a le bonheur de lui plaire ou de se [le] rendre favorable, est sûr d'atteindre son but. L'on m'a assuré positivement que, lors de la nomination du nouveau métropolitain, celui-ci a compté au consul de Russie la somme de cent mille piastres, pour le seconder dans ses vues, ce qui probablement aura contribué à le faire réussir. À l'installation de l'évêque de Bouzéo, Monsieur de Pini aura sans doute aussi eu une bonne portion.

Pour donner un autre exemple de la manière illicite de laquelle l'hospodar-régnant tâche d'accumuler de l'argent, je crois de mon devoir d'instruire Votre Excellence que la Valachie est composée de dix-sept districts, dont les douze forment la grande, et les cinq autres la petite Valachie: dans chaque district, le prince nomme deux ispravniks (gouverneurs), qui y restent pour une année entière, et un samech (caissier); anciennement ces places se donnaient gratis, mais depuis quelques années l'on a introduit l'usage de les vendre, c'est-à-dire que l'hospodar se fait payer quinze à vingt mille piastres par chaque gouverneur et caissier qu'il nomme: le prince actuel, à son arrivée ici, a suivi cette même maxime et il a commis aussi l'injustice, après leur avoir pris tant d'argent, de les destituer presque tous, après un terme de cinq mois seulement, au lieu d'une année; ceux qui ont encore conservé leurs places sont pour la plupart des créatures de Monsieur Pini: l'on a créé de nouveaux ispravniks, desquels l'on s'est fait payer de même; c'est à de pareilles extorsions et à la destitution injuste de l'évêque de Bouzéo que le consul russe devrait s'opposer, et non pas s'immiscer dans les affaires de famille, qui ne le regardent pas.

L'évêque d'Argisch n'a point voulu signer la sentence portée contre Monseigneur Constandio, et l'on prétend que le premier est décidé de demander lui-même sa démission, puisqu'il prévoit probablement que le même sort l'attend.

LXXIX.

1819, Marco către von Schladen, despre banii luați de Pini pentru alegerea
13 August. episcopului de Buzău.

. Je viens d'être assuré de très bonne part que Monsieur de Pini a touché quatre mille ducats du nouvel évêque de Bouzéo.

LXXX.

1819, Marco către von Schladen. despre tulburările din Iași.
13 August.

Mai mulți supuși ruși de cât Germani sunt amestecați în revolta din Iași.

LXXXI.

Marco către von Schladen, despre apropiata sa căsătorie.

1819,
16 August.

. **A** cet effet, j'ai l'honneur de notifier à Votre Excellence, que je me propose de prendre en mariage la fille aînée du docteur en médecine Monsieur Constantin Karakassy, Conseiller de Cour de S. M. l'empereur de toutes les Russies et chevalier de l'Ordre de Saint-Volodimir; c'est une famille très respectable et généralement estimée ici et que Monsieur de Perzoni ¹⁾ connaît très particulièrement ²⁾.

LXXXII.

Von Miltitz către Marco, despre ciumă și purtarea lui Kreuchely.

1819,
25 August.

. **J**'ai reçu les renseignements que vous me transmettez sur les troubles en Valachie et Moldavie; les mesures prises par le baron de Kreuchely à Jassy sont très judicieuses et je me flatte qu'il continuera à agir de même, mais je vous invite à lui recommander la plus grande prudence et modération, tant envers les autorités locales, qu'envers les Agents d'Autriche et de Russie. (Să gereze modest, fără sgomot. Bine a făcut că a cerut «des notions authentiques sur l'existence de la maladie contagieuse»).

LXXXIII.

Von Miltitz către Marco, despre supușii engleji din principate și trimeterea de rapoarte.

1819,
25 August.

(**C**eruse și voia de a protegia pe supușii engleji din Muntenia ³⁾). Refusat, fiind-că Anglia are ministru la Constantinopol și că, după desființarea consulatului engles din principate ⁴⁾, afacerile sunt gerate de Agenții austriaci din ambele țări.)

J'ai lu avec infiniment d'intérêt les notions intéressantes que vous m'avez transmises relativement à la gestion de l'hospodar ⁵⁾ et à ses discussions avec le clergé. (Să-î dea date exacte și imparțiale «sur la vie privée des princes, sur ceux qui les entourent et exercent de l'influence sur leurs déterminations, etc. etc.»)

¹⁾ Pisani?

²⁾ V. asupra doctorului Caracas, Ionescu-Gion, în *Revista nouă*, III, 281 și urm.

³⁾ Marco fusese cancelarul consulului engles din București. V. p. 40.

⁴⁾ V. Macmichael în *Archiva soc. pt. și lit. din Iași*. VII, 27 și n. 19. Desființarea se făcu poate chiar în cursul anului 1818.

⁵⁾ Alecu Suțu. V, pp. 49—50.

LXXXIV.

1819, Kreuchely către Marco, despre pedeapsa răsculaților și mersul ciumei
28 August. din Iași.

(W arschauer ¹⁾) fut déporté, ainsi qu'un certain Servien Iovo, officier russe et un des principaux moteurs de l'éméute, et plusieurs autres, tant Autrichiens que Russes; plusieurs Moldaves furent, dit-on, conduits à Okna, plusieurs reçurent la falanga ²⁾. Le 15, on vint me dire que trois têtes étaient exposées sur des piques, devant le château, et que parmi elles se trouvait celle de Warschauer. (Merge cu Donicî ³⁾); erau niște hoși, uciși lângă Bârlad de Arnăuți. «Parmi ces trois têtes, était celle d'un prêtre.» Ciurma e mică, nu atacă de cât pe oameni săraci. Dughenile-s închise; poporul de jos e consternat.)

LXXXV.

1819, Kreuchely către Marco, despre persistența ciumei și scepticismul popo-
28 August. rului în această privință.

. La peste nous afflige toujours, quoiqu'encore une grande partie du public ne veut croire à son existence, s'appuyant sur sa longue durée sans ravages, sur le contact ininterrompu de la population et, malgré cela, le petit nombre des personnes attaquées par ce fléau et sur ce que, dans presque chaque maladie, on veut reconnaître la peste, qu'elle n'attaque que les petits, et non pas les boyars; sur le petit nombre des morts, etc. Quoiqu'il en soit, il est vrai qu'il règne effectivement une maladie accompagnée de bubons, que les personnes attaquées meurent en peu de jours et que ceux qui en meurent ont de ces bubons ou des taches noires. Cependant, il est vrai aussi que le nombre des morts n'est pas dans une proportion statistique avec la population et que, dans cette saison, où le peuple, particulièrement dans ce carême de quinze jours, vit presque uniquement de gourches ⁴⁾, de melons et de fruits, la plupart non mûrs, les maladies devraient être en plus grand nombre, et probablement le seront, surtout les dysenteries. Depuis quelques jours, les accidents se sont multipliés et avec elles (*sic*) les peureux, ce qui engage le gouvernement de faire fermer la majeure partie des boutiques, des boulangeries, des boucheries, cafés, cabarets, etc. Le tout met beaucoup de gêne dans la ville, et particulièrement la basse classe en souffre: elle qui ne vit que du travail journalier, se voit par là privée des moyens de gagner sa subsistance. La misère devra augmenter de jour en jour. Il me paraît que, dans de pareilles circonstances, on devrait lui donner des secours ou lui procurer du travail.

1) V. pp. 60, 64.

2) Falanga, bătaia la tâlpă.

3) V. p. 56.

4) *Gurken*, pepeni.

LXXXVI.

Marco către von Schladen, despre sprijinul dat de Pini fostului episcop de Buzău și reabilitarea acestuia. 1819, 28 August.

. **A** la suite de mon rapport no. 40 sur la déposition de Monseigneur l'évêque de Bouzéo, je trouve de mon devoir d'informer ultérieurement Votre Excellence que ce prélat a obtenu la permission de venir à Bouccarest, où il se trouve depuis une semaine, jouissant de tout ce qui lui appartient en son particulier et occupant le même hôtel qu'auparavant, tandis qu'on lui avait préalablement assigné son logement dans son couvent.

La manière d'agir du consul-général de Russie dans cette affaire est inconcevable, car lui, qui d'un seul mot aurait pu empêcher cette injustice éclatante, maintenant s'intéresse de toutes ses forces au rétablissement de l'honneur de Monseigneur Constandio, et lui témoigne mille marques d'amitié: c'est par son interposition que la terrible sentence qui avait été donnée contre l'évêque, a été annulée, déchirée en plein Divan par le premier-ministre du prince, par ordre de celui-ci et effacée même des archives du gouvernement; c'est sur cette sentence que Monseigneur Constandio a été forcé de donner sa démission et, malgré qu'elle vient d'être annulée, il reste dépouillé de sa place, car son successeur a été, non seulement installé dans toutes les règles, mais il a reçu même hier, en pleine cérémonie, une pelisse du prince, de même que le métropolite et l'évêque de Rimnik: celui d'Argisch s'est retiré dans son couvent, à 32 lieues de distance de cette ville, et a laissé, à ce qu'on dit, à son homme de confiance ici l'acte de sa démission déjà signé, en cas qu'on l'exigeât.

Ces mêmes boyars qui avaient signé la sentence contre l'évêque de Bouzéo, dans laquelle ils lui attribuaient tant d'infamies, et des crimes mêmes, lui font maintenant la cour, et vont chaque jour, deux ou trois fois, chez lui.

Lorsqu'on avait ouvert les effets de Monseigneur Constandio, l'on assure que l'on y avait trouvé les décorations du grand cordon de Sainte-Anne de Russie, avec les diplômes y relatifs, sur le nom de ce prélat et qu'il avait toujours tenu caché: c'est probablement après cette découverte, que Monsieur de Pini a si vivement pris son parti depuis.

.

LXXXVII.

Marco către von Schladen, despre revizuirea pașapoartelor.

1819,
1 Septem-
bre.

Măsura revizuirii pașapoartelor e luată contra consulului austriac¹⁾, care protege o mulțime de localnici.

¹⁾ Fleischhackel von Hakenau. V. p. 60, n° LXXIII și Ion Ghica, *Scrisori*, ed. a 2^a (București, Socec, 1887), 1820.

LXXXVIII.

1819, Von Miltitz către Marco, despre protecțiile acordate de Kreuchely în
10 Septem- timpul tulburărilor din Iași și înlocuirea episcopului de Buzău.
bre.

(Aprobă cu totul purtarea lui Kreuchely; aceleași recomandări. Acesta ceruse o casă, și Miltitz aprobă, «du moment que l'usage établi assure cette prérogative aux consuls étrangers, en général.») La résolution prise par Monsieur l'Agent d'Autriche ¹⁾ d'adresser au vice consul de Prusse tous les individus non-Autrichiens, dans un moment où le désordre régnait dans la ville de Jassy, était au moins très précipitée, et je comprends tout l'embarras que cette circonstance a dû causer au baron de Kreuchely; je ne désapprouve point la protection provisoire qu'il a accordée à tous ceux qui sans elle auraient été rangés par le gouvernement local au nombre des gens sans aveu, cependant je ne saurais absolument pas déroger aux principes, qui servent de base au système adopté pour les protections.

Les détails que vous me donnez sur l'issue inattendue de l'affaire de l'évêque Bouzéo ²⁾ sont fort intéressants. (Să-î dec amănunte și «sur le système administratif et politique suivi par l'hospodar».)

LXXXIX.

1819, Von Miltitz către Marco, despre cercetarea de către guvernul muntean
10 Septem- a supușilor străini și acordarea de protecții.
bre.

Secretariul Domnului trimisese lui Marco o notă pentru a căpăta numele supușilor prusieni, ceia ce se face. «Je vous autorise par conséquent à concourir à ce but ³⁾ en consentant à ce que les sujets prussiens, présentés au Conseil de revision par des employés du consulat, soient inscrits sur les listes nominatives qu'on se propose de former, mais, pour ce qui regarde l'examen de leurs titres et le droit de prononcer sur la légalité et validité de ces documents, il est exclusivement du ressort des consulats respectifs.» Să se înțeleagă cu consuli Austriei și Rusiei. Să mai anunțe odată stabilirea consulatului prusian, îndemnând pe cei ce stau sub altă protecție, s'o lese, sub pedeapsă de a pierde dreptul de a reclama pe a sa.

1) Raab. V. p. 60, n° LXXI.

2) V. pp. 64 și urm.

3) Liniștea.

XC.

Marco către von Schladen, despre cauza prigonirei episcopului Filitis 1819,
și virtuțile acestuia. 13 Septem-
bre.

. . . . Maintenant je viens d'apprendre le motif, pour lequel l'ex-évêque de Bouzéo a été dépouillé de sa place, et je crois nécessaire de le faire connaître à Votre Excellence.

Le prince-régnant, aussitôt après son arrivée ici, avait résolu de faire changer le métropolite ¹⁾, vu qu'une nouvelle nomination de cette espèce lui était très avantageuse: il proposa donc cette charge à deux des trois évêques, qui succèdent le métropolite, savoir Argisch et Bouzéo: j'ignore pourquoi il ne voulut point entrer en négociation avec le Rimniko; les deux évêques le refusèrent, ne voulant point l'acheter; c'est à cette occasion que l'ex-évêque de Bouzéo répondit: «Si on le juge digne, qu'on le fasse métropolite, mais qu'il ne payera jamais rien pour obtenir cette place, et ensuite commettre des injustices et vexations pour rentrer dans ses fonds.» Ne pouvant donc s'accorder avec ces deux évêques, le prince trouva un autre évêque, titulaire ²⁾ (le métropolite actuel), qui offrit un million de piastres pour cette charge, à condition qu'on lui donnât aussi les revenus d'un de ces principaux évêchés, ce qui fut promis, et fut élu métropolite. Le prince, pour effectuer la convention faite, lui avait assigné l'évêché de Rimniko, mais l'évêque de ce nom a su intriguer et se procurer un certificat, signé par un nombre de boyars de la Petite-Valachie, où se trouve l'évêché de Rimniko, qui déclarent qu'ils sont contents de lui et qu'ils désirent qu'il soit maintenu dans sa place; ce n'est pas ce certificat qui la lui a conservée, mais bien la somme de deux cent cinquante mille piastres, qu'il a payée au prince, d'autres présents, donnés à droite et à gauche, et une bonne portion qu'a reçue le consul-général de Russie; le certificat en question a été aussi organisé par le kaïmakam de Crayova (vice-prince de la Petite-Valachie), qui, par ordre de l'hospodar, a induit les boyars à le signer. Les signatures des boyars ici ne sont considérées pour rien, vu qu'aujourd'hui ils signent une sentence, et demain en donnent un autre, tout à fait contraire, d'après ce que leur intérêt ou la volonté de l'hospodar le leur prescrit ³⁾; si, par exemple, dans une affaire litigieuse, une partie donne du bénéfice aux juges, la sentence est faite en sa faveur, et, si, le lendemain, la partie adverse leur en donne aussi, cette première sentence est annulée par ces mêmes juges, qui en font une tout à fait différente; ce sont des cas qui arrivent très souvent. Il est intéressant, en outre, de savoir, que, suivant les lois de l'église grecque, un prêtre qui a un défaut corporel ne peut point célébrer la messe; par conséquent, l'évêque de Rimnik, qui a la main estropiée, ne devrait point occuper son poste, mais, moyennant l'argent qu'il a donné, on n'y fait point attention: il est de plus très avide pour le gain, et c'est pour faire des extorsions qu'il a tant dépensé pour se maintenir dans sa place.

On peut dire la même chose du métropolite actuel, qui se permet des actions peu convenables, ayant entre autres levé une contribution sur tous les prêtres, qui doivent lui payer 50 à 60 piastres par tête par an; il y a certainement dix mille prêtres dans toute la Valachie, ce qui forme un revenu énorme.

Pour revenir sur la cause de la déposition de l'ex-évêque de Bouzéo, je prends la liberté d'ajouter, que, par tout ce qui a été dit ci-dessus, l'évêque de Rimniko ayant conservé sa place, il a été résolu de donner au métropolite l'évêché de Bouzéo, vu que cet évêque, étant un homme droit, n'a point voulu donner de l'argent; je viens d'être

1) Nectarie.

2) De Sebasta (Sivas).

3) Cf. cazul vistiernicesei Maria, Xenopol, V, 14 și urm.

assuré aussi, de très bonne part, qu'il n'a rien donné au consul de Russie, comme on l'avait prétendu, ce qui est aussi très probable, vu que celui-ci ne s'est point opposé à sa destitution, comme il aurait dû le faire, et, lorsqu'on avait assemblé les boyars, pour les obliger à signer la sentence contre l'évêque, le grand-chancelier les assura publiquement que le consul-général de Russie avait consenti à ce changement. Si effectivement, comme le prétend maintenant Monsieur Pini, la cabale formée contre l'évêque de Bouzéo avait été faite à son insu, le grand-chancelier se serait-il permis de se servir de son nom? . . . N'en aurait-il pas été puni? . . . Rien de tout ceci n'a été fait; au contraire, le chancelier a reçu dernièrement une pelisse du prince, et il continue d'aller soir et matin chez Monsieur de Pini, duquel il est très bien vu.

J'ai déjà rapporté à Votre Excellence la manière frauduleuse, avec laquelle la sentence a été faite contre l'évêque de Bouzéo, à la suite de laquelle sa démission forcée a eu lieu; je dois y ajouter seulement, qu'il n'y a eu que trois ou quatre boyars, avec le métropolitain, qui l'ont signée de leur propre mouvement, n'étant point ses amis, et que tous les autres y ont été forcés. Je crois aussi à propos d'énoncer quelques circonstances en la faveur de l'ex-évêque de Bouzéo, mais qui sont bien positives.

Il y a vingt-six ans qu'il a occupé cette charge marquante, et, depuis sa première année jusqu'à la fin, il n'a jamais haussé les droits qui lui revenaient de son évêché, ce qui est une chose inouïe dans un pays de rapine, pour ainsi dire, où, chaque jour presque, les revenus publics et les employés augmentent; il n'a jamais privé de leurs places ses subalternes, pour les donner à d'autres, moyennant de l'argent, comme cela se pratique ici, en général, mais, s'il en a exclu quelques-uns, dont le nombre est bien petit, c'était à la suite de quelque faute importante qu'ils avaient commise, et pour les en punir; aussi, lorsqu'il a dû dernièrement quitter sa résidence pour retourner ici, tous les habitants de ces lieux, hommes, femmes, vieillards et enfants, environ au nombre de six mille, l'ont accompagné, les larmes aux yeux et en le bénissant, jusqu'à quatre heures de distance, en maudissant ouvertement ceux qui étaient cause qu'ils ont perdu leur père.

Monseigneur Constandio s'est toujours montré généreux envers les pauvres; il a fait établir une école dans l'Épire ¹⁾, sa patrie, ayant donné un fond, les revenus duquel sont pour l'entretien des maîtres et des écoliers; à Bouzéo, il a formé de même une école, qui est entretenue à ses frais, et ici aussi il a toujours un nombre d'écoliers qu'il fait étudier, habiller et nourrir à ses dépenses; avant l'entrée des Russes en ces pays, lorsque la Valachie était occupée par les troupes turques, qui menaçaient de saccager le pays, il fit le sacrifice de sommes considérables aux pachas, etc., ainsi que son oncle, le métropolitain d'alors, Monseigneur Dosithéos ²⁾, pour empêcher le mal qui pouvait arriver au pays; pendant tout le temps que les Russes ont occupé ces deux provinces, il avait érigé et soutenu un hôpital à Bouccarest, dans lequel cinquante soldats et officiers malades étaient entretenus à ses dépenses, ainsi que les médecins nécessaires, etc.; toutes fois qu'une colonne de troupes passait par Bouzéo, il lui donnait nourriture et boisson gratis; voilà pourquoi aussi il a reçu de l'empereur le cordon de Sainte-Anne et d'autres marques de distinction

¹⁾ *Empire*, in copia mea.

²⁾ Dosoftei Filitis (1793—1810). V, *A. Fr.*, II, 447 și n. 5.

XCI.

Marco către von Schladen, despre administrația lui Alecu Suțu, favoriții 1819,
acestuia, partidul «patriot» și influența consulului rus Pini. 13 Septem-
bre.

. . . . Le prince-régnant en son particulier est un homme très affable et doux; on le dit aussi doué de beaucoup de connaissance[s] et de pénétration, c'est ce qu'on peut aussi juger par sa manière de converser, qui est instructive et agréable; mais il est d'autant plus étonnant qu'avec ces qualités personnelles il ne fasse un meilleur choix des personnes auxquelles il accorde sa confiance et les conseils desquelles il met en exécution; ceci lui fait beaucoup de tort et nuit à sa réputation. Sa passion la plus prononcée est une avarice qui surpasse les bornes, et c'est probablement pour satisfaire celle-ci qu'il se prête aux suggestions de personnes peu estimables, qui très souvent lui font faire de faux pas; preuve de cela la manière peu délicate dont il a agi, lors de la déposition de l'évêque de Bouzéo ¹⁾, lequel fait n'est pas honorable pour lui, et l'on prétend même qu'il s'en est bien repenti.

La personne qui a le plus d'influence sur l'esprit du prince est le grand-chancelier actuel, George Philippesco ²⁾, qui n'est point Grec de sa suite, mais boyar noble du pays; c'est un homme qui a bien peu de connaissances, mais il va tous les jours prendre les conseils d'un autre boyar du pays, un certain logothète Alexandre Philippesco, qui est assez instruit, mais qui possède une âme noire et n'a point de principes de religion, ni d'humanité; par conséquent ses conseils ne peuvent être que pervers; le métropolite actuel ³⁾ est la troisième personne de ce triumvirat, et ce sont eux qui dirigent les actions de l'hospodar.

Parmi les Grecs venus avec le prince de Constantinople, il y en a deux qui sont les plus marquants et qui sont admis à son Conseil privé: l'un est son postelnik (premier ministre), nommé Nicolas Slougiaroglou, duquel il n'y a dire ni bien ni mal, puisqu'il est très insignifiant, mais paraît paisible et tranquille; l'autre est le spathar actuel, Vlakoutzi ⁴⁾, qui possède toute la confiance de l'hospodar; il n'a pas non plus de grandes lumières, mais est un peu plus rusé que le postelnik, et connaît assez bien la manière de tirer de l'argent à son profit et à celui du prince, qui, probablement pour cette raison, l'honore d'une bienveillance particulière.

Les autres postes marquants sont presque tous occupés par des jeunes gens de peu d'expérience, parents du prince, mais qui n'ont aucune influence; ils occupent ces places seulement pour en tirer les revenus.

Les boyars du pays sont, en général, des gens sans caractère et soumis aveuglement aux volontés de l'hospodar; ils ne connaissent point de patriotisme, mais leur plus grand mérite consiste à se recommander par des bassesses et une soumission servile aux désirs du prince, afin qu'il leur accorde quelque place, pour pouvoir dépouiller les malheureux villageois; l'hospodar et sa suite de Grecs, qu'il emmène avec lui de la capitale, ne peuvent avoir du patriotisme pour un pays étranger, où ils ne viennent que pour accumuler de l'argent; l'on peut donc s'imaginer à quelles vexations est exposé le peuple, qui est, pour ainsi dire, vendu aux Grecs, par leurs seigneurs même; aussi ce pays, qui jadis était si riche, est en grande décadence, et le manque d'argent se fait sentir journalièrement (*sic*) de plus en plus, car chaque principauté ne fait que l'en évacuer. L'on ne doit pas s'étonner si le villageois ne s'applique pas au travail, car, plus il a,

1) V. pp. 64 și urm.

2) Marele-Logofăt.

3) Dionisie Lupu.

4) V. p. 41 și n. 4.

plus on lui prend, de sorte qu'il ne travaille que pour en retirer ce qui est indispensablement nécessaire pour payer sa contribution et soutenir une vie bien misérable.

Il n'y a que deux autres boyars du pays qui ont tant soit peu du patriotisme, mais, leur nombre étant si petit, leurs conseils sont pour la plupart rejetés par le prince, auquel ils ne tournent pas à compte, ainsi que par la quantité des autres boyars, qui veulent favoriser les intérêts de l'hospodar; parmi ces bons patriotes, je nommerai seulement le principal, qui est le prince Brancovano ¹⁾: ce n'est point un prince grec, mais d'une des plus anciennes familles valaques et dont les ancêtres ont anciennement régné sur la Valachie, sous le nom de Bassaraba; l'empereur Joseph ²⁾, je crois, leur a accordé le titre de princes du Saint-Empire; celui qui vit aujourd'hui, est le dernier de cette famille et n'a point d'enfants; il est le plus riche de tous les boyars en terres, etc. C'est pourquoi il n'a pas besoin d'être trop complaisant envers le prince, pour en recevoir des places lucratives; aussi pour la plupart il vit sur ses terres, mais il a toujours une puissante voix dans les Conseils, comme le plus distingué parmi les boyars.

J'ai déjà instruit Votre Excellence de l'influence illimitée qu'exerce le consul-général de Russie sur le prince; je crois à propos de lui marquer encore, pour preuve de ceci, que M. Nicolas Mavro, qui est le secrétaire intime de l'hospodar pour les relations étrangères, est une créature de M. de Pini, qu'il a fait placer expressément, à ce qu'il paraît, sur ce poste, pour savoir de lui tout ce qui se passe: peut-être est-ce une affaire combinée entre le prince et M. Pini, car Mavro se rend tous les jours diverses fois chez le consul de Russie, quelquefois à minuit même, pour l'entretenir d'affaires secrètes

XCII.

1819,
13 Septem-
bre.

Kreuchely către Marco, despre mersul ciurmei din Iași.

Ciuma a scăzut de câte-va zile. S'a declarat în casele boierilor Coroiu ³⁾, Alexandru Beldiman ⁴⁾ și Alexandru Sturdza ⁵⁾, cari pleacă la țară. S'a înființat un spital la «Klintsche» ⁶⁾. Măsuri foarte aspre. Un bătrân frances, de 72 de ani, Gaillard, se oferă a lecu pe bolnavi cu un balsam inventat de dânsul. Două «lieux de purification», afară din oraș, pe Bahluț, unul la Est, altul la Vest, unde staă suspecții, într'un aer «putride». Hatmanul Răducanu ⁷⁾, ginerele caimacamului Manu, conduce toate măsurile; năcăjit însă de neînțelegerile din Divan, ar voi să demisioneze. Gebauer va fi înlocuit cu doctorul Krauss. Cantemir se plânge, citând casuri, «qu'on exportait les femmes», lăsând acasă pe bărbați. Comunicația cu suspecții nu e riguros interzisă. Spiritele sunt neliniștite: nu garantează că nu va isbucni o a doua răscoală.

1) Marele-Ban Grigore Brâncoveanu.

2) Iosif al II-lea (1765—90).

3) Păharnicul Vasile. V. Sion, 126.

4) Alecu, fiul Marelu-Ban Gheorghe (și autorul *Tragodiiei*). *Ibid.*, 24.

5) Vistiernic supt Ioan Sandu Sturdza.

6) *Illinea*, mănăstire de lângă Iași (pl. Codru, com. Galata).

7) Roset. V. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 94.

XCIII.

Kreuchely către Marco, despre o răscoală a Arnăuților din Iași.

1819,
13 Septem-
bre.

. **A**ujourd'hui nous eûmes une scène d'une nouvelle espèce: un Albanais doit avoir, je ne pus savoir encore par quelle cause, menacé l'ispravnik de Jassy, Beldiman ¹⁾, d'un coup de pistolet. On voulut l'envoyer à Okna. Les Arnauts se soulevèrent, menacèrent les boyars, qui s'enfuirent de la Cour. Déjà ces strélitz ²⁾ de nouvelle espèce avaient sellé leurs chevaux et voulaient quitter la ville (ce qui, dans ce moment, pourrait avoir de mauvaises suites), lorsque le hetman ³⁾ les tranquillisa, dit-on, avec des ducats.

XCIV.

Kreuchely către Marco, despre răscoala Arnăuților din Iași și cauzele ei.

1819,
27 Septem-
bre.

. **O**n avait envoyé un Arnaut en ordonnance à un poste extérieur; il devait y rester douze jours, pour lesquels on lui donna six piastres pour subsister. Avec 20 paras par jour, il le put d'autant moins, lui et son cheval (si toutefois il achetait le fourrage; ce que je doute, quoiqu'on dise, car ces Messieurs savent déjà s'en procurer), il le peut d'autant moins . . . que ces gens sont accoutumés de vivre assez bien, et que les nouveaux venus, s'ils n'y sont habitués, en prennent bien vite l'habitude des anciens. Cet homme donc, n'ayant plus rien pour vivre et mécontent de ce qu'on le pourvoyait si mal, revient à Jassy; il faisait déjà nuit, lorsque, à l'entrée du faubourg, le hasard le fit rencontrer avec M. Beldiman, ispravnik de Jassy; les chevaux de ce dernier le heurtèrent. Il dit des injures au cocher. Le cocher réplique. Une dispute verbale s'engage; quelques-uns même veulent que le cocher lui ait donné un coup de fouet. L'Arnaut, emporté, tire trois fois le pistolet sur le cocher ou sur M. Beldiman, qui s'en était mêlé; le pistolet cependant ne prit feu. — Beldiman avait quelques *panziri* ⁴⁾ (?) avec lui; ordonna de saisir l'Arnaut; il se défend, mais succombe au nombre, fut conduit au château et remis à la garde. À cette occasion, il est naturel qu'il reçut quelques coups, non mal appliqués. Le lendemain, le Divan condamne l'Arnaut aux mines d'Okna. Ses amis s'émeuvent et font des prosélytes, et une trentaine entre dans le palais. Leur paye, que la vestiarie avait négligé de leur faire escompter, fournit une nouvelle matière aux réclamations. Ils menacent les boyars, exigent l'absolution de leur camarade et annoncent leur départ instantané, si on ne satisfait à leurs prétentions. Les boyars s'effrayent, fuient d'un côté et d'autre. Le postelnik Riso ⁵⁾ pourtant se mêle à eux, qui ne veulent l'écouter. Cependant on avait ordonné le paiement de leur solde. Les boyars

1) Alecu sau Dumitrachi.

2) Miliție rusească, distrusă de Petru-cel-Mare.

3) Gheorghe (Iordachi) Balș. V. p. 53 și n. 6.

4) Panziri? În copie stă «Pancins».

5) Iacovachi, caimacam. V. Drăghici, II, 108. E autorul unei frumoase cărți, intitulată: *Histoire moderne de la Grèce depuis la chute de l'empire d'Orient* par Iakovaky Rizo Néroulos, ancien premier ministre des hospodars grecs de Valachie et de Moldavie (Geneva, Cherbuliez, 1828, in 8°). Volumul are însemnătate și pentru istoria noastră.

quittent l'un après l'autre la Cour; quelques-uns même y abandonnent leurs pantoufles, perte, dont ils ne s'aperçurent qu'en arrivant à leurs hôtels. Les Arnauts persistant sur leur départ, le postelnik Riso revient à la Cour et ne peut les calmer; ils demandent l'assurance du pardon de leur camarade par écrit. Enfin, on leur envoya le hetman George Balsche qui, partie en les flattant, partie leur donnant de l'argent, partie par le pardon accordé à leur camarade, parvint à les tranquilliser. Plusieurs particularités pourraient donner matière à quelques réflexions. Un Arnaut se croit autorisé de tuer, parce qu'il se prétend offensé par un cocher. Ses camarades se trouvent offensés, parce qu'il avait été arrêté et battu par les gens de l'ispravnik et de ce que les boyars s'arrogent le droit de le condamner à Okna, pour avoir voulu tuer le prince et leurs chefs, disent-ils, ont seuls le droit de les juger; ils veulent quitter la ville pour aller au-devant du premier, pour lui demander satisfaction. S'ils partent, qu'a-t-on à craindre? Un esprit mutin règne encore dans la ville, la contagion continue et contre elle les mesures rigoureuses qu'on juge nécessaire d'employer. Le départ pourrait donner courage aux plus mal intentionnés et des suites fâcheuses pourraient en être le résultat. Il faut donc céder? Mais, en cédant, n'a-t-on pas à craindre de mauvaises suites d'un autre genre? Oui, car cette milice insolente en deviendra plus insolente . . . , s'opposera à toute punition des excès, auxquels elle n'est que trop portée et finira à prescrire des lois au prince même. Est-il possible de s'opposer à eux? . . . De tous les Arnauts, il n'y en avait qu'une trentaine qui s'étaient mutinés; les autres étaient demeurés tranquilles. Vous devez montrer plus de fermeté, leur faire entendre que c'était le prince qui condamnait, par la voie des kaïmakams . . . et non les boyars, comme tels . . . que punition sévère serait la suite de leur émeute; leur dire . . . que ce n'est qu'en se soumettant, qu'ils pourront espérer d'obtenir la grâce de leur camarade. S'ils s'obstinent encore, employez la force! Si vous ne vous fiez pas aux Arnauts restés dans l'ordre, bientôt vous aurez quelques centaines de Serviens à votre disposition: il vaut mieux perdre quelques mauvais sujets que de se laisser prescrire des lois par ceux qui doivent en être les exécuteurs . . .

En général, ou MM. les kaïmakams n'ont pas les pouvoirs nécessaires, ou ils ne savent les faire valoir, ou ils ne veulent s'en servir. — Que d'ordres donnés et ou mal exécutés, ou tard exécutés, ou pas exécutés par ceux auxquels ils furent adressés! Au Divan règne une espèce de confusion . . . , car chaque boyar y a sa manière particulière de voir, et rarement les têtes s'accordent . . .

XCV.

1819,
27 Septem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre mersul ciumei din Iași.

Arnăuții vrea să iasă înaintea Domnului, pentru a se plânga: numai 30 se răsculase. Caimacamii n'au puterea necesară, nici nu voesc s'o întrebuințeze, câtă o aș. Divanul e în confuzie: în oraș, tulburări și neînțelegeri continue. La Hlince, după relația doctorului Lorenzo, din 430 de bolnavi aș eșit 370 de morți. La 18 seara a murit de ciumă archidiaconul episcopului de Roman¹⁾, în casa acestuia. Ciuma s'a declarat în casele Pașcanului²⁾. «Tout est en terreur, fuit et se garde». Fiul secretariului vistieriei, Stavri, e bolnav. «Prenons que la population de Jassy soit de 30.000 âmes.» După datele oficiale, de la 8 Iulie la 11 Septembrie st. n. aș fost 476 de morți.

1) Gherasim. V. Drăghici, II, 127; Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, passim; Melchisedec, *Chronica Romanului*, II, 174-90.

2) Constantin (v. pp. 88, 103) sau Gheorghe (v. p. 78).

XCVI.

Marco către von Schladen, despre sosirea noului Domn al Moldovei, 1819,
Mihai Suțu, în Muntenia. 2 Octom-
bre.

. . . . Je trouve de mon devoir d'informer Votre Excellence que le nouveau prince de la Moldavie est arrivé le 26 septembre à une terre située à trois lieues de cette ville, appartenante à son père ¹⁾, où il a passé quatre jours avec ses parents, qui y ont été à sa rencontre, et, le 20 septembre l'après-midi, il a continué sa route pour la Moldavie; notre hospodar a été le trouver à la dite campagne, ainsi que toutes les personnes marquantes de notre ville: le consul-général de Russie ²⁾ y a été aussi, avec sa suite; j'aurais fait de même, si une maladie, qui depuis vingt jours me retient à la maison, ne m'en aurait empêché, mais je lui ai adressé une lettre fort polie, pour le complimenter et lui faire mes excuses. Avant de partir, l'hospodar de la Moldavie a rendu la visite au nôtre, dans une maison de campagne, à une demi-heure loin de la ville, mais il n'est point entré dans la ville-même, n'étant point d'usage que deux hospodars-régnants se rencontrent dans une même capitale

XCVII.

Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei din Iași. 1819,

(Tot durează ciurma.) On espère que l'Altesse du nouveau prince ³⁾ intimidera la méchante. Hier cependant j'appris qu'elle avait attaqué . . . le Juif tapissier de la Cour, le même qui avait fait tous les sofas et matelas, et jusqu'au trône du hospodar. On prétend que la Cour est consternée. (1.600 de oameni sunt «exportați» său în lazarete.) 13 Octom-
bre.

XCVIII.

Kreuchely către von Schladen, despre sosirea unei comisii sanitare austriace și mersul ciumei. 1819,
27 Octom-
bre.

Se zice că o nouă comisiune austriacă a venit în țară pentru a se informa asupra ciumei: a constatat bune măsuri la Iași, rele la Botoșani, unde se spune că totuși boala a încetat. Carantina s'a stabilit la Boian ⁴⁾ și Sculenă. În capitală, Krauss e numit pentru oraș, Gebauer pentru mahalale. Dar acesta se compromite, e arestat la domiciliu și expulsat apoi, la 21 Octombre ⁵⁾.

1) Beizadea Grigore, fiul lui Mihalache Suțu. Drăghic, II, 108. Mamă-sa era Catinea Dudescu, Ghica, *Scrieri*, 92.

2) Pini.

3) Mihail Suțu.

4) Sat în Bucovina, la graniță.

5) V. p. 76.

XCIX.

1819,
5 Novem-
bre.

Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei și portarea lui Mihael Suțu.

(Ciuma crește la Botoșani¹⁾. La 13 Octombrie st. v. erau 105 bolnavi; de atunci până la 20, au fost 75 de morți.) Le prince-régnant s'est déclaré que lui seul et de sa propre caisse voulait porter les frais occasionnés par cette maladie . . . Cela fit une bonne sensation sur leurs²⁾ esprits . . .

C.

1819,
13 Novem-
bre.

Kreuchely către Marco, despre intrarea solemnă în Iași a lui Mihael Suțu, petreceri și numirea de boieri.

. . . . La princesse, lors de son entrée solennelle, fut accompagnée des corps de la hetmanie et de l'agie; son carrosse était entouré de la garde albanaise à pied du prince et suivi des carrosses des dames moldaves, qui à cet effet s'étaient rendues à Galatha. Bien avant son arrivée, Mesdames de Raab et de Pisani³⁾ étaient venues au château. Elles devaient être présentées à la princesse; tel avait été le désir de M. de Raab. Ces dames restèrent chez la princesse jusqu'à la fin des fins; quelques personnes se formalisèrent de cette persévérance. Le prince avait le même cortège qu'à son arrivée, le 11 octobre, avec la différence qu'à son entrée solennelle, il était plus nombreux et plus brillant. La bourgeoisie étrangère, au moins la prussienne, y était

Non seulement plus de vingt Prussiens montèrent à cheval, mais ils se firent précéder par la musique italienne⁴⁾, pareillement à cheval. Les sujets autrichiens et russes se joignirent à eux. Leur nombre pourtant n'était pas considérable, car on dit qu'il n'y avait qu'un Autrichien et un Russe. Le prince n'ignore pas l'attention des sujets du roi, et j'ai lieu de croire que cela lui fit plaisir, comme, en général, il me paraît assez favorablement disposé pour les sujets de Sa Majesté. Après que le prince eût donné le caffetan aux individus dont j'ai fait mention dans mon n° 265), il se retira dans son cabinet pour échanger la kuka contre son kalpak de *samur*⁶⁾, etc. Dans cet intervalle, on remplaça le trône dans la salle du trône ordinaire. C'est là qu'il distribuait les pelisses d'honneur. Les boyars qui les reçurent, au nombre de 12, furent: le Divan-Effendi, le métropolitain, les deux kaïmakams, envoyés par le prince, savoir: le postelnik Manos et le postelnik actuel, Riso; les quatre Grands-Logothètes: Grégoire Sturdza, George Pashkan, Tshundo Balsche⁷⁾ et le Grand-Logothète actuel, Aleko Sturdza; les Grands-Vestiers: George Rosnovan, Sandolaki Sturdza et le Grand-Vestier actuel, Aleko Sturdza⁸⁾

1) Cf. bucată precedentă.

2) Ale boierilor.

3) Soțiile Agentului austriac și consulului rus.

4) Cf. Beldiman, în Kogălniceanu, III, 349, v. 59.

5) Lipsește.

6) Samur.

7) Constantin Balș, zis Ciuntu. Erbiceanu, 94.

8) Cum se vede, e a doua oară același nume. Greșala stă în aceea că, în loc de Dumitrachi Sturdza, Mare-Logofăt (v. Erbiceanu, 94, 361, etc.), consulul a scris tot *Alecu*.

et enfin le hetman. . . Rodokan; tous membres du Divan des kaïmakams, dans l'absence du prince.

Le lendemain, 1 novembre (20 octobre), ils furent chez le prince lui rendre leurs actions de grâces et donner le *bakshish* aux gens de la Cour. Après la cérémonie des pelisses, l'audience des consuls eut lieu, après quoi le prince se rendit dans le salon de la princesse et les dames lui baisèrent la main. Le soir, en conformité de l'ordre donné, la ville était illuminée et, malgré la pluie qui tombait à verse, les rues remplies de voitures et de carrosses; on dit même que le prince, d'un côté, et la princesse, de l'autre, ne craignirent pas le mauvais temps.

Dimanche, le 7 novembre n. st., le prince nomma aux grandes charges. Le Grand-Logothète Aleko Sturdza fut confirmé; M. George Rosnovan fut Grand-Vestiar; M. Aleko Pashkan, vornik des *abrotte* 1), M. Manos, hetman et M. Grégoire Ghika fut fait aga. Le soir même, le postelnik Riso donna un bal, auquel le prince et la princesse assistèrent; aucun consul n'y avait été invité.

Le onze, il y eut cercle, souper et bal à la Cour: il n'y eut que des Grecs et des Moldaves. Hier il y eut bal chez M. G. Ghika.

Aujourd'hui arriva le père du prince. Il fit son entrée avec un brillant cortège, que le prince lui avait envoyé pour le recevoir. L'hospodar lui-même fut à sa rencontre, à cheval, à quelques centaines de pas au delà des portes de la Cour, et marcha devant lui. Au grand escalier on mit pied à terre. Le prince baisa la main de son père, qui embrassa son fils avec tendresse. Les boyars furent admis à l'audience. Ce soir, dit-on, il y aura un souper dansant et demain grand bal

CI.

Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei în Moldova.

1819, -
19 Novem-
bre.

. Le fléau de la peste (s')augmente, au lieu de (se) diminuer, et, particulièrement à Potutchan 2), elle doit faire des ravages. Ici l'on exporte 4—5 jusqu'à 9 familles par jour, nouvellement attaquées. Le Divan fut ajourné le 10 et le 11; la Cour, ou, pour mieux dire, le palais fut fermé au vulgaire

CII.

Kreuchely către Marco, despre purtarea Domnului și boerilor Moldovei față cu străinii. 1819,
19 Novem-
bre.

(Curtea e acuzată de Austriaci, că închide supuși imperiali și engleji.) Du reste, il est constant que le prince paraît prévenu contre les étrangers, en général, et

1) De aproșii.

2) Botoșani. Cf. p. 77.

que les boyars, tel besoin qu'ils ont de ces mêmes étrangers, les laissent, parce qu'ils ne peuvent les traiter à leur gré. (Ce vor face însă fără negustori și arendași străini?) Déjà [on] leur prédit le retour du temps, où ils donnaient une terre en ferme pour quelques pièces de toile de Hollande, fabriquées en Galicie, ou pour quelques okas de café et un pain de sucre, etc., etc. (*sic*).

CIII.

1819, Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei în Moldova.
25 Novem-
bre.

(Ciumă la Frumoasa 1); egumenul fuge în via mitropolitului 2). În ziua de 22, situația e mai bună. Boala se declară la un oare-care «Monsieur Vasilika» și în alte șese case. La 23-6, puține casuri. La 25, sara, se află vestea falsă că «Vasilika» ar fi murit la Stânca 3), dar e fals.

CIV.

1819, Kreuchely către Marco, despre luxul lui Mihai Suțu, petreceri și plimbări.
26 Novem-
bre.

. . . . La Cour du prince continue d'être brillante, et je fus invité par le hetman Constantin Rossetti, dit Bibica 4), pour tous les dimanches au soir: la même invitation eut lieu près de l'Agent de l'Autriche et le consul de Russie. Le 8 a. st., jour de St. Michel et fête du prince, fut célébré solennellement: le prince reçut les autorités du pays, les consuls, etc.; à 11 heures à la turque, grande table de 132 couverts (la place n'en permit pas davantage) et bal. MM. de Raab et de Pisani furent, avec leurs épouses, invités à ce dîner par billets d'invitation, dans lesquels il ne fut fait aucune mention de MM. leurs employés, ce qui fut cause que, de l'Agence d'Autriche, M. de Raab fut seul complimenter le prince. M. de Pisani fut pareillement seul; j'ignore si par la même raison. J'avais avec moi le pasteur de l'église évangélique 5), et, comme on n'avait présenté qu'à moi une chaise, le prince lui-même en ordonna une pour le pasteur. La grande rue, qui conduit au palais même, [fut illuminée] 6) par ordre de la Cour. MM. de Raab et de Pisani dansèrent passablement.

Les Moldaves s'intriguent de ce qu'ils appellent le faste du prince, ainsi que de sa suite nombreuse. Nikoletto fut appelé à la Cour, en qualité de pétschar (?); cependant il est douteux s'il y restera, quoiqu'il devait recevoir 400 (?) piastres par jour, mais payables tous les trois mois seulement.

Le prince sort souvent dans une calèche à deux chevaux, accompagné de son

1) Mănăstire lângă Iași.

2) Veniamin Costachi.

3) Sat în jud. Iași, pl. Braniștea, com. Stânca.

4) Asupra cărui v. *A. Fr.*, II, 574 n. 2.

5) Harte, mai târziu vice-consul prusian la Iași.

6) În copie se află o lipsă, pe care am căutat a o împlini ast-fel.

jeune fils seulement, qu'il paraît aimer beaucoup, sans aucune autre suite que deux Arnauts, ou bien un Arnaut et un domestique derrière la voiture. Le 25, il sortit à cheval, quoique le temps n'était pas fort agréable. Derrière lui, son petit beïsadé, pareillement à cheval; derrière celui-ci, le postelnik actuel, Riso, et quelques autres courtisans, avec quantité d'Arnauts. La princesse sort très souvent pour se promener en voiture, à Copo 1), ou bien pour aller chez sa belle-sœur, Madame de Riso 2)

CV.

Kreuchely către Marco, despre măsuri lui Calimah contra ciumei.

1819.
26 Novem-
bre.

. . . . Lorsque, le printemps dernier, la peste se plut de se domicilier à Jassy, le ci-devant prince Charles Kallimachi assembla quelques-uns des premiers boyars, parmi lesquels se trouvait M. de Rosnovan, aujourd'hui grand-trésorier actuel. Le prince leur dit : «Messieurs, lorsque, l'automne dernier, nous fûmes affligés de la peste, le public se plaignait que les malheureux, attaqués et suspects, n'étaient pas traités avec l'humanité qu'ils étaient en droit d'exiger. Je vois en vous les pères de la patrie et, comme tels, je vous nomme commissaires, pour présider à ce malheureux travail. Quant aux frais, j'y pourvoirai de mes propres moyens. Vous pourrez en disposer, mais», ajouta-t-il, «je désire en revanche qu'aucune juste plainte ne puisse m'être portée contre l'administration.» M. de Rosnovan, entre autres, lui répliqua : «*Effendi, nous reconnaissons avec gratitude la confiance dont vous nous honorez, nous nous appliquerons de nous en rendre dignes, et veillerons, en autant qu'il dépendra de nous, à ce qu'aucune juste plainte ne vous soit portée. Quant aux dépenses, il serait injuste que vous les portassiez seul —, nous les porterons nous! C'est-à-dire tous les boyars, à proportion du nombre de leurs skotelniks* 3)»

CVI.

Kreuchely către von Schladen, despre măsuri de poliție și omoruri în Iași.

1819.
26 Novem-
bre.

. . . . Bientôt après son arrivée, le prince fit sévèrement défendre de tirer en ville des coups de fusil ou de pistolet, et cette défense fut communiquée à tous les consulats. Un Arnaut, qui y contrevint, devait être cloué par l'oreille à la porte du château . . . De longues instances de la part de ses camarades que cette peine fut commuée en exil . . . Telle bien calculée que fût cette mesure du prince, elle ne put cependant empêcher que quelques meurtres n'eurent lieu et qu'on ne trouvât trois ou quatre Juifs assassinés dans la

1) Copoî, primblarea din Iași. E reprodukt, cum era pe atunci, în descrierea călătoriei lui Macmichael (*Journey from Moscow to Constantinople*, Londra 1819).

2) Pentru luxul lui Suțu v. Drăghici, II, 109. Cf. *A. Fr.*, II, 555.

3) Cf. p. 52, n° LVIII.

rue et une Juive dans la maison. Ces petites expéditions ne se firent pas avec l'arme à feu, mais avec le couteau, et on veut même avoir observé aux blessures, qu'elles furent faites avec le même poignard . . . À un certain boyar fut volée de la maison une cassette avec environ 2.500 piastres; mais, plus encore, cette cassette contenait des documents de famille, qui, dit-on, pourront causer au propriétaire des pertes considérables . . . La nuit du 20 au 21, on fit par derrière un trou dans le mur du logement de l'horloger Kamenski et emporta toutes les montres qui se trouvent chez lui; on emporta aussi celles dépourvues de leurs boîtes. Le 22 au matin, Kamenski trouva sur sa fenêtre, et même très bien enveloppées, toutes ses montres non montées . . . On n'a encore aucun indice ni des assassins, ni des voleurs. Ces événements font d'autant plus de sensation ici, qu'on n'y est pas accoutumé . . .

CVII.

1819,
28 Novem-
bre.

Von Miltitz către Marco, despre mulțămirea cu serviciile sale.

. . . Il m'est fort agréable de pouvoir vous donner le témoignage d'un zèle et d'une intelligence qui ne me laissent rien à désirer . . .

CVIII.

1819,
6 Decem-
bre.

Kreuchely către Marco, despre mersul ciumei, măsuri în potrivă-i și purtarea lui Mihai Suțu.

(Ciuma scade.) Depuis six jours le prince fit fermer la ville, c'est-à-dire défendre la sortie de ses mille issues, et de même l'entrée en est défendue pour 40 jours, disait-on. (Fie-care casă trebue să expue zece zile afară toate ale ei și să fie spălată; servitorii noi să se îmbăieze. Frigul e favorabil. De la 1 Novembre st. v. până la 20, după note oficiale: 99 de bolnavi, 77 de suspecti, 52 de morți, 45 de convalescenți. De la 25 sau 26, Curtea e închisă pentru cei ce n'au billet de la Cămăraș. — Nu numai pentru ciumă, «mais aussi pour écarter la foule importune», îi spune cavalerul le Jeune, «instituteur chez l'hospodar-régnant.»¹⁾ J'appris aussi que le prince, ces jours-ci, avait fait cesser les appointements de 50, 100, 150, etc. piastres, qui se payaient aux petits employés près des affaires de la peste, en leur faisant encontre la promesse, que, si, dans l'espace de 20 jours, la peste sera extirpée, il donnera le caltan à chacun d'eux . . .

¹⁾ Autorul traducerei franceze a lui Raicevič (cu numeroase note), apărute în 1822. *Voyage en Valachie et en Moldavie, avec des observations sur l'histoire, la physique et la politique, augmenté de notes et additions pour l'intelligence de divers points essentiels.* Traduit de l'italien par M. J. M. Lejeune, professeur de littérature et professeur particulier de Son Altesse le prince de Moldavie (Paris, Masson et fils, 1822, in 80).

CIX.

Von Miltitz către Marco, despre cercetarea titlurilor de supuși străini în principate. 1819,
10 Decem-
bre.

. . . . En réponse à votre rapport n° 75, je m'empresse de vous observer que j'ai lieu d'être persuadé que le consulat de Russie n'acquiescera en aucun cas à la demande de l'hospodar d'examiner les titres des individus jouissant de la protection russe et domiciliés ou séjournants en Valachie. (De cel austriac nu știe, neatârând de nunciatură. El să combată, măi ales că nu proteje raiale, «l'intention secrète ou manifeste du gouvernement local d'épurer les protections».)

CX.

Giacomelli ¹⁾ către von Miltitz, despre situația sa în trecut. 1820,
18 Ianuar.

. . . . N é en Toscane, domicilié en Valachie et attaché à la Maison Marco depuis 22 ans, j'ai été chargé, à deux différentes époques, du vice-consulat de France et d'Angleterre à Crayova

CXI.

Adresă a guvernului moldovean către vice-consulatul prusian din Iași. 1820,
2 Februarz).

. . . . Gott sey Dank! Die lästige Krankheit, die Pest, hat völlig aufgehört, und es zeigen sich schon seit mehreren Wochen weder in der Hauptstadt Jassy, noch an irgend einem Orte in dem Fürstenthum Moldau Spuren davon. (Străjile de la carantine au fost rechemate.)

¹⁾ V. n° CXXII. Fusese însărcinat cu gerarea afacerilor consulatului după moartea lui Marco, «un fonctionnaire également distingué par son zèle, son intelligence et son désintéressement» (24 Decembre 1819.)

²⁾ Sui vechiul ?

CXII.

1820, Alexandru Suțu către von Schladen, despre numirea drept consul a
27 Iunie. lui Kreuchely.

Monsieur le comte,

En recevant, etc., j'ai pu connaître avec une satisfaction vivement sentie la nomination de M. le baron de Kreuchely au poste du consulat de Sa Majesté prussienne en Valachie, vacant par le décès du sieur Jean Marco ¹⁾.

Les qualités personnelles de ce nouvel employé, soutenues par les instructions, aussi sages que bienveillantes, de Votre Excellence, deviennent un bien sûr garant de la régularité qu'il apportera dans toutes ses transactions et du zèle qu'il déploiera à mériter . . . les suffrages de Votre Excellence.

C'est cette conviction . . . qui m'impose présentement l'obligation de vous témoigner . . . toute la satisfaction que j'en éprouve; je me flatte aussi que Votre Excellence me fera la justice de croire que je n'ai rien de plus à cœur que de contribuer efficacement et par tous les moyens qui sont en ma disposition à l'arrangement de tout ce qui peut avoir un rapport quelconque avec le gouvernement qui m'est confié, sûr qu'en atteignant ainsi le but que je me propose et qui tend invariablement au maintien du bon ordre et à assurer aux sujets de Sa Majesté Prussienne, qui se trouvent en Valachie, la jouissance d'une parfaite tranquillité, j'acquerrai un titre de plus à la haute bienveillance de mon gouvernement.

Veuillez, etc. ²⁾

Alexandre de Soutzo, prince.

CXIII.

1820, Von Miltitz către Kreuchely, despre titlul de dat Domnului Munteniei.
10 Iulie.

. . . . Vous ferez très bien de lui ³⁾ adresser dans toutes les occasions le titre de «Monseigneur» et d'«Altesse Sérénissime»; cette courtoisie ne porte nulle atteinte à votre dignité, et vous connaissez assez bien le caractère des Grecs pour ne pas être dans le cas de douter du plaisir qu'elle fera à ce prince

1) V. prefața.

2) Beratul pentru numirea lui Kreuchely la București, în locul lui Marco, mort la 12 Decembrie 1819, poartă data de 5 Gemazi-el-auel [1235] (19 Februar 1820). Hurmuzaki, *Suf.* I^a, 312-3.

3) Lui Alecu Suțu.

CXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea prin Muntenia a unui German. 1820,
18 Novem-
bre.

Va împlini recomandațiile relative «au professeur Schweiger de Königsberg et le but de son voyage» ¹⁾.

CXV.

Von Miltitz către Kreuchely, despre purtarea necuviincioasă a lui Alecu Suțu față cu ministrul german, von Schladen. 1820,
11 Decem-
bre.

Se miară că Domnul n'a întors visita lui Schladen ²⁾; datorita sa era să încu-
noștiințeze pe Trimes de acest obicei. Caragea a răspuns «sur-le-champ» visitei baro-
nului de Senfft, în trecere prin București ³⁾. *Incognitul* a fost lăsat la o parte prin mergerea
la palat și venirea la bal. Mehmendarul e prea «petit sujet», ca și «le sieur Mavro ⁴⁾», qui
peut obtenir quelque célébrité parmi les gazetiers, en rédigeant la feuille qu'il se pro-
pose d'écrire depuis son retour de Paris, mais qui n'était certainement pas fait pour
être chargé de préférence de la commission qu'il a reçue».

CXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea lui von Schladen prin Muntenia. 1820,
14 Decem-
bre.

. . . . Aussitôt que je reçus la particulière de Son Excellence, en date de
25 septembre, par laquelle elle voulut bien m'annoncer son prochain départ de Constantinople,
en exprimant le désir de lui faire trouver, soit à Varna, soit à Rustshuk, les renseigne-
ments nécessaires pour faciliter son voyage par la Valachie, sans beaucoup de délai, je
me rendis chez l'hospodar pour lui donner la nouvelle de la prochaine arrivée incog-
nito dans la principauté, en le priant de vouloir bien donner les ordres nécessaires,
tant pour les chevaux de poste, que pour un logement convenable, afin que Leurs Ex-
cellences et leur suite puissent se reposer convenablement des fatigues de leur voyage.
Son Altesse me promit avec promptitude de faire tout ce qui dépendra d'elle, et, le
lendemain matin, le hatman Mavro, secrétaire des relations étrangères, vint chez moi,
pour se concerter avec moi sur la réception du ministre. Je lui assurai que Son Ex-

¹⁾ Aug.-Fred. Schweigger (1783—821) a fost un distins botanist și zoolog.

²⁾ Ambasadorul prusian, care plecase în concediu. V. n^o CXVI.

³⁾ V. *A. Pr.*, II, 499.

⁴⁾ Asupra lui Neculai Mavru mai v. n^o CXVI și aiurea.

cellence voulait l'incognito et, par conséquent, point de solennité, et que je priais seulement ce qui tentait (*sic*) à une commodité convenable; tout fut promis, et l'ordre donné au kapi-kiaya du hospodar à Gyurdsow de recevoir, loger, soigner la table, chevaux, etc. de Leurs Excellences, aussitôt qu'elles auront traversé le Danube, jusqu'à Bucherest. Jugeant que le voyage par la Bulgarie serait le plus pénible et Son Excellence m'ayant donné l'alternative de lui faire tenir des renseignements à Varna ou à Rushtchuk, je crus devoir envoyer un employé du consulat à Varna, afin de conduire Son Excellence par la Bulgarie. Cependant, le drogman, sieur Lorenti, était malade depuis longtemps et M. Giacomelli d'une fièvre intermittente, mais forte, et, le sieur drogman Chinko m'étant d'autant plus nécessaire qu'il ne me restait aucun autre employé¹⁾, je résolus d'accepter l'offre officieuse du sieur Joseph Raimondi, frère du drogman de Prusse à Jassy, et l'envoyais à Varna, pour y attendre Son Excellence. Il partit le 12 octobre et je le fis accompagner par mon Albanais et un Tatar: le dernier, pour quitter Varna, au moment où Son Excellence mettrait pied à terre, afin de m'en avertir. Je pris cette précaution afin d'être averti à temps, non seulement pour pouvoir me rendre aux frontières de la principauté y recevoir le ministre, mais principalement afin que tout soit convenablement préparé à l'arrivée de Son Excellence. J'écrivis en même temps au commandant de Rustsuk, Ibrahim-bey.

(Raimondi, aflând că ministrul vine pe uscat, se întoarce.)

Son retour me chagrina d'autant plus que, par la particulière dont je fus honoré du ministre . . . , Son Excellence pouvait arriver d'un moment à l'autre. Si j'eusse été sûr du moment de son arrivée, j'eus été moi-même l'attendre à Rustshuk, mais, dans l'incertitude, et ma présence étant nécessaire à Bucherest, le 30 au matin, je fis partir pour Gyurdsow M. Giacomelli, quoique malade encore, le faisant accompagner par un Albanais et un Tatar. En attendant, j'avais pressé le gouvernement de décider la maison où devraient loger Leurs Excellences, afin de pouvoir faire les préparatifs nécessaires pour la cuisine. M. de Mavro vint chez moi de la part du prince, pour m'assurer que Son Altesse aurait soin du tout. Enfin, après bien de courses et de billets échangés, j'en reçus une, qui me parut acceptable et dont, en effet, Leurs Excellences furent contentées. — M. Giacomelli cependant attendait le ministre d'un jour à l'autre, s'ennuyait un peu dans la société des Turcs de Rustsuk et Gyurdsow, m'assurant pourtant dans ses lettres qu'il attendrait, s'il le fallait, jusqu'au printemps, et ne quitterait son poste pas plus qu'un soldat fidèle à son devoir. L'arrivée de Monsieur de Marselius²⁾, secrétaire de l'ambassade de France, qui arriva à Rustsuk le 9 de novembre, donna lieu à un quiproquo assez plaisant. M. Giacomelli (qui) lorsqu'il n'était pas lui-même à Rustsuk, y tenait ou l'Albanais, ou le Tatar, pour être aussitôt informé de l'approche de Son Excellence. Arrive M. de Marselius et le Tatar vint porter la nouvelle que le ministre était arrivé. M. Giacomelli s'empresse de le rejoindre, en l'assurant qu'il s'estimait heureux de voir arrivée sans accidents Son Excellence, qu'on attendait depuis si longtemps. M. Marselius lui dit que probablement il se trompait dans la personne. M. Giacomelli répondit que non, et que Son Excellence était le ministre de Prusse; M. de Marselius qu'il était le secrétaire de l'ambassade de France; M. Giacomelli assure de savoir très bien que Son Excellence voulait garder l'incognito, mais qu'avec lui cela n'était pas nécessaire, vu qu'il était Giacomelli, secrétaire de Prusse, qui était là pour attendre Son Excellence, etc. Toute la rhétorique de M. de Marselius dut être employée pour persuader M. Giacomelli qu'il n'était pas M. le comte de Schladen. M. de Marselius me raconta cette anecdote à Bucherest. — La troisième particulière de Son Excellence, en date du 25 octobre, me laissa enfin espérer sa prochaine arrivée, que j'annonçais au hospodar, en lui remettant la lettre du drogman de la Porte³⁾. En effet, après un voyage pénible de

1) V. n° CXXII.

2) Marie-Louis Demartin du Tirac, comte de Marcellus (n. 1795).

3) Iancu Calimah (1818—21).

dix jours . . . le ministre arriva dans cette dernière ville 1) le 14 novembre, à midi passé.

(Primirea de către Ibraim-bei.)

Le Tatar vint avertir M. Giacomelli de l'arrivée du ministre. Il fit partir aussitôt le Tatar, pour m'en porter la nouvelle et eut l'honneur de présenter ses premiers respects à Leurs Excellences au milieu du Danube, entre Rustsuk et Gyurdsow. Là, descendant du bateau, Son Excellence fut reçue et complimentée par le kapi-kiaya du hospodar de la Valachie, et, par les soins de M. Giacomelli, une voiture à quatre chevaux, appartenante au voïvoda de Gyurdsow et montée par derrière par deux Turcs et l'Albanais, conduisit Leurs Excellences au logement qui avait été préparé pour elles. Le 15 . . . le Tatar m'apporta la nouvelle . . . J'écrivis au secrétaire des relations étrangères, M. de Mavro, pour l'en instruire et lui recommander encore une fois le logement de Son Excellence, et au Grand-Postelnik, pour lui demander les chevaux de poste, pour aller au-devant d'elle. À la pointe du jour, je fis atteler ma voiture pour voir si tout était en ordre dans la maison de M. le comte et, à une heure après midi, je partis et eus l'honneur de présenter mes respects à Leurs Excellences à Gostinari 2), distant à deux postes de Bucherest. Le ministre arriva sans accident fâcheux dans cette capitale, à dix heures du soir. La table était prête. Le lendemain matin, le hetman, M. Mavro, en sa qualité de secrétaire des relations étrangères, vint complimenter le ministre, au nom du prince, et Madame la comtesse, au nom de la princesse-régnante. Plus tard Son Excellence m'envoya chez l'hospodar le remercier de son attention et chez la princesse-régnante, au nom de Madame la comtesse. J'étais chargé, en même temps, de demander à Son Altesse l'heure, où Son Excellence pourrait lui faire sa visite. Le prince me dit que M. le comte lui serait à tout moment le très-bien venu, cependant il fut convenu que ce serait vers les 5—6 heures du soir, à la franque. Son Altesse eut la bonté de vouloir envoyer son équipage pour prendre Son Excellence; j'écarterais cette courtoisie, et M. le comte se servit du mien. En partant du prince, je fus chez la princesse-régnante, au nom de Madame la comtesse.

Dans la matinée, M. de Hakenau 3) était venu faire sa cour au ministre, et Madame de Hakenau après dîner à Madame la comtesse. Vers le soir, j'eus l'honneur d'accompagner M. le comte chez M. de Hakenau et de là à la Cour. Malgré l'incognito du ministre, malgré la pluie et la boue, les Albanais du prince faisaient la haie. Au bas des escaliers, Son Excellence fut reçue par le secrétaire des relations étrangères et, montant par une double rangée de gardes de toutes espèces, elle parvint au vestibule, pareillement encombré de gardes et serviteurs. Le prince attendait le ministre à la porte de l'antichambre, et fit à son arrivée quelques pas au-devant de lui dans le vestibule, en se découvrant la tête. Entré dans le salon, le ministre prit place sur le sofa, à la droite du prince; puis trois fils aînés du prince et moi; les boyars debout, dans un respectueux éloignement. On servit l'eau, les confitures, le café; on parfuma et arrosa les barbes, on porta les pipes. Son Excellence ne l'accepta, le prince par politesse n'en prit pas, et par là, malheureusement pour moi, je ne pus, hélas! je ne pus profiter du tabac du prince, qui pourtant est bien meilleur que le mien. Les cérémonies d'usage terminées, le prince fit un signe, et les boyars présents se retirèrent; il en fit un second, et ses fils sortirent; je les suivis, voyant qu'on voulait être seul. Après un tête-à-tête de plus d'une demi-heure, le ministre sortit de chez le prince, qui le reconduisit jusque dans le vestibule, où il se découvrant (*sic*) de nouveau. Nous entrâmes dans l'appartement de la princesse-régnante, qui vint au-devant de Son Excellence, jusqu'au milieu du salon. Une foule de dames entouraient la princesse, et, parmi elles, quelques jolis minois firent partager l'attention de Son Excellence entre elles et la conversation avec Son Altesse. En sortant, Son Excellence fut reconduite jusqu'à sa voiture avec les mêmes cérémonies. Le 17 au matin, M.

1) Kusiuc.

2) Gostinari, Ilfov, pl. Sabar.

3) Consulul austriac.

le spadar Argiropulo, gendre du prince, le Grand-Logothète Philipesco et le Grand-Postelnik actuel, M. de Rhizo ¹⁾, firent visite à M. le comte; de même aussi M. le consul-général de Russie, M. de Pini. Plus tard, la charmante Katinka Kantacuzène, fille du vestiar Constantin Pashkan de Jassi ²⁾, le même qui fit payer les 6.000 piastres au sieur Lipman Marcus ³⁾ et épouse du beysadé Nicolas, fils de l'hospodar; la respectable sœur de ce dernier et sa nièce, épouse du postelnik actuel, M. de Rhizo ⁴⁾, vinrent faire une visite à Madame la comtesse et l'inviter au bal qui devait avoir lieu à la Cour, dimanche, le 19.

Je fus par elle chargé de m'informer quand elle pourrait voir la princesse. Réponse: qu'elle serait toujours agréable. Elle y fut, le 18, au matin, présentée par Madame de Hakenau. Le même matin, Madame de Pini avait fait une visite à Madame la comtesse, et j'eus l'honneur d'accompagner M. le comte faire une visite à M. Pini et au gérant des affaires du consulat de France, M. Pagé. Leurs Excellences, M. le baron de Pritzelwitz et moi dinâmes ce jour-là chez M. de Hakenau. Le dimanche, 19, au matin, Madame la comtesse rendit la visite à Madame de Pini. Le reste de la journée se passa en préparatifs pour la continuation du voyage, qui avait été prémédité pour le même 19-e, mais les réparations, préparations, etc. des voitures de M. le comte n'ayant pas été terminées au gré de son impatience de continuer sa route, il fallut, bon gré, mal gré, remettre le départ au mardi, 21, et, en attendant, comparaître au bal paré de la Cour. Son Excellence y avait été verbalement invitée avec la suite; le consul du roi, selon l'usage, par écrit avec sa suite. Madame de Hakenau vint pour y conduire Madame la comtesse: j'eus l'honneur d'y suivre M. le comte dans ma voiture et M. Giacomelli fut avec le second-drogman, sieur Csinko. Le bal fut trouvé brillant pour un bal en Valachie; des cavaliers galants, quoique en habits turcs, des dames charmantes, sans avoir été en Europe; beaucoup de luxe, un peu moins de goût; cependant de l'élégance et de la gentillesse. Le total mérita l'approbation de Madame la comtesse, et l'obtint; mais elle fut enchantée de la belle-fille du prince, ainsi que des princesses, ses filles, qui vraiment sont très aimables. Des danses européennes il n'y eut que Son Excellence et Madame de Pini qui dansèrent; Madame la comtesse dansa avec le fils aîné du hospodar et quelques autres cavaliers; M. le baron de Pritzelwitz dansa aussi avec quelques dames, et moi, oh! j'avais une envie terrible de faire un tour d'allemande avec Madame la comtesse; mais cet honneur eût entraîné l'obligation de danser avec d'autres dames et m'eût imposé un devoir pour l'avenir, qu'il m'importait d'éviter; je me suis donc résigné à la privation. M. le comte avait attiré l'œil du beau sexe: les regards des belles étaient fixés sur lui; s'il avait séjourné, les conquêtes dépendaient de lui, qui vraiment ne peut s'empêcher de convenir que Bucharest possède des femmes aimables. Le prince-régnant, pour amuser Leurs Excellences, avait fait exécuter toutes les danses nationales: la Valaque, la Grecque, l'Albanaise, etc., et vraiment elles plurent à Leurs Excellences. L'heure du souper vint; M. le comte donna le bras à la princesse-régnante, le jeune prince à Madame la comtesse; enfin chacun y conduisit une belle; la vieille princesse Morusi, mère du gendre du hospodar, me tombe en partage, et je la conduis au salon. Peu après le souper, Leurs Excellences se retirèrent satisfaites. Lundi, 20, j'eus l'honneur d'accompagner M. le comte, qui fit des visites de congé à M. de Pini, de Hakenau et Pagé. Le secrétaire des relations étrangères vint présenter M. de Skufo, jeune homme qui a voyagé en Europe, aimable, poli, non destitué de connaissances et qui avait été destiné par le prince en qualité de *meihmandar* pour conduire Son Excellence jusqu'aux frontières de la Transylvanie, soigner les chevaux de poste et de relai, le quartier et la table de Leurs Excellences. Tout se mit en mouvement mardi, 21. Les

1) Arghiropulo e Gheorghe și Rizu cunoscutul Iacovachi Nerulos.

2) V. p. 108.

3) Furnisor de cai al Prusiei în Moldova.

4) Cf. Incă p. 81.

deux voitures de M. le comte, chacune avec 12, mon petit chariot avec 8 chevaux de poste et les équipages de Son Excellence, sur trois chariots de louage, attelé chacun de 8 chevaux. La suite de Leurs Excellences, outre le charmant Adolphe, le baron Pritzelwitz et les deux valets de chambre, était composée de moi, avec mon Arnaute, le *mailmandar* du prince, M. de Skuffo et son Arnaute, un caporal autrichien, expérimenté sur cette route, donné par M. de Hakenau et monté dans une carriole de poste, attelée de quatre chevaux; un maître de poste, un *postelnichel* et deux postillons suivaient à cheval. Et c'est ainsi qu'à dix heures, accompagnés d'une pluie affreuse et ininterrompue, nous quittâmes Bucharest. À Bolentina 1), nous changeâmes de chevaux, et le temps aussi parut vouloir changer, car de temps en temps la pluie cessait, et il fit beau lors de notre arrivée au monastère de Kayshène 2), distant à deux stations de Bucharest et destiné pour y passer la nuit. Ce monastère est un monastère sans moines: quelques hommes, espèce d'employés, quelques vieilles femmes, Zingaines, à ce qu'il me parut, un prêtre, pour dire la messe, et quelques valets faisaient tout le mobilier ambulante du lieu. Une chambre passablement bonne pour Leurs Excellences, une autre pour le baron Pritzelwitz et moi (M. le mechmandar le (*sic*) logea où il voulut, nos gens où ils purent), une soupe passable, un vin mauvais, un sommeil restaurant, suivi d'un bon café, nous mirent en état de nous remettre en route le lendemain matin. Tous étaient gais et par conséquent bien portants. Très bien disposés, nous arrivâmes vers le soir à Gayesty, à deux stations de Kayshène. Le chemin avait été très mauvais, mais le temps passable. Notre quartier avait été fait dans la maison d'un employé. La chambre de Leurs Excellences était très bonne, la notre bonne, le souper bon, le vin nouveau, tout le monde content; mais malheureusement Madame la comtesse eut un accès de colique, qui lui fit passer une nuit très désagréable. Le 23, le temps était bon, et nous arrivâmes sans aucune fatalité à la petite ville de Pitesti, très agréablement située sur une colline, dans un vallon fertile et entouré de vignobles parsemés de villages et de maisons de campagne assez jolies. Le logement avait été fait dans la maison d'un boyar absent; M. de Rasti, ispravnic du lieu, avait soigné le tout au mieux. Ce boyar, qui avait été l'agent du prince Karadgia à Vienne, est un homme très agréable, parle très bien l'allemand et plusieurs langues européennes. De plus il a le mérite d'avoir une femme charmante à tous égards. Elle était venue faire sa cour à Madame la comtesse, à laquelle elle plut d'autant plus, qu'elle était très bien connue à Vienne. M. et Madame de Rasti furent tenus au souper par Leurs Excellences; tout aurait été au mieux, si M. le comte n'avait eu un accès de colique, comme Madame la comtesse l'avait eu la veille. Le 24, avec un temps assez agréable, nous fîmes encore deux stations, pour arriver à une petite ville, nommée Court-d'Argish, anciennement résidence des hospodars de la Valachie, du château desquels il ne reste plus que quelques masures tombées en ruine; mais, en revanche, elle possède une église cathédrale et une résidence épiscopale assez jolie. Sa situation, sur la rivière d'Argish, est très agréable, mais malheureusement elle est pavée d'une boue profonde, entremêlée par-ci, par-là de gros cailloux, ce qui ne tend pas à enjoliver ses rues étroites. Leurs Excellences furent logées assez bien chez un marchand de cette ville, et leur santé s'était remise. Le 25, avec un temps très beau, nous nous mîmes en route, traversâmes l'Argish, sans pont, ni bateau, mais heureusement, ne pouvant regarder comme un malheur que quelques pauvres diables de paysans, qui devaient tenir nos voitures, tombèrent dans l'eau: ils ne prirent d'autre mal que celui de se mouiller. Nous nous enfonçâmes dans les Karpates; le chemin n'était pas pierreux, mais une terre lourde et grasse ne l'en rendit pas meilleur. À une lieue de Kourté-d'Argish, nous attendirent les bœufs, qui, par les montagnes, durent remplacer les che-

1) Bolintinul-din-deal și din-vale, jud. Ilfov, pl. Sabar.

2) Găișeni, jud. Dâmbovița, plasa Bolintin.

vaux. Nous avançâmes très lentement vers Salatrouka ¹⁾, qui n'est qu'à une station de Kourté-d'Argisch, et ce n'est qu'à trois heures après dîner, qu'entrant dans un vallon sauvage, mais gentil dans son genre, que nous reprîmes les chevaux. Les montagnes et les forêts que nous venions de passer, n'étaient pas déserts; de petits hameaux les vivifiaient, et le vallon où nous venions d'entrer était plus peuplé qu'on ne devait s'y attendre en Valachie. On avait voulu faire rester le ministre à une heure de chemin, en deçà de la station, chez un employé, pour le mieux loger et servir; mais il préféra d'être plus mal, mais d'avancer plus vite. Nous fûmes donc jusqu'à Salatrouka et prîmes le logement chez le capitaine de la poste. Leurs Excellences se contentèrent de leur chambre, dont les fenêtres de papier auraient été très bonnes pour empêcher le soleil d'éblouir les yeux, si elles n'avaient été trouées, et par là donnaient passage, le jour à ses rayons et la nuit au vent, qui précisément alors était assez fort. Tout a son bien: cela servit à rafraîchir la chambre de Leurs Excellences, terriblement chauffée. D'autant plus froide était celle où le baron Pritzelwitz, le *mechmandar* et moi étions campés. Nous soupâmes assez bien; le plat national favori, que j'avais expressément fait faire, la *mamaliuka*, plut beaucoup à Leurs Excellences, et particulièrement à M. le baron de Pritzelwitz. Nous partîmes le 26, au matin, pour nous enfoncer de plus en plus dans les montagnes.

Des bœufs nous servaient de coursiers. D'ici jusqu'à Pribora, la station suivante, les chemins étaient plus pierreux, plus mauvais en général, et c'est là que le caporal . . . rendit de bons services près des voitures. -- Au milieu des Karpates, au haut d'une montagne, sur un tapis vert, le 26 novembre, après que M. le comte, conduisant son jeune fils par la main, avait fait plus d'une heure à pied, nous fîmes un petit déjeuner froid, pour continuer notre mauvais chemin. Enfin, après bien des peines et des fatigues, nous arrivâmes à 4 heures du soir à la station Pribora. Déjà le soleil était couché et nous avions encore une demi-station de chemin à faire pour arriver à Ditești ²⁾, où l'on avait préparé le gîte. Les chemins étaient mauvais, même périlleux, particulièrement la nuit. Les équipages partirent, nous nous mîmes en route et Son Excellence suivit la caravane, ayant, outre les gens à cheval, huit hommes pour tenir la voiture. La nuit vint; on avançait lentement; il fit sombre et les coquins destinés à tenir la voiture se perdirent; le ministre demeura isolé. Nous ne pouvions nous en apercevoir, vu que le bruit fait par les gens qui nous accompagnaient, par les trois voitures avec les équipages de Leurs Excellences, nous laissait croire que le ministre suivait toujours, tandis pourtant qu'il était à quelque distance de nous. Un des trois chariots avec les équipages versa, malgré les soins de mon Albanais, qui en était le gardien; mon domestique, qui maladroitement avait voulu le retenir, y prit mal et s'en ressentira encore quelque temps. Le seul dommage qu'il y eut, consista en quelques plats cassés. Nous nous aperçûmes que M. le comte n'était pas éloigné de nous; notre tranquillité fut parfaite et la route continuée lentement, mais sans autre accident. Nous arrivâmes à Ditești à 9 heures et un quart, mais sans M. le comte. Il avait eu un si mauvais chemin, qu'il avait été forcé, ainsi que Madame la comtesse, de descendre de la voiture; et lui-même, conjointement avec son valet de chambre, Léopold, dut y porter la main, pour l'empêcher de tomber dans le précipice. Heureusement cependant, Leurs Excellences arrivèrent, dix minutes après nous, sans aucun accident fâcheux, pour occuper une bonne chambre et y attendre jusqu'à une heure et demi après minuit le dîner, dont nous avions pourtant un extrême besoin. M. le *mechmantar*, qui depuis Bucharest jusqu'à Kourté-d'Argisch avait alternativement avec moi monté dans la voiture du baron Pritzelwitz, fut porté par le zèle qu'il mit partout et en tout ce qui pouvait alléger les fatigues de Leurs Excellences et en diminuer les désagréments, était monté à cheval, pour pouvoir se porter plus facilement sur tous les points de la caravane et veiller à la sûreté des illustres voyageurs, et peut-être aussi que l'intégrité de son col, qu'il était

1) Sălătrucul, jud. Argeș, pl. Loviște.

2) Ditești? Pribora pare să fie: Pripoarele, jud. Argeș, pl. Loviște.

jaloux de conserver et qui sur un bon cheval était plus en sûreté que dans une voiture passant au bord d'un précipice, y eut quelque part. Vers Pribora, il nous avait quittés pour y accélérer les préparatifs et de là il nous devança jusqu'à Ditestî, pour s'y convaincre que le logement y était si bien que possible. Nous avançons lentement, et, voyant que nous tardions, il avait envoyé un valet à cheval au devant de nous. Ce dernier crut pouvoir se dispenser de cette peine, et partageait en cela l'idée de ceux qui devaient tenir la voiture de M. le comte. M. de Skufo n'était pas du même avis, et résolut de le prouver. Il demanda le valet. On lui répondit qu'il était parti, qu'on ne pouvait le trouver. Armé d'un gros caoutchouc, il le chercha sur le dos du maître, et cette méthode de trouver fut si efficace, que bientôt le valet parut pour prendre sa portion méritée. De ces deux premiers actes de la comédie que M. de Skufo voulut bien nous donner, nous ne profitâmes que de la musique, mais la scène devait changer. Bientôt tous ceux qui avaient été commandés pour tenir les voitures, furent cités dans la chambre que j'occupais avec le baron de Pritzelwitz. A la demande de M. Skufo, chacun prétendait être du nombre de ceux qui devaient tenir les voitures de Leurs Excellences. On fit sortir les autres. Ceux-ci attendaient la bonne main. Le caoutchouc de M. Skufo la distribua successivement du premier jusqu'au dernier; même un pauvre prêtre, qui, je ne sais comment, se trouvait dans le nombre, reçut sa part équitablement, lança en sortant l'anathème contre le distributeur et fit vœux de ne plus jamais se mêler à tenir la voiture d'un ministre, quel qu'il puisse être. Le 27, au matin, nous quittâmes Ditestî, pour nous acheminer vers Kinenî ¹⁾, où, après avoir passé un chemin dangereux par les précipices aux bords desquels on doit passer, nous arrivâmes vers midi. Kinenî est remarquable par la retraite, à laquelle les Autrichiens forcèrent le prince Mavrogéni. La situation du village, divisé par l'Olt, que nous passâmes en bateaux, est très romanesque. Un bon dîner y attendait Leurs Excellences; c'était pour longtemps, peut-être pour toujours, le dernier qu'elles faisaient en Valachie. Après le repas, la route fut continuée. Le chemin, tantôt montant, tantôt descendant, étroit et collé à des montagnes escarpées, menait le long des bords de l'Olt; cette route est entrecoupée par de mauvais ponts postiches, qui, cédant, pouvaient à chaque instant précipiter du haut des rochers dans les flots. Je dois observer, que pour faciliter le voyage de Leurs Excellences depuis Bucharest jusqu'aux frontières de la Valachie, on avait par-ci, par-là un peu réparé les chemins et les ponts. Au reste, favorisé tant par la localité que par les matériaux, qui depuis Gayestî jusqu'aux frontières se trouvent, ou sur les lieux mêmes, ou dans la proximité, on pourrait à très peu de frais faire une très bonne chaussée, utile, même indispensablement nécessaire à la prospérité du commerce, si la terreur de la Porte ne s'opposait à la raison et à la prospérité de ses États, en réitérant les défenses de rendre ces chemins plus praticables. Ces Karpates, qui jamais n'étaient une barrière impénétrable aux Hongrois, lorsqu'ils agissaient offensivement, le seraient-elles (*sic*) aujourd'hui aux armes autrichiennes? Après une heure et demie de chemin, nous arrivâmes aux frontières de la Transylvanie, garnies par un petit poste d'infanterie, commandé par un officier subalterne. — (Carantina.) Ici tous les Valaques, ainsi que le sous-officier autrichien, nous quittèrent pour retourner à Bucharest . . . Qu'on se trouve à son aise, après avoir fait le voyage de Varna sur les bords de la Mer-Noire jusqu'à la Tour-Rouge en Transylvanie, par des chemins horribles et périlleux, de se voir tout à coup sur une chaussée large et assez bonne; après avoir quitté des pays favorisés par la nature, mais mal peuplés, mal cultivés, terminés enfin par les Karpates, de se voir, comme par un enchantement, tout à coup transporté dans des contrées hautes et bien cultivées, richement chargées de villages bien bâtis, bien peuplés! Nous en passâmes plusieurs, qui ne purent nous laisser en doute sur l'aisance des habitants et formaient un contraste frappant (d')avec ceux que nous venions d'abandonner. Ce n'étaient plus ces figures difformes, livides, ce re-

1) Căneni, treacătoare.

gard incertain, ces goîtres, qui augmentaient la laideur des misérables qui habitent les Karpates. (Scufo era cu dânsii încă la Braşov.)

Vraiment cela faisait naître une sensation agréable de revoir de tels personnages à pied et d'oser sans critique se servir de ses jambes, tandis qu'ici et en Moldavie, le moindre petit Monsieur, qui à peine commence à l'être, doit avoir un équipage, quel qu'il soit, pourvu que ce soit un équipage; on n'y regarde pas de si près. Cependant le luxe en voitures est grand, et bien plus grand que celui des chevaux, dont le quart tout au plus peut passer pour joli et pas la centième partie pour beau.

(Trebuie să plece din Braşov înaintea de plecarea ministrului, căci Skufo «se lamentait et pressait mon retour d'une manière si vive», în cât contele îi permise să se ducă.

La 3 Decembre e la Pripoare, la 5 la Curtea-de-Arges. Pleacă la 6, înaintea de ziuă, spre Piteşti. Prânz la Rastl 1); la 7 e în Bucureşti.)

CXVII.

1820,
19 Decem-
bre.

Raimondi²⁾ către Kreuchely, despre purtarea timidă a lui Harte³⁾.

. Il signore pastore non è ancora andato mai alla Corte, per nessuno affare; lui è così modesto, che esso scriverà tutta la notte, piuttosto ch'andare in Corte

CXVIII.

1820,
30 Decem-
bre.

N. Mavru⁴⁾ către Kreuchely, despre apa necesară consulatului prusian.

Bucharest, le 18/30 décembre 1820.

Monsieur le Baron,

C'est avec une peine vivement sentie que j'ai pu voir dans la note demi-officielle, dont vous m'avez honoré ce jour d'hui, l'impression vive et pénible qu'a faite sur vous la difficulté où vous vous trouvez de vous procurer de l'eau en abondance. Réellement, Monsieur le baron, la saison est tellement rigoureuse qu'elle a condensé cet élément fluide, à un certain point et qu'elle empêche les hommes de se porter au travail; malgré tout cela j'ose (?) croire qu'il n'y a pas d'homme dans cette ville qui ait manqué d'eau, et je suis réellement peiné de vous voir, Monsieur le

1) V. p. 89.

2) Dragomanul vice-consulatului din Iaşi.

3) Pastorul din Iaşi, vice-consul prusian.

4) V. asupra-î p. 87.

baron, réduit à la triste nécessité de suppléer au manque de l'eau par des procédés chimiques ou artificiels. Animé, au reste, du désir de contribuer, autant qu'il est en moi, de vous tirer de cet état embarrassant, j'ai l'honneur de vous adresser ci-joint un billet pour M. l'aga, qui s'empressera, j'en suis sûr, de vous procurer de l'eau abondamment.

Permettez, en attendant, que je vous supplie de vouloir bien vous persuader qu'il n'y a pas, qu'il n'y a pas eu même de consul à Bucarest, depuis l'établissement de ces agents et jusqu'ici, qui ait joui du privilège d'avoir quatre *sakashonis* et que, par conséquent, aucun tort ne vous a été fait à cet égard, et que personne ne s'est avisé de contrevenir par là, ni à la lettre, ni à l'esprit du bérat impérial, dont vous êtes muni.

Veuillez, etc., etc,

Signé: *N. de Mavro.*

CXIX.

Kreuchely către N. Mavru, despre furnisarea consulatului prusian cu apă. 1820, -
31 Decem-
bre.

Bucharest, le 31/19 décembre 1820.

Monsieur le Hetman,

Je reçus la réponse que vous avez bien voulu (de) me donner sur la note semi-officielle, que j'eus l'honneur de vous adresser hier, et dans laquelle vous vous êtes plu de me dire que:

«C'est avec une peine, etc.»

Au premier paragraphe, j'ai l'honneur de vous observer que dans mon office il n'était point question d'abondance, mais du nécessaire. Quand au second, vous voudrez bien me permettre l'observation que vous auriez pu, Monsieur le hetman, vous dispenser de l'ironie qui y règne plus particulièrement que dans le reste de la lettre, car c'était le consul de Prusse qui vous priait de lui faire avoir, je le répète, la première nécessité après l'air qu'il respire. Vous me permettrez de même, que ce n'est pas avec la totalité des hommes de cette ville, qui surent se procurer l'eau nécessaire, qu'il peut être mis en comparaison, mais uniquement et purement avec Messieurs ses collègues, et sûrement aucun de ceux-ci n'est et ne fut jamais dans le cas d'employer des moyens chimiques et artificiels: cela n'était réservé qu'à lui.

Je vous suis très obligé, si le contenu de la lettre que vous voulez bien acclure pour M. l'aga produit l'effet désiré pour moi, et l'abondance, comme je l'ai remarqué plus haut, peut-être, en conformité de ma prière d'hier, réduite au nécessaire.

Je vous crois, Monsieur le hetman, qu'il n'existe point de privilège expédié qui fixe le nombre des *sakashions* que le gouvernement accorde à Messieurs les consuls au nombre de quatre, et chacun sera satisfait du moment où il aura l'eau nécessaire, sans s'inquiéter du nombre des individus qui le lui portent; mais bien ai-je eu l'honneur de vous remarquer, que quatre avaient été fixés pour mon prédécesseur. Du reste, Monsieur le hetman, si j'eus l'honneur de vous citer le sublime bérat impérial, ce n'était qu'en

appuyant la prière de me faire avoir de l'eau en payant, et, si mes intentions eussent été plus loin, j'aurais alors préférablement cité le zabt-ferman de Sa Hautesse. Vous vous rappelez peut-être encore du contenu des deux. Au reste, j'ose être très intimement convaincu, que, si la lettre qu'il vous plut de m'écrire hier, serait portée à la connaissance de Son Altesse Sérénissime, la délicatesse des sentiments qui distinguent ce prince ne lui permettrait jamais de l'approuver.

Agréez, je vous prie, l'assurance, etc., etc.

Signé: *Kreuchely*.

CXX.

1820,
31 Decem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre cărțile de drum ale supușilor străini.

Afară de pașapoarte trebuie pentru supuși străini și cărți de drum, date de autoritățile locale. «Et combien de *rubies* ai-je payées en Moldavie pour les *cartes de drum*, content encore d'être quitte de ces individus à ce prix-là!»

CXXI.

1820,
31 Decem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre purtarea nepoliticoasă a lui Alecu Suțu față cu von Schladen.

. Aux observations que vous me faites l'honneur de m'adresser . . . , j'aurai l'honneur de vous référer que, lorsque j'obtins la maison où Leurs Excellences durent loger et dont elles se plurent d'être satisfaites, M. de Mavro lui-même me fit la remarque qu'on avait choisi cette maison, parce qu'elle n'était pas éloignée de la Cour, ce qui, dans cette saison, était essentiel, vu que naturellement M. le comte ira voir le prince et le prince ira voir M. le comte, et que pourtant dans la proximité il n'y avait pas d'autre logement convenable. Cette raison me contenta, et j'acceptais ce logis, sous la condition expresse que le tout serait mis dans un état convenable. Elle le fut passablement. Je vivais dans la persuasion, que le prince se conformerait à l'usage établi, même avant que M. de Mavro avait avancé les paroles ci-dessus soulignées; d'autant moins pouvais-je en douter, après qu'il les eût avancées vis-à-vis de moi. Mais d'autant plus fus-je surpris . . . de voir le dernier jour encore s'écouler, sans que le prince parût. M. le comte, auquel j'avais eu l'honneur de parler de la visite du hospodar, comme d'une chose certaine, me parut pareillement surpris de cette omission, sans cependant vouloir me laisser deviner ce qu'il en pensait. Je ne crus pas oser durant sa présence faire un pas sans son ordre positif, mais j'étais intérieurement résolu de le faire à l'occasion. Je ne voulais pas même avoir l'air de chercher cette occasion, persuadé que je la ferais naître sans qu'il y parût, et c'est alors que je ferai sentir l'inconvenance de cette omission.

Quand au sieur Skuffo . . . je dois remarquer que c'est Son Excellence qui n'en voulut avoir aucun ¹⁾, même à son départ de Bucarest. Elle s'était plu de m'ordonner de le dire de sa part clairement à M. de Mavro, qui me répliqua que, puisque M. le comte le voulait expressément, Son Altesse ne commandera pas un des grands boyars, mais qu'aussi elle ne pouvait aucunement consentir à ce que M. le comte n'en ait aucun, vu que, dans ces pays-ci, non seulement pour la poste, mais aussi pour le gîte et la table Son Excellence serait trop mal servie, si elle allait sans aucun accompagnement. Cependant, pour se conformer en autant que possible à la volonté du ministre, au lieu d'un grand, on commanderait un boyar de la moyenne classe. Le frère cadet de M. de Mavro, présent à ce discours et qui avait déjà plusieurs fois rempli cette fonction, dit aussitôt: «c'est moi qui aurai cet honneur-là». Malgré cela, la veille du départ . . ., M. de Mavro vint présenter le sieur Skuffo. Au reste, il faut dire . . . qu'il se donna toutes les peines possibles, si bien que M. le comte non seulement en fut très satisfait, mais qu'il eut même la bonté de m'ordonner de dire au hospodar qu'il le remerciait d'en avoir fait choix

CXXII.

Listă a personalului consulatului prusian din București.

1820,
31 Decem-
bre.

1) «Le baron Louis Kreuchely-Schwerdtberg,» din Ribeaupierre în Alsacia ²⁾, 47 de ani, văduv, în serviciu de la 1-iă Iunie 1819 (fiică: Adelaida, 21 de ani). 2) Giacomelli (Laurențiu), din Florența, secretariu, din Maiu 1819. 3) Mauriciu, fiul consulului, născut la Neusohl în Ungaria, 21 de ani, al doilea secretariu, din Septembrie 1820. 4) Anton Lorenti din Constantinopol, Prim-Dragoman, din 25 Ianuar 1819. 5) Constantin Țincu, din București, al doilea dragoman, din 10 Octombrie 1820. 6) Carol-Frederic Hülscher, Silesian, comis la cancelarie, din Septembrie 1819. 7) Dionisie Kephala din Zante, staroste la Focșani, din August 1819. 8) Andrei Fogaraszi, din Ardeal, sub-ofițer al consulatului, din Octombrie 1820.

CXXIII.

Lista personalului vice-consulatului prusian din Iași.

1820,
31 Decem-
bre.

1) «Sa Révérence M. le pasteur Harte», născut în Brandenburg, la Rathe-now, 45 de ani, căsătorit cu o domnișoară Roth, din Brașov, fără copii, intrat în ser-

1) Mehendar.

2) Extrag încă dintr-o listă a personalului consulatului, cu data de 28 Septembrie 1820, următoarele asupra lui Kreuchely: «D'une famille hongroise qui avait accompagné la princesse Ragoczy en France, gentil-homme actuel de la Chambre et de la venerie de la Sérénissime Maison de Hohenlohe-Schillingsfurt et chevalier de l'ordre du Phénix, ci-devant capitaine au régiment de Salm-Kyrnsbourg-hussards, au service britannique.»

viciu la 2 Septembrie 1820. 2) Anton Remondi, din Constantinopol, căsătorit cu «Jeannette de Cronstadt», dragoman, de la 20 Iunie 1819. 3) Moïse Lippert, din Jaroslau (Galiția), căsătorit cu Sura Lœbel, din Iași, staroste, de la 24 Maiu 1819. 4) Ioan Gall, din Temeșoara, «huissier de la chancellerie», de la 15 Iulie 1819.

CXXIV.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre boala lui Alecu Suțu și începutul
ianuar. iernei.

Ce . . . (*sic*) janvier 1821.

. Le prince-régnant est sérieusement malade depuis trois semaines à peu près. Il avait fait une excursion incognito et pris le froid. Il allait mieux, eut une rechute, et, depuis ce temps, on le dit tantôt mieux, tantôt pire. On avait même fait venir de Krayova le docteur Tibaldo, que le prince avait nommé postelnik, et puis kaïmakam dans la Petite-Valachie ¹⁾. Du commencement de la maladie du prince, personne ne fut reçu, et il n'y eut que quelques-uns des premiers boyars en place qui purent le voir. Depuis quelques jours, on ne permet plus l'entrée qu'aux seuls médecins. Un morne silence règne à la Cour, et les boyars grecs sont très tristes. Et, comme, dans des circonstances pareilles, le public fait des conjectures et qu'il est presque toujours tenté de les prendre pour positives, on fit courir le faux bruit dans la ville qu'il était déjà mort ²⁾, qu'on le cachait jusqu'au moment où l'on aura le temps de recevoir des nouvelles de Constantinople.

Depuis le 22 décembre, l'hiver commence en Valachie. Du temps le plus doux, le plus serein, nous passâmes tout à coup à la température d'un hiver très rigoureux. Il y a trois à quatre pieds de neige et des montagnes, là où le vent l'accumula. Le dernier ordinaire de Vienne, à ce que me dit M. de Hakenau ³⁾, mit six jours de Hermannstadt jusqu'ici. Depuis le 31, le temps s'est adouci, mais il continue de neiger, et les loups, que la Valachie possède en quantité, font des ravages et rendent les voyages très périlleux. Déjà il viennent jusque bien avant dans les faubourgs ⁴⁾.

CXXV.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre boala lui Harte, plângerile drago-
18 ianuar. manului acestuia și concurenții pentru locul de vice-consul prusian în Moldova.

Vorbește de boala lui Harte ⁵⁾, «l'honnêteté du personnage, ma connaissance intime de la faiblesse de sa santé, ses occupations pastorales, si bien que les leçons qu'il est obligé

1) Tibaldo a fost acuzat că a otrăvit pe Domn. V. Laurengon apud Xenopol, V, 440 n. 8.

2) V. A. Fr., II, 563 n. 1 și raportul lui Kreuchely din 13 Februar.

3) Consulul Austriei.

4) Ale Bucureștilor.

5) Viceconsulul prusian la Iași.

de donner en ville, lorsqu'il se porte bien, afin de mieux subsister, l'éloignement de sa maison, située à la dernière extrémité d'un faubourg, la longueur d'un chemin affreux.» A primit cu greu postul și numai prin «une certaine ambition». Dragomanul ¹⁾ se plânge că totul cade pe el, că nu e primit măcar la Curte ca dragoman engles, de și nu există consulat. Domnul însă e favorabil. Va merge, dacă vrea legația, la Iași, ca să stăruie pe lângă el. Giacomelli ar vrea să fie consul în Moldova, dar e insuficient, ca unul ce n'a făcut încă nimic în Muntenia. Calitățile necesare le întrunește «le sieur Édouard de Waffenberg, ci-devant capitaine au service d'Autriche», care a cerut și el locul. Rănit, se găsește în neactivitate la Viena acuma.

CXXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre găsirea supt poarta consulatului a 1821,
unui pămfllet grec contra guvernului. 18 Ianuar.

. Dans la nuit du 4 au 5, on m'apporta un pli, trouvé dans la portecochère du consulat. L'adresse était en grec et le contenu de même. Je me fis traduire cet écrit par le sieur Tsinko ²⁾ et ai l'honneur d'en acclure la copie ³⁾. Ce libelle, au surplus, peut donner une idée de l'administration du pays, dont les habitants ne sont pas généralement satisfaits de la tutelle étrangère

CXXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre felicitările făcute consulilor de anul 1821,
noii și boala lui Alecu Suțu. 18 Ianuar.

. Le prince étant toujours malade ⁴⁾, je m'informais par écrit près du secrétaire des relations étrangères ⁵⁾ s'il recevait. La réponse de M. de Mavro fut, que, vu la grande faiblesse où Son Altesse se trouvait encore, elle ne pouvait recevoir; mais que, désirant de ne pas laisser échapper l'occasion d'une pareille solennité ⁶⁾ sans faire parvenir les vœux qu'elle forme pour la prospérité de MM. les Agents résidents à Bucarest, [elle] s'acquittera de ce devoir sacré par son canal.

En effet, M. de Mavro, dans le carrosse de parade du prince, attelé de six chevaux, et accompagné de douze *tschoadars*, d'une vingtaine d'hommes à cheval, etc.,

1) Anton Remondî. V. p. 92, n^o CXXII.

2) Funcționar al consulatului prusian. V. p. 95, n^o CXXII.

3) Copia există, alipită la raport. Cunoșteam însă, pe vremea când am luat aceste copii, prea puțin scrisoarea modernă greacă pentru a da o reproducere saii măcar extracte.

4) V. p. 96, n^o CXXIV.

5) Hatmanul Neculaș Mavru. V. pp. 92—4.

6) Anul noii, de sigur.

fut chez tous les consuls, pour les complimenter au nom du prince. C'est à cette occasion qu'il me dit que le prince, pour la vie duquel on avait effectivement craint, espérait qu'il pourrait recommencer ses travaux dans une dizaine de jours. J'en serai d'autant plus enchanté, que des affaires concernant plusieurs sujets du roi ont été traînées d'abord et puis différées, sous le prétexte de la maladie du prince

CXXVIII.

1821, Von Miltitz către Kreuchely, despre bucuria Grecilor pentru un incident
25 Ianuar. din trecerea lui von Schladen prin București.

(E mulțumit de explicații,) mais que Messieurs les Grecs, toujours disposés à abuser de la bonne foi de ceux qui ne les connaissent pas, ont saisi cette occasion pour se donner les airs d'avoir remporté un avantage sur le ministre d'une Puissance européenne ¹⁾

CXXIX.

București, Notă a Marelui-Postelnic muntean Iacovachi Rizu și hatmanului N. Ma-
1821, vru către Kreuchely, despre numirea unei căimăcămii pe timpul boalei Domnului.
27 Ianuar.

Note.

Son Altesse Sérénissime, voyant d'un côté que sa maladie, par sa prolongation, lui ôte le moyen de pouvoir bientôt reprendre personnellement l'administration, et mû, d'un autre côté, par le désir de suppléer à l'interruption qui doit en résulter pour les affaires, a jugé convenable de procéder à la nomination par intérim d'un comité, composé de Son Éminence le métropolitain ²⁾, de MM. les bannos Brancovano, Kretzulesko, Ghika et Vacaresco, et de Messieurs le Grand-Vistiar Grégoire Philippesco et le Grand-Postelnique Jacques Rizo, revêtu de l'autorité de surveiller la sûreté publique et de s'occuper de toutes les affaires, à l'exception toutefois de celles qui doivent nécessairement émaner de la prérogative personnelle de l'hospodar.

Les soussignés, Premier-Postelnique et le hetman actuel et secrétaire pour les re-

¹⁾ E vorba de necuviința făcută de Domnul Munteniei ambasadurului prusian din Constantinopol în congediu, von Schladen. V, pp. 94—5.

²⁾ Cf. asupra acestui comitet Aricescu, I, 106: era format din Dionisie Lupu, mitropolitul, fostul Marf-Banî Grigore Brâncoveanu, Constantin Crețulescu, Grigore Ghica, Barbu (Bărbuceanu) Văcărescu, fostul Mare-Vistier Grigore Filipescu, Marele-Postelnic Iacovachi Rizu. Ordinul de numire se află în condicile Domnești din Arhiva Statului (nº 96, p. 127). V. Aricescu, *ibid.*, 106 și n. 2.

lations étrangères, en communiquant cette disposition à M. le baron Kreuchely . . . , ont, par ordre exprès de Son Altesse, l'honneur de le prier de vouloir bien s'adresser dorénavant au dit comité pour toutes ses relations officielles avec le gouvernement local.

.
Bucharest, le 15 janvier 1821,

Signés: *Jacques de Rizo,*
N. de Mauro.

CXXX.

Kreuchely către von Miltitz, despre starea sănătății lui Alecu Suțu și 1821,
semne îngrijitoare. 1 Februar

. **T**oujours ce prince est encore invisible; on le dit tantôt rétabli, tantôt que le jour précédent il avait été mal. À chaque instant le bruit se répand en ville qu'il était mort, mais qu'on en faisait un mystère. Le kaïmakam de Krayova, docteur Tibaldo 1), qui avait été appelé à l'insu du hospodar, par ordre de la princesse, son épouse, fut renvoyé par le prince, qui même s'était fâché de sa présence subite, et fut obligé de s'en retourner à Krayova par le temps le plus rigoureux, le plus horrible. Depuis on dit le prince rétabli, mais faible encore. M. Thibaldo fut rappelé du consentement du prince et ne le quitte plus. — Un docteur en médecine, qui a fait ses études en Prusse 2), vint me faire une visite le 28 et m'assura que le prince était encore toujours en danger; qu'il rendait presque toujours les médecines qu'il prenait et qu'à cela se joint une espèce de diarrhée. On s'aperçoit plus que jamais d'une certaine consternation. — M. de Pini est positivement le seul qui, outre quelques affidés, est instruit du véritable état de sa santé. Quelques particularités cependant fixent mon attention. Ayant été dans le cas d'envoyer un de mes gens en affaires particulières à Fokshani, j'écrivis au Grand-Postelnik 3) pour le prier de me faire expédier un billet de poste. Me répondant par excuses et compliments, il me remit au lendemain, disant: «mais plus je suis charmé de vous annoncer l'état tranquille et satisfaisant de Son Altesse, plus je suis fâché de devoir vous dire que, pour la même raison du repos de Son Altesse, il faut différer jusqu'à demain la livraison du billet en question, soit pour faire appliquer le sceau, soit enfin pour les autres formalités requises.»

Le lendemain, 28, au matin, il remit à 9 heures à la turque, et cependant ce ne fut qu'à 12 heures que ce billet me fut expédié, sans sceau. Le consulat-général russe ainsi que la Cour ont expédié des courriers extraordinaires. Le 29, je reçus enfin la note accluse en copie 4). Cette note porte la date du 15, et le 17 à 9 1/2 heures de la nuit on me la fit remettre. Si elle fut expédiée le 15 et put rester jusqu'à ce moment, ne pouvait-on pas aussi différer jusqu'au 18? Toutes ces circonstances m'inquiètent relativement à la santé du hospodar et me font croire qu'au moins il doit être très mal 5). (La Iași avea știri mai precise.)

1) V. p. 96.

2) Probabil doctorul Gheorghidi, în privința căruia v. mai sus p. 39.

3) Iacovachi Rizu.

4) V. p. 98, n° LXXIX.

5) Suțu murise în noaptea de 18—19 Ianuar st. v. (30—31 st. n.). V. p. 100, n° LXXXII.

CXXXI.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre o convorbire a sa cu secretarul austriac Udrizki, privitoare la pamfletul grec și măsurile luate de administrație.

... Le secrétaire d'Autriche, sieur Udrizky, étant venu chez moi me parler du libelle questionné 1), me dit que M. l'Agent 2) l'avait reçu, mais qu'on en faisait un mystère devant lui. Le lendemain, il vint m'apporter une traduction en allemand. Comment pouvait-il le traduire, si on lui en faisait un mystère? Comme cependant je vis que sa traduction était littéralement égale à l'exemplaire qu'on m'avait adressé, je ne fis aucune difficulté de le lui communiquer en grec . . . Plus tard, il me fit la confidence amicale que le bruit courait en ville, que le parti auteur du libelle avait adressé un mémoire au Grand-Seigneur, et qu'on y ajoutait même que c'était moi qui l'avait expédié, afin qu'il parvienne sûrement aux mains de Sa Hautesse; que même, vu l'amitié qui liait Sa Majesté Prussienne avec la Sublime Porte, qui à toute occasion en avait reçu des preuves convaincantes, je n'avais pu m'y refuser. Pouvait-on méconnaître qu'on tentait seulement de m'arracher la vérité d'un soupçon? Je répondis indifféremment, que personne ne s'était adressé à moi; que, du reste, on avait très bien fait, vu que je ne me serais certainement pas prêté à favoriser une cabale, et particulièrement non, lorsque cette cabale était dirigée contre un prince, qui possède mon estime et mon respect, et qu'en général, je n'aimais pas les intrigues, encore moins me mêlerai-je de celles qui me sont totalement étrangères. Il m'assura que, si on s'adressait à lui, il ne manquerait pas d'expédier une pareille requête, qui paraissait tenter (*sic*) au bien public, et, quoiqu'il n'était pas consul . . ., cependant il trouverait le moyen de la faire parvenir à sa destination. Je lui répliquais que moi je ne saurais trouver aucune autre voie que celle de la légation de Sa Majesté, mais que j'étais très intimement convaincu qu'elle désapprouverait fortement une démarche, non seulement étrangère, mais même tout à fait contraire au but de ma résidence en Valachie. Le libelle cependant resta sans suites, si ce n'est que, d'après les informations que je reçois, les patrouilles nocturnes sont plus fréquentes et beaucoup plus nombreuses, soit que l'on craigne les suites de ce libelle, soit qu'on veuille prévenir l'effet que les bruits sourds qui courent relativement au prince peuvent produire, soit aussi pour empêcher les attentats commis sur trois personnes du peuple, qui successivement furent assassinées dans les rues . . .

CXXXII.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre moartea lui Suțu și răspândirea pamfletelor.

... Malgré que je ne reçus pas encore l'annonce officielle de la mort du prince, je n'en puis plus douter. Le bruit public enfin le confirme, et c'est dans la nuit du 30 au 31 n. st. qu'il mourut 3). La princesse, cette épouse et mère malheureuse,

1) V. p. 97, n° LXXVI.

2) Von Hakenau.

3) V. p. 101, n° CXXXIV.

se rendit à la maison de M. George de Philippesko. On avait craint des mouvements, cependant jusqu'à présent tout est tranquille. De plusieurs libelles répandus et adressés à la Cour même, je ne puis avoir l'honneur de vous faire le rapport par le présent courrier ¹⁾

CXXXIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre invitația la îngroparea lui Alecu Suțu. 1821,
1 Februar.

. . . . Dans le moment où je voulais faire le pli, vint de la part de la Cour l'invitation. Je reçus l'invitation accluse en copie, d'assister à l'enterrement du prince. Aucun consulat n'avait encore reçu l'annonce officielle de sa mort

CXXXIV.

Anexă la raportul lui Kreuchely către von Miltitz din 1° Februar, cu- 1821,
prîndînd invitația la îngroparea lui Alecu Suțu. 1 Februar.

Bucarest, le 20 janvier 1821.

La princesse-régnante de Valachie et les princes et les princesses, ses filles, en annonçant le décès de Son Altesse Sérénissime le prince-régnant de Valachie, arrivé le 19 du courant, ont l'honneur de prier Monsieur le baron Kreuchely . . . de vouloir bien assister, avec sa suite, à la cérémonie des funérailles, qui auront lieu aujourd'hui, vers les neuf heures du jour à la turque, de la cour première jusqu'à l'église de Saint-Spiridon, rue Podo-Beîlique.

CXXXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre îngroparea lui Alecu Suțu. 1821,
13 Februar.

. . . . Le prince Alexandre Soutzo mourut dans la nuit de 30 au 31 janvier n. st. J'appris la mort du prince, mais crus devoir feindre de ne pas la croire, jusqu'au moment où on me l'annoncerait officiellement . . . L'enterrement devait avoir

¹⁾ V. și p. 97, n^o CXXVI.

lieu vendredi, 2 février n. st.; cependant, déjà le jeudi on vint me dire que tout s'y préparait. (Trimete pe Țincu¹⁾ la Agent, când primește invitarea.)

Dès que le décès du prince avait été déclaré, on l'avait transporté du harem à la salle du trône, où ses restes furent exposés de la manière éclaircie par le plan idéal que j'ai l'honneur d'adjoindre²⁾.

Je me rendis à la Cour avec les sieurs Giacomelli³⁾ et Tsinko; nous fûmes droit au cadavre et de là à la *postelnică*, où nous trouvâmes M. de Pini, avec MM. les employés du consulat-général de Russie. Bientôt après vint M. l'Agent d'Autriche avec MM. les employés de son souverain. Suivit le gérant des affaires de France, M. Pagé, seul; il s'est défait de son dragoman depuis deux mois à peu près . . . MM. de Pini et de Hakenau convinrent de ne pas suivre le cortège, mais de le devancer à l'église de Saint-Spiridon, où le prince devait être inhumé. On m'en fit part. Nous nous rendîmes tous à la maison qui se trouve dans la cour de cette église. À côté de l'église on avait dressé une tente circulaire, ouverte de tous côtés. Au milieu de la tente était une table ovale, couverte d'un tapis de velours cramoisi, sur laquelle devait être posé le cercueil. À son chevet se trouvaient horizontalement placés trois tableaux (voyez le plan idéal, *litt.* C): celui du milieu contenait le portrait du prince; celui de la droite, les armes de la Moldavie et de la Valachie; celui de la gauche, je ne pus parvenir à l'éclaircissement, — quelques arbres; le tout assez mal fait. Aux pieds de la table où devait se poser le cercueil, était un tapis pour le métropolitain. La cour de l'église était jonchée de paille.

Avant l'arrivée du cortège, je me rendis avec M. de Hakenau à l'église, pour voir le lieu où le prince devait être déposé; M. de Pini nous y suivit. À main droite, en entrant, à peu près au milieu de cette petite église, sous une espèce de marbre gris, était creusée la fosse. C'était le même tombeau où déjà on avait enterré le prince Ghika⁴⁾ et le prince Hangerli⁵⁾. Les ossements de ces deux hospodars avaient été mis dans un sac de toile verte, pour faire place à leur successeur. On nous les montra. La tête du prince Ghika, qui avait été lavée, comme tous les ossements, était d'un brun clair; celle du prince Hangerli d'un brun noirâtre et encore couverte du sang provenant du coup par lequel, lors de son assassinat, un Turc lui avait cassé le crâne.

Toutes les rues, par lesquelles le cortège devait passer, étaient accumulées d'un peuple innombrable; les fenêtres et même les toits des maisons remplis; le spectacle était nouveau. Le cortège était à peu près le même que lors de l'entrée d'un prince⁶⁾, si ce n'est qu'un millier de prêtres devançaient le métropolitain, entouré de ses évêques. Le cadavre était porté à découvert, décoré de ses ornements, entouré des queues de cheval et de toutes les autres marques de sa dignité, porté, es] sur des coussins cramoisis. Au-dessus de lui se portait un baldaquin de taffetas cramoisi et galonné d'or. Les plus grands boyars suivaient à pied. On n'avait pas permis ni à la princesse-douairière, ni à ses enfants de venir à l'enterrement, voulant ménager leur douleur. À l'exception des prêtres, des boyars et des consuls, ainsi que les équipages des derniers, on ne laissait entrer personne dans la cour de l'église, et c'était bien, car il n'y avait point de place. Après qu'on eût posé le prince sur la table dont j'ai fait mention plus haut, les prières commencèrent. M. de Pini cependant, indisposé, se retira bientôt. Plus tard M. de Hakenau me dit: «partons»! et je partis, ne voulant rester le seul. Au moment de mettre le cadavre dans la fosse, une vingtaine de coups de canon, tirés de la métropole, où l'on en avait transporté trois pièces, terminèrent cette triste cérémonie

1) V. p. 95, n° CXXII.

2) Lipsește.

3) V. p. 83, n° CX.

4) Scarlat Ghica, mort in scaun la 1766. V. Xenopol, V, 135. Numai piatra sa mormintă există la S. Spiridon nou.

5) Constantin-Gheorghe Hangerli, tatat de Turci la 1799. *Ibid.*, 318—20.

6) V. pp. 45-8.

CXXXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre data morții lui Suțu, intrigile 1821, pentru succesiunea sa, răspândirea de pamflete și începutul mișcării lui Tudor.¹³ Februar.

... Les discours sur le moment du décès du prince sont si divers que vraiment il est plus qu'à présumer qu'il soit effectivement mort, non pas le 31 n. st. au matin, mais le 25 janvier ¹⁾. Une personne, qui peut en être instruite, me l'assura. Et puis, du 25, aucun médecin du prince ne fut plus admis, que le seul kaïmakam de Krayova, docteur Thibaldo, qui se contenta de donner aux autres des relations de l'état de la santé du hospodar. Ce même 25, non seulement la princesse-régnante, mais aussi M. de Pini, initié en tout, firent partir des courriers pour Constantinople. La princesse voulait écrire elle-même cette dépêche, par laquelle, dit-on, elle annonçait la mort prochaine de son époux. Elle commença, écrivit et écrivit, mais les larmes de cette mère malheureuse ne lui permirent pas de terminer; elle dut cesser, et son second fils, le beysadé George, finit cette triste lettre. De plus on fit la remarque que, depuis le 25, on ne vit plus sortir aucune fumée de la cheminée de la chambre du prince. Pour raison du secret on m'alléguait que l'on voulait gagner du temps pour exopérer la nomination du jeune prince Nicolas, afin de régner à la place de son père le reste des sept années auxquelles ce dernier avait été nommé. Les uns font monter les revenus de la Valachie à cinq, les autres à dix millions, et d'autres encore plus haut. La différence de ces dires est sans doute énorme; je le saurai par la suite très positivement: les circonstances n'ont pas voulu le permettre jusqu'à présent. J'appris, en attendant, qu'on calculait les revenus du prince Alexandre Soutzo, depuis le moment de sa nomination jusqu'au jour de sa mort ou de sa déclaration, à 28,657,000 de piastres, somme qui doit paraître énorme pour un hospodar de la Valachie. Quoiqu'il en soit, s'il est vrai que la princesse-douairière ait offert à la Porte treize millions, si son fils était nommé pour remplacer son père, la chose devient probable, car, quoique presque toutes les étoffes, meubles, voitures, etc. aient été prises à crédit, et que les marchands courent [en] vain pour leur paiement, cependant d'une autre côté des sommes considérables ont dû être dépensées, sans compter ce qui sans rémission dut passer à Constantinople. Une partie des boyars espère jusqu'à présent encore la nomination du prince Nicolas, fils du défunt, à quoi, dit-on, M. de Pini s'intéresse; l'autre croit que le prince Michel Soutzo, hospodar de la Moldavie, sera nommé pour la Valachie, ce qui, en conformité des traités, paraît difficile; d'autres espèrent le prince Charles Kallimachi, ci-devant hospodar de la Moldavie, ce qui (quoique je le désire) me paraît impossible pour le moment ²⁾, et d'autres encore, avec plus de vraisemblance, croient que ce sera le prince Jean Kalimachi, dragoman actuel de la Porte ³⁾.

Entre plusieurs libelles qui parurent, je ne ferai mention que de deux.

Un Albanais couvert de boue entre à la Cour, s'en va droit à la *camara*, demande à parler au Grand-Camarash. En vain on lui demande ce qu'il voulait; il demande à parler au camarash en personne. Il y parvint et lui présente une lettre, disant: «je viens de Jassi, dont je suis parti à telle heure avec ordre de M. le vestiar Constantin de Pashkan ⁴⁾ (beau-père du jeune prince Nicolas) de mettre toute diligence possible à faire parvenir cette lettre le plus tôt à son gendre, le beyzadé Nicolas, et de lui rapporter de même une réponse non différée. La voilà cette lettre; donnez-la lui; qu'il y réponde cette nuit encore, car demain matin, à la pointe du jour, je viendrai prendre

¹⁾ Pare că data aceasta e adevărată. Un raport rusesc o confirmă. V. Hurmuzaki, *Supt.* I¹, 314.

²⁾ El a fost totuși Domnul numit.

³⁾ 1818—21. În privința sa v. *A. Fr.*, II, locurile arătate în tablii.

⁴⁾ Cantacuzino.

la réponse, pour retourner aussitôt à Jassi. À présent je vais me reposer un peu; j'en ai besoin, vous pouvez le penser.» Il donne la lettre au camarash et sort. Ce dernier porte cette lettre, au moment même, au jeune prince. Il l'ouvrit et y trouve que la meilleure épitaphe et la plus juste qu'il pouvait faire poser à son père, serait: «la terre de Tergovist, qu'il voulait injustement envahir, les *skotelniks* et *poslushniks*, (qu'il s'était appropriés aux dépens de leurs maîtres et aux leurs, pour augmenter ses propres revenus.» — L'Albanais qui avait apporté cette lettre ne reparut plus, naturellement. On prétend même que c'était un boyar du pays.

Un autre représente la princesse-régnante, la tête ornée et couverte de guirlandes formées de ducats de Hollande. Le prince les coupe l'un après l'autre, les met dans la balance, n'acceptant que les *blank* et rejetant les *passir*, et d'autant plus ceux qu'il trouvait trop légers.

Du temps de l'invasion des Russes, un certain klutchar Théodore avait formé un petit corps valaque. On prétend même qu'il s'était distingué [à] diverses reprises, et qu'en récompense il fut décoré de plusieurs ordres russes; on le dit avoir du courage, du talent militaire, du génie même; quand aux connaissances, on n'en dit rien. Il doit être mécontent du gouvernement pour un procès perdu, à ce qu'il prétend, injustement¹⁾. Après la mort du prince, il ramassa une quarantaine d'Arnauts, avec lesquels il fait du bruit. À la première nouvelle qu'on en eut, les boyars coururent chez M. de Pini, et le lendemain une trentaine d'Albanais, dit-on, furent détachés contre lui, et paraissent n'avoir rien fait. Au contraire, on avait répandu le bruit que sa troupe s'était accrue jusqu'à quinze cents hommes; aujourd'hui on la met à sept cents. Ce qu'il y a de sûr, c'est que les boyars sont en terreur et craignent particulièrement qu'il ne lui prenne fantaisie de venir à Bucharest, où la canaille, profitant des circonstances, ne manquerait pas de commettre des désordres, dont les suites pourraient être terribles. En attendant, le klutshar Théodore ne commit, ni permit à ses gens de commettre aucun attentat, paie argent content toutes les denrées et autres, dont il pourrait avoir besoin pour ses gens ou pour lui et se tient tranquille dans le monastère de Tissamanka²⁾, où il se jeta. Ce monastère, outre ses fortifications artificielles, est fort par sa position dans les montagnes et sur un rocher, dont les approches sont, dit-on, très difficiles. Il est situé dans l'angle que forment la Hongrie et la Transylvanie, et distant de Bucharest de plus [de] 60 milles géographiques de 15 au degré³⁾, en ligne directe. Il en sort pour faire faire les emplettes nécessaires et pour recruter sa troupe. Une quinzaine de mille piastres de la caisse de son district (ispravnitshie) tombèrent dans ses mains; il les fit passer à la trésorerie (vestiaria), à laquelle ils étaient destinés. Un *vataf* (circa: *Reuntheister*) tomba dans les mains de ses gens; il le renvoya, disant qu'il n'avait pas besoin d'argent. Comme cependant il n'a que peu de fortune et qu'on prétend que tout au plus il pourrait entretenir une vingtaine d'hommes et que pourtant on le voit muni de sommes considérables, on se croit autorisé à la supposition qu'il soit d'intelligence avec quelques personnes riches et puissantes. Que veut-il donc? Il veut, à ce qu'il dit: «maintenir la justice, garantir ses concitoyens de l'oppression et rétablir dans sa patrie les privilèges qui lui furent concédés par le Grand-Seigneur, lorsque la Valachie se soumit à la suzeraineté de la Porte.» À cet effet aussi, il doit avoir envoyé un mémoire au Grand-Seigneur, qu'il assure de son entière soumission, lui expliquant les motifs de sa conduite et lui demandant des secours. En attendant, l'ispravnik du district de Gorje, klutshari Otét-litshano, fut enlevé par lui et se trouve détenu au susdit monastère de Tisamanka. Je ne pus encore savoir la cause de ce fait. Le gouvernement intérimaire en nomma un autre à sa place⁴⁾

1) Pare că lucrul e fals.

2) Tismana. Cf. pentru înțelegerea acestui raport, capitolul V din Aricescu. Tudor sosește la Tismana în sara de 22 Ianuar st. v. și pleacă îndată (v. *ibid.*, pp. 95—6).

3) Mille germane decii.

4) V. pentru proclamațiile lui Tudor, capitolul VI din Aricescu, I, și v. II, 31—2, 32—4.

CXXXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre nefolosul stăruințelor sale în fa- 1821,
voarea consulatului și caracterul celui vinovat pentru aceasta, hatmanul 13 Februar.
N. Mavru.

(N'a putut face nimic de la sosire până la moartea Domnului, care părea dispus a-î face dreptate, când vorbea cu el.) Je crois que l'unique cause en fut le secrétaire des Affaires-Étrangères, M. Nicolas de Mavro, homme plein de compliments astucieux, mais nullement tenté à faire ce que de droit et d'équité. Ce M. de Mavro, non sans esprit et sans connaissances, se fit Russe lors de l'arrivée des Russes, et prit service. Les Russes partirent, et il reprit le costume oriental, mais conservant toujours un penchant pour la croix de Saint-Vladimir, dont il est décoré, ou pour le consul de Russie, parce qu'il joue ici le plus grand rôle; il est pourtant à croire que, si les Chinois venaient à Bucarest, ce Monsieur serait Chinois de corps et d'âme, pour tout le temps de leur résidence ici

CXXXVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre zăbava pusă de guvern în facerea 1821,
de dreptate Prusienilor, vina lui Mavru și purtarea ce va trebui deci să aibă. 15 Februar.

Se plânge de «la fâcheuse connaissance du peu d'empressement que le gouvernement valaque met à rendre justice aux sujets du roi . . . Le défunt hospodar . . . de pieuse mémoire se montra toujours prêt à l'équité». Mavru e vinovat pentru zăbăvă 1). Să se adreseze guvernului interimar său să aștepte alt Domn?

CXXXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre neînțelegerile sale cu guvernul muntean. 1821,
16 Februar.

(Consulul prusian ar trebui să aibă drepturile celorlalte consuli: Giacomelli nu le cunoaște, Lorenti 2) le neagă cu nerușinare.) Quoi qu'il en soit, je savais que M. Jean Marco 3) avait des *poslushnics*, du foin, de l'orge, du bois, etc., deux chasseurs, qui, deux fois la semaine, devaient lui apporter, soit du gibier, soit du poisson . . . Lors de ma première audience près du hospodar, Son Altesse me dit, en présence du

1) Cf. raportul precedent.

2) Funcționar al consulatului, asupra căruia v. n° CXXII, p. 95.

3) Fostul consul la București.

sieur Giacomelli et du secrétaire des relations étrangères ¹⁾, que trois raisons : la bonne renommée qui m'avait devancé ; mes relations avec la maison Kallimachi ; mais plus encore ses égards pour mon auguste souverain l'avaient déterminé à faire pour moi tout ce qui dépendrait de lui ; que cependant, la dignité du poste que j'occupais lui faisait désirer que Sa Majesté me traitât à l'instar de tous les autres consuls des Puissances européennes stabilisés (*sic*) à Bucharest, en m'accordant des appointements analogues à mon caractère politique et me mette par là au niveau de mes collègues. (În zădar : zăbăvi. Într'o dimineață, Mavru i-a anunțat că Domnul îi cere voia de a vorbi bine de dânsul pe lângă Schladen (în chestia lefei). Era în drept să spere măcar drepturile predecesorului său. Plecând cu Schladen ²⁾, rugase pe Țincu «de faire renouveler quelques billets de *poslushnics*, qui, sous feu M. Jean Marco déjà, avaient été attachés au consulat de Prusse.» E trimes de la vistier la Mavru și vice-versa. Mavru cere biletele și, a doua zi, când vine Țincu, «devant tout le monde qui se trouvait là, [il] lui dit, d'un ton élevé : «Eh ! Monsieur, vous venez toujours m'importuner, et ne savez-vous donc pas que, si le prince fait quelque chose, il le fait par complaisance et non par devoir?» Țincu încetează cu stăruința. La întors, a dat Domnului o scrisoare a lui Schladen, cu cuprins analog ; apoi Mavru i-a vorbit într'o sară, «mais avec tant de *si* et de *mais*, que je commençais à me piquer», afirmând că Marco n'a avut poslușnici. Îi declară că nu va cerși privilegii, pe care toți le au, «et suis même trop fier, pour me résoudre à supplier.» Deconcertat puțin, Mavru îl asigură pe urmă de bunele intenții ale Domnului, care, odată sănătos, va face pentru el ca pentru nici-un alt consul, «et cela par des considérations particulières. Cela fut dit d'une manière, comme s'il voulait me dire : «et cela parce que vous n'avez rien.» El îi declară că nu-l va mai năcăji și că va opri și pe funcționarii săi de la așa ceva. Apoi îl întreabă de știri «de l'Italie, de la Sicile, de l'Espagne.» A doua zi, un boier vine să-l întrebe asupra afacerii, spundu-i : «j'espère que vous réclamerez l'intermédiation de votre gouvernement.» «Pentru ce?» întreabă el. Dacă ar face raport la legație, i s'ar ordona mai curând să nu primească nimic. — E silit să ceară până și apă ; i se răspunde ironic, cum se vede din scrisoarea anexată. De atunci, «j'ai deux porteurs d'eau, au lieu d'un que j'avais.»)

CXL.

1821,
16 Februar 3).

Kreuchely către N. Mavru, despre acordarea de sacagii consulatului prusian.

Monsieur le Hetman,

Mon prédécesseur, feu M. Jean Marco, qui demeurait immédiatement sur la Dombavitza, jouissait de quatre *sakaschiours* ; moi, qui en suis éloigné, j'en ai un, qui renferme en lui le seul avantage dont je jouis de la part du gouvernement. À l'aide de mes gens, je ne manquais pas d'eau. Cependant, le mauvais temps arrivé, mes gens n'en peuvent plus porter, et le malheureux *sakaschiou* ne peut suffire à pourvoir ma maison et six chevaux qui sont à mon écurie. J'en achetais. Mais, pour de l'argent même, depuis le mauvais temps, on la trouve difficilement, si bien qu'avant-hier

1) Neculaț Mavru.

2) La sfârșitul lui 1820. V. n^o CXVIII.

3) Data e cea însemnată în copia mea pe scrisoare. Cum se vede însă de pe pp. 92—4, adevărata dată e 30 Decembre st. n. Scrisoarea a fost numai comunicată legației la 16 Februar, ca anexă la n^o CXXXIX.

et hier je n'en pus pas avoir. Je faisais fondre de la neige. Comme cependant tout mon bois est consumé, tellement consumé, que je n'en ai pas même pour faire aujourd'hui la cuisine; comme, dans mes chambres froides, je ne puis faire fondre de la neige; comme je n'ai pas trouvé aujourd'hui du bois au marché; comme il est très douteux que, par le temps horrible qu'il fait, il y en aura demain, et comme pourtant, après l'air, l'eau est la première de toutes les nécessités, je renonce à ce seul *sakaschiou*, que le gouvernement voulut bien m'accorder jusqu'à présent, en vous priant cependant de donner les ordres que ma maison soit pourvue, — je le payerai argent comptant —, de l'eau nécessaire. J'espère cette faveur d'autant plus qu'elle répondra aux intentions que Sa Hautesse daigne exprimer dans le bérat impérial, dont elle se plut de me munir.

Je suis bien mortifié d'avoir été réduit par les circonstances à la nécessité indispensable et triste de vous importuner, et vous prie de recevoir, etc., etc.

Signé : *Kreuchely*¹⁾.

CXLI.

Kreuchely către von Miltitz, despre numirea lui Scarlat Calimah ca 1821,
Domn al Munteniei și felicitările private ce i-a trimes. 19 Februar.

Ce matin, je reçus le billet²⁾ . . . , qui me mit dans la connaissance de la nomination du prince Charles Kallimachi . . . La bienveillance dont ce prince m'honora toujours (*sic*) et, jaloux de la conserver, je résolus aussitôt d'envoyer un courrier particulier, pour le féliciter, non comme consul de Prusse, mais comme Kreuchely . . .

CXLII.

Kreuchely către von Miltitz, despre progresele lui Tudor și atitudinea 1821,
boierilor. 20 Februar.

Le klutschar³⁾ Théodori fait des progrès et répand la terreur parmi les boyars; ils sont tous en alarmes, mais non pas en armes; le courage leur en manque. Théodori avance vers Krayova, menace de venir à Bucarest, et pourtant, soit par faiblesse, soit par inaptitude, soit par terreur même, les boyars tremblants ne sa-

1) Cf. pp. 92—4.

2) Biletul e din partea lui Domnando, funcționar al lui Pini, care pusese să se comunice lui Kreuchely știrea, «d'après des nouvelles qu'il vient de recevoir de Constantinople» (19 Februar). Cf. *A. Fr.*, II, 564—5.

3) Greșală pentru *sluger*.

vent prendre une mesure vigoureuse. On prétend qu'ils ont appelé les Turcs à leur secours; ce qui serait mal fait, mais qui pourtant plairait peut-être à de certains étrangers, qui, dit-on, excitent en secret ce Théodori aux démarches actuelles.

CXLIII.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre trimeterea corespondenței sale prin
20 Februar. curieri ruși.

Trimete plicul prin poșta rusă, consulatul simțindu-se jignit de netrimeterea anterioară, de și Pini i-a anunțat totdeauna plecarea curierilor săi.

CXLIV.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre o cerere de stăruință a Divan-E-
20 Februar. fendiuului muntean și un amănunt din călătoria lui Schladen.

Divan-Efendiul, «homme très loyal et Turc très ami des Prussiens», l-a rugat să stăruie a fi păstrat în acest post, în care până acum nu și-a scos cheltuelile. A scris deci lui Calimah și fiului său ¹⁾; Giacomelli povestește că Turcul a cedat la Giurgiu caii săi de poștă lui Schladen ²⁾.

CXLV.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre condițiile puse de Tudor boierilor.
21 Februar.

«À une heure, à la franque, du jour.»

Dans le moment vient chez moi le secrétaire d'Autriche, M. Udritzsky, qui m'apporte la nouvelle que le kutskar Théodore envoya son collègue Makedonzky, officier russe ³⁾, avec des propositions d'accomodement, auxquelles conditions il voudra se tenir tranquille:

1) Alexandru. V. p. 62 și n^o CLIII.

2) V. n^o CXVIII.

3) Aici e o mică greșală în raport. Nu Dumitru Macedonski, locotenentul lui Tudor, aduse aceste propuneri, ci fratele lui, Pavel, trimis de caimacamul la Tudor. V. Aricescu, I, 126—7 și n^o CXLVI.

1°. Amnistie générale pour lui, tous ses gens sous les armes, et aussi ses adhérents inconnus.

2°. Recherches et redressements des griefs de la principauté contre le gouvernement et les boyars.

Les boyars sont dans ce moment rassemblés chez le spathar actuel, bano Grégoire Brancovano, pour délibérer sur la réponse à lui donner.

On est étonné ici que le kapi-olan, qui doit apporter officiellement la nomination du nouvel hospodar, ne soit pas encore arrivé

CXLVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre trimeterea lui Pavel Macedonski 1821,
de către boierii la Tudor, sprijinul dat din strainătate revoltei și insuficiența 1 Mart.
știrilor primite de guvern.

. Les nouvelles sur le slutshar Théodori sont diverses. Le Divan même y est trompé quelquefois, tant le gouvernement intérimaire est bien servi. Theodori s'empare d'un monastère après l'autre : chacun est un petit fort plus ou moins défensible (*sic*). Sa troupe est d'à peu près 700 hommes, bien armés à la turque et d'à peu près 1.500 paysans, armés de piques. Ce n'est pas lui, comme je l'avais marqué dans mon n^o [précédent], qui avait envoyé l'officier russe Makedonzky au gouvernement intérimaire, mais bien le gouvernement qui avait envoyé le frère de Makedonzky, en qualité de parlementaire, aux rebelles ; il revint sans avoir rien fait et continue de vivre paisiblement à Bucharest. Ces jours derniers, M. George de Philippesko et M. Nicolas de Mavro¹⁾ vinrent au Divan, disant que M. de Pini était très mortifié de ce qu'on disait Théodori et son collègue et lieutenant, Makedonzki, être officiers russes. La réponse fut que M. de Pini lui-même les avait trouvés dans sa liste et reconnus pour tels. Makedonzki porte l'uniforme russe, et Théodori, muni de sommes considérables, paye tout en ducats impériaux d'Autriche, et se fait suivre par une chancellerie organisée. Il paraît ne vouloir s'attacher uniquement qu'à la Petite-Valachie . . . , qui autrefois avait été autrichienne.

Une preuve comment le gouvernement local est bien servi, est que, le 12/24, [il] lui vint de Krayova un courrier avec une dépêche du 11/23, par laquelle on lui mande que le maître des postes, qui en même temps a la livraison de la viande, s'était évadé avec tous les chevaux de poste. Le Divan, au moment même, fit appeler le sieur Skuffa (non Skuffo²⁾), protégé russe et entrepreneur général des boucheries, et bientôt on fit partir un nouvel individu pour soigner la livraison de la viande. Celui-ci déjà parti, arrive, le 14/26, une dépêche de ce même maître de poste, qui marque que la marche fréquente des courriers extraordinaires avait fait périr plus de 50 chevaux et qu'il avait été forcé d'en prendre des stations éloignées pour les mettre sur la route de Krayova à Bucarest, pour suffire aux expéditions. Il n'avait pas bougé de Krayova.

On avait répandu le bruit, que Théodori avait fait battre un boyar à mort et fait décapiter un autre, à la tête de sa troupe ; hier au soir, M. l'Agent de Hakenau m'assura que c'était faux

1) Marele togolet și hatmanul.

2) V. n^o CXVIII.

CXLVII.

Iași, Vice-consulul prusian din Iași, pastorul Harte, către Kreuchely, despre
1821; neliiniștea din oraș, măcelul Turcilor, împrumutul silit al bancherului Pavli și
8 Mart. sosirea lui Alexandru Ipsilanti.

In der Nacht vom 6-ten bis zum 7-ten Februar (*sic*) n. St. kam in der Gegend der rothen Brücke Feuer aus, welches jedoch ziemlich geschwinde gelöscht wurde. Dem ohnerachtet aber war in eben dieser ganzen Nacht hindurch der Tumult auf den Strassen von der Beschaffenheit, dass die Einwohner sich nicht getrauten vor Tages-Anbruch zu Bette zu gehen, und doch war die Ursache desselben allen Menschen ein unauf lösbares Räthsel. Sehr frühe entfernte ich mich aus meinem Hause; nur bemerkte in allen Strassen einen grossen Zusammenlauf von Menschen. Auf die Frage: «was giebt es denn?» erhielt ich die Antwort: «dass die Arnauten mit den Türken in Streitigkeiten gerathen wären und Mehrern von ihnen die Köpfe herunter gesäbelt hätten.» Dem Spruchworte eingedenk: «Weit davon ist's just vor'n Schluss», entfernte ich mich, nur (inștiințează pe supuși prusien să stea pașnici acasă.) Bei dieser Gelegenheit erfuhr ich denn auch von glaubwürdigen Zeugen, dass sie mehrere Türken auf dem Pode-de-Belik hätten todt liegen sehen. Eine halbe Stunde bemerkte ich mehrere bewaffnete Serben und Arnauten, die aber keine weitere Absicht zu haben schienen, als Ruhe und Ordnung aufrecht zu erhalten. Um 11 Uhr wurde durch den Herold überall bekannt gemacht: «dass sich jeder Inwohner ruhig in seinem Hause verhalten solle und dass die bewaffnete Menge nur zur Absicht habe, die öffentliche Ruhe und Ordnung aufrecht zu erhalten.» So verstrich der Tag, ebenso wie der Abend, ganz ruhig. Jetzt ist es Mitternacht.

Donnerstag, den 8-ten. Es ist halb 6 Uhr. Alles ist ruhig. Die Patrouillen durchlaufen alle Strassen; selbst der Fürst ¹⁾ zeigt sich, und über das Ganze scheint ein geheimnissvoller Schleier gewebt zu sein. Indessen behauptet man allgemein, dass uns die Russen bald mit einem Besuche beehren würden; das was dieser Muthmassung noch mehr Gewicht giebt, ist der Umstand, dass der älteste Sohn des in Kioff verstorbenen Fürsten Ypsilanti ²⁾, in Jassi angekommen ist und sein Quartier bei der Domniza Ralou ³⁾ genommen, sich auch zugleich zu dem berühmten Banquier Herrn Andre Pauly begeben und von demselben eine Million Piaster verlangt hat, um ein Corps anwerben zu können, welches gegen die Türken unter seiner Anführung marschiren soll ⁴⁾. Ich vermag nicht zu bestimmen, ob dieses Gerücht wahr oder falsch sei; doch so viel hat seine Richtigkeit, dass das Kloster Gole, in welchem Herr Andre Pauly wohnt, mehr denn acht Stunden gesperrt, in- und auswendig mit Arnauten besetzt war. Jetzt ist es geöffnet, und allgemein heisst es, Herr Pauly habe freiwillig 100.000 Piaster ⁵⁾ hergegeben. Alle Bojaren sollen aufgefordert worden sein, seinem Beispiele zu folgen, und der Fürst hat eine Rede an dieselben gehalten, worin es heisst, man könne sich der Macht nicht widersetzen und müsse dem allgemeinen Wohl der orthodoxen Christenheit ein Opfer bringen.

1) Mihail Suțu.

2) Constantin, fost Domn în amândouă țările, retras din 1810 în Chiev, unde moare la 1820. V. *A. Fr.*, II, 446; Hurmuzaki, *Supl.* 14, 109 n. 1; Madame de Staël, *Dix années d'exil*, în *Oeuvres complètes*, xv (Paris 1821, în 12°), 249-50; Lagarde, *o. c.* 41-2. Lagarde îl vede în 1811 și-l caracterizează ast-fel: «Intéressant, tant par son existence politique que pour ses connaissances étendues, Ipsylanti, digne du rang où la fortune l'avait placé, en supporte la perte avec beaucoup de philosophie . . . Il n'a . . . pas négligé sa fortune, qui est immense . . . Ces femmes, ces enfants . . . m'ont rappelé ceux de Tippoo-Sahib.»

3) Calimah, măritată cu C. Paladi, care lipsia poate atunci din Iași. V. *A. Fr.*, II, 700 și n. 1. După Iacovăchi Rizu (*o. c.*, 288), Ipsilanti e găzduit la *Marghieala* Cantacuzin.

4) Asupra împrumutului forțat făcut de bancherul Pavli lui Alexandru Ipsilanti, care intră în Iași la 7 Mart, v. Beldiman, *Jalnica Tragodic*, în Kogălniceanu, III, ed. a 2-a, 347; Aricescu, I, 147.

5) După alte izvoare două, sau chiar șese sute de mii. V. Aricescu și Beldiman, *II, cc.*

Nachmittags um 3 Uhr. So eben wird folgender Befehl durch [einen] Herold bekannt gemacht: «dass jeder mit Waffen versehene Inwohner dieselben ohne Verzug in das fürstliche Schloss abliefern solle ¹⁾». Da nun beinahe die meisten Preussen Gewehre haben, weil sie die Jagd lieben, und Keiner Lust hat dieselben unentgeltlich abzuliefern, kann ich es . . . nicht verhehlen, dass ich mich in keiner geringen Verlegenheit befinde. (Li-a ordonat să nu asculte, până nu va primi ordine; va urma exemplul celor-lalți consuli.)

Nachmittags um 5 Uhr. Alles ist ruhig. Nur preussische Unterthanen arbeiten fleissig, trotz des kaum ausgeschlafenen Fasten (*sic*).

Abends. Mehrere Kutschen, von 10 bis 12 Postpferden bespannt, kommen an. In denselben sitzen halb verummte, mir unbekannte Personen, und der Einbruch der Nacht, sowohl als auch die Besorgnis um das Wohl meiner Familie hindern mich etwas mehreres entdecken zu können

Der schnelle Abgang des Courriers hindert mich zu entdecken, wer die gestern angekommenen Fremden gewesen sind; allgemein heisst es, der Fürst, in Begleitung der vornehmsten Bojaren, würde sich morgen an das Ufer des Pruth verfügen, daselbst die Kuka abgeben und dem Kaiser von Russland den Eid der Treue schwören.

Die Beamten des russischen Consulats sind so geheimnissvoll, dass es nicht möglich ist, von ihnen etwas zu erfahren. Herr von Pisani ²⁾ sagt mir: «Monsieur le pasteur, toutes les mesures qu'on a prises n'ont pour but que de maintenir la tranquillité et le repos public. Personne n'a rien à craindre, et je vous prie d'exhorter vos paroissiens dans vos sermons à être tranquilles. C'est tout ce que je puis vous dire.» . . .

CXLVIII

Dragomanul prusian din Iași, A. Raimondi către Giacomelli, dragomanul prusian din București, despre măcelul Turcilor din Iași, recrutări de eteriști și casul lui Pavli. Iași, 1821, 8 Mart.

. **L**i 7 di questo mese . . . , la notte, a quattr'ore alla turca, furono massacrati tutti i Turchi che si trovavano al Beylicco. Il Bescili-aga ³⁾ felicemente si salvò alla Corte, ove il principe lo prese sotto la sua protezione.

Il signore Duka ⁴⁾ presentemente è alla testa degl' Arnauti, e non fa che recutare: per quest'affare sono stato ancor' io alla Corte, quando il principe hà tenuto Divano e si è dichiarato che contro la forza non puol far niente ⁵⁾, mentre si vede chiaro che ogni boyaro cerca di dare ajuto, per (de)liberarsi della schiavità del Turco. Il figlio d'Ipsilanti ⁶⁾ . . . è arivato qui, con il Kantacusinò ⁷⁾. Ambidue son quegli che distribuiscono l'ordini militari, e dicono inoltre che in breve arriverà due divisioni militari, ma questo non è per anche sicuro. Il signore Andrea Pavoli, banchiere di qui, essendo stato rico-

1) V. Beldiman, 344.

2) Consulul rusesc în Moldova, Andrei Pisani.

3) Comandantul beșliilor, trupelor turcești din țară.

4) Vezi portretul lui Duca în Drăghic, II, 111-2; Beldiman, 347.

5) V. p. 110.

6) Alexandru.

7) Colonelul de husari Gheorghe Cantacuzino-Deleanu. V. Aricescu, I, 143; *J. Ev.*, II, 512, 584.

nosciuto per un grand' avarone, gli hanno chiesto quaranta mila zecchini, i quali avendoli rifiutati, gli serrarono il suo banco, e così resterà fino a tanto che non averà contato la suddetta somma; molto più ch'esso è suddito ottomanno. Questo denaro è necessario per i volontari, e non vi è che lui per adesso che puote ajutare il cristianesimo . . .

CXLIX.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre groaza din oraș, știrile despre Ipsilanti și Tudor și declarațiile lui Pini.
13 Mart.

. . . C'est dans un moment critique que j'ai l'honneur de vous adresser, Monsieur le chargé-d'affaires, la présente, et j'ignore si de sitôt les circonstances permettront de vous adresser de nouveaux rapports. Le 7, à quatre heures après midi, arrivèrent les kaïmakams du nouveau hospodar . . . C'étaient le ci-devant Grand-Postelnik de la Moldavie, Constantin de Négri et le ci-devant hetman de la Moldavie, Stéphanaki de Vorigidès; ils étaient accompagnés de M. de Samourkash, destiné pour caïmacam du Banat de Krayova. Ils mirent pied à terre à la Métropole. (Joï, 8, trimete pe Țincu să-î complimenteze.) Le 9 au matin, ils quittèrent la Métropole pour prendre leur logement à la Cour. Le 10, au soir, ils firent leur visite chez MM. de Pini et de Hakenau. Le 11 . . . , le kaïmakam Constantin Négri vint chez moi, en excusant son collègue, vu les affaires urgentes. «Je vous ai fait . . . ,» dit-il, «la visite d'étiquette: dorénavant nous nous verrons en amis.» (La 12, dimineața, îi înnapoește visita, cu Giacomelli și Țincu.)

Pendant que toutes ces cérémonies . . . eurent lieu, la tranquillité . . . ne se rétablit pas . . . ; on disait, d'un côté, Théodori, ou du moins une partie de ses troupes d'élite, battus, tandis que, de l'autre, tout fuyait de Krayova, dans l'attente de sa prochaine entrée . . . On ne parlait que de Théodori. On disait cependant: «d'un arbrisseau, a grandi un arbre formidable; il grandit sur le sol de la Petite-Valachie (Banat de Krayova ou Valachie autrichienne), mais sa racine est étrangère.» Personne encore ne songeait à la Moldavie. (La 7 sara, merge la Hakenau, care spune nelămurit, că nu știe nimic.) De ce jour jusqu'au 10, les nouvelles restèrent les mêmes: c'est-à-dire on parlait de Théodori, de l'accroissement de ses troupes, qu'on faisait monter à 450 Albanais et 700 pandours bien armés, outre les paysans armés de piques. Le 10, on dit qu'à Galatz, les Grecs: les Chiotes, d'autres: les Corfiotes avaient massacré tous les Turcs 1). (La 11, dimineața, Țincu, chemat pentru afaceri de serviciu), n'apporte les nouvelles que les Russes avaient passé le Prut, étaient entrés à Jassi et s'avançaient vers Bucharest; que tous les marchands, tous les boyars, MM. de Hakenau et de Pini avaient tout emballé et étaient sur le point [de] . . . passer en Transylvanie. De toute part ces nouvelles se confirmèrent, des sujets du roi vinrent . . . me demander des conseils. (Li promite pașapoarte; poate că el rămâne.) «Si vous restez, Monsieur le consul, nous restons aussi.» (Spre amiază, trimete pe Țincu la caimacamă să-î întrebe asupra sgomotului.) La cour du château et les rues qui y conduisent étaient tellement encombrées de voitures, que ce n'est que difficilement qu'il y parvint. Mais, à la Cour même, la presse des boyars, grands et petits, et des autres individus était si grande qu'il lui fut longtemps impossible de pénétrer jusqu'à eux. Enfin il parvint jusqu'au sardar Stavri, capi-oglan du prince, qui lui promit qu'en cas de nécessité il me mettrait au fait des affaires . . . Le dragoman 2), en partant, en-

1) Asupra măcelului din Galați v. Beldiman, 341; *A. Fr.*, II, 568.

2) Țincu.

tendit cependant que le Grand-Trésorier, Grégoire Philippesko, dit au caminar Sava 1): «Gardez bien que personne n'apprenne quelque chose des lettres de . . . (*sic*)». (După prânz, Negri vine la el. — Știrî? — N'are. «J'en espérais de vous», me dit-il.)

Le tumulte cependant continuait. De tout côté on voyait les boyars et les marchands empaqueter leurs meilleurs effets; mais le Divan avait défendu tout départ. Le bruit se répandit que les Russes, sous les ordres du prince Ypsilanti, avaient passé le Prut, étaient entrés à Jassy et marchaient sur la Valachie. (Hakenau întrebat, nu știe. Merge la Curte la 12) Il y avait bien moins du monde que le 11. Le kaïnakam . . . Vorigidès («ancienne connaissance») . . . m'assura que tout ce qu'il savait, était que le prince Ipsilanti avait passé le Prut, et paraissait n'être qu'un insurgé comme Théodori dans la Petite-Valachie; que, du moins, M. de Pini assurait sur son honneur que l'empereur 2) désavouait ces démarches; que . . . c'était vrai qu'à Galatz quelques insulaires avaient massacré quelques Turcs. Le monde présent nous empêcha de continuer ce discours . . . Cependant, la rumeur continua; on ne vit dans les rues que des voitures et des chariots quitter la ville, ou des malles et d'autres effets transportés dans les églises et les monastères; la consternation régnait partout. (Primește la masă raportul anexat al starostelui din Focșani 3). Iar întreabă pe caimacamî.) Tous les boyars continuaient la fuite et faisaient partir leurs familles et leurs effets les plus précieux, qu'ils suivaient de près, et, le 12 au soir, outre ceux qui sont du service actuel, peu d'entr'eux coucha à Bucarest. De même les marchands . . . Toute la ville, même les pauvres, étaient en rumeur et cherchaient à mettre leurs effets en sûreté. Le seul consul de Prusse (*sic*!) demeura tranquille, attendant les événements, quoique les uns attendaient les Turcs, les autres Théodori, mais la majeure partie craignait cette populace, qui n'a rien à perdre et, toujours prête à saisir de telles occasions, en profite si souvent. Bucarest n'a pas tout à fait tort, car la ville compte plus de 20,000 vagabonds, preuve de la bonne police. C'est d'elle que tous les autres habitants craignaient le plus, et bien plus que de tous les partis divers qu'on attendait. (Sara, merge la Pini, care spune că e mîerat) de voir qu'on croyait effectivement que la Russie avait quelque part à toutes ces affaires, qui sûrement sont très désavouées de son monarque. Il me réitéra sa parole d'honneur, foi d'officier russe, que jamais son gouvernement n'avait pris part à ces événements, encore moins en était-il le moteur; que le prince Ipsilanti, quoique général russe, agissait de sa tête, que Théodori et . . . Makedonski étaient réprouvés par la Russie, que ce matin même était arrivée la nouvelle que Théodori avait été battu, «et», ajouta-t-il, «Je ferais-je battre, si mon gouvernement approuvait ses démarches? 4) Je ne partirai pas d'ici, ni ma femme, qui veut partager mon sort. (Dacă însă vre-una din partide, se apropie de București, va cere pașaport Austriacilor; de Turci se teme, ca și de Ipsilanti, «ne pouvant le reconnaître». Împăratul ar putea căuta pretexte altele decât «de si petits moyens», pentru a avea război cu Turcii.» Kreuchely aude că Ipsilanti în proclamații ar fi confirmat pe Suțu «comme hospodar de la Moldavie, *étant un bon prince*».) À mon retour, j'entends cependant, qu'en arrivant à Yassi, le prince Ipsilanti avait ordonné au prince 5) . . . de se rendre au monastère de Galatha, pour y attendre les dispositions ultérieures; qu'il se trouvait à la tête de quelques bataillons russes, outre les Cosaques; qu'à Yassi on avait massacré tous les Turcs qu'on put y trouver et poursuivi le Beshli-Aga jusqu'au delà de Galatz, etc. 6); que Théodori . . . avait réuni à lui les Albanais envoyés contre lui 7) et que son avant-garde n'était éloignée que de trois milles

1) Căminarul Sava, ucis în 1821, 19 August. V. asupra-I Aricescu, I, 65—7, 299—300.

2) Alexandru I-ii al Rusiei.

3) Dionisie Kephala (care pare să fi fost înaintea staroste engles în acel oraș. V. Macmichael, 27). V. raportul pe p. 117 (nº CLV).

4) Asupra atitudinii Rusiei față cu cele două răscoale v. Aricescu, I, cap. XVI și XVII.

5) Mihail Suțu.

6) Cf. p. 112.

7) Pentru aceasta v. Aricescu, I, 128—9.

de Bucarest, que lui-même avait écrit qu'il y venait, non comme ennemi, mais uniquement pour garantir la ville des excès de la populace. On craignait, en effet, cette dernière pour la nuit du 12 au 13, qui cependant se passa tranquillement

CL.

1821,
13 Mart.

Harte către Kreuchely, despre purtările eteriştilor şi frica din oraş.

În zădar a căutat, la 9, să aflu cine erau persoanele citate¹⁾. Nachmittags, um 2 Uhr, versammelt sich im Mittelpunkte der Stadt das angeworbene Corps des . . . Alexander Ypsilanti. Bald darauf erschien derselbe in ihrer Mitte und führt sie nach dem . . . Kloster Galatha, woselbst ihm das ganze Corps den Eid der Treue schwören musste. So verstrich auch dieser Tag über, so wie die Nacht, ziemlich ruhig.

Am 10-ten in der Frühe, sehe ich ein buntscheckigtes (*sic*) zahlreiches berittenes Corps, deren Mützen sammt und sonders mit einer dreyfarbigen Cocarde, nemlich weiss, roth und blau, geschmückt waren. Auch mehrere Ausländer, selbst österreichische Schutzgenossen, liessen sich bei demselben enroliren, doch kein einziger Preusse. Nachmittags wurden mehreren Einwohnern und auch Fremden die Pferde weggenommen, unter dem Versprechen, dass ihnen dieselben baar bezahlt werden würden. Selbst französischen Unterthanen wiederfuhr dies, doch entgingen die Preussen dieser Gefahr . . . bis heute noch glücklich.

Vom 10-ten abends bis zum 11-ten morgens getraute sich niemand zu Bette zu gehen. Ein bedeutender Lärm der Strassen hinderte die Einwohner davon. In der Nacht wurden mehrere Versuche zu gewaltsamen Einbrüchen gemacht, doch die Wachsamkeit der Einwohner und der anbrechende Morgen setzten auch diesen Schrecknissen Gränzen.

Am 11-ten gegen Mittag erfuhr ich bestimmt, dass alle Bojaren den Schutz des russischen Kaisers angerufen, einen Courier an Seiner Majestät abgesandt und sich eigenhändig unterschrieben hätten.

An eben diesem Tage schlossen die Meisten derselben ihre Thoren, weil man auch ihnen schon mehrere Pferde weggenommen hatte und noch Mehrere wegnehmen wollte. Das Gerücht, dass die Bojaren einen Courier an den Kaiser abgeschickt hätten, war mir schon am 9-ten früh bekannt; ich hielt es auch [nicht] für gegründet, und folglich wollte ich es nicht rapportiren . . . Der Hospodar verhält sich ganz ruhig und ist, wie man allgemein befürchtet, von der Ypsilantischen Partei. Im Departement der auswärtigen Angelegenheiten wird seit dieser Epoche nicht sehr [ge]handelt.

Am 12-ten fielen einige unbedeutende Streitigkeiten vor, zwischen Arnauten und den Juden; doch verstrich der Tag so ziemlich ruhig. Morgen nachmittag soll das ganze Corps gegen Fokshan zu marschiren und die Stadt Jassi von der Militz besetzt werden²⁾ . .

1) V. p. 111, n° CXLVII.

2) Cf. pentru acest raport Beldiman, 345 şi urm.

CLI.

Anton Raimondi către Kreuchely despre prădarea lui Pavli, uciderea
Turcilor în Iași, gătirea eteriștilor, visita sa la Ipsilanti.

Iași,
1821,
13 Mart.

Am 6-ten März . . . kam der . . . Alexander, General-Major, und, den 8-ten März, wurden auf seinem Befehl die Türken bei Beilik, in der Nacht, um 4 Uhr auf türkisch, getödtet; der Beschli-Aga hat sich in den Fürstenhoff geflüchtet, wo der Fürst ihn in seinen Schutz genommen hatte. Den zweiten Tag wurde der André Paulie aufgefordert, eine Summe Geld an die Militärcasse zu zahlen; er wollte aber dieses ungern thun, so hat man von selbem durch Zwang 600.000 Piastres genommen.

Der General Alexander Ypsilanti wohnt . . . in Galatha, und . . . in der Stadt wird fleissig zum Militair geworben; bis jetzt sind über 3.000 Köpfe freiwillig . . . eingetreten, und als den 10-ten . . . musste dieses Korps den Eid . . . schwören, so wie auch ein jeder eine Cocarde . . . von dem General . . . erhielt; auch ist ihre Fahne von eben den Farben. (Luarea cailor. A vizitat pe Ipsilanti cu baronul Hiller t.)

CLII.

Scarlat Calimah, Domn ales al Munteniei, către Kreuchely, despre Constanti-
nopol, amicitia ce-i păstrează și afacerea lui Divan-Efendi.

1821,
15 Mart.

Monsieur le Baron,

J'ai reçu la lettre amicale que vous m'avez fait l'honneur de m'adresser, en date du 7 février²⁾. Très sensible aux vœux que vous faites au Tout-Puissant pour ma conservation et celle de toute ma famille, je m'empresse de vous faire mes sincères remerciements. Vos sentiments, Monsieur le baron, pour toute ma famille me sont assez connus, et j'espère que mon séjour en Valachie resserrera les liens d'amitié qui ont toujours existé entre nous.

Relativement au Divan-Effendi, j'ai donné les ordres nécessaires à mes caïmacams, qui s'entendront sûrement avec lui.

J'ai l'honneur, etc.

Signé: *Prince Charles Callimachi,*

Constantinople, le 3 3) mars 1821.

¹⁾ Asupra lui Hiller, v. pp. 53—4, 57; asupra raportului însuși, mai sus pp. 110—2. Sunt anexate trei proclamații grecești și un ordin de zi (εφημερίδα διαταγών) al lui Ipsilanti, din 24 Februar (v. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 365; Aricescu, I, 149—51).

²⁾ V. n^o CXLII.

³⁾ Probabil stil vechi. La numărul de ordine cronologic am tradus data deei în stil nou.

CLIII.

Constanti- Alexandru, fiul lui Scarlat Calimah¹⁾, către Kreuchely, despre senti-
nopol, mentele ce are pentru dânsul și afacerea lui Divan-Efendi.
1821,
15 Mart.

Monsieur le Baron,

J'ai senti un plaisir sensible, voyant dans vos lettres du 7 février, que vous vous souvenez toujours de moi. Notre correspondance, mon cher baron, a été entrecoupée par plusieurs causes, que je ne pouvais pourtant vous dire que de vive voix; la principale est que, ne recevant depuis quelque temps de vos nouvelles et ne sachant à quoi attribuer ce silence, j'ai cru devoir mettre fin à une correspondance, qui ne ferait que vous ennuyer et qui m'est d'autant plus chérie qu'utile. Enfin, je vais vous voir, mon cher baron, et cela en état de pouvoir vous être utile à quelque chose; c'est un double bonheur pour moi et qui répond au désir de mon cœur. Vous verrez enfin un Alexandre bien différent de celui que vous avez connu; vous ne me reconnaîtrez point peut-être, sinon à la constance de ses (*sic*) sentiments envers vous; le changement de mon caractère n'est pourtant qu'une suite des sages conseils de mon cher ami, qui n'ont pu faire alors leur effet à cause de l'impétuosité de ma jeunesse. Adieu donc, mon cher baron; je passe sous silence une infinité de choses, que j'espère vous communiquer d'une manière plus chérie à mon cœur.

J'ai parlé à mon père pour le Divan-Efendi²⁾; j'espère que votre prière, mon cher baron, sera exaucée, d'autant plus qu'elle n'est dictée que par compassion pour les malheureux, et principalement par intérêt pour votre

Signé: *Alexandre.*

CLIV.

1821, Harte către Kreuchely, despre starea orașului, dislocări de trupe, bi-
21 Mart. ciuire de prădători și fugări.

... Noch am 13-ten nachmittags, um 4 Uhr, rückte der grösste Theil der Ypsilantischen Truppen aus, und schlugen den Weg(en) gegen Roman und Bakau ein, um von daheim, [wie] man allgemein sagt, nach Fokshan zu marschiren; doch blieb ein bedeutender Theil in Yassi zurück, die sich durch schwarze Kleidung vom Kopf bis zu den Füßen und durch einen auf die Mütze gesteckten Todtenkopf auszeichnen³⁾. Der Ausmarsch geschah in aller Ruhe, und der Abend, sowie die Nächte, verstrichen ohne dass sich etwas ausserordentliches ereignet hätte. Am 14-ten und 15-ten war Alles ruhig. Der Fürst zeigte sich zu verschiedenen Malen in den Strassen. Die Polizei hatte ein wachsames Auge auf die nach Raub lüsternen Pflastertreter; indessen verstrichen die Nächte ebenfalls ruhig.

1) V. asupra-î p. 62 și n. 3.

2) V. p. 108, n^o CXLIV.

3) *Mauroforii* sau *ieroluhifii*. V. Aricescu, I, 155.

Am 16-ten vormittags brachte man mehrere Flüchtlinge des Ypsilantischen Corps, die aus mehrerem Religionseifer die Dörfer ihrer christlichen Mitbrüder geplündert hatten. In aller Eile wurde ihnen der Prozess gemacht, und sie wurden sammt und sonders an allen Ecken der Stadt recht tüchtig gepeitscht. Nachmittags rückte wieder eine Abtheilung von 200 Mann aus, gleichfalls ihren Weg über Roman nehmend, und die Einwohner lebten von Erwartung der Dinge, die da kommen sollen.

In den Tagen des 17-ten und 18-ten war alles ruhig. Der Fürst fuhr in einem offenen Wagen die Strassen auf und ab, und die Nächte verstreichen ebenfalls ruhig.

Am 19-ten nachmittags, um 3 Uhr, verbreitete sich plötzlich das Gerücht, die Russen kommen; man hörte in der Ferne eine Feldmusik. Und was war es? Es rückten wieder ungefähr 100 Mann beritten gemachter Truppen aus, die vor einigen Tagen erst angeworben waren. Sie liessen sich von den italienischen Musikanten ¹⁾ begleiten, und dadurch war dies falsche Gerücht entstanden

Am 20-ten wurden wieder einige Flüchtlinge gepeitscht

CLV.

Dionisie Kephala, staroste prusian la Focșani, către Kreuchely, despre sosirea eteriștilor și declarația Vistieriei, că Moldova e rusească. Focșani,
1821,
22 z) Mart.

. . . . Ich berichte, dass um 9 Uhr der Gyuleraga Koravia ³⁾ mit seinen Truppen hier angekommen ist und thut Keinem Übel, als den Türken, welche auch entlaufen sind. Heute sind an die Starostie Briefe von der Yassier Vestiare . . . mit dem Bedeuten angekommen, dass von Neuem dieses Land den Russen gehöre und Freiheit sey . . .

CLVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre scrisoarea lui Scarlat Calimah și întreruperea tuturor afacerilor. 1821,
23 Mart.

. . . . Je remis au kaïmakam postelnik Constantin Négri la lettre du hospodar, prince Charles Kalimachi . . . , dont je fus honoré, en date du 10 du courant ⁴⁾. Cependant, toutes les affaires ayant été suspendues, elle ne peut, pour le moment, produire aucun effet

1) V. Beldiman, 349, v. 39: «Musica italienească după dânsul (chiliarchul Vasile Tufecel-bașa) rîsuna (la o paradă)». Cf. și mai sus, p. 78, n^o c.

2) O nouă controlare cu copia originală arată că data e «10 Mart. st. n.», decî n'ar fi trebuit prefăcută. Dar avânt-garda lui Ipsilanti, pe care o comandă Caravia (v. p. 120), pleacă din Iași spre Focșani la 13 (v. n^o CLIV). La 24 se află în București sosirea ei la Buzău (v. p. 120).

3) Ghiuleraga pare că vrea să zică general. Cf. Aricescu, I, 152. Caravia fusese baș-buluc-bașa și comandă măcelurile din Galați. Beldiman, 341, v. 77—8. Cf. Aricescu, I, 68.

4) Cetește 15. V. p. 115, n^o CLII.

CLVII.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre progresele lui Tudor, răspunsul
23 Mart. Austriei la petiția lui, nesiguranța din oraș și pătrunderea insurgenților în el.

. . . Le bruit de l'arrivée des insurgés à Bucarest se continuait toujours et n'était entremêlé que de celui de l'approche d'une armée turque, qu'une terreur panique avait déjà fait paraître aux environs de la capitale, tandis que, de Gyurdsow même, ils ont pris la fuite et ont passé à Rustschuk. Aussi les kaïmakams du hospodar ne savent plus que faire, vu qu'il leur est impossible d'avoir une force opposable (*sic*) aux rebelles. «Si nous quittons notre poste», disent-ils, «nous risquons d'être réputés traîtres à la Sublime Porte et à notre prince; si nous restons, nous risquons d'être faits prisonniers de guerre, et peut-être plus encore.» Les proclamations du prince Ypsilandi ne laissaient plus de doute sur ses vues, auxquelles on prédisait d'autant plus de succès, qu'on croyait fermement qu'il serait soutenu par une armée russe, qui le suivrait de près. Le 17 au soir, cependant, un courrier venu de Laybach ¹⁾ apporta des dépêches à MM. de Pini et de Hakenau. Ce dernier eut la bonté de me communiquer en original celles qu'il avait reçues du prince de Metternich ²⁾; la teneur en était à peu près celle «que Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique avait appris par le rapport de Monsieur l'Agent le soulèvement de Théodori Wladimiresko, qui lui-même avait eu l'audace d'écrire aux deux empereurs, en leur envoyant une copie de ce qu'il avait adressé au Grand-Seigneur ³⁾; que ce n'était qu'avec indignation que ces deux monarques, mus d'un même sentiment, avaient dû voir que, tandis qu'ils s'occupaient du rétablissement de la paix générale, Wladimiresko l'avait troublée sur les frontières même de l'empire d'Autriche.» M. l'Agent y est engagé d'agir de concert avec le consul-général de Russie . . ., qu'à cette fin, on lui envoyait une copie des instructions adressées à ce dernier, etc. Les monarques alors ignoraient encore l'entreprise du prince Ypsilandi et ne pensaient qu'à Théodori, nom sous lequel Théodori (*sic*) est généralement désigné. Des instructions de M. de Pini je ne connais que le seul paragraphe, que Théodore est dégradé du rang de chevalier d'un Ordre russe ⁴⁾ et déclaré hors de la protection de Sa Majesté . . .

On fait monter les forces de Wladimiresko, tantôt à 5.000, tantôt à 14.000. Celles du prince Ypsilandi, y compris les troupes de Karavia à Fokshani (?). Le 22 du courant, on m'assura cependant que celles du prince Ypsilandi ne dépassaient pas les 10.000, ce qui est plus probable. On ignore positivement la force de Wladimiresko, mais ce qu'il y a de sûr, est qu'à Bucarest un nombre considérable se joindra à lui, qui, par les mots de *liberté* et de *patrie*, sut donner l'enthousiasme. Le 20, les capitaines Georgi ⁵⁾ et Gentsha ⁶⁾ (lequel dernier avait accompagné le prince Karatsha ⁷⁾), se retirant devant Wladimiresko, contre lequel ils avaient été envoyés, arrivèrent à Bucarest avec leurs Albanais. Ils furent d'abord chez les kaïmakams et de là chez M. de Pini, qui eut, dit-on, avec eux une vive altercation, disant qu'ils avaient dû tenir, vu qu'il y avait assez de force[s] dans la ville pour la défendre. Je ne les connais pas ces forces, et j'ignore

1) În Troppau se adunase la 1820 congresul suveranilor contra spiritului revoluționar. În Decembrie al aceluiași an, adunarea se strămută la Laybach și-și continuă desbaterile până în Maiu 1821. Asistau personal împărații Rusiei și Austriei și regele Prusiei.

2) Conducătorul politicii austriece, prințul Clement-Venceslav-Lotar de — (1773—859).

3) V. Aricescu, I, 101; II, 32—4, doc. XIV.

4) Ordinul Sfântului Vladimir, *ibid.*, I, 22.

5) Iordachi sau Gheorghe Olimpiotul. Asupra acestuia v. Aricescu, I, 61—4. V. și *A. Pr.*, II, 558.

6) Ghenciu, ucis odată cu Sava. V. pp. 124—5, n° CLXV. *Farmachi* și Iordachi, după Aricescu, I, 140 și urm. Asupra lui Farmachi, *ibid.*, 68—9.

7) La fuga acestuia în Austria, V. *A. Pr.*, II, 525.

comment Bucarest, hormis les monastères, pourrait être défendue. On entend peut-être sous le nom de force[s] la troupe des Albanaïs sous le pimpochi¹⁾ caminar Sava, qui avait été le chef des gardes du prince Charles Kallimachi à Yassi²⁾. Ce qu'il y a de sûr, c'est que Madame de Pini est déjà en Transylvanie et que Madame de Hakenau et ses enfants, partie le 30 au matin, y sera bientôt. Aussitôt que les kaymakams quitteront la ville, MM. de Pini et de Hakenau partiront pour la Transylvanie, M. Pagé . . . les suivra, et ces Messieurs m'ont conseillé de faire de même. (N'are bani însă.) Dans le cas d'un désordre général, de tous les consuls je suis le plus exposé, par la situation de ma maison, libre de tous les côtés, entourée seulement d'une mauvaise haie de verges et tenante par derrière à la campagne. (Dâmbovița i-a înecat ograda, șura și grajdul și, dacă mai crește cu un picior, va îneca și rândul de jos (*rez-de-chaussée*) al casei, așa că-î va trebui o luntre, dacă o găsește.)

La ville est pleine d'Albanaïs et de gens habillés à l'albanaise et d'autres, armés d'armes de toutes espèces. On prétend même que parmi eux il y en a de la suite de Wladimiresko, et vraiment, dans un moment aussi fatal, où les autorités ont, pour ainsi dire, totalement cessé, il est à admirer qu'il n'y ait pas encore eu des désordres dans la ville. Dans les campagnes, il y en eut d'autant plus, et l'on prétend que beaucoup de boyars et de marchands avaient été pillés et maltraités, même sur le chemin de Kronstadt. Quelques-uns ont vraiment eu ce sort, mais on ignore encore les détails. Le prince Ypsilanti est attendu dans un ou deux jours, si les eaux débordées ne ralentissent sa marche. La ville est déserte; tout ce qui peut fuir a fui, et la misère ne tardera pas à se faire sentir dans Bucarest, vu que la classe indigente resta sans travail et sans [autre] occupation que celle de courir les rues.

Ce matin j'avais envoyé le dragoman à la Cour, chez les kaïmakams, qui dirent ouvertement que, si jusqu'au soir ils ne recevaient pas un courrier de Constantinople, qui les mette dans le cas de faire exécuter leurs ordres, ils se verront dans la nécessité de partir demain, vu que toute leur autorité avait totalement cessé. Les désordres à la campagne se confirment, et l'on attend effectivement le prince Ypsilandi pour demain au soir.

Si le sort devait m'être fatal, j'ose . . . recommander mes malheureux enfants, à Vienne . . . , à votre protection

CLVIII.

Notă a caimacamilor din Muntenia, anunțând consulilor retragerea lor 1821,
la Giurgiu. 25 Mart.

Note.

L'esprit d'insurrection qui s'est propagé dans la province moldave-valaque, le trouble auquel il a donné lieu et l'anarchie qui, par un mouvement progressif, acquiert chaque jour de nouvelles forces, ont paralysé les ressorts du gouvernement régulier et légitime, au point de ne plus laisser aucune garantie de sûreté personnelle.

1) *Bimbaza*, maior.

2) V. în această privință Aricescu, I, 67.

Un plus long séjour des autorités locales et légitimes dans cette capitale, loin d'éloigner le danger dont elle est menacée, ne ferait certainement que l'accroître.

Dans cet état des choses, les soussignés, caïmacams de Son Altesse Sérénissime le prince régnant en Valachie ¹⁾, sentant toute la nécessité de céder aux circonstances et de se mettre à couvert des dangers qui les menacent, se voient obligés de se retirer à Giorgioio, pour y attendre les ordres des autorités supérieures.

Les soussignés, sur le point d'effectuer cette retraite, croient de leur devoir d'en motiver ici les causes à Monsieur le baron de Kreuchely, etc., sûrs que les mesures efficaces que la Sublime Porte ne manquera pas de prendre, rétabliront promptement dans les deux provinces l'ordre de choses légitime.

Les soussignés, etc.

Signés: *C. Nigri, Ét. Vogoridis.*

Bucharest, 13 mars v. st. 1821.

CLIX.

1821, Von Hakenau anunță lui Kreuchely plecarea sa și numirea provisorie
29 Mart. a cancelariului Udritzki.

CLX.

1821, Kreuchely scrie lui von Miltitz despre negustorul Marsis, sosit la 22,
31 Mart. care pleacă, nu la Iași, ci la Brașov și despre niște certe cu Udritzki de la
pașaportul său și visarea lui.

CLXI.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre fuga personagiilor oficiale din Bucu-
31 Mart. rești și relațiile lui Tudor cu Ipsilanti.

. . . . Le 23 jusqu'au soir les mêmes bruits se soutinrent; le monde était inquiet. Samedi, 24, de même, et l'on apprit que le prince Ypsilanti était à Fokshan et Vasili Karavia, le conducteur de son avant-garde, à Buséo. On parlait, de plus, d'une

1) Scarlat Calimah.

troupe allemande, qui devait s'organiser sous les auspices du spadar et avec le consentement de l'Agence impériale, pour le maintien de l'ordre public.

. . . Ce jour et la nuit suivante se passèrent tranquillement, quoique le nombre des gens armés s'augmentait, particulièrement celui des gens portant sur la tête un fès blanc, entouré d'une peau de monton teinte en bleu. On disait aussi qu'à la réquisition du prince Ypsilanti, le spadar Baliano se portait d'une maison de boyar à l'autre et mettait le sceau au foin, à l'orge et à la farine . . . La nuit du 23 au 24, un pied de neige avait tombé, et, la journée entière, une neige horrible continua à couvrir la ville et les campagnes. Déjà le 23 au soir, j'avais été obligé de loger mes chevaux à la cave.

Le 25 au matin, j'envoyais le dragoman chez les kaïmakams, qui l'assurèrent que, ne recevant aucun courrier de Constantinople, que le prince [Ypsilanti] . . . étant à Fokshan et Karavia à Buzéo et qu'étant sans aucune autorité, ils n'avaient plus rien de mieux à faire que de quitter la ville et d'aller à Rustchuk. Cependant j'avais appris, d'une manière à ne pas douter, que le banquier baron Sakélari avait prêté aux kaïmakams, le 9/21, une somme de 390 piastres, au compte du hospodar. M. l'Agent ne m'en dit rien . . . le 22, et pourtant, ce jour-là, l'obligation avait été enregistrée chez lui. (Pagé 1) a fost la el, cum fusese și la alți consuli, spuiind că Hakenau i-a scris că pleacă la 26 și sfătuindu-l să facă tot așa. I-a răspuns că așteaptă ordine de la legăție și că nu se va retrage în orice caz în Ardeal, ci la Ruscium. Pagé decide să facă tot așa; vor înceta a fi consuli la intrarea rebelilor, dar vor interveni, «privativement», pentru supușii respectivi. Merge la Hakenau; nici o știre; dacă se duc caimacamii, se duce și el, fără a aștepta pe Ipsilanti.) Je lui demandais quel était donc ce corps allemand, que dans toute la ville on disait s'organiser . . . sous la direction de l'ingénieur M. d'Ott (sujet autrichien). L'expression «corps allemand» parut le choquer, probablement par la raison qu'ici sous le nom d'Allemand on n'entend que les Autrichiens. Il m'assura qu'il était dans une parfaite ignorance, qu'à la vérité, M. d'Ott et le spadar lui avaient parlé de l'érection d'une milice, destinée purement au maintien de la tranquillité publique. (Răspunde că «Allemands» nu-s numai Austriaci. Pini spune că nu știe alt, de cât locul ocupat de Ipsilanti și Caravia și că va pleca odată cu caimacamii. Hakenau l-a rugat să rămână, dar «cela dépendait des circonstances»; legăția sa de la Constantinopol îi ordonase să se retragă la Ruscium; dar nu se poate decide, «particulièrement pour ne pas mettre son épouse dans la supposition qu'il y avait été conduit de force».) Le bruit qu'on s'emparait du foin, de l'orge et de la farine (s')augmenta. Beaucoup d'individus, dans les costumes ci-dessus énoncés 2), arrivèrent peu à peu dans la ville. (Așa e în bucătăria sa până în vatră; salonul de primire devine bucătărie, «en vertu de son grand fourneau»; vinul e în odaia lui de culcare; cancelaria a fost «métamorphosée en écurie» și locuință pentru vizitii, rânđași și «le massafashiou» 3).)

Le 26 au matin, j'envoyais le dragoman . . . chez les kaïmakams . . . Ils lui montrèrent une lettre du hospodar . . ., qui leur annonçait son départ prochain de Constantinople pour la Valachie. Tzinko me dit qu'ils paraissaient très satisfaits des nouvelles reçues la veille, par un courrier de Constantinople . . . On parlait encore . . . des excès commis à la campagne sur les boyars, qu'on trouvait en route(s), ou même dans leurs logements. On parlait aussi de divers excès commis dans la ville même. Un employé de la spadarie continuait de s'emparer du foin, de l'orge et de la farine. (Așa, scădută o zi, crește iar: plutesc «des poudres (*sic*) de 9 pouces de diamètre»; a făcut poduri între casă și oraș. Copacii mari din grădină sunt ruși: «une ile parfaite!»

La 27 dimineată, trimete iar pe Țincu, nu cu căruța, căci e imposibil; așa venia pe poartă, și gardul de noapte nu apăsă nici caii scumpi, «souvenir du prince Kallimachi. Le sieur Tzinko dut se servir d'un chariot attelé de buffles, qui avait été pris dans la

1) Însărcinatul-de-afaceri francez.

2) V. mai sus.

3) *Massafashiu*, care se dădea de guvern consulatelor.

rue, pour y parvenir, l'espace d'à peu près 150 pas.» Cinci oameni muncesc în zădar la restabilirea bânelor.) Les kaïmakams étaient invisibles, c'est-à dire on les disait sortis . . . De petites troupes éparses continuaient d'entrer en ville. Cependant on espérait encore l'arrivée non différée de l'hospodar et avec lui le retour de la sûreté publique, d'autant plus qu'on croyait qu'en suite des dépêches que M. de Pini devait avoir reçues de M. le baron de Stroganoff¹⁾, le prince Ypsilanti suspendrait ses démarches. Cependant ses engagements et souscriptions, qui, depuis quelques semaines, avaient lieu à l'église de St. Jean, se continuaient publiquement.

(La 28, Țincu merge la caimacanî, căroră le dă o notă din 13 (stil vechiū probabil). Apele scad. Merge la Pagé, care promite iar a nu eși din București, dar vede deranjări suspecte în casă. La dânsul, «un clou ni fil ne sortit de sa place».) Rentré chez moi à une heure après midi, j'appris qu'une troupe de 250 hommes à cheval, faisant partie du corps de Wladimiresco, avait traversé la ville, à drapeau déployé, et avait été prendre quartier à l'imprimerie.

Un différend advint entre le vimpassi caminar Sava, qui tint et paraît tenir encore le parti du gouvernement, et le capitaine . . . (*sic*), prêts à se battre en duel; on les réconcilia, mais non sans crainte que des différends sérieux ne puissent avoir lieu sous peu; tous deux ont un parti considérable. Vers le soir, on prétendait que Théodore Wladimiresco entrerait le 29 à Bucharest et que M. Duka²⁾, à la tête d'une partie des troupes du prince Ypsilanti, se trouvait à Buséo et ne tarderait d'arriver ici.

(Crede că Pini și Hakenau vor pleca.) Vers les six heures et demie du soir, M. Udritzky vint chez moi et m'apprit que probablement les kaïmakams partiraient cette nuit ou le 29 au matin, sous l'escorte d'une partie des troupes de vimbassi Sava, et que, suivant toute apparence, M. de Hakenau et M. de Pini partiraient le 30 au matin³⁾. (Se miară că Pini pleacă la Brașov, și nu la Ruscium; că n'a declarat nimic din ce i s'a poruncit; «qu'en tout enfin, il était incompréhensible dans sa manière d'agir». Așa-î vorbise și Hakenau: «ich kann ihm nicht vorgreifen».)

Le 29 au matin, je voulus aller chez les kaïmakams; ils étaient partis, la veille, sous l'escorte de 200 Albanais de la troupe de vimpassi Sava. Bientôt après j'appris que M. de Pini était parti, avec plusieurs boyars . . . On y remarquait particulièrement . . . M. Nicolas Mavro⁴⁾ . . . et M. le vornic Samourkash⁵⁾, qu'on avait envoyé, muni d'une somme de 95.000 piastres, pour traiter avec Théodore Wladimiresco, et qui revint sans effet et sans argent, en se contentant de dire que 60.000 piastres étaient dépensées et donnant une obligation pour les 35.000 autres, ce qui causa naturellement une grande rumeur parmi le reste des boyars, qui composaient encore une ombre de Divan. (Cerând o convorbire cu Hakenau, află că) il était parti en même temps et avec M. de Pini, accompagnés de plus de 100 Albanais, prenant la route de Cronstadt. Jusqu'au soir, les bruits sur l'arrivée de M. Duka⁶⁾, du côté de Fokshani, et de Wladimiresco, de celui de Krayova, se soutinrent; cependant personne n'arriva . . .

Le 30, on parle d'une proclamation de Wladimiresco, par laquelle il annonçait qu'il enverrait Makedonzky à Bucarest, pour y maintenir l'ordre public, que chacun devait rester tranquille, et qu'on n'avait rien à craindre. Cette proclamation . . . était signée (se zice): «Slutshar Théodori.» Il ne vint pas encore et doit se trouver avec Wladimiresco à Belvedere, maison de campagne appartenante à M. Constantin Golsko et distante d'une demi-lieue de la ville⁷⁾. Ni M. Duka n'arriva . . . Il y a des personnes qui croient

1) Ambasadorul rus la Constantinopol, Grigore, baron de —. Acesta scrie prințului, comunicându-l răspunsul imperial, la 18 Mart. V. Aricescu, I, 64.

2) V. *ibid.*, 183 și mai sus, p. 111 n. 4.

3) V. p. 121.

4) V. p. 97.

5) Constantin. Asupra misiunii sale la Tudor v. Aricescu, I, 123; II, n° XXX—XXXII. Cf. I, 129 și urm.

6) V. mai sus n. 2. Duca fusese trimis înainte de către Ipsilanti. Aricescu, I, 159.

7) Tudor era de la 16/23 la Cotroceni, după același, I, 187.

que Wladimiresko et le prince Ypsilanti n'agissent pas de concert et qu'il serait possible que les deux partis en vinssent aux mains. La journée se passa tranquillement

CLXII.

Kreuchely către guvernul interimar ¹⁾, despre siguranța supușilor prusieni. 1821,
10 April.

F ace răspunzători pe membrii civilii și militari ai guvernului pentru siguranța sa și a supușilor prusieni. Aceștia nu se vor amesteca în tulburări sau vor fi pedepsiți.

CLXIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre restabilirea corespondenței sale cu 1821,
legația. 29 Iunie.

H akenau, plecând, i-a spus că poate continua corespondența cu legația prin Brașov. N'au ajuns însă scrisorile și a suspendat deci rapoartele. Le va expedia de acum în chip sigur, prin caimacamul Negri ²⁾. Trimete de-o-cam-dată un raport și planul Bucureștilor ³⁾ și Târgoviștei. Cu Moldova poșta e întreruptă; a trimis patru scrisori pastorelui Harte, fără răspuns. Va scrie iarăși, prin caimacam.

CLXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre transmiterea corespondenței sale. 1821,
21 August.

« La mineure partie de mes rapports lui ⁴⁾ parvient exactement » Cere cifră și o așteaptă; de aceia n'a trimis încă nimic prin pașa de Silistra, Mehmed-Valesi ⁵⁾, care

1) Compus din Vladimirescu și boierii Divanului rămași în capitală.

2) Postelnicul Constantin, care vine în București îndată după intrarea lui Chehain-bei (Iunie). Ari-
cescu, I, 277, 314.

3) V. anexa la raportul din 24 Novembre 1822.

4) Legației?

5) Mehmed-Selim-pașa, valii al Silistrei, mai târziu Mare-Vizir. V. *Al. Fr.*, II, 614 și aiurea.

i-a comunicat un plic, prin Chehaia-Beî 1). Expediază într-o ladă «tous les rapports arriérés», cu planurile și «les caricatures des différents corps insurgés» 2).

CLXV.

1821,
21 August.

Kreuchely către von Miltitz, despre omorul lui Sava și Arnăuților.

. . . Samedî, 18, le silictar du pacha de Silistra 3) revint avec les troupes qui, sous ses ordres, avaient enfin pris, tué ou dispersé les derniers rebelles armés qui s'étaient encore soutenus. Avec lui revinrent aussi le kamenar Sava, le délipaschi Mihali 4) et Gentsch-Aga 5), accompagnés de la majeure partie de leurs Albanais. Ils mirent pied à terre chez le Kiaya-bey, qui se contenta de leur dire : «soyez les bienvenus!» Le 19, à dix heures, je fus rendre la visite au silictar, et y trouvais ces trois chefs, qui de là partirent pour se rendre chez le Kiaya-bey. Retournant chez moi et déjà passé la Cour du prince, je remarquais un tumulte affreux parmi les Turcs, courant de toute part, à pied et à cheval. Aussitôt rentré, j'envoyais mon kavase pour prendre des informations. Il revint bientôt et, me prenant à part, il m'avertit qu'on venait de tuer . . . Sava, Mihali et Gents-Aga et qu'on allait assommer aussi tous les Albanais. Le tumulte continua, et bientôt un Albanais fut tué sous mes fenêtres, par quatre à cinq coups de feu, dépouillé, la tête coupée et emportée et le corps, nu jusqu'au caleçon, resta étendu sur la place. Cependant un des chefs ottomans, Mustan-Aga de Silistra, en passant à cheval, le fit porter hors de la rue du consulat, avant que j'eus le temps d'en faire demande. La mort des trois chefs avait été le signal de celle de tous les Albanais, qui furent attaqués de tous côtés. Ceux qui purent se défendre se défendirent, et bien des Turcs restèrent sur la place. Ils avaient leurs logements principalement près de la maison du kamenar Sava 6). [Ils] se défendirent, et à cette occasion il y eut des désordres de commis par les Saporoshans, qui, en tuant les Albanais, pillèrent aussi plus ou moins les gens qui se trouvaient dans ces maisons. Une cinquantaine d'Albanais s'étaient jetés dans l'église d'*Oltenilor* et quelques-uns dans la maison de M. de Philippesco Bousat. Pour les déloger de la dernière, les Saporoshans y mirent le feu, qui bientôt gagna l'église d'*Oltenilor* et se communiqua même à la maison où demeurait avant la révolte M. Udritzky 7) et où il avait encore une partie de ses effets. Aussi à l'église *Protopopolui* on avait mis le feu, à la dénonciation d'un prêtre valaque qu'il y avait des Albanais. Malgré que le Kiaya-bey, au moment même, avait donné les ordres d'éteindre le feu et qu'il s'était porté en personne à la maison de M. Udritzki, dix maisons en furent la proie. De l'église d'*Oltenilor* les Albanais se défendirent avec courage, et même de la coupole brûlante ils tirèrent sur les Turcs. Le Kiaya-bey fit venir quelques pièces de canon, mais, ces canons, n'étant que des pièces de campagne, ne purent pas si facilement battre une

1) Hagi Ahmed (Hagi-Gheghen) Capigi-başa, Chehaia-bei (locotenent) al paşei de Silistra şi guvernator al Bucureştilor. V. *A. Fr.*, II, 617, 738. E numit la 26 Septembrie paşă cu două tuiuri. Aricescu, I, 303.

2) Lipsesc, deci probabil s'aû pierdut. E anexată la scrisoarea de faşă cea turcească a lui Mehmed-paşa de Silistra.

3) Adiutantul Hasan-beî Siricoglu. V. Aricescu, I, 277. Ajunge apoi baş beîll-agâ în Moldova. V. *A. Fr.*, II, tabla.

4) Delibaşa Mihali. V. *ibid.*, 558, 677

5) V. *ibid.*, 740.

6) Asupra casei v. Aricescu, I, 67 n. 1.

7) V. p. 100, n° cxxxI.

brèche dans une muraille forte et d'ancienne construction, et beaucoup de boulets, frappant sur des pierres très dures, en reçurent une direction opposée et alarimèrent les habitants; cependant personne ne fut lésé. La nuit mit fin à la canonnade. Le 20 au matin, à dix heures moins un quart, la canonnade recommença et, vers huit heures, la brèche étant battue, les Turcs la prirent d'assaut. Si tout ce qui s'y trouva fut massacré par eux, ils perdirent aussi, tant à cette église qu'ailleurs, beaucoup de monde, et eux-mêmes en font monter le nombre à plus de 200. Durant cette petite «vêpres siciliennes», le Kiaya-bey faisait publier que tous les bons rayas demeurent tranquilles, qu'ils n'avaient rien à craindre et qu'on ne faisait que les délivrer des voleurs. En effet, on ne peut qu'admirer que, dans une circonstance si horrible et où la ville, — et particulièrement le quartier derrière l'Agence d'Autriche, où se trouvait la maison de Sava, qui fut entièrement pillée —, où la ville, dis-je, était jonchée de plus de 800 cadavres décollés, et dans le moment d'une terreur générale, il ne s'ait pas commis plus d'excès encore, car, outre les maisons d'où se défendaient les Albanais, rien ne fut pris. Ce matin, un homme fut tué en habit européen, par la raison qu'on voulut le reconnaître pour Albanais à sa tête rasée. M. Udritzki en fit des plaintes au Kiaya-bey, par la possibilité qu'il aurait pu être un sujet autrichien. (S'a ordonat Agențieî să proteagă pe Ruși, și «M. Kattoff et le major Spiritoff, attachés au consulat de Russie», au fost la Chehaia-bei pentru a întări aceasta. Starea orașenilor e tristă. «Repos, ni nuit ni jour, et toujours des consolations à faire, car de mauvais esprits se plaisent à répandre la terreur parmi les pauvres habitants 1).»)

CLXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre efectul produs de ruperea rela- 1821,
țiilor dintre Rusia și Poartă. 24 August.

(Chehaia-bei a răspuns Rușilor că așteaptă ordine de la pașa din Silistra 2). Răspunsul vine la 23 dimineața: «que le pacha ne connaissait que des relations amicales entre la Sublime Porte et Sa Majesté l'empereur de Russie; qu'il ignorait même le départ de Son Excellence Monsieur l'envoyé 3), et qu'il ne pouvait répondre aux notes . . . qu'après avoir reçu les ordres de la Sublime Porte.» Nouă recomandăție către Kreuchely și Negri, care răspunde în același sens.) Son Excellence le Kiaya-bey fit faire plusieurs proclamations tendantes à rassurer les habitants, mais le départ de Son Excellence l'envoyé russe de Constantinople, la retraite des employés du consulat-général de Russie à l'Agence d'Autriche, la disparition du pavillon russe et la crainte d'une déclaration de guerre ont répandu une consternation affreuse dans toute la ville, où je ne

1) Nenorocitul consul căpătase, în urma acestor emoții repetate, o tulburare gastrică, mulțumită căreia, declară el, slăbise mult! — Pentru evenimentele povestite în raport cf. Aricescu, I, cap. XXXIV și *A. Fr.*, II, 738—40.

2) V. p. 123 n. 5.

3) V. p. 122 și n. 4. În urma unor lungi negocierii, asupra cărora v. *A. Fr.*, II, ann. 1821, ambasadorul pleacă din Constantinopol, la 10 August (*ibid.*, 589).

crois pas qu'il soit possible de trouver une seule figure qui prononce le calme, encore moins la gaieté.

(La 9 August st. v., Eustachie Catov ¹⁾, anunță că, în urma unui ordin al lui Pini, de la 6 ale lunei, se retrage la Sibii, lăsând grija consulatului lui Udritzki.)

CLXVII.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre grija causată în oraș de încetarea
25 August. funcțiilor consulatului rus, făurirea de lanțuri și aducerea de trupe turcești.

. La fabrication des chaines, et particulièrement l'arrivée de quelques troupes, revenant de la Moldavie, ont répandu cette terreur, qui fait naître mille idées diverses. La cessation des fonctions du consulat-général de Russie augmenta cette terreur . . . Le pavillon russe cependant se hisse encore tous les matins à l'hôtel du consulat-général

CLXVIII.

1821, Notă a lui Kreuchely către Chehaia-bei ²⁾, despre sosirea de ieniceri și
25 August. pregătirea de lanțuri.

Îi aduce aminte de făgăduielile pașei de Silistra de a deșerta țara de trupe. Află cu durere că «gestern cine neue Anzahl von Jannitzaren angelangt seye und das Euer Excellenz die hiesigen Schmiede mit Verfertigung von Halseisen für Gefangene beschäftigen 3)».

1) V. asupra-î p. 125, n^o CLXV.

2) Kreuchely îl numește: Capigi-bașa Chehaia-bei Hagı-Ahmed. Decî greșit îi dă Aricescu numele de Cară-Mustafă (I, 272). V. și p. 124 n. 1.

3) V. n^o CLXVII.

CLXIX

Notă a lui Kreuchely către Chehaia-bei, despre siguranța supușilor prusieni. 1821,
25 August.

F ace autoritățile responsabile de ce vor suferi supușii prusieni 1).

CLXX.

Scrisoare a unui boier muntean emigrat către un prieten, despre nego- Brașov,
ciarea unor piese compromițătoare, iscălite de boierii munteni. 1821,
29 Septem-
bre.

Übersetzung aus dem Griechischen.

Den 26 ten dieses ist meine Familie gesund hier angelangt. Ich danke Ihnen und dem Herrn Baron 2) für die Güte, die er für sie gehabt hat. Vor Allen erzähle ich Ihnen eine recht gute Geschichte und zu den Consuls und Ihren Vortheil. Sehen Sie aber, dass Sie selbe mit dem Consul auf das Geschwindeste beendigen.

Es befinden sich drey Schriften bey einem von meinen Freunden, welche mehreren Personen viel schaden können. Ich will aber die Sache kleiner machen als sie ist und auch gut.

1) Eine dem Theodor Wladimiresko gegebene Schrift, unterschrieben von Bojaren der 1-sten, 2-ten und 3-ten Klasse, durch welche ihn die Bojaren als ihr Haupt und Grösseren erkennen und ihm die Vollmacht geben, in Rücksicht ihrer und des Landes Vorrechten mit der Pforte zu traktieren, etc. etc. Die Sachen beleidigen nicht nur die Pforte, sondern auch die andere[n] Mächte 3).

2) Eine dem Wladimiresko gegebene Obligation von 240.000 Piastern und unterschrieben von allen Bojaren, welche sich in Bukureste befanden, mittels welcher er bevollmächtigt wird, überall wo er findet, Gelder für Rechnung der Vestierie zu 5 Piaster p. c. aufzunehmen, weil sie damahls Keines hatte.

3) Eine an einen Kaufmann ausgestellte Obligation, unterschrieben von Wladimiresko und allen Bojaren, mit dem Siegel der Vestierie versehen, und auf welche sie Geld begeben haben, so viel sie vorfanden.

Von diesen Bojaren sind Einige dort, zum Beyspiel der Barbutshan 4) und der Philipp 5). Sie werden mit ihnen reden und, wenn sie wollen, so sollen sie das Geld erlegen; dann werden ihnen ihre Unterschriften zurückgestellt werden. Von diesem Geld wird den Bojaren 60 tausend geschenckt, 40 tausend werden Ihnen gelassen, um selbe mit dem Consul für die gehabte Mühe zu theilen.

Sagen Sie ihnen, dass, wenn sie durch Ihre Vermittelung nicht übereinkommen, ihre Unterschriften durch einen andern Grossen und Mächtigen an den Kiaya-Bey über-

1) Nota e în franțuzește. E provocată de svonurile cuprinse în raportul publicat sept n^o CLXVII. V. încă bucată precedentă și n^o CLXII.

2) Probabil Kreuchely.

3) V. Aricescu, II, n° LXIII.

4) Văcărescu, Mare-Ban.

5) Lenș, zis de obicei «Filip».

sendet, der diese Summe recht gerne bezahlen wird; der bekömmst es zehnfach wieder von ihnen und sie werden auch das Leben dabey verlieren.

Noch Eins. Wenn diese Schriften in russische Hände fallen, werden sie ihr Vaterland nicht mehr lange sehen, Rathen Sie ihnen, dass sie so geschwind als möglich machen, denn die Sache wird nicht unterbleiben und braucht schnell beendigt zu werden.

Sagen Sie ihnen auch, dass auch ich für meine Mühe befriedigt seyn will. Ich bin versichert, dass, wenn sie dieses hören, werden sie auch ihre Heuder geben um los zu werden. Sie selbst werden dieses an ihrem Diskurs sehen. Ich bitte aber, interessieren Sie sich, nicht wegen einer Bagatelle noch verlängern Sie die Sache, oder lassen Sie dieselbe nicht etwan gar liegen; sonst wird dieser Gegenstand anderwärtig verhandelt und Sie verlieren, was Ihnen versprochen ist.

Den Herren Baron und die Madame grüsse ich dienermässig. Ihrer Frau Mutter H. L. etc. etc. (*sic*)

Cronstadt, den 29-ten September 1821 *).

Freund: M. G. R.

CLXXI.

1821, Harte către Kreuchely, despre plecarea consulilor, lupta de la Sculeni
26 Octom- și crușimi turcești.
bre.

. **K**aimakam Stephanaki von Vogorides (*sic*) 2). Russischer Consul Pisani 3) erhielt Befehl abzugehen und auch wirklich abreiste. Da die griechischen Rebellen von 30. März an Excesse aller Art begingen, fasste ich den Entschluss die königliche Flagge aufzuziehen, ohne höheren Befehl nicht von der Stelle zu weichen. Der k. k. Hofagent, Herr von Raab, wurde am 25. April von hier abgerufen. Herr Cantimir und Herr Baron von Hiller blieben zwar in Jassy, jedoch nur als Privatmänner. Weil sie aber von den Griechen überführt worden sein sollen, geheimen Briefwechsel mit den Türken gepflogen zu haben, wurde ihnen von dem Befehlshaber Penedeca 4) angedeutet, binnen 24 Stunden Stadt und Land zu verlassen; welches sie denn auch thaten und sich nach Czernowicz begaben. Nach ihrer Abreise wurde einem gewissen Chevalier (Auguste genannt) das k. k. Agentiegebäude zu Aufsicht anvertraut, welcher sich auch in Geschäft aller Art einmischet, nunmehr aber durch den Agentie-Starosten aus Fokschan, Herrn Popsohn, versetzt worden. Das russische Consulargebäude ist einem Geistlichen zu Aufsicht anvertraut; auch er sucht sich in Geschäfte zu mischen, wird jedoch aus Mangel einer Vollmacht von der Regierung nicht berücksichtigt.

Ich verhielt mich während des griechischen Unfugs vollkommen ruhig, von den Chefs der Rebellen mit Achtung behandelt, nicht aber so von dem unter ihren Befehlen stehenden Räubergesinde. Man wolte in einer Nacht mein Haus plündern. Ich bewog sie durch Schiessen zum Rückzuge; sie wurden bestraft. Zwey Besoffene von dieser

1) Stil nou? — Bucata e anexată la raportul lui Kreuchely din 27 Iulie 1823.

2) Numit caimacam în Moldova în Februar. Părăsește Constantinopolul la 21 ale lunef. V. *A. Fr.*, II, 564.

3) Andrei, vice-consulul rus, refugiat la această dată în Basarabia.

4) Asupra lui Penedeca v. Beldiman, *I. c.*, 356 și aiurea; Rizu Nerulos, 312. Il cheina Constantin și era Epirot.

Räuberbande wollten die Flaggenstange abhauen, weil ich an Namensfeste ihres sogenannten Generals Pendedeca die Flagge nicht aufgezogen hätte; beschwerte mich; sie wurden gezüchtigt. Da seit 27 April sich das Schreckenwort: «die Türken kommen» verbreitet hatte, flüchten sich nicht nur alle hiesigen Boiaren, sondern auch viele Ausländer. Auch der königliche Dolmetsch, Herr Anton Raimondi . . . Die Stadt war am 16. Junii einer Einöde ähnlich; selbst die Rebellen verliessen dieselbe und verschantzten sich am Pruth, bey Skouliny. Ich und meine Frau wichen nicht von der Stelle. Nach mehreren schlaflosen Nächten näherten sich endlich die Türken der Stadt Jassy, am 26. Junii n. St. . . . Ich fuhr dem Befehlshaber der Armee, Salich-Pascha (Pascha von Warna) entgegen; gut aufgenommen; Sicherheitsfermann erhalten, des Inhalts: «wer es wagen sollte, einem Preussen etwas zu Leide zu thun, soll mit seinem Kopfe dafür büssen.» Am 28. Junii zog die Armee durch die Stadt und schlug ausserhalb derselben, rings um meinem Hause und der Kirche, ihr Lager auf. Mehrere Preussen, selbst Moldauer und Juden, hatten sich mit Sack und Pack in mein Haus und in die Kirche geflüchtet, und Keiner ward beunruhigt. — Am 29. Juni wurde eine beträchtliche Abtheilung Türken unter Salih-Paschas Anführung am Ufer des Pruth beordert, um die Griechen aufzusuchen. Am 30. wurden diese, nachdem sie zuvor den Flecken Skoliny eingeäschert hatten, aufs Haupt geschlagen und die türkische Abtheilung kehrte siegreich zurück und bezog ihr voriges Lager. Alle Tage wurden griechische Flüchtlinge hierher gebracht und ihnen in aller Kürze der Prozess gemacht; drei Büchenschüsse von meinem Hause wurden ihnen die Köpfe heruntergesäbelt und ihre Leichname sodann (mir schaudert!) den Hunden und Raaben preisgegeben. Von solchen Gräuelszenen waren wir Augenzeugen!

Nach zwölf Tagen wurde das Lager abgebrochen. Die Armee begab sich nach der Stadt und bezog die Boiarenhäuser; aber keinem Preussen wurde Einquartirung gegeben, und Alle die sich zu mir geflüchtet hatten, kehrten, bis auf 15 Moldauerfamilien (die ich bis jetzt noch in meinem Hause halte), ruhig in ihre Wohnungen zurück. Alles ging so ziemlich ordentlich zu, bis zur Mitte des Monats Julii . . . Seit dem 28. August nahmen die Räubereyen und Plünderungen von Tage zu Tage zu; die meisten Boiarenhäuser werden ausgeräumt und aus den prächtigen Zimmern Pferdeställe gemacht. Beinahe keine Kirche ist verschont worden und, trotz meiner Wachsamkeit, auch die mir anvertraute Evangelische nicht. Zwar entdeckte ich das Licht, welches die Räuber in derselben angezündet hatten, noch zeitig genug, und liess gleich auf sie feuern; allein, da die Nacht stockfinster war, musste ich erst den Morgen erwarten, bevor ich eine Untersuchung anstellen konnte. Es fand sich nun, dass sie die starke Thüre zwar ganz ruiniert, aber doch nicht im Stande gewesen waren sie zu erbrechen. Sie hatten daher das eiserne Gitter von einem Fenster weggefeilt und waren so hineingestiegen. Der Altar war seines Schmuckes beraubt und verschiedene Kisten, die man, der Sicherheit wegen, dahingebracht hatte, rein ausgeplündert. In der Bestürzung hatte Einer der Räuber seine Schuhe, seine Briefftasche und ein in demselben befindliches Gebetbuch nebst einem Teskere zurückgelassen. Mit einem *Corpus delicti* solcher Art versehen, verfügte ich mich zum Pascha; dem wirklich braven, bescheidenen, leutseligen und in jeder Hinsicht verehrungswürdigen Manne funkelten die Augen vor Wuth, als er den Teskere erblickte: «Ahl Janissar-Aga Pesewenk, Pesewenk,» hiess es. Beordnete Officiere, die mit mir zu Janitscharen-Aga gegangen. Dieser liess den Teskere, und bewies dass er ein falscher sei, und weder er, noch seine Leute einen Janitscharen Namens Kassapigie kannten. Hiermit hatte die Untersuchung ein Ende, und an Ersatz (bis heute) war nicht zu denken.

Es vergeht nun keine Nacht, wo nicht Gräuel aller Art verübt, geraubt, geplündert und Männer und Weiber genoztüchtiget würden; ja sogar Deutsche, z. B. der Herr Dr. Bürger ¹⁾ und Herr Kamensky ²⁾ sind beraubt worden. Selbst ein preussischer Unterthan, Michael Lipke, hat in seiner Werkstatt von einem Türken einen solchen

1) Din Hildesheim. V. asupră-Ń n° LXXI, p. 60.

2) Ceasornicar. V. asupră-Ń n° CVI, pp. 81—2.

Hieb auf den rechten Schenkel bekommen, dass er beynahe lahm geblieben wäre. Was hilft da alles Klagen? «Bringe den Thäter,» heisst es, «und es soll ihm sogleich der Kopf abgeschlagen werden!» — Täglich kommen neue Truppen an, und man weiss nicht was man denken soll. Obgleich die Häuser, theils durch den Übermuth der Türken, theils die Fenster durch ein fürchterliches Hagelwetter (beyläufig zwey Millionen Scheiben) verwüstet und zerschmettert worden sind, kehren dennoch die Boiaren nach und nach zurück. Es geschieht ihnen nichts zu Leide, und der menschenfreundliche Kaimakam ¹⁾ beefert sich, um die Ordnung, so viel als möglich, wieder fortzustellen. So, wohlgeborener Herr Baron, stehen die Sachen bis auf den heutigen Tag.

(Din extractele lui Papiu Itarian.)

CLXXII.

1821, Kreuchely către von Miltitz, despre întreruperea corespondenței sale,
4 Novem- buna purtare a Turcilor, miseria generală și lipsa de vești din Iași.
bre.

(Nici el, nici Udritzki n'au primit răspunsuri de la Constantinopol. Suspendă deci rapoartele.)

Grâce à la vigilance du Pacha-Kiaya du séraskier de Silistrie, les troupes ottomanes continuent à se bien comporter; le pacha s'est promené très souvent incognito dans la ville, et tous les excès qui peuvent se commettre de temps à autre, soit dans la ville, soit à la campagne, sont punis avec sévérité, et les habitants de Bucarest jouissent d'une tranquillité troublée par la seule crainte d'un avenir incertain. Le manque d'occupation pour la foule des ouvriers, ainsi que la stagnation du commerce font cependant peser le poids de cette révolution sur toutes les classes, et l'hiver devra l'augmenter encore, surtout si ces provinces ne sont pas élibérées (*sic*) d'une occupation militaire. (Tăcere neînțeleasă din Moldova)

CLXXIII.

1821, Harte către Kreuchely, despre suferințele iașilor din partea eteriștilor
20 Novem- și Turcilor și despre propria sa soartă.
bre.

(I-a scris ²⁾ că l-a prădat Turcii, dar că i s'a dat casă în oraș și gardă fără bani.)

Die hier stattgehabten Ereignisse sind in Kurzem diese: die Insurgenten nahmen was und wo sie fanden, verwüsteten zum Theil was sie nicht nehmen könnten, zerschossen auch zuweilen die Böden der Fässer, dessen Wein sie nicht auszutrinken ver-

1) Ștefanachi Vogoridi.

2) V. raportul următor.

mochten. Dann kamen die Türcken und waren . . . viel Schänderei; Excessen wurden wohl auch begangen, doch viel weniger, weil sie bestraft werden.

Hinrichtungen fanden auch statt. Abwesenden Bojaren Häuser haben mitunter viel gelitten, zuerst von den Insurgenten, dann von dem fürchterlichen Oragan, der hier wüthete, und endlich auch von der Einquartirung der ottomanischen Völker

CLXXIV.

Harte către Kreuchely, despre suferințele sale din partea Turcilor.

1821,
26 Novem-
bre.

Ergreife die Feder, um Euer Hochwohlgeboren einen Vorfall anzuzeigen, welcher leider von der Art ist, dass ich ohne Schauder an ihn nicht zurückdenken kann.

In der Nacht vom 14. zum 15. November wurde mein Haus von dreyssig Türken (Janitscharen) umringt, welche, nachdem sie meine sämtlichen Dienstbothen und den Wächter entwaffnet hatten, die Thüren erbrachen, mit gezückten Säbeln und geladenen Pistolen in meine Zimmer drangen, und, während sie mir und meiner Frau Pistolen auf die Brust und Messer am Halse hielten, nicht allein daselbst nach Belieben plünderten, sondern auch noch die Küche und eine Kammer (wo mehrere Personen ihr bisschen Hab und Gut, der Sicherheit wegen, hingebracht hatten) rein ausleerten. Von dem Schrecken, den ich und meine Frau dabey ausgestanden haben, will ich keine Beschreibung machen; genug dass derselbe auf meine Gesundheit so starck gewirckt hat, dass bis jetzt noch alle meine Sinne davon betäubt sind! — Beim Anbruch des Tages verfügte ich mich zum Salih-Pascha, ihm diesen Vorfall mit dem Bemerken anzeigend, dass durch ein solches Verfahren die königliche Flagge beschimpft, das Völkerrecht verletzt worden und ich unter so benannten Umständen (indem auch mein Leben nicht in Sicherheit wäre) das Vice-Consulat einstweilen für aufgelöst erklären und an die Unterthanen meines Herrn und Königs ein Publicandum ergehen lassen müsste, des Inhalts, dass jeder Preusse sein Heil in der Flucht zu suchen habe. Zugleich verlangte ich Pass nach Constantinopel und sicheres Geleit. Die Antwort: «weder Pass, noch Geleit; ich sei immer mit grosser Achtung behandelt worden; es geben schlechte Menschen in jeder Armee, selbst Räuber; es wird Untersuchung, Bestrafung und Vergütung versprochen.» Man wollte zu mehrerer Sicherheit mir sechs Zimmer in der Wohnung des Pascha anweisen. NB. Er wohnt jetzt im fürstlichen Schlosse. Den Tag darauf wurde ich zum Aga-Agala gerufen, und daselbst fand ich zu meinem grossen Erstaunen einen beträchtlichen Theil der geraubten, theils mir, theils anderen Personen zugehörigen Sachen, circa 5.000 Piaster an Werth; doch fehlen der grösste Theil; ich gab ein Verzeichniss der Fehlenden im Werthe [von] 1.600 Piaster, die, im Falle man weiter nichts finden sollte, der Salih-Pascha mir den Werth ersetzen wollte. Ich verlangte aber bloss meine Sachen. Die Räuber, von denen ich Einige recht gut gemerckt habe, gehen frey umher, und bin ich mit ihnen nicht controntirt worden; auch wage ich es nicht sie anzugeben, weil sonst, wenn dem Einen oder dem Andern der Kopf abgeschlagen werden sollte, ich auch meines Lebens nicht mehr sicher sein würde. — Den 18. selbigen Monats, um 5 Uhr des Morgens, bekam ich einen andern Besuch dieser Art; wir waren wach, empfingen die Räuber mit Flinten; sie flohen. — Nun wurde mir von Pascha ein Haus in der Stadt angewiesen, welches ich auch bezog; doch weder er, noch der Janitscharen-Aga sind im Stande gewesen, die schon darin befindlichen Janitscharen daraus zu vertreiben. Ich wohne also, obgleich

abgesondert, mit ihnen zusammen, Bis jetzt hat Keiner meine Schwelle betreten . . . Gräuel aller Art werden verübt, und nur mit zitternden Herzen legen wir uns schlafen, weil selbst am hellen Tage kein Mensch seines Lebens mehr sicher ist.

(Din extractele lui Papiu Ilarian.)

CLXXV.

1821, Von Miltitz către Kreuchely, despre negligența cu care acesta-și face
29 Decem· datoria și uciderea fraților Calimah.
bre.

Îl rechiamă la datoriile postului (nu trimisese rapoarte), amenințându-l că va lua măsurile potrivite cu negligența-î. Udritzki a trimis multe știri și interesante. Să fie exact, credincios și să se ferească de intrigă mică și de poșta de a străluci. Ioan Calimah a fost decapitat; Scarlat «est mort d'apoplexie» ¹⁾. Se zice, că cel d'întăi, a căruia casă a fost rasă până la pământ, ar fi fugit în Persia ²⁾, și capul ce s'a adus, ar fi fost fals.) On assure encore que le prince Charles est mort de poison, et non de mort naturelle.

La délivrance des principautés de toutes les calamités qui les affligent et les désolent, le rétablissement de la tranquillité et le retour de l'ancien ordre des choses sont au nombre des objets qui nous ³⁾ occupent particulièrement. . . .

CLXXVI.

După Kreuchely către von Miltitz, despre protecțiile consulare nedrepte.
1821.

○ revisuire a protecțiilor consulare în principate s'a făcut supt Constantin Ipsilanti, de către o comisiune presidată «par le comte de Belval ⁴⁾, alors son secrétaire des Affaires-Étrangères; ; apoi alte două, mai puțin severe, supt Caragea și Suțu ⁵⁾. Toțiș consulii austriaci și ruși pierd mult, «et plusieurs mille individus, soit patentés, soit *postushniks* . . . , rentrèrent ou passèrent sous la juridiction immédiate du pays». Plângerile Porței, că supușii străini au adus mișcarea de la 1821, se întemeiază: *a)* pe abuzul protecțiilor; *b)* pe prezența Grecilor în personalul tuturor consulatelor; *c)* pe «l'accusation de tous les partis, que M. de Pini, influencé par son second dragoman, George Léventi, Grec, ait excité en partie et nourri sans cesse l'esprit d'insurrection parmi les Grecs». . . .

¹⁾ Asupra catastrofeî familiei Calimah v. *A. Fr.*, II, 605—6, 618—9.

²⁾ V. *Ibid.*, 609.

³⁾ Pe ambasadori.

⁴⁾ Asupra contelui de Gaspary-Bellevall v. *A. Fr.*, II, 386, 389 și n. 3, 494—6; Hurmuzaki, *Supt.* 1², 271, 274, 277. A fost ministru muntean în 1803. Mort după 1834. *Ibid.*, *Supt.* 1², 76.

⁵⁾ V. n^{le} LXXIII, LXXXVII, LXXXIX, CIX.

CLXXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea economică și morală petrecută în principate și cauzele ei. 1822,
6 Ianuar.

. . . . La Valachie est, sans contredit, un des pays les plus fertiles de l'Europe. La nature y répare sans cesse l'oppression du despotisme. Les boyars s'abreuyaient de la sueur du paysan et, dans cet art . . ., ces tyrans subalternes sont secondés par un infinité de tyrans plus subalternes encore. Les princes et leurs affidés savaient s'approprier une partie des richesses des premiers, qui les sacrifiaient volontiers pour s'acheter par là la faculté de s'en acquérir de nouvelles. Cependant, malgré ces énormes extorquations (*sic*), le paysan, quoique dans un état oriental il ne peut jamais acquérir l'aisance, dont il jouit sous un gouvernement européen, n'était pas misérable en Valachie: le commerce y était actif. Il est vrai que souvent il était trompé, aussi souvent encore on lui extorquait les objets à lui vénals (*sic*), à des prix arbitraires, mais encore le commerce était actif, car le numéraire entrainait en sommes plus grandes qu'il ne sortait. Les boyars, grands et petits, savaient se faire un petit trésor. Ils y parvenaient partie par les revenus de leurs terres, partie par ceux des charges qu'ils occupaient et par lesquelles ils savaient, alors aussi bien qu'à présent, s'acquérir plus par l'art d'extorquer, que par les émoluments légitimes. L'exportation . . . se faisait . . . vers la Turquie et dans divers États européens.

. . . La Silésie, pour les bœufs; le vin, la laine ordinaire, le fromage, les porcs et les poissons salés du Danube, en Transylvanie; vers les divers États de l'Autriche: a fine laine, les porcs, les tortues, la cire, le miel, le suif, à peu près 200.000 peaux (de lièvre¹⁾), etc. etc.

Non moins considérables sont les articles vendus en Turquie . . .: chevaux, bœufs, moutons (environ 5 à 600.000), miel, cire, blé, beurre, fromage, etc. etc.; mais malheureusement ces articles sont communément vendus à un prix vil, fixé par la prépotence (*sic*) des acheteurs turcs, grecs ou arméniens, privilégiés par les officiers de la Porte, et à la prépotence desquels les princes osent rarement, et cela encore indirectement, s'opposer. D'un grand rapport sont encore les mines de sel.

Parmi les boyars, le luxe ne consistait qu'en effets d'une valeur réelle et qui pourraient passer de génération en génération: or, argent, pierreries, espèces sonnantes, qu'en temps de nécessité ils savaient mettre à couvert. Mais, malgré le tribut . . ., malgré l'exportation des princes et des Grecs à leur service, qui exportaient . . . des sommes immenses, la balance restait à peu près la même, car une grande partie de l'argent . . . revenait par le commerce avec la Turquie, et le commerce, alors actif, avec les États européens surpassait toujours le passif. Les boyars alors n'étaient pas encore abâtardis, c'est-à-dire ils étaient . . . ignorants dans le luxe fertile de l'Europe, ainsi que dans les amusements coûteux; leurs femmes étaient encore les femmes de leurs maris, le mercure peu connu. Les invasions russes, par le moyen des étrangers au service moscovite, mirent la haute et moyenne classe . . . dans une quasi-connaissance des mœurs de l'Europe; la basse classe en apprit l'usage de l'eau-de-vie.

Les anciens usages en reçurent un terrible échec; les mœurs cependant se conservèrent encore, et la vigilance des maris garantit la pureté des mœurs des femmes. La dernière invasion²⁾ . . . métamorphosa la Valachie. Quelques bienfaites en elles-mêmes qu'aient pu être les vues du Cabinet de Saint-Petersbourg, elles ne compenseront jamais les suites de la dépravation des mœurs, occasionée par son armée. Toutes

¹⁾ Care se cumpărau de Evreii din Brody. V. Xenopol, V, 548.

²⁾ 1806—12.

les charges . . . se vend(r)aient depuis longtemps; cela ne suffisait plus: pour en obtenir, il fallait assister et aussi donner des bals. À ces bals, tandis que les boyars perdaient des sommes immenses au jeu, leurs femmes bientôt, se dédommageant de la gêne dans laquelle elles vivaient autrefois, se livraient à la débauche la plus déhontée, méprisaient celle qui n'avait pas un amant déclaré; mais conservant encore quelque chose de leur caractère national et sachant que leurs maris achetaient les charges du pays, et [elles] finirent par vendre leurs faveurs ou bien de payer leurs plaisirs; quelquefois aussi la même personne les payait aux uns et les vendait aux autres, Messieurs les maris se sentaient très disposés à ne pas se fâcher, et il n'aurait pas été sage alors de l'oser.

Cette dépravation eut des suites plus funestes pour le pays; elle introdui[sit] le luxe des colifichets et de ces parures femelles (*sic*), qui servent aujourd'hui, qui sont à jeter demain, qui, relativement à leur valeur interne, coûtent un prix énorme et qu'ici encore les marchands grecs nommés *Lipsicains*, parce qu'ils y vont plus fréquemment qu'à Vienne, faisaient payer au quadruple. Par ce luxe nouveau, les meubles et les carrosses . . . , le commerce devint passif. Cependant, la solde de l'armée russe . . . était consumée dans ce pays, et l'on ne s'aperçut pas d'abord de ce déficit, qui s'augmenta par l'usage d'une plus grande quantité de châles et d'étoffes orientales, qui de ce côté-là aussi faisaient exporter le numéraire; et bientôt on vit des domestiques porter un châle d'un prix, avec lequel, une vingtaine d'années plus tôt, on aurait payé tous les meubles de la maison de son maître. Après le départ des Russes, le luxe le plus bizarre continuait à ravager la caisse des boyars; ils commencèrent même à voyager. Les voyages, qui leur faisaient dépenser des sommes énormes, servirent à leur faire bien connaître et rapporter . . . les vices et les ridicules de l'Europe, mais non pas les vertus. Communément étaient-ils accompagnés par quelque aventurier européen, dont ce pays, le véritable *refugium peccatorum*, est hérissé.

Je citerai un seul exemple. Un seul voyage à Paris, du temps que Buonaparte y tenait encore son ménage, coûta au Grand-Logothète, le comte Todesco¹⁾, de son propre aveu, la somme de 75.000 ducats. Les dames mêmes commencèrent à se mêler de voyages. La débauche la plus crapuleuse fut bientôt le partage de toutes les classes, non seulement de la capitale, mais même dans les contrées les plus reculées du pays. Les mères donnaient sans gêne l'exemple aux filles, et les dames ne faisaient pas grand mystère de certaines maladies, dont elles se vengeaient, en les communiquant aux maris de leurs amies. Le prince Caradja parvint au trône de la Valachie. Il est naturel que les mœurs ne s'améliorèrent pas sous le règne d'un prince, qui lui-même se plaisait d'afficher la débauche et de sa propre fille²⁾ eut un enfant, qui vit encore. En revanche, il employa tous les moyens pour s'approprier autant que possible le numéraire de ce pays, et finit à vendre les castans au tiers du prix ordinaire, et, lors de sa fuite, qui rapporta des sommes considérables aux personnes qui devaient la favoriser . . . , l'argent laissé par les Russes était devenu la proie de la rapine, du jeu, de la débauche et d'un luxe sans goût, et d'autant plus coûteux. C'est dans cette triste situation que feu le prince Suzzo parvint à la principauté. Le temps de son règne, malgré sa fidélité à la Porte, ses talents et sa bonne volonté, était trop court pour pouvoir faire sentir une amélioration; d'ailleurs, la tutelle de M. de Pini, qui régnait plus que le prince, et la continuation du luxe et de la débauche y mettaient un trop grand obstacle. Lors de la mort du prince, la pénurie s'était déjà sentie de plus en plus, mais tout ce qui était encore sensé mettait son espoir dans le règne du prince Charles Kalimachi . . . La révolte de Théodore Vladimiresko était regardée comme un jeu; les initiés seuls en savaient les conséquences. L'arrivée du prince Alexandre Ypsilanti, accompagné du fanatisme de la liberté, traînant à sa suite l'anarchie la plus révoltante, fit souffrir à ce malheureux pays toutes les horreurs de la révolution. Le vol, le pillage, la rapine et la des-

1) Dudescu. V. asupra-î mai departe.

2) Această învinuire de infamie pare a atinge pe Domnița Ralu, princesă cu gusturi intelectuale și artistice.

truction signalaient l'existence d'une troupe licenciée au dernier degré . . . On commença par piller, outrager, maltraiter, et massacrer même, ceux qui ne partageaient pas leurs vues, mais bientôt on ne ménagea plus ses amis. L'un pillait l'autre, soit à force ouverte, soit par la fourberie.

Les chefs . . . se voyaient à la tête, non d'une troupe animée de sentiments nobles, mais d'une soldatesque effrénée, qui (ne) respirait, non pas le bien de la patrie, mais le butin . . ., et les lieux les plus sacrés n'étaient pas à l'abri des *défenseurs de la foi*, et l'étendard de la croix se portait aux temples du crucifié pour y exercer le pillage. Bukarest tremblait, car les chefs, désunis entre eux, se menaçaient et se réconciliaient sans cesse . . . On parlait à diverses reprises de l'arrivée des Turcs. Les hétéristes assuraient que cela était impossible; les Valaques, et particulièrement les habitants de la capitale, la craignaient. Ils se rappelaient encore de la manière cruelle et plus que barbare, dont ils avaient traité les Turcs lors de la dernière arrivée des Russes, et devaient prévoir une vengeance trop juste. Cependant les Turcs s'approchèrent de Bukarest; par bonheur les rebelles jugèrent à propos d'abandonner la ville à son sort. Les Turcs entrèrent, et la plus grande tranquillité y régna, d'après la promesse qu'avait faite le Kiaïa-bey . . . aux dragomans que MM. d'Utritzky, Katoff ¹⁾ et moi avions envoyés au devant de lui le . . . (*sic*) et qu'il me réitéra le . . . (*sic*), quand je fus le saluer à Kolentina, et le lendemain, lorsqu'il vint me faire la visite. Ma maison fut la première où il mit pied à terre dans Bukarest . . . Les boutiques s'ouvrirent derechef, et, malgré la terreur qui régnait toujours, et que les Grecs et leurs partisans s'appliquaient d'entretenir, la tranquillité ne cessait d'un moment. L'exécution d'une quinzaine de personnes, prises les armes à la main, signalait la présence des Musulmans. Si, d'un côté et d'autre, il se commettait quelque excès, ils furent punis sévèrement, lorsqu'on en put découvrir les auteurs, et ces excès furent en bien plus petit nombre que du temps des insurgés. Le Kiaïa-bey partit pour Tergovest ²⁾. Les troupes qu'il laissa dans la capitale observèrent la discipline plus que je ne l'avais espéré. Il revint, avec lui la majeure partie de ses troupes; l'ordre continua, et lui continua de punir les excès qui parvinrent à sa connaissance. À la campagne on les disait plus nombreux. Il est probable même, mais la terreur . . . des habitants . . ., jointe aux clameurs des hétéristes, les augmentaient à l'infini. Je ne parle pas en faveur des Turcs, car moi-même j'ai sauvé de leur brutalité plusieurs individus, mâles et femelles. Mais, si j'en crois la voix publique de Jassy et de Bukarest, des troupes chrétiennes y ont commis impunément des excès plus grands encore. (Uciderea Albanejilor.) ³⁾ On annonça l'arrivée des troupes anatoliennes, et la terreur se répandit dans ce pays. Les boyars s'interposèrent fortement pour qu'ils ne soient pas logés dans la ville . . . Cependant une grande partie, avec les chefs principaux, furent logés en ville, et, à grand étonnement du public, les excès n'en furent pas plus grands. La plus grande impression fait la terreur naturelle qu'inspirent les Turcs, en général, par leur promptitude de mettre la main au pistolet. (Focurile ce li se atribue, nu sunt destul de întinse pentru a întări bănuiala.)

La présence des troupes ottomanes ne cesse d'être très onéreuse au pays. La solde . . . est exigée de la vestiarie . . . Les rations doivent être fournies . . . Elles consistent en pain, viande, riz, bois, pour les hommes; foin et blé de Turquie (au lieu d'orge, qui manque), pour les chevaux. Toutes ces denrées sont, ou payées par la vestiarie, ou prises des monastères et terres de seigneurs absents, sur des quittances qui probablement ne se payeront jamais. Le misérable paysan est horriblement molesté par le transport de ces objets, mais plus encore par celui du bois, dont, d'après le dire de M. le Grand-Trésorier . . ., bano Vacaresco ⁴⁾, il en faut 6.000 chariots par mois. Mais quels chariots? Ils sont si petits que, si de deux on en faisait un, je l'achète-

1) V. p. 126, n° CLXVI.

2) V. Aricescu I, 274 și urm. (25 Maii st. v.)

3) V. pp. 124—5.

4) Barbu.

rais au prix de 60 paras. La suite en est que les rations de bois sont insuffisantes et que . . . les Turcs ne se font point de scrupule de brûler les palissades des maisons non habitées par les propriétaires et locataires absents, mais que bien souvent encore (que), de telles maisons, il ne reste que la carcasse; les portes, les planches, etc. s'enlevant pour subvenir au bois de chauffage.

(Vor fi falimente destule.) Le gouvernement . . ., c'est-à-dire le kaïmakam ¹⁾ et le Divan, gouvernent nominalement, mais sous l'influence du pacha ²⁾. (Greci, desperați, cred în venirea Rușilor.) On fixe même les jours. Les gens sensés savent à quoi s'en tenir, mais la majeure partie sent augmenter ses alarmes, et, bien vrai, dans ce moment, une déclaration hostile de la part de la Russie serait le signal du sac des deux principautés . . .

CLXXVIII.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea personalului diplomatic
28 Ianuar. rus și austriac în principate.

. Depuis . . . qu'on nous assure que Sa Majesté l'empereur de Russie avait accordé la démission demandée par M. de Pini ³⁾, on nous nommait divers individus qui devaient le remplacer. Enfin des lettres de Kronstadt et de Hermannstadt nous assurent que positivement M. [Minciaky] ⁴⁾ avait été nommé à ce poste et qu'on l'attendait incessamment. Les dernières lettres que M. le vornik de Bibesko, Grand-Logothète de la Tsara-de-Shos, reçut de son fils, de Kronstadt, assurent qu'il est effectivement arrivé à Hermannstadt et se prépare pour venir sous peu à Bukureste. Quoi qu'il puisse en être, jusqu'aujourd'hui encore personne n'est commissionné de pourvoir à un logement, ni pour lui, ni pour ses employés. On est curieux ici de voir si ce fameux dragoman, sieur Georges Léventi ⁵⁾, reviendra à Bukureste, à la suite du nouveau consul-général. Les mêmes lettres assurent, en outre, que tous les grands boyars qui se trouvent encore en Transylvanie, aient été invités de se rendre en Russie et qu'ils s'y rendront effectivement. Le pour ou contre devra se vérifier sous peu. M. d'Udritzky ⁶⁾ a demandé et obtenu sa démission. À sa place on attend journellement le baron Hiller de Jassi ⁷⁾. Malgré les talents du baron Hiller, l'Agence impériale aura de la peine à remplacer M. d'Udritzky, qui, parfaitement versé dans le service, joignait à la connaissance du pays et des individus une activité infatigable . . .

1) Constantin Negri.

2) Chehara-bei fusese numit pașă. V. p. 124 n. 1 și p. 130, n° CLXXII.

3) Un moment, acesta era așteptat în București, ceea ce punea în micare pe Miltitz. V. A. Fr., II, 589.

4) Numele a fost lăsat la o parte în copie, dar se poate suplini cu siguranță. Matei Livovici Minciaky, fost director al cancelariei comerciale a lui Stroganov (*ibid.*, 562), numit consul în 1822 (*ibid.*, 664), nu vine în principate, ci residă la Sibiu și e trimis la Constantinopol în 1824—5. În timpul războiului din 1828—9, funcționează la Iași ca vice-președinte al Divanului Moldovei, apoi e președinte al comisiei legislative din București și în fine consul-general rus în principate.

5) Asupra căruia v. p. 132, n° CLXXVI.

6) Cancelariul Agenției austriace din București, gerant pe timpul revoluției. V. p. 120, n° CLIX.

7) Funcționar al Agenției din Iași. V. pp. 115, n° CLI; 128, n° CLXXI.

CLXXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre o încercare de a deserta a Manafilor, ajutați de logofetul Dinu. 1822.
1 Mart.

(Se anunță o invazie rusească, pe care n'o crede, Turcii fiind perfect liniștiți.)

L'anecdote suivante peut . . . donner quelque idée, quoique imparfaite, du caractère national et combien un Valaque, quoique aisé et conséquemment sans être contraint par la nécessité de gagner pour vivre, est capable de s'exposer, lorsqu'il s'agit de pouvoir gagner quelques paras . . . Comme j'eus déjà l'honneur de l'observer, les Turcs, grâce au pacha et à ses subalternes, commettent beaucoup moins d'excès qu'on ne craignait . . . Mais les troupes dont on craignait le plus, étaient, sans contredit, les anatoliennes. Cependant précisément eux (*sic*) furent des plus tranquilles et les moins excessifs, grâce à Hadgi-Suleïman-Aga, l'un de leurs chefs. Cependant ces Anatolites s'ennuyaient d'autant plus d'être ici mal entretenus, peut-être aussi trompés dans l'espoir du pillage et réduits jusqu'à vendre leurs armes et leurs habits, pour se pourvoir de tabac et autres petites nécessités; [ils] désiraient le retour dans leur patrie, d'autant plus qu'ils se plaignaient que le terme légal de leur service militaire était passé de longtemps, et d'un moment à l'autre commencèrent à désertir. Le passage du Danube cependant leur fut refusé; ils durent retourner ici, où un châtiment plus ou moins fort devait naturellement les attendre . . . Un certain Dino, logofète . . ., c'est-à-dire titulaire du bano Grégoire Ghika, son *fermier* et aussi un boulanger (c'est-à-dire qui tenait des boulangeries), homme riche pour son état, et qui n'aurait eu nul besoin de se mêler de telles affaires, entreprit de leur faire passer le Danube, dans un lieu non fréquenté, moyennant (d')une rétribution de deux piastres par tête. Pour mieux y réussir, il répandit et fit répandre parmi eux le bruit, qu'une armée russe innombrable allait arriver bientôt, mais, en même temps aussi, qu'il saurait leur faciliter les moyens de passer le Danube. À peu près cinq cents hommes se recrutèrent pour cette désertion et furent conduits par deux des gens de Dino à travers des gardes turques, si faciles de tromper et d'éviter, surtout en hiver. Cependant, non loin du Danube, ces guides et plusieurs des pauvres Anatolites furent pris par les Turcs de la Roumélie et reconduits à Bucharest. Tous les autres, ne pouvant passer le Danube, durent retourner aussi. Les deux guides dénoncèrent Dino . . . Le pacha ¹⁾ le fit pendre avec eux, quoiqu'il avait commencé par offrir 25.000 piastres, et puis toute sa fortune, pour sauver sa vie. On lui attacha, suivant l'usage, un écriteau, indiquant la cause de son exécution et de ses complices. Cette exécution entraîna encore un trait caractéristique. Des paysannes de Colentina . . ., appartenant à M. de Ghika ²⁾ et qu'il avait tenue en ferme, ayant entendu cette exécution, vinrent insulter son cadavre, et, lui jetant des paras à la figure, dirent : «*De ton vivant, tu nous a volé le possible; tiens! emporte encore cela.*» . . .

CLXXX.

Von Miltitz către Kreuchely, despre neîmplinirea datoriilor lui și purtarea Turcilor în Muntenia. 1822,
5 Mart.

«Il y a plus de trois mois que je n'ai pas reçu une ligne de votre part, et je ne puis pas m'expliquer votre silence qu'en supposant que vous avez formé la résolution

1) Hagi-Ahmed-paşa (fostul chehaia-bei), comandantul Bucureştilor.

2) Banul Grigore. V. Aricescu, I, 159.

de renoncer au poste que vous occupez jusqu'ici.» Această scrisoare e un «dernier essai», înainte de «une décision définitive.»

Profită, pentru a-l întreba, de trimeterea unui ienicer al nunciaturei, care va sta numai trei zile la București și va reveni apoi la Constantinopol. «Le poste que vous occupez, est, de tous les consulats prussiens dans l'empire ottoman, sans contredit, le plus important dans les circonstances actuelles,» și ar fi putut câștiga acolo titluri la recunoștința superiorilor. Să spuie: 1) Care a fost și e numărul Turcilor din principate? 2) «Est-il vrai que les pachas, en vertu d'ordres arrivés de Constantinople, ont renvoyé des troupes, de l'artillerie et des munitions en deçà du Danube, mais que ces troupes sont revenues peu après, déclarant qu'elles ne voulaient absolument pas quitter les provinces? 3) Est-il vrai que les pachas lèvent des contributions énormes, que les troupes se livrent au pillage et que les habitants sont vexés et opprimés de mille manières différentes?» 4) Caimacamii se poartă inteligent sau sunt numai instrumente ale pașilor? 5) Crede că mai sunt în munți eteriști, cari vor eși după plecarea Turcilor; că boierii vor putea strînge trupe pentru a-i înfrâna la întâmplare; că poporul n'ar prefera o mică garnisonă turcă pentru a fi apărat? 6) Care sunt ideile boierilor și țării asupra rezultatului final al mișcării grecești?

CLXXXI.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre starea Bucureștilor și apropiarea
7 Mart. ciumei.

(Două case din mahala ard, un raia e rănit ușor.) Le pacha, ainsi que les chefs ottomans, et particulièrement le Kavas-Kassi, continuent leur vigilance. (Vești pașnice din Rusia. Lumea se teme de ciumă) et prétend qu'elle soit à Silistrie. Ce serait bien, dans les circonstances présentes, la ruine totale de tous les habitants. (Iar vorbește de planurile sale și de «les costumes des insurgés»¹⁾).

CLXXXII.

1822, Von Miltitz către Kreuchely, despre corespondența lui, trimeterea unui
29 Mart. emisariu engles și evacuare.

A primit în fine opt rapoarte, în două pachete. Mulțumiri; e zelos și imparțial. Regretă că a zăbovit, așa că legația a trebuit să anunțe ministeriului neplăcerea ce are cu dânsul. Raportul acesta i-l trimete prin «l'entremise du sieur de Cok, parent de la famille Pisani²⁾», trimes în principate de către ambasada englesă, pentru a raporta asupra

1) Cf. p. 124. Legația le-a primit înainte de 24 Maii. V. mai departe, n° CCXIII.

2) Din această familie făceați parte: Andrei, consulul rus la Iași, și dragomanul legației engleze la Constantinopol. Pentru Cook vezi mai departe, și *A. Fr.*, II, 638—9.

stărei de lucruri 1). Întreabă: 1) S'a îmbunătățit această stare de la raportul din 13? 2) Trupele scădut-au în chip simțitor? 3) Cu cât? 4) Contribuțiile scădut-au și ele? 5) Crede consulul că Turcii au intenția de a evacua complect, sau cu excepția trupelor necesare pentru siguranță? Cât despre dânsul, să rămâie, chiar în cas de ocupație străină.

CLXXXIII.

Kreuchely către pașa de Silistra 3), despre prădarea bisericei luterane din Iași de către Turci. 1822,
6 April.

(Cere desdăunarea promisă de mortul Salih-pașa 4), pentru prădarea bisericei luterane din Iași și casei pastorului 5).) Comme quoi l'église . . . fut pillée de nuit par infraction (*sic*) d'une fenêtre et pillée par des soldats ottomans. Outre les décorations de l'église, furent encore pillés les coffres de beaucoup de sujets de Sa Majesté Prussienne . . . La perte de ces malheureux ne peut . . . s'évaluer pour le moment, vu qu'ils se sont réfugiés dans des pays étrangers, lors du commencement des troubles . . . Le pasteur . . . fut assailli, la nuit du [14e au 15 novembre], dans sa maison, lieu sacré . . .

CLXXXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre starea lucrurilor în Moldova, purtarea Turcilor față cu vice-consulatul regal din Iași și moartea lui Salih-pașa. 1822,
7 April.

A primit, în sfârșit, un raport din Moldova. «Quoiqu'il soit notoire que le peuple moldave ait plus souffert encore que celui de la Valachie», purtarea Turcilor e exagerată de către Harte; consulatul (vice-consulul și dragomanul 6)) primesc de la guvern, «par ordre du pacha, le bois, le foin, le blé de Turquie . . ., et même aussi la viande.»

A aflat de moartea lui Salih-pașa 7) «et qu'on soupçonne même qu'il ait été empoisonné». Chihaia 8) sa comandă în Moldova.

1) După plecarea lui Stroganov (v. p. 125 n. 3), ambasadorul engles lord Strangford, sprijinia la Poartă cererile țarului Alexandru. V. *A. Fr.*, II, sub anno.

2) Lipsește.

3) Kreuchely îl numește Hagi-Mehemet; numele complect al valiului e Hagi-Mehmed-Selim-Siri pașa. V. și p. 123 n. 5.

4) Fostul comandant turc în Moldova, cu titlul oficial de «comandant al avant-gardei» (ciarcagi). Muise prin Februar. V. *A. Fr.*, II, 632.

5) Harte, vice-consulul prusian în Moldova. Pentru prădăciuni v. rapoartele lui Harte, publicate pe pp. 128—30 (n^o CLXXI) și 131—2 (n^o CLXXIV).

6) Antonio Raimondi. V. p. 96, n^o CXXIII.

7) V. mai sus, n. 4.

8) Locotenent. Ast-fel Hagi-Ahmed-pașa din București fusese Chehaia-bei al pașei de Silistra, serascher (generalisim) contra eteriștilor.

CLXXXV.

1822,
7 April.

Kreuchely către von Miltitz, despre începerea evacuării principatelor.

. . . . J'appris par la voie de Fokshan que l'évacuation de la Moldavie avait pareillement commencé. Ce sont, de même qu'ici, les Anatolites ¹⁾ qui quittent cette province; une partie doit déjà avoir passé le Danube ²⁾

CLXXXVI.

1822,
7 April.

Kreuchely către Harte, despre excesele Turcilor în București.

. . . . Auch hier gehen Grausthäten . . . , nur nicht in dem Maasse wie in Jassy. Von Notzüchtigung der Weiber und Mädchen hört man wenig, von der der Männer und Knaben nichts; vermuthlich, weil die Herren Türken in hinlängliche Anzahl bereitwillige Frauenzimmer finden; nur leider für sie, dass die Ärzte zu sehr durch die Folgen dieser Anmassungen (?) geplagt werden. Auch hier ist ein grosser Theil der schönsten Bojaren-Häusser gänzlich ruinirt, so auch die fürstliche[n] (?) Wohnhäuser, die schönsten Landhäuser, die die Stadt umgeben, die prächtigsten Gärten in und um die Stadt, sowie die grossen, sehr reichen, Trinkhäuser, meistens sind zerstört.

Aus dem . . . Berichte entgeht, dass die Janitsaren für Jassy das sind, was für uns die anatolischen Truppen

CLXXXVII.

1822,
7 April.

Harte către Kreuchely, despre purtarea Turcilor în Iași.

. . . . Die Misshandlungen auch immer fort . . . Mit Ungestüm wird an jedem Freytage der Baks[ch]isch verlangt

¹⁾ Zișt mai în deobște Manaf.

²⁾ V. A. Fr., II, 632.

CLXXXVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre prădăciuni de-ale Turcilor în București 1822,
și chemarea la Poartă a unui număr de boieri din principate. 13 April.

. . . . Du 14 au 20 tout fut tranquille . . . , mais ce jour-là le pacha fit pendre deux individus. L'un [d'eux], Valaque, avait depuis longtemps des prétentions de 250 piastres sur un autre, qui refusait de lui payer, par des raisons que j'ignore. Le créancier prit quelques Turcs, se rendit à la maison du débiteur, qu'il pilla totalement. On fait monter le total à une valeur de 25.000 piastres. Non content de cela, s'étant à cette occasion emparé d'une vieille obligation, il fit mettre le malheureux dépouillé en prison, pour le forcer de payer encore cette somme. Le prisonnier cependant trouva moyen d'échapper et de pénétrer chez le pacha, qui fit arrêter le créancier prétendu, et, après un court examen, le fit pendre, et rendit la liberté à l'autre. Le second, un Égyptien, s'était associé à quelques Saporozanis ¹⁾ et leur indiquait les maisons où il croyait qu'il y aura quelque chose à piller. La chose fut découverte, et le pacha le fit pendre.

Le 21 au soir, il y eut une autre affaire. Un petit boyar, demeurant non loin de la métropole, venait de souper. La fille de chambre sortit sur le balcon, pour secouer la nappe, et rentre aussitôt, effrayée, rapportant à son maître qu'il y avait des gens armés dans la cour. Au moment qu'il ouvre la porte pour voir ce que c'était, trois à quatre Turcs sont déjà devant lui. Il referme aussitôt et met les verrous. On lui ordonne d'ouvrir, on essaye d'enfoncer la porte; en vain; il s'était appuyé contre avec force, et avait ordonné à sa femme de faire de même à la porte de la chambre voisine. La servante avait ouvert les fenêtres, et tous trois criaient à toute force au secours, et les voleurs, entendant, en effet, du monde arriver de tous côtés, se retirent. Dans la cour, ils rencontrent le cocher et un domestique, qui venaient au secours de leurs maîtres. Les voleurs tombent dessus à coups d'yatagan et de pistolets, sautent la haie et se sauvent, sans avoir été découverts depuis. Le cocher mourut la nuit même, le domestique fut conduit à l'hôpital.

Le 23, [le] vornik Aleko Huntschulesco ²⁾, qui dans ce moment est Vornik de Politie, partit pour Silistrie, avec ses comptes et ceux de la vestiarie, qu'on avait exigés, pour être envoyés à Constantinople. C'est la seconde fois qu'il fit ce voyage. Au premier, on prétendait qu'il intriguait pour devenir vestiar; on avait même déjà fixé le jour; mais cependant le bano Barbo Vakaresko est encore en possession de cette charge, et probablement la possédera encore quelque temps.

Le 29, nous eûmes une autre scène. Un certain stolnik Tuffano, par entremise d'un seigneur ottoman, avait été nommé ispravnik dans le district de Téléorman. Un ispravnik de ce district peut ordinairement gagner, dans l'espace d'une année, une somme de 15.000 piastres, outre les denrées, etc. etc. Ce Monsieur pourtant eut l'adresse de se faire, dans quatre mois, une somme de 70.000 piastres, en doublant ou triplant la somme des contributions . . . La prévarication fut découverte. M. Tuffano fut dégradé du rang de boyar, habillé en habit de paysan et inscrit comme tel dans les registres des contributions; [il] reçut cent et quarante coups de bâton dans la cour du pacha et fut conduit à la vestiarie, pour y être enfermé jusqu'à l'entière restitution de la somme prévariquée. Quarante mille piastres ont déjà été restituées aux pauvres paysans, dit-on. Quand aux trente mille, qui restent encore, le sieur Tuffano prétend les avoir données, en partie aux Besklis-Agas ³⁾, et en partie à un seigneur ottoman. Il est encore en prison.

1) Zaporozjenî, Cazacî musulmanî.

2) Vornicul Alexandru Nenciulescu. V. Aricescu, I, 183.

3) Beşliage, şefî de beşliî. V. p. 111 n. 3.

Cette restitution aux paysans ne me plaît pas. Il aurait été plus avantageux pour eux, si l'on avait gardé cette somme à la vestiarie, à compte des contributions futures de ce district. Les paysans avaient payé et étaient résignés, et se seraient trouvés heureux de n'être pas molestés pour quelque temps. Mais, de cette manière, cette somme n'eût pas passé par plusieurs mains, qui toutes ne sont pas effrayées par l'exemple de M. Tuffano.

Le 30 aurait pu devenir sérieux pour la ville. Le déli-bassi des Anatoliens (dits Manafes) logeait, avec une partie de ces délis, à Pantéléimon . . . , pillé par les Arnauts hétéristes et délaissé lors de l'arrivée des Turcs. Ce déli-bassi fut assassiné par un de ses domestiques, qui lui tira un coup de pistolet, par un trou fait exprès dans le plancher de la chambre . . . L'assassin se sauva. Quelques jours après, le bruit se répandit qu'il avait cherché et trouvé un asile chez un des premiers chefs des Anatoliens, le [nommé] Hadgi-Soliman-Aga, qui demeure dans la rue et à cent cinquante pas de l'hôtel du consulat . . . On m'avait fait attentif, et je vis même de ma fenêtre un grand nombre de Turcs, qui s'étaient rendus chez ce chef, et sur une espèce de tumulte, dont le bruit s'entendait jusqu'au consulat (*sic*). On exigeait de Hadgi-Soliman-Aga l'extradition du coupable, dont il niait l'existence chez lui. La ville tremblait. Déjà on avait commencé à fermer les boutiques, et le dragoman ¹⁾ . . . vint me faire une description si exagérée, que j'étais déjà tenté de ne rien croire du tout, (când un billet al lui Udritzki îi spune că n'a cutezat a veni la el din această cauză. Nu-s urmări.) Quelques jours après, le meurtrier fut arrêté, et, le déli-bashi étant mort de sa blessure, le jour de son décès on conduisit l'assassin au milieu de la rue, non loin de la si nommée Porte-Verte, où il fut tué par plusieurs coups de pistolet et resta exposé jusqu'à la nuit.

Le 2 du mois, vint l'ordre qu'un certain nombre de boyars . . . devait se rendre aussitôt à Silistrie. La terreur se répandit subitement dans la ville, et particulièrement parmi les boyars, même parmi ceux qui n'étaient pas cités.

(Caracteristica boierilor chemați : 1°. Barbu Văcărescu; 2°. Grigore Ghica.)

3°. Le vornik Mihalesco, avant peu Grand-Logofète ou (comme ces Messieurs s'intitulent, à l'instar du Saint-Empire Romain) archi-chancelier.

4°. Le vornik Naï (Nicolai) Goleasco, généralement désigné sous le nom de déli-boyar.

5°. Le sluziar Mihaizza Philipesco . . . (le même qui refuse le paiement de 200 piastres au pauvre protégé prussien Illig . . .)

6°. . . . Kokoresko ²⁾ . . .

On se faisait ici diverses idées sur cette vocation des boyars à Silistrie : une plus ridicule que l'autre, comme celle aussi, qu'une correspondance, trouvée après la mort d'Ali-Pacha ³⁾, était la cause. Vraiment Ali-Pascha aurait fait un très mauvais choix de ses correspondants. (Se află în sfârșit scopul.) Nouveau sujet de cogitations de toute espèce, de bons et de mauvais pronostics. Quelques-uns voulaient prétendre à la réalisation de ses (*sic*) désirs de voir ici un prince valaque et destinaient le trône à Vakaresko ou Ghica.

J'appris, ce jour encore, que le jour de leur départ de Silistrie pour Constantinople était fixé au 16 du courant. Ce délai leur avait été accordé, non seulement pour attendre les boyars moldaves, mais pour faire leurs préparatifs du voyage. Quelques-uns . . . firent appeler à cet effet leurs principaux employés, — chose naturelle pour faire leurs dispositions; mais la terreur de Bucarest s'en augmenta, et l'on se forgea et débita mille raisons, plus ridicules l'une que l'autre. Le 8 cependant, j'appris par le kaïmakan que la Porte avait donné ordre de les traiter avec tous les égards possibles et de les faire accompagner par un mechmandar, afin de les bien loger en chemin et leur faire fournir tout le nécessaire. Le kaïmakan même ignore, et s'intrigue sur l'objet de leur voyage, et [il] me témoigna le désir que je lui dise ce que j'en pensais.

1) Lorenti sau Tincu.

2) V. și *A. Fr.*, II, 641 n. 1.

3) Celebrul Ali-pașa de Ianina, † 5 Februar 1822.

Les excès commis d'un côté et d'autre . . . semblent vouloir se multiplier. Entre autres, un valet de M. Udritzky, devant conduire du blé au moulin qu'il fit bâtir sur une terre qu'il tient en ferme, non loin de Bucarest, fut attaqué par un Anatolien, qui voulut lui prendre un cheval. Le valet se défend vigoureusement, mais succombe aux armes de l'Anatolien, qui le blesse mortellement. Le valet est ici, à l'hôpital de Kolizza ¹⁾, et, d'après ce que me dit le médecin, il devra mourir. L'Anatolien, fortement maltraité par le brave valet, est pris de même; on assure qu'il mourra aussi.

Le 11 au matin, on ramena à l'Agence d'Autriche, sur un chariot, trois sujets autrichiens, voituriers et conducteurs de chevaux de somme, communément nommés ici *Braschovans* . . ., qui vont toujours avec les marchandises et voyageurs de Cronstadt à Bucarest et retour, tués à quelques lieues de Bucarest. C'était le père avec deux de ses fils, et six autres de ses enfants restent orphelins à Cronstadt. Le convoi était composé de plusieurs personnes encore; on ne sait s'ils se sauvèrent dans la forêt, ou s'ils ont été tués, après avoir été dispersés. (După plângerea lui Udritzki, paşa a trimes un silihdar după hoţi, «qui probablement ne se trouveront pas.»)

Le même 11, au matin, on apporta à l'ispravnitschie le cadavre d'un marchand de Fokshan. Il était parti de là avec son domestique, sous l'escorte de deux Turcs. Au premier gîte, ils soupèrent ensemble; après le souper, le marchand fut encore voir ses chevaux, et puis il se couche. À peine endormi, que son escorte lui coupa la gorge et le dépouillèrent (*sic*); on ne sait encore ce qu'est devenu le domestique.

(Focuri mici la 10 şi la 11 sara. Anatoliţii nu sunt vinovaţi poate pentru toate excese.)

Voilà la situation où se trouve Bukarest et la Valachie dans ce moment, et la crainte du feu, et particulièrement d'un feu nocturne, ne permet qu'à peu de personnes à dormir tranquillement

CLXXXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre călcarea promisiunilor de evacuare 1822,
şi caracterul delegaţilor la Poartă. 13 April.

. Le nombre des troupes dans la Grande-Valachie n'a ni augmenté, ni diminué; dans la Petite-Valachie . . ., au contraire, tout récemment doivent être arrivés deux petits transports de nouvelles troupes; chacun de ces transports, de 100 à 150 hommes, ce qui ferait, en total, de 2 à 300 hommes

Non seulement les contributions, qui se montaient à 150.000 piastres pour les troupes européennes et 30.000 piastres pour les beschlis, qui se trouvent dans les différents districts; donc 180.000 piastres par mois, — non seulement ces contributions n'ont-elles pas été diminuées, mais, au contraire, on vient de demander encore 45.000 piastres, *une fois pour toutes*, pour payer, dit-on, les Cosaques ²⁾, pour lesquels jusqu'à présent on n'avait exigé aucun paiement. Tout aussi peu les livraisons en nature ont-elles été diminuées, et c'est naturel, vu que le nombre des troupes est encore le même . . . Au contraire, on m'assura qu'à Crayova on remplit dans ce moment un magasin, qui devra

¹⁾ Colţel.

²⁾ Zaporojenit. V. şi p. 141.

contenir 700.000 okas de blé de Turquie, soit pour tenir lieu d'orge . . . , soit pour toute autre spéculation.

(În cea ce privește evacuarea, Poarta Însăși e nehotărită.) . . . Le pacha lui-même qui est avide, comme le sont presque tous les Turcs . . .

(Date asupra boierilor de la Constantinopol 1).)

1°. Le bano bano(*sic*) Barbo ou Barboutschano Vakaresko, vestiar actuel, mais sans autres connaissances; avide d'argent, il n'est prodigue que lorsqu'il s'agit de satisfaire à son penchant pour le sexe; timide et, comme tous les boyars, *sans parole*.

2°. Le bano Grégoire Ghika, le spadar actuel, n'est pas plus instruit que Vakaresko; plus vaniteux, tout aussi avare, plus même, mais moins astucieux, non par principes, mais par défaut des facultés nécessaires.

3°. Le vornik . . . (*sic*) 2) Mihalesko, ci-devant Grand-Logothète, ne m'est [pas] assez connu, pour que je puisse en parler avec précision. Mais on le dit avoir plus d'esprit et de connaissances que les autres, mais aussi plus d'astuce. Au reste, outre les affaires du pays, j'ignore en quoi ses connaissances pourraient consister, car il ne possède d'autres langues que celles du pays. Avare. C'est entre les sept le plus solide.

4°. Le vornik Naï Golesko est peut-être le plus timide de tous et sans tête. Toujours flottant dans l'incertitude, à quoi il devra se décider. Au reste, le sobriquet de déli-boyar le caractérise en partie. Il n'est si avare, ni si fourbe que les autres, et son caractère n'est pas méchant. Peut-être qu'il n'a pas le talent de l'être.

5°. Le slutshar Mihaïcza Philippesko, aga actuel. Sa renommée veut qu'il ait commis plusieurs actions de fourberie indignes de son rang. Une de ces actions viles, commise sous le règne du prince Alexandre Soutzo, l'avait fait exiler pour quelque temps. Il revint de l'exil, et ses vices avec lui. Il est même tout à croire, que, dans ce moment encore, il ne serait pas aga, si on avait un choix plus étendu des individus.

6°. Le klutshar . . . (*sic*) Philippe 3), fils d'un pauvre maître de langue et né dans un petit cabaret tenu par sa mère, est aujourd'hui, à l'exception du bano Brancovano et du vestiar Hadgi-Mosko, le plus riche boyar en numéraire et possesseur, outre quelques terres, d'une des plus belles et de la plus grande maison de Bucharest. Quelques heureuses spéculations l'ont porté à ce degré. Il est d'un caractère double et fourbe.

Le 7° enfin, . . . (*sic*) Kokoresko 4), homme d'une fortune médiocre, ne m'est pas personnellement connu; mais la peinture qu'on en fait n'est pas tout à fait avantageuse pour lui; on veut même soutenir que, du temps du prince Karadja, il avait été condamné à perdre les mains.

Il est connu que, depuis l'entrée des Turcs dans ce pays, les boyars de la Valachie et de la Moldavie travaillent pour avoir des princes de leurs nations. Cette demande paraît très juste en elle-même, mais voyons les suites. Ces princes ne seront, ni ne pourront être héréditaires, donc chacun ne se regardera qu'en qualité des fermier précaire; les boyars verront dans leurs collègues leurs maîtres présomptifs, et les princes mêmes, dans les boyars, les maîtres futurs de leurs enfants. À cela se joignent les liens du sang; les intérêts se mêlent. Mais, par cela même, chacun devrait avoir des égards l'un pour l'autre et craindre d'être prévaricateur ou tyran. Chez nous oui, ici non. La suite en serait terrible pour les pauvres paysans, etc. (*sic*), car c'est alors seulement qu'ils s'abreuvèrent de la sueur sanglante de ces misérables . . . La partie sensée des boyars préfère un prince grec, non parce qu'il est Grec, mais parce qu'il est étranger, et qui, comme tel, ne pouvant jamais être dans les mêmes connections que les Valaques ou Moldaves, devra être plus sur ses gardes . . . Au reste, les princes de ces pays ne feront plus à l'avenir la fortune qu'ils faisaient avant. Avant cette résolution, jamais les

1) V. şı p. 142.

2) Scarlat.

3) Numele-î lipseşte i în *Jurnal*. E Filip Lenş. Asupra familiel Linchoult v. *A. Fr.*, I, 388-9.

4) Iancu, căminar.

Turcs ne furent dans la connaissance des revenus du pays, comme ils le sont dans ce moment-ci, et en feront payer les *kouka* d'autant plus cher. On s'était déjà berné plusieurs fois avec la nouvelle que le jeune prince Kallimachi, mon ci-devant élève ¹⁾, serait nommé hospodar. Le caractère noble, loyal et juste de feu son père, l'extrême bonté de son âme bienveillante avai[en]t trop fait espérer pour ne pas songer au fils, et vraiment c'est ce qu'il faudrait dans ce moment à la Valachie. Jeune, vif, ferme dans ses résolutions et le cœur rempli de principes morales (*sic*), particulièrement eu égard au gouvernement d'un pays, je crois que son règne ferait honneur à son ancien instituteur et le bonheur de la Valachie. (De nu se numește el, ar fi bun Negri; caimacamul e tot fără putere, pașa conduce tot.)

CXC.

Kreuchely către von Miltitz, despre Cook, agentul englez ²⁾.

1822,
13 April.

Cook, fost secretariu al lui Ipsilanti ³⁾, e bărbatul unei femei frumoase, mult căutată pe vremea Rușilor. A fost și secretariu pe lângă Alecu Suțu și Pini, care voia să-l puie, în locul lui Mavru, ca ministru de externe. A vizitat pe Ipsilanti la Colintina ⁴⁾ și e un partisan aprins al cauzei elenice.

CXCI.

Kreuchely către von Miltitz, despre starea tristă a Moldovei.

1822,
13 April.

. . . . Toutes les informations prises sur la Moldavie confirment en partie les relations de Sa Révérence ⁵⁾, sur l'état déplorable de ce pays et de Jassy, en particulier . . .

CXCII.

Kreuchely către von Miltitz, despre situația financiară a caimacamului lui Negri.

1822,
26 April.

Caimacamul declară că nu-l poate da tain, «jetzt, wo er für seine eigene Pferde kein Heu und für seine Küche kein Holz hätte.»

1) Alexandru. V. p. 116, n° CLXIII.

2) V. p. 138, n° CLXXXII.

3) Constantin.

4) Alexandru Ipsilanti sosește aici la 25 Mart 1821 st. v. (Aricescu, I, 198).

5) Pastorul Harte.

CXCIII.

1822,
26 April.

Harte către Kreuchely, despre fuga și întoarcerea boierilor moldoveni.

. **E**rstens. Einige Wochen vor Ankunft der Türken, hatten sich beynahe alle Bojaren, theils nach (*bis*) Czernowitz, theils nach Kassinow geflüchtet, und nur ein gewisser Codnan war, Krankheit halber, hier geblieben. Die Nahmen der Übrigen sind mir unbekannt. Auch waren es Menschen von der niedrigsten Klasse, worunter ein ehemaliger Tschokoy, Puesco genant, war, der vor einiger Zeit Aga geworden ist.

Zweitens. Kamen im Monath October zurück der Vornik Herr Aleko Beldiman, jetziger Gross-Wornik, Herr Postelnik Constantin Mavrocordato, der sogleich zum Vestiar ernannt worden, aber bald darauf abdankte und jetzt die Stelle des Hatman bekleidet; Herr Vornik Antonaky¹⁾ Donitsch, der zum Vornik Daprote²⁾ erhoben wurde, sich aber bald aus dem Staube machte und jetzt in Botuschan privatisirt; Herr Vornik Theodor Baltsch, der bald darauf nach Silistria, in mir unbewussten Angelegenheiten des Landes, reiste, und sich, einige Zeit nach seiner Zurückkunft, nach Herza verflügte, wo er sich noch befindet; Herr Jonitza Stourdza, jetziger Vestiar; Herr Laskaraki Sturdza, jetziger Postelnik, Herr Postelnik Jonitza Sturdza, der zum Gross-Logofeth erhoben wurde und sich jetzt, auf Befehl des Serasquirs von Silistria Hoheit, nebst fünf andern Bojaren, nach Constantinopel begeben hat, als Herr Bano Tsontu, Aga Korsa, Hattman Leporan, Banu Gretschan und Hattman Hermes³⁾.

Drittens. Sind noch abwesend: der Gross-Vistier Herr Rosnavan, nebst seinen Söhnen; Herr Vistier Constantin Kantakusen, nebst seinem Vater und seinen Brüdern; Herr Vistier Sandolaki Sturdza, Herr Gross-Logofeth Constantin Balsch, — kurtz die ganze Balosche Familie; Herr Aga Gligori Ghika und der ganze Ghikanische Stamm; Herr Gross-Logofeth Grégoire Sturdza, Herr Vornik Aleko Gretschan und noch viele andere, die ich nicht kenne.

Viertens. Die Häuser, die am Meisten gelitten haben, sind folgende: das des Herrn Gross-Logofeth Constantin Balsch ist total ausgeraubt worden und nunmehr eingäscherit; das der Witwe Talpar ausgeraubt und halb zerstört, das Bogdanische Haus ebenfalls; das des Herrn Panojotti Casimir ist sehr beschädigt; das in welchen Herr Doctor Lorenzo wohnte, ist grösstentheils zerstört; das des Herrn Doctor Peres⁴⁾ ebentalls, und von seiner Bierbreuerey ist keine Spur vorhanden; das Haus des Herrn Vornik Aleko Beldiman ist gantz ausgeraubt und stark beschädigt worden; das Christovergische sehr ruiniert; das des Herrn Doctor Eustati⁵⁾ nicht so stark. Am Meisten aber hat das Haus des Herrn Gligori Ghika gelitten, vis-à-vis von Fürstenhofe. Auch hat man daselbst ein Magazin ausgeraubt, wo sich sein ganzes Vermögen befunden haben soll.

Fünftens. Die Häuser welche nichts gelitten haben, sind folgende: das des Herrn Sandolaki Sturdza, Gretschans, Dimitraky Ghika, Gotzan, Katargi, Gregorie Sturdza, Rodokan Rosnovan und auch das des verstorbenen Gross-Logofeth G. Ghika, in der grossen Strasse, habe(n) nicht gelitten. Kurtz, noch viele Häuser, deren Besitzer ich nicht kenne, haben mehr oder weniger gelitten, und in den Nebengassen oder auch in entfernten kann ich nicht hingehen, weil ich nicht Lust habe, mir eine Kugel durch den Kopf jagen zu lassen.

1) Andronachi. V. p. 56.

2) De apropt.

3) Numele acestora sunt dicosebite de cele adevărate date de *Jurnal*. Harte reproduce aici svonul public. Boierii arătați de el par să fie: Banul Balș, zis Ciuntul, aga Gheorghe Cuza, hatmanul Iepureanu, Banul Greceanu și hatmanul Hermeziu.

4) V. pp. 53, 58.

5) V. p. 58, n° LXVIII.

CXCIV.

Harte către Kreuchely, despre furturi, lupte pe stradă și arderi de case în Iași. 1822,
26 April.

... Einige Tagen nach dem grossen Brande, hot ein Tuliman auf öffentlichem Platze geraubtes Silber feil. Der Eigenthümer kam darzu und liess den Tuliman durch den Kolac (der aus Janitscharen bestehet) arretieren und zum Pascha bringen. Hierüber wurden die Tulimans aufgebracht, rottirten sich zusammen, attaquirten die Janitscharen, und es kam zu jenem blutigen Gefechte . . . Nachmittags, um vier Uhr, wurde jedoch, durch die Vermittlung des Pascha, die Ruhe wieder hergestellt, und ich habe so viel erfahren, dass der Dieb das Silber hat wiederum herausge(gel)ben müssen. (Știe case mai bune pentru consulat, în centru, dar n'are bani; va lăsa casa văduvei Catinca Ghica la întoarcerea ei.)

Die Feuerbrünste und die Raubereyen haben, durch die Wachsamkeit des Osman-Pascha¹⁾, um Vieles nachgelassen; desto grösser aber sind die Erpressungen, welche die Janitscharen verüben; ohne darauf Rücksicht zu nehmen, ob das Haus verwüstet ist oder nicht, muss jeder Bojar, er sei hier oder abwesend, eine beträchtliche Summe bezahlen oder Gefahr laufen, sein Haus in Flammen auflodern zu sehen. Der nun zahlt 4.000, der Andere 2.000, ein Dritter 1.000, ein Vierter 800, 600, 500, etc.; ja, ich selbst habe (freiwillig) 300 Piastres bezahlt, jedoch nicht aus meinen Mitteln, sondern auf Rechnung der Eigenthümerin des Hauses; ja, es ist so weit gekommen, dass man sogar von preussischen Unterthanen den Hauszins auf ein Jahr voraus verlangt hat. Hauszins für Häuser, die ja nicht den Türken gehören! Auch haben Viele denselben bezahlen müssen, aber mit den Preussen ist es ihnen nicht gelungen.

Jeder Bewohner eines Hauses oder Gewölbes musste dem Koluk monatlich einen Piaster zahlen; jetzt verlangt man monatlich drei Piaster, und zwar auf Befehl des Janitschar-Aga. (Te plângă la pașă, te asigură, și, la urmă), was ist . . . die Folge davon? In der heutigen oder morgenden Nacht brennt die Wohnung irgend eines Preussen ihm über den Kopf zusammen, und dann heisst es zwar: *jock z*). O! es ist viel vernünftiger zu schweigen . . . und die Unterthanen zu ermahnen ihr Schicksal geduldig zu tragen, das ich denn auch thue, und, zu meiner Freude, nicht ohne glücklichen Erfolg . . .

CXCv.

Harte către Kreuchely, despre o dare crescută arbitrar supt Turci. 1822,
26 April.

... Vor einigen Wochen wurden alle hiesige fremde und moldauische Einwohner aufgefordert, die jährliche Fumeritsteuer³⁾ zu entrichten, allein der jetzige Herr Aga⁴⁾ diese Abgabe nun mehr als die Hälfte zu erhöhen beliebt hatte. (Prusienii cer intervenția sa, ca unii ce n'au câștigat nimic, «bey den gegenwärtigen nahmenslosen Zeiten». Li se iartă, consulul dându-și cuvântul de a nu spune nimăruia.)

1) Noul comandant al Turcilor din Iași. V. p. 139 și n. 4.

2) Nu, în turcește.

3) Fumărit, darea pe hogașuri. V. Xenopol, III, 605.

4) Puiescu. V. p. 146.

CXCVI.

1822, Antonio Raimondi¹⁾ către Kreuchely, despre cheltuiala țerei cu Turcii
27 April. și stoarcerile de bani ale acestora.

Die Unkosten was die Moldau leiden und zahlen muss an die ottomanischen Truppen theile ich ihnen mit, wo ich solche von der Vestiarie herausgezogen habe: dass ist vor den 8 000 Militärmannschaft und für einen jeden berittenen Mann zwei Laben Brodt, ein Oka Fleisch, — dass ist meistens Schafffleisch —, und 4 Occa Haber tagtäglich ausgetheilt, weil sie sind meisten[s] beritten; dann vor 56 Pfannen der Janischeren; dass ist eine jede Pfann bekommt 120 Oca Reiss, 30 Occa Butter, 6 Occa Kaffee und 30 Oca Lichter monatlich, wie auch bei jeder Pfanne befindet sich ein Aga der Janissaren, ein Bairaktar und bei einer jeden Pfannen befinden sich 150 à 200, bis 400 Mann, und ein jeder Mann erhalte die gleichen Rationen. Sie wohnen meistens in Bojaren-Häusern mit ihren gewöhnlichen Nummer der Orta; dass ist 31 Orta hat 3 Pfannen, 64 Orta 4 Pfannen, 15 Orta 2 Pfannen, 25 Orta 3 (*sic*) Pfannen, und so nach ihrem Nummer; wo die Anzahl von denen Türken grösser ist, haben sie mehrere Pfannen.

Diese Janitschären, die in bojarischen Häusern wohnen, thun die Häuser in Contribution, und schon auch solchen Bojaren, die bis 5.000 Gulden bezahlt haben, dass man ihren Häusern nur nicht zu Grund richten, — wie, zum Beispiel, der Aleco Balosch und Domnica Mariora; und welche nicht zahlen wollen, man drohet sie mit Feuerbrand; so sind sie gezwungen auch zu zahlen, wo meistens haben auch schon gezahlt; nur der einzige Sandolachy Sturza nicht gezahlt, weil er vier Türken in seinem Hause hält und einen jeden 50 Gulden monatlich zahlte.

Nach Salistra (*sic*)²⁾ wurde sechsmahl hundert tausend Piaster von hienaus vorgeendet; diese Gulden hat man müssen in vier Raten bezahlen, und jetzo aber ist wiederum eine neue Forderung; belauf sich auf eine Million zweimahl hundert tausend Piaster, worüber wurde ein Divan gehalten und haben entschieden, dass ein jeder Landmann und ein jeder Edelmann soll nach seiner Kräfte von 12, 24 bis 50 Piastres bezahlen und dafür mit einer aus der Vestiarie erhoben werdenden Bestätigung aus der Okna Salz erheben. Also auf diese Art hat der Divan calculirt, um die Summa herauszubringen³⁾.

Alle griechische Güter und Klöster, die den Griechen gehörig war[en], hat man in Arenda gegeben, und das Geld wird in die Vestiarie geliefert werden. Der Osman-Pascha aus der Vestiarie erhält monatlich, wegen die Unkosten des Staates, zwanzig tausend Piastres, der Aga-Agalar ebenfalls erhält zehen tausend Piaster, wegen Besorgung der Provianden; alle diese Gelder werden selber monatlich von der Vestiarie ausgezahlt. Butter, Caffé, Lichter und Honig, was diese grosse Türken für ihren Küchel benöthigen, muss der Ispravnik vom Hof Alles liefern.

Die meisten Türken und Janitscharen werden durch die Recomandation des Bascha in allen Districten, als Beschlien-Aga, ausgetheilt, und, wenn sie in die Bezirken gehen, so gehen sie mit 120 bis 150 Mannschaft und da thun sie unter Contribution das ganze District, und Keiner von den Inwohner Klagen darüber führen dürfen, weil sie sich befürchten, um nicht mehr missgehandelt zu werden; und wenn der Pascha erfahrt, so werden sie abgesetzt, aber immer zu spät; warum haben sie schon ihren Beutel gespickt.

In der Romaner Districte hat der Beschli-Aga sechzig tausend Piaster in zwei Monathe erworben, und, wie der Bascha in Erfahrung gebracht hat, so schickte er, ihn

1) Dragomanul lui Harte.

2) Silistra.

3) V. *A. Fr.*, II, 625.

zu fangen und zu köpfen; so hat sich derselbe entflohen, mit zehn Mann von seinen Leuthen. Der hiesige Basch-Beschli-Aga von Jassy hat auch zehn tausend Piaster monatlich, so wie die andere grossen Türken. Das Land kann nicht mehr gepresst sein, als wie [es] gepresst ist, und ich glaube dass die Bauer nicht mehr in Stande sein werden, noch zwei Monathen auszuhalten; die meistens laufen in die Wälder, um sich frei zu schütteln von dieser grossen Pressung

Der katholische Bischof in dem Bakower Districten, wo er jetzo wohnte, sind Türken ihm in der Nacht überfallen, und haben sie sein Haus umringt und da haben sie ausgeplündert; zum Glück, dass die Bauern sind zur Hülfe gekommen und haben noch etwas gerettet, und jetzo hatte sich gezogen in der Stadt; nun befindet sich hier in Jassy. Auch andere katholische Klöster hat man beraubt, wo unter diesen ist ein gewisser Pater Dominikus, wegen sein grossen Schaden, wo er hier keine Gerichtigkeit hat finden können, so ist er über den Pruth nach Odessa, um nach Constantinopel, wo der Bascha von Silistria auch Reisegeld mitgegeben hat, weil sie klagten, dass sie keine Reisegeld hätten

CXCVII.

Margottí (?), funcționar al vice-consulatului prusian din Iași, către Kreuchely, despre plecarea unei părți din garnisona turcească a Iașilor și un ajutor primit de Harte. 1822, 30 April.

. . . . A Avec la présente, je vous informe que de Constantinople est arrivé un ordre, afin que certaines troupes évacuent le pays, mais seulement 3.300 Bayrak-Asker; on dit de même que les janissaires partiront, lorsqu'ils recevront l'ordre par écrit de Constantinople; et déjà on dit qu'il soit à Silistrie. Ici il ne reste que le pacha et le Kosuk-Mahmet ¹⁾, avec 4.000 hommes, jusqu'à nouvel ordre. (Se teme de excese la plecare.) Le kaïmakam m'a dit, en outre, que, M. le pasteur un jour n'ayant point d'argent, il lui envoya huit livres, en le priant de les acheter; il l'avait refusé, mais, l'ayant de-rechef reprié, il lui donna 200 piastres

CXCVIII.

Von Miltitz către Kreuchely, despre evacuarea principatelor și apropiata numire a Domnilor. 1822, 4²⁾ Maiü.

. . . . E En attendant, je me félicite de pouvoir vous annoncer que le moment heureux paraît enfin s'approcher, où les infortunées provinces de Valachie et Moldavie seront délivrées des fléaux innombrables, qui pesaient sur elles. La Porte nous a

1) Baș-beșli aga în Moldova (—1826). V. A. Fr., II, tabla.

2) În original, 5 Maiü, dar raportul însuși numește ziua de 5 Maiü: a doua zi.

informés que le jour de demain, 23 avril (5 mai), est fixé pour l'évacuation des principautés.

Il paraît presque hors de doute que la Porte s'occupe du projet de nommer des hospodars, mais nous sommes dans la plus grande incertitude sur le choix qu'elle fera; toujours il semble peu probable qu'elle se décide à conférer ce poste important à des Grecs des anciennes familles du Fanar, et je croirais plutôt qu'elle se déterminera en faveur des boyars indigènes.

Les boyars appelés à Constantinople ¹⁾ y sont arrivés ces jours derniers; on les a logés convenablement dans un hôtel sur la rive asiatique du Bosphore; le gouvernement les défraye de tout, et on les traite avec beaucoup d'égards. Déjà les ministres de Sa Hautesse ont eu deux conférences avec eux, dans la maison de campagne du Réis-Effendi, mais toute communication avec leurs coreligionnaires leur est interdite, et le patriarche même ²⁾ n'a pu obtenir la permission de leur faire visite. (Portretele acestor boierî, date de dânsul ³⁾, de şi puţin măgulitoare, sunt exacte, după alte ştiri.)

CXCIX.

1822, Margotti (?) către Kreuchely, despre funcţionarii Agenţiei şi oprirea
4 Mai. evacuării.

(Cantemir, cancelariul austriac ⁴⁾, a primit ordin de a se retrage. Kossinsky ⁵⁾, nepotul său, gerează afacerile. Agentul ⁶⁾ e la Cernăuţi, de unde şine corespundenţă cu «le maître de langues, M. Gal ⁷⁾»). Les janissaires ne sont pas encore partis d'ici, et on ne sait pas encore quand ils partiront.

CC.

1822, Von Miltitz către Kreuchely, despre neglijenţa acestui din urmă.
5 Mai.

P lăngeră pentru netrimeterea unui duplicat al aceluşi «fameux plan de Bucarest ⁸⁾», promis de un an. E «fatigué de ces faux-fuyants et de ces tergiversations»; a fost înşelat de Cook ⁹⁾ în afacerea curierilor.

1) Asupra boierilor chemaşi la Poartă din amândouă pările v. *A. P.*, II, 641 şi urm.; Drăghici, II, 133 şi urm.; *Zurnalul* publicat în Kogălniceanu, III, 435 şi urm.

2) Evghenie, mort la 8 August (*Zurnal*, 446).

3) V. n° CLXXXIX, pp. 143-5.

4) V. şi pp. 57-8, 128.

5) Cuzinschi. V. Sion, *o. c.*, la acest nume.

6) Von Raab. V. şi p. 128.

7) Cf. p. 96, n° CXXIII.

8) V. n° CLXIII, p. 123.

9) V. n° CLXXI, p. 138.

CCI.

Harte către Kreuchely, despre nouă excese turcești și începutul evacuării. 1822.
8 Maiü.

. . . . In einigen Tagen, am 29-ten April, ein Chef der Janitscharen, nebst zwei Tschausch (Zapsten¹⁾) genannt, von Constantinopel hier ankommen, dessen Sendung zum Zweck haben soll, in Jassy auf die gute Ordaung zu wachen. . . . Auch kam, einige Tage darauf, der Divan-Effendy des Seraskiers von Silistria Hocheit hier an und, wie man sagt, zu gleichen Zwecke. Er nennet sich Hadgi-Emin-Aga.

. . . Vor einigen Tagen wurde der Königlich-Preussische Schutzgenosse und hier ansässige Waagen-Fabricant Matthias Bouillon, um Mitternacht, in seinem Hause, von einer zwanzig Mann starken Räuberbande überfallen, welche ihm nicht nur den Pelz, seinen Mäntel und andere Sachen nahmen, sondern auch sein[e] Haushälterin, mit der er sich in einigen Tagen copuliren lassen wollte, in ein Leintuch fortschleppten. (S'a plâns consulatul la Osman-paşa, dar, cu toate ordinele severe, e în zădar.)

Diebstahl hörte [auf], und Feuersbrünste nur sehr selten sind. Auch hegten wir die angenehme Hoffnung, dass wir von diesen lästigen Gästen bald befreiet werden würden, da (dem allgemeinen Gerüchte nach) die Truppen Betehl erhalten hätten, in zwölf Tagen das Land zu räumen. Ich sage: dem allgemeinen Gerüchte nach, weil es, trotz aller Feinheit, nicht möglich ist, weder vom Pascha, noch von Herrn Kaimakan²⁾, noch von anderen in die Geheimnisse eingeweihten Männer etwas wahres zu erfahren.

Unsere Hofnung wuchs mit jedem Tage, um so mehr, da man die Quarantaine auf der österreichischen Grenze aufgehoben hätte, und auch wirklich über 3.000 Mann von hier abzogen; nämlich: 1.000 Mann Anatolier, unter Anführung des Schapanoglu, und 800 Mann, unter Anführung des Kara-Mustapha. Vom Abzuge der Janitscharen und der Tulmens³⁾ ist jetzt Alles stille; ja, wenn es sich nicht bald ändern sollte, würden viele Menschen den Bettelstab ergreifen und die Moldau mit dem Rücken ansehen müssen, um so mehr da auch der Brodtmangel schon ziemlich eingetroffen ist, und viele Menschen, des durch die türkische Nachlässigkeit verursachten pestilenzianischen (*sic*) Gestankes wegen, an schweren Krankheiten laboriren. Euer Hochwohlgeboren können sich von diesem Geruche unmöglich einen Begriff machen. Umfallen möchte man, wann man durch die Gassen gehet, und man dabey sehen muss, wie in den Fleischbänken die Gedärme der geschlachteten Thiere, etc. modern, ohne das an die Wegschaffung derselben gedacht würde. Zwar hat der hochweise Herr Aga (vor Kurzem noch Ziokoy) angelangen nun den Unrath in die Gräben zu werfen und (anstatt Kalk) mit Mist bedecken zu lassen. Durch sein kluges Verfahren ist nun bey den häufigen Regengüssen und den darauf erfolgten Sonnenscheinen die Auscünstung um so grösser und der Gesundheit so nachtheilig geworden, dass, nach Versicherung der Ärzte, eine Epidemie die unvermeidliche Folge sein muss. Ich sage: folge dieser schlechten Polizeyanstalt!

1) Zapcîi?

2) Ştefan Vogoridi.

3) V. p. 147.

CCII.

Sibiiü, A. Pini, consul rus în principate, către vornicul Constantin Sămurcaș,
10 Maiü despre simpatiile Rusiei pentru ortodocșii de supt Turci.
1822.

. . . . Ein Courier . . . von St. Petersburg . . . brachte mir Depeschen des . . . Hofes, von 16-ten dieses. In der Überzeugung, dass ihnen die darin enthaltene Neuigkeiten unbekannt sind, mache ich es mir zum Vergnügen sie Ihnen mitzutheilen.

Der Inhalt . . . behielt sich auf ganz neue und glänzende Versicherungen des Grossmuth und Edelsinns, des väterlichen Mitleids und Liebe des Kaisers, mit welchen Seine Majestät für die Glückseligkeit Ihrer Glaubensgenossen, hauptsächlich für jene sich rastlos bemühen, die sich in der Macht eines fremden Reiches befinden¹⁾.

Wenn der grösste Theil der Bojaren ihren und ihres Vaterlandes wahren Interesse gefolgt wären, und mit dem Band der Einigkeit sich mit einander verbunden hätten, wie ich sie oft dazu ermahnte, und wenn sie sich nicht durch den Partheigeist leiten liessen, das ihnen schon so oft Unglück brachte, blos weil Einer den Andern ins Verderben bringen will, wenn sie sich in demselben Ort um mich herum versammelt hätten, hätte ich ihnen oft directe Nachrichten geben können, welche in ihrer betäubten Lage ihnen zur Erleichterung, zum Trost und zur Zufriedenheit gedient haben würden

CCIII.

1822, Dionisie Kephala²⁾ către Kreuchely, despre plecarea unei părți dintre
14 Maiü. Turci.

. . . . Il y a environ six jours qu'un certain déli-bassi (qu'il était ici), il est parti avec 420 Manafs pour Silistrie, sans commettre des excès. Il est resté ici seulement le selichtar-aga, avec 800 hommes; ils se comportent bien. Aujourd'hui est arrivé l'ordre de Jassy à l'ispravnitchie d'ici, pour préparer des quartiers et tout le nécessaire pour l'arrivée de 2.000 hommes, avec trois agas, qui se rendent au delà du Danube; les noms des agas sont Niuer-Agalar, Omeraga-Zapanoglou, Balabam-Sadé. Tous les négociants turcs qui viennent d'Ibraïla, parlent de la paix

¹⁾ Până aici, în traducere francesă, și în *A. Fr.*, II, 643. Totuși, în românește, și în *Converbirî literare*, XX, 937.

²⁾ V. p. 117, n^o CLV.

CCIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre niște șarlatani, cari se dădea drept agenți prusieni în principate. 1822,
15 Maiü.

Kephala scrie ¹⁾ că «un certain Constantin Brassovan, soi-disant staroste de Prusse», a creat poslușnici la Focșani ²⁾. A dat ordin de arestare. La 12 Februar, vine la consulat o scrisoare, «sous l'adresse de Nikolas Scarlat, staroste prussien à Bucarest». Tot atunci se află despre arestarea la Buzău a unui oare-care «Constantin Mihalovitsch, soi-disant staroste prussien», care crea poslușnici. Cel de-al doilea, arestat, se dovedește a fi socrul lui Mihaloviči, reclamat de Udritzki, ca supus austriac. Lorenti ³⁾ era amestecat în afacere ⁴⁾.

CCV.

Kreuchely către Miltitz, despre avantajile numirei ca Domn a boierului Dudescu. 1822,
15 Maiü.

(Numirea unui Domn indigen ar fi o nenorocire pentru țară ⁵⁾ și el nu cunoaște pe cine-va capabil.) Mais cependant, si ce malheur devait arriver à la Valachie, je ne pourrai[s] à cet effet proposer que le seul logothète Doudesko ⁶⁾. Cet homme est d'une des premières familles de la Valachie; né avec une fortune considérable, il la consuma, partie en voyages, où il s'acquit plus de lumières, partie avec les femmes, sans lesquelles on ne peut se penser en Valaque (*sic*), et, en partie aussi, en bienfaits répandus sur les malheureux. Toujours les princes l'avaient employé au Divan, où son intégrité, sa connaissance des lois et usages du pays et son talent le mirent dans la possibilité de parler avec une éloquence et une vérité, qui trop souvent déplut à ses collègues. Jamais il ne fut d'un parti contraire à la Porte, et, dans la dernière révolution, il n'a jamais quitté le pays. Je le connais personnellement, mais peu, car je ne le vis que trois fois . . . : la première à mon arrivée, la seconde à la nouvelle année et la troisième, il y a près d'un an, dans le monastère de Csernika . . . Un coup d'apoplexie lui ôta l'usage de ses jambes, mais non pas de sa tête. Il n'a qu'une fille, mariée à un certain Karibolou ⁷⁾. La nomination de ce personnage . . . a plusieurs autres avantages . . . 1°. Son désintéressement naturel ne lui permettra pas de laisser piller totalement le pauvre paysan. 2°. Son esprit, ses

1) Scrisoarea lipsește.

2) Un privilegiu al consulatelor era crearea acestor scutiți de dări către Stat. V. și p. 105, n^o CXXXIX.

3) Funcționar al consulatului. V. p. 95, n^o CXXII.

4) Mihaloviči, calificat de «individu frauduleux», într-o notă a lui Kreuchely către guvern (13/1 Februar 1822), e același ca și Brașovanu. Urmează examinarea acestuia, la 15 Maiü 1822, în prezența personalului consulatului «et du sieur Jean Krauss, professeur de la philosophie, de Socole en Moldavie (necunoscut alt-fel), expressément requis pour la traduction des pièces valaques.» Lorenti se declară supus engles, etc.

5) V. și p. 144.

6) V. și p. 134. Cf. *A. Fr.*, II, 68 n. 3; *Voyage en Crimée et à Constantinople en 1786* par milady Craven (Londra 1789), 417-8, 419-20. În aceste locuri e vorba de Banul Dudescu, tatăl Marelui-Logofăt, de care se ocupă raportul nostru (v. Ionescu-Gion în *Rev. Nouă*, III, 190). Acesta ni e zugrăvit de Lagarde într'un pasagiu, ce reproducem la *Appendice* (n° 3).

7) Un Ioan-Dumitru Cariboglu era negustor la București în 1805 (*A. Fr.*, II, 404 n. 4).

connaissances et sa fidélité lui fourniront les moyens de vivre d'une manière conciliante avec les Puissances limitrophes, sans compromettre ni la Porte, ni la province . . . ; et 3e. Décrépité, comme il est, la Porte en pourra bientôt en nommer un autre, qu'elle aura eu le temps de choisir à son gré. Au reste, que la Porte n'oublie pas que ces provinces furent le berceau de cette révolution engendrée dans des régions étrangères et que la majeure partie des boyars valaques et moldaves préférèrent le Nord au Midi !

CCVI.

1822, Kreuchely câtre von Miltitz, despre uciderea de câtre Turci a boierului
15 Mai. muntean Bujoreanu.

. Un boyar de la moyenne classe, M. Budgiurano ¹⁾, fut à sa campagne, accompagné d'un Turc. La nuit vint ; une troupe de Schaparoshans ²⁾ assaillit la maison à l'improviste, désarma, déshabilla et maltraita le Turc, qui enfin sauta par la fenêtre, et tua le boyar, qu'on mena à Bukarest, où il fut enterré

CCVII.

1822, Kreuchely câtre von Miltitz, despre plecarea unei părți din trupele
15 Mai. otomane.

. Le 1-er, se répandit le bruit que les troupes anatoliennes devaient partir d'ici, ainsi que les Tatares, en même temps que le pacha ³⁾ partit pour Silistrie. Malgré qu'on flattait la ville que cette nouvelle était positive, on y mit du doute, car, ce même jour, 300 nouveaux Tatares venaient d'arriver. Cependant le bruit se scutint, et l'on fixait le vendredi, 3, pour le jour de leur départ. Cette nouvelle causa tant de crainte que de plaisir, car on craignait le vol et le pillage, surtout si le pacha ne revenait pas avant. Aucune troupe cependant ne partit, mais on leur vit faire des préparatifs, qui ne laissaient plus de doute. Bientôt les mauvais esprits répandirent le bruit que ces troupes se portaient en Moldavie, que la nuit du 4 au 5 était destinée au pillage, et les pauvres habitants tremblaient. Le pacha revint le . . . (*sic*), et l'on sut qu'effectivement les troupes susdites devaient passer le Danube. Hadgi-Emin-Aga, le surinspecteur de toutes les fournitures ⁴⁾ . . . , qui était parti d'ici le même jour que le pacha, revint le 3, et partit quelques heures après, pour se rendre à Jassy y accélérer le départ des troupes et veiller aux désordres, ce que sûrement il ne pourra pas, si leurs propres chefs ne le pourront.

1) Bujoreanu ?

2) Cazaci musulmani, *Zaporozheni*.

3) Hagi-Ahmed-paşa.

4) V. şi p. 151.

Depuis le 5, il y eut des petits mouvements des chevaux, et des équipages partirent; le 7, enfin, partirent les Tatares. Il est remarquable que cette troupe, que M. d'Udritzki ¹⁾, dans les rapports à l'internonciature, avait proposée pour rester ici en garnison, lors du départ des troupes ottomanes, est précisément la première qu'on fit partir. Depuis cette époque . . . il partit toujours une partie des troupes, et hier encore . . . M. d'Udritzky prétend qu'en total le nombre n'en monte qu'à 2.300 Tartares et Anatolites, tandis que, d'un autre côté, qui peut être mieux instruit encore, on les fait monter à 3.500. Différence grande! . . . Tant on avait craint les excès, tant le public regarde avec surprise qu'il ne s'en commit pas!

Le 12, le bimbasci des Anatolites, Hadgi-Soliman-Aga, mon voisin, vint me voir . . . Il partit le 13. Je lui dois le témoignage qu'il est un homme brave, loyal, poli et qu'il sut maintenir l'ordre parmi les barbares qu'il commande

Au reste, on ne parle pas du départ des autres troupes, ni du pacha. Son frère, Hasseim-bey, fait au contraire chercher un meilleur logement

Le pacha prétend . . . le paiement d'un mois d'avance ²⁾, ce qui met le gouvernement dans un grand embarras. Au reste, il se mêle encore dans toutes les affaires du gouvernement, et particulièrement là où il peut y avoir à gagner de l'argent, et donc particulièrement dans la nomination des premières charges du pays et des ispravnicats.

Lorsque le bano Barbo Vakaresko . . . apprit à Silistrie qu'il devait aller à Constantinople, il dénomma sept ispravniks à changer et en même temps les individus qui devaient les remplacer. Le slugiar Philippe ³⁾, qui le sut, en prévint le pacha, qui défendit tout changement pour le moment. Et maintenant il vend ces mêmes charges au plus offrant, ne laissant au gouvernement que l'honneur de nommer ceux que Son Excellence veut bien choisir

D'un autre côté cependant, on doit avouer que Buccarest doit bien des obligations au pacha, pour avoir su maintenir l'ordre au point qu'il le fit, ce qui pourtant lui fut difficile, par la mésintelligence des chefs asiatiques et européens ⁴⁾

CCVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre agentul engles, Cook ⁵⁾.

1822,
15 Maiu.

Cook e un Italian (*sic!*), care a intrigat cu caimacamul Negri ⁶⁾ și cu Sofiali, un Armean, fost Portar-Bașa al lui Calimah.

1) Gerantul Agenției austriece.

2) Pentru trupe.

3) Leș.

4) V. și *A. Fr.*, II, 643-4.

5) V. p. 138.

6) Constantin.

CCIX.

1822, Harte către Kreuchely, despre evacuarea Moldovei și cheltuielile țerei
16 Maiu. cu trupele rămase.

. . . . **E**rstens. Vor ungefähr 12 Tagen kam Hadgi-Emin-Aga ¹⁾ hier an.
Zweitens. Gleich nach seiner Ankunft begann der Abmarsch der Truppen.
Drittens. Wie viel Truppen schon abmarschirt sind? etc. (*sic*).
Viertens. Die Truppen, welche die Moldau verlassen haben, waren theils Asiaten, theils die von Andrianopel.
Fünftens. Sie haben alle den Weg über Silistria genommen.
Sechstens. Haben dieselben weder vor dem Abmarsche noch auf dem Wege Excessen gemacht.
Siebentens. Die Lieferungen haben sich seit dem Abmarschen der Truppen nicht nur gemindert, sondern es wird von Seiten der Regierung, im Einverständnisse mit Osman-Pascha, stark daran gearbeitet, um die Portionen der Janitscharen und Tulimans soviel als möglich zu schmälern und dem bedrängten Lande Erleichterung zu verschaffen. . . Die Truppen beym Abmarschen viele junge moldauische Knaben mit sich fortgeschleppt haben . . . Unter den Janitscharen eine besondere Stille herrscht, welche ich nicht zu erklären vermag, die mir aber (ich weiss es selbst nicht wesshalb) nicht gefällt!
(Nu cunoaște pe nime dintre boierii chemați la Constantinopol, afară de Marele-Logofăt Ioniță Sturdza, «der ein sehr rechtschaffener Mann ist²⁾».)

CCX.

Focșani, D. Kephala către Kreuchely, despre trecerea Turcilor prin Focșani și
17 Maiu ordine pentru provisiu.
1822.

. . . . **L**es troupes . . . de trois agas ³⁾ ont déjà commencé à passer, sans commettre aucun excès; la route qu'ils ont prise, est pour Silistrie. Hier l'ordre était donné par la starostie de Moldavie de préparer du blé et de la farine pour Yassi; le montant . . . doit être payé par la vistiarie

1) V. n^o CCVII, p. 154.

2) Scrisoarea e răspunsul la întrebările legației. V. pp. 138—9, n^o CLXXXII.

3) V. alt raport al aceluiași pe p. 153.

CCXI.

D. Kephala către Kreuchely, despre alte trupe turcești ce au trecut Focșani,
prin Focșani. 19 Mai
1822.

. . . . Sont arrivées en même temps d(es) autres troupes, qui sont parties
pour Silistrie, avec le mehmadar ¹⁾ qui vient d'arriver de Yassy

CCXII.

D. Kephala către Kreuchely, despre ordinul de a se vinde averea etc. Focșani,
riștilor și prezența Turcilor în Focșani. 21 Mai
1822.

. . . . Hier est arrivé l'ordre de la kaïmakamie de vendre à l'encan toutes
les possessions et biens appartenants aux prêtres et aux Grecs, pour une année. Ici se
trouve Selihtar-Aga, avec la troupe, qui se comporte très bien

CCXIII.

Von Miltitz către Kreuchely, despre o trimetere de deseme. 1822,
24 Mai.

. . . . Je vous suis infiniment obligé des places et des costumes, dont vous
m'avez transmis les dessins; ils sont fort curieux à tous égards ²⁾.

CCXIV.

Harte către Kreuchely, despre nouă violenți ale Turcilor și cazul cu 1822,
supusul prusian Ilgner. 26 Mai.

. . . . Unsere hiesige Lage mit jedem Tage immer bedenklicher und
gefährlicher wird. In der Nacht von 23-ten auf den 24-ten May wurde der Königlich-Preus-
sische Schutzgenosser und hier ansässige Gestellmacher, Herr Andreas Ilgner, in sein

¹⁾ Mehendar, călăuz.

²⁾ Lipsesc, din nenorocire, din corespondența păstrată.

Haus von Janitscharen überfallen, welche bey ihm Weiber und Geld suchten; er flüchtete sich sogleich auf das Dach und rief seinen Nachbarn um Hülfe an. Allein die saubern Herrn hatten das Haus desselben schon ebenfalls erbrochen und ihm zwey Flinten geraubt; seine Frau, die durch eine Hinterthüre entschlüpft war, wurde von den Türken erhascht, in das Haus des gedachten Andreas Ilgner geschleppt und auf dem Bette desselben genöthigtiget (*sic*). Zufrieden ihre thierischen Lüste befriedigt zu haben, verliessen sie das Haus, ohne auch nur das Mindeste zu rauben. (A doua zi, plângere a consulului; aga ienicerilor promite pedeapsa vinovaţilor. Aceştia sunt închişi, apoi liberaţi, după jumătate de ceas. Erau din împrejurimi: unul, bairactar.) Diess hatte denn zur Folge, dass [sie] dem Herrn Ilgner die Nacht darauf einen ähnlichen Besuch machten und, da sie ihm nichts raubten, wahrscheinlich nur zeigen wollten, wie wenig sie sich um ihrem Chef bekümmern. (Omul nu s'a mai plâns, de frică.)

CCXV.

1822, Harte către Kreuchely, despre prădăciuni turceşti în Iaşi şi lipsa de
27 Mai. siguranţă publică.

*Auszug eines Schreibens des Pistor Harte zu Jassy
an den königlichen Consul. Freyherrn von Kreuchely-Schwerdtberg, in Bukarest.
d. d. Jassy, 27 Mai 1822.*

Seit dem 26. October ist keine Nacht vergangen, wo nicht Männer und Weiber, Mädchen und Knaben von den Türken genöthigt, wo nicht einige Häuser in Schutt und Asche verwandelt worden wären; ich sage von den Türken, die in Schafskleidern zu uns gekommen und jetzt mehr als reissende Wölfe geworden sind; ja nicht genug dass die meisten, man könnte mit Recht sagen, beynahe alle Häuser, weder Thüren noch Fenster, weder Schlösser noch Riegel, und die Höfe derselben, weder Planken noch Zäune mehr haben, so hat man auch viele schöne Häuser, wie z. B. das des Herrn Spatar Muto, das des Herrn Mavroyeni und unzählige andere, deren Eigenthümer mir unbekannt sind, eingerissen, um Brennholz zu bekommen, welches gänzlich mangelt. Die Stadt Jassy ist nicht mehr zu kennen. Die Vorstädte stehen leer, die Häuser in denselben werden entweder niedergerissen oder eingeäschert. Auch der schöne Pallast des Gross-Logotheten Herrn Constantin Balsch ist ein Raub der Flammen geworden; das schöne in Gallatha gelegene Schloss des ehemaligen Fürsten Ypsilanty ebenfalls; der prächtige Garten des Herrn Aleko Balsch ist, so wie die darin befindlichen schönen Häuser, grösstentheils verwüstet, und das Bad, so wie die Wasserleitungen, gänzlich zerstört worden. Keine Nacht vergeht, wo nicht Feuer ausbräche. Der ganze Untermarkt, die inneren Gebäude des Klosters S. Nicola, ein grosser Theil des Pode-Vek (alte Brücke), bis zur ehemaligen Wohnung der Madame Priczele, ein Theil der Judengasse, so wie die schönen, zum Kloster Sweto Vince (*sic*) gehörigen Gewölber (der Wohnung des Herrn Cantimir gegenüber) sind muthwillig in Schutt und Asche verwandelt worden. Auch die der Krausischen Apotheke gegenüber gelegenen Gewölber sind nicht mehr! Und erst gestern wurde ein Versuch gemacht, das Rosnowanische Haus einzuäschern; doch brannten glücklicherweise (und obgleich es an vier andern Orten der Stadt zugleich brannte) nur die Ställe und die Küche ab. Ich schreibe die reine Wahrheit, und betheuere es vor Gott, dass Leidenschaft an dieser grässlichen Schilderung keinen Antheil hat.

Die . . . (*sic*) in meiner Wohnung noch immer befindlichen Janitscharen fangen jetzt an zu drohen mir das Haus überm Haupt anzuzünden, wenn ich ihnen nicht eine bedeutende Summe bezahle, welche sie, unter dem Vorwande das Haus sechs Monathe hindurch gehütet zu haben, von mir verlangen. Wo soll, wo kann man klagen? Die Befehlshaber zittern sehr oft, nur zu oft vor diesen Räubern. Ja es ist zum Todtlachen nur von Klagen zu sprechen! Z. B. ich klage heute, und nehme den Fall an, dass der Frevler zur Rede gestellt, vielleicht auch bestraft wird; so laufe ich Gefahr, dass er oder einer seiner Cameraden mir morgen auf öffentlicher Strasse eine Kugel durch den Kopf schiesst. Ja es ist so weit gekommen, dass die Türken mir und dem Herrn Dragoman zugemuthet haben ihnen ihre Pferde zur Tränke zu führen oder ihnen ihre aus Übermuth auf die Erde geworffenen Lantzen aufzuheben (was denn nun freylich nicht geschehen ist); doch haben ich und er, Gott gedankt, mit einigen Kernflüchen und Injurien davon zu kommen. Auch S. Hochwohlgeboren würde es eben so gehen, wenn Sie sich in Jassy befinden sollten, und wenn in Bucarest eben solche Gräuel verübt worden sind, muss jeder Ehrenmann Hochdieselben bewundern, daselbst so lange ausgehalten zu haben. — Sollten Euer Hochwohlgeboren meine Beschreibung zu übertrieben finden, so muss ich Sie bitten, Sich deshalb bey dem H. Kaimakam zu befragen. Er muss und er wird Ihnen das Nähmliche sagen. Auch können Hochdieselben nach dero Belieben ihm meinen Bericht buchstäblich wiederholen; ich bürge mit meinem Kopfe für die strenge Wahrheit desselben.

Da selbst am hellen Tage kein Mensch mehr seines Lebens sicher ist, da alle Gewölber und bey nahe alle Kirchen rein geplündert worden sind, da man am hellen Tage Moldauer und Deutschen die Kleider vom Leibe und die Stiefel von den Füßen abzieht, so wird Jassy bald keine andere als nur türkische Einwohner haben; und selbst Herr Antonaky Ramondy ¹⁾ will nächstens mit Sack und Pack von hier abreisen. Es versteht sich von selbst, dass er von mir keine Erlaubniss dazu erhält, noch erhalten wird; allein ich kann ihn nicht anbinden, noch weniger mit Ketten fesseln; es ihm aber auch übrigens nicht verdenken, dass er sich aus dem Staube machen will, indem es nicht jedermanns Sache ist sein Leben aufs Spiel zu setzen. Ich für meine Person werde aushalten, so lange es nur möglich seyn wird, aber meine Frau, nebst dem Wenigen was mir die Räuber gelassen haben, werde ich entweder nach Odessa oder nach Kronstadt schicken.

Die Landstrassen sind sammtlich unsicher; es wimmelt überall von Räubern. Und ich getraue mir nicht einmahl nach dem Pfarrhause zu fahren, ohne Gefahr zu laufen, erschossen oder in Stücke zerhackt zu werden. Wir haben seit mehr den acht Monathe keinen Gottesdienst halten können; der Himmel erbarme sich über die Kirche, über die darin befindliche schöne Orgel und Glocken! Die türkische Cavallerie in Jassy beläuft sich auf 4.000 Mann, unter Anführung des Osman-Pascha und des Janitscharen-Aga; die Cavallerie in der ganzen Moldau aber auf 7.000 Mann. Artilleristen sind nur noch 100 Mann in Jassy, nebst fünf Canonen, unter Anführung des Toptschi-Baschi, Mustapha-Aga. Tulumens sind 3.000 Mann in Jassy, und in den Districten 1.000, in Summa 4.000, unter Anführung des Kutschuk-Mehmed, ein Untergebener des Seraskiers von Silistria Hoheit; die Tulumens und die Janitscharen schlugen sich vor zwei Wochen in der grossen Strasse; es blieben von beyden Seiten zwölf Mann auf dem Platze. Die allgemeine Bestürzung bey diesem Vorfalle war sehr gross; ich war ausser dem Hause, und, um sicher in meine Wohnung gelangen zu können, musste ich über eine Mauer klettern ²⁾.

(Din extractele lui Papia Ilarian.)

1) V. p. 96, n^o CXXIII.

2) V. n^o CXXIV, p. 147.

CCXVI.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre relațiile boierilor munteni cu Pini
29 Maiü. și exilarea de către Poartă a unora.

(La scrisoarea lui Pini ¹⁾, s'a răspuns, și mai mulți boieri, ale căror nume nu le cunoaște încă, s'au dus la Brașov să se înțeleagă cu consulul.) On dit que ces boyars y ont été avec répugnance et qu'il ne sera pas facile à M. de Pini de les faire entrer de nouveau dans ses vues, ces boyars se ressentant trop sensiblement des premières suites. On prétend de même ici que la Porte avait prononcé un bannissement perpétuel contre le métropolitain de Bucarest ²⁾ . . . , le vornik Baliano, le vornik Aleko Philippesco, dit Vulpe et plusieurs autres grands boyars, qu'on ne sut me nommer. D'autres prétendent que cette dernière nouvelle est fausse; du moins, n'est-elle pas encore officiellement connue. (Știrile acestea sunt date prin curierul lui Tangoigne ³⁾.)

CCXVII.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea de nouă trupe în Craiova
29 Maiü. și bălciul din București (al Moșilor).

. . . . D'après les rapports qui sont venus à M. d'Udritzki . . . , par le staroste d'Autriche à Krayova, c'est faux que 400 Manafs sont partis de Krayova, et qu'au contraire, de nouvelles troupes doivent y être arrivées.

Il se fait ici toutes les années une foire, dans la semaine avant la Pentecôte; l'année passée, elle n'eut pas lieu. Le pacha donna ordre qu'elle soit célébrée cette année . . . ; il y fit dresser des tentes pour lui, afin de la visiter, comme le faisaient autrefois les princes. Les princes alors faisaient exécuter quelques brigands . . . Le pacha aussi fit trancher la tête et planter sur des piques les têtes de trois brigands et p(r)endre le quatrième.

CCXVIII.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre gerantul frances, Tangoigne.
29 Maiü.

La 16, a sosit la București cancelariul-gerant al consulatului frances, Tangoigne, care pare a fi «un homme doux et d'un caractère conciliant ⁴⁾».

1) V. n^o CCII, p. 152.

2) Dionisie Lupu, atunci la Brașov.

3) Însărcinatul-de-afaceri frances din București. V. mai jos, n^o CCXVIII.

4) Cf. și mai sus, n^o CCXVI.

CCXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre evacuare, abuzuri turcești și știri 1822,
din Craiova. 29 Maii.

... Les Anatolites (Manafs) sont enfin partis; les derniers le 20 du courant, sous les ordres d'un bimpachi ¹⁾. Une trentaine, dit-on, resta ici et passa sous les ordres de quelqu[es] autres chefs. Le nombre de tout ce qui partit de la Grande-Valachie se monte à peu près à 2.500 hommes. Quand aux Tartares, ils ne sont pas diminués, car ceux qui sont partis, ont été relevés et remplacés par d'autres. Il en est de même dans la Petite-Valachie. Les troupes européennes y restent encore en pleine tranquillité et sans qu'il soit question de leur départ. Les seuls Manafs, au nombre de 400, sont partis ces jours derniers de Crayova, pour retourner, dit-on, en Anatolie. Ici les Turcs rient, quand on parle de leur départ et le pacha se fait construire un jardin près de la maison où il demeure. Au reste, si, d'un côté, on ne peut lui refuser le témoignage qu'il fait tout ce qui dépend de lui, pour le maintien de l'ordre . . . , de l'autre, . . . il continue de dicter les lois dans l'administration du pays . . . Ces jours derniers, il nomma à plusieurs ispravnicats. On prétend que ces charges ont été accordées par lui au plus offrant. En outre, chacun d'eux fut obligé de payer d'avance dix mille piastres dans la caisse de la vestiarie, afin de contribuer à la somme de la solde d'un mois, qu[e] . . . le pacha prétend qu'on lui paye d'avance ²⁾. Entre autres revenus du pays, est aussi le *hotarit* ³⁾ ou droit de pâturage. Il fut vendu à l'encan chez le pacha et porté jusqu'à la somme de 120.000 piastres, ce qu'on trouve beaucoup pour le moment. Le vornik Michel Mano, Grand-Logothète actuel, en est le fermier; on prétend de compagnie avec le pacha. (Acesta dă cu greți pașapoarte, măi ales pentru femeî. Udritzki s'a plâns. «La difficulté . . . provient de l'apparence d'une entière émigration de la famille, lorsque les femmes aussi quittent le pays.»)

Malgré tout cela, l'administration du pays et de la justice ne pourrait aller plus mal; les boyars sont toujours de l'avis du pacha . . . ; les uns par crainte, les autres par intérêt personnel, et, avec tout son désintéressement (qui peut être n'est qu'apparent), le kaïmakam d'un jour à l'autre se montre plus pusillanime . . . , ce qui naturellement ne peut que produire de mauvais effets pour le bien-être général et particulier. On n'entend plus parler d'aucun excès commis en ville; depuis le départ des Manafs, elle est plus tranquille. On ne voit que peu de Turcs, une grande partie étant avec les chevaux à l'herbe, dans les environs . . .

(A ars casa lui delibașa Mihale ⁴⁾, etc. S'a aprins și biserica Sf. Sava. Pașa a spânzurat pe un hoț de un salcâm, la baronul Sakelario ⁵⁾, «qui ne paraît pas être beaucoup aimé.») Hagi-Emin-Aga revint de Yassi le 26 ⁶⁾ et partit pour Silistrie le 27 ⁷⁾.

Des nouvelles . . . de Craiova, en date du 9, annoncent l'arrivée de 200 hommes, nouvelles troupes, et on n'y songe pas encore au départ. Cependant, comme le selctar, commandant de ces troupes, fut appelé à Vidin par le pacha, on présume que c'est pour recevoir l'ordre du départ ou du moins de la diminution des troupes.

¹⁾ V. *J. E.*, II, 645.

²⁾ V. p. 155.

³⁾ Hotărit?

⁴⁾ Ucis la 19 August 1821.

⁵⁾ Maî Ţărzii succesorul lui Kreuchely.

⁶⁾ V. n° CCIX, p. 156.

⁷⁾ S'aîu adaus după conjectură liniile următoare, călora printr-o confuție de pagini li s'a pierdut data. Că trebuie să fie de pe la 29 Maii, v. maî departe, p. 164.

Diverses nouvelles se répandent encore depuis hier . . . Les uns veulent que les Asiates ont formé un camp et reviendront à Bucarest. Contes Grecs! et les autres . . . prétendent que la majeure partie des troupes de Roumélie devront partir incessamment. . .

CCXX.

1822,
29 Maiü.

Kreuchely către Miltitz, despre depreciarea vitelor și miseria țerei.

. . . . La consommation de la chair est très augmentée, et la pénurie qui règne, force le pauvre paysan de vendre son bétail au plus vil prix; tant pour payer les impositions, que pour saturer (*sic*) les ispravniks, qui achètent leurs charges à tout prix, vu qu'ils connaissent les moyens de récupérer avec usure la somme donnée. Tous ceux qui font des spéculations et possèdent quelque argent, achètent à présent. Dans ce moment-ci une vache se vend ici au marché 15 à 20 piastres; une vache avec le veau 30 à 35; la plus belle vache-buffle 50 piastres. Les Turcs profitent de cette circonstance, achètent une quantité de bétail à vil prix et lui font passer le Danube. Il en est de même avec les chevaux, et la majeure partie de ce que possédait la basse, la moyenne et même aussi la classe supérieure, et qui pouvait être nommé passable, a dû passer, *per fas et nefas*, dans les mains de ceux qui donnaient la loi: premièrement les insurgés et puis les Turcs; les premiers étaient encore pires que les derniers. Cette perte se sentira longtemps, si le gouvernement ne vient au secours, et peut-on l'espérer là où règne un prince éphémère? Ce que je viens de dire, doit s'entendre de toutes les procréations. La seule récolte, si elle est fertile, et tout tend d'en autoriser l'espérance, calme l'inquiétude, particulièrement de la classe indigente. Le numéraire extorqué de toutes manières qu'on peut inventer et exporté; les denrées consumées et la nouvelle procréation peut-être non suffisante pour le besoin du pays, vu que l'agriculture fut en partie négligée, en partie fortement entravée; la majeure partie du bétail ou consumé ou exporté font envisager pour plusieurs années une situation peu favorable pour ces contrées malheureuses par l'entreprise extravagante de quelques têtes échauffées et mal conseillées. (Se menționează un exces comis la Iași, «chez le protégé Bouillon 1).»)

CCXXI.

1822,
6 Iunie.

Harte către Kreuchely, despre ordinul dat de Turci de a se ținea bălciuri.

. . . . Gestern ein Holschakian-Effendi aus Constantinopel hier angekommen ist, der einen Firman überbracht hat, des Inhalts, dass man die Jahrmärkte halten sollte 2). Welcher Kaufmann wird sich entschliessen seine Waaren zu Markte zu bringen? . . . Einige Stunden darauf traf . . . Emin-Aga wieder hier ein und begehrte, in Namen des

1) Cf. p. 151.

2) Cf. n^o CCXVII, p. 160.

Sultans, eine grosse Summe Geld. (Nu ştie la cât se ridică,) aber wie viel er bekommen hat, ein glaubwürdiger Mann, den ich nicht nennen will und darf, hat mich versichert, dass es 2.000.000 Piastres waren; Andere behaupten, es waren 1.000.000. (S'au trimes de către boierii curierii anume în Bucovina şi Basarabia, la pribegii,) und zwar unter Drohungen der Confiscation ihrer Güter . . . Sie haben aber, dem allgemeinen Gerüchte zufolge, die Antwort gegeben, dass sie, so lange Janitscharen in der Moldau seyn würden, weder zurückkommen, noch einen Para zahlen wollten. Ob man ihre Güter confiscirt hat, ist bis jetzt noch nicht bekannt geworden. Das Geld hat man aufgetrieben und auch die hier anwesende Bischöfe von Romann und Husch ¹⁾ haben ebenfalls zahlen müssen; wie viel, kann man aber nicht erfahren.

Von Abmarschieren der Janitscharen ist keine Rede; in Gegentheil, lassen dieselben die Weingärten der Griechen bearbeiten und betrachten das in allen Gärten befindliche Obst als ihr Eigenthum, welches sie an die Juden verkaufen. In aller Stille, und zwar bey der Nacht, kommen täglich andere Tulimen. Wir leben in Erwartung der Dinge, die da kommen sollen, und, wenn man dem allgemeinen Gerüchte Glauben bemessen darf, so werden noch 15.000 Tulimen erwartet. Der Unterhalt sämtlicher Truppen kostet dem Lande monathlich 800.000 Piastres. Auch fangen die Türken schon an, kaiserliche Unterthanen Schulden halber zu sperren. (Chiar celor ce nu mai au case li se cere bacşiş pentru pază. Cozinschi ²⁾ nu e recunoscut de guvern. Consulatul prusian nu primeşte tain ³⁾.)

CCXXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre execuţii, târgul Moşilor, amestecul paşei în administraţie şi evacuare. 1822.
8 Iunie.

. . . . Les affaires sont toujours sur le même pied. Quelques petits incendies . . . , trois brigands de pendus, en trois différents endroits de la ville; une tête montée sur une perche, sur un pont de la rivière . . . , forment seuls les agréments de l'extérieur. La foire fut tenue à l'ordinaire, mais il est naturel qu'il y eut et moins de vendeurs et moins d'acheteurs . . . Il s'est vendu à cette foire 620 chevaux, 246 bœufs, 154 vaches. La majeure partie passe le Danube. Les autres marchandises ne consistaient qu'en objets uniquement faits pour des Valaques ou Turcs, en poterie ordinaire et en denrées.

Les Turcs continuent de se mêler de l'administration des finances et de la justice, comme aussi de la nomination des places. Une anecdote récente en donnera une petite preuve. Dans la petite ville de Slatina, comme à chaque district, il y a deux ispravniks. L'un deux, M. Constantin de Stephanesko, était assidu près d'une dame. Son collègue en était l'amoureux non favorisé et supposa Stephanesko être la cause de son infortune. Il instigua un jeune homme, parent de la dame. Celui-ci entre un soir dans la maison, dans le moment où Stephanesko s'y trouvait, et, assisté de cinq à six personnes, il le maltraita assez rudement et lui déchira même la pelisse . . . Des Turcs étaient du nombre. Stephanesko demanda le lendemain au Beshli-Aga de Slatina, s'il en avait connaissance. Il dit que non. Stephanesko fait alors arrêter le jeune homme, et, en vertu

¹⁾ Ambii cu numele de Meletie.

²⁾ V. n° CCXIX, p. 150.

³⁾ V. p. 139, n° CLXXXIV.

de son pouvoir . . . , lui fait donner la *falanka*. Le jeune homme porte ses plaintes au Divan. M. Stephanesko est cité, et sa cause y [fut] examinée, le 15¹³ mai. Beaucoup de personnes penchaient de son côté. Il entrait dans cette maison avec prescience et du consentement du mari de la dame. Avait-il ou n'avait-il pas un commerce défendu avec la dame? C'est un problème à résoudre. S'il l'avait, le mari est présent; qu'avait à se mêler un jeune homme, quoique parent, surtout dans un pays où l'on n'est pas si fortement délicat sur cet article, et comment pouvait-il se permettre à porter et faire porter la main sur la personne d'un fonctionnaire public . . . ? Le Divan était sur le point de prononcer en faveur de M. Stephanesko, lorsque, par malheur pour lui, le feu prit dans une maison, non loin de celle où dans ce moment se tient le Divan. Tout fuit. Les amis du jeune homme gagnèrent du temps et, voyant que les affaires allaient mal au Divan, ils la *(sic)* portèrent par devant le pacha, qui, après avoir entendu les parties, condamna le jeune homme à la prison jusqu'à nouvel ordre, et M. Stephanaki *(sic)* fut destitué de sa place, qui pourtant lui avait coûté de l'argent et qu'il devait espérer de conserver encore six à huit mois. On dit qu'il avait fait restituer beaucoup d'argent aux pauvres paysans . . . et que cette action, beaucoup approuvée par le pacha, n'a pas manqué de lui faire des ennemis.

Quant au départ des troupes, il n'en fut pas question jusqu'à présent . . . Il n'y a pas de blé de Turquie . . . ; tout au plus, pour quelques jours. On engagea le kaïmakam à demander au pacha s'il fallait en faire venir (mieux dit: *chercher*, car il est rare, et déjà je le paye sur la place ²/₃ plus cher que je le payais il y a trois semaines). Le pacha répondit qu'il l'en avertira. Le kaïmakam représenta que, le blé de Turquie commençant déjà à devenir rare, on pouvait d'autant moins attendre le dernier moment, qu'il n'y en avait que très peu au magasin. Le pacha, d'un ton aigre, lui répliqua qu'il le fera savoir à temps, lorsqu'il sera nécessaire. Le kaïmakam dut se contenter et se taire. Je n'ai pas cela du kaïmakam, mais d'une autre personne de confiance. Hier on entendit secrètement, même parmi les Turcs, qu'ils partiront d'ici une huitaine de jours après le Ramazan, et que les seuls Sahims resteront ici. Mais ces Sahims ne forment que tout au plus 800 hommes . . . Peut-être qu'on n'y a pas compris les gens des Beshli-Agas . . . Ni ceux de Krayova n'y seront pas compris, car toutes les troupes de la Petite-Valachie sont sous les ordres du siliktar du pacha de Vidin ¹⁾. D'après tout ce que je pus apprendre, les troupes de la Petite-Valachie n'ont pas été diminuées . . . Mais cette évacuation sera bientôt de toute nécessité, à moins que la Porte décide . . . qu'elle-même entretiendra les troupes, en les faisant munir de *tout*, excepté le foin, dont on les pourra pourvoir encore. Toutes les provisions du pays sont ou exportées, ou consommées; le numéraire a disparu et disparaîtra d'un jour à l'autre . . . , car ce qui ne passe pas dans les mains des Turcs, passe en Transylvanie, etc., ou est accaparé dans les caisses des employés, et les paras qui peuvent exister encore ou parvenir aux mains du pauvre habitant de la campagne et de la classe industrielle des villes, sont extorqués par les fonctionnaires de tous grades et tout genre, tant pour le tribut ordinaire que pour subvenir aux besoins extraordinaires de la caisse et au paiement des troupes, comme aussi pour assouvir la cupidité de ces employés . . .

Les marchandises ont augmenté en prix, mais tous les comestibles sont à bon marché. Pressé de tous côtés, le malheureux est obligé de vendre à tout prix, pour satisfaire aux impôts, sauver sa peau et quelquefois son col. Mais, une fois la tranquillité rétablie, le public s'attend à une caristie *(sic)* d'autant plus grande . . . J'achète dans ce moment un petit chariot de bois 60—70 paras, pour lequel je payais l'hiver dernier 5—6 piastres. . . .

1) V. p. 161.

CCXXIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre niște hoți, lupte între Turci și o- 1822,
prirea emigrației libere în Rusia. 8 Iunie.

On débitait ¹⁾ tant de bruits différents, relativement à une troupe de voleurs d'à peu près 800 hommes, sûrement exagéré[s]. (A luat informații din București.) La chose n'est pas tout à fait une fable. De Jassi on n'entendait rien, mais on prétendait que des Turcs cantonnés aux environs de Bakov et Roman . . . s'étaient pris de querelle, s'étaient battus entre eux et qu'une grande partie avait resté sur la place; que, crainte de punition, ils avaient refusé l'obéissance à leurs agas; que le silictar de Fokshian et le pacha de Jassi avaient envoyé des troupes contre eux, mais qu'ils s'étaient retirés dans les montagnes et y faisaient les brigands. (Udritzki a prînit știri positive, dar nu recunoaște. La întrebarea sa, zice: «Plût à Dieu que ce fussent des Turcs!») Il est dit dans ces ²⁾ rapports que toute la Moldavie était déserte, que les habitants avaient fui, soit dans les forêts et montagnes, soit au delà du Pruth, en Bassarabie. (Nu crede.) Si l'on croit la voix générale, on ne reçoit plus au Pruth des fuyards sans passeport: les Turcs n'en donneront pas. De plus, je sais d'un négociant arménien, homme solide, qui quitta Kissinow le ⁸/₂₀ mai: 1°. Que, sur toute sa route de Kissinow jusqu'au Pruth, il ne trouva aucun Moldave nouveau émigré; qu'ils ne sont pas reçus; que même on avait dans toute la Bassarabie, etc. établi des commissions de police, chargées de prendre les passeports, patentes, etc. de tous les Grecs, Arnauts et autres hétéristes, sans exception de rang ou de naissance; qu'en revanche, on leur donnait de petites cartes de sûreté et qu'il leur était impossible de se mouvoir du lieu où ils se trouvaient, et cela uniquement pour les empêcher de passer en Moldavie, y commencer de nouveaux troubles. . . ; qu'à Jassi tout était tranquille, c'est-à-dire en tant que les affaires du temps le permettaient . . .

CCXXIV.

Harte catre Kreuchely, despre focurile din Iași și împrejurimi. 1822,
10 Iunie.

Gestern war für uns einer der schrecklichsten Tagen, die wir erlebt haben. Ein häftiger Sturm wüthete, und Mittags, um 12 Uhr, zündete man ein Haus an, gerade hinter der ehemaligen Wohnung des Herrn Doctor Viola ³⁾, in welcher Euer Wohlgeboren vor drey Jahren eine Zeit lang gewohnt haben; die Flamme griff mit einer Heftigkeit um sich, die sich kaum beschreiben lässt! Die nahe liegende Kirche wurde ein Raub derselben, die Küche und die Pferdeställe der Domnitza Margyola ⁴⁾, der Chan Wangelia (Ilinkhrhaus), der ganze am Flusse Bachluy gelegene Strich bis an die Rothe-Brucken; kurz, mehr denn 100 Häuser wurden in einigen Stunden in Schudt und Aschen

1) În Moldova.

2) Ale aceluiăș. V. A. Dc., II, 63+6.

3) V. asupră-i p. 54.

4) V. p. 110 n. 3.

verbrannt; als man mit dem Löschen beschäftigt war, brannte es ebenfalls auf den Obermarkt; allein, trotzdem dass der Plan gemacht war, zu sein schien, die ganze Stadt einzuäschern, wurde das Feuer durch die Anstrengungen der Deutschen glücklich gelöscht, und nur einige Häuser brannten ab. Kurz darauf loterte (*sic*) [der] hinter Formosa gelegene Kloster Satatzuja¹⁾ ebenfalls in Flammen auf . . . In Galata, ist Alles der Erde gleich gemacht, und nur die Häuser des Herrn von Dulner²⁾ stehen noch, und auch sein Garten ist nicht verwüstet worden, weil sich eine türkische Wache darin befindet, der ausserordentlich bezahlt wird. Unsere Lage ist mehr als verzweiflungsvoll! Zitternd legen wir uns schlafen, und eben so stehen wir eben wieder auf. Wenn es so geht, so wird man bald den Platz nicht mehr kennen, wo Jassy gestanden hat. Keine Feder ist vermögend das Jauchzen, das Hohngelächter der Teufel zu beschreiben, so bald es brennt. Mir entfällt sie aus der Hand! . . .

CCXXV.

1822,
18 Iunie.

A. Raimondi către Kreuchely, despre cheltuieli cu Turcii și emigrări.

(La 24 Maiu desertează mai mult de 40 de soldați ruși, de la graniță cari sunt restituiți de pașa din Iași, pe urmă.) Per le razioni che danno adesso, che lo sò per sicuro, sono 340 pecore il giorno, 140 vacche e 10.000 pani il giorno, e la vestiaria paga il mese 140.000 piastre alle truppe ottomanne, senza le spese che il pascià e gl'altri gran Turchi prendono il mese, che monterà ancora a 50.000 piastre e senza quello che il pascià di Silistria di quando in quando tira: delle somme immense. Adesso è arrivato un bombasciri di Silistria per ritirare la somma di 800.000 piastre, che in termine di 45 giorni questa somma debba esser radunata. Gli boyari hanno fatto un Divano fra di loro, per consigliarsi di dove prendere questo denaro, e così hanno spedito due deputati, uno al Prut, e uno a Tschernovitz, ai boyari, acciocchè ancora loro diano qualche cosa per completare la somma, e puoi hanno messo una contribuzione sopra tutti quelli che tengono dei bovi e che hanno negozio con la Germania, come ancora con gl' Armeni, che tengono molti bovi in Moldavia: dovranno pagar nove piastre il prezzo, che monta a una bella somma . . .

P. S. E partano (*sic*) di giorno in giorno, in silenzio e passano il Prut, e ancora una gran partita di paesani si sono ritirati nel raja d'Ibraila, per non esser tanto molestati. (Focuri în oraș: la 2 Iunie stil nou, arde casa lui Kettner cu alte șese, apoi, după câteva zile, a doctorului Viola³⁾; numărul caselor arse se ridică, până la data scrișorii, la 90.)

1) Cetățuia.

2) O rudă a răposatului consul Ioan Marco. V. p. 42 n. 4.

3) V. n^o CCXXIV, p. 165.

CCXXVI.

Harte către Kreuchely, despre plecarea apropiată a Turcilor și focuri. 1822,
7 Iulie.

. **E**iner der frohesten Tage die ich und sämtliche Einwohner der Stadt Jassy seit sechzehn Monathen erlebt haben, war unstreitig der heutige. Vormittags, um zehn Uhr, wurde bey Osman-Pascha¹⁾ ein Firman Seiner Majestät des türkischen Kayzers vorgelesen, des Inhalts, dass, binnen sechs Tagen, alle Janitscharen die Moldau räumen, sich erst nach Braila, und von da nach Silistria begeben sollten, wo ihnen die für ihre treugeleisteten Dienste versprochene Belohnung ausgezahlt werden wurde(n). Ferner dass derjenige, welcher sich unterstehen sollte, vor oder während des Abmarsches Excesse zu begehen, ohne weitem Prozess die härteste, ja selbst die Todes Strafe zu erwarten hätte. Mit den schärfsten Befehlen aufgerüstet, wurden sogleich mehrere Beschly-Agas in allen Distrikten abgesandt, um ihre daselbst befindlichen Brüder entweder gutwillig, oder mit Gewalt nach Jassy zu bringen. Hegen die angenehme Hoffnung, das es dieses Mal mit dem Abmarsche derselben wirklich Ernst ist. Unsere Hoffnung gründet sich auf dem Umstand, weil sie heute schon anfangen, den ihnen noch übrig gebliebenen Raub zu verkaufen, und deshalb alle Mäkler (unter welchen sich auch Beamte befinden, zu ihrer, und anderer Menschen Schande befinden (*sic*)) in Bewegung setzen. — Die Feuerbrünste sind zwar nicht mehr so häufig; haben aber dennoch immer statt, und es bleibt uns nichts anders übrig, als diese sechs Nächte hindurch auf unserer Huth zu seyn und fleissig zu wachen. Sollten sie glücklich vorübergehen! So werden wir uns dann mit allem Rechte der Freude und dem erquickenden Schläfe überlassen können.

CCXXVII.

Harte către Kreuchely, despre plecarea Turcilor din Iași. 1822,
14 Iulie.

. **E**uer Hochwohlgebohren habe die Ehre die frohe Nachricht zu ertheilen, dass uns die Janitscharen gestern, als am 13-ten, verlassen und ihren Weg über Braila nach Silistria genommen haben. Der Abmarsch derselben geschah, wieder alle Erwartung, in der grössten Ordnung, trotzdem dass so manche von ihnen, während der letzten fünf Tage, überall, hauptsächlich bey den Bojaren und Juden, Geld zu erpressen suchten, und wirklich erpressten. (Ceî de la consulat s'aû dus políticos, cerënd un bacșiș, pe care li-l promite, când va merge la Constantinopol să se plângă de prădăciunî. De alt-fel, Osman-pașa-l recomandase către aga Ienicerilor.) Möchte nur auch die alte Ordnung der Dinge bald vollkommen hergestellt werden, um die uns so lange verstopft gewesenen Hülfsquellen des Erwerbens wieder zu eröffnen!

1) Comandantul Iașilor.

CCXXVIII.

1822, Harte către Kreuchely, despre mazilirea caimacamului Moldovei,
20 Iulie. Ștefanachi Vogoridi.

... Heute in der Frühe, um neun Uhr, wurde der Herr Kaymakam Stephanaky Vogorides zum Osman-Pascha gerufen, wo alle Grossen, als z. B. der Kiaya-Bey, Kudschuk-Memet, Hadezy-Emmen-aga 1), etc. versammelt waren. Bei seinem Eintritt in das Audienzzimmer desselben, wurde sogleich ein Firman vorgelesen, des Inhalts, dass selbiger seines Amtes entsetzt seye und sich, ohne allen Verzug, nach Sallistra begeben sollen. Hierauf wurde er sogleich in die Wohnung eines armenischen Kaufmanns, Namens Karabethi (jetzigen Pächters der Mauth), gebracht, streng bewacht, und, nachdem man alle seine Papiere versiegelt hatte, abends, um fünf Uhr, unter ziemlich starker Bedeckung, nach Silistria abgeführt. Nuncmehr ist mir zur Correspondenz, etc. Dieses Ereigniss hat in vielen Gemüthern ganz beyander(?) Sensationen erregt; von Einigen wird er bedauert, Andere hingegen frohlocken über seinen Sturz. (El personal îl plânge.) Jedermann behauptet dass er durch einen gewissen Pommer (einen ehemaligen Eteristen, der später das Amt eines Camerascu verwaltete 2)) irregeführt worden ist; doch soll Herr Spatar Pomir sich auch in einigen Tagen nach Sallistra begeben. Einstweilen untersucht man seine Papiere und verlangt ihm die Rechnung von den während seiner Verwaltung eingegangenen und ausgegebenen Gelder

CCXXIX.

1822, A. Raimondi către Kreuchely, despre excesele făptuite de Turci la plecare
21 Iulie. și cheltuiala Moldovei cu dânsii.

... Con il presente personaggio . . . non manco di dargli il dettaglio della partenza dei gianizzeri. Con sei giorni prima che partissino di Jassi, hanno principiato a far delle crudeltà: più di 150 donne hanno perso la vita, quelli (*sic*) che si trovavano appresso di loro; la maggior parte di queste donne furono prese per forza dagl' abitanti di Jassi; une furono trovate nelle cantine, massacrato e le altre nei pozzi butate. Il giorno che partivano, tutti hanno dovuto dar una contribuzion; la maggior parte dei boyeri si sono ascosti di paura; io, con la protezione dell' Osman-pascià, son scappato, perchè mi ama, e ò fatto scappar ancora il signor pastor 3). Questi giorni è arrivato qui il seliktar-aga del pascià di Silistria con un firmano, e questo fù letto dal pascià, ove mi trovai ancor io, e furono chiamati tutti i boyari, e gli fù ordinato, che essi siano per il momento vechili del governo, sino a che verrà un altro caimacam o un principe, e così nell' istesso tempo e in quel giorno partì il signore Ștefanacchi Vogorides per Silistria, accompagnato dal seliktar-aga, e Haggi-Emini doveva prender conto dal segretario del

1) V, p. 162.

2) Costachi Pomer, fost ispravnic al Iașilor supt eteriști, pe cari i tradcăzî apoi, pentru a fura cu Turcii. Mort supt Ion Sandu Sturdza. Drăghici, II, 128. Beldiman vorbește cu ironie de dânsul (p. 372).

3) Harte.

caimacamo di tutto il venuto della Moldavia, e adesso si trova e abita l'istessa casa dove dimorava il Stefanacchi Vogorides . . .; come proponet¹⁾ che fra tre o quattro settimane partiranno tutte le truppe della Moldavia, perchè oggi è arrivato un cavassi (*ou soit Tatar de Constantinople*) per portar via 15 cannoni che si trovano in Jassi e tutta la munizione di polvere, che sarà almeno più di 200 bariotti . . ., che questa polvere si trovava in due chiese appresso di me.

(Cât a chekuit Moldova cu Turciî, după spusele vistierului²⁾.) 12.000 cavalli presi e non pagati dai gianizzeri, che alla loro partenza ognuno chi aveva tre o quattro cavalli, a ragione di 10 ducati ognuno. Per altro, fate la somma, vi prego, per 16.000 truppe, il mantenimento a una piastra il giorno, che per tanto forniva la vestiaria, e doveva darne, con orzo, pane e carne, che in un anno . . . la cassa hà fatto il dispogliamento di 467 chiese in tutta la Moldavia, che in Jassi vi erano nelle chiese fino a 150, fino a 100 talleri (*sic?*) di roba. Fate la somma, cosa puol far questo. Senza poi che si conti la somma, in contanti di tutta la Moldavia, a cinque milioni di piastre, che fù mandata di qui e di lì, contribuzione che i poveri paesani hanno pagata in quest' epoca. . . .

CCXXX.

Harte către Kreuchely, despre numirea lui Ion Sandu Sturdza ca Domn 1822,
al Moldovei. 22 Iulie.

. . . . Gestern Nachmittags, um vier Uhr, wurden alle Bojaren zum Osman-Pascha berufen, und auch mich trieb die Neugierde dahin. Nachdem sie versammelt waren, wurde, unter den gewöhnlichen Ceremonien, folgender Firman vorgelesen; nämlich: dass die erhabene Pforte Herrn Gran-Logofeth Iuonitza Sturza zum regierenden Fürsten der Moldau ernannt habe, und dass, von nun an, kein Grieche mehr regieren soll³⁾. Unter dem grössten Jubel verfügten sich die Bojaren in die Metropole, wo ebenfalls ein Befehl des neuen Fürsten kundgemacht wurde, des Inhalts, dass der Herr Vornik Theodor Balsch zum ersten, und der jetzige Wistinik (*sic*), Herr Petraky Sturza, zum zweyten Kaymakan ernannt sey, und beide, nebst den Bischöfen von Roman und Husch⁴⁾, bis zu seiner Ankunft, das Land regieren sollten. Die Freude, welche die hier anwesende Bojaren deshalb empfanden, lässt sich kaum beschreiben; allein dieselbe verwandelte sich auch in eine Art von Traurigkeit, als sie zugleich vernahmen, dass sie dem neuen Hospodar, ohne allen Verzug, zweimahlhundert fünfzig tausend Piaster zur Bestreitung der Unkosten nach Constantinople schicken sollten; dem ohnerachtet aber, darf man sogleich die zweckmässigsten Anstalten, diese Summe aufzutreiben; und da allen denjenigen, die Gelder auf Zinsen ausleihen wollen, monatlich zehn Procent versprochen worden sind, überliegt es kein Umstand, dass sie die erwähnte Summe in einigen Tagen eintreiben werden. Von mehreren Janitscharen, die noch zurückbleiben mussten oder, besser gesagt, zurückbleiben wollten, haben verschiedene beym Kudschuk-Maneth⁵⁾ Dienste genommen;

1) Emin.

2) Costachi Mavrocordat. V. Drăghici, II, 128.

3) La 1/13 Iulie sunt numiți Domniî, cari-șî alog caimacamiî la 3/15. V. *Ţurnalul*, 444—6. Diploma de numire ar fi însă din 19 Iulie. V. *A. Nr.*, II, 647—8. Dar se pomeneste în act data de 14 (13?) Iulie, așa că probabil trebuie citit nu 1-ii Şaval, ci ultima zi a lui Şaval.

4) Numiți amândoi Meletie. Singurii episcopi alîtorî în ţară. V. Drăghici, II, 127.

5) V. p. 159. Cucuc-Mehmed.

die Übrigen sollen in einigen Tagen mit dem Kiaya-bey¹⁾ von hier abmarschieren. Übrigens verhalten sie sich ganz ruhig, weil ihnen die Hände gebunden sind, und diejenigen welche es noch wagen zu rauben und Weiber und Mädchen zu stehlen, werden von den Moldauern derb abgeprügelt. Hie und da brennen noch einige Häuser ab, und Osman-Pascha hat vorhandene Mordtbrenner theils köpfen, theils stranguliren lassen

CCXXXI.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea Turcilor, cheltuiala țerei,
27 Iulie. execuții, focuri și plecarea caimacamului Negri.

(Nesiguranță asupra plecării orî sporirei trupelor turcești din principate, în cas de război. Udritzki e de părere că ar fi sporite; un raport al starostelui austriac din Craiova îi anunță că s'au cerut din Oltenia 50.000 de căruți de fân, ceea ce ar face 100.000 pentru Muntenia. Același lucru pentru popușoiu.) Mais bientôt je sus positivement que les ordres n'étaient donnés que pour 10.000 chariots de foin et 4.000 kilos de blé, pour la Grande-Valachie, et proportionnellement pour la petite. (Udritzki nu crede.) Cependant le foin se vérifia pour 10.000 chariots . . . , et les 4.000 kilos de blé de Turquie furent, quatre jours après, réduits à 2.000, par ordre du pacha. On parlait plus fort de la diminution des troupes, mais cependant l'arrivée de nouvelles répandit l'alarme derechef. Mais c'étaient seulement des troupes de Roumélie, qui étaient venues en relever d'autres. Arriva l'ordre du départ de Hassan-Bey (frère du pacha de Gyurdsow), avec toute sa troupe, et, en même temps, le pacha de Silistrie²⁾ envoya l'ordre au kaïmakam de diminuer à 1.500 chariots de foin les 10.000 . . . Le kaïmakam communiqua cet ordre au pacha d'ici³⁾, qui probablement le connaissait déjà; ce dernier lui dit d'en faire pourtant préparer 2.500. Le kaïmakam donna les ordres pour 2.000. Hassan-Bey partit, en effet, avec ses canons, ses défilés et autres troupes, le 15 du courant. (Cere un testimoniu de bună conduită de la Kreuchely.)

En attendant, les exécutions des voleurs et brigands se succédaient, et, tantôt d'un côté, tantôt de l'autre, on vit des hommes pendus et des têtes exposées au pal; on vit même une fois un homme pendu et la tête de son compagnon attachée à son dos; tous ont des placards cloués à eux, contenant la cause de leur exécution, dont nous devons rendre grâce au pacha, comme étant le seul moyen de contenir les brigands qui infestent les forêts et les montagnes, en bandes très nombreuses, et se retirèrent quelquefois, en cas de nécessité, en Transylvanie. Une bande de ces voleurs, sous les ordres du capitaine Constantin Arnaout, avait commis beaucoup de meurtres et, lorsqu'ils se voyaient poursuivis, ils se retiraient en Transylvanie. Le pacha écrivit une note au gouverneur et demanda l'extradition. Elle fut transmise par M. Udritzki, et deux de ces brigands, ce chef Constantin, avec un autre encore, furent livrés aux troupes du Siliktar-Aga de Silistrie, stationné à Fokshan, et qui les envoya de suite à Bucharest, en écrivant au pacha que le capitaine Constantin n'avait rien fait que tuer quatre à cinq Turcs, une vingtaine de Valaques, un boyar et un prêtre. «Ils ne lui faut donc rien faire que de le pendre,» dit le pacha, et tous les deux furent exécutés aussitôt. Cette exé-

1) Al pașei din Silistra: Cioban-Oglu. Drăghicî, II, 123.

2) V. p. 123 n. 5.

3) V. p. 137 n. 1.

cution donna lieu à l'anecdote suivante, que M. d'Udritzki lui-même me raconta. On était venu l'avertir que les Turcs venaient d'amener deux prisonniers, dont l'un était un Allemand. Aussitôt M. Udritzki se rend chez le pacha Pecheli-Aga, Tahir-Aga, son ami, pour prendre des informations et le réclamer. En y allant, il vit le prétendu Allemand pendu. Plein d'émotion, il arrive chez Tahir-Aga et lui demande ce que cela signifiait, de quel droit, etc. Le Tahir-Aga lui répond: «Oui, il faut pendre les Allemands sans vous prévenir, car vous venez de la Transylvanie tuer et piller nos rayas et retournez en Transylvanie y porter le butin; pendre, pendre,» etc., et continua ainsi, sans laisser venir M. Udritzky au mot. Ce qui augmentait l'embarras du dernier est que Tahir-Aga ne pouvait de temps en temps s'empêcher de rire, mais, voyant la trop grande émotion de M. Udritzky: «Non, non, ne te fâche pas, mon ami; cet homme que tu pris pour un Allemand, parce qu'il porte sa tête à l'allemande, est un Albanais et le même capitaine Constantin, qui fut réclaté et livré au Siliktar-Aga.» On n'entend que rarement de quelque excès, mais derechef nous avons plus souvent la terreur du feu, et récemment brûla l'église de St. Spiridion, avec quelques maisons du voisinage; le pacha s'y rendit en personne, et sa sévère vigilance empêcha le pillage des malheureux. Déjà quatre fois, on avait essayé de mettre le feu à cette église; à la cinquième, cela réussit. Depuis ce temps, on essaye déjà plusieurs fois de mettre le feu aux environs du pacha, mais il fut aussitôt aperçu et éteint. (Crede că nu sunt vinovați Turcii.)

Le 16 de ce mois, j'appris que le pacha partirait pour Silistrie le mercredi, 17, et ce jour . . . on me dit qu'il était parti avec le pacha 1), mais qu'il reviendrait vendredi, 19

CCXXXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre numirea lui Grigore Ghica, impresia produsă în Muntenia, speranțele persistente ale Grecilor, soarta lui C. Negri și întoarcerea pribegilor. 1822, 27 Iulie.

. Le 18 au matin vint la nouvelle que le kaïmakam . . . était déposé et que le vornik Aleko Nintshulesko 2) était provisoirement nommé à sa place. Il prit aussitôt possession de son poste, mais, à peine était-il une heure au Divan, y donnant ses ordres et faisant ses nouvelles dispositions, que le vornik Gredestianu 3) entre essoufflé: «Messieurs», dit-il, «un Tatar est arrivé à la Métropole, et nous sommes invités de nous y rendre, pour entendre la lecture d'un firman.» On s'y rend avec empressement. On y fit la lecture de la nomination de M. le bano Grégoire de Ghika 4) en qualité de voïvode de la Valachie. Le même firman nomme le bano Barbotchano Vakaresko et M. Mihaïtza Philippesko ses kaïmakams. En même temps, divers ordres du nouveau prince furent lus et publiés, et, entre autres, il nomme pour troisième kaïmakam le Grand-Logothète Mihalesko 5), et demanda que la vestiarie lui envoie de l'argent . . . Le vornik Nintshulesko, après avoir été kaïmakam . . . pendant deux heures, fut nommé par le prince kaïmakam à Krayova, pour où il partit le 22, au soir.

1) Caimacamul Negri.

2) V. p. 141.

3) Logofătul Scarlat. V. Aricescu, I, 183, 209.

4) V. p. 169 n. 3.

5) Spatarul Scarlat era unul din trimeșii la Constantinopol. V. Aricescu, I, 339 n. 1.

Le second poste, quoique moins grand que le premier, est toujours un des plus distingués, et préférable, vu que communément il est durable, tandis que le premier n'est qu'éphémère. C'est un très brave homme ce M. Nintchulesko, et je suis fondé de croire que son administration fera du bien à la Petite-Valachie, et je regrette même qu'il n'ait pas été du nombre de ceux qui furent appelés à Constantinople. Cette nomination du prince fit naître des sensations fort différentes. Elle fut un coup de foudre pour les Grecs, et même il y a des Valaques qui auraient préféré de voir un prince étranger, car ils prévoient que les intrigues et les cabales seront pires qu'elles n'étaient auparavant. Si cependant cette nomination éleva l'orgueil et la présomption de la partie majeure des boyars valaques, dont chacun déjà se voit sur le trône, elle doit avoir fait une sensation très désagréable à Cronstadt, particulièrement dans le parti des boyars impliqués. Il est à remarquer que dimanche, 21, on avait commencé les prières pour le nouveau voïvode dans toutes les églises; mais non pas, d'après l'usage, pour la princesse et la famille princière, ce qui fait soupçonner que le prince soit intentionné de se divorcer formellement de son épouse 1).

Aussitôt qu'on apprit ici la déposition du kaïmakam Négri, divers bruits ont été répandus sur son compte. Les uns assurent qu'à son arrivée à Silistrie, il avait été mis aux fers; d'autres, qu'aux fers on l'avait fait partir pour Constantinople, et la majeure partie voulait qu'il ait été décapité 2).

On prétend qu'incessamment une partie des troupes devra partir d'ici, ce qui est à désirer, vu que le pays s'épuise de plus en plus.

On ne sait encore rien de positif relativement à l'arrivée des kaïmakams du nouveau prince; encore moins de lui-même 3), et, d'après ce qu'on entend, nous pourrions encore bien avoir ici le pacha l'espace de deux mois entiers.

Déjà plusieurs boyars sont de retour, et le bano Kretzulesco, avec le vornic, son frère 4), sont attendus d'un moment à l'autre; ils sont déjà à Ploësti, où se trouvent encore plusieurs autres boyars. Le prince a écrit aux boyars de Kronstadt pour les inviter à retourner dans leur patrie. Encore la réponse n'est-elle pas arrivée; on est curieux de la recevoir.

Malgré que, dans le firman impérial, il est expressément dit 5) que les Grecs sont et seront exclus du gouvernement de ces deux principautés, cependant ils espèrent encore toujours que la nomination d'un prince valaque n'est que momentanée et que sous peu un Grec sera nommé; ils justifient cette espérance sur ce que le firman ne détermine pas la durée du règne du hospodar et la fondent probablement sur l'influence

CCXXXIII.

1822,
27 Iulie.

Kreuchely către von Miltitz, despre focuri în Moldova și excese.

... On prétend ici 6), que depuis quelque temps on était dans le soupçon et sur la voie de quelques incendiaires, qu'après la dernière (*sic*) incendie, on arrêta

1) O principesă Hangerli.

2) Versiunea din urmă e adevărată. V. *A. Fr.*, II, 662-3.

3) Caimacamul pleacă la 21 Iulie (*Jurnal*, 446) și Domnul însuși la 25 August. *A. Fr.*, II, 656; cf. n. 2.

4) Banul e Constantin. V. Aricescu, I, 106.

5) Cf. *A. Fr.*, II, 647-8.

6) În privința situației din Moldova.

plusieurs individus suspects; que deux d'entre eux, dont l'un attaché au service de M. Rosetti de Rosnavan¹⁾ et l'autre à celui de M. Tschunto Balche²⁾ (deux des premiers boyars et qui se trouvent pour le moment à Kissinow) s'avouèrent coupables et accusèrent encore quatre autres complices, qui cependant trouvèrent le moyen de s'évader

Le staroste de Fokshan³⁾ me fit plusieurs rapports sur les brigands qui infestaient les environs de cette ville et qui, à l'approche des Turcs, se retiraient dans les forêts et montagnes. Une vingtaine furent pendus ou décapités à Fokshan. Le staroste assure, du reste, que les janissaires ont commis plusieurs excès sur leur route de Yassi à Ibraîla.

CCXXXIV.

Harte către Kreuchely, despre numirea lui Osman-paşa ca paşa în 1822,
Anatolia, întoarcerea boierilor şi sosirea furnisorului de cai pentru Prusia. 31 Iulie.

Während ich heute am Arbeitstische sass, hörte ich von allen Seiten ein fürchterliches Schiessen, und, wenige Minuten darauf, ertönte die steinerweichende türkische Musique. Nicht wissend, was es zu bedeuten habe, begab ich mich sogleich in das fürstliche Schloss, und erfuhr dass soeben nachstehender Firman vorgelesen worden, nämlich: dass Osman-Pascha⁴⁾ ein Paschalik in Anatolien unter einem grösseren Pascha erhalten, zum Comandirenden aller Truppen, die sich in der Moldau befinden, ernannt, und, bis zu einem zweyten Firman, hier residiren solle; auch habe er die strengste Mannszucht zu handhaben . . . Dem allgemeinen Gerüchte nach, wären (?) acht Mann Janitscharen von ihren Regimentern entwichen, und in der Gegend von Fokschan rauben und plündern sollen. Diese Nachricht hat uns zwar nicht wenig [erschrocken], allein, da, von Seiten des Kudschuk-Manet⁵⁾, die zweckmässigsten Massregeln zu ihrer Ausrottung ergriffen worden sind, leben wir in der Hoffnung dass sie ihr Wesen nicht lange treiben werden. Übrigens geht es in Jassy jetzt ziemlich ruhig zu. Viele geflüchtete jüdische Handelsleute, und auch Moldauer, sind schon zurückgekehrt; aber von den in der Bucovina und Bassarabien befindlichen Boyaren, hat sich noch keiner, wenigstens keiner von Bedeutung, sehen lassen; und die Ankunft des österreichischen⁶⁾ und russischen⁷⁾ Consuls scheint noch im weiten Felde zu seyn. (Lippmann⁸⁾ a venit cu un ofiţer prusian la «odaia» sa, Avrâmenî⁹⁾, lângă Botoşani.)

1) Hatmanul Răducanu Roset. V. Rizo Nécroulos, *Hist. moderne de la Grèce* (Geneva, Cherbuliez, 1828 in 8°), 289: «un des premiers seigneurs moldaves . . . , homme loyal et plein d'honneur.» Cf. şi mai sus p. 146.

2) Constantin Ciuntu Balş, logofăt. V. Erbiceanu, *Mitb. Mold.*, 167-8; Drăghici, II, 92.

3) Dionisie Kephala.

4) Comandantul militar al Iaşilor. V. şi n° CCXIV, p. 147.

5) V. p. 169 n. 5.

6) Iosif von Raab.

7) Andrei Pisani.

8) Marcus Lippmann Zoller, un Evreii, care furniza pe Prusienî cu cai din Moldova.

9) Jud. Dorohol, pl. Başii.

CCXXXV.

1822, Harte către Kreuchely, despre focul cel mare din Iași.
11 August.

. **G**estern, als am 10-ten August, Nachmittag um drey Uhr, brach in armenischem Han plötzlich Feuer aus. Die Flamme griff mit einer Wuth um sich, die keine Feder zu beschreiben im Stande ist, und da, in der ganzen Stadt, der anhaltenden Dürre halber, kein Wasser zu finden war, wurde, in Zeit von sieben Stunden, der ganze Obermarkt, der Tîrgul-Kukuluy, der ganze Untermarkt, der ganze Podul-weky, die Judenstrasse und der Platz Bellek, ein grosser Theil des Salzmarkts (*sic*), kurz gegen fünftausend Häuser, nebst einer grossen und fünf kleinen Synagogen, in Schutt und Asche verwandelt. Auch sind elf griechische Kirchen, nebst der armenischen, der Gestalt beschädigt worden, dass sie den Einsturz drohen. Das Haus des Königlichen Preussischen Schutzgenossen . . . Wagenfabrikanten Herr Matthias Bouillon¹⁾, so wie das des Herrn Doctor Bürger²⁾, desgleichen der (*sic*) ehemalige Wohnung, sind ebenfalls abgebrannt. Ersterer hat beynahe Alles verlohren; und es blieb beynahe weiter nichts übrig, als den Bettelstab zu ergreifen; Letzterer hat zwar, mit Gefahr seines Lebens, etwas gerettet; sich aber das Gesicht, die Hände und Armen der Gestalt verbrannt, dass er das Bette hüten und die entsetzlichsten Schmerzen erdulden muss; auch haben mehrere Juden und Moldauer ihren Tod in den Flammen gefunden. Gegenfähr dreyssig Schritte von meiner Wohnung, wurde der Flamme Einhalt gethan, und ich entging dadurch glücklich der mir drohenden Gefahr; dem unerachtet aber habe ich, da ich alle meine Habseligkeiten in Keller schleppen lassen musste, viel verloren und Vieles ist zu Grund gegangen, (între altele o ladă și mai multe «Schriften».) Wie und auf welche Art das Feuer angekommen ist, hat man bis jetzo noch nicht erfahren können. Der grösste Theil schreibt es dem Zufalle zu. Andere behaupten gesehen zu haben, dass es an mehrere Orten angelegt worden sey. Schauderhaft ist es, die Brandstätte zu sehen! Die schönsten Bojaren-Häuser sind bis auf den Grund abgebrannt, z. B. das der Wittwe Talpan, das des Herrn Panajotty Casimir³⁾, das des Herrn Prunkel, das des Herrn Doctor Lorenzo⁴⁾, das des Herrn Picborn Jean, das des Herrn Prybesko, das des Herrn Katarczie⁵⁾, das des Herrn Karabeth, das des Herrn Kavako, das des Herrn jüdischen Banquiers Michael Daniel, ein grosser Theil der Nebengebäude im fürstlichen Schlosse; kurz, unzählige andere, deren Besitzer ich nicht kenne, existiren nicht mehr. Der Verlust, denen die armen Menschen erlitten haben, ist ungeheuer. Verzweiflungsvoll ringen sie die Hände, irren ohne Obdache umher und waren schon in Begriff, Jassy für immer zu verlassen; würden es auch verlassen haben, wenn ihnen der menschenfreundliche Kaymakam, Herr Theodor Balsch, nicht die Erlaubniss gegeben hätte, Besitz von allen leer stehenden Bojaren-Häuser und Gewölber unentgeltlich zu nehmen, welches sie denn auch gethan haben. Das Haus des Herrn Baron Hiller und das Kayserlich-Österreichische-Agenzie-Gebäude sind glücklich gerettet worden, welches (rund herum Alles abgebrannt ist) unter die Wunder gerechnet zu werden verdient. In unserer Noth sehen wir der Ankunft des neuen Fürsten mit Ungeduld entgegen, und hoffen von seiner allgemein gepriesenen Redlichkeit, dass er für Erleichterung des Elendes so vielen Unglücklichen Alles beytragen wird, was in seinen Kräften und Vermögen steht, und wünschen, dass sie bald erfolgen möge, damit vielleicht auch unsere Leiden endlich einmahl ein Ende nehmen möchten⁶⁾

1) V. n^o CCI, p. 151.

2) V. p. 129.

3) V. n^o CXIII, p. 146.

4) V. n^o CXIII, p. 146.

5) V. n^o CXIII, p. 146.

6) Cf. scrisoarea lui Buceșănescu din Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 241.

CCXXXVI.

Harte către Kreuchely, despre niște atentate în contra sa.

1822,
25 August.

Îmi denunță o tentativă de omor, cu sulița, făptuită în potrivă-î de un Turc anume Șapoelu, din al treilea regiment, cu locuința la vistierul Cantacuzin. S'a plâns în zădar. Azi un glonte de pistol a trecut prin fereastră, pe când el era la masa de lucru.

CCXXXVII.

Harte către Kreuchely, despre starea orașului și numirea unui nou Agent austriac.

1822,
25 August.

. **E**s herrscht überall eine Todtenstille. Man sieht der Ankunft des neuen Fürsten sehnsuchtsvoll entgegen, und, trotzdem dass sich die Tulimene ¹⁾ ziemlich gut aufführen, wünscht man doch ihrer loszuseyn.

(În locul Agentului austriac von Raab s'a numit bancherul brașovean «Herr von Lippa».)

CCXXXVIII.

A. Raimondi către Kreuchely, despre focul din Iași.

1822,
5 Septem-
bre.

. **H**anno dato fuoco alla strada degli Armeni, e à durato il fuoco di continovo 14 ore . . . ; la città non si puol contare che una parte, perchè le tre parti sono bruciate, in latitudine, della parte ove dimorava lei sino al giardino di Sekel, e tutto il Tataras, sino al muro dell'Agenzia, e di là tutta la strada, dove dimoravano i mercanti ebrei, compreso la casa del Michele Danil, sino alla gran Corte del principe, 28 camere della cucina ancora; queste sono abruciate; con gran stento, hanno salvato la Corte, tutto il *podovecchio* e il *tergo-di-sus*, la metà della gran strada; è arrivato il fuoco in largo vicino alle mura del consolato russo. Jassi rassomiglia adesso la rovina di Cartagene; bisogna essere qui, e poi crederlo; 36 gran case di boiari sono andate in fumo, il monastero di Golia con tutto il magazzino di formentone è stato bruciato; la somma delle case piccole e botteghe si contano a 4.000, senza le gran case de' boiari; i mercanti in quest'incendio vi era buona regola, là dove si trovava il Cutchuk Mahomet, con la sua truppa, ma nell' altre strade . . . rubavano a rotta di collo i Turchi; dunque la povera umanità, da una parte scappavano la loro robba dal fuoco, e dell'altra glie la prendevano i ladri; bisogna aver lacrime di sangue e compiangere questi poveri

1) Asupra acestor «Tulimeni», «oamenî gospodari din satele turcești și din sârhatuși», v. Drăghici, II, 130, și, mai sus, n^o CXCIV, CCI, pp. 147, 151.

abitanti d'ogni nazione, che si trovano qui; due dei nostri, fabbricanti di vetture, non hanno potuto scappar che la vita; tutta la loro roba e vetture sono bruciate; la povera casa del signor Cantemir, che il suo nipote, Cusinsky *), la preparava, adesso ancora questa è bruciata, e bisogna immaginarsi ch'è in un ceppo di rovine. Se per disgrazia sarà ancora un piccolo fuoco, che duri solamente due ore, basta per bruciare il resto . . . Lei deve sapere che, dopo la partenza dei giannizzeri 2), sono arrivati qui . . . di nuovo vicino a 400 giannizzeri fuggitivi dal loro ortà, che pensavano di restar in Iassi, e così i bojari sono andati dal pascià, per lagnarsi, perchè questi giannizzeri sono ritornati; e così il pascià gli hà promesso che fra tre giorni gli farà partire. La mattina sono stati a ricorrere boyari, e dopo tre ore il fuoco hà avuto luoco. Doniz 3), il vornico, mi giura che dalla sua casa esso hà visto come i Turchi hanno messo il fuoco in tre parti, nel mentre che quest'incendio aveva luoco.

CCXXXIX.

1822, Harte către Kreuchely, despre pornirea lui Osman-paşa şi apropiata
12 Septem- plecarea a lui Cuciuc-Ahmet, şeful Tulimanilor.
bre.

. . . . Osman-Pascha, nebst den unter seinen Befehlen stehenden Truppen, am 9-ten September . . . unsere Residenz verlassen haben (zu unserer Freude), in der grössten Ordnung über Berlad und Gallatz nach Silistrie marschieret sind. (L-a întovă-
răsit până la Galata.) Wir sehen der Zukunft nunmehr um so freudiger entgegen, in-
dem nur noch Kudschuk-Memet mit seinem Gefolge hier geblieben ist und über dasselbe
die strengste Mannszucht hält; auch wird allgemein behauptet, dass dieser, in mehr als
einer Hinsicht brave Mann Befehl erhalten habe die Moldau zu verlassen

CCXL.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre tulburări în Oltenia si familia
20 Septem- noului Domn.
bre.

. . . . M. Nintsulesko, en arrivant à Krayova pour prendre possession de son kaïmakamat, y trouva des difficultés inattendues. L'orgueil d'avoir un prince valaque avait monté la cervelle des boyars de la Petite-Valachie. Jusqu'ici c'étaient tou-
jours les princes qui nommaient . . . celui qui leur plaisait, c'est aussi ainsi que le prince
actuel y nomma M. Nintsulesko. Les boyars de la Petite-Valachie cependant pro-
testèrent contre M. Nintsulesko, Valaque, mais non pas de la Petite-Valachie, et ne
voulèrent pas le reconnaître. Cependant, il se soutint. Mais, devant se rendre à Vidin,

1) V. n^o CCXCIX, p. 150.

2) V. pp. 169—70.

3) Donici (Andronachi).

pour y complimenter le pacha, les boyars profitèrent de son absence et chassèrent l'employé qu'il avait posé sur l'extradition de vivres pour les Turcs. La confusion se mit dans la distribution, les Turcs commencèrent à se fâcher et firent même arrêter deux boyars, pour être conduits au pacha de Vidin, tandis que les autres envoyèrent un député à Bucharest y faire leur protestation. La chose cependant fut complanie (*sic*) et M. de Nintsulesko confirmé dans son poste. Le même esprit d'intrigue règne parmi les boyars de la Grande-Valachie et fait présager que l'ambition et la vanité les empêchera toujours à penser sérieusement au bien de leur patrie. Autant que les Valaques triomphent, autant sont tristes les Grecs, qui cependant espèrent encore toujours de revoir un de leurs compatriotes sur les trônes de ces deux pays. Le 11, les fils du prince 1) sont arrivés, à l'exception de son fils favori, âgé de 10 à 11 ans; la princesse s'en est emparée, pour le chagriner, dit-on. On prétend ici qu'il a fait prononcer son divorce à Constantinople. La princesse partit de Kronstadt pour Hermannstadt, mais le gouverneur lui refusa des passeports pour aller plus loin. On prétend que M. de Pini 2) se rendit chez lui pour le solliciter, mais que, nonobstant ses pressantes sollicitations, le gouverneur ait assuré, que, sans un ordre exprès de la Cour, il ne pouvait pas permettre à la princesse d'aller plus loin. Je fus faire une visite aux jeunes princes le 13, ils me la rendirent le 14. On parlait beaucoup du départ du prince de Constantinople 3), mais on ne savait rien de positif, et un silence de sa part de plus de cinq semaines donna lieu à des conjectures fâcheuses pour les Valaques et nourrissait l'espoir des Grecs, qui presque tous ont été démis des charges qu'ils occupaient. Mais enfin le prince de Valachie est arrivé à Silistrie le 6. Celui de la Moldavie l'avait devancé de quelques jours 4). On ignore encore quand il fera la cérémonie de la *kuka*, et donc nous ignorons encore son arrivée à Bucharest. Puisse-t-il arriver bientôt!

(Hakenau 5) a sosit la 9 ale lunce, între 1 și 2.)

CCXLI.

Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea ambasadorului engles la 1822, Constantinopol și internunțului, plecarea a doi din fiii lui Gr. Ghica la Silistra 20 Septembrie și evacuarea principatelor.

(Ambasadorul engles 6) a venit la București; trebuia să fie în gazdă la «Deshli.» Cook 7) n'a putut eși înainte-î, așa că trage la Agenția Austriei, în ziua de 15. La 16, ajunge, prin Craiova, internunțul 8), care se coboară tot acolo. Strangford pleacă la 18, cel-

1) Unul a fost capu-chieale la Constantinopol. V. *A. Fr.*, II, 120.

2) Consulul-general rus în principate rezida la Sibiiu, din 1821.

3) V. p. 172 n. 3.

4) Data sosirii acestuia lipsește în «Jurnal» (doi din boierii moldoveni, Gh. Cuza și Iord. Rășcanu, întovărășiri, nevoind să meargă pe mare, pe Domnul Munteniei; să nu fie decî unul dintre dănașii autorul *Jurnalului*). Ghica ajunge la 27 August (9 Septembrie). *Jurnal*, 447.

5) Consulul austriac din București, fugit în Ardeal odată cu Pini. V. p. 122.

6) Neizbutind în negocierile sale, lord Strangford părăsește capitala Turciei la 6 Septembrie, îndreptându-se spre Viena. V. *A. Fr.*, II, 659—60. Cf. *ibid.*, 664.

7) Agent engles în București, asupra căruia v. p. 138, n° CLXXXII.

8) Baronul de Ottenfels-Gschwind, care se ducea la Constantinopol să înlocuiască pe Lützow. Cf. *A. Fr.*, II, 660.

lalt la 20.) Le 16, les deux fils aînés du prince partirent pour Silistrie, où ils avaient été appelés. Ils avaient déjà été devancés par les fils des princes (*sic*) de Moldavie 1).

On prétend qu'ils devront aller à Constantinople. Cependant, un des jeunes princes est revenu hier, étant tombé malade à Silistrie.

Les Tatares et les Cosaques-Saporoshéens 2), sous les ordres du sultan, doivent partir le 21 ou 22, et le pacha 3), à ce qu'on croit, dans huit ou dix jours, avec le reste des troupes, et sera remplacé par Hassan-Bey-Kavanas-Oglou 4), qu'on attend avec 2.000 hommes

CCXLII.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea internunțiului, evacuare
21 Septem- și sosirea Domnilor.
bre.

(Internunțiul a plecat spre Silistra, în ziua de 20, la 6 oare dimineața.) Le 21, les Cosaques Saporoshanes et les Tartares . . . ont quitté Bucarest pour Silistrie, accompagnés de quelques centaines de Turcs. La nuit du 20 au 21, au faubourg *Tirgo-d'afara*, le feu prit ou fut mis à deux petites maisons, sans s'étendre plus loin.

Le pacha est prêt au départ; on le dit fixé pour le 24 ou 25.

D'après les relations qu'on m'apporta aujourd'hui de Kallaras et les nouvelles reçues de Silistrie, les princes de Moldavie et de Valachie doivent prendre la *kuka* aujourd'hui, 21; et, lundi, 23, ils doivent passer de Silistrie à Kallaras, pour se rendre chacun dans sa principauté 5).

CCXLIII.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre excesele Turcilor.
21 Septem-
bre.

(Bănuește pe Harte că ar exagera afacerea cu ienicerul 6). Un «aga très distingué,» Illig-Oglu, a bătut cu varga la București pe vizitiul său, amenințând cu iataganul și pe caporalul consulatului, Strenberg. S'a plăns pașei, care a desarmat pe vinovat

1) V. pp. 176—7 și *A. Fr.*, II, 729 n. 1. Neculachi Sturdza, fiul Domnului Moldovei, reprezentantul acestuia la Constantinopol, sosește la Silistra pe la 27 August (8 Septembre). *Journal*, 447.

2) Zaporojenî. V. și pp. 143, 154.

3) Chehaia-bei.

4) V. *A. Fr.*, II, 657, 661.

5) Ungerea Domnilor se face la Silistra în ziua de 10 Septembre, iar învestitura turcească la 21, în adevăr. Cf. *A. Fr.*, II, 661 (în acest sens, nu în sens de învestitură religioasă trebuie să se înțeleagă mențiunea din raportul n° 1 de pe acea pagină).

6) V. p. 175, n° CCXXXVI.

și l-a trimis noaptea la Silistra, luând armele și oamenii săi. Glonțul ce a lovit pe Harte poate fi venit din întâmplare. De alt-fel, el însuși, Kreuchely, era să fie ucis, cu intenție poate, de eteriști, fiind-că-și ceruse pașapoartele pentru Rusciuc.)

CCXLIV.

Harte către Kreuchely, despre purtarea noului Agent austriac.

1822,
25 Septem-
bre.

Noul Agent ¹⁾ se poartă foarte «auffallend» cu boierii: a cerut lui Teodor Balș ²⁾ să-i facă întâi vizita. Impune anticamere lungi.

CCXLV.

Harte către Kreuchely, despre plecarea lui Cuciuc-Mehmed și sosirea apropiată a Domnului Moldovei.

1822,
9 Octom-
bre.

. . . . Heute, bey Anbruch des Tages, zog Kudschuk-Memet mit seinen Truppen in aller Stille und in der grössten Ordnung von hier ab, um sich . . . mit denselben über Berlad und Fokschan nach Silistra zu begeben. Der Abmarsch geschah in der grössten Ordnung, und man behauptet, dass der neue Landesfürst heute gegen Abend hier eintreffen wird, welches der Himmel geben wollte; indem die Bojaren und alle Landes-Einwohner Hochselbigen, wegen seiner allgemein anerkannten Rechtschaffenheit, als ihren Erretter ansehen, und mit seiner Ernennung vollkommen zufrieden sind ³⁾ . . .

CCXLVI.

Harte către Kreuchely, despre sosirea lui Sturdza și a lui baș-beșli-aga.

1822,
9 Octom-
bre.

. . . . Heute, um $\frac{1}{4}$ auf zwey Uhr, traf der neue Landesfürst, Herr Iuonitz Stourza, ohne alles Gepränge (das Läuten aller Glocken abgerechnet), hier ein, und stieg in

¹⁾ V. n^o CCXI., p. 177.

²⁾ Caimacamul.

³⁾ Asupra datei sosirii lui Sturdza v. numărul următor.

dem Kloster Formosa ab ¹⁾, wo er das Mittagsmahl einnahm; erst Abends, um zehn Uhr, kam [er] in aller Stille an, und bezog das fürstliche Schloss, welches man zu seinem Empfange, so gut, als nur möglich gewesen war, hatte einrichten lassen. Zu seiner eigenen, und zur Sicherheit des Landes, sind mit Ihrer Durchlaucht auch zugleich 1.000 Türken angekommen, die von einem Basch-Beschli-Aga-Egup-Aga commandirt werden, und dessen Namen ich noch nicht habe erfahren können ²⁾

CCXLVII.

După Raimondi către Kreuchely, despre sosirea noului Domn și cheltuielile
9 Octomb. acestuia cu Turcii.
1822 ³⁾.

. **S**ua Altezza ⁴⁾ è arrivata in Iassi, accompagnato di 1.200 Turchi, un ho-
giakiamo, un Divan-Effendi, un agan o governatore e un Beschli-Aga, ma ancora non hà
fatta la sua cerimonia, secondo l'uso, con la *cucca*, perchè s'aspetta il metropoliti ⁵⁾ con
tutti gran bojari, che ancora non sono venuti. Il principe à mandato due volte dei de-
putati per fargli venire, ma ancora non si sono risolti; prima di partire il principe da
Silistra ⁶⁾, fù costretto dare un' obligazione di 300.000 *piastres* al pascha di Silistra, per
le truppe, che l'hanno accompagnato in Moldavia, e così hà ricevuto l'ordine il Kutshuk-
Mehmet di partire ⁷⁾; altrimenti la Moldavia non aveva di dove darle ⁸⁾.

CCXLVIII.

1822,
11 Octom-
bre.
Harte către Kreuchely, despre audiența sa la Curte.

A fost dus de Donici ⁹⁾ la Curte. Domnul se ridică de pe scaun și zice:
«bonjour, bonjour, mon pasteur!» Weiter kann er sich in der französischen Sprache
nicht ausdrücken. Ich wollte sprechen. «*Schäts*», id est, «setzen sie sich!» *Schäts* heisst
es.» Se așază și ține un discurs în franțuzește. Traducere și mulțămire. Sturdza declară,

1) Cf. *Jurnal*, 449 și *A. Fr.*, II, 662.

2) Numele funcționarului turc e Siric-oglu-Hasan-bei, *Ibid.*, 657.

3) Raportul n'are dată în copia mea, dar Ioniță Sturdza sosi la Frumoasa, lângă Iași, în ziua de 27 Sep-
tembre (9 Octombrie). V. n^o CCXI, VI. Cf. *Jurnal*, 449. Intrarea solemnă a lui Sturdza se face la 20 Octombrie
(v. n^o CCXLIX, p. 181).

4) Domnul nou, Ion Sandu Sturdza.

5) Veniamin Costachi, atunci în Basarabia. V. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. LXX.

6) Pleacă la 26 Septembrie (*Jurnal*, 449).

7) V. mai sus n^o CCXLV, p. 179.

8) Cf. *A. Fr.*, II, 657.

9) Andronachi. V. p. 146.

că a primit asemenea recomandări și de la Constantinopol și le va îndeplini, mai ales că Harte-î e prieten de 14 ani. De față erau Donici, spatarul «Vronro», vornicul Alecu Greceanu, vornicul «Boston», etc. 1)

CCXLIX.

Harte către Miltitz, despre intrarea solemnă a Domnului Moldovei și
audiența Agentului Lippa. 1822,
21 Octom-
bre.

. . . . G estern hielt der neue Landesfürst seinen feyerlichen Einzug, welcher (aus Ehre gesprochen) an Pracht die Einzüge der vorigen griechischen Fürsten, in mehr als einer Hinsicht, übertroffen. (Primește pe Lippa 2) încă. A doua zi, postelnicul 3) s'a scusat că n'a asistat, făcându-î asigurări de devotament. Eșise din odae, «weil die Visiten bey feyerlichen Gelegenheiten in der Moldau mit grossen Geldausgaben verbunden sind, die ich nicht machen kann.»)

CCL.

Kreuchely către Miltitz, despre intrarea lui Grigore Ghica în București. 1822,
6 Novem-
bre 4).

. . . . L es nouvelles sur l'arrivée du prince se contredisaient. Le pacha même se préparait au départ . . . Mardi, 24, il fit empaqueter le reste de ses effets et m'assura qu'il partirait le jeudi, 26, ou vendredi, 27. Mardi nous eûmes enfin la nouvelle positive que le prince arriverait mercredi, 25, à Vakaresti . . . Mais, le même soir, vers (les) minuit, j'aperçus un grand feu, qui paraissait être aux environs de Filarète. J'envoyais un caporal . . . Il revint au bout de deux heures, avec la nouvelle qu'une maison avait brûlé dans les vignes . . . Néanmoins les personnes qui, depuis près de deux ans, nous régalaient de leurs mensonges, répandirent le bruit que les Turcs avaient brûlé le monastère de Vakaresti, avec tout le village et les provisions qu'on y avait faites. Le prince arriva . . . à Vakaresti le jour fixé, après midi, descendit à l'église, reçut les compliments des boyars qui étaient venus au-devant de lui, prit quelques rafraîchissements et, vers le soir, il vint incognito à la ville, entouré du mehmandar et des bostangis, qui l'avaient accompagné de Constantinople et avec une suite assez grande pour son incognito. Après que le château de la résidence ordinaire des princes fût brûlé au commencement du règne du prince Karadjă 5), ce hospodar se logea dans

1) «Vronro» să fie Vârnăv? Asupra lui Greceanu v. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 406. Ultimul poate e un *Bogdan*. V. *ibid.*, 409.

2) Agentul cel nou austriac.

3) Poate Gheorghe Brăiescu, dar Divanul n'a fost constituit solemn de către noul Domn de cât la 20 Novembre (Drăghici, II, 163).

4) Data e «ce 69 (*sic*) Nov. 1822.»

5) Asupra arderei Curței v. Lagarde, *o. c.*, 321—2 (Ianuar 1813).

les deux premières des trois maisons marquées sur le plan de Bucharest ¹⁾ par n° 9 et appartenantes, la seconde au prince actuel, la première à son frère ²⁾. Le défunt prince Alexandre Soutzo y avait joint la troisième, appartenante à Madame Slatiniano; ces trois maisons étaient réunies par des galeries de bois. Depuis la mort du prince Soutzo et du commencement de la révolution, les pandours, les Arnauts, et finalement les Turcs, y casernaient. L'on peut se faire une idée de l'état auquel elles furent réduites, lorsqu'on saura que tout le rez-de-chaussée avait été changé en écuries. Dès la nomination du prince actuel, il donna l'ordre de réparer les deux premières. Mais, les réparations étant énormes et comme on espérait l'arrivée du prince plus tôt qu'elle eut effectivement lieu, on croyait qu'il logerait intérimairement dans la maison de M. le vestiar Romaniti, la plus grande et la plus commode de toute la ville, située au *Podo-Mogosoï* . . . Cependant, il descendit dans sa propre maison, n° 64 de la même rue. Le lendemain, au matin, c'est-à-dire le 26, le prince fut faire une visite au pacha, que celui-ci lui rendit après dîner, et, plus tard, le pacha lui envoya un fort bel étalon, très richement harnaché.

On avait fait partir les troupes qui restaient encore, peu à peu. Le pacha partit avec le sultan Pehatir-Ghiraz, commandant des troupes de Pappa-Chan ³⁾, et quelques autres chefs, vendredi, 27, à huit heures du matin et avec lui le reste de ses troupes d'élite, par le chemin de *Terga di afara*, tandis que Hassan-bey ⁴⁾ entra dans la ville par celui de *Podo-Kalitsch*. Il faut donner au pacha (*märturia de zel*).

Le nouveau commandant . . . tient une discipline très sévère . . . , et aucun excès . . . ne parvint encore à ma connaissance.

Depuis l'arrivée du prince, tout paraît avoir oublié le passé; la ville s'est vivifiée aussitôt, et le retour de la majeure partie des boyars avec leurs familles fait reparaître l'ancien faste, quelquefois, à la vérité, mal assorti. Le peuple a repris sa gaieté et dans toutes les rues on entend des musiciens zigains, dans les tavernes; ce changement fait avec le temps passé un contraste d'autant plus sensible, qu'il fut subit.

Les deux maisons susmentionnées étant la majeure partie terminées et habitables pour la nécessité, le prince s'y transporta le 4 octobre, et M. Philippe ⁵⁾, que le prince avait nommé Grand-Kamarache, étant arrivé de Constantinople avec les effets nécessaires, le jour de l'entrée solennelle fut fixé au 6 octobre (24 septembre), au matin.

Le jour fixé, le prince, d'après l'ancien usage établi ⁶⁾, se rendit en voiture à l'église de Saint-Spiridion . . . , où toutes les autorités l'attendaient. Il y entendit la messe et prit la *kuka*. Le cortège se mit en marche de cette église, pour se rendre à celle de Kurte-veki . . . Arrivé à cette église, le prince mit pied à terre, pour y être reçu par le métropolitain, à son défaut ⁷⁾, par le vicaire de la Métropole. Là une nouvelle cérémonie religieuse a lieu . . . , durant laquelle on fait faire au prince trois fois le tour de l'autel, après quoi, agenouillé sur son coussin, il reçoit l'onction avec l'huile sacrée. De cette église, il se rendit à la Cour, avec le même cortège. Premièrement passèrent le kiaya de Hassan-bey, faisant les fonctions de Pache-Becheli-Aga ⁸⁾, avec ses timbales, ses drapeaux et à peu près cinquante Turcs à cheval. À une distance assez éloignée, les écoliers des diverses écoles de la ville, très nombreux.

2. Les charpentiers et maçons, armés de haches, et la garde du feu, avec le bonnet de fer sur la tête ⁹⁾; individus destinés pour abattre les maisons et éteindre le feu.

3. Les différents métiers (peu nombreux).

1) Lipsește.

2) Avea trei: Mihalachi, Alecu și Constantin. V. Xenopol, VI, 45.

3) ?

4) V. n° CCXLVI, p. 180.

5) Lenș. V. p. 144 n. 3.

6) V. pp. 45—8.

7) Dionisie Lupu lipsia, fiind în Ardeal.

8) Baş-beșli-aga.

9) V. A. Fr., II, 559 și n. 3.

4. Le corps des marchands (peu nombreux aussi, car on en dit plus parmi les spectateurs qu'au cortège).

5. Le Portar-pach, à cheval, avec ses officiers.

6. Le hetman, *idem*.

7. L'armach, *idem*, et suivi de plus de deux cents Égyptiens ou Tzigaines, jouant [de] divers instruments, et si bien vêtus que des boyars de médiocre fortune.

8. L'aga de ville, *idem*, et sa musique.

9. Les vorniks, *idem*.

10. Le spadar, *idem*, et sa musique. Toutes ces autorités étaient devancées par leurs drapeaux et (de) leurs attachés, en uniformes neuves.

11. Tous les grands boyars, à cheval.

12. Le Grand-Vestiar, devancé de tous les officiers de la vestiarie, à cheval, et de tous les serviteurs de la vestiarie.

13. Les chevaux de selle du prince, superbement harnachés, au nombre de douze; à chacun de ces chevaux était affermi à droite un bouclier d'argent, chargé d'ornements dorés, et à gauche un sabre. Chaque cheval était conduit par deux valets d'écurie et suivis par le Grand-Écuyer et sa suite.

14. Les trois ¹⁾ queues de cheval du prince, en sa qualité de vizir, devancées et entourées de Turcs et de bostanchis.

15. Le Grand-Postelnik, devancé par sa suite, les postelnitchels et les kalaraschs. À côté de chacun de ces grands dignitaires marchait un de ses officiers, portant le bâton distinctif de sa dignité.

16. Deux fils du prince-régnant, entourés de tsoadars.

17. . . . (*sic*).

18. Le prince-régnant, à cheval, couronné de la *kuka*, qu'il tenait soigneusement de la main droite, afin qu'elle ne tombât pas. Il était devancé de bostangis et des bourreaux; à ses côtés, un peu en arrière, des officiers, portant les marques de sa dignité, comme le tobouse, l'arc, les flèches et le sabre, immédiatement derrière lui.

19. Le Grand-Kamerache Philippe, jetant à pleines mains des paras, à droite et à gauche, particulièrement aux fenêtres, où il apercevait de jolies femmes. Il était entouré de tous les officiers de la Cour, d'yidiklis, ikolans, etc.

20. Le terbané ²⁾ et toute la musique turque du prince. Le train était terminé par la voiture du prince, attelée de six chevaux noirs, et d'autres voitures.

On remarqua que le prince conservait un air serein et ouvert et regardait avec aménité à droite et à gauche sur les spectateurs et s'inclinait légèrement devant eux. Arrivé à la Cour, le prince monta sur son trône, entouré des grands dignitaires et des officiers, portant les signes de sa dignité. Le Divan-Effendi lut le firman du Grand-Seigneur en turc, et, après lui, le vestiar, en valaque . . . Le prince l'écouta debout, le prit des mains du Divan-Effendi, le baisa et le porta sur son front, et tint un petit discours. Il s'assit sur le trône, et tous les dignitaires et grands et petits boyars lui baisèrent les mains; après quoi, le prince procéda à la cérémonie d'usage de donner des pelisses d'honneur à tous les individus qui de la part du Grand-Seigneur étaient venus de Constantinople, pour l'accompagner et assister à son installation. Cette dernière cérémonie terminée, il se retira dans son cabinet. Parmi la foule des spectateurs, on remarqua M. l'Agent ³⁾ et toute sa suite, en habit civil, monté sur un banc, pour voir la cérémonie

¹⁾ Innainte numaï două. V. At. Comnen Ipsilanti, în *Arch. soc. st. st. lit.*, VII, 212.

²⁾ Mehterhaneaua.

³⁾ Al Austriei, Hakenau, V, n° CCXL, p. 177.

CCLI.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre primirea consulilor de către noul
6 Novem- Domn.
bre.

(D)upă obicei, a felicitat pe Domn la Văcărești, prin dragoman. Agentul Austriei¹⁾ merge însuși, «en habit civil.» Fiind-că însă Domnul «n'arriva qu'à peu près une heure après midi,» se întoarce, lăsând pe dragomanul «sieur Fourka», nu pentru a-l saluta, ci pentru a-i face un raport.) Le prince, en mettant pied à terre, fut droit à l'église du monastère; de là il monta dans son appartement, reçut les boyars, qui étaient venus lui baiser la main, et les traita avec du café. Cela fait, on lui annonça le dragoman de Prusse. (Primire politicoasă.) Après cela, le prince prit quelques rafraichissements . . . et vint, le même soir, à Bucharest. (L-a salutat prin Giacomelli, la 22: îi e bun prieten) Quelques princes de la Valachie, pour donner plus d'éclat à leur inauguration, au lieu de recevoir les consuls le jour de leur entrée solennelle, les firent prendre dans le carrosse de cérémonie, chaque consul un jour après l'autre, d'après le pas entre eux, (ceia ce-î costă bacșișuri. Hakenau merge la 8, «par invitation»; el trebuia să fie primit la 9; dar primi, fiind rugat de cămăraș²⁾, să fie amânat pentru ziua de 10, căci s'a spus de la Constantinopol, că al doilea rang îl are Franța, «à rang égal, cependant.» Scuse se aduc la 9 sara și rugămintă a doua zi; cedează. La 20, se face contravisită Austriei. La 21, era să fie a Franței: Kreuchely cere ca de poștă pentru a merge în afaceri la Focșani. Se decide ca reprezentanții celor doi regi să fie vizitați în aceeași zi, Tangoigne³⁾ de Marele-Postelnic, Kreuchely de Marele-Cămăraș. Consulul prusian protestă: va lăsa deci și el un funcționar să-l primească. La urmă vine postelnicul.)

CCLII.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea lui Chehaia-bei și pur-
6 Novem- tarea sa proprie pe timpul tulburărilor.
bre.

. Le prince est installé; Achmet-pacha⁴⁾, avec toutes ses troupes, est parti. (A fost prădat⁵⁾ dintre supușii prusieni numai Illig⁵⁾, architect, la care se ascunde un Arnăut, în ziua măcelului⁶⁾, și «un sieur Charles Gombanet, jardinier-artiste (Kunstgärtner),» care a fost prădat la Florești⁷⁾, ca și «Monsieur de Floresco, partisan déclaré d'Ypsilandi.» A refuzat să între în relații judiciare cu pașa, ci le-a avut numai cu guvernul. Ahmed i-a făcut dar înainte de plecare un cal de călărie.) Nombre d'habitants de toutes classes et de toutes nations avaient mis leurs meilleurs effets en sûreté au consulat, qui fut le dépositaire de plus de cent coffres, sans aucun profit pour lui que l'embarras, et rien ne se perdit. Lorsque je demeurais au *Podo-Kalich*, plus de trois cents individus: hommes, femmes et enfants, cherchèrent

1) Hakenau.

2) Filip Lenș.

3) Însărcinatul de afaceri frances.

4) Chehaia-bei, Hagi-Ahmed-Pașa. V. *A. Fr.*, II, 617.

5) V. p. 142.

6) Luț Sava și Arnăușilor (19 August 1821). V. pp. 124—5.

7) De-sus și de-jos, în jud. Ilfov, pl. Sabar, reședința unui vâtaf. Cf. Sestini, *Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna* (Florența, Tondini, 1815), 12 (*Arch. soc. st. și lit.*, IV, 577).

et trouvèrent un asile au consulat de Prusse : lors de la destruction des Albanais, plus de huit cents trouvèrent un asile dans la maison que j'habite dans ce moment ; toutes mes chambres, les caves, les greniers étaient pleins de personnes . . . Bien de ces malheureux n'avaient pu se pourvoir et se trouvaient sans le para. Ils me coûtèrent quatre à cinq piastres de pain par jour ! (De aici i-a eșit poate la legăție numele de cheltuitor.)

CCLIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre partidele ce s'aũ format în Muntenia. 1822,

6 Novem-
bre.

. . . . Le prince a commencé son règne, surchargé d'embarras, fruits de la révolution, des calamités, qui en furent les suites, de l'augmentation des désordres qu'elles entraînent et des intrigues . . . Plusieurs partis se sont formés ; à la tête de l'un se mit M. le vornik Constantin Balatshano, à la tête de l'autre se trouve, placé peut-être sans le vouloir lui-même, le bano Vakaresko, vestiar actuel. Le but de tous ces partis est une aristocratie formelle, qui ne voudrait laisser au prince que le seul pouvoir de sanctionner ses volontés. Les princes, de tous temps distributeurs absolus de toutes les charges, devraient, en ceci aussi, se conformer à leur volonté et, chacun se croyant en droit de prétendre aux plus grandes et les prétendant, il se voit dans le plus grand embarras de les satisfaire. C'est ce qui est encore aussi probablement la cause que, jusqu'à ce moment, il ne nomma encore que M. Mihalki Ghika, son frère, Grand-Postelnik, M. Philippe Linchoux, Grand-Kamarash, et confirma les deux kaïmakams, M. le bano Vakaresko, comme Grand-Vestiar et M. Mihaitza Philippesco, comme aga de la ville, charges que ces deux derniers avaient provisoirement gérés sous le kaïmakamat de M. de Négri. Il y a quinze jours que M. de Balatshano dit même au prince, que, si S. A. voulait suivre son avis, Elle différerait encore des mois avant de nommer aux grandes charges. Les uns interprètent ces mots ; qu'il fallait attendre le retour de toutes les grandes familles, les autres pensent au congrès de Vérone¹⁾. Je suis de l'avis des derniers . . . Les boyars qui séjournent encore à Cronstadt et à Hermannstadt ont déjà fait entendre qu'ils ne reviendront qu'après la fin du congrès, et l'on suppose qu'ils sont excités ou, du moins, fortifiés dans leur désobéissance aux invitations réitérées du prince, par M. de Pini, qui se trouve . . . à Hermannstadt, mais qu'il assure cependant quitter, vu qu'il sollicitait son rappel, langage qu'il tient depuis quatre années. Au reste, à l'exception de quelques individus, qui sentent, ou croient devoir sentir, combien sa protection leur est nécessaire, son déffét (*sic*) de Bukarest ne déplaît à aucun parti. 1° Les plus indifférents ne l'aiment pas, car son arrogance déplaît généralement ; 2° Les personnes non mêlées dans la conspiration l'accusent d'avoir amené les maux qu'ils souffrent ; et, 3°, les conspirés l'accusent de les avoir trahis et lui imputent des actions que je crains de répéter. Ce qui paraît confirmer l'idée que les boyars qui restent encore en Transylvanie, par exemple, une partie de la famille Philippesco, Kornesco, Baliano et autres, sont influencés par M. de Pini, est que, non seulement ils sont ceux qu'il influençait antérieurement aussi . . . , mais que les négociants les plus considérables . . . , Vrana, Skufo, Poliso²⁾, etc. sont pareillement restés en Transylvanie, quoique leur intérêt les rappelle en Valachie, et ont déclaré être résolus à ne revenir qu'après le con-

¹⁾ Congrès al Sfinteï Alianțe contra spiritului revoluționar (Sept.—Oct.). V. Châteaubriand, *Congrès de Vérone*, in *Œuvres complètes*, XII (Paris, 1861).

²⁾ V. mai sus p. 39 și *Appendice*, n° 4. Cf. *A. Fr.*, II, 341—2.

grès. Il est à remarquer que les premiers négociants . . . sont pour la plupart Grecs, au moins d'origine grecque, mais aussi que la majeure partie d'entr'eux sont sous la protection russe et traités comme tels. Il existe encore un troisième parti, contraire à tous les autres, ainsi qu'au prince, mais qui ne se montre pas ouvertement. Ses membres, trompés dans leurs espérances, désolés de voir la dignité princière conférée à un Valaque et convaincus qu'une espèce de réprobation pèse sur eux, humbles en apparence et flattant tous, agissent à la sourdine, pour conduire les nationaux à de faux pas, qui devront servir de preuves qu'ils sont incapables de se gouverner eux-mêmes.

De tous les partis, les uns prétendent que le prince est entêté, d'autres, plus galants, le disent ferme dans ses résolutions, mais d'autres veulent que cet entêtement ou cette fermeté n'est que faiblesse et provient de l'influence qu'exercent sur lui ses favoris. Comme tels, on nomme son Grand-Camarash, Philippe Linchoux et le caminar Dresna. Du premier, on prétend que la Porte, incertaine à qui elle devait conférer le trône . . ., flottait entre les deux banos, Vakaresko et Ghika, quand Philippe parvint par ses intrigues d'engager Vakaresko à signer la déclaration : que son grand âge et sa faible santé ne lui permettaient pas de se charger du gouvernement et qu'avec cette déclaration il lui avait été d'autant plus facile de parvenir à faire nommer Ghika, qu'entre tous les boyars valaques qui se trouvaient à Constantinople, il était le seul qui parlait (tant bien que mal) la langue turque, et que maintenant la reconnaissance engageait le prince à lui prêter l'oreille. Le caminar Dresna avait déjà servi le père du prince ¹⁾, dont il avait toujours possédé la confiance.

Du reste, le prince paraît vouloir s'occuper sérieusement de la restauration et du bien-être de sa patrie. Parmi les tyrans subalternes . . ., on devait le plus particulièrement remarquer les ispravniks . . . Cette charge . . . était presque toujours accordée à la faveur ou vendue au plus offrant. Rarement on voyait leurs vexations punies, car, pris de la classe des grandes familles ou créatures de quelque grand, ils trouvaient des excusateurs et des protecteurs . . . Les revenus de ces charges, outre les productions du pays, qu'ils savaient se faire livrer en abondance, devaient aussi leur rembourser les frais de leur nomination et leur fournir les moyens d'acheter à l'avenir d'autres charges. La principale source était les contributions du pays, qu'ils devaient lever et qu'ils avaient les moyens d'augmenter . . . Après les ispravniks venaient leurs caissiers (samish), qui payaient aussi quelques milliers de piastres . . ., puis les vatafs . . . et plusieurs autres offices plus subalternes encore, qui tous, quoique sans appointements, voulaient pourtant s'enrichir et s'enrichissaient du peuple, qui semblait n'exister que pour eux. Le prince fit un autre règlement, en conformité duquel tous ces employés auront des appointements fixes; les ispravniks, par exemple, 12.000 piastres et les autres proportionnellement . . . Mais, encontre, ils sont menacés de punitions graves et publiques, s'ils s'avisent d'extorquer un seul para au-dessus de la rétribution légale. Les dîmes, les droits de pâturage sont afferchés; les receveurs des fermiers, qui payent pour l'être, au lieu de recevoir des appointements, mettaient toujours quelques paras de plus que de droit sur chaque mouton, etc.; quelquefois il arriva qu'ils prirent le double, le triple. Le prince en fit battre deux, qui lui furent dénoncés avoir extorqué plus que la taxe légale.

Le nouveau commandant de la garnison turque, Kavanoş-Oğlu-Hassan-bey, est un homme très affable, quoique on le dise hypocondre . . . Il tient une maison brillante, mais ce qui parle pour lui, est la stricte discipline qu'il maintient parmi ses troupes, si bien qu'on ne s'aperçoit pas qu'il y ait des Turcs dans la ville . . . Le prince . . . commença d'organiser les troupes valaques, qui lui furent concédées par la Porte. Il y en a de toute espèce et de toutes couleurs . . .

1) Dimitrie.

CCLIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea la Berlin a negustorului muntean Ienache Băltărețul. 1822,
6 Novem-
bre.

. **A**chmet-Pacha avait pour favori un certain Jean Baldarecz (*sic*)¹⁾, négociant, qui fut tantôt riche, tantôt pauvre, mais dans le moment de la révolution encore très à son aise. Il souffrit souvent, se releva toujours et, dans le temps des Russes, il était le favori de Churshid-Pacha, qui l'engagea de le suivre en Anatolie²⁾. Il y fut bien reçu, continua de jouir des bonnes grâces du pacha, se fit de l'argent et des ennemis, si bien qu'un bon matin il fut très content d'abandonner son argent pour sauver son col. L'année passée, lors de l'arrivée des Turcs, il s'attacha d'abord au Kiaya-bey, dont toujours depuis il fut le confident; on sut qu'il profita de l'occasion que lui donnait son influence. Depuis le moment qu'il avait contracté cette liaison, il fit plusieurs fois le voyage de Silistrie seul, et jamais Achmet-Pacha n'y fut sans lui. Tous les boyars alors lui faisaient la cour et déjà on commençait à lui donner le titre de pache-boyar. Lors du départ des Turcs, il accompagna le pacha et y resta, à Silistrie, jusqu'à la semaine passée; lorsque, le 12/24 octobre, je reçus une note du Grand-Chancelier, au nom du prince, qui me demandait un passeport pour le sieur Jean Baldaretz, saraf-pach de Son Altesse le pacha de Silistrie, pour aller avec deux serviteurs à Berlin, en affaires du vizir. (Nu știe de ce. Va sta o lună la Berlin, unde, ca și la Lipsca, a mai fost.)

CCLV.

Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea internunțului von Lützow prin București. 1822,
6 Novem-
bre.

. **M**. le comte de Lützow³⁾ passa le Danube à Olténitza et arriva . . . à Bucharest le 29 octobre, à 4 heures après midi. Son Excellence fut voir le prince le 31, vers les 11 heures. Le prince lui avait envoyé un carrosse à six chevaux, pour le prendre à l'Hôtel de l'Agence d'Autriche, et le reçut dans son cabinet, avec les cérémonies d'usage, en tant qu'on sait encore s'y conformer. Le 1-er, le prince, dans son carrosse, ayant le beysadé, son fils, vis-à-vis de lui et, dans un carrosse suivant, le Grand-Postelnik⁴⁾ avec le Grand-Camarash⁵⁾, fut rendre sa visite à M. le comte. (La 4 dimineața, acesta a plecat, neîntovărașit.)

1) Asupra negustorului Ienachi Băltărețul v. Aricescu, I, 229, 321 și, înainte de toate, Ion Ghica, *Scrisori către V. Alexandri* (ed. a 2-a, București 1887), 491 și urm.

2) În 1806. V. Zinkeisen, *o. c.*, VII, 172—90.

3) Internunțul înlocuit, V. *A. Fr.*, II, 661.

4) Mihalachi Ghica, V. p. 185.

5) Filip Lenș, V. *ibid.*

CCLVI.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre incapacitatea lui Grigore Ghica
6 Novem- și a secretariului său.
bre (?).

(Corespondența sa e regulată, dar «j'ai des ennemis qui marchent dans l'obscurité et rampent au soleil, je le sais.») Le hospodar de Valachie . . . ne comprend que quelques mots de français; je crois devoir le plaindre de n'avoir pas eu un autre secrétaire¹⁾, quoique je crains que, s'il vivait et régnait encore cent cinquante ans en Valachie, il n'aurait jamais la prétention de devenir ni un Hardenberg²⁾ ni un Bernstorff³⁾. . .

CCLVII.

1822, Kreuchely către von Miltitz, despre intervenția sa pe lângă Domnul
6 Novem- Moldovei, pentru supușii prusieni.
bre.

A r fi vrut să poată «couper (*sic*) le hospodar de la Valachie (*sic*) sur son chemin de Kalarash à Fokshan⁴⁾,» pentru a-l felicita și a-l recomanda pe Harte și supușii prusieni din Moldova. Sosirea lui Ghica l-a împiedecat, așa că a scris numai lui Sturdza, la 8 Octobre st. n.

CCLVIII.

1822, Harte către Kreuchely, despre plecarea mehmandarului turc, purtarea
24 Novem- Domnului și refuzul pribegilor de a se întoarce.
bre.

. . . . Mit dem neuen Landesfürsten, Mechmandar-Aga, einer von den Grossen des türkischen Reiches⁵⁾, angekommen war, und, nachdem er dem Fürsten und dem Lande grosse Summen gekostet . . ., uns erst gestern verlassen hat. Seine lange Anwesenheit ist auch die Ursache gewesen, dass Seine Durchlaucht bis jetzt noch keine Bojarien ausgetheilt hat; indem Mechmandar Aga so gerne den Unterhändler bey den Bojaren gemacht hätte, um dadurch seinen Beutel noch besser spicken zu können, welches ihm aber nicht gelungen ist. Wir hoffen nunmehr dass die Austheilung der neuen Chargen in einigen Tagen statt haben wird. Die tausend Mann Türken (es sind aber deren wenigstens 1400), welche zur Beschützung des Landes hier verbleiben sollen, betragen sich ziemlich gut, indem der Basch-Beschli-Aga . . . die strengste Mannszucht hält, und schon einige von ihnen, wegen begangener Excessen, hat stranguliren lassen.

1) V. A. Fr., II, p. 656 n° 1 (unde e vorba evident de Miltitz, nu de Schladen).

2) Carol, prinț de Hardenberg (1750—822), ministru prusian în epoca lui Napoleon.

3) Ministru danez (1712—72).

4) Sturdza ajunge la Călărași în ziua de 26 Septembrie, pleacă la 27 și e la Focșani la 1 Octombrie.

Jurnal, 448—9.

5) Dervișul Sachir-bei. V. Jurnal, 446.

Der neue Fürst ist von allen Bojaren (hierunter verstehe ich die hier Anwesenden) geliebt und geschätzt. Er ist ein einsichtsvoller, rechtschaffener, aber auch zugleich strenger Mann und hat schon mehrere Strassenräuber aufhängen lassen. Mehrere andere sind gestempelt und nach Okna in die Salzgruben gesandt worden. Er lebt sehr eingezogen und mässig, welches ihm nicht schwer wird, weil er von jeher an Mässigkeit gewohnt war. Wegen seiner Gerechtigkeitsliebe und seiner allgemein anerkannten Rechtschaffenheit, ist er, weil er sich nicht bestechen liess in seinem Richteramte, ein armer Mann geblieben, und besitzt nur unbedeutende Landgüter. Mit dem Wohl des Landes Tag und Nacht beschäftigt, widmet er nur einige Stunden dem Schlafe, und wir hegen alle die angenehme Hoffnung, dass, durch seine rastlosen Bemühungen, die tiefen Wunden, die dem Lande geschlagen worden sind, in einigen Jahren geheilet werden dürften. (I s'a dat pe zi trei oă de carne si șese pâni, promițându-i-se și furaj pentru caî.)

Mehr denn vierzig Bojaren Familien, die sich theils in Bessarabien, theils in der Buccowina befinden, kommen noch immer nicht zurück. Z. B. der Metropolit, dessen Stelle einstweilen von Bischöfen von Roman und Husch verwaltet wird ¹⁾; Herr Wisternek Rosnowan ²⁾, Wisternik Konstantin Kantakoseno, Herr Gross-Kanzler Sandolaky Sturza, Gross-Kanzler Gligorasch Sturza, Herr Aga Scherban Negel, Bruder des Metropoliten, die ganze Gikaische Familie und viele andere; weshalb der Fürst sehr betrübt ist, indem die hartnäckige Weigerung obgenannter Bojaren in ihr Vaterland zurückzukehren zu dem Gerichte (*sic*) Anlass giebt, dass die Moldau einen Besuch von fremden Truppen erhalten wurde(n), welches der Himmel verhüten wolle

CCLIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre alte boierii împărțite în Muntenia 1822,
și efectul produs de tăierea lui C. Negri. 24 Novem-
bre.

. Le 13/1 novembre, le prince procéda enfin à la nomination des grandes charges de la principauté; à M. le bano Tino (Constantin) Kretsulesko ³⁾ il donna le kaftan de bano. Cette charge aujourd'hui est purement honoraire et provient des bans de Krayova, Petite-Valachie ou Valachie autrefois autrichienne. Mais, au lieu de laisser aujourd'hui gouverner cette province, qui comprend cinq districts, par des bans, dont on craint probablement l'influence majeure, les princes y nomment des kaïmakams. Krayova possède son Divan particulier, dont on appelle directement au prince. Le bano Barbo Vakareshko (vulgairement nommé Barbotshano) fut confirmé dans la charge de vestier-mare (Grand-Trésorier). Le vornik Constantin Balatshano, le même dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon rapport du 6 novembre ⁴⁾, fut nommé logothète de Czara-de-sus (ou chancelier du pays supérieur, c'est-à-dire Grand-Chancelier); M. le logothète Constantin Bibesko (possessionné dans la Petite-Valachie) fut logothète de Czara-de-shos (chancelier du pays inférieur, ou second chancelier) ⁵⁾; M. Matako (Démètre) Rakovitza ⁶⁾ fut fait spadar. C'est la première charge militaire du pays et qui a sur lui (*sic*) la police de la principauté, hors de la ville proprement dite, car les mahalas ou faubourgs

1) V. p. 169 n. 4.

2) V. p. 185.

3) V. Aricescu, I, 106.

4) V. mai sus, p. 112 și Aricescu, I, 335.

5) Cf. Erbiceanu, *Cron. greci*, 267—8.

6) V. Aricescu, *I. ult. cit.*

sont sous sa juridiction. M. le klutshar Mihaïza Philippesko fut confirmé dans la charge d'aga et en reçut le kaftan (c'est-à dire Grand-Maître de la police, dans la ville proprement dite, sans les mahalas). L'aga était autrefois un des principaux chefs militaires ou généraux de la principauté. À M. le paharnik . . . (*sic*) Kokoresko, fut donnée la charge de vikil ou vice-vornik de la politi (ville). Il reçut en même temps le kaftan de postelnik (titulaire).

Le 17, le prince continua de nommer aux grandes charges, et donna le kaftan de Tzara-de-sus à M. le vornik Eustrati Kretzulesko, la vornitshie de Czara-de-shos continue d'être provisoirement administrée par M. Nay (Nicolas) Golesko¹⁾. M. le logothète Const. de Kimpiniano, qui avant quelques jours revint de Kronstadt, fut nommé logothète-des-straïn, chancelier du département des étrangers, où se jugent les procès entre les boyars et les sujets étrangers. C'est le même qui possédait cette charge avant et lors de mon arrivée à Bukarest, et qui m'y paraît plus applicable que son successeur, M. Jean Vakaresko, auquel le prince Alexandre Soutzo l'avait conférée plus tard, et qui se trouve encore en Transylvanie. Pour hetman fut nommé M. l'aga Taki (Démètre) Raletto.

Il ne reste donc plus que peu de charges à nommer. Le kaïmakam de Krayova. Il vous plaira (?) de vous rappeler que M. Nintsulesko fut provisoirement nommé à ce poste, lors de la nomination du prince²⁾; mais que les boyars de la Petite-Valachie protestèrent contre lui. Cependant jusqu'ici il resta à sa place, et un des plus grands antagonistes, M. Bibesko, vient d'être fait logothète de Tzara-de-shos. Le Vornik de Tzara-de-shos. Ce poste est provisoirement occupé par M. Naï Golesko, qui est extrêmement mécontent de n'être pas revêtu du kaftan de cette charge. L'armash. M. . . . (?) possède provisoirement cette charge.

Voilà donc encore deux boyars du nombre de ceux qui furent à Constantinople, qui ne reçurent aucune charge: ce M. Golesko et M. Mihalesko, qui avait été nommé par le prince troisième kaïmakam.

Le 15, Nourri-Effendi, dragoman turc du prince, partit pour Silistrie avec le kamerash Philippe. Ils revinrent le 21 au soir. Je savais ce voyage dix jours d'avance; Nourri-Effendi lui-même me l'avait confié, avec la prière cependant de n'en parler à personne. Néanmoins je ne pus pénétrer le but de son voyage avant son départ, et, depuis son retour, il ne fut pas encore chez moi, et moi je ne pus encore aller le voir, vu que, depuis son arrivée, à peine puis-je me tenir hors du lit. On prétendait en ville que ce voyage était motivé par la discorde relative à la nomination des charges; cependant je crois qu'on a tort, car je sais que, non seulement les Turcs distingués de la Valachie, mais même le pacha de Silistrie, ont défense de s'en mêler, d'aucune manière. «Sultan Mechmed 3) le fit prince,» dit le pacha de Silistrie . . . (*sic*), «bien pour lui s'il gouverne bien.»

. . . Le changement arrivé dans le ministère ottoman fit ici une vive sensation . . . L'éloignement de Haled-Effendi⁴⁾ fit la plus vive impression, et il me paraît qu'elle fait peu de plaisir. Déjà les uns craignent et les autres espèrent un changement dans ces provinces . . . La mort de M. de Négri⁵⁾ frappa; même les ennemis, dont pourtant il en avait beaucoup, avouent qu'il n'a pas mérité son sort.

Derechef on commence à parler d'une guerre avec la Russie

1) V. p. 144.

2) V. n° CCXXXII p. 171.

3) Mahmud al II-lea (1808—39).

4) V. asupra căderii și uciderii Marelui-Vizir Halef-Efendi, Gervinus, *Insurrection et régénération de la Grèce*, I (Paris 1863), 529—32; *A. Fr.*, II, 664, n° 1.

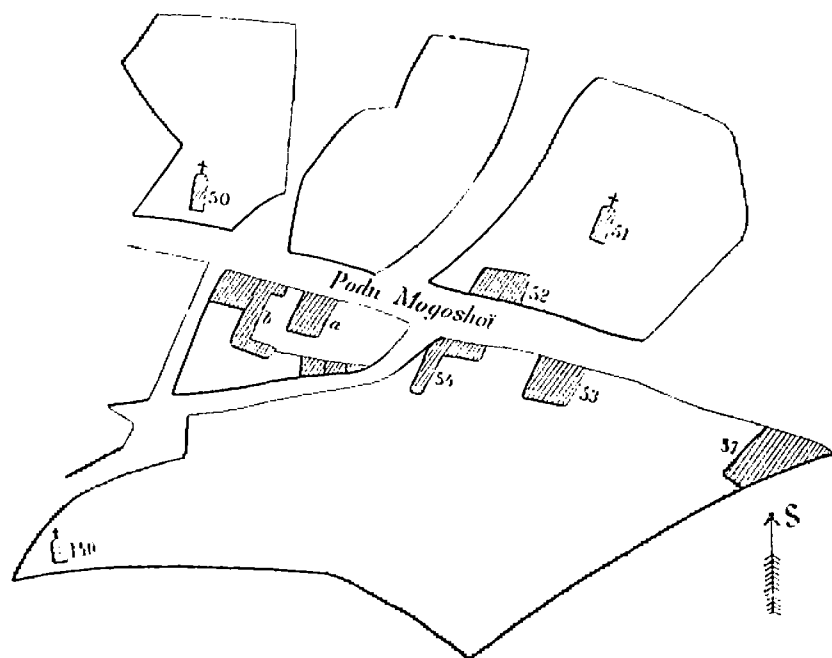
5) Tâiat la 9 Novembre, în Constantinopol. *Ibid.*, 662—3.

CCLX.

Kreuchely către von Miltitz, despre focurile din București.

1822,
24 Novem-
bre.

(Foc pe Podul-Mogoșoaiei, la atenanțele postelnicului titular și cămăraș Filip Lenș (Linchoux). Faptul că ardea «contre le vent» atîță bănuiele.) Il faut remarquer que M. Philippe Linchoux avait été fermier des salines et des postes. On prétend aussi qu'on vit un de ses employés, avec une charge de livres sous le bras, regardant le feu du milieu de la cour. (Ar fi pierdut sume de necreșut. Dacă e «une coquinerie», funcționarii sunt de vină. În noaptea de la 14 la 15, arde o casă la Podul-de-pământ; în ziua de 15, alte două.)

50. Kirche St. Wasili.

51. » Popa Kosma.

52. Wornik Jordaki Golesku.

53. Banu Barbu Wakaresku.

54. Logofet Aleko Filipesku.

57. Vornik Grigori Romanit.

140. Kirche St. Woiwod's.

a) Camarasch Filip.

b) Dessen Seitengebäude.

CCLXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre serbarea Sfântului-Dumitru (Basa- 1822,
rabov) și aducerea Maicei-Domnului de la Sărindar, restaurarea paraclisului de 24 Novem-
la Colentina și serbarea Sfântului-Mihail. bre.

. . . . St. Démètre est le patron de la ville de Bukarest. Son corps est soigneusement conservé à la Métropole et révére par toute la Valachie. Sa glorieuse fête, qui, par l'absence du saint corps ¹⁾, ne fut que très imparfaitement célébrée l'année passée, le fut cette fois-ci avec la pompe accoutumée autrefois. La veille de cette fête, qui tombe (sur) le 26 octobre (7 novembre), entre deux et trois heures après midi, le prince se rendit, outre son cortège ordinaire, avec une suite nombreuse de boyars à l'église de saint Démètre (plan de Bukarest, no 44) ²⁾, pour y faire sa dévotion d'usage. À la

1) Clerul.

2) Lipsește această parte. V. numărul precedent.

Métropole on exposa le corps du saint, qui put être visité et fut visité toute la soirée, à la lueur de plusieurs centaines de cierges allumés. On ne voit que la main du saint; tout le reste est couvert de ses ornements. Je vis la main de ce saint. Les os n'en sont, ou paraissent, couverts que d'une peau noire. J'ignore si le reste de Sa Sainteté a la même couleur. Le lendemain, jour même de la Saint-Démètre, le prince fut à la Métropole, avec tout son cortège, pour faire sa révérence au saint. Le 10 novembre (19 octobre), une autre cérémonie religieuse eut lieu. L'église du monastère de Sarendar, n° 10¹⁾, possède une image miraculeuse de la Sainte-Vierge. Cette image, du temps de la révolution, fut mise en sûreté à Cronstadt; depuis, on la transporta à Tirgovesti, et, le jour indiqué, elle fut processionnellement introduite à Bukarest. Cette entrée fut à peu près égale à l'entrée solennelle du prince. On y voyait figurer les mêmes autorités avec leurs suites, mais sans leurs drapeaux nombreux, et, si les Turcs et les queues de cheval du prince y manquaient, ou y vit paraître, en revanche, un millier de prêtres, ornés de leurs vêtements sacerdotaux, un plus grand nombre d'artisans, de marchands et boyars, à pied et à cheval; les chevaux de selle du prince, avec leurs harnais décrits dans mon n° du 6 novembre²⁾; et, si lors de son entrée solennelle, le prince n'était précédé que de deux de ses fils, ce jour-là tous les quatre le précédaient à cheval, marchant pair-à-pair.

À Kolentina (voy. plan de Bukarest), la campagne du prince³⁾, se trouve une petite église, conformément à l'usage, car ici la piété et même la morale chrétienne consiste dans les murs, les ornements, les dons faits aux églises, une foule de prêtres ignorants et immoraux, avec peu d'exceptions. La conséquence en est qu'à peu près le tiers de la Valachie et de la Moldavie passa peu à peu aux nombreux monastères, suffragants d'autres monastères, soit du Mont-Sinaï, dans l'Arabie-Pétrée, soit d'autres monastères de l'Orient, avec lesquels ceux d'ici doivent partager leurs revenus considérables. Combien cette exportation du numéraire fait-elle tort au pays, qui en manque, s'en plaint et donne toujours! Ces revenus s'augmentent par les dons de la piété, comme par le produit du crime: dans ces pays le grand et le petit peuple, et même la populace, plus irréligieuse encore, croient que tous les crimes, et même le fratricide, s'expient en baptisant et fondant une nouvelle église ou en donnant aux prêtres ce que leurs facultés économiques veulent bien permettre. Cette église de Kolentina fut pillée par les insurgés, au nom de la religion, et endommagée plus ou moins par les Turcs. Le prince la fit réparer, ainsi que sa maison de campagne. Cette église devait être nouvellement et solennellement bénie. On avait annoncé cette fonction à plusieurs reprises, quand enfin, le 13/1 novembre, on dit que cette cérémonie avait lieu. Je m'en étonnais, car, le 10 novembre (29 octobre) au soir, avait commencé une tempête très forte et que précisément ce jour elle était à un degré très haut. Cette tempête, [qui] à ce que j'appris depuis, coûta la vie à plusieurs milliers de brebis, fut d'autant plus sensible, que, le 10 novembre au matin encore, nous jouissions d'une température chaude pour la saison et d'un temps superbe, qui se changea tout à coup dans un froid rigoureux, qui cependant ne dura dans toute sa force que jusqu'au 16, où la cessation du vent nous laissa un temps nébuleux. Aussi le prince n'avait-il pas jugé à propos de faire la grande cérémonie de se rendre à cheval et avec tout son cortège à Colentina; ne pouvant aller que très lentement, il lui aurait fallu une heure et demie être exposé au vent Nord-Nord-Ouest, entrecoupé par la neige et un froid très rigoureux. Mais, en revanche, il commença à nommer aux grandes charges de la principauté, conformément au rapport que je vais avoir l'honneur de soumettre, sous [le] n° 524).

Le 20/8 du courant, une nouvelle cérémonie religieuse eut lieu; c'était la fête de [la] Saint-Michel. Derechef le prince se rendit avec la pompe ordinaire à l'église de

1) Din plan. V. p. 191 n. 2.

2) V. p. 183.

3) V. n° CLXXIX. p. 137 și Aricescu, I, 159.

4) V. n° CCLIX.

Saint-Archange, au monastère Gretshi ou Gretshilor (plan de Bukarest, n° 23). Il y a beaucoup de personnes dans ces pays qui se nomment Mihaï ou Mihal et, en langue française, ils se font appeler Michel. Mais il est remarquable qu'en langue moldave et valaque, Michel signifie fourbe. Cela donna occasion à une dame moldave de se trouver extrêmement offensée, en entendant que le maître de langue française appelait son fils M. Michel.

J'ai remarqué que le prince ne manque aucune occasion à faire paraître sa piété, que quelques personnes prétendent être toute nouvelle. Quoi qu'il en soit, je ne peux que l'approuver.

CCLXII.

Kreuchely câtre von Miltitz, despre afacerile mitropoliei.

1822,
24 Novem-
bre.

. . . . Lors du départ de Son Éminence le métropolitain Dionisio, les boyars régents d'alors posèrent le protosingélos de la Métropole, aussi Dionisio, en qualité de vicaire ou administrateur de la Métropole. Lors de l'arrivée des troupes ottomanes, ce protosingélos fut déposé et à sa place vint Monseigneur Bénédict (*sic*), évêque de la Troade (*Troados*). Il gouverna la Métropole jusqu'à ce moment, de manière à ne donner aucune plainte à personne (en tant que parvint à ma connaissance), excepté au métropolitain, auquel il n'expédia pas autant d'argent que Son Éminence désirait. Les excuses se fondaient sur les circonstances du temps, de toutes espèces et de tout genre : diminution des revenus et dépenses extraordinaires, auxquelles la Sainte Métropole fut soumise depuis le commencement des événements qui désolèrent ce pays. Mgr. Troados ne manque pas d'esprit, et sut, plutôt bien que mal, contenter tout le monde. Mais l'état présent des choses rendant un changement nécessaire, et Mgr. le métropolitain, malgré les invitations du prince, refusant toujours de revenir, *sous prétexte de santé*, Mgr. Troados fut déposé le 6 et à sa place on nomma l'évêque actuel de Bouzéo, Mgr. Gerasim. Le prince ordonna cependant que Troados ait son logement et tout son nécessaire à la Métropole, et même qu'il jouisse d'une pension analogue à son rang, jusqu'au moment où les circonstances permettront au prince de lui donner un bon monastère. Le 3, les boyars furent derechef rassemblés à la Métropole, pour (à ce que je pus apprendre) aviser au paiement de 4 millions arriérés, qui pèsent sur le pays. Si l'on me demandait, je saurais de suite payer cet arrérage : du revenu des terres des boyars obstinément absents. Le pays est tranquille, le prince est ici, et pourtant ils ne reviennent pas, conformément à leur promesse. Hé bien ! Quels revenus consumeraient-ils dans un pays étranger, où ils sont sans cesse influencés par des agents étrangers ¹⁾ ?

1) Cf. pentru acest raport Erblceanu, *Cron. grecă*, LII — III.

CCLXIII.

1822,
30 Novem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea cursului monedelor.

La 23, se răspândește zgomotul «que le cours de Bukarest allait être mis de pair avec celui de Constantinople»; mișcare, printre Lipscanî mai ales, «qui donnent le ton aux autres . . . Déjà le 23, mais plus encore le 24, on avait de la peine à changer les monnaies d'or et d'argent, et les Lipskains menacèrent même, le 25 au matin, de fermer leurs boutiques.» La 25 dimineața, notă oficială anunțându-î noul curs al monedelor.

«Avant l'époque où les monnaies commencèrent d'avoir un cours trop disproportionné, on ne voyait que des paras; même des paiements très considérables ne se faisaient qu'en paras, mais, depuis plusieurs mois, ils disparurent entièrement, si bien que très souvent, même presque toujours, on se trouvait dans le plus grand embarras; pour changer seulement une *rubie* ou une pièce de 20 kreutzer d'Allemagne, il fallait acheter quelque chose.» Marele-Logofăt anunță lucrul consulatului (11 Novembre). Ordin imperial; cursul același ca și «in den übrigen Provinzen» ale Turciei.

Piaster — Para.

8 * , das ist acht . . . der Stambol¹⁾.

CCLXIV.

1822,
30 Novem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre distribuirea boierilor.

. . . . Le 24 du courant, le prince procéda à une nouvelle promotion. Le vornik Skarlat (Charles) Gradestiano, homme d'un esprit contrariant et qui, durant la présence de Théodore Wladimiresko, exerçait la charge d'aga, etc. fut nommé au poste de troisième vornik²⁾.

Le vornik Fotaki (Photios) Sterbey-Draganesko, homme d'un caractère paisible et qui durant toute la révolution vécut tranquille ici, fut fait quatrième vornik³⁾.

Le vornik Ioanitză Sterbey-Draganesko, frère du précédent, qui a l'avantage sur son frère de parler les langues latine et italienne et revint depuis peu de Cronstadt, fut fait membre du tribunal des vélitch (grands), mais sans kaftan.

Le grand-klotshar Falkoyano fut fait logothète d'obitsheï, c'est-à-dire des anciens usages passés en lois coutumières.

Le ci-devant grand-logothète Mihalesko-Kostinoy (le même qui fut troisième kaï-makan)⁴⁾ reçut la charge de *vigil*-vornik de la vornitshie de *koutia*, et donc n'en prit pas le kaftan.

La *koutia* est l'office qui a sur lui l'inspection des orphelins, et il est, en même temps, sous les ordres du prince, le distributeur des aumônes, pour lequel[le]s est fixée une somme payée par la vestiérie.

1) V. Șăineanu, *Elemente turcești în limba română*, (București, 1885), 95.

2) Cf. Aricescu, I, 183.

3) V. *ibid.*

4) V. n° CCXXXI, p. 171.

Le prince paraît décidé de vouloir continuer la distribution des charges, sans plus attendre le retour des boyars absents. M. de Kimpiniano ¹⁾, logothète du département des Affaires-Étrangères, me fit une visite le 26 et m'apprit que les fonctions de ce département, dissous durant tout le temps de la révolution, reprendra ses fonctions (*sic*) le 2 décembre (20 novembre).

On prétend que le prince d'ici soit dans la même idée, relativement aux propriétés des monastères étrangers et qu'on vit déjà le calcul à 5 millions. Cependant, je n'ai pas encore sur cela une relation positive ²⁾.

Depuis quelques jours, on nous menace de la peste . . . Une maladie épidémique, mais non pas contagieuse, fit mourir un plus grand nombre d'individus qu'on n'était accoutumé à voir mourir en automne.

CCLXV.

Kreuchely (*sic*) câtre von Miltitz, despre afacerile din Moldova.

1822,
30 Novem-
bre.

. Der neue k. k. österreichische Agent ³⁾ . . . hatte, den 4/16 (?) October, seinen feyerlichen Einzug und Audienz beym Fürsten. Es begleiteten ihn von k. k. Seite der Herr von Kantemir ⁴⁾, der Baron Hiller ⁵⁾, der Dragoman Dagonf-zky, der englische Dragoman Rosolino ⁶⁾ und ein gewisser Herr Beroni, in Uniform, unter dem Vortritte von sechs der k. k. Unteroffizieren. Der Ferman ward vorgelesen. Hierauf hielt der Herr Agent eine Anrede in französischer Sprache; da jedoch der Fürst weder französisch, noch lateinisch versteht, ward es ihm durch den Praesidenten des Departement der auswärtigen Angelegenheiten, Vornick Andronaki . . . Donitz, ins Moldauische übersetzt. Jedoch der Herr Secretär von Kantimir hatte die vollkommene Übersetzung in Bereitschaft, und übergab sie dem Fürsten.

Der Fürst hat zweymahl die grossen Bojaren zur Rückkunft aufgefordert, und, ausgenommen die beyden Gross-Logofetten, Tsunto Balsch ⁷⁾ und Demitre Sturdza, kam kein grosser Bojar zurück; sie wollen nemlich die Entscheidung des Congresses in Verona ⁸⁾ abwarten.

Noch merkwürdiger ist, dass in Briefen, welche der Fürst aus Kischinof erhielt, die Bojären so weit gehen, ihm nur seinen gewöhnlichen Bojären-Titel, nicht aber das Praedicat Hoheit («Domne») zu geben. Übrigens hatte der Fürst, den 26-ten dieses, noch zu Keinem der grossen Aemter ernannt und alle Stellen auf dem Fusse belassen, wie er dieselben gefunden hatte. Der grössere Widerstand der moldauischen Bojaren vor denen wallachischen, glaube ich nur den nähern Verbindungen mit Bessarabien, und auch zum Theil ihren dortigen Besitzungen, zuschreiben zu dürfen, wodurch sie natürlich um so leichter in der Lage sind, die Ereignisse, die selbe vielleicht hoffen, abwarten zu können.

1) Costachi? V. Ghica, o. c., 6.

2) Cf. Xenopol, VI, 183-4.

3) Lippa.

4) V. n° CCXCIX, p. 150.

5) V. n° CLXXVIII, p. 136.

6) V. p. 63.

7) V. p. 146.

8) V. n° CCLXX, p. 146.

Der Fürst der Moldau hat noch, eben so wie der der Wallachey, grosse Rückstände in Constantinopel und Silistrien zu bezahlen.

Die Güter der griechischen Klöster in der Moldau, so wie die Güter aller Griechen, mit Ausnahmen jener, welche die vorigen zwey Kaymakamen, Vogoridy und Negri, haben dürften, werden alle auf drey Jahre für Rechnung des Fürsten verpachtet. Der Ertrag aller dieser Güter ist für das erste Jahr *anticipando* zu zahlen, und auf 730 tausend Piaster berechnet werden ¹⁾.

Ausserdem müssen die grossen und grössern Bojaren, die sich in Jassi und in der Wallachey befinden, eine Summe von 10.000 bis herab auf 5.000 Piaster, die kleinere aber von 1.000 bis herab auf 500 erlegen.

Der türkische Befehlshaber in der Moldau, Aip-Aga ²⁾, soll nicht allein sehr strenge Mannszucht unter seinen Leuten, sondern auch selbst unter denen Rajas halten, so zwar, dass er neulich im Begriffe war, wegen einer Erpressung von drey Rubie, einem Diener der Agie den Kopf abschlagen zu lassen, und, ohne die schnelle Ankunft und dringende Vorbitte des Aga, auch richtig hätte abschlagen lassen. Eben so strenge Mannszucht hält auch hier der ottomanische Befehlshaber, Hassan-Bey, jedoch nur mit seinen Türken

CCLXVI.

1822,
4 Decem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre pretinsa ivire a ciumei.

(Zgomote de ciumă, de mai multe săptămâni. Anghină este multă, dar nu ciumă. Știrea că ar fi izbucnit într'un sat lângă Pitești se dovedește falsă.) Après tous les maux qui ont désolé ces malheureuses contrées, il ne faudra plus que ce fléau, pour achever leur ruine; et particulièrement à moi, au cas d'un malheur pareil . . . , il ne me resterait plus qu'à me brûler la cervelle

(Archive, Rep. 81, VI, 93)

CCLXVII.

1822,
7 Decem-
bre.

Harte către Kreuchely, despre boierii date în Moldova.

La 3, s'aũ dat funcții ³⁾. Logofeți-Marî: vornicul Constantin Catargiu, spatarul Costachi Crupenschi; Marî-Vornici: hatinanul Lascarachi Sturdza, spatarul Vasile Rășcanu, spatarul Gheorghe Miclescu; aga Ioniță Greceanu, Mare-Postelnic; aga Gheorghe

¹⁾ V. n^o CCLXIV, p. 195. Cf. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 405—6; *A. Fr.*, II, 711.

²⁾ Cf. *Inst. A. Fr.*, II, 657.

³⁾ La 2, după *Jurnal* (20 Novembre st. v.), s'a făcut căsătoria (terzâhatul, greșit tafigihatul) boierilor. *Jurnal*, 449 (cf. ediția Drăghici, II, 163)

Buhuș, hatman; spatarul Vasile Roset, vornic de obște; Banul «Iuon Tanko,» 1) vornic de târg; căminarul Constantin Cerchez, hatman de Prut 2); aga Costachi Aslan, vornic de poartă; Neculaî Milo 3), Mare-Spatar; căminarul Constantin Carp, Mare-Ban; spatarul Dumitrachi Beldiman, postelnic titular; comisul Teodor «Buhesch,» 4) agă titular; căminarul Constantin Vârnav, spatar; căminarul Ienachi Crupenschi, «zum Armasch; Herr Janaky Kostaky, zum Kommis . . . So weit waren denn die sämtlichen Chargen ausgetheilt worden. und nur noch die des bisherigen Wisternik Petraky Sturza, nebst der des bisherigen Aga, Jon Bryesku 5), dürfte, entweder in kurzer Zeit bestätigt werden, oder eine Veränderung erleiden.»

CCLXVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre o caricatură politică.

1822,
14 Decem-
bre.

(A r fi la București o caricatură săpată în aramă. După cât aude,) die Zeichnung stelle auf einer Seite den gehängten Patriarchen vor, und unter ihm ein Haufen gemordeter Christen, nebst Türken, die die Metzelung fortsetzen; dabey die Inschrift: «*So behandeln wir die Christenheit.*» Gegen die Mitte sitzt der Gross-Herr auf einen Leibstuhl, unter welchen verschiedene Schriften sichtbar sind, wobei steht: «*Tractate mit den christlichen Mächten.*» Neben dem Gross-Herr steht ein gewisser Lord und reicht ihm Papier zu einem gewissen Gebrauch; dabey steht: «*Britischer Stolz.*» Aus der Rocktasche des edlen Lords schauen drey Papier-Säke heraus, auf welchen steht: «*Zucker, Coffe, Pfeffer.*» Unter den Füßen Seiner Herrlichkeit liegt ein Blatt Papier mit der Inschrift: «*Menschheit.*» Ein dabey stehender Hund hebt den Fuss und verrichtet das Nöthige auf das Blatt. Weiter sitzt, mit tüchtigen Eselsohren geziert, der österreichische Beobachter, mit dem Fernrohr in der Hand; beobachtet was vorgeht; oben ihm steht: «*Pascha von drey Eselsschweiften.*» Ein Wegweiser streckt seinen Arm aus gegen Constantinopel, dessen Ansicht im Hintergrunde liegt, etc., etc. (Săpată la Lipsca.) Ausser dem Gesagten, wird noch behauptet, dass, [an] der andern Seite des Grossherrn, dem edlen Lord gegenüber, der Graf Lutzow 6) steht, Alles mitansehend, aber gleichgültig bleibend.

1) Dancu?

2) Funcție făcută de Calimah și necesitățile de paza noului hotar de spre Basarabia. Drăghici, *l. c.*

3) Milo.

4) Buhuș.

5) Brătiescu.

6) Internunțitul înlocuit.

CCLXIX.

1822, Kreuchely câtre von Miltitz, despre sfințirea bisericeii de la Colentina,
14 Decem- convorbiri politice și purtarea Turcilor.
bre.

... Le samedi, 30/18 novembre, le prince fit procéder à la bénédiction de son église de Kolentina; cependant avec moins de pompe qu'on ne s'y était attendu. Le même jour, le chef de la garnison ottomane, Hassan-Bey, dina avec lui, à Kolentina. À cette occasion . . . , ni lui, ni le Divan-Effendi, ni Nouri-Effendi, se mêlent (*sic*?) aussi peu des affaires du pays que s'ils n'existaient pas ici. Tout aussi peu paraît s'en mêler le Valisi-Pacha de Silistrie. Parmi les boyars cependant, il y a toujours un mouvement continuel. Mais non seulement l'ambition des charges et l'esprit d'intrigue, devenu presque aussi naturel aux Valaques qu'il l'est aux Grecs, paraissent le fomenter; mais tout autant, si non plus, la crainte, d'un côté, et l'espérance, de l'autre, que le repos, dont nous jouissons, ne soit que momentané, que les affaires ne resteront pas sur le pied actuel, que, dans aucun cas, elles ne pourront rester ainsi; ces idées sans cesse augmentent les inquiétudes. Leurs yeux sont fixés sur le congrès de Vérone, et jamais le nom de cette ville, depuis le premier moment qu'ici l'on commença d'étudier la géographie jusqu'à ce jour, ne fut prononcé si fréquemment que depuis l'instant qu'on apprit qu'un congrès devait s'y tenir. Ce nom retentit si souvent, que même la lie du peuple le connaît, si même il ne conçoit pas si c'est une ville ou bien le jardin de la reine d'Otaïti, qu'il ne connaît pas. Il est nécessaire de savoir qu'à Bucarest *tout est politique; tout parle diplomatie*.

Les Grecs et, par eux, les Valaques commencèrent à parler politique à l'époque de la révolution française, cette hydre. La dernière guerre entre la Porte et la Russie leur donna beaucoup d'exercice, car on prétend que les officiers russes possédaient une terrible politique, lorsqu'il s'agissait de prendre d'assaut la place de nos dames gréco-valaques, qui sont si difficiles à conquérir . . . Depuis ce temps, la politique des habitants de ces pays fit d'horribles progrès. Je pus m'en apercevoir, et malheur à qui oserait en douter! car ce serait les attaquer du côté le plus sensible. Mais enfin la révolution, qui étendit sur nous ses effets bienfaisants, porta cette science profonde au plus haut degré, si bien que même le rabot du menuisier et les ciseaux du tailleur paraissent avoir été à l'école de la noblesse du pays et de plusieurs étrangers de marque. Au reste, cette politique . . . tend, en général, à la faveur des Grecs et, près de la majeure partie, avec beaucoup de partialité.

Tout comme j'avais pris la liberté de le prédire dans mon rapport n° . . . (*sic*) du [15] mai a. c., l'esprit de parti ne cesse de diviser les boyars et les divisera aussi longtemps qu'un d'entre eux gouvernera ce pays. Les petits veulent être grands et se croient être fondés en droit; et les grands se demandent: «pourquoi n'est-ce pas moi qui suis prince?» et la majeure partie, espérant le devenir enfin, cherche plus que jamais d'acquiescer, *per fas et nefas*, les moyens nécessaires pour acheter les personnes qui pourront servir à leur élévation. Le prince se voit tourmenté par les prétendants ambitieux et, lors même qu'il aura nommé à toutes les charges, l'on continuera de caboter, afin de culbuter les individus en fonctions et s'élever à leur place. Ce que je viens d'avoir l'honneur d'avancer, se justifiera par les événements futurs, et je ne crois pas trop risquer, si je hasarde d'être pour le prince un prophète de sinistre augure.

Par l'office n° . . . (*sic*) du [5 mars], la légation de Sa Majesté daigna m'honorer de la demande, si je croyais qu'une garnison ottomane fût nécessaire ici, pour la tranquillité du pays, et, dans mon respectueux rapport du [15 (?) mai ¹⁾], j'eus l'honneur de dire que

1) V. n° CLXXX, pp. 137—8; n° CCV, pp. 153—4.

oui. Aujourd'hui j'ose aller plus loin encore, et dis que cette garnison turque est, pour le présent moment, indispensablement nécessaire à la tranquillité publique, et que, sans cette garnison, qui en impose, je ne réponds pas que, malgré les efforts du prince, la Valachie ne soit, dans ce moment déjà, le théâtre d'une seconde insurrection. On fut même jusqu'à prédire que, dans quatre à cinq mois, ce prince ne régnera plus. Les esprits sont montés, les Grecs et leurs partisans sont actifs et nombreux, et les cruautés commises sans cesse, à ce qu'on prétend, par les Turcs, indignent même les étrangers et les unissent au parti grec.

Au reste, la garnison turque, que nous avons ici dans ce moment, est si docile et si tranquille, qu'on ne s'aperçoit même pas qu'il y ait des Turcs dans la ville . . .

CCLXX.

Kreuchely către von Miltitz, despre ajutorul dat de țar pribegilor, 1822,
vestea despre războiul cu Rușii, înlocuirea lui Pini și arestări la Vidin. 14 Decem-
bre.

(La 7 Novembre dimineața, Giacomelli ¹⁾ îi spune că vornicul Dudesco ²⁾ a primit o scrisoare de la ginerele său, maiorul rus Cariboglu ³⁾, care spune că Pini ar fi fost rechemat din Sibiriu și exilat. Știrea a fost contrazisă. Atâta știe că generalul-major rus Laptofi, care stătea în București încă de înaintea sosirii sale, care poartă ordinul «pour le mérite», care vorbește numai rusește și care nu i-a înnapoiat visita, ar fi chemat să-l înlocuiască. «C'est une vieille nouvelle.»)

Plusieurs lettres de Cronstadt portent la nouvelle que l'empereur de Russie avait derechef assigné une somme de 180.000 roubles, pour secourir les boyars qui se trouvent en Transylvanie, et ces nouvelles portent encore la circonstance que c'est M. l'aga Aléko de Vilara qui en soit le caissier ⁴⁾. Est-ce vrai, ou les boyars de Cronstadt, etc. ont-ils répandu uniquement ce bruit pour faire voir qu'un grand monarque s'intéresse à leur sort et les soutient dans leur désobéissance à la volonté de la Porte et les ordres du prince? C'est ce que je ne puis approfondir encore. Ce que pourtant je crois être positif, est que, si même l'empereur Alexandre leur faisait des avances, c'est qu'il est très persuadé que les mosquées (terres seigneuriales) des boyars lui seront les garants du capital, vu que sa commisération sera basée sur des quittances dûment stylisées et qu'il saura faire valoir en son temps. Cependant une personne qui a une correspondance suivie avec Cronstadt et dont je voulus savoir la vérité du fait, m'assura qu'il ne pouvait le croire, vu qu'il venait de recevoir une lettre, dans laquelle on ne lui fait aucune mention de ce fait, ce que pourtant on n'aurait pas omis, si la chose existait. «À moins», dit-il, «que l'empereur ne veuille qu'on en tienne le secret.» Derechef on nous régale de la prochaine arrivée des Russes. Ces nouvelles mettent tous les Grecs

1) Secretariu al consulatului. V. n° CXXII, p. 95.

2) V. n° CCV, p. 153.

3) V. *ibid.* și n. 7.

4) Cf. A. Fr., II, 672-3.

et les Valaques en terreur ou belle espérance; cela dépend des passions. Ce qui confirme ce bruit fut l'accident terrible qui vient d'arriver à Vidin. On se contredit fortement dans les relations, et naturellement qu'ici aussi, elles sont modifiées ou amplifiées, d'après les différentes passions personnelles. Le 12 encore, l'Agence d'Autriche, malgré qu'elle a un staroste à Krayova et tant d'autres moyens à sa disposition, ne sut encore rien de positif. Tout ce que je pus apprendre de plus vraisemblable sur ce fait, est qu'une caravane de marchands grecs sont (*sic*) arrivés à Vidin. Ils furent suspects, ou bien rendus suspects au pacha. Il les fit visiter exactement, et l'on trouva sur eux plusieurs lettres pour Bukarest, etc. Dans une de ces lettres, il est dit, entre autres : «Hâtez-vous de nous faire tenir telle quantité de zibelines (samours); nous les attendons avec impatience, et surtout n'oubliez pas de nous envoyer avec eux les mulets que vous savez.» Le pacha fit venir Mustapha-Effendi, c'est-à-dire le ci-devant M. de Samourkass, dernier kaïmakam de Krayova et fils du précédent ¹⁾. Il lui demanda ce que cela pourrait bien signifier. Le nouvel Mustapha-Effendi lui dit que par les samours on entendait les Russes et par les mulets on entendait les Valaques, les Moldaves et les Bulgares. Le pacha rapporta le tout à la Porte, et, en attendant, il fit arrêter ces négociants et leur suite. Le bruit s'en répandit à Bukarest. Un certain Panajotti, fabricant de liqueurs d'ici, avait un frère au nombre des arrêtés. Il s'adressa au prince, pour le prier de vouloir coopérer à la délivrance de son frère. Le prince s'excusa, dit-on, ne pouvant se mêler d'aucune affaire hors de son ressort immédiat. Panajotti s'adressa à Hassan-Bey et au Divan-Effendi, qui, tous deux, dit-on, lui donnèrent des lettres au pacha et intercédèrent pour ce frère à Panajotti, qui lui-même partit pour Vidin, muni de 10.000 piastres. On prétend que le pacha était disposé à lui donner son frère, quand, la nuit même, vint un courrier de Constantinople, qui apporta l'arrêt de la mort de tous les individus arrêtés. On les fit partir la nuit encore de Vidin, et, à une lieue de cette ville, avant le lever du soleil, on coupa la tête à tous. Panajotti se sauva, en tremblant. Très diversement on nous assure le nombre des individus tués : 12, 17, 18, 27 et 29; et, jusqu'à ce jour, le nombre n'en est pas positivement connu ici. Quant à M. de Samourkass ou Mustapha-Effendi, le même ordre porte qu'il devait être transféré à Adrianople. Mais bientôt la nouvelle se répandit et fut soutenue, qu'à la seconde poste, on lui avait pareillement tranché la tête. Cependant, des voyageurs prétendent l'avoir rencontré sain et sauf à douze stations de Vidin, sur la route d'Adrianople, ce qui me paraît plus probable. Quoiqu'il soit, si non sûr, comme les Turcs le prétendent, du moins très probable, que tous ces individus aient été des émissaires grecs, néanmoins cet événement cause ici, même parmi les étrangers, une sensation très désagréable, et indisposa contre le gouvernement ottoman plus qu'on ne l'était auparavant.

1) V. A. Fr., II, 662.

CCLXXI.

C. Țincu¹⁾ către Kreuchely, despre o călătorie în Moldova.București,
15 Decem-
bre
1822.

Pastorul Harte i-a deschis ușa cu greu. A fost în gazdă la «l'auberge dite kam hongrois.» A găsit cu greu un han mai bun, «par raison de la grande destruction de Jassy.» Ducea destituirea lui Raimondî («sa dimission»). A fost la Curte, cu Harte, pentru a duce scrisoarea baronului. Când Domnul a venit, «à vous parler directement, il m'a ordonné ce que je devais vous dire de sa part, il se leva, se découvrit et, sa kolbak en main,» etc. Una din cele mai mari nenorociri ale Moldovei, zice el, e că l-a pierdut pe Kreuchely: să vie să-l vadă la Iași. Apoi își acopere capul. «Les passages des collines près de Jassy sont très dangereux lors d'un mauvais chemin, et surtout pendant la nuit et sans clair de lune.»

CCLXXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre relațiile lui Sturdza cu noul Agent austriac. 1822,
28 Decem-
bre.

Se zice că Domnul Moldovei nu e mulțumit cu noul Agent austriac²⁾ și nu vrea să recunoască pe Rossolino³⁾.

CCLXXIII.

Kreuchely către Miltitz, despre schimbarea caimacamului Olteniei și numirea de boieri. 1822,
28 Decem-
bre.

(A făcut)⁴⁾ le rapport du mécontentement des boyars de la Petite-Vlachie, lorsque le prince leur donna M. de Nintshulesko pour kaïmakam; quoiqu'ils devaient se soumettre, ils ne cessèrent cependant jamais d'intriguer. Une mission après l'autre tourmentait le prince, qui, bombardé de tous côtés, rappela M. de Nintshulesko et à sa place nomma M. de Kimpiniano, qu'il venait de faire Grand-Logothète du département des Affaires-Étrangères⁵⁾. Je suis fâché que nous ayons perdu M. de Kimpiniano. Il est du nombre des boyars que j'estime le plus, tant relativement à ses connaissances que particulièrement aussi à son caractère moral. Mais voilà donc que le

1) Dragoman al consulatului prusian din București. Harte-l numește, la 28 Decembrie, «un tîner modest și de talent»

2) Lippa.

3) Dragomanul fostului vice-consulat englez din Iași. V. n° CCLXV, p. 195.

4) V. n° CCXL, pp. 176—7.

5) V. p. 190.

prince rappela M. Nintshulesko et nomma un autre kaïmakam, mais non pas un boyar du Banat, comme les Krayovaniens l'avaient prétendu. J'écrivis à M. de Kimpiniano la lettre accluse, pour lui recommander les sujets et protégés qui pourraient se trouver dans cette partie de la principauté, confiée à son gouvernement. En place de M. de Kimpiniano, le département des *străini* (étrangers) fut confié à M. le vornik Nestor, dont on dit beaucoup de bien, que je ne puis confirmer jusqu'à présent, et que je n'ai pas l'honneur encore de connaître assez particulièrement. On le loue beaucoup; voyons ce qu'il fera. Au reste, c'est un homme qui a des connaissances, et feu le prince Alexandre Soutzo lui avait confié la rédaction d'un nouveau code qu'il voulait donner à la Valachie.

Le prince continue de nommer peu à peu à toutes les boyaries qui manquent encore.

CCLXXIV.

1822, ... Kreuchely către von Miltitz, despre vanitatea boierilor și amestecul
28 Decem- in administrație al Turcilor din Moldova.
bre.

. . . . D er Zwiespalt unter den Bojaren herrsche, und dass überhaupt der Dünckel bey ihnen ¹⁾, seitdem sie einen Moldauer zum Fürsten erhalten, weit höher noch gestiegen seyn solle als wie hier; welches mir um so wahrscheinlicher vorkömmt, als von jeher die Moldauer sich in Adel und Bildung über die Wallachen erhaben glaubten, obschon die Letzteren die Ersteren, nach dem moldauischen Wappen, *Kap di Bo* . . . nannten. Was würde es seyn, wenn alle die fehlenden, in der Bukovina und in Bessarabien zerstreuten Grossen gegenwärtig wären?

Ich weiss bestimmt dass die hier in Bukarest anwesenden Türkenhäupter den strengsten Verbot haben, sich in die innere Verwaltung des Landes zu mischen, und nur für die öffentliche Sicherheit zu wachen. Eben so ist es ausser Zweyfel gesetzt, dass sich, weder Hassan-Bey Kavanoş-Oglu, noch auch der Divan-Effendi in selbe mischen. Ganz anders scheint es in der Moldau zu seyn, denn, so viel mir . . . hinterbracht wurde . . . , so verlangt der türkische Befehlshaber in der Moldau, Ip-Aga ²⁾, vereint mit dem dortigen Divan-Effendi . . . (*sic*) ³⁾, die Abwechselung von siebenzehn in wirklichem Dienste stehenden Boyaren. Das ganze Verfahren dieser zwey Individuen scheint nichts als Gelderpressung zum Ziel zu haben. Der Moldauer Fürst soll bereits an Mehemet-Pascha von Silistrien geschrieben und sich diessfalls in bestimmten Ausdrücken beschwert haben. (Răspuns necunoscut încă.)

1) La boierii din Moldova.

2) V. și pp. 188 (nº CCLVIII), 203 (nº CCLXXXVI).

3) Ibrahim-Naabi. *Jurnal*, 446.

CCLXXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre purtarea la Iași a baș-beșli-agei, 1823,
Aîp-Aga. 14 Ianuar.

. Une personne digne de foi . . . me rapporta de nouveaux faits contre Aîp-Aga, Bache-Bécheli-Aga de Jassi. On me référa que l'aga Nicolai Rosnovan, fils du Grand-Vestiar de ce nom ¹⁾, et un autre boyar, qu'on ne sut me nommer, étant revenus de Kisinov à Jassi, furent reçus par Aîp-Aga d'une manière si effrayante qu'ils regagnèrent aussitôt le Prut. De plus, que ce même Aîp-Aga exigeait du prince la déposition de dix-huit boyars en fonctions, pour être remplacés par d'autres plus à son gré, et que plainte en avait été portée par le prince au pacha de Silistrie

CCLXXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea consulului-general frances, 1823,
Hugot, și focul de la consulatul Franciei. 14 Ianuar.

(A sosit prin Brașov, la 31 Decembre, Hugot, «consul-général de France.» E primit de Domn la 2, în audiență privată; la 5, în cea solemnă,) dans la voiture du prince, à quatre chevaux. Dans les autres voitures, attelées de deux chevaux, se trouvaient le chancelier, M. Tancoigne ²⁾, et le dragoman, M. Tschalig, avec les principaux sujets de Sa Majesté très-chrétienne. Le second-spadar et le . . . (*sic*) furent, à cheval et accompagnés d'une suite nombreuse, prendre M. le consul-général au consulat de France, pour le conduire à la Cour, où le prince le reçut sur le trône, avec les solennités d'usage ³⁾. Le même cortège reconduisit le consul chez lui . . . [Il] me paraît un homme très aimable, mais non pas content de son poste en Valachie. À peine a-t-il aperçu Bucarest qu'il lui déplait déjà, et il est à douter que l'avenir le ramène de l'opinion défavorable qu'il paraît s'en être formée. Que dirait-il s'il y avait passé ici la période de la révolution? (Foc se declară la el; «le peuple veut y voir un signe de la guerre.»)

1) Iordachi Roset.

2) Ținuse până atunci locul consulului-general.

3) V. pp. 43—5 și Hurmuzaki, *Supl. I*², 593—5.

CCLXXVII.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre partidele politice din Muntenia,
14 Ianuar. incapacitatea Domnului, chestia scutelnicilor și foamete.

. . . . M algré que le prince ait nommé enfin à la majeure partie des charges du pays, ce serait une erreur de croire que les intrigues aient cessé. Sinon pour le présent, on agit à la sourdine pour l'avenir. On peut accepter trois partis principaux: *le parti de la Cour*, *le parti valaque*, contraire à la Cour, *le parti grec*, contraire à tous les deux. Les deux derniers travaillent en tant que possible à la chute du prince, en tâchant de lui faire suivre un chemin qui tôt ou tard devra le conduire au précipice. Les Valaques, parce que quelques-uns des grands se voient déjà en imagination sur le trône, tandis que les autres, plus petits, espèrent leur agrandissement ou leur fortune en voyant régner un des premiers. Et cependant ce parti est divisé en autant de fractions qu'il y a de grands boyars, par leur rang, leur fortune ou leur influence momentanée; car chaque grand ici a ses clients. Les Grecs, parce qu'ils espèrent de revoir, par leur astuce et leurs intrigues, derechef monter des Grecs sur les trônes de ces deux principautés et, par là, parvenir de nouveau à maîtriser ces pays et en posséder les charges lucratives. Mais ce qui fait le plus de tort au prince est que le parti même que j'ai qualifié *parti de la Cour*, est entremêlé de ces deux que je nomme *parti valaque* et *parti grec*, et qui par là ne sont donc pas sincèrement attachés au hospodar, ni au salut de leur patrie et qui ne se sont fourrés dans le parti de la Cour, que pour mieux servir le leur, en servant en même temps leur intérêt personnel. Ceux qui sont vraiment attachés au prince, sont les membres de sa famille, odieux et enviés par les autres, et quelques individus qui de longtemps étaient liés à cette famille, parce qu'ils lui étaient redevables de leur fortune, ou du moins l'en espéraient, et en tiraient, en attendant, leur subsistance. Ici toute grande famille a ses clients, qui rarement lui sont infidèles: c'est une vertu qui paraît être en contradiction avec le caractère valaque et grec. L'admiration cessera, lorsqu'on voudra réfléchir que cette vertu doit son existence à l'intérêt personnel. Voilà donc que ce que j'ai nommé parti de la Cour, divisé en trois, sert très mal le prince, qui pourtant ne paraît pas s'en douter. C'est sans contredit une tâche pénible, même pour un prince favorisé par la nature et l'éducation, que de bien gouverner un État dûment organisé, et combien plus difficile encore pour un homme qui doit gouverner la Valachie au gré du Divan de Constantinople, mais entravé par les circonstances et jouet de tant de partis, divisés et dirigés par autant d'intérêts divers, doit en même temps ménager scrupuleusement (mais sans donner ombrage au Devlet) deux Puissances voisines et se conformer parfois aux désirs outrés de leurs agents. Dans ce cas se trouve, sans contredit, le hospodar actuel, qui doit lui-même sentir parfaitement qu'outre qu'il n'acquiesce jamais les connaissances nécessaires au poste éminent qu'il occupe par hasard, la nature même lui en refusa les talents indispensables. Sa volonté est bonne, mais la force lui manque, et la Porte finira par être mécontente, soit par les faux pas qu'on lui fera faire, soit par le jour auquel ses actions lui seront présentées. Les Turcs d'ici continuent de se contenter du rôle d'observateurs, et la discipline que le chef ottoman, Hassan-Bey, maintient parmi ses troupes, est, *sans contredit*, exemplaire

Durant la présence des Turcs et l'administration de M. Négri ou, pour mieux dire, du Divan valaque (car il ne faisait rien de sa tête, et peut-être la perdit par cette raison ¹⁾) on avait mis à deux reprises un impôt sur les sokotelniks ²⁾ et les poslushniks,

¹⁾ V. n° CXXXII, p. 172.

²⁾ Scutelnici.

les premiers à dix piastres, les seconds à cinq piastres, sous le titre *ajoutorinza* (secours). On donna ce nom, parce que légalement ces individus sont exempts de tout impôt, à l'exception des obligations dont ils sont redevables à leurs maîtres. On vient dans ce moment de leur en infliger un troisième et taxa les sokotelniks à vingt piastres et les posluhsniks à . . . (?). Si j'admets le nombre des sokotelniks à peu près à 15.000 et celui des posluhsniks à 5.000, cela fait pour le moment au gouvernement une somme de . . . (?) piastres. Joignant à cela ce qu'avant le règne du prince actuel on fit payer à ces individus, il en ressort une somme totale de . . . (?) piastres; probablement plus encore. Les circonstances du moment peuvent servir d'excuse à cette levée extraordinaire, mais les boyars s'en plaignent, car, disent-ils, comment pourrions-nous exiger de nos gens ce qu'on leur fait payer d'un autre côté? C'est un impôt qu'on impose à nous. Mais qui connaît le pays et ses manières ne sera jamais la dupe de ces exclamations et sera convaincu d'avance que ces Messieurs sauront parfaitement s'arranger de manière à n'y rien perdre. Il me semble que ce fait est tout aussi caractéristique relativement aussi au caractère patriotique des boyars, qui, exempts de toute rétribution, allèguent à chaque mot les pertes qu'ils ont souffertes ici par leur absence, les dépenses ruineuses occasionnées par leur fuite à Cronstadt, où, disent-ils, ils se sont ruinés.

Le petit nombre des boyars qui reste à Bukarest, fier de n'avoir pas quitté sa patrie dans le malheur, porte les mêmes plaintes, relativement aux sokotelniks et posluhsniks, et de ce qu'on n'avait aucun égard à leur résignation patriotique et aux périls qu'ils avaient encourus, tandis que les autres, disent-ils, s'amusaient tranquillement en Transylvanie. Mais les plus mécontents sont ceux qui, durant la révolution, n'ont occupé aucune charge et qui dans ce moment s'en voient frustrés encore au profit de ceux qui, dans le péril qui les menaçait jour et nuit, dormaient paisiblement sur terre étrangère; en un mot, le mécontentement est général. Et voilà donc qu'un prince valaque est tout aussi peu en état de contenter ces Messieurs que l'étaient autrefois les princes grecs!

La grande sécheresse produite par les chaleurs excessives qui caractérisaient l'été passé, et même l'automne, réduisirent les plus grandes rivières du pays en simples ruisseaux et mirent à sec bien des moulins. Le froid excessif qui nous accable depuis trois semaines ajouta à la détresse vraie ou simulée de la farine. Peu à peu le pain se rarifia, quelquefois le public n'en trouvait pas en abondance suffisante. Mais, vers les fêtes de Noël v. st., on se battait plusieurs fois aux boulangers pour avoir du pain, qu'on ne put pas trouver, les derniers jours principalement. Le prince sortit lui-même en ville pour donner les ordres nécessaires, mais son autorité ne put suffire; les boulangers voulaient profiter du moment et ne fournissaient pas la quantité nécessaire au public, et encore le pain était-il trop léger et mauvais. Bien des personnes en manquèrent. Enfin, le jour même de Noël, une foule fit retentir ses cris dans la cour de la maison de Hassan-Bey, et particulièrement figuraient des femmes avec les enfants sur les bras; le froid excessif ne put les retenir; la faim vraie ou supposée fut plus forte que lui. Hassan-Bey envoya le kiaya de sa maison, Moustaph-Aga, avec les suppliques qu'on lui avait présentées, chez le prince, qui s'effraya lorsqu'il vit entrer précipitamment ce bostantshi, avec une suite assez nombreuse. Mostaph-Aga, au nom de Hassan-Bey, doit avoir demandé au prince, comment il était possible que, sous un gouvernement légal et dûment organisé, le peuple manque de pain dans la capitale, tandis que sous l'occupation ottomane il se trouvait en abondance. Il remit en même temps au prince une quantité de suppliques relatives à ce grief, assurant que ce n'était pas le tout, mais qu'il n'avait pu se charger d'un plus grand nombre. Il se retira. Le prince, non seulement fut derechef en ville, pour donner les ordres nécessaires, mais l'orage tomba principalement sur l'aga actuel, M. Mihaïza de Philipescu, que la voix des uns accusait de négligence, la voix des autres de prévarication. Le prince lui ôta l'inspection des boulangers et soumit cette tribu à un staroste, dans la personne d'un certain Babik,

homme du métier, qui, dans une circonstance pareille, avait déjà occupé cette charge, sous le règne du prince Jean Karatsha ¹⁾. Depuis ce jour on trouve en ville le pain en quantité suffisante, mais j'ignore si, malgré les soins de Babik et (de) ses pouvoirs étendus, elle le (*sic*) pourra l'être à l'avenir, au cas que le froid excessif, qui le 11 au matin était monté au 19me degré de Réaumur, continuera de nous opprimer, ce qui, à plus d'un égard, serait un malheur pour la Valachie. Le public n'ignore pas que Hassan-Bey ou, comme on l'appelle assez communément, Kavanos-Oglou ²⁾, ne se mêle pas des affaires : n'en pourrait-on venir au soupçon que cette foule, qui lui porta tant de réclamations ce jour-là et paraissait être concertée, ne fût instiguée par l'un des partis contraires au prince?

CCLXXVIII.

1823, Kreuchely câtre von Miltitz, despre focuri în București.
14 Ianuar.

. . . . La nuit du 29 au 30 décembre, le feu éclata dans trois différents faubourgs de la ville, sans s'étendre cependant au delà des maisons d'où il sortit. Si les Turcs auraient été ici, on n'aurait pas manqué de dire qu'ils l'ont mis expressément. Le 1er, il y eut le feu au consulat de la France, qui fut éteint aussitôt. Mais le 11, environ 9 heures du soir, le feu éclata à Terkukului. Tout ce quartier, tous ses environs sont des boutiques et maisons de bois, remplies d'eau-de-vie à vendre en gros, de bois de charpente, de planches, de lattes, de roues de voitures et toute espèce de marchandises en bois; huile, poissons, toiles, draps, etc. . . . C'est de là aussi que le plus grand péril de cette espèce menaça la ville; cependant, grâce au vent, qui depuis quelques jours nous laissa en repos, grâce à la neige épaisse qui couvre les toits, et particulièrement grâce à la vigilance et [aux] fatigues de M. l'aga de Philippesko ³⁾, assisté de quelques autres fonctionnaires, dix à onze boutiques, avec les chambres y appartenantes seulement, furent consumées

1) 1812—9.

2) V. p. 186.

3) Mihăița.

CCLXXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre continuarea lipsei de pâine în București și cauzele ei. 1823.
14 Ianuar.

. . . . Dans mon . . . rapport n° 2, j'eus l'honneur d'exposer que le soin de veiller à ce que notre capitale ne manque pas de pain, fut enlevé à l'aga et confié aux soins d'un certain maître-boulangier, Babik. J'ai osé alors ajouter le doute que, si le froid continue, j'ignorais si les soins de Babik seront suffisants. Ce rapport fut préparé le 11 du courant. Le 12, mon doute acquit la réalité, car encore on se battit près des boulangers pour avoir du pain, qu'on ne put trouver en quantité suffisante. Je ne veux ni confirmer, ni protester contre l'accusation d'une prévarication, dont diversement on accuse M. de Philippesko; mais pourquoi ce staroste Babik, qu'on munit d'énormes pouvoirs, lorsqu'il fut revêtu du kaftan de staroste des boulangers, dut-il voir, au bout de quelques jours, que l'office à lui conféré était inutilement créé? On prétend que la farine ne manque pas et que la majeure partie des boulangers est suffisamment pourvue de farine, mais que la cupidité des boulangers ait inventé ce moyen pour obtenir que le pain, très petit déjà, soit encore, et par ordre du gouvernement, fait plus petit, afin de se donner de doubles intérêts pour les 4.000, 6.000, 10.000 piastres à prétendre de la vestiarie, pour le pain fourni durant la révolution. Ce qui rend cette supposition vraisemblable ou, pour mieux dire positive, est que ces mêmes boulangers disent, pour leur excuse, qu'ils n'ont pu faire les provisions nécessaires, vu que les fonds leur manquaient. Quoi qu'il en soit, l'événement du 12 doit être un triomphe justificatoire pour M. de Philippesko. Le temps s'étant radouci un peu le 13, il mettra peut-être fin à cette détresse 1)

CCLXXX.

Kreuchely către von Miltitz, despre favoriții Domnului, exportul de porci în Austria, lipsa de pâine din București și foametea din țară. 1823,
28 Ianuar.

. . . . Le gouvernement valaque continue sa marche du même pas chancelant. Le kaménar Dresna 2), le camerash Philippe Linchoux et le kaménar Kiriako 3) continuent d'exercer leur influence sur le prince. Les intrigues ne cesseront jamais et, tel bien que le prince ferait ou serait en cas de faire, la jalousie ne permettra jamais qu'il soit reconnu, car chacun se dira: «Pourquoi suit-on les avis de ces gens, et non pas les miens? Ne suis-je pas d'un rang, d'une naissance plus distinguée? N'ai-je pas autant de connaissances et plus de mérite?» Chaque faveur accordée à l'un de ces favoris augmente la mauvaise humeur. De ces faveurs je dois en citer une. L'exportation des porcs de la Valachie dans les pays d'Autriche est très considérable et se monte au moins à 40.000 pièces par année; fait 480.000 piastres. Y ajoutant la douane, à cinq piastres la paire, on peut . . .

1) Cf. p. 192.

2) V, p. 86.

3) «Clucerul Chiriac», zice d. Ion Ghica. *Scris.*, 6,

accepter que le seul commerce des porcs fait passer annuellement 5 à 600.000 piastres espèces sonnantes de l'Autriche en Valachie. Toutes les douanes sont annuellement affermées. Cette année-ci, celle des porcs le fut à 85.000 piastres. Les mois de janvier, de novembre et de décembre sont ceux où la plus grande exportation se fait : ce sont donc ces trois mois qui doivent rembourser aux fermiers les sommes qu'ils ont dû payer d'avance. Au mois de décembre, se répandit le bruit que, du 1er janvier, le prince avait totalement aboli ce droit d'exportation à lever sur les porcs. Les fermiers, dont le terme finissait au dernier décembre, en étaient très mécontents, car, en tant que possible, les spéculateurs différaient leurs transports, afin d'être exempts de payer la douane. À la fin de décembre, on apprit qu'effectivement le prince abolirait ce droit pour l'avenir, mais que cependant il l'avait accordé pour le mois de janvier au kaminar Dresna. Nouveau murmure entre les boyars mécontents, les fermiers de 1822 et les spéculateurs qui avaient différé leurs transports sur les fausses espérances. Comme le produit de ce péage des porcs faisait partie des revenus de la princesse-régnante, on en tire une nouvelle conséquence, que le prince ne soit pas intentionné de se réconcilier avec son épouse, comme on l'avait assuré quelque temps.

J'eus l'honneur d'observer, dans mon très-humble rapport n° 6, du 14 janvier 1), que la détresse du pain n'était pas levée par la nomination d'un staroste des boulangers ; le 13 et le 15 encore, il n'était pas à trouver en quantité suffisante. Le temps s'étant adouci du 15 au 20, cette détresse cessa. Il est remarquable que les moulins aient pu produire si subitement la quantité nécessaire. Le froid augmenta derechef, mais non pas avec la même rigueur qu'avant le 13.

Un autre malheur cependant paraît vouloir menacer la Valachie : une espèce de famine. Déjà de plusieurs districts, particulièrement de celui de Téléormane, les habitants présentèrent des suppliques au prince, par lesquelles ils lui exposèrent qu'ils n'avaient ni blé, ni maïs pour vivre. Le prince donna les ordres que tous les magasins des boyars et autres soient ouverts ; qu'on y vende le blé, le millet et le maïs au prix courant, et qu'il soit donné à crédit, sous la garantie du pays, aux individus qui momentanément seront hors d'état de payer en argent comptant.

Une autre détresse, qui se fit déjà sentir, mais qui, au bout d'un mois, se fera sentir bien plus fortement encore, est celle du foin.

L'an [18]22 était sec ; les Turcs en consumèrent beaucoup et fourragèrent en outre inconsidérément. Les paysans s'empressèrent peu à faire du foin, dans la crainte de se le voir enlever. Et voilà qu'on en manque. Le gouvernement prétend qu'il lui en faut encore acheter au delà de mille chariots, tant pour les 2.000 Turcs de Hassan-bey, garnisonnés en Valachie, que pour les besoins de la Cour, de ses individus, etc. Et on n'en trouve plus à acheter. C'est le kaminar Dresna lui-même, favori du prince, qui m'assura cela, et je n'en pus douter, vu que cela se conforme aux autres rapports qui me furent faits. Il ajouta encore que la troupe de Hassan-bey coûtait par mois 84.000 piastres au pays, et nommément 75.000 en argent comptant, pour la solde, et 9.000 pour le *tainc*.

1) V. n° CCLXXIX, p. 207.

CCLXXXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre alegerea mitropolitului Munteniei, 1823,
Grigore al II-lea. 28 Ianuar.

. . . . Mgr. l'évêque de Bouséo, qui, à la place de Mgr. Bénédicte, archevêque de la Troade, avait été nommé *vigil*¹⁾ ou vicaire-général de la Métropole, résigna et se retira dans le monastère de Kalterushane²⁾. Le prince écrivit à diverses reprises à S. Em. le métropolitain de la Valachie, Mgr. Dionisie³⁾, pour l'engager de quitter Kronstadt et de reprendre le gouvernail de l'Eglise valaque. Les boyars de Bukarest avaient fait la même démarche. Mais Son Eminence, influencée par un certain parti, qui se trouve en Transylvanie, différa d'un moment à l'autre, sous prétexte de sa santé, qui ne lui permettait pas de faire voyage⁴⁾. Durant ces entrefaites, on nous assurait à diverses reprises que tous les igumens de la nation grecque devaient être déposés, toutes les terres des monastères données en ferme au plus offrant, pour deux années, et du produit, qui devra être payé d'avance, devront être payées les dettes du trésor (ou vestiarie), qui se montent à 4.600 000 piastres. Jusqu'à présent pourtant, ce changement n'eut pas lieu.

En revanche, nous possédons un nouvel archevêque-métropolitain. Les refus de Mgr. Dionisie faisaient depuis longtemps parler d'une nouvelle élection, et l'on croyait sottement que le choix tomberait sur l'évêque de Bouséo. Mais sa résignation formelle, sa retraite au monastère de Kalteratshani durent faire songer à un nouveau choix. Trois individus furent proposés: deux archimandrites et un *simple diacre*, nommé Grégoire, qui aussi vivait à Kalteratshani. Il était un élève du prédécesseur de Dionisie, c'est-à-dire du ci-devant métropolitain Nectarios⁵⁾, qui avait projeté d'en faire le proto-singhélou de la Métropole. La déposition de ce prélat ayant empêché cette promotion, Grégoire se retira au monastère susdit, où il vivait, dit-on, en philosophe, adonné aux sciences, sans jamais vouloir occuper aucune dignité ecclésiastique. On lui proposa la dignité métropolitaine; il la refusa, disant qu'il en était indigne. Le prince le fit venir à la Cour, le 17 du courant. Il se laissa persuader d'accepter la haute dignité d'un archevêque-métropolitain de toute la Valachie, avec le revenu y attaché, de plus de 300.000 piastres. Le prince, ayant appris qu'il s'était rendu à la Cour à pied, lui fit acheter et remettre un équipage complet. Son élection eut lieu le 20 du courant; le 21, de diacre il fut ordonné prêtre; le 22, il fut sacré évêque; le 23, il se rendit à l'église du prince (n° 7 du plan)⁶⁾. Là il célébra la messe, après quoi le Grand-Logothète et le cortège d'usage furent le prendre pour le conduire à la Cour. Il fut reçu à la postelnitshie (appartement officiel du Grand-Postelnik). Là il fut revêtu du kaftan . . . (?) et on lui remit le bâton pastoral de sa nouvelle dignité. Le prince, en attendant, s'était rendu à la Grande-Spadarie (salle du trône). On introduisit le nouveau pontifié. Le prince se leva, et, après s'être réciproquement baisé la main et mutuellement harangué, on servit les confitures, le café et la pipe. Après quoi, Sa nouvelle Eminence fut conduite, dans le carrosse du prince et accompagnée d'un cortège nombreux, à la Métropole, où elle fut sacrée et installée au siège Métropolitain.

1) Vechil. Despre episcopul-titular al Troadei v. p. 193.

2) Căldărușani.

3) Lupu.

4) În răspunsurile fostului mitropolit, găsim invocate, în adevăr, ca îndreptăţire a lipsei sale din ţară : « boala şi prelungirea ei. » Erbiceanu, *Cron. greci*, LIII.

5) Nectarie, un iubitor de petreceri, e silit să demisioneze de partidul naţional şi înlocuit, la 1 Maiu 1820, cu Dionisie. V. p. 51 şi izvoarele arătate *ibid.* n. 1.

6) Partea aceasta din planul Bucureştilor lipseşte.

Conformément à l'usage en cas pareil, je fus lui faire ma visite de cérémonie, en uniforme et accompagné des employés du consulat. Il se leva lors de mon entrée dans la salle. On m'avait assuré qu'il parlait le latin, le français, l'italien et plusieurs autres langues. Je lui adressais la parole en latin et puis en français. Ou il ne me comprit pas, ou il feignit de ne pas me comprendre. Alors le logothète des Affaires-Étrangères, M. Nestor ¹⁾, qui par hasard se trouvait présent, lui expliqua. Comme s'il l'avait ignoré, il demanda alors: «Est-ce M. le consul en personne qui me fait cet honneur?» Sur l'affirmation, il se montra très satisfait, vint au-devant pour me conduire au sofa, fut très affable et très modeste, et parla le tout d'un ton faible et mesuré. Il fit servir les confitures et le café, et, après avoir reçu la bénédiction, je partis. Il m'accompagna jusque hors de la maison et ne se retira qu'après que ma voiture s'était mise en mouvement. On se promet beaucoup de son administration, quoique le monde méchant prétend qu'il ne soit qu'un hypocrite adroit. Chacun a ses ennemis et ses envieux. Voilà donc un métropolite, qui, au lieu de payer pour obtenir sa dignité, se fit prier de l'accepter gratis, et encore reçut des présents, au lieu d'en faire. Conformément à la voix générale, son prédécesseur avait payé 50.000 piastres à M. de Pinî et une somme infiniment plus considérable au prince Soutzo, pour obtenir cette dignité éminente, qu'il obtint gratis, et en apparence contre sa volonté ²⁾. Quelques jours avant, et même lors de cette nomination, après encore, on avait répandu le bruit, que l'ancien métropolite, Mgr. Dionisio, s'était enfin résolu de revenir, mais qu'ayant appris en chemin qu'on procédait à une nouvelle élection, il était retourné à Cronstadt ³⁾ . . .

CCLXXXII.

1823. Kreuchely câtre von Miltitz, despre anecdote privitoare la certele boic-
15 Februarilor, tulburări țărănești, favoriții Domnului și oastea nouă.

. . . . L La dissension entre les boyars, que j'avais pris la liberté de prédire, encore au mois de mai de l'année 1822, non seulement continue, mais fait des progrès journaliers. Exemples:

M. Tino (Constantin) de Kretzulesko avait à sa terre de Bertchéni, dans le district de Sakojeni ⁴⁾, du foin destiné pour ses propres besoins, soit pour se le faire conduire, au cas que les circonstances lui en rendent le transport trop coûteux, et d'en acheter à Bukarest, pour le prix qu'il en aurait retiré. On vint le prévenir que les ispravniks avaient ordonné de s'emparer de ce foin, pour les besoins et au compte du gouvernement, et payable, Dieu sait quand! Il part pour sa campagne. En chemin déjà, il rencontre son foin, en fait rebrousser ce qu'il peut et continue son chemin. Il en avertit cependant son épouse. Elle fut aussitôt chez M. le bano de Vakaresko, Grand-Vestiar actuel, qui lui dit: «Adressez-vous, Madame, à M. le caminar Dresna: lui *seul* pourra faire le tout, car je lui ai abandonné le soin des magasins» (parce que le prince l'avait désiré, pour le profit de son favori). Elle envoya chez M. Dresna. Il répondit que chaque *cara di mesura* ⁵⁾ lui serait payé à vingt piastres, mais que, si absolument elle persistait à la restitution de son foin, il fallait qu'elle payât cinq piastres par *cara di*

1) V. n° CCLXXIII, p. 202.

2) V. pentru aceasta, mai sus, p. 71.

3) Întors în țară, mitropolitul Dionisie Lupu muri, ca monach, la mănăstirea Dealul. V. Erbiccanu, *c. c.*, LIV. Pentru mitropolitul Grigore al II-lea (-1834), v. Odobescu, *Scrieri literare și istorice*, II, București, 1887 312; Melchisedec, în *An. Ac. Rom.*, ser. a 2^a, VIII, 43; Xenopol, VI, 81.

4) Probabil j. Prahova, pl. Câmp.

5) Care de măsură.

mesura aux paysans qui l'avaient conduit. Elle persista sur la restitution et reçut son foin, au nombre de trente-quatre traîneaux à quatre bœufs, ce qui évaluait à peu près sept *cara di misura*. Elle demanda aux paysans: «Vous paye-t-on ce voiturage?» — «Non.» Elle donna vingt paras à chaque paysan, et ils furent très contents. M. Dresna envoya chez Mme de Kretzulesko, pour lui faire demander l'argent du voiturage; elle dit l'avoir payé aux paysans, et l'affaire en resta là. Mais elle ne fit pas une très bonne sensation parmi ceux qui en furent instruits. Anecdote insignifiante en elle-même, mais qui paraît laisser entrevoir un grand désordre dans l'administration économique.

L'anecdote suivante est plus intéressante. Un firman ordonne, dit-on, que tous les Grecs doivent être éloignés des emplois ecclésiastiques et civils, et qu'en conséquence, les sokotelniks et poslushniks de tous ces boyars devront être mis à la contribution du pays. Lu à la Chambre des vélitshs, il y eut à cet effet de grandes discussions. Les uns voulaient à la lettre l'exclusion totale des Grecs; d'autres, plus modérés, voulaient que tous les Grecs mariés à des demoiselles valaques fussent regardés comme indigènes, et, comme tels, reconnus Valaques. Le chef de ceux-ci était le vestiar actuel, bano Vakaresko, et ses principaux coopérateurs furent le bano Kretzulesko, le vornik Kretzulesko, le spadar actuel Rakovitz, etc. Le parti contraire consentit à leur conservation en fait de rang et de caractère civil, mais prétendait qu'on ne leur laissât que la moitié de leurs sokotelniks et poslushniks, eu égard de leurs épouses valaques. Le chef de ceux-ci était le Grand-Logothète actuel, Balatshano, et dont les conjoints furent le vornik George Golesko, le postelnik Kokoresko, l'aga Philippesko, etc. Il paraît que le nombre de ceux qui désiraient l'exclusion totale ne fut que très petit. Quoi qu'il en soit, cette différence de sentiments donna lieu à une grande discussion, dans laquelle M. de Vakaresko éleva la voix un peu fortement, en faveur de ce qui lui paraissait être juste, c'est-à-dire: *égards pour le malheur*. M. de Balatshano lui dit: «Votre Seigneurie nous parle dans un ton à faire croire que, tant que nous sommes, nous ne soyons que des *simitshions* (boulangers).» «Non», répondit le petit vieillard, «vous n'êtes pas des *simitshions*, mais vous avouerez pourtant, que, tant que vous êtes, vous ne pouvez pas vous comparer aux Vakaresko, Kretzulesko et Rakovitz.» Le prince, quoiqu'il paraît pencher plutôt du côté Vakaresko que du côté Balatshano, ne se déclare encore pour aucun. En faveur du seul vestiar Grégoire de Romaniti, quoique non marié, on fit une exception, [aus]si honorable pour les boyars valaques que pour lui. «En vertu des services rendus par lui, depuis sa jeunesse jusqu'à ce jour, la patrie reconnaissante le déclare Valaque.» Ce respectable vieillard a su, par son caractère loyal et son intégrité, s'approprier l'estime de tous les partis. L'affaire des Grecs fut ajournée. Le 13, les vélitshs furent invités à la Cour, pour procéder aussi à l'élection d'un nouvel évêque d'Argesh, à la place de l'ancien, qui, volontairement ou forcé, avait été inséparable de Théodore Wladimiresko ¹⁾, et qui, jusqu'à ce moment, malgré toutes les invitations que le gouvernement et les boyars lui firent, ne voulut pas revenir encore. Mais l'affaire des boyars grecs, le changement des igumens grecs et la vente des revenus de tous les monastères pour deux années fu[ren]t suspendus derechef, jusqu'à nouvel ordre.

Parmi les boyars qui doivent être passés de la Transylvanie en Russie, on compte M. Taniko (Constantin) de Golesko ²⁾ et M. Aléko Philippesko, dit Vulpé, le même qui, sous l'usurpation de Théodore, avait été Grand-Vestiar ³⁾, etc. On prétend de même que le ci-devant métropolitain et l'évêque d'Argish aient pris le même chemin.

Les paysans de quelques biens de campagne appartenant à des Grecs, voyant les Grecs en disgrâce et leur attribuant tous les maux soufferts depuis deux ans, commencèrent d'abattre les forêts des seigneurs terriens, non pour en tirer l'avantage, mais pour

¹⁾ Episcopul Harion (1777—7 Januar 1845), revenit în țară și restabilî în Scaun la 1828. V. asupra-î Aricescu, I, 50—60.

²⁾ Autorul cunoscutăi «*Însemnare a călătoriei mele*» (Buda 1826) și al altor două opere: *Adunare de pilde* și *Adunare de tractaturi* (ac. I. și an).

³⁾ V. Aricescu, I, 193 n. 1.

les détruire et se venger, disaient-ils. Le gouvernement, averti de ce désordre, non seulement prit des mesures rigoureuses pour arrêter les progrès du mal, mais aussi pour punir les coupables. Les plus criminels furent fouettés par les rues de Bukarest, et au delà de trente de ces individus furent rudement salangés ¹⁾ au *podo-tergo-de-afara*. Un pareil châtement attend les autres, déjà arrêtés ou à arrêter encore. Pour vol, le prince fit déjà plusieurs fois nerveusement fouetter par la ville, et un paysan, qui tua un prêtre, eut les mains coupées. Ce châtement, assez d'usage dans ces pays, est accompagné d'une certaine humanité: un chirurgien, qui doit soigner le malade après l'opération, y préside et pose la hache à la jointure où elle doit être faite; puis, avec un grand coup de marteau, on donne un coup, et la main du malheureux saute.

D'un autre côté, maintes personnes, qui connaissent les individus qui ont figuré dans la révolution, restent étonnées d'en voir tant dans les troupes du prince, destinées pour la garde de sa personne et de sa Cour. Cette armée se monte à près de trois cents hommes, non compris cependant ceux de la spadarie et de l'agie, etc. Des Arnautes, des Ipsilantistes, des pandurs de Théodore, très connus, figurent parmi eux, et le Pasche-Tsoadar, dit-on, est un des plus mauvais sujets, qui, du commencement de la révolution, pilla plusieurs boyars. Les remarques que l'on fait là-dessus, pourraient par la suite devenir défavorables au prince, dont on dit: il partit d'ici en compagnie de M. de Pini ²⁾; son employé affidé, le vataf Luka, était le premier adjutant et confident de Théodore; une partie de ses parents s'obstine à ne pas retourner avant l'arrivée d'un consul russe; l'un de ses frères, mort à Cronstadt, était général russe; M. de Mavro, son beau-frère ³⁾, du temps de l'occupation russe se montra Russe de corps et d'âme et reçut l'Ordre de St-Vladimir, et, malgré qu'il était secrétaire des Affaires-Étrangères, sous le règne de feu le prince Soutzo, ne (lui) laissait pas d'être l'instrument de l'opinion de M. de Pini, et encore ne revient pas; Hassan-Bey, malgré que le prince le flatte, ne l'aime pas; que ses ennemis cherchent ⁴⁾ à lui faire faire de faux pas, afin de le perdre, etc. De tous ces dires le pauvre prince ne sait rien; son frère, le Grand-Postelnik, Jean de Ghica ⁵⁾, achève de lui tourner la tête et paraît agir de concert avec M. Philippe de Linchoux, qui, du fils naturel d'un maître de langue et d'une cabaretière d'un faubourg, dans la cabane de laquelle il naquit, après avoir été domestique, devint écrivain de la poste et reçut son premier kaftan par l'entremise du consul de France ⁶⁾, s'acquît une fortune considérable par le jeu, les intrigues et, après, par quelques heureuses spéculations; se voit tout à coup Grand-Kamarash, avec le titre de postelnik, et, comme la majeure partie des parvenus, ne se reconnaît plus, et cela d'autant moins, qu'il exerce une influence marquée sur la cervelle d'un prince faible, qui, n'espérant jamais le devenir, ne sait pas s'y trouver

1) Bătuți la tâlpă.

2) Ghica plecă la 11 Mart și se întoarce peste în August din Ardeal (Aricescu, I, 183, 317).

3) Neculaț. V. asupra-î pp. 85, 92 și urm., etc.

4) *Chargent*, în copia mea.

5) Cf. Xenopol, VI, 45.

6) Agenții francezi în București până la Hugot (1822) sunt: Émile Gaudin (1795-6), Stamati (1796), Carra de St-Cyr (1796), Ch. Flury (1796-8), Ste-Luce (1803-6), L. J. Parrant (1806), Lamare (1807-8), Ledoulx (1808-14?), Pagé (1814?-22), Tancoigne (1822), V. Hurmuzaki, *Supl.* I² și I³, *passim* și Stanislas Bellanger, *Le Kéroutza*, I (Paris 1846), 394 și n. 1. Cf. un studiu asupra relațiilor noastre cu Franța (1788-815), publicat de d. G. I. Ghica în *Annales de l'école libre des sciences politiques*, n° 1 din Mart-Mai 1896. — Cât despre familia Linchoux, o aflăm în scrierile noastre încă din veacul al XVIII-lea. V. *J. A. Fr.*, I, 388-9.

CCLXXXIII.

Von Miltitz către Kreuchely, despre noul consul rus în principate, 1823,
Minciaky. 25 Februar.

. . . . J'ai l'avantage de connaître personnellement M. Minciaky ¹⁾, et je puis vous assurer qu'il se distingue autant par la droiture de ses principes que par la simplicité et l'aménité de ses formes.

CCLXXXIV.

Von Miltitz către Kreuchely, despre hotărîrea Porții de a anunța Ru- 1823,
siei evacuarea principatelor și numirea Domnilor. 1 Mart.

. . . . La Porte, convaincue des intentions aussi justes que bienveillantes des Puissances alliées, qui ont délibéré à Vérone ²⁾ sur les affaires de l'Orient, s'est décidée, de son côté, à faire une démarche conciliatoire envers la Cour impériale de Russie, en lui annonçant par une lettre officielle l'évacuation des principautés et la nomination des hospodars ³⁾

CCLXXXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre o nuntă boierească în București. 1823,
1 Mart.

. . . . Nous eûmes, le 16, une noce brillante, à laquelle tous les consuls furent invités; c'était la fille cadette de M. le bano Vakaresko, vestiar actuel, avec le Comis actuel, Alexandre de Bélio, fils du vornik Bélio. Quoiqu'elle fût très cérémonieuse et très brillante, je n'en ferais point de mention, sans un incident, qui heureusement n'arriva pas au consul de Prusse. La cérémonie se fit à la Cour; le prince était l'assistant. Tous les grands et petits boyars y étaient rassemblés, ainsi que toutes les dames distinguées qui ne suivaient pas la fiancée, — aussi Madame de Hakneau (*sic*) ⁴⁾ et la baronne de Hiller ⁵⁾, qui parut pour la première fois —; le consul de France, chevalier d'Hugot, avec ses employés; les employés d'Autriche, à l'exception de M. le chevalier de Hakneau; le consul de Prusse, avec le secrétaire et le dragoman, expressément

1) Asupra cărții v. p. 136 n° 4 și Ghica, *Scrieri*, 124 și urm.; *A. Fr.* II, 664.

2) V. p. 185 n. 1.

3) V. *A. Fr.* II, 665, n° 1.

4) Hakenau.

5) Asupra soțului său, von Hiller, v. p. 195.

invités. En grande pompe et parade, la fiancée fut conduite à la Cour, où la cérémonie se fit par le métropolite ¹⁾, assisté de quelques évêques et prêtres. En pompe encore, la nouvelle mariée fut reconduite dans la maison de son père, et préalablement chacun se rendit chez soi, et puis, à l'heure fixée, au repas, à l'Hôtel du bano Vakaresko, une des plus belles maisons de la ville. De là, le nouvel époux fut à cheval pour accompagner le prince, de la Cour à l'Hôtel Vakaresko, au repas préparé. On se mit à table, où chacun prit place comme il la trouva (ce qui fut sage). À gauche du prince étaient les baysadés, ses fils; à sa droite Madame de Hakneau, son époux, etc. Je pris place vis-à-vis, entre le secrétaire d'Autriche, de Liehmann, et celui de France, M. Tancoigne. Malgré qu'il y eut des tables mises dans des appartements de côté, cent personnes peut-être restèrent debout. Tout allait bien. On porta la santé au prince. Le prince porta les santés des nouveaux mariés, de l'Agent d'Autriche, du consul de France, du consul de Prusse, etc.; quant, tout à coup, derrière M. l'Agent, on entendit un *klincek!* Levant la tête, je vis un homme ensanglanté mener hors de la salle, et l'on dit que c'était l'Arnaute de M. l'Agent, qui avait cassé la tête du jispachi du prince, avec une assiette. M. l'Agent parut mécontent; le prince, auquel on le dit à l'oreille, pâlit, sans cependant faire semblant; les boyars commencèrent à murmurer tout bas, les gens du prince un peu haut. M. de Liehmann dit à travers de la table, en allemand: «Der Arnaut hatte Recht, Herr Agent!» Le jeune prince, qui parle très bien l'allemand, jeta sur lui un regard signifant, qu'il ne remarqua pas, et le tout se passa pour le moment. Le fait était que, plusieurs bouteilles de vin extra étant accumulées, le jispachi du prince en prit une de celles qui se trouvaient entre le consul de France et la baronne de Hiller (impertinence, qui ne l'est pas dans ces pays-ci). Le domestique de M. de Hugot le trouva mauvais; l'Arnaute de M. l'Agent s'en mêla et donna les bouts de ses doigts dans la figure du jispachi; le jispachi allongea la main, mais l'Arnaute le prévint et lui fendit le crâne avec l'assiette. Aussitôt qu'on fut levé de table, les employés d'Autriche et de France disaient à qui voulaient l'entendre: «*L'Arnaute a bien fait. Le jispachi a voulu lui donner un soufflet, et il le prévint, en lui donnant un coup d'assiette.*» «Moi,» disait l'un, «je lui aurais passé l'épée au travers du corps,» etc. Il y eut quelques petites altercations entre quelques employés et quelques boyars

CCLXXXVI.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre neînțelegerile dintre boierii, soarta
1 Mart. pribegilor și prețul lucrurilor de hrană.

. Quoique les vélitshs se rassemblent presque journellement, cependant ils ne purent encore s'accorder sur le choix d'un nouvel évêque d'Argish. Tout aussi peu ils s'entendent sur les autres affaires. Aussi les monastères occupés par des igumens grecs n'ont pas encore changé de préposé, à l'exception de quelques-uns des plus insignifiants, et qui l'auraient été peut-être sans cela. Les boyars qui se trouvent en Transylvanie n'ont pas encore pris la résolution de revenir. Pour excuse ils ont pris, que les rigueurs de l'hiver ne leur permettaient pas d'exposer leurs familles à de tels voyages et que l'état de détresse où se trouvaient leurs finances, ne pouvait admettre qu'ils entretiennent un double ménage, l'un en Transylvanie et l'autre en Valachie; ce

1) Gligore.

qui veut dire qu'ils ne reviendront qu'avec le consul de Russie, ou à peu près. Les boyars qui récemment étaient prêts de partir pour la Russie, ont différé leur voyage, quoiqu'il soit probable que quelques-uns ne reviendront pas, ou, du moins, très difficilement, aussi longtemps que ce pays sera sous la domination ottomane. Le dernier sera positivement M. Aléko de Philippesko ¹⁾, principal moteur du divorce du prince-régnant d'avec son épouse. M. de Pini se trouve encore à Hermannstadt et paraît pareillement vouloir attendre le printemps ou bien les événements. Le plus insolent de tous les libelles qui furent répandus contre lui vient d'avoir un sort particulier; deux fois on vint m'apporter du tabac à fumer enveloppé dans des vers grecs, sans que je fisse attention; mais, quelqu'un commençant ces jours derniers à les lire, je reconnus aussitôt tout le contenu, et, d'après les informations prises, il s'en répand de cette manière, par diverses boutiques, une énorme quantité.

Aux conseillers du prince, que, dans mes très humbles rapports précédents, j'eus l'honneur de désigner être le kaminar Dresna et le camerash actuel, Philippe, s'est joint un troisième, dans le logothète Bélio, père du Comis Aléko Bélio, qui épousa dernièrement Mlle de Vakaresko ²⁾ et qui passe souvent la soirée isolé avec le prince. Celui-ci ne paraît pas être satisfait: son air est morne; c'est naturel, car sa situation est d'autant plus embarrassante, qu'outre les maux qu'il doit guérir et les difficultés qu'il rencontre à vaincre les obstacles, il a une forte opposition dans la personne du Grand-Logothète de Balatshano et de son parti ³⁾.

Furienses sont les invectives des Grecs helléniques contre les Grecs qu'ils appellent moscovites et contre les Valaques et Moldaves, qui tiennent ce parti: l'épithète de «traîtres» est le plus doux qu'ils leur donnent. Ils jettent sur eux tout le sang grec répandu jusqu'à présent, et les accusent de les avoir vendus à la Russie, qu'ils disent les avoir trompés. Les Russo-Valaques ne désirent rien tant qu'une guerre contre l'Espagne ⁴⁾. La raison en est qu'ils croient que cette guerre embrasera la France, que, sans plus, l'Europe entière ne peut manquer d'y être enveloppée et que la Russie, de son côté, n'omettra pas de profiter de cette occasion, pour envahir les deux principautés, etc. . .

Les vivres sont devenus très chers, et, en suite d'une mauvaise police, la viande se vend à un prix arbitraire. Quelquefois je paye le bœuf à 11 paras, le lendemain à 15 ou à 16, puis à 12, à 14, à 18, et aujourd'hui à 20; la viande de mouton à 24. Les œufs, qui cet hiver se vendaient à 6, 7 et 8 paras, ont tombé de 3 à 4

CCLXXXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea fostului ambasador frances 1823
pe lângă Poartă. 14 Mart

La 7, a sosit ambasadorul Franciei ⁵⁾, care a tras la consulat. La 8, l-a complimentat prin Giacomelli, apoi în persoană. Sara, ambasadorul merge la Domn, «qui le

1) Vulpe. V. pp. 73-211.

2) V. pp. 213-4.

3) V. p. 211.

4) Congresul din Verona se ocupase de revoluția din Spania; la 9 Ianuar 1823, membrii Sîntei-Aliațe rup legăturile diplomatice cu guvernul liberal spaniol.

5) Fay de Latour-Maubourg, înlocuit cu generalul-conte Carol Guilleminot. V. A. P., II, tabla.

reçu au même appartement, où, avant deux ans, le prince Alexandre Soutzo avait reçu . . . le comte de Schladen¹⁾, mais cependant le prince grec avait mis plus de pompe et de cérémonies . . . Le 9 au soir, le prince fit sa contre-visite au ministre. Il était accompagné d'une suite peu nombreuse, mais, en revanche, éclairé par six torches ou flambeaux et deux grands fanaux.» La 11, ambasadorul merge la un «bal public.» Pleacă, la 13, către Sibiiu, cu o suită numeroasă.

CCLXXXVIII.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre noul ministru de externe muntean,
14 Mart. doctorul Arsachi.

La 4, vine la el «un monsieur en habit à la franque, et s'annonça être le docteur Arsaki, et que le prince lui avait confié le secrétariat des Relations-Étrangères, dans la supposition qu'ayant fait ses études en Allemagne, il devait mieux connaître les mœurs européennes qu'un autre.»

Nici un anunț oficial²⁾.

CCLXXXIX.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre neînțelegerile dintre boieri, întoar-
14 Mart. cerea unor pribegî, amestecul comandantului turc și hoții.

. . . E ncore nos boyars ne s'entendent sur aucune affaire, et les partis se disputent, sans venir à une décision quelconque. L'affaire des boyars grecs paraît suspendue, et, après l'élection du kotigumen³⁾ Grégoire (que de Grégoire!) pour évêque d'Argish, on se querelle relativement aux monastères occupés par les Grecs, et particulièrement sur ceux qui appartiennent au Mont-Athos, au patriarchat de Jérusalem et au Mont-Sinaï, dans l'Arabie-Pétrée. Tantôt on veut y laisser les Grecs; tantôt on veut y mettre des Valaques; tantôt on veut payer les revenus ordinaires aux trois lieux sacrés désignés ci-dessus; tantôt encore on ne veut rien leur payer, et retenir ces revenus pour les besoins pressants de la principauté. Plusieurs anaphoras ont été faites sur cet objet important, mais toujours rejetées avant la signature, de manière que rien encore n'est décidé.

On assure que les boyars en Transylvanie ont reçu l'ordre du gouvernement d'Autriche de retourner dans leur patrie et que ceux qui s'y refusent doivent être éloignés des frontières. M. Matakî de Ghika, fils du général russe Constantin de Ghika⁴⁾

1) V. pp. 85 și urm.

2) Anunțul se face la 29 ale lunef, st. n.

3) Ce fel de egumen?

4) V. p. 212. Cf. Xenopol, VI, 45.

et neveu du prince, et M. Nicolas de Ghika, son cousin germain, sont arrivés hier au soir, ainsi que plusieurs boyars de moindre attention, et l'on attend M. Grégoire Philippesko, Grand-Vestiar avant la révolution, M. l'aga Nicolas de Philippesko et le vestiar Hadji-Mosko, l'un des plus riches spéculateurs du pays, qui sont déjà en chemin et attendus d'un moment à l'autre. Plusieurs négociants sont arrivés aussi, et d'autres sur le point de venir. D'autres boyars, des plus impliqués, se destinent pour la Russie, en laquelle ils paraissent encore toujours mettre leur espoir; d'autres, au contraire, paraissent s'attacher à l'Autriche, ce qui donne une influence marquée à M. de Hackenau, qui paraît vouloir marcher sur les traces de M. de Pini, rôle qui lui sera allégé par la faiblesse avérée du prince. M. Nicolas Vakaresko, le bossu, qui avait été nommé sé-raskier valaque contre Théodore Wladimiresko, qui s'avança jusqu'à Krayova et revint en poste, sans avoir vu l'ennemi ¹⁾, s'est destiné d'aller à Pise; on ignore si c'est pour rejoindre le vieux prince Karadja ²⁾, ou pour y accompagner M. de Pini, qui se trouve encore à Hermannstadt.

L'extérieur du prince est sombre; il paraît pensif, tandis pourtant que ses *conseillers intimes* paraissent penser pour lui. Hassan-Bey Kavanos-Oglou, qui jusqu'ici s'était contenté de maintenir la plus stricte discipline parmi les troupes, commence à se mêler aussi de la police de la ville et vouloir donner des lois somptuaires. Car, la semaine dernière, faisant une promenade dans la ville, il fit couper les châles dont étaient liées les têtes des rayas n'appartenant pas à une classe distinguée ³⁾, en leur restituant toutefois les morceaux et sans les maltraiter. Mais, dimanche, 9 courant, à la demande formelle de Hassan-Bey, le prince fit défendre d'avoir la tête liée de châles ou autres draperies. Sont exemptés pourtant les individus attachés au service de la Cour et d'autres personnes de la première distinction.

Hassan-Bey ne paraît pas avoir tout à fait tort, car les raisons qu'il allègue sont les suivantes: plusieurs querelles sanglantes eurent lieu chez des femmes publiques, et en d'autres endroits à peu près semblables; les querelleurs avaient la tête liée à l'orientale, et l'on peut facilement prendre pour Turcs des individus qui ne le sont pas, et attribuer aux Ottomans sous ses ordres des excès qu'il n'ont pas commis. Avant quelques jours aussi, un Turc, pour une femme, tua son camarade, au *podo-kalish*.

D'un autre côté, on prétend qu'il commence à se mêler des affaires du pays et des nominations aux charges. Pour preuve, on donne que deux fois il fit demander un ispravnicat pour un individu qui lui fut recommandé. Deux fois le prince refusa. Hassan-Bey envoya la troisième fois, faisant dire qu'il le voulait, et — l'individu fut fait ispravnik. Il faut pourtant rendre à Hassan-Bey la justice, que, s'il fit cela, il le fit par faveur, et non par autre intérêt quelconque.

Achmet-Pacha, kiaya du vali de Silistrie et autrefois commandant de l'armée ottomane en Valachie ⁴⁾, vient d'être nommé pacha de Rustchuk, probablement en récompense de ses victoires remportées sur les rebelles, qui n'ont jamais tenu tête.

Le kaminar Aslan-Oglou, que le prince avait nommé Portar-Pachi, mais qui, je ne sais par quelle raison, renonça à cette charge, fut envoyé ces jours derniers par l'hospodar au pacha de Vidin, mais sans qu'on en sache les raisons, dont on fait un mystère.

Aujourd'hui on apporta deux cadavres, un Juif et un Valaque, qu'on trouva

¹⁾ Neculachi Văcărescu era atunci «vel-vornic al oștirilor.» V. Aricescu, I, 118; II, n° XXV, pp. 61—2. Cf. I, 122—3.

²⁾ Domnul fugar își mântue viața la Pisa. V. și Ghica, *Scris.*, 39.

³⁾ Bolerul Dudescu asistă la un prânz dat de principele Kohary, guvernatorul Pestei, în 1812, «revêtu d'une robe du Thibet, brochée d'or, ayant sur la tête et en ceinture deux des plus riches schalls de l'Orient,» pe care le oferă vecinilor sale de masă, lăsând să i se vadă capul ras și giubeaua deschisă. Lagarde, *o. c.*, 432—3.

⁴⁾ «Chehaia-bei.» V. *A. Fr.*, II, 617.

assassinés à la campagne. La misère, qui accable tant d'individus, doit nous faire craindre qu'aussitôt que les feuilles couvriront les arbres, nous n'aurons que trop d'histoires pareilles.

CCXC.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre baterea la tâlpi a unui boier
29 Mart. moldovean și mișcarea colegilor acestuia.

. . . . U n boiar, mais non de la première classe, perdit un procès. Il en est mécontent. En en parlant au vornik des aprods (égal [au] hatman du Divan en Valachie), ils se prirent de paroles, et M. le vornik s'oublia jusqu'à donner un soufflet au boiar. Celui-ci le pousse sur la poitrine, si bien que le vornik tomba sur le dos, les quatre étendus (*sic*)¹⁾. Le boiar part et le vornik entre chez le prince, *son beau-frère*²⁾, lui porter des plaintes. Le prince fait appeler le boiar, qui ne comparait pas à la première sommation. Il fut appelé la seconde fois. Il vint. Le prince le fit conduire dans la cour du château et lui fit donner publiquement la *falanka* sur la plante des pieds . . . À ce spectacle sans exemple encore, tous les boyars de la deuxième et troisième classe se retirent de la Cour et s'assemblèrent chez le boiar *falanké*. Un boiar ne peut être battu qu'avec le *topouse* et de la main propre du prince; pour être battu différemment, il faut premièrement le dégrader et le remettre dans la classe du peuple. Les boyars se portent chez Aïp-Aga . . . , lui exposent la violence du prince et l'infraction de leurs droits et privilèges, lésés par cet acte despotique, et le sommèrent de les mettre à l'abri de pareils traitements. Il paraît que la réponse . . . ne fut pas tout à fait conforme à leurs désirs, car, en partant de lui, ils se portèrent tumultueusement à la Cour, suivis de leurs domestiques, et armés de fourches, de bâtons et de haches, etc. . . , et si irrités, qu'Aïp-Aga dut mettre la personne du prince en sûreté, en faisant prendre les armes à ses troupes. Le prince fit instantanément son rapport à la Porte, et une députation des boyars se rendit, dit-on, à Constantinople, pour se justifier et réclamer l'autorité impériale contre les violences du prince. (A spus că vor crește intrigile cu Domniile nouă. Trebuie său Domni străini său ereditari.)

CCXCI.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre resolvirea chestiei egumenilor greci,
29 Mart. partidele muntene, taxe maximale în București, moartea Marelui-Spatar, favoriții Domnului și hoții.

. . . . T oujours encore les discussions continuent entre nos boyars vélitshs, et probablement continueront. On a suspendu l'exclusion totale des boyars grecs, pour ne

1) E o traducere literală a expresiei germane *alle Viere von sich strecken*, a rămânea lat.

2) Nu cunosc numele acestui personaj, nici al Doamnei Iul Sturdza.

s'occuper préalablement que des monastères occupés par des igumens grecs. Dans le courant de cette semaine enfin, neuf d'entre eux ont été déposés, et les Valaques mis à leur place. On procèdera incessamment à la déposition de ceux qui restent encore, en ne faisant que très peu d'exceptions, à ce qu'on croit et prévoit. Sitôt que ces changements auront eu lieu totalement, j'aurai l'honneur de soumettre la liste des monastères changés de prélats. Le parti du Grand-Logothète Balatshano a donc enfin vaincu.

Outre M. Matakî et Nicolas de Ghika, dont j'eus l'honneur d'annoncer l'arrivée, sont revenus encore le ci-devant Grand-Vestiar Grégoire de Philippesko, l'aga Aléko de Vilara, le vestiar Hadji-Mosko et le vornik Rakovitza. On attend journellement aussi le retour de M. George de Philippesko, une des créatures ouvertes de M. de Pini et un des plus impliqués, qui prirent la fuite avec lui. On attend aussi la famille Kornosko, mais beaucoup des grands ne peuvent encore se résoudre à revenir.

Après le retour de tous ces boyars et de ceux qu'on attend bientôt, il est probable qu'il s'élèvera un nouveau parti et dont alors aucun autre que M. Grégoire de Philippesko ne sera le chef. Ce parti alors pourra, sans péché, s'appeler le parti russe. Je ne veux pas dire par là que dans les autres partis les Russes n'aient pas des partisans, mais ces derniers ne paraissent l'être qu'en autant qu'ils espèrent une élibération de la Porte, ou du moins une modification de sa trop grande influence sur le sort intérieur du pays, tandis que les premiers n'ont en vue que l'entière incorporation à la Russie, sans réfléchir aux pertes considérables qui devraient nécessairement s'ensuivre pour eux, au cas de ce changement, et que toutes ces charges actuelles devront cesser, ainsi qu'en partie du moins, les extorsions (*sic*) de la sueur du contribuable, et, réduits aux seuls revenus de leurs terres, ces messieurs se verront fortement déçus de leur opulence éphémère. Mais on leur fit voir la perspective d'un dédommagement.

La caristie croissante, qui pèse sur le peuple de la capitale, engagea le prince de faire publier, la semaine dernière, une nouvelle taxe des comestibles. Entre autres, les haricots, *article principal pour les Valaques*, furent mis de 24 paras à 12, mais, encontre, la viande de vache ou de bœuf, haussée de 11 à 12 paras. On ne fit que rire en ville de cette taxe, et les bouchers autrichiens, qui vendent en même temps (c'est le dire du dr. Assaki) la viande de quelques rayas, avec lesquels ils s'entendent, continuent de la vendre à un prix arbitraire, et, telle mauvaise qu'elle soit, ne la donnent qu'à 20—24, et même 26 paras: moi-même je la paie comme ça. On prétend que les employés de l'Agence d'Autriche la paient à 10 paras. Que de plus juste! Quelle farce du gouvernement valaque! Ou, s'il se complait à favoriser l'Agence d'Autriche, que du moins il ne se ridiculise pas par des protestations près des autres consulats et par des proclamations de taxes, qu'il n'est pas en état de faire suivre.

Le 27, au matin, mourut le Grand-Spadar actuel, M. Matakî (Démètre) de Rakovitza. Déjà le 26 au soir, ainsi avant la mort du vieillard, on se disputait, querellait et cabalait sur le choix de son successeur. Il fut, d'après le superbe usage du pays, enterré le même jour, vers les 5 heures du soir. Le prince et tous ses fils furent à son enterrement. Aucun consul, car il est d'usage de ne les inviter qu'aux enterrements des princes ou de quelque personne de la famille princière. On était dans la plus vive attente de voir qui serait le successeur de cette grande charge. Mais le prince pensa: *amor incipit ab ego* ¹⁾ et nomma lieutenant, *vigil* ²⁾-spadar, son frère, le Grand-Postelnik actuel, Mihalaki de Ghika, pour l'espace d'un mois et demie. Il n'était pas mal conseillé le prince dans ce moment-là!

Ils ³⁾ crient encore, que, parmi ces préférés, il y a une quantité de *parvenus sans mérite*, tandis qu'on affecte de ne pas vouloir observer beaucoup de personnes, issues d'anciennes familles et qui ont toujours bien servi leur patrie.

Les vols, les infractions violentes, les assassinats ont commencé, *même dans la*

1) *Sic!*

2) *Vechil*.

3) *Boierii*.

ville. Le prince fait battre par les rues, mais la misère est grande ; et le gouvernement, sans énergie, ne sait se procurer les moyens de remède.

Plusieurs petites (*sic*) incendies firent des malheureux, mais, grâce à Dieu, aucun grand feu ne désola la ville. Entre autres maisons, celle d'un boyar, M. de Voïnesko, brûla au *podo-pomunte* ¹⁾. Il y habitait lui-même.

CCXCII.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre o datorie a boierului Constantin
29 Mart. Dudescu.

. . . . M. de Doudesko ²⁾, un boyar aussi distingué par sa naissance et par son mérite personnel, qu'il l'était autrefois par ses richesses, réduit par plusieurs circonstances à un état de pauvreté pour un homme de son rang, emprunta, vers la fin du règne du prince Karadgia, 12.000 piastres de ce sieur Klintshano, et leur contrat dit : que ce dernier tirera les revenus des sokotelniks de M. le Grand-Vornik Constantin Doudesko jusqu'à l'entier paiement du capital et de ses intérêts. Le *codex* de la Valachie fixe les derniers à dix pour cent par année. Un coup d'apoplexie réduit M. de Doudesko dans l'état malheureux de ne pouvoir remplir les fonctions d'une charge et, en même temps, augmenta considérablement ses dépenses. Le même *codex* valaque veut qu'en cas d'une guerre, d'un feu, d'une peste ou d'une maladie, les créanciers devront se patienter sans intérêts. Le prince Alexandre Soutzo, en vertu de cette loi, et eu égard des malheurs et de la maladie de M. de Doudesko, décida que le créancier devra attendre sur le paiement de sa créance (qu'il ne pouvait jamais perdre) et que, jusqu'au moment de son rétablissement, M. de Doudesko pourra jouir de ses sokotelniks. Après un règne très court, le prince Alexandre Soutzo mourut, et la révolution éclata. Les lois du pays admettaient donc deux raisons, en vertu desquelles le paiement était suspendu : maladie avérée et guerre. Le prince actuel n'avait pas jugé à propos de donner à M. de Doudesko une charge convenable à son rang, à lui, qui avait encouru tous les périls de la révolution, qui ne s'était absenté que l'été dernier, avec le consentement d'Ahmet-Pacha ³⁾, qui lui fit donner un secours de 3.000 piastres pour prendre les bains. Le prince préféra, au contraire, (à) les donner à des personnes sans mérite. Enfin on lui donna la charge de kaminar, qui ne convient pas bien à son rang, mais qu'il accepta, parce que cela valait mieux que rien. M. Klintshano porta plainte au prince pour les prétentions qu'il avait encore à former sur M. de Doudesko, capital et intérêts. Le prince lui adjugea sa demande et lui assigna le paiement sur le revenu du kaminarit, comme les intérêts, à sept par bourse, mensuellement. De combien de côtés le prince a-t-il enfreint les lois ! Il juge arbitrairement une cause, qui devait être portée à la Chambre des vélitshs. Il accorde des intérêts pour des temps où les lois exemptent d'en payer. Il accorde un intérêt de 84 piastres, tandis que les lois n'en permettent que 50. M. de Doudesko proteste et demande par supplique d'être jugé légalement à la Chambre des vélitshs, et le prince répond : « j'ai déjà décidé. » Il fait

1) Podul-de-pămînt.

2) V. pp. 153, 199.

3) «Chehaia-beŭ.»

présenter une seconde supplique par le métropolit¹⁾, qui vint aujourd'hui chez M. de Doudesko pour lui assurer que le prince s'était déclaré qu'ayant décidé lui cette affaire, on devait en rester là.

CCXCIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre rânirea lui baș-beșli-aga din Iași 1823,
de niște servitori ai săi. 31 Mart.

. Le Becheli-Aga de Jassy ²⁾ avait à son service deux chrétiens (étéristes, dit-on). Ils tentèrent de l'assassiner, et le blessèrent effectivement. Les assassins prirent la fuite vers le Pruth; on les poursuivit, et, à cette occasion, un malheureux Juif, que le hasard avait jeté dans le chemin des poursuivants, fut tué. Les poursuivants n'atteignirent plus les fuyards, qui avaient déjà passé le Pruth. Mais, ayant été réclamés, ils furent rendus par le commandant russe de Skuléni.

CCXCIV.

Notă, fără dată, a doctorului Arsachi, ministru de Afaceri-Străine muntean, 1823,
către Kreuchely, despre oprirea circulației pe stradă, de la 2 ceasuri turcești April.
înnainte.

. Nach einem Berichte Seiner Excellenz des Herrn Hassan-Bey Gavanos-Oglu, um die gute Ordnung in der Stadt zu erhalten und allen nächtlichen Missfällen wo möglich ein Ziel zu setzen, hat Seine Durchlaucht der regierende Fürst der Wallachey beschlossen, einen Befehl öffentlich bekannt zu machen, kraft dessen allen Weinschenken und Kaffeehäusern bis zwey Uhr türkisch bloss in der Nacht offen zu bleiben, und allen Leuten bis vier Uhr herumzugehen erlaubt ist. Die herumgehende wallachische, sowohl als türkische, Wache hat den ausdrücklichen Befehl, alle jene ohne Ausnahme einzuführen, denen sie, nach der oben angezeigten Stunde, sey es auch mit einer Laterne versehen, auf offener Strasse begegnen wird. (Să anunțe lucrul supușilor.) ³⁾

1) Grigore.

2) Aip-Aga. V. pp. 196, 202, 203.

3) La 18 April, Kreuchely protestă contra ultimului punct. — Pentru măsură, v. mai sus, p. 61.

CCXCV.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre apariția lui Jianu și arestarea
12 April. lui Alecu Vilară.

. . . . La fin du mois passé et tout le commencement de ce mois paraissaient menacer la Valachie de nouveaux désagréments. Abstrait (*sic*) que les brigands rendaient les chemins périlleux pour les voyageurs, un chef de brigands se montra ouvertement dans la Petite-Valachie, sur les bords de l'Aluta et environs, un certain Giano ¹⁾. On le dit issu d'une famille, non pas illustre, mais ancienne. Déjà sous le règne du dernier (*sic*) prince Karadja, il était un chef de brigands très redouté, et d'autant plus redouté que ses mesures étaient toujours si bien prises qu'il narguait même le prince, auquel il ne se gênait pas d'écrire plusieurs lettres provoquantes. Le prince Karadja enfin lui fit faire des propositions, et on lui promit, non seulement une amnistie totale, mais même un kaftan, à condition que, non seulement il ferait rentrer ses compagnons dans l'ordre social, mais qu'il se chargerait de s'assurer, par ruse ou par force, de ceux qui persistaient dans le brigandage. Il accepta la proposition. Le prince lui tint parole; il tint parole au prince. Il fit même pendre, *standrechtmäßig*, plusieurs de ses anciens compagnons, et, de cette manière, de brigand qu'il était, il devint boyar. Depuis ce temps il vécut tranquillement et sans même prendre une part active, du moins en apparence, à la révolution du pays. Peut-être se jugeait-il trop grand pour jouer un rôle subordonné. Tout à coup on entendit dire, que Giano est derechef à la tête d'une bande formidable. On faisait monter sa troupe de trente jusqu'à soixante hommes; on monta peu à peu jusqu'à trois cents et plus, et l'on nommait même parmi ses lieutenants deux individus qui avaient figuré dans la révolution: le frère du kaminar Sava et le capitaine Frankulé ²⁾. Les uns disaient qu'il n'était qu'un simple voleur, qu'il dépouillait ce qu'il trouvait, tandis que d'autres prétendaient qu'il était muni d'argent, qu'il ne volait pas, et voulaient voir en lui un second Théodore Wladimiresko. On fut même jusqu'à prétendre, qu'il était venu, instigué par le parti absolu russe, mais que, lorsque la nouvelle était arrivée à Hermannstadt que la Porte avait écrit à la Russie une note conciliatoire, le parti susmentionné avait rappelé Giano, mais qu'il avait répondu, *qu'il était trop tard*. On prétend aussi que la majeure partie de ses gens étaient des Albanais échappés au glaive turc. Le 31 mars, le métropolitite et les principaux boyars furent invités de se rendre chez Hassan-Bey. On affecta de garder le secret sur ce qui fut parlé là, mais cependant on parvint à savoir qu'il fut question de la tranquillité du pays menacé par quelques intrigues nouvelles, et particulièrement par Giano.

Le 5 au matin, à la pointe du jour, M. l'aga Aléko Vilara fut arrêté dans sa maison, par ordre de Hassan-Bey, et enfermé chez le Pash-Beshli-Aga. Cette nouvelle répandit une terreur générale dans toute la ville. Presque tous nos boyars voyaient déjà leurs têtes exposées devant le Sérail. Le prince fut aussitôt chez Hassan-Bey; M. l'Agent d'Autriche de même, de concert avec lui. M. l'Agent demanda les raisons de cette arrestation, et Hassan-Bey lui répondit: «nulle autre que l'ordre de la Porte.» La consternation s'augmenta, lorsqu'on apprit que, le même matin, les trois frères Rakovitza avaient été arrêtés: les deux laïcs à la *camara*, l'évêque Palada ³⁾, le troisième, à la Métropole. On suppose mille choses, sans savoir à quoi s'en tenir, et tous les boyars nouvellement arrivés de la Transylvanie maudissent le moment où ils ont pris la résolution de retourner. La ville entière était consternée; dans beaucoup de maisons on ne fit pas servir le dîner,

¹⁾ Iancu Jianul. V. colorata schiță a D-lui Ion Ghica, în *Scris.*, 275 și urm.

²⁾ V. *A. Fr.*, II, 559 n. 2.

³⁾ E un nume călugăresc rădă înțeles sau titlul unui episcopat?

et le prince même refusa de recevoir, sous prétexte qu'il écrivait. Cependant, le lendemain, 25 v. st., fête de l'Annonciation, il fut à l'église de la Vieille-Cour, en grande pompe et parade. Les mille dires qui circulaient, même dans les premières maisons, en suite de cet événement, sont inconcevables. Le jour même de son arrestation, M. de Vilara fut conduit, sous bonne escorte, à Silistrie. M. l'Agent donna une note au prince. Son contenu doit être: qu'il protestait contre l'arrestation de M. de Vilara et contre toute autre arrestation qui pourrait avoir lieu, par toute autre autorité que celle du prince, qu'il reconnaissait pour seul chef du gouvernement de cette principauté; que les boyars émigrés en Transylvanie n'étaient revenus et ne revenaient en Valachie que sous la garantie de l'Autriche; que l'Autriche leur avait donné cette garantie, en vertu des engagements que la Porte avait pris à cet égard, avec l'Autriche et l'Angleterre; que, par l'arrestation, la Porte avait violé ces mêmes engagements; qu'il demandait que l'aga Vilara soit réclamé par le prince et détenu par le gouvernement local, jusqu'à nouvel ordre. On prétend que la note finit par des menaces. M. l'Agent fit partir, le même jour encore, des courriers pour Vienne et pour Constantinople. Nonobstant cela, M. de Vilara fut conduit de Silistrie à Eski-Sahara ¹⁾, près de Philippopoli. Le 27, trois lettres de M. de Vilara en donnèrent la connaissance au prince, à l'Agent et à Mme de Vilara. Il demande en même temps des lettres de change. On ne doute nullement ici, que l'entremise de M. l'Agent ne procure la liberté à l'aga Vilara, qui, dans ce cas, s'obligea de lui donner 100.000 piastres. Il est en état de les payer. Cette affaire aura pour suite que tous les boyars qui se trouvent encore en Transylvanie, et dont plusieurs étaient sur le point de retourner, se garderont de revenir, et même quelques-uns, qui avaient déjà fait préparer leurs maisons, ne paraissent pas.

De Giano on ne parle plus, tout comme s'il avait totalement disparu. On prétend même que le tout était une fiction et qu'on avait mis sur le compte de Giano les excès des autres brigands qui infestent le pays. Mais, quoiqu'on ne parle plus de Giano, néanmoins les brigands dispersés en bandes particulières font des ravages. Presque journellement on apporte des cadavres, et parmi eux celui d'un boyar, le sieur Karanloï; gens assassinés et pillés non loin de la ville, et les mesures prises par le gouvernement ne sont pas assez vigoureuses. La misère est grande, et tant d'individus sans pain remplissent la principauté, que nous devons craindre plus encore, lorsque les forêts auront pris leur verdure. Malgré la police et les patrouilles, en ville même il se commirent des vols et des assassinats. Mais les patrouilles commises pour la sûreté publique commettent des excès d'un autre genre, en maltraitant indistinctement tout ce qu'ils (*sic*) rencontrent dans les rues, et quelquefois même avec la lanterne à la main ²⁾. L'Agence d'Autriche et le consulat de France ont déjà été dans le cas de réclamer fortement contre des violences pareilles. Le consulat de Prusse en fut exempt jusqu'au moment de l'accident dont j'aurai l'honneur de faire le rapport dans mon n° 29 ³⁾. C'est en suite de tous ces petits événements, qui ne prouvent que trop bien la faiblesse et l'insuffisance morale du gouvernement, qu'en date du 11 de ce mois, (que) j'écrivis au dr. Arsaki, que le prince-régnant n'avait annoncé, en date du 10 (*litt.* A), en qualité de secrétaire des Relations-Étrangères, la lettre officielle *litt.* B ⁴⁾.

La misère du peuple augmente naturellement d'un jour à l'autre, à fur et mesure que leur peu de vivres se consomment peu à peu et, pour ravir encore au pauvre paysan un de ses moyens de gagner quelques paras, la détresse du fourrage réduisit

1) Eski-Sagra.

2) V. n^o CCXCIV, p. 221.

3) Nu s'a tipărit acest raport, de puțină însemnătate. E vorba de maltratarea de către patrulă (poate turcească) a supusului Johann Düring, care se întârziase până la 1 noaptea la crâșma aflătoare în casa unde stătea. La 17 April, Arsaki răspunde că Düring, arestat la 4 de dimineață pentru scandal, s'a opus, «en jurant d'une manière révoltante la religion et tout ce qu'un homme peut avoir de plus saint et de plus sacré.» De ți șeful patrulă e pedepsit, Kreuchely protestă, la 19 April.

4) V. p. 216 și nota precedentă.

chevaux et bœufs à un état si misérable, qu'ils ne peuvent presque plus conduire et vendre du bois en ville, encore moins faire d'autres voiturages profitables, et les dernières forces de leurs misérables bestiaux trop souvent sont absorbées par les corvées, et le manque de la sûreté des chemins publics augmente le mal. Par là non seulement le paysan souffre, mais aussi les habitants de la capitale, particulièrement la classe ouvrière et tous ceux qui, l'été passé déjà, étaient trop courts en moyens pour pouvoir se faire des provisions. Le mécontentement est général, car on met à la charge de l'hospodar, que, faible en tout et guidé par ses favoris, qui ne cherchent que leur intérêt personnel, il ne sait pas aviser aux moyens d'alléger son peuple, en tant qu'il serait en état de le faire.

Les frères Rakovitza, qui étaient détenus, viennent d'être mis en liberté ¹⁾. . . .

CCXCVI.

1823. Kreuchely către von Miltitz, despre certele Domnului cu boierii, are-
28 April. starea lui Jianu și liberarea fraților Racoviță.

. . . . Le gouvernement local va toujours son train, c'est-à-dire que les favoris du prince continuent de régner sous son nom, et tous les partis agissent sous main contre celui de la Cour. Même avec le Divan-Effendi le prince s'était brouillé. La raison n'en a pas éclaté, mais ce que l'on sait, est que Hassan-bey Kavanos-Oglou fut le médiateur et réconciliateur. Cette réconciliation eut lieu à la Cour, avant quelques jours seulement. Les boyars paraissent mécontents de l'administration financière, ce qui naturellement ne fait pas plaisir au prince, qui, ces jours passés, se plut d'en parler plusieurs fois, de ce mécontentement. Il en parla même, le 19 du courant, à table, à diner, où il dit, entre autres: «*On raisonne tant relativement aux finances; on suppose que je gagne et gagne beaucoup, et pourtant je ne gagne pas davantage que le consul de Prusse.*» Le lendemain, 20 du courant, au matin, non pas dans la Grande-Spadarie (salle du trône, où le prince tient son Divan et où communément tous les dimanches il reçoit le baise-main des grand boyars, et qui, en outre de cette grâce, sont encore régalez d'une tasse de café), mais dans son appartement, il dit à plusieurs boyars qui s'y trouvaient: «*Oui! Vous croyez que je ne sais rien? Vous vous trompez, je le jure, vous vous trompez! Car je sais tout, tout, je vous le dis, je sais tout, moi, ce qui se passe. Oh! je sais parfaitement tout ce que vous raisonnez relativement aux finances, et particulièrement là, celui-là dehors (sic). Mais cela ne fait rien, car je sais moi.*» Par «*celui-là dehors,*» il voulait dire l'aga actuel Mihaicza Philippesko, qui se trouvait, avec une foule d'autres boyars, dans le salon, devant la chambre du prince, et qu'il entrevoyait au travers de la porte. Et pourtant ce même Mihaicza Philippesko fut autrefois honoré de sa confiance, car il l'avait nommé son kaïmakam, conjointement avec M. le bano Barbo Vakaresko, vestiar actuel. Cette effervescence du prince fut causée par la requête qu'une partie des boyars doivent avoir envoyée à la Porte et dont le prince eut connaissance, soit qu'il la reçut de Constantinople, soit qu'elle lui fut trahie ici. Ils y font, prétend-on, des représentations contre l'administration du prince, ou plutôt de ses favoris. Le positif est difficile d'apprendre, car naturellement les réclamations ne se trahiront pas, et le parti

¹⁾ Asupra afacerii Vilară, v. A. Fr., II, 665 și urm. și locurile din Prokesch-Osten, IV (*Geschichte des Abfalls der Griechen* [Viena 1867]), la care se trimete în notele publicației citate.

du prince se gardera de le divulguer. Le prince encontre adressa une autre requête à la Porte, contre les boyars, qu'il (les) croit contraires; mais on prétend que plus de soixante d'entre ceux auxquels elle fut présentée, refusèrent de signer. Entre eux, on nomme le Grand-Logothète actuel de la Tzara-de-sus, M. de Balatshano. La charge de Grand-Spadar actuel, vacante par la mort de M. Mataki de Rakovitza 1), fut conférée, le 23, au ci-devant Grand-Vestiar Grégoire de Philippesko, revenu de Kronstadt vers la fin du mois de mars. Le prince le revêtit en même temps du kaftan d'un Grand-Dvornik de la Tzara-de-sus, *ad honores*. Cette double faveur accordée à un homme absent depuis deux années et qui ne fait que de revenir dans sa patrie aura sans doute augmenté le mécontentement des boyars, qui peuvent avoir droit de prétendre à cette charge, et particulièrement de ceux qui n'ont jamais quitté la Valachie dans les temps de la dernière calamité. On est d'autant plus émerveillé de cette faveur subite, où parvint M. Grégoire de Philippesko, qu'autrefois il vivait très froidement avec le bano Grégoire de Ghika, son voisin, et hospodar actuel. On suppose même qu'il la doit à la recommandation secrète de M. de Pini. Giano, dont le nom venait de répandre la terreur dans la Valachie, se trouvait, à la vérité, dans le banat de Krayova, mais, comme on prétend *maintenant*, paisiblement sur sa terre, s'occupant de l'économie. Et pourtant tout tremblait! Ou le gouvernement est mal servi, en se laissant abuser d'une telle manière (ce qui serait une nouvelle preuve de la débilité), ou savait-il que ce n'était qu'un faux bruit; il devait désabuser le public et le tranquilliser; en omettant cela, il commettait une énorme faute, surtout dans des moments encore très critiques; ou effectivement il y eut quelque chose dans l'affaire et il croit devoir le voiler maintenant, ce qui le mettrait dans un faux jour très peu favorable. Quoi qu'il en soit, Hassan-Bey envoya l'ordre au Beshli-Aga de Krayova de le faire arrêter et conduire à Bukarest, ce qui fut exécuté. Présenté à Hassan-Bey, il demanda avec un sourire signifiant: «Est-ce là ce terrible Giano?» — «Oui,» lui dit-on. «Qu'on le conduise chez le Pash-Beshli-Aga,» dit-il d'un ton qu'on n'avait pas encore observé chez lui. On l'avait accusé aussi d'avoir servi sous le sludshar Théodore Wladimiresko. Cependant le prince et les boyars l'excusent à cet égard, et disent que, lorsque le capitaine Diamanti (le même qui fut fait prisonnier par le kaminar Sava, après que ce dernier s'était rangé du parti des Turcs, et qui fut transporté à Constantinople); lorsque Diamanti 2), dis-je, fut envoyé par le gouvernement provisoire pour combattre Théodore, on lui avait adjoint, mais subordonné, Giano. Diamanti, au lieu d'agir contre le rebelle, se joignit à lui. L'opposition de Giano eût été inutile et n'aurait servi qu'à le perdre; qu'aurait-il pu contre Théodore et Diamanti réunis? Il dut donc dissimuler. Mais on donne pour preuve qu'il ne fut jamais sérieusement du parti des rebelles, vu qu'il profita du premier moment favorable, pour s'évader à Kronstadt, sans avoir passé trois semaines seulement sous le commandement de Théodore.

Malgré toutes ces protestations et protections, il paraît que Giano fut lui-même son meilleur protecteur, car il fut nommé Kir-Sardar de la Petite-Valachie, après avoir garanti sur sa tête qu'il nettoiera et tiendra libre de toute espèce de voleur de grand chemin le banat de Krayova.

Les frères Rakovitza furent mis en liberté. Leur détention doit avoir été occasionnée par quelques prétentions particulières et pécuniaires de la part du Trésor sur ces individus.

Le 27, vers le soir, est arrivé de Yassi M. de Lippa, Agent 3)

1) V. p. 219.

2) Asupra lui Diamandi, v. Aricescu, I, 109, 128, 296—7; *A. Pr.*, II, 558, 739. Numele-î complet e serdarul lamandi Giuvana, din Romani.

3) Agent austriac la Iași.

CCXCVII.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre regularea situației financiare
14 Maiu) și focuri.

. . . . D epuis le 27 avril, le prince fit publier un firman du Grand-Seigneur, par lequel Sa Hautesse lui accorde la faculté de pourvoir à son gré au paiement des dettes de la principauté. Les cabales paraissent s'être assoupies. Il est probable que les fêtes de Pâques et leur suite nombreuse en Valachie ont beaucoup contribué à cet assoupissement. L'un des moyens que le prince choisit à cet effet, fut d'y employer la majeure partie des revenus des fondations des écoles publiques; aussi ces écoles n'ont-elles pas encore été restaurées.

Le voïvode, toujours mécontent, chancelant dans ses résolutions, soumis à diverses influences, par lesquelles il est guidé et qu'il ne suit qu'en tremblant, se plaint qu'il est obligé de faire des avances, prises de ses revenus particuliers; d'autre part, on répond à ces plaintes: «Si vous n'étiez pas voïvode, vous seriez obligé de sacrifier ces revenus à l'entretien de votre maison, de vos enfants et pour tous vos besoins particuliers; vous êtes voïvode, et l'État doit pourvoir à toutes ces dépenses. Pourquoi vous plaignez-vous donc de quelques avances, qui devront vous être remboursées? Si donc il est vrai que vous sacrifiez vos revenus privés au bien de l'État, vous ne faites que lui prêter d'un côté ce que de l'autre vous prenez au centuple. Vous n'y perdez rien, pas même les sommes qui auraient pu passer dans votre coffre-fort un moment plus tôt. Le poids, qui pèse sur l'État, est non seulement porté par vous, mais par toutes les branches diverses, dont il est composé; pourquoi seriez-vous le seul exempt? N'êtes-vous pas Valaque comme les autres? N'est-ce pas votre intérêt particulier de mettre les affaires en ordre le plus tôt possible, et, une fois en ordre, pour qui en sera le résultat plus profitable? Qui jouira alors des revenus de la Valachie, sinon (pas) vous?» etc. Il faut avouer qu'il y a beaucoup de vrai dans ces raisonnements.

Le gouvernement se plaint aussi de la présence de la garnison ottomane. On prétend qu'elle absorbe le pays. Elle coûte, en effet, au delà de 80.000 piastres par mois. Mais par là elle n'absorbe pas le pays, encore moins le gouvernement, qui sait trouver le mode d'alléger le poids. Un bonheur pour la Valachie est que Hassan-Bey Kavanos-Oglou n'est pas avide, comme la majeure partie des Turcs. Son caractère doux et généreux le porte plutôt à donner, qu'à chercher d'augmenter les richesses qu'on prétend qu'il possède. Au reste, je vis dans la conviction, que la présence de la garnison ottomane est encore nécessaire à la tranquillité du pays: la quantité de brigands, qui infestent même la ville, nous en fournit une preuve convaincante, et une preuve convaincante aussi de la faiblesse du gouvernement, qui, malgré la *Casa de Tcherchétare* (Maison des recherches), grâce à la mauvaise police qui règne dans toute la principauté, voit la capitale et les districts inondés par une foule de vagabonds sans aveu, ou protégés par des gens qui eux-mêmes ne sont tolérés que sous la garantie d'autrui. Journallement on arrête des voleurs; six à sept têtes déjà furent exposées devant la *poush-karie*. On les dit têtes de voleurs tués au moment de leur arrestation; comme cependant les morts ne parlent plus, il se peut tout aussi facilement que ce soient d'autres individus assassinés. De tous ces voleurs, ou arrêtés comme tels (moi-même j'en vis plus de cinquante, et je ne les vis pas tous), on n'en a pas encore pendu un seul! On en fit fouetter et battre plusieurs fois aux quatre coins de la ville, et le 1/13 mai, durant que le prince donnait un dîner de famille à Kolentina. Malgré les patrouilles, la ville même n'est pas exempte. Aussi au consulat de Prusse on fit une nouvelle tentative,

1) «Expédié le 13 juin 1823.»

mais, ces messieurs ayant été dérangés trop tôt, j'en fus quitte pour la couverture d'un sofa et (d')un rideau arraché.

Les fêtes de Pâques, se firent les visites d'usage, qui sont restreintes le premier jour à la Cour, au métropolitain et aux consulats. Malade alors, je ne pus y aller en personne, et j'en chargeais les sieurs Giacomelli et Tsinko. De la part du prince, elle me fut rendue, comme aux autres consulats, par le Grand-Kamarash Philippe Linchoux. Il est à remarquer que jamais encore les visites que je reçus à ces occasions des boyars des premières classes et du clergé, ne furent si marquées au coin de l'empressement et des égards, comme précisément cette fois-ci.

Le 2 du courant, le prince fit faire une publication en ville, comme quoi tous les habitants, sans exception, devaient illuminer leurs maisons trois soirées de suite, à commencer du jour de Pâques, en réjouissance du jeune sultan, qui venait d'être né au Grand-Seigneur. Le 4, jour de Pâques, à 5 heures du matin, le secrétaire des Relations-Étrangères, dr. Arsaki, vint chez moi. Il commença par me souhaiter les bonnes fêtes, et puis ajouta que Son Altesse l'avait chargé de me prier de vouloir bien prendre et faire prendre part à l'illumination aux sujets et protégés prussiens. Je lui répondis que je m'empresserai toujours à me conformer aux désirs de Son Altesse, et qu'en conséquence, je ferai de mon côté tout ce que la brièveté du temps me permettra. Quant aux sujets prussiens, le terme étant trop court pour les avertir individuellement, je ne pouvais que faire proclamer cette invitation à l'église évangélique, la majeure partie étant de cette religion. Il m'assura qu'il rapportera au prince la complaisance, avec laquelle j'avais reçu son invitation, et y ajouta: «Je vous prie, Monsieur le baron, de pardonner de vous avoir averti si tard, mais *nous ne savions pas* qu'à des occasions pareilles, il était d'usage de prévenir les consulats. Ce n'est qu'hier au soir, à 3 heures turques, [que] quelqu'un nous en fit l'observation. Il était trop tard pour venir et pour écrire. C'est pour cela aussi que je vous prie de pardonner l'heure trop matinale où je me présente, mais je suis venu le premier chez vous, sachant que vous êtes toujours le premier levé.» Je fis ce que je pus, et les sujets prussiens suivirent mon exemple.

Le lundi, 5, fut un jour fatal pour une partie de la ville de Bukarest. Après-midi, à peu près à 3 heures $\frac{1}{4}$, le feu éclata chez un boulanger au Podo-Beglik, non loin de Hassan-Bey, qui demeure dans la maison de M. Aléko de Ghika (n° 111 du plan de Bukarest). Il gagna même le vis-à-vis de la rue; le Ham-Beglik (n° 109) en fut la proie, et, s'étendant vers [l']Est et Nord-Est, au moins 150 maisons en furent consumées, et ce n'est qu'avec peine que les Turcs sont parvenus à empêcher le feu de gagner vers la maison de Hassan-Bey. Le nombre des maisons est diversement accusé; je ne pus encore me mettre au clair, mais il ne surpassera pas le nombre que j'ai indiqué. Plusieurs belles maisons, et aussi la synagogue des Juifs rayas, y sont compris[es]. Un barbier endormi, une femme en couches et deux enfants furent la proie des flammes. La misère des malheureux est d'autant plus considérable, que le feu se répandit avec une telle rapidité, qu'il leur fut impossible de sauver au moins leurs effets, et que, le lundi de Pâques, la St.-George et le beau temps, s'étant réunis, avaient attiré une grande partie de ces misérables hors de chez eux, ne pensant à rien moins qu'à trouver leur maison en cendres, lors de leur retour. On prétend que la lâche avidité des hommes ait fortement profité de cette malheureuse circonstance et que, des effets sauvés des flammes, les Turcs et les chrétiens aient pillé la majeure partie. Hassan-Bey fit une aumône de 5.000 piastres aux incendiés, et le prince aussi leur promit quelques avantages.

Le 6, le feu fut mis dans l'atelier d'un teinturier, à peu près vis-à-vis du Becheli-Aga, dont le quartier est à la rive opposée du Ham-Beglik (n° 109) ¹⁾.

Le 7, on tenta d'incendier le Ham Ste-Catherine, à côté de l'église du même nom (n° 126). Heureusement tous les deux furent éteints aussitôt. Remarquable est-il que, la nuit du 10 au 11, on avait tenté de mettre le feu aux bâtiments annexés à

¹⁾ Numărul acesta și următorul nu se află în partea pîstrată a planului Bucureștilor (v. p. 191, n° CCLX).

l'Agence Impériale d'Autriche, en le posant à la provision du bois de chauffage, et que ce feu fut découvert par un valet de la maison. La même nuit encore, on tenta d'incendier la boutique d'un marchand de la *Pescarie*; ce dernier, dit-on, fut découvert par la patrouille turque.

Je reçus deux notes du gouvernement, en date du 10 du courant. Par l'une, il est défendu de porter la tête liée à la turque ¹⁾, par l'autre, on renouvelle l'ordonnance de la taxe des monnaies, qui ne tient pas, comme, en général, toutes les ordonnances ne tiennent guère plus que trois jours, à moins que les officiers chargés d'y surveiller n'y soient intéressés. Preuve. Le même jour de la republication de cette ordonnance, les ducats ont monté de 16 piastres ³/₄ à 17 piastres, et même à 17 ¹/₄, au lieu de 15, comme ils devraient courir; le marchand Dumowich, sujet autrichien, les prit à ce taux de l'architecte sieur Ihlig, protégé prussien ²⁾, en lui assurant qu'il en prendra autant qu'on lui portera.

CCXCVIII.

1823,
26 Majü.

Kreuchely către von Miltitz, despre causele arestărei lui Vilară.

. . . . D'après les nouvelles que nous avons ici sur le compte de M. de Vilara, il se trouve encore toujours à Eski-Saara. Ce séjour paraît anéantir une des causes qu'on prête à son arrestation, disant qu'ayant été durant seize années caissier de la vestiarie de la Porte, on veut savoir de lui la cause du déficit de la caisse, et, comme on ne peut lui dénier d'être un bon financier, — on prétend même le meilleur de la Valachie —, la Porte veut aussi extorquer de lui la connaissance des véritables revenus de la principauté. Mais pour cela on devrait le faire venir à Constantinople plutôt que de le laisser à Eski-Saara.

Il est positif qu'il a des ennemis, qui proviennent: 1°. De son talent à se maintenir seize années dans un poste lucratif, que dans la règle on devrait changer tous les ans; 2°. Des richesses qu'il sut s'acquérir l'espace de ces seize années et qu'il doit avoir augmentées, en sacrifiant annuellement une partie aux princes et à leurs créatures, pour se maintenir dans ce poste. On croyait presque généralement, et même encore la veille de son arrestation, qu'il allait derechef occuper ce poste, et que c'était dans cet espoir qu'il était revenu, ou qu'on l'avait fait revenir, de Kronstadt.

L'autre cause, à laquelle on attribue son arrestation, me paraît plus plausible; on dit que M. de Vilara a été dénoncé, non seulement d'avoir donné dans la révolution, mais même d'avoir sacrifié à l'Étérie une somme de 50.000 piastres; cela paraît être ainsi, car je le tiens de personnes qui sont instruites dans ces affaires. Elles prétendent cependant aussi, que ce n'est que vers les derniers moments avant l'explosion, qu'on le mit dans la confidence et qu'il se laissa gagner. Comme cependant il ne fut jamais un des chefs de la révolution, on suppose que c'est plutôt pour lui arracher des aveux que pour toute autre raison qu'il ait été arrêté. On prétend que, conduit devant Mehemet-Pacha de Silistrie ³⁾, celui-ci lui fit des reproches amères (*sic*) relativement à son ingratitude, lui disant, en[tre] autres: «Ne devais-tu pas être content d'avoir acquis sous les auspices du Devlet des richesses et être parvenu au rang d'un boyar à barbe? Quel démon te

1) Cf. p. 217.

2) V. p. 142.

3) Mehmed-Selim-Siri-Paşa, Silistra-Valesi, serascher pentru Muntenia, apoi Marc-Vizir.

poussait de t'unir à ce Pini et de donner 50.000 piastres pour faire venir les Russes?» Il répliqua : «Seigneur, je suis innocent; que Ton Altesse me fasse juger!» Au lieu d'une réponse, le vali le fit sortir de la chambre.

P. S. — Dans ce moment, on vient de m'informer que ces deux messieurs ¹⁾ viennent d'être exilés, l'un au monastère de Snagov, l'autre à celui de Margineni ²⁾.

CCXCIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre arestări de boieri în Muntenia și 1823,
favoriții Domnului. 13 Iunie.

. . . . E n suite de mon rapport n° 38 Valachie, en date du 26 mai, je dois . . . ajouter, que M. de Nintshulesko ³⁾ fut relégué au monastère de Snagov, situé dans une ile, au milieu d'un grand étang, à peu près [à] sept milles de Bukarest, et non loin de la rivière d'Yalomitza, et M. de Philippesko au monastère de Tismana. Est-ce vindication du prince ou de ses créatures contre M. de Philippesko, ou est-il vraiment le plus coupable? Mais on a choisi pour lui le plus éloigné et le plus désert, car Tismana, où Théodore Wladimiresko avait sa première résidence ⁴⁾, est enfoncé dans les monts Karpathes, à l'extrémité de la Petite-Valachie ou banat de Krayova, dans un angle qui confine à la Hongrie et à la Transylvanie. Le 26, au soir, M. de Kokoresko, vornik de la politie (ville) et Grand-Postelnik titulaire, fut arrêté de même et, le lendemain matin, conduit à Plomboïta, à une lieue de Bukarest. Le prince lui donna un exil si près de la ville, parce qu'il est très maladif et qu'il a besoin de la visite journalière des médecins. Cela fut cause qu'au bout de quelques jours, ils revint en ville et y resta près de huit jours, mais, allant mieux, il dut retourner à Plomboïta, malgré qu'il avait demandé qu'on lui permette de passer son exil sur la terre de Kokorestie, ce qui lui fut absolument refusé. Dans cette affaire furent impliqués encore plusieurs des boyars distingués, entre autres le Grand-Logothète actuel de la Tzara-de-sus, M. Constantin de Balatshano, et son gendre, le vornik George de Kokoresko, etc. Le prince doit avoir reproché leur ingratitude, d'avoir été employés par lui dans les charges les plus considérables et plus lucratives, et que, néanmoins, ils aient travaillé contre lui. Le parti adverse lui répond : «Vous nous avez donné ces charges, il est vrai. Nous les avons méritées: oui ou non? Dans ce dernier cas, il ne fallait pas nous les donner; dans le premier, cette grâce ne doit pas nous empêcher de penser au bien de la patrie, plutôt qu'à votre intérêt particulier.» Il l'accusent de plus, que son dessein soit d'éloigner peu à peu, de toutes les charges qui ont quelque influence, tout ce qui n'est pas, ou son parent, ou sa créature particulière. Ce qu'il y a de sûr, est que la charge d'aga de la ville était déjà destinée à son neveu, M. Matinko de Ghika. Celui-ci étant mort, il la donna à M. Mihalesko de Kostinoy, qui était déjà vornik *di kutia* et membre de la Chambre des recherches. Il lui donna en même temps par kaftan le rang d'un Grand Logothète du département des Affaires-Étrangères. Lui donnant le kaftan, lui conférant la charge d'aga actuel et

1) V. n° CCXCIX.

2) In loc de Tismana. V. *ibid.*

3) V. n° CCLXXIII, p. 201.

4) V. Aricescu, I, 95.

le confirmant dans les charges antérieurement possédées, il lui dit que c'était ainsi qu'il savait récompenser ceux qui lui sont et seront fidèlement attachés et n'écritont pas contre lui à Constantinople. Il est à remarquer que deux grandes charges, comme, dans ce cas, vornik de la *kutia* et aga de la ville, n'ont pas encore été possédées à la fois par le même individu, et que même c'est un petit péché contre la constitution, vraie ou prétendue, du pays. Dans les explications sur la Valachie, que je continuerai de soumettre, je reviendrai sur cet article.

La charge du vornik de la ville ou de politie, vacante par la rélegation de M. de Kokoresko, fut conférée à M. Ianko de Ghika, le plus jeune des frères du prince ¹⁾, qui jusqu'à présent avait été sans aucune charge. J'appris depuis, que c'était le Divan-Effendi et Nourri-Effendi, le secrétaire turc du prince, qui avaient expédié les lettres de ces messieurs pour Constantinople, et que c'est de là que provint la mésintelligence qui avait existé entre le voïvode et eux, et qui s'aplanit par la médiation de Hassan-Bey. Mais, malgré cela, on parle encore du départ de Nourri-Effendi pour Constantinople.

La semaine dernière, deux autres Divanites furent encore mis hors d'activité, et il leur fut en même temps défendu de paraître à la Cour. Ce sont MM. les vorniks Eustrati et Ianko de Draganesko. On s'étonne d'autant plus de la mésaventure du dernier, que, tout vieux qu'il est, il a une jeune et jolie femme, et le prince aime les jolies femmes. Je ne pus encore parvenir au juste à la connaissance de la cause de leur disgrâce, et m'en étonne d'autant plus que, les connaissant personnellement, ils me paraissent, même s'ils en avaient la volonté la plus décelée, incapables de faire du mal, ce qui communément pourtant est la chose la plus facile du monde.

Étonné de cabales extérieures, le prince doit être fortement chagriné de voir que, dans sa famille même, ne règne pas une parfaite concorde. L'hôpital de Pantélimon, à deux lieues de la ville, fut fondé par la famille Ghika, et, de là, toujours le chef ou majeur de cette famille est le patron né de cette pieuse institution. Il en nomme l'épitrope, l'épistate, les médecins, chirurgiens, apothicaires et, en général, tous les employés nombreux, qui y font parfaitement leurs affaires. Le bano Grégoire de Ghika (prince actuel) en était le patron, éphore ou comme on voudra le nommer. Il devint prince. Quelqu'un voulut lui faire accroire, que le beau privilège de veiller à l'allègement des misérables n'était pas tout à fait compatible avec la dignité suprême du pays, et il résolut de le céder à son frère, le Grand-Postelnik actuel, Michel de Ghika. Celui-ci l'accepta; mais il y mit la condition d'exercer cette dignité sans aucune influence étrangère, et que ce *jus patronatus* lui soit conféré sans réserve, comme tous ses prédécesseurs l'avaient possédé. Le prince hésite, paraît réfléchir un peu, et puis lui dit: «S'il en est ainsi, nous en resterons à l'ancien.» Personne ne méconnut les motifs des deux frères. Ce caminar Dresna, un des favoris du prince, fut dès sa jeunesse attaché au service du père du voïvode et lui rendit, dès lors, des services, qui, par leur nature, dit-on, durent déplaire aux autres frères. Ils conçurent une aversion contre Dresna, et la conservent encore. Le prince le sait. Dresna est épistate de l'hôpital de Pantélimon. Le prince craignait, que, cédant à son frère tous les pouvoirs attachés au patronat, il ne dépose M. Dresna, pour en nommer un autre; et, voulant pourtant conserver cette charge lucrative à celui-ci, répondit: «Laissons les affaires là, où elles en ont été jusqu'à présent;» et s'est déterminé de conserver le patronat.

Les vols fréquents ont déterminé le gouvernement à des mesures rigoureuses contre les noctambulaires ²⁾, et il persiste qu'après quatre heures à la turque, même avec une lanterne, personne ne doit sortir, et quiconque pourrait avoir besoin d'un médecin, d'une sage-femme ou d'un remède de la pharmacie, devra se faire accompagner par un homme de la garde la plus voisine. On a oublié le prêtre, qui peut être nécessaire aussi. Dans les circonstances présentes, on ne peut désapprouver ces me-

1) V. p. 212.

2) V. n° CCXCIV, p. 221.

sures, qui me paraissent tendre plutôt à la sûreté générale qu'à la sûreté individuelle.

Un autre règlement, qui fut déjà publié, mais qui ne me fut pas encore communiqué officiellement, est la défense de fumer dans les rues. Ce règlement, qui me paraît très juste et convenable, doit son existence au spadar actuel, M. Grégoire de Philippesko, qui par là voulait faire voir qu'il avait passé les frontières de la Valachie et voyagé, comme [on] s'exprime, en Europe, c'est-à-dire de Kronstadt jusqu'à Vienne. . .

CCC.

Kreuchely către von Miltitz, despre boierii exilați, Divan-Efendi și co- 1823,
mandanții turci, milostenii Domnești și restabilirea școlilor. 27 Iunie.

. . . . La marche du gouvernement est encore toujours guidée par la même politique. Les trois exilés, Nintshulesko, Philippesko et Kokoresko, ne sont pas encore rappelés; quoiqu'on espère leur rappel pour le 29 juin v. st., j'en doute encore. Le dernier reçut la permission de se retirer sur la terre de Kokorestie. On ne fait plus de mystère de la complicité de la famille Balatshano, de la famille Golesko, et même de l'aga Constantin Bélio, quoique son père soit l'ami intime du prince. La cause que la Cour s'est [mise] plutôt à sévir contre les trois individus ci-dessus nommés, est qu'ils sont moins redoutables que les autres, n'ayant point, ou peu de clients. Quant à M. Mihaïza de Philippesko, le prince ne cesse de l'accuser de la plus noire ingratitude, et cela d'autant plus, qu'il l'avait comblé de ses plus grands bienfaits, et que, par son épouse, il est un des plus proches parents du prince. Philippesko rencontre dit: «Je suis patriote, avant d'être ami et parent du prince.» Ce qu'il y a de très positif, est que, quoique la conduite de M. de Philippesko ait de tout temps été aussi immorale que possible, et que particulièrement le mot *délicatesse* lui soit parfaitement inconnu, néanmoins il géra parfaitement sa charge d'aga. L'igumen de Tismana étant parti pour Krayova sans le pourvoir de tout le nécessaire, il doit avoir écrit deux lettres fulminantes, l'une au kaïmakam de Krayova, M. de Kimpiniano, et l'autre à l'igumen, auquel il doit avoir dit, entre autres: «Si tu ne reviens pas, si tu ne me fournis pas du nécessaire, je t'arracherai le dernier poil de ta barbe. Que pourra-t-il m'arriver de plus, sinon que d'en rester quelque temps de plus en exil?»

Que M. de Philippesko ait pu écrire cela, est d'autant plus croyable, qu'il est connu par la véhémence de ses expressions, et que nous avons d'autres exemples de lui, à peu près pareils. Exilé par le prince Karatja (car il fut déjà exilé plusieurs fois), il écrivit au Grand-Postelnik: «Et dites au prince qu'il m'envoie ma femme, car je ne peux plus y tenir. S'il s'y refuse, ce sera à tort qu'on me reprochera ce qu'on me reproche.» Il se servit en écrivant cela de termes valaques, qui font la plus grande richesse de cette langue, pauvre en elle-même; mais que le respect et la décence me défendent de rendre en français. M. de Nintshulesko, qui se trouve encore toujours à Snagov, doit avoir les pieds fortement enflés. Cependant je n'ai pas encore ouï dire qu'il ait sollicité son rappel, ou du moins un changement de localité. Quant à M. de Kokoresko, on prétend qu'il aurait pu obtenir son pardon, s'il avait voulu le demander, mais qu'au lieu de s'humilier, il fit savoir au prince que sa santé était rétablie et qu'il attendait ses ordres. Nourri-Effendi *) est encore prêt à partir d'ici pour Constantinople.

*) Divan-Efendi din Muntenia.

Il prétend qu'il veut partir, mais que le prince ne le veut pas. D'autres disent le contraire. Je serai[s] plutôt tenté de croire que le prince ne verrait pas son départ avec plaisir : si sa présence à Constantinople ne fait pas du mal au prince, sûrement elle ne lui fera pas du bien. Le Turc croira toujours plutôt au Turc qu'au giaour. Il n'y a plus aucun doute que Nourri-Effendi n'ait été impliqué dans l'affaire des boyars contre le prince.

Le jour des Saints Constantin et Hélène est la fête de la Métropole. Il est d'usage alors que le métropolite (alors) donne un dîner au prince qui, ce jour-là, reçoit à la Métropole ; à sa Cour et aux grands boyars du Divan. Le lendemain, un dîner est donné aux bienfaiteurs ou leurs descendants, c'est-à-dire à ceux qui ont fait des donations à la Sainte-Métropole, pour s'ouvrir le chemin du paradis, qui paraît être assez large pour tout le rite oriental. De même doit-il faire cadeau ce jour-là au prince d'un cheval harnaché. Mais, en revanche, il reçoit de chaque prêtre de toute la Valachie un ducat et un agneau. On prétend que le métropolite ait été interpellé et excité d'abandonner les revenus de la Métropole, pour payer les dettes de la principauté, et ne devait se réserver que 2.000 piastres par mois, ce qui vraiment serait trop peu, beaucoup trop peu. Le métropolite n'y consentit pas encore jusqu'à ce moment ; mais, rappelant les pertes de la Métropole et toutes les circonstances passées et présentes, il s'excusa de ne pouvoir donner ni repas, ni cheval au prince. Mais celui-ci assura que les antiques usages devaient être maintenus, que les repas devaient être donnés, mais il fit conduire de son écurie au métropolite un cheval harnaché, avec lequel ce prélat fit au prince un cadeau, et vit[e] (*sic*). Le prince prétend dans ce moment-ci le paiement de 400.000 piastres, à compte de ce que le pays lui doit. Les boyars ne sont pas trop disposés de les lui assigner, pour le moment présent.

On fait de nouveau jouer le ressort de faire donner une *ajutorinca* (secours, *Beyhilfe*) aux poslushniks, qui devront la payer de moins à leurs [patrons ; mettons] dix piastres par chaque individu, ce qui ferait au moins 120 000 piastres. On n'y mit pas encore la vigueur ordinaire pour les forcer au payement.

Hassan-Bey Kavanos-Oglou continue ses manières modérées et désintéressées. Non pas tel son Bejhli-Aga ou kiaya, qui se prend la liberté d'enfermer et retenir dans sa prison particulière, non seulement des boyars, mais aussi des sujets et protégés de diverses nations, aussitôt que plainte est portée contre eux, pour dettes ou autres affaires semblables. Grâce à Dieu, je n'eus encore aucune discussion semblable avec ce monsieur.

Le prince continue ses bienfaits aux pauvres incendiés, comme, en général, il paraît aimer à faire du bien. Il y a quelques jours qu'il fit couper les mains à deux brigands : je n'ose juger si c'était un acte de cruauté ou bien de clémence.

Les écoles demeurent abolies, on ne veut conserver que les valaques. Outre plusieurs incertitudes sur lesquelles on ne put s'accorder encore, la plus grande paraît être celle du choix d'un professeur des mathématiques, car on voudrait tant qu'il soit chrétien, c'est-à-dire orthodoxe, que je crains qu'on ne finisse par trouver en lui les dernières lettres de ce mot ¹⁾. Probablement que Son Éminence et Leurs Grandeurs les évêques voudraient voir les vérités mathématiques canoniquement prouvées. Au reste, la restauration des écoles souffrira encore quelques retards, vu que les dettes de la principauté en absorbent encore les revenus

1) Kreuchely vrea să zică *Ochis*; cum se vede, un *calambour* de toată finea.

CCCI.

Harte către Kreuchely, despre o conspirație eteristă.

1823,
28 Iunie.

Der 18-te Juni war ein Tag, welcher die Herzen aller hiesiger Einwohner mit Bangigkeit und Schrecken erfüllte. Eine bedeutende Anzahl Eteristen hatte in Kischinow russische Pässe erhalten, um über Brodij ¹⁾, Lemberg, Olmütz und Wien nach Triest reisen und sich daselbst einschiffen zu können; allein diese Gauner, anstatt den geraden Weg der ihren vorgezeichneten Marschrouten einzuschlagen, gingen nach einer, drey Stunden von Jassy gelegenen Insel (Sutsora ²⁾ genannt) und wollten daselbst nach die Moldau überschiffen und die Türken überfallen. Die Wachsamkeit des k. russischen Militärs vereitelte aber ihren tollen Plan; sie wurden sammt und sonders eingefangen, und wir entgingen glücklich der uns drohenden Gefahr ³⁾

CCCII.

Harte către Kreuchely, despre complotul eterist și schimbarea lui Aip-Aga, baş-beșli-aga.

1823,
3 Iulie.

Nach genauern und sichern Nachrichten, jene erwähnte bedeutende Anzahl Eteristen keinesweges von der russischen Regierung Pässe erhalten hatten um über Wien und Triest in ihr Vaterland reisen zu können, sondern sich vielmehr, unter Anführung des Abts . . . vom hiesigen griechischen Kloster Tri-Swetitely ⁴⁾, zu dem tollen und unsinnigen ⁵⁾ Wagestück, einen Einfall in die Moldau zu machen, hatten verleiten lassen. Laut den neuesten Nachrichten aus Besarabien, sind diese Rebellen nunmehr in Kischenew alle gefänglich angezogen, und zur Festungsstrafe verurtheilt worden; und es heisst hier, dass, auf Ansuchen des hiesigen Fürsten, der jetzige türkische Befehlshaber ⁶⁾ in kurzer Zeit durch den wegen seiner Wachsamkeit und strenger Mannszucht bekannten, auch allgemein geliebten Kudschuk-Mahmet ⁷⁾ abgelasst (*sic*) werden soll; zu welchem Ende der regierende Landesfürst auch schon die nöthigen Befehle hat ertheilen lassen, Alles zu seinem Empfangen bereit zu halten

1) Brody, in Galizien.

2) Țuțora (jud. Iași, pl. Braniștea), care e însă un sat, și nu o insulă!

3) Asupra acestui complot eterist v. *A. Pr.*, II, 668—71.

4) Asupra «Treisfetiteanului» v. *ibid.*, 671 n. 1.

5) *Willen und unjensigen*, în copia mea proprie.

6) Aip-Aga.

7) V. n^o CCXLV, p. 179.

CCCIII.

1823,
10 Iulie.

Harte către Kreuchely, despre plecarea lui Aip-Aga și excese turcești.

. . . . Der bisherige Landesbefehlshaber der türkischen Truppen verschafte (*sic*) Anstalten zu seiner Abreise getroffen hat, und übermorgen von hier abreisen soll. Die unter seinem Befehle stehenden Truppen sind deshalb höchst unzufrieden, und begehen mehrere Excesse, weshalb wir alle in der grössten Bestürzung sind; und ich gestern gegen Abend Augenzeuge war, wie die ohnweit dem fürstlichen Schlosse wohnende christliche und jüdische Kaufleute von ihnen mit dicken Knütteln gemiss-handelt wurden.

Viele Bojaren haben die Stadt verlassen und sich auf ihre Landgüter begeben, um den Misshandlungen dieser Barbaren zu entgehen; selbst der Landesfürst lässt sich seit einigen Tagen nicht sehen, und überall aussprechen, dass er krank sey

CCCIV.

1823,
11 Iulie.

Kreuchely către von Miltitz, despre pedeapsa conspiratorilor eteriști.

. . . . Le nombre des individus arrêtés . . . se montait à peu près à 130, et à peu près 70 furent arrêtés en Bessarabie. Sur la demande, ce qu'une telle poignée d'hommes pensait de faire? ils doivent avoir répondu: « . . À Jassi, Bucarest et Krayova, on nous attend, et notre apparition aurait tout mis en armes. » On prétend que ces individus ont été envoyés en Sibérie¹⁾

CCCV.

1823,
12 Iulie.

Harte către Kreuchely, despre schimbarea garnisonei turcești.

. . . . Gestern Nachmittag erhielten wir die Nachricht, dass Kudscuk-Machmet sich mit seinen Truppen unserer Stadt nehere, und sein Lager zwey Stunden von hier aufgeschlagen habe, um, den folgenden Tag in der Frühe, in Jassy einrücken zu können.

Das Murren der alten Truppen nahm immer mehr überhand, und wir alle ahndeten nichts gutes. Herr Secretär Cantemir²⁾ fuhr abends, um zehn Uhr, mit Extrapost . . . zum obgenannten Herrn . . ., und ohngefähr in der Nacht, um zwey Uhr, kam derselbe mit seinen Truppen in dem dicht vor der Stadt gelegenen Kloster Formosa an.

1) V. rapoartele n^o CCCI și CCCII.

2) Al Agenției austriace. V. n^o CCLXV, p. 195.

In der Frühe, zwischen fünf und sechs Uhr, zogen die alten Truppen in zientlicher Ordnung von hier ab. Zwischen acht und neun Uhr, schickte der Landesfürst dem neuen Befehlshaber sämmtliche Behörden der Stadt entgegen, um ihn mit sogenannten Alai abholen zu lassen; allein er nahm diese offen nicht an. Die Alai kam allein zurück. Erst um eilf Uhr hielt er seinen Einzug in aller Stille und nahm sein Quartier in dem Hause des noch immer abwesenden Visternik Herrn von Rosnovan¹⁾; seine Truppen aber wurden in den bey der rothen Brücke gelegenen Vorstadt-Häuser angewiesen; und Alles geschah in der grössten Ordnungsruhe

CCCVI.

Harte către Kreuchely, despre purtarea noului baș-beșli-agă și situația financiară tristă a țerei. 1823,
18 Iulie

. . . . D er neue Befehlshaber²⁾ . . . unter seinen Truppen, deren Anzahl sich auf 1.500 Mann erstrecken soll, die strengste Mannszucht hält. Seine Visite bei dem Landesfürsten hat er bereits abgelegt, und bey dieser Gelegenheit sollen ihm (wie allgemein behauptet wird) bedeutende Geschenke gemacht worden seyn. Jedermann ist mit ihm zufrieden, um so mehr, da er die sich noch hie und da herumtreibende alten Truppen (meistentheils ehemalige Janischaren) einfangen und zur Stadt hat hinaufprügeln lassen. Die Ausgaben sammt und sonders die Kräfte des Landes übersteigen. Der Geldmangel nimmt mit jedem Tage zu, und die Bojaren sind aufgefordert worden, der fürstlichen leeren Schatzkammer zwey Millionen Piaster vorzuschüssen, wovon sie jedoch nichts wissen wollen. Der jetzige Aga, Herr von Cananoi (der in Berlin erzogen wurde, und daselbst als der grösste Schwindler, Schuldmacher und schlechter Zahler hinlänglich bekannt ist)³⁾ hat auf Befehl des Fürsten nach Lemberg reisen müssen, um daselbst einen Banquier zu überreden, dem bedrängten Lande erwähnte Summe vorzuschüssen! Man zweifelt aber allgemein an den erwünschten Erfolg

CCCVII.

Harte către Kreuchely, despre sosirea lui Franz Lippmann.

1823,
25 Iulie.

Lippmann⁴⁾ a trimis la Iași «seinen Sohn Franz, nunmehrigen königlichen preuussischen Lieutenant⁵⁾».

1) Iordachi, V. n^o CCXXV, p. 223.

2) Cuciuc Mehnet, după Harte; Cuciuc-Ahmed, cu adevăratul său nume. V. *A. Fr.*, II, tabla.

3) Aceste daraveri băneșii ale fostului armaș Ion Cananău, fiul Marelui-Spatar Șerban și student la Berlin în 1800—3, au lăsat unele scrisori. V. *A. Fr.*, II, locurile arătate în tablă.

4) «Lippmann Marcus Zoller,» furnisor (1822) al Prusiei pentru remontă (v. rap. inedit din 29 Mart 1822 și n^o CCXXXIV, p. 173) e numit, într'un raport al lui Harte, din 7 April ac. an: «conseiller des commissions.»

5) La 13 Novembre, Kreuchely anunță că locotenentul a căpătat număru de căl «désiré par son père.»

CCCVIII.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre nesiguranță, prădăciuni, boierii
27 Iulie. arestați și oprirea portului nemțesc.

... Depuis mon très-humble rapport du 27 juin, le prince refusa à plusieurs boyars la permission de se rendre aux bains de la Transylvanie et à ceux de Méhadia. Cependant il l'accorda à M. Toufino et à ses enfants, en retenant sa femme à Bukureste. Elle doit donc être en otage. Cela paraît prouver qu'aucune autre raison que la crainte d'une nouvelle émigration d'une partie des boyars [n']ait motivé ce refus. Que la majorité n'est pas tranquille est avéré, et plusieurs des bâtisses, pour lesquelles on avait déjà préparé les matériaux, n'ont pas été commencées. Quelques peu s'élèvent, et de beaucoup de grandes maisons on néglige jusqu'aux réparations. On allègue la pénurie; elle n'est pas la seule cause. Le peuple en est d'autant plus inquiet, qu'on le nourrit toujours de l'idée d'une nouvelle révolution, qui devra faire une diversion au Midi. Des paroles échappées en hiver déjà laissaient présumer les idées qu'un certain parti nourrit. L'histoire du Pruth, dont j'eus l'honneur de parler dans mon rapport n° 21 Moldavie ¹⁾, jointe à quelques paroles menaçantes contre les Turcs, tint à Krayova qu'ici, par exemple: «*notre heure battra*», leur donnèrent l'alarme, et le gouvernement actuel, aimé de très peu de personnes, s'en trouva naturellement inquiet. Le tout conduisit à des arrestations, qui augmentèrent la terreur, d'autant plus qu'elles paraissent présager une nouvelle catastrophe, que les brigands, qui inondent les deux provinces, paraissent tous armés, et contre lesquels les mesures prises sont très insuffisantes, s'attacheraient très positivement aux révolutionnaires. Parmi ces brigands, qui assassinent à tous moments (par exemple, le 30 juin, le neveu du staroste des marchands, sur le chemin de Krayova, par sept hommes, dont cinq armés de fusils, etc., et deux armés de piques), on voit, non seulement figurer des Arnauts fugitifs et sans maîtres, mais aussi des gens qui étaient avant peu attachés au corps des délis du prince et avaient quitté ce service. Un certain Siméon, attaqué et grièvement blessé d'un coup de yatagan, à quelques lieues de la ville, prétend avoir reconnu parmi les voleurs deux des ci-devant délis de la Cour. On commença par l'arrestation de beaucoup de ces ci-devant Arnauts, qui se trouvaient à Bukureste, de marchands et autres individus, Serviens et Bulgares. La majeure partie est conduite à Silistrie, où, les fers aux pieds, ils travaillent à la forteresse; d'autres sont encore chez le Beshli-Aga, et d'autres furent relâchés, comme innocents. Le prince même doit avoir demandé l'élargissement de quelques-uns, ce qui donna de l'humeur au Beshli-Aga. «Comment?» dit-il, «le prince fait arrêter des gens, nous les remet comme coupables, et puis il les réclame comme innocents!» Quelques imprécations contre le prince et les boyars doivent lui être échappées alors. D'un des boyars les plus à leur aise, le Grand-Klutshar Nikolesko ²⁾, on réclama un Arnaut, qu'il avait pris à son service. Il le refusa, je ne sais sous quel prétexte. L'Arnaut s'évada; M. de Nikolesko fut arrêté et conduit à la Cour du prince, de là chez le Beshli-Aga, où il fut d'abord mis aux fers et enfermé aux prisons des hommes ordinaires. Le lendemain, on lui donna une chambre et, au bout de quatre jours, il fut relâché. On prétend qu'il lui en coûta beaucoup, et je peux le croire, car il a de quoi, et paraît appartenir au parti des exilés. Les uns disent qu'il fut mis en liberté sous le cautionnement du hospodar, les autres veulent que l'Albanais ait été retrouvé. Toutes les nuits, des arrestations ont lieu; tous les jours, cinq à dix individus sont transportés à Silistrie. Très peu recouvrent leur liberté. Les troupes valaques font des arrestations, et souvent il peut arriver, et arrive probablement, qu'une inimitié particulière conduit leurs pas; car comment pourrait-on autrement

1) V. p. 233.

2) Un alt izvor (ined. la Bibl. Academiei) îl arată om bogat, decorat de Rușî în 1805—6.

s'éclairer l'intercession du prince pour des gens remis aux Turcs? Il est très à craindre que parmi ces malheureux il ne se trouve beaucoup d'innocents. Si l'on voulait arrêter tous ceux qui furent plus ou moins mêlés dans la révolution, bientôt la Cour du voïvode serait déserte et Bukureste dépeuplé

Mais on ne songe guère aux Valaques; on ne songe qu'aux Arnauts, aux Gréco-Serviens et Gréco-Bulgares, qui ont plus ou moins de moyens. La classe distinguée fut laissée tranquille jusqu'ici, mais doit être inquiète. Il est probable que ces émissaires voyagent sous divers prétextes et différents passeports, du Midi au Nord et du Nord au Midi de la Turquie. Aussi entretient-on des correspondances avec les émigrés de la Transylvanie et en Russie. Deux prêtres grecs ont été arrêtés ici dernièrement. Ils venaient du Midi, par la voie de Rustshuk, et s'étaient rasés la barbe, pour n'être pas reconnus. Sur la question: «pourquoi ils s'étaient déguisés?» ils répondirent que c'était pour échapper au tribut d'un ducat, que chaque prêtre devait payer en passant le Danube. Cette excuse ne fut pas favorablement acceptée. Quelques jours après, deux marchands, qui étaient arrivés avec eux, furent arrêtés de même, mais relâchés au bout de deux jours, sous le cautionnement d'une foule d'autres marchands (on les dit au delà de quarante), qui garantirent pour eux. On prétend que ces deux prêtres avaient été envoyés pour prendre les revenus que le Mont-Athos tirait annuellement des monastères de son appartenance en Valachie, ignorant que ces revenus avaient été destinés par le nouveau gouvernement aux besoins momentanés de l'État. L'igumén du monastère de Kotrutshéni¹⁾, Procopio, avait offert 4.000 piastres pour obtenir leur élargissement, et beaucoup de personnes s'intéressèrent à leur sort; néanmoins ils furent conduits à Silistrie, le 22 du courant. Beaucoup d'individus de la basse classe ont pris la fuite pour se dérober aux arrestations, et devront nécessairement augmenter la foule des brigands. De plusieurs personnes plus considérées, on ignore momentanément où ils se trouvent; mais le docteur Athanasi, qui, durant la révolution, avait figuré en ville avec des pistolets à la ceinture, ayant été appelé de Kronstadt par le baron Sakelario²⁾, malade, et qui devait y retourner avec ce banquier, partit deux jours avant le malade, et même précipitamment, car on l'avait prévenu qu'on pensait à le faire arrêter. Aucune autre personne de marque ne prit la fuite. Tous ces événements m'affermissent dans l'opinion où je fus au mois de mai 1822, c'est-à-dire que je crois qu'une garnison turque, telle onéreuse qu'elle puisse être pour le pays, ne laisse pas d'être d'une nécessité urgente, car j'ai tout lieu de croire que sans elle nous serions déjà la proie d'une nouvelle insurrection, qui serait bien plus terrible que la première, car positivement d'horribles réactions ne manqueraient pas d'en être la suite, funeste même à des étrangers, qu'à présent déjà on menace à la sourdine.

On travaille fortement au rétablissement de l'hôpital de Pantélimon. Mais on ne met pas le même empressement à la réintégration des écoles publiques, sous le prétexte précieux des dettes et dépenses extraordinaires de l'État.

Le gouvernement a trouvé le moyen de lever une contribution sur la classe non contribuable, donc sur les boyars. *Derechef on fait payer à tous les poslushniks dix piastres, en leur permettant cependant de défalquer cette somme de celle que par semestre ils doivent payer à leurs patrons.* Ce sont donc les derniers qui payent cette contribution, qui se montera à plus de 250.000 piastres.

La Porte fait réparer la forteresse de Sistov; 4.000 chariots valaques, dont une partie se mit déjà en mouvement, doi[ven]t s'y rendre de corvée. Pour indemniser ces gens, on doit, dit-on, lever une nouvelle contribution sur les poslushniks, qui, par ces deux contributions, auraient peu ou rien à payer, lors du prochain semestre.

Le kaïmakam de Krayova, M. de Kimpiniano, est arrivé ici, il y a six à sept jours. Je m'émerveillais de sa présence et de son séjour prolongé dans ce moment critique.

1) Cotroceni.

2) Maî tîrziî consul prusien şi al.

On vient de me raconter sur cela l'anecdote suivante. Un certain Körtshalik Georgi ¹⁾, Bulgare, depuis longtemps vivait dans ce pays de la rapine et fut même deux années aux Oknas (mines de sel). Survint la révolution. Il s'y jeta. Sa témérité connue le fit recevoir à bras ouverts, et bientôt il se distingua par ses rapines, faisant des prises ou, pour mieux dire, des vols considérables. Sous l'égide de l'amnistie, il revint dans le Banat de Krayova, où il recommença son métier de brigand et d'assassin. Il fut pris presque au moment où les présentes arrestations commencèrent. On le conduisit à Silistrie. Le pacha ordonna de lui trancher la tête. Il fit dire au pacha qu'il avait une révélation à lui faire. Il y consent, et Georgi déclare que le kaïmakam Kimpiniano, qui l'avait fait arrêter, avait pris de lui 7.000 mahmoudiés, qu'il avait eues enterrées. Cette accusation, qui paraît plutôt être l'effet de la vengeance que vérité, fit suspendre l'exécution, et le pacha expédia aussitôt un kavas au prince de la Valachie. Sûrement que les Turcs à présent prétendront de M. de Kimpiniano la restitution des 7.000 piastres, que probablement il ne reçut jamais. Je ne puis encore garantir ni nier la vérité du fait. On tâchera de le couvrir autant que possible. Néanmoins j'aurais pu l'approfondir, si les hémorroïdes, dont je souffre horriblement, m'avaient permis de sortir aux jours derniers.

MM. de Nintshulesko et Mihaïcza Philippesko ont, de même que M. de Kokoresko, obtenu la permission de quitter les lieux de leur exil et de se rendre sur leurs terres, mais non pas de s'approcher de Bukureste. On prétend que, depuis six semaines, Mme de Vilara n'a plus reçu de nouvelles de son époux ²⁾.

Le 27, on publia une ordonnance du voïvode, par laquelle il est ordonné à tous les individus rayas, habillés à la franque, de quitter les vêtements européens et d'endosser, dans l'espace de trois jours, le costume valaque ou oriental

CCCIX.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre nemulțămirea supușilor engleji și
27 Iulie. ruși cu Hakenau.

Supuși engleji, între cari un doctor «Fottino-Kapo,» și cei ruși, nemulțămiiți cu Agentul austriac, cer consuli deosebiți.

CCCX.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre urmărirea presupușilor eteriști și
27 Iulie. conduita pașei de Silistra.

(La 21, Said-Aga, unul din cei ce trebuiau să fie trimiși la Silistra, îi cere asil. Vine apoi Smaranda, «une des premières Laïs,» măritată cu «une espèce de médecin,» Nichitachi, bănuie că ar fi ucis un Turc.)

¹⁾ Gheorghe Cârjaliul. Cârjaliul era fost soldat turec, cari, după liberare, lucrau pe socoteala lor proprie sau a vre-unui pașă revoltat. V. Ranke, *Die serbische Revolution*, ed. a 2-a (Berlin 1844), 92—3; Zilber Românu, ed. Hasdeu (București 1884), 17 și urm.

²⁾ V. n^o CCXCVIII, p. 228.

Le pacha de Silistrie¹⁾ a renvoyé tous les individus, qu'en qualité d'hétairistes, on lui avait envoyés, et doit avoir dit, à cette occasion, que, si le prince voulait lui envoyer tous les Zavéra («pour la foi»)²⁾, il fallait lui envoyer tout Bukarest. Il ne retint à Silistrie que Körtsalık Georgi et les deux prêtres dont je fis mention dans mon n° 503), et quelques voleurs de grand chemin, qui tous devront lui être envoyés à l'avenir, à ce qu'on prétend.

Si ce dernier point se confirme, je ne sais quelle nouvelle juridiction le pacha de Silistrie s'arroge sur les brigands de la Valachie.

CCCXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre o ceartă între Hakenau și vornicul Manu. 1823,
12 August.

Vornicul Mihalachi Manu nu-și poate scoate niște bani de la un supus austriac; din ordinul lui Hakenau, slugile Agenției au lovit grav pe un vătav al său.

CCCXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea de garnisonă turcească în Moldova. 1823,
12 August

. . . . Le gouvernement russe éloigne tous les Grecs et Arnauts des frontières ottomanes. Aîp-Aga, qui commandait les troupes turques en Moldavie, est mort 4). À sa place fut nommé Koutshuk-Achmet-Aga. Il arriva à Fokshan le 30 juillet (*sic*), accompagné de 1100 cavaliers. Il fit rassembler aussitôt les boyars, les prêtres et les principaux marchands, et leur signifia qu'ils n'avaient nullement à s'alarmer de sa présence ou de son passage, qu'il allait à Jassy . . . , et qu'aussitôt qu'il y arriverait, il ferait retourner paisiblement à Silistrie les troupes de son prédécesseur, qui se trouvent en Moldavie

1) Mehmed-Selim-Siri-Paşa.

2) Zaverghî.

3) V. p. 237.

4) Cf. pentru aceasta și tot raportul corespondența lui Harte, mai sus, pp. 233—4.

CCCXIII.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre jocuri publice și plecarea lui baș-
12 August. beșli-aga.

... Son Altesse se plut à vouloir gratifier l'empereur ottoman¹⁾ de quelques dogues. Elle en fit venir de la Hongrie. Pour essayer leur valeur et savoir s'ils sont dignes d'être présentés à Sa Hautesse, Elle voulait les faire combattre avec des ours et des taureaux-buffles. Le 1er de ce mois, jour de St-Élie, fut destiné à cet effet, et la moitié de la ville rassemblée à Kolintina, à la maison de campagne du prince, où ce combat devait avoir lieu. Un orage effroyable l'empêcha, mais les spectateurs de tels plaisirs furent dédommagés par le spectacle d'un jeune homme qui se noya dans la rivière de Cheresteau²⁾. Le 3 août enfin, ces chiens prouvèrent sur un taureau-buffle, que les délis du prince tuèrent, après que les chiens l'eurent arrêté, et sur des ours, qui en vivaient (?), qu'ils étaient de braves combattants, et durent partir, sous bonne escorte, pour Constantinople. Les propriétaires des ours présentèrent une supplique au prince, pour obtenir une indemnisation pour leurs ours nourriciers abîmés; il les fit gratifier de soixante piastres. Les valets qui avaient amené ces chiens et fourni le spectacle susdit au prince et au public qui voulut s'y rendre, furent gratifiés à leur tour, par le Grand-Kamarash³⁾, qui leur donna, d'après ses expressions, «pour boire,» quarante okas de vin. On prétend qu'ils doivent avoir dit: «On voit qu'il est le fils d'une cabaretière.»

À une course au girite⁴⁾, dont le prince fut spectateur, il perdit sa chaîne de montre en brillants. Il promit mille piastres à celui qui la trouverait; elle ne s'est pas trouvée.

Le gouvernement fait un amas très considérable de foin, et le prend à un prix limité, partout où il le trouve. Cela alarme le public, qui craint une augmentation non vraisemblable des troupes ottomanes. Mais ceux qui sont obligés d'acheter le fourrage pour leurs chevaux en sont d'autant plus alarmés, et avec [d'autant] plus de raison, que l'extrême sécheresse de cette année ne laisse pas douter que le foin montera à un prix énorme. Je me trouve, hélas! du nombre de ces craintifs.

On nous fait craindre le départ de Hassan-Bey Kavanos-Oglou. On ignore encore qui devra le remplacer. Je dis qu'on craint, car il n'est pas probable que ce digne officier ait facilement un successeur si désintéressé, si doux et qui maintienne la discipline [aus]si bien que lui 5).

CCCXIV.

1823, Harte către Kreuchely, despre purtarea Turcilor și lipsa de bani.
17 August.

(Disciplina Turcilor.) Wir genossen nunmehr wieder die, so lange Zeit hindurch, entbehrte Ruhe, und Alles würde so ziemlich in der erwünschten Ordnung seyn,

1) Atunci Mahmud al II-lea.

2) Herăstrău.

3) Filip Lenș. Cf. p. 227.

4) *Gerid (iaculum)*. Lagarde descrie o astfel de luptă, văzută la București, în Mart 1812. V. o. c., 346—7.

5) Hasan-bei stă până la sfârșitul lui Septembrie, V. A. Fr., II, 676, 678 și mai jos, pp. 243—4.

wenn nur der Geldmangel und die dadurch verursachte gänzliche Stockung des Handels nicht mit jedem Tage fühlbarer würde; man sieht daher der Zurückkunft des Herrn Aga Cananoi ¹⁾ sehnsuchtsvoll entgegen; aber alle nur etwas fernsehende ²⁾ Männer behaupten einstimmig, dass seine Sendung nicht nur ihren Zweck gänzlich verfehlen dürfte, sondern, dass durch dieselbe auch die fürstliche Kasse eine bedeutende Summe verlohren haben möchte.

CCCXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea de garnisonă în 1823,
Moldova. 27 August.

. **A**près la mort d'Aïp-Aga, les Turcs garnisonnés dans cette principauté se trouvaient sous les ordres d'un certain Véli-Aga. Lors de l'arrivée du nouveau Bache-Beshli-Aga ³⁾ . . . , les anciennes troupes se mirent aussitôt en mouvement, pour quitter ce pays. Ils (*sic*) arrivèrent à Fokshan le 7 août, y ont séjourné le 8 et 9, et partirent de là le 10 du courant, pour retourner à Silistrie. On leur donne le témoignage que, sur toute la marche, ils aient observé la plus grande discipline ⁴⁾. . .

CCCXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea garnisonei turcești și 1823,
creșterea prețurilor. 27 August.

. **L**e 17 du courant, Hassan-Bey ⁵⁾ reçut le firman qui lui permit de se retirer d'ici. Tel ardemment qu'il puisse l'avoir désiré, tel grand est le regret de tous les habitants de Bukarest de le perdre, car difficilement il aura un successeur d'un caractère si doux, si désintéressé, et si généreux même.

Le gouvernement continue d'accaparer le foin du pays, ce qui le rend d'autant plus cher et plus rare, que la grande sécheresse et l'excessive chaleur, qui avait monté jusqu'à 32 degrés de Réaumur (et) ont, non seulement diminué la quantité, mais eurent encore une influence nuisible sur toutes les espèces de grains, ce qui augmente la cherté. Il est naturel que le prince fait une provision d'orge proportionnée à celle du foin. Cette chaleur aussi eut une influence maligne sur les bêtes à cornes. Néanmoins la viande de bœuf ou de vache est à dix paras et celle d'agneau à douze. Mais, vu la mauvaise police qui, à cet égard, règne en Valachie, il est à craindre que beaucoup de

1) V. n° CCCVI, p. 235.

2) *Fallschende*, în copia mea proprie.

3) Cuciuc-Ahmed.

4) V. n° CCCXII, p. 239; n° CCCV, pp. 234—5. Datele nu se potrivesc.

5) Kavanos-Oglu.

pièces malades ne soient vendues aux boucheries. Le pain ne pèse plus la moitié de ce qu'il pesait il y a deux ans, et diminue journellement; les vertages (*sic*) de toutes espèces sont rares, donc chères, et, ce qui plus est, de mauvaise qualité.

Toujours encore des arrestations et des exportations ont lieu. Elles déplaisent à beaucoup de personnes sensées, vu qu'on est parfaitement convaincu que ces arrestations ne pèsent pas seulement sur des gens sans aveu, mais aussi sur beaucoup d'innocents. Dernièrement, M. Grégoire de Philippesko, le spadar actuel, me dit lui-même: «Ces jours derniers, on arrêta deux jeunes gens, enfants plutôt; le cœur me saignait en les voyant, mais je suis en fonctions, et dois naturellement exécuter les ordres supérieurs.» Que, parmi ces accusés et exportés, il y en ait beaucoup, dont il est bon de purger le pays, est positif. Que plus encore, qui devraient l'être, pourtant ne le sont pas, est tout aussi vrai. Mais malheur à celui qui a un ennemi parmi les délateurs accrédités! . . .

Le 23, un kavas, expressément envoyé au prince par (le) Mehemet-Pacha de Silistrie ¹⁾, lui porta la nouvelle de la prise de Négrepont ²⁾. Le prince, en réjouissance, au défaut d'artillerie, fit donner, au son de sa musique turque ³⁾, des salves de mousqueterie.

CCCXVII.

1823,
27 August.

Kreuchely către von Miltitz, despre un prânz la consulul frances, Hugot.

La 25 ⁴⁾ August, a fost un prânz de gală la Hugot, pentru ziua regelui Ludovic. Asistați Hakenau, Pulcheria Mavru, Liehmann, beizadeaua Ghica, Marele-Postelnic, vornicul de poliție, căminarul Zevcarides și trei supuși franceji. Beizadeaua bău în sănătatea regelui Prusiei, Kreuchely în a Domnului, ca și Hugot. Regele Prusiei fusese uitat la banchetul dat de Hakenau, în ziua de 12 Februar.

CCCXVIII.

1823,
13 Septem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea baș-beșli-agei, omoruri și vești de război.

. . . . N on seulement le départ de Hassan-Bey Kavanos Oglou est décidé, mais déjà M. de Raletto, ispravnik du district d'Ilfovo et frère du hatman actuel, est nommé mehmandar ⁵⁾ lors de son départ. Le Kapitshi-Bachi, Ahmet-Aga, ayan de Selvi, est celui qui le remplace, et M. Constantin de Zevkaridès, époux de Mme Sultana de Ghica,

1) V. p. 239 n. 1.

2) Cf. Iakovaki Rizo, *o. c.*, 384—6.

3) Mehtherhaneaua.

4) Copia poarta 22, ceea ce e fals.

5) Căliuz.

nièce du prince, lui est destiné pour mehmandar, lors de son arrivée, qui doit avoir lieu ces jours-ci.

Les assassinats n'ont pas cessé. Le 3 du courant, dans la rue derrière l'église catholique, un Turc blessa à mort un Valaque, de deux coups de yatagan. Une femme publique doit avoir été la cause de cette querelle. Le Turc fut arrêté par la garde valaque, et, horriblement battu, conduit à Hassan-Bey. On prétend que Hassan-Bey, apprenant le lendemain la mort du Valaque, ait fait étrangler le Turc. Deux jours après, le tonnelier de la brasserie, sujet autrichien, fut trouvé assassiné, presque à l'entrée de la ville, hors du *podo-pomunt*. Une petite charrette qu'il menait, chargée de farine, était fracassée et le cheval y attelé manquait. Le cheval fut trouvé depuis, mêlé parmi les chevaux de poste. De quelle manière il puisse s'y être trouvé, est inconnu, mais, avant sa mort à l'hôpital Mavrojéni, le malheureux dit avoir été assailli par six Zigains. Il n'avait que neuf piastres sur lui. On parlait d'un autre meurtre, qui doit avoir été commis sur un tailleur, par le sieur Mathéi Koltschak, beau-frère du kamarash Philippe Linchoux. Mais, ou le fait est faux, ou on le sut couvrir d'un voile impénétrable. Les arrestations et exportations n'ont pas encore cessé, et les esprits continuent d'être inquiets. On prétend encore toujours la fin du gouvernement valaque, preuve qu'on pense encore à une nouvelle agitation politique dans ces pays, soit du côté du Nord, soit en connection avec le Sud, et les nouvelles répandues des progrès des Turcs sur les Grecs ne mettent aucun terme à ces espérances. Au contraire, plusieurs bâtisses déjà accordées, les contrats passés et enregistrés aux consulats, furent suspendues, vue la guerre inévitable qu'on croit devoir s'ensuivre entre la Porte et la Russie. Les gazettes, auxquelles chacun croit, ou, pour mieux dire, auxquelles chacun donne des explications conformes à ses désirs ou à sa manière de voir les choses, augmentent la crainte, qui depuis quelque temps paraît inextirpable.

Ce n'est qu'avec les plus grandes difficultés qu'on laisse passer à Silistrie, lorsque les passeports ne sont stylisés que pour Silistrie et retour à Bukureste. On donne pour cause, que les Turcs ne veulent pas qu'on voie les réparations qu'ils font à la forteresse de Silistrie, qui, du reste, n'est pas conséquente. Il se pourrait pourtant aussi qu'on veut par là empêcher toute communication entre les individus exportés et leurs adhérents à Bukureste.

Depuis quelque temps, on disait que le pacha de Silistrie avait reçu l'ordre de la Porte de faire la visite de toutes les forteresses du Danube. Cette nouvelle se confirma enfin, et il partit de Silistrie, il y a huit jours ou plus. Le Grand-Postelnik actuel, frère du prince 1), partit d'ici le 6, au matin, et revint le 12, au soir, de Gyurgéwo, où il fut pour complimenter le pacha de Silistrie de la part du prince, et en même temps le mirmiran de cette ville. Cette visite des forteresses augmente la terreur. Mais, quelles que puissent être les vues de la Porte, ses espérances ou craintes, cette visite des forteresses ne me paraît pas devoir les augmenter, vu qu'il est connu que les Turcs, même en temps de paix, les conservent en état de défense, et même tiennent dans l'intérieur des magasins de vivres, auxquels les deux principautés doivent concourir, pour l'entretien d'une armée en cas de besoin.

Dans ce moment, je viens d'apprendre que le départ de Hassan-Bey est décidé pour le 17 du courant et que le mehmandar d'Ahmet-Aga, son successeur, partira d'ici le 14, accompagné d'un bon traiteur, pour lui faire la table en route

1) Mihaïl. V. p. 230.

CCCXIX.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea în București a lui de Zea,
26 Septem- ambasadorul Spaniei pe lângă Poartă.
bre.

La 13 Septembre a sosit ambasadorul spaniol la Constantinopol, cu fratele său, dragonianul legației și doi Tatarî. «Le 15, le requiem de Sa Sainteté Pie VII¹⁾ fut solennellement célébré. On y avait invité tous les consulats.» Asistă și ambasadorul, care pleacă la 26 ale lunii.

CCCXX.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre noul baș-beșli-agă și excese.
26 Septem-
bre.

. . . . Hassan-Bey Kavanos-Oglou, au regret du prince et du public, quitta Bukureste le 19 du courant, à 11 heures du matin. La veille, il avait été à la Cour, pour faire sa dernière visite au prince, qui, lors de son départ de Bukureste, le fit précéder par l'agie et la spadarie, à drapeaux déployés, et le mehmandar destiné à le conduire au Danube.

Achmet-Aga . . . tint son entrée à la même heure que Hassan-Bey sortit, et prit son konak dans la maison qu'avait habitée son prédécesseur, quoiqu'on lui en avait préparé une autre au *podo-kalitsh*. Je le fis complimenter le 20, par le dragoman, sieur Tsinko. Le 23, il fit sa visite solennelle au prince, qui à cet effet lui avait envoyé son carrosse de parade, à six chevaux. C'était le frère du prince, le voraik Aléko Ghika, qui était allé le prendre, avec un cortège assez nombreux, et le précédait à cheval. Ahmet-Aga avait, en outre, à la suite à peu près 200 Turcs. Il fut reçu à la Cour avec les cérémonies d'usage, et doit avoir dit, en[tre] autres, au hospodar: «Me conformant aux ordres du Padishah, je ferai tout ce qui dépendra de moi pour le maintien de l'ordre et de la discipline entre les troupes que je commande, et punirai les réfractaires; mais aussi je vous invite, de votre côté, à la vigilance et à l'activité.» Il ne s'arrêta [pas] longtemps à la Cour. Me trouvant précisément chez Son Excellence le ministre²⁾, je le vis passer en allant et en revenant. Le 24, ce fut le prince-régnant qui, à cheval, rendit à Ahmet-Aga la visite de la veille

Au lieu de venir avec moins de gens, comme on l'avait espéré, Ahmet-Aga vint avec un nombre plus grand; car je tiens de la vestiarie même, où je fis prendre des informations expresse, qu'elle délivrait les rations pour 2.400 hommes³⁾. Mais on y ajouta aussi, que ces 400 hommes repartiront incessamment.

Les deux premiers jours de la présence de ces nouveaux Turcs, on entendit parler de plusieurs excès, qui doivent avoir été commis par eux et qui donnèrent lieu à des plaintes portées au prince. Les uns prétendaient qu'ils aient été commis par les nouveaux arrivés; les autres voulaient, au contraire, par des déserteurs ou traîneurs des troupes de Hassan-Bey. Quoi qu'il en soit, depuis le 22 on n'entend plus rien, et tout

1) Mort le 20 August.

2) Al Spaniel, V. n^o precedent.

3) V. A. Fr., II, 676.

est tranquille. De ces excès, l'un mérite d'être rapporté. Un Turc vient dans une boutique, y marchande une étoffe et la trouve trop chère. Cependant, sur l'assurance du marchand, qu'il ne pouvait la donner autrement, il la fait couper, puis lui donne à peu près la moitié de la valeur, c'est-à-dire du prix déterminé. Le marchand proteste et ne veut donner l'étoffe; la querelle s'échauffe, le Turc se fâche, et, empochant l'argent tout aussi bien que la marchandise, part avec l'un et l'autre, en laissant au marchand deux bons soufflets en paiement 1).

CCCXXI.

Krenchely câtre von Miltitz, despre caracterul Domnului, zăbava pro- 1823,
ceselor și excесе turcești. 26 Septem-
bre.

. Le hospodar, gouverné par ses créatures, dans toutes les branches de l'administration, voit augmenter les prévaricateurs, les injustices des tribunaux, et naturellement aussi le nombre des mécontents s'augmente d'un moment à l'autre. Ce n'est pas que le prince manque de volonté, mais bien lui manque le talent de gouverner. Il donne des exemples, mais ils sont ou mal appliqués ou insuffisants. Dernièrement encore, le prince fit châtier deux receveurs : Ilvoyano, neveu du bano Vakaresko, qui fut battu à l'armashie, et Trouïko, qui fut battu publiquement. Cela paraît prouver du moins que le prince a de la bonne volonté. On prétend qu'aucun procès de conséquence ne fut encore terminé depuis le règne de ce prince, et que presque toujours ses jugements sont guidés par le kaminar Kiriako, Premier Logothète du Divan (voyez *Exp. des charges de la Valachie, quatrième classe, n° 1*) 2), qui le conduit d'après son intérêt particulier, et non d'après l'équité. Il est très probable qu'il y ait de l'exagération, car la déférence du prince envers ses favoris, outre ses ennemis connus, en nourrit une quantité de cachés. Les tribunaux subalternes ne jugent que par intérêt ou caprice, et les choses en restent là. Très souvent, par voie de fait, on est son propre juge et, lors d'une plainte portée, aucune satisfaction ne s'ensuit. D'un procès conséquent on ne vit encore le terme; naturellement qu'il ne devait pas être traîné, car il regardait le prince même. Possesseur héréditaire de la belle terre de Kolentina, qui lui rapportait 50.000 piastres par an, et désirant d'en étendre les limites vers la ville, il prétendait qu'elles s'étendaient jusqu'à l'église de Tirkilestii, ou à peu près (voyez *plan de Bukaresti, n° 69*) 3). La cause fut jugée au Divan. Le prince y comparut comme partie, assis sur un fauteuil, vis-à-vis des juges, et déclara son *vigil* 4) (procureur ou avocat) le kaminar Dresna, et se retira. Le Divan ne lui adjugea que la moitié à peu près de ses prétentions; pour l'autre moitié, il fut condamné, et le voïvode Ghika ratifia la sentence du Divan contre le prince Ghika. Je voudrais bien savoir pourtant si Monsieur Grégoire de Ghika n'eut pas été condamné pour le tout s'il n'avait été voïvode.

Une dame distinguée, M-me . . . (*sic?*), qui, dans un procès, prétendit dernièrement avoir été sentencée injustement, dit hautement, et dans la salle même du Divan (qu'on désigne sous le nom de Grande-Spadarie), au kaminar Kiriako, susmentionné oracle judiciaire du prince : «C'est toi, coquin, qui régnes, et non pas le *Voda!*» . . .

1) Cf. *A. Fr.*, II, 678—9.

2) O lucrare a consulului, care va sfârși această publicație.

3) Partea aceasta din plan lipsește.

4) Vecheil.

Malgré la *Casa de Schercheltare*, Chambre des Recherches, les arrestations et exportations, la police garantit moins que jamais la sûreté publique, et non seulement nous voyons des assassinats, mais on vole de nuit dans les maisons. Le 20, on trouva, vers Kotrotshéni, le cadavre d'un homme assassiné et qu'on déposa devant la paroisse protestante; le 21, on porta à la hatmanie le cadavre d'un homme nouvellement assommé et qu'on avait trouvé dans un puits. S'il est de toute apparence que ces hommes assommés l'aient été par des Valaques ou des Zigains ou aussi par des vagabonds étrangers, dont la ville fourmille, il est aussi de toute probabilité que les hommes taillés ou coupés (expressions locales) l'aient été par des Turcs, et plusieurs excès de cette nature, multipliés dans les derniers jours, en augmentent la croyance; enfin, dans l'espace de trois fois 24 heures, on me compte huit personnes tuées dans la ville et ses plus proches environs, et parmi lesquelles deux femmes. Que peut être arrivé dans les campagnes? Je n'ai entendu positivement que deux faits; mais on les apprend d'autant plus difficilement dans la ville avec certitude, que le gouvernement semble ne pas vouloir augmenter la crainte et éviter l'éclat; soit pour ne pas être accusé de nonchalance, ou aussi pour ne pas se mettre mal avec les Turcs, ce qui toujours, mais particulièrement dans les circonstances présentes, doit lui importer. Une anecdote du 22 au soir pourrait bien confirmer cette dernière idée. Il est d'un usage depuis longtemps observé, que tous ceux qui viennent en ville pour vendre du poisson, soit Turcs du Danube ou rayas, payent une rétribution de 60 paras à celui, devant la maison ou boutique duquel ils arrêtent leurs chariots et vendent leurs poissons. Un Turc refusa de se conformer à cet usage. Le revendeur, devant la boutique duquel le Turc s'était établi, se prit de querelle avec lui, et le Turc finit par lui donner un coup de couteau dans l'avant-bras. Non content de cela, le Turc fut encore porter ses plaintes au Beshli-Aga, qui envoya son *bairactak* ¹⁾ avec lui à l'agie, pour demander satisfaction, et les juges de l'agie firent donner encore une rude *falanka* sur la plante des pieds de celui qui, si même il avait manqué au Turc, me paraît en avoir été assez puni par sa blessure au bras. Le *yasaktshi* du consulat, que dans une affaire j'avais par hasard envoyé à l'agie, fut témoin de cette justice valaque. Pour l'honneur de l'aga actuel, M. Mihalesko-Kostinoy ²⁾ soit dit, qu'il n'était pas présent à cette scène. À cette occasion, je dois observer que, d'après les rapports que je reçus, les Turcs ne veulent plus savoir de la douane valaque, ni en important, ni en exportant.

CCCXXII.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre situația în Moldova.
26 Septem-
bre.

. Le nouveau commandant . . . y ³⁾ maintient une discipline exemplaire parmi ses troupes et qu'il traite surtout avec la dernière sévérité les Osmanlis qui s'avisent de boire, soit du vin, soit de l'eau-de-vie

¹⁾ Bairactar, stegar.

²⁾ Carte înlocuise pe Mihăiță Filipescu. V. pp. 229—30, 231—2.

³⁾ V. titlul.

CCCXXIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre o anecdotă privitoare la mitropolitul Grigore. 1823,
28 Septem-
bre.

. . . . M. de Cardoba, dragoman de la légation d'Espagne, ayant eu la bonté de me faire savoir qu'il ne partirait que le 29 au matin ¹⁾ et qu'il voudra avoir la complaisance de prendre mon pli aujourd'hui, 28, j'ai préféré de profiter de cette bonté.

Le calme paraît régner pour le moment dans les affaires du gouvernement local et, depuis plusieurs jours, on n'entend plus parler d'excès, turcs ou autres. Puisse ce repos durer toujours! Mais une anecdote, qui caractérise un certain fanatisme de Son Éminence Mgr. le métropolit Grégorio, si humble avant dix mois, étant encore simple diacre ²⁾, ne doit pas être passée sous silence; que ce fanatisme soit religieux, ou adulateur des plus forts du moment, ou qu'il prenne sa source dans une haine nationale, je le trouve condamnable. Un jeune Grec, d'une bonne conduite, qui dans différents petits offices avait acquis une petite fortune d'à peu près 25.000 piastres, devait épouser aujourd'hui une jeune demoiselle valaque, pauvre, mais d'une famille honnête. Le 26, on fut, d'après l'usage, demander la permission au métropolit, qui dit: «*Non*, le sang valaque ne doit plus se mêler avec le sang grec! La fille est Valaque, qu'elle épouse donc un patriote!» Et Sa *Présainteté* (son titre valaque, donné à tous les prélats) refusa la permission de la copulation

CCCXXIV.

Harte către Kreuchely, despre oprirea trecerei boierilor din Moldova în Bucovina. 1823,
29 Septem-
bre.

Din cauza întrevederei de la Cernăuți ³⁾, «alle Bojaren in grösster Erwartung der Dinge leben.» Lippa a primit ordin să nu mai dea pașapoarte pentru Cernăuți.

CCCXXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre porția ce se dă Turcilor, un scandal cu Evreii și soarta școlilor. 1823,
2 Octom-
bre.

. . . . Les Turcs sous Ahmet-Aga continuent de se bien comporter, et, malgré les informations prises, aucun excès ne parvint encore à ma connaissance, et

1) V. n° CCCXIX, p. 244.

2) V. p. 209.

3) Între împărații Austriei și Rusiei. V. *A. Fr.*, II, 673; *Dépêches inédites du chevalier de Gentz aux hospodars de Valachie*, II (Paris, Plon, 1877), 241—2, 253 și urm.

leur nombre a été réduit à 2.000. Sous Hassan-Bey, on distribuait journallement aux Turcs garnisonnés dans la ville de Bukureste 210 okas de viande ¹⁾. Sous Ahmet-Aga, au commencement 178 okas et maintenant 130 okas, à 80 drames par tête. Sous Hassan-Bey, il y eut donc 1050 Turcs dans la ville et d'après, 650. Cependant ce calcul ne peut être accepté pour tout à fait juste, car il est probable qu'ils prennent plus d'étapes qu'il n'existe d'hommes. Au reste, il me paraît que l'économie du gouvernement est plus rigoureuse vis-à-vis d'Ahmet-Aga que vis-à-vis de son prédécesseur, qu'on paraît avoir voulu flatter davantage: aux troupes du premier, on donnait du riz et de la graisse; celles du dernier, m'a-t-on assuré, ne reçoivent que la viande et le pain. J'aurai sous peu de jours des relations positives à cet égard.

Quelques Juifs célébrant leurs fêtes des Baraques ²⁾ (*Laubenfest*), furent insultés par quelques rayas. Les Juifs étaient sujets ou protégés autrichiens, et repoussèrent l'insulte. On appela la garde de l'agie pour arrêter les Juifs, qui, ne croyant pas qu'ils étaient tenus de se laisser insulter impunément, se mirent en opposition, et la garde même de l'agie fut rudement battue par eux. Cette affaire, prise très sérieusement par le gouvernement, fut plusieurs fois examinée au département de l'agie, en présence du dragoman d'Autriche, sieur Fourka, et enfin portée au Divan du prince, et l'Agence, pour donner satisfaction au gouvernement, qui l'exigeait, fit punir un de ces Juifs, et le retient encore en prison. Il est remarquable qu'à ces jugements les Juifs rayas, et particulièrement leur staroste, aient été du côté valaque, contre leurs coreligionnaires.

Le 1er du courant, on trouva dans la rue dite *Plappergasse*, ainsi au milieu de la ville, une tête de femme, sans aucune trace de sang. Il est probable qu'elle ait été portée là, pour écarter les recherches de l'endroit du meurtre, qui effectivement ne fut pas découvert

Les conférences financières sont fréquentes, tant à la Métropole qu'à la Chambre des vélitsch. On n'en peut guère pénétrer le mystère, dont on s'applique à les couvrir. Quant à l'hôpital de Pantélimon, il devait être totalement réintégré pour le jour de la fête de St.-Pantélimon. On y fit aller à la hâte le sieur Wehnert, second médecin, et, depuis ce temps, il y est inutilement, car on suspendit ces petites réparations qui restaient à faire, probablement non pour les dépenses des réparations, mais pour les frais de l'entretien des malades, et le tout malgré l'énorme parade que le prince fit ce jour-là, dont j'eus l'honneur de parler dans mon très-humble rapport n° 50, du 11 juillet.

Quant à l'école nationale, rien ne fut fait encore. Le nouveau métropolite, orthodoxe et saint, ne veut y voir employé[s], en qualité de professeur[s], même pour les parties mathématiques ³⁾, que des individus chrétiens dans son sens, c'est-à-dire nationaux, et que cette dernière qualité rend difficiles, peut-être impossibles de trouver. Quelques boyars, et même Son Altesse, furent de l'avis d'employer, du moins pour le moment, les revenus de cette école, qui par diverses fondations se montent à 130.000 piastres, aux besoins de l'État. On alla même jusqu'à proposer de l'abolir tout à fait, lorsque le vornik George de Golesko, honneur à lui! se leva et protesta, disant, entre autres: «Des étrangers» (faisant allusion aux Grecs) «furent les fondateurs de cette école et les créateurs de ses revenus, et, à présent qu'un patriote règne sur la Valachie, nous voudrions travailler à force à la maintenir dans l'ignorance, les ténèbres et la barbarie que les Européens nous reprochent avec justice!» Il prévalut en tant que l'affaire resta en suspens. Mais Monseigneur le métropolite fit écrire à Vienne, pour y trouver un professeur de(s) mathématiques, Valaque de nation et de religion, que difficilement il y trouvera . . .

1) V. A. Fr., II, 676.

2) *Cuștele*.

3) V. p. 232.

CCCXXVI.

Harte către Kreuchely, despre intimii Domnului Moldovei.

1823,
6 Octom-
bre.

. . . . D er Landesfürst lebt mit der Geistlichkeit und den grössten Theil der hier anwesenden Bojaren im besten Einverständniss. Die einflusshabende Gustliche (*sic*) und Vertraute sind: Herr Visternik Petraky Stourza, Herr Hatman Czerkes ¹⁾, Herr Spathar Aleco Stourza, jetziger Präsident des Departements der auswärtigen Angelegenheiten, Herr Postelnik Gregori Gretzan, Herr Vornik Andronaki Donitz, Herr Spathar Pommer ²⁾, Oberpächter aller sequestrierten griechischen Güter; und selbst der jetzige Befehlshaber ³⁾ . . . , welcher sich noch immer sehr edel betrügt . . . , kann unter die Zahl seiner Freunde gerechnet; hingegen aber, alle noch abwesende Bojaren, als seine Anwidersacher betrachtet werden

CCCXXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre întrevederea de la Cernăuți, accidentul lui Minciaky și un hoț turc.

1823,
13 Octom-
bre.

. . . . J eus l'honneur de recevoir, le 3 du courant, les offices n° 28 et 29 Valachie, qu'en date du 25 octobre, M. le Chargé d'Affaires, vous avez daigné de m'adresser.

Le prince de la Valachie n'a pas fait complimenter les souverains à Csernovitz ⁴⁾. Le docteur Arsaki étant venu me voir le 6 du courant, je lui en demandais la raison. Il me dit: «Le prince de Moldavie a dû complimenter les monarques, parce que Csernovitz se trouve immédiatement sur les frontières de la Moldavie, ce qui n'est pas le cas avec la Valachie; que, d'ailleurs, les affaires entre la Porte et la Russie n'étant pas encore tout à fait aplanies, on aurait été incertain sur la manière dont les empereurs auraient reçu ces députés.» Il me paraît, au contraire, que la Cour valaque était plus incertaine sur la manière dont la Porte ombrageuse aurait pris cette députation, non ordonnée par elle, et je crois cela d'autant plus que le gouvernement d'ici me paraît plongé dans l'anxiété.

Encore les grandes charges du pays ne furent elles pas changées. Il y a tant de cabales et de disputes là-dessus entre les boyars qui croient y avoir un droit, que le prince, malgré sa prérogative incontestable d'y nommer, diffère d'un moment à l'autre, sans oser se déterminer.

Le firman pour M. de Mintzaki ⁵⁾, pour se rendre à Constantinople, est attendu d'un jour à l'autre; au moins, on en parle. Cependant nous avons reçu la fâcheuse nouvelle, que M. de Mintzaki, revenant de Lemberg par Csernovitz, pour se rendre à Hier-

1) Costachi Cerchez. V. n^o CCLXVII, p. 197.

2) V. p. 168 și n. 2.

3) Cuciuc-Ahmed.

4) Pentru întrevedere v. și n^o CCCXXXIV, p. 247. Explicația neîtrimeterii de reprezentanți munceni e aceeași și după spusele Domnului (ined. la Bibl. Academiei).

5) Consulul rus în principate, însărcinat cu o misiune prealabilă la Constantinopol. V. p. 136 n. 4.

mannstadt, avait eu le malheur de verser avec sa voiture, près de Maros-Vasarhely 1), en Transylvanie, et à neuf stations de poste de Hermannstadt, et qu'il s'était grièvement foulé le bras. On craint que ce fâcheux accident ne retarde son voyage pour Constantinople, et, par conséquent, la conclusion du traité entre la Russie et la Porte. Sans connaître M. de Mintzaky personnellement, personne à Bukarest peut-être n'y prend plus de part que moi.

Les Turcs garnisonnés ici sous les ordres d'Ahmet-Aga continuent de se comporter très tranquillement. Néanmoins il serait à désirer que l'entier aplanissement des différends puisse délivrer ces malheureux pays de ces hôtes onéreux, et qu'il n'en reste plus ici que ce qui s'y trouvait anciennement sous les Bacheli-Agassi, c'est-à-dire environ 2 à 300 hommes, dispersés dans tous les dix-sept districts et dans la capitale. À combien de choses cette présence ottomane ne donne-t-elle pas lieu et excuse ! Le prince paraît être assez bien avec Ahmet-Aga, mais on prétend qu'il ne vit pas dans une intelligence parfaite avec Mehmet-Pacha de Silistrie.

Ces jours derniers, on porta un Turc à l'hôpital de Koltza. Il avait le bras percé d'un coup de feu. Il parlait bien le valaque et fit au médecin le conte suivant : « Je suis négociant. Dans l'état où vous me voyez, je fus réduit, avec mes deux compagnons, par les brigands qui nous assaillirent près de Tîrgoul-Rîmnîkoulouï. Ils m'ont tout pris ! Tout ! Mes effets, mes armes et mon cheval. » On eut pitié de lui et on tâcha de le consoler avec l'espérance d'une prompte guérison. Le quatrième jour, au matin, vint un officier turc envoyé par Ahmet-Aga et accompagné d'un juif raya de Silistrie. Il eut avec le blessé un long entretien. Après leur départ, le blessé parut très inquiet. L'après-dîner arrivèrent dix Turcs à cheval, avec une karoutza de poste. Aussitôt qu'il vit cet appareil, un tremblement universel se saisit de lui. On lui signifiâ de s'habiller et de partir. Il demanda la permission de se faire panser encore une fois sa blessure. On lui répliqua : « Nous te panserons déjà. » Il dut partir au moment même. Ils prirent la route d'Ibraïla. On apprit depuis que ce soi-disant négociant était sorti d'Ibraïla, avec deux autres Turcs, pour piller un prêtre (et s'entend ; assassiner) à Tîrgoul-Rîmnîkoulouï, dans le district de Slani-Rîmnîk ou Fokshan ; que, par bonheur, les beshlis sont accourus ou survenus par hasard, ont mis en fuite les brigands et sauvé le prêtre. Je ne sais pourquoi on cherche à jeter un voile sur cette anecdote

CCCXXVIII.

1823, Harte către Kreuchely, despre împrumutul moldovenesc și trimeșii lui
17 Octom- Ioniță Sturdza la întrevederca de la Cernăuți.
bre.

. . . . Der jetzige Aga, Herr von Cananoi 2), in Gesellschaft zweyer jüdischen Banquiere aus Brody 3), hier angekommen ist ; welche, wie allgemein behauptet wird, bereit seyn sollen, dem bedrängten Lande hundert tausend Stück Ducaten vorzuschuessen, jedoch unter der unverlässlichen Bedingung, dass nicht nur der Fürst, sondern

1) Mureș-Oșorhei. Asupra accidentului v. Hurmuzaki, *Sz/M.* 14, 20-21.

2) V. n° CCCVI, p. 235 ; n° CCCXIV, pp. 240-1.

3) În Galiția.

das ganze Land für diese Summe die gehörige Sicherheit leiste; allein, da die Bojaren von der Sache nichts wissen wollen, lässt sich vermuthen, dass gedachte Herren ihre Rückreise bald eintreten dürfen. Auch der Präsident des Departements der auswärtigen Angelegenheiten, Herr Aleco Stourza, welchen der Fürst nach Czernowitz gesandt hatte, um beyde Monarchen zu bewillkommen ¹⁾, ist nunmehr wieder hier angelangt.

Übrigens gehet die Sage, dass die Bojaren von Sr. K. österreichischen Majestät sehr liebevoll behandelt und zur Geduld ermahnt; aber bey Sr. K. russischen Majestät nicht vorgelassen worden wären

CCCXXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre sentimentele ce provoacă în Mun-
tenia Domnia națională.

1823,
28 Octom-
bre.

. **L**e gouvernement actuel est dans l'anxiété et paraît craindre un changement politique. Flattant de toutes manières les Turcs, il persécute les Grecs, et pense par là aussi complaire aux Valaques. Cependant, à l'exception *d'une partie* de ceux qui sont en place, tous les autres se haïssent et, par conséquent, lui sont contraires. L'opposition qui se manifestait au commencement, forcée de se cacher par la crainte d'être exilée, fait accroître la haine, au lieu de la diminuer, et une grande partie des Valaques, qui détestaient autrefois et détestent encore les Grecs, désirent néanmoins leur retour sur le trône de la principauté, disant que, tel dur il leur paraissait d'être sous le joug de ces étrangers intrigants, ils se trouvaient plus heureux alors, qu'ils ne le sont maintenant, gouvernés par les nationaux. Je trouve cela très naturel. Les princes grecs, tout en favorisant autant que possible leurs compatriotes, mettaient une espèce d'équité dans la distribution des charges, tant pour maintenir une espèce d'équilibre, que pour éviter la jalousie entre les familles valaques; elles, qui étaient déjà assez mécontentes de devoir partager ces charges lucratives, qu'ils (*sic*) croyaient n'être dues qu'à eux seuls, avec des étrangers. Rarement les princes grecs s'écartaient-ils de ce système. À présent, au contraire, ils voient ces charges ambitionnées distribuées aux seules créatures du voïvode et aux créatures de ses créatures, et, à l'exception d'un petit nombre, qu'on ne peut se dispenser de mettre en place, vu que leurs talents ou leur naissance, ou bien la considération personnelle dont ils jouissent, l'exigeai[en]t absolument (par exemple, l'exilé Nintshoulesko, ci-devant kaïmakam de Krayova, Kimpiniano, kaïmakam actuel et Balatshano, Grand-Logothète actuel de la Tzara-de-sus), tous les autres se voient exclus. Depuis l'exil de MM. de Nintshoulesko, Philippesko et Kokoresko, les cabales n'ont pas cessé, mais elles ont pris une route plus obscure, plus cachée et, par là même, peut-être plus dangereuse pour le prince et son parti. On prétend, au reste, qu'il va rappeler ces trois boyars, et même que M. de Nintshoulesko sera employé. Tout est possible, mais je ne crois pas, moi, à leur si prompt retour, encore moins à les voir en place. On prétend que le prince avait destiné son fils pour kaïmakam de Krayova, mais que les boyars de Krayova, sondés là-dessus, s'y étaient

1) V. n° CCXVII, p. 249.

montrés contraires et avaient marqué le désir d'avoir ou le spadar actuel, Grégoire de Philippesko, ou l'aga Mihaïtza Philippesko, l'exilé. Sur cela, le prince doit avoir destiné son fils au poste de Grand-Kamarash, et le Grand-Kamarash Philippe Linchoux doit devenir Grand-Postelnik actuel. Le postelnik, frère du prince¹⁾, sera, dit-on, spadar, etc. (*sic*) C'était aujourd'hui que toutes ces nominations, et d'autres encore, devaient avoir lieu, mais elles furent remises. Mais on croit d'autant plus qu'il ne différera pas ses promotions et qu'il profitera du moment en faveur de ses favoris, qu'on prétend qu'il craint sa déposition prochaine. Que les intrigues pour les charges soient grandes, que le gouvernement, malgré son droit aux nominations, fait lui-même des intrigues, parce qu'il est embarrassé par le choix qu'on veut lui faire faire, et qu'il ne sait qui écouter, cela est positif; mais toutes ces intrigues sont, naturellement, tenues si secrètes que possible. Au reste, il n'y a nul doute qu'un changement dans les charges les plus considérables n'aura lieu sous peu de temps. On le diffère d'un moment à l'autre; preuve de l'embarras, dont on ne peut se défaire.

Si cependant beaucoup de Valaques désirent par intérêt personnel un changement dans le gouvernement et même le retour des princes grecs, et que les paysans principalement crient publiquement: «*Nous étions plus heureux sous les Grecs.*» d'autres individus et la majeure partie des boyars sont enflés d'une vanité insupportable de se voir gouvernés par des nationaux (le prince actuel de la Valachie est Épirote ou Albanais d'origine, comme aussi la famille Stourdza, en Moldavie, est issue d'une ancienne famille hongroise, encore existante, mais déchue par les révolutions de ce royaume²⁾). Entre autres exemples qu'on pourrait donner, prenons les suivants. Lors de l'examen de l'affaire des Juifs, dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon très-humble rapport n° 75, du 2 octobre³⁾, le sieur slutsher Kostaki, vataf de l'agie, dit publiquement: «*Si aussi les Juifs ne furent pas les agresseurs, ils devaient se laisser battre, car ils n'ont aucun droit de se mettre en défense contre les Valaques du pays; et qui, comme tels, règnent et gouvernent dans leur patrie, comme, en général, aucun étranger n'a le droit de se mettre en défense contre les nationaux; s'il ne leur plaît pas de se soumettre à nous, s'ils ne veulent être battus, qu'ils s'en retournent d'où ils sont venus; nous n'avons pas besoin d'eux, et les battons pour les faire partir. Nous, patriotes, nous régnons à présent dans la patrie, et nous saurons déjà faire de manière à nous débarrasser de tous ces étrangers! Quitte de ceux-ci, nous n'aurons plus que faire des consuls, et nos princes compatriotes les chasseront alors, car ils ne sont ici que pour faire les espions et pour nous trahir près de la Porte. Nous régnons à présent, c'est-à-dire que nous, nous, nous devons être les maîtres, et le serons!*» Ces exclamations, si ridicules qu'elles sont en elles-mêmes, ne laissent pas d'avoir de l'influence sur le peuple, qui les entend de la bouche d'un employé public, et peuvent donner lieu à des désagréments multipliés. Autre. M. Raletto, ispravnik du district d'Ilfov, et, comme tel, résidant à Bukarest, quoiqu'il se glorifie d'avoir voyagé en Autriche jusqu'à Vienne, et qu'il barbouille un peu l'allemand et le français, dit de même: «*Qu'avons-nous à faire de ces étrangers? Il faut nous en débarrasser.*» Il oublie que le peu que les Valaques savent, ils l'ont appris des étrangers, et que, dans ce moment encore, ils s'en passeraient difficilement; c'est ce qui précisément occasionne cette affluence d'ouvriers étrangers de tous les pays. Plus que les *étrangers européens*, comme ils les nomment, ils ont pris en aversion les *étrangers grecs*, qu'ils désignent plus principalement sous le titre *Maroyotes*⁴⁾, qu'ils soient nés, d'ailleurs, où ils voudront. Et ce sont pourtant uniquement les Grecs qui furent les fondateurs de leurs hôpitaux et de leurs écoles, et qui seuls ont contribué au peu de culture que les Valaques possèdent. Ils l'ont fait. Que m'im-

1) Mihaï Ghica.

2) Kreuchely se gândește la familia ungurească Thurzó.

3) V. p. 248.

4) Morcoș, adică locuitorii ai teritoriului revoltat.

porte maintenant, qu'ils l'aient fait par vanité ou par désir de faire le bien ! Il me suffit que l'effet existe.

Ahmet-Aga continue de maintenir la discipline parmi ses troupes, et l'on n'entend d'aucun excès commis par eux (*sic*).

CCCXXX.

Kreuchely către von Miltitz, despre primirea de către țarul Alexandru a deputaților moldoveni. 1823,
13 Novem-
bre.

. . . . Malgré que M. le pasteur Harte m'ait écrit . . . que les députés du prince de la Moldavie n'aient pas été admis à l'audience de Sa Majesté l'empereur de Russie, j'appris depuis qu'ils ont effectivement obtenu une audience et qu'ils furent très gracieusement reçus 1).

CCCXXXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre împărțirea boieriilor și pamflete. 1823,
28 Novem-
bre.

. . . . Déjà dans mes très-humbles rapports n° 79, du 28 octobre et n° 85, du 13 novembre, j'eus honneur de remarquer qu'on s'attendait à un changement dans les charges principales de ce pays. Ce changement n'eut pas lieu jusqu'ici. Les boyars se disputent entre eux, qui devra renoncer et qui devra être promu. Point d'accord entre eux ; point de volonté ferme dans le prince, ballotté par ses créatures et par les boyars de marque, qui lui font résistance, et vis-à-vis desquels il n'ose se servir de son droit incontestable et non contesté jusqu'à présent. Le bano Barbo Vakaresko (*vulgo* : Burbatshano) ne se sent pas disposé à quitter sa charge lucrative de vestiar actuel ; donc le spadar actuel, Grégoire de Philippesko, qui devait devenir vestiar, [ce] qu'il était avant la révolution, reste à sa place de spadar, et le Grand-Logothète de la Tzara-de-sus, Balatshano, de même ne veut quitter sa place. Comment changer alors les charges d'un rang également supérieur, quoique moins lucratives ? Il en est de même avec les ispravniks. Tel est protégé par un favori du prince, tel autre par un des grands boyars en considération volontaire ou forcée, et, de cette manière, ils restent en place, au détriment des autres. Le pauvre peuple, opprimé par tous, souffre, en attendant, de cette vilaine aristocratie ; mot très doux, car on devrait dire plutôt et plus vrai : anarchie.

On prétend que M. de Mintzaki, rétabli de sa chute 2), se mettra ces jours-ci en route de Hermannstadt à Bukureste. Puisse-t-il arriver bientôt ; puissent les affaires s'arranger au plus vite, afin que les inquiétudes se calment et que la tranquillité renaisse !

1) V. pp. 249-51.

2) V. pp. 249-50.

Déjà depuis une douzaine de jours, on nous régale de la sombre nouvelle, que la peste est à Galatz et à Ibraïla. L'Agence d'Autriche en avait reçu la nouvelle, qui cependant ne paraît pas se confirmer. M. l'Agent me dit, le 20 du courant, que les accidents de la peste à Galatz s'étaient restreints aux Cosaques Saporoshanes ¹⁾. Il y a même des personnes qui prétendent que cette nouvelle a des spéculations de commerce pour base.

Le même 20, il y eut concert et bal à la Cour, à l'occasion de la St.-Michel (à la grecque), fête du Grand-Postelnik, frère du prince. Tous les consulats y furent invités. Comme le prince s'était retiré à 11 heures à la turque, et moi n'ayant accepté l'invitation que pour ne pas me soumettre à de mauvaises explications, et souffrant beaucoup, je partis avant le souper, qui eut lieu à minuit.

Le 19, le prince reçut deux étalons du pacha de Silistrie ²⁾, mais on fit la remarque qu'il ne reçut pas le cadeau que le Grand-Seigneur est en usage de faire aux deux princes de Moldavie et de Valachie, lors du renouvellement de l'année mahométane.

Tout comme avant la révolution de l'an 1821, aussi à présent paraissent des pamphlets indécents contre diverses personnes de marque. L'un, entre autres, fut trouvé dans la Cour du prince, en langue valaque, et dans lequel on dit, entre autres, qu'il se laissait gouverner: 1. Par un *kovrikar kutzovlach* (*kovrikar*, marchand de petits pains; Koutzovlach, peuple entre la Macédoine et la Bulgarie); on voulait dire le vornik Bélio; 2. Par un *kertshmar* (cabaretier), désignant le kamerash actuel, Philippe Linchoux; [3.] Par un Tzigain, entendant le kaminar Dresna; et 5. Par un *tshokoï* (domestique), pour caractériser le kaminar Kyriako, premier logothète du Divan

CCCXXXII.

1823,
3 Decem-
bre.

Kreuchely către Harte, despre împrumutul moldovenesc.

(Împrumutul 3.) Auf dem District Pudna sollen 36.000 [Piaster] gefallen seyn. Von denen übrigen Districten konnte man mir nichts bestimmen.
(Cere date.)

CCCXXXIII.

1823,
6 Decem-
bre.

Harte către Kreuchely, despre schimbarea vistierului și ciomă.

. . . . D er bisherige Visternik, Herr Petraky Stourtza, [ist] seines Dienstes entlassen und an dessen Stelle Herr Jordake Katarziu . . . , welcher sich unter der Re-

1) Zaporojenî.

2) V. p. 239 n. 1.

3) V. pp. 250-1.

gierung des Fürsten Kallimaky ¹⁾, um die Vertilgung der Pest so grosse Dienste erwarb, ernannt worden ist. (Există temeri ca ciuma să nu se manifeste la Galați, dar în Iași nu s'au constatat cazuri de boală până acum. Cuciuc-Ahmed ²⁾ se interesează de măsurile luate de guvern în contra ei.)

CCCXXXIV-V.

Harte către Kreuchely, despre nereușita absolută a împrumutului ce Moldova voia să facă la Brody, în Galiția, ciuma din Galați, carantina la granița austriacă, dări nouă impuse pentru aceasta de Domn și cearta ce a izbucnit și din această cauză între Ion Sandu Sturdza și Agentul Lippa. 1823. 12 Decem-
bre.

Die Brodier Wechsler ³⁾ sind schon längst von hier abgereist, und sich zu keinem Geldverschluss haben verstehen wollen.

Das Gerücht von dem in Galatz, etc. (Carantină la granița austriacă.) Der Fürst hat, um eine ordentliche Quarantaine errichten zu können, eine Contribution von einer Million Piastern ausgeschrieben (NB. So sagt das Gerücht) . . . Zu dieser Contribution sollen alle Bujaren, und auch die Unterthanen fremder Mächte, beytragen; allein Herr von Lippa ⁴⁾ hat dem Fürsten erklärt, er würde nicht zugeben, dass kayserliche Unterthanen auch nur einen Para beytragen dürften.

Übrigens ist zwischen dem Fürsten und Herrn von Lippa ein förmlicher Krieg ausgebrochen.

CCCXXXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre zgomote false de ciumă în Iași și București, nereușita împrumutului moldovenesc la Brody, înlocuirea-i prin tr'un împosi- 1823, 14 Decem-
tr'un împosi- și deputații trimiși de Ioan Sandu Sturdza la Cernăuți. bre.

(Zgomot de ciumă în Iași și București. Fals; e întemeiat «sur la circonstance que deux Cosaques Soporoschans ⁵⁾ . . . furent trouvés morts dans une cave,

¹⁾ V. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 406 (un biv vel vistiernic Iordachi Catargiu se găsește între boierii Moldovei la 10 Novembre st. v. 1824). Se pare însă că Harte confundă aici pe Iordachi Catargiu cu vistiernicul Iordachi Roset Roznovanu, care a jucat într'adevăr rolul de căpetenie în combaterea ciumei din anul 1819. V. mai sus, p. 52, n° LVIII și p. 81, n^o cv. Nu cred că «Rosnovan le père» ar putea fi Neculaț tatăl lui Iordachi și socrul lui Ioan Sandu Sturdza. Neculaț nu mai trăia poate atunci.

²⁾ Baș-beșl aga din Moldova.

³⁾ V. n^o CCCXXXII, p. 254.

⁴⁾ Agentul austriac.

⁵⁾ V. n^o CCCXXXI, p. 254.

où peut-être les exhalaisons du vin les étouffèrent.» Bancherii evrei din Brody, «nommés David Münz et Mihail Nathan fils, qui étaient venus à Yassy avec l'aga Kananoi¹⁾, ne purent [s']accorder avec le gouvernement, et se préparaient à retourner à Brody, sans affaires faites. Le prince paraît vouloir y remédier par un autre moyen, car je fus informé qu'il avait prescrit un emprunt forcé sur l'état commercial; le capital devait être remboursé dans l'espace de trois ans, mais sans intérêt.»

Le spadar Aleko Stourdza, qui avait été envoyé à Tsernovitz²⁾ . . . , eut pour collègues M. le hatman Czerkes³⁾ et le sieur Schneider, Suisse de nation et connu à Yassy sous le nom de «philosophe cynique.» Il avait été, avant que le prince Kalimachi ne fit venir en Moldavie⁴⁾, quelque peu de temps instituteur de son fils, et, depuis, maître de langue française en ville.

CCCXXVII.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre zvonuri nelămurite prin oraș, in-
14 Decem- cercările lui Hakenau de a câștiga spiritele, nemulțămirea generală, impunerea
bre. unei dări pe crâșme, un pamflet insultător, supărarea Agenției din această
causă, vești de ciumă, afacerea Vilară, pretinsa numire a lui Iacovachi Arghi-
ropulo ca Mare-Drăgoman, sosirea apropiată a lui Minciaky, ciuma din Galați
și carantina din Focșani.

. . . . Les esprits sont inquiets, mais mornes. À peine ose-t-on sous main se communiquer ses idées, qui pour la plupart sont sinistres. Tantôt on fait arriver M. de Mintzaki, tantôt on retarde son départ; on fait partir les Turcs, on assure qu'ils ne partiront pas; mais de rien on ne parle avec franchise; on paraît, au contraire, craindre une inquisition secrète. M. de Hakenau⁵⁾ seul se remue, et se sert de tous les moyens pour accaparer la confiance des boyars en l'intermédiation efficace de l'Autriche; et l'on fit la remarque que jamais jusqu'ici il ne fut si prévenant, et qu'en outre, il cherche et saisit tous les moyens, quels qu'ils puissent être, pour se mettre en évidence, et tâche même de les faire naître là où ils n'existent pas encore. Veut-il, peut-être, balancer l'influence dont M. de Mintzaki⁶⁾ jouira indubitablement, ou a-t-il des ordres secrets? C'est ce que je ne pus pénétrer jusqu'ici. Le prince, que M. de Hakenau courtise, plus que jamais il ne courtisait les princes grecs, le prince, dis-je, et toutes les attentances intimes de sa Cour paraissent depuis quelque temps plus calmes qu'à l'ordinaire.

Le voïvode, auquel la Porte accorda le pouvoir absolu d'aviser aux moyens de payer les dettes de l'État, occasionnées par la révolution, et à pourvoir aux dépenses extraordinaires qu'exige la présence de deux mille Turcs, avec leurs chefs, fait ce qu'il juge à propos à cet égard. Ni le peuple, ni les boyars [n']en sont satisfaits, mais les der-

1) V. p. 235 și n. 3; n° CCCXXVIII, pp. 250 l.

2) V. n° cit., p. 251.

3) Costachi.

4) V. pp. 52 n. 2, 95 n. 2.

5) Agentul austriac.

6) Consulul rus.

niers, depuis le firman et l'exil de MM. de Nintshulesko, de Philippesko et Kokoresko, n'osent plus que faiblement répliquer; quant au peuple, on ne paraît pas s'en inquiéter beaucoup, et, tout en lui faisant payer de nouveaux impôts, on parle toujours de son bien et des efforts qu'on fait pour l'alléger. Depuis longtemps on parlait d'un impôt extraordinaire de vingt piastres, qui devait être mis sur tous les cabarets et toutes les maisons ou boutiques d'eau-de-vie. Cet impôt fut publié le 8 du courant, et, le même jour, tous les isnafs (corporations) furent appelés à la Cour, où on leur signifia, que chaque boutique indistinctement devra de même payer vingt piastres. Il en ressortira une somme très considérable, dont je pourrai avoir l'honneur de soumettre le calcul par le premier courrier. Il est vraisemblable que le prince veut encore profiter de l'absence du consul de Russie, qui, en conformité des traités, me paraît avoir le droit de protester contre toute imposition extraordinaire.

De tous les pamphlets qui courent depuis quelque temps, celui qui me paraît le plus méchant, fut celui qui circula à un bal privé. C'est un courrier étranger qu'on laisse voyager. Il arrive à la poste et demande des chevaux. Le maître de poste assure qu'il n'y en avait pas. — Où sont-ils? — Ils sont tous partis avec les Tatares du Voïvode, porteurs de ses *correspondances politiques*. — Il me faut trouver des chevaux au moment, car moi aussi je suis porteur de correspondances politiques. — Pour des chevaux, c'est impossible, je vous donnerai des juments. — Voyons, quelles juments? Le maître de poste lui en montre quatre, parmi lesquelles se trouvent Mme Pulchérizza de Mavro, née de Ghika, sœur, et Mme Sultana de Zevkaridès, née de Ghika, nièce du prince. Le courrier demande: «Iront-elles bien?» Le maître répond: «Sous le postillon qu'elles aiment, elles iront très bien. — Quel est ce postillon? — M. Liehmann.» Et ainsi, de station en station, les maîtres de poste proposent au courrier d'autres juments et d'autres postillons, tous assortis, dit-on, très à propos. Parmi les postillons figurent: le prince, le postelnik Mihalaki de Ghika et le vornik Aléko de Ghika, ses frères, le Grand-Spadar actuel, Grégoire de Philippesko, M. de Barkanesko, neveu du prince, etc. Au dernier, qui n'est pas marié, on avait assigné quatre demoiselles, parmi lesquelles la fille du beysadé Karadja et la fille du spadar Philippesko, ci-dessus nommé. Ce libelle courut au bal de main en main. Les dames y nommées le trouvèrent très indiscret; les messieurs en rirent ou s'en trouvèrent *un peu* piqués. On demanda qui l'avait trouvé? «M. de Barkanesko» (le même que ci-dessus). On en conclut que c'était lui qui en était l'auteur, ce qu'il nia toutefois. M. de Liehmann se montra très offensé d'avoir été nommé le premier postillon, et, au club, au bal noble du jeudi, 27 novembre, il donna un cartel à M. de Barkanesko, au pistolet, et rendez-vous pour le lendemain matin hors de la ville, dans le joli jardin du sieur Skuffa, négociant, protégé russe¹⁾. Le jeune homme accepta le défi et se rendit au rendez-vous, accompagné de M. de Slatiniano. Au bout d'une heure d'attente, M. de Liehmann apparut avec M. Sizano-poulo, ci-devant négociant à Vienne et présentement attaché à l'Agence Impériale. Au champ du combat, la cause motive fut mise en question. M. de Barkanesko soutenait de ne pas être l'auteur du libelle, et les deux témoins en conclurent, que, du moment qu'il disait n'être pas l'auteur du libelle, il n'y avait point de raison de se battre, et de cette manière le différend fut apaisé pour le moment, probablement au contentement des deux parties. J'ai dit: pour le moment, car, le dimanche, 30 novembre, il y eut bal masqué au club. M. de Liehmann y fut et huit *Ungerans* (émigrés valaques de la Transylvanie, mais qui jouissent de la protection autrichienne) étaient au bas de l'escalier. On sent qu'ils avaient été là pour attendre l'arrivée de M. de Barkanesko, auquel M. de Liehmann voulait faire administrer une petite correction dans la salle même du bal. L'affaire aurait pu devenir plus sérieuse que le duel, car il est très probable que M. de Barkanesko aurait trouvé de l'assistance. Mais, soit qu'il en eût vent, ou que par hasard il ne vint pas au bal, les Unguerans furent inutilement fatigués. Il paraît pourtant que

1) Pomenit la p. 185, n^o CCLIII și aiurea, V. tabla,

l'Agence Impériale d'Autriche prit cette affaire plus au sérieux que les dames métamorphosées, que les postillons, maris, pères, frères, etc., car on prétend que M. de Hakenau fut expressément à la Cour pour demander satisfaction au prince de l'offense faite à M. de Liehmann, dénommé postillon de la sœur de Son Altesse, de sa nièce, etc. Quoi qu'il en soit, M. de Barkanesko, son neveu, fut mis aux arrêts à la Kamara, — depuis midi jusqu'au soir. Enfin, le 3 du courant, jour de la fête onomastique de M. de Hakenau, tout le beau monde de Bukureste fut le complimenter. Il s'entend que j'y fus de même. Le soir, l'Hôtel de l'Agence fut illuminé et décoré de transparents, et M. de Hakenau donna un bal, auquel, à l'exception des employés de l'Agence d'Autriche, aucun étranger ne fut invité; toutes dames du pays, boyars, négociants valaques et grecs; et c'est à cette occasion que l'affaire de MM. de Barkanesko et de Liehmann fut entièrement arrangée. Au reste, M. de Barkanesko ayant toujours resté sur la négation, et le seul exemplaire qui parut de ce pamphlet n'étant pas de sa main, et aucun témoin ne testant contre lui, il me paraît difficile de lui prouver d'en avoir été l'auteur. On veut que l'animosité de M. de Liehmann contre M. de Barkanesko, provint d'une jalousie relativement à Mlle de Karadjja, à laquelle tous les deux faisaient la cour.

Depuis quelques jours, on recommence ici de parler de la peste, et même d'en soutenir l'existence. Comme on aime toujours à espérer ce que l'on désire, je n'ose encore y ajouter foi.

D'après les dires du public, M. l'aga Vilara doit avoir reçu la permission de la Porte de retourner à Bukureste¹⁾; de même on prétendait pour sûr que M. d'Argiropoulo ait été rappelé et nommé dragoman de la Porte²⁾. Si son rappel dans les circonstances du moment me paraît vraisemblable, je ne pus croire, malgré mes désirs, à sa prompte nomination au dragomanat. Mais aujourd'hui M. Constantin de Kretzulesko vint chez moi avec la nouvelle qu'à son arrivée à Constantinople, M. d'Argiropoulo avait été empoisonné³⁾. J'espère que cette nouvelle est aussi fausse que les autres me le paraissent. Je prends la liberté de rapporter tout cela, pour donner à la haute légation une idée de nos nouvelles du jour.

Demain, M. le vornik Aléko de Ghika, frère du prince, doit se mettre en route pour se rendre à Kineni⁴⁾ et recevoir M. de Mintzaki, qui partira de Hermannstadt le 20 du courant⁵⁾. On lui a préparé un logement dans la même maison, où avaient logé Leurs Excellences M. de la Tour-Maubourg⁶⁾ et M. Zea de Bermudez⁷⁾.

Dans le moment, je viens d'apprendre qu'à Galatz sept maisons aient véritablement été infectées de la peste et qu'à Fokshan on avait établi un lazaret, où l'on fera faire une quarantaine aux personnes qui viendront de Galatz ou d'autres lieux suspects.

1) Cu toate stăruințele ambasadorului engles la Constantinopol, lord Strangford, pe lângă Ghica (v. *A. Fr.*, II, 682—3, 685—6; 2 Decembre 1823 și 10 Ianuar 1824), Vilară nu e liberat de căl în April 1824 (*ibid.*, 695).

2) Iacovachi Arghiropol era, din 1804, acreditat turcesc la Berlin (*ibid.*, 394). Devine Mare-Dragoman în 1812 (487), ocupă această funcție până în 1817 (509—12) și e exilat la Angora în 1821 (583). De mai multe ori fu vorba să capete un scaun de Domn, încă în 1824 el încerca în zădar să recâștige dragomanatul (mai sus în text și *A. Fr.*, II, 701). † 1850.

3) Cum se vede din nota precedentă, e o știre falsă.

4) Argeș, pl. Loviște; trecătoare.

5) Minciaky sosește în Constantinopol la 22 Ianuar 1824. V. Gentz, *o. c.*, 296; Ghica, *Scris.*, ed. a 2-a, 125 și *A. Fr.*, II, 686, 690.

6) Asupra trecerii acestui ambasador frances prin Muntenia v. n^o CCXXXVII, pp. 215-6.

7) Ambasadorul Spaniei pe lângă Poartă. V. n^o CCXXIX, p. 244.

CCCXXXVIII.

Harte către Kreuchely, despre un conflict al lui Sturdza cu Agenția. 1823,
22 Decem-
bre.

. . . . Ein kayserlich russischer Unterthan und Güterpächter, Namens Georg Kuczuk ¹⁾, war vor einigen Jahren mit dem nunmehrigen Landesfürsten (damaligen Vornik) wegen ein Stück Landes in einen Prozess verwickelt, welcher zu Gunsten des Letzteren entschieden wurde. Es hatte der Fürstinn beliebt den Prozess aufs Neue anzufangen, weshalb dieselbe beym Departement der Auswärtigen Angelegenheiten eine Klagschrift einreichen liess, verlangend, dass man dem George Kuczuk das vorrätige Geträude wegnehmen sollte. Das Departement ertheilte auch sogleich dem Ispravnik vom Districte Bacco die erforderlichen Befehle, und dieser trug kein Bedenken, nicht nur *ab executione* anzufangen, sondern liess auch denselben nach Jassy schleppen und einsperren.

Kaum hatte Herr von Lippa Kenntniss von der Sache erhalten, als er sogleich auf die Freylassung des russischen Unterthanen bestand, welches auch geschah.

Nunmehr trug aber das Departement der Auswärtigen Angelegenheiten auf die Untersuchung des Prozesses neuerdings an, und Herr von Lippa gab die Antwort: «Er sey dazu erbötig, allein, da er die Acten dieses Prozesses nicht in Händen habe, und das Archiv des kayserlich russischen Consulats sich jenseit des Pruths befände, der russische Unterthan auch zugleich von einer neuen Untersuchung nicht eher etwas wissen wolle, bis das russische Consulat in Jassy angekommen seyn würde, so möchte die Fürstin sich bis dahin gedulden.»

Auf diese Erklärung hat das Departement Herrn von Lippa eine äusserst beleidigende Note übersandt . . . Nur so weit habe ich erfahren, dass Herr von Lippa dieselbe ebenso heiss und zugleich mit den Worten beantwortet hat: «Er könne sich von nun an weder mit dem Fürsten, noch mit dem Departement der Auswärtigen Angelegenheiten in fernere Unterhandlungen (nicht) einlassen, sondern müsse den ganzen Vorfall nach Wien berichten.» Hierauf sind alle Unterhandlungen sogleich abgebrochen. . . .

CCCXXXIX.

Harte către Kreuchely, despre stabilirea unei carantine austriace. 1823,
26 Decem-
bre.

Comisiunea austriacă vine pentru cercetarea ciumei: n'o află în Iași, dar în Galați și unele sate. Se stabilește la hotarele imperiale o carantină de 24 de zile și una de trei, pentru cei ce vin din țară în capitală.

¹⁾ Cucuic (turc. *mîc*).

1823, Kreuchely câtre von Miltitz, despre daraveri comerciale, ciumă si so-
27 Decem- sirea apropiată a lui Minciaky.
bre.

. . . . T rois pièces originales, très intéressantes pour la statistique de la Valachie, viennent de passer dans mes mains. Je les ai données à traduire de la langue originale valaque, mais, le tout contenant entre trente et quarante pages in folio, ce ne sera qu'au prochain courrier que je pourrai, Monsieur le Chargé-d'Affaires, avoir l'honneur de vous les soumettre. Depuis longtemps, je cherchais d'avoir les deux premières, sans pouvoir y parvenir: on en fait un mystère pour les profanes; un grand différend, qui s'éleva entre le prince et les fermiers des douanes, me les procura, et donna naissance à la troisième.

La première pièce est l'ordonnance du prince, qui régla, pour l'année 1823, les droits à percevoir, tant des rayas et des Francs, qu'aussi des Turcs. Cette pièce est munie du cachet et de la signature du prince.

La deuxième est le tarif général qui fixe les articles et la taxe à lever; muni du sceau du prince et signé par le Grand-Logothète de la Tzara-de-sus.

Malgré cette ordonnance du prince, les Turcs se refusèrent au payement. Les sous-fermiers des douanes firent des représentations. Ordre sur ordre, dont je soumettrai même les traductions, furent donnés de la part du gouvernement, mais sans égards de la part des Turcs, qui persistèrent dans le refus. Les fermiers cessèrent de payer au mois d'août, disant que, du moment où ils ne perçoivent pas, d'après l'expression de l'ordonnance princière, les droits contenus dans le tarif donné par le prince, ils étaient hors d'état de payer le montant de leur redevance (dans le seul district de Fokshan, le fermier prouve que sa perte monte à 11.000 piastres). Le gouvernement veut qu'ils payent sans restriction et qu'après ils fassent valoir leurs prétentions. Les fermiers répliquent: «Nous sommes hors d'état de payer, car nous n'avons pas perçu les droits fixés par l'ordonnance et le tarif. Que le prince fasse observer son ordonnance et que par là il nous procure les moyens de satisfaire à nos obligations, qui ne peuvent être que conditionnelles.» Cette discussion donna lieu à la troisième pièce, qui est une anaphore signée par le métropolite et les boyars vélitchs, comme quoi ces droits énoncés dans l'ordonnance et le tarif furent toujours payés. Cependant le prince persiste à vouloir de force faire payer les fermiers, mais paraît n'avoir ni la force ni le courage de faire dédommager les fermiers par les Turcs transgresseurs. Je n'omettrai pas d'avoir l'honneur de soumettre la suite de cette contestation intéressante.

M. le vestiar Hadji-Mosko a pris en ferme, pour l'année 1824, les oknas et les douanes, à raison de 1.800.000 piastres. Il a commencé l'encan public de district en district aux sous-fermiers, en donnant la déclaration que, si le prince ne réussissait pas d'exclure les Turcs du commerce de la Valachie (à quoi il réussira difficilement, car ils n'ont jamais été exclus, mais restreints à certains points), lui, Hadji-Mosko, leur garantissait personnellement le dédommagement des pertes qui pourraient en résulter pour eux. Cette déclaration fut d'autant plus nécessaire, que sans elle personne n'aurait osé prendre de ce fermier-général les parties particulières. Il est essentiel de savoir que le fermier-général donna toujours les douanes de chaque district à des sous-fermiers, et chacun de son côté profite ce qu'il peut. Quant aux oknas (mines de sel), il les fait administrer à son propre compte, par des employés qu'il nomme à cet effet, ou bien il confirme les anciens. Au reste, le prince réduisit à moitié de ce qui était fixé dans le tarif de l'an 1823 les droits à payer par les Turcs. Je m'appliquerai à recueillir les notions les plus exactes sur tous ces objets et aurai l'honneur de les rapporter successivement.

Quant à la taxe de vingt piastres, levée sur tous les cabarets et boutiques, on en peut calculer le montant à peu près à 300.000 piastres pour la ville de Bukureste, car il y a, à peu de différence, 11.000 maisons, grandes et petites, dans Bukureste et

ses faubourgs. Dans ce nombre, il y en a beaucoup sans boutiques, mais la partie considérablement majeure en a plusieurs, et même beaucoup d'entr'elles au delà de six, si bien qu'on peut, sans craindre de surfaire, en comptant grandes et petites, en accepter 15.000. À celles-ci se joignent encore les *prévalies*¹⁾ ou boutiques des districts et villes campagnardes, ce qui devra faire en total la petite somme de 500.000 piastres. On aurait cependant tort de croire que les cabaretiers, vendeurs d'eau-de-vie, confituriers, marchands petits et grands, revendeurs ou autres pareils y perdent. Tout au contraire, c'est le public qui paye tout cela, et c'est ce qui fait que tout individu qui ne sait de quoi vivre, ouvre une boutique, où quelquefois la valeur de ses objets à vendre atteint à peine la valeur de vingt piastres, et il vit, quelquefois même se fait une petite fortune. Cela paraît difficile à croire, à moins qu'on ne soit témoin oculaire de toutes ces espèces de négoce. Mais aussi leurs mesures pour les liquides sont si petites, leurs balances si légères, que, dans le courant de l'année, ils font monter quelquefois leur profit à deux cents pour cent. Il en est presque de même avec les aunes. La police de la ville, à laquelle il appartient, c'est-à-dire l'agie, occupée à l'énumération des donatifs qu'elle reçoit et de ses profits de toute espèce, n'a pas le temps de s'en inquiéter, et de cette manière on peut être content, si, au lieu d'une oka, on reçoit trois litras. Si, par un grand hasard, un individu est puni pour une telle défraudation, on peut être assuré qu'il doit avoir offensé monsieur l'aga ou quelqu'un de ses subalternes. Dans un cas pareil, il doit, pour la moindre faute commise, recevoir la *falanga*, s'il est pauvre; s'il est riche, sa bourse le fait sortir de la prison et sauve la plante de ses pieds. Il en est de même avec les boulangers, un peu moins avec les bouchers.

On parle encore toujours de l'existence de la peste, et le dr. Arsaki me dit, il y a huit jours, qu'il y eut quelques accidents dans plusieurs villages des environs d'Ibraïla. Cependant l'indifférence du gouvernement et la tranquillité de l'Agence Impériale me donnent lieu de croire que le danger ne soit pas fort éminent.

Les Turcs sous Achmet-Aga continuent de se comporter tranquillement et sans commettre des excès. Ceux qui se commettent dans les campagnes, sont commis par des vagabonds, soit Turcs, soit autres, et par des brigands de métier, et dont le gouvernement ne paraît pas se mettre beaucoup en peine. Mais si, d'un côté, les Turcs ne commettent pas d'excès, de l'autre, ils ne se donnent pas grande peine à extirper ceux qui en font, et de cette manière l'inutilité de leur présence rend leur séjour doublement onéreux pour le pays, car non seulement elle est très dispendieuse, mais elle fournit un spécieux prétexte aux extorquations (*sic*). J'eus déjà l'honneur de faire mention des énormes provisions de foin que fit le gouvernement, qui le prit de force, partout où il en trouva, en payant cinq piastres par *cara di mesura*, ce qui, joint à la sécheresse de cette année, fait qu'à prix énorme à peine on en trouve encore²⁾. Et une grande quantité de ces énormes amas de foin périra, tout comme une quantité de l'orge et du maïs, qu'on amassa et entassa au monastère de St-Sava (Sébastien) à Bucarest, sous le même prétexte, s'est déjà gâté; car, s'étant un peu trop pressé en le ramassant, qu'en partie n'étant pas encore assez sec, en partie ayant été mouillé par la pluie, et aussi par la neige, en le conduisant des campagnes dans les magasins de la ville, il commença à se brûler intérieurement.

Le 15 du courant, M. le vornik Aléko de Ghika, frère de l'hospodar, partit d'ici vers une heure de l'après-midi, avec une suite très nombreuse, se rendant à Kinéni, en qualité de mehmandar, pour recevoir aux frontières M. le Conseiller d'État de Miniciaki³⁾. Il fut devancé par le sieur Antonaki Borelli, confiseur et en même temps le meilleur traiteur de la ville, qui devra soigner la table en route. Mais espérons d'avoir l'honneur de le posséder demain au soir

1) *Prăvălii*.

2) V. n° CCCXVI, p. 241. După un raport inedit (la Bibl. Academiei), carul de măsură (v. și pp. 210—11) cuprindea nutreț pentru patru cai, vreme de două luni,

3) V. p. 258.

CCCXLI.

1823, Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea lui Minciaky și veniturile
27 Decem- Domnului,
bre.

. . . . L'administration financière et judiciaire eut pour le moment des jours de vacance. Tous les individus, grands et petits, étaient en agitation, et cela avec un empressement que je trouve très naturel. Tout voulait voir, et, s'il ne pouvait voir, du moins s'inquiétait de celui dont on espère avec anxiété le bonheur ou le malheur, et, au moins, la fin de l'incertitude ¹⁾. Cependant j'appris dans cet intervalle, que la partie des revenus de la principauté, qui entra dans la caisse du prince, passa les 13.000 bourses, donc 6.500.000 piastres, depuis le commencement de son règne jusqu'à ce moment

CCCXLII.

1823, Harte către Kreuchely, despre împăcarea lui Sturdza cu Agen-
28 Decem- tul Lippa.
bre.

. . . . Die Neuigkeiten mit dem Fürsten und Herrn von Lippa nunmehr glücklich beygelegt worden sind; der Fürst hat zu dessen Genuechtung (*sic*) nicht nur den Präsidenten des Departements der Auswärtigen Angelegenheiten, sondern auch alle Mitglieder desselben ihrer Ämter entsetzt.

Herr Vornik Kanacky ²⁾ ist Präsident geworden, und zu Beysitzern des Departements wurden ernannt Herr Vornick Katzerck ³⁾ und Herr Spatar Katargie, Sohn des jetzigen Schatzmeisters ⁴⁾; auch haben die Verhandlungen wieder ihren Anfang genommen.

CCCXLIII.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea lui Minciaky la București.
2 Ianuar.

. . . . Le 28 décembre, à 3 heures $\frac{1}{2}$ après midi, est arrivé heureusement M. le Conseiller d'État de Minciaki, avec son épouse, MM. les barons de Hübsch et de Rittmann et un dragoman, sieur Théodat ¹⁾. . . J'ai trouvé dans M. de Minciaki un homme infiniment affable et parfaitement ressemblant . . . au portrait que vous avez eu la bonté de me faire de lui . . . Le voivode avait été faire une visite à

¹⁾ E vorba de sosirea lui Minciaky. V. p. 261.

²⁾ Costachi (1777—849), poetul.

³⁾ E evident un nume stricat. Să fie vorba de Costachi Cațichi, Mare-Ban în 1826—7? V. Erlicanu, *Mitr. Mold.*, n° CCCCLXXIV, p. 422; n° CCCCLXXXIX, p. 429; Sion, *o. c.*, 141—2.

⁴⁾ Iordachi, V. n° CCCXXXIII, pp. 254—5.

M. de Minciaki d'abord après son arrivée. Le 29, sur le soir, M. le Conseiller d'État fut faire une visite au prince, chez lequel il s'était excusé d'avance de ne pouvoir venir en uniforme, à cause de son bras, qui n'est pas encore tout à fait rétabli ¹⁾. Le prince le reçut avec toutes les cérémonies d'usage, malgré qu'il [eût] demandé d'être reçu privativement et de ne trouver que l'hospodar seul. Le 30 au soir, le prince fit une seconde visite au consul . . . Le 31 au matin, je reçus un billet d'invitation à la Cour, «wo eine kleine freundschaftliche Unterhaltung seyn wird.» Il y eut, en effet, une espèce de concert, un petit bal et un souper copieux. Après minuit, M. et Mme de Minciaki se retirèrent, et tout le monde après eux. J'ai fait la remarque que les dames furent beaucoup plus modestement parées qu'à l'ordinaire, qu'on ne vit presque pas de bijoux, que la société fut moins nombreuse et les danseurs en petit nombre. Le 1er janvier, M. de Hakenau donna un dîner élégant à M. de Minciaki et sa suite. M. de Hugot et moi y fûmes invités. De la noblesse valaque, il n'y eut que le beysadé, fils puîné du prince, le Grand-Postelnik Michel de Ghika et le vornik de politi Aléko [de] Ghika, frères du prince, et le dr. Arsaki, secrétaire des Relations-Étrangères. Les clubs et les bals sont interdits la dernière semaine avant (le) Noël v. st.; cependant l'entrepreneur eut ordre de tenir bal le jeudi, 1er de ce mois, à l'honneur de M. et Mme de Minciaki, qui, cédant aux instances de Mme de Hakenau, promirent d'y passer une heure, et Mme de Minciaki ne put s'y refuser ²⁾ . . .

CCCXLIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea lui Minciaky, purtarea lui 1824, Ghica și Hakenau cu el și plata datoriilor Statului în Muntenia. 27 Ianuar.

. . . M. de Minciaky même fit un séjour trop court pour se mettre personnellement au fait ³⁾, ce qui aurait pourtant été autant à désirer, que cela fut impossible pour le moment. . . .

Le prince employa *tout* pour gagner sa ⁴⁾ bienveillance, et il fut secondé par l'Agent d'Autriche, fortement lié avec l'hospodar. Le prince cherche à se maintenir . . . M. l'Agent à conserver son influence après l'arrivée de M. de Minciaki. . . .

D'après l'usage, quelques jours avant la nouvelle année, les boyars en charge renvoyèrent leurs bâtons au prince, car c'est pour l'ordinaire à cette époque que les changements se font. Il fit rendre le bâton à M. Nestor, Grand-Logothète du département des Causes-Étrangères. Il dut nommer aux autres charges, mais, différant d'un moment à l'autre, on ignore encore quand il lui plaira de faire les promotions. On en donne la raison suivante. Le prince veut qu'un mémoire, signé par tous les boyars, soit adressé à la Porte, pour demander l'évacuation totale des troupes sous les ordres

¹⁾ V. n^o CCCXXVII, pp. 249—50. — Dați aici în fac-simile iscălitura lui Minciaky, după o rezoluție en data de 18/30 Septembrie 1828, în posesiunea mea:

²⁾ Nevasta lui Minciaky era o Constantinopolitană (ined. la Bibl. Academiei). — Minciaky ajunge la Constantinopol la 22 Ianuar (A. Fr., II, 686, n° 2).

³⁾ Despre starea țerei.

⁴⁾ A lui Minciaky.

du Kapitschi-Bachi Achmet-Aga et qu'il ne reste plus ici que les *beschlis* d'usage ¹⁾. Les dettes passives de la principauté en sont le prétexte. En revanche de cette faveur, ils garantissent la tranquillité du pays . . . Mais les boyars, ne voulant se mêler d'aucune garantie, refusent de signer le mémoire. Le prince, au contraire, se déclara de ne conférer les charges qu'à ceux qui l'auront signé; diffère la nomination, afin de les contraindre par l'appas du gain . . . On accuse le montant des dettes de la principauté à 2.400.000 piastres. Elles auraient donc augmenté depuis le départ des troupes d'occupation. Aussi la cupidité du prince semia le mécontentement parmi les boyars et le peuple, qui, dans l'état d'épuisement où il se trouve, au lieu d'être soulagé, voit augmenter les impôts . . . Une partie de la contribution générale resta arriérée du temps de la révolution . . . Les oppressions . . . d'alors y portaient les pauvres contribuables d'autant plus, que tout Valaque est naturellement porté à la défraudation. Le prince . . . fait exécuter les arrérages de la révolution avec une sévérité rigoureuse. Le pauvre . . . est réduit à l'extrémité et forcé de vendre ses bestiaux, ses marmites et même ses habits . . ., et il ne serait pas étonnant, si une émigration en serait la suite, comme on en vit déjà en 1744 . . ., où, pour les mêmes causes, du seul banat de Krayova, 15.000 individus et grand nombre, mais non fixé, des habitants des districts en deçà de l'Aluta . . . passèrent le Danube, pour se soustraire aux contributions ²⁾ . . .

Ces jours derniers, il fut question au Divan du paiement des dettes. Le prince proposa les revenus des monastères. Les boyars lui remarquèrent que cette innovation ne pourrait pas facilement avoir lieu et que les dettes devaient être payées des revenus bien économisés de la principauté. Cela n'accommoda pas le prince, qui leur dit : «Eh bien! oui, je les payerai des revenus de la principauté, mais je les augmenterai de tous vos *sokotelniks* et *posluschniks*, que je mettrai à la contribution. Regardez-y bien! Je me trouve ferme, moi, car je ne suis pas un fermier! M'avez-vous compris? Regardez-y bien!» Il voulait par là faire allusion aux princes grecs, réputés fermiers de la Porte . . . En Valachie, les boyars ont autant de *posluschniks* que la constitution attache de *sokotelniks* à leur rang. Mais, en outre, ils trouvent le moyen de se créer un nombre de *posluschniks* bien plus grand que de droit; ce sont les *breslaschs* de la Moldavie . . .

Le prince Ghika prit, à l'exception de la première classe, les *poslushniks* abusifs de tous les autres boyars . . .

CCCXLV.

1824, Kreuchely câtre von Miltitz, despre darurile făcute de Ghica lui Minciaky și familiei lui.
27 Ianuar.

. . . La ville est pleine de l'énumération des présents que l'hospodar doit avoir faits à M. de Minciaky, lors de son passage. Comme on se plait d'exagérer tout, il y a apparence qu'aussi en cela il y a de l'exagération. Ce qu'il y a de sûr est que, le 2 au soir, veille du départ . . ., le prince fit demander, par le dr. Arsaki ³⁾, à voir Mlle de Minciaki, et, pour qu'elle ne se refroidisse pas, il lui envoya une pelisse en zibeline. Arrivée à la Cour avec son père, le prince lui fit des présents plus conséquents. Des personnes . . . prétendent que Mme de Minciaky reçut quatre châles et un diadème en brillants; M. de Minciaky une tabatière et une montre, toutes deux garnies

¹⁾ Cf. raportul lui von Hakenau (19 Maiu 1824), publicat în *A. Fr.*, II, 696, n° 2.

²⁾ V. Xenopol, V, 111.

³⁾ Ministrul de externe muntean.

de brillants; d'autres bijoux et une voiture attelée de deux étalons superbement harnachés; on va même jusqu'à y ajouter une somme de 100.000 piastres en argent comptant ¹⁾ . . . On assure qu'il la reçut en espèces sonnantes. . . .

CCCXLVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre impozite, situația deosebitelor 1824.
clase, sărăcia țăranilor, nesiguranța drumurilor și falsificarea monedelor. 14 Februar.

. . . Non content que, depuis sa nomination . . . , le prince ait perçu, tant de tributs ordinaires et extraordinaires, que des douanes . . . , une somme de 11.930.000 [piastres], il projette une nouvelle imposition de 2.300.000 piastres, pour payer les dettes de la principauté. L'anaphora est prête, mais, prévoyant que plusieurs des vélitzs lui opposeront des difficultés, on veut aviser avant, d'où l'on pourrait les prendre, afin d'éviter la demande. Les conférences secrètes à cet égard sont fréquentes, et un certain fonctionnaire étranger ²⁾ est invité souvent à la Cour et s'y rend à cet effet, entre deux et trois heures de nuit à la turque; et l'on a remarqué qu'à chaque embarras, il est consulté. Il est très naturel que le gouvernement doit être très embarrassé . . . : toutes les classes sont épuisées. Les boyars, exempts par la constitution, telle pénible que soit la situation actuelle de la majeure partie d'entre eux, furent déjà mis à une contribution, dans la personne de leurs poslukniks, qu'on imposa à dix piastres à rabattre de leur redevance aux boyars. Les sokotelniks et les poslusniks eux-mêmes, malgré les souffrances de la révolution, furent plusieurs fois forcés à des *ajutorintzas* onéreuses. Les négociants . . . sont ou sujets étrangers ou protégés; et ceux d'entre eux qui reconnaissent encore l'autorité ottomane, ont une influence qui les fait respecter par le gouvernement. Les petits marchands en détail, les revendeurs de toutes espèces, les confeturiers (*sic*), les marchands d'eaux-de-vie et de liqueurs, les cabaretiers, les artisans ayant boutiques, etc. n'ont pas encore payé les vingt piastres par chaque boutique, dont on les imposa naguère; au contraire, ils assaillent la Cour journellement avec des cris protestatifs; la partie considérablement majeure oppose qu'il est injuste de les faire payer tout autant que les plus riches, parmi lesquels il y en avait dont le trafic leur faisait rentrer, plus ou moins, jusqu'à cent piastres par jour, tandis qu'il y en a beaucoup d'entre eux qui ne vendent que des objets qu'ils prennent en détail des autres, et dont toute la substance de leur boutique n'importe pas la valeur des vingt piastres qu'on veut leur faire payer. De telles réclamations, fréquentes, mais importunes au prince, ont fait agiter, mais trop tard, la question de classer ces boutiques d'après leurs moyens; mais on entrevoit la difficulté de revenir sur ses pas dans une affaire décrétée par la puissance suprême. Il ne reste donc plus que la classe la plus misérable, celle des paysans campagnards . . . La situation du paysan est telle que déjà on a des exemples qu'on lui vendit sa seule propriété disponible, c'est-à-dire ses bestiaux, et déjà l'émigration a commencé, du district de Fokshan vers la Moldavie. Parmi les nombreuses réclamations présentées au prince, une est remarquable. Le prince, allant dernièrement du harem au Divan (salle de la Grande-Spadarie) et passant le grand corridor de bois, qui unit les deux maisons qui forment la Cour, un vieillard se jette à ses pieds, un genou à terre; il présente l'autre avec une jambe de bois. «Que veux-tu?» lui demande brusquement le prince. Il présente une supplique et dit: «Altesse!

1) După alte știri (ined. la Bibl. Academiei), darurile fură: 12 rochiți, trei ceasornice, două tabachere cu pietre scumpe, o pungă de satin cu aceleași podoabe, făcând toate 50.000 de lei.

2) Cum se vede de aiurea, Kreuchely vrea să vorbească aici de Hakenau.

Je suis un paysan de Romanatz; . . . depuis douze années que je porte cette jambe de bois, au lieu de m'en servir de prétexte pour me soustraire à la contribution, j'ai toujours satisfait à mes devoirs. Mais, maintenant, la révolution et ses suites fatales m'ont réduit à la dernière extrémité. Je ne peux plus payer la contribution, qu'on exige avec la dernière rigueur. Si l'on me prend et veut encore [me prendre] le peu [de] bétail qui me reste, avec quoi pourrai-je gagner la chétive nourriture de ma famille et payer la contribution à l'avenir? Ayez miséricorde, Altesse!» Le prince fit prendre la supplique par son Bash-Tshohadar et lui dit: «Je verrai ton affaire.» Revenant du Divan, le vieillard l'attendit dans la même position: «Altesse! Altesse!» cria-t-il. «J'ai déjà *bujuruttisè*¹⁾ ta supplique,» dit le prince en passant. Il courut pour trouver sa supplique; apprend qu'elle est à la vestérie, à laquelle le prince l'avait adressée pour y être examinée. La vestérie n'examine ces affaires que par les ispravniks des districts. On peut déjà prévoir le résultat . . . Le prince Karatza, si renommé par l'art d'accumuler de l'argent, dans un cas pareil aurait affranchi *ad dies vite* de la contribution ce malheureux, en outre qu'il lui aurait positivement fait un cadeau . . . D'autres ispravniks envoient des *slugitors* en exécution dans les maisons arriérées en paiement, et il ne reste aux misérables . . . que de vendre ou leur bétail, ou leurs marmites, ou tous les deux . . . Qu'on joigne à cela que ceux qui sont destinés à recueillir les redevances, ont mille moyens pour les augmenter à leur gré, et que, si l'on admet que ces pauvres contribuables payent le tiers de plus qu'ils ne sont imposés, on taxe les extorsions de ces sangsues d'une manière très modérée . . .

Les voleurs de grand chemin continuent, de côté et d'autre, à infester les routes. Les assassinats sont fréquents. Les *poliras* amenaient souvent des individus pris, qu'on dit être des brigands, mais on n'en vit pas encore qui furent convaincus et exécutés. Cette impunité augmente l'audace des véritables . . . Une caravane de Braschoviens (voituriers ou conducteurs de chevaux de bât de Braschow ou Kronstadt) partit d'ici pour Kronstadt. Entre Bolintina²⁾ et Valeni³⁾, ils furent attaqués, maltraités presque à mort et pillés par sept hommes à cheval, déguisés et le visage barbouillé, mais bien armés de pistolets, de yatagans et de fusils. Non seulement qu'à cette caravane s'étaient joints plusieurs marchands, mais, outre les marchandises, il se trouvait, tant entre les mains du chef des Braschoviens que de ces marchands, une somme de plusieurs centaines de mille piastres. Après avoir horriblement battu les individus qui composaient la caravane, les voleurs se mirent à piller. Ils enlevèrent en monnaie blanche une somme de plus de 15.000 piastres. Quant à l'or, ils ne le trouvent heureusement pas. Ce nouvel accident fit à Bukurest une sensation d'autant plus grande, que plusieurs individus sont fortement maltraités et qu'un des Braschoviens mourut le troisième jour. On prétend qu'on fait des recherches . . . M. l'Agent⁴⁾ doit avoir donné l'ordre de rapporter à Bukureste les sommes qui ne furent pas volées. On rapporta les sommes consistantes en monnaies européennes, mais celles en monnaies turques . . . passèrent paisiblement en Transylvanie. Ces sommes appartenaient en partie à des négociants, [et] en partie elles étaient destinées pour des boyars, auxquels leurs gens d'affaires envoyaient des revenus de leurs terres . . . Il est généralement connu que, depuis l'évacuation des troupes impériales russes, plusieurs personnes firent de grandes spéculations avec les monnaies turques. On commença par les pièces de 60 paras, *altmisliks*⁵⁾, puis par les *yousluks*⁶⁾, et enfin des *bestliks*⁷⁾ on fit des pièces de deux florins impériaux. Puis on passa aux *fun-*

1) De la *bujurultis* — ordlin.

2) V. p. 89, n. 1.

3) Juel. Prahova, pl. Târgușor.

4) Von Hakenau. — După un izvor inedit (la Bibl. Academiei), suma din căruși era de 102.000 de lei, iar hoșii fusesse niște boierinași.

5) Nu cunosc această monedă turcească.

6) Inzulci. «Monedă turcească în valoare de o sută de lei vechi» (sau parale?) (Șăineanu, *o. c.*, 59).

7) Beșlici. «Monedă turcească de cinci lei» (*ibid.*, 15).

duks ¹⁾. Cette métamorphose se faisait à Carlsbourg en Transylvanie, moyennant (d')une rétribution proportionnellement modique. Même ce n'était pas une chose rare que de voir de ces pièces de deux florins, sur lesquelles, malgré la nouvelle empreinte, on reconnaissait encore parfaitement les caractères turcs des *bestliks* . . . Une des personnes qui firent cette spéculation, fut le frère du prince actuel, Constantin de Ghika, général-major titulaire de Russie. Aussi, en mourant, il y a à peu près deux ans, à Cronstadt ²⁾, outre des sommes considérables en obligations, il laissa à son fils, Matinko de Ghika, une somme de plus de 70 000; je dis: soixante et dix mille ducats espèces sonnantes. Les *funduks*, les *bestliques* et les *rubiecs* ³⁾ ont disparu. On fait maintenant la même spéculation avec les autres vieilles monnaies turques: les *rubiecs* et même avec les *machmondiecs*, qu'on transforme en nouvelles pièces de douze piastres. Le kloutshar Dresna, qui de tout temps soignait les affaires pécuniaires du prince, fait acheter de tous côtés, par des sarafs adonnés, les ducats, les *machmondiecs* anciennes, les *roubiecs*, etc., et la Cour ne paye néanmoins qu'en pièces de douze piastres

CCCXLVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre creșterea impozitelor, numirea de ^{1824,}
boieri și nouă arestări. ^{27 Februar.}

. **L**e prince parvint à faire signer l'anaphora, qui devra le mettre en état de payer les dettes arriérées, de 2.300.000 piastres . . . La substance . . . est que la contribution sera augmentée de six piastres par *loudoura* ⁴⁾ à chaque bimestre, c'est-à-dire: au lieu [de] 33 piastres, ils devront payer 39, et que de 10 *loudoura* on en formera 11.

L'année 1823 donc, une *loudoura* payait par bimestre 33 piastres, ce qui faisait par année 198; et dix *loudours*, 1.980. Pour l'année [18]24, la *loudoura* est mise à 39 par bimestre; donc 234 par an; donc dix *loudours* payent 2.340. Mais de dix *loudoura* on en fit onze; ajoutant donc 234 piastres à 2.340, on aura 2.574 piastres; soustrait de cette somme celle [de] 1980, restent 594 piastres, que les mêmes individus payent plus que l'année précédente. Sous le prince Karatzia, à la vérité, on avait poussé la contribution jusqu'au delà de 40 piastres, ce qui, malgré le soutien, *dit-on* ⁵⁾, de M. de Pini, fut désapprouvé par Son Excellence M. le baron de Stroganof ⁶⁾. (Dar erau alte vremi, bogate.) La principauté regorgea d'or. Le prince Karadja l'éplucha

Cette anaphora ⁷⁾ ne fixe l'augmentation . . . que pour l'année 1824, et promet de la diminuer, *si les circonstances voudront le permettre*. Aussi elle passe avec difficulté, et le prince doit avoir dit . . . au Grand-Logothète Balatziano: «Voulez-vous aller une seconde fois à Castoria? ⁸⁾» Le prince Karadja l'y avait exilé autrefois. La conclusion de la signature successive de ce document se fit par celle du vornik Michel de

1) Funduei sau funducii. Monedă turcească preluind 11—22 sau chiar 35 de lei vechi (Șăineanu, *o. c.*, 45).

2) V. p. 212.

3) Rubieana de aur valora «în timpul din urmă» șese lei vechi (Șăineanu, *o. c.*, 86).

4) *Linde*, unitatea de contribuție.

5) Sultanul se mică în 1818, de ce Rușii, foarte severi cu purtarea lui Scarlat Calimah, atunci Domn în Moldova, treceau cu vederea ilegalitățile lui Caragea, «care fură și mai mult.» *A. Fr.*, II, 517.

6) Baronul, apoi contele Grigore de Stroganov sau Stroganov ocupă postul de ambasador al Rusiei la Constantinopol de la 1816 până în August 1821. Succedase cunoscutului Italinski.

7) Pentru creșterea dărilor în vederea acoperirii datoriei principatului. V. și mai sus n° CCCXVI, p. 265.

8) Probabil trebuie să se cetească Castoria, în Macedonia. — Ghica numia, după un inedit, pe Baki-ceanu, «Baelucașul».

Mano; peut-être qu'il signa parce qu'il tire mille piastres par mois de la *contia*. Au nombre des dettes . . . , se trouve un article d'un million et tant, que le gouvernement doit aux fermiers de la poste: le postelnik Philippe Linchoux et son compagnon, Polisaki. On ne peut facilement comprendre la grandeur de cette somme

Le lendemain 1), le prince procéda à la nomination des charges. Le beysadé, fils puîné du prince, fut nommé Grand-Kamarach, à la place du postelnik . . . Philippe Linchoux. On prétend que celui-ci sera fait kaïmakam de Krayova . . . , à la place de M. de Balatziano; M. Démètre de Rakovitza . . . fut fait Grand-Logothète de la Tzara-de-sus; M. Fotaki Draganesco, Grand-Logothète de la Tzara-de-zios; M. Ionnitza Stirbeï, dit D[r]aganesco, quatrième vornik; M. Stéfanika Balatziano, fils du ci-devant Grand-Logothète, fut fait hatnian . . . , à la place de M. Raletto, neveu du prince; son frère, M. Constantin Balatziano, ispravnik des *strcin* . . . , à la place de M. Aléco Kretzulesko; M. le Grand-Comis Aléco Bélio, caminar actuel, mais sans kaftan. Les autres furent *intérimairement* confirmés. En outre, le prince donna des kaftans *ad honores* de toutes les classes; entre autres, aussi au sieur Spiro Kazoti, marchand, qu'il fit Grand-Serdar. Les fréquentes représentations faites par la classe la plus pauvre des possesseurs de boutiques et cabarets ont enfin déterminé le prince de les faire payer proportionnellement 2). On nomma à cet effet le ci-devant juge au département criminel de l'armachie, M. Matakò, assisté de deux autres individus; il devra se transporter de boutique en boutique, pour les examiner et taxer

Cette commission sera très lucrative pour M. Mathako, en même temps qu'elle augmentera la somme de cette contribution. À la demande, pourquoi l'on n'avait pas commencé par classer ces boutiques, avant de faire la répartition, on me répondit qu'on avait cru que ce n'en voulait (*sic*) pas la peine, et c'était plus commode.

Les deux frères Racovitza, boyars du prince Soutzo 3), furent exilés; et tout à coup on apprit en ville que le prince-régnant avait fait enlever de leurs campagnes les trois boyars exilés depuis longtemps, c'est-à-dire MM. de Nintzoulesco, Philippesco et Kokoresco 4) avaient été enlevés . . . et conduits dans un monastère dans les montagnes. On donnait pour raison qu'ils avaient de nouveau travaillé, ou, pour mieux dire, jamais discontinué de travailler contre le prince, qu'une dépêche, que M. de Nintzoulesco faisait passer, je ne sais où, et qui, sous l'enveloppe de sa fille, Mme Janco de Philippesco (frère de M. Philipesco l'exilé) avait été interceptée avec le porteur, avant de passer aux mains de Mme de Philipesco; que M. Michaïtza de Philipesco, avait voulu quitter sa terre, qui lui sert d'exil, pour se rendre par Foksan en Turquie, peut-être à Constantinople . . . Le prince avait jugé convenable de donner des gardes à ces messieurs, chargés de les garder à vue

CCCXLVIII.

1824,
27 Februar.

Kreuchely către von Miltitz, despre mijloacele sale de informație.

Se plânge de poziția rea, în care e pus pentru a stringe informații. De și măf bine situată, Agenția Austriei n'are poate «mes voies et mes ressources.»

1) După ieșirea anaforei de către boierii. Cf. și ac. n^o, p. 267.

2) Cf. n^o CCCXVI, p. 265.

3) Alecu, mort în 1821. — Asupra fraților Racoviță v. și măf sus, pp. 222, 225.

4) V. pp. 229 și urm.

CCCXLIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre cearta lui Ioniță Sturdza cu boierii 1824,
și plecarea unei deputații la Constantinopol. 27 Februar.

. Le 18, je reçus les relations suivantes d'un événement remarquable de la Moldavie, et qui me fut confirmé depuis de plusieurs autres côtés.

Un nombre des boyars les plus considérables se présentèrent chez le prince et lui dirent en substance: «Lorsqu'à Constantinople on nous dit: «La Sublime Porte nomme un prince d'entre vous, afin qu'il règne avec justice et fidélité, qu'il s'applique à réparer les malheurs de cette province et d'alléger les peuples, qui ont tant souffert pendant la révolte des brigands¹⁾; nous rendons non seulement le voïvode, mais aussi les boyars, et personnellement vous autres, responsables de la stricte exécution des volontés du Grand-Seigneur²⁾ (*sic*). Au lieu de voir la patrie allégée, ses maux s'aggravent d'un jour à l'autre; les impôts multipliés et les extorquations (*sic*) des ispravniks n'ont plus rien laissé au cultivateur malheureux que sa femme et ses enfants à vendre, s'il pourra encore trouver des acheteurs. Pour nous mettre hors de responsabilité, pour sauver nos têtes, nous devons envoyer des députés à Constantinople, pour y exposer la vérité des faits, et prions Votre Altesse de les munir des passeports nécessaires et de leur assigner la poste.»

Le prince leur refusa l'un et l'autre, et dit que les dettes de l'État et les dépenses extraordinaires occasionnées par la présence des troupes ottomanes exigeaient des moyens extraordinaires; que, quant aux vexations des ispravniks, elles n'avaient pas ses aveux. À quoi les boyars répondirent, que les ispravniks ne pourraient rien sans l'autorisation de la vistérie, et la vistérie n'osait rien faire sans l'autorisation du prince; que, si le prince leur refusait les passeports et la poste, qu'il n'avait pas le droit de leur refuser, lorsqu'ils veulent se présenter à la Sublime Porte de l'empereur, leur maître, ils partiront sans passeports, avec leurs propres chevaux. Cela fut exécuté. Mais, arrivés au Séceth, ils furent arrêtés, au moment où ils voulaient passer ce fleuve. La nouvelle en parvint aussitôt à Yassy. Les boyars, avec le métropolite³⁾ en tête, se rendirent, au nombre de plus de quatre-vingts, à la Cour. Le tapage y fut grand, et les boyars mis en liberté. Arrivés à Foksan, les ispravniks leur refusent le passage, qui leur fut accordé enfin, par l'entremise du Beschli-Aga. Venus à Kalarasch, en Valachie . . . , ils demandent au pacha⁴⁾ la permission de s'y rendre, l'obtiennent et sont très bien reçus par lui. Ils passèrent le Danube le 21. De ces quatre boyars députés sont le Grand-Logothète, Tsonto Ballosch⁵⁾, et un vieillard respectable . . . , et l'aga Démètre de Roseti-Rosnovan, le fils du plus riche seigneur de cette principauté. Le mémoire qu'ils doivent présenter à la Porte, est muni de plus de quatre-vingts signatures. Le lendemain de leur passage du Danube, arrivent deux autres boyars, de la part du prince, qui prie le pacha de les retenir. Le pacha cependant doit avoir répondu: «Ces boyars ne vont pas chez les Russes, ne vont pas chez les Anglais, ne vont pas chez les Français, ne vont pas chez d'autres étrangers; ils vont à notre maître commun. Je n'ose pas les retenir.» L'un de ces deux boyars est M. Constantin Kantakuzino⁶⁾.

Je ne pus apprendre la date positive du jour où les boyars se présentèrent devant le prince⁶⁾

1) Eteriștii.

2) Veniamin Costachi.

3) De Siliștra.

4) V. p. 173 n. 2.

5) Pașcanu. V. p. 103 și Erbiccanu, *Ititr. Mold.*, 153, 201, 220, 389-90.

6) Pentru toată această afacere v. și Drăghici, II, 166-9; Hurmuzaki, *Sufl.* I^a, 28 și urm.; J. Fr., II, 690-2.

CCCL.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre imposit, prădăciuni, vești de răz-
13 Mart. boiū și ciumă.

. . . . Le prince continue d'augmenter ses revenus de toutes parts et par tous les moyens . . . Non content de la hausse de la contribution ordinaire, des levées extraordinaires, des revenus des écoles et des hôpitaux et d'une bonne partie des revenus des monastères, qu'il met, pour ainsi dire, à la portion congrue, sans en excepter la Métropole, il vient encore de hausser les dîmes, *l'oyarit* et *vinarit*: l'anaphora en fut signée au Divan, il y a cinq à six jours.

Les brigands qui commirent les meurtres et vols, dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon . . . rapport . . . du 14 février 1), ont été découverts. Ce sont des Valaques, et non des Turcs, comme on l'avait supposé d'abord. Leur chef est un domestique de M. de Cornesco . . . Si, dans cette affaire, les Turcs ne furent pas impliqués, ils n'en commettent pas moins des brigandages dans les districts de Buséo, de Yalomitza et de Slam-Rimnik ou Foksan, les plus près du rayon d'Ibraïla. Les beschlis de ces districts furent déjà plusieurs fois aux mains avec eux, en tuèrent quelques-uns et prirent quelques autres, qui furent livrés à Achmet-Aaga 2). On ignore ce qu'il en fit, mais il est probable qu'il les fit exécuter en secret.

Une nouvelle terreur s'est répandue dans la ville. On ne peut y croire à la prochaine arrivée de M. . . de Minciaky, depuis que les gazettes paraissent affirmer les lettres particulières de Constantinople, et qu'on répandit des bruits: 1° Que la mission de Son Excellence lord Strangford 3) était terminée et qu'il sera relevé par un autre ministre. 2° Que l'Angleterre armait ses flottes. Ces bruits conduisirent aux conjectures les plus absurdes. Les boyars émigrés, malgré les invitations du prince, ne font aucune mine à vouloir retourner dans leur patrie, et leur séjour prolongé dans l'étranger augmente la pénurie du pays, car ils font recueillir de leurs revenus tout ce qu'ils peuvent, pour vivre et conserver leur crédit . . . Qu'une terreur secrète inquiète les grands du pays, est prouvé encore, parce que plusieurs d'entre eux ont loué des chambres dans des *hans* ou monastères, ce qu'ils ont coutume de faire, lorsqu'ils veulent mettre leurs meubles et autres effets en sûreté. Cette mesure confirme, augmente l'inquiétude publique.

On nous a effrayé de nouveau avec des bruits de la peste. (Doctorul Sporer, trimes în Teleorman, raportează că există friguri putride. Raltivan, ispravnic de Buzău, și capuchihaiia de Brăila anunță ciuma, ce s'ar fi manifestat în acest din urmă oraș și satele din vecinătate. Teamă în București, căci nu e de creșut ca Turcii să primească o carantină.)

1) V. p. 266.

2) Baş-beșli-agă în Muntenia.

3) Strangford plecă mai târziu numaî, în toamnă. V. A. Fr., II, 705, n° 3.

CCCLI.

Kreuchely către von Miltitz, despre măsurile provocate de ciumă.

1824.
27 Mart.

(La 20 dimineața, află că Agenția austriacă e închisă, pentru ciumă,) que le consulat de France avait été fermé, mais rouvert; que la Cour du prince était ouverte, mais l'entrée de son harem et de l'Office de sa *camara*, gardées par des tchohadars et des délis, qui ne laissaient entrer que des personnes très connues et comprises dans leur consigne; que plusieurs des boyars, en[tre] autres, M. le bano Barbo Vakaresko, le postelnik Philippe Linchoux, le Grand Kloutshar George Desli, le vornik Bellio, etc., avaient pareillement fermé leurs portes, mais rouvert plus tard. . . . Tous les esprits étaient inquiets. Les uns se préparaient à la fuite, les autres maudissaient l'Agence et puis le gouvernement, qui répandaient des bruits si alarmants, destitués de tout fondement.

(Întreabă oficial: i se spune că nimic nu-î de temut; apoi o notă-î anunță un cas suspect în București, la 21.)

Un exemple des soins paternels du gouvernement envers ses sujets nous donne le fait suivant. On mit dans une stricte quarantaine la maison et la famille de l'individu mort et suspecté le 19; mais on avait négligé de pourvoir à leur subsistance. Ils manquaient de tout. Enfin, pressés par la faim, ils poussèrent des cris horribles par les fenêtres, priant qu'on leur donnât du moins du pain et de l'eau, ce qui fut enfin exécuté le 21, vers le soir

(Hakenau îi răspunde, la 20 Mart, că a fost un cas suspect în mahalaua sa, ceea ce explică măsurile ce a luat.)

CCCLII.

Kreuchely către von Miltitz, despre situația politică, contribuții, are- 1824
starea boierilor moldoveni și noul caimacam al Craiovei. 27 Mart.

. Un calme parfait règne sur la surface politique de la Valachie. Cependant les conférences secrètes entre le prince et ses confidents et un certain fonctionnaire étranger ¹⁾ continuent toujours. Le prince, convaincu qu'il est de toute impossibilité de payer pour le moment les bimestres de la contribution, a concédé à ce qu'on n'en fasse rentrer que la moitié, et que les arrérages qui en résulteront seront payés après les moissons. La nouvelle de l'exil des boyars moldaves, qui se trouvaient à Silistrie, fit beaucoup de plaisir au prince et calma l'inquiétude, que naturellement cette affaire avait dû exciter en lui, par l'influence désavantageuse qu'elle aurait pu avoir sur le gouvernement valaque, si les boyars moldaves avaient réussi. Le hatman Ralletto se trouve encore toujours à Krayova, en qualité de commissaire-contrôleur du kaïmakamat. On ignore encore qui sera le successeur de M. de Kypiniano ²⁾, mais probablement ce même hatman Ralletto, neveu du prince

1) V. p. 265 și n. 1.

2) Fostul caimacam al Craiovei.

CCCLIII.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre casapii consulatelor și reaua ad-
13 April. ministrație.

. . . . D e tous les temps, les consulats . . . avaient leurs bouchers, qui leur livraient la viande et devaient soigner qu'il y en ait pour les sujets et protégés, durant les nombreux et longs carêmes valaques. Le gouvernement toujours leur accordait quelques avantages; par exemple, on fermait les yeux s'ils vendaient leur bonne viande deux paras plus cher que les Valaques ne vendaient la mauvaise; ils étaient exempts de livrer le *tain* . . . pour les individus au service de la Cour et ne payaient pas le *singarit* (droit du sang) . . . Le gouvernement actuel met tout à profit. Il abolit le *singarit*, mais à sa place il établit un nouveau droit, auquel il donna le nom de *vama pșilor*. (Casapul Franciei, după protestări, plătește. Ceartă pentru al Prusiei. Ertat al Austriei, «parce qu'elle nous prévient des marchandises que ses courriers ordinaires et extraordinaires apportent de Constantinople.» Nu plătește nici oieritul. Toți consuli primesc tain: al Austriei în bani, 800 de lei pe lună, al Franciei, după voia lui Pagé, în 1820, cu 500 de lei lunar. El singur n'are nimic. Austria are 800 de poslușnici, «et la voix publique lui en donne un nombre bien plus considérable 1).» Spiritul lui Ghica e «plus que faible 2).» Îi supune mai multe fapte, «plus que convaincu que, par la douceur et la modération, on ne peut guère gagner sur l'esprit rude des Valaques.» A fost insultat de un oare-care Clinceanu, în anticamera Domnului. Starostele Moise Lippert a fost bătut, cu bulgări de omăt întâi, apoi mai simțitor, de oamenii unui oare-care Căminar Ritorides. Un Ioan Döring e bătut grozav într-o crâșmă, de patrulă. «On me répondit qu'il avait blasphémé la religion mahométane (il ne sait pas un mot turc) 3). O vechi slugă a sa, Teodor Botezatu, e bătut de oameni slugerului G. Porumbaru. Domnul îi zice: «Voilà comme tous les Valaques sont de tels grossiers!» Viziteul i-a fost bătut de oamenii Agiei. Un Ungurean de-ai lui bătut, apărând de aceiași pe o Unguroaică. Are de dușman pe Filip Lenș. A fost pârât de Domn lui Reis-Efendi.)

CCCLIV.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea apropiată a lui Minciaky,
13 April. dări grele, incapacitatea lui Ghica, măsuri contra ziarelor, etc.

. . . . A près que le courrier de Constantinople fut arrivé, le 6 du courant, le bruit se répandit en ville, que la chancellerie impériale russe était rétablie. Aussitôt une joie douce se répandit sur une majeure partie des habitants . . ., mais le plus particulièrement sur les sujets et protégés russes . . . La crainte d'une rupture ouverte paraissant entièrement dissipée . . ., la confiance publique reprit le droit, et l'on put s'en apercevoir au moment même, au Bazar et dans plusieurs autres relations civiles. L'arrivée de M. . . de Minciaky 4), qui probablement aura pour suite le retour des

1) Aceleași plângeri la 13 April.

2) Un alt agent străin descrie pe Ghica: «espèce d'automate n'ayant d'autres moteurs qu'une avarice sordide et une vanité puérile» (ined. la Bibl. Academiei).

3) V. p. 223 și n. 3.

4) Consulul rus.

boyars émigrés, mettre le sceau à la confiance publique. Quant au prince, je ne pus le pénétrer. M. l'Agent d'Autriche m'assura hier qu'il attendait M. de Minciaky avec la plus grande impatience. Je doute, au reste, que le hospodar le désire avec la même ardeur; la présence de ces deux fonctionnaires devra le mettre dans un étrange embarras relativement au partage de sa confiance entre eux . . . Il continue à travailler de toutes ses forces à l'augmentation de ses fonds, et le choix des grands fonctionnaires du pays le met en état de satisfaire à ses desseins. Tous les droits et rétributions ont été proportionnellement augmentés, et, dans plusieurs endroits, les vigneron ne veulent plus cultiver la vigne, disant que le vinarit surpasse les produits purs. Au reste, depuis quelques semaines, le prince s'applique exclusivement à la décision des procès des habitants de la campagne, afin, dit-il, qu'ils ne soient pas arrêtés par là dans les travaux du printemps. Au reste, ces pauvres gens ne sont guère contents de ses décisions. . . . Pourvu d'un esprit borné et sans culture, ne s'étant jamais appliqué aux affaires, il se réfère entièrement au klouthar Kyriako ¹⁾, Premier-Logothète du Divan, homme astucieux et vénal, qui seul dicte la sentence du prince, dont il est l'organe judiciaire. Le Grand-Logothète actuel de la Tzara-de-sus, M. de Rakowitza, qui devrait être un personnage versé dans la jurisprudence et les usages du pays, est un jeune homme tout aussi ignorant que borné et ne s'occupe que de l'élégance de son costume et de la toilette de sa barbe.

Une ordonnance du gouvernement défend aux cafés, traiteurs, etc. rayas, de tenir et de donner à lire des gazettes ou autres feuilles périodiques: il paraît que quelques articles des journaux grecs ont donné lieu à cette mesure espagnole.

Les brigands continuent leurs pillages . . . dans les différents districts . . . ; ni le gouvernement, ni le chef ottoman n'ont la vigueur de les réprimer . . . D'autant plus serait-il à désirer pour ces pays de se voir élibérés de cette garnison ottomane, qui n'est d'aucune utilité . . . , mais qui sert au gouvernement de prétexte, pour couvrir les spoliations du voile de la nécessité . . . Dans le district de Slam-Rimnik . . . , les brigands tombèrent dernièrement dans un village, y assaillirent la maison du vataf de playe, le pillèrent, après l'avoir maltraité à mort avec toute sa famille. Et nous avons de ces exemples multipliés.

Les trois boyars exilés ²⁾ sont encore tenus à vue et gardés avec une sévérité rigoureuse. La satisfaction donnée par la Porte au prince de la Moldavie ³⁾ ne paraît pas rassurer suffisamment celui de la Valachie, mais au moins elle atterra l'opposition, et personne n'ose plus contredire aux volontés du despote

1) V. p. 207 și n. 3.

2) Mihăiță Filipescu, Alexandru Nenciulescu și Iancu Cocorescu. V. pp. 229 și urm. Cf. p. 268. Se credea că o plângere a lor către Sultanul fusese dată lui Ghica de prietenul său, pașa de Silistra (ined. la Bibl. Academice).

3) Pentru aceasta v. p. 269; *A. Fr.*, II, 692-3. Firmanul de exil, a căruia copie se aștepta în Iași pentru ziua de 28 Mart (ined. la Bibl. Academice), fu publicat abia în Iunie, după Drăghici, *o. c.*, II, 167-8), ceea ce e fals (Iurmuzaki, *SM*, I⁴, 35-9).

CCCLV.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre exilații munteni, prădăciuni și
27 April. omoruri.

. . . . Les semaines passées, où tout était occupé, soit à la dévotion ¹⁾, soit aux visites, les affaires furent suspendues, pour ne recommencer que hier . . . Tous ces jours-là et maintenant encore, on ne s'occupe que de politique valaque, c'est-à-dire de guerre et de paix entre la Porte et la Russie, car on ne veut croire encore à la dernière, si longtemps qu'on ne verra pas M. de Minciaky à son poste à Bukureste, et nos boyars émigrés hésitent encore à revenir. Le départ des troupes ottomanes, dont il n'est pas encore question ici, et l'arrivée de M. l'aga Vilara, qu'on attend ²⁾, pourront seuls leur donner le courage de revenir. . . Quant au dernier, on prétend depuis quelque temps, que ce sont de ses compatriotes qui le dénoncèrent à la Porte, qui elle-même doit avoir déclaré ce fait. Cela augmente la haine entre les partis. Cette haine cependant n'ose plus se montrer au jour : la sévérité du Voïvode, qui prolonge encore l'exil de MM. Nintshulesko, Philippesko et Kokoresko, qu'on espérait en vain de voir rappeler la semaine sainte, et l'exemple récent de la Moldavie ³⁾ ont terrassé l'opposition valaque, qui se contente de soupirer. Hier au soir, il y eut une conférence entre le prince, son frère le Grand-Postelnik, le spadar Grégoire Philippesko et M. Janko Philippesko, frère de Mihaïtza Philippesko l'exilé. On ignore encore le résultat . . . , le prince ne s'en étant pas même expliqué vis-à-vis de ses alentours les plus intimes.

Les brigandages continuent dans les campagnes et même aux environs de la capitale. Je le trouve on ne peut plus naturel : trois années de crises ont épuisé la classe aisée ; moins que jamais la classe indigente peut-elle trouver les moyens de gagner la subsistance, et n'a que la mendicité ou le brigandage pour uniques ressources. Ce mal s'augmente aussi longtemps que ces gens n'auront pas à craindre la force répressive d'un gouvernement trop indolent sur cette matière. Le 16 au soir, un petit boyar sortit de la ville pour aller passer les fêtes à sa campagne, voisine de Bukureste. À deux cents pas de la barrière, il fut arrêté par sept individus, tiré de sa voiture, maltraité, lui et sa femme, et totalement pillé. Les cris des malheureux firent accourir les gardes de la barrière, qui, par leur timide lenteur, donnent le temps aux voleurs de s'enfuir sans être reconnus. La présence des Turcs augmente ce mal : des Turcs sortis des environs d'Ibraïla, etc. commirent des meurtres et des brigandages . . . Il y a une dizaine de jours qu'un Turc donna un coup de pistolet à un *slushitor* de la *voruitshie de politi*, parce qu'il ne s'empressait pas assez vivement à lui montrer le chemin. Ce malheureux se trouve mortellement blessé à l'hôpital de Koltza, et l'on désespère de sa vie. Le prince en témoignant son mécontentement, le kihaya d'Ahmet-Aga ⁴⁾ doit lui avoir dit : « Est-ce donc une chose si grande qu'un ou deux hommes de tués dans une ville si considérable ? »

1) Fusese sărbătorile Paștilor.

2) Vilară e liberat în April, V. *A. Fr.*, II, 695, n° 1. — Asupra-î mai vezi *An. Ac. Rom.*, ser. a 2-a, XVIII, partea admin., fasc. a 2-a, 150.

3) V. p. 273.

4) Baș-beșli-aga.

CCCLVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre numirea caimacamului Craiovei, o schimbare de boieri și pavarea Bucureștilor, 1824,
13 Mai.

Vers la fin du mois dernier, le prince nomma au kaïmakamat de Krayova son neveu, le hatman Raletu¹⁾. . . Le 8, il fit inopinément demander le bâton²⁾. . . à l'aga actuel, M. Kostinoy-Michalesco, et cette charge fut conférée au cousin de Son Altesse, M. l'aga Michel de Kornesco. On prétend que, fatigué de plaintes continuelles, le prince s'était déterminé à ce changement; le public cependant ne s'en promet pas beaucoup. Au reste, on remarque que le gouvernement actuel, passant sur tous les boyars qui restèrent dans leur patrie . . . , ne confère les dignités qu'à ceux qui avaient émigré, quelque impliqués d'ailleurs ils aient été dans la révolution du pays.

La suite de la conférence du 26 avril au soir³⁾. . . eut pour suite (*sic*) que M. Michaitza Philipesco eut la liberté de revenir à Bukarest, sous prétexte de se faire guérir, et que les deux autres exilés . . . reçurent la liberté de se rendre partout où il leur plairait, dans la principauté. M. de Nintzulesko cependant ne paraît pas vouloir profiter de cette liberté, car il doit avoir dit que, ne pouvant pas revenir à Bukarest, il préférerait de rester en sûreté au monastère de Snagove, où il s'est trouvé depuis son exil, que de courir les provinces de la principauté, au risque d'être à chaque instant assassiné par les brigands . . . M. de Philipesco est arrivé ici le 5 au soir. Le 9, il reçut la permission de sortir, et sort depuis ce temps, mais peu encore.

M. Aléco Vilara⁴⁾ est arrivé le 12, de son exil, au grand plaisir de son épouse, qui l'aime tendrement; vertu bien rare dans une dame valaque.

Les vols et brigandages ne diminuent pas . . . Entre plusieurs exemples récents, je n'en citerai qu'un, qui eut lieu le 4, à Michalesty, à une poste d'ici. Une veuve y fut assaillie par une douzaine de brigands. Son fils aîné et ses gens se sauvent. Sans entrer dans les détails affreux de leur assassinat, je me bornerai de dire, qu'après avoir fait souffrir le martyr le plus affreux à la veuve et son fils cadet, avec des fers rouges, principalement aux parties génitales, pour leur faire avouer ce qu'ils avaient de plus précieux, tandis pourtant qu'ils avaient déjà donné ce qu'ils avaient, et qui, y compris la valeur de 7 à 800 piastres, importait la valeur de 2.000 piastres, finirent par les tuer, après les tourments les plus affreux.

Comme à Yassy, de même à Bukarest, toutes les grandes rues, ainsi que les principales rues de côté, au lieu d'avoir un pavé, sont couvertes avec des poutres . . . Outre une dépense très grande, et la dévastation des plus belles forêts de chênes en fut la suite, et déjà on en sent les effets; ces ponts . . . , malgré l'épaisseur des poutres, sont bien vite gâtés par l'énorme quantité des équipages, ainsi que des chariots des paysans, qui amènent tout le nécessaire d'une population de plus de 100.000 âmes, et par là on est, surtout lors du mauvais temps, toujours exposé à casser ou la voiture ou les jambes des chevaux. Les rues n'étant pas nivelées, l'eau ne pouvant [s']écouler, la moindre pluie fait une boue horrible, au point qu'elle fait quelquefois nager les poutres, et, croupissant sous elles, l'air en est plus malsain encore qu'il ne l'est naturellement, par les marais qui entourent la ville, et dont on en trouve même dans son enceinte. Il est facile de sentir combien, lorsque les rues sont sèches, la poussière en doit être vénéneuse.

1) V. n° CCCLII, p. 271.

2) Toiașul. Fusese cerut și lui Bălăceanu, în Februar (ined., I. c.).

3) V. p. 274.

4) V. pp. 258, 274.

Déjà le prince Mourousi¹⁾ avait formé le projet de paver les rues, mais il trouva tant de difficultés, tant d'objections de la part même des boyars, qui alors encore n'avaient pas même une idée des bienfaits d'un pavé, qu'il ne put y réussir. Ses successeurs eurent les mêmes difficultés, qui ne furent vaincues que par le prince A. Soutzo²⁾ et la petite expérience de quelques boyars qui avaient voyagé en Allemagne, en France et en Italie. C'est sous son règne qu'en 1820 on fit un contrat avec M. d'Udritzky et son beau-père, le sieur Freywald, architecte, de couvrir à neuf les quatre grands ponts, appelés *Domnesko* . . . , dans l'espace de deux ans; que les poutres dont on aurait besoin seront payées à raison de quatorze piastres la pièce, et que dans dix ans la ville devait être pavée en pierres. Le commencement des nouveaux ponts fut fait, la même année encore, avec une petite partie de *Podo-Mogoshoi*; le prince Soutzo mourut, la révolution vint, et le tout demeura en suspens. Sitôt que le prince Grégoire Ghika monta sur le trône, la question de continuer fut agitée, mais, sous prétexte que les dettes du pays ne permettaient pas de penser à des nouveautés, le contrat fut cassé. Quelques boyars cependant parvinrent à persuader le prince de l'utilité, de la nécessité même d'un pavé. La question fut discutée de nouveau, et les sieurs Freywald et Hartel parvinrent à faire un contrat, au moyen duquel ils s'obligent de paver les rues principales dans l'espace de douze années, en commençant par le pont de Mogoschoy, et qu'à partir de ce pont, ils feront une chaussée jusqu'au chemin de Fokshan, près de Kolentina . . . Il eût été plus utile . . . , si cette chaussée eût été tirée de Kolentina directement vers le *Podo-Tyrgu-d'Affara*, vu que tout ce qui vient de ce côté, doit prendre ce chemin, pour se rendre au marché; si cependant le projet du pavé réussit, le mérite qui en retombera sur le prince, devra facilement faire oublier que c'est son intérêt particulier qui lui fit conduire cette chaussée, à laquelle on travaille déjà, vers le *Podo-Mogoshoy*. Ce pavé sera à bien des égards un grand bienfait pour le public de Bukarest, de même que pour les habitants de la campagne, qui cassent tant de voitures dans la ville et y abiment tant de bœufs; malheureusement qu'on doute encore du succès; on craint que les revenus du péage de la ville, fixés à cet effet, ne suffiront pas à la dépense énorme de ce pavé et que les entrepreneurs abandonneront l'ouvrage commencé. On peut avoir raison, car le fond de terre, sur lequel on doit travailler, est pour la majeure partie très mauvais à cet effet . . . Mais, si même tout réussit, ce pavé sera toujours mauvais, vu qu'il doit être construit avec des pierres de carrière, qu'on ouvre à cet effet, au lieu de cailloux, dont on en a, mais qui, étant plus éloignés que ces carrières, en rendraient le transport plus coûteux.

Une justice de plus, qu'on doit rendre au prince Ghika, est qu'il fait son possible pour tenir en ordre les ispravniks et leurs saptshis; malheureusement qu'il n'y réussira que difficilement. 1° Que l'appas du gain prévaudra longtemps sur la crainte d'une punition purement momentanée. 2° Que les premiers sont ou d'une famille ancienne, ou des parvenus protégés par quelque personne d'influence, qui les soutient ou dérober au châtement, et les derniers sont assurés par les ispravniks, [qui] couvriront ou coloreront leurs prévarications et que, si même ils parviennent à la connaissance du prince, le châtement présent, tel bien mérité qu'il pourra être, difficilement aura-t-il une influence pernicieuse pour leur fortune future, vu que dans ce pays on punit, on dégrade, on bat, et bientôt on revoit un tel individu décoré d'une nouvelle charge. . . .

1) Alexandru, Domn în Muntenia de la 1793 la 1796 și de la 1799 la 1801.

2) După un raport al lui Miltitz, datat 25 April 1818, Caragea ar fi reparat pavagiul Bucureștilor. *J. Fr.*, II, 512-3.

CCCLVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre măsuri contra ciumei.

1824,
13 Mai.

(I) Spravnicii de Slam-Râmnic au anunțat câteva casuri de ciumă: în județul Buzău, ea ar fi apărut, «dans le village de Largou¹⁾». Cei din Ialomița anunță că a apărut la un sătean, «où un Turc d'Ibraïla était entré de force.» Sunt numai opt cazuri de acolo la București.) En suite de ces rapports, on établit aussitôt des quarantaines, entre autres à Kolintina . . . , où il y a des bâtiments destinés à cet effet. Tous ces soins ne suffiront pas pour garantir la ville, car, nullement bien ordonnés par eux-mêmes, les employés à l'ordinaire ne résistent pas à l'appas de l'argent . . . , et malheureusement ils se contentent de peu; et tel, qui a déjà passé, supposé huit jours, à la quarantaine, s'y voit mêlé avec celui qui n'y est arrivé qu'aujourd'hui, et néanmoins mis en liberté demain, et combien de moyens à franchir ces quarantaines, sans même les toucher; et puis les Turcs s'y soumettront-ils?

CCCLVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre restabilirea relațiilor dintre Poartă și Rusia, rechemarea prisosului trupelor turcești, purtarea șefului lor și capu-
chihaielele Munteniei.

1824,
27 Mai.

. Le dimanche, 16 du courant, le prince dit aux boyars que, dans l'espace de trois jours, il pourra leur donner une nouvelle *très agréable*. Cette promesse, suivie du plus grand secret, fit d'autant plus conclure qu'il avait reçu un firman de Constantinople, relatif aux relations russes, que le hospodar venait de recevoir un Tatar²⁾ Cependant, le 19, le prince publia ses nouvelles agréables; leur contenu était: 1°. Que M. le baron de Ribeaupierre avait été nommé ministre de Russie près de la Sublime Porte et se trouvait en voyage pour se rendre par Odessa à Constantinople. 2°. Que M. de Minciaky allait arriver sous peu à Bukureste, et 3°. Qu'après le Ramadan, le gouvernement ottoman allait évacuer la principauté. On était étonné que le prince ne publiait pas le firman relativement au troisième point Tout ce que je pus d'abord apprendre était la supposition qu'on voulait le tenir en secret, craignant les excès des Turcs, lorsqu'ils sauraient qu'ils devaient se mettre en route Le 20, je parvins aux renseignements suivants, sortis d'une source et donnés d'une manière à faire croire à leur solidité:

«Les princes, ainsi que les boyars qui avaient été à Constantinople, avaient eux-mêmes sollicité une garnison ottomane. La Russie pressait l'évacuation entière; la Porte avait demandé aux princes s'ils garantissaient la tranquillité du pays, au cas que les troupes impériales seraient rappelées. Mais les princes, au moins celui de la Valachie, ont répondu que, vu la quantité d'hétéristes qui se trouvaient sur les frontières, et des brigands . . . , il ne pouvait garantir de rien, entendu (*sic*) qu'il n'avait pas une

1) Larg, jud. Buzău, pl. Câmp.

2) Un curier,

force armée à sa disposition . . . Cette réponse, donnée dans le sens désiré par la Porte, mettait le prince hors de responsabilité, en même temps qu'elle n'était pas tout à fait dénuée de fondements. La Russie cependant n'ayant cessé d'exiger l'entière évacuation et la Porte, voulant la satisfaire sans avoir l'air de céder à ses pressantes sollicitations, avait fait venir le kapou-kihaya du prince, lui enjoignant d'écrire au hospodar, qu'il adressât une supplique à la Porte, par laquelle, représentant les souffrances du pays, la détresse du peuple et les dépenses occasionnées par les troupes, il réclame la pitié du Grand-Seigneur et demande que leur quantité soit restreinte au nombre usité sous les voïvodes ses prédécesseurs . . . Après cette publication . . . , on fit la recherche : «Combien il y eut de beshlis en (*bis*) Valachie sous les voïvodes précédents,» et . . . le résultat en fut que sous le prince Jean Karadja il y en eut 4 à 500, et sous le prince Alexandre Soutzo, un tiers de moins. Après cette recherche fut composée la supplique du prince à la Porte, et ce fut là le travail des deux kiatips ¹⁾ la journée du 19, et elle partit pour Constantinople du 19 au 20 . . .

Un homme, qui a des relations avec quelques personnes de Constantinople, m'assura confidentiellement que le prince ne jouissait pas tout à fait des bonnes grâces et de l'estime, moins encore de la confiance de la Porte; que les kapou-kiayas étaient des individus inactifs, ineptes et nullement faits pour le poste qu'ils occupent, et que, par là, ils laissaient le prince dans une parfaite ignorance des relations politiques, ce qui n'était pas le cas lors des princes grecs, qui choisissaient pour agents les plus intrigants de leurs compatriotes; que les ministres ottomans, sachant que ces agents mettaient toute leur confiance dans un certain Arménien, qui, dit-on, jouit des bonnes grâces du Grand-Vizir ²⁾, leur font accroire par son canal tout ce dont l'hospodar, d'après leurs désirs, doit être pénétré. On ajoute que le peu d'estime et de confiance de la Porte envers les deux voïvodes, les discordes entre les princes et les boyars, et les boyars entre eux, et les réclamations des derniers, secondaient parfaitement les vues de la Russie, et ramèneraient sous peu des princes grecs sur les deux trônes . . . Ce qu'il y a de sûr, est que le prince, ne pouvant déterminer aucun boyar de distinction d'accepter ce poste, l'avait confié au ci-devant stolnik Joannitza, qui ne le dut qu'aux relations intimes du prince avec sa fille; que le second, qu'il lui adjoignit plus tard et qui parle le turc, était un simple *klontshar de aria* . . . et qu'après sa nomination, le prince le retint encore plusieurs temps, afin que sa barbe ait le temps de croître, avant qu'il arrive à Constantinople.

En attendant son départ, le commandant ottoman, Hadji-Achmet-Aga, met le prince autant que possible à contribution. Protégé de Mehmet-Pacha de Silistrie ³⁾, celui-ci écrit une fois après l'autre au prince valaque de lui faire gagner quelque argent. Ce qui veut dire de lui donner. Le prince, s'impatientant dernièrement, doit avoir dit : «J'ai donné, si longtemps que je pus donner; après cinquante lettres pareilles, il faut envoyer les registres au vali de Silistrie, pour lui demander d'où il faudra prendre, pour donner encore.» . . .

1) Scriitorul.

2) Mezdrop. V. Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, n° XXVII, p. 38.

3) V. p. 228 n. 3.

CCCLIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre o dare pusă pe scutelnici și taxa
ce ridică vornicul de politie asupra lor. 1824,
27 Maiu.

. Cependant on attend tous les jours l'anaphora qui doit mettre les sokotelniks et les poslushniks à une imposition, pour subvenir aux frais des quarantaines, imposition qui naturellement retombera sur leurs maîtres.

Entre les revenus du *vornik de politi*, le principal est . . . la taxe que le vornik prend des billets donnés aux poslushniks, par lequel (*sic*) ils sont reconnus par les saptshis être exempts de la contribution. M. Aléko Ghika, vornik actuel de la politi, vient d'obtenir du prince, son frère, la permission de renouveler ces billets, taxés à trois piastres par tête, au lieu de cinq, qu'on payait avant. Cela n'empêche pas le samisch de la vornitshie de tenter d'en prendre cinq.

Le changement de ces billets produira à M. le vornik une somme de 30.000 piastres à peu près

CCCLX.

Kreuchely către von Miltitz, despre zăbava plecării Turcilor.

1824,
11 Iunie.

. On continue de parler du départ des Turcs . . . On avait de plus répandu le bruit qu' Achmet-Aga partirait d'ici avec ses troupes le 18/6 du courant, et qu'il serait remplacé par un Bash-Beshli-Aga . . . Le prince . . . entama, [le 9], sur le départ des Turcs sans faire mention de ce changement. Soit feinte, soit réalité, il paraît être dans la même ignorance et émerveillé que, depuis le Baïran, il n'ait encore rien reçu à cet égard

CCCLXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre apariția unei cărți contra Armenilor și plângerile acestora la Poartă. 1824,
27 Iunie.

. Depuis trois mois, on parlait sourdement d'un livre qu'un homme «orthodoxe» devait avoir fait imprimer ici, en langue valaque, contre l'hérésie des Ar-

méniens ¹⁾. En effet, l'archevêque métropolitain, qui en est l'auteur, le distribua aux prêtres . . . La dernière phrase de la préface . . . : «Wir hoffen, dass der geliebte Leser durch die Vertilgung dieser Ketzerey Gott loben werde» contient ouvertement une provocation à l'extirpation des hérétiques . . . Si ce livre eût été distribué au public, comme il fut destiné de l'être, en conformité du titre: «zum grössten Nutzen unserer Nation,» les événements qui (en) eussent dû en résulter, auraient été incalculables. . . .

Aussitôt après la lecture de ce livre, quelques prêtres avaient entrepris la conversion des Arméniens, entre autres aussi ceux de Ploësti. Un jeune Arménien . . . feignit quelque temps de vouloir se convertir; enfin il demanda à lire lui-même le livre . . . On n' hésita pas à le lui communiquer; mais bientôt il s'échappa de Ploësti et vint à Bukureste porter ce livre aux chefs de sa nation, qui envoyèrent ce pamphlet à Constantinople, par deux députés et accompagné d'une supplique, dans laquelle ils représentent le danger auquel les expose ce livre . . .

On craint que la faveur dont jouissent les Arméniens près de la Porte, soutenue par des sommes qu'ils sacrifieront volontiers pour parvenir à leur but, ne devienne fatale à Son Éminence . . . On le prend mal au prince aussi d'en avoir permis l'apparition; d'autres l'excusent et disent que le métropolite, étant le premier épître de l'imprimerie, l'avait fait imprimer à l'insu du hospodar . . .

On avait fait la remarque qu'il était indécent que le voïvode ait fait de son fils, le beïsadé George, le successeur du sieur Philippe Linchoux, à la *Camara* princière . . . Le même beysadé George, fils et Grand-Camarash du prince, fut nommé son Grand-Postelnik, à la place de M. Michel de Ghika, frère du prince . . .; M. Aléko de Ghika . . . fut fait Grand-Camarash, à la place du jeune prince; M. Aléko de Ghika lui-même fut remplacé par M. Mihaïcza de Philippesko, le ci-devant exilé, dont l'épouse est une nièce du prince, qui lui donna le kaftan . . . le 12 . . . Le ci-devant Grand-Postelnik, M. Michel de Ghika, est, dit-on, destiné à devenir Grand-Spadar . . .

Les brigandages continuent. Les marchands Lipskains revenaient de la foire. Une caravane fut attaquée en deçà des frontières de la Transylvanie et sur la route de Kronstadt. Les brigands aussitôt demandent: «Où était la caisse appartenante à tel négociant arménien, et qui contient une cassette, qui y fut empaquetée à la douane de Tömös . . .?» On assura que les marchandises de cet Arménien ne se trouvaient pas parmi celles de la caravane. Les brigands alors, après avoir bien battu les voituriers et tous ceux qui se trouvaient à cette caravane, procédèrent à une exacte visitation. N'ayant effectivement pas trouvé la cassette questionnée, ils choisirent ce qui leur convint des marchandises du *raya Koin* ²⁾, riche marchand israélite, en valeur d'à peu près 5.000 piastres, pour s'indemniser, dirent-ils, de la peine qu'ils s'étaient donnée, et laissèrent partir le reste. On voit par là qu'il existe de ces brigands qui se tiennent en Transylvanie et viennent faire leurs incursions en Valachie, ou que du moins ils ont leurs espions sur les frontières . . .

Le prince, pour rétablir la sûreté publique, fit derechef battre quelques brigands dans les rues, couper je ne sais combien de paires d'oreilles, et les mains à trois d'entre eux . . .

Le prince, sentant qu'il avait porté la contribution à un degré d'autant plus insupportable pour les pauvres Valaques que le pays est épuisé, et se voyant menacé d'une émigration, résolut de les indemniser par la suppression de la *klaka*. Il sut même se procurer l'assentiment de la Porte; j'ignore par quelles représentations. Il est facile

¹⁾ Dovedire, împotriva eresului Armenilor, acum tipărit în zilele preafînăltatului și prealuminatului nostru Domn Grigorie Dimitrie Ghica VV. cu blagoslovenia Preasfințitului mitropolit a toată Ungrovlahia, Kyriu Kyriu Grigorie, de carele și s'au adunat și s'au tălmăcit spre folosul neamului nostru. În București, 1824. 155 pp. în 8°. E o inofensivă antologie a chestiei, formată de Grigore, ca monach la Căldărușani, în 1822.

²⁾ Kohen?

de juger de quelle manière les boyars durent regarder une entreprise qui les ruinait . . . Le 24 du courant, les boyars se rassemblèrent à la Métropole, pour y agiter légalement cette question, qui . . . fut unanimement rejetée . . . Puisse cette affaire, si elle parvient à la connaissance des paysans, ne pas les faire soulever contre les boyars et nous rendre les spectateurs de scènes horribles!

Le premier favori du prince . . ., Philippe Linchoux, est en disgrâce. Il y a trois semaines à peu près qu'on me rapporta que le prince avait fait appeler Philippe et que, tête à tête avec lui, il l'avait grondé plus d'une heure, criant horriblement, mais on n'en peut pénétrer la cause. Enfin j'appris que Philippe était exilé . . . Mais le sieur Philippe avait dépensé beaucoup d'argent pour obtenir qu'il ne soit pas accompagné d'un homme de la Cour, pour le garder à vue, et ce n'est qu'à force de donner, qu'il obtint la permission de se rendre . . . dans le district de Ménédzé, sous prétexte d'encaisser les sommes qui lui revenaient encore du sel qu'il avait livré aux Turcs, lorsqu'il était co-fermier des *oknas*. Pour donner plus d'apparence de vérité, il se fit accompagner par le cludshar Mihalaki, qui alors avait été camarash des *oknas*. Nonobstant cette faveur . . ., il fut mis sous la surveillance des *ispravniks* du district et, pour mieux s'en assurer, on en changea l'un, et mit à sa place le *kloutshar* Nikolesko. La raison de cette disgrâce est que le sieur Philippe entretenait une correspondance secrète avec quelques Turcs et même qu'il avait écrit au Reïs-Effendi contre le prince, et dans la vue et l'espoir de s'élever sur le trône de la Valachie . . . Pour parvenir à ce but, non seulement il sacrifia des sommes prises de sa fortune considérable, mais encore il fit passer sur son propre compte les présents qu'en sa qualité de Grand-Camarash, il devait faire aux Turcs, au nom du prince. J'ignore comment tout cela parvint à la connaissance du voïvode, mais probablement de la même manière dont les démarches de MM. de Nintshulesko, Michel Philipesco et Kokoresko y parvinrent, c'est-à-dire par les Turcs mêmes. On prétend encore que le prince ait demandé à la Porte la permission de l'envoyer à Castoria¹⁾ et qu'il en attendait l'ordre. Je crois qu'il aurait mieux fait de l'envoyer à Tizmana ou à quelque autre monastère, éloigné des frontières de la Turquie, car ce serait bien à Castoria que Philippe, qui parle bien le turc, qui a de l'argent et qui est pétri d'intrigues, pourrait cabaler à son aise . . .

CCCLXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre mersul ciumei și măsurile luate în contra ei. 1824,
27 Iunie.

. . . . (Zgomote de ciumă. Măsuri ridicule și luate în răs de public.) On promena St. Démètre en procession le 13 et le 20 du courant, afin qu'il veuille écarter le fléau du lieu de sa résidence terrestre. Il paraît mieux disposé que l'année 1812, car c'est précisément après une pareille procession qu'alors se répandit le fléau qui ravagea la ville d'une manière si horrible. Le voïvoda assista à ces deux processions, non pas dans l'appareil d'un suppliant, mais précédé de tous les fonctionnaires, avec leur suite en parade, les Grands-Boyards présents à Bukurest, et entouré d'un cortège pompeux et de tout l'attirail de sa souveraineté servile. (Se zice că boala ieă un caracter mai blând, chiar în Brăila. A trecut și în Bulgaria.) Le même jour aussi [le 21], un des

1) Unde fusese exilat supt Domnia lui Caragea boierul Bălăceanu. V. mai sus n^o CCXLVII, p. 267.

premiers boyars et des plus considérés me dit, en parlant de la peste: «Politique, M. le consul, politique, politique!»

(Iarăși casuri în Ialomița. Lipscanii pierd la Lipsca, din cauza ciumei.) La peste qui ravagea la Valachie en 1812 fit naître plusieurs banqueroutes vraies et donna le prétexte à un nombre plus considérable de fausses

CCCLXIII.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre evacuare și sosirea lui Al. Ninciulescu la București.

. **M**algré que tout fut employé pour parvenir à la possession de la pièce questionnée, il fut impossible d'y parvenir. Cependant, pour compléter mes n° 27 du 27 mai et n° 32 du 11 juin ¹⁾, je puis avoir l'honneur d'ajouter que l'ordre transmis aux princes, par l'organe de leurs kapou-kihayas, portait, en outre, de ne pas demander l'évacuation totale, mais une diminution jusqu'à la concurrence de mille hommes, et cela sous le prétexte que cette quantité au moins était nécessaire au maintien de la tranquillité du pays. Ces mille hommes seront sous les ordres d'un Bash-Beshli-Aga (voilà donc que les beshlis d'ordinaire doivent être augmentés de *circa* 700 hommes). Le courrier de Constantinople, qui porta une réponse à la supplique du prince, étant arrivé, l'hospodar renouvela, le 12, la promesse de la *prochaine* évacuation, ou, pour mieux dire, diminution. Cette dépêche ne porte donc pas encore une communication de l'ordre, mais seulement une promesse qu'il suivrait; et on l'attend jusqu'au 28 du courant ou à peu près. C'est l'ayan de Somló, Hadji-Achmet-Aga (ainsi un ayan Bash-Beshli-Aga? ce qui est indifférent au public, mais ne peut l'être au prince), qui remplacera, dit-on, le chef ottoman actuel, aussi Hadji-Achmet-Aga. Tout ce que je parvins à savoir des particularités de la dernière dépêche du kapou-kihaya est que l'ordre serait déjà donné, si la supplique du prince de Moldavie n'avait été retardée, et que la Porte, voulant expédier ses ordres à la fois aux deux princes, n'en avait dû attendre l'arrivée. On prétend aussi que ce retard avait été pris de mauvaise part à la Porte et ait augmenté son indisposition contre le prince Stourdza. Mais il y a des personnes encore qui prétendent, qu'aussi le prince Ghika ne soit pas dans les bonnes grâces, et que ce ne soit que la politique de la Porte vis-à-vis de la Russie qui ait jusqu'à présent fait supprimer à la première les plaintes portées contre les deux voïvodes par les boyars des deux principautés, mais non pas qu'on craignait d'indisposer la Russie par cette démarche, mais, au contraire, parce que ce Cabinet serait bien aise de voir sévir la Porte elle-même contre des hospodars nommés sans son assentiment.

J'eus l'honneur de remarquer dans mon très humble rapport n° 33 ²⁾, que le prince, qui avait pardonné à M. Mihaïcza de Philippesko, venait de le nommer vornik de la politie, à la place de M. Aléko Ghika, frère du voïvode. Il n'en fit pas de même avec M. de Nintshulesko; sa grave maladie, ou engendrée ou augmentée par le mauvais air de Snagow, où il était détenu, lui firent obtenir la permission, non pas de revenir à Bukureste, où il aurait eu à chaque instant les secours de l'art, mais au moins la permission de respirer l'air plus salubre de Tirgovesti. Plus d'un an d'absence de Bukureste n'ont (*sic*) pu encore dissiper la crainte que les suites de ses rapports pourraient avoir près de la

¹⁾ V. pp. 277-8, 279, n^o CCCLX. Ordinul pentru evacuare, datat din 5 Ramazan 1239 (4 Maiu 1824), a fost publicat în Hurmuzaki, *Sufl.* I⁴, 40-1. Asupra evacuării, cf. *A. Fr.*, II, 696 și urm.; Geniz, *v. c.*, II, 315 și urm. Sturdza ar fi declarat, după un izvor inedit, că nu pricepe ce voește Vizirul.

²⁾ P. 280.

Porte. Aussi est-il, même dans son exil, soigneusement observé, et il est tout à croire que la moindre tentative de faire de nouvelles démarches lui coûterait la vie; et que de moyens n'a-t-il pas pour se débarrasser de lui ! M. de Nintshulesko est celui qui critique le plus les boyars qui avaient été à Constantinople d'avoir demandé à la Porte une garnison ottomane pour le maintien de la tranquillité, mesure superflue d'après lui, du moment où le prince possède de l'énergie, ou qu'il veuille écouter les conseils de ceux qui ne se bornent pas à ne vouloir qu'accumuler des trésors.

Je voulus d'abord soumettre ce rapport par un autre canal que celui de l'Agence d'Autriche, mais, réfléchissant que la personne dont je voulais me servir paraît très liée avec un certain fonctionnaire étranger ¹⁾, je crus devoir préférer de le joindre ici . . .

CCCLXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre măsurile luate pentru despăgubirea țăranilor din Oltenia. 1824,
27 Iunie.

. Pour compléter et rectifier l'article de la *klaka*, contenu dans mon très-humble rapport n° 33 ²⁾, j'aurai l'honneur d'ajouter que, dans ce moment, je viens d'apprendre que le prince n'était nullement autorisé par la Porte à cette réforme, mais il paraît qu'on en ait voulu faire naître l'idée, pour faire passer le projet avec moins de difficulté. Le fait est que quelques campagnards du banat de Krayova ont été chez le pacha de Vidin, pour lui représenter qu'écrasés par les impôts, il ne leur restait plus d'autre ressource que l'émigration. Sur quoi, le pacha en avertit le prince, lui disant, en[tre] autres, qu'étant son ami, il lui conseillait de remédier, en allégeant les paysans, vu que, si ces plaintes parvenaient à la Sublime Porte, elles pourraient avoir des suites désagréables. Le prince, pour satisfaire et les paysans et le pacha, sans pourtant que ses propres intérêts en souffrent, imagina ou fut instigué d'indemniser les paysans aux dépens des boyars. Voyant sa demande rejetée par les boyars, il voulut enfin que cette réforme n'eût lieu que pour les terres-frontières du Danube et des trois forteresses-rayas en Valachie, savoir: Ibraïla, Gyurgyow et Turn. Mais encore cette demande fut-elle rejetée. Il doit y avoir sous peu une nouvelle congrégation des boyars, pour traiter de-rechef cette affaire; je suis curieux d'en apprendre le résultat. Au reste, il est de toute probabilité que le pacha de Vidin s'attend à recevoir des marques de la gratitude du prince, pour l'avis qu'il lui donna, en même temps qu'il est tout à croire, que néanmoins il en aura averti la Porte

CCCLXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre împlinirea ordinelor de evacuare. 1824,
12 Iulie.

. Le 30 juin (12 juillet), le prince reçut l'avis officiel que le pacha de Silistrie ait été muni de l'ordre de diminuer le nombre des troupes ottomanes en Valachie

¹⁾ Probabil tot Hakenau, care și aiurea e designat așa. V, p. 265.

²⁾ V, pp. 280-1.

jusqu'au nombre de mille hommes. Le hospodar donna connaissance de cet avis à messieurs les boyars véliths, et en même temps les rations furent coupées à tous les individus excédant le nombre des mille hommes fixés. Le 1er juillet, le départ des Turcs commença, mais si sourdement, que, si on n'avait su d'avance qu'ils devaient partir, on ne se serait pas aperçu de leur départ; ainsi, les jours suivants, cette évacuation se continua peu à peu et avec le même silence. De même, on diminua les Turcs distribués dans les différents districts de la principauté, les faisant partir de leur cantonnement par le court chemin, sans toucher la capitale. On croit maintenant que [le] Bash-Beshli-Aga, qui devra succéder au commandant actuel, Hadji-Ahmet-Aga, ne sera pas celui que j'eus l'honneur de désigner dans mon rapport . . . du 27 juin ¹⁾, mais un homme affidé de Ghalib-Pacha, qui à cet effet devra venir directement de Constantinople. Ces divers dires relativement au nouveau chef ottoman prouvent que la Porte retranche encore une attribution du prince, puisque jusqu'ici toujours le choix des Beshli-Agas des districts, [aus]si bien que celui de leur chef, le Bash-Beshli-Aga de Bukureste, dépendait arbitrairement du hospodar. La veille du départ des premiers Turcs, c'est-à-dire la nuit du 30 juin au 1er juillet, on tenta inutilement à mettre le feu à deux des principaux quartiers de la ville. On ne put parvenir à découvrir les auteurs, ce qui fait croire assez généralement que ce sont quelques gens d'ici, qui, espéra[ie]nt que le départ des Turcs, leur faisant attribuer le malheur, écarterait les soupçons des véritables auteurs, qui profiteront de la circonstance pour piller à leur aise. Aucun excès, commis par les Turcs lors de leur départ, ne parvint à ma connaissance, comme on doit généralement aussi rendre la justice à Achmet-Aga ²⁾, qu'il tint ses gens dans une subordination au-dessus de ce qu'on osait espérer ³⁾

CCCLXVI.

1824. Kreuchely câtre von Miltitz, despre felul cum Domnul e privit la
27 Iulie. Poartă și prădăciuni.

. . . Le 29 juin, au matin, un de mes référants vint me prévenir que le prince avait reçu, le 28, ses avis, qui l'avaient mis dans une humeur si sombre, que même ses confidents les plus affidés n'osent lui adresser la parole. On prétend que ces avis consistaient dans la conviction que la Porte était instruite de ce qu'il faisait acheter des ducats à tout prix, pour en faire faire de nouvelles pièces de douze piastres à Carlsbourg en Transylvanie ⁴⁾, et qu'il plaçait des sommes chez un banquier de Hermannstadt. Je ne puis garantir si effectivement il reçut cet avis, mais ce qu'il y a de positif, est qu'on prétend presque généralement, que le sieur Dresna, factotum du prince, au fait de machinations économiques et financières de toutes espèces, fait l'emplette des ducats par l'entremise de sarafs affidés et que toujours il paye les ducats au dessus du cours ordinaire, ce qui naturellement les fait monter en prix (déjà ils sont montés à 22 piastres ^{1/2}). Que le prince fasse passer de l'argent en Transylvanie est sûr, et qu'il l'y fasse passer avec le plus grand secret possible, à l'aide de quelques personnes, est positif. Cela paraît prouver que ce n'est pas pour payer les dettes qu'il peut avoir

1) V. n° CCCLXIII, p. 282.

2) Baș-beșli-aga.

3) Cf. *A. Tr.*, II, 697-8.

4) V. n° CCCXLVII, p. 267.

contractées durant son émigration, et ce sont des personnes à même d'être instruites qui prétendent que, des ducats convertis en pièces de douze piastres, on achète derechef des ducats, que, continuant ce trafic, on augmente les sommes provenantes des recettes ordinaires, qui pèsent sur le pays, et que, de cette manière, le prince est parvenu, non seulement à satisfaire l'avidité des Turcs, mais aussi à placer jusqu'à ce moment 7.500.000 piastres chez le sieur Patshura, négociant de Hermannstadt. Comme il est impossible que les nombreux ennemis du prince ne soient pas encore parvenus à instruire la Porte des extorquations (*sic*) commises, on s'étonne de son indifférence à cet égard, d'autant plus qu'elle paraît devoir donner tôt ou tard lieu à de fortes réclamations de la part de la Russie. Mais à cette observation on réplique que la Porte ferme les yeux, vu que ce n'est que par ces extorquations (*sic*) que le prince fut en état de satisfaire aux engagements onéreux qu'il s'imposa lors de son élection; qu'elle n'était nullement jalouse de voir ces principautés dans un état de prospérité, vu que sa politique bornée lui fait croire que, plus elles seront misérables, moins elles auront les moyens de se révolter contre elle et de se soustraire à sa domination; quant à la Russie, si jamais elle faisait quelques réclamations, on la satisfera, en sacrifiant les princes. Ces suppositions ne paraissent pas tout à fait destituées de vraisemblance.

Une nouvelle dépêche que le prince reçut de Constantinople, mit un terme à sa consternation précédente. La Porte doit l'avoir honoré de l'assurance de son parfait contentement, «eu égard de sa conduite politique vis-à-vis du consul de Russie¹⁾ et de la Porte elle-même.» Quoi qu'il en soit, depuis ce moment, le prince paraît être très rassuré et gai plus qu'à son ordinaire.

De tous côtés les brigandages, se multipliant, fournissent une preuve convaincante de l'insuffisance des mesures qu'on prend pour les réprimer. Entre plusieurs exemples récents, un seul.

On vint prévenir les fermiers de Baléni (terre appartenante à M. de Baliano²⁾, distante de cinq à six heures de Bukureste), que les brigands venaient d'entrer au village. Les fermiers ne veulent croire qu'ils osent se hasarder en plein jour. On vint leur dire qu'ils se trouvent au cabaret, et encore ils ne le croient, jusqu'au moment où ils entrent dans la cour, au nombre de douze. Alors, paysans et valets, tout fuit, et les fermiers demeurent seuls. Ils se barricadent si bien qu'ils peuvent dans leur maison et se défendent à coups de feu. L'un d'eux est blessé. Ils demandent à capituler, et l'on convint qu'ils payeront 2.000 piastres et livreront leurs armes. Ils donnèrent donc cette somme et deux fusils par une fenêtre, et les brigands se retirèrent. L'un d'eux cependant resta caché dans les latrines de la cour. Les fermiers, qui n'avaient pas livré toutes leurs armes, mais, au contraire, retenu quelques paires de pistolets et un fusil, l'ayant aperçu, tirèrent dessus et le blessèrent. À ce coup de feu, les voleurs, qui n'étaient pas encore fort éloignés, reviennent, entendent les cris de leur camarade, attaquent la maison, forcent la porte et se retirent après avoir tourmenté à mort deux des fermiers et pillé ce qu'ils trouvèrent à leur gré. Le troisième s'était si bien caché, qu'ils ne purent le trouver.

L'exil de M. Philippe Linchoux se couvre du voile du mystère: tout le monde en parle, et ne sait quoi; les gens instruits se taisent, tandis que divers contes se répandent; la multitude sait d'autant moins à quoi s'en tenir, que les partisans de la Cour nient le tout, et pourtant son exil est positif. Il se trouve à Krayova et fit offrir au prince 300.000 piastres, s'il voulait lui pardonner et le nommer au kaïmakamat de Krayova. Le prince doit avoir répondu: «Pas pour 300.000 ducats,» et doit, au contraire, lui avoir fait écrire ces jours derniers par son frère, le vornik Ghika, qu'il avait connaissance que de son exil encore il continuait ses intrigues, mais que, si la moindre

1) Minciaky.

2) Grigore, vornic.

des choses parvenait encore à la connaissance du prince, il saurait le mettre dans un endroit, d'où jamais plus il ne pourrait conspirer. Par le prochain courrier, j'espère pouvoir en parler avec plus de certitude

CCCLXVII.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre exilul și graciarea lui Filip Lenș,
27 Iulie. prădăciuni și ciumă.

Depuis le départ des Turcs, dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon très-humble rapport n° 41 du 12 du courant¹⁾, aucun événement ne fixa plus l'attention publique, que l'exil de M. Philippe Linchoux, dont j'eus l'honneur de parler dans mon rapport n° 33, du 27 juin dernier²⁾. La Cour garde le silence, nie même le fait, et pourtant on sait que l'exil de M. Philippe est en connection avec le rappel du kloutshar Ioanitză, kapou-kihaya du prince à Constantinople³⁾, et que c'est avec prescience, probablement même par ordre de la Porte, que cet exil eut lieu. D'abord on fit aussi un secret du rappel du klutshar Ioanitză; néanmoins je le sus, et, en même temps, que le ci-devant Grand-Postelnik Mihalaki Ghika, frère du prince, devait le remplacer. Mais bientôt on apprit que M. Mésrope était nommé à ce poste, qu'il importait tant au prince de (le) voir rempli par un homme affidé. Le 14 encore, le voïvode fit expédier l'ordre de surveiller rigoureusement M. Philippe et, le 17, vint l'avis que la Porte lui avait pardonné. Cet ordre fut expédié à M. Philippe le 19, et il arriva ici le 24, au soir. On prétend que M. Mésrope, ennemi de Philippe, avait été le moteur de sa disgrâce, et maintenant on veut qu'il soit aussi celui de son agraciation (*sic*), si toutefois il est entièrement agracié (*sic*). Cette histoire doit lui avoir coûté 200.000 piastres. Voici la cause de l'inimitié entre Philippe et Mésrope. Ce dernier aussi était du nombre des émigrés et se trouvait très mal à son aise, avec sa famille, à Cronstadt, où Philippe, oubliant sa propre origine et ne songeant qu'à sa fortune considérable, le traitait avec sa hauteur accoutumée. Philippe se trouvant avec les autres boyars à Constantinople⁴⁾, le frère de Mésrope vint le trouver et lui dit que, voulant faire passer quelque secours à son frère, à Kronstadt, il priait M. Philippe de vouloir bien le recevoir et de le faire passer à son frère. «Comment! moi?» dit Philippe, «je devrai faire passer de l'argent à un apostat, dans un pays étranger! etc. etc.» Et, dénonçant le fait aux Turcs, il mit ce pauvre Arménien⁵⁾ dans un si mauvais jour qu'il fut forcé de se tenir caché pendant quelque temps, et ce ne furent que ses liaisons avec quelques Ottomans d'influence, qui le sauvèrent. Cependant Ghalip-Pacha fut nommé Grand-Visir⁶⁾ et, se rappelant ses anciens amis, il fit mander à Mésrope de venir le joindre à Constantinople. Tout lui sourit alors. Le prince le pourvut de tout, fait venir sa famille de Cronstadt et lui fixe une pension mensuelle; eut plusieurs entretiens particuliers avec Mésrope, qui, jusqu'au moment de son départ pour Constantinople, vit la

1) V. n° CCCLXV, pp. 283-4.

2) V. n° CCCLXI, p. 281.

3) V. p. 278.

4) Pentru alegerea Domnului pămîntean.

5) Mesrop. V. asupra-î și p. 278 n. 2.

6) Galib-Pașa, fost plenipotențiar turc la congresul din București (1812), exilat apoi la Konieh, se întoarce după căderea Marelui-Vizir Halet (Noiembrie 1822) și capătă însuși postul ocupat odată de acesta, la 13 Decembrie 1823, în locul lui Silihdar-Ali-Pașa. V. *A. P.*, II; mai ales p. 684, n° 1.

cour de sa maison pleine des équipages des premiers boyars, qui, quelques jours plus tôt, ne daignaient pas même l'honorer d'un regard; je sus depuis, que le prince croyait avoir gagné le sieur Mésrope, à force de prévenances; croyait l'avoir mis dans ses intérêts et avait ordonné à ses kapou-kihayas de l'attacher à lui. Cela fut fait. M. Mésrope les vit fréquemment, sut en tirer tout ce qu'ils savaient, et, en revanche, leur donnait des nouvelles de tout ce qui se passait à la Porte, c'est-à-dire de tout ce que le Grand-Vizir voulait faire accroire au prince, et que ses kapou-kihayas, pleins d'une confiance aveugle, ne manquaient pas de lui rapporter comme positif. M. Philippe avait su mettre le kapou-kihaya, klutschar Ioanitzza, dans ses intérêts, et déjà ce dernier doit avoir réussi de lui (?) gagner quelques protections importantes, lorsque Mésrope crut que le moment de se venger de Philippe était venu. C'est par lui, dit-on, que la trame fut découverte. Mais voilà Philippe agracié (*sic*). C'est encore, à ce qu'on prétend, par le canal de Mésrope. Si cela est effectivement, ce ne sont que les sommes considérables de Philippe qui ont pu opérer cette réconciliation, qui alors pourrait avoir encore des suites désagréables pour le prince, si longtemps que Ghalip-Pacha est Grand-Vizir et que Mésrope jouit de ses bonnes grâces. Ce n'est qu'avec beaucoup de difficultés que je pus parvenir à quelques éclaircissements, mais approfondir cette intrigue sera plus difficile encore. M. Hugot, le consul de France, n'en savait encore un mot, il y a dix à douze jours; M. de Hakenau en peut savoir plus, s'il est vrai toutefois, comme on me l'a assuré, que lui aussi s'était interposé près du prince pour que l'exil de Philippe soit tenu en secret. Il me semble, au reste, que le prince lui-même désire que l'affaire fasse aussi peu de bruit que possible, et il paraît avoir raison en cela. Des personnes qu'on peut supposer en savoir quelque chose, prétendent que l'affaire de l'exil de Philippe, jusqu'au moment de son retour à Bukureste, lui coûte au-delà de 200.000 piastres et que le total de toute l'intrigue, y compris les présents en argent comptant et pierreries, dont le Grand-Vizir lui-même doit avoir reçu une bonne partie, se monte de 800.000 jusqu'à un million de piastres.

Le prince a ajourné les sessions du Divan jusqu'au 15 août v. st.

Les brigandages, au lieu de diminuer, augmentent de jour en jour, et derechef on nous assure que, non seulement la peste existait encore, mais que, dans le district de Slam-Rimnik, *vulgo* Fokshan, ainsi que dans la partie méridionale de la Moldavie, elle faisait des ravages

CCCLXVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre afacerea Lens, veniturile Domnului 1824,
și numirea unui nou Divan-Efendi. 14 August.

. **M**algré que l'exil du sieur Philippe Linchoux ne peut plus être envoyé (*sic*) en doute, en veut encore toujours en faire un mystère. Il paraît peu à la Cour. Il y a des personnes qui prétendent que c'est la nuit qu'il voit le prince, et s'y arrête quelquefois jusqu'à l'aurore; d'autres, qui paraissent plus instruites, prétendent qu'il passe ce temps avec sa belle, dans la maison de son Arnaute, et que l'ancienne harmonie entre lui et le prince est loin d'être rétablie. J'eus l'honneur d'observer dans mon très-humble rapport n° 44, du 27 juillet a. c. 1), qu'on prétendait que les divers cadeaux qu'il doit avoir faits depuis le commencement de son intrigue jusqu'à la fin de son exil, lui coûtaient 800.000 jusqu'à un million de piastres. On veut maintenant que

1) V. bucata precedentă.

dans cette somme soient compris 250.000 piastres, qu'il dépensa pour exopérer son rappel, et que 200.000 piastres de cette dernière somme doivent avoir passé dans les mains du Grand-Vizir 1). Celui-ci doit avoir demandé à Mésrope 2), d'où provenait son aversion contre Philippe. Sur quoi, Mésrope doit avoir sincèrement raconté à Ghalib-Pacha l'événement dont je fis mention dans mon rapport précité, n° 44, du 27 juillet. Le Grand-Vizir doit lui avoir répliqué: «Sans doute qu'il avait tort, mais cependant je désire que tu ne te mêles plus de ses affaires!» Depuis ce moment ou, pour mieux dire, depuis le retour de Philippe de Krayova, la famille de Mésrope, qui se trouve à Bukureste, fait la cour à Philippe et fréquente sa maison. Il ne serait pas impossible pourtant, que l'argent de Philippe l'ait réellement réconcilié avec Mésrope, et que cette anecdote, controuvée peut-être, couvre la réconciliation et serve de prétexte à Mésrope, pour ne pas perdre la confiance, tout en se dispensant de travailler pour le prince contre Philippe, qui, peut-être, prit des engagements plus grands encore pour l'avenir. Le rappel de Philippe fut négocié, en partie, par le pacha de Vidin, auquel le postelnik Philippe avait député un certain kaminar Aszlan-Oglou, Grec rusé, qui, sous prétexte de l'argent des salines, dont il avait été co-fermier en 1821 et 1822, avait accompagné Philippe dans la Petite-Valachie, mais qui dut revenir à Bukureste par ordre du prince, une dizaine de jours avant Philippe, par la raison que le prince eut vent des intrigues. Parmi le peu de personnes qui sont encore instruites de ces particularités, il y en a plusieurs qui croient que, si le prince devait être changé durant l'administration de Ghalib-Pacha, Philippe probablement serait nommé à sa place. Pauvre prince, auquel cette circonstance seule créerait des amis momentanés!

Le prince actuel, depuis quelque temps, est plus sombre encore qu'à son ordinaire; de même son confident et trésorier particulier, le sieur kloutshar Dresna. Néanmoins ils ne négligent pas l'augmentation des fonds, et le Grand-Kamarash actuel, Aléko, frère du prince, imite, autant qu'il dépend de lui, cet exemple. Une nouvelle extorsion se commet dans ce moment sur les *birniks* de Bukureste et de la ville de Ploësti, dans le district de Prahova (*birnik*, individu soumis à la contribution ordinaire du pays, et donc, sans contredit, le plus vexé de tous). J'ignore encore pourquoi seulement sur cette dernière, et non sur toutes les villes provinciales. Mais le fait est, qu'outre la contribution ordinaire (*bir*), on imposa, dans ces deux villes, tous les individus soumis au *bir* à un paiement extraordinaire de trente piastres, pour lesquels on les honore d'un reçu, auquel on donna le nom de *sinet*, muni du cachet rouge du prince. Ce paiement est une espèce d'*ajoutorintsa*, secours ou don gratuit forcé, comme on le fit payer à deux reprises aux sokotelniks et aux postelniks. Mais des réclamations et représentations ont fait diminuer ce donatif forcé, et il fut ordonné qu'en général on ne payera que 14 piastres et 30 paras, et les plus pauvres 7 piastres et 15 paras. Et il s'entend de soi-même, que les *sabthis*, chargés de percevoir cet argent, se font toujours payer quelques piastres de plus et que, de ceux qui ne devraient payer que 7 piastres et 15 paras, la majeure partie paye la somme entière. Qu'inventera-t-on encore pour extorquer de l'argent? M. de Hugot 3) me dit dernièrement qu'il avait calculé les revenus du pays et du prince, depuis son avènement au trône jusqu'à ce moment-ci, à vingt millions. À tous égards, ce calcul est trop modéré; je parviendrai, peut-être sous peu, d'en donner un plus exact que le sien, mais, en attendant, je prendrai une partie de la liste civile du prince et dirai donc:

La douane (vama).

L'an 1821. Le premier trimestre en fut payé au prince Alexandre Soutzo, alors régnant. Depuis lors, en [partie] les insurgés, en partie je ne sais qui, s'en

1) Galib-Paşa.

2) V. raportul precedent.

3) Consulul frances. În realitate, Hugot socotia numai la 16-8 milioane veniturile Domnului (inedit).

empara; la vestierie interimaire seule le sait, elle et ceux auxquels elle dut rendre compte. Du 1er septembre de cette année jusqu'au 31 décembre inclusivement, la *vama* fut derechef mise à l'enchère

	et vendue à raison de piastres	80.000
L'an 1822.	Elle fut vendue à raison de	416.000
L'an 1823.	Elle fut vendue à raison de	765.000
L'an 1824.	Elle fut vendue, conjointement avec les mines de sel (oknas), à raison de	2.350.000

NB. Le vestiar (titulaire) Hadji-Mosko 1), en vendant la *vama* à l'enchère à des sous-fermiers, eut un profit de 72.000 piastres.

Mines de sel (okna).

L'an 1821.	Les mines au sel furent vendues à raison de piastres	500.000
L'an 1822.	Elles furent vendues à raison de piastres	700.000
L'an 1823.	Elles furent vendues à raison de piastres	810.000
L'an 1824.	Voyez ci-dessus à l'article «douane» de l'année 1824.	

Dishmarit (dîmes).

L'an 1821.	Le <i>dishmarit</i> fut vendu à raison de piastres	56.000
L'an 1822.	Vendu à raison de piastres	115.000
L'an 1823.	Le <i>dishmarit</i> , <i>oyarit</i> et <i>vinarit</i> furent vendus à raison de piastres .	1.565.000
L'an 1824.	Le <i>dishmarit</i> , <i>oyarit</i> et <i>vinarit</i> , à raison de piastres	1.850.000

Oyarit (droit pris sur les brebis).

L'an 1821.	L' <i>oyarit</i> fut vendu pour piastres	60.000
L'an 1822.	À raison de piastres	80.000
L'an 1823.	Voyez ci-dessus, article <i>dishmarit</i> .	
L'an 1824.	De même.	

Vinarit (dîmes des vignes).

L'an 1821.	Fut vendu à raison de piastres	120.000
L'an 1822.	À raison de piastres	180.000
L'an 1823.	Voyez article <i>dishmarit</i> .	
L'an 1824.	De même.	

Trait de porcs en Transylvanie et Hongrie.

L'an 1821.	Fut vendu à raison de piastres	85.000
L'an 1822.	Fut vendu à raison de piastres	70.000
L'an 1823.	Fut vendu à raison de piastres	50.000
L'an 1824.	Fut vendu à raison de piastres	70.000

Prenant, de cette partie de la liste civile du prince, depuis le 1er juillet 1822. ce hospodar tira:

En 1822.		780.500
En 1823.		3.190.000
En 1824.		4.270.000
Total pour cette partie		8.240.500

Les brigands n'ont point diminué, et la clémence du prince augmente leur hardiesse. Avant peu, deux marchands turcs partirent en poste de Bukureste pour Silistrie.

1) Asupra unui Pantazi-Ioan Hagi-Moscu, bancher vienes și agent al lui Mavrogheni, v. Théodore Blancard, *Les Mavrogheni* (Paris, Flammarion, fără dată de an), 768. E cartea unui diletant, care cuprinde însă numeroase documente inedite și nu trebuie trecută cu vederea. Rapoartele lui König, publicate în volumul de față, sunt astfel de comparat cu ale lui Petrossi, Merkelius și Meixburg, tipărite de d-nul Blancard.

Dans les bois près d'Afumatzi 1), première station d'ici, des brigands se présentent et ordonnent d'arrêter; mais, les pistolets des Turcs donnant aux postillons une terrible alternative, ils échappent ventre à terre et arrivent heureusement à la station. Les brigands, piqués contre les postillons, les attendent à leur retour et les assomment tellement qu'ils furent cinq jours à l'hôpital de la *Philanthropie*, sans voix et sans connaissance. Voyant que tant d'excès journaliers ne pouvaient encore émouvoir le prince et que, par son humanité mal placée envers les brigands, il avait, pour ainsi dire, sacrifié la vie de tant d'innocentes victimes et mettait tant d'autres dans un péril journalier, le métropolitite, le ban de Krayova, Kretzulesko, le ban Vakaresko, vestiar actuel, et quelques autres prirent le courage de faire de fortes représentations au prince, qui n'en est nullement amateur. Si cette démarche ne put jusqu'ici engager le prince à user de plus de sévérité envers les malfaiteurs, au moins fit-il venir 160 hommes de la Petite-Valachie, qui passent pour être, et sont effectivement, plus guerriers que ceux de la grande; les engagea contre les brigands et rappela, ces jours derniers, son Tufekshi-Pachia, qui ne savait les réprimer. Les entretiens entre le prince et le polkovnik de cette troupe, lorsqu'il l'engagea pour ce service, fournirait une excellente scène pour une pièce comique. Je serais tenté de la rapporter, si je ne devais craindre de vous fatiguer, Monsieur le ministre-résident.

La peste, dit-on, règne encore toujours à Ibraïla et dans le district de Slam-Rimnik, vulgo Fokshan; et, d'après l'assertion du prince, 5.113 Turcs y sont morts jusqu'au 6 du courant. Ces jours-ci on nous régala de la nouvelle qu'elle était à Rosh 2), village à trois quarts de lieue Sud-Ouest de Bukureste, sur la Dombovitzza. Malgré cette proximité et l'anxiété manifestée par le prince, lors de la cérémonie de St. Pantélimon 3), je suis tranquilisé par la tranquillité de l'Agence Impériale Royale.

Un nouveau Divan-Effendi est arrivé, à la place de l'ancien, qui n'était pas du parti du prince. M. de Hugot eut la complaisance de me communiquer une partie d'un office de la légation de France, où on lui dit que la Porte avait intimé au prince de la Moldavie de se conformer aux conseils du nouveau Divan-Effendi, qui passa ici, il y a dix à douze jours, pour se rendre à Yassi. On dit qu'il avait ordre de faire le voyage de Constantinople à Jassi dans l'espace de dix jours. Si le prince de la Valachie reçut le même avis, le pacha de Silistrie, qui l'influénçait jusqu'ici, devra y perdre, mais la Valachie probablement n'en gagnera guère. C'est ainsi qu'on explique le courage manifesté par le prince dans l'administration financière

CCCLXIX.

1824, Kreuchely câtre von Miltitz, despre excesele ce ar fi comis Turcii la
28 August, plecare.

. Par l'office n° 22, du 10 courant 4), la haute légation me fit l'honneur d'observer que mes très-humbles rapports relatifs à l'évacuation des troupes ottomanes et dans lesquels je faisais l'éloge de leur bonne conduite et de leur discipline au moment de leur départ, étaient unanimes avec ceux de l'Agent d'Autriche 5) et du consul de France, mais que d'autres correspondants aient assuré que ces mêmes troupes

1) Jud. Ilfov, pl. Dâmbovița, com. cu același nume.

2) Jud. Ilfov, pl. Snagov, com. cu același nume.

3) 27 Iulie.

4) Ordinul nu se află între copiile mele.

5) V. un raport în *A. Fr.*, II, 698, n° 4

aient commis des désordres affreux, lors de leur départ. Quoiqu'il ne soit nullement probable que des faits pareils aient pu échapper à la vigilance active de trois consuls, me conformant à vos ordres, Monsieur le ministre résident, je mis tout en œuvre pour parvenir à la connaissance des désordres que ces troupes se doivent avoir permis, me servant même de personnes que je sais n'être nullement amies des Turcs, mais qui, non seulement ne purent me citer quelques faits positifs, mais qu'après avoir pris des informations de part et d'autre, revinrent avec les rapports: «*on dit qu'il y eut quelques excès de commis, mais rien de conséquent.*» Je ne puis que répéter ce que j'eus l'honneur de dire dans mon très-humble rapport du 12 juillet a. c. 1), et, si quelques excès ont été effectivement commis, ils furent supprimés par le gouvernement, qui ménage et doit ménager autant que possible les Turcs d'ici, pour se maintenir dans les bonnes grâces des ministres de la Porte, qui se laissent instruire et prévenir par ceux d'ici. On flatte donc Achmet Aga 2), en couvrant les fautes de ses gens, vu que par là on le met hors du reproche de la négligence ou d'un manque de vigueur. Les consuls, au contraire, n'ont pas le même intérêt de ménager ce chef musulman. Au reste, où est la troupe militaire, même là où règne la plus sévère discipline, dont quelques individus ne commettent de temps en temps quelques excès? Aussi les Turcs en commirent; j'eus même l'honneur d'en rapporter ceux qui sont parvenus à ma connaissance, mais ils furent en plus petit nombre qu'on n'était autorisé de craindre de la part de ces barbares, et, malgré la manière indigne et cruelle, dont les habitants de Bukurest assassinèrent les Turcs et maltraitèrent même les cadavres, lors de la dernière entrée des Russes dans cette ville 3), où ces derniers positivement, même en passant sous silence la démoralisation totale des mœurs, qui fut la suite funeste de leur séjour, commirent plus d'excès et de désordres que les Turcs sous Achmet Païcha 4), mais dont on ne parle pas, par des raisons faciles à concevoir. En admettant cela, on doit admettre aussi que, si les troupes qui se retirèrent d'ici au commencement du mois passé, ont commis peut-être quelques excès, ils ne doivent être ni trop grands, ni trop nombreux, puisqu'on est parvenu de les couvrir d'un voile impénétrable à l'Agence d'Autriche, au consul de France et à moi; et il me paraît même assez vraisemblable que les personnes qui ont rapporté le contraire, aient été induites en erreur par quelques individus intéressés à déprimer autant que possible les chefs ottomans, même aux dépens de la vérité. Mais, en revanche, Achmet-Aga lui-même commit de suite deux excès. Avant peu, passant en voiture le *Podu-Magoschey*, il fit battre un boyar, le sieur . . . (*sic?*), qui, en faisant arrêter son équipage, pour le laisser passer, ne lui avait pas laissé une distance assez large à son gré, et, avant dix jours, rencontrant, non loin de la Cour du prince, une des premières dames du pays, Mme la banessa de Vakaresko, épouse du vestiar actuel 5), se promenant avec sa fille, il fit rudement battre son cocher, pour n'avoir pas arrêté les chevaux, au moment où il passait; il paraît avoir pris exemple de quelques Turcs, qui, l'été dernier, battirent, non seulement le cocher du docteur Mestits, parce qu'il avait imprudemment donné du timon dans la croupe de l'un de leurs chevaux, mais portèrent un coup contre le docteur lui-même, mais qui heureusement ne l'atteignit pas. Il fut chez Achmet-Aga, qui lui promit toute satisfaction à désirer. Autres excès de cette espèce de temps en temps furent toujours punis, et, dans des querelles de cabarets, les Turcs tirèrent presque toujours le court, et furent plus souvent les battus que les battants.

Je n'ai parlé ci-dessus que de la garnison, et nullement des vagabonds, qui se mêlent avec les brigands, dont le pays est encore toujours rempli, grâce au peu de vigueur du gouvernement. Au reste, ceux qui sont pris et livrés à leurs pachas respec-

1) V. pp. 283-4, n° CCCLXV.

2) Bay-beşli-aga din Muntenia.

3) La 25 Decembre 1806. *A. P.*, II, 418-9; Dionisie Eclesiarchul, in *Papiu, Trésor*, II, 208-9.

4) «Chehaia-bei».

5) Barbu (Bărbuceanu) Văcărescu.

tifs, sont toujours punis de mort, à ce que veulent les renseignements que je pus obtenir

CCCLXX.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre situația Domnului și intrigile în
28 August. contra acestuia.

. Les opérations du gouvernement n'offrent rien d'intéressant, ni de nouveau. Depuis mes derniers rapports du 14 du courant¹⁾, l'extérieur du prince paraît tranquille, quoique, le 23, lorsque je le vis, il m'assura que, quoiqu'il se portait bien, il se sentait affaibli de corps, suite de ses fatigues et de ses chagrins. Si cependant, comme on me l'assure, le sieur Mesrope²⁾ continue d'avoir beaucoup d'influence sur le Grand-Vizir, s'il est vrai qu'il travaille à toute force à donner un successeur au prince, et que celui-ci connaît ces menaces, je ne crois pas à la parfaite tranquillité de son esprit. Bien me serait-il intéressant à savoir, en faveur de qui Mesrope travaille; si c'est pour Philippe Linchoux ou pour quelque autre, ou bien aussi de (*sic*) quelque prince grec, ce que je croirais plutôt; je ne vois pas pourtant le moyen de parvenir à la connaissance de la vérité

CCCLXXI.

1824, Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea pașei de Silistra la Con-
13 Septem- stantinopol și enorma impresie produsă la București de acest fapt.
bre.

. Derechef malade, je me trouve dans l'impossibilité de rapporter autre chose sinon que, le 10, il y eut une grande cérémonie religieuse à la Métropole, que le prince et sa Cour quitta avec sa précipitation (*sic*). Toute la ville s'intrigua. Le 11, on sut qu'appelé par un firman de la Porte, le pacha de Silistrie était parti avec précipitation, quatre heures après l'ordre reçu, pour Constantinople, le 6, accompagné seulement de cinq personnes; on ajoute qu'il avait ordonné en partant, que, durant trois jours, les portes³⁾ et toutes les communications avec la Valachie soient fermées, afin d'empêcher qu'on [ne] sache son départ. À présent, on se casse la tête relativement aux grands événements qui doivent avoir eu lieu dans la capitale, et, quoique tout le monde, à l'exception peut-être du prince et de M. l'Agent, les ignore, la ville, qui se le dit diversement, est consternée et dans l'attente des événements. Le prince même le paraît, et M. l'Agent, que je n'eus pas l'honneur de voir, est, dit-on, d'une humeur sombre⁴⁾.
.

1) V. p. 288.

2) V. pp. 286-7.

3) Ale orașului.

4) Causa acestui zbucium era, în adevăr, un eveniment însemnat. Hotinceanul Mehmed-Selim-Siri, pașă de Silistra, înlocuște, la 14 Septembrie dimineața, pe Galib-Pașa, Marele-Vizir. Noul Mare-Vizir era, după un izvor inedit, un om ignorant, «foarte lacom și hrăpitor.» Fost negustor la Hotin, știa rusește și românește, așa în cât trecea Dunărea în straie schimbate și culegea știrii de la țărani asupra guvernului. După acest izvor, el ar fi plecat la 7. Succesorul său fu «Chehaia-bef.» V. A. Z., II, 702, 711; Gentz, II, 385 7.

CCCLXXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre suprimarea clacei și exilarea unei
cocoane. 1824.
26 Septem-
bre.

L'affaire de la *klaka* fut reprise par le gouvernement; écrasant le peuple par le poids des impôts, il veut le dédommager en partie aux dépens des boyars. Me référant à mes très-humbles rapports du 27 juin, nos 33 et 40¹⁾, j'ajouterai que les boyars continuent à s'opposer à cette innovation et que le prince sut mettre dans ses intérêts un certain fonctionnaire étranger²⁾, qui prit sur lui de travailler les boyars. Il s'adressa donc au Grand-Logothète de Kimpiniano, ci-devant Grand-Logothète du département des causes étrangères, et, en dernier lieu, kaïmakam de Krayova, et à M. (*sic*). Il leur représenta que non seulement ils s'acquerraient par là les bonnes grâces du monarque, son maître, mais aussi celles mêmes de la Porte et l'approbation de tous les ministres étrangers à Constantinople, qui tous désiraient l'abolition de la *klaka*; qu'en récompense de cette condescendance, ils pourront être persuadés que Son Altesse le prince saura les dédommager amplement, par les charges les plus lucratives, etc. Il fait de même inviter le métropolite³⁾, pour l'engager à donner son assentiment, et lui assura, entre autres, que Son Éminence ne pouvait même se refuser à consentir à un changement, dont l'unique but était le bonheur du peuple «chrétien» en Valachie, en le soulageant et l'indemnisant des souffrances que la révolution avait entraînées, que, du reste, cette condescendance pour le bonheur de la chrétienté l'affermirait sur le «trône» archiépiscopal, qu'il occupait si saintement, et que la Sublime Porte elle-même lui sera redevable. Cette rhétorique fut victorieuse, car le prélat, ainsi que les deux boyars susmentionnés, signèrent l'anaphora. Il ne fut pas si heureux avec les autres, et, nonobstant cet exemple, le corps des boyars, bien convaincu que son bien-être dépend de cette démarche et qu'en se désistant de ce seul moyen positif de leur existence, ils se rendraient totalement dépendants des caprices du hospodar, vu que la promotion aux charges dépend uniquement de sa bonne volonté et que pourtant elles ne suffiraient jamais à pouvoir les satisfaire tous; mais, en outre, ce qui tôt au tard devra arriver, si la Valachie passe sous un autre maître, qui qu'il puisse être, elle devra changer de constitution (*sic*). En changeant de constitution, toutes ces charges, qui jusqu'ici excitaient l'envie, en satisfaisant la cupidité ou bien en favorisant l'ostentation et la vanité des grands titres, devront se perdre d'elles-mêmes, et les boyars seront restreints aux revenus de leurs biens-fonds; mais, en perdant la *klaka*, ces revenus s'évanouiront avec elle, et eux et leurs enfants seront réduits à une extrême pauvreté. Au reste, prenons que ces paysans ne sont pas des serfs, attachés à la glèbe, mais des hommes libres, qui, par un contrat positif, cultivent des terres appartenantes de toute propriété aux seigneurs terriens et qui les cultivent à leur gré, moyennant une rétribution vraiment modique; de quel droit un dominateur temporel peut-il exiger que cette propriété incontestable passe gratuitement dans les mains de vassaux volontaires? Je dis: propriété incontestable, car ces terres sont, ou depuis des siècles la propriété non contestée de l'ancienne noblesse, ou elles ont été acquises par achat légal et que, d'ailleurs, les lois et usages du pays n'excluent pas même les paysans de l'acquisition d'une pareille propriété, comme aussi il y en a beaucoup de possessionnés. Malgré toutes ces menées, le prince ne put encore en venir à son but. Mais, en voulant frustrer les propriétaires de leurs revenus, le prince n'oublie pas, sous le spécieux prétexte des besoins de l'État,

1) V. n^o CCCLXI și CCCLXII, pp. 279-82. În cel d'întâi numai se vorbește de clacă (cel puțin în extracte).

2) V. p. 265 n. 2.

3) Grigore.

de songer à l'augmentation de sa caisse particulière et, malgré les besoins prétextés, ce *père du peuple* fit passer récemment encore 90.000 florins, monnaie de compte, par Hermannstadt à Vienne, pour augmenter la somme de 7.500.000 piastres qui s'y trouvent déjà. Une boyaresse, Mme Hélène Tschukurluk, née Slatiniano, eut la maladresse de dire dernièrement chez Mme Dresna : «Hu (*sic*)! le prince finira par faire comme fit Karadja, et puis viendront les Turcs nous tailler en pièces!» Mme Dresna réfuta ce propos à M. son époux; ce favori en fit le rapport au prince, et le prince, dans sa sagesse, dit : «Comme cette dame craint les Turcs, il faut la mettre en sûreté, au monastère de Martzineny (dans le district de Prahova) 1).» On obtint cependant de la clémence de Son Altesse, qu'au lieu du couvent, il lui fut promis (*sic*) de se retirer dans sa terre. C'est le premier exemple de cette espèce en Valachie; il amusa le public!

Les boyars vélitzs, ces jours derniers, eurent des conférences relatives au payement des dettes de l'État, arriérées depuis la révolution

CCCLXXIII.

1824. Kreuchely către von Miltitz, despre populația Munteniei și cartea ce
26 Septem- o pregătește el asupra acestei țări.
bre.

. La diversité dont on réfère la population de la Valachie, est si grande, et l'objet pourtant si intéressant, que je crus de mon devoir de faire et de soumettre à la haute légation la liste ci-accluse, si juste qu'il est possible de la faire dans un pays où il n'y a point de conscription et où l'on ne calcule que les seuls contribuables, c'est-à-dire les pères de famille. Encore pourrait-on calculer peut-être dix mille familles pour toute la Valachie, qui sont inconnues à la vestiarie; les unes passées sous silence par les sabshis, qui en retirent une petite contribution à leur profit particulier; les autres non accusées par les *proculabs* (préposés) des villages, et qui contribuent au village même, pour en diminuer le tribut imposé par la vestiarie. Ne sont comprises dans cette liste les familles des boyars, les étrangers connus et non connus, ni par le gouvernement, ni par les consulats, particulièrement dans la ville de Bukarest; les Juifs, très nombreux, et les moines *calugers* célibataires de St. Basile. Le résultat de cette liste présente 165.773 familles. Ne prenant chaque famille, l'une dans l'autre, que de quatre individus, on aurait donc 663.102 âmes (*sic*); [plus 23.300 familles tzigaines ou esclaves (toujours plus nombreuses que les Valaques).

À cinq individus par famille fait 116.500

D'autre part 663.102

Somme fait 779.602 âmes.

En calculant tous les individus ci-dessus désignés et non compris dans la liste, on trouvera que le total de la population valaque se montera à près d'un million d'âmes; donc un tiers de plus qu'on ne la fait monter communément. Cette liste contient la population du pays avant la dernière révolution. J'espère pouvoir sous peu soumettre celle de la population actuelle, en y ajoutant encore les rubriques qui manquent à celle-ci.

Je prends la liberté de soumettre en même temps à la censure de la haute légation le plan, *l'essai* d'une statistique valaque: A, B, C 2), à laquelle je travaille autant

1) Mărgineni, jud. Prahova, pl. Filipești.

2) Sunt însemnate ast-fel cele trei apendice ale raportului, care cuprind «statistica».

Population de la Valachie avant la dernière révolution¹⁾.

DISTRICTS et VILLES CAPITALES	Nombre des villes et villages	Birniki	Postelnitschels	Niamours	Companistes	Maziis	Rouptaches	Sokotelniki	Postlusniki	Slushitors	Prêtres campa- gnards mariés	Diacres mariés	Ungérans	Bulgares	Postillons	Au bir de la Dvor- nitshie	Sommes
1 Olt.	141	4 379	7	10	—	43	97	293	237	252	310	255	252	—	85	—	6 220
2 Téléorman	137	9 007	8	22	—	43	183	245	535	357	385	264	—	—	170	—	12 146
3 Vlasca	120	4 206	13	17	—	29	3	558	641	471	430	8	—	372	268	—	7 016
4 Ilfov	208	3 150	24	13	—	13	17	1 807	2 133	465	509	32	1 110	2 232	262	—	11 773
5 Ville Bukarest . .	1	—	79	113	56	25	638	217	1 172	1 401	280	—	—	—	54	1 500	5 535
6 Dombovitz	164	7 192	24	13	—	22	179	2 036	1 330	266	305	69	482	—	69	—	11 987
7 Artigh	172	7 382	18	46	—	50	603	842	781	231	374	289	279	—	99	—	10 944
8 Bouzéo	117	2 706	26	40	2	139	128	1 198	650	125	154	41	30	24	71	—	5 334
9 Siam-Rimmik . . .	154	5 074	24	60	179	70	7	560	785	253	159	11	291	81	127	—	7 681
10 Sakoyéai	191	5 022	61	97	1	339	17	1 987	935	176	388	162	834	—	75	—	10 994
11 Prahova	112	3 139	35	36	—	16	244	1 606	1 113	121	194	21	330	264	13	—	7 132
12 Moustello	121	3 313	14	25	—	110	300	1 092	661	156	286	167	132	—	35	—	6 291
13 Ialomitza	127	2 835	38	35	1	75	59	701	546	269	168	21	366	899	243	—	6 256
14 Voultscha	175	7 826	14	75	110	248	89	1 010	668	374	1 378	163	—	222	—	—	12 177
15 Gortshi	223	6 701	20	43	191	338	114	357	1 077	256	399	208	—	763	26	—	10 472
16 Romanatz	144	4 545	23	21	93	25	156	276	596	232	338	348	—	717	—	—	7 396
17 Doltschi	146	6 151	11	62	297	122	841	830	1 037	374	322	173	—	921	124	—	13 315
Ville Krayova . . .	1	—	—	—	167	—	400	—	465	—	97	—	—	—	—	—	1 129
Méhédintz	293	11 427	14	50	—	—	—	205	1 125	233	373	30	—	372	146	—	13 975
	2 747	94 955	453	778	1 097	1 707	4 075	15 820	16 487	6 012	6 749	2 262	4 106	7 799	1 873	1 500	165 773

Familles esclaves.

<i>Aurars</i> ou <i>Rodars</i> , qui, au lieu de contribution, recueillent l'or du sable des fleuves	700
<i>Bayachis</i> ou <i>Aurars</i> vaques	100
<i>Aurars</i> domiciliés	1 000
<i>Lingourars</i> , qui travaillent de la vaisselle de bois	800
<i>Layetschi</i> , ou ouvriers en fer	700
<i>Iaurars</i> ou <i>Taigars</i> des boyars et des monastères, dont le nombre ne peut se déterminer au juste: à peu près 20 000	
	23 300
	Familles.

1) Cifrele sunt reproduse în tocnat cum în dă copia, de și unele succedat sunt greșite.

que les circonstances, ainsi que mes forces physiques et économiques, veulent bien le permettre. Les dernières surtout me mettent dans de grandes entraves, car ce n'est qu'avec des rémunérations qu'on peut parvenir à avoir les renseignements nécessaires, et encore avec difficulté, en parties partielles: pusillanime, jaloux et méfiant, le Valaque craint de communiquer même les objets publics. Je possède, à la vérité, déjà des pièces très sérieuses, et en assez grand nombre, mais que me faut-il encore, pour bien (le) remplir la tâche que je me suis imposée! Heureux, si, y parvenant enfin, mon travail pourra mériter, Monsieur le ministre-résident, votre suffrage!

Explication des dénominations de la liste.

Birniks. Individus soumis à la capitation, c'est-à-dire au tribut ordinaire.

Postelnitshefs. Individus attachés à l'office du Grand-Postelnik. On donne ce caractère aussi à des individus qu'on veut favoriser et qui, par là, exemptés du tribut ordinaire, obtiennent une certaine distinction.

Niamours. Individus originairement issus de la première et seconde classe des boyars; mais, depuis, ce privilège fut accordé aussi à d'autres individus, qui payent pour obtenir ce rang, par un espèce de brevet, et sont réputés nobles; ils sont exempts du tribut ordinaire. On peut placer ces individus au rang des bourgeois en Europe, sans que pourtant ce caractère puisse les garantir de la *falanga*, en cas échéant.

Companistes. Sont de petits marchands de divers trafics et qui, tant pour n'être pas gênés, en étant mis parmi les contribuables de quelque ispravnicat, qu'aussi pour n'être vexés, ni par les ispravniks, ni par les sabtshis, forment une compagnie, qui, par un privilège particulier, paye sa contribution directement à la vestiarie.

Mazils. Descendants des anciens nobles et de boyars, qui vivent en simples cultivateurs, mais qui payent une contribution moindre que les autres paysans et jouissent encore de quelques privilèges.

Rouptaches. Sont des individus qui, par un privilège déjà très ancien, ont obtenu de payer leur contribution à la vestiarie. Il y en eut d'autres, qui, sous la dénomination d'*élus*, qu'ils obtinrent par *chrisoph (sic)*¹⁾ du prince Grégoire III (Ghika)²⁾, payèrent une contribution plus forte à la vestiarie, mais ils furent derechef réunis aux *rouptaches*.

Sokotelniks. Les boyards et les monastères ayant fait des pertes considérables par la réforme du prince Constantin III (Mavrocordato), il les dédommagea, en partie, en leur donnant des *sokotelniks*, c'est-à-dire des individus pris d'entre les *birniks*, qui, au lieu de payer le tribut à la vestiarie, payent aux boyars, dont chacun en a un nombre proportionné à son rang, qu'il soit au service effectif ou non. Les princes depuis en ont diminué le nombre, et réduit à ce qu'on voit dans *L'explication des charges de la Valachie*³⁾.

Postushniks. Individus attachés au service des boyars, comme pêcheurs, chasseurs, meuniers, etc., etc., ou bien aussi en payant par semestre, en argent comptant. Leur nombre doit être égal à celui des *sokotelniks* des boyars, mais, par abus, le surpasse très souvent. Les consuls étrangers et d'autres personnes, auxquelles les princes veulent être agréables, ont aussi des *postushniks*.

Sluzitors. Individus attachés au service des divers offices de la capitale et des districts.

1) Ceteşte: *chrysobulle*.

2) În Muntenia de la 1768 până la 1769 (Novembre).

3) V. la sfârşitul acestei publicaţii. — Cf. Xenopol, V, 116—7.

Prêtres campagnards et diacres. Comme tels, ils sont exempts de la contribution, mais ils payent, soit au métropolitain, soit aux évêques de Rimnik, Bouzéo et Courté-d'Ardgish. Une autre liste, que j'ai sous les yeux, les donne pour l'année 1818 :

<i>L'archevêque métropolitain:</i>			
Prêtres	3.430	}	3 908
Diacres	478		
<i>L'évêque de Rimnik:</i>			
Prêtres	2.907	}	3.839
Diacres	932		
<i>L'évêque de Bouzéo:</i>			
Prêtres	828	}	1.198
Diacres	370		
<i>L'évêque d'Ardgish:</i>			
Prêtres	682	}	1.228 1)
Diacres	544		

Dans ma liste, le total de ces deux classes ne porte que 9.011

Moins donc que la liste susdite de 1.152 2)

J'ignore laquelle des deux listes est la plus exacte.

Bulgares. Sous cette dénomination on entend, non seulement les Bulgares, mais aussi les Serviens et autres rayas d'au delà du Danube.

Ungurcans. Sont entendus, soit des Hongrois, soit des Valaques autrichiens, domiciliés et mis, avec les Bulgares, à la contribution des étrangers, moindre que la contribution ordinaire.

Souroudzis. Postillons. Ils le sont par état et, outre qu'ils sont exempts de la contribution, reçoivent encore, lorsqu'ils sont de service, un payement mensuel.

Plan d'un Essai d'une statistique de la Valachie.

Sources d'où l'auteur puise, ou Introduction.

PREMIÈRE PARTIE

Force territoriale

Première Section

Géographie de la Valachie

1. Situation de la Valachie sur le globe terrestre.
2. Ses frontières.

3. Sa surface carrée.
4. Terrain et montagnes.
5. Fleuves et rivières.
6. Lacs et marais.
7. Division en grande et petite Valachie ou banat de Krayova.
8. Division de la Grande-Valachie en pays supérieur (Tzara-de-sus) et en pays inférieur (Tzara-de-shos).
9. Division en districts.
10. District de l'Aluta (Olt).

1) După suma totală, aceasta trebuie să fie cifră; deci numărul preoților sau diaconilor e dat greșit, cîci întrec două unități.

2) Cetește 1.162. V. p. 295.

11. District de Téléorman.
12. District de Vlashka.
13. District d'Ilfov.
14. Ville de Bukarest.
15. District de Dombovitz.
16. District d'Ardgish.
17. District de Bouzéou.
18. District de Slam-Rimnik, *vulgo* Fokshani.
19. District de Sakoyeni.
20. District de Prahova.
21. District de Moustello.
22. District de Yalomitza.
23. District de Voultsa.
24. District de Gortshi.
25. Ville de Krayova.
26. District de Romanatzi.
27. District de Doltshi.
28. District de Méhédintz.
29. Les quatre rayas militaires ottomans ¹⁾.
30. Climat physique.
31. Géographie médicale.

NB. Ces deux paragraphes seront travaillés (*sic*) par M. le docteur (M.) Grunau.

IIme Section

Histoire

32. Introduction.
33. Histoire de la Valachie, depuis la fondation du voïvode (*sic*) en 1241 (*sic*), par Radoul (Rodolphe) de la race des Bassaraba (Bassarovich), jusqu'au commencement du règne de Radoul IV, en 1475.
34. Continuation de cette histoire jusqu'au commencement du règne de George Ier (Ghika), en 1660.
35. Continuation de cette histoire jusqu'à la mort d'Alexandre IX (Soutzo), en janvier 1821.
36. Histoire de la dernière révolution jusqu'au commencement du règne de Grégoire IV (Ghika), en 1822.

IIIe Section

35. (*sic*) Arithmétique politique.

36. (*sic*) A). Population de la Valachie
37. Des registres de baptême et d'enterrement.
38. Remarques générales.

B). Diversité des peuples en Valachie

39. D'après le langage.
40. Valaques.
41. Bulgares.
42. Serviens.
43. Grecs.
44. Arméniens.
45. Hongrois.
46. Allemands.
47. Divers autres étrangers domiciliés.
48. Turcs.
49. Juifs.
50. Tziganes.

51. C). Division par religions.

52. Nombre des différents religionnaires.
53. Clergé de l'église orientale.
54. Remarque générale sur le clergé oriental.
55. Clergé de l'église occidentale.
56. Clergé de la confession d'Augsbourg.
57. Clergé des différentes autres religions.
58. Des écoles en général.
59. Écoles dépendantes du gouvernement.
60. Des inspecteurs de ces écoles et des professeurs.
61. Des officiers civils.
62. Des employés particuliers.
63. Des marchands et négociants.
64. Des fabricants et artisans.
65. Des cultivateurs.
66. Des mendiants.
67. Ordre civil des différentes classes.
68. Noblesse.
69. Roture.

IVe Section

Productions naturelles

70. Du règne animal.
71. Bœufs et vaches.
72. Buffles.
73. Chevaux.
74. Brebis.
75. Chèvres.
76. Porcs.
77. Abeilles.

¹⁾ Brăila, Giurgiu, Turnu-Măgurele și Severin (?).

- 78. Vers à soie.
- 79. Volaille.
- 80. Poissons.
- 81. Ours et gibier en général.
- 82. Divers animaux sauvages.
- 83. Insectes, et particulièrement les sauterelles.
- 84. Mouches cantharides.

Du règne minéral

- 85. Préliminaire.
- 86. Or et argent.
- 87. Autres minéraux.
- 88. Sel.
- 89. Nitre.
- 90. Asphalte.
- 91. Ambre.
- 92. Eaux minérales
- 93. Productions minérales diverses.

Du règne végétal

- 94. Préliminaire.
- 95. Blé de diverses espèces.
- 96. Blé de Turquie.
- 97. Foin.
- 98. Légumes divers.
- 99. Fleurs.
- 100. Arbres fruitiers.
- 101. Vignes et vin.
- 102. Forêts.

Plantes commerciales

- 103. Chanvre et lin.
- 104. Tabac.
- 105. Remarques générales sur les productions naturelles de la Valachie et sur l'agriculture.

Productions de l'art

- 106. Métiers divers.
- 107. Artisans indigènes.
- 108. Artisans étrangers.
- 109. Artisans de Bukarest, en particulier.
- 110. Des fabriques en général.
- 111. Fabrication du règne animal.
- 112. Draps.
- 113. Diverses étoffes de laine.
- 114. Soie mise en œuvre.
- 115. Fromages.
- 116. Beurre.
- 117. Suif.
- 118. Viandes séchées (*salhana*).
- 119. Cierges.

- 120. Fabrication du règne végétal.
- 121. Toiles de chanvre et de lin.
- 122. Toile de coton.
- 123. Fabriques de *testémels*.
- 124. Fabrication du règne minéral.
- 125. Orfèvreries.
- 126. Chaudronneries.
- 127. Verreries.

Ve Section

Du commerce

- 128. Monnaies.
- 129. Mesures et poids.
- 130. Politique commerciale.
- 131. Commerce intérieur.
- 132. Commerce extérieur.
- 133. Exportations et leurs produits.
- 134. Importations et leurs dépenses.
- 135. Remarques générales sur le commerce de la Valachie.

SECONDE PARTIE

Constitution politique de la Valachie

Première Section

- 136. Initiative.
- 137. Loi fondamentale.
- 138. Idée du droit public de la Valachie.
- 139. Sources qui en donnent la connaissance.

IIme Section

- 140. Succession au trône.
- 141. Héritaire, de 1241 jusqu'en 1475.
- 142. Élection, jusqu'en 1660.
- 143. Nomination par la Porte, depuis 1660 jusqu'au moment.
- 144. Nomination et cérémonies qui la suivent.
- 145. Inauguration à Bukarest 1).

IIIe Section

- 146. Rang des princes valaques.
- 147. Leurs titres.
- 148. Marques distinctives du voïvode.
- 149. Armes de la Valachie.
- 150. Résidence.
- 151. Maison du prince.

1) Cf. pp. 45-8.

Charges¹⁾

- 152. Définition du mot boyar.
- 153 à 169. Première classe, des vélitshis ou magnats.
- 170 à 174. Deuxième classe.
- 175 à 182. Troisième classe.
- 183 à 190. Quatrième classe.
- 190 à 195. Cinquième classe.
- 196. De la princesse.
- 197. Des enfants du prince.

IVe Section

- 198. *Prérogatives du prince.*

A). Ecclésiastiques

- 199. Relativement à l'Eglise orientale.
- 200. Relativement à l'Eglise romaine.
- 201. Relativement aux autres Eglises tolérées.

B). Politiques

- 202. Création de la noblesse et concession des privilèges divers.
- 203. Droit du prince de convoquer les États.
- 204. Le haut clergé et les vélitshis forment les États.
- 205. Quels autres boyars prennent encore place parmi les vélitshis.
- 206. Objets à traiter par les vélitshis.
- 207. Droits des États ou vélitshis.
- 208. Droits des prélats, en qualité d'États.
- 209. Droits des vélitshis.
- 210. Des boyars en général.
- 211. Des habitants des villes, et principalement de la ville de Bukarest.
- 212. Des habitants de la campagne.
- 213. Rétributions et autres obligations des paysans vis-à-vis de leurs seigneurs terriens.
- 214. Des autres droits et devoirs du cultivateur valaque.

TROISIÈME PARTIE**Administration de la Valachie***Première Section*

- 215. Division politique.
- 216. Des ispravniks.
- 217. Des vetafs de play.

1) Cf. bucata de la sfârșitul acestei publicații.

IIme Section

- 218. Dicastères politiques.
- 219. Administration de la justice.
- 220. Lois: leur substance.
- 221. Usages avec force de loi.
- 222. Tribunaux.
- 223. De la chambre des vélitshis, comme tribunal judiciaire.
- 224. Jugements dans les districts.
- 225. Par les ispravniks.
- 226. Par les Grands-Dvorniks.
- 227. Appellation.
- 228. Départements divers à Bukarest.
- 229. Département des Huit.
- 230. Département des Sept.
- 231. Département de la spadarie.
- 232. Département de l'agie.
- 233. Divers tribunaux subalternes.
- 234. Département de l'armashie ou criminel.
- 235. Du Divan du prince.
- 236. De la hetmanie du Divan.
- 237. Du Divan de Krayova.
- 238. Remarques générales sur l'administration de la justice.

*IIIme Section**Force militaire*

- 239. Le militaire dans les temps reculés.
- 240. Gardes du prince.
- 241. Troupes soumises au spadar.
- 242. Troupes soumises à l'aga.

*IVme Section**Finances*

- 243. Des finances en général.
- 244. Domaines.
- 245. Droits régaux¹⁾.
- 246. Contributions.
- 247. Fournitures.
- 248. Vestiarie ou trésorerie générale.
- 249. *Camara*, ou caisse particulière du prince.
- 250. Dépenses de l'État.
- 251. Dépenses de la maison du prince.

*Vme Section**Instruction publique*

- 252. Des écoles en général.
- 253. Des écoles nationales de Bukarest.

1) Cetește; Régales.

254. De l'école grecque.
 255. De l'école catholique.
 256. De l'école protestante.
 257. Fonds des écoles.

VIme Section

Police

258. Police civile.
 259. Police médicale.

VIIme Section

Des hôpitaux

260. Des hôpitaux en général.
 261. De l'hôpital de la Koltza.
 262. De l'hôpital de la Philanthropie.
 263. De l'hôpital de Sarindar.
 264. De l'hôpital de Ikona.
 265. De l'hôpital de St.-Pantélimon.
 266. Du lazaret de la peste.

VIIIme Section

Instruction religieuse

267. Relativement au rite oriental.
 268. Relativement au rite occidental.
 269. Relativement à la Confession.
 270. Relativement aux différentes autres religions.

IXme Section

Intérêt politique de la Valachie.

Supplément

Événements de la Valachie, depuis la nomination de Grégoire IV Ghika jusqu'au moment de l'impression, pour servir de suite à l'histoire de la Valachie.

CCCLXXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre efectul produs asupra lui Ghica de schimbarea Marelui-Vizir, și prădăciunii. 1824.
 12 Octom-
 bre.

Le prince, sachant parfaitement que jamais il n'avait joui de l'inclination du valisi ¹⁾ de Silistrie, la nomination de Mehmet-Pacha au Grand-Visirat ²⁾ dut naturellement faire sur lui une impression d'autant plus désagréable. À Silistrie, Hadji-Ahmet-Pacha de Roustshuk n'eut jamais une grande estime pour lui ³⁾. On put même s'apercevoir de la perplexité du prince, car la nouvelle de cet événement le rendit plus taciturne encore qu'il ne l'est ordinairement. Mais, sentant combien il était essentiel pour lui de gagner, sinon la bienveillance, du moins l'indulgence de ces deux fonctionnaires, qui tiennent, pour ainsi dire, dans leurs mains le sort des deux hospodars, il crut devoir mettre tout en œuvre pour l'obtenir. Des dons considérables étant l'unique moyen de réussir près de la majorité des Ottomans, et sa caisse étant affaiblie par les derniers 90.000 florins, monnaie de compte, qu'il venait de passer en Autriche, il fit revenir de là une somme de 300.000 piastres. Mais, malgré le secret dont on croyait devoir envelopper cette démarche, je sus que cet argent, venant de Hermannstadt, passa les frontières de la Valachie à Kinéni, il y a dix à douze jours. À elle se joignit tout ce qu'on put amasser dans l'intervalle, pour passer à Silistrie et à Constantinople. Le prince, à la vérité, aurait pu trouver cette somme à Bukarest; peut-être même chez M. Maytani, qui déjà prête pour une année une somme de cent trente mille piastres, pour continuer le pavé ⁴⁾; mais, n'ayant peut-être pas un prétexte plausible, sous lequel il

¹⁾ *Valisi*, valiul de Silistra.

²⁾ V. p. 292 și n. 3.

³⁾ Noul pașă de Silistra fusese întâlnit la Ruscuc. Din ordinul Dervișilor, om devotat lui Mehmed-Selim, el e aceeași persoană cu «Chehaia-bei».

⁴⁾ V. pp. 275—6.

devait emprunter et craignant que, montrant sa caisse dépourvue, on ne fût confirmé dans le soupçon de la vérité, il préféra le dernier expédient.

Les brigands continuent leurs pillages et leurs forfaits. Entre autres, le 12e septembre v. st., le sieur Marco, ci-devant aide-dragoman à l'Agence d'Autriche¹⁾, fut assailli à la terre de Marunsesch²⁾, qu'il tient en ferme, et, non seulement battu, brûlé, etc., etc., pour lui arracher des sommes qu'il n'avait pas, mais ils exigèrent encore de lui une obligation de quinze mille piastres. Ils étaient au nombre de sept: six Valaques et un Grec, et conduisaient avec eux deux Turcs liés, qu'ils avaient pillés et auxquels ils donnèrent la liberté en même temps qu'au sieur Marco.

CCCLXXV.

1824, Kreuchely către Miltitz, despre zgomotul că Ghica ar plăti pe inter-
27 Octom- nunciu și pe Agentul Austriei.
bre.

. **A**vant huit jours, un homme qui m'est attaché, vint me demander si M. l'internonce³⁾ était riche. Je lui répondis qu'en tant que je savais, il avait de quoi, sans être précisément ce qu'on appelait riche. Je lui demandais la raison de cette question, et il me répondit que, dans une société privée, il avait parlé en particulier avec quelqu'un sur les affaires modernes de la Valachie et avait dit, entre autres, qu'il ne croyait pas que le Voïvode actuel règnerait tout le terme de sept ans, car, ou il ira de lui-même jouir en Europe de ses trésors accumulés, ou il sera déposé par la Porte, avec le consentement de la Russie. «Ah!» répliqua l'autre, qui est un affidé de la Cour, «ni l'un, ni l'autre! Le prince fait de l'argent, c'est vrai; mais, entre nous soit dit, l'internonce lui coûte beaucoup, mais, en revanche, aussi longtemps que celui-ci restera à Constantinople, le prince en sera soutenu et n'aura rien à craindre, et Fleischhakl⁴⁾ aussi est intéressé d'être de son côté. Voyez-vous combien le prince le favorise et qu'il gagne plus que jamais! Se fait-il quelque chose, sans que le prince le consulte? Pas même un ispravnik! Jamais un consul ne se trouva si bien! Tous deux donc, l'internonce et l'Agent, sont intéressés à la conservation du prince, etc., etc.» Mon homme ne put réussir dans ce moment-là à faire que l'autre s'explique davantage relativement à M. l'internonce. Peut-être qu'il sera plus heureux une autre fois. Sans pouvoir garantir la vérité du fait relativement à M. l'internonce, je crus ce discours assez intéressant pour être référé, Monsieur le ministre-résident, en croyant cependant de devoir en faire un rapport particulier

1) Rudă poate cu fostul consul prusian din București, Ioan Marco.

2) Mărunjiș. Frunzescu citează, în dicționarul său (p. 289), patru localități cu acest nume.

3) Baronul de Ottenfels-Gschwind, care înlocuiește în 1822 pe von Lutzw,

4) Fleischhackel von Hakenau, Agentul austriac la București,

CCCLXXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre ivirea ciumei și oprirea emigrărei boierilor. 1824.
28 Octom-
bre.

... Par mon très-humble rapport n° 50, du 28 août a. c. 1), j'eus l'honneur de référer la terreur de la peste, qu'on nous avait donnée alors. Je ne suis parfaitement convaincu si ce mal existait effectivement, mais il est certain que, malgré les communications, qui eurent lieu entre Bukarest et les lieux dits pestiférés, Kolentina et Plomböita 2), les malades de ces deux villages, qui presque se touchent, ou moururent, ou furent guéris, sans que la ville ait été infectée; et, quoiqu'on ait plusieurs fois tenté en vain de nous en donner l'alarme, l'état de la santé publique accomplit nos désirs. Dans cet intervalle pourtant, nous apprîmes qu'à Kaldérushan, à deux postes de la ville, le mal s'était manifesté. Il resta là pourtant, sans se propager dans les villages voisins, ni dans Bukarest, malgré les communications inévitables, vu l'extrême insuffisance des moyens mis en œuvre, la négligence et la prévarication des individus des quarantaines. La plus grande quiétude régnait en ville; la Cour du prince, les hôtels des grands, les maisons des petits boyars étaient d'un libre accès pour tout le monde; on dansait, on donnait des festins, on recevait(?), on allait partout; donc on ne croyait ni au mal, ni au danger; les consulats de France et de Prusse étaient ouverts, on y vaquait aux affaires, sans crainte ni précaution. L'Agence Impériale d'Autriche seule resta close, depuis le 20 août, pour l'extérieur, et ne s'ouvrait qu'à l'élite, mais son intérieur se promenait à pied, et à cheval même, dans les endroits les plus fréquentés par le peuple. Le commerce même, qui avait reçu par ce mal un échec si considérable, commençait à se ranimer. Sous de telles occurrences, le public était autorisé de croire qu'il n'avait rien à craindre, quand, tout à coup, le 15 du courant, on entendit dire que la peste était en ville. On confirma cette fâcheuse nouvelle le 16; on nommait cinq maisons, qui devaient être attaquées du fléau. Le consulat de France se mit en quarantaine. Ce même jour, il y eut à la Cour une conférence entre les premiers boyars, présidée par le prince et à laquelle assista le chef ottoman, Achmet-Aga 3). On y conclut qu'il serait permis aux femmes de se retirer à la campagne, mais que les hommes resteraient en ville.

Le 17, Mme de Hakenau partit pour la Transylvanie, avec ses filles, ayant, outre son carrosse, à sa suite neuf chariots, qui sortirent de la ville par différentes rues. L'on prétendait ce jour-là que treize maisons étaient pestiférées. À la Cour du prince même, on prit des précautions non usitées jusqu'alors, et les affaires judiciaires furent préliminairement suspendues. Malgré tout cela, le public ne voulait pas encore croire au mal; on allait même jusqu'à prétendre que le tout n'était qu'un jeu politique du prince, de concert avec M. l'Agent, et l'on était d'autant plus disposé de croire cela, qu'on voulait avoir remarqué que, de courrier en courrier, le prince devenait plus bourru, et qu'il avait été, ces temps derniers, plusieurs fois à l'Agence; ce qui frappa d'autant plus, que c'est contre l'usage et que jamais aucun prince n'alla chez un consul, pas même chez M. de Pini, qui sûrement l'aurait exigé, si jamais on en avait eu un exemple. Tel dur qu'il dût être pour moi, dans ma position, de me mettre en quarantaine et de prendre toutes les mesures que cette démarche exige, je crus devoir le faire, tant pour ma sûreté, que par convenance politique; et, depuis ce jour, je l'observe avec rigueur.

Le 18, voyant que le gouvernement, toujours moins civil que celui de Moldavie et que tous les prédécesseurs du prince valaque, qui n'a des égards que pour ceux qui

1) V. pp. 290—2. În extractele mele, ceva privitor la ciumă se află numai în raportul din 4 August, p. 290.

2) Lângă București.

3) Baș-beșli-aga.

peuvent lui mettre le couteau à la gorge, ou favoriser ses spéculations, licites ou illicites, négligeait de me mettre dans la connaissance du fait, je fus dans l'après-dîner chez M. Arsaki 1). Il me confirma l'existence de la peste, en diminuant cependant le nombre des maisons pestiférées. Je me fis en même temps annoncer chez le prince, pour le 19 au soir, malgré l'assurance réitérée que ce n'était pas nécessaire pour moi. Je le fis pour n'être pas exposé d'antichambrier (*sic*).

Le 18 et le 19, il n'y eut pas de nouveaux accidents. Néanmoins les boyars étaient en grand mouvement, faisant passer leurs meilleurs effets dans les monastères et se préparant au départ; quelques-uns même projetaient d'aller jusqu'en Transylvanie, et l'on ne pouvait s'empêcher de se rappeler la fuite qui avait précédé la révolution 2). La Métropole aussi était close. On apprit, en même temps, que le prince s'était relâché en partie de la résolution prise le 16, et qu'il avait permis à plusieurs boyars de s'éloigner. L'ensemble de ces circonstances inquiéta Achmet-Aga, et il semble qu'il avait craint bien autre chose que la peste. Il prit (sûrement en apparence, car il devait le savoir) des informations, pourquoi la Métropole était fermée? «À cause de la peste. — Eh bien!» dit-il, «qu'on se garde de la peste, aussi bien et autant qu'on voudra, mais, chargé de veiller à la tranquillité publique et à la conservation du repos intérieur, le trop grand mouvement que je remarque dans l'enceinte de la Métropole me fait désirer de la voir ouverte. Je mettrai des gardes, au dehors des deux portes, avec ordre de [ne] laisser ni entrer, ni sortir qui que ce soit, sans la permission des personnes chargées à cet effet par le métropolite 3). En même temps, il fit mettre des gardes aux principales issues de la ville, et des patrouilles, qui la cernent, afin que personne ne puisse échapper à son insu; quiconque est rencontré par ces gardes, est arrêté, et, s'il n'a pas un passeport en bonne forme, il est ramené à la ville, mais sans la moindre offense. Il envoya en même temps son écrivain dans quelques-unes des premières maisons, leur faisant dire qu'il avait appris qu'ils (*sic*) voulaient faire partir leurs familles, mais que les circonstances du moment l'engageaient à les prier de ne pas donner ce mauvais exemple aux inférieurs. Vers le soir, M. Arsaki m'écrivit un billet, par lequel il me marqua que le prince, ayant dû recevoir la visite de quelques Turcs, me faisait prier de vouloir remettre la mienne à un autre jour, qui me plairait. C'était Ahmet-Aga, avec le Divan-Effendi. Leur entretien avec le prince fut tenu secret, et tout ce que je pus en apprendre fut qu'Achmet-Aga avait reproché au prince de s'être désisté de la conclusion du 16, de ne laisser partir aucun boyar, et doit lui avoir dit qu'il avait le droit de présumer que sous le prétexte de la peste se cachaient d'autres causes, à lui inconnues encore. Le prince donc ne donna plus la permission de quitter la ville, c'est-à-dire il en revint à sa décision du 16. On veut même avoir remarqué que depuis tout ce temps on voyait la nuit des Turcs isolés rôder autour de la Cour princière, et, s'ils apercevaient quelqu'un venir de loin, continuer tranquillement leur chemin, comme s'ils ne faisaient que passer. Le 24, Achmet-Aga fut au lazaret, avec M. l'Agent, probablement pour se convaincre de l'existence véritable de la peste. Pendant plusieurs jours, il n'y eut point de nouveaux accidents, lorsque, le 23, on prétendit que sept nouveaux pestiférés s'étaient découverts ce jour-là, mais, en parlant avec M. Arsaki, il m'assura qu'après un examen plus rigoureux, on avait trouvé que deux seulement étaient vraiment pestiférés, et un troisième suspect. Depuis ce temps jusqu'à ce moment, aucun nouvel accident ne fut constaté 4).

1) Ministrul de externe înalteale.

2) Cf. pp. 112—4.

3) Grigore.

4) Cf. *A. P.*, II, 10, n° 2, 3. Ghica nu eșia din casă, pe aceste timpuri de ciumă, de cât într-o trăsură fără perne «et toute garnie en toile crüe.» Un vizitator îl află, la 24 Octombrie, în fundul palatului, pe un divan învâlit cu pânză ceruită (medit).

CCCLXXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre falsitatea zvonurilor de ciumă.

1824,
13 Novem-
bre.

. Le prince avait fait son rapport de la peste à Constantinople; Achmet-Aga aussi. Le prince ne reçut encore aucune réponse, ou bien la cache. Achmet-Aga reçut un firman. Quoique très bien avec lui, je ne crus pas devoir le voir ces jours derniers, ce qui fait que je ne puis rien apprendre du contenu de ce firman, sinon le seul ordre qu'à l'exception des étrangers, il ne soit permis à personne de quitter la ville et qu'on est d'autant plus sévère dans l'observation, lorsqu'il s'agit d'une famille, tandis qu'on s'en relâche lorsqu'une personne isolée a des affaires. Aussi Achmet-Aga doubla-t-il les gardes aux frontières d'Autriche, pour empêcher l'émigration.

Cette peste cependant est très bénigne, car jusqu'ici ni Prussien, ni Français, ni Turc, ni maison boyaresque, ni Tzigain, ni Juif n'en fut atteint. Et qui pourtant se mêle plus et est moins soigneux que les Turcs, Tzigains et Juifs? On aurait cependant désiré de trouver des prétextes, car cela devient communément lucratif; on se rappelle encore la dernière peste ¹⁾. Toute maladie, même chronique, doit être pestilentielle, et, par malheur, les Juifs de toute force ne veulent pas devenir malades. Cependant dernièrement une vieille femme, non seulement malade depuis plusieurs mois, mais se traînant à peine, fut maltraitée encore au marché, et mourut une huitième de jours plus tard, de vieillesse plutôt que de maladie. On cria: «peste!» mais, après les recherches les plus exactes, on n'en découvrit aucune trace. Cependant, aucun Juif ne voulant se pestiférer, pas même devenir malade, la fille de cette femme le devint: «peste!» dit-on; et, dix jours plus tard, on exporta cette famille et toutes les familles parentes de celle-ci. Voilà donc que, depuis le 2 du courant, il n'y eut point de nouvel accident jusqu'à hier, où l'on prétendit que derechef [il y eut] deux hommes pestiférés. Toute cette peste n'interrompt pas les promenades et, malgré les portes closes, on donne des festins; on célébra des noces, et les dames les plus craintives vont chez les marchands Lipscains acheter des marchandises, en dépit de la mort du sieur Iricha. Chose particulière! Ce marchand meurt, on examine, on déclare qu'il n'était pas mort de la peste, on permet de l'enterrer à l'église, avec toutes les cérémonies d'usage, et, deux jours plus tard, on ferme, on cache sa boutique!

CCCLXXVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre presupusa intenție a lui Ghica de a fugi în Ardeal.

1824,
28 Novem-
bre.

. Aussitôt qu'on répandit ici la terreur de la peste, plusieurs bruits sourds se répandirent, et, niant l'existence réelle, on prétendait des causes politiques; chacun en donnait une de sa fabrique; quelques-unes n'étaient pas destituées de vraisemblance; mais encore elles ne pouvaient être légitimées, pas même par les apparences extérieures, quoiqu'on disait publiquement que la peste n'existait que pour et par ordre du prince et de l'Agent d'Autriche, *et cesserait au bout de trois jours*. Cependant, d'une

1) În 1819. V. pp. 51 și urm.

source pure jusqu'ici, on voulait me persuader que cette peste n'avait d'autre but que celui d'ouvrir au prince et à sa famille le moyen d'échapper en Autriche, que M. l'Agent était, non seulement initié dans le mystère, mais qu'il en était l'instrument ajutoire (*sic*), ou plus encore l'instrument moteur. On ajoutait, on assurait *que les enfants du prince devaient partir pour Hermannstadt avec Mme de Hakenau et que le prince devait les suivre le lendemain, avec son fils aîné*, mais qu'un incident imprévu avait anéanti le projet. Mme de Hakenau partit donc sans les enfants princiers. Mais on continue de prétendre que les nombreux chariots de sa suite . . . , contenaient non seulement ses effets, mais encore les effets les plus précieux du hospodar. Pour raison de cette fuite proposée, on donnait que le prince tremblait du mécontentement de la Porte avec sa conduite politique. On ajoutait que, l'affaire étant éventée, la vigilance d'Achmet-Aga l'avait fait échouer et que, par conséquence, Mme de Hakenau était partie sans les enfants du Voïvode, mais toujours avec ses effets. Toutes ces données, telles intéressantes qu'elles sont par elles-mêmes, ne me parurent pas faites pour être soumises à la haute légation. Destituées de preuves, elles avaient l'apparence d'être controuvées ou, du moins, trop hasardées. Cependant je vis mon collègue de France, le 15 du courant, et lui aussi m'assura: «que les enfants du prince avaient dû partir avec Mme de Hakenau, et le prince lui-même avec M. l'Agent, le jour suivant, et que ce n'était que l'extrême vigilance d'Achmet, qui avait fait avorter le tout.» Cela s'accordait avec les avis que j'avais reçus, avec la différence pourtant, que M. de Hugot ajoutait le départ prémédité de M. l'Agent même et qu'il en cherchait la cause dans un nouveau différend entre la Russie et la Porte; [il] prétend que l'armée russe, en quatre différents corps, s'assemblait, au nombre de 280.000 hommes, que le comte Wittgenstein 1), qui voyageait en Suisse, avait reçu l'ordre de se rendre à son poste et avait déjà passé Lemberg (cette nouvelle je la reçus aussi); qu'on s'attendait sous peu de voir passer le Pruth aux Cosaques. M. de Hugot croit ces nouvelles confirmées par l'incident que M. de Minciaki 2) n'a pas encore remis ses lettres de créance. Sur la demande: «Comment M. l'Agent pouvait-il quitter son poste?» il me répondit que probablement l'Autriche n'approuvait pas la démarche de la Russie, et que la forte augmentation du cordon tire en Autriche soi-disant contre la peste, paraissait le prouver, que, du reste, M. l'Agent devait d'autant plus désirer de quitter Bukarest, qu'au cas d'une invasion russe, le premier moment de la réaction turque ne pouvait qu'être dangereux pour tous, que les Turcs sentant très bien qu'ils ne pourront résister, ils voudront du moins se venger, après avoir pillé et ravagé les deux principautés, emmèneront les boyars, les femmes, les enfants et tout ce qu'ils pourront amener. Dans le cas d'une invasion, il pourrait avoir raison, quant au dernier; mais, comme je ne crois pas cette invasion si proche, je pense que, si même il était vrai que le prince ait voulu s'évader, jamais M. l'Agent [n'] ait eu l'idée de l'accompagner, et le crois d'autant moins, que je ne pus rien apprendre, rien pénétrer, qui puisse donner de l'apparence à ce dire, et il me paraît que les Turcs même craignent bien moins l'arrivée des Russes que l'évasion du hospodar, et la rigueur avec laquelle ils empêchent le départ des boyars, me paraît plus un effet de la crainte que le prince ne leur échappe, qu'une vue particulière sur les boyars mêmes.

Quoi qu'il en puisse être, je crus ces dires assez intéressants pour être soumis à la haute légation, mais je crus devoir en faire un rapport séparé, vu que M. de Hugot me pria d'en garder le secret

1) Comandantul trupelor din Basarabia, feldmareșalul conte L.-A. Petru de Wittgenstein (1769-1843), care intră în Moldova tocmai în 1828. V. *A. Fr.*, II, 725-6. Chipul său, în Oncken, *Das Zeitalter der Revolution*, etc. (în colecția Oncken), II, Berlin, 1886, 617.

2) Numit consul rus în Muntenia. V. și pp. 136 și urm. Presintă la Constantinopol, unde era însărcinat cu o misiune prealabilă, scrisorile sale de acreditare pentru aceasta abia la 10 Decembrie. V. *A. Fr.*, II, 706, 709, n° 2.

CCCLXXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre purtarea neomenoasă a funcționarilor cu prilejul ciumei. 1824,
28 Novem-
bre.

. . . . La peste morale et politique nous afflige encore toujours; la peste physique fait peu de ravages. À chaque maladie, même aux accouchements, on voudrait donner l'investiture de la peste; malheureusement que la plupart de tous les efforts sont inutiles. Malgré les anecdotes qu'on se raconte des premiers fonctionnaires de police, comme des plus petits employés, je veux croire le gouvernement, l'Agence d'Autriche et le dictateur Kallinesko ¹⁾ de bonne foi, mais les subalternes du moins ne cherchent que la prolongation réelle ou fausse du fléau qu'on prétend nous affliger; en partie, pour jouir d'autant plus longtemps de leurs appointements, en partie, pour prolonger le terme de leurs prévarications. Que de faits, tantôt ridicules, tantôt atroces, que tous je puis croire, mais que je ne veux rapporter, n'en ayant pas la conviction positive. On accuse qu'on paye les gens, afin de se dire pestiférés, tant pour continuer la prétendue maladie, que pour piller les voisins, qu'on exporte avec eux; on accuse de maltraiter, même d'assommer les pauvres exportés ²⁾; on accuse qu'on emploie le poison même, pour faire mourir plus subitement; on accuse de mille choses encore, mais je crois devoir me contenter de ne raconter que l'anecdote suivante, vu que c'est la seule que je tiens de la bouche même des personnes intéressées.

Les Juifs étant assez récalcitrants pour ne pas vouloir se pestiférer, un accident prétendu pestiféré arriva dans une maison israélite. Il est naturel que toute la maison dut être exportée, ainsi que le voisinage. Mais, plus encore, tous les parents du Juif, tels éloignés qu'ils purent demeurer. Moïse Schild, vitrier et sujet autrichien, est le beau-frère de cette maison, et donc il doit être exporté, quoiqu'il demeure dans un quartier très éloigné de l'autre et qu'il veut produire les gens de la maison de son beau frère, les gens de sa maison, et d'autres encore, témoins authentiques, comme quoi, depuis près de six mois, il n'eut aucune communication avec la maison de son beau-frère. Inutilement. Cependant, s'il veut payer vingt piastres, on lui permet de rester chez lui. Il s'y refuse. On lui pose alors une garde de quatre Arnauts, *dans sa maison, lesquels occupent ses deux chambres, mêlés avec lui et ses gens*. Au bout de vingt-quatre heures, on retire ces quatre hommes, qui, après avoir demeuré, bu et mangé avec les prétendus compromis, se mêlent avec leurs camarades; mais à Moïse Schild on pose une garde, *devant la maison*. Au bout de vingt-quatre heures encore, comme il s'obstinait à ne pas vouloir payer vingt piastres, on finit par l'exporter, avec toute sa famille, à Maricutza ³⁾, où je lui ai parlé le 23, en allant me convaincre de la manière dont on continuait à traiter la famille prussienne, qui s'y trouvait et si l'on avait encore pour elle les égards qu'on lui portait au commencement. Je demandais à Moïse les vingt piastres. Il me répondit: «Si j'avais payé les vingt piastres, le lendemain on serait venu me demander quarante, et l'on aurait continué ainsi jusqu'au moment où je n'aurais plus rien à donner, et puis seulement on m'aurait exporté. Il était préférable de commencer ma quarantaine plus tôt et sans payer.» Si l'on s'avise de traiter ainsi les sujets autrichiens, M. l'Agent étant présent, que ferait-on avec les sujets prussiens, si je m'absentais dans ce moment?

On m'avait fait le rapport que le gouvernement ne donnait plus les rations d'usage aux individus exportés. Pour éclaircir ce fait et porter des secours à la famille prussienne à Maricutza, en cas qu'elle en eût besoin, je m'y rendis le 14. J'y appris

1) Probabil șeful funcționarilor însărcinați cu executarea măsurilor contra ciumei.

2) V. ce povestește d. Ion Ghica în *Serisori*, ed. a 2^a, pp. 29 și urm., despre «ciuma lui Caragea».

3) Mărcuța.

qu'effectivement, vendredi, 12, on y avait publié *que les rations avaient cessé et que de ce jour-là chacun avait à se pourvoir à ses propres frais*. Cette publication fit naître un mécontentement plus général encore, vu que la majeure partie de ces individus étaient destitués de tout et n'avaient eu ni le temps, ni les moyens de se pourvoir, au moment de leur exportation. Ils murmurèrent, ils crièrent en vain, car, effectivement, ni le 12, ni le 13, ils ne reçurent ni vivres, ni bois. Le 12 se passe, mais, lorsque ces malheureux virent que, le 13 encore, on ne leur fournissait rien, il y eut une émeute. Après avoir commencé de découvrir les toits, pour prendre le bois pour se chauffer, ils voulurent forcer les gardes pour rentrer en ville, «car», disaient-ils, «mourir pour mourir, nous tenterons tout pour ne pas mourir de faim!» Ce n'est qu'avec peine qu'on parvint à les calmer. Le 14, on recommença à donner du pain et quelque bois, mais les ails, les oignons et les lentilles ont entièrement cessé. Le 13 encore, une femme enceinte accoucha à Marikutza, sans secours et dans une chambre froide, au rez-de-chaussée, et mourut en couches. On l'enterra le 14, un moment avant mon arrivée. Une exportation d'un homme suspect de communication avec un pestiféré doit durer, nous dit-on, vingt et un jours. La cause de l'exportation de la famille prussienne eut lieu le 1er; elle devait donc rentrer le 20. Déjà avant cette époque, je la fis rappeler à la mémoire de M. Kallinesko, et il me fit promettre, par l'employé que je lui avais adressé, qu'ils sortiraient samedi, le 20, après que leur maison sera dûment purifiée. Je l'en fis remercier, assurant que le consulat pourvoirait à tous les frais nécessaires. Il n'en fut rien. Je fis réitérer ma prière, le 22. Il me fit assurer qu'il n'y avait aucun[s] frais à payer, mais qu'il me priait de vouloir bien consentir à ce que cette famille y demeurât encore un ou deux jours, vu qu'au monastère de Marikutza était arrivé un accident. Mais le monastère est éloigné à 200 pas du bâtiment, dit *fabrique de testémels* . . . , où se trouve la famille prussienne, et puis cet accident n'était, à ce qu'on prétend, autre chose qu'une fièvre, secondée par la misère

Les Turcs paraissent être sur leur[s] garde[s]. Leur nombre devait être de mille; il n'en approchait pas, quoiqu'ils en tiraient les rations et la solde¹⁾. Ils se sont complétés, et on prétend que, dans ce moment, ils excèdent les 1.500, quoiqu'ils ne touchent que le paiement et les livraisons pour 1.000. En outre, une personne croyable, arrivée de Gyurgyowo, assure qu'il y était arrivé 3.000 Cosaques Saporoshanes²⁾, dont on ignore la destination. Ce qu'il y a de sûr, est qu'on répare assidûment la forteresse de Gyurgyowo. Les gardes turques vers les frontières de l'Autriche sont considérablement augmentées; à Kimpina seule, qui conduit à Kronstadt, on prétend qu'il y en a plus de 90, et, de Kineni jusqu'aux frontières de la Tour-Rouge, vers Hermannstadt, on veut qu'il y ait trois piquets de 15 jusqu'à 25 hommes

CCCLXXX.

1824, Von Miltitz către Kreuchely, despre jertfele bănești ce face Domnul
Decem- Munteniei și numărul contribuabililor din această țară.
bre 3).

. n m'assure que le prince⁴⁾, loin de pouvoir amasser des trésors, est réduit d'employer le revenu de ses propres biens en qualité de boyar, pour suffire à ses dépenses.

1) Cf. *A. Pr.*, II, 698, n° 4.

2) Zaporojenî.

3) În copia mea lipsește data. După dânsa urmează însă o bucată din 14 Decembre 1824.

4) Al Munteniei, Grigore Ghica.

Le prince Ghika n'a trouvé, lors de son avènement, que treize mille familles contribuables (*loudra*)¹⁾, tandis que, sous le prince Soutzo²⁾, il y en avait dix-sept mille

CCCLXXXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre reaua purtare a Domnului Munteniei și beizadea Gheorghe Caragea.

1824,
27 Decem-
bre.

. . . . L'existence prétendue de la peste à Bukureste, et même dans toute la Valachie, où personne n'en voulut mourir, a fait un tort infini au commerce, mais la peste valaque n'est nullement la cause de la stagnation de la livraison du sel à Ibraïla. Si effectivement il y eut des entraves, elles ne proviennent que d'Ibraïla même, ou bien des quarantaines valaques. Ces bruits de la peste, ai-je dit, ont fait un tort considérable au commerce, mais au commerce avec les États européens. S'ils ont fait du tort au commerce avec les États ottomans, ce n'est que celui que produisirent les entraves qu'à cause de cette maudite peste, on crut devoir faire naître.

Le panégyriste du prince, qui lui prête la vertu de sacrifier ses revenus particuliers pour satisfaire à ses dépenses, vraiment ferait rire la Valachie entière, s'il regalait Bukureste d'une pareille assertion : on y connaît trop sa cupidité sordide. Le prince abolit la vénalité des charges, nous dit-on, dans tout Bukureste. Et c'est vrai. Mais aussi, il ne les distribue qu'à ses parents et à ses créatures, ou bien à ceux qui lui sont recommandés par les derniers, qui ne recommandent pas sans raisons palpables. Les charges ne se vendent plus *publiquement*, mais aussi elles ne se donnent qu'au mérite *doré*, ou bien à la faveur. Veut-on des preuves, des anecdotes ? Le prince a, dit-on, aboli la vénalité de la Métropole, des évêchés suffragants, des iguménats, des monastères. Ces dignités ne furent jamais vénales. — Mais la simonie régnait. — Oui. — Eh bien ! le prince abolit la vénalité des charges civiles, pour la faire remplacer par une simonie civile ; il abolit la simonie quant aux dignités ecclésiastiques, mais, en revanche, il mit le métropolitain, les évêques, les igumènes à la portion congrue et tire les revenus ecclésiastiques, sous le spécieux prétexte des dettes, des besoins de l'État. Il faut avouer que le prince était bien conseillé, lorsqu'il fit élire pour métropolitain l'homme qui occupe aujourd'hui le siège métropolitain³⁾ ; il savait très bien qu'il n'aurait pas à craindre des oppositions de la part d'une Éminence de cette espèce ! Où passent les riches revenus des écoles grecques et valaques, fondées et dotées par les princes prédécesseurs du hospodar actuel ? Où passe la majeure partie des revenus des hôpitaux, et particulièrement de l'hôpital de St.-Pantélimon ? Le tout à l'amortissement de la dette publique, qui jusqu'aujourd'hui n'est pas amortie. Quant aux avantages que les prédécesseurs du prince tiraient de la livraison du beurre à Vidin, et auxquels Son Altesse a renoncé, j'aurais bien désiré qu'on eût voulu expliquer les motifs de cette générosité prônée. Je les donnerai, ces motifs : les Voivodes, prédécesseurs du prince actuel, quoiqu'ils étaient tout aussi esclaves des Turcs, tout aussi avides et nécessiteux d'argent

1) *Linde*, unitate de contribuție.

2) Alecu Suju (1818—21).

3) V. pp. 209—10.

que lui, avaient plus que lui le talent, et donc aussi la force de faire respecter les privilèges du pays, talents qui lui manquent, tout aussi bien qu'à *ses conseillers intimes d'État*. Le prince donc n'a d'autre mérite que d'avoir cédé de bon gré ce que sa position et sa faiblesse morale ne lui permettaient pas de soutenir. L'an 1823, le prince avait donné un tarif, où tous les droits, et aussi ceux payables par les Turcs qui font le commerce en Valachie ¹⁾, étaient fixés *d'après l'ancien usage (obitgjeveck)*. Mais il ne plut pas aux Turcs de s'y soumettre, et les démarches du prince furent trop faibles pour les y astreindre, ou, pour mieux dire, il n'osa en faire. Les réclamations des fermiers ne servirent qu'à prouver la faiblesse, l'injustice et la cupidité du gouvernement; on les *força* de payer leur quote-part aux fermes, sans les mettre dans la possibilité de percevoir les droits contenus et fixés dans le tarif donné par et muni du grand sceau du prince, et pourtant ce n'était que d'après ce tarif qu'ils s'étaient obligés à payer les sommes contenues dans leurs contrats. On leur alléguait que le gouvernement ne pouvait pas perdre. Mais je demande: le gouvernement a-t-il le droit de piller les fermiers, en leur vendant les douanes d'après un tarif qu'il ne sait pas faire observer? Enfin, après avoir bien tourmenté et même emprisonné les fermiers, pour les forcer au paiement d'un droit qu'ils n'ont pas perçu, on eut l'extrême clémence de leur en relâcher une partie: par exemple, celui qui, *en conformité du tarif*, perdait et prouvait d'avoir perdu 15.000 piastres, recevait un rabais [de] 3.000, *id est* trois mille. Ce fait est incontestable; je le prouverai. Les douanes se vendent publiquement à des fermiers-généraux, ces fermiers-généraux les vendent, encore publiquement, à l'encan, à des sous-fermiers. Ces sous-fermiers sont ceux qui, l'année passée, perdirent si considérablement, parce que le prince ne sut pas faire respecter son tarif, qui pourtant n'était autre chose que l'ancien tarif. Cette année-ci on changea le tarif relativement aux Turcs, c'est-à-dire on se relâcha. Mais, en revanche, on fit la peste; le commerce intérieur et extérieur perdit infiniment. Les sous-fermiers crièrent, protestèrent: ils avaient tout perdu l'année dernière; devaient-ils, cette année, se ruiner totalement? — Qu'ils se ruinent! — Mais trouvera-t-on à l'avenir des sous-fermiers qui voudront s'exposer à pareil malheur? Et on leur accorda un rabais de 90.000 piastres, pour toute la Valachie, et dont encore la distribution fut faite avec partialité. Voilà donc les véritables causes de ces générosités si vantées.

Le prince a disposé en faveur de l'amortissement de la dette publique (mais qui, malgré tant de revenus divers, disposés en sa faveur, n'est pas payée encore) les taxes de confirmation des *mamourash* ²⁾; c'est, à la vérité, très beau de la part de Son Altesse. Mais, ici aussi, elle sut se dédommager, car, pour la perte de cette taxe, qui se paye une fois pour toutes, elle leur imposa à payer le *vinarié*, qu'ils n'avaient jamais payé jusqu'ici et qui se paye annuellement. Au reste, nous verrons par la première poste (avec d'autres articles, aussi celui-ci), si effectivement ces taxes se montaient à 500.000 piastres.

Le prince Ghika, dit-on, ne trouva que treize mille *londras* ³⁾, en place de dix-sept mille, qu'il y avait en Valachie sous le prince Soutzo. Mais, de dix *londras*, il en fit onze, mit à la contribution un grand nombre de familles qui appartenaient, *per fas et nefas*, aux petits boyars, sans toucher à celles *des grands*; fit rentrer les arrérages, depuis la mort du prince Soutzo jusqu'à son avènement, et haussa la contribution. Le prince Ghika, depuis son avènement jusqu'à ce jour, perçut une somme de vingt-huit millions à peu près: il avait donc bien les moyens de féliciter les Grands-Vizirs, les grands et petits pachas, ses voisins; dépense, à laquelle ses prédéces-

1) Aşa zişil capanlit.

2) Pare că ar fi un fel de crâşmară.

3) *Iude*.

seurs étaient tout aussi bien soumis que lui, encore qu'ils y mettaient plus de générosité ¹⁾.

Le beysadé George Karadja se trouvait à Constantinople lors de l'évasion de son père ²⁾.

CCCLXXXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre schimbări de boieri și greșelile guvernului muntean. 1825,
28 Ianuar.

. Le 10/22, le hospodar commença le changement des grandes charges de la principauté. Jusqu'à ce moment, deux charges seulement furent changées: le Grand-Vestiar et le Grand-Camarash. Pour Grand-Camarash, en place du dvornik Aléko de Ghika, son frère, qu'il avait nommé pour remplacer le postelnik actuel, beysadé George de Ghika, son fils, successeur du postelnik titulaire, Philippe Linchoux, le prince nomma le vieux dvornik Bélio ³⁾. On s'étonna de voir ce dernier accepter ce poste, étant assez riche pour pouvoir s'en passer; mais on prétend que le prince, qui a tant besoin d'être conseillé, ait fait choix de ce conseiller intime uniquement pour l'avoir plus près de sa personne. La charge de Grand-Vestiar ou trésorier était occupée par M. le bano Barbo ou Barbotshano de Vakaresko, et l'on présumait d'autant plus qu'il occuperait ce poste durant tout le règne de ce Voïvode, que personne ne peut disconvenir qu'il n'en soit digne à tous égards, c'est-à-dire tant par son aptitude, que par ses services rendus, et que d'ailleurs on avait assez de bonhomie pour croire que le prince, tant par respect pour Vakaresko, qu'aussi pour l'indemniser en quelque sorte de la principauté, qu'il lui ravit par intrigues, et dont Philippe Linchoux fut l'instrument principal, jamais ne tenterait à lui enlever cette charge. Mais la modération de Vakaresko donna du courage au prince, qui ne sait que le moment actuel, espérant de forcer l'avenir par le présent, oublie le passé et résolut de donner la vestiarie à un individu qui, ni tacitement, ni ouvertement entreprenne de lui opposer aucune espèce de contradiction. Déposer Vakaresko inconditionnellement ne lui parut pas faisable, s'il ne voulait se soumettre à une critique générale, le mérite de ce seigneur étant trop généralement reconnu et respecté. Il fallait donc l'engager à demander sa démission. Le prince le fit appeler à une entrevue particulière, qui dura plus de deux heures. Le début du Voïvode fut: «Le bano Kretzulesko ⁴⁾ ne veut plus occuper la dignité de ban de Krayova. . . Je n'ai que vous qui puisse en être honoré, Je vous l'offre et vous en donnerai le kaftan.» Vakaresko lui répond: «La même raison qui engage Kretzulesko à ne plus vouloir être bano actuel, ne me permet pas d'accepter ce poste.» Le long pourparler du hospodar et du bano Vakaresko ne put déterminer le dernier à donner spontanément sa démission à (*sic*) la charge de Grand-Vestiar, et pourtant le prince hésitait, craignait peut-être de le démettre, d'autant plus que, parmi tous les boyars présents, sous aucun rapport, et particulièrement quant à l'administration, aucun ne paraît la mériter si bien que lui. Malgré

1) V. pentru afacerea lăudelor pp. 267-8.

2) Fiul mai mic al lui Caragea, ajutat de Halef-Efendi și de purtarea sa credincioasă față cu Turcii, fu lăsat liber după fuga tatălui său și căpătă chiar o pensie de la Poartă. În 1821, el fugi însă din Constantinopol, ca și cei mai mulți dintre Fanarioți. V. *A. Fr.*, II, 528, 569. Cf. Un Phanariote [Eugène Rizo-Rangabé]. *Livre d'or de la noblesse phanariote* (Atena 1892), p. 40. — Raportul de față e un răspuns la adresa legației de supt n^o CCCLXXX.

3) Adese-ori citat în aceste rapoarte, Era de naștere Tesalian.

4) Constantin Crețulescu.

toutes les inspirations, Vakaresko ne demande pas sa démission. L'embarras du prince augmente. Le ci-devant kaminar Dresna, qui fut fait Grand-Klutshar, après que sa femme eût fréquenté jour et nuit, pendant quelques semaines, Mme Pulchériza de Mavro, née de Ghika, sœur du prince, et qui, en absence de la princesse-régnante, fait les honneurs à la Cour, M. le kloutshar Dresna donc, cet administrateur général des finances du hospodar, se rendit à l'Hôtel Vakaresko et s'aboucha, non avec le bano, mais avec un boyar attaché au service de ce seigneur. On promet à celui-ci une des premières charges, s'il employait l'influence qu'on lui supposait, à engager Vakaresko de donner sa démission. Ne voyant à la Cour aucun résultat de cette démarche, le sieur Dresna vint pour la seconde fois trouver ce boyar, ajoutant à la première promesse celle d'une somme considérable. Toutes ces intrigues restant inutiles, et le prince pourtant décidé de faire un changement, usant de son droit princier de donner et de reprendre les charges à son bon plaisir, [il] donna l'ordre au beysadé George, son fils, en qualité de Grand-Postelnik, de lui écrire à peu près ce qui suit: «qu'après les longs et loyaux services rendus à la patrie, dans les premières charges de la principauté, Son Altesse, par respect pour son âge avancé, l'avait dispensé des fonctions de Grand-Vestiar, et l'invitait à venir, le lendemain matin, à 4^h11 heures 1), à la Cour, pour y recevoir la récompense de son mérite (une pelisse). Le vieux bano ne fut pas à la Cour, pour recevoir cette récompense, qu'il dédaignait, mais, le soir, il fut faire une visite particulière au prince, ou bien il y fut pour faire sa cour. Si l'on fut étonné de cette démission, on fut bien plus frappé encore du choix de son successeur. Le dvornik Michel de Ghika, frère du prince et ci-devant Grand-Postelnik! Je tiens toutes ces particularités d'une source très pure. La charge de Grand-Vestiar n'est pas en rang la première du pays, mais, sans contredit, la plus conséquente, la plus importante après le hospodar même. Elle exige un homme entendu, un homme versé dans les affaires; sans son assentiment, aucune décision relative au trésor *public* ne peut légalement passer. Et Vakaresko en réprouvait tant! Mais que pouvait-il contre ce hospodar, armé de la puissance suprême du pays et dont toutes les démarches sont approuvées par la Porte, qui par deux causes paraît voir avec plaisir l'entier épuisement de cette province: l'épuisement total des forces physiques, qui devra nécessairement entraîner l'ancantissement des forces morales; la fausse espérance que des pays totalement ruinés ne pourront exciter ni l'envie, ni le désir de la possession. À cela se joint l'avidité des ministres de la Porte, qui ne peut être satisfaite qu'en permettant au prince tout ce qui lui plaît. Mais il lui plaît d'abattre les privilèges des boyars, afin de n'avoir aucune opposition. Il y parvient par deux voies: en exilant ceux qui osent lui parler du bien public, et ne donnant les grandes charges qu'à ses parents, ou bien à ses favoris les plus intimes. Par là il enrichit ceux-ci, en même temps qu'il éloigne les autres des affaires et les rend les spectateurs paralysés d'un gouvernement arbitraire, et, pour qu'ils aient sans cesse sous les yeux un exemple de son pouvoir, M. de Nintshulesko 2) est encore toujours en exil. Le prince, en donnant la vestiarié à son frère, vient donc de se rendre le maître absolu de la Valachie, et tous ceux qui ont quelque pitié avec le pauvre peuple déplorent ce choix. Du reste, Mihalaki Ghika, quoique le plus estimable entre tous les Ghika de Bukureste, n'a nullement les talents que cette charge importante exige; mais, par sa nomination, le prince, son frère, atteignit un triple but: l'assurance de n'avoir à craindre aucune contradiction de la part du vestiar, le plaisir de faire passer les revenus de cette charge dans les mains d'un membre de sa famille; mais, principalement, parce qu'il peut par là faire gérer le tout par son favori, le kloutshar Dresna, qui dirige ses finances. Le vestiar Romaniti, un homme astucieux, dirige la partie politique assez mal, en tant qu'on sait. Le sieur Voïko, qu'on voyait autrefois derrière

1) Ca și la n° LVII (p. 52), oara de sus e cea turcească, ce se socoate de la rășăritul soarelui, în fe-
lul acesta de a măsura ziua, se presupune că ea e tot-de-a-una de 12 ceasuri, V. Tott, *Mémoires sur les*
Turcs et les Tartares, I, Maestricht 1785, 182.

2) V. pp. 282-3. Din greșală s'a pus în resumatul raportului sosirea acestui boier la București.

la voiture du ci-devant bano Ghika ¹⁾, distribue les charges et les ispravnicats et presque tous les emplois qui, d'après la constitution du pays, devraient être donnés par les grands fonctionnaires; et reçut naguère le kaftan de Grand-Klutshar. Il est amusant, si à Bukarest même on ose nous dire que les charges ne sont plus vénales. Le kloutshar Kyriako, logothète du Divan, porte les sentences au nom du prince, et mesure la justice à l'aune de son intérêt. Le département des causes étrangères est supérieurement composé. Outre le président (*Logothète-maré dé strain*), il doit y avoir deux juges-asseesseurs. Tant par économie, que pour rendre le président arbitre absolu de toutes les affaires, il n'y en a qu'un, M. le kloutshar Stéphanesko. Par là, le président Nestor (qui est bien loin de mériter ce beau nom) fait tout ce qu'il veut, et non ce qu'il devrait, et cet homme, aussi ignorant que présomptueux, commet les injustices les plus criantes, et, sans être capable de rougir, ne juge que d'après son caprice, ou bien d'après ses intérêts particuliers. Sous peu, forcé de soumettre deux procès, la haute légation en aura des preuves incontestables.

Les dettes de la principauté se montaient à 2.600.000 piastres lors de la nomination du bano Grégoire Ghika au voïvodat de la Valachie. Il prit alors l'engagement *d'entretenir à ses frais la moitié des troupes d'occupation*, afin que ces dettes puissent peu à peu se payer, sans aggraver l'État épuisé. Il ne remplit pas cette obligation, qu'il s'était imposée lui-même, mais, sous le spécieux prétexte de payer ces dettes, il mit à la portion congrue la Métropole et les évêchés suffragants, s'empara des revenus des monastères, des écoles publiques et des hôpitaux, et nomma pour métropolitain un *diacre* hypocrite et fanatique, afin d'avoir dans la personne du premier pontife du pays une créature adonnée à ses intérêts particuliers. Il mit sur le peuple des impositions particulières, sous diverses dénominations, le tout sous le même prétexte de payer les dettes arriérées de l'État, et ces dettes, au lieu d'être payées, se sont accrues, de 2.600.000, qu'elles étaient lors de son avènement, à plus de 5.000.000. Il est donc loin d'avoir sacrifié ses revenus particuliers comme boyar, revenus qui sûrement ne montent pas à la somme de 7.500.000 piastres, qu'il fit passer *dans l'étranger*, et je doute même qu'ils suffisent pour le palais qu'il va bâtir au printemps prochain (quoiqu'il ait trouvé le moyen de le bâtir proportionnellement à peu de frais); mais qu'on ne croie pas que ce palais soit un palais princier, qu'après lui occupera son successeur; ce ne sera qu'un palais de sa propriété particulière.

À l'exception de quelques favoris attachés par intérêt particulier à la personne du Voïvode, tout le reste, à commencer des premiers boyars jusqu'aux derniers paysans, tout est mécontent et regrette le gouvernement de ses prédécesseurs

CCCLXXXIII.

Ordin al lui Grigore-Vodă Ghica către starosteale negustorilor din Bu- 1825,
curești, despre galbenii falși. 24 Februar.

Wir, Gregor Ghika, etc. Staroste der Kaufleute! Unsere Hoheit (*Domnia-Mea*) hat in Erfahrung gebracht, dass von den zwölf-Piaster-Stücken viele falsche in Umlauf sind, welcher Umstand jeder Classe der Menschen dieses Landes einen bedeutenden Verlust verursachen kann. Daher befiehlt Unsere Hoheit, dass, gleich nach

1) Devenit Grigore-Vodă Ghica.

dem Empfang dieses unseres fürstlichen Pitacks, ein zu diesem Ende besonders verordneter Telal¹⁾ . . . durch alle Gassen der Stadt publizieren solle «dass ein jeder, der entweder in Bezahlung, oder im Handel dergleichen Ducaten-Münzen erhält, dieselben recht gut untersuchen solle, und, wenn er selbst nicht fähig seyn sollte die guten von den schlechten zu unterscheiden, so soll er die Münzen einem Anderen zeigen, der sie kennet, oder auch sie auf dem Probierstein probieren. Alle jene, welche falsch befunden werden, soll der Empfänger nicht eher dem Geber zurückstellen, bis er sie nicht entzwey geschnitten haben wird, und so soll er sie ihm zurückgeben. Und auf diese Art wird der, der sie zerschnitten hat, von dem Andern, von welchem er sie bekommen hat, unbeschädigt bleiben; doch soll er (der Empfänger) sich hüten, dass er keine gute (12er Ducat (*sic*)) zerschneide, denn sonst wird er dem Andern ihren Werth bezahlen müssen. Damit aber zwischen den Käufern und Verkäufern, welche die zwölf-Piaster-Stücke nehmen, keine Zwistigkeit entstehen möge, so soll — *von nun an* — der Verkäufer der Waaren die obige Probe machen und so handeln, und dann nur soll er dem Käufer die Waaren geben, nachdem dieser alles Gelde in guter Münze gegeben hat.»

Und damit keiner der Inwohner sagen könne, dass er nicht gehört und von diesem Nizam²⁾ . . . nichts wisse, so sollen die Telals, welche dieser Publicazion verordnet werden, verpflichtet (*sic*) seyn, von allen Pfaffen eines jeden Mahala . . . eine Adiverintza . . . zu nehmen, dass dieser Telal den gegenwärtigen Nizam auf jeder Gasse des Mahala publiziert hat, und diese «Adiverintza» soll in die «Starostia» gebracht und daselbst aufbewahrt werden, sowie dieser Nizam. Es soll dir (Staroste der Kaufleute) bekannt seyn, dass dieses auch denen hochlöblichen Consulaten bekannt gemacht worden ist.

(L. S.)

1825, Februar 12
(das ist 24 n. St.).

CCCLXXXIV.

1825, Kreuchely către von Miltitz, despre monedele false și originea lor
27 Februar.

. Le hospodar de la Valachie avait à faire passer à son fils à Constantinople³⁾ une somme assez conséquente, et la lui envoya en pièces de douze piastres. Le jeune prince fit de cette somme un payement assez considérable. Mais bientôt on lui rapporte ses pièces de douze piastres, avec la déclaration qu'elles étaient fausses; en même temps, un ordre de la Porte au hospodar, son père, lui enjoint de faire une exacte perquisition d'où cette fausse monnaie provenait. Après plusieurs recherches faites à Yassy, il se trouva qu'elles venaient de Bukureste et que c'était un commissionnaire du sieur Maïtani, nommé Yordan Saraf, qui les avait mises en circulation, au nombre de 8.000 pièces et plus. Il fut arrêté et interrogé. Le résultat fut que le sieur Maïtani les lui avait remises. Ce Yordan est encore en détention à Yassi. Le prince de Moldavie

1) Crainic, *crieur*. Astăzi telali se mai numesc în Moldova samsarii și negustorii ambulanti evrei, *buccangii*. Cf. Șăineanu, *o. c.*, 105.

2) Ordonanță, V. *ibid.*, 77.

3) Ghica avea ca reprezentant la Constantinopol pe cel mai mare din fiii săi, care fu înnapoiat Domnului, în 1827, în urma unei afaceri amoroase. V. *A. P.*, II, locurile arătate în tablii. Din ceea ce urmează însă, se vede că aici e vorba, nu de Domnul *Manteniei*, ci de al *Moldovei*, reprezentat pe lângă Poartă și el de fiul său mai mare, Neculachi, care, la data raportului nostru, se căsătorise abia cu o domnișoară Maria Ghica. *Id.*, 708—9 și aiurea.

envoya un boyar, le sieur Prunko, à celui de la Valachie, pour le prier d'entendre le sieur Maïtani. Prunko fut fort bien reçu et cajolé à la Cour, par les frères et les partisans du prince. Le public, qui ignorait et ignore encore les raisons de sa présence, est assez surpris de ces prévenances vis-à-vis d'un homme obscur. Le sieur Maïtani fut entendu, et déclara avoir reçu cet argent des Begliktshis, qui font le commerce des moutons de Valachie à Constantinople. Les Begliktshis nièrent le fait. Le sieur Maïtani fut interrogé pour la seconde fois, et, ne sachant que répliquer à la négation des Begliktshis, se contenta d'assurer qu'il les avait données comme il les avait reçues, et l'affaire en resta là jusqu'à ce moment. Jusqu'ici ces circonstances sont totalement inconnues au public. Cependant, le prince paraît très inquiet et multiplie les conférences avec un certain fonctionnaire 1).

En outre, on m'a assuré que c'était relativement à cette affaire, que, jeudi dernier, 24 du courant, M. l'Agent d'Autriche ait expédié un courrier à Constantinople. C'est après ces événements que le prince donna l'ordonnance accluse sous B, en date du 12, v. st., et communiquée, [à] la même date, aux divers consulats, reçue à celui de Prusse le 13/25. On prétend que le total des fausses pièces de cinq (*sic*) piastres, répandues dans les deux principautés, se monte à soixante et cinq mille. Les attachés au prince prétendent que ces fausses monnaies viennent toutes de la Morée. Les défenseurs des Grecs disent, au contraire, que les pièces de la Morée 2) sont de même valeur intrinsèque que les véritables pièces ottomanes. À cela, les adversaires de la Cour ajoutent: «Si les pièces *fausses* venaient véritablement de la Grèce, elles auraient dû être répandues à Constantinople, voisine de la Grèce, plutôt qu'une somme considérable y ait pu être envoyée de la Moldavie!» «Depuis longtemps», disent les mêmes, «on sait que le prince, à l'aide de certaines personnes, a su convertir les ducats qui circulaient en Valachie en pièces de douze piastres, et c'est ce commerce qui fit disparaître totalement les ducats de la principauté (cela s'accorde avec mon très-humble rapport n° 42 du 12 juillet 1824) 3). Et, s'il n'en était ainsi, pourquoi n'aurait-on pas *forcé* le sieur Maïtani à déclarer, à prouver d'où il a reçu les sommes considérables qu'il mit en circulation?

CCCLXXXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre certele Domnului cu boierii pentru 1825, plata datoriilor nouă ale principatului, legăturile lui cu Hakenau și întreține. 27 Februar. rea de spioni.

. La mésintelligence entre le Voïvode et la majorité des boyars paraît s'augmenter d'un moment à l'autre. Après qu'on eût trouvé les moyens d'acquitter les cinq millions et plus, auxquels s'étaient accrues les dettes de l'État sous le règne de Grégoire Ghika, voilà que, dans une assemblée des boyars à la Métropole, le métropolitain, au nom du prince, proposa aux boyars de payer le *vinariț* (contribution sur les vignes et vins), pour satisfaire au paiement de deux millions de *nouvelles dettes!!!* Cette proposition, directement opposée aux droits et prérogatives des boyars, prérogatives qui furent respectées jusqu'ici par tous les princes, et même par la Porte, cette

1) Supt acest nume e însemnat și aiurea von Hakenau, consulul Austriei în București, cu care Kreuchely stătea în rele relații.

2) Baniți turești falsificați de răsculați greci.

3) V. acest raport (din 27 Iulie), care cuprinde probabil o urtă calomnie, pe pp. 284—6.

proposition, dis-je, fut généralement rejetée; et les partisans du prince, parmi lesquels se distinguait le vestiar Romaniti, durent entendre des propos si peu flatteurs pour eux que pour leur maître; moins que tous les autres fut ménagée Son Éminence le métropolitite, qui devrait être le gardien et défenseur des privilèges de ce voïvodat monarchique aristocratique de son origine, du temps de son indépendance, comme aussi depuis sa dépendance de l'empire ottoman; jusqu'à ce jour, rien ne fut changé à l'égard des privilèges. Aussi la proposition ne passa-t-elle pas. Le prince fut outré de se voir frustré de deux millions, qu'il croyait faire rentrer d'une façon si nouvelle qu'immanquable, à ce qu'il croyait. Pour mardi prochain, 1er mars (17 février), une nouvelle assemblée doit avoir lieu. Le prince veut qu'alors absolument l'anaphora passe, car absolument les boyars doivent être soumis à la contribution du *vinarit*, pour payer les deux millions de nouvelles dettes, et le veut d'autant plus, qu'ils n'ont pas voulu consentir à l'abolition de la *klaka*, c'est-à-dire à l'abolition de leurs revenus fonciers. En dépit de cette bonne volonté du prince, Son Altesse ne réussira que difficilement, *malgré la terreur de l'exil, qui jusqu'à présent sut imposer le silence* et opérer la soumission. Les revenus du pays se divisent en deux parties: . . . la partie destinée aux dépenses de l'État, les autres à l'entretien de la maison du prince. Si la partie destinée aux besoins du pays surpasse la dépense, le surplus appartient au prince; si les dépenses, au contraire, surpassent les revenus, le déficit reste à la charge de l'État. C'est par cette dernière raison que la Constitution veut expressément que la recette et dépense soit soumise à la *(sic)* contrôle des boyars, et, par toutes ces raisons réunies, la vistiarie avait jusqu'ici son caissier particulier, pour la caisse publique, et le Voïvode son caissier particulier, pour la caisse de la liste civile. Le prince Grégoire Ghika, afin de disposer à son gré des deux caisses, réunit ces deux charges dans la personne du sieur kloutshar Dresna, son favori, son confident, son *saraf* et tout ce qu'on voudra; ce qui, depuis le commencement de cette disposition, indignait tout ce qui n'était pas du parti du prince; *mais cette fatale terreur de l'exil imposait le silence*. Cette terreur pourtant n'imposera pas le silence à la session du 1er mars (17 février), car je sais positivement que: 1°. On protestera formellement contre le paiement du *vinarit* de la part des boyars, qui, sans que la Constitution ne soit bouleversée, ne peuvent être soumis à cette contribution. On y dira: 2°, que les États ne se sentent nullement disposés au paiement aveugle des dettes faites par le sieur Dresna; ce dernier doit être astreint de soumettre les comptes à la *(sic)* contrôle des boyars; que, si les deux millions ont été employés à des dépenses utiles et à la fois nécessaires, les boyars aviseront à leur paiement, non pas au moment même, mais à peu près la moitié cette année-ci, et l'autre moitié l'année prochaine, 1826. Si, au contraire, ils trouvent qu'on ait fait des dépenses inutiles, ils prétendent que le sieur Dresna en réponde, n'ayant pas été autorisé préalablement à contracter des dettes, par une anaphora des boyars; 3°, si cependant le Voïvode insistait au paiement non différé, on lui dira que, l'année passée, Son Altesse s'était offerte de contribuer annuellement 800.000 piastres de sa caisse au paiement des dettes de la principauté, mais qu'Elle se plut aussi peu à remplir cette obligation que celle qu'Elle s'imposa à Constantinople, c'est-à-dire d'entretenir à ses dépens la moitié des troupes ottomanes. Que Son Altesse donc se plaise à payer, en conformité de ses promesses, les 800.000 piastres pour l'année 1824, et autres 800.000 piastres pour l'année 1825; sommes qu'Elle s'est imposée Elle-même; ces deux sommes feront celle d'un million six cent mille piastres; quand aux quatre cent mille qui manqueront encore pour compléter les deux millions de nouvelles dettes, les boyars y pourvoiront sans difficulté ultérieure.

Je suis infiniment curieux d'apprendre ce que les commissaires du prince et ses partisans opposeront à tout cela. Je le saurai positivement et, comme cette affaire me paraît assez intéressante, j'aurai l'honneur d'en faire le rapport par le premier courrier, soit ordinaire, soit extraordinaire, qui pourra partir pour Constantinople. Le hano Vakaresko, qui, depuis sa démission de la charge de Grand-Vestiar, n'a plus assisté à aucune délibération publique, assistera, à ce qu'on m'assure, à celle du 1er mars (17 février).

Outre les charges de Grand-Vestiar et de Grand-Camarash, dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon très-humble rapport du 28 janvier, a. c., le prince ne disposa encore que de celle de caminar actuel, charge qu'il prit au gendre du bano Vakaresko, M. Aléko de Bellio 1), pour la donner à son confident, le vestiar titulaire Grégoire Romaniti. C'est bien là une forte infraction au principe strict, qu'il avait établi, de ne donner aucune charge quelconque à un Grec, principe qui jusqu'ici fut observé avec rigueur, même vis-à-vis du caminar Zevkaridès, époux de Mme Sultana de Ghika, nièce du prince. Au reste, déjà on a proposé au bano Vakaresko de reprendre la vestiarié, mais cette proposition fut rejetée par lui. Aussi le dvornik Bellio paraît vouloir se retirer du parti de la Cour, car ce n'est qu'après avoir refusé la charge de Grand-Dvornik actuel, que le prince le contraignit, pour ainsi dire, d'accepter celle de Grand-Camarash, mais, depuis sa nomination, il est malade et, excepté les premiers jours qui suivirent son entrée en fonctions, il ne parut ni à la Cour, ni à l'office de la Camara; aussi on prétend qu'il ait déjà sollicité sa démission 2). La charge de ban de Krayova, à laquelle M. de Kretzulesko a renoncé, uniquement pour ne plus devoir se mêler des affaires, fut ambitionnée par le Grand-Logothète de Balatshano 3), qui dans ce moment-ci est, sans contredit, après Vakaresko et Kretzulesko, le premier boyar du pays et un seigneur qui a beaucoup d'influence sur toutes les affaires. Mais comment le prince pourrait-il donner la première charge de la principauté à un homme du parti de l'opposition? Pour ne pas le heurter tout à fait, on lui offrit la Grande Dvornitshie de la Tzara-dessus, donc la première en rang après le ban de Krayova . . . M. de Balatshano la refusa. Dans une société particulière, il doit pourtant avoir dit qu'il accepterait sous la condition que le prince résèque à cette charge toutes les attributions qui lui appartiennent constitutionnellement . . . Mais le prince ne satisfera sûrement pas à cette prétention, parce qu'il n'est pas de son intérêt d'y satisfaire. Le silence règne relativement à toutes les autres charges, et positivement le prince n'y nommera qu'après que l'affaire du *vinarif*, qu'il veut faire payer aux boyars, ne soit décidée; par l'espérance, il compte de gagner les votes et ne veut accorder les emplois qu'à ceux qui lui auront servi dans cette affaire.

Achmet-Aga, qui observe le prince, ne voit qu'avec déplaisir les liaisons publiquement intimes entre lui et l'Agent d'Autriche. Lorsque dernièrement le prince et M. de Hakenau se rendirent à St-Pantélimon, sous prétexte d'une chasse, et qu'on fit à Ahmet-Aga le rapport qu'ils avaient laissé chasser leurs gens et qu'eux-mêmes étaient restés toute la journée à Pantélimon et s'étaient enfermés seuls pendant trois heures de temps, il en témoigna, par cette méfiance naturelle aux Turcs, beaucoup de mécontentement. Le nouveau Divan-Effendi, que je ne connais pas encore personnellement, s'est brouillé de même avec l'hospodar, et *l'on prétend* qu'il ait déjà demandé son rappel.

La faiblesse de ce gouvernement et la terreur qui le domine se manifestent par les espions qu'il entretient *partout*, mais principalement dans toutes les maisons de quelque considération, pour savoir ce qui s'y passe et ce qu'on y parle, et, s'il ne peut précisément avoir un espion dans la maison même, au moins en a-t-il au dehors, pour savoir au moins avec qui l'on est ou paraît être en relation. Je pourrais même, s'il le fallait, nommer de ces maisons et les individus qui y vivent, soldés par le gouvernement. Aussi le consulat de Prusse, malgré sa modestie, n'est pas exempt de cet honneur. Je connais de même l'individu chargé de surveiller la maison du sieur Baltaratzo 4), pour savoir qui entre et sort de chez lui. Favori du Grand-Visir actuel et du valisi actuel de Silistrie 5), sa personne, chétive autrefois, est naturellement devenue conséquente pour le moment.

1) V. pp. 213-5.

2) Belu fu exilat în Octombrie (inedit).

3) Constantin.

4) Asupra Baltăreșului v. n^o CCXIV, p. 187 și n. c. După un izvor inedit, se cădea ca sigur, în Noiembrie 1824, că acest negustor fusese numit Domn!

5) Cf. p. 301, nota 3.

Je crois devoir terminer ce rapport par la remarque qu'ici on se dit assez publiquement que le prince même est le principal créancier de la principauté, sous le nom toutefois du sieur Maïtani.

CCCLXXXVI.

1825, Kreuchely către von Miltitz, despre niște pamflete contra Domnului
13 Mart. și oamenilor săi.

. . . . Je m'empresse de profiter encore de ce courrier pour avoir l'honneur de porter à la connaissance de la haute légation un événement tout à fait semblable à celui qui précéda, en 1821, la révolution, qui alors était sur le point d'éclater, et dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon très-humble rapport n° 5, du 18 janvier 1821 ¹⁾. Voici le fait. Ce matin, les boyars étant encore à l'église, un *slugitor* du district Vlaska se présente à la maison de M. le bano de Kretzulesko, bano actuel de Krayova, et qui demeure vis-à-vis de la Cour du prince. Il demande à parler à ce seigneur, ayant un paquet de lettres à lui remettre. Il était à l'église, et le porteur donna le paquet au vataf (*Haus Hofmeister*), assurant qu'il viendrait le lendemain prendre la réponse. Le bano revint de l'église, ouvre le paquet et trouve une quantité de lettres cachetées en noir, avec une à lui, contenant la prière de les faire remettre à leur adresse. Il y en eut pour le prince, son fils, le Grand-Postelnik actuel, les frères du prince, et les principaux boyars; leur nombre était de 21 ou 22. Le vieux bano les envoya à leur destination. La majeure partie en fut distribuée à la Cour même, où, comme ordinairement les dimanches, presque tous les boyars furent rassemblés. Le contenu de ces lettres était des invectives sanglantes et de fortes menaces contre le prince, ses créatures et principalement contre l'Agent d'Autriche, M. de Hakenau, qui, par les mains d'un autre individu, avait au même moment reçu une pareille missive, missive assez forte pour l'engager à se rendre aussitôt à la Cour.

Voilà tout ce que, pour ce premier moment, je puis dire de cette affaire, qui, par les suites fâcheuses, et même incalculables encore, qu'elle pourrait avoir, me paraît être digne de la plus haute attention

CCCLXXXVII.

1825, Kreuchely către von Miltitz, despre răspingerea de către boieri a ce-
13 Mart. rerei făcută de Ghica de a plăti și ei vinăritul.

. . . . C'est avec satisfaction qu'en suite de mon très-humble rapport du 28 février ²⁾ . . . , je puis avoir l'honneur [de] référer que, le 1er de ce mois, la deuxième assemblée des boyars, relativement aux dettes de la principauté et au *vinărit*, que le

1) V, n° CCXXVI, p. 97.

2) Greșală pentru 27? V. pp. 315-8.

prince voulait faire payer aux boyars, eut lieu à la Cour. Les débats furent vifs. On avait déjà préparé d'avance l'anaphora, qui devait faire payer ce *vinarit* aux boyars et décréter le paiement des nouveaux deux millions de dettes; elle était déjà signée par le parti de la Cour et le métropolite, lorsqu'on la présenta; mais le parti de la Cour fut le plus faible, et l'on reprocha, très respectueusement, au métropolite, sa condescendance répréhensible envers le gouvernement, qui le faisait agir encontre des droits et privilèges du pays; on fit entendre à Son Éminence qu'elle devait en être le défenseur, ou bien ne se mêler que des affaires spirituelles. Il doit avoir répondu: «J'ai signé, parce que Son Altesse le duc (*sic*) l'a ordonné ainsi (*P'am iskalit. find koe Maria Sa Voda asha aon poruntshit!*)»

Le 8, se tint la troisième assemblée: elle fut encore plus mortifiante pour le prince, que les deux premières. On y dit que, sous les rebelles, sous l'occupation d'une armée ottomane de plus de 14.000 hommes, dans un temps où tous les revenus de l'État étaient considérablement déçus et qu'encore on n'avait pu percevoir ce qui, après cette déchéance, aurait dû être perçu, les dettes de l'État, jusqu'à l'avènement au trône du Voïvode Grégoire Ghika, ne s'étaient montées qu'à deux millions *et tant*. Après son avènement, non seulement il n'y eut plus de malheurs extraordinaires, ni d'extorquations (*sic*) révolutionnaires, mais aussi les troupes d'occupation s'étaient diminuées de 14.000 à 2.000. Les États étaient donc d'autant plus en droit d'espérer que les dettes que le prince *patriote* avait trouvées, se payeraient peu à peu, vu qu'outre que, les revenus ayant remonté à leur ancien taux à peu près (*sic*), Son Altesse avait encore perçu des arrérages considérables, depuis la mort du prince Alexandre Soutzo jusqu'au moment de son avènement au trône. Au contraire de cela, les dettes se sont accrues jusqu'au delà de cinq millions. Les États, à la vérité, ont souscrit au paiement de ces cinq millions et tant (sans examen de leur légitimité, vu que *la terreur de l'exil* les fit souscrire au paiement, car ils avaient l'exemple de MM. de Nintshulesko, Philippesko et Kokoresko et, grâce à la vindication du prince, ont encore celui de M. de Nintshulesko), et les boyars vélitshs ont trouvé le moyen de les payer, en partie par les revenus ecclésiastiques, en partie par la hausse de divers droits, en partie aussi par les *ajoutorintza* (secours, *Beyhilfe*) des *sokotelniks* et *poslushniks* (il est connu déjà à la haute légation que ces *ajoutorintza*, en conformité de l'anaphora des boyars mêmes, tombèrent à la charge des boyars, vu que les sommes que ces *sokotelniks* et *poslushniks* durent payer à la caisse du gouvernement, furent dévolues de leurs obligations à remplir vis-à-vis de leurs seigneurs), que les boyars ne pouvaient concevoir comment plus de trois millions de nouvelles dettes aient pu accroître les anciennes; mais encore moins conçoivent-ils comment ces dettes (qu'ils nomment: dettes du sieur Dresna), aient pu être contractées sans l'assentiment préalable des États. Il s'ensuit de là que les États ne peuvent pourvoir au payement de ce nouvel accroissement des charges pesantes qui accablent le pays, sans que les comptes ne leur aient été soumis et qu'ils aient reconnu la nécessité d'aggraver (*sic*) la caisse publique d'une telle somme. Quant aux arrérages de tant de mille piastres, qui restent encore à payer des cinq millions et tant, dont le paiement fut déjà souscrit par les boyars vélitshs, on autorisait le gouvernement, pour cette année-ci (1825) encore, de prélever le *vinarit*, etc., au même taux que les vélitshs ont souscrit pour l'extinction des dettes publiques, et que l'excédant qui devra en résulter (et qui sera à peu près 300.000 piastres et plus) en soit remis à la caisse privée du prince, pour en disposer à son gré. Mais, relativement aux trois millions de nouvelles dettes, si même leur légitimité pourrait être prouvée par un contrôle rigoureux, il ne pourra être question cette année-ci de leur liquidation, vu que ce serait extorquer la dernière goutte du peu de sang qui reste encore aux boyars et au peuple valaque. À cela, le bano Vakaresko ajouta: «Les empires les plus puissants de l'Europe prennent un terme plus ou moins prolongé pour le paiement des dettes que les malheurs publics ont fait accroître; comment peut-on prétendre que la malheureuse Valachie, dont la moelle même ne resta intacte, paye instantanément des dettes, dont elle ne connaît

point l'origine, encore moins la nécessité qui aurait pu les faire contracter. Sitôt que leur légitimité aura été reconnue, nous aviserons, mais seulement l'année prochaine (1826), à leur paiement; cette année-ci, les mauvaises circonstances ne permettent [pas] d'y songer!» Les États ajoutèrent encore qu'ils ne pourront dans aucun cas entrer en discussion sur le paiement de ces nouvelles dettes, avant qu'on ne les ait suffisamment légitimées, et qu'en attendant, ils ne peuvent les considérer qu'en qualité de dettes particulières, contractées par le sieur Dresna.

Cette session se termina donc aussi sans satisfaire aux vœux du prince; ni relativement au *vinarit*, qu'il voulait faire payer aux boyars, ni relativement au paiement instantané des nouveaux trois millions et tant; «paiement qu'il ne presse tant,» disent les boyars, «que pour pouvoir contracter plus commodément de nouvelles dettes, trouvant très profitable de faire dette sur dette et de les faire payer par le pauvre pays.»

Une quatrième et dernière session, tenue le 9, à l'Hôtel du bano Vakaresko, et à laquelle n'assistèrent que le métropolitain, le bano Vakaresko, le Grand-Logothète Balatshano, le dvornik George Golesko et quelques autres des premiers boyars, ne servit qu'à confirmer les résolutions prises le 8 mars (24 février).

Le prince donc devra faire donner les comptes des dépenses qui ont pu occasionner ces trois millions de nouvelles dettes. Mais, en examinant ces dettes nouvelles, on reviendra sur les anciennes, desquelles les boyars ont assigné le paiement (par terreur de l'exil), sans contrôler la légitimité et l'authenticité des dépenses faites par le gouvernement. Il est décidé que le contrôle des nouvelles dettes sera un peu rigide, peut-être aussi celui des anciennes, et qu'on déclarera dettes du sieur Dresna toutes celles qui ne seront pas reconnues; dettes du sieur Dresna, en sa double et illégale qualité de caissier de la vestiarie et, en même temps, caissier de la liste civile du prince. Il naîtra de là encore bien des discussions, que j'espère pouvoir suivre avec la même exactitude que jusqu'à ce moment. Les principaux créanciers sont: le sieur Philippe Linchoux, comme entrepreneur des postes, etc.; le sieur Dresna, confident et administrateur particulier des deniers du prince (il réunit donc en sa personne trois qualités financières: caissier de la vestiarie, caissier de la liste civile et caissier particulier, ce qu'il fut encore du temps que le prince n'était que boyar), et enfin le sieur Maytani. Ce sieur Maytani, qui autrefois n'était qu'un commis du sieur Sakélario ¹⁾, est appelé à la Cour aussi souvent que la caisse est supposée avoir besoin de deniers, et en fait l'avance. Mais on prétend que ces avances réellement se font par celui même qui en prétexte le besoin et que le sieur Maytani ne fait que prêter son nom; et cela est très probable.

Les dettes du pays, tant payées que non payées encore, se montent ainsi à près de neuf millions et, si ces dettes [sont] jointes à tous les revenus légaux et ceux qu'il sut se créer, Grégoire Ghika, depuis sa nomination à la principauté, perçut au delà de trente millions, *non compris les revenus secrets*, qui ne se laissent pas calculer.

La noblesse et le peuple regrettent unanimement le prince Karatja. Le prince Karatja! Regrets, à la possibilité desquels personne n'aurait pu croire autrefois ²⁾!

¹⁾ Gheorghe Sachelarie, banchier grec et baron autrichien. Fusese numit consul prusian în principate înaintea lui Ioan Marco, dar nu ocupă acest post de cât vreo șese luni, în 1816-17 (Hurmuzaki, *Sufl.* I⁴, 312-3). Căpătă însă consulatul după Kreuchely, V. mai departe. — Meitani era de loc din Adrianopol, fusese băiat de prăvălie de la 1819 la 1820, și la 1823 deschide însuși o dughiană mică. Ajunge apoi baron al imperiului, în 1825.

²⁾ Cf. n° LXXVIII, p. 64.

CCCLXXXVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre panflete, cedarea Domnului față 1825,
cu boierii și zăbava numirei în marile funcții. 27 Mart.

Le prince, trop intéressé à ne pas laisser entre les mains de qui que ce soit les lettres distribuées le 13 du courant¹⁾, les retira toutes des boyars qui en avaient reçu, sous prétexte d'en prendre copie, mais sans restituer les originaux, et finit même par la menace d'exiler tous ceux qui ne lui remettraient pas celles qu'on leur avait adressées, et la terreur de l'exil, qui fit déjà tant de miracles, les engagea tous à les remettre aux mains mêmes du prince. Voilà la raison qui me mit dans l'impossibilité de recevoir quelques copies. Néanmoins, j'ai la connaissance du contenu en général, et aussi de quelques faits particuliers.

M. l'Agent, comme j'eus l'honneur de le dire dans mon très humble rapport du 13 du courant, n° 11, reçut pareillement une lettre; à la sienne était jointe la copie de la lettre au prince. Ne jugeant pas nécessaire de communiquer au hospodar le contenu de sa lettre, M. l'Agent se contenta de dire qu'on l'avait simplement prié de remettre cette lettre à Son Altesse. Mais Son Altesse lui répliqua: «Gardez-la, car j'en connais le contenu, et aussi le contenu de la vôtre, car j'en ai la copie.» On reproche au prince de piller le pays, de concert avec M. l'Agent; à M. l'Agent, de guider, d'exciter même le prince aux spoliations, afin d'y participer. On menace le prince, ses créatures et l'Agent, dans des termes plus que rudes. Au postelnik Philippe Linchoux on dit que, devant être regardé comme le premier moteur des malheurs que Grégoire Ghika répandit et répand sans cesse sur leur patrie, il sera le premier qu'on pendra. Outre le contenu général de toutes ces lettres, celle de chaque boyar contient une observation particulière à lui. Au dvornik Mihaïtza de Philippesko on dit, entre autres: «Lorsque vous étiez en exil, on vous respectait, car on voyait en vous le martyr du patriotisme, mais, lorsqu'à votre retour vous avez accepté la charge de dvornik de politi, malgré vos cris et vos protestations à la Chambre des vélitshs, nous ne devons plus voir en vous que l'homme faible, chancelant entre les devoirs du patriote et le parti oppressif de la Cour et d'un prince, qui, loin de s'appliquer à guérir les plaies profondes de la révolution, ne s'est montré que sous l'aspect d'une vraie sangsue, d'un loup insatiable, qui, sans considération à la misère publique et sans pitié pour sa malheureuse patrie, ronge la chair jusqu'aux os, dont il s'acharne encore à sucer la moelle.» Au Grand-Logothète Balatshano on reproche qu'après s'être montré patriote, dans le parti de l'opposition, il semblait s'attacher maintenant au parti du prince, afin de devenir ban de Krayova, espérant par là s'ouvrir la route de la principauté. Aux boyars, en général, on conseille de faire partir leurs familles, c'est-à-dire leurs femmes et enfants, pour la campagne, pour n'être pas spectateurs, inutilement exposés, des horreurs d'un soulèvement, qui devra s'ensuivre incesamment, si l'on continuait des extorquations (*sic*) que jamais, même dans des temps infiniment plus prospères, les princes grecs n'ont osé se permettre. On conseille aux boyars de se retirer eux-mêmes à la campagne, pour ne pas être confondus avec les victimes désignées et tomber sous le glaive de la vengeance, au moment critique de l'explosion. On continue: «Ce n'est plus Ypsilanti, avec une poignée de Grecs; ce ne sont plus les Arnauts, qui n'avaient d'autres motifs que le pillage; ce n'est plus le slutshar Théodore, avec ses pandours, qui eux-mêmes ne savaient ce qu'ils voulaient; c'est la Valachie au désespoir qui parle, prête à mourir plutôt par les armes, que par la misère, augmentée de jour en jour par l'avarice d'un tyran, de ses satellites et de cet infâme N. N., moteur et instrument principal de tous nos malheurs. Nous n'avons ni pistolets, ni yatagans, ni

1) V. n° CCCLXXXVI, p. 318.

sabres, ni fusils, mais nous avons des *tschomaks* (massues); nous sommes au nombre de plus de sept mille, conjurés pour délivrer la patrie de ses oppresseurs, et, lorsque nous nous présenterons, la masse de la population se réunira à nous, pour se délivrer enfin de ces vautours cruels, qui déchirent vos entrailles, etc. etc. etc.» À M. de Hakenau on dit, entre autres: «Vous croyez jouer le rôle de Pini! Et quelle différence entre vous et lui! S'il sut accumuler des trésors, par une influence bien conduite, sur l'esprit de Karatja et de Soutzo, il sut, d'un autre côté, défendre les privilèges des boyars, les droits des contribuables, c'est-à-dire les droits du pays, contre une entière spoliation! Et vous, vampire! qu'avez-vous fait? Que faites-vous? Vous étudiez jour et nuit aux (*sic*) moyens de piller de plus en plus, dans la certitude de participer au pillage et dans l'espoir de quitter ce malheureux pays, quand il n'y aura plus rien à piller! Mais tremblez! Encore êtes-vous en deçà des frontières, encore n'avez-vous pas échappé à la vengeance publique! etc. etc.» Achmet-Aga reçut aussi une lettre, dans laquelle on lui expose les spoliations du prince, la nécessité de s'y opposer par la force, s'il n'y avait plus d'autres moyens de les faire cesser; faisant cependant des protestations de respect, de fidélité et de dévouement envers la Sublime Porte.

On sent que le prince, [aus]si bien que M. de Hakenau, mirent tout en mouvement pour découvrir les auteurs de ces libelles, mais, malheureusement, jusqu'aujourd'hui sans le moindre succès; les libellistes avaient trop bien pris leurs mesures. On prétend que toutes ces différentes lettres soient écrites dans un style très correct, et même assez éloquent. Cet événement fit ici une très forte sensation et ne servit pas à rassurer le Voïvode, craintif de son naturel, malgré les efforts qu'il faisait à vouloir paraître (à) mépriser le tout. On remarqua que, pendant plusieurs jours, les communications entre lui et l'Agent d'Autriche furent plus fréquentes encore qu'à l'ordinaire.

Ces lettres ne laissèrent pas de produire un effet favorable pour le pays, car, cédant aux pressantes sollicitations de son frère, le prince consentit à faire soumettre aux boyars les comptes des *trois millions et tant* de nouvelles dettes. Son Altesse dut être très peu satisfaite du résultat, car *ces trois millions et plus furent réduits à un million!* Maintenant on s'occupe des moyens à pourvoir au paiement de ce million, sans que jusqu'aujourd'hui on ait pu s'accorder. Toutes ces délibérations eurent lieu à huis clos, ce qui fait que je n'en connais pas encore les détails, car, ayant un cheval malade, il me fut impossible de sortir ces jours-ci, et ne pus donc me rencontrer avec les personnes qui seules peuvent m'en instruire.

Le prince suspend encore toujours la nomination des grandes charges. Un de ses frères, Constantin, qui, ces jours derniers, revint de Russie, dont il quitta le service, doit être nommé Grand-Spadar ¹⁾.

CCCLXXXIX.

1825, Kreuchely către von Miltitz, despre numirea de boierî noi, risipa ce se
13 Maiu. face cu cutia milelor și prădarea mănăstirei Căldărușani.

Le prince de la Valachie enfin procéda à la nomination de la majeure partie des grandes charges de la principauté. Le 2 mai (20 avril) il remplit les vœux ambitieux de M. de Balatshanio, en le nommant ban de Krayova, à la place du bano Kretzulesco, qui depuis deux années ne voulait plus assister ni au Divan, ni aux

¹⁾ Generalul Constantin Ghica murise (v. p. 212, 267, n^o CCXLVI; Aricescu, I, 335), însă Banul Dimitrie Ghica avuse din a treia căsătorie încă un fiu numit Constantin, care ocupă în adevăr funcția de Mare-Spatar și joacă un rol în Muntenia (Rizo-Rangabé, o. c., 49; Xenopol, VI, 45).

séances des vélitshs, parce que, disait-il, «on y traitait les affaires contrairement aux lois et usages du pays.» Cette nomination de M. de Balatshano au banat rappelle le reproche qu'on lui fit dans le libelle répandu le 13 mars, reproche dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon rapport n° 12 ¹⁾, soumis à la haute légation en date du 27 mars, a. c. M. de Gimpiniano ²⁾, qui avait été kaïmakam de Krayova avant M. de Raletto, neveu du hospodar, fut nommé spadar, à la place de M. Grégoire de Philippesko, qui avait occupé cette charge plus de deux ans. C'est un homme charmant ce M. de Philippesko, mais malheureusement on l'accuse de connivence vis-à-vis des brigands, ce que je ne crois pas, ainsi que vis-à-vis des femmes publiques, ce que je crois; outre qu'on veut encore qu'il s'ait l'espion du prince parmi les classes supérieures. M. Michel de Kornesko, autre neveu du prince, passa de la charge d'aga, qu'il venait d'occuper une année, à celle de logothète du département des causes étrangères, à la place du logothète Nestor, qui, par malheur pour les parties litigantes, avait *joué* de ce poste depuis l'avènement du prince et qu'il ne quitta que pour être Grand-Logothète de la Tzara-de-shos, à la place de M. Fotaki de Draganesko. En remplacement de M. de Kornesko, fut nommé aga M. le postelnik Philippe Linchoux; nous ignorons encore si ce dernier remplira mieux ce poste que son prédécesseur. M. Théodore de Vakaresko (dit *fortune*, *id est* tempête) fut nommé Grand-Dvornik de la Tzara-de-shos, à la place de M. Bouzat ³⁾ de Philippesko, mort; ce dernier était père de M. Mihaïcza de Philippesko, neveu du prince par sa femme; aga lors de son exil, dvornik de politi, lors de son rappel de cette charge, il ⁴⁾ vient de passer à celle de hatman du Divan, à la place de M. Stéphanika de Balatshano, fils du nouveau bano, et, à la place de M. Mihaïcza de Philippesko, fut nommé M. Aléko de Kretzulesko dvornik de politi, charge qu'il avait déjà occupée sous le règne du Voïvode actuel. M. l'aga Mathinko de Kantakuzéno fut nommé ispravnik du district d'Ilfovo, résidence Bukureste, en place de M. Grégoire de Grétestiano ⁵⁾. M. de Kantakuzéno, seigneur d'une fortune plus que médiocre, était prêt à refuser cette charge, comme étant trop peu considérable. Mais son beau-père, M. de Balatshano, craignant que ce refus n'indisposât le prince et que par là il pourrait échouer lui-même au banat, dont il n'était pas encore revêtu, le pressa et détermina enfin d'accepter. M. Costaki de Raletto, neveu du prince, qui d'ispravnik d'Ilfov, il y a deux ans, fut depuis inspecteur des énormes magasins de foin, orge et bois de chauffage, ce qui fut pour lui d'un très grand rapport, vient d'être nommé ispravnik de strain (*strain*, valaque: étrangers, c'est-à-dire immigrés faits rayas; la contribution qu'ils payent ne passe pas à la caisse de la vestiarie, mais immédiatement à celle du prince, faisant partie de sa liste civile). M. Pana Kostesko, qui avait été vigil-dvornik ⁶⁾ de la *koutia*, fut fait logothète *dé obit-sheï*, à la place de M. Grégoire de Folkoyano. Cette *koutia* (caisse, *id est* des pauvres . . .) fut privée de son chef et est administrée par la vestiarie. La majeure partie des pensions, *surtout les petites*, furent [re]tranchées, et ce n'est qu'à certaines grandes fêtes que le métropolitain assigne quelques aumônes, et le hospodar donne de cette *koutia* des pensions, assez considérables, dit-on, à quelques individus favorisés. Le reste, c'est-à-dire ce qu'on ne partage pas de cette manière, est employé à *l'amortissement de la fameuse dette publique*. Lors de l'institution de cette caisse, en 1775, par le prince Alexandre Ypsilandi et sa perfection par le prince Alexandre Morussi, en 1793, ni ces deux Voïvodes, ni les boyars, ni le public n'auraient cru alors qu'en 1824 et 1825, un prince Ghika saurait éluder, changer même totalement le but de cette pieuse institution. Pour ne pas fatiguer la haute légation par des détails trop minutieux et peu intéressants, je crois devoir passer sous silence les autres charges moins importantes et ispravnicats, et

1) V. p. 321.

2) Constantin Câmpineanu, caimacam până la 1824 (v. p. 275).

3) *Buzatul*, cu adevăratul său nume: Iordachi (?) (Aricescu, I, 183).

4) Adecă Mihăiță Filipescu, Fnsese întâiu clucer (Aricescu, I, 334).

5) Grădișteanu.

6) Vornic locojitor (vechil).

me borner à celles ci-dessus, qui prouvent suffisamment que le prince fait passer ses parents et favoris d'un emploi à l'autre, en excluant ceux que la révolution a le plus ruinés, et principalement ceux qui n'ont quitté leur patrie, ni durant l'insurrection, ni durant l'occupation ottomane. L'explication des charges, que j'eus l'honneur de soumettre à la haute légation ¹⁾, démontre que la nomination des charges inférieures appartient constitutionnellement aux grands fonctionnaires. Mais le prince-régnant, qui, non content d'être Voïvode, se fit aussi bano, kaïmakam, Grand-Dvornik, Grand-Logothète, spadar, vestiar, etc., etc., c'est-à-dire qui accapara et réunit dans sa personne toutes les prérogatives des grandes charges, dispose aussi des charges inférieures, d'après son intérêt ou d'après les vœux de ses créatures. Lorsqu'il plaira au prince de nommer aux autres grandes charges du pays, j'aurai l'honneur d'en faire le rapport. Depuis mon très-humble rapport du 28 avril ²⁾, tout est tranquille à la Cour, et les libellistes même se taisent. Mais une vingtaine d'Arnautes de la Cour, Albanais et Serviens de nation, attachés au Deli-Pachi et au Touffectshi-Pachi ³⁾ du prince, ont quitté ces chefs de la garde du prince et se sont faits brigands. Leur coup d'essai fut de mettre le monastère de Kaltéroshane à une contribution de 10.000 piastres, et de là ils se portèrent à celui de Marshinéni. Tous ces monastères sont ceints de murailles et flanqués de tours, à la manière des châteaux du moyen âge; des portes solides, communément couvertes de fer, en bouchent l'entrée. Les brigands ne jugèrent pas à propos de (le) prendre d'assaut le monastère, l'un des plus considérables du pays, et employèrent la ruse. Quelques-uns, feignant de venir avec la poste, demandèrent l'entrée pour un boyar. L'archimandrite refusa d'ouvrir la nuit. «Comment?» dit l'un, «je suis boumbachir du prince, je conduis ici par son ordre un boyar *souryouu* ⁴⁾ (exilé), et vous me refusez l'entrée?» L'igumen, n'osant plus refuser l'entrée à un employé du prince, fit ouvrir, et, avec la soi-disante poste, entra la foule des brigands aux aguets, qui, après avoir cruellement maltraité l'igumen et les moines, pour leur arracher tout l'argent comptant, et après avoir pillé toute l'argenterie du monastère, se retirèrent vers les montagnes. Il ne sera pas facile au gouvernement de les dompter et, s'il lui venait en tête d'envoyer contre eux d'autres Arnautes, il serait à craindre que ces derniers ne se rangeassent du côté des brigands. On donne pour cause de leur désertation que leur solde ne leur ait pas été payée depuis plusieurs mois. Il ne manque dans ce moment à ces gens qu'une tête déterminée, jouissant de quelque considération, pour former une bande assez redoutable pour mettre toute la Valachie et même la Moldavie en terreur et contribution et donner à la Porte même une nouvelle alarme: que font donc ici les Turcs? Pour simples beschlis, ils sont trop nombreux et à la tranquillité publique, c'est-à-dire à réprimer les brigands, je ne vis ⁵⁾ pas encore leur utilité.

CCCXC.

1825, Kreuchely către von Miltitz, despre talhării și repararea cetăților
27 Iunie. turcești.

Les voleurs continuent leurs forfaits et de tous côtés on n'entend que meurtres et brigandages; aucune route ne peut être passée en sûreté, et les environs

1) Formează sfârșitul acestei publicații. Kreuchely trimetea acest studiu în buciuri anexate la rapoartele sale.

2) Lipsește.

3) Deli-bașa și tufecci-bașa.

4) Surgun.

5) În copia mea stă: *dit*.

même de la capitale ne peuvent être visités sans danger. La clémence du prince, qui l'engagea à faire le vœu de ne condamner personne à mort, en encourageant les malfaiteurs, coûta la vie à un nombre considérable d'individus honnêtes et rendit malheureuses tant de familles, qui perdirent leur soutien, ou bien furent pillées et ruinées. Plus de fermeté et quelques exemples d'une juste sévérité, donnés au commencement, auraient intimidé les scélérats et ceux que l'impunité encouragea à le devenir, et la misère publique en augmente le nombre de jour en jour. Ils en sont venus au point de narguer le gouvernement, qui, par une conduite destituée de toute espèce d'énergie, perdit le peu de force qu'elle (*sic*) avait au commencement et n'en a plus aucune à leur opposer, car elle doit craindre que ceux qu'elle peut envoyer pour combattre les brigands, n'assassinent le petit nombre de ceux qui pourraient rester fidèles et ne se rangent du côté des malfaiteurs. À cela se joint que le gouvernement, outre l'impunité des brigands, ne met pas un prix sur chacun d'eux qui pourrait être pris et conduit vivant à Bukureste, et que, par conséquent, ces troupes mal payées ne veulent pas gratuitement exposer leur vie. Le prince fait couper et exposer des mains; la majeure partie de ces individus meurt de ces opérations, mal faites, et ceux qui en échappent, tombent à la charge du public: au lieu de les martyriser ainsi, ne vaudrait-il pas mieux de les pendre, et de donner par là un exemple plus effrayant? Outre ces mains coupées, rien ne me déplaît tant que ces têtes, que les *potîré* (patrouilles envoyées contre les brigands) apportent de temps en temps au bout d'une pique, et qu'on nous expose devant la *poushkarie*, sous le titre de têtes de voleurs tués dans le combat. Très rarement on a la conviction qu'ils étaient vraiment des voleurs. Ahmet-Aga, qui fait aussi patrouiller ses gens, et dont quelques-uns mêmes ont été tués depuis peu, est piqué de ce que le prince ne met pas plus de vigueur à l'extirpation de ces *rottes*¹⁾, dont on fait monter la totalité à plus de 300. Mais Ahmet-Aga ignore ou feint d'ignorer que le prince manque des moyens nécessaires. Déjà dans la ville même, des vols avec effraction se commettent; entre autres, qui sont parvenus à ma connaissance, est celui commis au monastère de Mihaï-Voda et celui chez M. de Voïnesko, tous les deux dans le voisinage du consulat de Prusse.

Les Ottomans continuent à force de réparer leurs forteresses le long du Danube. La Valachie, malgré ses énormes monts Karpates, n'a point de bonnes pierres de taille, ou, pour mieux dire, les Valaques ne surent pas encore les découvrir, et préfèrent pour leur besoin de faire passer leur argent en Turquie, pour les faire venir des carrières près de Rustshuk, qui en fournissent de très bonnes. Le pacha de cette ville vient d'en défendre le passage du Danube, prétendant que toutes celles qui pourront être exploitées, sont et seront nécessaires à la réparations des forteresses

CCCXCI.

Kreuchely către von Miltitz, despre pamflete nouă contra guvernului, 1825,
continuarea hoților și intervenția lui baș-beșli-aga. 12 Iulie.

. La nouvelle répandue ici, que Zatif-Effendi, neveu du Grand-Visir, avait été envoyé en Asie-Mineure, pour avoir une conférence avec MM. Argyropulo et

1) De la nemțește: *Rotte*, trupa (rom. vechiu : roată).

Vogoridès ¹⁾, fit beaucoup de sensation; la Cour et son parti en paru[ren]t tirer un sinistre augure, et le parti autrefois opposé de la Cour parut s'en réjouir, parce qu'il crut devoir en présager un changement de maître. J'ai dit: «autrefois opposé de la Cour,» car il n'y a plus de parti opposé, depuis que les banos Kretzulesko et Vakaresko ont renoncé à toute espèce de charge active et que le dernier exhorte à la soumission et à la patience. La Cour pourtant, fidèle à son système d'augmenter ses fonds, de quelle manière que cela puisse être, sans s'embarrasser des conséquences, vient [de] donner un nouvel exemple qu'aucun moyen n'a de(s) difficultés pour elle, lorsqu'il s'agit de prendre de l'argent. Votre Excellence voudra bien se rappeler de l'*ajoutorintza* de vingt piastres pour chaque *sokotelnik* et dix piastres pour chaque *posluschnik*, dont j'eus l'honneur de parler dans mon très-humble rapport n° 50, du 11 juillet 1823 ²⁾. L'anaphora, signée par les boyars vélitshs, qui autorise le hospodar à prélever cette contribution extraordinaire, porte expressément: «que les monastères, les veuves et pauvres devront en être exempts,» parce que cette somme devait retomber à la charge des maîtres de ces *sokotelniks* et *poslusniks*. Aujourd'hui le prince fait prélever cette contribution sur tous les individus qui avaient été déclarés exempts de la payer, par l'anaphora des boyars, sous le prétexte que la somme qui en était ressortie n'était pas suffisante. Mais, oppose-t-on, comme on connaît le nombre des *sokotelniks* et *poslusniks*, on devait donc connaître aussi la somme que cette imposition devait produire. Ou avait-on besoin de plus d'une année pour en faire l'addition? Ou avait-on besoin d'attendre pour cela que le frère du prince soit fait Grand-Trésorier? La contribution des individus qui sont au *hir* des *streins* (contribution des étrangers) n'est pas versée dans le trésor de l'État, mais fait partie de la liste civile du prince; forte raison pour augmenter autant que possible le nombre de cette espèce de contribuables, et le neveu du prince, M. Constantin de Raletto, fut nommé *ispravnik* des *streins*, et à cet *ispravnikat* furent soumis aussi les *streins* de la ville de Bukarest, qui jusqu'ici étaient administrés par la *dvornitshie* de *politia*. À peine M. de Raletto fut-il nommé *ispravnik* des *streins*, qu'un *pitak* (ordonnance du prince) lui enjoignit de rechercher tous les *streins* attachés comme *poslusniks* aux boyars et autres, et de les soumettre à la contribution des *streins*, à l'exception des 300, je dis: trois cents, Hongérans ³⁾ attachés au service de l'Agence d'Autriche. Ces deux mesures donnèrent lieu à beaucoup de mécontentements nouveaux, dont pourtant le gouvernement ne prit aucune notice, mais qui lui suscita (*sic*) la petite mortification de l'anecdote suivante. À Tziganesti, village non loin de Kaldarushani, est un monastère de femmes, et même le plus considérable de la Valachie. L'archimandrite de Kaldarushani en est le préposé spirituel. Au monastère de Tziganesti donc, se présente un boyar ou autre individu, qui se donne pour tel. Il demande à parler à la *staritza* (supérieure), et lui dit: «Madame, mon épouse est très malade, je suis venu pour demander à Dieu dans votre église le rétablissement de sa santé, et vous supplier, Madame, de réunir vos prières et celles de vos religieuses aux miennes, en vous assurant d'avance de ma gratitude.» Ainsi fut fait. Dans l'intervalle de son séjour, il demande à la *staritza*, comment elle vivait avec ses sœurs. Très mal, *boyérulé*, fut sa réponse, «sans biens-fonds, nous vivions des dons des âmes charitables. Depuis le commencement de la révolution, ces bienfaits ont cessé, et il ne nous resta plus pour vivre que nos *sokotelniks* et nos *poslusniks*. Depuis la nomination de Micha[la]ki Ghika à la charge de Grand-Trésorier, l'*ispravnik* des *streins* nous prit six de nos *poslusniks*, et les *zaptshis* viennent et forcent nos *sokotelniks* et *poslusniks* de payer la dernière *ajoutorintza* (de l'an 1824), de manière que vraiment j'ignore comment nous en passerons à

1) Iacovachi Arghirovulo, fostul Mare-Drăgoman, exilat la această dată în Asia-Mică, la Angora (*A. Pr.*, II, 583; v. și în această publicație p. 258 și n. 2). Cf. Rizo Rangabé, *o. c.*, p. 3. Vogorid e Ștefan, fostul căminac în Moldova, care, din 1824 încă, se afla la Nicomedia (*A. Pr.*, II, 709, n° 4; cf. 666, n° 2).

2) V. n° CCCIV, p. 234, dar nu se vorbește acolo nimic despre aceasta. Despre *ajutorință*, pomenește însă Kreuchely în raportul său de la 27 Iulie, p. 237.

3) Ungurenî. Despre situația lor, v. mai sus, p. 297.

l'avenir.» «Consolez-vous,» lui réplique le boyar, «je suis très lié avec Micha[la]ki Ghika, le Grand-Vestiar actuel; j'arrangerai votre affaire.» En effet, en partant de Tziganesti, il fit cadeau à la *staritsa* de 150 piastres et 50 pour les religieuses et, lui remettant une lettre pour le Grand-Vestiar et un pli pour le bano Kretzulesko, il lui recommanda d'aller elle-même et sans délai à Bukureste pour les remettre, et lui assura que l'affaire de ses gens s'arrangera et qu'ils ne payeront pas l'*ajoutorintza*.

La *staritsa* étant malade et ne pouvant aller à Bukurest, elle y envoya la sœur-économiste du monastère. L'économiste se rendit chez le vestiar et lui remit la lettre de son soi-disant ami. À peine avait-il commencé de lire, qu'il lui demanda pour qui était cet autre pli, qu'il lui avait vu en mains. — Pour le bano Kretzulesko. — Laissez-le moi, je le lui remettrai, et venez demain matin, Madame, pour prendre la réponse. Avec cela il la congédia et fut aussitôt chez le prince, son frère. On y lut la lettre adressée au vistiar; on ouvrit le pli adressé au bano Kretzulesko, on lut la lettre pour ce dernier; il [y] en eut encore trois autres, l'une au bano Vakaresko, et les deux autres pour des boyars dont on ne sut me dire le nom. Dans la lettre au Grand-Vistiar, on se récrie contre l'avidité insatiable du prince, qui, contre l'anaphora qui l'avait autorisé à prélever l'*ajoutorintza* sur les *sokotelniks* et *postushniks*, (il) la prélevait, après un an, des individus qui en avaient été exceptés; on se récrie contre cette mesure injuste, par laquelle on arrache aux boyars et autres leurs *poslushniks streins*, comme si toute la Valachie et ses habitants n'existaient que pour enrichir les Ghika! Après avoir fait une rémunération (*sic!*) succincte des spoliations commises pour le gouvernement actuel et ses adhérents, on finit par la menace de se révolter, non contre la Porte, mais contre les Ghika; on menace de massacrer tout ce qui porte ce nom, de massacrer encore Dresna, Voinesco, Arsaky, Bibesco, Philippe ¹⁾, etc. et Balatzano, qui, pour obtenir la charge de ban de Krayova, avait vendu sa patrie au prix de 2.800 bourses, qu'il faisait payer au prince par les malheureux habitants, en signant lui et faisant signer cette fameuse anaphora du mois de [mars], a. c., de massacrer un certain autre fonctionnaire ²⁾, instigateur et coparticipateur, etc. Aux deux banos Kretzulesko et Vakaresko, on reproche leur faiblesse d'avoir renoncé aux charges actuelles pour n'être pas exposés à contredire aux volontés illégales du tyran, qui, ne trouvant plus aucune opposition, parviendra à son but, c'est-à-dire à la ruine totale de la pauvre Valachie, qu'il paraît méditer. Au bano Barbotshano Vakaresko, on dit, de plus, que, passant sur le débile et faible Kretzulesco, on s'étonnait que par sa retraite il avait donné un jeu libre aux ennemis de sa patrie, qu'il paraissait même qu'il était déterminé à les favoriser, puisqu'après s'être retiré des affaires, il s'appliquait à vouloir calmer, tranquilliser les esprits, les cohortant (*sic!*) à la soumission et à la patience. «Mais jusqu'à quel degré», lui dit-on dans cette lettre, «jusqu'à quel point, homme pacifique, devons-nous porter la patience, et vos exhortations à la tranquillité ne vous rendent-elles pas complice de nos oppresseurs et de leurs infâmes satellites? etc. etc.» Lorsque, le lendemain matin, l'économiste vint chez le vistiar pour prendre la réponse, il la conduisit chez le prince, où l'on commença à la questionner sur le boyar qui avait remis ces lettres; on ne voulait pas lui (*sic!*) croire qu'elle ne le connaissait pas. Elle persistait cependant sur son ignorance, en donnant néanmoins de sa personne la description la plus exacte que possible: un homme d'un aspect imposant, d'un âge moyen, sans barbe (la barbe est une distinction réservée aux boyars du premier rang), la tête liée d'un châle, bien habillé, dans une belle ceinture des armes très riches; quatre domestiques bien habillés, bien armés et, ainsi que leur maître, la tête liée d'un châle; qu'ils étaient venus dans une voiture de Kronstadt, attelée de quatre beaux *télégars* (on appelle ici: des voitures de Kronstadt de petites voitures légères, entièrement couvertes de toile, et dont on se sert pour les voyages). Tous ces renseignements

1) Dresna e cunoscutul favorit al Domnului; asupra lui Volnescu, v. mai sus, n° CCCXC, p. 325; Arsachi e ministrul de externe muntean; Bibescu, poate Dimitrie (Dumitrache), tatăl Domnului de la 1848 (v. G. Bibesco, *Règne de Bibesco*, I, Paris 1893, 33 și n. 2 și tabla genealogică); Filip, Filip Lenș (Linchoux).

2) Hakenau.

ne suffisaient pas au prince; il ordonna que l'économe restât à Bukarest et qu'on fasse venir la *staritsa*, malade ou non. Elle vint. Mais, après toutes les questions qu'on lui adressa, on n'en put rien apprendre de plus que ce qu'on avait appris de l'économe, les réponses de ces deux personnes étant parfaitement conformes. Dans l'impossibilité d'en apprendre de plus, le prince dit à la *staritsa*: «Les six *poslushniks* qu'on vous a pris, vous seront rendus, vos *sokotelniks* et vos *poslushniks* seront exempts de l'*ajoutorintza*, mais, si vous, si l'économe, ou quelque autre personne de votre monastère, ose jamais parler de cette affaire, que je veux ensevelir dans un profond silence, je vous exile, vous, l'économe et toutes vos conventuelles, et vous exile à ce que jamais on n'entende plus parler de vous. Si, par hasard, quelqu'un vous en parle, niez le fait, niez-le totalement. Allez!» En même temps le prince envoya secrètement quelques Arnauts à Tziganesti, pour arrêter ce prétendu boyar, lui et tout ce qui pourrait avoir quelque ressemblance avec lui et sa suite. On sent que le prince n'eut garde de faire remettre les lettres adressées aux banos Vakaresko et Kretzulesko, ni de leur faire part du contenu, mais néanmoins le dernier, qui demeure vis-à-vis de la Cour princière, avait entendu parler de ce pli à lui adressé, et fut le demander au vistiar. Le vistiar lui dit qu'il l'avait remis au prince, et Kretzulesko fut le réclamer du prince, qui lui dit qu'il n'avait que faire de cette lettre. Cette réponse choqua Kretzulesko, qui assura le prince que jamais les Voïvodes [n']avaient eu les droits d'intercepter, d'ouvrir et de retenir les lettres adressées aux boyars du pays. Quelques paroles piquantes du prince portèrent le vieillard à lui dire: «Les Kretzulesko, aussi vieux que la principauté, et des premiers boyars du pays, avant que le premier Ghika y fut connu, furent toujours fidèles à leurs souverains, et, depuis que les Voïvodes ont cessé de l'être, ils furent fidèles à la Porte, et le seront.» M. Kretzulesko, sans recevoir la lettre et sans savoir le contenu, fut à la campagne, ce qu'il fait communément, lorsqu'il se fâche. C'est un très brave homme ce M. Kretzulesko, mais, avec toutes ces répliques, faible et sans autre énergie que celle que lui inspire la vanité de son ancienne noblesse. M. de Vakaresko entendit aussi parler de cette affaire, mais, au lieu de réclamer la lettre qu'il (*sic*) doit lui avoir été adressée, il assura privativement être charmé qu'elle ne lui soit pas parvenue, voulant demeurer étranger à tout ce qui se passe; ce qui lui fait du tort dans l'esprit de quelques personnes, qui se croient sensées et qui voudraient qu'il se prononce; lui, au contraire, croit [s']être prononcé suffisamment par sa retraite totale, mais il ne veut absolument entrer dans aucune intrigue. Le fonctionnaire dont je fis légèrement mention ci-dessus ¹⁾, soit qu'il voulût rendre service au prince, soit qu'il se crût personnellement intéressé à découvrir les auteurs du pamphlet, paraît avoir fait quelques démarches à cet effet. Tout à coup on entendit qu'ayant depuis longtemps voulu faire un petit changement d'air et ayant été empêché par sa *dernière maladie*, il allait, pour consolider sa convalescence, se rendre à la terre d'un certain négociant, près du monastère de Kaldarushani, et revenir par Tziganesti, pour voir et prendre connaissance aussi de ce monastère. Sur l'objection faite, qu'il sera difficile d'y pénétrer, on répondit qu'il y aurait des dames, sous les auspices desquelles on y irait. En effet, ce fonctionnaire partit le mercredi, 6, accompagné de son épouse, de sa fille, deux personnes de sa suite et la femme du négociant propriétaire de la terre où ils allèrent, et, le vendredi, 8, ils furent de retour. À la question faite, si l'on avait été à Tziganesti, on répondit que non, qu'on s'était contenté de faire venir, par ordre de l'archimandrite, l'économe de Tziganesti au monastère de Kaldarushani, où elle vint, accompagnée de trois conventuelles, dont la plus âgée n'avait que vingt-deux ans, toutes fort jolies, et que l'économe, sœur propre du staroste autrichien de Ploësti, s'était entretenue très longtemps en particulier avec Madame. En tout, l'histoire du nouveau pamphlet et des deux affaires qui y donnèrent lieu (*sic*). Mais celles des voleurs et de la tournure que lui fit prendre Achmet-Aga, me paraît plus sérieuse, car elle me ferait craindre des conséquences politiques, si son collègue en Mol-

1) V. p. 327.

davie¹⁾ n'avait pris depuis longtemps des libertés tout aussi grandes, plus grandes peut-être. Toujours les voleurs continuent leur train, et [ce] n'est qu'en bonne compagnie ou sous bonne escorte que l'on [se] hasarde de visiter les environs mêmes de la capitale. Il y a huit jours à peu près que M. de Kimpignano, spatar actuel, reçut une lettre d'un homme inconnu, par laquelle on le prie de remettre l'incluse aux mains propres du prince. Cette lettre au prince était signée par sept de ces Arnauts qui avaient quitté le service de la Cour, sous prétexte de ne pas recevoir leurs appointements, et étaient allés se faire brigands. Ils écri[vi]rent au prince pour lui demander l'amnistie de leur faute, assurant que jamais ils ne l'auraient commise, s'ils n'y avaient été excités pendant plus d'une année par le Doufektzi-Bashi et Déli-Bashi de la Cour, qui leur avaient assuré et jamais cessé d'assurer qu'ils n'avaient rien à craindre, vu qu'ils les préviendront toujours du lieu où la *potira* devra se diriger; pour preuve de ce qu'ils avançaient, ils requérèrent (*sic*) le prince de faire arrêter et retenir en prison un tel individu, attaché au service sous les ordres du Doufektzi-Bashi, lequel individu avait toujours servi d'organe à les exciter à la désertion et avait reçu d'eux, lors de la dernière foire (*Mosh*) de Bukurest, 500 piastres en espèces sonnantes et plusieurs effets d'une valeur bien au-dessus de la somme ci-dessus indiquée; que, lorsqu'ils pourront se présenter en sûreté, qu'on les confronte avec cet individu, et l'on aura une preuve convaincante de ce qu'ils avancent; qu'en considération de ce qu'ils ont été séduits et égarés, le prince veuille les (a)gracier et ils sont prêts à rendre les armes. J'ignore ce que le prince a jugé à propos de faire, mais l'individu désigné par les voleurs se trouve aux arrêts. D'un autre côté, six voleurs furent arrêtés par la *potira* turque et conduits chez Achmet-Aga, le 8 du courant. Il se les fit présenter et interroger en sa présence, et, chose très remarquable pour un Turc, il fit dresser un procès-verbal de leur déposition. Après qu'ils eurent avoué qu'ils avaient été pris les armes à la main et dans la forêt, avoué qu'ils étaient véritablement brigands, il fit trancher la tête à trois d'entre eux et exposer sur le pont de la rivière, au Podo-Beglik; il envoya les trois autres avec le procès-verbal à Achmet-Pacha de Silistrie²⁾. Le prince, avec raison, trouva très mauvais qu'Achmet-Aga ait pris la liberté de faire trancher des têtes dans sa principauté, droit qui n'appartenait qu'à lui, et envoya son Portar-Bashi pour lui demander des explications. Achmet-Aga répondit: «Depuis deux ans, je fus le tranquille spectateur des meurtres et brigandages qui se commettent sans cesse; tant de personnes innocentes en perdirent la vie, et même plusieurs de mes musulmans, que j'avais envoyés les combattre. Le prince n'eut jamais pitié des bons massacrés, mais toujours pitié des méchants que mes patrouilles et celles du pays avaient arrêtés, au prix de leur sang. Posé ici pour veiller à la tranquillité du pays, je dus donner un exemple, pour en imposer aux mauvaises gens et rassurer les bons; je répéterai cet exemple, s'il le faut, et saurai donner les raisons, qui m'y forceront, au Devlet.» Le gouvernement d'ici pourtant ne se sent pas disposé de faire parade de la réponse d'Achmet-Aga, et le G. (?), me trouvant avec M. Arsaky³⁾, il me dit qu'Achmet-Aga avait fait répondre au prince qu'il les avait fait exécuter, parce qu'ils étaient des rayas de la Bulgarie, qui avaient passé le Danube pour venir faire les brigands en Valachie. Outre que nous savons qu'ils étaient effectivement Valaques, et non Bulgares, Achmet-Aga pouvait bien les faire transporter, s'ils avaient été Bulgares, à Silistrie, et le pacha en faire là ce qu'il aurait voulu, mais jamais Achmet-Aga ne peut-il avoir le droit d'ordonner ici une exécution, cette triste prérogative ayant de tout temps été réservée aux princes. Le gouvernement espère cependant qu'en suite du rapport que M. l'Agent fera à M. de Minciaky, celui-ci donnera à cet égard une note très sérieuse au Reïs-Effendi.

1) Cuciuc-Ahmed-Aga. Pentru «afacerea Hasanache», v. *A. Fr.*, II, 704--10. Un alt izvor îi numește Hasan sau Hășnăci și spune că adevăratu-i nume era Ionijă.

2) Care trecuse în acest post de la Rusciuc, în 1824. V. p. 301 n. 3.

3) V. p. 304 n. 1.

Tous les brigands cependant ne sont pas Valaques ou Arnauts; il s'en trouve aussi des musulmans, dont la majeure partie fait ses incursions du raya d'Ibraïla. Ils paraissent moins ménagés que les autres; plusieurs furent tués par la *potira* turque; ceux qui sont pris par les Valaques, sont remis à Achmet-Aga, qui les fait exécuter en secret, ou bien les envoie à Silistrie

CCCXCII.

1825,
26 Iulie.

Kreuchely către von Miltitz, despre hoțiile din Muntenia.

. Il paraît que l'exemple statué sur les brigands par Ahmet-Aga 1) ait eu un bon effet: on n'entendit plus parler d'aucun meurtre, ni vol de grand chemin, dans toute l'étendue de la Grande-Valachie; on prétend que ces malfaiteurs, effrayés, se soient dispersés, les uns en Moldavie, d'autres en Transylvanie, d'autres encore en Bulgarie et Serbie, et la majeure partie dans le banat de Krayova. Un de ces voleurs, nommé Gautshu 2), vint déguisé à Bukarest, s'adressa à un cafetier arménien et lui promit trois mille piastres, s'il lui procurait trois *deskérés* 3), pour passer, avec deux de ses camarades, en Bulgarie. Cet homme fut trahi à la spadarie par le cafetier et arrêté. Le 15, il fut mis à l'interrogation au département de la spadarie, en présence du kéhaya 4) d'Ahmet-Aga. Il avoua être voleur, mais, malgré que le kéhaya, qui remplissait en quelque façon les fonctions d'auditeur (et), le menaçait de le faire pendre, s'il n'avoue où ses camarades se trouvaient, il persista à n'en rien savoir, se contentant d'avouer où ils avaient déposé leurs armes, en entrant en ville. Je ne sais ce qu'on fit depuis, mais il ne fut pas exécuté. En attendant, le prince avait reçu les rapports qu'il y avait dans la Petite-Valachie une bande de plus de 180 voleurs, qu'ils s'étaient battus avec les *podéras* et que trois Turcs et six hommes d'entre les Arnauts et *pandours* avaient été tués par eux. Le prince y expédia, le 16, des ordres, par un Tatar 5), et un renfort d'Albanais, avec des chevaux de poste

CCCXCIII.

Iași,
1825,
10 Octom-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre nemulțămirea Basarabenilor cu guvernul rusesc, invidia boierilor moldoveni în potriua lui Sturdza și mișcările de trupe pe granița Prutului.

. La Bessarabie se déplaît du joug moscovite. La noblesse s'y voit méprisée, maltraitée et peu à peu privée de ses prérogatives et écartée des charges, qui,

1) V. raportul precedent, p. 329.

2) Probabil trebuie să se cetească *Ghenciu*.

3) *Teșcherele*, pașapoarte.

4) Loco: enent.

5) Courier.

successivement, se confèrent à des nationaux russes. Le peuple y est encore plus malheureux; vexé par ses préposés, malmené et sucé jusqu'à la moelle par les troupes mal payées (un kopek et demi, dit-on), que le peuple doit loger, chauffer et nourrir. D'autant plus étonnant est-il, que, par un aveuglement inconcevable, une grande partie des boyars moldaves puissent désirer encore la domination russe. La raison en pourrait bien être celle-ci. Le hospodar actuel, quoique issu d'une des premières et plus anciennes familles du pays, était (relativement) pauvre, vivait presque toujours à la campagne, et les autres grands, plus riches que lui, ne croyaient jamais avoir en lui un concurrent, encore moins ont-ils pu songer que jamais ils l'auraient pour chef absolu, maître, pour ainsi dire, de leur destin, et, quoiqu'il abhorraient les princes grecs, en leur qualité d'étrangers et qu'ils n'avaient point de plus ardent désir que celui d'avoir des Voïvodes pris d'entre les nationaux, aujourd'hui que ce vœu est accompli, ils ne peuvent supporter l'idée d'être soumis, de baiser la main, de devoir solliciter et recevoir les charges du pays, de craindre la disgrâce, en un mot, de voir leur sort entre les mains d'un homme qu'avant peu ils regardaient tout au plus comme leur égal. L'envie n'existerait pas moins, si même le prince possédait toutes les qualités nécessaires pour bien administrer ce pays, que la révolution rendit si malheureux, mais qui me paraissent lui manquer, du moins en partie, malgré la bonne volonté dont il me paraît animé, d'ailleurs. À la tête de ces mécontents envieux, est le frère de la princesse-régnante, M. de Rosetti-Rosnovan¹⁾, le plus riche seigneur du pays. Même les cousins du prince, MM. Grégoire et Sandolaki Stourdza, avec leurs fils, sont du nombre de ces mécontents, se croyant plus dignes que leur cousin, Ioannitza, de ce trône éphémère. Il en est de même avec presque tous les autres grands boyars, et à eux se joint une quantité de petits, clients des premiers. Les esprits ainsi préparés, il est facile aux Russes d'entretenir le feu, de l'augmenter encore. Sans entrer pour le moment dans le détail, ni des défauts ni des vertus du prince Ioannitza Stourdza, ni de sa manière de gouverner, ni des écueils qu'il doit naturellement rencontrer à chaque pas et qu'il lui serait difficile d'éviter, même avec plus de capacité qu'il n'en a effectivement, il me paraît que ce que je viens d'avoir l'honneur d'exposer à Votre Excellence pourra fournir en son temps au Cabinet russe mille objets de réclamations. La majeure partie des grands et plus riches boyars se trouve encore en Bessarabie.

Plusieurs corps russes ont été disloqués, mais on prétend que la misère où se trouve le pauvre peuple de la Bessarabie, l'impossibilité de nourrir les soldats qu'on leur met en quartier, est la seule cause de cette dislocation. Et cette charge onéreuse pèse d'autant plus sur la classe indigente, que, par une prévarication horrible, les employés russes exemptent des quartiers militaires tous ceux qui veulent et peuvent les bien payer et en surchargent, au contraire, ceux qui se trouvent hors d'état de le faire. Il n'est donc pas étonnant si la majeure partie des Bessarabiens regrette la domination ottomane.

La Russie, soit pour manifester ses dispositions pacifiques, soit par d'autres raisons, s'est appliquée de répandre le bruit qu'elle réformait ses troupes d'un quart; on veut même que les ordres en sont donnés et en partie exécutés; mais des personnes qui furent sur les lieux, prétendent que ces ordres ne sont que factices et qu'aux environs du Dniester, se trouvait toujours encore une armée de 250.000 hommes, prêts à marcher au premier signal. On assure aussi que Sa Majesté l'empereur Alexandre est attendu à Kissinow

1) V. n° CCXC, p. 218. Iordachi Roznovanu, «Roznovanul cel bătrân», soacul lui Sturdza, a avut doi fi, pe Neculaș și Alexandru. Aici e vorba de cel d'întâi, care, crescut de un Frances, călătorește mult în străinătate. Ținea corespondența tatălui său cu guvernul rusesc. De Iordachi, s'a zis: «Ses possessions sont plus étendues que ses vœux» (Rizo-Rangabé, *o. c.*, 115; Drăghici, II, 165).

CCCXCIV.

Iași,
1825,
10 Octom-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea sa la Iași.

A sosit la Iași ¹⁾. Domnul l-a primit solemn, plângându-i-se de purtarea Agentului Lippa și gerantului frances Tancoigne ²⁾.

CCCXCV.

Iași,
1825,
25 Octom-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre purtarea rea a guvernului Moldovei față cu vice-consulatul prusian din Iași, și vinovații pentru aceasta.

(Se plânge de prigonirile ce a avut să îndure Harte de la guvernul Moldovei; i s'a cerut înapoi casa, pentru a o da poștei rusești)

À ces intrigues se joignent l'arrogance et la méchanceté de quelques boyars, qui influent le prince, homme excellent de son naturel, mais simple et sans connaissances, et qui se laisse d'autant plus influencer, qu'il sent sa faiblesse et son inaptitude. À la tête de ces boyars . . . , est M. Dimitraki Ghika, Grand-Trésorier actuel (dont la fille épousa le fils du prince [à] Constantinople et dont le neveu doit épouser la fille du prince, dimanche prochain) ³⁾, homme d'orgueil et de vanité et qui s'est déclaré formellement, qu'on n'avait besoin ici que de deux consulats: celui d'Autriche et de Russie et qu'on devra faire le possible pour se débarrasser des autres, dont on n'avait que faire

CCCXCVI.

Iași,
1825,
9 Decem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre conflictul dintre guvernul moldovean și Agenția.

A fost o luptă la Iași, pentru un Evreu, între patru caporalii ai Agenției austriace și opt Arnăuți domnești. Se face o plângere lui Sturdza («et trouvâmes le prince à faire sa partie»). Agentul refuză a primi ori ce notă și închide poarta. Toate partidele se adună în jurul Domnului, «croyant l'honneur national compromis.» Sturdza se îmbolnăvește, «probablement d'altération,» tainul e luat lui Lippa, cum fusese luat și celorl-alți consuli. Notabilii coloniei germane primesc înștiințarea că Agentul va părăsi țara; acesta cere chiar cai de poștă. «Sous prétexte que les nouveaux fermiers des postes n'avaient

¹⁾ De unde Harte, care demisionează la 23 Septembre, nu mai trimetea rapoarte. Acesta pleacă apoi, la 1er Decembre, la Cernăuți.

²⁾ Pentru neînțelegerile acestuia din urmă cu Domnul, v. mai departe, n^o CCCCI, pp. 334-5.

³⁾ 30 Octombrie. Pentru ambele căsătorii v. p. 314, n. 3 și p. 333, n^o CCCXXXVII.

pas encore eu le temps de pourvoir les stations des chevaux nécessaires, on lui envoya un harubatschi-bacha 1). Lippa refusă: se dă poruncă ispravnicilor să-î trimeată cai țărănești. Pare că Agentul așteaptă ordine 2).

CCCXCVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre ginerele lui Ioan Sandu Sturdza.

Iași,
1825,
9 Decem-
bre.

. . . Son 3) gendre, M. le postelnik Grégoire de Ghika, un des jeunes cavaliers les plus estimables de la principauté 4)

CCCXCVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre moartea țarului Alexandru și speranțele boierilor moldoveni că aceasta va aduce un război cu Turcii.

Iași,
1825,
24 Decem-
bre.

(T arul Alexandru a murit, și se spune că-î urmează Marele-Duce Constantin) 5). Je crois devoir remarquer qu'elle 6) fait ici sur tous les esprits une forte sensation. On craint, mais la majeure partie *espère* de voir bientôt les Russes en Moldavie, et ceux qui naguère, revenant de la Bessarabie, s'épuisaient en raisonnements et invectives contre le gouvernement et l'administration moscovite, ont changé de langage. Si on leur oppose les avantages de leur constitution présente, ils répondent: «Les Russes sont nos coreligionnaires!». . . Le prince et quelque peu de boyars de marque paraissent consternés: le premier, parce qu'il croit toucher à la fin de son règne; les seconds, parce qu'ils imputent aux Russes d'être les auteurs de la révolution de 1821, qui fut le malheur de leur patrie, disent ils, et le leur

1) Harabagi-bașa.

2) Într-o notă din aceeași zi, a lui Kreuchely, se arată că Lippa pretinde de la guvern: restituirea Evreului arestat, satisfacția cuvenită unei Puteri mari, amicii a Porței și asigurarea că nu se va mai întâmpla un asemenea caz. O comisie mixtă pentru cercetarea la fața locului e refuzată de Agent. Invitat să iele parte la cercetare, Kreuchely nu primește și dă dreptate lui Lippa. În sfârșit, la 23 Novembre, acesta dă urmii anunț consului Prusiei, că Domnul, de față cu același Kreuchely și cu gerantul vice-consulatului frances, Tancoigne, a promis restituirea Evreului și ordonarea unei anchete aspre, luându-și angajamentul că lucrul nu va mai avea loc. Până atunci însă, nu se luase nici-o măsură pentru îndeplinirea făgăduielilor.

3) Al Domnului.

4) Fiul lui Alexandru (Alec) Ghica și nepot lui Damitrachi. E Domnul de mai târziu al Moldovei (1849—56). V. Rizo-Rangabé, *o. c.*, 53; Sion, *o. c.*, 62-3. Atunci era un tânăr de 19 ani. Soția sa era Domnița Elena.

5) Alexandru III moare la Taganrog, la 1^{le} Decembrie 1825. Îi urmează fratele său mai mic, Neculaț și nu Marele-Duce Constantin, care-și părăsește drepturile la coroană.

6) Succesia la tron a lui Constantin Pavlovici.

CCCXCIX.

Iași, Kreuchely către von Miltitz, despre piedicile puse în Moldova audien-
 1825, țelor consulare.
 24 Decem-
 bre.

De la conflictul cu Lipșa ¹⁾, Domnul nu mai primește pe funcționarii consu-
 latelor fără ca audiența să fi fost cerută în regulă postelnicului (Grigore Ghica), care
 o zăbovește tot-de-a-una.

CCCC.

Iași, Kreuchely către von Miltitz, despre ivirea ciumei la Iași.
 1825,
 24 Decem-
 bre.

Venită din Focșani, se zice, ciuma s'a ivit la Iași.

CCCCI.

București, Kreuchely către von Miltitz, despre conflictul ivit între Domnul Mol-
 1826, dovei și vice-consulul frances din Iași.
 14 Februar.

. Le prince de Moldavie, qui déjà eut une altercation avec le vice-
 consulat de France ²⁾, au sujet de la liquidation de la succession d'un certain Schneider,
 vient d'en avoir une autre, au sujet du carnaval. Voici le fait.

Un certain Félix, Piémontois et protégé du vice-consulat de France, traiteur-
 marchand de vins étrangers et confeturier (*sic*), voulant donner pour tout le carnaval
 des bals, auxquels ne devaient prendre part que des étrangers, ouvrit une souscription.
 L'Agence d'Autriche jugea à propos de s'en soustraire, sous prétexte de son différend
 avec le gouvernement ³⁾, le sieur de Margotti ⁴⁾ se réserva la souscription, lorsqu'il verra
 de qui la société sera composée. Il n'y eut donc que MM. les employés du vice-consulat
 de France, et, après lui, du vice-consulat de Prusse, l'attaché au dragomanat, sieur Bot-
 shan ⁵⁾, qui, de tous les fonctionnaires étrangers, signèrent l'abonnement; le reste fut
 composé de docteurs en médecine, de négociants, de maîtres de langues et autres in-
 dividus de la classe moyenne. Bientôt après se manifesta la peste, et le prince fit
 interdire tous les rassemblements et bals dans les lieux publics. On lui référa que, le
 15/3 janvier au soir, un bal devait avoir lieu chez le traiteur Félix. Il envoya l'aga ⁶⁾

1) V. n^o CCCXCVI, pp. 332-3.

2) În Moldova, gerat de Tanzoigne (August 1824 — pe la 1826). — Poarta ordonase de repeșite ori
 restituția succesiiei lui Schneider.

3) Pentru care v. n. 1.

4) Gerantul vice-consulatului prusian la Iași. În Septembrie 1825, Harte, care, de mai mult timp, Ince-
 tase a trimite rapoarte, demisionează (v. p. 332 n. 1). Un oare-care «sieur Balomir, peintre en portraits et sujet
 autrichien,» cere locul, care se acordă inginerului sardinian, Ioan de Margotti (v. un raport al lui Kreuchely,
 cu data de 26 Septembrie 1825, în Rep. 81, VI, 102). — Pentru negocierile lui Kreuchely cu guvernul moldo-
 venesc, v. și prefața.

5) Boșan?

6) Manolachi Bogdan.

chez M. Tancoigne, gérant du vice-consulat de France, pour le prier de ne pas permettre à ce protégé français de tenir un bal, vu que le prince avait fait défendre ces rassemblements, par le crieur public, comme étant dangereux en temps de peste, par la trop forte communication des hommes. M. Tancoigne répondit à l'aga que ce bal n'était pas un bal public, n'étant composé que des personnes abonnées, et que, le prince ne pouvant empêcher les étrangers de s'amuser à leur gré, (que) le bal aurait lieu et que lui-même y assistera en personne. L'aga rapporta cette réponse au prince et revint tout aussitôt chez M. Tancoigne, disant que le prince ne pouvait regarder ce bal comme une société privée, vu qu'il se tenait dans une maison publique, Félix étant à la fois traiteur public, marchand de vins et tenant boutique ouverte de sucreries et confitures; que M. Tancoigne pouvait, s'il lui plaisait, tenir un bal, soit au consulat, soit dans une maison particulière, mais que le prince le faisait prier de ne pas le faire, vu l'état de la santé publique, dans une maison ouverte à tout le monde, et le pria d'autant plus instamment, que cela serait un très mauvais exemple pour la classe inférieure, qui ne voudra plus se soumettre à ce règlement de police. M. Tancoigne assura que le bal aurait lieu. L'aga alors représenta que la garde chargée à veiller à la sûreté publique et à disperser tous les rassemblements, entendant la musique chez Félix, pourrait facilement faire retirer les convives et fermer la maison. Cette menace de l'aga dut offenser M. Tancoigne; aussi, chassant l'aga avec des expressions très dures, il assura que lui-même s'y rendrait pour y attendre la patrouille qui oserait venir pour interrompre ce bal. Il s'y rendit en effet. Le prince, craignant peut-être une scène fâcheuse, donna l'ordre de ne pas molester ce rassemblement, et tout passa bien. Le lendemain, M. Tancoigne écrivit une note au prince, par laquelle il demanda satisfaction de l'aga, pour avoir menacé le bal de patrouille publique. Dans cette note, il doit avoir réitéré l'assurance qu'il y attendrait les patrouilles l'épée à la main. Le prince, au lieu de répondre à cette note, en prit une copie et envoya l'original à Son Excellence M. l'ambassadeur de France à Constantinople¹⁾. Samedi, 21 janvier, se célébra le second bal chez Félix, auquel M. Tancoigne assista encore, conformément à sa promesse.

CCCCII.

Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea șefului turc, caracterul 1826, lui Sturdza, comerțul cu vite și salinele, monedele din Moldova și fiul Domnului, 14 Februar.

. Le 3 novembre, arriva à Yassi le Bash-Beshli-Aga, pour remplacer le brave Kutshuk-Ahmet-Aga²⁾, qui partit le 5, au matin. J'ai dit; le brave Kutshuk-Ahmet, car une voix unanime lui donne le témoignage le plus flatteur relativement à la discipline et le bon ordre qu'il sut maintenir parmi ses troupes, et dont moi-même je viens d'être le témoin personnel depuis cinq semaines que je me trouve (*sic*) à Yassi. Lui seul sut tenir tête à la fureur des janissaires; sans lui on aurait vu, non le tiers, comme il arriva, mais tout Jassi mis en cendres³⁾ par ces barbares irrités, et depuis encore c'est à lui, c'est à sa fermeté qu'on devait le maintien du repos public. C'est lui qui contint et réprima les brigands qui infestaient la principauté, et qui se sont manifestés de-rechef, aussitôt qu'ils entendirent le bruit qu'il serait relevé, et non seulement plusieurs brigandages, mais même plusieurs meurtres ont été commis sur des marchands qui

1) Atunci generalul conte Guilleminot.

2) E înlocuit pentru câte-va luni cu Osman-Aga, beșli-aga de Botoșani. V. *A. Tr.*, II, 718. Baș-beșli-aga din Muntenia, Ahmed-Aga, pleacă la 3 Noiembrie și e înlocuit cu un capigi-bașli al vizirului, anume Ibrahim-Aga (inedit și *A. Tr.*, II, 717-8).

3) V. pp. 174-6. Un alt foc groznic distruse o bună parte din oraș la 31 Iulie următor (inedit).

vinrent à la foire qui eut lieu ici la semaine dernière, et ils ont été jusqu'à se battre contre la *potéra* turque, dont trois hommes ont été tués. En revanche, Ahmet-Aga, peu de jours avant son départ, fit trancher la tête à l'un de ces voleurs, pris par ses gens. Quoi que le gouvernement puisse dire de lui, il est sûr et positif qu'il est généralement estimé et regretté, si l'on excepte le gouvernement, avec lequel, sous les occurrences existantes, il dut, sans doute, être en contradiction. Et puis, Ahmet-Aga était un strict observateur de tous les mouvements et blâmait à diverses reprises, ce qui dut naturellement déplaire. Ainsi, dernièrement, le prince fut à la campagne, pour chasser, disait-on, et en même temps décider sur un procès relatif aux frontières de deux terres. «Mais,» dit Ahmet-Aga, «le prince n'a-t-il pas des postelniks, logothètes *maré*, des vestiars (il voulait dire des vorniks, *id est* dworniks . . .), pour être obligé d'aller lui-même sur les lieux, afin de pouvoir décider un pareil procès et négliger, en attendant, les affaires qui le regardent immédiatement?» Il fit observer le prince par quelques-uns de ses gens, mis à ses trouses, ce qui irrita Son Altesse, sans pourtant qu'elle osât le témoigner publiquement.

Le prince est un homme bon, pieux au delà du nécessaire et qui posséda la volonté de bien gouverner; mais il est faible et se laisse conduire par des individus qui le mènent par un chemin opposé à celui qu'il voudrait et devrait marcher, et, pourvu qu'ils lui fassent gagner momentanément de l'argent, il se soumet à leurs manipulations: les énormes engagements qu'on prétend qu'il ait pris à Constantinople (350.000 piastres par mois) paraissent ne pas lui laisser un autre choix. Tout se met à profit, pour pouvoir y subvenir, et le prince même est et reste plus pauvre, à ce qu'il paraît, qu'il ne l'était en sa qualité de boyar. Tel borné qu'il puisse être, il sent et gémit sur sa position critique, et il est tout à croire que, s'il avait un seul boyar entendu et sincère à ses côtés et qui sache jouir de sa confiance et s'y maintenir, les affaires iraient bien; malheureusement, il est privé du bonheur d'un pareil conseiller. Ceux qui l'entourent, sont guidés, ou par l'ambition, ou par l'intérêt, ou par tous les deux à la fois; les charges les plus conséquentes sont remplies par de jeunes gens sans expérience, et le plus souvent sans aucune connaissance, qu'il mit en place pour s'attirer la bienveillance de l'ancienne noblesse, qui lui envie son élévation, et cependant il ne peut y réussir, malgré son affabilité, sa condescendance et son ardent désir de contenter, et, par les mêmes raisons, ces charges sont souvent données à la recommandation de quelque personne en crédit, ou que le prince veut ménager; il s'entend que cette recommandation ne s'obtient qu'en payant: par exemple, la charge de hetmann fut payée par M. Théodore Balche ¹⁾ à raison de 30.000 piastres; sa femme l'y fit renoncer; elle-même renvoya le bâton, signe distinctif, au prince, se trouvant offensée de ce que le prince avait fait mettre son mari aux arrêts à la *camara*, injustement à ce qu'on prétendait. Le prince donc ne vend pas les charges, mais il les donne par d'autres spéculations et à la faveur. Cela fait que les individus qui en sont revêtus, ou pauvres par eux-mêmes ou endettés par la révolution et sachant qu'il sera ou désavantageux ou presque impossible au prince de les destituer avant le terme d'une année, ne craignent pas de commettre toutes espèces d'extorquations (*sic*), pour se faire des sommes. La suite presque inévitable en furent les cabales qui eurent lieu contre le hospodar, cabales qui durent encore et ne cesseront ni sous son règne, ni sous aucun prince national, qui qu'il puisse être, à moins qu'il ne soit un homme de génie, ce qui sera difficile à trouver. Partie par une fausse politique, qu'on lui fit adopter, partie aussi pour gagner des fonds, afin de pouvoir satisfaire à ses pressants besoins, peut-être plus encore pour opposer une nouvelle noblesse à l'ancienne, il créa lui seul plus de nouveaux boyars que toute la masse de princes grecs, ses prédécesseurs, si bien qu'on n'ambitionne plus guère ces kaftans, qu'on peut avoir si facilement et à si bon marché; on les ambitionne d'au-

¹⁾ În 1824, existau în Moldova doi boieri cu acest nume: unul agă, altul vornic, fostul caimacam (A. Fr., II, 689). Un izvor inedit vorbește, pentru același an, de un Teodor Balș, Mare-Logofăt și de nepotul omonim al acestuia, Mare-Hatman, cel de care e vorba aici. Un alt Teodor Balș, logofăt, e adese-oră citat, alături cu vornicul, în Erbiceanu, *Mitr. Mold.*

tant moins que le prince ne laisse pas jouir les boyars des *sokotelniks* d'usage¹⁾. Si, tôt ou tard, la Porte voudra donner un successeur au Voïvode actuel, elle devra être très embarrassée du choix, si toutefois elle y attache quelque importance et voudra concilier ses intérêts avec ceux du pays. Le prince change de favoris et de conseillers, aussi souvent qu'il sent qu'il s'est trompé dans son choix et que le favori pense plus à ses intérêts personnels qu'à ceux de son maître. Démètre Ghika (dont la fille est mariée au beysadé, Kapou-Kéhaya à Constantinople²⁾) et vistiar actuel, est pour le moment le pilote qui tient le gouvernail. Son frère, George, revint depuis peu des États d'Autriche et fut aussitôt revêtu de la charge de Grand-Postelnik. Rien de plus vaniteux, de plus ambitieux, de plus intrigant que ces deux hommes qui, tout proches parents qu'ils sont du prince, qui les honore de sa confiance la plus intime, ne lui sont rien moins que sincèrement attachés et, amis secrets des ennemis du prince, briguent après lui le chétif trône qu'il occupe. Le troisième frère, Aléko Ghika, qui se trouve encore à Czernovitz, en Bukovina, est d'un caractère plus noble, et donc beaucoup moins fier, moins vaniteux et possède aussi infiniment plus de connaissances. C'est le fils de ce dernier³⁾ qui vient d'être marié à la fille du prince, qui pour lors lui donna, *ad honores*, le kaftan de Grand Postelnik et Grand-Camarash actuel; jeune homme, qui, par son éducation et ses talents, se distingue parmi les Ghika et même parmi toute la noblesse moldave. Aussi est-il tout différent de son oncle Démètre Ghika, le vestiar actuel, car c'est ce dernier qui sut porter le prince à rétracter, le 19 novembre, la parole qu'il avait donnée le 18 à M. de Lippa⁴⁾, ce qui donna la mauvaise issue à cette affaire, qui, sans cela, aurait été arrangée à l'amiable⁵⁾. Et pourtant ce même homme, dans le même moment, (se) communiquait secrètement avec M. de Lippa. En sa qualité de Grand-Vestiar, il est non seulement à la tête des finances de l'État, auxquelles il sut donner une forme nouvelle, aux dépens du pays, mais au profit du prince, mais aussi il le guide dans plusieurs spéculations particulières. Une des principales branches du commerce actif de ces deux provinces est l'exportation du bétail. Le hospodar, sous le nom de différents individus, s'est emparé d'une partie considérable de ce commerce, qui se fait pour lui sous le nom d'autrui, et il lui est d'autant plus facile de s'en emparer que l'exportation ne peut se faire qu'avec une permission expresse de lui, et dans laquelle le nombre est fixé, de manière qu'il ne donne ces permissions qu'en autant que lui-même ne peut y suffire, en même temps qu'il ne les donne aux autres qu'aux époques les moins favorables pour lui-même. Une telle exportation, très considérable, pour la Transylvanie eut lieu dans la dernière moitié du mois de septembre passé. Il s'entend de plus, que la faculté d'exporter un certain nombre de bêtes à cornes ne s'accorde qu'à une recommandation particulière et que celui qui veut l'obtenir doit payer, quelquefois jusqu'à dix piastres par pièce. Au mois d'octobre dernier cependant, un firman de la Porte défendit toute exportation quelconque. Cette défense fit et dut faire une forte sensation très désagréable. Aussi, le gouvernement, conjointement avec tous les boyars, firent une représentation, par laquelle ils exposèrent à la Porte, que, si on leur ravissait la faculté de vendre leurs bêtes à cornes, ils se verraient dans l'impossibilité la plus absolue de payer la contribution⁶⁾. On ne peut douter que la Porte cédassee (*sic*) à cette représentation et permette derechef l'exportation, avec la clause que le gouvernement en fixe le nombre, afin que l'intérieur ne souffre pas par une trop grande exportation. Le gouvernement peut-être intrigua lui-même ce firman, pour s'emparer par là du monopole de cette branche la plus considérable du commerce moldave.

1) Asupra politiceî, democratice într'un fel, a lui Sturdza, v. *A. Fr.*, II, 691 n. 3 și pp. 699-700.

2) Asupra căsătoriei lui beizadea Neculachi cu Maria Ghica, v. n° CCCXCV, p. 332 și *A. Fr.*, II, 708-9.

3) V. n° CCCXCVII, p. 333.

4) Agentul austriac.

5) E vorba iarăși de afacerea Eyreului, Despre Grigore Ghica, lădat aice, v. și p. 333 n. 4. Data nașterii sale ni e păstrată de un ms. al Academiei (n° 6, p. 84): 15 August 1807 (v. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, fasc. I, 22).

6) Cf. *A. Fr.*, II, 712 și n. 5.

La poste se donne en bail. Ce bail fut renouvelé pour la St.-Démètre de l'année passée, et c'est le fils du prince, George Stourdza 1), qui fut le nouveau fermier. Communément les nouveaux fermiers prennent, à un prix pour lequel on s'accorde comme on peut, les chevaux des anciens, mais prenant toujours pour base à peu près le prix courant d'une telle qualité de chevaux. Le beysadé George, nouveau fermier, de 1.600 chevaux de poste n'en accepta que les 450 meilleurs, qu'il taxa et prit à raison de 30 piastres la pièce. Les anciens fermiers réclamèrent, mais en vain. *Quis contra torrentem?* Le surplus des chevaux qui lui manquait encore, furent achetés des paysans, ou plutôt extorqués à un prix arbitraire. *Quis contra torrentem?* La suite en fut que les postes pendant quelque temps manquèrent de chevaux, ou, du moins, qu'ils (*sic*) n'eurent pas le nombre suffisant.

Une autre branche considérable du commerce moldave fut jusqu'à présent les mines au sel. L'exportation en était considérable pour la Bassarabie; une certaine quantité devait même y être livrée à un prix limité. Tout à coup la Russie trouva bon d'en défendre l'importation, et les fermiers, au lieu de profiter, essuyèrent une perte considérable. Au bout de l'année, ils restèrent redevables à la vestiarie d'une forte somme dont on exigeait le paiement. Ces mêmes fermiers cependant avaient été aussi les fermiers de la poste, et la Valachie (*sic*) à son tour leur était redevable d'une somme presque équivalente (*sic*). Les fermiers donc exigèrent à leur tour que la vestiarie les paye pour la poste, afin qu'ils soient par là mis en état de payer à la vestiarie pour les salines. Le prince, au contraire, voulait qu'ils commençassent à payer et puis qu'on les payerait. En vain les fermiers alléguaient leurs pertes, tant sur les salines que sur la poste et prétendaient qu'on devait prendre leur *avoir* à compte de leur *dévere*; le gouvernement persista à ce qu'ils déposent la somme entière et, ne pouvant les contraindre, le prince ordonna qu'ils soient tous mis à la *camara* princière, où l'on met ordinairement les boyars aux arrêts. Ainsi donc, sept boyars à barbe, c'est-à-dire de la première classe, furent enfermés à la *camara*, dans une petite chambrette. De ces sept boyars, deux étaient gravement malades, M. Duka 2) et M. Tsherkess 3), lequel dernier avait rendu des services essentiels au prince et avancé des sommes assez considérables, lorsqu'il se trouvait à Constantinople. Aucune représentation ne put engager le prince à les délivrer de cette prison, avant qu'ils n'eussent pris des arrangements pour le paiement de leur dette passive, et sans égards pour [les] prétentions actives. C'est le vestiar Démètre Ghika qui conduisait toute cette affaire au nom du prince, qui n'aurait jamais osé le faire, s'il n'y avait été poussé par ce favori. Les salines furent mises à l'encan pour l'année courante; peu de personnes se trouvèrent qui voulussent courir le risque de les prendre, le transport en Russie étant défendu, et l'exemple, qu'on venait de donner, des boyars enfermés à la *camara* intimidait les plus entreprenants. Pour leur donner du courage, le vestiar Démètre Ghika se mit sur les rangs et fut un sollicitant. Il fit monter et monter jusqu'à ce [que], personne ne voulant plus renchérir sur lui, (et) elles durent lui être adjugées. Quoiqu'il paye 50.000 piastres de moins que les fermiers de l'année passée, il devra pourtant y perdre, les sous-fermiers ne lui offrant que des prix proportionnés aux avantages que les circonstances du moment leur permettent de calculer. On vient de découvrir de nouvelles salines, non loin de Roman; et l'on prétend que le gouvernement permettra de les ouvrir, afin d'alléger le transport.

Hormis les paras, qui sont en petit nombre, on ne voit à Yassi point de monnaie turque; les pièces de douze même y sont rares, depuis la quantité de fausses qu'on

1) Mersese la Constantinopol cu prilejul nunței fratelui său Neculachi. Era principalul instrument al lui Vodă. V. Drăghici, II, 169; *A. Fr.*, II, 708, 729. Purtarea sa și a fratelui său Alecu sunt zugrăvite foarte urât de contemporani (ined.). Iorgu își permitea să spargă casele județelor și era acuzat că prada în toată regula.

2) O rudă a eteristului? V. Aricescu, I, 268 și urm.; *A. Fr.*, II, 685, n° 1. E, de sigur, Ioniță Duca, menționat în n° CCCCXII, p. 346.

3) Costachi Cerchez, unul din boierii ce merg la Constantinopol în 1822. V. *Jurnalul*, în Kogălniceanu, ed. a 2^a, III, 435; Drăghici, II, 133.

y fit circuler. Les ducats autrichiens et hollandais, les écus de deux florins de convention, les pièces de 20 *kreutzer* et de dix *kreutzer* et quelques colonades d'Espagne ¹⁾, sont presque seuls en vogue. Pour suppléer aux paras, qui n'existent plus en assez grande quantité pour le trafic ordinaire, vu qu'on les fait passer autant que possible en Besarabie, on a cherché d'y suppléer par les pièces de 3 *kreutzer* d'Autriche, qui passent à 12 paras, tandis que le *zwanziger* ²⁾ n'en vaut que 75. Lors de mon départ, le ducat valait à Bukarest de 23 1/2 jusqu'à 24 piastres; à mon arrivée à Yassi, il y valait 25. Lors de mon départ de Jassi, le 23 janvier, il y valait 27 piastres et, à mon retour à Bukarest, le 24, il y était monté [à] 25 piastres. Aujourd'hui, 13 février, le ducat passe ici à 27 piastres, même à 27 1/2; il doit être plus haut à Jassi, j'en attends le rapport.

Les comptes de la principauté furent demandés à Constantinople, probablement pour justifier les impôts extraordinaires, dont les habitants se trouvent chargés. On délibéra dans la chambre des vélitsches, et trouva bon que ce soit le Grand-Logothète Démètre Stourdza, cousin du prince, qui en soit le rédacteur. On l'avait choisi, parce qu'on lui adjugeait une capacité majeure, mais on craignait un refus, parce qu'il ne veut se mêler de rien. La Chambre des vélitschs lui députa deux boyars, pour le prier de faire ce rapport financier à la Porte. Il s'y refusa, ne voulant, disait-il, se mêler d'affaires qui ne le regardaient pas. Pressé enfin, il y consentit, à condition qu'on lui présenterait et soumettrait à sa révision les comptes de la vestiarie. MM. les vélitschs, et particulièrement le vestiar, ne voulurent croire à la possibilité de cette demande. On ajouta encore un autre boyar aux premiers. Sa réponse fut la même, au grand étonnement du vestiar. On se dispensa de lui, parce qu'il ne voulait pas faire un rapport financier sans voir les comptes de la Grande-Trésorerie. L'arbitraire est à l'ordre du jour, presque autant qu'en Valachie; de là naissent les partis et les cabales. Les uns contre les autres et tous contre le gouvernement. Le prince, que la nature fit pour être juste, n'est pas même un bon père de famille, car, quoique dans sa colère il s'amuse quelquefois à rosser d'importance MM. les beysadés, ses chers fils, cette correction paternelle ne fait qu'une impression momentanée, et particulièrement le beysadé George marche d'une torpulence (*sic*) à l'autre, avec une rudesse et une impudence, qui à cet égard le met au-dessus de tous ses compatriotes

CCCCIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea lui Hudson Lowe prin 1826,
București. 14 Februar.

. **O**n me rapporta la présence de sir Hudson Lowe ³⁾, et je crus satisfait à mon devoir en faisant à Son Excellence une visite. Ce général me la rendit le même jour. Le 6, j'eus l'honneur de le revoir, lors de la fête du prince ⁴⁾, au dîner; le soir, au bal de la Cour. Le 8 au matin, ce personnage intéressant à tant d'égards partit pour Constantinople, faisant la route à cheval. Plusieurs adhérents et beaucoup d'admi-

1) Kreuchely vrea să spue *columnatas*, un fel de monedă de argint, având curs în coloniile americane ale Spaniei. Era egală cu 5 lei, 43 de banî de-ai noştri.

2) Piese de 20 de cruceri, *sfanşi*.

3) 1770—1844. Celebru guvernator al insulei S.-Elena, pe vremea captivităţii lui Napoleon III acolo. Explicarea acestei călătorii ar trebui căutată în *Memoriile*, apărute la 1845, ale lui Lowe, lucru care nu mi-a fost cu putinţă.

4) S.-Grigore, 6 Februar *stil nou*.

rateurs de Bonaparte firent qu'on ne le vit pas d'un bon œil, et c'est probablement cette circonstance qui fit répandre plusieurs anecdotes relatives à la cupidité excessive de ce général

CCCCIV.

1826, Margotti ¹⁾ către Kreuchely, despre împăcarea conflictului dintre guver-
18 februar. nul moldovean și Agenția austriacă din Iași.

Tous les étrangers ici sont dans le plus grand abattement; ils osent à peine resouffler (*sic!*), ils prévoient de se voir opprimés par les indigènes, et ceux-ci, avec un ris *sardonique*, annoncent partout que la paix avec l'Agence ²⁾ est faite . . . Les étrangers craignent que l'or aura la force de faire déroger à leurs droits; enfin, tout le monde soupire, après avoir vu qu'un si grand bruit s'est évanoui en poussière impalpable; et, de mon côté, je repète: *parturient (sic) montes*, etc.

CCCCV.

1826, Adresă a Domnului Moldovei către Poartă, despre primejdia ce o
pe la 29 l'e-aduce întinderea protecțiilor străine și stabilirea în Moldova a supușilor al-
bruar. tor State.

Représentation du hospodar de Moldavie à la Sublime Porte.

(Traduction littéraire).

Très humblement et suivant mon devoir, je représente que, dans cette principauté de Moldavie, ma patrie, il existe depuis la guerre un très grand mal, que, pour leurs propres intérêts, les princes grecs ont négligé, et il est devenu très préjudiciable et très importun pour les pauvres rayas et une plaie insupportable pour le gouvernement.

Pendant la guerre ³⁾, il survint dans les provinces voisines, de Russie, de Pologne, d'Autriche et de Hongrie, une grande famine, qui obligea plusieurs habitants de se réfugier en Moldavie. Marchands, négociants, ouvriers, etc., vagabonds, ils ont tous loué des boutiques et des maisons et se sont fait protéger par leurs consuls respectifs.

Après la paix ils ont acheté des propriétés, telles que maisons, boutiques, jardins,

1) «Jean de Margotti,» Sardinian, inginer de profesia, cere (8 Novembre 1825) și capătul postului lui Harte. V. și pp. 332 n. 1 și 334 n. 4.

2) Pentru conflictul cu Evreul. V. n^o CCCXCVI, pp. 332-3.

3) Ultimul probabil, între Turci și Ruși (1806-12).

vignes, sans s'embarrasser de ce que disaient les habitants contre une pareille injustice. Les princes d'alors étant des étrangers, avaient des intérêts à être bien avec les consulats, et c'est pourquoi, afin de les obliger par les avantages qu'ils tiraient de leurs protégés, ils ne s'y opposèrent pas. Ceci vient d'être reconnu de la commission que j'ai établie d'après l'ordre impérial; j'ai trouvé des sujets indépendants, j'ai trouvé des maux encore plus grands: des Grecs protégés et des individus d'autres nations, tous mal intentionnés, avaient trompé des igoumènes, et s'étaient fait louer des propriétés des couvents à un bas prix, sous condition de jouir de ces propriétés au même prix, les uns à vie, et d'autres à perpétuité.

D'autres protégés ou véritables sujets riches prêtèrent de l'argent sur gages, et finirent par se [les] approprier ¹⁾, attendu le gros intérêt et la hausse des monnaies.

D'autres, avant de se faire connaître comme protégés, se sont mariés à des femmes propriétaires moldaves ²⁾. Ces propriétés sont aujourd'hui indépendantes et protégées de Russie et d'Autriche. Ces avantages furent enviés de beaucoup de Moldaves, qui trouvèrent les moyens de se mettre sous la protection des consulats; boutiquiers, marchands, ouvriers, tous sont protégés, ce qui est une injustice très nuisible aux rayas. Ils vendent leurs marchandises au tems (*sic*) ³⁾ qu'il leur plaît, ils gagnent tous ce qu'ils veulent, sans être d'aucune utilité ou secours pour le pays, qui fait des dépenses énormes pour les ponts, les rues et les eaux, dépenses auxquelles les rayas seuls contribuent.

Ces protégés font encore un autre mal au pays; ils prennent à leur service des domestiques moldaves, ils font avec eux des voyages dans les provinces voisines, et les ramènent sous une protection étrangère: les voilà alors protégés des consulats, comme des réels sujets, en sorte qu'on voit en Moldavie le père raya et le fils protégé, on bien un frère protégé et l'autre raya. Tous ces sujets sont protégés par les consulats avec persévérance et souvent avec opiniâtreté. Marchands, boutiquiers, ouvriers, fiers de leur protection, sont insolents envers les employés du gouvernement, ce qui cause fréquemment des disputes.

Les ouvriers protégés ne sont pas soumis à leurs maîtres rayas; ils sont indépendants, travaillent quand ils veulent, comme il veulent, gagnent ce qu'ils veulent, par cette seule raison qu'ils sont protégés en tout par les consulats. Si ces abus sont soufferts encore pendant quelque temps, certainement la Moldavie ne sera plus habitée que par des sujets russes ou autrichiens.

D'autres sujets ou protégés marchands arrivent ici, trompent les habitants, ensuite de quoi ils font des banqueroutes frauduleuses et mangent l'argent des rayas. Quand un raya doit à quelqu'un d'entre eux, on le force à payer sur le champ capital et intérêts, sans que jamais il puisse se faire attendre ou obtenir de délai, mais, quand on doit à un raya, on trouve toujours moyen de ne le pas payer.

Si, par malheur, un pauvre raya se trouve dans leur pays, il ne lui est pas permis d'y exercer son état, à moins qu'il ne consente à se faire sujet. Si c'est un marchand, on ne lui laisse pas vendre ses marchandises. Il ne lui est permis de rien entreprendre pour gagner sa vie, pas même de se faire porteur d'eau ou portefaix.

Mais quand, au contraire, ces étrangers sont dans notre pays, ils s'emparent de tout comme chez eux, ils font tout ce qu'ils veulent et comme ils veulent, ils vivent indépendants et sont toujours sûrs d'être protégés par des consulats.

Moi, fidèle raya de Sa Hautesse, je fais mon devoir, en lui faisant savoir que tous ces abus de protection, qui ont pris leur source dans l'indifférence intéressée des

1) Adeceă amanetul, zălogul.

2) În 1824, când Poarta hotărîse controlul drepturilor la protecția consulară, Sturdza interzice aşezarea străinilor în Moldova și căsătoria lor cu pămîntene. V. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 259; *A. Fr.*, II, 703. — Încă din 1819, legația prusiană dăduse ordine oprind căsătoriile mixte lui Marco, consul regal în principate. V. mai sus, n° LXXVI, p. 62.

3) Probabil trebuie să se cetească: *tau*.

princes étrangers (grecs) pouvaient bien ramener des discussions avec les Cours voisines, mais que Sa Hautesse pourrait prévenir toutes ces discussions par un seul *hatti-chérif* et rétablir dans son pays héréditaire les droits de ses fidèles rayas, persécutés par une troupe d'étrangers ¹⁾.

Signé: *Jean Sandoul Stourdza, Voïvode.*

(Sceau).

(Sans date).

CCCCVI.

1826, Notă a guvernului moldovean către consulatul prusian din Iași, despre
29 Februar. măsuri luate pentru supraveghierea întrării străinilor în țară.

... De [la] part de S. A. le prince-régnant, avec le conseil général, nous étant confiée expressément la charge d'amener au bon ordre les étrangers, ottomans et autres, qui se trouvent dans toute la Moldavie et ceux qui viendront, le nombre desquels s'est multiplié et se multiplie, sans que le gouvernement ait connaissance du moyen de leur occupation, et sans être soumis au bon ordre, qui concerne le bien public, à cause de quoi on voit beaucoup d'exemples qui causent une désagréable disharmonie à la tranquillité; cette bonne règle exige à chaque moment (*sic*) d'être soignée avec des mesures vigilantes de la part du gouvernement du pays.

Ainsi donc, calculant de renouveler *la caution générale, sans distinction des personnes* qui se trouvent ici et de celles qui viendront dorénavant, l'honorable département voudra bien avertir tous les consulats pour faire connaître que cette démarche se fait pour le bien de tous les passants et pour la facilité de l'annonciation à l'examen du pays; en condition de quoi il a été donné l'ordre aux capitaines des passages des confins, qu'aussitôt que quelconque étranger qui passera (*sic*), commençant du 1er mars, les passeports qu'ils auront pris d'eux, qu'ils les envoient ici dans le même moment, pour suivre ce qui a été résolu, et eux-mêmes, au lieu de passeport, ils leurs donneront un reçu, selon l'ordre qui leur est donné, pourquoi ils n'aient d'empêchement, ni le moindre retard pour aller à leur négoce.

Jordaki Katardgi, Vist.

Ghica, Vel Vist. ²⁾

¹⁾ Cf. *A. Fr.*, II, 712, n° 1. Epurația supușilor străini în Moldova se mănuie în primăvara anului 1825. Începuse în toamna lui 1824.

²⁾ Dumitrachi. V. p. 338. — V. și petiția Domnului către Poartă (mai sus, n° CCCCv, pp. 340-2) și, pentru epurația din 1824-5, n. precedentă.

CCCCVIII.

1826, Margotti către Kreuchely, despre reprezentațiile companiei franceze
10 Mart. la Iași.

. **N**ous sommes entourés de diables; les habitants en sont les plus méchants; le théâtre nous fait voir des diables au milieu du feu, le prince desquels est tiré par six diabolins, qui sont précédés de deux autres, formant des *massaladgis* (porte-flambeaux). Cete charmante compagnie française, qui laisse entrevoir la satire du prince des diables princiers, qui va avec des *massalas* (flambeaux) dès les 12 heures turques, a eu l'esprit de contenter le public, et on demande toujours la répétition; en preuve de cela, j'ai l'honneur de ci-jointre l'original ¹⁾. Les étrangers forment la plus grande partie du concours, etc. (*sic*)

CCCCIX.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea prin București a amba-
13 Mart. sadorului Franciei la Constantinopol și continuarea exilului boierului Lenș.

. **L**e 1er du courant, vers le soir, arriva Son Excellence M. l'ambassadeur de France ²⁾; le 2, Elle fit une visite au prince, et j'eus l'honneur de lui faire ma Cour et de lui présenter MM. les employés du consulat. Le 3, avant la pointe du jour, ce ministre poursuivit son chemin, par la route de Kineni.

Le postelnik Philippe Linchoux est encore au lieu de son exil et, d'après toutes les apparences, il y fera un long séjour. On parle ouvertement en ville, qu'une autorité étrangère ³⁾ était mêlée dans l'intrigue, qui occasionna l'éloignement de ce boyar . . .

CCCCX.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre ura dintre localnici și străini, în
26 Mart. Moldova.

. **L**'animosité inextirpable, qui existe et ne cessera d'exister entre le prince et l'Agence Impériale et Royale d'Autriche, jointe à la mésintelligence pi-

1) După o gravură pe lemn destul de grosolană, în care scena descrisă e încunjurată de jerbiș de lumină, se află următorul anunciu biglot:

După cerire.

Kompania franțozască va ave cinste astăzi joi în 17 fevruarie (*sic*) o mare arătare de meșteșugurile lor și o mare arătare cu pantomină de scoborîrea lui Pluton în iad. Duminică va fi o mare arătare cu pantomina italienească.

Traduction du moldave.

La compagnie française aura l'honneur ce jeudi, 17 février, de donner une grande représentation de son industrie, avec une pantomime de la descente de Pluton à l'enfer. Dimanche il y aura une autre représentation avec une pantomime italienne.

2) Guilleminot, care se ducea în Franța.

3) Ca și aiurea, e vorba și aici de Hakenau, cu care Kreuchely trăia nu se poate mai rău.

quante, qui règne entre le gouvernement moldave et le vice-consulat de France ¹⁾, ont changé en haine prononcée l'aversion que les nationaux concurent depuis l'émeute de 1819 contre les étrangers; les vexations mutuelles et sans cesse répétées l'augmentent, et ne pourront finir que par des suites fâcheuses ou bien par un prince plus sage que celui d'aujourd'hui, assisté par des consuls plus animés de leurs devoirs et du but de leur existence que du sentiment de la vanité. La haine des nationaux se prononce à chaque occasion, mais particulièrement dans les affaires judiciaires, car, avec le meilleur droit du monde, rarement un étranger trouvera-t-il justice. Celle des étrangers se démontre par la critique, la satire et le mépris. Quelle espérance d'un rapprochement? Les deux partis s'épuisent en rapports, et l'on peut juger de l'esprit qui les anime! Un tel rapport fut récemment fait à la Porte par le prince de Moldavie: il doit n'être qu'un tissu de fausses accusations et de calomnies outrées ²⁾. Dans les annexes *litt.* A, B et C, extraits des rapports du gérant intérimaire en Moldavie ³⁾, Votre Excellence se plaira d'entrevoir et l'animosité réciproque et les sentiments du moment. Si l'on veut être juste cependant, il faut convenir que les étrangers aussi, oubliant l'hospitalité dont ils jouissent et les égards et la reconnaissance qu'elle devrait leur inspirer, et la majeure partie d'eux enchérissant sur les vices qu'ils blâment et critiquent, ne négligent aucune occasion où ils espèrent de pouvoir piquer le prince ou les indigènes. Témoin l'extrait d'une particulière du sieur de Margotti et l'imprimé y acclus. Réfléchissant aux suites, qui pourraient en provenir, j'ai cru de mon devoir de soumettre cet état actuel des sentiments réciproques à la connaissance de Votre Excellence

CCCCXI.

Postelnicul moldovean Grigore Ghica către Kreuchely, despre zgomote 1826,
de strămutare a lui Sturdza ca Domn al Munteniei, 19 April.

*Auszug eines Briefes des Postelniks Gregor Ghika ⁴⁾ an den
preussischen Consul in Bukarest.*

Jassi, am 7ten April [1]826, a. St. 5)

Herr Baron,

Aus sichern Quellen habe ich vernommen, dass in den hiesigen zwey Fürstenthümern eine bedeutende Veränderung vor sich gehen solle, nämlich, dass, dem Vernehmen nach, unser Fürst die Moldau verlassen und nach Bukarest als Fürst versetzt werden solle. In wie weit sich dieses bestätigen werde, wird uns die Folge belehren.

Ihr achtungsvoller Freund,

(Unterzeichnet) *Grégoire Ghika.*

1) Pentru conflictul cu Tancoigne, v. n^o CCCC, pp. 334-5.

2) V. pp. 340-2.

3) Margotti. V. extractele din rapoartele sale supt numerele CCCCIV, CCCCVII, CCCCXIII, pp. 340, 343, 344.

4) Gîncele lui Sturdza, mai apoi el însuși Domn al Moldovei.

5) Stil vechiu. Rubrica e decî 19. Cît privește cuprinsul scrisorei, adaug că, în același an, se vorbea de *demisia* Domnului Moldovei, în favoarea fiului său Neculachi (inedit).

CCCCXII.

1826, Margotti către Kreuchely, despre conflictul Domnului cu Lippa, un
25 April. dar al celui d'întăi pentru zidirea mitropoliei, și sosire de Turci.

. . . . Je prévois quelque changement à cette Agence d'Autriche, et voici les raisons qui me conduisent à cela.

Le prince-régnant, dans la semaine passée, reçut un Tatar de Constantinople, qui le mit dans une humeur couleur de rose, étonnant par sa gaité toute la Cour. Le contraire arriva à M. l'Agent de Lippa, qui, émouvant sa bile, tomba au lit, sérieusement malade: cela pourrait bien arriver souvent sans autre conséquence; mais une conséquence qui l'a suivie, m'a donné occasion de faire des remarques. Le spathar Ionitza Douka ¹⁾ fut arrêté chez lui par une garde de plusieurs Turcs et *tchokaidari*, envoyés par le prince, à la requête de M. l'Agent (dont la discorde entre eux est sur le même pied), pour le forcer de payer mille ducats, à celui-ci redevables: ainsi Tatar, qui cause gaité, et maladie, payement forcé, sans chicanes, tout me fait entrevoir de l'extraordinaire; la suite nous en apprendra le résultat.

C'est aussi dans la semaine passée que le métropolitain ²⁾ a nommé les archimandrites de tous les monastères de la Moldavie, et Son Altesse a donné à chacun un bâton, mais non les revenus des monastères; ainsi donc ils ne sont que des archimandrites *in partibus*.

Le 22, après la cérémonie des Rameaux, la Cour et le métropolitain réunis dans la salle du trône, Son Altesse fit à haute voix présent de tous les matériaux déjà réunis pour bâtir une église contiguë au palais; fit présent, dis-je, au métropolitain, pour bâtir une église métropole plus grande de (*sic*) celle qui existe, et Son Éminence, soulevant son *potkakion* ³⁾, pria Dieu pour le bonheur et une longue durée de règne heureux d'un si digne prince.

Les Turcs augmentent de jour en jour; il y a du mystère.

Je me sers plus commodément de la poste russe, par beaucoup de raisons; la seule que j'apporte ici, est que j'ai beaucoup de confiance en M. le conseiller de Mélikoff ⁴⁾, qui m'honore de son amitié

CCCCXIII.

1825, Kreuchely către von Miltitz, despre anaforaua boierilor munteni pentru
28 April. echilibrarea bugetului, purtarea mitropolitului și alegerea unui nou episcop la Buzău.

. . . . Dans mon très-humble rapport n° 12, du [mois de] mars ⁵⁾, j'eus l'honneur de référer que la majeure partie des trois millions de nouvelles dettes

¹⁾ Asupră-i v. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, n^o CCCXLVI, p. 399 (era, în 1823, unul din creditorii mitropoliei) și mai ales Sion, *o. c.*, 78-9.

²⁾ Veniamin Costachi.

³⁾ Potcapul (mold.: poteciul).

⁴⁾ Gerantul consulatului rus din Iași.

⁵⁾ V. pp. 321-2. Decr n^o CCCCXIII, care purta în copia mea data de 1828, trebuie să fie din 1825, și nu din 1826, între bucățile cărui an e pus din greșală.

avaient été protestées et réduites à un million et au delà. Mais bientôt le parti de la Cour prévalut, et successivement un poste après l'autre passa. Dans les articles qu'on ne voulait pas admettre étaient principalement les intérêts des sommes dues aux sieurs Philippe Linchoux et Dresna, intérêts (en Valachie légalement dix pour cent) qu'on était d'autant moins disposé à payer, qu'on avait contesté les capitaux dont on prétendait que la légitimité n'était pas mise en évidence. Cependant, M. le Grand-Logothète de Balatshano, qui depuis les fiançailles de son troisième fils avec la fille du beysadé Karatja, neveu du dernier prince de ce nom ¹⁾, est totalement passé au parti de la Cour, se chargea de la rédaction de l'anaphora qui devait être dressée, et la dressa, le 29 mars, si bien, que les intérêts des sieurs Philippe et Dresna et beaucoup d'autres articles rejetés y furent passés. Le 30 du même mois, cette anaphora fut présentée à la signature des boyars vélitshs. Le parti de la Cour et tous ceux qui, soit par intérêt, soit par politique, crurent ne plus devoir s'opposer, la signèrent; le bano Barbo Vakaresko, le bano Kretzulesko, le dvornik Nay Golesko, le dvornik Mihaïtza Philippesko et quelques autres refusèrent la signature. Parmi ces derniers était l'archevêque métropolitain. Le prince le fit inviter de passer chez lui dans l'après-dîner. Il reprocha à ce prélat son ingratitude, ayant été fait métropolitain par lui; et Sa Grandeur métropolitaine signa l'anaphora, qui passa par majorité. Par cet anaphora, le dvornik Bibesko prend sur lui le paiement des dettes passées par l'anaphora et le garantit de tous ses biens; en revanche, le comité dit *caisse d'amortissement* est dissolu. M. Maïtani figure dans cette affaire, en qualité de *saraf*, et le dvornik Bibesko est couvert par les revenus de *l'oyarit*, du *vinarit*, etc., destinés à cet effet, ainsi que par une imposition de dix piastres sur les *sokotelniks* des boyars, imposition qui doit retomber à la charge de ces derniers. Les circonstances me permettront peut-être à parvenir à la copie de cette anaphora très intéressante.

Dans mon très-humble rapport n° 82), j'eus l'honneur de référer que le métropolitain s'était rangé du côté de la Cour, lorsqu'il s'agissait de mettre les boyars à la contribution de *l'oyarit*, du *vinarit*, etc. Pour lui donner le change, le parti de l'opposition proposa de *faire payer à chaque ecclésiastique de la Valachie un ducat* (ce qui ferait, le ducat pris à 24 piastres, près de deux millions). Ils appuyèrent cette motion sur l'ancien usage établi, qu'à chaque nomination d'un archevêque métropolitain, tout ecclésiastique devait payer cette somme au nouveau pontife, sous la dénomination de *droit du bâton*; qu'à la promotion du très-saint métropolitain actuel, ils ne l'avaient pas payé, vu que Sa Sainteté (se donne en valaque à tous les prêtres, *pré swinsiaza*, Sa Sainteté, ou *présvintzia ta*, Ta Sainteté, à tous les prélats) Elle-même était parvenue au siège archiepiscopal sans aucune dépense, et que les ecclésiastiques pouvaient donc d'autant plus facilement se soumettre à contribuer au soulagement du pays, qu'ils jouissaient, plus que tout autre, des avantages de la constitution. Le métropolitain s'opposa fortement à cette contribution, qu'on paraissait vouloir sérieusement imposer à son clergé, et se rangea, relativement au *vinarit*, etc., du côté des boyars, afin qu'ils n'insistassent pas à faire payer cette taxe à ses chers fils.

Soit que la condescendance du prince de faire présenter aux vélitshs les comptes des derniers trois millions ait fait une impression bénigne sur l'esprit des auteurs du libelle répandu le 13 mars ³⁾, soit qu'ils ne se soient pas fiés à leurs forces, on sait enfin qu'ils croient que leur temps ne soit pas encore arrivé; ils ont resté tranquilles jusqu'au 24 du courant; si toutefois quelques caricatures, qu'on doit avoir répandues, mais dont je n'en vis encore aucune, ne soient pas de leur crue. Elles sont toutes dirigées contre le prince et un certain fonctionnaire étranger ⁴⁾. L'une ou l'autre de ces caricatures, toutes peut-être, me tomberont en mains, et alors j'aurai l'honneur de les soumettre à la haute légation. Mais enfin, le 24 et le 25 de ce mois, les libellistes répandirent un

1) Căsătorie necitaă în Rizo-Rangabé, 40.

2) V. p. 319.

3) V. n° CCCLXXXVI, p. 318.

4) Hakenau.

nouveau pamphlet, sur lequel cependant règne un silence profond. Il doit être de plusieurs feuilles, et on y parle aussi des consuls de Prusse et de France ¹⁾. Je l'aurai ces jours-ci, et pourrai le soumettre par le premier courrier.

On procéda ces jours derniers à la nomination d'un nouvel évêque de Bouséo, à la place de l'ancien, qui s'est retiré depuis près de deux ans dans un monastère et qui, sous les auspices du moment, ne voulut absolument plus occuper son siège épiscopal ²⁾. Mais le hospodar n'a pas encore procédé au changement des charges civiles.

CCCCXIV.

1826, Kreuchely câtre von Miltitz, despre zgomotele misterioase ce circulă
8 Maiu. prin oraş.

. . . L'échange fréquent des courriers de diverses Puissances intriguèrent (*sic*) depuis longtemps la noblesse, aussi bien que l'état commerçant de la Valachie; les gazettes, et particulièrement celles de France et d'Augsbourg, donnèrent de l'inquiétude, d'autant plus qu'on voulait avoir remarqué que le prince s'empressait de faire rentrer toutes les sommes qu'il avait à prendre ou à prétendre. Mais une alarme générale se répandit le 5 du courant et, au lieu de se calmer, elle s'accroît de jour en jour. Le 4, au soir, M. de Hakenau se trouvant au théâtre, on vint l'avertir que le courrier de Constantinople venait d'arriver. Il se retira chez lui et bientôt après il eut un long entretien avec le prince, chez lequel il s'était rendu. Le prince lui-même, dans la nuit de 4 au 5, reçut un Tatar de Constantinople. On prétend même qu'après avoir pris lecture des dépêches qu'il avait reçues, il se trouva mal et que le docteur Ar-saki fut appelé à la hâte. Le 5 mai (26 avril), jour de la St.-George, il est d'usage que le prince se rende, en grande pompe et accompagné par toutes les autorités et leur suite, à l'église de St.-George le jeune ³⁾; . . . en outre, c'était la fête du second fils du prince, le Grand-Postelnik actuel, et, d'après l'usage encore, il devait y avoir une grande cérémonie à la Cour: ni le prince ne (*sic*) fut(-il) à l'église, et perdit par là le cheval de monture dont ce monastère devait lui faire cadeau à cette occasion. À la Cour, le prince ne reçut ni les consulats divers, ni les autorités, ni les dames, ni la noblesse, mais on le dit malade, et ce fut le beysadé George, qui, pour la première fois le jour de sa fête, reçut dans son appartement. Présentes étaient néanmoins: la mère du prince et Mme Pulchérie de Ghika, sa sœur ⁴⁾, pour recevoir les dames. On tira de là la conséquence que le prince a dû recevoir des nouvelles politiques de sinistre augure, tant pour sa personne, que pour le pays même; d'autres prétendaient que M. de Hakenau lui avait donné la nouvelle de la faillite de la maison Fries à Vienne et que cette chute dut lui être très désagréable, vu que, sinon la totalité, du moins la majorité de ses fonds passés en Autriche se trouvaient placés là. D'autres prétendent que le postelnik Philippe Linchoux, qui se trouve encore toujours en exil à Marshinéni, avait, même de ce monastère, trouvé le moyen d'entamer une nouvelle intrigue, qui occasionnait la terreur du prince. Ce qu'il y a de sûr, est qu'un des domestiques de Philippe disparut, que le prince, pour cette raison, fit emprisonner l'igumen de Marshinéni

1) Kreuchely şi Hugot.

2) Asupra alegerei episcopului retras, Gherasim (1819), v. pp. 64 şi urm. Noul ales, Chesarie, fusese vataşul mitropoliei (inedit).

3) S.-Gheorghe-Nowi.

4) După tablele d-lui Rizo-Rangabé, mama lui Grigore Ghica era a doua nevastă a tatălui lui, fata lui Ienachi Văcărescu (p. 46). Pulcheria Ghica, soră după tată a Domnului, era căsătorită cu un Mavru (p. 49).

et qu'il ordonna qu'on ôtât tous les domestiques de Philippe, qu'il soit servi par un domestique du monastère; qu'en conséquence de ces intrigues près de la Porte, le prince craignait, et même craignait pour sa vie et était en grande défiance de trois Turcs inconnus, nouvellement arrivés et logés chez le Divan-Effendi. Ce qui confirma beaucoup de personnes dans cette idée, est que le prince, qui ordinairement sort dans une calèche à deux chevaux, sortit le 6 du courant dans une voiture attelée de six et accompagné d'une garde armée et très nombreuse. D'autres encore, et avec plus de probabilité, à ce qu'il me paraît, cherchent la cause de la consternation de la Cour, malgré toutes les peines qu'on se donne pour la cacher, dans la mésintelligence accrue qui paraît exister entre la Porte et la Russie. La nouvelle répandue, et qui paraît [se] confirmer, que le conseiller d'État de Minciaki ¹⁾ ait prévenu les sujets russes de Constantinople de prendre leurs mesures mit ce pays dans une grande consternation, de laquelle on commence déjà, à plusieurs égards, d'en sentir les suites. Plusieurs boyars ont déjà loué des magasins au monastère de St.-George, pour y mettre leurs effets les plus précieux, tout comme ils l'ont fait au moment de l'insurrection de 1821. On prétend que trois pachas ont reçu l'ordre de se rendre avec le plus de forces possibles aux forteresses d'Ibraïla, de Silistrie et de Gyurgiew. Mais je sais pourtant que ce n'est qu'un ci-devant pacha et deux ayans qui reçurent ordre de se tenir prêts à marcher au premier signal, mais sans qu'on leur ait indiqué le lieu de leur destination. Les personnes les plus susceptibles à la terreur prétendent savoir de bonne part que sous peu une nouvelle occupation ottomane aura lieu. Outre les nouvelles qu'elles prétendent en avoir reçues, elles donnent pour preuves, que les négociants turcs aient été prévenus par leur autorité de mettre ordre à leurs affaires dans l'espace de trente jours et que plusieurs d'entre eux, qui avaient donné leurs marchandises à crédit, les ont reprises *in natura*, sans attendre le terme du payement. Une nouvelle occupation mett[r]ait le comble au malheur de ces deux provinces, car, au moment d'une invasion étrangère, les Turcs, se voyant sans espoir et dans l'impossibilité de résister, [se livreront] à toute la fureur d'une vengeance cruelle et préméditée. On a remarqué ici des Turcs nouveaux, des figures inconnues, mais d'autant plus remarquables qu'ils sont passablement déguenillés; mais je ne pus savoir encore s'ils sont venus pour relever quelques uns de ceux qui étaient déjà ici, ou s'ils en ont augmenté le nombre. Je n'omettrai pas de mettre en mouvement tout ce qui dépendra de moi, pour me mettre au fait de tout et d'en informer Votre Excellence, à chaque occasion qui se présentera.

Mais j'ose aussi joindre à ce très-humble rapport la juste prière que Votre Excellence se plaise de m'honorer de quelque instruction, de quelque ordre, afin de savoir me diriger dans un moment qui peut-être pourrait devenir critique ²⁾

CCCCXV. .

Margotti către Kreuchely, despre descoperirea unui complot în Moldova. 1826,
9 Maii.

. . . . Une [in]carcération de plusieurs individus, qui depuis le mercredi de [la] Passion(?) (14/26 avril) ³⁾ a eu lieu constamment tous les jours, a produit ici beaucoup

1) Consul-general rus în principate, însărcinat cu o misiune prealabilă pe lângă Poartă.

2) Știrile erau pure invenții: principatele fuseser la această dată complet evacuate, Minciaky se declara «cu totul mulțumit» și, la 8 Iunie, plenipotențiarul turc plecău pentru congresul din Akkerman. V. *Al. Fr.*, II, 718, n° 2.

4) Probabil trebuie: «mercredi du passé», Miercuria Patimilor fiind altă zi, după ambele calendare.

de bruit. Jusqu'au troisième cent, les individus arrêtés me donnaient à croire que ce ne fût qu'une union de malheureux enclins au vol; mais l'arrestation d'un apothicaire, M. Desila ¹⁾, a jeté tout le monde dans la consternation. M. Desila s'étant aperçu qu'on le cherchait, il s'est sauvé à l'Agence I. R. d'Autriche, comme sujet; de là, par la politique de ce Basche-Beschili-Aga ²⁾, a été conduit, accompagné d'un caporal ³⁾, devant plusieurs membres du gouvernement; là il a déclaré tout ce qu'il savait. Le Basche-Beschili-Aga même m'en a fait lire l'interrogatoire, lorsque je fus le féliciter, le jour du Baïram. Le nommé Desila a dit que le complot avait pour but d'assassiner le prince, lorsqu'il serait allé à l'église en pompe, le jour de Pâques; le métropolitain ⁴⁾ devait subir le même sort, avec plusieurs autres boyars; parmi ses complices, [il] a indiqué un certain Seka, un Grec qui demeure chez M. Constantin Mavrocordato ⁵⁾; on le cherche depuis alors, et on ne l'a pas trouvé; c'est lui qui doit dévoiler le tout; le *nodus gordius* est entre ses mains; on a cherché depuis de faire comparaître Desila avec les autres qui sont enfermés par le gouvernement, et M. l'Agent n'a pas voulu laisser son prisonnier; on l'a redemandé inutilement, et cela a augmenté les soupçons.

Dimanche, on a appelé tous les boyars à la Métropole: lundi, 8 mai (26 avril), cette réunion a eu lieu. On a demandé le sieur Seka; les boyars ont tous répondu que Son Altesse est libre de le chercher dans toutes leurs maisons. Le prince a fait réponse que jamais [il] ne fouillera aucune maison de boyar, mais que Seka devait être trouvé. Mardi matin, 9 mai (27 avril), le gendre [de] Mavrocordato, le Capi-Kikaya ⁶⁾, a été arrêté et conduit à la Cour, gardé à vue chez le Basche-Tchokodar.

Ensuite, voyant la constante négative de M. le chevalier de Lippa ⁷⁾, qui sous aucune condition ne laisse paraître le nommé Desila, on a décidé que tous les étrangers, sans exception, qui ne seront pas établis, mariés, ou donnant caution valable, seront expulsés de la Moldavie.

Le désastre qui nous menaçait devait commencer à Romano, par le massacre de l'évêque ⁸⁾ et le feu de la ville, pour attirer là les Turcs; ainsi la capitale, dépourvue de militaires, aurait été plus facilement subjuguée; on ajoute qu'on voulait établir sur le trône un prince de leur façon.

Dans ce moment, M. Grégori m'annonce que la poste va partir, et je dois faire [fin].

On a cependant conduit aujourd'hui le susdit Desila, accompagné du dragoman d'Autriche, devant le Divan; de la quantité des tchocodars se sont mis en mouvement dans la ville et sont armés; les suites ne se connaissent pas encore.

1) Asupra unui doctor Desila (*de Sylla*), din Parga, căsătorit cu o Domniță Caragă, v. *A. Fr.*, II, 577, n° 2.

2) Osman-Aga.

3) Al Agenției.

4) Veniamin Costachi.

5) Costachi Mavrocordat, hatman, apoi vornic în 1822 (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, n° CCXXVI, p. 212; n° CCCLXIII, p. 243).

6) Capuchihaiă al Moldovei la Constantinopol fusese întâi Neculachi Sturdza, care pare a se fi întors după căsătoria sa; apoi Lascarachi Sturdza, care moare îndată, la 24 Decembrie 1824; îi urmează personagiul de care e vorba aici, anume Tudorachi. V, n° CCCCXVIII, p. 352.

7) Agentul austriac.

8) Atunci Gherasim (Melchisedec, *Chron. Rom.*, pp. 188-90).

CCCCXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre ordinele de evacuare, zvonul că 1826,
Fanarioții vor recăpăta principatele și sosirea Agentului engles în București. 12 Maiü.

... Le 11, à 9 heures du matin, j'eus l'honneur de recevoir la particulière que Votre Excellence se plut de m'adresser en date du 5 du courant, et par laquelle elle daigne me donner l'agréable nouvelle de l'aplanissement des différends existants entre la Porte et la Russie. Le firman que le prince reçut le 9 du courant et l'ordre [y] contenu que Ibrahim-Aga devait quitter la Valachie avec ses troupes pour faire place à un Bash-Beshli-Aga nommé par le prince et qui n'aurait que le nombre des beshlis usité avant la dernière révolution avait d'autant plus calmé les esprits, qu'en même temps se répandit la nouvelle que Galib Pacha avait repris le sceau de l'empire ¹⁾ et que trois commissaires turcs devaient se rendre aux frontières pour y conclure un traité définitif ²⁾. Le 10, étant indisposé, j'envoyais le secrétaire et le dragoman, pour complimenter le Divan-Effendi et le Bash-Beshli-Aga, à l'occasion du Bairam. À cette occasion, ce dernier dit lui-même qu'il avait reçu l'ordre de quitter la Valachie, avec toutes ses troupes, qui se montent à 1.100 jusqu'à 1.200, et qu'il partirait les derniers jours de cette semaine. Enfin les courriers, qui, le 11, arrivèrent successivement aux consulats d'Autriche, de France et d'Angleterre répandirent à la fois la joie et la terreur: la joie à la majorité des étrangers et des indigènes; la terreur à la majorité des Grecs, et, à ce qu'il paraît, à la Cour et à ses adhérents; et l'on espère et craint que les malheurs des Grecs au Sud et la force du Nord ne ramènent des princes grecs dans ces deux principautés.

Monsieur Blutte, Agent britannique, arriva ici la nuit du . . . (?) au . . . (?) et repartit aussitôt pour la frontière de la Transylvanie, au pas de la Tour-Rouge, vers Hermannstadt; il remit ses dépêches à un courrier anglais, qui l'attendait. Il fut de retour le 10, au matin, et, le même jour, vers (les) une heure(s), j'eus l'honneur de le voir chez moi avec son secrétaire et le docteur Gräffitz. Je lui rendis la visite le 11 -

CCCCXVII.

Margotti către Kreuchely, despre instrucția în țafacerea complotului 1826,
din Moldova. 12 Maiü.

... D'après l'examen des prisonniers confrontés avec M. Desila ³⁾, que l'Agence a envoyé au tribunal criminel, accompagné de son dragoman, car, d'après la note que l'Agent a donnée, il ne refuse pas de laisser comparaître son prisonnier au tribunal, mais il s'oppose de le donner à la discrétion du gouvernement local, parce que, dit-il, il existe un concordat, par lequel les sujets autrichiens, convaincus criminels, seulement dans les terres sujettes à l'empereur d'Autriche recevront la peine proportionnée au crime; d'après l'examen donc du 9 mai (27 avril), on a arrêté tous les individus, même les Égyptiens des maisons Maurocordato, Constantin et Alexandre,

1) După maziirea sa, în 1824, Galib-Paşa fu numit paşă la Erzerum și plecă în provincia sa la începutul anului 1825. V. *A. Fr.*, II, 711, n° 3. Nicî-o dată pe urmă n'a mai fost Mare-Vizir.

2) Plenipotențiarul turc la congresul din Akkerman lese din Constantinopol la 8 Iunie. *Ibid.*, 718, n° 2. Pentru evacuarea completă a principatelor, cf. *ibid.*, 716-7.

3) V. asupra conspirației acestuia, n° CCCCXV, pp. 349-50.

Pomer ¹⁾, Todoraki, Capi-Kikaya et autres, pour les examiner. M. Alexandre Maurocordato a les arrêts à la maison, et le Capi-Kikaya est aux fers.

On a expédié un ordre du prince (*cédoula Domniaska*) à l'aga et à l'hathman, qui leur ordonne de dénoncer chaque individu qui pourrait parler sur l'affaire de la conspiration.

Le 11 [du] courant, on a enfermé à la *camara* le hathman Constantin Maurocordato, et M. Pomer chez les Arnauts.

Malgré tout cela et malgré tant de bruit, je vois que toute cette affaire roule sur *l'entendu-dire* : point de signatures, point de serments; quelle drôle de conjuration! Le tout s'évanouira comme un brouillard, au souffle du premier vent

CCCCXVIII.

1826, Margotti către Kreuchely, despre instrucția în afacerea complotului din
17 Maiu. Moldova, schimbarea lui baș-beșli-aga, prinderea hoțului Diamandi și reparația clădirei consulatului rusesc din Iași.

. . . . D imanche passé, le prince a nommé un nouveau bache-bechli-aga en la personne d'Arif-Aga, connu de Brahila même, avant la révolution des Grecs. L'ancien ²⁾ partira aussitôt qu'il aura réuni ses soldats, qui étaient partagés dans les districts.

M. Constantin Maurocordato a eu la permission de retourner dans sa maison, où il a les arrêts, gardé à vue. M. Pomer a été transféré chez le Basche-Tchokodar; il est aux fers; le Capu-Kikaya Todoraki est repassé à la *camara*, où toute communication lui est défendue; du reste, tout est silence, et Sika ³⁾ est invisible.

On a enfin pris le fameux Diamandi, qui infestait le grand chemin de la forêt de Bordé ⁴⁾ par ses vols.

On répare et prépare ici le palais du consulat de Russie, aux frais de la principauté ⁵⁾

CCCCXIX.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre schimbarea lui baș-beșli-aga în
22 Maiu. Muntenia.

. . . . I brahim-Aga ⁶⁾ partit d'ici avec ses troupes, le 19 du courant. Le gouvernement et le public lui rendent la justice d'une conduite douce et conciliante, et

1) Asupra lui Costachi Pomer, v. p. 168 n. 2. Asupra lui Alecu Maurocordat, v. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, n° CLXXVI, p. 162. Se zicea de el: «sa subtilité a passé en proverbe» (inedit).

2) Osman-Aga. Arif, succesorul său, fusese șeful Turcilor din ținutul Botoșanilor. V. *A. Fr.*, II, 718, n° 1.

3) Grecul de care e vorba în bucata n° CCCCXV, pp. 349-50.

4) Jud. Iași, pl. Stăvnicu (v. C. Chirița, *Dicționar geografic al județului Iași*, București 1888, ed. Soc. geogr. Rom., p. 32).

5) Asupra reparației consulatului, v. și *A. Fr.*, II, 699.

6) Baș-beșli-aga. Cf. *A. Fr.*, II, 717-8.

d'une discipline exacte parmi ses soldats; jamais on n'entendit parler d'aucun excès. M. de Hakenau ¹⁾ même, avec lequel j'eus l'honneur de me rencontrer hier chez le prince, lui rendit à cet égard une justice éclatante. Au moment de son départ, le prince lui envoya en cérémonie un bel étalon harnaché, et, jusqu'à hors du banlieu (*sic*) de la ville, il fut escorté par le Grand-Spadar avec toute sa suite; un mehmendar ²⁾ et un cuisinier du prince l'accompagnèrent jusqu'à Kallarash, au bord du Danube, vis-à-vis de Silistrie. Il y a des personnes qui prétendent qu'Ibrahim Aga soit un Valaque renégat.

Au moment du départ d'Ibrahim-Aga, le prince nomma pour Bash-Beshli-Aga Ismaïl-Aga, qui jusqu'ici avait été son Tatar-Bashli ³⁾. Il le revêtit d'un kaftan et le fit conduire en grande parade (*alai*) au Beylig ⁴⁾, pour y entrer en fonctions et y prendre sa résidence. Tous les Beshli-Agas pour les districts sont nommés.

Du reste, malgré cette prérogative, et que le prince paraît savoir apprécier suffisamment, on prétend qu'il n'est pas encore tranquille sur son sort à venir

CCCCXX.

Kreuchely către von Miltitz, despre trupele rusești adunate în Basarabia. 1826,
23 Maii.

. . . . La nuit du 22 au 23, arriva de Jassi le janissaire de la légation royale, Kara-Ismaïl. Ce soir il se détermina de partir demain, à la pointe du jour, et je profite de cette occasion pour soumettre à Votre Excellence l'extrait acclus du rapport n° 21 du gérant intérimaire en Moldavie, en suite de celui que j'eus l'honneur d'expédier sous [le] n° 11, hier, 22 du courant ⁵⁾.

Malgré que la Porte accéda à toutes les demandes de la Russie, on est si accoutumé dans ces deux principautés aux vicissitudes, qu'encore on ne peut se persuader que réellement il n'y ait plus à craindre une guerre, et l'on appuie ses raisons sur la certitude que, quoique à Kissinow on ne voie presque plus de militaire, tous les villages de la Bessarabie fourmillent de troupes

CCCCXXI.

Von Miltitz către Kreuchely, despre cedarea Porței față cu pretențiile rusești privitoare la Serbia și principate. 1826,
24 Maii.

. . . . Il m'est très agréable de pouvoir vous informer aujourd'hui que les différends entre la Porte et la Russie viennent enfin d'être aplanis. L'ultimatum russe,

1) Agentul Austriei la București.

2) Călăuz.

3) Șeful curierilor Domnești.

4) Beilie, reședința comandanților turci, odinioară conacul funcționarilor otomani ce sosiați din Constantinopol.

5) V. p. 352, n° ccccxviii.

présenté par M. de Minciaky, dans une conférence qui a eu lieu le 5 avril, contenait trois demandes :

1°. Le rétablissement du *status-quo* antérieur à la révolution, dans les deux principautés; la nomination de nouveaux Basch-Beschly-Agas du *libre choix* des hospodars, et la réduction des beschlys à l'ancien nombre.

2°. La mise en liberté des députés serviens¹⁾ et l'admission du principe de régler, de concert avec la nation servienne, les avantages dont la jouissance lui a été promise.

3°. L'envoi de plénipotentiaires turcs à la frontière russe, pour reprendre et terminer les questions débattues par le baron de Stroganoff²⁾, depuis l'année 1816 jusqu'au commencement de 1821. Le terme péremptoire de six semaines avait été fixé, pour que les demandes ci-dessus fussent non-seulement consenties, mais encore complètement exécutées³⁾

CCCCXXII.

1826, Margotti către Kreuchely, despre pregătiri rusești în Basarabia, moartea
3 Iunie. episcopului de Roman și descoperirea unui falsificator de monedă.

. **O**n travaille jour et nuit en Bessarabie à une quantité de pain biscuit; on dit que sur le bord du Dniester il y a plusieurs divisions.

La mort de l'évêque de Romano⁴⁾, arrivée le 27 mai, dans la Métropole, et dont on (en) a accusé l'apoplexie, a fait beaucoup de sensation, car, peu de jours avant, il se promenait dans la ville.

On a découvert un Juif de Botochan, qui a fait de la fausse monnaie, mais pas tout à fait fausse : il a trouvé que, dans une piastre d'Espagne, il pouvait, moyennant l'alliage semblable à celui des *zwanziger*, en gagner un et deux pièces de 3 *kraitzer* : ainsi il a fondu et changé la face de la monnaie équivalente (*sic*) à la véritable, gagnant, à un para près, deux piastres et demi par colonat⁵⁾. L'aga ayant reconnu les pièces qu'on lui donnait en paiement, il a découvert le tout

CCCCXXIII.

1826, Margotti către Kreuchely, despre prinderea unui din conspiratorii
9 Iunie. contra lui Sturdza, plecarea *capanlîilor* și nesiguranța asupra congresului ruso-turc.

. **L**e fuyard Sika⁶⁾ a été arrêté à Csernowitz, et on ne parle plus de lui, ni des autres; tout est oublié.

1) V., pentru aceasta, Ranke, *Die serbische Revolution*, 298-9, 316-7.

2) Baronul Grigore de Stroganov, ambasador rusesc la Constantinopol până la 10 August 1821.

3) Cf., pentru cererile lui Minciaky, *A. Fr.*, II, 717, n° 2; Gentz, *c. c.*, III, 113-49 și notele.

4) Gherasim, V. p. 350.

5) Lei spaniol (*peso*, în coloniile americane : *columnata*). Avea curs în Moldova, V. p. 339 n. 1.

6) Unul din conspiratorii contra guvernului Moldovei. V. pp. 349-51.

Les Turcs (*kapaulis*) marchands, dispersés dans la principauté, sont forcés de partir; l'acompte qui (*sic*) ont donné aux paysans, sur le beurre, miel, etc., on le leur fait rendre comme on peut; on y perd même sur la somme, et le Bache-Beschili-Aga les fait tous partir; chose qui étonne tout le monde.

Le prince n'a pas encore reçu aucun ordre de préparer pour les commissaires turcs, et il ignore même où le congrès aura lieu ¹⁾

CCCCXXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea Agentului engles la București. 1826,
12 Iunie.

. Le 11 du courant, M. Blutte, Agent de S. M. Britannique, fit son entrée, c'est-à-dire qu'il eut son audience solennelle près du prince. Ennemi des cérémonies superflues et inutiles, ce ne fut qu'à regret que M. Blutte se soumit à celle-ci, que l'usage a consacrée ²⁾

CCCCXXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre neliniștea Domnului Munteniei și plenipotențiarilor turci la congres. 1826,
12 Iunie.

. Je suis on ne peut plus reconnaissant pour les nouvelles politiques que Votre Excellence se plut à me communiquer par son n° 7, en date du 26 mai ³⁾.

Soit que le prince ait des nouvelles sur les mouvements des troupes impériales russes et des approvisionnements qui se font en Bessarabie, soit que la demande accordée du rétablissement du *status-quo* (ne) lui donne de l'ombrage et qu'il craigne de se voir remplacé par un Grec; enfin, quoi qu'il en soit, tout annonce qu'il est inquiet.

Les ordres relativement aux commissaires ottomans ⁴⁾ ne sont pas encore arrivés

.

1) V., asupra plecării plenipotențiarilor turci la congresul din Akkerman, p. 351 n. 2 și, asupra sosirii lor în Iași, *Arhiva soc. științ. și lit. din Iași*, VII, 344.

2) Cf., asupra Agentului engles, și n° CCCCXVI, p. 351. Pentru ceremonie, mai sus, pp. 43-4 și Blanchard, *o. c.*, 778-81.

3) V. n° CCCCXXI, pp. 353-4.

4) La congresul din Akkerman, V. n° CCCCXXIII.

CCCCXXVI.

1826, Margotti către Kreuchely, despre ordine relative la plenipotențiarii turci
13 Iunie. pentru congres și schimbări între boieri.

. Le 10 au soir, est arrivé de Constantinople un Tatar, qui a porté l'ordre de préparer la maison de Sandulaki Stourdza et [celle] de Costaki Paskan ¹⁾ pour les Turcs déjà partis de la capitale pour conférer avec les ministres russes, partis de Pétersbourg.

Dans la même soirée, eurent fin les intrigues entre les boyars; le Grand-Postelnik George de Ghika et le Grand-Visternik Demetri, son frère, ayant renoncé à leurs emplois, sont allés brusquement chez eux; tout le monde attendait voir redevenir visternik le fameux Iordaki Katardgy, qui donne quatre mille ducats, mais, à la surprise générale, le 11 fut proclamé pour Grand-Postelnik M. Nicolas Kanta, et le beïsade George ²⁾, épistate de la visternitzie. Un certain vornik Dragitz ³⁾ mène le prince par le nez; la famille Ghika, ne pouvant souffrir que cet homme, qui fut jadis domestique ⁴⁾, ait tant d'autorité, a causé cette lutte: on dit que le camarasche ⁵⁾, qui est aux bains, enverra de même son congé

CCCCXXVII.

1826, Margotti către Kreuchely, despre numirea noului episcop de Roman.
20 Iunie.

. Le 15 [du] courant, Son Altesse a donné la crosse d'évêque de Roman à celui de Huchi, et celle de Huchi à un certain *calughar* du monastère Nienis, de la famille Miklesco; on dit qu'il est un nigaud, mais 250.000 piastres l'ont fait paraître savant. Quand on lui a mis la mitre, elle lui est entrée jusqu'au nez; cela a produit une risée générale.

Ce nouveau (*sic*) évêque est tombé comme des nues, car on voulait placer à Houchi l'évêque Varlam Kouza; ce qui fut un point principal de la dispute des Ghika avec le prince ⁶⁾

1) Cantacuzino Pașcanu.

2) Asupra lui beizadea Iorgu, v. p. 338 și n. 1. Iorgu Ghica era frate cu Dimitrie și Alecu (Sion, 63; Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 51). Neculai Canta, ginerele logofătului D. Sturdza, fusese spatar (Erbiceanu, *o. c.*, 121, 127, 154-5, 163, 396-7, 487).

3) Iordachi, tatăl istoricului Manolachi Drăghici. Cf., asupra lui, *Arch. soc. științ. și lit. din Iași*, I, 682 și urm.; Erbiceanu, *o. c.*, 47-8, 220, 229, 269, 271-5.

4) E iarăși una din micile răutăți cu care Agenții străini își înfloriau corespondența (pentru Kreuchely, Lenș era fiul unei crâșmărițe). Manolachi Drăghici pretindea că se colioară dintr'un Filipescu. V. *Ist. Mold.*, II, 257-8. De altmintelega, cele mai corosive clevetiri asupra personagiilor politice și private din întâia jumătate a secolului nostru în Moldova au fost orânduite sistematic de un erudit, care a fost un mare șarlatan, C. Sion. După el, Drăghici sunt Arment-Evrei (v. p. 80).

5) Grigore Ghica. V. p. 337. Mai rămâne Alecu, atunci în pribegie (*ibid.*).

6) În locul lui Gherasim e numit Meletie de Huși. V. Melchisedec, *Chronica Hușilor* (București 1869), 423-7; *Chronica Romanului*, 190; Erbiceanu, *o. c.*, 268-9. Miculescu e viitorul mitropolit al Moldovei, Sofronie. Varlaam Cuza, arhi-reu al bisericei S.-Spiridon din Iași, era episcop titular de Sarde (Erbiceanu, *o. c.*, 119, 191, 271, 422).

CCCCXXVIII.

Margotti către Kreuchely, despre conspiratorul grec Desila.

1826,
20 Iunie.

. Le sieur Desila ¹⁾ vint de Constantinople à Iassy dans le temps du prince Calimach ²⁾. Il est Grec de nation, a femme, belle-mère et trois ou quatre enfants; il avait même obtenu la permission d'ouvrir une apothicairerie, et le *crisfor* ³⁾ était déjà écrit; il n'y manquait que le cachet du prince, lorsqu'on l'arrêta.

Cette conjuration est allée en fumée; la prison du sieur Desila est *pro forma*; il est sujet anglais ⁴⁾

CCCCXXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre plecarea lui Hakenau în Ardeal și închirierea unor case pentru consulatul Rusiei.

1826,
22 Iunie.

. Le 14 du courant, parti d'ici pour Hermannstadt M. l'Agent de Hakenau, pour dix à douze jours, à ce qu'il dit avant son départ à M. Blutte ⁵⁾. Tout s'intrigue à deviner la cause de ce voyage subit, et s'intrigue d'autant plus à cause de la quarantaine, car le passage en Transylvanie était libre, lorsque la nouvelle que la peste avait éclaté à Constantinople fit d'abord remettre la quarantaine. Mais à peine était-elle remise quelques jours et quoique les nouvelles de Constantinople ne se voient pas démenties, elle fut levée derechef, et M. de Hakenau se mit en voyage. Comme cette mise et cette levée de la quarantaine dépend[ent] uniquement de l'Agence, on croit, et croit avec beaucoup de probabilité, que M. de Hakenau ait cette fois-ci, malgré qu'il est si fortement porté à déclarer la peste, fait de bons rapports, afin de n'être pas obligé de faire la quarantaine et par là ne pas être retardé dans son voyage. La veil[le] de son départ, M. de Hakenau dina avec le hospodar à Kolentina, maison de campagne de ce prince, près de Bukureste. Il est remarquable que le parti de la Cour se soit appliqué de répandre partout la soi-disante raison du voyage de M. l'Agent, c'est-à-dire qu'un ami de ce dernier ayant été nommé président de la nation saxonne en Transylvanie (*comes Saxonum*), il y avait été pour illustrer la cérémonie de l'installation. La peine que ce parti se donne à rendre compte du prétendu motif de ce voyage, paraissent (*sic*) faire deviner le véritable; c'est-à-dire que M. l'Agent voyage en affaires du prince, soit financières, soit pour lui préparer une issue en cas de nécessité. On attend M. l'Agent jusqu'au 24 du courant. M. Iacovenko loua une maison pour le consulat de Russie; cet aspect pacifique enchante Bukureste

1) Conspirator contra guvernului moldovean. V. p. 354 n. 6.

2) Scarlat (1812-19).

3) *Chrisoval*.4) E decî, de sigur, ruda doctorului din 1821, care fu scîpat de ambasadorul engles. V. *A. Fr.*, II, 577, n° 2.

5) Agentul engles. Hakenau stîi, în adevăr, la Sibîiu 13 zile. V. n° CCCCXXXIV, p. 360.

CCCCXXX.

1826, Margotti către Kreuchely, despre împăcarea Domnului cu vistiernicul
22 Iunie. Dimitrie Ghica și inaugurarea bisericii luterane din Iași

. Le prince-régnant, après avoir fait son intérêt et augmenté son coffre fort de 600.000 piastres, que les deux évêques ¹⁾ ont payés pour leur promotion, a voulu faire la paix avec les Ghika. Le 20 [du] courant, Son Altesse alla avant la *tacca* ²⁾ chez le vistiernik Ghika; l'ayant trouvé dormant, lui écria (*sic*): «Réveille-toi, *krusko* ³⁾ (père de la femme de mon fils)!» À quoi, levant la tête et frottant ses yeux, [il] croyait, de, dormant, avoir rêvé. Le prince le presse, et sans autre cérémonie le fait entrer dans sa calèche, et le conduit à la promenade dans la ville. On prétend que, chemin faisant, on ait eu la discussion suivante. Le prince. «Es-tu fâché contre moi?» «Non, mon prince, mais je ne souffrirai de ma vie que ce vaurien de Draghitz (qui de domestique est devenu vornik) ait tant de pouvoir sur Votre Altesse et soit préféré aux boyars vieux par leurs caractères et leurs services, de même qu'aux parents de Votre Altesse.» «Bien, bien,» répondit le prince, «nous arrangerons cela.»

Le pasteur luthérien, M. Rood, bien loin d'avoir jamais eu les idées que la malignité lui attribuait (v. mon n° 22), me compense du retard commis avec raison par de fréquentes visites; il est estimé et a du mérite. Le 21 mai, on a pour la première fois recommencé les fonctions à l'église luthérienne; les paires (?) m'envoyèrent une invitation, comme, dirent-ils, protecteur de l'église. J'y fus. M. Chaber ⁴⁾ vint seul; il faisait un temps affreux; l'Agent ne put risquer le voyage, car il était malade; on fit une superbe musique, car nos philharmoniques de Jassy peuvent passer pour professeurs; il y avait même des boyars et dames moldaves, et en ont été charmés. Si vous voulez avoir la bonté, M. le baron, envoyez-moi le cantique qu'on a fait pour le roi, notre auguste souverain, et indiquez-moi, je vous prie, si la fête devra se célébrer d'après le calendrier qu'on a adopté dans ce pays, ou bien dans le nouveau style

CCCCXXXI.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre apropiata sosire a plenipotenția-
22 Iunie. rilor turci pentru congres și frica de o invazie rusească.

. De même que le prince de Moldavie, celui de la Valachie reçut l'ordre relatif au passage des commissaires ottomans ⁵⁾, et, outre le Portar-Pachi, M. Kalinesko ⁶⁾, en qualité de mehmandar, et un cuisinier du prince, plusieurs boyars ont été les complimenter. Malgré cela, les esprits ne sont pas encore totalementement tranquillisés,

¹⁾ De Roman și Huși. V. n° CCCCXXVII, p. 356.

²⁾ *Tacca*.

³⁾ *Crusule*. Neculachi Sturdza luase pe fata lui Dimitrie Ghica, Maria. V. p. 332, n° CCCCXCV.

⁴⁾ Funcționar al Agenției austriace? Un Chabert, François, era dragoman al ambasadei engleze la Constantinopol între anii 1822-4. V. *A. Fr.*, II, tabla.

⁵⁾ Pentru congresul din Akkerman.

⁶⁾ Fusese în 1825 șeful funcționarilor pentru ciună. V. p. 307.

et la majorité craint la présence des Russes, plus encore leur domination ou un changement de domination quelconque, vu qu'il est très positif qu'en changeant de domination, le pays devrait changer de constitution, et qu'à un changement quelconque, ces messieurs devraient y perdre infiniment: les grands perdraient les émoluments des grandes charges, les petits l'espoir fondé de s'enrichir d'un moment à l'autre, et tous seraient restreints aux simples revenus de leurs biens-fonds; les spéculateurs, fermiers, entrepreneurs ou seraient frustrés totalement de toutes leurs espérances, ou devraient s'ouvrir une nouvelle issue et, pour parvenir à celle-ci, les chemins se prévoient si périlleux, que la majorité devrait échouer en route

CCCCXXXII.

Dionisie Kephala, staroste prusian la Focșani, către Kreuchely, despre Focșani, 1826, trecerea plenipotențiarilor turci la congres.

28 Iunie
(10 Iulie).

. . . . Je m'empresse de soumettre le rapport que, [le] 24 du courant, v. st. (6 juillet), après midi, les *mourahas* 1) ont passé par ici. On leur fit beaucoup de cérémonies, et ils prirent leurs quartiers dans la partie moldave de cette ville. Ils sont: le Begliktschi-Effendi et l'Aléma-Effendi. Avec eux se trouvait un Turc, en qualité de dragoman. Les Turcs de leur suite se montaient à 80 individus. Ils ne passèrent ici qu'une nuit et, le lendemain matin, ils se mirent en route pour Jassi, avec une brillante *allaï* (parade). Ils s'attachèrent encore, en qualité de dragoman, l'Arménien qui fut exilé de Bukarest 2). Les *mourahas* partirent d'ici avec 300 chevaux d'attelage, car leurs bagages étaient très considérables

CCCCXXXIII.

Margotti către Kreuchely, despre apropiarea plenipotențiarilor turci la congres. 1826, 1 Iulie.

. . . . Les Turcs plénipotentiaires sont attendus ici, sans qu'on sache précisément où ils se trouvent; les boyars nommés pour les recevoir sont déjà partis pour Fokshan; on n'est pas même ici sûr, qu'ils soient arrivés à Silistrie; on dit à présent qu'à cause d'une révolution arrivée à Constantinople, les plénipotentiaires ont été arrêtés à Adrianople.

1) Plenipotențiarii turci la congresul din Akkerman. Cf. Erbiceanu, *Chron. Grăi*, 246: *μουργιάδες*. Erau Hadi-Efendî și Ibrahim-Efendî (Gentz, III, 167-9; cf. Drăghici, II, 169).

2) Au commencement de l'hiver passé, durant mon séjour à Yassi. C'est le sieur Martiraki, suspecté par le prince d'expédier les lettres de Philippe Linchoux et d'intriguer contre lui à Constantinople; en quittant Bukarest par ordre du prince, il ne quitta pourtant pas les frontières du pays, car il se rendit à Fokshan, partie moldave, ce qui déplut beaucoup à Son Altesse, qui sûrement ne verra pas avec plaisir qu'il soit attaché aux *mourahas*.

(Notă a lui Kreuchely.)

À la quarantaine de Scouleni, on ne reçoit plus personne; tout y est en ordre pour loger les Turcs, qui iront à Akerman; le colonel Pisani ¹⁾ est prêt à les recevoir, une musique militaire est déjà apprêtée pour l'amusement des hauts personnages, qui leur apportera, sans doute, de la fraîcheur en traversant les vastes plaines de la Bessarabie, où l'ombre d'un seul arbrisseau ne les mettra à l'abri des rayons cuisants du soleil, pour se rendre au plus vilain endroit, dans le coin de la province. Il est pourtant singulier de les faire aller si loin, et, si nous restons au mot de la note de M. de Miniciacy, ils seront vraiment aux confins, car de là à Constantinople, le trajet sur les vagues est plus court pour retourner, que s'ils reprenaient le chemin de[s] montagnes, et par là les confins sont immédiats. Si on me donnait un problème d'algèbre, ce serait à Akerman que je souhaiterais en faire la résolution; c'est là l'Athènes de la Bessarabie: l'abondance des hiboux le prouve

CCCCXXXIV.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea cancelariei rusești, trecerea
6 Iulie. plenipotențiarilor și o primblare a Domnului.

. Le 27 du soir, M. de Hackenau revint de son voyage de Hermannstadt. Le 30, vers le soir, arriva la chancellerie de Russie, et j'en fus enchanté autant que les sujets russes, auxquels cette chancellerie parut être le Messias (*sic*). Le 2 du courant, ces messieurs firent leur visite chez le prince et les consulats. M. Domnando ²⁾ continua sa route pour Jassy, le 3 du courant.

Les *mourachas*, attendus depuis si longtemps, après avoir séjourné quelques jours à Silistrie, passèrent le Danube, le 3, et le beïsadé George partit pour les complimenter au nom du hospodar, son père, et fut de retour le 4 au soir. Les *mourahas* continuèrent leur chemin vers Akerman, par Rimnik et Fokshan.

La Cour paraît avoir repris sa gaité habituelle, ou du moins elle veut paraître l'avoir reprise. Le prince fait de fréquentes parties de campagne. Dernièrement, au retour d'un tel divertissement, revenant au clair de la lune, il mit pied à terre à la barrière du Podo-Mogoshoi et traversa la ville en procession: quelques Arnauts, armés de toutes pièces, ouvrirent la marche. Après eux, le Bash-Tshohodar, ayant à ses côtés le Doupectzi-Bashi et le Déli-Bashi; quelques tshaoushs; Son Altesse, entre Mme Pulchérie, sa sœur, et une autre dame (probablement la dame d'honneur de service ce jour-là), les beïsadés, les boyars en faveur, des dames; aux deux côtés, les musiciens en haie, séparés de Son Altesse, à droite et gauche, par des tshohodars; foule de boyars et boyaresses, car tout ce qui eut le bonheur de rencontrer le Père de la patrie, mit pied à terre et se fit un devoir de le suivre; troupe d'Arnauts armés; foule du peuple, grand, moyen, petit et très petit, car tout voulait prendre part à ces préliminaires du paradis. Cette procession, arrivée au monastère de Mihaï-Voda (duc Michel), résidence actuelle, la foule se perdit, les élus seuls prirent part au souper et, comme lors de l'enterrement de mylord Marlborough, «la cérémonie faite, chacun s'en fut coucher ³⁾».

1) Nu Andrei Pisani, consulul rusesc la Iași, retras, de la 1821, în Basarabia, ci ruda sa, Pavel (Gentz, III, 168). V. asupra-î și Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 446-7.

2) Asupra cancelariului consulatului rusesc, Domnando, v. n^o CCCCXXXIX, p. 364 și aiurea, locurile arătate în tablă.

3) Sfârșitul celebrului cântec «Marlborough s'en va-t-en guerre.»

CCCCXXXV.

Kreuchely către von Miltitz, despre răscoala lui Simion și Ghiță.

1826,
6 Iulie.

. . . . U ne aventură interesantă à tous égards vint de fixer l'attention du public valaque, et la fixe d'autant plus que le gouvernement local tâche de la voiler autant que possible; le fait est tel:

Un certain capitaine Siméon, natif de Csernetz, chef-lieu et résidence ordinaire des ispravniks du district de Méhérintze, le plus considérable du banat de Krayova, avait été un des chefs subordonnés de Théodore Wladimiresko, son compatriote. C'était Siméon qui, en 1821, commandait les troupes stationnées au Belvedere, maison de campagne près de Bukarest, appartenant à M. Tiniko (Constantin) de Golesko ¹⁾, où Théodore tint prisonniers le métropolitain ²⁾, l'évêque d'Argish ³⁾ et plusieurs des principaux boyars, qui se trouvaient encore en Valachie; entre autres, ce fameux coopérateur de la révolution, M. Aléko de Philippesko ⁴⁾, surnommé *Vulpe* (renard), qui fut longtemps ici, et aussi à Kronstadt, durant la révolution, l'adorateur déclaré de l'épouse de l'hospodar actuel, et, donnant lieu à bien des rixes entre les deux époux, fut un des principaux motifs de leur divorce. Après qu'Ipsilandi eut fait assassiner Théodore, Siméon trouva le moyen de lui échapper et de se sauver à Kronstadt. Ainsi que quelques autres personnes qui se trouvent à Kronstadt, Siméon, dans l'espoir du pillage, désirerait ce que les autres désirent par raisons politiques, c'est-à-dire qu'une nouvelle révolution puisse succéder à celle dont à peine nous sommes élibérés (*sic*). Cet homme, ainsi que bien d'autres, était oublié en Valachie, lorsque tout à coup il reparut à la tête d'une bande de voleurs, dans le banat de Krayova, où il était entré par la frontière d'Orsova. Ses premiers coopérateurs étaient au nombre de 17, tous complices de la révolution de 1821 et recrutés à Kronstadt. Avec cette bande il s'avance dans le pays; on le prit au commencement pour un simple brigand, mais bientôt il se prononça, excitant à la révolte contre les extorquations (*sic*) du Voïvode et les spoliations des fonctionnaires. Il ne réussit pas si bien qu'il avait espéré, car à peine avait-il augmenté sa troupe jusqu'au nombre de 40 à peu près, que déjà le premier-ispravnik du district de Mehedinze, le sieur Glokoviano ⁵⁾, fut à ses trousses, avec *circa* 200 hommes, tant de la *potéra* que des *playages* et autres, et le suivait pas à pas. Près de la rivière de Motrul il y eut un petit combat, où deux de ces insurgés, ou, si l'on veut, brigands furent tués, leurs têtes apportées à Bukarest et exposées devant la *pushkaria*; plusieurs blessés de part et d'autre. Après cette affaire, toujours poursuivis, ils se jetèrent dans le monastère de Topolnitza, situé sur la rivière du même nom, où ils furent entourés. Soit que Siméon n'ait pas bien connu l'intérieur de ce monastère, soit qu'il se vit forcé de s'y jeter, pour échapper aux troupes qui le poursuivaient, mais à peine y fut-il, qu'il s'aperçut de la détresse où il allait se trouver sans retard, n'y ayant ni puits, ni fontaine, ni citerne, et bientôt il se vit forcé de demander à capituler, ou la capitulation lui fut proposée: le médiateur fut un certain Strimpéano ⁶⁾, ex-vataf-de-play de Kioshan, dans la partie septentrionale du même district de Méhérintze. Ce Strimpéano est déjà un homme âgé, mais connaissant chaque

1) Autorul întâieî descrieri de călătorie în românește. În acest timp, el era în călătorie (v. *Însemnare*, p. 234-5). În 1825, aflându-se în țară, el (său ruda sa, *Gheorghe Goleșcu*) ceru «în genunchi» Domnului voia de a-și trimite, cum făcuse Lenș, doi copii ai săi în institutul lui Lemoine din Paris. Ca măsură de prudență, Ghica li dădu pașapoarte până la Mehadia numai (inedit). Definitiv însă nu fură așezați la studii cei patru copii ai lui Goleșcu de cât în 1896, la München și Geneva (*Însemnare*, pp. 195, 221, 225).

2) Dionisie Lupu.

3) Ilarion.

4) V. p. 73 și aiurea.

5) Glogoveanu.

6) Strâmbeanu.

sentier; le prince l'avait destiné de suivre la *poléra*, pour en diriger les opérations contre Siméon. Strimpéano connaissait personnellement Siméon, le persuada de se rendre à Bukureste, en s'offrant pour ôtage; et ainsi fut conclue la capitulation, qui porta que Siméon et Guitza Oltan, un de ses confidents, auront un sauf-conduit pour se rendre à Bukureste; que Siméon y obtiendra une audience privée du hospodar et que Strimpéano, en attendant, se constituera ôtage jusqu'au retour de Siméon et de son compagnon. Ces conditions déjà fixées, Siméon demande de plus que, jusqu'à son retour, ses gens soient pourvus des vivres nécessaires, et, avec l'assentiment du kaïnakam de Krayova, M. Aléko Ghika, frère du hospodar, on accéda aussi à cette prétention, et Siméon et son confrère, Guitza Oltan, arriva (*sic*) à Bukureste le 22/10 du courant. Le prince refusa de le voir, disant: «qu'il n'avait rien à parler avec Siméon, mais que, [si] celui-ci avait, comme il disait, quelque découverte à lui faire, il pourra le faire par écrit.» Cela fut fait. Siméon doit avoir fait des découvertes, il doit même avoir délivré sa correspondance. Néanmoins il est à la *pushkarie*, séparé, aux fers, gardé à vue, et sans qu'il soit permis à qui que ce soit de lui parler. Relativement à ses compagnons, toujours bloqués dans Topolnitzza, le prince ordonna qu'on cessât de leur fournir des vivres, qu'on les prenne vifs ou morts et qu'on les livre à Bukureste. L'ordre était vigoureux, mais il ne fut pas si vigoureusement exécuté. Siméon, en partant pour Bukureste, avait confié le commandement à un certain *capitan* Christa, Moréote de nation, ci-devant Boulouk-Bachi de M. de Brancovan, le même qui [est] prince du Saint-Empire ¹⁾ (Bouloug-Bachi était le titre que les grands boyars et les consuls en Valachie accordaient au premier de leurs Arnauts; en Moldavie, on les titulait de *capitan*). Christa, en 1821, fut du nombre des révolutionnaires. Ne recevant plus de vivres, les rebelles (s'ils méritent ce nom, plutôt que celui de brigands) voulurent assassiner l'ôtage, c'est-à-dire le sieur Strimpéano; Christa les empêcha et proposa de se rendre à discrétion. Aucun n'y consentit, lui assurant qu'il pourrait rester, s'il le voulait, mais, quant à eux, ils ne se sentaient pas disposés de s'abandonner à la merci du prince. Ils trouvèrent, en effet, on ne sait comment, le moyen de sortir de nuit du monastère, sans aucun empêchement de la part des assiégeants. Christa resta au monastère avec Strimpéan et l'igumen. Livré à Bukureste, il fut mis aux fers et dans la même prison que Siméon et Guitza. Ceux qui avaient si heureusement quitté le monastère, furent poursuivis par la *poléra*, sous les ordres des deux frères Tshoubatsh. Rejoints près de la rivière de Motrul, ils se livrèrent un combat, dans lequel un des brigands fut tué. Sa tête, apportée à Bukureste et présentée aux prisonniers, ils le reconnurent pour un des leurs, Servien de nation. Le prince, au lieu de punir les chefs qui commandèrent le petit blocus du monastère, honora ces deux frères du kaftan: l'ainé, Mihalaki, qui était déjà polkovnik, reçut le kaftan de sludshar, et le cadet celui de polkovnik. Il n'est pas facile de concevoir la possibilité, comment cette retraite ait pu être effectuée à l'insu des assiégeants, qui, s'étant renforcés jusqu'au-delà de trois cents, cernaient la petite enceinte du monastère de toutes parts; mais enfin elle fut effectuée. Le gouvernement et ses adhérents n'aiment pas à parler de cette affaire; ils en évitent l'occasion, glissent à d'autres matières et veulent faire passer cette affaire sous l'image d'une simple affaire de voleurs. Cependant, *contre l'usage*, ils sont enfermés séparément des voleurs ordinaires. *Contre l'usage*, personne ne les voit que le second-armash et les juges criminels, qui font les interrogatoires. Le gouvernement a demandé et obtenu en Transylvanie l'arrestation d'un petit boyar, un de ces *tshokoy* attachés aux grands: j'ignore encore son nom, mais le saurai. On prétend trois grands boyars émigrés en Transylvanie être les moteurs de cette affaire: 1°. M. Aléko ou Vulpé Philippesko, le même dont j'ai parlé ci-dessus; M. de Vlachhoutzi, qui émigra avec le prince Karatsha ²⁾, et un troisième, dont le nom m'est encore inconnu. Tous ces faits me viennent de personnes affidées et

1) Marele-Ban Grigore Brâncoveanu.

2) Constantin, ginerele Domnului fugar. V. A. Fr., II. 525; Arch. soc. st. si lit. din Iași, VII,

qui ont les moyens de pénétrer dans bien des affaires. Du reste, par la pusillanimité et l'inaptitude des chefs, auxquels on confia cette entreprise, ces messieurs ont fait preuve combien eux-mêmes ils sont incapables de conduire une telle affaire et, les chefs étant dans les mains du gouvernement, il est à espérer que cela se terminera du moins en affaire de simples voleurs. L'Agence d'Autriche, à ce que je sais de bonne part, n'en souffle mot; M. Hugot¹⁾ paraît être mal instruit; M. Blutte²⁾ en sait davantage, et, étant chez moi hier vers le soir, il eut la bonté de m'offrir de mettre mon pli dans le sien, et j'ai accepté son offre obligeante

CCCCXXXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre amestecul lui Macedonschi în răscoala lui Simion, și arestări. 1826, 6 Iulie.

. Dans le moment, on vient de m'assurer que Makédonczyk³⁾, le premier lieutenant de Théodore Wladimiresko, se trouve à la tête des brigands échappés du monastère de Topolnitz et que, hier au soir, on amena du district de Ménédincze, aux fers et sous forte escorte, deux individus à barbe, étant, ou membres de la bande de Siméon, ou secrètement impliqués et dénoncés par lui. On prétend de plus que ces brigands ont une forte provision de poudre ou barils, sortis par la frontière de Tömös ou Terzburg⁴⁾

CCCCXXXVII.

Margotti către Kreuchely, despre pregătirile pentru primirea plenipotențiarilor turci la congres și micile întâmplări din oraș. 1826, 8 Iulie.

. Un ordre de l'Autriche rappelle les familles qui ont eu la permission de s'expatrier dans les années de disette: parmi celles qui sont sommées à retourner, il s'en trouve quatre familles dans le village de Horilesti⁵⁾, à deux heures d'ici, séjour de l'évêque catholique. La fête de Dieu⁶⁾ a été célébrée avec toute la magnificence possible; l'église comptait entre la foule les membres du département des Affaires-Étrangères, les diplomates consulaires; [ils] dînèrent ensuite tous au monastère⁷⁾, excepté le très-noble et illustrissime M. de Lagan⁸⁾; *Meine Wenigkeit* était du nombre, et nous fûmes tous gais.

1) Consulul frances.

2) Agentul engles.

3) Macedonschi, unul din cei ce trădează pe Vladimirescu.

4) Timiș și Bran.

5) Horilești-catolic, dăruit bisericești din Iași de o Domniță Hangerl poate («Angerlia» Chirița, v. c., 117).

6) *Fête-Dieu*, *Corpus Domini* sau Joia-Verde (25 Maiu).

7) A Franciscanilor din Iași.

8) Vice-consulul frances. Strămutat de la Danzig la 10 Iulie 1825, el înlocuiește pe Tancoigne în 1826 (inedit). Se întoarce din București, unde stătuse câteva zile, la 14 April 1826 (*ibid.*).

Les plénipotentiaires turcs doivent avoir passé la nuit d'hier à Técoutchy; dans trois jours on suppose que nous les aurons ici; quatre maisons sont préparées pour les loger: celle de Sandoulaki Stourdza, du vornik Scharban Nedgel ¹⁾, du vornik Draghits ²⁾ et du vornik Miklesco ³⁾, à côté de celle-ci.

CCCCXXXVIII.

1826,
12 Iulie.

Kreuchely către von Miltitz, despre fuga răsculaților asediați în Topolnița.

. . . . M. Blutte ⁴⁾ ayant la complaisance de vouloir bien expédier mon pli par le courrier qu'il compte (de) faire partir cette nuit, je profite préférablement de son offre obligeante pour confirmer à Votre Excellence, que, malgré les peines que se donne le gouvernement pour faire passer l'affaire du district de Méhédintzé ⁵⁾ pour une affaire de simples voleurs, il n'en est pas moins vrai qu'on a voulu tenter une nouvelle révolution. Quels aient été les motifs et les espérances des instigateurs, c'est ce que je ne puis pénétrer, du moins pour le moment. Les trois prisonniers: Simeon, Gitza (lisez Guitza) et Christo sont encore toujours au secret. Les insurgés, qui se trouvaient bloqués dans le monastère de Topolnitza, en sortirent par une ruse très applicable vis-à-vis de pareils assiégeants. Quelques-uns des plus courageux sortirent en silence par la grande porte, se mirent à crier vers ceux qui se trouvaient au monastère: «Aux armes, nos amis! Sortez, nous sommes venus vous délivrer, etc.» et donnèrent feu; quelques-uns des assiégés en firent autant dans l'intérieur. Par cette ruse, toute la troupe des assiégeants fut attirée vers la grande porte, tandis que les assiégés sortirent peu à peu par une petite porte de derrière; même ceux qui avaient donné l'alarme rentrèrent, pour sortir par la porte de derrière, si bien qu'ils échappèrent tous, sains et saufs. Je me donnerai toutes les peines possibles pour suivre le cours de cette affaire, et en soumettrai le rapport à Votre Excellence

CCCCXXXIX.

1826,
13 Iulie.

Margotti către Kreuchely, despre sosirea plenipotențiarilor turci și a consulului rus la Iași.

. . . . L Les Russes font trop de compliments aux Turcs. M. Domnando, gérant du consulat de Russie, arriva le cinquième jour avant les plénipotentiaires turcs ⁶⁾;

1) Șerban Negel, fratele mitropolitului Veniamin.

2) Iordachi.

3) Vasile Miclescu (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 224, 269).

4) Agentul englez.

5) Trupa lui Simion. V. n° cccxxxv, pp. 361-3.

6) Plenipotențiarii pentru congresul din Akkerman.

ceux-ci arrivèrent le 10 au soir et furent reçus avec toutes les cérémonies possibles, de toutes les autorités locales, leurs musiques et tambours, etc.

Le 12, après midi, arriva M. de Leslie, consul-général de Russie, à la surprise de tout le monde, qui, poussé par la curiosité, remplissait les rues de la ville jusqu'à Copau¹⁾, qui étaient occupées tout le long de bagages appartenant au consulat, comme aussi aux employés, tous et en grand nombre.

À la quarantaine de Scouleni, on a préparé pour les Turcs des habits d'une rare beauté; car ils devront se déshabiller, changer d'habits, laisser leurs bagails²⁾ (*sic*) à la fumée, d'après les règles des quarantaines; les quartiers que ces seigneurs occuperont, sont tapissés de drap écarlate. Enfin tout y est pompeux

CCCCXL.

Kreuchely către von Miltitz, despre conspirații muntene, carantină și un conflict al Domnului cu Agenția. 1826,
19 Iulie.

. . . Je profite de l'entremise officieuse de M. Blutte³⁾ pour confirmer encore ce que jusqu'ici j'eus l'honneur de rapporter relativement à l'affaire de Siméon et de ses compagnons. Ils sont encore toujours au plus grand secret, les fers au col, aux mains et aux pieds; le jour enfermés dans un cachot, la nuit dans la petite église à fenêtres grillées qui se trouve dans la cour de la *poushkarie*, et deux hommes, toujours les mêmes, gardent les approches de l'église, afin qu'ils ne puissent se communiquer avec qui que ce soit; le second-armash est le seul qui les approche et [leur] parle. On n'entend rien de leurs compagnons échappés du monastère de Topolnitza et à la tête desquels Makédonczky doit se trouver: ce que pourtant je ne puis confirmer. À la Cour, toujours les mêmes soins à cacher cette affaire. On prétend qu'un individu réclamé par le gouvernement local du gouvernement transylvain, soit arrivé il y a trois jours, de nuit et de même enfermé dans un cachot de la *poushkarie*. Je ne pus encore en pénétrer la vérité.

Aux frontières d'Autriche, une nouvelle quarantaine de dix ou douze jours fut mise, à cause de la peste qui doit exister à Gyurgiov, à Roustshuk. Tout ce qui vient de ce côté *doit* faire une quarantaine de six jours avant d'entrer à Bukureste.

L'extrême complaisance du hospodar vis-à-vis des employés russes a donné lieu à une petite altercation entre le gouvernement et l'Agence d'Autriche. Un individu, sujet autrichien, qui, durant la révolution et l'occupation ottomane, avait rendu des services essentiels à l'Agence d'Autriche, en qualité de dragoman⁴⁾, prit des *moshées* (terres) en ferme, de compagnie avec le sieur Bonnin, négociant français. Il demeure à la campagne; sa femme et ses enfants, en ville. La maison qu'elle occupait plut à un employé de la chancellerie russe; on lui signifie de la quitter. La bonne dame s'y refuse, disant qu'elle tenait cette maison par contrat et en avait payé le loyer d'avance. Le prince envoie une troupe d'Arnauts et la fait mettre dehors. Le sieur Bonnin lui fait une requête à l'Agence, par laquelle, après avoir exposé le fait, elle demande si c'est en

1) Copoli, primăria publică din Iași.

2) *Bağalı*, ital. (Margotti era sardinian), bagaje.

3) Agentul englez.

4) Un oare-care Furca, citat mai sus? V. tabla, la acest nume.

récompense des services rendus par son mari à la louable ¹⁾ Agence, qu'elle doit endurer cet acte de prépotence ²⁾ de la part du gouvernement. M. l'Agent ³⁾ s'irrite à juste titre et écrit une note au prince, dans laquelle il doit avoir dit que, le gouvernement, prouvant par cet acte qu'il ne voulait pas avoir de sujets autrichiens dans la principauté, il demandait si lui-même aussi devrait s'éloigner. Aussitôt M. Arsaki ⁴⁾ fut mis en campagne pour raccommorder cette affaire, et le prince donna ordre qu'on cherchât une maison pour cette femme, que le gouvernement payerait, dût-elle ⁵⁾ coûter deux mille piastres.

Malgré cette complaisance du prince pour la chancellerie russe, M. Katoff, le gérant, n'est pas aussi condescendant que Son Altesse pourrait le désirer. Le prince fait monter à une somme de 200.000 piastres les frais du passage des *mourahas* ⁶⁾ par la Valachie. Ce compte présenté à M. Katoff, il refusa de le reconnaître, assurant qu'il ne pouvait admettre la possibilité d'une telle dépense. Le prince doit avoir reçu des *mourahas* quatre shawls ⁷⁾ et le beysadé George, son fils, une superbe tabatière. On se tait sur les cadeaux faits par le prince. J'ai l'honneur de soumettre ci-joint la traduction du rapport fait par le staroste de Fokshan ⁸⁾, relativement au passage des *marahas* par cette ville

CCCCXLI.

1826, Margotti către Kreuchiely, despre numirea de vistier în Moldova, pleni-
25 Iulie. potențiarilor turci și fixarea zilelor de audiență la ministerul de externe moldovean.

. . . . Finalement le sort de la vestiarie est décidé; le 20 du courant, fut revêtu du kaftan de vestiernik, M. Alexandre de Stourdza, homme de caractère et de poids et un des plus riches de la principauté, et, quoique jeune, disposé à rester célibataire.

Les affaires entre la Russie et la Porte semblent embrouillées; M. Donnando ⁹⁾, qui, lundi matin, 17 du courant, avait déjà les chevaux attelés, pour se rendre à Bukureste, reçut un contre-ordre pour quinze jours de délai.

Les plénipotentiaires turcs n'ont pas envie de passer le Pruth. On dit qu'ils attendent un courrier de Constantinople, pour se décider là-dessus; les deux cousins Pisani ¹⁰⁾ enragent de devoir rester si longtemps ici les attendre.

Le département des causes-étrangères a fait la distribution des jours de la semaine, pour traiter distinctement les causes: deux pour l'Agence, deux pour le consulat de Russie, et le vendredi et samedi pour ceux de Prusse et de France

1) Germanism: *lobliche*.

2) Rar întrebuintat. Italianism: *prepotenza*, obrăznicie, abus de putere.

3) Von Hakenau.

4) Ministrul de externe muntean.

5) Casa adecă, nu femeia, cum ese din construcție.

6) Cuvânt turcesc, care înseamnă ambasador. E vorba de cei trimiși de Turci la Akkerman. Cf. mai sus, p. 359 n. 1.

7) Ortografia engleză a cuvîntului șal (fr. *châle*).

8) V. n° CCCCXXXII, p. 359.

9) V. asupra-i n° CCCCXXXIV, p. 360.

10) Andrei, consulul rus în Moldova, și colonelul Pavel (v. mai sus, p. 360 n. 1).

CCCCXLII.

Kreuchely către von Miltitz, despre ivirea ciumei în București și măsurile luate. 1826,
26 Iulie.

. . . . La peste, à ce qu'on prétend, existe à Bukureste. Plusieurs personnes en sont mortes avec des symptômes qui donnent lieu à des soupçons aux personnes les moins prévenues. Depuis quinze jours et plus, on nous avait menacés d'avoir ce fléau en ville, et l'on avait commencé l'exportation de plusieurs personnes suspectes. . .

Le 24, au soir, ce M. Kallinesko ¹⁾ rejoint le prince avec l'agréable nouvelle que, dans 15 ou 20 jours, tout au plus, tout Bukureste sera épuré; c'est bien dommage que tout Bukureste n'ait entendu cette heureuse prédiction. Dans ce moment, je reçois une note de la *casa de privighere*, par laquelle on fait savoir que «le prince ayant donné ordre à la spadarie, à l'agie, à la vornitshie de politi d'ordonner à tous les habitants de laver leurs meubles et habits qui se laissent laver, de fumer ce qui ne se laisse pas laver; d'aérer le tout et de blanchir les maisons; que les sujets n'étant pas soumis aux autorités susmentionnées, on priaît le consulat de signifier aux sujets prussiens de se conformer à ce règlement salubre.» Avec toutes ces précautions, il paraît que les subordonnés de M. Kallinesko ne sont pas des plus rigides, car, déjà le 16 du courant, M. l'Agent d'Autriche, en visite chez le prince, lui témoigna ses craintes de ne voir la peste à Bukureste, par raison des prévarications des employés aux quarantaines, vu qu'à la quarantaine de Vakaresti, on avait laissé passer, à raison de trois piastres, un individu venant de Gyurdgiow. Malheureusement que les craintes de M. l'Agent ne se sont que trop vérifiées. Une quantité de boyars et beaucoup de gens aisés ont fui la ville, pour se retirer à la campagne, éviter la peste. On veut que la dixième partie de la population ait quitté la ville, mais cela est énormément exagéré. Comme il y a encore une quantité de personnes, probablement influencées de Kronstadt, qui [ne] veulent [pas] se laisser persuader de la permanence de la paix, l'on veut qu'un grand nombre ait fui par crainte d'une invasion étrangère, et croient la peste n'être que prétextée; d'autres encore la croient aussi n'être que prétextée, mais uniquement pour couvrir la fuite préméditée du prince qui, à ce qu'on veut, craint pour sa personne l'issue du congrès d'Akerman; les personnes réputées pour sensées ne croient ni l'un ni l'autre.

CCCCXLIII.

Margotti către Kreuchely, despre vice-consulul frances, numirea ca hatman de oraș a lui Grigore Ghica, moartea episcopului catolic din Iași și so. 8 August. 1826,
sirea Agentului prusian pentru remontă.

. . . . Les plénipotentiaires turcs sont partis d'ici le 26 juillet au matin; on dit qu'ils ont deux chariots chargés de lingots d'or et d'argent; dans le même jour, M. de Lagan ²⁾ eut la gracieuse bonté de m'admettre à son diner diplomatique, par un préalable billet d'invitation. Il donne déjà des preuves ou de (la) faiblesse, prêtant l'oreille à son dragoman, ou de peu de connaissance de la direction du poste qu'il occupe.

¹⁾ V. p. 358, n° cccxxxxi.

²⁾ Vice-consulul frances.

Le 30 du courant, M. Grégoire de Ghika ¹⁾, qui, depuis son retour, n'a rien voulu savoir de la Grande-Camara ²⁾, a été fait hettman de la ville, etc.

La nuit du 30-31, l'évêque catholique, M. Zabberoni ³⁾, a quitté la vie, par suite d'une fièvre quotidienne, qui a dégénéré en mortelle, par cause de son obstination à refuser toute espèce de médecine.

Le 31 du courant, est arrivé ici le conseiller de commission, M. Littman de Zoller ⁴⁾, avec un officier hussard; le 3 du courant, [ils] firent leurs visites et furent aussi chez moi; après-demain, [ils] partiront

CCCCXLIV.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre ciumă, prădăciuni și neînțelegerile
11 August. guvernului cu Agentul engles și gerantul consulatului rus.

. **A**ucun événement politique n'occupe le public dans ce moment, et ce n'est que la peste qui le met partiellement en terreur. On ne parle plus de la prétendue révolution de Siméon et consorts. Quant à Siméon lui-même, Christo et Guitza ⁵⁾, on m'assure qu'ils avaient disparu de la *poushkarie*, sans qu'on sache ce qu'ils sont devenus. La peste, qui met de très grandes entraves aux communications, ne me permet pas de faire des recherches sur la vérité du fait.

On prétend qu'il y ait une bande de voleurs dans Bukureste même, et plusieurs vols commis avec effraction paraissent constater l'authenticité du fait. Mais ces vols ont été commis dans de si petites maisons, que les voleurs ne paraissent pas faire partie de ceux qui furent arrêtés sous ce titre et conduits à la *poushkarie* et qui étaient très bien vêtus, partie à l'orientale, partie à la franque. Une voiture chargée d'armes fut arrêtée aux barrières de la ville; le voiturier en fut le délateur; ces armes n'auraient-elles pas quelques rapports à ce qu'on qualifie de voleurs? Le postelnik titulaire Philippe Linchoux ⁶⁾ fut élibéré (*sic*), c'est-à-dire il lui fut permis de quitter le monastère de Marshinénii et de demeurer sur ses terres, sans toutefois oser venir à Bukureste. Déjà l'Agence d'Angleterre et le consulat-général de Russie sont, en quelque façon, aux prises avec le gouvernement local.

CCCCXLV.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre ciumă, permisia de bejenie și ca-
11 August. lomniile în potrive Domnului.

. **Q**uoi qu'il en soit, cette peste met des entraves à tout et ruine bien des familles. Les dires les plus absurdes augmentaient la terreur, qui s'accrut à l'infini

1) Ginerele Domnului. V, n° CCCCXXVI, p. 356.

2) Adeică, pe românește; «n'a mai vrut să știe de Cămară,» Ghica fusese Mare-Cămarăș.

3) Zabberoni sosise, împreună cu prefectul Landi și doi Misionari, la 8 April, din Roma (inedit; cf. și Hurmuzaki, *Supl.* I^o, 8-10. Mai v. și Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 91-4).

4) Agentul prusian pentru remontă, Lippmann, citat și aiurea.

5) V. n° CCCCXXXVIII, p. 364.

6) V. p. 319.

par la permission donnée par le prince, que chacun pouvait se retirer où il voulait et fit naître le soupçon aux uns que lui-même était intentionné de fuir, tandis que d'autres craignaient des janissaires. Cette permission du prince et ces craintes firent fuir tout ce qui put, ou tout ce qui les partagea, plus ou moins. Le hospodar ayant eu connaissance que l'on prétendait qu'on faisait courir le bruit de la peste, afin qu'il puisse fuir d'autant plus facilement, s'emporta et défendit de donner des *cartes-de-drum* ¹⁾ à qui que ce soit; ce qui occasionna une nouvelle consternation. Il vient de se relâcher de sa sévérité, et derechef on donne des *cartes-de-drum* à qui en veut

CCCCXLVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre cererea de pașaport a pastorului 1826,
reformat din București. 11 August.

. . . . M. Émerich Sukey, pasteur de l'église réformée de Bukureste, désire de faire le voyage de Constantinople. Comme l'église de cette confession n'existe que depuis le règne du prince Alexandre Soutzo ²⁾ et ne jouit encore d'aucune protection, il a cru devoir s'adresser de préférence à moi, pour avoir un passeport

CCCCXLVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre puțina serioșitate a ciumei. 1826,
22 August.

. . . . La peste continue sa marche inconcevable, c'est-à-dire qu'elle ne veut pas se propager, malgré le contact non interrompu. On ne sait vraiment pas ce qu'on en doit penser, et les personnes qui croient qu'elle n'attend, pour nous quitter, que la bonne ou mauvaise issue des conférences d'Akermann, pourraient bien avoir raison ³⁾. . . .

CCCCXLVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre efectele economice ale ciumei și 1826,
falimentul banchierului Polizo. 28 August.

. . . . La peste paraît être à l'agonie, car voilà huit jours qu'il n'y eut pas un nouvel accident en ville. Il semble qu'elle ait été de la même nature que celle

1) Pașapoarte. V. și n° CXX, p. 94.

2) 1818-21. Biserica luterană din Iași era sub protecția specială a vice-consulului prusian. V. n° CCCCXXX, p. 358.

3) Cu toată groaza publicului și plecarea familiei Hakenau, se zicea că, din 1.000 de catolici, ce se află în București, nu murise nici-unul (inedit).

qui se manifesta l'hiver passé à Yassi¹⁾, et dont j'eus l'honneur d'en faire le rapport à Votre Excellence, ainsi qu'au haut ministère des Affaires-Étrangères. C'est (*sic*) qu'il y a de positif est que les ravages économiques qu'elle occasionne furent infiniment plus grands que ses ravages physiques; même les veuves valaques s'en ressentent, car, d'après ce qu'on m'assure, 25.000 piastres, qui de la *koutia*²⁾ devaient être distribués aux pauvres veuves, sont maintenant destinés à couvrir *en partie* les dépenses occasionnées par la peste!!!

Le second négociant, et respectivement banquier, raya de Bukureste, le sieur caminar Poliso³⁾, *vulgo* Polisaki, vient d'annoncer une banqueroute d'un million et demi, banqueroute qui paraît être préparée depuis longtemps

CCCCXLIX.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre puțina încredere a Domnului în
28 August. existența ciumei.

. . . Sur l'observation que je lui⁴⁾ fis, que le prince, naturellement très peureux, quand il est question de la peste, ne paraissait pas la craindre, il me répliqua que probablement l'amour de l'argent surpassait la crainte. Le fait est que les enfants du prince parcourent la foule immense du peuple de toute espèce qui se trouve régulièrement dans la Grande-Spatharie et dans tous les corridors de la Cour. (Neînțelegeri cu Agentul Austriei asupra ciumei. Domnul l-a asigurat că nu e nimic, negând accidentele din oraș. — N'are și el copii?)

CCCCCL.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre casuri nouă de ciumă și serbarea
1 Septem- solemnă a Sântă-Măriei.
bre.

. . . On prétend que, tant en ville qu'au lazaret, 150 et tant de personnes sont mortes de la peste.

Le 27/15, les princes, d'après l'usage, vont à l'église de Sarantar⁵⁾, à l'occasion de la fête de la Vierge⁶⁾. On avait cru que le prince, pour ne pas provoquer un concours considérable d'hommes, se dispenserait de s'y rendre cette année-ci, mais le prince, qui aime les cérémonies et qui probablement ne voulait pas perdre le cadeau d'usage,

1) V. n° cccc, p. 334.

2) *Cutia milelor*.

3) Care ceruse consulatul prusian din principate în 1792. V. prefața; n° xxxix, p. 39; *A. Fr.*, II, 341-2, Pentru afacerea Bötticher, în care se amestecă, mai vezi Hurmuzaki, *Supt*, I², 225 (14 Iulie 1802).

4) Lui Hugot, consulul francez.

5) Săririndar.

6) Adormirea-Maiceș-Domnului, 15/27 August.

que le monastère doit lui faire, donna l'ordre que toutes les autorités du pays l'avaient à accompagner, avec toute leur suite. Cela fut exécuté.

Lundi, 28, et mardi, 29, on découvrit de nouveaux pestiférés, qui entraînèrent l'exportation d'un grand nombre de familles à la quarantaine, où elles devront à toutes forces s'empester et mourir au lazaret, de la contagion ou de la misère qu'ils (*sic*) y endurent

CCCCLI.

Kreuchely către von Miltitz, despre condamnarea la moarte a lui bu- 1826,
luc-başa Simion şi Ghiţă Oltean (Cuţui?), şi destăinuîrile lor. 1 Septem-
bre.

. . . . S. Siméon et Christo, dont j'eus l'honneur de faire mention dans mes rapports nos 23, 25, 26 et 29¹⁾, et dont on croyait l'affaire finie, puisqu'on disait qu'ils avaient été renvoyés à Krayova, n'étant pas si grands voleurs comme il avait été à croire, Siméon et Christo viennent de reparaitre sur l'horizon criminel de la Valachie, d'une manière [aus]si nouvelle pour le système adopté par le hospodar, qu'intéressante pour les personnes avides de spectacles éclatants. Le mardi, 29 août, deux potences, d'une forme nouvelle et remarquable, furent bâties non loin de Kolentina, terre favorite de Son Altesse, qui peut-être voulait jouir personnellement d'un amusement nouvel. . . Ces deux potences étaient destinées pour Siméon et Christo. Cela devait confirmer ce que, dès le commencement, on voulait cacher: que le délit de ces deux individus était plus politique que civil et qu'ils étaient toute autre chose que ce que l'on prétendait, c'est-à-dire de simples voleurs, car: 1°, le système de Son Altesse était de ne faire mourir personne, et, en conséquence de ce système, aucun voleur, aucun assassin, pas même ceux qui mirent leurs victimes rôtir sur la braise, ne fut exécuté, et que pourtant Siméon et Christo, quoique réputés brigands, ne furent pas accusés de meurtre; 2° Siméon s'était rendu par capitulation, il avait obtenu un sauf-conduit, et des otages avaient été remis entre les mains de ses gens pour la sûreté de sa personne. Christo, à la vérité, n'avait pas fait une capitulation, il s'était rendu à discrétion, mais, en se rendant, il remit, sans avoir été maltraité[s], les otages qu'on avait donnés pour Siméon et livré[s] à la réaction des prétendus voleurs, en violant les conditions sur la foi desquelles Siméon fut à Bukurest. Christo leur sauva la vie, qu'il sut soustraire à la vengeance de ses compagnons, lorsque, faute de vivres, ils quittèrent, sains et saufs, le monastère de Topolniza, malgré les 300 hommes qui les y tenaient assiégés! Le mercredi, 30, était le jour marqué pour l'exécution. Les deux condamnés s'étaient confessés, etc., lorsqu'au dernier moment, ils demandèrent une suspension, ayant une déclaration importante à faire; le prince ordonna qu'ils soient entendus. La déclaration fut, qu'outre les boyars désignés de Kronstadt, trois boyars à Bukurest étaient conjurés contre la vie du prince. L'exécution fut suspendue. En suite des révélations faites par ces deux individus, on conduisit, dans la nuit du 30 au 31, à la *poushkarie* (et non à la *camara*, prison ordinaire des boyars) le *medelnitshère* Christo Presbano²⁾, natif de Caracal, dans le banat de Krayova, et qui, du temps de la révolution, avait été nommé par Théodore Wladimiresko pour faire les fonctions d'aga à Bukurest. En même temps, deux autres boyars furent enfermés à la *camara*; je ne pus encore ni découvrir leurs noms, ni les raisons

1) V. pp. 361-3, 364, 365-6.

2) Prejbanu,

de cette arrestation. Il me paraît que le prince ait fait un rapport (peut-être louche) sur cette affaire à Constantinople et qu'il ait reçu l'ordre de faire exécuter ces deux individus

CCCCLII.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre spânzurarea lui Simion și Ghiță Oltean
10 Septem- (Cuțui?) și răspunsul dat de Poartă scrisorei Domnului asupra conspirației.
bre.

. . . Je m'empresse de profiter du peu de temps qui reste jusqu'au départ de la poste, pour avoir l'honneur d'informer Votre Excellence, que Siméon fut exécuté, non avec Christo, mais avec Guitza, qui s'était rendu avec lui, le 7 du courant. Christo et cinq autres individus furent fouettés par la ville, le 8. D'autres doivent être pendus encore, et cette conspiration, que le gouvernement ne peut plus nier, s'étendait par toute la Valachie. Je me borne aujourd'hui de référer l'essence de la réponse faite par la Porte au rapport fait par le prince.

Il y est dit :

«Que la Porte, ayant remis dans les mains du prince le *topouse*¹⁾ et le glaive, on s'attendait qu'il saurait maintenir la tranquillité du pays, sans avoir besoin d'importuner la Porte avec de tels rapports, dont à l'avenir il devait s'abstenir.

«Quant aux individus qu'il désirait que la Porte réclame du gouvernement autrichien, elle jugeait plus convenable de ne pas rendre les gouvernements européens attentifs sur de pareilles affaires.»

Il s'entend que le gouvernement local s'abstint à donner la publicité à cette réponse²⁾

CCCCLIII.

1826, Von Miltitz către Kreuchely, despre ajutorarea protestanților din Bu-
11 Septem- curești pentru zidirea unei biserici.
bre.

P rotestanții din București ar vrea să aibă o biserică a lor, dar li lipsesc mijloacele. S'au adresat la Curtea Suediei, protectoarea protestanților din imperiul otoman, și la a Angliei. Să dea și el din Casa consulatului 400 de lei, cari ar răspunde așteptărilor³⁾.

1) *Topuzul*, buzduganul. Cf. Drăghici, II, 168: «topuzul și sabia, semnele împărătești, care ni le-au dat sultanul.»

2) Cf., pentru întreaga afacere, Ion Ghica, *Scris.*, ed. a 2^a, 4, 120-1. Despre soarta serdarului Christu nu mai vorbește Kreuchely. Observăm că d. Ion Ghica numește Cuțui pe Ghiță Oltean (l. c.).

3) După Wilkinson (*An account of Wallachia and Moldavia*, Londra 1820, 184), Suedezii zidise supă Carol al XII-lea două biserici luterane în principate și le întrețineau.

CCCCLIV.

Margotti către Kreuchely, despre zgomote de război și prezentarea 1826,
beratului vice-consulului frances, 24 Septem-
bre.

. Un grand bruit de guerre se fait entendre généralement. Il y a des mouvements en Bessarabie, mais on n'en peut donner la cause précise. Jamais on n'entendit tant de bruit; quelque chose doit éclater.

M. de Lagan ¹⁾ a présenté son *bairat* ²⁾ dans la plus grande cérémonie qu'on ait jamais vue

Le *bairat* lui donne le titre de consul et ordonne au prince de le considérer comme le premier entre les autres ³⁾

CCCCLV.

Kreuchely către von Militz, despre necorectitudinile făptuite de Domn 1826,
în afacerea pavagiului Capitalei, alimentărei cu apă, ș. a. 27 Septem-
bre.

. Tous les moyens pour accaparer des sommes immenses sont épuisés: en partie, les revenus ecclésiastiques; en partie, ceux des hôpitaux; la majorité des revenus des écoles fondées par les princes grecs; les revenus de la *koutia* . . . , dispersés à des protégés, ou employés à d'autres objets, au lieu d'être distribués d'après leur fondation, etc. etc. etc. Le mauvais pavé qu'on construit dans les quatre grandes rues, appelées *domnesk* (seigneuriales), savoir: le *Podul-Mokoshoya*, *Podul-Kalitsnilor*, *Podul Tergul-de-afara* et *Podul-Beglik*, parce que les ponts qu'on y avait construits, c'est-à-dire les poutres, dont elles étaient couvertes, furent faits du produit du péage de la ville, tandis que, dans les autres rues, les ponts, là où il y en a, se font aux dépens des propriétaires, ce pavé aussi dut servir au but principal du *hospodar*. Il fut premièrement décidé à la Chambre des vélitshs que le pavé de ces quatre rues serait terminé dans l'espace de dix années, car on avait fait le calcul que les revenus de dix années seraient nécessaires pour en couvrir les frais. Les entrepreneurs furent les sieurs Freywald et Hartl, architectes, sujets autrichiens ⁴⁾. D'après le contrat fait avec eux, ils devaient: 1°, faire chaque année un certain nombre de *stingènes* (toise valaque, équivalente à 6 pieds, 8 pouces de Vienne), 2°, le tout doit être terminé dans dix années, durant lesquelles le pavé et les ponts devront être entretenus en bon état par les entrepreneurs, auquel effet les poutres des ponts devront leur appartenir, etc. etc. Pour chaque *stingina* en longueur, ils recevront la somme de 318 piastres turcs. À ce prix, dont le contrat fut passé à la Chambre des vélitshs, vraiment le pavé pouvait être bien fait et, comme autrefois il y avait sous les ponts des canaux de bois pour l'écoulement des eaux et des ordures, on en pouvait faire en (?) maçonnerie dessous, ce qui ne fut pas fait. Au lieu de canaux, on fit écouler les eaux, soit directement, soit dans les rues de côté et inférieures, où elle (*sic*) doit croupir faute d'écoulement, soit dans les réservoirs faits à cet effet, mais d'où l'eau doit nécessairement se filtrer dans les *mahalas*, ou bien, ce

1) V. p. 363 n. 8 și aiurea.

2) *Berat*, diplomă.

3) Tancoigne se plângea de situația inferioară pe care i-o crea, între colegii săi, titlul de vice-consul (nedit).

4) Cf., asupra lui Freywald, Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 57.

qui est le cas de la majorité, elle doit être épuisée et donc entrer dans les *mahalas*, qui, par leur situation basse, sont de leur nature déjà ou humides ou marécageuses et ne tarderont pas d'être métamorphosées en véritables marais. Par là, en passant même sur les imprécations des habitants des *mahalas*, qui n'osent réclamer publiquement, on aurait dû considérer que la ville entière devient plus malsaine qu'elle n'était, tandis qu'on avait espéré et était en droit d'espérer que, par le moyen des rues pavées, les exhalations des rues pourtrées (*sic*) cessant, l'air serait plus salubre. Il paraîtra étonnant qu'en payant aux entrepreneurs une somme suffisante pour pouvoir faire des canaux sous le pavé, on ne l'ait pas exigé et mis au contrat : la raison en est que, par un second contrat secret, les entrepreneurs s'obligent de payer 148 piastres par *stingina*, et qu'étant obligés de payer encore 10 autres piastres par *stingina*, je ne sais pour le moment sous quelle dénomination, ils ne perçoivent, à proprement dire, que 160, au lieu de 318, qu'ils devraient percevoir en conformité du contrat passé aux vélitshs; en outre, en compte (*sic*) leur fatigue, ils perdent personnellement leur temps, en présidant gratuitement et assidûment aux bâtisses du prince. C'est à cet effet aussi, que ce fut des mains de ce grand financier du prince, je veux dire de son caissier, le Grand-Kloutshar Dresna, dont si souvent déjà j'eus l'occasion de parler, que les entrepreneurs devaient percevoir et percevaient la première année des avances nécessaires et le payement. Ce manège, qui m'était connu dès le commencement, ne l'est pourtant que de très peu de personnes; moins de personnes encore paraissent vouloir y croire, et, comme c'est un fait qu'on ne saurait prouver, sans compromettre bien des personnes, je n'en aurais pas parlé encore, s'il ne m'avait été confirmé, le 19 du courant, par le baron de Hiller ¹⁾, qui, venant chez moi, me le raconta comme une chose inconnue et secrète. La somme que le prince retire de la construction de ce pavé, est donc assez considérable pour lui laisser désirer qu'il soit construit au plus vite, non dans dix années, mais avant l'expiration du terme limité de son règne. Aussi, déjà la première année, il fit faire la double longueur de ce qui devait être fait d'après le contrat, et, comme on n'avait pas les fonds nécessaires dans la caisse destinée à cet effet, on eut recours au sieur Meitani ²⁾, qui en fit l'avance, et, une fois ce chemin frayé, le prince bientôt fit adopter à la chambre des vélitshs un nouveau plan, dans lequel il fut stipulé que le pavé devait être terminé, non dans dix années, mais dans quatre, à dater de son commencement, mais entretenu en son état jusqu'à l'échéance des dix années par et aux dépens des entrepreneurs, et cinq années aux dépens du sieur Meitani, qui devra fournir les sommes nécessaires et stipulées par le contrat; en compensation, on lui cède, l'espace de quinze années consécutives, le produit du péage de la ville, destiné à cet effet; qu'importe au prince ce qui arrivera après qu'il sera fait *souryoum*, pourvu que, durant son règne, il augmente ses trésors! Le prince Moroussi ³⁾ avait fait faire des fontaines dans divers endroits de la ville, afin de la pourvoir, en tant que possible, d'une eau potable et dispenser les habitants qui voudraient s'en dispenser, de boire l'eau dégoûtante de la Dombovitz. Les conduits furent détruits par la construction du pavé, beaucoup plus bas que ne l'étaient les ponts. Depuis plus de deux ans, il fut question de la juste restauration de ces fontaines et de leur augmentation, afin que toute la ville ait cette eau à proximité; une seule bagatelle embarrassait : c'était de trouver les fonds nécessaires; j'ignore encore d'où, mais positivement on le[s] trouvera, car, outre l'agrément particulier de pouvoir munir sa maison, celle (*sic*) de cette restauration a l'augmentation du trésor privé, et devrait-on négliger un moyen *quelconque*, lorsqu'il s'agit de cela? Il est impossible de concevoir d'où un gouvernement, qui, en protégeant le commerce *passif*, néglige le commerce *actif*, qui est presque nul en comparaison de ce qu'il pourrait être, malgré les entraves qu'y met la Porte, il est inconcevable, dis-je, d'où ce gouvernement puise et trouve les moyens

1) Fost funcționar al Agenției austriace din Iași, apoi cancelariu la București. V. mai sus, n° LVIII, p. 53; n° CLXXVIII, p. 136 și aiurea.

2) V. asuprile p. 320 n. 1.

3) V. și p. 276.

de puiser les sommes énormes, qui passent dans le coffre, non seulement fort (*sic*) du prince et de ses favoris, mais même des créatures de ses favoris. Entre beaucoup d'exemples, un seulement. Le sieur . . . (*sic*), *saraf* du sieur Dresna susmentionné, était, il y a quelques années, un pauvre diable; non seulement il s'acheta et restaura une jolie maison, mais il vient de donner 50.000 piastres en dot à l'une de ses filles: on peut bien imaginer que ce n'est pas là toute sa fortune; et un Juif, *saraf* de ce *saraf*, qui fut aussi pauvre que lui, vient de s'acheter une maison au prix de 27.000 piastres: sûrement, pas tout son numéraire. Sans citer d'autres exemples, qu'on pourrait prendre dans et hors de la famille du prince, on est tenté de faire la demande: si, après un règne pareil, où tous les moyens d'extorquer ont été épuisés, et auquel la *koutia* même n'est pas sacrée, — si, après un pareil règne, un prince tout aussi avide, mais plus nécessairement peut-être, montait sur le trône de la Valachie, que fera-t-il encore pour accaparer de l'argent, dans un pays totalement épuisé, lorsque le prince, despote formel, saura qu'il est hors de toute responsabilité et qu'après avoir extorqué jusqu'à la moelle, il pourra paisiblement se retirer où il voudra, jouir du fruit de ses rapines? . . .

CCCCVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre mersul ciumei și abuzurile cauzate de această boală.

1826,
27 Septem-
bre.

. Quant à moi, je suis tenté de croire que, si effectivement il y eut la peste, depuis longtemps il n'y en a plus, et que, ou quelque raison politique, ou quelque intérêt particulier du gouvernement lui ont donné l'existence, et qu'elle fut prolongée, ou parce que cet intérêt n'a pas encore cessé d'être, ou parce que l'intérêt privé de tous les employés *pestifères*, qui sont en grand nombre, prolongeait la soi-disante existence, pour prolonger l'existence de leurs bons appointements; le président de la *Casa-de-privigéré* touche 4.000 piastres par mois, pour ne rien faire; ainsi et proportionnellement, des autres. Les appointements des employés et les frais du lazaret montent à 25.000 piastres mensuellement

Un jeune marchand, le sieur Tschokanelli, revint de la Turquie et quitta la quarantaine sans y avoir passé le temps fixé. Le prince ordonne qu'il soit arrêté et mis au lazaret. Mais où était Tschokanelli? Il courait la Valachie, vaquant à ses affaires, et ce ne fut qu'au bout de deux ou trois semaines qu'il revint au kan de Stavropolie¹⁾, où il logeait communément, et sous peu devint malade, probablement d'une fièvre nerveuse. Le médecin et tous les employés pestifères accoururent et de loin il est déclaré pestiféré et enfermé avec son domestique dans sa chambre, en attendant l'exportation. La femme d'un cocher, qui avait lavé son linge, était tombée malade, elle et son enfant. On lui fait prendre de la confiture de roses et boire de l'eau, car, disait-on, si elle est véritablement malade de la peste, la crise* devra s'ensuivre immédiatement; on veut même que, le même soir encore, on ait remporté sur elle cette expérience; effectivement, la crise s'ensuivit, car elle mourut. De même Tschokanelli, dont le domestique, qui avait été avec lui tout le temps et jusqu'au dernier moment de sa vie, fut mis au lazaret des plus compromis.

1) *Stavropoleos*, lângă biserică numită ast-fel.

CCCCLVII.

1826,
27 Septem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre probabilitatea unui război ruso-turc.

. On me communiqua, le 24 du courant, une lettre qui venait d'arriver par la poste de Vienne et dans laquelle il est positivement dit :

«Attendez vous d'avoir bientôt du travail en suffisance, car les conférences d'Akerman ont pris une tournure qui doit faire croire que les deux principautés seront bientôt occupées par une armée russe.»

Cette lettre, écrite à une personne de marque, provient d'un homme en place et à portée de savoir ce qui se passe, mais dont je n'ose confier le nom au papier. . . .

CCCCLVIII.

1826,
27 Septem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre trecerea prin Muntenia a d-șoarei de Ottenfels, purtarea Domnului cu consuli și focuri în capitală.

. Melle d'Ottenfels ¹⁾ est heureusement arrivée jusqu'aux frontières; et à la quarantaine d'Autriche la moitié du terme fixé lui fut remise. Le prince la fit accompagner jusqu'aux frontières d'Autriche par un mehmandar et un cuisinier de la Cour, et lui fit cadeau d'un châle et d'une paire de pendants d'oreilles en brillants. Il y a longtemps qu'on sait ici que le hospodar *a su gagner* la bienveillance de M. l'internonce ²⁾ et qu'il cherche à la cultiver de toutes ses forces, même plus que celle de M. de Minciaki. Celui-ci, et tous MM. les employés (*sic*), ne sont pas oubliés pourtant, et dans toutes les affaires on ne peut méconnaître leur influence. On a porté l'attention jusqu'à faire construire un pavé depuis le bel et vaste hôtel que M. de Minciaki devra habiter, jusqu'à la grande rue appelée *Podo-Mokoshoi*, et, en effet, de quelle manière que les affaires tourneront, il est de l'intérêt personnel du prince et de toute sa famille d'être bien vu par les Russes. Les consulats d'Angleterre et de France n'ont pas lieu d'être aussi satisfaits.

Lorsque les deux révolutionnaires ou voleurs, Siméon et Guitza, furent pendus, ils se récrièrent contre la mauvaise foi du prince, qui leur avait manqué de parole, et de son ingratitude, «car», disaient-ils, «si nous ne l'avions pas prévenu, depuis longtemps il serait mort et la ville en cendres, mais que le dernier arrivera sous peu,» etc. etc. Siméon cria publiquement contre la fourberie du second-armash, qui lui avait assuré la vie, pour une grosse somme qu'il lui avait payée, etc. Effectivement, le feu prit, dans la nuit du 24 au 25, dans le voisinage de Mihai-Voda, où réside le prince, et consuma dix petites et une grande maison non achevée, appartenant à M. Aléko Ghika, frère du prince. Le 25, on disait publiquement à la Cour que le feu avait été mis expressément. Le 26, brûla une autre maison, mais dans une *mahala* écartée, et par l'effet du hasard. Le médélnitsher Presbéano, accusé d'être mêlé dans l'affaire des deux exécutés ³⁾, fut, dit-on, exilé, mais secrètement, et l'on ne sait encore le lieu de son exil.

1) Fiica internunțului, baronul de Ottenfels-Gschwind.

2) V. n^o CCCXXV, p. 302.

3) Simion și Ghiță. V. n^o CCCCII, pp. 371-2.

CCCCCLIX.

Margotti către Kreuchely, despre vești de război, un accident întâmplat
Domnului și schimbarea agei. 1826,
4 Octom-
bre.

Nous avons une alarme générale, et ce n'est pas sans raison. De la part de l'Autriche, par plusieurs lettres officielles de la Boucovina, à plusieurs individus moldaves (une desquelles je l'ai lue; signée par la commission de Radautz), demandent (*sic*) la plus grande quantité possible de chevaux de remonte, ceux de 4 ans à 20 ducats et à 18 ducats ceux de trois ans, et la livraison doit être faite jusqu'à la mi-octobre courant.

À Sculeni, on a préparé les maisons nécessaires pour recevoir le commandement-général; à tel objet, plusieurs familles ont dû évacuer leurs logis. Dans toute la Bessarabie, il n'y a pas de maison de paysan qui n'ait dix soldats en quartier; on dit même que plusieurs régiments d'uhlans, de Cosaques, etc., aient passé le Dniester, suivis d'une grande artillerie. Cependant on fait courir le bruit que, depuis quelques jours, on a arrêté tous les mouvements, par suite d'un Tatar venu de Constantinople.

Le 1er octobre, à mon lever, me fut remis un billet anonyme, qu'un inconnu avait donné à mon valet; il est conçu ainsi: «D'aujourd'hui en huit, les troupes russes feront leur entrée en M^{te}.» Ce mystérieux billet ne peut avoir aucun but particulier, car je ne suis d'aucun parti, ni je démontre partialité, et, en vérité, je sois (*sic*) dans mon intime indifférent pour tous les futurs contingents; il y a cependant de la vraisemblance pour ce que dit le billet, mais peu d'apparence; les démarches qu'on fait au-delà du Pruth, semblent être parées de tergiversations, et la Cour ici fait écho à cette parure; en tous cas, je me conduirai d'après les ordres que vous voudrez, M. le baron, avoir la bonté de me donner, d'après mes prières du n° 57.

Le 1er du courant, Son Altesse le prince-régnant faisait la chasse aux lièvres, dans une terre du vestier Pétraki Stourdza, à deux heures d'ici, et, comme il voulait en prendre un par les oreilles, le cheval broncha, et le prince, dans la poussière, se disloqua le bras à l'épaule.

Un jour avant, l'aga actuel fit battre un boulanger, sujet russe. Pour rendre satisfaction, le prince envoya l'aga²⁾ chez le consul de Russie, qui le chassa, disant ne vouloir avoir à faire avec des enfants. On a sur-le-champ, passé la charge au vieil Aslan père de l'aga. Ce fameux maître de police a si bien pris ses mesures que, le 3 du courant, on le pilla, et il fut très étonné de trouver sa maison vide

1) Cetește: «D'aujourd'hui en huit jours, les troupes russes feront leur entrée en Moldavie.» Prescurtarea pare a fi fost făcută de Margotti, și nu de autorul biletului.

2) Aga era Costachi Aslan, care înlocuște pe Manolachi Bogdan (v. imediat mai departe și p. 334 n. 6). Asupra consulului rusesc, v. p. 365, n^o CCCCXXXIX (Gheorghe de Timkowsky nu ocupă acest post de cât în August 1834, și nu 1824; cf. Hurmuzaki, *Sopl.* I⁴, 57-8 și I⁵, 69 și urm.). Petrachi Sturdza, boier devotat Porței, ca și ruda sa, Dumitrachi, era Mare-Vistiernic la această dată (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 422 și urm.; inedit).

CCCCLX.

1826, Margotti către Kreuchely, despre puținul credit ce se acordă în Iași
7 Octom- veștilor de război.
bre.

. . . . Les *diplomates* de notre capitale sont d'avis que les mouvements qu'on fait en Bessarabie, ne sont que des tours de politique, mais que tout s'évanouira; on les compare aux chiens qui montrent les dents à ceux qui veulent les provoquer . . .

CCCCLXI.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre încrederea în pace și zvonul for-
12 Octom- mării de trupe naționale în Muntenia.
bre.

. . . . Ainsi qu'en Moldavie¹⁾, aussi en Valachie, on paraît être persuadé que toutes les difficultés entre la Russie et la Porte sont aplanies par la complaisance avec laquelle la dernière, impulsée (*sic*) par la position du moment, a accédé à toutes les prétentions de la première. Le prince, auquel je fis une visite le 8, paraît tranquille et même gai.

On prétend depuis dix jours que le prince, en vertu d'un firman, ait été autorisé d'organiser dix mille hommes de troupes réglées nationales. Quoique je n'y vois rien d'impossible (qu'une opposition de la Russie), j'en doute encore; car, loin que ce firman ait été publié, si effectivement il existe, on paraît en faire un mystère²⁾ . . .

CCCCLXII.

1826, Von Miltitz către Kreuchely, despre concesiile făcute de Poartă la Akker-
16 Octom- man și zvonul despre o întimplătoare ocupație a Munteniei de către Austrieci,
bre.

. . . . Le sacrifice auquel le Divan vient de se décider, a naturellement dû lui coûter beaucoup, et nous ne tarderons pas à nous convaincre que les privilèges acquis aux deux principautés et à la Servie³⁾ causeront plus de mal à la Porte qu'ils ne feront de bien réel à ces provinces; mais l'intérêt du moment devait l'emporter sur toutes les autres considérations; il n'y en avait aucune qui ne dût être subordonnée au besoin impérieux de conserver la paix au dehors, et le simple bon sens était d'accord sur ce point avec la raison d'État. Aussi le Sultan n'a pas été le dernier à se persuader

1) V. n^o precedent.

2) În 1824, se vorbea despre același lucru pentru Moldova; un Agent străin vedea piedică în rezistența probabilă a *Porței* și în imposibilitatea de a aduna 2.000 de oameni dintre țărani, «maî tofî scutelnici» (inedit).

3) Prin convenția de la Akkerman, V. Gh. Petrescu, D. A. și D. C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, I², București, 1888, 310-18.

de la nécessité d'acheter le repos par le sacrifice d'une partie de ses droits et de ses intérêts, et, en effet, il a beaucoup gagné en gagnant du temps pour achever et consolider la grande œuvre de la réforme de son peuple, qui doit le mettre à même d'espérer mieux de l'avenir que du passé¹⁾.

On nous a dit ici que des mouvements avaient eu lieu sur les frontières d'Autriche, que des troupes avaient été concentrées, et que, par un accord très secret entre le Cabinet de Vienne et l'hospodar, des chemins négligés jusqu'ici avaient été réparés en toute hâte; on a ajouté que ces préparatifs avaient pour but l'occupation de la Valachie, dans le cas où la Russie aurait occupé la Moldavie

CCCCLXIII.

Margotti către Kreuchely, despre pretinsa demisie a lui Sturdza.

1826,
23 Octom-
bre.

. **O**n dit que le prince-régnant a demandé à la Porte sa démission; on ignore si cela lui a été conseillé par la force, ou s'il l'a fait de bon gré²⁾

CCCCLXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre încheierea convenției de la Akker-
man și dispozițiile cuprinse în ea privitor la țările române.

1826,
26 Octom-
bre.

. **M**. le marquis de Valmy³⁾ est arrivé à Bukureste, le 22, à 4 heures $\frac{1}{2}$ du soir. C'est alors qu'on sut positivement ce qu'on n'avait que supposé jusqu'alors, c'est-à-dire que le traité entre la Porte et la Russie ait été signé. Cette nouvelle fit ici une sensation d'autant plus vive, que les angoisses d'une attente incertaine tourmentaient un chacun, de quel parti qu'il ait pu être. Entre les articles exigés par la Russie, on prétend qu'il sera libre à chaque ex-hospodar de résider *où bon lui semblera*, et que les hospodars à l'avenir seront élus par les boyars et simplement confirmés par la Porte, ce qui serait vraiment un grand malheur pour le pays, par les intrigues intérieures et extérieures qui immanquablement devaient avoir lieu

1) Sultanul Mahmud al II-lea întreprinsese reforma armatei otomane și distrusese, la 15 Iunie, puternicul corp al ienicerilor (G. Rosen, *Geschichte der Türkei, von dem Siege der Reform im Jahre 1826 bis zum Pariser Tractat vom Jahre 1856*, I (Leipzig 1866), 8 și urm.).

2) V. 345 n. 5. În cazul citat acolo, se atribuia hotărîrea lui Sturdza lipsei de bani.

3) Marchisul de Valmy e al doilea cu acest nume, Francisc-Cristofor-Edmond Kellermann (n. 1802), nepotul generalului revoluționar și fiul ducelui de Valmy, general al lui Napoleon III. E autorul mai multor opusculi, unele relative la Orient. Plecase din Constantinopol, unde era atașat de ambasadă, pentru a duce la Paris copia convenției de la Akkerman.

CCCCLXV.

1826, Margotti către Kreuchely, despre liniștea ce domnește în Iași, întărirea
8 Novem- lui Sturdza de către Poartă și apropiata întoarcere a boierilor moldoveni
bre. emigrați.

. . . . U n silence parfait règne dans cette capitale; on craint de la vérité des ratifications.

Le prince, dit-on, a reçu de la Porte l'assurance et l'invitation de suivre à être fidèle jusqu'au terme de la septième année.

Les boyars émigrés ont commencé par faire rentrer leurs épouses; nous en avons déjà plusieurs, depuis peu de jours

CCCCLXVI.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre falsitatea zgomotului de pregătiri
12 Novem- ale Austriei contra Turciei și înțelegerea posibilă a lui Ghica în această pri-
bre. vință cu Hakenau.

. . . . R elativement au dernier paragraphe de l'office dont Votre Excel-
lence m'honora en date du 16 octobre ¹⁾, je pris les renseignements les plus exacts qu'il me fut possible, mais je ne pus parvenir à découvrir un concentrement (*sic*) de troupes. Un cordon militaire fut tiré, d'après l'usage, contre la peste. Les troupes qu'en conformité des rapports du sub-délégué en Moldavie ²⁾, on avait fait entrer en Bukovina, peuvent même faire croire avec raison que ce cordon ait été plus fort qu'à l'ordinaire; la remonte précipitée, dont il fit mention et le terme du 15 octobre, où ces livraisons de chevaux devaient être terminées, ont dû donner lieu à des suppositions. Je vais les pousser plus loin encore; il est *possible* que notre peste, dont personne ne voulut mourir, n'ait été qu'une convention entre l'Agent d'Autriche, muni d'instructions, et le hospodar, pour donner un prétexte à une augmentation de troupes, peut-être considérable, sur les frontières de l'empire ottoman. Ce rassemblement et les négociations critiques d'Akermane peuvent avoir fait naître des conjectures, mais, quelles que puissent avoir été les vues de l'Autriche, et si effectivement il y eut entre elle et le hospodar un accord secret, la réparation des chemins ³⁾ n'en fut pas la suite, car, d'après les informations les plus exactes que possible, les chemins ne furent pas réparés, et moins encore mis en état pour donner un passage facile à un train d'artillerie. D'ailleurs, le hospodar, aussi longtemps qu'il se trouvera responsable vis-à-vis de la Porte, n'oserait entreprendre une telle réparation, sans en avoir reçu l'assentiment, et un travail comme celui d'une telle réparation peut impossiblement se faire sans appareil. Le prince Jean Karatsha ⁴⁾ avait voulu, pressé de toutes parts, rendre les chemins plus praticables pour le commerce; il ne l'osa pas. L'accord secret qui doit avoir eu lieu entre la Cour de Vienne et le hospodar est de même nature

¹⁾ V. n° CCCCLXII, pp. 378-9. Miltitz întreba pe subalternul său în privința zgomotelor de grămadire a trupelor austriece la granița Turciei.

²⁾ Titlul oficial al lui Margotti. E vorba de raportul acestuia, care poartă în publicația noastră n° CCCCLIX (p. 377).

³⁾ De care vorbește von Miltitz în ordinul ce poartă n° CCCCLXII (v. p. 379).

⁴⁾ 1812-18.

CCCCCLXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre efectul produs în Muntenia de 1826,
 clausele cunoscute ale convenției din Akkerman și despre schimbarea Ma. 22 Novem-
 relui-Spatar. bre.

. Le 18 du courant, M. le Grand-Logothète (titulaire) Constantin de Kimpiniano, ex-spadar, partit d'ici, accompagné du premier Portar-Bachi, pour aller, au nom du prince, au-devant des *mourahas* ¹⁾. Ceux-ci sont arrivés, le 20, à Fokshan, et, sans accepter l'invitation du hospodar (qui savait bien que les *mourahas* ne pouvaient l'accepter) de passer à Bukureste, ils ont poursuivi leur chemin directement vers Silistrie.

On veut que quelques articles d'Akermane aient effectivement transpiré. Vrais ou faux, ils ont donné du travail à l'esprit valaque, fécond en pareilles circonstances. L'article de *la libre élection par le Divan* fit déjà naître des intrigues qui, à ce qu'on prétend, ont été jusqu'à recueillir des signatures. Le prince lui-même, content de terminer paisiblement son règne septénaire, de pouvoir habiter le palais qu'il fait construire et de jouir des terres nouvelles acquises, qu'il joignit aux anciennes, tout en accumulant des trésors, le prince, dis-je, paraît tranquille, moins méfiant qu'il ne l'était avant peu encore. Mais, en revanche, il paraît avoir des relations plus froides avec un certain personnage ²⁾, qui l'influencait jusqu'ici, et qui naturellement devait avoir beaucoup d'ascendant avant les résultats d'Akermane. Maintenant, on attend un personnage plus important pour l'avenir ³⁾ et qui pourra influencer plus que tous les autres les élections futures. Le prince et ses alentours, convaincus de cela, ont déjà commencé une conduite analogue à cette conviction.

J'ai dit ci-dessus: ex-spadar de Kimpiniano, vu qu'avant peu, après une digne administration d'un an et demi, cette charge fut derechef conférée à son prédécesseur, M. Grégoire de Philippesko

CCCCCLXVIII.

Margotti către Kreuchely, despre trecerea plenipotențiarilor turci prin 1826,
 Iași, întoarcerea câtor-va pribegii moldoveni, sosirea ministrului persan pe lângă 24 Novem-
 Curtea din Petersburg și apropiata plecare a lui Divan-Efendi din Moldova. bre.

. Les plénipotentiaires ottomans sont retournés d'Akerman le 15, de nuit. On a illuminé cette capitale pendant deux soirées consécutives. En vain on a tenté de les retenir à un grand diner que le prince voulait leur donner; le 18, de grand matin, ils sont partis pour Constantinople, et on dit qu'ils passeront par Bukureste ⁴⁾.

Les vestierniks Sandolaki Stourdza et Gligarasche Ghika et autres boyars sont retournés à leurs foyers ⁵⁾.

1) Plenipotențiarii turci la congresul de la Akkerman. Sosesc la Constantinopol în ziua de 15 Decembrie. V. *A. Pr.*, II, 719, n° 2. V., pentru trecerea lor prin Moldova, Drăghici, II, 169 70.

2) Von Hakenau.

3) Minciaky.

4) Cf. raportul precedent al lui Kreuchely.

5) Trebuie să se înțelegă vistiernicul Săndulachi Sturdza, refugiat la Cernăuți (în casa lui se găzduiesc *mourahasii*; v. Drăghici, II, 169 și mai sus, n° CCCCXXXVIII, p. 364) și *logofătul* Gligoraș sau Grigorașcu Sturdza (nu Ghica), venit din Basarabia. V. Erbiceanu, *Mitr. Mold., pastim*. Săndulachi era, ca și bătrânul Roznovanu, un concurent la Domnie; e descris ca un om îndărătnic și puțin simpatie (inedit).

Le 21, est arrivé ici un ministre persan, pour se rendre à Pétersbourg; il attend un passeport.

Le Divan-Effendi se prépare pour retourner dans son pays

CCCCCLXIX.

1826, Grigore Ghica, Domnul Munteniei, către contele Guillemiot, ministru
26 Novem- frances la Constantinopol, despre purtarea jignitoare a consulului Hugot, în
bre. afacerea unei berării.

. . . . Lorsque j'eus l'honneur de voir Votre Excellence, à l'occasion de son passage à Bukureste ¹⁾, je ne m'attendais pas que la première lettre que je serais dans le cas de Lui adresser, aurait pour objet une affaire désagréable. À mon regret pourtant, je crois devoir m'adresser à Votre Excellence, afin de mettre terme à un acte de prétention trop marquante de la part de M. le consul de France, chevalier de Hugot; prétention, à laquelle, j'en suis persuadé, Votre Excellence jamais ne donnera son approbation.

Le fait est tel:

Déjà mes prédécesseurs avaient donné à Jean Timpel, dit Niamts, sujet de Son Altesse Sérénissime le duc de Saxe-Gotha, jouissant ici de la protection d'Autriche, le privilège exclusif d'ériger une brasserie. L'anaphora des boyars-vélits de la principauté, en conséquence de laquelle le privilège fut accordé, explique parfaitement les raisons par lesquelles il ne doit exister ici qu'une seule brasserie, et le privilège fut accordé, sous diverses conditions à remplir. Jean Timpel, protégé autrichien, et son parent et successeur, Andréas Kubé, sujet prussien, remplirent exactement les conditions prescrites dans le privilège. Au printemps 1821, quelques malveillants mirent le feu à la brasserie, et le propriétaire, quoiqu'il fût pendant quatre années hors d'état de brasser, ne cessa de remplir vis-à-vis de la principauté les obligations à lui imposées par le privilège obtenu. Enfin, après qu'il eut consommé tout son avoir, celui de sa femme et de ses enfants du premier lit, à reconstruire et améliorer sa brasserie, ce ne fut qu'en 1824 qu'il put recommencer sa fabrication. Dans ce moment, un certain Jean-George Krebs, natif de Mannheim, sujet de Son Altesse Royale le Grand-Duc de Bade, après avoir roulé plusieurs pays, et finalement la Russie et la Moldavie, vint à Bukureste et, en sa qualité de sujet d'un prince membre de la confédération germanique, réclama et obtint la protection du consulat de Sa Majesté le roi de Prusse. George Krebs, attaché pour quelques mois, en qualité de garçon brasseur, au service d'André Kubé, le quitta et régularisa (*sic*) du gouvernement local l'autorisation d'ériger une fabrique d'eau-de-vie et de vinaigre; elle lui fut accordée, sous la condition qu'il s'était imposée lui-même: que ses productions ne seraient tirées que de *fruits d'arbres*, et aucunement d'un grain quelconque. Krebs cependant ne fit jusqu'aujourd'hui aucun usage de la concession que le gouvernement lui fit, mais, aussitôt qu'il l'eut reçue, au lieu de faire de l'eau-de-vie et du vinaigre de *fruits d'arbres*, commença à faire et à débiter de la bière. André Kubé en porta plainte au consulat de Prusse, qui entrevit non seulement le détriment qui en résulterait injustement au brasseur Kubé, mais aussi les discussions qui nécessairement auraient dû s'ensuivre entre le gouvernement local et le consulat de Prusse, s'il tolérât cette émancipation, interdit à Krebs la fabrication de la bière, lui signifiant qu'il avait à s'en tenir exactement à la concession qu'il avait sollicitée et obtenue du

1) Cf. n° CCLXXXVII, pp. 215-6.

gouvernement. Krebs demanda et obtint un passeport pour se rendre à Mannheim, sa patrie. Revenu en Valachie, au bout de quelques mois, il prit la protection du consulat de France, et commença d'abord à fabriquer de la bière, érigeant un cabaret public pour la vente en détail et vendant en gros aux auberges, aux cabarets et par toute la ville. Andréas Kubé, le brasseur, me présente une supplique, par laquelle il demande avec droit, que je le maintienne dans le privilège qui avait été accordé à sa brasserie par mes prédécesseurs et que j'avais trouvé juste et équitable de lui renouveler, non seulement en compensation des pertes inopinées que cette brasserie dut endurer, mais particulièrement parce que, nonobstant (de) ces pertes, le possesseur n'en avait pas moins rempli scrupuleusement les conditions à lui imposées par le privilège. Je ne pus méconnaître ses droits et ses raisons, et ai donné l'ordre à la Grande-Chancellerie, juge compétent dans de pareilles affaires, de faire comparaître George Krebs. M. le consul de France cependant, au lieu de le faire comparaître, adressa à la Grande-Logothétie [1] accluse en copie sous A.

Je connais, comme de nécessité, les traités existants entre la Sublime Porte et Sa Majesté Très-Chrétienne, ainsi que les traités avec les autres Puissances amies de l'empire ottoman, traités qui tous stipulent ce qui est stipulé dans l'article cité par M. le consul de France, qui se plaint de confondre, car il n'est pas question ici d'un différend entre deux sujets étrangers; il s'agit, au contraire, d'une part, d'un étranger qui demande que le gouvernement le maintienne dans la jouissance d'un privilège bien acquis et qui lui fut accordé avec toutes les formalités requises pour le rendre légal dans la principauté, d'un privilège qui contient les causes et raisons, pour lesquelles mes prédécesseurs l'ont donné exclusivement et qui fut confirmé par moi, parce que les possesseurs en avaient toujours fidèlement rempli les conditions, sous lesquelles il fut accordé; de l'autre part, c'est le gouvernement contre un étranger nouvellement venu, qui, contre les institutions du pays et au détriment d'un tiers, s'arroe une prérogative que le gouvernement seul a le droit d'accorder ou de refuser, selon qu'il le juge nécessaire et équitable. Il résulte de cela que M. le consul n'a pas bien expliqué l'article par lui cité. Le Grand-Logothète 1) donc répondit à cette note de M. le consul de France par celle accluse en traduction sous B, à laquelle suivit la réplique ci-jointe sous C 2).

Ce serait inutilement fatiguer Votre Excellence, si je voulais réfuter en détail les sophismes contenus dans la note de M. le consul, ses conséquences et ses comparaisons, qui ne sont rien moins que conformes aux règles de la logique. Mais il est inconcevable comment M. le chevalier de Hugot seul puisse contester au prince de la Valachie un droit que les traités ne contestent pas, un droit qui, de tout temps, et depuis l'existence des Agents étrangers en Valachie, fut reconnu par les prédécesseurs de M. le chevalier [de] Hugot au consulat de France et, en général, par tous les consuls, sans exception. Je n'en citerai qu'un seul exemple. En 1815, un sujet autrichien établit une seconde brasserie, et, à la réquisition du gouvernement, l'Agence I. et R. A. d'Autriche, non seulement interdit à son sujet toute fabrication de bière, mais encore elle lui séquestra tous les ustensiles. M. le consul se trompe encore lorsqu'il croit pouvoir alléguer l'ignorance de George Krebs du privilège accordé à l'ancienne brasserie. S'il avait bien voulu s'informer des lois et usages du pays, il aurait su que les privilèges, quels qu'ils puissent être, ne s'accordent par le hospodar qu'après que l'objet, les causes et raisons en ont été discutés, soit à la Chambre des boyars vélits, soit au Divan, et que ce n'est que d'après une anaphora de leur part que le prince, en vertu de son droit et pouvoir non contestés jusqu'aujourd'hui, accède à la demande et accorde le privilège. Si, avant d'autoriser George Krebs à l'usurpation des droits légitimement acquis d'un autre, M. le consul s'était plu de prendre des renseignements plus exacts relativement à cette brasserie, il aurait su, M. le consul, qu'avant d'accorder ce privilège,

1) Racoviț⁴ sau Nestor. V. pp. 273, 323.

2) Lipsesc ambele, ca și nota lui Hugot.

le gouvernement provoqua publiquement à la concurrence, que le privilège ne fut accordé qu'après qu'aucun concurrent, ni raya, ni sujet étranger ne se présenta, que le brasseur requérant (n')eut pris sur lui toutes les charges qu'on avait jugé nécessaire de lui imposer et que lui et ses successeurs ont fidèlement remplies jusqu'ici. Mais moins que tout autre est-ce Krebs qui peut prétexter l'ignorance, car il fut au service du brasseur Kubé, et bientôt celui-ci se l'adjoignit en qualité de compagnon à partage égal du gain : à cette occasion, il fut mis en pleine connaissance de la teneur du privilège. Mais bientôt l'esprit remuant de Krebs résolut d'ériger lui-même une brasserie; il en fit les préparatifs. M. le consul de Prusse, sous la protection duquel George Krebs se trouvait alors, le prévint qu'il ne pouvait brasser, en lui communiquant les raisons officiellement, par écrit. Nonobstant cela, Krebs brassa. Par les mêmes raisons, M. le consul de Prusse lui interdit de brasser, et, Krebs s'opposant aux ordres de son autorité, brassant toujours, M. le consul lui fit séquestrer ustensiles et matériaux. Krebs quitta la Valachie, revint au bout de quelques mois, se met sous la protection de France, et commence à brasser. M. le consul de France peut-il avec raison s'extemporiser (*sic*) sur la non-publicité du privilège et l'ignorance de Krebs? Tous ces faits se trouvent constatés par des documents déposés dans les archives de diverses autorités.

M. le consul de France, dont la note est aussi peu polie que ses conséquences sont peu logiques, taxant d'absurde ce qu'il appelle la doctrine du Grand-Logothète (sous-entendu le gouvernement) oublie que, dans les traités existants entre la Sublime Porte et Sa Majesté Très-Chrétienne, il est question de *commerce d'importation et d'exportation d'articles non prohibés*.

Le gouvernement local ne s'est jamais opposé à ce que les artisans étrangers exercent leur industrie, mais non pas une industrie, une fabrication quelconque, et arbitrairement mise en œuvre et qui, par leur (*sic*) nature même, doivent être soumises à la police du pays, et qui le furent toujours dans les deux principautés, ainsi qu'ils (*sic*) le sont dans tous les pays civilisés. Encore moins est-il question dans ces traités de la fabrication d'une production provenant d'un article, dont les institutions du pays, fondées même sur les ordonnances de la Sublime Porte, interdisent une consommation non absolument nécessaire et que le gouvernement même ne peut accorder qu'à certaines conditions, sous lesquelles aussi le privilège fut accordé à la brasserie de Bukarest, et toujours exactement rempli[es] par elle. Mais M. le consul paraît avoir regardé au-dessous de sa dignité d'examiner et de connaître un peu la constitution et les usages du pays où son gouvernement lui confia un poste honorable, comme aussi il donne aux traités existants une nouvelle interprétation et une extension, à laquelle ni la France, ni aucune autre Puissance n'ont jamais songé de prétendre. Le tout est prouvé par la note de M. le consul, *litt. C*. Je me plaisais de croire que cette note avait été écrite et donnée dans un premier mouvement. Toujours porté à la conciliation, je voulus donner à M. le consul le temps d'y réfléchir, espérant qu'il en reviendrait de lui-même et que, pour ne plus compromettre sa considération, il interdirait de son propre mouvement à George Krebs toute fabrication de bière ultérieure, en lui signifiant de s'en tenir à l'autorisation, par lui sollicitée et obtenue du gouvernement, d'ériger une fabrique d'eau-de-vie et de vinaigre. Je fus trompé dans mon attente, et M. le consul persévère dans son opinion erronée. Quoique cette longue indulgence de ma part fût contraire à l'avis des boyars vétils, qui me demandaient la clôture de la nouvelle brasserie et la confiscation de la bière y fabriquée, j'ai passé jusqu'aujourd'hui sous silence la dernière note de M. le consul (*litt. C*). Mais, voyant que ni ma conduite mesurée vis-à-vis de M. le consul, ni l'équité de la cause d'Andréas Kubé n'ont pu le ramener, j'ai pris, tant par respect pour la France, que par considération particulière pour la personne de Votre Excellence et pour éviter tous les désagréments qui pourraient en résulter, j'ai pris, dis-je, la résolution de m'adresser directement à Elle, avec la prière amicale de vouloir bien porter M. le consul à interdire à son protégé George Krebs la fabrication d'un article immédiatement soumis à la police du pays, et je me flatte avec l'espérance que la

sagesse et l'équité de Votre Excellence voudront bien y mettre un terme d'autant plus court que le brasseur privilégié, qui mit tout son avoir et celui de sa famille dans la réédification de sa brasserie, en souffre depuis près d'une année une perte injuste, et d'autant plus sensible, que la consommation de la bière à Bukureste n'est que très médiocre, et que d'ailleurs les ordonnances de la Sublime Porte, aussi bien que les prérogatives de la principauté, sont lésées par l'érection arbitraire de cette seconde brasserie.

Je regrette infiniment que ce soit à une affaire si désagréable que je doive aujourd'hui l'occasion d'offrir à Votre Excellence

CCCCLXX.

Kreuchely către von Miltitz, despre stăruințele pentru Domnie ale boierilor, timpul sosirei lui Minciaky și apologia lui Ghica. 1826,
27 Novem-
bre.

. . . . M. le Grand-Logothète Constantin de Kimpiniano fut au devant des *mourahs*, en qualité de mehmandar¹⁾. Dans la nuit du 22 au 23, le prince lui-même partit incognito, pour les trouver sur la route de Silistrie. Son Altesse pourtant reçut en chemin un Tatar²⁾ de M. de Kimpiniano, qui l'informa que d'aucune manière les *mourahs* ne voulaient le recevoir. Il revint donc sans les avoir vus, la nuit du 23 au 24, et expédia aussitôt le beysadé George, son fils et Grand-Postelnik actuel, à leur poursuite, afin de les rejoindre au passage du Danube, vis-à-vis de Silistrie. Tout s'intrigue dans ce moment, quel ait pu être le but du hospodar, en faisant cette démarche. Le projet de la convention d'Akerman, proposé par la Russie, se trouve dans les mains de plusieurs personnes. J'en ai une copie depuis le 23; je ne la sou mets pas à Votre Excellence (care-l va fi știind de mult). Mais aussi, sans connaître ni le projet de la convention, encore moins la convention même, MM. les boyars intriguent déjà relativement à l'élection future.

Je dois ajouter que déjà plusieurs partis se sont formés. L'un, c'est le prince, qui intrigue en faveur de M. de Kimpiniano, ou plutôt pour lui-même, sous le masque de Kimpiniano: il pourra l'emporter, son rang actuel et ses trésors lui ouvrant diverses routes. L'autre, c'est M. Gyordaki (George) de Philippesko, encore toujours émigré, et qui, à ce qu'on assure, promet à ses adhérents à Bukureste l'assistance du Nord. Le troisième, dit-on, est le parti de M. de Brancovano, bacha-boyar³⁾ et prince titulaire du Saint-Empire. Voyons de qui l'emportera, car positivement il y a encore d'autres partis. Tout est en mouvement, de tous côtés des conférences: le seul qui paraît ne pas vouloir intriguer, en général ne se mêler de rien, est le vieux et respectable bano Barbotshan de Vakaresko, le même, auquel, pour le malheur de la Valachie, l'intrigue du bano Grégoire Ghika, prince actuel, conduite par le fameux Philippe Linchoux, sut enlever à Constantinople le hospodariat du pays. On ne parle pas du voyage de M. de Ribeaupierre⁴⁾, mais cependant je sus d'une personne qui souvent est bien informée, que ce ministre devra arriver à Bukareste le 8 décembre n. st. et loger à l'Hôtel du consulat de Russie. Il y a pourtant quelques personnes qui prétendent qu'avant de se rendre à son poste, M. le marquis fera le voyage de Saint-Pétersbourg. M. de Hakenau me dit, le 18 du courant, «qu'il était enchanté de voir bientôt Minciaki ici; il arrivera sous

1) V. n° CCCCLXVII, p. 381.

2) Curier.

3) *Baş-boier*, V, p. 362. Cf. și n° CCLIV, p. 187.

4) Marchisul de Ribeaupierre, plenipotențiar rus la congresul din Akkerman și apoi ambasador la Constantinopol.

peu, c'est-à-dire après que Ribeaupierre sera rendu à Constantinople. Je suis bien charmé de l'avoir ici, c'est un homme de beaucoup de bonnes qualités,» etc. etc. etc. Si je n'avais eu l'honneur de connaître quelque peu M. de Minciaky personnellement, mais bien plus par ce que Votre Excellence se plut de me dire de favorable, et le portrait que m'en fit M. Blutte¹⁾, j'aurais craint de voir un personnage dont M. de Hakenau dit tant de bien. Mais si, depuis le moment de son passage, je désirais plus que personne le retour de M. de Minciaki, je suis d'autant plus empressé et inquiet de le voir arriver, qu'on nous fait craindre qu'il ait une autre destination et que nous aurons à sa place l'un des deux frères Fonton²⁾, ou bien un autre personnage, qui fut consul de Russie en Servie³⁾, mais qu'on prétend être d'un caractère facile à s'emporter. On craint l'arrivée de l'un et de l'autre des derniers et, sans exception, tous les partis se réunissent en faveur de M. de Minciaki et désirent sa prochaine arrivée.

Le prince fit dresser l'apologie de son règne. Elle fut présentée à la signature des boyars et d'autres individus de marque: qui oserait refuser la signature? On veut qu'elle ait été signée aussi par des consuls: quels consuls, est ce que j'ignore. M. Blutte et moi n'avons pas signé, car on [ne] nous a pas présenté cette pièce. De M. de Hugot, *je doute* 4). M. de Hakenau, *sans doute*, et peut-être MM. les gérants du consulat général de Russie. Que veut le prince avec ce *certificat de bonne conduite*? J'avoue que je l'ignore encore 5)

CCCCLXXI.

1826,
27 Novem-
bre. Margotti către Kreuchely, despre sosirea vistiierului Roznovanu, probabil viitorul Domn, a lui Ribeaupierre și visita sa proprie la ambasadorul persan pe lângă Curtea din Petersburg.

. Le retour du vestiar Rosnovan⁶⁾ a ébloui tout le monde; on est allé en foule faire visite; il y a toute apparence, qu'il sera choisi pour hospodar.

On prépare un logement pour M. de Rib[e]aupierre 7).

J'ai été voir le ministre persan⁸⁾; il est d'une civilité étonnante; il m'a demandé la permission d'aller me voir; son neveu, qui lui sert de dragoman, parle bien le français, et lui-même en prononce quelques mots

1) Agentul englez la București.

2) Anton sau Petru.

3) Rodofnichin, poate. V. Rauke, *o. c.*, 172-3. Geranții consulatului rus erau Catov (Katoff) și Domnando.

4) Cf. n^o CCCCLXIX, pp. 382-5.

5) Cf. *A. Fr.*, II, 719, n° 2.

6) Iordachi Ruset V, p. 331 n. 1. Era șeful partidului egalitar (ca politici interioară) și rusofil. Până la această dată, stătuse în Chișinău.

7) Ambasadorul rus la Constantinopol. Fusese, împreună cu contele Mihail Voronțov, reprezentant al Rusiei la conferințele de la Akkerman.

8) V. p. 382, n^o CCCCLXVII. Rușii erau la această dată în război cu Persanii, cari, bătută în Septembrie, voiau probabil să negocieze.

CCCCLXXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre stăruințele lui Ghica pe lângă plenipotențiarul turci. 1826,
28 Novem-
bre.

. Le *certificat de bonne conduite*, que le prince se fit signer, fut confié à M. de Kimpiniano, pour le présenter aux *mourahs* ¹⁾. Ceux-ci refusèrent de l'accepter, disant que leur mission n'avait rien de commun avec le *Vlach-Bey*, et que, par conséquence, il fera bien de rester à Bukureste, sans se fatiguer de les rejoindre. C'est à Makabé ²⁾ que le prince reçut cette déclaration musulmane. Il retourna aussitôt, mit pied à terre à Kolentina, fit appeler son fils George, l'expédia, au moment même, pour Kalarash, au bord du Danube, vis-à-vis de Silistrie, où effectivement il le[s] rejoignit. Le prince lui-même resta à Kolentina, le reste du jour, et ne retourna que de nuit à Bukurest, qu'il avait quitté[e] incognito

CCCCLXXIII.

Margotti către Kreuchely, despre ministrul persan.

1826,
8 Decem-
bre.

. Le ministre persan vient tout droit de Constantinople, par terre, et désire aller à Saint-Petersbourg; il a demandé à ce consulat de Russie la permission d'aller attendre en quarantaine le passeport, qu'il a demandé de Pétersbourg, mais cela ne lui a pas été accordé.

Si le temps pluvieux et sombre, qui engage chacun à rester chez soi, ne me faisait suivre ce penchant, je serais retourné chez lui, pour le voir de plus près; il fut chez moi et y resta plus d'une heure, car il me témoigne beaucoup de déférence; il porte en présent à l'empereur Nicolas un sabre garni de brillants, avec son nom couronné; il est éblouissant

CCCCLXXIV.

Margotti către Kreuchely, despre pregătiri pentru primirea lui Ribeau-
pierre la Iași. 1826,
8 Decem-
bre.

. Le ministre russe ³⁾ qu'on attend ici et qui doit amener avec lui 70 personnes, n'est pas encore arrivé. On fait de grands préparatifs pour lui donner

1) V. p. 359 n. 1.

2) V. n° CCCCLXX, p. 385. Probabil Macovei, azi Padina, jud. Buzău, pl. Câmp.

3) Marchisul de Ribeaupierre. V. p. 386 n. 7.

des fêtes : le feu artificiel coûtera, dit-on, 5.000 piastres; la salle de la Cour, où il aura le bal, est peinte de nouveau et décorée avec éclat; enfin, on prépare une fête qui étonnera toute la Moldavie

CCCCCLXXV.

1826, Kreuchely câtre von Miltitz, despre aşteptarea trecerei lui Ribeaupierre
12 Decem- şi lupta pentru Domnie.
bre.

. Le passage du secrétaire privé de S. E. M. le marquis de Ribeaupierre rassura les esprits des personnes qui, après qu'on eut débité que ce ministre s'était rendu à Saint-Petersbourg, croyaient que de longtemps encore on ne le verrait à son poste. Mais, [à] peine ce secrétaire était-il passé, qu'on se tint assuré que Son Excellence devait arriver sous peu. Enfin, le 30 novembre, le prince reçut de M. Nicolesko, ispravnik de Fokshan, la nouvelle qu'en conformité des ordres du gouvernement moldave, qui lui furent communiqués par les ispravniks de Putna en Moldavie, ces derniers devaient se tenir prêts à recevoir le ministre russe, qu'on attendait à Yassi, le 21³ ou 22⁴ novembre. MM. les gérants du consulat de Russie n'avaient rien relativement au voyage du ministre. Cependant, aussitôt que le prince eut reçu cet avis de l'ispravnik de Fokshan, il fit faire ici ses préparatifs. De la maison Ghika, près de Mihaï-Voda, où réside le prince, il fit déloger sa mère et son frère, Michel, le Grand-Trésorier actuel, et les plaça, *ad interim*, au monastère de Saint-Jean et fit préparer cette maison pour Son Excellence. Le Grand-Trésorier lui-même, qui s'était marié le 19¹), dut quitter sa jeune épouse, pour aller, en qualité de mehmandar, au-devant du ministre, jusqu'à Fokshan. Il partit effectivement, le 3 du courant. Le maître d'hôtel du prince, et respectivement son chef de cuisine, Antonaki Borelli, quoique gravement malade, dut, *volens volens*, par un temps horrible, se mettre en chemin, pour desservir en route la table de Son Excellence. Bukureste (on pourrait dire: toute la Valachie) est en mouvement et dans l'attente, et tout cela sans savoir jusqu'aujourd'hui rien de positif sur le jour où Son Excellence quittera Odessa pour se mettre en chemin.

Le bash-boyar Brancovano est arrivé jeudi dernier²⁾. Il se mit malade en voyage et passa treize jours pour faire le voyage de Hermannstadt à Bukureste. On s'intrigue sur le motif qui ait pu engager ce seigneur à précipiter son arrivée dans le moment où, malade, lui, qui jamais n'avait démontré quelque courage, ait eu celui de braver la maladie, le temps le plus affreux et les chemins les plus horribles, pour arriver à Bukureste. Les uns prétendent qu'il aspire à la principauté et, dans ce cas, il serait un compétiteur dangereux à chacun, car il possède des sommes. D'autres, au contraire, veulent que le prince, ayant toujours été lié d'amitié avec M. de Brancovano, l'avait pressé de venir le plus tôt possible, ne doutant pas que celui-ci joignît son influence et son parti à celui de Ghika, fera passer la majorité du côté du prince actuel, lors de l'élection à l'hospodariat. Ce qui est sûr, est que le prince donna des ordres sévères que, sur toute la route de Kinéni jusqu'à Bukureste, les ispravniks avec tous leurs employés et serviteurs soient au secours de M. de Brancovano et l'assistent en tout; égards que le prince n'eut encore vis-à-vis d'aucun boyar.

M. de Brancovano arriva malade, l'est encore et ne peut sortir de chez lui; même il refusa, avec très peu d'exceptions, de recevoir les nombreux compliments des

1) Mihaï Ghica luase pe Ecaterina Faza. Unul din copii lor a fost Dora d'Istria (Rizo-Rangabé, 49, 52).

2) 7 Decembre.

boyars de toutes classes, qui venaient le féliciter; il ne fut donc faire la cour au prince, mais le prince fut le voir dès après son arrivée.

On veut savoir que M. George Philippesko, quoique endetté avant la révolution, et donc bien plus encore par près de six années d'émigration, ait déjà trois millions à sa disposition, pour faciliter son élection, et que le prince actuel ait, pour le même but, fait passer quatre millions en Russie, pour opérer en sa faveur

CCCCLXXVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre cearta dintre doi Germani pentru fabricația de bere. 1826,
12 Decem-
bre.

. Le consulat de Sa Majesté se voit engagé dans une discussion désagréable avec le consulat de France, relativement à la brasserie du sujet du roi, Andréas Kubé. Pour donner une idée juste de cette affaire, je dois entrer dans des détails sur cette brasserie.

La bière étant un article presque inconnu en Valachie, ce ne fut qu'en 1809, durant l'occupation russe, que le Divan administrateur accorda à un certain Jean Timpel de Gotha, dit Niamts, le droit d'ériger une brasserie. L'entreprise était dispendieuse, son succès douteux: pour ne pas le soumettre aux chances d'une concurrence, qui aurait dû être ruineuse, on avait trouvé équitable de lui accorder le privilège exclusif. En 1815, sous le règne du prince Karatja, un sujet autrichien entreprit néanmoins d'ériger une seconde brasserie: par elle, Jean Timpel, menacé d'être ruiné, entrevit la nécessité de se faire confirmer son privilège, par le hospodar. Il lui présenta une supplique. Le prince l'adressa aux boyars, *ad examinandum et referendum* ¹⁾, avec ordres toutefois, que l'on provoquasse (*sic*) à la concurrence, et qu'au cas que quelque raya de la Sublime Porte voulût entreprendre l'établissement d'une brasserie, il devait avoir la préférence. Aucun concurrent ne se présenta, et les boyars firent l'anaphora: «que, non seulement personne ne se présentait à la concurrence, mais, vu que l'établissement de la brasserie avait entraîné de grandes dépenses et que Jean Niamts (Timpel) ayant été le premier entrepreneur, et vu que la bière était une boisson usitée seulement par les étrangers, et nullement par les indigènes, par conséquence la consommation trop petite pour que plusieurs brasseries puissent subsister, ils étaient d'avis, *salva voluntate Domini* ²⁾, que le privilège exclusif soit accordé au suppliant.» En conséquence de cette anaphora, le prince décréta, en date du 1er août 1815 v. st., «qu'à Jean Niamts (Timpel) était accordé le privilège exclusif d'avoir une brasserie à Bukureste, à condition cependant que cette brasserie serait établie hors de la ville, afin qu'aucun danger d'incendie n'en puisse résulter; qu'il n'emploierait que telle espèce et quantité de grains et qu'il payerait annuellement 300 piastres à la caisse publique des pauvres» (auparavant il ne payait que 60 piastres par an). À la réquisition du gouvernement, l'Agence I. et R. d'Autriche ne fit aucune difficulté d'interdire au nouveau brasseur toute fabrication, et lui confisqua même les ustensiles. Jean Timpel alors s'acquit un terrain situé sur la rivière et hors de la ville, et y établit sa brasserie. Il jouit paisiblement de la prérogative que le gouvernement venait de lui confirmer, lorsqu'au commencement de la révolution, c'est-à-dire au printemps de 1821, les pandours mirent le feu à la brasserie, probablement

1) Kreuchely scrie: «ad examinandum et referendum».

2) În original: «salva voluntas Domini.»

parce que, le propriétaire s'étant éloigné, pour ne pas être exposé, ils ne trouvèrent de quoi piller à leur gré. Nonobstant cette perte et malgré qu'il ne pouvait brasser, le propriétaire, jaloux de conserver son privilège et pour ne donner aucun prétexte au gouvernement valaque, continua sans cesse de payer les 300 piastres à la caisse des pauvres de la principauté. Frédéric Timpel, fils et héritier de Jean Timpel, entreprit la réédification de la brasserie en 1823; mais, avant qu'il pût la terminer, il mourut, en automne de la même année, d'un coup de pied de cheval. Il eut plusieurs cohéritiers qui, par arrangement fait entre eux, abandonnèrent la brasserie en toute propriété à Andréas Kubé, sujet du roi, natif de Viléna 1), et elle lui fut remise par l'Agence I. et R. d'Autriche, au printemps de 1824. Andréas Kubé entrevit très bien que, s'il voulait retirer quelque avantage de la brasserie, il devait terminer l'ouvrage commencé par son cousin et prédécesseur, Frédéric Timpel. Il termina donc, non seulement la brasserie et tout ce qui y appartient, mais il y ajouta une maison, *avec une cave, qui manquait à la brasserie*; il construisit un moulin à chevaux, il donna à tout l'enclos, très étendu, une nouvelle clôture, en place de celle qui, durant la révolution, avait été ruinée peu à peu, fit maintes autres améliorations, dispendieuses, mais utiles, et dont le détail serait [aus]si fatigant qu'inutile.

En 1824, un garçon brasseur, Jean-George Krebs, natif de Mannheim, vint à Bukarest, offrit ses services à Andréas Kubé, et fut accepté par lui. Kubé, croyant qu'il lui serait de quelque utilité, au bout de quelques mois le prit en compagnie, à moitié gain. Dès ce moment, George Krebs et sa femme prirent un ton insolent vis-à-vis de Kubé et de sa famille, et devinrent insupportables. Kubé, homme pacifique, souffrit longtemps avant de venir m'en parler et me dire qu'il ne pouvait plus souffrir. Je fis mon possible pour les raccommoier. Andréas Kubé y était prêt; George Krebs, qui déjà assurait que lui-même voulait exiger une brasserie à lui, assurait, au contraire, qu'il ne voulait plus rester avec Kubé: ils se séparèrent. George Krebs alors, sans l'entremise du consulat de Prusse, dont il avait réclamé la protection après son arrivée à Bukureste, sollicita et obtint du gouvernement la faculté de fabriquer du rhum, de la bière, des eaux-de-vie et des vinaigres *de fruits d'arbres* (les institutions du pays prohibant l'emploi des grains de toutes espèces, si bien que l'amidon même est tiré de l'étranger), de fruits d'arbres, comptant sous ce prétexte faire de la bière, sans empêchement et défrauder par là le privilège de Kubé. Par l'intrigue-femelle qui s'était mêlée de cette affaire, il obtint la concession de fabriquer tout ce qu'il voudra, *mais uniquement de fruits d'arbres*. Cependant, au lieu de fruits d'arbres, il entreprit à faire de la bière *d'orge*, et contrevint par là aux institutions du pays et aux ordonnances de la Porte; et c'est par ces raisons aussi que le privilège même de Kubé fixe le nombre de kilos qu'il lui est permis d'employer 2)

CCCCLXXVII.

1826, Kreuchely către von Miltitz, despre pregătirile pentru trecerea lui
29 Decem- Ribeaupierre și întoarcerea ministrului persan.
bre.

. . . . M. le dvornik Mihalaki Ghika, Grand-Trésorier actuel, frère du prince, revint, le 17 du courant, de l'inutile croisade qu'il avait faite à Fokshan, en qualité de mehmedar de S. E. M. le marquis de Ribeaupierre 3). À peine M. Mihalaki Ghika

1) V. n° CCCCLXIX, p. 382. Nu pare să fie Vilna.

2) V. urmarea afacerii în n° CCCCLXIX, pp. 382-5.

3) V. n° CCCCLXXV, p. 388.

était-il parti, que divers bruits se répandirent successivement sur le voyage de ce ministre: tantôt on voulait qu'il avait retardé son voyage, parce que son épouse, étant dame de l'Ordre de Sainte-Catherine, elle devait de devoir célébrer cette fête de l'Ordre le 7 décembre (25 novembre), et que, par conséquence, M. de Ribeaupierre ne partirait que le 8 ou 9 d'Odessa; suivit la prétendue nouvelle qu'il retardait son voyage, parce que Mme de Ribeaupierre était accouchée et ne pouvait se mettre en route; bientôt après on le laissa partir d'Odessa et arriver à Kissinow et y séjourner pour y célébrer la fête de l'empereur Nicolas, etc. etc. Le consulat de Russie assura tout ce temps qu'il ne savait rien de positif relativement au voyage de Son Excellence. . . On aurait pu trouver des maisons plus belles et plus commodes, mais on paraît avoir choisi préférablement celle-ci ¹⁾: l'on voulait flatter le ministre par le fait d'avoir délogé la mère et les frères du prince, pour y loger Son Excellence. 2° Pour l'avoir près de la Cour, afin qu'il lui soit plus commode pour s'y rendre et plus commode au prince pour aller le voir. 3°. Pour pouvoir espionner avec plus de facilité qui, et particulièrement quels boyars, iront chez lui, et plus fréquemment chez lui. Comme de nécessité, on prépara les *conaks* pour le ministre, premièrement de Fokshan jusqu'à Bukurest quatre, et puis six; de tous côtés, on fit rassembler les chevaux de poste et autres, pour avoir partout les relais nécessaires et en abondance; pour ces chevaux on n'eut pas, au moins pas partout, les écuries nécessaires; ils durent bivouaquer par une pluie continuelle, des vents, intermittents, à la vérité, mais froids, dans la boue jusqu'aux genoux, ce qui fut cause que, de Fokshani jusqu'à Bukurest, *plus de trois cents* périrent jusqu'au moment. La Valachie n'a pas de chaussées, et, à l'exception du fort de l'été, où la poussière jointe à la chaleur menacent d'étouffer, et lors d'un froid rigoureux, les chemins sont très mauvais. On songea, dans ce moment si important, à les rendre tant soit peu plus praticables et moins dangereux, et donc à leur réparation, en tant que possible. On donna les ordres conséquents, tant relativement aux chemins même qu'aux petits ponts à passer (les grandes rivières en Valachie n'en ont pas), et pour remplir les trous, où, malgré les supports nombreux destinés à cet effet, les voitures auraient pu renverser; on ordonna à cet effet de couper les arbres, *partout où l'on en trouverait*. Le sieur Antonaki Borelli, maître d'hôtel et chef de cuisine du prince, qu'on avait fait suivre le mehmandar Mihalaki Ghika, pour soigner la table du ministre, et qui dut de force partir par un temps horrible, malgré qu'il était gravement malade, le devint plus encore à Fokshan, et bientôt le bruit se répandit à Bukureste qu'il était mort. Alors, sans attendre que cette nouvelle lui soit confirmée par son frère, le mehmandar, le prince, au risque d'être mal servi à table (sûrement un grand sacrifice pour lui), fit partir un certain Momoulo, substitut d'Antonaki Borelli, et ce n'est qu'au retour de ce Momoulo qu'on sut que Borelli effectivement avait été malade à mort, mais que la nature avait suppléé à l'art médical et qu'il avait supporté la crise. Enfin, après tous ces embarras, comme j'eus l'honneur de dire ci-dessus, M. Mihalaki de Ghika, fatigué d'une attente plaisante pour tout autre que pour lui, obtint la permission de revenir, et revint le 17. Le 19 enfin, lors de l'arrivée de la poste d'Autriche, on sut que Hassan-Bey avait été nommé mehmandar du nouveau ministre russe, mais on ignorait le moment de son arrivée à Rousthouk, où on l'attendait, car, à la Cour même, on ne savait que ce que la poste autrichienne du 11, arrivée ici le 19, avait apporté à cet égard. Ce ne fut que le 22, que le prince, je ne sais par quel canal, fut informé que Hassan-Bey viendrait par voie de Silistrie, de là, par Buzéo et Fokshan, directement à Jassi. Aussitôt M. Constantin Raletto Isak, neveu du prince, qui avait été kaïmakam à Krayova avant la nomination de M. Aléko (Alexandre) de Ghika, frère du prince ²⁾, fut nommé pour se rendre en qualité de mehmandar à Kalarash, et partit le 28. Arrivé à Kalarash, on l'informa que Hassan-Bey avait déjà pris la route de Fokshan. M. Raletto le suivit et le rejoignit à Makavér ³⁾,

1) V. p. 388, n^o CCCCLXXV.

2) Alexandru Ghica (1er Mai 1797-19 Iulie 1855) e viitorul Domn (v. Rizo-Rangabé, 48).

3) V. p. 387 n. 2.

en deçà de Bouzéo, dans le district de Ialomitza. M. Michel de Ghika partit le 27 au soir, pour attendre à Fokshan le ministre russe; il fut accompagné par le sieur Kalinesko, ispravnik de Yalomitza. Une quantité de provisions, qu'Antonaki Borelli avait prises avec lui, pour bien servir la table de Son Excellence, ont été en partie consommées, en partie gâtées; c'est pour cette raison que Momoulo, le substitut de Borelli, dut partir le 28, à 2 heures après midi, pour apporter à son maître de nouvelles provisions, et puis soigner la table, de Fokshan jusqu'au Danube, du ministre persan, auquel les passeports pour aller à Saint-Petersbourg ont été refusés par la Cour de Russie 1) . . .

CCCCLXXVIII.

1826,
29 Decem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre visita Doamnei la București.

J'ai fait dans son temps mes rapports à Votre Excellence que le hospodar était séparé de son épouse, Mariola 2), fille du dernier hospodar de la maison Hansherli 3). Cette dame, à laquelle, malgré ses égarements, on ne peut nier beaucoup d'esprit, vivait jusqu'ici en Russie, et l'on prétend même qu'à Vienne, lors de la dernière présence de l'empereur Alexandre dans cette capitale, elle en avait obtenu une pension de deux mille roubles. Des personnes qui sont à portée de le savoir, prétendent que le patriarche de Constantinople 4) avait prononcé leur séparation de mariage, mais d'autres, qui sont à même d'être tout aussi instruits, prétendent qu'à la vérité, le prince avait sollicité la séparation, sans l'avoir pu obtenir. Quoi qu'il en soit, je ne pus jamais en venir là-dessus à une certitude. En Valachie, on désirait une réconciliation des deux époux, car on se flattait avec l'espérance que son esprit pénétrant saurait changer la face de plusieurs affaires. On fit à cet égard plusieurs tentatives, qui toutes furent rejetées par le prince avec emportement, et il résista même à l'intervention indirecte de la Russie, qui, à ce qu'on prétend, s'intéressa pour elle, et il portait le ressentiment jusqu'à lui refuser toute espèce de secours. Il y a un an passé, qu'il parvint à lui faire restituer trois de ses enfants, qu'elle n'avait jamais voulu lui rendre : le plus jeune de ses fils et celui qui toujours lui fut le plus cher, car c'est le seul duquel il ne révoquait pas en doute la part qu'il avait à son existence, et deux filles, dont l'une est morte en chemin et l'autre est malade, et probablement ne guérira jamais 5). Tout à coup on entendit dire que la princesse viendrait jusqu'aux frontières de la Tour-Rouge, pour voir ses enfants. Ce voyage, dans cette saison, étonna, et, si l'on joignait à cela le temps et les chemins affreux, on était plus étonné encore qu'elle ait pu s'y soumettre et le prince d'y soumettre ses enfants. Aussi ce ne fut que le beysadé George Ghika, Grand-Postelnik, qui se rendit à Kinéni, avec des présents pour la princesse, que son époux lui-

1) V. n° CCCCLXXI, p. 386; n° CCCCLXXIII, p. 387.

2) Marghioala (Corina; v. Rizo-Rangabé, 60).

3) Un singur Hangerli, Constantin-Gheorghe, a domnit în Muntenia (1797-9). Un al doilea, fiul precedentului (Alexandru), fu numit Domn în Moldova în Mart 1807, dar nu-și poate ocupa postul din cauza războiului ruso-turc (*J. Fr.*, II, 421, n° 2) și e înlocuit de noul sultan, Mustafâ al IV-lea, în August, cu Searlat Calimah (*ibid.*, p. 424, n° 1; cf. 427, n° 1). În 1815-6 se vorbea de numirea sa în Muntenia (*ibid.*, p. 503, n° 3; p. 504, n° 2). Candidatura sa se ivi din nou, după fuga lui Caragea, în 1818 (*ibid.*, p. 527). Un an după aceea, era vorba să-l numească în Moldova (*ibid.*, p. 514, n° 1). Actul din Ianuar 1819 înălțură însă familia de la Domnie (*ibid.*, p. 548). El fugi la Odesa în 1821 (Rizo-Rangabé, 59). V. și Bengesco, *Bibliogr. franco-roum.*, I (Bruxela 1895), 38, n° 56. — Un cumnat al lui Ghica, dect un alt frate al Doamnei, Mihaï, fu ucis la Larisa în 1825 (*J. Fr.*, II, 712; Rizo-Rangabé, 60).

4) Antin, Chrisant sau Agatanghel. Cererea către Alexandru Ier fu făcută probabil pe timpul congrsului din Verona (1822).

5) Fiul cel mai mic al lui Ghica se numia Searlat († 6 Ianuar 1828). Nu cunoaștem sigur numele fetelor citate aici (Rizo-Rangabé, 47): una fu poate Aglaia Rosetti († 1872) (*ibid.*). — Un nebun somase, printr-o petiție formală, pe Domn să se împace cu nevasta, în Decembrie 1825 (inedit).

même n'avait pas dédaigné d'acheter et de choisir, en allant de boutique en boutique. Cette galanterie fut trouvée très extraordinaire de sa part. Le 20 du courant, on sut que la princesse venait à Kolentina, pour voir, dit-on, ses enfants, qui, à cause du mauvais temps, n'avaient pu aller à Kinéni, la trouver à la frontière, et que l'ispravnik de la Cour avait ordre du prince d'arranger et chauffer les chambres. Vers le soir, me rencontrant avec M. Arsaki ¹⁾, dans l'affaire des sieurs Roemer d'Eupen ²⁾, je lui dis que j'avais appris que la princesse venait ce soir à Kolentina, pour voir ses enfants. Il nia ce fait, disant qu'elle n'était venue qu'à Kinéni voir le beysadé George, mais qu'en Valachie elle ne viendrait pas. Je ne saurais pénétrer par quelle politique on voulait le nier, dans le moment où précisément elle venait d'arriver à Kolentina, et le conçois d'autant moins que cela d'aucune manière ne pouvait rester un mystère, et que, dans le même moment, elle reçut la visite des frères et des plus proches parents du prince. Le 21, au soir, elle fut à la Cour. Le seul beysadé George était avec le prince ; la voyant venir, pour ne pas la recevoir assis, ni se lever devant elle (à la turque), il se leva d'avance, se promenant dans la chambre. Entrant, elle voulut lui baiser la main. Il la retira, et la baisa sur les deux joues. Ils s'assirent sur le sofa. Elle lui témoigna sa satisfaction de le voir sur le trône de la Valachie. Il la félicita sur son heureuse arrivée, sur sa parfaite santé, qui n'avait été altérée ni par la fatigue, ni par la mauvaise température. À ce que prétend une personne qui les observait par le rideau de la porte, toute cette visite se passa en compliments réciproques. Sortant du prince pour aller voir ses enfants et passant devant l'appartement de Madame Pulchérie, sœur du prince ³⁾, celle-ci sortit pour lui baiser la main. Elle alla droit vers l'appartement de ses enfants, qui l'attendaient et la reçurent avec des cris de joie et de douleur. Elle retourna à Kolentina. Le 22, le prince lui fit une visite, et, le même soir, elle soupa à la Cour, en famille. Le 23, elle fut encore en ville, et le prince ce jour-là lui fit cadeau d'un carrosse. Le 24, elle revint en ville, retournant toujours à Kolentina pour coucher. Un des premiers jours, le prince lui dit que, si elle voulait rester à Bukurest, *elle pourra se louer une maison*. Elle répondit qu'elle retournerait à Hermannstadt et, en effet, elle partit le 26. L'apparition de cette dame donna lieu à mille conjectures. Dans la situation où les événements politiques ont mis le prince, on était en droit à des suppositions. Le hospodar sera élu à l'avenir par les boyars. Tous les compétiteurs doivent donc augmenter leur parti, en tant que possible, et captiver la bienveillance de la Russie, qui, dans ces futures élections, aura positivement une forte influence. La princesse pouvait contribuer à l'un et l'autre : en se réconciliant avec son époux, elle augmente, de son parti, celui du prince ; son aménité et son esprit peuvent le (*sic*) recruter de nouveaux individus, et la Russie se voit flattée, en voyant que le prince vainquit sa répugnance, pour lui complaire. Le départ de cette dame mit en défaut, et pourtant on ne pouvait croire qu'uniquement la tendresse maternelle l'ait poussée à faire ce voyage dans cette saison, tandis qu'elle pouvait le faire, soit en automne, soit au printemps. On prétendit alors qu'elle s'était réconciliée avec son époux et qu'elle allait à Vienne en qualité d'Agent secret de son époux près du prince Metternich, etc. De toutes ces conjectures, la plus hasardée, ou, pour mieux dire, la plus fausse, me paraît celle qu'elle s'était, en effet, réconciliée avec son mari, mais qu'elle s'en retournait pour enlever sans éclat une grande quantité d'effets précieux, que le prince ne voulait confier à d'autres. Mais quelques-uns prétendent que ce ne serait pas à elle que le hospodar confierait tout cela, tandis que d'autres demandent : à qui mieux qu'à la mère de ses enfants ? Enfin on ne sait à quoi attribuer cette apparition, mais fort peu de personnes peuvent se résoudre à l'attribuer à la seule tendresse

1) Ministrul de externe muntean.

2) În provinciile renane ale Prusiei, la granița belgiană.

3) Pulcheria Mavru.

CCCCLXXIX.

1826,
29 Decem-
bre.

Kreuchely către von Miltitz, despre întoarcerea la Sibiu a Doamnei.

Post-scriptum au n° 53 Valachie . . .

J'ai appris depuis, que le prince avait proposé à son épouse de rester à Bukarest, «pour,» disait-il, «cesser enfin une vie errante,» et dans ce cas il lui offrit une maison et une pension.

La princesse lui répondit que, si elle [ne] pouvait être totalement réunie avec lui et jouir des droits et prérogatives qui lui conviennent, elle retournerait à Hermannstadt. Ce qu'elle fit. Son fils, le beysadé George, l'accompagna la première station.

J'ai dit ci-dessus que le prince s'était donné la peine d'aller lui-même de boutique en boutique pour acheter des bijoux, etc. etc., pour les envoyer à son épouse. Il y a apparence pourtant que cela n'ait été qu'un prétexte, et me réfère à cet égard à la particulière que j'eus l'honneur d'adresser à Votre Excellence, en date du 27 janvier 1824¹⁾. Pareilles raisons, pareille occasion comme alors . . .

CCCCLXXX.

Margotti către Kreuchely, despre sosirea lui Ribeapierre la Iași.

1827,
9 Ianuar.

. . . Hassan-Beî, en sa qualité de méimandar, envoyé par la Porte, pour recevoir et accompagner le ministre russe, est arrivé ici, le 30 décembre passé. Dans le même jour, [les] deux Pisani²⁾ sont (*sic*) passés de ce côté.

Les Moldaves, inconséquents et flatteurs, se sont empressés de faire l'accueil le plus éclatant à Son Excellence.

Le Grand-Wisternik actuel³⁾, oubliant l'intérêt de toute la nation, qui est entre ses mains, a quitté la capitale, pour voler à Scouléni, dès le 31 décembre, où il resta en vain quatre jours, environné de[s] boyars les plus distingués, pour le recevoir. Je ne parlerai pas de la quantité innombrable de banderoles de la hatmanie, de l'agie, etc., de même que du Bachi-Beschli-Aga, avec ses beschlis et timbales, qui, pendant ce temps-là, ont couru deux fois par jour hors de la ville. S'étant donc fatigués de courir et d'attendre, chacun est retourné chez soi, jusqu'au nouvel ordre. Cependant, le 7 au soir, le dragoman, M. Fonton, passa le Pruth et annonça que le ministre ne venait pas. Ainsi la vedette, trompée, envoya cette nouvelle à Iassy; dans un instant d'intervalle, Son Excellence passa sur les terres ottomanes. On s'en aperçut, on courut à perte d'haleine pour ramasser l'*alai*; à peine le hatman et l'aga⁴⁾ purent le joindre à cheval et attraper les portières de son équipage; ayant été pris pour des serviteurs, les postillons eurent ordre d'accélérer, car il était tard, et les deux portiers furent éclaboussés d'une manière épouvantable, et les roues gâtèrent leurs pelisses de zibeline. Les boyars qui

1) V. pp. 263-5. Nu înşeleg însă la ce voceşte să trimeată Kreuchely, din aceste două rapoarte: poate la darurile Meute, din interes, familiei Minciaky.

2) V., asupra lor, p. 366 n. 10 şi, asupra mehmandarului Hasan, p. 391.

3) Alexandru (Alec) Sturdza, om energic («petit despote dans sa partie,» zice un raport inedit); membru al partidului rus. V. şi n° CCCCLII, p. 366.

4) Bătrânul Constantin Aslan (v. p. 377; Sion, 1) şi Grigore Ghica (hatman de oraş; v. n° CCCCLIII, p. 368).

l'attendaient pour le recevoir, au logis qui lui fut préparé, restèrent surpris de ne le voir pas arriver, et ne sortirent de leur étonnement qu'en apprenant que Son Excellence était descendue au consulat de Russie.

Le 8 au matin, Son Altesse dépêcha son carrosse de parade pour inviter Son Excellence à la Cour; mais Son Excellence resta chez soi; et, après un quart d'heure, le prince, quoique indisposé, alla en personne lui faire visite; mais dans un équipage étranger, tiré à deux Le métropolitain ¹⁾ et tous les divanistes furent le complimenter, etc. (*sic*).

CCCCLXXXI.

Margotti către Kreuchely, despre neonestitatea și servilitatea Domnului, 1827,
9 Ianuar.

. . . . C'est déjà depuis longtemps que tout le monde dit que les domestiques du prince et les beysadés sont des voleurs privilégiés. Mais, quoique cela fût sûr, on ne pouvait ni le prouver, ni hasarder de [le] dire publiquement. Mais à présent que nous voyons ce fameux Diamanti, le chef des brigands, dont le nom seul faisait trembler, après s'être, il y a quelques mois, échappé des fers (par facilitation (*sic*) d'un beysadé), devenir aujourd'hui le plus intime domestique de Son Altesse, nous devons en conclure, que tout ce que le monde a dit, est vrai ²⁾

L'Agent d'Autriche n'a jamais plus vu la Cour, et le prince devient furieux, chaque fois qu'on parle de lui; il a même fait le récit de son altercation avec l'Agent à M. Lipmann ³⁾, lorsqu'il était ici, et n'a pas laissé de faire toute sa pantomime nécessaire pour rendre son récit plus vif.

Le consul de Russie est le despote de Son Altesse; il n'a qu'à ouvrir la bouche pour être aveuglement obéi; il s'est plaint du Second Logothète; le lendemain, il fut changé; ce fut le 24 décembre. Le prince croit que, en se mettant dans les grâces du consulat de Russie, il pourra avoir un soutien pour l'aider à conserver le trône et ainsi continuer les brigandages qu'il a entrepris et qu'il exerce ouvertement, jusqu'à déchirer la propre signature en plein Divan, parce que la partie par lui-même condamnée par le passé s'est fait donner raison à force d'argent.

CCCCLXXXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre numirea unui nou vice-agent la 1827,
Constantinopol, furturi în strângerea vinăritului și boierirea unui fiu de falit. 13 Ianuar.

. . . . L Le prince trouve à propos de faire remplacer son second Kapou-Kéhaya par le sieur Kalinesko, ci-devant Portar-Pachi ⁴⁾. Je sus depuis qu'en l'expédiant

¹⁾ Veniamin Costachi.

²⁾ Margotti, pe care rapoartele sale-l arată ca un om fără cunoștință și destul de mărginit, cleveștește, de sigur, spunând aceste lucruri. Pentru zvonul public asupra beizadelelor, v. însă p. 338 n. 1, iar, pentru Diamanti, Sion, 85-6.

³⁾ V. p. 368 și n. 4.

⁴⁾ V. p. 358 și n. 6.

d'ici, il le chargea de deux lettres, l'une pour M. l'internonce ¹⁾ et l'autre pour M. l'ambassadeur de France ²⁾, avec ordre cependant de (ne) remettre cette dernière dans le cas seulement où M. l'internonce jugera à propos qu'elle soit remise.

Le fermier du *vinarit* (un des domestiques affidés du prince), voyant qu'il avait acheté cet émolument du hospodar à un prix trop haut pour cette année-ci, se permit de prendre quinze, là où il devait en prendre dix. Déjà ce droit régali était-il porté à un taux plus élevé qu'il n'avait jamais été, si bien que, l'année passée déjà, en divers endroits, les cultivateurs pauvres avaient préféré d'abandonner la culture de la vigne. L'extorquation (*sic*) de cette année mit le mécontentement à son comble, et le fermier apprit que de diverses contrées on se préparait à donner des suppliques au ministre russe ³⁾, lors de son passage. Il se jeta aux pieds du prince, lui avouant son crime; il fut pardonné, à condition qu'aucune requête à cet égard ne soit présentée ni à lui, ni au ministre russe. On fit partir sur-le-champ un certain Manolaki, pour composer avec les parties lésées et par là empêcher que plainte ne soit portée à Son Excellence, lors de son passage en Valachie.

En même temps, on fit partir des espèces de commissaires, pour enquérir sur les usurpations des Beshli-Agassi dans les districts, que le prince n'avait osé réprimer jusqu'ici, ainsi que sur les extorquations des *sabtshis*; mais, se demande-t-on, les *sabtshis* oseraient-ils se permettre des extorquations, s'ils n'y étaient autorisés (tacitement, du moins) par les ispravniks, et pourquoi ne pas faire enquérir plutôt la conduite des derniers?

Les boyars vélits archi-valaques doivent avoir présenté une anaphora au prince, par laquelle ils demandent derechef l'exclusion, *sine exceptione*, des Grecs, même comme fermiers des terres: on est curieux si le hospodar la soumettra à la Porte.

Tous ces mouvements sont une suite de la convention d'Akermiane et de la prochaine arrivée du ministre russe.

Le 11 du courant, le prince se plut de donner le kaftan de médelnitsher au second fils du caminar Polisaki, qui, avant quelques mois, fit une banqueroute considérable, et probablement frauduleuse ⁴⁾. Le seul mérite du jeune homme, qui reçut inopinément ce grade de boyar, est d'avoir été recommandé par M. de Hakenau. Son Altesse, en donnant le kaftan, en convint publiquement, disant: «Par la faveur (*hatir*) de l'Agent d'Autriche!!!

CCCCLXXXIII.

1827, Kreuchely câtre von Miltitz, despre apropiarea lui Ribeaupierre.
13 Ianuar.

. Le matin du 7 au 8, arriva une estafette au consulat-général de Russie, qui annonça que Son Excellence Monsieur le marquis de Ribeaupierre quitterait Odessa le 23 décembre (4 janvier) et serait probablement rendu à Yassi [le] ⁵⁾. Le consulat-général de Russie expédia aussitôt un Tatar ⁵⁾ pour Constantinople et, le même jour, cette nouvelle importante fut répandue dans toute la ville, et répandit à la fois

1) Ottenfels.

2) Guillemiot.

3) Ribeaupierre.

4) V. p. 370, n° CCCCLVIII.

5) Curier.

l'allégresse et l'anxiété. Mais le prince fut consterné, lorsque, quelques jours plus tard, il reçut de Jassy la nouvelle que le ministre russe avait refusé le *konač* qui lui avait été préparé et paraissait vouloir se soustraire à toutes les prévenances du hospodar.

Ici l'on continue de changer d'un moment à l'autre les provisions de Fokshan : toute la Valachie doit y contribuer avec ce qu'elle produit de plus délicat, et les dindons, poules, canards, œufs, beurre, etc. etc., de tous les environs de la route de Fokshan à Bukureste, mis en réquisition, sont ou consumés durant la longue extorsion, ou s'attendent à l'être, et les pauvres habitants sont presque autant tourmentés par l'arrivée de leurs protecteurs, que les chevaux même qui, échappés à la mort, devront avoir l'honneur de les trainer par la boue.

CCCCLXXXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre candidații la Domnia Moldovei și 1827,
trecerea lui Ribeaupierre prin Iași. 14 Ianuar.

. . . . La majorité des boyars moldaves est dans la persuasion qu'après l'arrivée du ministre russe à Constantinople, on procédera de suite à l'élection d'un nouveau hospodar. Les intrigues ont commencé, et chacun a son parti. Les prétendants sont :

1°. Le beysadé Nicolas Stourdza, fils du hospodar actuel et son Kapou-Kihaya à Constantinople 1);

2°. Le Grand-Trésorier Rosetti de Rosnovan, l'un des seigneurs moldaves, qui de tous temps jouait un des premiers rôles 2);

3°. Le hatman Sandoul Stourdza, cousin du hospodar actuel, et,

4°, le Grand-Trésorier Constantin Kantakuzino de Pascan 3).

Lorsque, le 8 au matin, le prince fit sa visite incognito au ministre russe 4), se présentèrent en même temps plusieurs des premiers boyars, qui cependant ne furent admis qu'après que le prince, au bout d'une demi-heure de conférence, se retira. Alors entrèrent les boyars et le métropolite. C'était, d'après l'usage, à celui-ci à faire la harangue, mais cependant ce fut l'aga Nicolas Rosnovan (fils de n° 2, ci-dessus), qui prit la parole, exprimant la reconnaissance de la Moldavie, relativement aux soins paternels de S. M. Impériale envers cette principauté et, en particulier, à M. de Ribeaupierre, pour l'heureuse issue des négociations d'Akerman.

M. de Ribeaupierre recommanda la concorde et l'absence de l'intérêt personnel et, s'adressant au métropolite, il lui dit que c'était à lui à maintenir l'harmonie parmi les habitants.

Le 9, à midi, M. de Ribeaupierre fut à la Cour, dans le carrosse du prince et accompagné de sa suite. Parmi les politesses qu'il adressa au hospodar, il regretta que

1) Cf. p. 350 n. 6. Observăm că Neculachi Sturdza rămase la Constantinopol, cel-lalt doî fiind ajutoarele sale. Cf. și p. 395, n^o CCCCLXXXII. Tudorachi era un Jora (Drăghic, II, 171). Cf. și p. 345 n. 5.

2) V. p. 336 și n. 6.

3) Soacul lui Neculachi, fiul lui Alecu Suțu, Domnul Munteniei mort în 1821, V. p. 103. Pentru Sândulachi Sturdza, v. p. 381 n. 5.

4) Ribeaupierre. V. n^o CCCCLXXXI, p. 395.

Son Altesse l'avait prévenu, en venant chez lui le premier, et, de plus, demanda au prince une entrevue particulière. Il accepta pour le même soir un souper et un bal, que le prince donna en son honneur.

CCCCLXXXV.

1827,
21 Ianuar.

Margotti către Kreuchely, despre șederea lui Ribeaupierre în Iași.

. Une heure après l'expédition du courrier du 9 courant ¹⁾, Son Excellence M. de Ribeaupierre alla à la Cour avec *Palai*, mais on observa qu'il n'était pas en uniforme.

Le 11, fut bal à la Cour; il a été brillant, ainsi que le souper; le prince m'honora d'une invitation par un Second-Logofet, accompagné d'un autre Stourdza. Rien ne m'étonna de plus que de trouver M. de Lippa ²⁾ dans le salon de Son Altesse; il s'y était rendu par une *simple invitation* du Grand-Postelnik actuel.

Le 14, au matin, Son Excellence M. de Ribeaupierre quitta la capitale pour suivre sa route, et emporta avec lui une malle remplie de[s] requêtes, que les habitants lui ont adressées.

CCCCLXXXVI.

1827,
27 Ianuar. București.

Kreuchely către von Miltitz, despre petrecerea lui Ribeaupierre la

. Hassan-Bey, qui avait quitté Yassi le 12, avec les équipages de M. de Ribeaupierre, est arrivé ici le 16, avec le hatman de Raletto, que le prince avait envoyé pour servir de mehmandar à ce mehmandar. Il fut logé dans une maison attenante au consulat de France et qui n'est séparée que par une rue étroite de la maison Ghika, qui fut préparée pour Son Excellence. Le 17, il eut son audience près du hospodar. Il fut à la Cour dans le carrosse du prince, entouré de tshoadars et précédé d'un nombre de néfers et de plusieurs employés à cheval de la spadarie et de l'*agia*. À la Cour même, il fut reçu par le Portar-Pachi, l'aga, le spadare, qui successivement s'en emparèrent lors de son passage par les appartements, et le Grand-Postelnik, qui l'introduisit dans le salon. Après l'audience, il fut reconduit avec les mêmes cérémonies à son *konak*. Le soir, le prince lui envoya la musique valaque; il la refusa d'abord, mais finit par l'accepter, pour ne pas *chagriner* le prince. Le 18, au matin, il repartit pour rejoindre le ministre en route. M. Domnando, secrétaire du consulat, alla au-devant de Son Excellence, et le Grand-Postelnik actuel, fils du prince ³⁾, fut expédié le 17 déjà jus

1) V. pp. 394-5.

2) Agentul Austriei, cu care Domnul sta foarte rău. Pentru bal, v. Drăghici, II, 170.

3) Beizadea Gheorghe.

qu'à Buséo. C'est de lui que le prince apprit, le 18, au matin, que M. de Ribeaupierre avait été attendu la veille au soir à Buséo et voulait être rendu le 18 à Bukurest. Le 17, tout était en plus grand mouvement que déjà les jours passés, mais, à cette nouvelle, tout se précipite vers Kolentina, où le prince avait fait préparer la table, au cas qu'il plût à Son Excellence d'y mettre pied à terre et s'y restaurer; et Son Excellence ne s'y plut et passa outre, sans agréer ces restaurations. Aux barrières du *Podo-Mokshoi*, le spadar, l'aga, avec leurs officiers civils et militaires à cheval, leurs néfers à pied et à cheval, etc. etc., l'attendirent, ainsi que le carrosse du prince, attelé à six chevaux et entouré d'une douzaine de tschoadars. Son Excellence le refusa et resta dans son carrosse de voyage, et *l'alai* se mit en mouvement au-devant de lui. Il paraît que le ministre ne se soucia guère de se donner en spectacle à la curiosité valaque, car il laissa défiler paisiblement le cortège triomphateur et le carrosse du prince, qui le suivit, mais dans lequel le grand et petit peuple, dans la rue et aux fenêtres, cherchai[en]t en vain l'important objet de sa curiosité. Au bout d'une dizaine de minutes, [à] 4 heures après midi, vint Hassan-Bey, le mehmandar, et, cinq à six minutes plus tard, le ministre, dans son carrosse de voyage, mais sans les tschohadars qui s'en étaient emparés, car, quoique n'allant pas train de poste, cependant S. E. fut assez vite, pour qu'il fût possible à la longue à ces pauvres piétons de le suivre. Arrivé au consulat de Russie, qu'il s'était choisi pour logement, il y trouva son cortège en parade, pour l'y recevoir. Mes sentinelles ne quittèrent plus les environs de l'Hôtel de Russie. Vers sept heures du soir, le prince, entouré de son Déli-Pachi et Tufecthi-Pachi, avec nombre de néfers, fut faire une visite au ministre; il était suivi par son *conseiller intime*, l'astucieux vistiari Romaniti, camarash actuel, le docteur Arsaki et Michel Ghika, vistiari actuel et mehmandar de S. E. La visite dura à peu près une heure. Rentré chez lui, le prince aussitôt fit, cette nuit encore, passer une circulaire à tous les boyars, pour leur ordonner de se rassembler en grande tenue dès le lendemain, 19, à 7^{1/2} à la franque, au monastère dit *Episcopie* (le même, où communément se font les cérémonies religieuses russes), pour aller de là *in corpore* rendre leurs devoirs à Son Excellence. Ce qui fut exécuté. L'usage est dans de pareilles occasions que l'archevêque métropolitain porte la parole. Aussi le métropolitain ¹⁾ avait-il préparé un petit discours valaque, que M. Jean de Vakaresko, Grand-Logothète du département des causes étrangères ²⁾, devait répéter en français. Tandis que le métropolitain le lisait et que M. de Vakaresko cherchait à s'en imprimer la version, arriva M. de Brancovano, bash-boyar, prince du Saint-Empire, millionnaire et ami intime du prince. Que de titres pour en imposer! M. de Brancovano donc assura que le discours de Son Éminence devenait superflu, vu qu'il en avait déjà préparé un, en français, que son neveu prononcerait. On en resta là. Son neveu est le fils du dvornik Bibesco, l'un des confidents du prince, et mari de la nièce et héritière de M. de Brancovano ³⁾. On se mit en mouvement. Mais, en entrant chez le ministre, la foule était aussi grande que le désordre, et l'orateur ne put la pénétrer pour arriver jusqu'au ministre. Le métropolitain se trouvait à la tête, et S. E. s'avança vers lui et lui baisa la main. Le prélat dut prendre la parole; il prononça donc son discours. Le ministre y répondit avec obligeance, en exhortant à l'union. Le jeune Bibesco était au désespoir de ne pouvoir se débarrasser de son discours; en vain quelques boyars lui dirent qu'il était arrivé trop tard; il ne put se résoudre à s'être préparé en vain; il s'avance et le déclame. Le ministre lui répondit qu'il était très sensible à l'attention de messieurs les boyars, et que, ce qu'il pourrait dire de plus, il l'avait déjà dit à Monseigneur le métropolitain. Comme cependant le prince avait convenu la veille avec le ministre, que S. E. se rendrait à la Cour le lendemain matin et que le cortège qui devait le(s) conduire était déjà arrivé au consulat de Russie, l'assemblée des boyars fut congédiée, après une courte audience. Le cortège qui devait

1) Grigore.

2) Marele-Logofet Iancu Văcărescu, și el poet.

3) Gheorghe Bibescu, mai pe urmă Domn. Se căsătorise în 1825 cu Zoe Mavrocordat, adoptată de Brâncoveanu, care ținea pe sora mamei ei (Bibescu, o. c., table și t. II, 537).

accompagner S. E. à la Cour, était composé par tous les officiers, les néfers et autres serviteurs de la spadarie et de l'*agia*, et de trois carrosses princiers, attelés à six chevaux, et nombre de tschoadars. Le ministre cependant, acceptant le cortège, refusa les carrosses, et alla dans sa propre voiture et deux calèches; les trois carrosses du prince les suivirent vides. À la Cour, il fut reçu avec les cérémonies d'usage et reconduit de même, sinon que les carrosses et les dix-huit chevaux y manquaient.

Malade depuis trois semaines, et ne pouvant sortir, je fis complimenter S. E. par le secrétaire Giacomelli, qui en fut très bien reçu. Plus tard y fut M. l'Agent d'Autriche¹⁾, avec toute sa suite, en uniforme; le soir, M. l'Agent d'Angleterre et M. le consul de France²⁾. Le 20, le ministre rendit la visite à l'Agent d'Autriche et l'Agent d'Angleterre et au consul de France, et à moi, qui n'avais pas été personnellement chez lui, il envoya une carte de visite avec l'inscription: *l'Envoyé de Russie*. Le 20, je reçus, et pour ma suite, une invitation du prince à un dîner et un bal, que le prince donnerait au ministre russe et qui devaient avoir lieu le 21. Mais cependant le chef de cuisine du prince, le même Antonaki Burelli, qui, quoique gravement malade, dut attendre si longtemps l'arrivée du ministre russe à Fokshan, étant entrepreneur du bal noble de Bukureste, surnommé le *Grand-Club*³⁾, ayant représenté au prince que ce dîner et ce bal lui feraient du tort, vu que son club serait désert ce jour-là, S. A. prit une autre résolution, et remit son dîner et son bal à lundi, 22. J'en fus averti, le 22 au matin, par un billet. Le 21 au soir, S. E. honora le *Grand Club* de sa présence. Le 22 donc, eut lieu ce fameux dîner à 100 couverts, avec tout l'embarras d'usage. Ne pouvant y aller en personne, le secrétaire y fut avec le dragoman, Constantin Tzinko. On y porta la santé de S. M. l'empereur de Toutes les Russies et du prince de Valachie. Le soir, eut lieu le bal, auquel aussi le mehmandar Hassan-Bey assista. Ce magnifique festin, qui, sans doute, passera dans les fastes de la Valachie, fut donné dans la maison du vestiar Romaniti, Grand-Camerash actuel, pour plus de commodité. En montant l'escalier, on remarquait, dans le grand vestibule, un transparent, qu'en plein jour déjà on avait illuminé et qui portait l'inscription: *Excellentissimo D. D. D. Ribeaupierre, Valachia grata*. Le ministre, qu'on attendit pour ouvrir le bal, arriva plus tard qu'on [n']avait espéré; il donna la main à la nouvelle épouse de son mehmandar valaque, M. Michel de Ghika, et ouvrit le bal avec elle, ce qui choqua Madame Pulchérie, sœur du prince, qui fait les honneurs de la Cour, au point qu'elle ne put se retenir d'en faire des reproches à sa belle-sœur. Le ministre fut, dit-on, très gai et doit avoir assuré que Bukurest lui plaisait beaucoup, et bien plus que Yassi. Il eut la bonté de s'informer de moi près du sieur Giacomelli et s'entretint quelque temps avec lui. S. E. se retira vers minuit, et tout le monde valaque après lui; mais, bien avant déjà, MM. les Agents étrangers. Le 22 au soir, le vestiar Michel Ghika donna une soirée à S. E., avec un petit concert, auquel Mme Cathinca Szlatiniano joua le forte-piano, Mme Michel de Ghika *chanta*, et M. de Ribeaupierre dut en être enchanté. Le 23, M. de Ribeaupierre avait accepté la soirée chez Madame Pulchérie, sœur du prince, et céda à sa prière de reparaitre, le 24, au *Grand-Club*. Le 24, partit Hassan-Bey, avec les équipages du ministre. Le 25, la suite de S. E. se mit en route, et enfin, le 26, vers 9 heures du matin, S. E. nous quitta. Déjà avant la pointe du jour, le même cortège se rassembla à la spadarie et à l'*agia*. La majorité des grands boyars s'étaient rassemblés chez lui, pour lui souhaiter un bon voyage, et l'escortèrent jusque hors de la ville, sur le nouveau chemin, par le *Podo-Beylik*, vers Vakaresti; le fils du prince était du nombre. Il est plaisant de remarquer que, lors de son arrivée, malgré le grand étalage, M. de Ribeaupierre fut reçu sans musique et que, lors de son départ, elle l'accompagna depuis l'Hôtel de Russie, aussi loin que le grand cortège.

1) Von Hakenau.

2) Blutte și Hugot.

3) Cf. Macmichael, in *Arch. soc. št. și lit. din Iași*, VII, 34.

Comme je l'avais prévu, ce fut en vain que le prince avait fait déloger sa mère et son frère pour préparer cette maison pour le ministre, qu'il désirait avoir dans son voisinage; il descendit au consulat de Russie. Pour sa suite, on avait délogé la veuve Korneșko, sœur du prince ¹⁾, et ses fils, de leur Hôtel attenant par les cours à celui de Russie, et plusieurs autres maisons. De même, le ministre n'accepta-t-il le cuisinier du prince, ni *yidiklis* ²⁾, ni autres. Le sieur Skufa ³⁾, protégé russe, avait été chargé par M. de Minciaki de soigner l'ameublement de l'Hôtel de Russie, la table et tout. De même inutilité fut tout le tracas qu'on fit depuis près de deux mois depuis Bukarest jusqu'à Fokshan, tant pour les chevaux de poste que pour la table de S. E., car de Skuléni déjà elle vint avec des *kivitslions* (voituriers de louage), accordés jusqu'à Constantinople, et, de Fokshani jusqu'à Bukarest, le ministre n'accepta que les *konaks*, et encore couchait-il dans son propre lit.

CCCCLXXXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre o convorbire a sa cu un boier 1827, muntean asupra împrejurărilor timpului, mituirei lui Ribeaupierre de către Domn 27 Ianuar. și intrigilor boierilor.

. Le 20 au matin, j'eus la visite d'un des premiers boyars, qui vient de temps en temps chez moi, me parler de l'un et de l'autre, probablement moins pour me mettre au fait que pour deviner ce que [je] pense: il est un des affidés du prince. Le discours tomba naturellement sur le ministre russe et son séjour en Moldavie. Je laissais tomber, entre autres, que le prince moldave avait fait présenter une tabatière de 500 ducats à M. de Ribeaupierre, qui ne l'avait pas acceptée. Cela donna lieu au dialogue suivant:

Lui. Il ne devait pas l'accepter! Comment? Un cadeau de 500 ducats? C'est une honte de présenter cela à un ministre. Dans un cas pareil, il faut un cadeau plus considérable, plus digne d'un tel personnage!

Moi. Quand même, je ne crois pas qu'il l'eût accepté.

Lui. Pourquoi?

Moi. Fait pour être le censeur de la conduite des hospodars, comment en accepterait-il des cadeaux?

Lui. N'est-il pas Russe?

Moi. Oui.

Lui. Et quel Russe encore refusa des présents? Mais il faut qu'ils en valent la peine, et je crois bien qu'il ne refusera pas les présents de notre prince.

Moi. Quant à moi, je le crois.

Lui. Pourquoi les refuserait-il, lorsqu'ils seront considérables?

Moi. Pourquoi le prince lui ferait-il des présents considérables, et quel pourrait en être le but?

Lui. La bienveillance du ministre.

Moi. Pourquoi chercherait-il à l'acheter à si haut prix? Je n'en entrevois pas les raisons.

Lui. Moi je les entrevois, et vous ne pourriez pas les deviner? Voyons!

Moi. Non! Peut-être, après les sept années, sa confirmation au hospodariat, par l'influence russe?

1) M[aria] (?), al patrulea copil al bătrânului Dimitrie Ghica (Rizo-Rangabé, 47).

2) *Idiklis*, copil-de-casă (Șitineanu, c. 4., 56).

3) V. p. 257 și n. 1.

Lui. Pas cela, non, je ne le crois pas. Cela ne me paraît pas; mais ne pourrait-il y avoir une autre raison?

Moi. Je n'en connais pas.

Lui. Moi, je connais.

Moi. Possible, mais peut-on les savoir?

Lui. Vous? Oui, vous pouvez les savoir. Ne serait-il pas de la politique du prince de faire passer le ministre sur des requêtes qui pourraient être présentées contre le prince par quelques malveillants, et relatives à des affaires qui, même insignifiantes par elles-mêmes, n'en seraient pas moins désagréables. Vous savez que le prince a beaucoup d'adversaires.

Moi. Mais le prince, que je connais intègre et juste, que pourrait-il craindre? Surtout craindre des plaintes insignifiantes!

Lui. Nos ennemis souvent peuvent donner la plus grande conséquence à l'affaire la plus insignifiante en elle-même, lorsque nous n'avons pas d'amis. Il faut donc tâcher de s'en faire.

Moi. Tout cela est vrai, cependant je persiste à ne pas croire qu'il acceptera quelque chose du prince.

Lui. Je le crois, et j'en suis presque convaincu (NB. C'est un confident du prince qui dit cela).

Moi. Le ministre est entré avec l'*alaï*.

Lui. Oui, mais il n'a pas accepté le carrosse du prince.

Moi. Pourquoi?

Lui. Il craint, dit-il, la peste (ici, il sourit plus fortement qu'auparavant).

Moi. Et lui, et sa suite, et ses domestiques se mêlent avec tout le monde et reçoivent des papiers sans la moindre précaution!

Lui. Des papiers, et (ici il fit un certain signe de la main), etc. etc. etc.

J'ignore qui de nous deux se trompa, mais on m'assure que, le lendemain du bal, c'est-à-dire le 23, M. Arsaki fut chez le ministre, pour lui présenter au nom du prince des châles, des brillants, et diverses bijouteries et galanteries, etc. etc., d'une valeur de 600 000 piastres, et que le ministre les avait renvoyés; on dit même que Son Excellence s'était exprimée que: «Son Altesse avait trouvé le pays dans un état [trop] déplorable, pour surcharger le poids qui pèse sur lui, par des cadeaux si considérables.» Cette réponse ne me paraît pas probable, car Son Altesse pouvait faire ce même cadeau, et un plus grand encore, de sa caisse privée, sans en surcharger la caisse publique. D'autres veulent que les unités aient été rejetées uniquement pour les faire remplacer par des dizaines, et d'autres encore prétendent que ce refus ne fut qu'un simulacre, pour masquer par lui un numéraire bien plus considérable, qu'on n'avait pas dédaigné d'accepter dès le lendemain de l'arrivée, et qu'après que M. Arsaki ait reçu un refus formel, les mêmes effets, joints, à l'insu du ministre, aux équipages, n'en aient pas moins fait le voyage de Constantinople.

Une énorme quantité de suppliques doit avoir été présentée au ministre; la majorité provenant de sujets russes, contre les injustices et les spoliations de certaine autorité étrangère¹⁾; la partie mineure porte contre les autorités locales.

Tout le monde prétend que le ministre russe ait été très froid vis-à-vis de l'Agent d'Autriche, et tout le contraire vis-à-vis du prince.

Son Excellence fit des visites aux banos Brancovano, Kretzulesko, Vakaresko et Palatshano²⁾.

Les comptes de la vestiarie furent demandés et présentés. Je n'en connais pas le résultat, et d'ailleurs le séjour fut trop court pour que le ministre ait pu entrer dans les détails et prendre une connaissance approfondie.

1) Von Hakenau.

2) Bălăceanu.

Mais, outre ces comptes, présentés par le gouvernement, trois autres partis présentèrent les mêmes comptes, en particulier; savoir:

1°. L'aga Aléko Vilara (le même qui, par intrigue du prince, fut détenu si longtemps prisonnier en Turquie)¹⁾. Cet homme a passé sa vie au service de la vestiarie, dont par de longues années il avait été le caissier, et s'est fait d'énormes richesses. Il fut autrefois très intimement lié avec l'Agent d'Autriche, mais, depuis quelque temps, il y eut attachement particulier entre lui et le sujet russe Skufa, dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon très-humble rapport n° 3²⁾. C'est par son entremise et celle du Premier-Dragoman du consulat de Russie, sieur Katoff, que ces comptes passèrent dans les mains de Son Excellence.

2°. Le bano Kretzulesko, conjointement avec le bano Vakaresko, deux des premiers seigneurs du pays, qui en connaissent tous les moyens, ainsi que les opérations particulières et neuves du hospodar.

3°. Le bano Palatshano, avec quelques-uns de ses adhérents. Quoique Palatshano ne fut jamais un partisan du prince, cependant je doute de ce fait.

Une majorité considérable des boyars présentèrent au ministre russe une anaphora, par laquelle ils demandent qu'une commission mixte soit envoyée de Constantinople pour examiner les comptes de la vestiarie et l'administration du prince. Ils y disent, entre autres: «que les soussignés, d'ailleurs très dévoués à Son Altesse, n'hésiteront pas à la réélire pour leur seigneur et maître, si, après les travaux de cette commission mixte, le Grand-Seigneur l'en trouverait encore digne.» On remarque que ni le métropolite, ni les évêques de Rimnik, d'Argish et de Bouséo, ni aucun igumen n'ont signé cette pièce. Parmi le peu de boyars qui ont refusé leur signature, on remarque le bano Brancovano, mais non le bano Palatshano. On demanda à Palatshano, comment il avait pu signer une anaphora tendante ouvertement contre le prince, qui pourtant lui avait conféré la dignité de bano (la première du pays). Il doit avoir répliqué: «Ce n'est pas le prince qui m'a fait bano; ce sont les banos Kretzulesko et Vakaresko qui me conférèrent cette charge, par le refus qu'ils firent de l'accepter; après eux, le prince n'en avait point d'autre, auquel de bonne foi il pouvait la donner, et donc il était, pour ainsi dire, forcé de me la conférer; au reste, je fus et suis patriote, avant d'être le serviteur de Ghika.» Le ministre russe refusa d'accepter cette anaphora, disant que c'était à la Porte qu'elle devra être adressée.

On prétend que les sommes portées en recette et dépense par le prince, dans le compte qu'il fit présenter au ministre russe, se montent à 33.660.000 piastres. Dans cette somme ne sont pas comprises celles qui, par des moyens et voies particulières, ont passé dans sa caisse et qui, telles considérables qu'elles doivent naturellement être, ne se laissent pas calculer facilement

CCCCLXXXVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre certele lui Sturdza cu boierii și intenția sa de a face să se aleagă Domn fiu-său Neculachi. 1827.
27 Ianuar.

. . . . La copie adjointe du rapport que me soumit le sub-délégué en Moldavie est peu satisfaisant, et prouve qu'il n'a pas bien pénétré dans ce qui s'est

1) V. pp. 222 și urm.

2) V. p. 401, n° CCCCLXXXVII. Nevasta lui Vilară era nepoata lui Ghica (inedit).

passé¹⁾, et, de mon côté aussi, j'ai appris seulement qu'après le départ du ministre, le prince convoqua les principaux boyars, pour se consulter avec eux sur le renouvellement des charges. Messieurs les boyars lui répondirent que, Son Altesse ayant jusqu'à présent tout fait par elle-même, ils ne jugeaient pas convenable de se mêler des affaires avant l'arrivée prochaine du *hati-schéri*[f] impérial.

Le beysadé George se prépare, dit-on, pour le voyage de Constantinople, où il devra remplacer son frère Nicolas, en qualité de *Bash-Kapu-Kéchaja* ²⁾. Le hospodar veut que son fils Nicolas soit à Iassy, lors de la future élection, espérant de se faire remplacer par lui

CCCCLXXXIX.

1827,
27 Januar.

Kreuchely câtre von Miltitz, despre petrecerea lui Ribeaupierre la Iași.

. Le 10, M. de Ribeaupierre fut faire sa dévotion à la Métropole et, après avoir fait un déjeuner à la fourchette chez le métropolite, il eut avec ce prélat une conférence particulière, qui dura plus d'une heure, et à laquelle le consul de Russie, M. Lesly ³⁾, servit d'interprète.

Dans cet intervalle, le prince s'était rendu à l'Hôtel du consulat de Russie et y attendit le retour de Son Excellence. Ils eurent ensemble une seconde conférence, qui dura plus d'une heure et demie; M. Fonton ⁴⁾ y servit d'interprète. Elle dut être orageuse, car, en sortant de la chambre du ministre, le prince était en sueur et fortement agité. Le Grand-Postelnik lui dit de renouveler l'invitation au bal, et le prince, rentrant chez le ministre, lui demande en balbutiant la permission que le *mehmandar* Hassan-Beï pût assister au bal, quoiqu'il savait très bien que Hassan-Beï devait partir ce jour-là, avec les équipages de M. de Ribeaupierre. Ce ministre demanda ce qu'il voulait, et M. Fonton, ayant pitié de l'état de confusion du pauvre hospodar, répondit que Son Altesse réitérait son invitation pour le festin du bal.

On prétend qu'un grand nombre de suppliques, qui avaient été présentées à Son Excellence contre les concussions et autres injustices commises par le prince et ses satellites, furent par Elle mises sous les yeux du hospodar. Il pâlit et demanda qu'elles lui fussent communiquées par écrit, et qu'il y répondrait sans retard.

Le prince fit présenter au ministre le compte fait de ses recettes et dépenses. Il en résulta un déficit de 64.000 piastres, ce qui l'avait forcé de faire des dettes au compte du trésor public (*visteria*). Mais, dans ce compte présenté, le prince avait omis de faire mettre en recette:

- a) Le revenu des monastères grecs, qui possèdent des biens-fonds assez considérables.
- b) Le revenu de propriétés particulières des Grecs, dont il s'est emparé.
- c) L'emprunt forcé, auquel il soumit les boyars.
- d) Les contributions des boyars nouvellement créés ou avancés en grade, qu'on fait monter à près de 800, et des charges du pays, dont on sait prendre sa quote-part, sans imposer un payement direct.

Les antagonistes du prince, si considérables et nombreux, firent monter le

1) In copie: „pourvu qu'il n'a pas bien pénétré

2) V. p. 397 n. 1.

3) Consulul rus la Iași, Lesly. Cf. Erbiceanu, *Mitr. Mold*, p. 431, n° CCCLXXV.

4) V. p. 386 n. 2.

total de ces quatre articles à 14.000.000 [piastres,] et ce compte aussi doit avoir été présenté à Son Excellence.

Le 11, le ministre fit une visite au hetman Sandulaki Stourdza et au vestiar Rosnovan, cependant sans être accompagné.

Le même jour, eut lieu le festin à la Cour, auquel assista le ministre et sa suite. Les consuls et autres Agents étrangers y assistèrent, même M. de Lippha, qui d'abord était résolu de ne pas y aller, mais qui enfin se laissa persuader par Mme de Bulhaskoy, veuve du général de ce nom et son amie déclarée.

On prétend qu'outre les affaires directes de la principauté, le ministre russe se mêla de même dans les affaires particulières, et l'on cite pour exemple le procès entre Mme Hélène de Stourdza, épouse du Grand-Logothète ¹⁾, et, d'autre part, M. George Ghika et Lupul Balsch, qui, déjà jugé en dernier ressort, doit être repris et jugé *via novi*. La révision de ce procès doit avoir lieu, par ordre de Son Excellence, dit-on, au bout de quatre mois. N'ayant que des idées confuses de ce procès, qui commença sous le prince Charles Kallimachi, j'entreprendrai des informations plus positives, et aurai l'honneur de les soumettre à Votre Excellence.

Le prince offrit au ministre une tabatière d'une valeur de 500 ducats, qui cependant ne fut pas acceptée

CCCCXC.

Margotti către Kreuchely, despre darurile făcute de Sturdza lui Ribeiro. 1827,
pierre, plecarea acestuia și numire de boieri. 9 Februar.

. Le prince-régnant, qui a fait présent d'une montre brillantée, de la valeur de 30 000 piastres et promis, à ce qu'on dit, un émolument à l'Envoyé de Russie, de 40.000 ducats par an, vit dans l'espoir de régner encore pour quelques années.

Le 24 janvier, les premières charges furent renouvelées; le Grand-Logothète a été nommé en la personne de Balche, surnommé Frédéric; Calimachi ²⁾ et son beau-fils, Cathardgi (Étienne) et Ioanitză Paladi ³⁾ ont été nommés Grands-Dvorniks, et le dissipé Costin Catardgi, par prière de M. de Lelly, contestée avec le prince, a été, bon gré, mal gré, nommé dvornik des *aprots*, avec étonnement de toute la ville. Le Grand-Camarache a été choisi en la personne de M. Alexandre de Mauro-Cordato ⁴⁾. L'idée de voir quelque caftan en titre est tout à fait bannie.

Le ministre de Russie, en quittant à Fokshan les boyars qui l'ont accompagné, (il) leur a donné une garniture de pelisse, de la plus rare zibeline et une tabatière en or à chacun ⁵⁾.

1) Nevasta lui Dimitrie Sturdza (v. p. 381 n. 5). Pentru Iorgu Ghica, v. p. 356 n. 2. Lupu Balș era postelnic titular (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 277, 334; *A. Fr.*, II, 689). Cf. Bibesco, *o. c.*, tabla gen. a Balșilor și Rizo-Rangabé, 142.

2) Alecu, fost agă. V. p. 53 și n. 6; Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 51, 224, 269.

3) Rudă cu hatmanul Constantinică. V. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. 285, 294, 341 și *A. Fr.*, II, 700 n. 1. Balș, zis Frederic, era bătrânul Teodor Balș, despre care s'a scris: «Sa barbe blanche et sa fortune font tout son mérite.» Făcea parte din partidul autonomist (inedit; Conachi, *Poesii*, ed. Șaraga, în colecția cu acest nume, I, 26 n.; v. și mai sus, p. 336 n. 1). Pentru Ștefan Catargiu, Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 220, 229, 411.

4) Alecu, fost agă. V. p. 52 și n. 4 și mai sus, p. 352 n. 1. Costin Catargiu se căsătorește cu fiica vărului său primar, Gheorghe Balș (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. 469). Cf. Xenopol, VI, 571.

5) V. Drăghici, II, 170.

CCCCXCI.

1827, Kreuchely către von Miltitz, despre plângerile boierilor contra lui
12 Februar. Ghica și necorectitudinea lui.

. . . . Pour rectifier mon très humble rapport n° 4 Valachie, en date du 27 janvier passé 1), j'aurai l'honneur de référer que le compte de la recette du prince, dont j'ai parlé sous 2, fut présenté par le bano Vakaresko, *au nom des boyars*. Il était signé par les banos Kretzulesko, Vakaresko et Palatshano et une majorité considérable des premiers boyars, parmi lesquels on remarque MM. de Kornesko, neveux du prince, et quantité de boyars du premier rang. Lorsque M. de Ribeaupierre fut chez le bano Vakaresko, il doit lui avoir remarqué qu'une somme de plusieurs millions (marqués dans le compte 1, présenté par l'aga Vilara) pris par le prince ne se trouvai(en)t pas dans le compte 2, présenté par le bano, et que pourtant il désirait en connaître la source. M. de Vakaresko répondit qu'alors n'ayant plus été Grand-Vestiar, il n'en avait pas une connaissance assez approfondie pour pouvoir en parler à Son Excellence.

Mais le troisième compte de la recette du prince, 3, dont j'avais faussement dit, dans mon n° 4, qu'il avait été présenté par le bano Palatshano, mais qui, comme je le sus depuis, d'une manière positive, le fut par le Grand-Dvornik Naï (Nicolas) Golesko 2), ce troisième compte, non seulement faisait mention de cet article considérable (11 millions), simplement mentionné par le sieur Vilara, mais (en) détaillait la manière dont il fut prélevé et d'où. En général, le compte de Golesko doit avoir été le plus clair et le plus détaillé, et donc celui dont M. de Ribeaupierre fut le plus content.

L'anaphora, dont j'eus l'honneur de parler dans le même rapport n° 4 3), comme n'ayant pas été acceptée par le ministre russe, vient d'être rédigée pour la Porte. À l'exception du clergé, en général, du bano Brancovano, des deux frères Philippesko (Grégoire, spadar actuel et Nicolas, hatman actuel, tous deux Autrichiens de corps et d'âme) et de quelque peu d'autres, attachés au prince, cette anaphora est signée par la plus grande majorité de toutes les classes boyaresques. En même temps, à ce que [je] sus, M. de Ribeaupierre en recevra une copie.

Malgré que plusieurs personnes prétendent encore que M. de Ribeaupierre ait reçu une somme considérable du prince, *avant* son arrivée en Valachie, et que le dialogue que je mis en tête de mon n° 4 devrait se faire présumer, je ne pus pénétrer le fait assez profondément pour pouvoir l'affirmer positivement. Tout ce qu'il y a de sûr, est que Son Excellence, à toute occasion, s'exprima pour le prince, et parut même en prendre la défense, soit par politique, ou qu'il soit favorablement, non pas prévenu, mais disposé pour lui. Même les employés du consulat de Russie, qui, peu avant l'arrivée du ministre, ne se gênaient pas de réprouver ouvertement mainte démarche du hospodar, semblent aujourd'hui avoir changé d'avis, ou, du moins, de langage. Le prince même et ses adhérents affectent, non seulement la tranquillité, mais même la gaieté; je dis: affectent, car l'inquiétude, malgré les efforts qu'on se donne, perce à travers du voile dont on cherche à se couvrir; quelques personnes attachées au service du prince en sont convenues, et je m'en aperçus moi-même, dans un discours assez long que j'eus tête-à-tête avec le prince.

Si effectivement une commission mixte venait à examiner la conduite du gouvernement, la marche de son administration, d'horribles faits ne manqueraient pas à se découvrir; par exemple:

Par contrat public, passé avec les entrepreneurs des rues pavées, il devraient

1) V. pp. 401-3.

2) V. p. 144.

3) V. pp. 401-3.

recevoir 318 piastres pour chaque *stinshina* en longueur. Par un second contrat secret, ils ne reçoivent que 170 piastres par *stinshina*, et 148 passent dans la bourse du prince ¹⁾.

Outre le fourrage donné par le pays à la poste, il paye encore par contrat 120 piastres pour chaque cheval aux entrepreneurs, qui cependant ne reçoivent que 80, et 40 passent à Son Altesse.

Le dvornik Mano ²⁾ et Compagnie ont en ferme le *deshmarit* et l'*oyarit*. Pour percevoir les droits, déjà haussés par le prince à l'extrême, Mano entretient dans chaque district un employé nommé *taxiltar*, qui lui-même a dessous lui quatre à cinq logothètes, qui encaissent les droits susdits. Un des ces logothètes gagne pour sa part quarante mille piastres. Si l'on admet que le *taxiltar* n'ait gagné que le double, cet argent volé sur l'indigence monterait dans ces cinq années à plus de quatre millions. Ces prévarications ne peuvent être inconnues au prince; quelles raisons peuvent l'engager à les passer sous silence?

Les frères Racovitza ³⁾, ancienne famille, ont des dettes; ils sont solvables, mais aussi ils ont de belles terres et une maison en ville, dont la situation donne envie. Raison assez forte pour leur faire vendre sans délai terres et maison, à vil prix, pour payer leurs dettes: Son Altesse *sub rosa* en fut l'acquéreur. Plusieurs pareils exemples; je cite celui-ci, parce qu'on prétend que MM. de Racovitza ont donné une requête au ministre russe

CCCCXCII.

Kreuchely către von Miltitz, despre numirea de boieri în Moldova și 1827,
socotelile Statului. 12 Februar.

. Le 24 janvier, le prince procéda à la promotion que j'eus l'honneur de mentionner dans mon très-humble rapport n° 6 Moldavie, en date du 27 janvier ⁴⁾; savoir:

M. Théodore Balsh,	}	Grand Logothète de la Tzara-de-jos.	
» Jean Paladi,		}	dvornik de la Tzara-de-jos.
» Grégoire Balsh,	}		dvornik de la Tzara-de-souss.
» Étienne Catardjy,			
» Alexandre Kallimachi,			

NB. Ce dernier est en même temps Podar-Pachi, c'est-à-dire inspecteur des ponts de la ville (rues couvertes en poutres). M. Alexandre Mavrocordato, Grand-Camarash et Const. Catardjy, dvornik des *aprots*.

On se dit à l'oreille que ce dernier doit sa nomination à M. de Lélie, consul de Russie, qui doit avoir reçu 30.000 piastres. Toute la promotion doit assez déplaire à la majorité des boyars.

Ci-joint j'ai l'honneur d'acclure la recette du prince moldave, telle qu'elle doit avoir été remise au ministre russe par quelques boyars.

On y remarque qu'il n'y est pas question de l'article *B*, ni de l'article *D* de

1) V. pp. 373-5.

2) Ioan Manu (1803-74) (Rizo-Rangabé, 64). Despre *taxiltari*, ei erau încasatori de dări. V. Dionisie Fotinò, *Ἱστορία τῆς πάλαι Λατίας*, II (Viena 1818), 401: *ταξιλτάριδες, ἔτοιμα ποσάματα* (pasagiul lipsește în mediocră traducere a lui Sion; v. II, 191).

3) V. p. 222 și urm.

4) V. p. 405, n° CCCCXC.

mon très-humble rapport n° 5 Moldavie, en date du 14 janvier 1827. Le dernier, à la vérité, ne se laisse pas calculer, car qui pourrait apprendre de chacun ce qu'il dépensa et par quelles mains les sommes ont passé dans celles du prince?

CCCCXCIII.

1827. Socoteala veniturilor Domnului Moldovei (1821-8), prezentată de bo-
12 Februar jerii acestei țări lui Ribeaupierre.
(anexă).

*Copie du compte remis par quelques boyars
moldaves au ministre russe, sur la recette du prince, depuis son
avènement à l'hospodariat.*

Dépenses pour les troupes turques, depuis le 1 ^{er} mai 1821 jus- qu'au 1 ^{er} juillet 1828	1.367.420.
Le prix du foin et de l'orge pour 1.300 chevaux, dont la plupart des troupes ont évacué le pays	2.566.772.
Les redevances du pays, savoir: <i>gostina, desetina, vadrarit</i> ¹⁾ et autres, depuis 1821 jusqu'en 1826	1.139.453.
Le bois de charpente et de chauffage, ainsi que pour la construction des vaisseaux, chaloupes, comme aussi pour les affûts des canons	346.280.
Les revenus des monastères grecs appartenants aux Lieux-Saints et au Mont-Athos	723.662
Toutes sortes de productions et bestiaux, c'est-à-dire vaches, mou- tons, etc., pour les troupes turques	312.256.
Les sommes d'argent d'emprunt du clergé et des boyars, pour fa- ciliter l'avènement du prince, pour se rendre à Yassi	678.580.
Les revenus des secours, c'est-à-dire la Caisse publique des fonction- naires	1.245.689.
La somme d'argent des <i>skotelniks</i> des boyars, depuis 1822 jusqu'en 1826	689.000.
Le bois de construction pour le <i>beilik</i> ou Hôtel pour les Turcs, qui sert pour leur logement, dont on ignore l'emploi	36.820.
La somme du blé, que le pays fournit aux troupes, à raison de 25 piastres le kilo	1.062.000.
La contribution directe du pays	20.007.800.
Les redevances que le pays donne pour les dépenses des postes, c'est-à-dire les gages des postillons et pour les chevaux	994.690.
Le foin et l'orge pour les postes	820.000.
Les salines, depuis 1821 jusqu'en 1826	1.700.000.
Les douanes	1.634.568.
Pour la réparation des églises	362.400.
Total	35.687.390.

¹⁾ *Gostina* e darea pe porc, *desetina* pe stup, *vadrăritul* pe vin.

CCCCXCIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre partidele politice din Muntenia și 1827,
socotelile prezentate de boieri lui Ribeaupierre. 13 Februar.

. . . . J'ai l'honneur d'ajouter encore à mes nos 4 et 6¹⁾ que le compte 2 de la recette du prince, présenté par le bano Vakaresko, *au nom du pays*, est signé par trente-deux boyars à barbe, c'est-à-dire de la première classe, et plus de quatre vingt, des classes inférieures.

Parmi les boyars, il y a trois partis politiques; savoir:

La classe ottomane; par intérêt général, la plus nombreuse.

La classe russe; l'intérêt du moment la guide.

La classe autrichienne; par intrigue seulement, et la moins nombreuse

CCCCXCV.

Margotti către Kreuchely, despre cererea consulatului rusesc de a i se 1827,
da socotelile țerei, oprirea supușilor ruși de a plăti pentru moment dările, 24 Februar.
numirea lui C. Coșachi ca președinte al departamentului Afacerilor-Străine și
sosirea noilor Divan-Efendi și Beșli-Aga.

. . . . La vistierie est toute occupée à mettre en ordre les comptes depuis le commencement du règne de ce prince, pour les rendre au consulat de Russie, qui les a demandés; il a de même ordonné à tous les sujets russes de ne plus rien payer, soit *fumarite*, soit taxe et autres impôts, jusqu'à nouvelle disposition et ordre de sa part.

Le vornik Constantin de Conaki²⁾ a été nommé président du département des causes-étrangères, et est entré en fonction le 12 du courant; ainsi, ayant un homme à la tête des affaires, je me suis empressé de lui recommander, celle du sujet Michaël Lüpke, et, au troisième jour, l'ordre était déjà donné de la part du prince pour faire payer et déposer au département le montant de la maison vendue, etc.

Un nouveau Divan-Effendi, ainsi qu'un autre Beschli-Aga, sont arrivés ici . . .

CCCCXCVI.

Kreuchely către von Miltitz, despre trimeterea la Poartă a memoriului 1827,
boierilor munteni, și intrigile diplomaților ruși. 28 Februar.

. . . . Les démarches des gérants du consulat de Russie, depuis l'arrivée, et surtout depuis le départ de M. de Ribeaupierre, semblent en contradiction avec leurs

1) V. n^o CCCCLXXXVII (pp. 401-3) și CCCCXCI (pp. 406-7).

2) Poetul (1777-1849). V., asupra lui, Al. Papadopol-Calimah, în *Conv. lit.*, XIX, pp. 923 și urm., și prefața ediției Șaraga a *Poesiilor*. Nu era un «pretendu légiste», cum îl numește un străin (inedit), ci un jurisconsult serios. Făcea parte din partidul rusofil.

démarches faites avant la présence de ce ministre de (*sic*) Bukureste, et pourtant elles tendent au même but politique, c'est-à-dire à dominer les deux principautés d'une manière absolue et ne plus laisser à la Porte qu'un vain titre, en effaçant l'ombre d'un attachement envers elle chez les boyars qui lui restèrent fidèles jusqu'ici.

Depuis leur retour à Bukureste, et particulièrement depuis la conclusion de la convention d'Akermane, MM. Kattof et Domnando, prêchant la concorde, travaillèrent les boyars, en s'évertuant de leur faire sentir que c'était le moment de s'émanciper du joug oppressif et humiliant du hospodar actuel; les pressaient de rédiger en mémoire leurs griefs contre le prince Grégoire Ghika et de le présenter au ministre russe, lors de son arrivée à Bukureste. M. le bano Barbotshan Vakaresko fut celui auquel le sieur Domnando s'attacha le plus particulièrement. L'ancienneté de sa famille, son rang et, plus encore, son patriotisme généralement reconnu lui donna (*sic*) une influence majeure et qui jamais n'avait cessé d'inquiéter le hospodar, ou, pour mieux dire, son esprit financièrement (*sic*) spéculatif. M. de Vakaresko, qui jamais n'avait approuvé les moyens employés par le prince pour accumuler des trésors, crut d'autant plus devoir céder à ces instances que le bano Kretzulesko, et même le bano Palatshano et beaucoup d'autres boyars de la première classe, étaient du même sentiment. Le mémoire fut rédigé et signé par tous les boyars qui n'étaient pas immédiatement attachés au prince; le parti russe n'en faisant qu'un avec les adversaires du hospodar; et même Michel et Costaki, neveux de Son Altesse ¹⁾, ne balancèrent pas de signer avec les autres. Le ministre arrive le 18 au soir. Le 19 au matin, *une visite de corps* du clergé, réuni aux boyars, fut faite au ministre, par ordre du prince. Son Excellence les *exhorte à la concorde*. Cette exhortation, jointe aux sollicitations antécédentes des gérants russes, paraissait vouloir exciter plus encore aux démarches qu'on avait paru désirer, et le mémoire fut présenté au ministre russe, qui, au grand étonnement de tous, refusa de l'accepter, disant qu'il n'avait point d'ordre de son souverain de s'ériger en juge entre le hospodar et les boyars. M. de Ribeaupierre cependant eut plusieurs entretiens avec les banos Kretzulesko et Palatshano, et particulièrement avec le bano Vakaresko. Dans tous ces entretiens, il développa une parfaite connaissance des affaires du pays, acquise déjà avant son arrivée, mais ses sentiments relativement à ces affaires ne pu[ren]t être pénétrés, et l'on aperçut seulement que, soit par indulgence, ou prévention, soit par politique, il paraissait vouloir excuser le prince des inculpations existantes, ou désirer du moins qu'un voile épais les couvre. Ce ministre partit d'ici sans avoir accepté les cadeaux du prince, qui, malgré l'apparente prévention en sa faveur, paraît avoir (*sic*) resté très inquiet sur son sort à venir.

Encore, durant le séjour de M. de Ribeaupierre, le prince tenta de se réconcilier avec le bano Vakaresko. Le métropolite fut chargé de cette commission, et vint chez Vakaresko, dans le moment où M. Domnando se trouvait là. Le prélat ne voulait parler devant lui et finit de partir sans avoir touché l'objet de sa mission. Lorsque le bano l'accompagna, le métropolite saisit cette occasion pour lui dire d'être chrétien, d'oublier le passé, d'aller chez le prince, qui lui confèrera des charges, ainsi qu'à son gendre, Alexandre Bellio ²⁾. Le bano répondit qu'il n'était pas ennemi personnel du prince, mais qu'il ne pouvait aimer son administration, et ne fut pas à la Cour.

Après le départ du ministre de Russie, de nouvelles intrigues furent mises en usage par le consulat de Russie, pour mener les boyars au but proposé. On leur faisait sentir les bienfaits de la Russie, que la reconnaissance, aussi bien que leur intérêt, consistait de s'unir à elle pour un seul et même but: le bien de la patrie, de ne pas méconnaître ce que le ministre russe avait sous-entendu, en leur recommandant la concorde,

¹⁾ Frații Cornescu, fiul surorii Domnului.

²⁾ Despre acesta, v. pp. 213-5. Fusese Agent muntean la Viena și avea dese întrevederi cu «unul din principalii secretari ai principelui de Metternich.»

et que maintenant [il faut] se réunir à un seul et même parti, aller chez le prince et lui dire: «Oublions le passé et réunissons-nous pour le bien commun.» «Travaillez au *projet d'une réforme* (dans l'administration et toute la constitution du pays); ce *projet-réforme* présentez-le au prince, qu'il l'accepte et le signe; faites-le adopter par la Porte et soyez assurés de notre coopération.» Les boyars entrevoient très bien que par ces menées on veut les soumettre totalement au bon plaisir de la Russie, et la partie la plus saine d'entre eux ne balançait plus de vouloir présenter à la Porte un mémoire à-peu-près semblable à celui qu'on avait présenté au ministre de Russie et dont il avait refusé l'acceptation. Les démarches que les boyars firent à cet égard ne purent rester un mystère; tout fut mis en œuvre pour les en détourner: représentations des suites, menaces, promesses; entre autres, celle de l'indépendance, d'une armée nationale et la fidèle alliance du Nord contre tout ennemi extérieur. Partout on prêche la composition d'un *projet de réforme*, qu'un chacun en particulier est invité de présenter au consulat de Russie, pour qu'enfin, *de tous ces projets particuliers*, assisté du consulat de Russie, il en soit dressé un, qu'on présentera à la signature du prince, qui *ne manquera pas* de l'accepter. Les boyars cependant restèrent fermes dans leur dessein de s'adresser à la Porte et, si quelques-uns désertèrent ce qu'on appelle «le parti de la patrie», pour s'attacher au parti russe (par exemple, les frères Kornesko ¹⁾), un plus grand nombre quitta ce parti pour se réunir aux premiers. Néanmoins on travaille à la rédaction de ce projet de réforme. Par la convention d'Akermane, la Russie est presque la souveraine des deux principautés: par la réalisation de ce projet de réforme, elle le deviendra totalement, en ne laissant plus au Grand-Seigneur qu'un vain titre. Malgré les intrigues et les oppositions des Russes, les boyars ne firent aucun mystère de leur ferme dessein de soumettre leurs griefs directement à la Porte, conformément à leurs prérogatives et tant de firmans, et le mémoire fut signé. Plus difficile leur advint-il de le faire parvenir à sa destination. Un exprès pouvait être intercepté, si même on parvenait d'obtenir un passeport de l'un ou de l'autre fonctionnaire étranger; le confier directement à l'un d'eux, pour le faire remettre à la Porte par l'entremise d'un ministre, les uns ne voudraient pas s'en charger, sans en avoir préalablement reçu l'autorisation, et, quant aux autres, on ne croit pas oser s'y fier, si même ils s'y montraient disposés; si bien qu'ils furent dans le plus grand embarras relativement à l'expédition. Un de ces boyars me dit dernièrement: «Peut-on être plus malheureux? Nous sommes tellement esclaves du Voïvode que, malgré *notre droit* d'oser adresser nos réclamations au légitime souverain, nous ne savons comment y parvenir, et que ceux même qui se disent nos protecteurs, se réunissent au tyran, ou veulent nous conduire dans un esclavage plus onéreux encore. C'est la dernière tentative que [nous] ferons près de la Porte, pour son intérêt et le nôtre; si elle nous abandonne dans ce moment aux passions, aussi vindicatives que cupides, du tyran, ou si, pis encore, elle nous livre à la merci de ses ennemis, nous serons forcés, pour notre propre conservation, de nous réunir à eux.»

Enfin le mémoire fut expédié, il y a à peu près huit jours, mais j'ignore encore par quel canal. On m'avait promis une copie de ce mémoire; cependant je ne pus l'obtenir encore, mais j'en connais le contenu, qui me fut communiqué par un des plus ardents à l'expédier:

Que les boyars demandent une commission de Constantinople, à laquelle le hospodar devra rendre compte de l'emploi qu'il fit des revenus légaux du pays; rendre compte sur les sommes illicitement extorquées, rendre compte des onze millions, dont j'eus l'honneur de faire mention dans mon rapport n° 6, du 12 février²⁾; ils demandent sa déposition comme suite nécessaire de sa mauvaise administration; et finissent par citer leurs droits de porter leurs réclamations à la Porte; en vertu de tels et tels fir-

1) V. p. 410 și n. 1.

2) V. pp. 406-7.

mans, qui les y autorisent, et les rendent responsables même, au cas d'un silence répréhensible.»

Le prince expédia un courrier le 23 du courant; outre ses dépêches pour le Réis-Effendi, on se croit autorisé à supposer qu'il y en eut aussi pour M. de Ribeaupierre. Ce ministre, veut-on, agit en vrai politique vis-à-vis du prince, sans pourtant nuire à ses propres intérêts. En paraissant prendre le parti du hospodar, il nourrit en lui le double espoir: 1°, que les réclamations des boyars seront rejetées ou passées sous silence; 2°, en refusant ses cadeaux, il le tient toujours en suspens, toujours dans la crainte, et par là le conduira à des sacrifices bien au-dessus des colifichets de 600.000 piastres, qu'il lui offrit ici.

On veut que les gérants de Russie montrent beaucoup d'humeur aux boyars, qui, au lieu de travailler sous leurs yeux à un *projet de réforme*, eurent l'audace d'adresser leurs réclamations directement à la Porte, au lieu de les sacrifier aux désirs de *leurs protecteurs*. Si l'on s'en rapporte aux dires, ces messieurs se donnent un ton d'autorité vis-à-vis du gouvernement, qui paraît ne plus vouloir laisser au hospodar que le seul titre et les revenus qu'ils voudront bien lui assigner. Deux faits qu'on me rapporta, paraissent constater cela.

Un *negostor*, nom sous lequel on désigne un chacun qui fait un commerce quelconque, quelque petit ou grand qu'il puisse être, un *negostor* donc, trouvé par la garde de la spadarie dans un endroit suspect et à une heure indue, fut arrêté et mis au *kross* 1) (prison formée par une cloison de planches mal jointes, où les malheureux gèlent de froid en hiver et étouffent en été). Il s'entend que, à cette occasion, le *negostor* fut rossé d'importance, car dire: être arrêté par la garde du pays, c'est dire en même temps avoir été battu. À chaque événement pareil, l'homme arrêté et battu prétend avoir perdu, ou qu'on lui ait enlevé une somme plus ou moins grande. De même ici c'était le cas; le *negostor* prétendait avoir perdu argent et montre.

En son nom fut présentée une requête au consulat de Russie, et le sieur Domnando se rend chez le prince, pour demander l'élargissement et l'indemnisation de cet homme. Le prince lui demande si l'individu était Russe. Le sieur Domnando répond que non, mais qu'il était *chrétien* (cela veut dire ici uniquement du rite oriental). «Mais,» demande le prince, «s'il n'était pas Russe, quel intérêt y prenait le consulat-général de Russie?» Le sieur Domnando répondit que, tous les chrétiens en Orient étant sous la protection de la Russie, elle avait le droit de s'intéresser en leur faveur. Le prince ne parut pas disposé à vouloir se convertir à cette nouvelle doctrine, ce que concevant le consulat de Russie, il envoya tout uniment quelques *yasaktshis* 2) à la spadarie, qui, enfonçant la porte du *kross*, enlevèrent le *negostor* et rendirent en abondance aux gardiens de la prison ce que le *negostor* avait reçu de la garde. On prétend même, que, profitant de cette occasion, quelques autres prisonniers se soient évadés.

Un boyar avait une jolie ménagère, qui [ne] voulait pas répondre à son ardeur. Il mit la rebelle hors de service. Bientôt, il apprend qu'elle avait des sentiments plus tendres vis-à-vis d'un de ses domestiques. La garde de la spadarie le surprend de nuit avec sa maîtresse. Battu, comme cela s'entend, et dépouillé, à ce qu'il prétend, de son argent et de sa montre, il fut enfermé au *kross* de la spadarie. Il parvint aussi à faire donner en son nom une requête au consulat de Russie, et le sieur Domnando se présente au prince, exigeant satisfaction et indemnisation. Le prince, mortifié moins du fait que de l'intervention, fait venir l'aga, l'injurie à la façon du pays et [menaça] de l'enfermer à la *camara* 3), s'il ne punissait exemplairement et sur-le-champ ceux qui avaient commis ce délit et n'indemniserait le maltraité de toutes ses pertes, vraies ou fausses. Le sieur Domnando fut ému de compassion envers le pauvre aga, en le voyant si maltraité, sans

1) La *gor*.

2) Agenți, cavași (Șăineanu, o. c., 56).

3) Închisoarea boierilor.

savoir pourquoi, car la garde de la spadarie, et non celle de l'agie (qui) avait fait l'arrestation. On fit venir le spadar, l'orgueilleux Grégoire Philippesko. Même scène avec lui qu'avec l'aga, et même ordre; et les individus de la garde, qui avaient exécuté des ordres supérieurs, furent punis, c'est-à-dire l'instrument au lieu de la main qui le conduisit. Le sieur Domnando quitta la Cour, satisfait de sa nouvelle victoire . . .

CCCCXCVII.

Margotti către Kreuchely, despre trecerea lui Ribeaupierre prin Iași, 1827,
veniturile Moldovei, regularea socotelilor și un proces. 10 Mart.

. . . . M. Nicolas de Rosnovan ¹⁾ prit la parole pour répéter en langue française les phrases du métropolitain, et à cela il y fut invité par le Grand-Trésorier, son père, qui se donne un ton de supériorité, dont il en donna des témoignages, tandis que les boyars [étaient] en partie réunis chez lui et en partie chez le métropolitain ²⁾, pour aller de là faire compliment à M. de Ribeaupierre; l'heure arrivée, M. le Grand-Trésorier Rosnovan fit prier Son Éminence, ainsi que toute l'assemblée, pour passer chez lui et de là tous ensemble aller chez l'Envoyé de Russie; on se rendit à l'invitation, excepté le Grand-Logophet Demeter de Stourdza, qui s'en retourna tout droit à la maison, se disant malade, après avoir fait observer que c'était M. de Rosnovan qui devait de la Métropole se mettre en chemin, et non autrement.

Aux suppliques que Son Excellence mit sous les yeux du prince, [elle] en eut en réponse que les jugements qu'il avait rendus étaient fondés sur les lois, et qu'il le prouverait toutes fois qu'on le demanderait par écrit ³⁾.

Pour suivre la marche que vous venez, M. le baron, de me prescrire, l'ai l'honneur de vous soumettre :

1°. Que le ministre russe a reçu des suppliques auxquelles, n'ayant pas eu le temps d'y faire réponse à Iassy, [il] a fait dire aux boyars, par la voie du Grand-Visternik Rosnovan, que Son Excellence leur aurait répondu de Bukarest ou de Constantinople : c'est à ma présence que M. Rosnovan répéta cela à plusieurs boyars. Il n'est pas connu s'il y eut des plaintes contre quelque autorité étrangère.

2°. Le compte de la recette présentée au ministre russe par les adversaires du prince ⁴⁾ n'est pas exact, puisque, si l'on voulait calculer quelque article depuis (le) 1821 jusqu'au 1826, on devait aussi y associer les autres, et alors le 723.662 revenus des monastères grecs appartenants aux Lieux-Saints, au Mont-Athos, qui sont de 900.000 par an, auraient produit une somme plus remarquable et plus juste; on y a oublié 70.000 piastres et plus par an, revenu pour les écoles publiques, et les rentes de la Caisse de la miséricorde ou des pauvres, dont il n'existe que le nom; la Caisse des docteurs, qui, outre qu'on n'emploie que moins de la moitié, cette moitié a commencé son payement seulement en juillet 1825; les revenus de la Caisse pour la conservation des eaux et autres, tout a été oublié.

1) V. p. 331 n. 1. Profit de ocașie, pentru a mai îndrepta o greșală. «Roznovanul cel bătrân» e pentru Drăghici Marele-Logofăt Necula, tatăl lui Iordachi, care era ast-fel cumnatul lui Sturdza, de care e vorba la p. 331. V. Conachi, I, 60 n. Cf. n° CCCCLXXXIV, pag. 397.

2) Veniamin Costachi.

3) V. n° CCCCLXXXIX, p. 404.

4) V. n° CCCXCIII, p. 408.

Le bois de construction pour le *berlik* (Hôtel pour les Turcs), ainsi que les pierres, briques, etc. est entré dans la maison, boutiques, etc., nommés *kan*, du visternik Petraki Stourdza, qui cependant sous ce nom appartient au prince-régnant.

Comme Son Altesse n'est entourée que de parents et n'a eu que son beau-fils pour interprète dans les conférences avec le ministre russe, il est probable que les démarches qu'il a faites resteront cachées, au moins pour longtemps; et, par conséquent, il n'y a pas même un indice que le prince ait donné le compte des dépenses à M. de Ribaupierre.

3°. Le procès entre Madame Hélène de Stourdza contre (*sic*) M. George de Ghika et Loupo Balche 1), est si embrouillé, qu'à peine on en conçoit quelque idée. Un avocat romain, le sieur Adami, venu ici pour prendre possession des biens du sieur George Bogdan, qui les a vendus au chevalier Malvotti, a entrepris de soutenir la cause des Ghika et Balche, à condition qu'on s'en rapporte aux lois, et je me promets d'en pouvoir retirer du susdit une exacte connaissance, si votre intérêt, Monsieur le baron, fût si grand que vous l'exigez. En voici une notion. Madame Hélène, fille du feu Théodore Balche, née en premières noces, requiert la dot de sa mère aux enfants de la deuxième noce (*sic*), dont M. Loupo, Madame Pulchérie George Ghika, Madame Brancovan, Madame Mavrocordato (Alexandre), etc. (en) sont nés. Cette dot doit avoir été payée. Madame Hélène en prétend une plus grande valeur, et calcule la hausse des monnaies et les intérêts; [elle] a fait mettre le sequestre sur tous les biens provenant de l'héritage du père, prétendant qu'ils ont été achetés avec l'argent de la dot de sa mère, ainsi qu'une infinité d'autres prétentions, etc.

4°. L'histoire de la tabatière 2) n'est pas connue ici; mais on prétend pour sûr que Son Excellence ait accepté une montre de la valeur de 30.000 piastres.

5°. Non 30.000 piastres, mais 500 ducats, d'après le bruit qui court ici, doit avoir reçus M. de Lelly 3), pour faire nommer M. Costine Cathardgi vornik des *aproth* 4); il les a aussi gagnés; car il eut deux conférences avec le prince à cet objet, et celui-ci était opiniâtre au refus; M. de Lelly y a mêlé aux prières un peu d'autorité.

6°. On convient de la vérité de ce même article.

7°. Aux quatre prétendus 5) cités, il faut ajouter M. Grégoire de Stourdza, généralement aimé, et surnommé le Juste 6). On ne voit aucun mouvement pour le départ du beysadé George 7).

Les boyars, depuis plus d'une semaine, se réunissent en forme de Divan à la Métropole, pour y traiter des comptes, sur les revenus et dépenses du pays, depuis la nomination du prince jusqu'à présent.

D'après ceci, on voit que le règne de ce prince ne sera pas approuvé de la Russie, puisque, comme maître, il n'aurait point de compte à rendre; le bruit court, que les caftans que le prince a donnés, resteront annulés

1) V. p. 405, n° CCCCLXXXIX. Pentru genealogia Balșilor, v. tabla ce se află la sfârșitul publicației citate a d-lui Bibescu. Lupu Balș și Iorgu Ghica sunt cunoscuți; Brâncoveanca era Safta, soția Marelui-Ban; soția lui Alecu Mavrocordat se cheama Ecaterina (Bibescu, tabla; Conachi, I, 31 n.).

2) V. p. 405, n° CCCXC.

3) De Leslie, consulul rus la Iași.

4) V. p. 407, n° CCCXCII.

5) *Pretenșii la Domnie*. V. p. 397, n° CCCCLXXXIV.

6) Grigoraș, tatăl lui Mihaï Sturdza. V. asupra-i Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, 98; I⁵, 33. Cf. Rizo-Rangabé, 144. Mort la 1832 (Conachi, I, 65 n.).

7) În calitate de capu-chihaiă la Constantinopol. V. și p. 404, n° CCCCLXXXVIII.

CCCCXCVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre introducerea în Divanul Munteniei a unui dragoman rus. 1827, 14 Mart.

On me rapporta d'autre part qu'après de vives contestations, le consul de Russie obtint le consentement du prince à ce qu'un dragoman de Russie siègerait au Divan, pour être présent au jugement des affaires

CCCCXCIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre nemulțămirea boierilor munteni cu protectoratul rus și plângerea lor la Metternich. 1827, 14 Mart.

Le mécontentement parmi les boyars contre l'arrogance et les prétentions du consulat de Russie s'augmente d'un moment à l'autre, et ils ne se gênent pas à le montrer et d'en parler assez publiquement. Ils ne le cacheront qu'après que le ministre russe aura remporté la victoire sur leur mémoire adressé à la Porte, et je crois qu'en ne pas communiquant une copie à la Russie, celle-ci, [se] croyant lésée, n'en contrariera que plus les boyars et que par là le mémoire, qui demande la déposition du prince, ne servira qu'à l'affermir. Le consulat de Russie, et nommément le sieur Domnando, continuent à travailler les boyars : on le voit partout et à toutes heures, lorsqu'il ne donne pas audience chez lui ou qu'il ne se rend pas à la Cour, pour y mettre en exécution la clause de la convention d'Akiermane, qui veut que le prince défère aux représentations de la Russie. Les boyars ne se gênent pas d'en parler publiquement ; lorsque dernièrement [je dis] à un grand boyar, le bano Palatshano : « Lors d'une nouvelle élection, c'est vous qui serez prince ! » — « À Dieu ne plaise », me répliqua-t-il. « Quel honneur y a-t-il encore d'être prince, lorsqu'un Domnando vient à la Cour y gronder et commander le hospodar ? »

On me rapporta un fait très remarquable, mais dont cependant je ne puis garantir ; on prétend que trois des premiers boyars aient écrit à M. de Metternich, pour lui marquer leur étonnement sur l'indifférence avec laquelle M. de Hakenau reste spectateur oisif des prétentions russes, tandis qu'il pourrait, avec un peu de sagesse, mettre la majorité des boyars dans les intérêts de l'Autriche. Ils attribuent cette nonchalance de sa part à son dévouement au prince, auquel il est attaché par intérêt particulier, et que le prince lui-même, était devenu Russe par nécessité et pour se conserver. Ils vont même jusqu'à lui donner l'épithète d'« esclave du prince. »

M. de Metternich, en communiquant cette lettre à M. de Hakenau, doit lui avoir donné une forte réprimande, dont il s'est plaint au hospodar.

Les liaisons particulières, fondées sur un intérêt réciproque, et qui existent entre le prince et l'Agent d'Autriche, ne permettront jamais un refroidissement réel, tel[le]s que d'ailleurs pourront être les vues politiques de l'un ou de l'autre.

D.

1827, Kreuchely către von Miltitz, despre refuzul cererilor făcute de boieri
sfârșitul la Poartă și întinderea influenței rusești în Muntenia.
lui Mart —
April.

... [Les boyars venaient] ¹⁾ d'en recevoir le conseil de s'adresser directement à la Porte, et s'aperçurent dès lors que Son Excellence semblait se déclarer pour le parti de l'hospodar dans chaque occasion. «Il est gagné par le prince,» disait-on. Mais, malgré tous les efforts du prince pour parvenir à ce but, ce ne furent pas ces prévenances qui lui captivèrent la bienveillance du ministre russe, mais bien la certitude de ce dernier qu'en écartant du prince l'inquiétude de la déposition et de la responsabilité et faisant naître en lui l'espoir de régner sept ans, et peut-être plus encore, il s'attacherait à la Russie, avec toute sa clientèle. Restait encore le parti turc, plus fort que les deux autres réunis. Cela fut fait, et le parti autrichien aussi passa du côté de la Russie. On doit se rappeler tous les efforts faits par le consulat-général de Russie (après le départ du ministre), pour détourner les mécontents de faire parvenir leurs plaintes à la Porte. Si l'on y avait réussi, on n'aurait pas eu l'embarras de les contre-carrer à la Porte; mais cette tâche tomba à la charge de M. de Ribeaupierre, à qui il fut d'autant plus facile de faire rejeter la demande des boyars, que le prince, instruit de tout, se conforma aux conseils d'un certain étranger, son ami ²⁾, et prévint les boyars, en faisant jouer quelques millions. Le hospodar remporta donc la victoire, et consolida en même temps celle des Russes, car, déjà avant l'expédition de leur supplique, les boyars disaient que, si la Porte les abandonnait, ils n'avaient plus d'autre ressource que de se jeter dans les bras de la Russie.

Le 20 du courant, après la lecture du firman, le bano Vakaresko se rendit directement au consulat-général de Russie, chez le sieur Domnando, auquel il raconta ce qui venait de se passer, et la manière dont le prince l'avait traité. Le sieur Domnando se plut de blâmer la manière d'agir du prince envers le bano, mais il lui démontra en même temps que cette affaire devait le convaincre que les boyars n'avaient rien à espérer de la part de la Porte, que la Russie seule, leur protectrice naturelle, s'occupait de leur sort, du maintien de leurs privilèges et, en général, du bonheur de la principauté. Il ajouta qu'il était temps enfin qu'ils connussent les bienfaits de la Russie et la sollicitude paternelle de l'empereur Nicolas, qu'ils devaient s'attacher à lui présenter à l'avenir leurs griefs, au consulat-général de Russie et être assurés qu'ils seront écoutés et secourus, etc. Et le bano Vakaresko [promit] au sieur Domnando de s'attacher à la Russie, avec tout son parti, qui, sans contredit, est le plus nombreux. Voilà donc tous les partis, sinon de bon gré, du moins par nécessité, attachés à la Russie. Mais que disent les boyars? «Nous savons que la Russie ne nous protège que pour nous dominer, qu'elle ne garantit nos privilèges que pour nous en dépouiller à la première occasion; mais que pouvons-nous faire dans les circonstances où nous nous trouvons? Abandonnés par la Porte, exposés aux caprices d'un prince soumis aux ordres du consul de Russie, nous devons nous rallier à elle pour sauver, pour le moment du moins, ce qui est à sauver encore ³⁾»

¹⁾ Lipsesc aici două pagini din pachetul care cuprinde copiile mele. Într'însele se vorbia, după cât se vede, de sosirea unui firman care aproba purtarea Domnului, de oare-care vorbe grele spuse de acesta Banului Văcărescu, de chipul cum Rușii câștigase cele trei partide din Muntenia. Bucata ce lipsește se află, cu întreaga scrisoare, în pachetul Rep. I, n° 41. Data e fixată conjectural. Cf. p. 411.

²⁾ Von Hakenau.

³⁾ În Moldova, Leslie devenise antipatic și membrilor partidului filo-rus, cari «volaă binefacerea fără prezența aceluia ce o amintește neconținut, sau mai curând ar schimba bucuria o protecție vecină și amenințătoare cu alta care ar aduce tot atâtea foloase, dar ar fi mai depărtată (inedit).»

DI.

Margotti către Kreuchely, despre temerile de război în Iași.

1827,
24 April.

Tout est sourdement et apparemment tranquille ici ; le prince-régnant a empaqueté ses *preciosa* et ses ducats. Le consul de Russie ¹⁾ a une chambre remplie de caisses, liées avec des cordes, prêtes à être expédiées et revoit sa mère au-delà du Pruth ; chez le consul de France ²⁾, tout est également prêt.

En Bessarabie, le général Wikenstein ³⁾, commandant l'armée, devra passer en revue huit régiments, qui ont accru le nombre des soldats jusqu'à 150.000 ; le 19 courant, un bataillon de pionniers, après avoir assisté à la cérémonie religieuse de leurs popes, est parti pour Tomarova ⁴⁾.

On est dans l'attente de voir d'un jour à l'autre une irruption dans ces pays ; on a pris des mesures pour maintenir la tranquillité, en défendant à tout individu, de quelle nation que ce soit, de se montrer sur les rues au-delà d'une heure de nuit ; on fait des changements sur le bord du Pruth, pour, dit-on, y placer la quarantaine, qu'on transportera du Dniester ; à tel effet, on y réunit des poutres, des planches, des mardiers, etc.

L'Agent d'Autriche a tout encaissé ; les archives sont en état d'être transportées. Comme M. de Lippa a un confident, et ce confident a un autre, et [de] cet autre j'ai appris ce que j'ai l'honneur de *dire seulement à vous*, Monsieur le baron. À la demande, pourquoi il ordonnait d'empaqueter, il répondit qu'il sait que les Cabinets ne savent précisément pas s'il y aura guerre ou non ; mais que cependant il se doit préparer à être prêt de partir sur-le-champ en cas d'événement qui puisse lui en faire parvenir l'ordre

DII.

Margotti către Kreuchely, despre nehotărirea boierilor moldoveni în privința răspunderii tributului de oi către Poartă.

1827,
24 Mai.

Les *béilikitchy* ⁵⁾ sont venus pour prendre le nombre de brebis, comme de coutume ; on a tenu sur cela déjà trois séances à la Métropole, et messieurs les divanistes paraissent discuter ce tribut, quoique le Béilikitchi-Aga ait porté le firman d'usage.

1) De Leslie.

2) Lagan.

3) Wittgenstein. V. p. 306, n. 1.

4) Reni. V. A. Tr., II, 29, 172.

5) *Beilikçii*, Turcii găzduiți la *beilie*. Cf. *Arch. soc. st. și lit. din Iași*, VII, 345.

DIII.

1827, Kreuchely către von Miltitz, despre pregătiri de război în Basarabia.
24 Maii.

D'autre part, je sais qu'après la convention d'Akermann, la Russie ordonna la vente à l'enchère des magasins considérables qu'elle avait accumulés. Par un nouvel ordre, cette vente fut suspendue.

Durant les conférences d'Akermann, plusieurs régiments de cavalerie, d'infanterie, un train d'artillerie assez considérable passèrent le Dniester, pour passer en Bassarabie. Après la conclusion de la convention, toutes ces troupes repassèrent le fleuve, pour reprendre leurs cantonnements. Depuis peu, plusieurs régiments [s]ont de rechef entrés en Bessarabie.

DIV.

1827, Kreuchely către von Miltitz, despre continuarea neliniștei, sosirea con-
17 (sic; ce firmărei turcești a convenției, schimbare de boieri și nepotismul lui Ghica.
tește
27) Maii.

J'eus l'honneur de recevoir, le 19 du courant, les offices n°s 4 — 7, dont Votre Excellence se plut de m'honorer, en date du 11 du courant. La présence du ministre russe à Constantinople ¹⁾, le plus de circonspection qui paraît y avoir entre la manière d'opérer du consulat de Russie ne tranquillisent pas les esprits, et la majorité est agitée d'une terreur secrète, relativement à l'avenir.

Le hati-chérif du Grand-Seigneur, relatif à la convention d'Akermann, est effectivement arrivé, le 19 du courant, au matin. Il fut publié le 27 du courant, et j'espère pouvoir en envoyer à Votre Excellence une copie, par la première poste ²⁾.

Le prince ne s'est pas relâché de sa morgue, mais il vient de se relâcher de l'empiètement sur les prérogatives des premiers fonctionnaires, de nommer leurs subalternes. Il changea ces jours derniers quelques-unes des premières charges. Pour ban de Krayova, il nomma son fils Constantin, revenu de Constantinople. Depuis que les bans de Krayova, par un traité formel, conclu entre eux et Radul-le-Noir, fondateur de la principauté, reconnurent les Voïvodes de la Valachie pour leurs suzerains, surtout depuis que les hospodars parvinrent à s'approprier la nomination à cette première de toutes les charges, elle ne fut donnée qu'à des hommes d'un âge mûr, et qui dans diverses charges distinguées avaient longtemps servi leur patrie. On est donc d'autant plus étonné et mécontent d'en voir investi un jeune homme, qui n'a d'autre mérite que celui d'être le fils du hospodar et d'avoir été pendant quelques années, sous titre de Bash-Kapou-Kéhaya, son ôtage à Constantinople, d'où il fut éloigné par une action que les sommes de son père ont dû faire excuser ³⁾.

1) De Ribeaupierre.

2) Cf. *Arch. soc. st. și lit. din Iași*, VII, 345, 347—8.

3) Asupra împrejurărilor scandalose care sili pe tânărul Ghica să iasă din Constantinopol, v. raportul lui von Miltitz (și nu *von Kupper*), publicat în *A. Fr.*, II, 720—2. Un ordin al lui Ribeaupierre către geranții consulatului rus în Muntenia, privitor la întoarcerea lui Constantin Ghica, a fost tipărit în Colson, *De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie* (Paris, Pougion, 1830, în 8°), 243—5. Colson, care atribuie lui Baș-Capu-chihaia «un esprit très ordinaire», citează un *roman*, scris în engleză asupra dragostei lui Ghica cu fata lui Agop Tinghir-Oglu: «Un touriste anglais a fait des aventures de ce prince le sujet d'un roman.» Din nenorocire, nu ni se dă încărcar numele turistului (v. *ibid.*, 242). Cf. *Arch. soc. st. și lit. din Iași*, VII, 346—7.

Quoique forcé par la convention d'Akerman de restituer, du moins en apparence, aux fonctionnaires leurs antiques prérogatives, on ne peut être étonné d'un mécontentement presque général, vu qu'il (ne) distribue les charges, non d'après le mérite, ou les capacités, ou par égard à l'infortune de l'individu, en y laissant généralement participer, mais uniquement à ses parents et favoris: ban de Krayova, Constantin Ghika, fils du prince; kaïmakam de Krayova, Constantin Ghika, frère du prince, à la place d'Alecco Ghika, autre frère du prince, qui avait occupé cette charge au-delà de deux ans (il est d'usage de changer annuellement); Grand-Postelnik, depuis quatre ans, George Ghika, fils du prince, frère cadet de Constantin Ghika, le nouveau bano; Grand-Trésorier, depuis trois ans et plus, Mihalaki Ghika, frère du prince; Grand-Chancelier, Aléko Ghika, cousin germain du prince; Grand-Camarash, Nicolas Ghika, cousin germain du prince. Je n'entre pas dans le récit nominatif des neveux du prince, des favoris de Son Altesse et d'un certain fonctionnaire étranger ¹⁾. Toutes ces charges sont très lucratives; les boyars, ruinés par la révolution et l'émigration, espéraient se remettre, en partie, par la participation; frustrés de leur espérance, fondée sur les usages du pays, peut-on s'étonner de leur mécontentement?

DV.

Kreuchely catre von Miltitz, despre schimbarea adusă în finanțele 1827,
Munteniei de către convenția de la Akkerman. Iulie ²⁾.

Par le nouveau règlement, les *loutas* ³⁾ ont été abolis, et la contribution se paye à l'avenir par tête. Le calcul le plus précis donne quatre individus contribuables par *louta*, dont chacun payerait un terme moyen de 54 piastres, 20 paras annuels. En conformité de la convention d'Akerman, la contribution, c'est-à-dire le *haratsh*, qui, d'après ce même calcul, monterait à 27 piastres par an pour chaque individu, est remis pour deux années. Il ne leur resterait donc plus à payer que :

Piastres	Paras
18	30 <i>Lafa</i> ⁴⁾
8	30 Poste
Somme 27 piastres	20 paras.

Cependant, en conformité de je ne sais quels calculs faits par les boyars du Divan, ils ont trouvé pour bon, que de ce *haratsh* de 18 piastres par bimestre, ou 108 piastres annuels, de l'ancienne *louta*, il ne fallait relâcher aux contribuables que 4 piastres, 12 paras par bimestre, ou 25 piastres, 32 paras par an. Mais, en même temps, ils augmentèrent la *louta* d'une piastre par bimestre et le portèrent par là à 114, de 108 qu'il était, haussant ainsi le *haratsh*, de 1 836.000 qu'il était, à 1.938.000. Par cette hausse d'une piastre par bimestre, la remise n'est plus de 4 piastres, 12 paras par bimestre, mais seulement de 3 piastres, 12, ou, par année, au lieu de 25 piastres, 32 paras, (mais) seulement 19 piastres, 32, ce qui ⁵⁾, pour les 17.000 *loutas*, donne la somme de 438.600 piastres, qui, soustraits de 1.938 000 piastres, laissent à payer encore 1.499.400 piastres de *haratsh*; tandis que, par la convention d'Akerman et le *hati-chérif* du Grand-Seigneur ⁶⁾, il est entièrement aboli pour deux années consécutives, tandis que la différence

1) Von Hakenau.

2) Data de zi lipsește în copia mea.

3) *Linda*, unități de contribuție.

4) *Leafa* funcționarilor.

5) Adică nu 19 lei, 32 de parale, ci 25 de lei, 32 de parale, căci se scade productul din tributul *mărit*, față cu care aceasta e scăderea de plată.

6) V. p. 418, n° DIV.

totale le réduit à une diminution de 3.706.000 piastres, réduits à 3.369.400 piastres. En restant au terme moyen, ci-dessus mentionné, de quatre hommes par *louta*, on trouve que ce grand bienfait, si admiré, si prôné, se borne à l'annexe *lit. B*, qui, comparée à l'annexe *lit. A* 1), prouve qu'un contribuable ne profite en tout que 4 piastres, 38 paras par an, ou 9 piastres, 36, pour les deux années. Aussi les contribuables ne sont-ils pas parfaitement satisfaits, se voyant presque entièrement trompés dans leurs espérances et que le tout se réduit à payer par an 49 piastres, 22, au lieu de 54 piastres, 20. C'est ainsi qu'il fut conclu au Divan. Où reste la convention d'Akerman? Et le tout cependant se fait avec prescience du consulat de Russie, qui non seulement est parfaitement instruit de tout ce qui se passe, *mais auquel on doit rendre compte*.

DVI.

1827. Kreuchely către von Miltitz : socoteala contribuției plătite de Muntenia
Iulie înainte de convenția de la Akkerman.
(anexa A).

Contribution (bir) de la Valachie.

	Pour une <i>louta</i>				Pour 17.000 <i>loutas</i>			
	<i>Lafa</i> ou appointement des employés	<i>Haratch</i>	Frais de la Poste	Somme du bimestre	<i>Lafa</i> ou appointements	<i>Haratch</i>	Frais de la Poste	Somme du bimestre
1 ^{er} bimestre	12 ^[piastres] 20 ^[paras]	18.—	—.—	30.20	212.500	306.000	—.—	518.500
2 ^e	12.20	18.—	—.—	30.20	212.500	306.000	—.—	518.500
3 ^e	12.20	18.—	17.20	48.—	212.500	306.000	297.500	816.000
4 ^e	12.20	18.—	—.—	30.20	212.500	306.000	—.—	518.500
5 ^e	12.20	18.—	—.—	30.20	212.500	306.000	—.—	518.500
6 ^e	12.20	18.—	17.20	48.—	212.500	306.000	297.500	816.000
Pour une année	75.—	108 —	35.—	218.—	1 275.000	1.836.000	595.000	3.706.000

1) V. n^o DVI și DVII.

DVII.

Kreuchely către von Miltitz : socoteala contribuției platite de Muntenia 1827,
după convenția de la Akkerman. I u l i e
(anexa B).

Contribution (bir) de la Valachie.

Bimestre	Pour un homme, au terme moyen de 4 hommes par louta				Pour une louta				[Pour 17.000 loutas]			
	Lafa ou appointements des employés	Haratch	Frais de Poste	Somme de bimestre	Lafa ou ap- pointements	Haratch	Frais de Poste	Somme de bimestre	Lafa ou ap- pointements	Haratch	Frais de Poste	Somme de bimestre
1	3 ^(placetres) 5 ^(parus)	3.27	—	6.32	12.20	14.28	—	27.08	212.500	249.900	—	518.500
2	3.5	3.27	—	6.32	12.20	14.28	—	27.08	212.500	249.900	—	518.500
3	3.5	3.27	4.15	11.07	12.20	14.28	17.20	44.38	212.500	249.900	297.500	816.000
4	3.5	3.27	—	6.32	12.20	14.28	—	27.08	212.500	249.900	—	518.500
5	3.5	3.27	—	6.32	12.20	14.28	—	27.08	212.500	249.900	—	518.500
6	3.5	3.27	4.15	11.07	12.20	14.28	17.20	44.38	212.500	249.900	297.500	816.000
Somme pour une année	18.30	22.02	8.30	49.22	75.—	88.08	35.—	198.28	1.275.000	1.499.400	595.000	3.369.400

DVIII.

Margotti către Kreuchely, despre pregătiri de război în Europa, 1827, întoarcerea lui baș-bešli-aga și a lui Neculachi Sturdza și plecarea mitro- 24 Iulie. politului Veniamin.

Le complètement des régiments, que l'Autriche avait déjà commencé, est aujourd'hui suivi ouvertement, et, généralement, les vieux soldats et les invalides sont remplacés; ceux qui étaient à la demi-solde sont rappelés à l'activité; tout y est mis dans l'état le plus apte à être prêt à toute occasion.

La France a fait payer ici à Iassy une somme d'argent pour faire l'achat de 4.000 chevaux; la Saxe en fait aussi acheter une partie.

Le Bache-Beschli-Aga est retourné, le 17 courant, d'un voyage fait à Galatz; mais qu'en vérité, il eut le but d'aller à la forteresse d'Ibraïla pour des affaires mystérieuses.

Le 20, est arrivé, par la voie de Galatz, le béisadé Nicolas, ayant laissé sa famille à Constantinople; son séjour ici ne sera que de peu de jours 1).

1) V. p. 404, n° CCCCLXXXIX.

Le 22, M. Démètre de Ghyka, beau-père du dit béizadé 1), a été nommé Grand-Visternik actuel.

Le 23, le métropolitain, avec toute sa suite, est parti à l'improviste, pour un voyage de deux mois; on prétend que ce départ précipité ait eu lieu par suite de l'arrivée du béizadé.

DIX.

1827. Kreuchely către von Miltitz, despre numiri de boieri și nepotismul
26 Iulie. lui Ghica.

. . . . Dans mon très-humble rapport n° 14, du 26 mai 2), j'eus l'honneur de marquer à Votre Excellence que le prince avait nommé son fils et ci-devant kapou-kéhaya à Constantinople, ban actuel de Krayova, et ai parlé en même temps du mécontentement des boyars relativement à cette nomination. Ils firent des représentations au consulat de Russie; le consulat de Russie écrivit à Constantinople, et de là vint au prince l'avis de conférer cette charge à un boyar bien mérité. Le prince suivit l'avis; le beysadé donna sa démission, en même temps qu'il renonça au titre même. Il fallait le remplacer; mais par qui? Par le bano Vakaresko. Mais le bano Vakaresko protesta, alléguant son âge, sa santé. Il voulait d'autant moins de ce poste, qu'il l'avait refusé, lorsqu'il quitta la vestiarie, et qu'à présent même, c'avait été lui qui le premier avait élevé la voix contre l'élection d'un jeune homme sans mérite à la première dignité de la principauté. Il aurait eu l'air de ne l'avoir fait que par intérêt personnel. Après une longue et sincère protestation, il fut enfin, pour ainsi dire, forcé de l'accepter; tous les boyars le sollicitaient, le consulat de Russie le pressait. Ce ne fut sûrement pas avec un très grand plaisir que le prince lui conféra cette charge. M. de Vakaresko se déclara officiellement qu'il renonçait à tous les bénéfices de son poste, en faveur de l'école publique 3).

Après cette nomination, d'autres changements eurent lieu par la même influence: à la place de M. Aléko Ghika, cousin du prince, fut nommé Grand-Chancelier de la Tzara-de-Sus . . . M. Aléko Philippesko, surnommé *Vulpi* (renard), que le prince poursuivait d'une haine aussi implacable, que vive et sincère était l'amitié de la princesse; c'était le même qui fut la principale cause de la séparation du prince d'avec son épouse 4). On procéda à l'élection d'un nouveau Grand-Trésorier, à la place de Michel Ghika, frère du prince, qui avait occupé ce poste depuis la démission du bano Vakaresko. M. de Brancovano fut nommé. Il protesta longtemps et n'accepta finalement que sous la condition que ce serait lui qui, d'après l'ancien usage, aura le droit de présenter les *ispravniks*, droit dont le prince avait privé les vestiars depuis son avènement et dont il ne se dessaisit qu'avec beaucoup de répugnance. M. de Brancovano n'aime pas le travail; aussi, pour l'engager d'accepter, on lui promit de lui donner un homme *ad latus*, qui le soulagerait dans ses travaux. En effet, on fit nommer *samish* de la vestiarie M. l'aga Aléko Vilara, qui s'est déjà antérieurement enrichi dans le même poste 5); le prince le hait, mais il jouit de la faveur du consulat de Russie. M. Vilara fut à la fois nommé

1) Dumitrachi Ghica-și mărită o fată, Maria, după Neculachi Sturdza.

2) V. n° DII, pp. 417-8 (17 Maii).

3) Cf. *Arch. soc. et. și lit.*, VII, 348-9.

4) V. p. 392, n° CCCLXXXVIII.

5) V. p. 403, n° CCCLXXXVII.

nazir de la vestiarie, de manière qu'il se trouve à la fois caissier et contrôleur de la vestiarie ; c'est-à-dire qu'il tient en ses mains le trésor public : on voulait un homme tel que M. de Brancovano. M. Grégoire Philippesko, ami du prince, qui se trouve presque toujours en fonction, quitta la spadarie pour être nommé Grand Postelnik, à la place du beysadé George, fils du prince. En revanche, M. Aléko Ghika, frère du prince, qui ne quitta le kaïmakamat de Krayova que pour faire place à son frère Constantin, — Aléko Ghika donc fut nommé Grand-Spadar. De même, la majeure partie des charges importantes fut distribuée, ou à des partisans des Russes, tels que Vilara et Aléko Philippesko, ou à des amis ou parents du prince, qui cependant ne manqua pas de se soumettre à la volonté des protecteurs de la Valachie. On peut dire d'un mot que le prince n'est plus qu'un *pictus masculus* et que le consulat de Russie gouverne le pays ; l'Autriche paraît se sentir n'en plus douter (*sic*)

DX.

Margotti către Kreuchely, despre pregătirile de război ale Austriei 1827,
și Rusiei și întoarcerea lui Neculachi Sturdza la Constantinopol. 9 August.

. Les mouvements que l'empire d'Autriche faisait à la sourdine, pour compléter les régiments, est maintenant publique et générale (*sic*) ; les invalides et vieux soldats sont remplacés ; ceux qui étaient en repos, sont rappelés ; on construit, dit-on, dans la Boukovine, un magasin pour contenir pour deux ans les provisions pour 200.000 hommes, qui formeront une armée d'observation.

On prétend que l'empereur Nicolas ira sur les bords du Danube, pour passer en revue l'armée, qui y est cantonnée, et on assure qu'au Pruth on fait un magasin d'approvisionnement, et à Reni (Tomarova), il y a plusieurs régiments de hussards.

Le beïsadé Nicolaï ¹⁾ est parti pour Constantinople, le 4 courant ; pendant son séjour ici, on n'a rien autre observé que le départ pour la Bessarabie de quelques boyars, qui ne peuvent absolument pas y avoir des affaires desquel[le]s on fait courir le bruit pour cacher leurs missions secrètes.

DXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre sosirea lui Minciaki, instalarea și 1827,
purtările sale și cummulul făcut de aga Vilara. 12 August

. La comédie que le prince joua lors de l'arrivée de Son Excellence M. de Ribeaupierre ²⁾, eut la seconde partie, lors de celle de M. de Minciaki. Déjà au

1) Baș-capuchiaiaua Moldovei la Constantinopol. V. p. 421, n° LVII.

2) V. pp. 388 și urm.

commencement du mois de juin, le prince envoya son neveu, l'aga Kostaki Raletto (propriétaire de la maison où se trouve le consulat de Russie), en qualité de mehmandar, à Kalarash, vis-à-vis de Silistrie, parce que l'on croyait que M. de Minciaky viendrait par cette voie. Le chef de cuisine du prince, avec une suite cuisinière très nombreuse, dut s'y transporter en même temps. L'on ordonna l'augmentation des chevaux de poste sur la route de Kalarash à Silistrie par ceux des autres stations, et, si trois à quatre cents n'ont été crevés (tant chevaux de poste que chevaux de paysans), comme lors du passage de M. de Ribeaupierre, qui n'en avait que le passage de M. de Ribeaupierre (?) eut lieu en hiver, tandis que celui de M. de Minciaky s'effectua en été. Le consulat de Russie riait; dans toute la ville on plaisantait sur la longue attente de M. de Minciaky; on se demandait si donc le prince n'avait plus à Constantinople un kapou-kéhaya, qui, au moyen d'un Tatar, pourrait lui écrire: «Tel jour est parti M. de Minciaky»; — et qu'alors il eut été temps suffisamment de faire toutes les dispositions nécessaires. Cependant, quelques personnes firent la remarque que le prince n'avait pas tort, car, d'un côté, par cet empressement il flattait le consul de Russie, et, de l'autre, ces dépenses ne se faisant pas de la bourse du prince, mais retombant à la charge du pays, plus les dépenses avaient une longue durée, plus on pouvait le[s] faire monter au profit du hospodar. Au bout de quatre semaines à peu près, d'une vaine attente à Kalarash, arriva enfin un Tatar russe, et aussitôt un employé russe, le sieur Lorenti ¹⁾, se rendit à la Cour. «Ah! Ah!», dit le prince, «vous m'apportez des nouvelles, de bonnes nouvelles, puisque vous venez si tard (8 heures). Vient-il enfin?» «Oui, Altesse! il arrivera dans quatre ou cinq jours au plus tard, mais directement par Rustshuk.» Cela déplut au prince. Comment», dit-il, «par Rustshuk! J'ai fait tous les arrangements à Kalarash, et de Kalarash jusqu'à Bukureste, parce qu'on avait assuré qu'il viendrait par Silistrie. Que ferai-je à présent?» «Votre Altesse,» dit froidement Lorenti, «fera transporter le tout sur la route de Gyurgyéwo à Bukureste.» Le prince fit aussitôt appeler l'aga Vilara, *samisâ* de la vestiarie, et au moment les ordres nécessaires furent donnés pour opérer cette transfération (*sic*). M. Choch, beau-frère de M. de Pisani ²⁾, qui aussi s'était porté à Kalarash, pour y attendre et complimenter M. de Minciaki, eut le malheur de se disloquer le bras, à l'occasion de cette dislocation. Enfin, le 27 juillet, M. de Minciaki passa le Danube, fut solennellement reçu par le pacha de Gyurgyow, et vint coucher le soir, non à . . . (?), où le prince lui avait préparé le *konak*, mais à . . . (?), terre du dvornik Stephan Belio, et, le lendemain matin, 28, vers les 10 heures, il entra à Bukureste, sans aucune escorte que quelques Arnauts, car il avait formellement refusé la parade que le prince voulait lui faire. D'abord après son arrivée, M. de Hakenau fut chez lui; plus tard . . . ³⁾, qui demeure dans le voisinage. Quant à moi, je ne trouvais pas convenable d'aller le fatiguer de ma présence, le jour même de son arrivée. Le 29 au matin, les boyars furent lui faire une visite de corps. Plus tard j'y fus; il était sorti. Le 30, j'y retournais; il était chez le prince, lui faire une visite privée. Le 31, il me fit l'honneur de venir chez moi, et depuis j'y fus encore deux fois, et toujours je fus très bien reçu.

M. de Minciaki demeure dans la maison de l'aga Constantin Raletto-Isak, neveu du prince, mais, cette maison lui étant trop étroite pour sa famille et ses nombreux domestiques, il était question d'en trouver une autre. Plusieurs boyars offrirent la leur *gratis*. M. de Minciaki déclara qu'il ne voulait rien avoir gratis. Enfin il fut décidé qu'il resterait dans la maison qu'il occupait, et que depuis longtemps on avait préparée pour lui, mais, pour pourvoir à sa commodité, on y ajouterait une aile à droite, une autre à gauche, chacune de trois chambres. Le prince en chargea l'architecte Hartl, sujet autrichien ⁴⁾, sans faire contrat avec lui, mais avec ordre que ce travail, coûte que coûte, soit terminé au plus tard au bout de deux mois. Pour mettre l'architecte à même de ter-

1) Un Anton Lorenti era în serviciul consulatului prusian la 1820 și pe urmă. V. n° CXXII, p. 95.

2) Poate Cook, de care a mai fost vorba; Pisani e probabil colonelul Pavel.

3) Aici lipsește, de sigur, ceva.

4) V. p. 373, n° CCCCLV.

miner jusqu'à ce terme, on prendra maçon, charpentiers, etc., partout où on les trouvera, à l'exception de ceux qui travaillent aux différentes maisons du prince, etc. La maison de M. de Minciaki a un rez-de-chaussée et un premier étage.

M. de Minciaki, qui, depuis sa courte arrivée, ne parut pas vouloir s'ingérer beaucoup, fit craindre par là au public une rupture certaine entre la Russie et la Porte. Le fait est que M. de Minciaki voudra premièrement prendre une entière connaissance du terrain; qu'il sait éviter les apparences, qu'il est plus circonspect dans ses démarches que les gérants¹⁾, et que ceux auxquels il voudrait parler, ou qui auraient à lui parler, se rendent *chez lui*: cependant on ne voit que peu de calèches dans sa cour.

Le 5, au soir, j'y fus faire une visite. M. et Mme de Minciaki étaient seuls encore. Bientôt arriva le baron de Sakelario²⁾, puis l'Agent d'Angleterre et le consul de France³⁾. Mais, sous peu, apparut aussi l'aga Vilara, qui . . . réunit en lui seul trois charges de la vestiarie: Second-Vestiar, *samish* (caissier) et *nazir* (contrôleur). Aussitôt M. de Minciaki nous quitta et passa avec lui dans un autre appartement. M. Sakelario partit; à 9 heures et demie, M. Blutte, M. Hugot et moi partîmes aussi, et M. de Minciaki s'entretenait encore toujours avec ce triple et très important fonctionnaire. La convention d'Akermane veut que le pays soit remis dans la possession de ses anciens droits et privilèges: je demanderais pourtant, si l'ancienne constitution de ce pays, monarchico-aristocratique, permet que trois charges contradictoires par elles mêmes peuvent être réunies dans un seul individu et si le Second-Vestiar et le *samish* de la vestiarie peut en même temps en être le *nazir*. Est-ce parce que M. de Brancovano, qu'on a, pour ainsi dire, forcé d'accepter la vestiarie, est un être à peu près nul? Il ne fallait donc pas lui confier la vestiarie, charge sans contredit la plus importante du pays. En tout cas, il fallait distribuer ces trois charges à trois individus différents. Ou voulait-on que, sous le nom de Brancovan, la vestiarie soit dans les mains de Vilara⁴⁾? . . .

DXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre focul din Iași.

1827,
13 August.

. . . La poste de Yassi n'étant pas encore arrivée et celle d'Autriche pour Constantinople étant prête à partir, je ne peux donner à Votre Excellence un détail sur l'affreuse (*sic*) incendie, qui, dans l'espace de quelques heures, consuma le tiers de cette malheureuse ville, dans sa partie la plus intéressante: la Cour du prince, la Métropole, l'église catholique, le vice-consulat de Prusse, le riche monastère des Trois-Saints, le riche *han*, dit turc, de grandes maisons des boyars, des négociants les plus considérables, etc.; plus de 60 personnes ont péri dans les flammes. On ignore encore ici de quelle manière sortit le feu, et je ne veux soumettre à Votre Excellence des dires incertains. La perte du sieur Margotti sera d'autant plus considérable et sensible pour lui, qu'il demeure conjointement avec le docteur Hueber, dont il doit être l'héritier . . .

1) Catov și Domnando.

2) Banchierii, supus austriac; mai târziu consul al Prusiei în principate. V. prefața.

3) Blutte și Hugot.

4) Asupra plecării lui Minciaki din Constantinopol, v. extrase din corespondența lui Ribaupierre cu Ghica, în Colson, *o. c.*, 43.

DXIII.

1827, Margotti către Kreuchely, despre focul din Iași.
23 August.

. . . . Le désastre qui nous fait voir les ruines de la plus belle partie de cette capitale, est plus grand de ce qu'on peut le penser; tous ceux qui ont brûlé¹⁾ n'ont pas eu le temps que de sauver leurs vies; le hatman Constantin Bogdan²⁾, qui avait meublé sa maison sur le dernier goût, n'a sauvé qu'un seul et unique tabouret. Le docteur Noya, quoiqu'il ait sauvé six coffres, par la diligence de sa femme de chambre, (il) a perdu tout le reste, ce qui monte à 40.000 piastres; le Déli-Bachi Gergel³⁾, qui a vu périr plus de trente hommes pour sauver au moins les *preciosa* du prince-régnant; ses habits brûlaient tellement sur lui, qu'il s'est jeté aveuglement dans l'étang du jardin au bas de la Cour, d'où on l'a tiré par les cheveux; les archives de la principauté ont subi le sort du reste. L'église catholique, malgré l'activité des moines⁴⁾, n'a pu sauver des flammes les livres des baptisés et des morts, ce qui pourra par la suite causer des chicanes dans les héritages; enfin tout est dans le plus grand désordre: les boyars sans documents de leurs biens, sans obligations de leur argent prêté; les négociants sans leurs journaux des crédits faits, ce qui n'est pas peu de chose; car les habitants de ce pays n'achètent jamais argent comptant.

Que pouvions-nous donc fuir, si ceux qui ont brûlé ensuite, n'ont pas eu le temps de rien sauver!

Tout ce qui a brûlé, a brûlé mal à propos, excepté la maison qui en [a] été la cause, et la Cour du prince, qui, à ceux qui lui ont annoncé le feu, (il) a répondu que l'aga et le hatman étaient faits pour cela et a suivi, dit-on, à jouer aux cartes.

J'ai donc porté le drapeau du vice-consulat dans un quartier qui, d'après les circonstances, est un des médiocres, et pour moi excellent; c'est sur la rue qui va de la maison du logothéti Balche au vornik Palady⁵⁾ et aboutit à Tergul-de-Souss; il n'y a que six chambres [au] plan terrain (*sic*), quatre desquelles sont voûtées à l'épreuve du feu, une bonne cave, dans laquelle, en cas de besoin, on peut (y) mettre en sûreté tous les effets; la remise n'est capable que pour deux voitures et l'écurie pour quatre chevaux; le loyer par an est modique: il ne monte que jusqu'à 2.300 piastres; le contrat a été fait pour trois ans. Le plus intéressant est fait; il faut songer aux meubles, et on n'en trouve pas; les menuisiers ont perdu par le feu leur bois sec, et ceux qui sont restés, ne suffisent pas pour contenter tant de monde. Je ne suis pas encore sorti, puisque le cordonnier et le tailleur n'ont pas encore achevé ma nouvelle garde-robe, car celle qu: j'ai sur le corps est trouée par les étincelles qui pleuvaient dans l'incendie⁶⁾

1) Margotti vrea să spuie: «aște căror case au ars.» *A arde se întrebuințează în acest sens în românește.*

2) Paladi-Bogdan.

3) Gherghel. V. Sion, 64.

4) Franciscan.

5) Logofătul Balș era bătrânul Teodor «Frederic», fostul vornic și caimacam; Paladi, Ionțâ.

6) Asupra focului, v. Drăghici, II, 170. Izvorul inedit, rău citat la p. 355 n. 3, spune că au ars trei sferturi din oraș și au scăpat numai cinci-șese case boierești.

DXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre boala lui Minciaki, relațiile lui cu 1827,
Hakenau și sosirea Doamnei. 26 August.

... La fièvre de M. de Minciaki ne fut pas de longue durée; il n'eut que deux accès marqués, mais qui néanmoins lui laissèrent une forte faiblesse; cependant, au bout de huit jours, il recommença de sortir de chez lui.

Les sessions du Divan relativement aux affaires du pays ayant été suspendues jusqu'au 15 août v. st., elles vont recommencer sous peu de jours, et alors peut-être mes rapports pourront avoir plus d'intérêt qu'aujourd'hui. Au reste, il est certain que, malgré les déférences affectées pour le consulat de Russie, M. de Hakenau n'en conserve pas moins son influence sur la personne du prince, et leur intimité particulière est tout aussi grande qu'elle l'était auparavant, et devra l'être. À juger d'après l'extérieur, M. de Minciaki est bien avec M. de Hakenau, mais il y a des personnes qui veulent qu'ils n'en sont pas moins dans une position gênée et ne se voient pas très souvent. Cette gêne se laisserait expliquer par les griefs de plusieurs sujets russes, directement dirigés contre l'Agence elle-même, contre ses actes arbitraires et ses prépotences destructives, etc., etc., et dont se plaignent les Russes assez amèrement.

L'épouse du prince est arrivée le 15 du courant. Elle demeure dans la maison du sieur Wlangali ¹⁾, non loin du monastère de Mihay-Voda, où réside le prince. On prétend qu'une réunion des deux époux devra avoir lieu sous peu et que déjà un Tatar ait été expédié à Constantinople pour demander la bénédiction du patriarche. Il n'y a pas de doute que, si cette réunion a effectivement lieu, (que) ce ne soit pas une médiation russe, depuis longtemps entamée ²⁾.

L'anecdote suivante, quoiqu'insignifiante en elle-même, ne m'en paraît pas moins caractéristique. Lorsque M. de Minciaki tomba malade et donc ne reçut pas, on demanda à son médecin, le docteur Mésits, si donc il était effectivement malade, ou peut-être que cette maladie n'était que prétextée, pour disparaître d'ici et sans qu'on s'en aperçoive. M. de Minciaki ayant demandé à Mésits ce qu'il y avait de nouveau en ville, celui-ci lui dit ces suppositions. À quoi M. de Minciaki se contenta de répondre: «Quoiqu'à barbe blanche, les boyars sont encore enfants.»

DXV.

Marele-Spatar Alexandru Ghica către Kreuchely, despre oprirea așe- 1827,
clărei de Evrei moldoveni în București. 17/29 Au-
gust.

*Uebersetzung. — Von Seiten der Spatharie an ein hochlöbliche
königliche preussische Consulat.*

Auf das von Seiten des löblichen Consulats geäußerte Verlangen, womit die Spatharie denen aus Jassi kommenden Juden das Einziehen in die Stadt Bukarest

¹⁾ V. A. Fr., II, 592. Doamna era rudă cu dînsul, căci întâlnea pe acest timp un Vlangali-Hangerli, scriitor.
V. p. 302 n. 3.

²⁾ Cf. pp. 392 și urm.

erlauben wolle, giebt sich Unterzeichneter die Ehre mit dem Bemerken zu antworten, dass, in Folge der von der Regierung ergriffenen Massregeln, auch die Spatharie von Seiner Durchlaucht den Befehl erhalten habe, denen aus Jassi auswandernden Juden auf keinen Fall zu erlauben, dass sie sich hier in Bukurest einsiedeln, so wie diess denen übrigen Fremden, welche sich mit dem Ackerbau beschäftigen, gestattet wird. Diess ist meine Aeussderung, und unterzeichne mich:

Am 17ten August 1827.

(Unterzeichnet) Der Grosse-Spathar

Alexander Ghika ¹⁾.

[Copie.]

DXVI.

1827,
8 Septem-
bre.

Margotti către Kreuchely, despre frica de războiu ce domnește în Iași.

. Les nouvelles de la Bessarabie prennent consistance; on réunit du bois de charpente dans une belle vallée près du Pruth, pour la construction des hôpitaux; les magasins des vivres se comblent, et on prétend même que, petit à petit, en traversant le Dniester, la Bessarabie se remplit de troupes.

L'arrivée des vieilles archives du consulat-général de Russie de Bukurest, a produit dans les cœurs de tous les habitants de cette capitale une frayeur, qui peint la tristesse sur tous les visages; d'autant plus, qu'on fait courir le bruit que 5.000 Turcs, sortis d'Ibraïla par divers chemins, doivent se réunir à Jassy sous divers déguisements.

Les boyars ici sont dans une alarme qui les fait désespérer; on annonce pour sûr que divers ambassadeurs à Constantinople soient enfermés dans les Sept-Tours: le président du département des Affaires-Étrangères ²⁾ ne peut revenir de son étonnement là-dessus

DXVII.

1827,
8 Septem-
bre.

Margotti către Kreuchely, despre ordinul ce ar avea Domnul Moldovei de a se retrage, în cas de apropiere a Rușilor, la Brăila.

. On prétend avoir pénétré que le prince ait l'ordre qu'en voyant le moindre mouvement de la part des Russes pour passer le Pruth, de se retirer à Ibraïla et emporter avec lui les premiers boyars

1) Fratele lui Grigore Ghica și viitorul Domn de la 1834.

2) Costachi Conachi. V. p. 409, n^o CCXCXCV.

DXVIII.

Kreuchely către von Miltitz, despre groaza răspândită în Muntenia de
știrile de război între Puterile aliate și Poartă. 1827,
12 Septem-
bre.

. . . . J'eus l'honneur de recevoir, le 3 au matin, l'office n° 14 Valachie, dont Votre Excellence m'honora en date du 25 août, avec ses annexes.

L'inquiétude avait déjà commencé à se loger chez les habitants valaques de Bukarest, lorsqu'ils eurent connaissance du refus positif donné par la Porte aux ministres des cinq Puissances d'admettre une intervention étrangère ¹⁾.

Elle s'augmenta lorsqu'on eut connaissance du traité de Londres entre les trois Puissances ²⁾. Elle s'accrut encore, lorsqu'on apprit que la note avait été donnée, le 16 août ³⁾. Quand, par le passage de trois courriers d'Angleterre, de France et de Russie, on sut enfin positivement que le refus qu'on présumait, s'ensuivit en effet, la crainte se transforma en terreur, et cette terreur atteignit son comble, lorsque Mme Cléopâtre, née Ghika, cousine germaine du hospodar, et qui depuis à peu près deux mois se trouvait à Bukarest, reçut une lettre de son époux, le général russe prince Troubeskoï, par laquelle il lui mande «de mettre ses affaires en ordre et de quitter la Valachie sans plus de délai.» Cette lettre ne fut connue que de quelques-uns, mais les autres, voyant leur empressement à mettre ordre à leurs affaires et maisons, les uns croyaient à l'arrivée des Russes, les autres prétendaient que les Turcs allaient passer le Danube et occuper les principautés, et se fondaient sur l'activité et les préparatifs de guerre qu'on observe dans toutes les forteresses le long du Danube. Le 8 du courant, le trouble était général. Tous les *kiritshi* (voituriers de louage) furent engagés pour Kronstadt; on y envoya son argenterie, ses documents et ce qu'on avait de plus précieux; les *hans* et les monastères et l'église catholique reçurent les effets de ceux qui ne purent les faire partir, et l'on aurait cru être au moment de la révolution de 1821. Ils coururent chez M. de Minciaki pour le prier [de] vouloir, ou dissiper leurs craintes, ou les assister; il reçut les premiers, mais, voyant que l'un après l'autre venait l'importuner, il finit par ne plus les recevoir. Le prince fit emballer ses meilleurs effets encore ici et qui ne sont pas déjà en Autriche, et je sus de bonne part que trente chevaux sont prêts, pour transporter, en cas de besoin, Son Altesse dans un lieu situé dans les montagnes, mais dont on ne sut et ne voulut me dire le nom. Le 10, on était plus calme, plus tranquille, mais partout où l'on se rencontrait, en faisant les visites de Saint-Alexandre, on se tourmentait réciproquement pour s'arracher des nouvelles qu'on n'avait pas

DXIX.

Kreuchely către von Miltitz, despre nemărgenita influență a lui Minciaki. 1827,
12 Septem-
bre.

. . . . D'jà par mon très-humble rapport n° 26, du 26 août ⁴⁾, j'eus l'honneur de référer à Votre Excellence que la vie, pour ainsi dire retirée, de M. de Min-

1) În chestia grecească, Refusul e dat încă din Mart de noul Reis-Efendi, Pertev (Rosen, I, 39).

2) Tratatul din Londra, între Rusia, Anglia și Franța, tratat care promitea existență de Stat Greciei, se încheie la 6 Iulie 1827 (v. Rosen, I, 40-2 și Gentz, III, la acest an). În curând era să se deie (20 Octombrie) lupta de la Navarino.

3) E vorba de nota colectivă prin care ambasadorii dădeau Porței un termen de o lună pentru a primi armistițiul cu Grecii și mediația Puterilor. Nici această notă, nici cea din 31 August nu fură luate de Reis-Efendi, care declară verbal că Turcia nu poate accepta ast-fel de propuneri (Rosen, I, 42, 44; Gervinus, II, 389-94; Gentz, III, 317-35).

4) 12 August. V. p. 425, n° DXI.

ciaki et son indifférence apparente aux affaires du pays, jointe aux circonstances politiques, avaient fait croire au public, c'est-à-dire au grand peuple, qu'il allait bientôt, et à la sourdine, quitter la Valachie. On se fondait encore sur ce qu'il ne se montait ni en chevaux, ni en voitures, ce qui lui serait pourtant si facile, si seulement il le voulait! Mais, s'il y a des boyars qui conduisent les affaires du pays et se prêtent aux intrigues, il est naturel que ce ne soit qu'un petit nombre, et que le train des autres n'en est que l'aveugle instrument. Donc, malgré l'apparence, il est sûr, [il] n'en parvient que plus facilement à son but, que rien dans les affaires de la Valachie ne se fait sans son concours, son assentiment, ou bien aussi son ordre. Il est étonnant qu'on ne soit pas encore parvenu généralement à entrevoir que le prince tremble devant lui, que tous les boyars, sans distinction, voient en lui le *salvator*, le *rédeempteur*, ou bien aussi le *creator* de leur fortune, comme de leur *grandeur future*, et qu'il suffit que les intrigants qui conduisent les affaires s'abouchent de temps en temps avec lui, pour que, loin d'avoir besoin de se donner une apparence d'influer, il n'en soit pas moins le maître, le dictateur de tout ce qui concerne l'administration de l'intérieur et l'esprit politique vis-à-vis de l'extérieur.

La convention d'Akermane fut un coup de baguette magique, qui métamorphosa le tout, et c'est la Russie aujourd'hui qui est le grand pivot autour duquel se tournent les boyars attachés autrefois déjà à la Russie, ceux du ci-devant parti autrichien et ceux aussi attachés, comme ils disent, à la patrie, c'est-à-dire au parti ottoman, et qui positivement formaient la plus grande majorité; même une partie des étrangers suivent le grand torrent. Dans de telles circonstances, M. de Minciaki n'a pas besoin de faire de grands mouvements pour tout conduire d'après sa volonté ou ses instructions: il fait un signe, et se voit obéi. Avec les consuls étrangers, il se voit peu, et je crois avoir remarqué que, même avec M. Blutte, il se voit moins fréquemment qu'au commencement. Depuis l'angoisse du public, c'est-à-dire depuis le 8 du courant, on l'observe plus soigneusement qu'auparavant, craignant toujours de le voir disparaître. Quelle augmentation de terreur, si l'on savait ce que de bonne part on m'assure confidentiellement: que la partie la plus intéressante des archives du consulat de Russie a(en)t été transportée secrètement à Yassi 1)!

DXX.

1827, Kreuchely către von Miltitz, despre oare-care liniștire a spiritelor
27 Septem în Muntenia.
bre.

. . . . M Malgré qu'on ait répandu le bruit que la Porte ait consenti à une trêve, mais demandé en même temps que l'affaire des Grecs soit décidée à un congrès des ministres des Puissances du premier et du second rang, auquel devront assister aussi des ministres ottomans, l'esprit des habitants s'est calmé un peu, mais ils n'en sont pas encore rassurés, malgré que M. de Minciaki assure, comme il doit assurer, que, dans aucun cas, il [n'] y aura la guerre

1) V. n° DXVI, p. 428.

DXXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre lucrările comisiunei de reforme din 1827, Muntenia, conflictul cu Domnul, biruința acestuia, intrigile rusești și aprovizionarea Bucureștilor cu apă. 11 Novem-
bre.

. J'eus l'honneur de recevoir les rescrits jusqu'au n° 27, que Votre Excellence se plut de m'adresser 1). Une indisposition assez grave {m'empêcha d'écrire} par la poste d'Autriche partie d'ici le 11 et 25 octobre et de soumettre mes rapports à Votre Excellence.

Relativement à la partie politique du pays, j'ai l'honneur de référer que le Grand-Logothète actuel, Aléko Philipesco (dit *Vulpe*), ce grand antagoniste du hospodar, qui sûrement ne le nomma qu'à regret au poste qu'il occupe, M. George Philipesco, qui ne revint que depuis trois mois de la Russie, où il intriguait l'hospodariat, et le hatman Stephanika Palatshano, fils du bano, tous individus du parti opposé au prince, se réunissent chez le ci-devant aga titulaire, Aléko Vilara, auquel le prince, influencé, donna le kaftan de hatman (titulaire), dans le même moment qu'il le revêtit de la triple dignité de *samish*, de *nasir* et Second-Vestiar de la vestiarie. Ces quatre messieurs travaillent à toutes forces au projet de réforme, que l'on veut, bon gré, mal gré, introduire dans l'ancienne constitution du pays. Il y a des boyars auxquels cela paraît déplaire, et pour plusieurs raisons: 1°. Cette réforme est contraire à leurs prérogatives, comme, en partie aussi, à leurs intérêts; 2°. Ils ne voient qu'à regret une influence étrangère par trop prépondérante, et, 3°, ils prétendent qu'elle est contraire aussi à la convention d'Akermane, qui stipule, à la vérité, le redressement des atteintes à l'ordre, survenues durant les troubles des dernières années, dans les diverses branches de l'administration intérieure, mais elle veut aussi que tous les autres droits et privilèges soient maintenus et observés; y apporter un changement est, disent-ils, une infraction à la convention. Néanmoins, ce comité forge, et son premier pas important fut de faire un examen des pensions assignées par le prince, soit sur le trésor, soit sur la Caisse des pauvres, etc., à ses fils et diverses autres personnes des deux sexes, qu'il jugea bon de favoriser ou de récompenser. Dans le nombre de ces personnes favorisées, on voit figurer, non seulement les enfants du prince (ce que de droit et d'usage), mais aussi la mère, les sœurs et d'autres parents du hospodar, quelques-uns de ses serviteurs, la comtesse Ernestine Selinzka, épouse du docteur Griffitti, le chirurgien du consulat de France, sieur Marsilli, qui guérit depuis deux ans la fille du prince d'une maladie, dont elle souffre depuis presque son enfance, sans la guérir; l'instructeur des enfants du prince 2), etc. etc., et M. Arsaki, qui, sur diverses caisses, jouit d'appointements: 1°, en sa qualité de médecin du prince; 2°, en qualité de *protomedicus* de la Valachie; 3°, de *protomedicus* de l'hôpital de Koltza; 4°, enfin, de secrétaire des relations étrangères; et toutes ces pensions se montent à plus de 4.000 piastres par mois. Les modernes législateurs demandent de quel droit le prince ait retiré les pensions des pauvres veuves, pour les donner, soit sur la Caisse publique, soit sur celle des pauvres, à ses enfants, à sa mère, à ses sœurs, qui tous peuvent vivre de leurs propres revenus; ses serviteurs et autres personnes, qui peut-être lui ont rendu des services particuliers, ou lui en rendent encore, mais n'en ont jamais rendu au pays. Ils disent que, si le prince a besoin de médecins, de chirurgiens et d'instructeurs, qu'il les paye de son patrimoine ou bien de sa liste civile, si considérable, mais non de la Caisse publique ou bien de celle des pauvres. De cet avis sont (au) nombre des premiers boyars, anciens ou nouveaux, partisans des Russes, ennemis et non-ennemis du prince. Mais il y a d'autres boyars, dont quelques-uns

1) Lipsesc toate.

2) Plătut cu 80 lei pe lună pentru fie-care elev (inedit).

sont du parti russe et ennemis personnels du hospodar, qui disent qu'en voulant sous prétexte d'épargne disputer au prince une prérogative, dont avaient joui ses prédécesseurs, est l'empêcher de faire du bien, par raisons quelconques, à des personnes auxquelles il lui plaisait d'en faire. On avait fait une liste, particulièrement de femmes à pensionner, si longue, si énormément grande, qu'elle exigerait des dépenses plus considérables encore que les pensions accordées par le hospodar, et que, tout en le blâmant, on avait fait cette liste, sans avoir préalablement cherché et trouvé les moyens d'y satisfaire. Sans entrer dans le détail, si le prince a bien ou mal distribué ses grâces et ses faveurs, il est certain que, de tous les temps, les fils des hospodars jouissaient de pensions payées de la *Caisse des appointements* (*kassa lejilor*) et que la faculté d'accorder des pensions fut toujours une des prérogatives des princes du pays. Les législateurs firent un *pitak*, par lequel ils sont d'avis que les pensions des enfants du prince, de sa famille et la majeure partie de celles accordées par lui soient supprimées totalement, ou du moins réduites à des sommes plus modiques, pour ceux même qui peuvent les mériter. Les boyars vélitshs firent une anaphora conforme à ce *pitak* et qui fut signée par la majorité; mais le prince refusa sa sanction, et l'affaire fut suspendue. Le prince fit son rapport à la Porte. Mais, comme de l'autre côté aussi on travaillait, on s'attendait d'un moment à l'autre à voir cette anaphora confirmée par la Porte. En attendant ce résultat, les législateurs avançaient dans leur travail, sur toutes les parties de la réforme générale qu'on avait préméditée. Tous les samedis, le sieur Vilara doit en rendre compte, ainsi que des opérations de la vestiarie, à M. Minciaki. Du côté russe, on pressa ces améliorations projetées, sur lesquelles pourtant beaucoup de personnes encore branlent la tête et disent: «On altère notre constitution, on veut nous retrancher un privilège après l'autre, afin de nous [r]approcher peu à peu de la constitution russe et nous rendre supportables les ukas déjà prémédités.» Le consul de Russie ne cesse pas moins d'accélérer les travaux des quatre commissaires. M. de Dominando est à leurs trousses, et même à Chérestreo (promenade favorite du beau monde de Bukaresti), il leur dit un jour, ouvertement et sans gêne, devant plusieurs boyars rassemblés: «Finissez votre travail! Sinon, Son Excellence vous enfermera dans une chambre, d'où vous ne sortirez qu'après avoir terminé entièrement.» Il est naturel que ces quatre messieurs travaillèrent avec des efforts redoublés, lorsque tout à coup un firman, arrivé au prince le 7 octobre, ralentit leur zèle, les déconcerta et parut même déconcerter le consulat de Russie. Ce firman portait brièvement: que la Porte voyait à regret que les boyars du Divan s'arrogent de faire des changements dans la constitution du pays, et que le prince avait à leur interdire à l'avenir une pareille ingérence coupable et à ne pas admettre l'ingérence des consuls étrangers. Les législateurs, honteux que leur premier essai ait si mal réussi, se refusèrent de continuer leurs travaux, et ce ne fut que difficilement qu'ils purent être engagés à les poursuivre. Pour consoler et faire renaitre le courage, M. Dominando dit à cette occasion à un boyar: «Ce que vous regardez comme un revers, est, tout au contraire, un parfait avantage que vous avez remporté; on ne veut confirmer partiellement, mais on confirmera le tout, aussitôt que le travail de cette réforme sera totalement fait et parfait; on devra le confirmer; c'est moi qui vous le garantis.» Comme tout se calme, ce trouble aussi se calma, surtout ici, lorsqu'on possède tant de moyens de calmer, et ces messieurs ont enfin repris et continuent leurs travaux. En Moldavie aussi, l'on travaille à une réforme, mais elle paraît y trouver plus de résistance qu'ici. Le firman ci-dessus mentionné parvint, on ne sait comment, en Moldavie et y augmenta la fermentation. M. de Minciaki l'apprit à regret¹⁾.

Malgré les petits soins du prince vis-à-vis de M. de Minciaki, il résiste parfois: il est tout à croire pourtant que ce n'est pas par sa propre énergie, mais par une inspiration étrangère.

¹⁾ Comisiunea, care lucra două luni, era compusă din doi boieri aleși de Domn și doi numiți de la Petersburg, de unde veniau instrucțiunile. Se fixase lefite și se hotărâse ca dăruile indirecte să dispară, când războiul începu. Colson, *o. c.*, 44.

Le prince Morussi ¹⁾ tenta de pourvoir la ville d'eau de fontaines, et y parvint en partie. Quelles insuffisantes que furent ces fontaines, elles suffirent du moins à faire sentir combien grand serait le bienfait, si l'on pouvait réussir à dispenser les habitants de se servir de la sale eau de [la] Dombovitz, qui traverse la ville, dont elle reçoit toutes les ordures. Le prince susdit parvint à faire une fondation à cet effet, de 61.000 piastres de rentes. Ses successeurs n'eurent pas le même zèle ou le même succès, et, au lieu d'augmenter ces fontaines, à peine furent-elles entretenues, et, lors de la révolution, les fontaines peu à peu se tarirent, faute d'inspection et de réparations nécessaires. Lors de l'avènement du hospodar actuel, il songea d'abord à donner aux quatre principales rues un pavé, au lieu des méchants ponts de bois, et ce bienfait pour la ville, si profitable à ses intérêts particuliers, lui réussit aux frais publics, tant bien que mal ²⁾, mais les fontaines furent non seulement négligées, mais entièrement détruites, car les canaux furent gâtés ou mis à découvert. En 1824 cependant, le prince songea à leur rétablissement, et son frère Michel Ghika, pour lors Grand-Trésorier, s'adressa au mécanicien Ernest Meyer, Saxon protégé prussien, et lui demanda un avis écrit, sur la meilleure manière de pourvoir Bukarest d'eau de fontaine. Le sieur Meyer le donna, mais superficiellement, ne pouvant entrer dans les détails sans avoir fait sur les lieux mêmes des recherches soumises à des dépenses auxquelles il voulait d'autant moins se soumettre qu'il était probable que l'on donnerait ce travail de préférence au sieur Freywald, co-entrepreneur du pavé des rues et, comme tel, déjà initié dans une partie des secrets du hospodar. Le prince pourtant ne trouva pas pour lors profitable d'entreprendre le rétablissement des fontaines, et l'affaire en resta là jusqu'à ce moment, où l'on vient de la reprendre. Elle vient d'être reprise, probablement par l'influence russe, et le gouvernement vient d'assigner au sieur Meyer 500 piastres pour les frais à faire pour examiner sur les lieux, de quelle manière les fontaines à construire pourraient le mieux être pourvues de l'eau nécessaire, c'est-à-dire d'eau de sources, conduite par le moyen de tuyaux de fonte ou de terre, d'eau de rivière, par le moyen d'un canal, ou bien d'eau de rivière, par le moyen d'une machine hydraulique

On attend ici des commissaires ottomans pour régler avec eux les frontières d'Ibraïla, de Gyurgyow, de Koula ³⁾ et, au-delà de l'Olte, dans le banat de Krayova, les restreindre dans leurs anciennes bornes et restituer les terres usurpées aux légitimes propriétaires.

DXXII.

Margotti către Kreuchely, despre semnele de război.

1827,
20 Novem-
bre.

. Vous me laissez dans un triste abandon! Les mouvements des Puissances qui nous environnent nous annoncent la guerre; les Juifs, qu'on recrute en Bessarabie à dix pour cent, les font (*sic*) décamper en Moldavie; les Turcs sont postés en avant-garde à Galatz, avec deux chaloupes canonnières; le bord du Pruth en face de Tomarova (Reni) est couvert de Turcs, et 500 sont à l'embouchure du Sireth. Ici tout tremble

1) V. pp. 276, 374.

2) V. pp. 373-5, 406-7.

3) Turnu (Kula în turcește).

d'effroi; on ne sait pas de quel côté se tourner. La chancellerie de Russie a empaqueté, et, dit-on, le logement pour M. de Minciaki est déjà prêt à Scouléni.

Les troupes en Bessarabie font l'exercice à feu depuis le grand matin jusqu'à la nuit close; les officiers sont dans l'intime persuasion que l'empereur Nicolas viendra les passer en revue. La guerre a toute l'apparence d'être inévitable, d'après (*sic*) l'embarquement de la flotte turco-égyptienne ¹⁾

DXXIII.

1827, Kreuchely către von Miltitz, despre frica de război și intenția lui
26 Novem- Ghica de a fugi.
bre.

. La nouvelle de l'événement de Navarin ²⁾ fit ici une terrible sensation, et cette terreur s'augmenta, quand on apprit, bien ou mal, la réponse du Réis-Effendi à la note présentée par les trois ministres des Puissances alliées et les résolutions prétendues prises par la Porte ³⁾. Tout est préparé au départ, car déjà on voit en idée les Turcs à Bukureste, ou bien les Russes, par la majorité guère plus aimés que les premiers, malgré les compliments et les soumissions. Le prince s'opposait au départ, mais bientôt il y songea lui-même, sans l'avouer pourtant. La peste, ce fléau plus souvent politique que physique, dut servir de prétexte. Mais il est certain qu'outre la croyance presque générale de voir arriver les Turcs (au moins pour s'emparer des Agents des trois Puissances), le prince avait encore un autre motif: c'est que, peu après la nouvelle de Navarin, le Grand-Seigneur lui demanda un emprunt de *cinq millions* en espèces sonnantes et tout autant en bœufs, moutons, froment et orge, que le hospodar devrait acheter à ses propres dépens et sans aggraver le peuple; somme: *dix millions*. Le Réis-Effendi disait dans cette lettre que Sa Hautesse savait très bien que le prince avait profité, depuis le commencement de son règne jusqu'à ce moment, au-delà de 40 millions et que, par conséquence, il pouvait bien, dans un moment de détresse, faire cet emprunt de dix millions à la Porte, qui l'avait promu à l'hospodariat. Le prince de sa nature n'aime pas à donner, craignant qu'après avoir satisfait à cette première demande, bientôt peut-être une seconde la suivrait, sans qu'il ait eu le temps de se récupérer durant l'année et demie qu'il a à gouverner encore, ce qu'il pouvait espérer d'autant moins que les grandes sources d'où il puisait, sont à peu près taries et qu'en présence du consulat-général de Russie, il ne pourra plus forcer les boyars à la signature de sa volonté. Il prit le parti du prince Karatsha, c'est-à-dire il résolut de suivre son exemple. La princesse, son épouse, en arrivant à Bukureste ⁴⁾, se logea près de la Cour. Au bout de quelques semaines, elle prit une maison au *Podul-Mogoshioia*. à 12.000 piastres par année, payés d'avance. L'ameublement lui coûte *dix-huit mille* piastres; et voilà qu'au bout de quelques mois, elle est décidée d'abandonner tout cela et d'aller à Vienne. Un nombre de chariots transporta ses effets, disait-on, mais on sait très bien que la majorité appartenait au prince, qui plusieurs nuits ne se coucha pas et dont les effets les plus précieux furent emballés alors. Le 18 au matin, je fus lui faire une visite. Jamais encore, malgré ses efforts, je ne l'avais vu si sombre. Je ne

1) Distrusă la Navarino de flotele unite ale Angliei, Franței și Rusiei, la 20 Octombrie 1827 st. n.

2) V. nota precedentă.

3) V. Cervinus, *Histoire de la régénération de la Grèce* (Paris 1863), II, 449 și urm.; Gentz, III, 339-64; Rosen, I, 50-2. E vorba de nota ambasadorilor din 1 Noiembrie și de răspunsul lui Reis-Efendi, care o urmează: acesta refuză orice explicații asupra sensului atribuit de Poartă luptei de la Navarino și liniei de purtare ce va urma.

4) V. p. 427, n^o DXIV.

connaissais [pas] encore la cause, mais, à ce que j'appris, il était encore indécis s'il devait ou non satisfaire à la demande du Grand-Seigneur. Il se décida, mais à quitter la Valachie. Mais cette décision, telle secrète qu'il la crut, transpira, et les boyars prirent la liberté de lui représenter que son départ dans ce moment ferait le malheur total du pays. Il assura que ses veilles étaient consacrées à sa fille mourante, et non à un départ prémédité; bien entendu pourtant que sa fille se trouvait transportée à la Métropole, pour être plus à portée des bénédictions de Son Éminence le métropolitain et des reliques de Saint-Démètre, qui furent pourtant sans succès, car elle mourut ¹⁾. La peste fut déclarée exister en ville. La majorité et plus saine partie (*sic*) des médecins en nia l'existence. Une grande partie des boyars ferment leurs portes; d'autres en rirent et les laissèrent ouvertes. De tous les consulats, l'Agence d'Autriche seule ferma sa barrière, gardée par des caporaux, et Mme de Hakenau cessa de recevoir. M. de Hakenau, à ce que je sais de bonne part, était très embarrassé relativement aux rapports à faire à cet égard. J'ignore à quoi il se décida. La princesse partit le 23, le lendemain de l'enterrement de sa fille; le prince, toujours taciturne, est encore ici. On croit que nous ne devons sa présence qu'à la grave maladie de sa mère, et qu'après sa mort, qu'on croit inévitable, il ne retardera plus son départ. Il s'entend qu'il ne convient pas de son idée. Il a de fréquentes conférences nocturnes avec M. de Hakenau, qui depuis quelque temps ne se voit guère à la Cour, et paraît par là vouloir masquer son intimité. L'inquiétude est terrible dans toute la ville, tant parmi les boyars que parmi le public, en général, et les premiers, avec des voitures et des chariots déjà préparés, sont prêts à fuir. M. de Brancovano, qui depuis longtemps serait parti, si le prince avait voulu le permettre, a à lui seul neuf grands chariots, préparés et mis à couvert dans sa *lemnarie* (cour séparée, où se tient le bois), dont il se serait servi depuis longtemps, si le prince avait voulu lui en donner la licence, qu'il avait sollicitée. Plusieurs négociants ont déjà pris le large. Dans ces circonstances, il est très naturel que les législateurs modernes ²⁾ se virent dérangés et qu'on oublia (à) la réforme de la constitution, d'autant plus que M. Domnando se trouve à Jassi, avec M. de Minciaki, qui y était arrivé le 4 du courant, mais qui est attendu de retour d'un moment à l'autre

DXXIV.

Kreuchely către von Miltitz, despre retragerea Rușilor din Basarabia 1827,
și ajutorul bănesc dat de Sturdza sultanului. 26 Noiembrie.

. . . . E n tant que je pus apprendre, la plus grande partie des troupes cantonnées en Bessarabie ont repassé le Dniester; les Russes disent à cause de la dysenterie; d'autres, au contraire, veulent que cela soit par manque de vivres et de fourrage. Par des nouvelles qui me sont parvenues, j'appris que le prince de Moldavie avait déféré aux demandes du Grand-Seigneur ³⁾.

¹⁾ Acest pasagiu e încă o dovadă de lipsa de bun simț și răutatea de inimă a consulului. Pentru această faptă a Domnului, v. și n^o CCCCLXXVIII, p. 392.

²⁾ Comisiunea de patru, asupra căreia, v. p. 432.

³⁾ E vorba de ajutorul bănesc de mai multe milioane cerut Domnilor, V. n^o precedent.

DXXV.

1827,
8 Decem-
bre.

Margotti către Kreuchely, despre tulburări zvonite la Galați.

. . . . La confusion que la ville de Galatz a causée dans cette capitale est inexprimable; on ne savait pas à qui en croire; après le départ de la poste, le 9, 21 novembre, par une note du département des Affaires-Étrangères, *sub n° 846*, fut notifiée à ce vice-consulat copie de la lettre que les *percalabes* (gouverneurs) de Galatz avaient adressée à la Grande-Trésorerie (vistierie), dans laquelle le prince-régnant était prié de vouloir bien envoyer 50 néfers pour [la] sûreté de la ville, tandis que 200 étrangers inconnus, s'étant emparés des cartouches qu'on avait trouvées dans les boutiques, (et) s'étaient réunis pour attendre une occasion favorable à leurs desseins. Le département demandait à tel objet un ordre envers l'Agent consulaire de Prusse à Galatz (qui n'existe pas), pour que, réuni aux autres ¹⁾, ainsi qu'avec les gouverneurs, [il] fasse une recherche rigoureuse des étrangers et les soumette à leur juridiction respective.

Ne pouvant donc, malgré la notice des gouverneurs, acquiescer les esprits craintifs des habitants de cette capitale, le consulat de Russie a pris la résolution d'envoyer à Galatz un de ses secrétaires, qui a rapporté la chose à peu de conséquence; les Turcs qu'on avait vus à Galatz, n'étaient que les négociants (*kapanlis*), qui, ayant abandonné leur commerce, se réunissaient dans cette ville pour partir tous ensemble de ce pays, au premier mouvement d'hostilité

DXXVI.

1827,
8 Decem-
bre.

Margotti către Kreuchely, despre oprirea, votată de Divanul Moldovei, de a sili, vreme de trei ani, pe boieri la plata datoriilor și la dobândă pe acest timp.

. . . . Les boyars, après une foule d'assemblées à la Métropole, sans rien décider, ont pourtant su parvenir au but sur un point qui leur est favorable. On a fait une anaphora pour qu'aucun boyar ne soit forcé au payement de ses dettes, pendant l'espace de trois ans et sans que pour cet intervalle on puisse exiger d'intérêts.

Comme c'est aussi aux sujets russes que les boyars sont débiteurs d'une somme qui monte à quelques millions, ainsi on croit et on se flatte qu'on fera plier le consul de Russie à y souscrire

¹⁾ Austria avea la Galați un vice-consul anume Manzoli (inedit).

DXXVII.

Kreuchely către von Miltitz, despre gândul de fugă al lui Ghica, și lințiile consulilor, frica din oraș și complotul Franguli-Filipescu. 1827, 12 Decembrie.

Le bruit que le prince voulait quitter Bucarest avait atteint M. de Minciaki en Moldavie; c'est ce bruit peut-être, plus que celui de la peste, qui peut avoir hâté son retour. Dès le lendemain, il se rendit chez le hospodar. Je sus qu'à cette occasion il mit l'Altesse à la question, sur sa prétendue intention de quitter le pays. Le prince resta ferme sur la négative et prétendait que cela était une invention de ses ennemis. Nous savons cependant qu'il est encore toujours prêt à fuir, et que c'est ce que désirent les boyars du parti boréal. La ville est dans une terreur horrible, mais elle atteint son comble le 8 du courant. M. Blutte¹⁾ avait reçu, le 7, un courrier, qui apportait en même temps des dépêches pour les consuls de Russie et de France. En suite des siennes, M. de Minciaki se rendit chez le prince pour lui communiquer que les trois ministres étaient sur le point de partir, mais que cela ne faisait aucun changement dans les affaires du pays, qui, de cette démarche, n'avait rien à craindre. Le hospodar communiqua cette déclaration aux boyars, qui, le 8 au matin, étaient venus à la Cour, leur donnant l'ordre d'en faire part aux autres et de leur déclarer que le prince ne permettrait à personne de quitter la ville, sous quel prétexte que ce puisse être. Cette communication du prince se répandit en ville avec des amplifications et des tournures si malicieuses et inquiétantes que, comme j'eus l'honneur de le dire plus haut, la terreur atteignit son comble, et d'autant plus que le hospodar avait pris des mesures redoublées relativement à la sûreté personnelle. Il serait fatigant pour Votre Excellence, si je réferais toutes les absurdités qui se débitèrent relativement à l'arrivée des Turcs et des Russes, qu'on croyait déjà voir à Bukarest; mais la plus saine partie craint une insurrection, qui devra mettre la ville à feu et à sang, surtout si le prince et la majorité des boyars quittaient la ville. Voici ce qui donna lieu à cette crainte, bien naturelle dans la position où se trouve presque toujours cette province, où règnent sans cesse les intrigues. Un certain capitaine Francoulé²⁾, qui commandait dans le monastère d'Antime . . ., lors de la révolution, une partie des Arnauts du vimbachi et kaminar Sava³⁾, se trouvait encore dans un district éloigné, lorsque Sava, avec le délibachi Mihali et Gentsh-Aga⁴⁾, revint avec l'arrière-garde ottomane à Bukarest, au mois d'août 1821. Lorsqu'il apprit, par quelques Arnauts échappés au massacre, la fin tragique de son chef, il se retira à Kronstadt, et ce ne fut que dans le courant de l'été passé qu'il revint de la Transylvanie, pour entrer dans la garde du prince. Abstraction faite à la part active que Frankulé prit à la révolution, on peut dire qu'il était un honnête homme dans son genre, car on n'a jamais entendu qu'il ait pillé ou commis les autres excès, si familiers à ses confrères révolutionnaires. Il y a à peu près trois semaines que tout à coup Francoulé fut congédié du service princier, par ordre immédiat du hospodar. Peu de jours après, il fut arrêté par ordre de Son Altesse. On prétendait dans le premier moment qu'avec une quinzaine d'autres, il avait prémédité de mettre le feu à la ville et la piller au moment de la première confusion. Au bout de huit jours à peu près de détention, Frankulé fut exilé hors de la principauté, voie de Fokshan, en Moldavie. On l'accusait d'avoir alarmé le public par le bruit de la fuite préméditée par le prince. D'autres prétendent encore que, dans son interrogatoire, il s'était excusé sur le béisadé

1) Agentul englez.

2) Asupra lui Franguli, v. *A. Fr.* II, 559 n° 1 și Aricescu, I, 299 n. 3.

3) Căminarul bimbașa Sava, ucis la București, în ziua de 7/10 August 1821.

4) Ghenciu și delibachi Mihali, omorâți cu același prilej.

George Ghika, qui, dans une conversation, doit lui avoir dit: «Si les Turcs ou les Russes viennent, le prince et nous, nous partons pour l'Allemagne.» Mais d'autres, entre lesquels se trouvent des personnes qui peuvent être bien instruites, prétendaient alors, et prétendent encore aujourd'hui, qu'on avait arrêté et même pendu en Bulgarie trois Turcs, [venus] afin de se joindre à lui, pour massacrer le prince et sa famille et piller la ville; que le pacha de Silistrie avait écrit cela au prince, en l'invitant *d'ouvrir les yeux sur ce qui se passait chez lui*. On ajoute que ce Frankulé, dans l'interrogatoire qu'on lui fit subir, avait déclaré n'être que l'instrument de quelques boyars, à la tête desquels se trouvait M. George de Philippesko. Quel intérêt peut y avoir ce boyar? Celui de servir la Russie, en donnant un prétexte pour envahir ces provinces, s'acquérir par là la bienveillance du Nord et parvenir par ce moyen au hospodariat, qu'il brigue depuis longtemps. On prétend de plus qu'on mettra tout en œuvre pour faire fuir le prince et les principaux boyars non mêlés dans l'affaire, et de profiter de leur absence. On ajoute que, puisqu'on n'avait pas réussi à tromper la vigilance des autorités ottomanes, on masquera des Albanais en uniforme turque (*sic*), pour donner aux Russes un double prétexte: 1°, l'insurrection, en accusant le gouvernement ottoman de ne pouvoir maintenir l'ordre et la tranquillité, et par là garantir le peuple du malheur réitéré sans cesse; 2°, l'uniforme ottoman(e), pour prétexter une invasion. Le prince alors sera déclaré déchu, et M. George Philippesko, présent ou absent, pour ne pas paraître mêlé dans l'intrigue, sera nommé au hospodariat par le Divan du pays, qui naturellement élira celui qui lui sera indiqué par la Russie. Le tout ne devrait pas être difficile à organiser; depuis quelque temps se trouve ici une quantité d'Albanais sans maître, et la ville fourmille d'un tas de vagabonds sans aveu, sans moyens de subsistance connue, sans être connus, ni par le gouvernement local, ni par aucun consulat, et dont la plus grande majorité, si même ils ne sont pas venus ici dans ce dessein-là, pourront y être facilement entraînés. M. Blutte parla de ces Albanais et de ces vagabonds avec M. de Minciaki, qui ne veut croire à leur nombreuse existence, mais persiste dans son système, qu'on ne pouvait prendre mal aux boyars s'ils songeaient à la fuite, entendu leur fréquente et malheureuse expérience. M. Blutte, tout en admettant la probabilité des relations qu'on nous fait relativement aux intrigues révolutionnaires, partageant mes idées, ne croit pourtant pas que M. de Minciaki y soit mêlé, le croyant trop honnête, trop loyal pour y tremper, mais il n'est pas si indulgent vis-à-vis de M. Domnando, et je suis de son avis. Entre l'Agent d'Autriche et le prince, toujours la même intimité. Mais le consulat de Russie, qui exerçait tacitement un pouvoir absolu, montre moins d'exigence; on croit même s'apercevoir de quelque embarras à sa chancellerie. Quoiqu'ici on se calme communément aussi vite qu'on s'alarme facilement, dans ce moment-ci on ne se rassure pas. Cependant, pour ne pas se découvrir, c'est de nuit qu'on fait porter ses coffres, avec ses effets les plus précieux, dans des maisons affidées dans les mahalas, et de là elles (*sic*!) sont chargées et mises en route pour la Transylvanie, et, malgré l'ordre du prince, les boyars n'en ont pas moins les voitures et les chevaux tout préparés: près du seul village d'Affumatz¹⁾, à un mille d'Allemagne d'ici, se trouvent plus de trois cents chevaux de trait, accordés et payés par mois, à un prix très haut. On voit par là que les esprits alarmés ne purent être rassurés par l'assurance des trois consuls, qu'ils aient reçu l'ordre de ne pas quitter leurs postes, même au cas que les trois ministres partent de Constantinople

1) Afumaș, jud. Bfov, pl. Dâmbovița.

DXXVIII.

Margotti către Kreuchely, despre liniștea din Iași și sosirea a doi 1827,
emisari ruși. 23 Decem-
bre.

. . . . Ici on s'est habitué aux nouvelles, on a écouté de sang-froid celle que les trois ambassadeurs auprès de la Porte ottomane ont quitté Constantinople¹⁾; le calme ici n'a point été troublé, et on regarde avec indifférence les mouvements de l'Autriche sur les frontières . . . Un certain colonel au service de Russie, nommé Leb-randi²⁾, Espagnol de naissance, adjutant du gouverneur-général de la Bessarabie, etc., M. de Voronsoff³⁾, est depuis environ plus de trois semaines à Iassy, en quartier chez le visternik Aléko Balche, sous prétexte d'aller aux bains de Méhadia, et prenant tous les jours des médecines (en apparence). Dans son cabinet, où personne n'entre, [il] tient une carte de la Moldavie étendue sur une table, avec des instruments d'ingénieurs, et il écoute tous les jours des personnes qui ont l'air de lui faire des rapports; il a avec lui un galopin, qu'il envoie tantôt à Galatz, tantôt ailleurs.

Un autre objet demeure au consulat de Russie: on le nomme le prince Schet-ferski; il est dirigé vers Constantinople, et attend depuis un mois un courrier de Pé-tersbourg, pour suivre son voyage

DXXIX.

Margotti către Kreuchely, despre măsurile ce se iaă de toți în Iași 1827,
pentru ori-ce eventualitate. 23 Decem-
bre.

. . . . Sous l'apparence de la plus grande tranquillité, on ne néglige pas ici de prendre des mesures cachées, pour assurer chacun son existence; on prétend avoir pénétré que le consul de Russie⁴⁾ ait l'ordre secret de décamper au premier mouvement d'hostilité; le secrétaire même du dit consulat a recommandé en tout cas aux soins de notre aide dragoman un couple de personnes

DXXX.

Kreuchely către von Miltitz, despre liniștea relativă ce domnește în 1827,
București, tăierea pașei din Măcin, plecări și relațiile dintre Ghica și Minciaki. 27 Decem-
bre.

. . . . Comme, après le départ des ministres des trois Puissances alliées, on ne vit arriver ni Turcs, ni Russes, les esprits se sont calmés *un peu*. Je dis: un peu,

1) La 8 Decembre, pleacă ambasadorii Francei și Angliei spre Viena, apoi Ribeaupierre, la Trieste (16 Decembre), V. Gervinus, *o. c.*, II, 455; Rosen, I, 55; Gentz, III, 379.

2) Liprandi. Asupra acestuia, v. și Drăghici, II, 173. În Mart 1836, el împlini, ca general, o altă misiune la Iași, unde avea rude (inedit). În 1829, formase o legiune de voluntari (*ibid.*).

3) Contele Voronțov.

4) De Leslie (—1829).

car, comme on sait que le consulat-général de Russie a fait partir au moins ses archives, malgré la présence des trois agents des mêmes Puissances, on n'est pas encore convaincu. La Porte cependant, par des ordres réitérés aux chefs ottomans sur le Danube et dans toutes les contrées limitrophes, donne des apparences assez convaincantes de sa résolution ferme et pacifique; l'événement suivant, s'il se confirme, paraît en donner des preuves. Le pacha de Matshin ¹⁾, assure-t-on, avait envoyé des espions en Bessarabie épier les forces, ainsi que les mouvements des Russes. Ils furent pris et déclarèrent être les émissaires du dit pacha. La Russie en porta des plaintes à la Porte, et la Porte envoya un Kapitchi-Bachî prendre la tête du zélé musulman. Le firman publié à cette occasion dit, entre autres: «que la Porte vit en paix avec son ami moscovite et que, si même, contre toute attente, la Russie faisait une invasion dans les principautés, lui, pacha, ne serait dans aucun cas autorisé de s'opposer à leurs opérations, sans un ordre exprès de Sa Hautesse.»

On avait trouvé un nouveau moyen de faire partir ses effets pour la Transylvanie; on prit, à Gyurgyiow, etc., des billets de la douane pour tant de colis de marchandises venants de Constantinople, destinés pour les États d'Autriche. Sans billets de douanes turques, les douanes valaques n'en doivent pas expédier et, si le gouvernement local était plus sincère ou plus vigoureux, les douaniers valaques seraient fortement embarrassés de produire ces billets ottomans. Cependant plusieurs boyars ont congédié les voitures qu'ils entretenaient à grands frais.

On paraît ne plus craindre une insurrection locale; assurément on doit cette sécurité, moins aux mesures prises par le gouvernement par l'érection d'une nouvelle garde de sûreté, sous les ordres de l'ispravnik de la Cour, Vasilaki Voïnesko, qui fut nommé *séraskier de toutes les troupes de la Cour du prince*, que plutôt à la conviction que la vigilance des autorités turques est trop grande pour qu'on puisse mettre un pareil événement à leur charge

Les boyars, dont la majorité a fermé ses maisons, reçoivent et vont partout; les domestiques se mêlent, les dames vont à la redoute publique, appelée *club*, les messieurs au casino, jouer gros jeu; le prince célèbre toutes les cérémonies publiques aux diverses églises, lors de la fête des saints, avec la pompe ordinaire, c'est-à-dire accompagné de toutes les autorités du pays, avec leurs suites nombreuses, et lors des obsèques de sa fille ²⁾, où les deux tiers des habitants de la ville se mêlèrent sans crainte de peste

M. de Minciaki et le prince, malgré l'apparence extérieurement amicale, n'en étaient pas moins froids dans la réalité. On prétend qu'ils se sont beaucoup rapprochés depuis l'emprunt des dix millions de piastres, que le Grand-Seigneur avait demandé au prince ³⁾. Celui-ci, ne pouvant se résoudre à un sacrifice si énorme pour sa cupidité, réclama le conseil de M. de Minciaki et, depuis le retour de celui-ci, ils se voient plus souvent et plus cordialement

1) Mâcin.

2) V. n° DXXXII, p. 435.

3) V. p. 435.

DXXXI.

Kreuchely către von Miltitz, despre creșterea neliniștei în București. 1828.
13 Februar.

Une morne stupeur paraît avoir pris la place de la terreur qui agitait plus ou moins les habitants de ce pays. Elle est augmentée par les dernières nouvelles de Constantinople, relativement au bannissement de certains étrangers, des Arméniens catholiques ¹⁾ et de la persécution que la Porte doit avoir commencée contre les catholiques, en général. Il est un parti qui répand toutes ces nouvelles avec ferveur et paraît s'appliquer à vouloir augmenter la terreur, par des raisons politiques à lui. L'anxiété est grande, et, en effet, Bukureste est trop près de Gyurgiov, pour qu'une Puissance quelconque puisse le garantir à temps contre une incursion des Turcs, si la fantaisie leur en venait, ou que la vengeance les y engageât; et malheur alors à cette ville, qui, avec une turbulence barbare, provoqua si souvent le Musulman vindicatif et qui, pour surcroît, est divisée en tant de partis hétérogènes

DXXXII.

Kreuchely către von Miltitz, despre atotputernicia lui Minciaki și 1828,
creșterea neliniștei în București. 27 Februar.

Le consul-général de Russie continue de conduire les affaires de la principauté, et le prince paraît d'un moment à l'autre (à) se soumettre avec moins de répugnance à la tutelle moscovite. M. de Minciaki, en vrai diplomate, fait le tout avec le moins d'apparence que possible. Il est le grand ressort, et M. Domnando la roue motrice de la machine; donc il conduit le prince dans toutes les parties administratives de la principauté, donc totalement rien ne se fait sans l'adhésion du consul-général de Russie ²⁾.

Malgré les peines qu'on se donnait pour supprimer le hati-shérif du 20 septembre (*sic*) 1827 ³⁾ (dont je possède une copie), il vint à la connaissance de quelques personnes, qui probablement en communiquèrent le contenu, soit en total, soit en partie, à leurs affidés. Ce hati-shérif répandit la terreur, mais le consulat de Russie s'efforça de la calmer, et ses efforts furent secondés par la *Gazette d'Au[g]sbourg*, dont les nouvelles, que chacun s'explique à sa façon, paraissent avoir plus opéré que toutes les protestations du Nord relativement à ces pays. Un calme morne maîtrise les esprits dans ce moment

1) În iarna anului 1828, o iarnă foarte grea, Armenii catolici din Constantinopol fură trimiși la locul lor de origină printr'un hatișerif, aplicat cu o sălbăcie extraordinară (Rosen, I, 58-61; Gervinus, II, 458-9).

2) În 1853, un călător engles caracteriza situația ast-fel: «Fără știrea țării nu poate să se facă nici-o numire, de la Domn până la o căpetenie de sat.» *Süd-Russland und die türkischen Donauländer*, von Oliphant, Brooks, O'Brien und Smyth (Leipzig, Loeck, 1854), 198.

3) V. p. 442, n. 2.

DXXXIII.

1828, Kreuchely către von Canitz, noul ambasador prusian pe lângă Poartă,
28 Mart. despre creșterea neliniștei în București.

. Un article du «Journal de St.-Petersbourg¹⁾», qui parle du hati-shérif du 20 décembre passé²⁾, ramena de nouveau la frayeur dans l'esprit de nos boyars. On craint derechef la présence des Russes. Je dis: *on craint*, car, malgré les courbettes qu'on fait, on n'en hait pas moins l'influence du Nord, et elle s'accroît de jour en jour, plutôt que de diminuer, en dépit de la haine. Le reste des affaires politiques de la principauté va sa marche précédente, et je dois donc me référer à leur égard à mes très-humbles rapports antécédents.

DXXXIV.

1828, Kreuchely către von Canitz, despre neliniștea tot mai mare în Bucu-
2 April. rești și frica de intrarea Turcilor.

. Une espèce de calme semblait y avoir succédé³⁾. Tout à coup le départ des familles de plusieurs personnes de marque frappa le public d'étonnement et fit naître une nouvelle agitation, qui fut d'autant plus grande que ces familles ne purent quitter la capitale sans le consentement formel du hospodar. Malgré l'assurance donnée publiquement, au nom du Grand-Seigneur, par le prince aux boyars, qu'il avait fait rassembler à cet effet, déclarant que, quoi qu'il puisse arriver, les troupes ottomanes dans aucun cas ne passeront le Danube, on craint derechef et plus que jamais une invasion turque. On prétend que le vali de Silistrie⁴⁾, Hadji-Ahmet-Pacha, le même qui commandait l'armée ottomane en Valachie [pendant] les années 1821 et 1822⁵⁾, ait reçu ordre qu'en cas que les Russes passent le Pruth, il fasse passer [à] ses troupes le Danube et dévaster la Valachie, et particulièrement Bukureste, afin de priver les Russes, pour quelque temps du moins, de tout moyen de subsistance dans ce pays. Cette nouvelle, dépourvue de toute vraisemblance, paraît inventée par un certain parti, qui si souvent déjà s'était appliqué à exciter les boyars à la fuite et mettre le pays en désordre complet.

1) Din el am dat câte-va extrase în *A. Fr.*, II, 726 și urm.

2) Acest act provoca întreaga creștinătate și apela la fanatismul religios al Musulmanilor. Era adresat către aianî, șefii satelor. Rușii consideră hati-șeriful ca o declarație de război. V. Rosen, I, 56-8; Gervinus, *o. c.*, II, 456-8 (18 Decembrie). Canitz sosise la București în ziua de 4 Mart (inedit).

3) Neliniștei,

4) *Silistra-Falesi*, pașa de Silistra.

5) «Chehaia-Bet.»

DXXXV.

Kreuchely către von Canitz, despre neliniște și cererea lui Hakenau de a se repara drumul București-Câneni. 1828,
4 April.

. Les chemins qui de l'Autriche conduisent en Valachie, jamais ne peuvent être réparés sans une permission expresse de la part de la Porte. Celle-ci, malgré les représentations les plus pressantes que le bien du négoce l'exige, ne l'accorde pas, parce qu'elle s'imagine qu'en cas d'une guerre, l'armée autrichienne et son train en auront d'autant plus de difficultés à passer les monts Karpates ¹⁾. Avant peu, M. l'Agent d'Autriche s'adressa au hospodar pour faire réparer les chemins de Kinéni à Bukureste, le même que vous avez passé, Monsieur le baron, en venant ici. La raison de l'Agent était que ce chemin était devenu impraticable pour les courriers. Le prince s'y refusa. M. de Hakenau lui dit qu'il donnât seulement un ordre aux ispravniks de laisser travailler et que lui-même porterait les frais des réparations les plus nécessaires, sans compromettre le prince. Et le prince s'y refusa encore, malgré l'intimité, ostensible d'une part et secrète de l'autre, qui règne entre lui et M. l'Agent d'Autriche.

Des nouvelles venues par la poste d'Autriche de Constantinople, qui arriva le 3 au matin, paraissent avoir momentanément tranquillisé les esprits. Cette tranquillité ne dura pas. Je suis encore, et plus que jamais, tourmenté de la part des boyars, parmi lesquels plusieurs des premiers personnages du pays, qui viennent successivement pour apprendre de moi s'il y a quelque chose à craindre, soit pour leurs personnes, soit pour leurs propriétés mobiles.

DXXXVI.

Kreuchely către von Canitz, despre groaza din oraș și oprirea fugărilor. 1828,
12 April.

. La terreur ne cesse de régner ici, et le hasard, qui voulut que Mme de Hakenau, qui pourtant devait déjà partir en hiver, mais que plusieurs circonstances avaient arrêtée, partit le 10, avec ses enfants; M. Blutte, l'Agent d'Angleterre, qui partit le mercredi avant Pâques ²⁾, pour visiter son vice-consulat en Moldavie, ce que ses affaires ne lui avaient pas permis jusqu'à présent; le voyage que Mme de Minciaki se propose depuis l'automne dernier de faire, pour aller à Kimpolong respirer avec ses enfants l'air salubre des montagnes, au lieu de l'air fétide de Bukureste; tout cela augmente la peur. Pour la mettre à son comble, le lundi de Pâques ³⁾ on sema le bruit dans toute la ville que M. de Minciaki quitterait Bukureste jeudi, 10 du courant, avec toute sa suite, et tout ce qui se sentait les moyens de fuir, voulait fuir, car l'éminence (*sic*) du péril n'était plus mise en doute. Pour preuve de son existence réelle, on donnait que, l'automne dernier, le hospodar n'accord(er)ait aucune permission de quitter cette capitale, mais que, dans ce moment-ci, il l'avait accordée à Mme Bibesko-Stirbey ⁴⁾, à Mme Constantin Kantakuzéno, à Mme Bouzoyano, à toutes avec leurs

¹⁾ V, p. 423, n^o DX.

²⁾ 2 April.

³⁾ 7 April.

⁴⁾ Nevasta lui Barbu Știrbei, mai târziu Domn. Constantin Cantacuzino (n. 1798) era căsătorit cu Zoe Slătineanu (Rizo-Rangabé, 26).

familles, et que le dvornik Bibesko ¹⁾ avait fait partir les meilleurs effets ; que tous les autres sont prêts à fuir et ont mis, autant que possible, leurs propriétés en sûreté. Sur ces dires, le prince défendit le départ et n'en accorde plus la permission à qui que ce soit.

DXXXVII.

Focșani, Dionisie Kephala, staroste prusien la Focșani, către Kreuchely, despre
1828, trimiterea unui dar de cai din partea lui Sturdza la Constantinopol.
19 April.

. Je ne manque pas, par mon très-humble rapport, de vous informer qu'hier sont arrivés de Yassi cent cinquante chevaux, tant chevaux de trait que chevaux de selle, que Son Altesse le hospodar envoie de Yassi à Constantinople, en cadeau. Aujourd'hui, ils partent d'ici pour Silistrie

DXXXVIII.

1828, Kreuchely către von Canitz, despre groaza răspândită între țărani, in-
26 April. cercări de a arde Curtea și puțină unei răscoale.

. Au lieu de diminuer, la crainte augmente de jour en jour. Personne parmi les naturels du pays qui n'ait fait partir ses meilleurs effets et ne soit préparé à la fuite au premier signal. Nous savons que le hospodar même se tient prêt. Ceci n'est mis en doute par personne, et par cette raison il n'y a que ceux d'entre les rayas, auxquels les facultés économiques donnent des obstacles, qui ne se mettent pas en mouvement. Malgré les assurances de l'Agence d'Autriche qu'il n'y a rien à craindre, un nombre de sujets autrichiens est parti d'ici, d'autres ont fait partir leurs familles, d'autres encore leurs effets et sont sur le point de partir à la première alarme.

Le prince assure toujours qu'il n'y a rien à craindre, tandis qu'on sait positivement qu'il a fait ses préparatifs pour pouvoir quitter la ville et la principauté à tout moment ; il refuse des billets de route, ne veut laisser partir les boyars, ni leurs familles, et, s'il laisse partir un boyar sous quelque prétexte spécieux, il retient leurs femmes et leurs enfants ; cependant il laisse partir leurs effets et même plusieurs individus attachés à son service personnel. Tous les nombreux chariots de commerce et autres, tant rayas qu'autrichiens, ne sont occupés qu'à transporter des effets à prix énorme, ou bien sont retenus à grands frais par les boyars. Sous de tels aspects, il n'est pas étonnant que tout ce qui se sent des forces pour fuir, fuit ou voudrait fuir. . .

Même parmi les campagnards, on cherche à répandre l'alarme. De pauvres paysans qui s'acheminaient vers Bukureste avec du foin, de l'orge, du bois, etc. etc., furent rencontrés par des individus, qui leur demandèrent où ils allaient ? La réponse fut : « À

¹⁾ Bibescu tatăl (Dimitrie). Boierii se retrăsesse la Câmpulung și aiurea lângă hotare (inedit).

Bukureste.» «N'y allez pas, pour l'amour de Dieu, n'y allez pas ! À Bukureste sont les Turcs, qui tuent, qui massacrent, brûlent, enlèvent les femmes et les filles et commettent mille horreurs !» Les pauvres crédules s'épouvantent, retournent dans leurs villages et répandent ces bruits parmi les autres.

Cependant plusieurs boyars m'ont franchement déclaré que, s'il arrivait quelque chose, ils feraient partir leurs familles, et partiraient eux-mêmes, au cas d'une invasion russe, mais que, pour leur personne, ils resteraient à Bukureste, au cas de l'arrivée des Turcs ¹⁾. Il est à remarquer que le parti turc, parmi les boyars, est et fut toujours plus grand que celui des Russes et que beaucoup d'individus qui étaient attachés aux derniers (*sic*), désertent successivement. Ce que l'on craint le plus, est une insurrection locale, qui est très possible, vu le grand nombre d'anciens révolutionnaires qui se trouvent ici, et la quantité de gens sans aveu et probablement impulsés, qui se trouvent dans cette capitale. Le départ du hospodar et de la majorité des boyars, s'il avait lieu, devra faire craindre à la ville une émeute de la canaille, qui n'a rien à perdre et qui, dans un cas pareil, sait profiter de tout ; le feu est ce que nous avons le plus à redouter. On prétend qu'on voulut déjà le mettre ces jours derniers à la Cour du hospodar ; ce qu'il y a de sûr est que : un tonneau où l'on tient des *massala* (flambeaux valaques, composés de chiffons imbibés d'asphalte), placé sous un corridor de bois, qui sert de communication aux deux corps de logis, prit feu, on ne sait comment ; heureusement qu'on s'en aperçut assez à temps. Depuis plusieurs mois le gouvernement sent qu'il doit craindre ; encore ne sait-il quoi. Il cherche même à se garantir d'un pareil événement ; il réforma une partie de ses gardes, et non seulement les remplaça, mais les augmenta par d'autres, sur lesquels il peut tout aussi peu se reposer que sur les premiers, et peut-être moins encore, car on y reconnaît des individus marquants de la dernière révolution et qui ne lui seront attachés qu'en autant qu'un intérêt plus grand ne les attire ailleurs. Dans ce moment, où il lui paraît que le péril pourrait être plus éminent (*sic*) encore, il augmenta la garde de la spadarie par un nombre de pandours, pris du banat de Krayova (*vulgo* Petite-Valachie), que le spadar actuel, Alexandre Ghika, frère du prince, décora du même couvre-tête que portèrent les pandours de la révolution, attachés au rebelle Théodore Vladimiresko. Mais il y a des personnes de considération dans le pays, qui prétendent ou, du moins, osent prédire que ceux-ci et, en général, toutes les gardes du prince, dans un moment critique, pourraient bien tourner leurs armes ; sa cupidité ne lui permet pas de se les attacher. Bien pourrais-je entrer dans de plus grands détails, si je ne devais craindre, Monsieur le baron, qu'ils ne vous fatiguent, en vous absorbant un temps précieux.

DXXXIX.

Kreuchely către von Canitz, despre intrarea Rușilor în țară, fuga și întoarcerea lui Ghica și operațiile militare în principate. 1828, 1 August.

On continua de parler d'une invasion russe et d'une prochaine irruption turque : tout fuyait, on aurait désiré la possibilité de fuir. Le 7 mai, à 4 heures du matin, le consul-général de Russie partit de Bukureste, sous prétexte d'aller voir son épouse et ses enfants à Brasa ²⁾. Personne ne le crut ; chacun voulut y voir l'arrivée des Turcs. Le 8, je reçus la nouvelle indirecte que les Russes avaient passé le Pruth,

1) În copia mea stă tot : *Rușii*, ceea ce n'are sens.

2) Breaza. Cea din jud. Prahova sau cea din jud. Buzău ? Un raport inedit ne spune însă că «Braza», unde Minciaky-și trimisese familia, bolnavă, era lângă hotarele Ardealului, deci e localitatea din jud. Prahova, pl. Prahova.

sur trois points¹⁾. Un courrier était arrivé au consulat de Russie, un autre à l'Agent d'Autriche. Ce dernier expédia aussitôt un courrier pour Vienne, un autre pour Constantinople, sans avoir pourtant la complaisance de m'en prévenir. Le prince se disposa au départ pour Kronstadt en Transylvanie. L'Agent d'Autriche aussi continua les préparatifs de son départ, dont il ne faisait plus de mystère. Je fus chez le hospodar, le 9, à 10 heures du matin; à laquelle occasion il me dit: «Que ferais-je encore ici? Si les Russes entrent dans mon pays, je ne peux, je n'ose plus rester ici. Je partirai aujourd'hui, demain, après-demain; cela dépend des nouvelles que je recevrai.» Ces nouvelles étaient nulles autres que l'entrée des Russes sur le territoire valaque. Dans la ville régnait la confusion et la crainte, plus de la canaille qui se trouve ici que de l'arrivée des Turcs; et les habitants, ne pouvant se fier à la mauvaise police du prince Ghika, qui tremblait lui-même devant ses propres gardes, formèrent des patrouilles volontaires, composées des habitants étrangers et indigènes, de ce qu'il y avait de plus considéré dans la classe moyenne, et même dessous. Toutes ces mesures de précaution ne purent tranquilliser les esprits, et, déjà dans la nuit du 8 au 9, plusieurs familles indigènes avaient cherché un asile au consulat du Prusse. Comme j'eus déjà l'honneur de remarquer ci-dessus, l'Agent d'Autriche avait quitté Bukureste, avec tout le reste de sa suite, le 10, à 2 heures du matin. Le prince dans cette matinée distribua encore 14, je dis quatorze, kaftans à ses favoris ou ceux de ses nombreuses amies, en même temps qu'il nomma le métropolitain kaïmakam de la principauté durant son absence; une nouvelle apparition, car nous savons que jusqu'ici, dans des cas pareils, les hospodars nommaient toujours quelques boyars de distinction kaïmakams du pays. Une petite querelle entre un Arnaute et un marchand mit tout Bukureste en terreur. Le prince ordonna que l'Arnaute soit châtié sur les lieux, et le spadar actuel, Aléko Ghika, frère du prince, le fit si bien châtier que, quelques heures après, il rendit l'âme. Un de ses amis, pour le sauver, s'avisa de crier: «Les Turcs! Les Turcs viennent d'entrer à Bukureste.» Mille voix aussitôt répètent les mêmes paroles, et Bukureste tremble. Dans l'espace de dix minutes, ma maison, ma cour, mes écuries même, etc. étaient remplies de boyars, de prêtres, de femmes, d'enfants, de toutes les classes. Bientôt cependant on apprit que ce n'était qu'une terreur panique. A deux heures après midi, le prince et sa famille se mirent en mouvement pour quitter la ville et la principauté. Accompagné d'à peu près 150 Albanais à cheval, il quitta Bukureste, accablé des malédictions de la majorité des habitants.

La soirée se passa tranquillement. Mais, à l'entrée de la nuit, vint la nouvelle que trente Turcs avaient passé le Danube, de Silistrie à Kalarash, s'étaient emparés des chevaux de poste, des bêtes à cornes et à laine. Une autre estafette vint porter la nouvelle que 800 hommes de troupes réglées, venus de Rustshuk, avaient passé Gyurgyewa et s'étaient montrés en deçà du *raya*²⁾ de cette ville. Tout ce qui put fuir encore, fuït, et, cette nuit (du 10 au 11), des individus de toutes classes, avec femmes, enfants et effets, se réfugièrent au consulat du roi, qui, en outre, était et fut encombré de plus de deux cents coffres; même les chefs de la police cherchèrent après minuit sûreté hors de la ville, dans laquelle ils ne retournèrent que vers le jour ([le] 11). C'est alors aussi qu'on reçut la nouvelle de l'approche de l'avant-garde russe³⁾. A cette nouvelle, les esprits se calmèrent un peu. Mais, comme vers le soir les Russes n'étaient pas encore arrivés, la crainte s'accrut, la fuite augmenta. Dans l'anxiété d'une attente incertaine et une fuite indiscontinué se passa la nuit du 11 au 12, sans pourtant qu'on ait vu les terribles Turcs. Le 12, à la pointe du jour, revint le consul-général de Russie, M. de Minciaki, et avec lui la tranquillité. Le même jour, entre 2 et 3 heures, entre

1) La 7 Maiu (25 April), trupele rusești trec Prutul, prin Sculenți, Fălciu și Vadul-lui-Isac. Al șeselea corp de infanterie se îndreptă, prin Maximenți, spre București. *A. Fr.*, II, 726-7. Cf. Gervinus, II, 504 și urm. Pentru plecarea lui Ghica, v. Gentz, III, 466-8.

2) Teritoriul, «reionul» Giurgiului.

3) Supt Geismar. V. *A. Fr.*, II, 727 și n. 1 și Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 437-8.

l'avant-garde de l'armée russe, sous les ordres du général-major baron de Geismar. La mineure partie resta à Bukurest, la majorité se porte à Vakaresti, monastère et village sur le chemin de Gyurgyévo. La plus stricte discipline fut observée, les esprits se calmèrent, et, le même soir encore, les boyars qui n'étaient pas trop éloignés rentrèrent à Bukurest. Si les autorités constituées furent au-devant du général de Geismar, tout se porta à Kolentina au-devant du lieutenant-général de Roth, commandant du corps d'armée destiné pour la Valachie¹⁾, et, y compris l'artillerie, fort de 40.000 hommes. L'archevêque métropolitain lui fit une harangue et, le 16 mai, entre 2 et 3 heures, il tint son entrée, au son des cloches, se rendant directement à l'église métropolitaine, et de là à son quartier, dans la maison de M. de Romaniti, au *Podul-Mokoshoya*. Dès le 17, le général de Geismar quitte le bivouac de Vakaresti, pour se porter vers Gyurgyow et cerner cette ville. Un officier de Cosaques, avec une trentaine d'hommes, furent expédiés en poste à Krayova pour rassurer les habitants de la Petite-Valachie, qui craignaient encore, et ne craignaient pas à tort, une invasion de la part du pacha de Widin. Jusqu'à l'arrivée du comte de Pahlen, destiné pour président du Divan des deux principautés, M. de Roth aussi avait pris les rênes de l'administration civile. Je fus lui faire une visite le 17, et le hasard voulut que je reconnus en lui mon neveu, fils de ma sœur aînée. Je ne l'avais vu depuis l'année 1795 : tous les deux de passage à Heilbron²⁾, lui alors dans sa treizième année, cadet de l'artillerie, et moi dans ma vingt-cinquième, capitaine des hussards du régiment de Salm-Kyrbourg, au service d'Angleterre³⁾. Dès son arrivée, il donna ordre de s'emparer de tous les bois de construction et de les transporter à Fondéni, village au confluent de l'Argish avec la Dombovitz, et à une demi-mille du Danube. Tous les charpentiers furent mis en réquisition, et on leur adjoignit un millier de mains d'œuvre. On en fit de même avec les forgerons; une partie fut également expédiée à Fondéni, une autre partie dut travailler à Bukurest, à la *bushkarié*⁴⁾, à faire des crampons. Goudron, chanvre, tout fut mis en réquisition, le tout pour faire au plus vite un pont de bateaux, le général étant intentionné de passer le Danube, vers Turtukay. Deux choses essentielles cependant lui manquaient, et, malgré son activité, il ne put se les procurer : des cordiers pour faire des câbles, et puis des ancres. On continua néanmoins à travailler au pont et, en outre, on fit des radeaux. Le président, comte de Pahlen⁵⁾, arriva ici le 22 mai. Je fus le voir le 24. Il établit aussitôt une commission chargée de soigner tout ce qui était nécessaire pour le service de l'armée et mit le trésor public sous l'inspection du conseiller d'État Stourdza⁶⁾. En même temps, il fut stipulé que tous les fonctionnaires publics et leurs employés aient à rester à leur place, tels qu'ils furent nommés par le hospodar, à moins qu'ils ne commettent quelque prévarication ou autre faute, qui pourrait mériter leur destitution.

Dès son entrée dans la principauté, le général de Roth avait envoyé au hospodar une sauve-garde, «pour le mettre hors d'atteinte, autant de la part des Turcs, qui pourraient se trouver dans la principauté qu'aussi d'autres personnes mal-intentionnées,» et probablement pour lui éviter la peine d'aller en Autriche. Le prince répondit à M. de Roth par une lettre pleine d'actions de grâces pour toutes ces prévenances, en lui assurant que, dès son arrivée à Bukurest, il se fera un devoir de venir en personne

1) V. A. Fr., II, 722, 726.

2) Heilbronn.

3) V. și p. 95, n. 2.

4) Pușcărie. — Satul e Fundeniț-luț-Gherasi, jud. Ilfov, pl. Dâmbovița.

5) Actul de numire a contelui Teodor Petrovici Pahlen ca «președinte plenipotențiar al Divanelor Moldovei și Munteniei» (10 Februar) s'a publicat și în Hurmuzaki, *Sufl.* II¹, 326 8.

6) Alexandru de Stourdza (1791-1854; Rizo-Rangabé, 143), fiul întâiului guvernator al Basarabiei (*Mémoires de l'amiral Tchitchagoff* [bibl. russ., nouv. série, vol. VII], Leipzig, Franck, 1862, 110 11), și autorul mai multor opere în franceză. Archimandritul Filaret Scriban a tradus în 1843 *Epistoliile* «sau Scrisorile despre datoritiile sfințitei dregitorii preușesti» (2 vol. în 8°, Iași, 1843), *Învățătură religioasă*, în 1844 (Iași, în 8°), *Duplul paralel*, în 1851 (Iași, în 8°), iar Eufrosin Poteca, *Enchiridiul* (din grecește; București, 1832, în 8°, «din oserdia Dumnealui Alexandru Filipescu», eșorul școalelor Valahiei). — Era și cancelar pentru Externe (inedit). Cf. A. Stourdza, *Ouvrages posthumes* (Paris 1859), 13-4, 122-4.

lui faire ses remerciements. Après un court séjour à Kimpolung, le prince rétrograda jusqu'à Ploësti, où il s'arrêta, par maladie, disait-on, mais d'autres veulent qu'il se portait bien. Enfin il revint, sûrement plus vite à Bukurest qu'il n'avait cru lui-même. Il mit pied à terre à sa terre, Kolentina. Le surlendemain, il fit sa visite au général Roth et au comte de Pahlen. Le premier le reçut très froidement, [le] second un peu mieux et lui rendit sa visite, le même jour encore, vers le soir; M. de Roth, au contraire, y fut quelques jours plus tard et, ne l'ayant pas trouvé, il lui laissa un billet de visite. Depuis, le prince est rentré à Bukurest, demeure dans la maison qu'il habitait avant de devenir hospodar (sa nouvelle maison n'étant pas finie encore) et mène une vie très retirée ¹⁾.

La peste est prétendue derechef exister; les médecins grecs la prétendent, deux médecins allemands, les docteurs Grunau et Meshiths ²⁾, prétendent le contraire. C'est la même tragi-comédie qu'on nous jouait durant tout le vilain règne de Grégoire Ghika. Les médecins russes du corps d'armée du général Roth, et particulièrement le docteur Ammon, qui séjourna à Odessa durant tout le temps de la peste qui dévastait cette ville, il y a quelques années, prétendent de même que ce n'était pas la peste; cependant on commença à prendre des précautions. Vers la mi-juillet, arriva le docteur Camoin, Français et médecin du comte de Pahlen, et la peste fut déclarée existante. J'aurai l'honneur de soumettre en copie les rapports que je crus devoir faire à cet égard à Berlin ³⁾. . . .

Le général Roth quitta Bukurest le 17 juin et se rendit à Fondéni, au confluent d'Argish avec la Dimbowitza. Son intention était de passer le Danube le 22, d'Oltenitza à Turtukay, sur des radeaux, à la barbe de la flottille ottomane, composée de onze barques canonnières, dont la plus faible portait trois, la plus forte huit pièces de différent calibre. Le 20 au soir, il reçut l'ordre de se rendre à Orash ⁴⁾, au-delà de [l']Yalomitza, et d'y attendre l'ordre de le passer à Hirsowa, ce qui fut effectué le 8 juillet. Après quatre jours de séjour à Hirsowa, Roth se porta vers Silistrie, pour investir cette place. La garnison turque, que quelques-uns, y compris différents corps qui se jetèrent dans cette place, font monter à plus de 20.000 hommes, fit une vigoureuse sortie, qui fut vigoureusement repoussée, mais où, l'on prétend, les vainqueurs aussi souffrirent une perte assez considérable. Depuis, j'appris que le général Roth s'est emparé des hauteurs qui, au Sud, dominant Silistrie. Si cela est vrai, il est à croire qu'il se rendra bientôt maître de cette place.

Par la première poste, j'aurai l'honneur de soumettre tout ce qui est relatif à la Molavie ⁵⁾

1) Ghica se oprișe la Cămpina și ceruse lui Pahlen pașapoarte pentru Franța, care-i fură probabil refuzate (inedit). Se întoarse în mijlocul indiferenței generale: «personne ne paraît faire attention à lui» (*Ibid.*). Al doilea fiu al său, beizadea Iorgu, muri de ciună, în vârstă de 23 de ani, în Iulie (*Ibid.*). Fostul Domn își mântue viața obscur, la 16 Novembre 1834 (Rizo-Rangabé, 47, 50; inedit). Se căsătorise a doua oară cu principesa Eufrosina (*Ibid.*, și Colson, 206).

2) V. p. 427, n° DXIV.

3) Unele din rapoartele lui Kreuchely către ministeriu, direct (obiectul noii în corespondența sa) formează numerele următoare.

4) Piuș-Pietreș (olaltă Orașul-de-Flocș), jud. Ialomița, pl. Baltă.

5) Aici o lungă lacună se întâmplă în corespondența lui Kreuchely, din cauze care nu se pot lumina. Lacuna e cu atât mai mai regretabilă, cu cât Kreuchely povestea în rapoartele ce lipsesc suferințele țărilor noastre sub ocupație. După un izvor inedit, Rușii venise absolut desorganizați, fără provizii, fără bani, fără medicamente. Trupele erau demoralizate, strigau contra celor ce încunjurau pe împăratul și contra «fului de asasin, Pahlen, un curțisan imbecil și decrepit.» «Constantin era împăratul legitim!» Administrația superioară era «cel puțin incapabilă», cea inferioară «de o depravație extremă.» Se furnisase de 10 ori cât era de nevoie, și soldații în opinii duceau caii bolnavi de căpăstru. Nu se plătea nimic, nici doctorii, cărora li se dădeau bonuri asupra Munteniei. Reclamațiile întreceau ori-ce închipuire: 40.000 de boi dintr-o dată, câte 850 de tămplari și 4.000 de salahori. Boierii erau insultați cu ori-ce prilej. Din Sava se goniră elevi și profesori pentru a face din colegiu un spital. Pribegii erau îndatorii să-și repare casele. Morarii, cărora li se luase materialul pentru podul peste Dunăre, sunt bătuți fiindcă nu macină. O poliție infamă de Armeni, Georgieni, Peroși, Greci, Italieni teroriza lumea. Până și cântecul pe stradă fusese interzis, ca o demonstrație V. și J. Rădulescu.] *Le protectorat du Czar* (Paris, Comon, 1850), 17; S.-Marc Girardin, *Souvenirs*, I (Paris 1852), 255-6.

DXL.

Kreuchely către Afacerile-Străine, despre agenții austriaci în Muntenia, 1829,
24 Iulie.

. **O**esterreich unterhält hier mehrere gut bezahlte geheime Agenten, um alle Vorfälle einzuberichten; ich glaube sogar einige persönlich zu können. Es scheint aber als seyen ihre Berichte nicht vollkommen befriedigend gewesen, da ich so eben in Erfahrung brachte, dass noch einer aufgestellt wurde, dem man in Fixo monatlich 80 fl. conventioneller Münze zusicherte, ihm nicht allein das Briefposte zahlt, sondern ihn ermächtigte jede Auslage, die er machen dürfte um seinen Entzweck zu erreichen, in Rechnung zu bringen, so wie man Kisten mit Extra-Weinen und Esswaaren zu seiner Disposition stellte, um sich Freunde zu machen . . .

Die Punkte über welche man von ihm Berichte fordert, sind folgende: Welches ist die Stärke der Corps, welche die verschiedenen Festungen einschliessen? Ihre Nahmen. Die Nahmen ihrer Befehlsheber. Welches ist die Stärcke der in Felde operierenden Armee? Welche verschiedene Corps bilden sie? Der Nahme(n) ihrer Befehlshaber. Auf welche Art und von wo, wird die Armee approvisionirt? Ist sie es gehörig? Wo sind die Hauptmagazine? Welches ist die Stimmung des Adels, welches ist die des Volckes? Als Nachschrift kommt die Bemerkung, dass das Augenmerk vorzüglich auf Kalarasch . . . , als Haupt-Communicationspunkt, gerichtet werden solle. — In einem zweyten Briefe, der 3—4 Tage später geschrieben wurde, trägt man aufrichtig scheinende Gegenstände mittels Estafette einzuberichten, sich jedoch vorsichtig nur einer vertrauten Person zu bedienen, die sich selbst die Pferde besorgen soll. Letzteres wird wahrscheinlich nicht geschehen können, da, seit dem Einrücken der russischen Truppen, die Post lediglich zum kaiserlichen Dienste und zu den Expeditionen der fremden Consuln vorbehalten ist.

.

DXLI.

Kreuchely către Afacerile-Străine, despre rămânerea sa în București și
certele agenților Franciei și Angliei cu comandanții și administratorii ruși. 1829,
24 Iulie.

Neprimind ordine, ca Agenții austriaci, de a părăsi țara, a făcut vizită generalului-locotenent von Roth¹⁾ și altora. Tot așa, dar mai târziu, consulul Angliei²⁾ și Hugot. Aceștia, criticând pe Pahlen³⁾, în fața lui Jeltuhin⁴⁾, sunt tratați foarte răce de acesta. Hugot se ceartă cu presidentul pentru niște cai de poștă, Blutte pentru doi Ionienți, amestecați în falsificare de bani: provincia e turcească, pretinde el, și acușării trebuie restituiți tribunalelor locale. Jeltuhin cedează; sunt puși la pușcărie. Altă ceartă, pentru sacagiul consulatului⁵⁾ (Rușii întrebuintău aparii la îngrijirea spitalelor și la stingerea focurilor). Luat în ris, în răspunsul la notele sale, de vice-president, consilierul de Stat

1) V. p. 447.

2) Blutte.

3) Presidentul Divanului muntean.

4) General rus, vestit prin purtarea sa obraznică și neomenoasă în principate. Era, de la 25 Ianuar 1829 (efectiv, de la 15 Februar), succesorul, ca president, al lui Pahlen. V. Drăghici, II, 176-80; Colson, o. c., 451. Demisionează, și demisia l se primește la 14 Septembrie (Zablocki-Deseatovski, *Contele Pavel Dimitrievid Chislev*, I (rusește; Petersburg, 1822), 317-8. Moare încă în București, la 23 Octombrie (inedit.).

5) Cf., pentru acești sacagi ai consulatelor, mai sus, pp. 92-4, 107.

de Boschniak, Blutte declară că, în lipsa Domnului, el nu recunoaște de cât Divanul. Acopere steagul engles cu scânduri, dar continuă funcțiile. Cere ministrului de la Viena să-i permită a părăsi București până la acordarea de satisfacție.

DXLII.

1829, Kreuchely către Afacerile-Străine, despre încheierea păcii de la Adrianopol și primirea evenimentului în București.
21 Septem-
bre.

. Den 19ten, gegen Abend, kam ein Courier von Adrianopel, der die Nachricht brachte, dass, den 2/14ten laufenden Monats, der Friede zwischen Russland und der Pforte abgeschlossen worden ist. Die Bedingungen sind noch nicht bekannt; sollen aber für Russland sehr vortheilhaft sein ¹⁾.

Den 20ten, wurde ein Te-Deum in der Metropolitankirche abgesungen. 101 Kanonenschüsse verkündeten den Frieden. Als, nach der Ceremonie, ich mich zu dem bevollmächtigten Praesidenten begab, wo der Erzbischoff ²⁾, die Bischöffe und alle Bojaren erster Klasse versammelt waren, kam er mir mit den Worten entgegen: «Les félicitations doivent être réciproques; sans les vigoureuses représentations du baron Müffling ³⁾, on se battrait encore: c'est donc à Sa Majesté le roi de Prusse que nous devons la paix.» Abends war die Stadt beleuchtet

DXLIII.

1829, Kreuchely către Afacerile Străine, despre cutremurul din București.
10 Decem-
bre.

. Den 26ten November, um 2 Uhr in der Frühe, weckte mich ein ziemlich starker Erdstoss. Um 4 Uhr weniger 10 Minuten, erfolgte ein heftiges Erdbeben. Jedes Haus der Stadt wurde mehr oder weniger beschädigt . . . Man hatte ausgesprengt und als Gewissheit behauptet, es hätte sich in dem District Sakojeni ein Kratter eröffnet . . . Selbst in Bukurest sich die Erde spaltete, auch der Fluss Dimbovitza, der durch die Stadt läuft, in ziemlicher Masse, einen schwärzlichten Sand auf einige Klafter weitaus ausgeworfen hat. Doch die, auf Befehl der Regierung, veranstaltete Untersuchung fand keine Spur von einem Kratter . . . Noch immer werden von Zeit zu Zeit leichte Erdstösse verspürt, und der ununterbrochene ausserordentlich hohe Barometerstand unterhält die Furcht der Inwohner ⁴⁾

¹⁾ V. tractatul în Sturdza, o. c., 12, 318-31.

²⁾ Mitropolitul Veniamin.

³⁾ Generalul-locotenent von Müffling, Trimisul special al regelui la Constantinopol pentru încheierea păcii (Iunie-Septembrie). V. Rosen, I, 103 și urm.; Gervinus, II, 619 și urm.

⁴⁾ Cutremurul e descris și de Vaillant, un martur ocular, în *La Romanie*, II (Paris 1844), 347-50.

DXLIV.

Kreuchely către Camille de Royer, uoul ambasador prusian la Constantinopol, despre stabilirea de carantine și zidirea Giurgiului și Brăilei. 1830, 9 Iulie.

. Le traité d'Adrianople ayant stipulé l'établissement des quarantaines nécessaires contre la peste, le long du Danube ¹⁾, ainsi que l'érection d'une gendarmerie pour les faire respecter et, en même temps, former une garde de police pour le maintien de l'ordre intérieur et remplacer, relativement aux brigands, la *potéra* de la spadarie, dès alors on parlait de cette gendarmerie et de son établissement, mais ce n'est que depuis peu que l'on s'en est sérieusement occupé. C'est la ville de Krayova qu'on choisit pour dépôt de cette milice, qui, préliminairement, se montera à 4.500 et tant d'hommes, y compris les officiers et le spadar, leur chef. Elle sera divisée en trois régiments d'infanterie et six escadrons de cavalerie. Tout aussi lentement on y allait relativement aux quarantaines, quand tout à coup le général-major prince Urasow ²⁾ arriva de Yassi et paraît presser au plus vite l'érection des bâtiments nécessaires. Il s'entend que ces bâtiments ne seront pas solides, vu qu'il serait impossible de trouver au moment les matériaux nécessaires pour dix-huit quarantaines, qui devront s'ériger le long du Danube, depuis Ibraïla jusqu'à Orsowa. La Moldavie n'aura qu'une seule quarantaine sur le Danube, à Galatz.

Les forteresses d'Ibraïla et de Gyurgiëwo étant rasées, on va s'occuper incessamment à tracer sur le terrain et bâtir à leurs places des villes régulières, dont les plans sont faits depuis quelques mois. Le lieutenant-général de Kisseleff, président-plénipotentiaire, est attendu aujourd'hui ³⁾.

DXLV.

Margotti către Kreuchely, despre invazia cholerei în Basarabia.

1830,
16 Decem-
bre.

. C'est dans l'extrême détresse que je prends la plume pour vous adresser mes prières, en vous demandant, Monsieur le baron, la permission de m'absenter de la Moldavie et de m'honorer de vos instructions sur la manière de laisser les affaires de ce vice-consulat, durant mon absence.

Par avis officiel à ce vice-président ⁴⁾, la maladie choléra-morbus est déjà à Bender et soupçonnée à Kichenoff; il n'y a que la désertion qui puisse mettre en sûreté les habitants limitrophes; ce n'est plus la contagion pestilentielle qui en veut à nos jours; c'est l'air que nous respirons, qui menace de devenir infect et meurtrier; pour cela il n'y a rien de précaution. Dans la peste de l'année passée, j'ai donné assez de preuves de dévouement pour le service, non seulement pour être resté à ma place, mais visitant tous les lazarets pestiférés et contribuant au soulagement des sujets qui souffraient; aujourd'hui c'est autre chose; l'atmosphère est empoisonnée; telle qu'une faux bien affilée, [elle] moissonne les humains sans distinction, et on ne peut y apporter aucun remède, que de s'enfuir avant d'en être surpris ⁵⁾.

1) Aceste carantine permanente au scîpat, zice Colson (*o. c.*, p. 6), Apusul de invazia ciumei.

2) Urasov.

3) Asupra căruia v. cartea citată la p. 449 n. 4. Pentru intrarea sa d'intîi în Muntenia (26 Nov.), v. Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 338-9, iar, pentru absența sa, *ibid.*, 343-4.

4) Generalul-maior Teodor Iacovlevici Mircovici (Drîghici, II, 180; Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 611).

5) Cf. Zabłocki Desentovski, *o. c.*, IV, 50-60; Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 375-6 și Drîghici, II, 183-4.

En faisant une infinité de plans par heure, l'expérience nous indique qu'il faut prendre le chemin du Midi et peut-être de passer le Danube; si cette désastreuse nouvelle persistera dans sa véracité, je serai obligé de prendre (peut-être avant l'arrivée de vos ordres) le chemin de Bucarest ou de Crayova.

Les quarantaines qu'on a établies en Moldavie, pour empêcher le passage du Pruth aux Bessarabes, ne pourront retenir l'air infecté de venir, mortel.

DXLVI.

1831, Kreuchely către Brassier de S.-Simon, însărcinat-de-afaceri al Prusiei pe
4 Februar. lângă Poartă ¹⁾, despre sosirea în București a ambasadorului Rusiei la Constantinopol.

. . . . M. le baron de Bontélieff ²⁾, ministre-plénipotentiaire de Russie près de la Porte ottomane, après un court séjour à Yassi, quitta cette ville, le 27 janvier, pour se rendre à Bukarest, où on l'attendait déjà le 30 au soir. Cependant ce ne fut que le 31, à huit heures du soir, qu'il entra dans cette capitale. Malgré le froid rigoureux, les autorités valaques, qui, déjà le 30, avaient été au-devant de Son Excellence, l'attendaient avec leur suite, le 31, depuis le matin jusqu'à la nuit. Le 1-er, j'eus l'honneur de lui faire ma cour. Le même soir, il fut au théâtre. Les boyars furent reçus le 2 et, le soir, Son Excellence honora le bal noble de sa présence. L'Hôtel de M. Vellera, Grand-Trésorier actuel ³⁾, où Son Excellence loge, et toutes les rues jusqu'au lieu de réunion, furent illuminées. Jeudi, 3, il y eut un grand dîner chez Son Excellence le président-plénipotentiaire.

Il paraît que la publication de la nouvelle constitution de la principauté ⁴⁾ aura lieu durant la présence de M. l'Envoyé, qui séjournera probablement encore une dizaine de jours ici. Demain, 5, le consul-général de Russie ⁵⁾ lui donnera un bal.

DXLVII.

1831, Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre un complot în contra re-
4 Februar. gulamentului organic.

. . . . P ar son rapport n° 4, du 27 janvier ⁶⁾, le vice-consul du roi à Yassi me marque qu'en suite de rigoureuses perquisitions, on y a arrêté plusieurs boyars de la seconde classe et que les patrouilles sont doublées. Quoique, jusqu'à présent, peu encore transpire de la nouvelle constitution qu'on veut donner aux deux principautés, cependant on croit savoir qu'à l'exception de quelques grandes familles, toutes les au-

¹⁾ Royer murise în *Iulie încă*. V. *A. Fr.*, II, 729 n. 3.

²⁾ Buteniev, un om de 30—35 de ani.

³⁾ Alecu Vilară, exilatul din 1823.

⁴⁾ Regulamentul organic.

⁵⁾ Minciaki.

⁶⁾ Lipsește.

tres y devront perdre considérablement, particulièrement par la révocation de leur plus beau et plus cher privilège, concernant les *sokotelniks* et les *postushniks*. On prétend qu'on dispersa dans toute la ville et dans les maisons des grands boyars des lettres (*clases*, dit le vice-consul), qui disaient: «À bas le règlement! Mort! mort! mort!»

On croit que cette fermentation engage le président plénipotentiaire à se rendre à Yassi, dès après le départ du ministre près de la Porte 1).

DXLVIII.

Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre plecarea ambadorului Rusiei la Constantinopol. 1831,
4 Mart.

. Der Herr Gesandte von Butenief 2) reiste den 26ten Februar von hier über Ruchtzuk nach Constantinopel ab . . .

DXLIX.

Margotti către Kreuchely, despre nemulțămirea țăranilor din Moldova cu supunerea la recrutare și zvonul despre evacuare. 1831,
4 Mart.

. Les paysans des districts Roman, Bakow, Niamtzou, Hertza et les environs des mêmes se sont soulevés contre les boyars, qui leur demandaient des recrues pour les milices moldaves. Les paysans, après avoir requis si c'était par ordre souverain qu'eux devaient contribuer un homme sur quatre-vingt, ont obtenu réponse de l'autorité russe, que ce n'était point devoir, mais seulement pour le bien du pays qu'on mettait sur pied ces milices; cela a fait naître dans les paysans la réminiscence des volontaires de l'an 1821, et [ils] ont déclaré ne point vouloir donner main aux plans des boyars. Le révérend Père pro-préfet de la Mission catholique a été envoyé au-delà du Séreth, pour calmer les paysans catholiques, qui sont en nombre de plus de 40.000. MM. les boyars Conaki 3), Catardji 4), le vieux Théodore Balche et autres ont été de même envoyés dans les districts, pour pérorer ces peuples, qui désirent le retour de l'ancien gouvernement; on ne sait pas encore quel résultat les dits envoyés puissent avoir obtenu.

C'est donc pour faire du bien aux Moldaves, ennemis de tous les étrangers, que le terrible colonel M. de Makaroff a fait tant de démarches que la ville de Iassi tremble à son seul nom.

Les tailleurs étrangers enfermés, battus et contribués, les cordonniers pas moins maltraités; ensuite les sujets généralement chargés d'un impôt en argent exprimé pour payer les ouvriers, destinés à la confection de l'habillement pour les mêmes milices; ce qui finira par faire de ces mêmes milices (les ordinaires), habillées et armées, des voleurs de grand chemin, car ils ne font que désertre! Beau plan! digne d'éloges et de félicitations, d'avoir opprimé les étrangers pour une si grande œuvre!

Il paraît, en suite des démarches préliminaires, que les Russes se disposent à quitter la Moldavie; ce serait très mauvais, si cela eût lieu avant l'établissement d'un prince.

1) Buteniev, V. n^o precedent.

2) Cf. n^o DXLVI, p. 452.

3) Costachi.

4) Probabil logofătul Constantin (Drăghicî, II, 175). V. însă și p. 405, n^o cccxcx și p. 414.

DL.

1831, Margotti către Kreuchely, despre răscoala țăranilor moldoveni, nemul-
11 April. țămii cu recrutarea.

. Les paysans insurgés augmentent; les boyars envoyés pour les tran-
quilliser ont dû s'échapper sous d'autres habits, pour ne pas rester la victime du fa-
natisme; ils menacent d'incendier la ville, si on ne cesse de recruter; à Galatz, 200
Cosaques ont été mis en fuite, et l'ispravnik ou *porkulabe* y a perdu ses pantoufles.

DLI.

1831, Margotti către Kreuchely, despre răscoala din Moldova.
21 April.

. Les paysans mutinés prennent consistance; si quelqu'un parmi eux, dont la prévoyance lui annonce la famine, ne labourant pas la terre (et), met la charrue pour sillonner le terrain, les autres paysans l'assomment; aucun raisonnement n'est entendu d'eux; personne, de quelle qualité que ce soit, n'est pas admis à parlementer; ils sont dans l'état le plus actif de défense, et voici leurs mesures. Au bout de chaque village, il y a une sentinelle, qui défend l'entrée à tout ce qui n'est pas paysan. Si l'on se servait de la force pour passer, un signal fait sonner le tocsin, et tous prennent les armes, c'est-à-dire haches, faux, fourches, etc. Ceux qui ont tenté jusqu'ici d'insinuer la tranquillité et faire des promesses, ont reçu en réponse d'impitoyables coups de bâton. Les villages sont liés entre eux et ont établi des signaux. Comme chaque paysan doit porter l'arme qui lui convient le mieux, [il] doit avoir aussi une botte de foin sous l'ais-selle gauche, pour donner le feu au village qu'il se verrait forcé d'abandonner, si la force les menaçait de le soumettre; alors sur la colline sera élevé un drapeau rouge, pour lequel on a déjà préparé le mât; si cela arrivait pendant la nuit, le feu du tas de foin placé à côté du même mât, sert au même signal; l'indignation contre les bo-yars et contre le règlement (*die neue Verfassung*) est portée à l'excès. Jusqu'au 19, on ne connaissait pas que ces troubles aient coûté la vie à personne (*hier behauptet man das Gegentheil*), et c'est dans ce même jour qu'on a appris que l'ispravnik de Hérleou ait été assommé à force de coups. Le même ispravnik se nomme Golgolnitchan 1), et les médecins le traitent à Bototschan, étant dangereusement malade des contusions re-çues. L'aide-de-camp du général-major et vice-président de Mircowitsh, M. Bachkewitsch, prié par le boyar maître du village Déléni 2), deux postes au Nord d'Iassi, pour pérorer les paysans, a été dépouillé de ses habits et revêtu de haillons remplis de vermine, lui faisant allusion de ce qu'eux ont souffert à Ibraïa, où on les avait envoyés dans le temps. Il est redevable de sa vie aux popes du village, qui ont retenu les paysans de commettre cet excès. Cette capitale est menacée d'être incendiée, si l'on ne désiste pas

1) Cogălniceanu, V., pentru genealogia Cogălnicilor, Xenopol, în *Arch. soc. şt. şi lit. din Iaşi*, VI, 356; Tanoviceanu, *ibid.*, V, 151 şi urm.

2) Jud. Botoşani, pl. Coşula. Aparţinea familiei Cantacuzino-Deleanu.

de recruter. Le 19 (et), des déserteurs, pris au nombre de quinze, ont été battus à coups de verges, jusqu'à 300 par personne, à ce qu'on dit. Cette démarche prouve à mon avis l'impolitique de ceux qui dirigent les milices; on pourra payer cher ces coups donnés dans un temps si critique, les paysans étant d'autant plus audacieux, n'ayant pas pu recevoir la preuve, qu'ils ont demandée, comme que c'est par ordre de l'empereur que ces milices sont établies, leur calcul étant qu'en Bessarabie, qui est terrain russe, il n'y a pas encore été levé des recrues d'aucune espèce 1).

DLII.

Margotti către Brassier de S.-Simon, despre nemulțămirea cu regulamentul organic și răscoala țăranilor. 1831.
26 April.

. . . . L'état actuel d'insurrection, dans lequel se trouve cette principauté, ne peut rester sans être porté à votre connaissance. Je me suis abstenu jusqu'ici de vous en soumettre mes rapports, ne voulant pas, Monsieur, vous importuner sur des affaires qui semblaient être de peu de conséquence; mais aujourd'hui, la Moldavie devant attirer l'attention des Puissances européennes, je croirais manquer à mon devoir si je gardais plus longtemps le silence.

Dès le mois de janvier dernier, on entendait des murmures sur le règlement qui doit servir de constitution pour les principautés. Quatre boyars moldaves et autant de valaques, sous la présidence du consul-général M. de Minciaky à Bukarest, doivent, en guise de législateurs, avoir formé ce règlement 2); c'est vers la fin du dit mois de janvier que l'on trouva dispersés dans les rues de Yassy des écrits qui réprouvaient ce règlement, disant vouloir plutôt la mort, que de s'y soumettre. Le gouvernement fit arrêter plusieurs individus, boyars de la seconde classe, puisqu'on ne soupçonne pas que la classe première y puisse prendre part, étant ce règlement en leur faveur, surtout pour cinq familles, qui, dit-on, peuvent seules avoir le privilège d'en voir extraire de leur sein le prince-régnant. Après cette arrestation, qui fut emmenée (*sic*) à Bucarest, on crut qu'il n'existait plus de séditeux, quand, sur la fin du mois de mars, les habitants de six districts de la Haute-Moldavie refusèrent de donner les recrues pour la formation des milices moldaves. Des grands boyars, des prêtres catholiques, des popes, etc. furent envoyés pour rétablir la tranquillité; les boyars durent s'enfuir et les prêtres furent invités de rester dans leurs églises pour prêcher l'évangile et ne pas se mêler des affaires civiles, et ces missions restèrent infructueuses. Ce peuple mutiné prend tous les jours des mesures plus solides et paraît avoir de grands protecteurs et quelque homme de tête, qui le dirige en secret; tout ce qui se passe dans la capitale, ne leur est pas caché.

Le gouvernement s'avisa, entre autres moyens, dans le but de dérouter cette sédition, de s'emparer de quelque individu qui leur semblait avoir plus d'esprit parmi les séditeux, et par la ruse on parvint à en attirer deux ou trois dans un lieu où ils furent arrêtés et conduits à Yassy. Cet événement donne l'idée du plan des insurgés, lesquels, ne faisant point de réclamation pour les individus arrêtés, on[t] exigé 3) les gens qui ont exécuté cette arrestation, «pour donner un exemple», disent eux (*sic* ?), «aux autres, que dorénavant [ils] ne se permettent plus de semblables démarches»; *sine qua*, on met-

1) Parentesele în nemțește sunt adăuse de Kreuchely la raportul lui Margotti. — Cf. Drăghicf, II, 184 — 5.

2) V. Xenopol, VI, 97 — 8.

3) În copia mea: *on exige*.

tra en flamme[s] la ville de Roman, chef-lieu du district du même nom. Ils disent ne vouloir point tuer personne, mais ils assonnent ceux parmi les boyars qui se mêlent de leurs affaires. L'ispravnik (gouverneur d'un district) d'Herleau en a déjà fait l'expérience: il gît dans la ville de Bottoschan, pour avoir été battu impitoyablement. Ils en veulent aux quatre boyars qui ont signé le règlement à Boucares, ainsi qu'au métropolitain, qui l'a signé le premier à Yassi, et déclarent ne vouloir être point dominés des boyars; ils ne veulent point labourer et menacent ceux qui oseraient semer, ayant fait leur calcul que les boyars dans leurs terres ont assez de maïs produit par la sueur de leur front, pour les nourrir, sans soigner (*sic*) à la récolte de l'année courante.

Il n'y aura point de calme parmi les mutins jusqu'à ce qu'on [n']ait publié à qui, entre les Russes et les Turcs, restera cette principauté, vu qu'ils ne veulent, disent-ils, connaître qu'un souverain, et non les boyars, ajoutant que les Turcs ne demandent pas de recrues et la Bessarabie, qui est devenue russe depuis plusieurs années, n'en a pas encore donné.

Le fanatisme augmente tous les jours; les Égyptiens nomades, qui travaillent en fer, leur ont déjà fait 8.000 piques; on s'est emparé des fusils, poudre et plomb, partout où on en a trouvé; ceux qui ne peuvent pas avoir des armes à feu, sont armés de piques, de faux, de haches, de fourches, de bâtons. Chaque village a placé aux extrémités une garde, qui donne l'avis à l'approche de chaque personne suspecte, et aussitôt le tocsin réunit les habitants, armés et portant une botte de foin, pour donner le feu au village, s'ils se voient obligés de l'abandonner accablés par la force, et alors un drapeau rouge est levé sur la colline, qui correspond à d'autres; en guise de télégraphe, [il] donne le signal aux villages voisins; à la même place, un tas de foin, allumé pendant la nuit, sert au même signal.

Le 19 avril, à 10 heures du soir, de nouveaux écrits ont été trouvés dans les rues de cette capitale; on y désapprouvait la conduite du métropolitain, qui avait signé le règlement, disant que beaucoup de sang sera versé avant qu'on parvienne (*sic*) à le mettre en exécution.

L'épouvante a mis cette capitale dans la consternation; chacun prend des précautions; les églises, lieu de sûreté contre le feu, par leur construction, servent de dépôts dans les cas menaçants, et on y voit tous les jours transporter les effets.

Des militaires russes arrivent du côté de [la] Valachie, et déjà 1.200 ont été partagés dans trois districts, pour soumettre les insurgés; les villages soulevés comptent 60.000 habitants. Le temps nous en apprendra la suite.

La force est employée ailleurs pour détruire la constitution; ici la force veut l'établir 1).

DLIII.

1831, Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre nemulțămirea cu regu-
11 Novem- lamentul organic și purtarea provocatoare a țăranilor munteni.
bre.

. . . Die Unzufriedenheit mit der neuen Verfassung steigt von einem Augenblick zum andern. Selbst die Legislatoren zeigen keine Vorliebe für ihr Werck, suchen aber die

1) Din nenorocire, nu cunoaștem prin rapoarte sfârșitul răscoalei, de oare-ce restul corespondenței lui Margotti pentru 1831 lipsește. Cf. însă Drăghici, *l. c.*; Papadopol-Calimah, în *An. Ac. Rom.*, ser. a 2-a, IX, 94-5; Kuch, *o. c.*, 53 și urm.

Schuld höhern Wille beyzulegen. Die Bauern auf dem Lande fangen an die ihnen verlihenen Vorrechte zu missbrauchen. So hinterbrachte man mir zwey auffallende Anecdoten. Ein kleiner Boyar brachte eine Klage bey einem Dorfgerichte vor. Der Richter und seine Beysassen erklärten ihm: «er sollte vorher Kleider anziehen wie die ihrigen, eine Mütze aufsetzen, wie die ihrigen, und dann würden sie ihn anhören.»

Ein Weingarten war seit langen Jahren gekauft und ungestört benutzt. Als die Weinlese herannahete, kam ein Bauer, vertrieb die Leuthe des Eigenthümers und erklärte, der Weingarten gehör ihm und, wenn der bisherige Besitzer sich sehen liesse, würde er ihn todtschiessen. Der Letztere sandte einen seiner Leuthe. Der Bauer war richtig im Weingarten, mit einer Flinte bewaffnet und drohte ihn niederzuschliessen, wenn er sich nicht gleich entferne. Der Eigenthümer begab sich zum Ispravnicat. Der Ispravnik gab ihm einen bewaffneten und uniformierten Militzen mit. Der Bauer, in voller Weinlese begriffen, wiederholte seine Drohung, und sie entfernten sich. Der Ispravnik liess ihn bey der Nacht aus dem Bette heben und in das Gefängniß werfen; nach drey Tagen, musste er ihn entlassen, da bis dahin die neue Verfassung seine Macht beschränkt.

Den 19ten November a. St., soll eine Stände-Versammlung (*adunare obsteșă*) statthaben um über die Annembarkeit (?) einiger Artikeln der neuen Verfassung zu deliberieren

DLIV.

Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre pretențiile țeranilor.

1831,
9 Decem-
bre.

. . . . Die Bauern werden täglich anmassender, und, sollte man einsehen dass in Rücksicht ihrer man zu weit gegangen sey, so wäre an einem Widerstand bey- nahe nicht zu zweifeln

DLV.

Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre nemulțămirile provocate de regulamentul organic.

1832,
18 Februar.

. . . . Die neue Constitution, welche im ersten Augenblick das Entzücken des wallachischen Volkes erregte, ist bereits im offenen Widerstand übergegangen, und vorzüglich in der Stadt Ploesti gab es unruhige Auftritte, in Folge deren zuerst ein Geistlicher und zwey Kaufleuthe verhaftet und nach Bukarest gebracht wurden; den 13ten dieses, wieder gegen fünfzig Individuen eingebracht. Die Ursache dieser Wiedersetzung war das Gesetz, in Folge dessen in allen Städten die Hauss- und Hofgründe vermessen und besteuert werden sollen. In Bukarest spricht man schon längst von der Ausführung dieses Gesetzes, doch wurde noch kein Anfang gemacht, und ich erfuhr unter der Hand, dass die Inwohner bey allen Consulaten Protestationen einlagen, und an die Pforte appellieren wollen. Trotz aller Mühe, die sich der bevollmächtigte Praesident ¹⁾ giebt, Ordnung in die Verwaltung zu bringen, will es ihm doch nicht ganz gelingen, und, sollten einmahl die Russen weggehen, so wird bestimmt aus der neuen Verfassung mehr Verwirrung als Gutes hervorgehen

1) Chiselev. V. p. 351, n. 3. Cf. Papadopol-Calimah, in *Mem. Ac. Rom.*, sect. ist., ser. a II^a, IX, 76.

DLVI.

1832, Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre nemulțămirea cu regula-
30 Mart. mental organic și focuri în București.

. . . U nzufridenheit herrscht immer noch wegen der neuen Reform in der Verfassung des Landes, und besonders in dem juritischen (*sic*) Fache; auch selbst die begünstigten Bauern haben wenig Vergnügen an dem neuen System. Mit der Grundbemessung in Bukurest, ist noch kein Anfang gemacht. Seit einiger Zeit haben wir öfters Feuer, auch auf mehreren Oertern zugleich; zum Glück noch keines von Bedeutung

DLVII.

1832, Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre desertări în noua ar-
27 April. mată munteană.

. . . E s wird behauptet, dass das wallachische Militaire starck desertiere und über die Donau gehe

DLVIII.

1832, Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre o călătorie a lui Chiselev,
6 Iulie. «presidentul» din principate și serbări date în onoarea lui.

. . . D er bevollmächtigte Präsident, General-Lieutenant von Kisseleff, wird erst den 27ten oder 28ten Juny a. St. von seiner in die Gebürge unternommene[n] Reise zurückkehren. Morgen, 25 Juny (7 July), wird an seiner Stelle der General-Major Baron Lewenstern¹⁾ die Ceremonie präsidieren und empfangen.

Den 21 Mai (2 Juny), hatten die russischen *Employés* (worunter jedoch auch die vom Militaire) dem Praesidenten ein bey Kolentina (ein dem Ex-Fürsten Ghika gehöriges Landgut, von Bukurest eine halbe Stunde) Festin gegeben, zu welchem auch die Consuln und die vorzüglichsten Boyaren eingeladen waren. Dine (*sic*), englische Reiterci . . . , *mât de cocagne*, Luftballon und Feuerwerk. Zum Thee, um 7 Uhr abends, waren auch die Damen geladen. Der anfänglich projectierte Ball allein hatte nicht statt. Dieses im Freyen gegebene Festin, mit allen seinen Zubereitungen, Speise-Salon mit Leinwand gedeckt und Säulen verzieht, kostete über 20.000 Piaster und drei Menschen das Leben, die, dem Vernehmen [nach], durch Wägen zusammengefahren wurden, da die Polizey und auch die Kosaken²⁾ nicht vermögend waren hinlänglich Ordnung zu erhalten, da bey-nahe die ganze Bevölkerung von Bukarest hinausgeströmt war.

1) Löwenstern stă în principate până în 1834, când pleacă în Italia (inedit).

2) Cazaci făceau poliția la părâd: supt Jeltuhin, ei îndepărtau lumea cu bicele (inedit).

Nun wollen auch die Boyaren dem Präsidenten ein Festin geben und zwar den 29ten Juny [a. St.], als an seinem Namensfeste (Paul). Dieses Fest, welches in einem Wäldchen, eine Stunde von der Stadt, gegeben wird, kostet gegen 75 000 Piaster

DLIX.

Kreuchely către Brassier de S.-Simon, despre serbările date lui Chiselev și plecarea sa la băile de lângă Târgoviște. 1832.
20 Iulie.

. . . . Der Präsident . . . ist in der Nacht von 26ten auf den 27ten Juny a. St. hier angelangt ¹⁾ und hat, den 29ten, dem bereits erwähnten Feste beygewohnt; es kostete, wie behauptet wird, weit über 6.000 Ducaten ²⁾ und führte Aesops Fabel von Berg und Maus in das Gedächtniss zurück.

Der Präsident wird in einigen Tagen wieder verreisen, um die neu bey Tîrgowisti gefundenen Bäder ³⁾ zu gebrauchen: wahrscheinlich um selbe in Schwung zu bringen. Dieses dürfte jedoch schwer gelingen, so lange die Badegäste kampieren müssen. . . .

DLX.

Kreuchely ⁴⁾ către colonelul-baron Carol de Martens, ambasador al Prusiei la Constantinopol, despre restabilirea Agenției austriace la București, bucuria generală pentru aceasta și apropiata întoarcere a lui Chiselev de la Iași. 1833.
1 Februar.

. . . . Après la longue absence de l'Agence d'Autriche ⁵⁾, on est très étonné de la voir arriver avant le départ des Russes. Au reste, il est certain que le parti anti-russe en est secrètement enchanté, vu que cela fait disparaître leur crainte de finir par être totalement Russes. Il n'est pas à douter que ce parti soit le plus considérable, que même la majorité de ceux qui montrent le plus de ferveur pour la cause russe sont au contraire du parti ottoman; l'intérêt personnel seul leur fait prendre le masque.

Le président-plénipotentiaire, lieutenant-général de Kisseleff, est attendu dans une quinzaine de jours ⁶⁾.

1) V. p. 458. n° DLVIII.

2) Simțitor mai puțin, după alții: abia 25.000 de franci (inedit).

3) De la Pucioasa.

4) Ultimul raport al lui Kreuchely e datat din 1 Mart 1833. Consulul a murit probabil îndată după aceea. La 18 August, locul său e cerut de baronul austriac Sakellario, care-l capătă la 14 Decembre, învingând astfel pe un omonim, serdarul Paraschiva Sakellario, care ceruse și el postul. Numirea e anunțată de ambasada prusiană din Constantinopol consulului rus din București, baronul de Rückmann, la 24 Ianuar 1834. — În Moldova, Margotti fusese înlocuit, în 1828, se pare, cu C. A. Kuch. V. prefața.

5) Pentru plecarea lui Hakenau, v. p. 446. Succesorul său, Casimir de Timoni, sosește în București la 31 Mart 1833. În Moldova, în locul lui Lipa vine W. von Wallenburg, sosit la 4 Februar din același an (inedit).

6) Din Iași.

DLXI.

1834, Baronul Constantin Sakellario, consul al Prusiei la București, către de Martens, despre candidatura la tron a lui Alexandru Ghica.

. **M**aintenant tous les esprits sont occupés de cette nomination ¹⁾; il en est journellement question parmi les boyars, et on fait tomber le choix d'un prince sur le boyar Alexandre Ghika, spathar (chef de la milice), frère du ci-devant hospodar Grégoire Ghika ²⁾. J'aurais à communiquer quelques détails à Votre Excellence sur lui et sur son caractère, si j'étais positivement sûr que la Russie veut placer à la tête du gouvernement du pays le spathar Ghika; les bruits circulent cependant, et l'on remarque déjà quelque mécontentement parmi les plus vieux, qui se croient candidats à la principauté. Le fait est que le spathar, d'un caractère doux et modéré, a toujours été favorisé par les différents personnages russes.

DLXII.

1834, Sakellario către de Martens, despre trecerea ambasadorului turcesc Ahmed-Pașa prin București și sentimentele boierilor față cu apropiata numire ca Domn a lui Alexandru Ghica.

. **A** l'occasion du passage par Bukarest de l'ambassadeur turc re tournant à Constantinople, Ahmed-Pacha ³⁾, qui doit être à l'heure qu'il est en route puisqu'il est attendu ici pour demain soir, on a fait tous les préparatifs pour sa réception, d'après les ordres précis du général Kisseleff. [Tout] d'abord, deux commissaires (mehmandars ⁴⁾), ont été nommés et envoyés à sa rencontre à Fokchani, ville qui sépare les deux principautés: l'un est le colonel de la milice, Baliano, boyar de la première classe, et l'autre de la seconde, le serdar Calinesco; ils le recevront avec les honneurs dus à son rang et l'escortent jusqu'à cette capitale. . . . Ensuite, quatre députés, tous boyars de première classe, se rendront aux portes de la ville, pour le recevoir: parmi eux, le Grand-Vornik Michel Ghika est chargé de lui adresser le compliment d'usage en pareil cas; puis on le conduira dans la maison du même vornik Michel Ghika, où on a préparé un appartement convenable pour le loger. Cette dernière circonstance indique suffisamment un arrangement prémédité d'avance, car je sais de science certaine que M. Michel Ghika a reçu, il y a deux jours, une lettre de son frère, le spathar, par laquelle il l'engageait en termes positifs ⁵⁾ de donner tous les soins imaginables afin de

1) A Domnului. Candidații erau: Grigore Ghica, Brâncoveanu, vornicul Gr. Filipescu, om de 70 de ani, foarte bogat și popular, Știrbeș, G. Bibescu, Al. Ghica.

2) V. în acest volum, *passim*. Colson descrie pe Alexandru Ghica, învingătorul în lupta pentru tron, ca pe un om leneș, ignorant, iubitor de intrigă, fără independență de caracter și coerență în acțiune. Ar fi fost de o vanitate așa de copilăroasă în cât să fi zis odată: «J'occupe l'Europe en ce moment» (*ib. c.*, 52-4). Cu totul altă părere găsim însă asupra-i în cartea lui Ed. Thouvenel, cu numele de *La Hongrie et la Valachie* (Paris, Bertrand, 1840), 270-1. După dînsul, Alexandru Ghica era o fire romantică, dorind binele, dar neîndrăz-nind să-l facă, prob fără a-și putea alege funcționari probi, înșelat de Rusia, căreia nu cutează să i se împotri-vească. Cam așa se exprimă și Ubicini (*Univers pittoresque, Provinces d'origine roumaine*, pp. 138 și urm.). Compară și virulenta satiră a lui de Croze d'Ain, *De la situation de la Valachie sous l'administration d'Alexandre Ghika*, ed. a 3-a, Bruxela, 1842, în 80.

3) Mușirul gardelor și favoritul sultanului, Ahmed-Fevzi-pașa, e trimis la Petersburg în Octombrie 1833 și încheie, la 17 Ianuar 1834, o convenție relativă la fixarea hotarelor, accepta ea regulamentul organic de Turcia, evacuarea principatelor și despăgubirile din 1829. Pleacă la 11 Februar din capitala imperiului rus (Rosen, I, 207-10).

4) Călăuzi.

5) În copie stă: *un terme positif*. — Alex. Ghica era la Iași, cu Chiselev (inedit).

contenter l'ambassadeur, par l'ameublement des logements dans sa maison et en tout, pendant son séjour chez lui.

Le lendemain de son arrivée, tous les boyars se présenteront en corps chez l'ambassadeur; après eux, les consuls étrangers s'y rendront aussi, pour y faire leur visite. Je m'y rendrai également; un dîner aura lieu dimanche 1), aux frais du gouvernement; on voulait lui donner un bal, mais, d'après les apparences, il n'aura pas lieu, à cause du carême.

Depuis vingt années que je connais la Valachie et le caractère de ses habitants, surtout celui de la classe nobiliaire, un tel événement ne [se] serait passé sans des intrigues très apparentes et sans susciter des passions et des démarches de toutes espèces; mais à présent tout se passe dans le plus grand calme et dans une parfaite résignation; il faut leur rendre cette justice, malgré que quelques familles en sont effectivement lésées, par le choix du spathar Ghika. *Nonobstant, chacun avale en silence sa peine et ses chagrins, en voyant ce jeune boyar préféré et au moment de devenir le chef du gouvernement.* à moins qu'ils n'espèrent mieux réussir par les démarches directes auprès [de] la Porte, dont on parle par ricochet et dont Votre Excellence est à même d'en connaître tous les détails.

DLXIII.

Sakellario către de Martens, despre sosirea lui Ahmed-Paşa la Bucu- 1834,
reşti şi intrigile boierilor pentru a se da iarăşi Domnia lui Grigore Ghica. 28 Mart.

. . . . J'ai l'honneur de vous annoncer, Monsieur l'Envoyé, que cet ambassadeur ture 2) est arrivé à Bukarest le 3e mars, escorté par le chef de la municipalité, le maître de police et les commissaires des quartiers, jusqu'à la maison qui lui avait été destinée, celle du vornik Michel Ghika, où les membres du Conseil administratif l'ont reçu et conduit dans ses appartements. Le lendemain, le clergé et tous les boyars de la première et seconde classe se sont présentés chez lui et lui ont présenté leurs hommages. Ahmed-Pacha leur a adressé une espèce d'harangue, en les invitant d'être toujours soumis et fidèles comme par le passé. À la fin, les boyars l'ont prié d'accepter un dîner, que la ville se faisait un devoir de lui offrir; mais il l'a refusé, parce qu'il ne pouvait pas prolonger son séjour ici et qu'il a été pressé d'arriver un moment plus tôt à Constantinople, où sa présence était nécessaire et de laquelle dépend en quelque sorte leur bien-être futur; ensuite se sont présentés les militaires, ayant à leur tête le général-baron Löwenstern, comme plus ancien des généraux; dans cet intervalle, les consuls étrangers s'y sont présentés aussi, presque en même temps, excepté celui d'Angleterre 3), qui avait fait sa visite d'une heure plus tôt; et, après s'être entretenu sur différentes choses environ un quart d'heure, on se retira, (et) M. Minciaky excepté, qui est resté avec l'ambassadeur pour s'entretenir en particulier; leur entretien dura environ une heure sur l'état de choses en Europe. M. de Minciaky a même manifesté son étonnement sur la multitude des questions qui lui ont été faites relativement à la politique des Cours à l'étranger; il ne s'attendait pas à tant de la part d'un

1) 16 Mart.

1) Ahmed-Paşa. V. p. 460, n° DLXII. Primirea-î fu strălucită: autorităţile locale-î eşiau înaintea la hotarele fie-cărui judeţ; la staţiile poştale, pînă o gardă de onoare de zece dorobanţi (inedit). Sosise la Iaşi la 7 Mart (*ibid.*).

3) Blatte, după care vine Colquhoun, la 25 Februar 1835. Consulatul era gerat în 1837 de Lloyd (— 1838). În Moldova, în 1838, era consul Gardner (inedit).

Turc. Après son départ, le prince Ghyka, ex-hospodar, frère du spathar Alexandre Ghyka, a eu une audience, dont on ignore le véritable objet. Ahmed-Pacha a fini sa journée, en se promenant, immédiatement après le dîner, à pied et en voiture. Le soir, [il] s'est rendu au bal que la ville lui a donné. La réunion était réellement brillante. L'ambassadeur a dansé la polonaise avec les premières dames, et il s'est placé dans une loge, dominant la salle du bal, pour mieux voir le monde et pour en jouir à son aise¹⁾. Plus de 500 personnes, tous curieux de voir un ambassadeur turc et son drogman, Aristarchi²⁾, qui ne l'a pas quitté un instant. Le ⁵/₁₇, il a été passer en revue la milice du pays. Rentré chez lui, il a donné un déjeuner aux officiers supérieurs de la milice; il leur a témoigné en même temps sa satisfaction de la tenue et la précision dans l'exercice de la troupe; il dit qu'il ne faisait aucune distinction de celle-ci d'avec celle du sultan. Le même soir, il a assisté à l'opéra de *Frà Diavolo*, que la ville lui a donné; l'entrée était libre pour toutes les personnes de distinction. Le lendemain, mardi, ⁶/₁₈ mars, il partit de Bukarest. Le gouvernement lui a fait un présent de 1.500 ducats et d'une belle fourrure; son secrétaire et ses attachés ont un chacun un présent analogue à leur rang et influence.

À l'arrivée de l'ambassadeur, la majeure partie des boyars ont commencé par manifester leur mécontentement pour la nomination du prince en la personne du spathar Alexandre Ghika; ils ont même tenté de présenter à Ahmed-Pacha un *ars-mahsar* (pétition) pour supplier le sultan de nommer plutôt pour leur hospodar le prince Grégoire Ghyka, ex-régnant avant l'occupation de la Valachie par les troupes russes, et l'on prétend que l'acceptation de cette pièce leur a été nettement refusée. On m'a assuré que, par la suite, l'*ars-mahsar* lui ayant été présenté pour une seconde fois, il l'a enfin accepté, et il s'est chargé de le soumettre au sultan. Votre Excellence est à même de vérifier le fait et (de) la suite qu'il pourra obtenir. Il n'est pas moins vrai que nos boyars ont commencé à faire jouer les ressorts de l'intrigue pour prévenir la nomination du spathar, et, s'ils ne pourront point parvenir à se faire nommer à sa place (j'entends parler des candidats), du moins ils verront de meilleur œil la réinstallation du ci-devant hospodar.

DLXIV.

1834, Sakellario către de Martens, despre numirea Domnilor, invitarea lor la
25 April. Constantinopol, impunerea capu-chihaielelor de către Turci și alte posturi date
Fanarioților.

. . . . Enfin la nomination des hospodars a eu lieu: le spathar Alexandre Ghika pour la Valachie et le vestiar Michel Stourza pour la Moldavie. À cette nouvelle positive, toutes les menées sourdes des boyars ont cessé, les prétendants au hospodariat se tiennent tranquilles et ne visent aujourd'hui qu'à la conservation des places marquantes qu'ils occupent dans l'administration; la plupart espère cependant que le prince voudra bien captiver les esprits heurtés et calmer les commotions et les mécontentements que

1) Un alt agent străin scrie: «Ahmed-Paşa nu e de loc încurcat pe lângă dame.» Acest Turc extraordinar recomandă boierilor mai bătrâni, cari, cu toate ordinele contrare ale lui Jeltuhin, păstrase barba și hăla-tul, să se europenizeze! (inedit).

2) Neculaț, poate fiul Marelui-Dragoman Stavrachi Aristarchi, ucis la Boli, în 1822. V. *A. Fr.*, II, locurile arătate în tablă. V. și p. 463; Hurmuzaki, *Supt.* I⁴, 462.

sa nomination a donné lieu (*sic*); les mieux pensants finissent par dire que l'énorme dépense qu'entraîne ce titre vis-à-vis de leurs moyens personnels les écarte du désir de régner, quoique la liste civile accorde au hospodar un million trois cent mille piastres par an; mais qu'il lui faut une série d'années à régner pour pouvoir se remettre dans ses finances particulières, à cause de la forte rétribution dont il est redevable, *tant à la Porte qu'ailleurs, pour sa nomination*. Or, à ces causes, la principauté n'a rien d'attrayant pour eux; d'ailleurs, elle dépend beaucoup des événements politiques, qui peuvent avoir lieu à toute heure, vu l'état chancelant de l'empire ottoman.

Une question d'une importance majeure pour le pays s'agite aujourd'hui ici, en Moldavie et même à St.-Petersbourg; *c'est l'invitation que fait la Porte aux deux hospodars de se rendre à Constantinople*, pour assister aux fêtes qui y auront lieu, *à l'occasion des mariages des princes ottomans*. Votre Excellence en est bien certainement instruit. Dupuis six jours, le firman d'invitation est parvenu ici, par Séli-Effendi, qui est encore à la quarantaine de Giurgiovo. *On a pensé d'abord pouvoir esquiver le voyage*, sous quelques prétextes, même valides et d'autant plus ruineux pour le pays et pour les princes personnellement, car, tant l'un que les autres, ne sont pas en état de fournir aux exigences des convenances et du cérémonial; *mais il paraît que la Puissance protectrice de ces pays finira par consentir à leur voyage*, par des vues secondaires et pour ses intérêts directs. Il sera pourtant étonnant que la Russie veuille accéder à cette mesure.

Le 10 de ce mois, une estafette est passée par ici, adressée au général Kisséleff; les dépêches qu'elle portait, de la part du baron Ruckemann¹⁾, comme on le présume, contenaient précisément l'objet de *déterminer les hospodars de se rendre à Constantinople*. Mais il est sûr que ces dépêches renfermaient la nouvelle de la nomination des Agents des hospodars par la Porte elle-même: le sieur Vogoridès-fils, pour la Moldavie et le logothète Aristarchi, pour la Valachie²⁾.

Les boyars murmurent de cette nomination, qui dépend de leur hospodar, d'après les anciens usages, et d'autant plus que ce sont des Phanariotes dont on a le choix; ces derniers sont détestés dans les provinces, non sans raison: ces Phanariotes ont trop contribué au malheur, tant moral que physique, des Moldo-Valaques, lors du règne des princes grecs; ils ont semé le germe des abus et des exactions de toute espèce, qui se sont tellement enracinés, qu'un laps de temps de dix ans n'a pu encore les détruire. Ils voient par là avec regret qu'on tâche de les introduire dans les affaires de leur pays, et, pour comble de malheur, disent-ils, ils auront deux individus phanariotes, qui ont été attachés auprès du président Kisséleff; l'un c'est le Conseiller d'État Mavros³⁾ et [l'autre], l'assesseur Soutzo⁴⁾. Dans une conversation confidentielle, que j'ai eue dernièrement avec un boyar en place, il m'a fait sentir combien les Valaques ont raison de s'en plaindre, à la suite d'une foule de circonstances peu avantageuses pour ces messieurs; il m'a assuré que le premier resterait ici, employé comme inspecteur-général des quarantaines, et l'autre en qualité de secrétaire particulier du prince Ghika; ils sont fortement recommandés au prince; leur influence dans les affaires ne tardera pas à se faire sentir, avec les intrigues les plus basses, qui ne produisent que des abus et des malversations, au détriment de la marche régulière des affaires

1) De Rückmann, vitorul consul al Rusiei la București, atunci la Constantinopol. Chiselev stă la Iași până la 23 April (v. n^o următor; inedit).

2) Nu Neculaț Vogoridi, caimacamul de la 1856 în Moldova, și fiul fostului caimacam Ștefanachi, ci acesta din urmă însuși, socrul lui Mihaï Sturdza. V., asupra lui și a celui-lalt capu-chihaiă, Colson, o. c., 245 și urm.; Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 100-2; Conachi, I, 67 n.

3) Generalul Mavros, archeologul (Ghica, *Scrieri*, 683; Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 443).

4) Neculaț, statisticul (n. 1799). Fiul al lui Alexandru Suțu, Domnul muntean de la 1821, fusese candidat la Domnie. Încalcește în Iași, ca secretar de Stat la Afacerile-Străine, pe Neculaț Cantacuzino, în Iunie 1832. «Om rece și rezervat», era foarte devotat Rusiei. Cumnat cu Mavru (Rizo-Rangabé, 130; inedit).

DLXV.

1834, Sakellario către de Martens, despre plecarea Domnilor la Constantino-
21 Mai. pol și întoarcerea lui Chiselev în Rusia.

. Les deux hospodars sont déjà en route pour se rendre à Constantinople; ils ont quitté Giurgévo avant-hier, et ils ont passé le Danube le même jour. On peut supposer que Leurs Altesses emploieront une dizaine de jours en voyage.

À l'heure qu'il est, le général Kisséleff est sur la route de St.-Petersbourg, après avoir passé une couple de jours à Odessa. Il avait quitté Iassy le 11 d'avril v. s., aux regrets bien apparents des Moldaves, qui l'ont accompagné jusqu'au Pruth 1). . .

DLXVI.

1834, Sakellario către de Martens, despre întoarcerea lui Alexandru Ghica de
18 Iulie. la Constantinopol și moartea mitropolitului Grigore.

. Nous attendons l'arrivée du prince Ghica, qui, d'après de dernières nouvelles reçues ici, doit être en voyage et, dans deux ou trois jours, à Giurgewo, où il fera sa quarantaine. Une députation s'y trouve déjà à sa rencontre, composée des boyars des plus notables 2).

Le métropolitain Grégoire 3), vieillard sexagénaire, depuis ecclésiastique, rentré dans ce pays, est mort subitement, le [22] juin (4 juillet). Cet événement a plongé dans le plus vif regret, on peut le dire, tous les habitants de la Valachie. On suppose que l'évêque de Rimnik, Néophite, le remplacera, puisqu'il a déjà été vicaire de la Métropole, pendant l'exil de Grégoire en Russie. On se plaît à dire à cette occasion que la confirmation du nouveau métropolitain vaudra à la cassette particulière du prince une somme de vingt mille ducats. Au reste, ce n'est pas sans probabilité, car il en était ainsi de tout temps, et il n'y a pas de raison que cela ne soit pratiqué encore aujourd'hui, vu que la confirmation dépend uniquement de la volonté du hospodar.

DLXVII.

1834, Sakellario către de Martens, despre sosirea lui Ghica la carantina din
1 August. Giurgiu și plecarea funcționarilor ruși din Muntenia.

. Aujourd'hui j'ai l'honneur de porter à sa connaissance que le hospodar Ghica est enfin arrivé à la quarantaine de Giurgévo, mercredi, 18 [v. st.], à 6 heures du

1) Iar Alexandru Ghica până la Chișinău (inedit). La 26 April, noaptea, se întoarce la Iași și pleacă spre București la 28 (*ibid.*).

2) Părăsește Constantinopolul la 26 Iulie sara, pe mare; la 30, e la Giurgiu; la 6 August, sara, intră în București (inedit și n^{le} următoare).

3) Grigore al II-lea, exilat de Ruși pentru sentimentele sale patriotice. Neofit de Râmnic îi ținuse locul, ca «otecărmuitor al Mitropoliei», și Ruși voiau numai de cât să-l rămâie. V. Hurmuzaki, *Supt.* I⁴, 396. În August 1833, Grigore se găsea, foarte slab, la Căldărușanț (*ibid.*, 426-7). În aceeași lună (la 22), e rechemat de Chiselev pe scaunul arhiepiscopesc (*ibid.*, 428-9).

soir. Toutes les autorités désignées pour le recevoir là s'y trouvaient déjà depuis plusieurs jours. Mardi, 24 [juillet] (5 août), le prince finira sa quarantaine, ainsi que sa suite, et fera son entrée solennelle à Bukarest, où une cérémonie spéciale et *ad hoc* l'attendra, pour le conduire jusque chez lui.

Le gouvernement provisoire russe a cessé même quelques jours avant l'arrivée du hospodar; d'ailleurs, il n'y a qu'un ou deux employés de cette Puissance, qui vont partir incessamment; ils n'étaient retenus ici que par le retard mis dans le retour du hospodar.

DLXVIII.

Sakellario către de Martens, despre întoarcerea lui Ghica, anunțarea 1834,
solemnă a numirei sale și neactivitatea sa de până atunci. 15 August.

. Le 18/30 du mois passé, le hospodar Alexandre Ghyka est arrivé enfin à la quarantaine de Giurgiova, avec toute sa suite, comme j'ai eu l'honneur de l'annoncer à Votre Excellence, par ma dernière dépêche, le 20 juillet (1-er août 1). Le lendemain, il a envoyé à Bukarest une adresse, qui a été lue en assemblée à la Métropole, laquelle était adressée au clergé, aux boyars et à tous ceux à qui il appartient. Cette pièce ne renfermant rien autre qu'une annonce officielle de sa nomination au hospodarat, de l'investiture (*sic*) et enfin de son arrivée au siège hospodarial, dans les termes usuels en tel cas, mais cependant d'un style et d'un ton excessivement hauts, tels qu'un prince de sang ou couronné aurait pu s'arroger le droit; de même il a ajouté à son titre: «par la grâce de Dieu!!»

Depuis quelques jours que le prince est ici, aucun acte n'a pu encore paraître, qui puisse montrer quelle est sa sollicitude, dans une époque où cette province exige de prendre des mesures décisives, sinon pour améliorer le mauvais état de ses finances, mais du moins régler en partie le manque, l'inexactitude et parer aux premiers besoins qu'a produits sensiblement le manque d'argent; puis, il est essentiellement urgent de prévoir également, par des mesures promptes et efficaces, une famine, dont nous (en) sommes menacés, à cause de la sécheresse, qui n'offre point de récolte cette année; les denrées sont déjà haussées au double et au triple de leur prix. . .

DLXIX.

Sakellario către de Martens, despre stagnația afacerilor din cauza lipsei 1834,
de bani, piedecile puse de Rusia unui împrumut național și arendarea salinelor. 26 Septem-
bre.

. Nous attendons encore les effets salutaires que l'installation du hospodar promettait au pays, mais ils tardent à se manifester. En attendant, l'état des choses actuel dans l'administration n'offre aucun résultat en bien, par le manque absolu de numéraire. Le pays en lui-même a si peu de ressources dans ses propres moyens,

1) N° DLXVII, pp. 464-5.

qu'il y a lieu de craindre (à) une stagnation de transaction[s] générale. La Russie s'oppose à un emprunt, dont le projet était un moment sur le tapis. Le prince ne sait vraiment pas où et par quoi commencer pour subvenir à toutes les exigences, et la seule ressource pour le moment pourra se trouver dans la ferme des salines, qu'on se propose de mettre en vente. Je pense que difficilement on parviendra à les affermer pour quatre millions de piastres turques.

DLXX.

1834, Sakellario către de Martens, despre sfințirea Domnului, chestia budge-
7 Novem- tului și sosirea în principate a unei Misiuni sârbești.
bre.

. . . . U n événement remarquable pour ce pays a eu lieu le jour de dimanche, 14/26 octobre. Le hospodar Ghika a fait cérémonie solennelle à l'occasion de son serment de fidélité pour l'observation du règlement organique de la Valachie dans tout son contenu et étendue, et ceci en vertu d'un article du même règlement, et qu'on se plaît ici d'appeler *sacre*, ainsi que dans les feuilles étrangères. À 9 heures du matin, le prince Ghika s'est rendu au monastère de St.-Spiridon; après avoir entendu la messe, à 11 heures il monta à cheval; les premiers fonctionnaires l'entourèrent, également à cheval et précédés par un peloton de cavalerie et un d'infanterie; des différentes corporations, en ordre de procession, avec leurs bannières; tout ce cortège l'accompagna à l'église de Notre-Dame ou *Courté-Pechia*. Là les trois évêques et le clergé le reçurent aux portes avec la croix et l'évangile. Entré dans l'église, où tous les consuls étaient avec leurs secrétaires et drogmans, ainsi que le corps des boyars, les prières commencèrent, après quoi le hospodar lut à haute voix le serment requis. Le spathar, chef de la milice, s'approcha de lui pour lui ôter son sabre et, soutenu par son frère, Michel Ghika, et le président du divan judiciaire, Grégoire Philippesko, le hospodar entra dans l'autel et reçut à genoux l'onction. En sortant de l'autel, le spathar lui remit son sabre, et les deux assistants l'accompagnèrent jusqu'aux marches d'une espèce de trône. Tous se rangèrent dans l'ordre, d'après le rang. Le clergé entonna le *Te-Deum*, et puis l'évêque d'Argiche 1) prononça un discours assez long, analogue à la circonstance. Lorsqu'il finit, le hospodar descendit du siège, saluant les consuls placés à sa droite et sortit de l'église, toujours soutenu par les deux assistants, pour remonter à cheval et se rendre à son logis, avec le même cortège. Pendant cette cérémonie, les cloches ne cessèrent de sonner.

Une seconde circonstance eut lieu chez lui, après son arrivée, en présence du clergé, des fonctionnaires et des boyars. C'était la lecture de son discours d'abord, dont j'ai l'honneur de transmettre à Votre Excellence [la] ci-jointe copie 2), et puis celle du *hâtichérif* du sultan et des firmans, traduits en valaque. Cela dura deux heures environ; pendant la lecture, le hospodar se tenait debout sur les degrés de son siège (qu'on veut appeler ici trône) 3).

1) Episcopul de Argeș, Ilarion (a doua oară, de la 1828; 7 Ianuar 1845; Lesviodax, *Est. biseric. pre scurt*, București, 1845, 448), era un cunoscut orator. V. și Hurmuzaki, *Sufl.* I⁴, 432-3.

2) Lipsa acestei anexe nu e regretabilă, căci discursul a fost publicat în Thouvenel, 341-3. Același autor dă resumatul firmanului de numire, pe pp. 345-9.

3) Cf. mai sus, pp. 45-8 și F. R[ecordon], *Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitants, écrites de 1815 à 1821*, Paris, 1821, 117-36.

Le lendemain, les consuls se sont rendus chez le hospodar, pour le féliciter.

Maintenant je vais instruire Votre Excellence que l'emprunt, dont j'ai mentionné (*sic*) dans mon avant-dernier rapport, a été enfin opéré, pour deux millions de piastres, à dix pour cent par an, par l'entremise de M. Mosko; mais la rentrée des sommes, à fur et mesure que fournira ce banquier, ne peut encore parer à toutes les exigences du moment, et le pays se trouve toujours dans le manque [de] numéraire et, par conséquent, paralysé. Ajoutons à cela le taux de la monnaie nouvellement fixé par le hospodar: le ducat à piastres 31 $\frac{1}{2}$, le rouble russe à 10 $\frac{1}{2}$, le *szwanziger* à 2 $\frac{1}{4}$, ce qui a encore plus contribué à en empêcher la circulation, dans un moment de si grande urgence, et quand la principauté n'a point de monnaie à elle, qui puisse maintenir l'équilibre pour les transactions particulières. Ces deux motifs nous ont amené une stagnation complète, dans toutes les branches du commerce principalement, et on ne peut espérer une activité propice (qu')avant deux ou trois mois, lorsque le budget pour l'année 1835 sera confirmé et mis en vigueur. L'assemblée-générale extraordinaire est déjà convoquée depuis vingt jours, pour en discuter les articles et pour le rédiger définitivement. Je sais de science certaine qu'il s'agit de combler un déficit de quinze cent mille piastres, qu'offre le tableau du budget. On en viendra nécessairement à une augmentation d'impôts ou de quelque autre article qui figure dans la recette annuelle. Ce déficit est produit en partie par une augmentation de 400.000 piastres à la liste civile du hospodar, qui est déjà de 1.200.000 et, en partie, par d'autres exigences inévitables. En attendant, il y a à remarquer une circonstance bien singulière dans l'état des choses actuel; l'assemblée-générale, avant d'en venir, comme je l'ai dit, à la discussion du budget et sans savoir ni calcul[er] où et comment ils trouveront des ressources pour subvenir en définitif (car une augmentation d'impôt ne peut avoir lieu sans le consentement de la Russie d'abord et de la Porte ensuite, et, si cette mesure sera trouvée inévitable l'augmentation ne pourra être que modique, d'un dixième tout au plus); sans calculer, dis-je, l'assemblée-générale vient de voter dans sa seconde séance une donation d'un million deux cent mille piastres au hospodar Ghika, en considération de sa position très gênée, par suite des dépenses qu'il a dû faire lors de son séjour à Constantinople. Le gouvernement a épuisé sa caisse de réserve, lors de l'occupation; le gouvernement se trouve devoir aujourd'hui cinq millions de piastres; il doit avoir en vue les intérêts de cette dette, qui augmenteront d'un grand chiffre la dépense du budget, portée déjà à 15 millions de près, la rentrée n'étant que de 14 $\frac{1}{2}$ millions. D'où prendront-ils le million voté au hospodar, voilà ce qu'ils ne savent pas non plus; ils ont adhéré à la proposition insinuée par les proches parents du hospodar, sans aucune considération à l'état financier de leur pays et sans aucun calcul définitivement (*sic*).

Parmi les points soumis à la discussion de cette Assemblée, la nomination du métropolitain en est un bien intéressant à diverses personnes, et au hospodar lui-même, car la confirmation dépend absolument de lui, et il peut annuler l'élection de l'assemblée, si cela ne l'arrange pas. Cela donnera un million de piastres à la cassette du hospodar.

Il est arrivé depuis six jours un envoyé du prince Milos ¹⁾, pour complimenter le hospodar; il lui a apporté de la part de son maître en cadeau une argenterie assez riche, qui a été travaillée à Vienne; ce même envoyé, dans quelques jours d'ici, passera à Jassy, avec semblable mission

1) Miloš al Serbiet (1780—860).

DLXXII.

Sakellario către de Martens, despre măsurile financiare luate de Adunarea 1835.
obştească din Muntenia. 2 Ianuar.

L'assemblée-générale vient d'être clôturée depuis quelques jours; il s'y est discuté plusieurs objets soumis à sa délibération, mais les questions principales étaient: 1°, le mode de combler le déficit, représenté par le tableau du budget pour l'année 1835, montant à trois millions; 2°, d'arrêter un système pour l'exploitation des salines, lesquelles antécédemment se tiraient à ferme au plus offrant ou au dernier enchérisseur; et, comme on ne prévoyait pas pouvoir les affermer l'année prochaine au-delà de 2.800.000 piastres, au lieu de quatre millions, comme on en retirait par les contrats passés en 1833 et 1834 avec la maison Meitani; l'assemblée-générale a dû se baser en cela sur un système moins onéreux et a enfin délibéré leur exploitation par le gouvernement et pour son propre compte.

Quoique cette branche principale du revenu de la Valachie offre un raisonnement et des détails bien longs à décrire, je me bornerai néanmoins à dire que le système adopté par l'assemblée-générale est le plus raisonnable et le meilleur pour les intérêts de l'État, puisque, en les affermant de nouveau et à un haut prix, il est positif qu'on finirait les terrains, car tout fermier ne chercherait qu'à exploiter la plus grande quantité de sel possible, pour en retirer son profit; mais, d'un autre côté, [eu égard à] l'exaction et l'abus qu'introduiront les employés ou préposés, dont il ne faut guère douter, ce mode sera-t-il d'un résultat favorable au gouvernement?

Quant au déficit du projet de budget, l'assemblée a délibéré une augmentation d'impôt sur les contribuables, de 9 piastres ou 4 *zwanziger* sur chacun des tributaires payant 32 piastres annuellement, et de 5 piastres sur les patentés; il ne s'agit donc à présent que d'avoir l'assentiment de la Porte et de la Cour protectrice pour effectuer l'encaissement, ce qui ne sera pas aussi facile à obtenir de cette dernière, d'après mes conclusions.

Le général Kisséleff, dans le compte-rendu à sa Cour¹⁾, montre, au contraire, un excédent, dans son projet de budget pour l'année 1835, de 40.000 piastres, à verser dans la Caisse de réserve. Comment concilier la différence marquante qu'il s'ensuit? Il est vrai que les Valaques ne laissent pas d'exagérer les chiffres; cependant une différence en déficit existe incontestablement, et invariablement de la base adoptée par le gouvernement de la province. Il s'ensuivra donc des débats à n'en plus finir, et jamais, à mon avis, la Russie ne consentira à une augmentation d'impôt d'un tiers presque sur la taxe existante.

Ces deux principaux points pour ce qui concerne la partie financière étant ainsi arrêtés, l'assemblée-générale ne s'est point arrêtée là; elle vient d'en délibérer deux autres, tout à fait contraires et contradictoires à l'amélioration de l'état des finances et à l'économie: elle augmente la liste civile du hospodar de 400.000 piastres par an, trouvant peut-être insuffisants les 1,200.000 piastres, qui lui sont assignées par le règlement organique; elle lui accorde en outre une somme de 1.200.000 piastres en cadeau, à considération des frais qu'il a rencontrés pendant son séjour à Constantinople, à (se) prélever sur les sommes de la Caisse de réserve, laquelle n'existe aujourd'hui que de nom; et le prince l'accepte sans aucune observation, puisqu'on dit que lui-même et les siens ont insinué à l'assemblée-générale ces deux donations, et les membres de l'assemblée ne l'ont point contrecarré en cela, parce qu'ils n'osent pas, craignant d'être destitués ou de perdre la faveur²⁾.

1) În traducere românească în Hurmuzaki, *Supt.* I⁴, 433 şi urm.; pentru prevederile pe 1835, v. *ibid.*, p. 448.

2) Sturdza capătă o creştere de listă civilă egală şi aceeaşi despăgubire de drum, de la Adunarea din Moldova (inedit).

DLXXIII.

1835, Sakellario către de Martens, despre schimbări de boieri și dușmănia dintre
30 Ianuar. familiile Ghica și Filipescu.

Il y a eu hier un changement assez significatif dans le Conseil administratif de ce pays. M. Michel Ghika, frère du prince actuel, a été nommé Grand-Vornik (ministre de l'intérieur), en remplacement de M. Philipescu, démissionnaire par contrainte; M. Vélara, homme très habile, a été nommé Grand-Vestiar (trésorier) et succède à M. Nintchalesco; et M. Micolesco ¹⁾ remplace M. Stirbey à (*sic*) logothète ecclésiastique (ou ministre des cultes). De toutes ces nouvelles nominations, il n'y a que celle de Grand-Trésorier qui soit la plus sage et qui ait obtenu l'approbation publique. On croit, d'ailleurs, que la retraite de M. Philipescu va rallumer l'animosité qui existait entre cette famille et celle des Ghika; mais il est à présumer que Son Altesse le nommera à un autre emploi et que les affaires n'en continueront pas moins à marcher, tant bien que mal.

DLXXIV.

1835. Sakellario către de Martens, despre stabilirea unei companii de comerț
13 Mart. engleză în Muntenia.

Il existe à Bucarest depuis quelque temps une compagnie anglaise, qui paraît dominée par l'esprit de vouloir contrebalancer le commerce autrichien dans les principautés. Le succès en paraît douteux jusqu'à présent, car cette compagnie aurait besoin de déployer des moyens extraordinaires, ce qu'elle n'a pas fait jusqu'ici. Cette concurrence est néanmoins très profitable au pays, qui va aussi voir arriver bientôt, pour le compte de la compagnie même, un bateau à vapeur, de médiocre portée, qui sera destiné à remorquer dans le Danube les vaisseaux marchands qui auraient besoin de son secours pour monter ou descendre ce fleuve ²⁾.

DLXXV.

1835, Sakellario către contele de Königsmark, ambasador al Prusiei la Cons-
19 Iunie. tantinopol, despre reaua situație financiară, nemulțămirea cu părtinirea mili-
tarilor, venalitatea judecătorilor și buna recoltă a anului.

Persuadé que les nouvelles qui concernent cette province ne sont pas sans intérêt pour vous, je saisis cette occasion pour vous informer, Monsieur le comte, que la situation de ce pays devient de plus en plus embarrassante, par suite du

1) Scarlat Mihailescu, un bătrân, care fusese unul din boierii chemați la Constantinopol, în 1822 (v. mai sus, p. 144). «Nintchalesco» e Alexandru Nenciulescu, iar Filipescu, Gheorghe, a căruia nevastă, Balașa, «la femme la plus distinguée de Bucharest, par son esprit et par sa position sociale», dădea serate celebre, care aduna pe membrii opoziției și partidului filo-rus (inedit).

2) Compania engleză Bell și Anderson nu izbuti din cauza opunerii Rusiei (inedit).

manque de numéraire. Les finances sont dans [un] si mauvais état, que les employés n'ont reçu depuis six mois de traitement. Cet état de choses ne peut aller plus loin. Pour surcroît d'embarras, l'assemblée-générale, qui devait remédier à ces plaies, ne perd son temps que dans des débats orageux, qui ne promettent aucun bon résultat. Mais le mécontentement public a aussi une autre source : c'est les efforts que fait le gouvernement pour ravalier l'ancienne aristocratie et la remplacer par l'état militaire. De là ces dispositions, en vertu desquelles tout officier qui a servi trois ans aspire à avoir un rang dans la noblesse et a droit aux emplois civils et autres charges de l'État. Ces innovations déplaisent beaucoup, et [ne] manquent [pas] de rencontrer la plus grande résistance.

La mauvaise organisation du système judiciaire est une cause aussi qui contribue à entretenir la mauvaise humeur des Valaques. On connaît la vénalité des juges, et l'on désespère de faire valoir son droit devant des tribunaux composés d'hommes qui vendent la justice au plus offrant. Le prince, qui est un bien respectable homme, connaît tous ces abus, mais, malheureusement pour le pays, dans les efforts qu'il fait pour les détruire, il n'est secondé par personne. Le Ciel cependant est loin de s'appesantir sur les maux publics, car voilà le pays sur le point d'être enrichi par une des plus belles et des plus abondantes récoltes qui y aient jamais eu lieu. Le prix des céréales, qui, à cause de la disette de l'année dernière, était très élevé, est de beaucoup descendu, et les nouveaux blés ont déjà été accaparés par les spéculateurs, à 40 piastres le kilo (mesure qui correspond à 900 livres de Vienne), et les autres blés à proportion. Il n'y a que les vignes qui ne promettent pas une tout aussi fertile récolte, ayant été endommagées par les gelées blanches du printemps.

DLXXVI.

Sakellario către de Königsmark, despre aprovizionarea garnisoanei din 1835,
Silistra și vizitele lui Alexandru Ghica prin țară. 31 Iulie.

. . . . J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence que le gouvernement valaque vient de passer un contrat, en vertu duquel il se trouvera à même de fournir à la garnison de Silistrie les subsides auxquels il est tenu. En voici les articles : 16.000 *tchetverts* de farine, à 96 okas le *tchetvert* 1), à raison de piastres 17²⁵/₄₀, et 14.000 *tchetverts* orge, à raison de près 9¹/₂ [piastres] ; le tout rendu à Silistrie jusqu'à la fin du mois de septembre prochain. Le gouvernement de Moldavie doit en fournir la même quantité à la garnison de cette forteresse, qui s'élève à 10.000 hommes.

Le prince Ghika est parti hier pour aller inspecter la quarantaine de Kalarash, sur la rive gauche du Danube, vis-à-vis [de] Sylistrie, nouvellement bâtie. De là il se rendra à Ibraïloff, pour inspecter la place et y faire des embellissements, et doit revenir à Bucarest, le 26 [juillet] (7 août) prochain. Plus tard, il a l'intention d'aller visiter les montagnes limitrophes de la Transylvanie

1) Cetvertul făcea, după alt izvor, cât 100 de ocii (inedit).

DLXXVII.

1835. Sakellario către de Königsmark, despre visita Domnului la Brăila, tre-
14 August. cerea ambasadorului Porței la Paris Mustafâ-Reșid-bei-Efendi, conflicte la gra-
niță cu Turcii și Serbia.

. . . . Le prince de la Valachie vient de rentrer à Bucarest, après une absence de quelques jours, qu'il a employés pour visiter la Grande-Valachie. Sa présence à Ibraïloff le mit à même d'apprécier les intérêts de cette ville et de lui faire concevoir le projet de l'ériger en port-franc. Il a aussi promis au commerce d'Ibraïloff que le prix des monnaies sera dorénavant taxé à l'instar de celui de Galatz, c'est-à-dire les ducats au taux de 39 piastres l'un, et les *vermilicks* ¹⁾ au taux de 18 piastres; le cours des autres monnaies sera aussi haussé à proportion. La prince a eu en même temps l'idée d'y faire bâtir un quai; mais, comme les fonds nécessaires à une pareille entreprise manquent, on a eu l'idée d'imposer à tout bâtiment marchand qui abordera dans cette échelle une contribution de 150 piastres turques.

L'ambassadeur de la Porte près [de] la Cour de France est arrivé le 11 août à Roustzouk, et on l'attend ici, après qu'il aura escompté sa quarantaine à Giurgévo. En attendant, le gouvernement valaque prend des dispositions pour l'y recevoir.

Un fâcheux accident vient d'avoir lieu entre Ibraïloff et Silistrie. Les garde-côtes valaques tuèrent le capitaine d'un bateau turc, qui se rendait avec d'autres bateaux en Servie, pour y déposer du sel. Il y a divergence d'opinions sur les causes de ce meurtre, mais les mieux instruits prétendent qu'on ne doit l'attribuer qu'à la trop grande précipitation, avec laquelle les garde-côtes remplirent des ordres qu'on venait de leur donner. Sept bâtiments marchands qui montaient le Danube, furent également arrêtés et conduits à Ibraïloff, à cause que leurs équipages s'étaient permis d'y mettre pied à terre et de les traîner à la remorque. Tous ces embarras semblent avoir leur source dans un esprit de rivalité et de rancune, qui existe entre le prince de la Servie et le prince de la Valachie ²⁾ et qui a donné lieu à une petite guerre de procédés, qui nuit également au commerce de l'un et de l'autre pays. Dernièrement même, [le] prince Milosh, comme il côtoyait le Danube, pour se rendre à Constantinople, ayant remarqué à Fétisliamé ³⁾ que des pêcheries, qui étaient jadis une propriété de la Servie et qui appartiennent maintenant à la Valachie, avaient été portées en avant vers le territoire servien, se rendit lui-même sur le lieu et ordonna qu'on (en) détruisit ce nouvel ouvrage. Les gardes valaques firent feu sur les agresseurs; mais elles se virent bientôt obligées de céder le terrain, le prince Milosh les ayant effrayés par un coup de canon, qu'il fit tirer de sa chaloupe sur elles (*sic*). Voilà, Monsieur le comte, les scènes qui viennent de se passer tout récemment sur le Danube et que j'ai cru devoir rapporter à Votre Excellence, dans la persuasion qu'elle [y] attachera quelque importance ⁴⁾.

1) Irmilicul saii icosarul era egal cu 20 lei (Șăineanu, *o. c.*, 58-9).

2) V. *Insă* p. 467.

3) Fetislam.

4) Cearta fusese cauzată de furnizarea săreii. Miloș se plânge la Constantinopol pentru omorul Turcului, și Ghica e muștrat succesiv de Rückmann și de Buteniev, căruia-î ceruse dreptate. Serbia pretindea o despăgubire de 30.000 de galbeni (inedit).

DLXXVIII.

Sakellario către de Königsmark, despre reforme în organizația judiciară a Munteniei. 1835,
9 Octom-
bre.

... Le gouvernement de la Valachie vient enfin de porter son attention sur le[s] vice[s] qui régnai[en]t dans l'administration du pays et surtout dans les institutions judiciaires; et on y est heureux de voir que des remèdes efficaces vont être employés. L'arrivée du nouveau consul de Russie, M. de Rückman 1), est pour beaucoup dans la résolution qu'a prise le gouvernement local de s'occuper de ces améliorations; aussi on ne cesse de faire l'éloge du zèle avec lequel il a insisté pour amener ces changements, qui étaient réclamés par le bien-être public.

DLXXIX.

Sakellario către de Königsmark, despre întrevederea dintre Ghica, Miloș al Serbiei și pașa de Vidin. 1835,
6 Novem-
bre.

... Les nouvelles qui circulent dans ce moment dans le pays et que l'on y regarde comme positives, sont celles qui ont trait à l'entrevue prochaine du prince de la Valachie et du prince Milosch. Cette entrevue aura lieu sur le territoire de la Valachie, dans une terre que le prince Milosch y possède et qui s'appelle Pojana 2) et où ce dernier fera sa quarantaine avec Husséin-Pacha de Vidin, qui l'accompagnera dans cette excursion. L'objet principal de cette rencontre est d'assoupir, par une réconciliation, toutes les petites différences (*sic*) qui existaient entre ces deux princes et dont Votre Excellence a déjà eu connaissance par mes rapports précédents 3). On assure, en outre, que ces deux personnages profiteront de ce moment pour conclure des marchés, qui seront profitables aux deux pays et qui embrasseront principalement l'exportation du sel de la principauté. Comme le prince Milosch se trouvera avec Husséin-Pacha à sa terre, le 9 du courant, le prince Ghika s'appête d'aller le rejoindre; il se fera suivre dans cette course par M. Vélara, ministre des finances, ainsi que par ses deux frères, dont l'un est ministre de l'intérieur 4), et l'autre, commandant de la milice du pays 5).

1) Baronul de Rückmann, Diplomat special în afacerile Orientului, el fusese secretar la Viena sub Golovchin, asistase la congresul din Verona, mersese cu Minciaki la Constantinopol, unde stă pînă la plecarea lui Ribeaupierre din acest oraș. Revenit apoi în Turcia, e numit resident în regatul Eladei, ține un timp locul lui Buteniev, apoi se întoarce în Rusia. Era un om pretențios și brutal. Sosește la București în Iulie (inedit).

2) Nu știm de care dintre numeroasele localități cu acest nume e vorba aici. Probabil trebuie să se aleagă între cele din Dolj și cea din Mehedinți.

3) V. p. 472.

4) Mihaî, om incapabil, V. p. 470, n^o DLXXIII.

5) Constantin, spatar. Colson îl zugrăvește ca pe un «dandy» fără energie și inițiativă. Fusese cadet în Rusia (p. 49).

DLXXX.

1835, Sakellario către de Königsmark, despre profitul adus comerciului persan
6 Novem- și georgian de stabilirea unei navigații cu aburi pe Dunăre.
bre.

Déjà depuis l'établissement des bateaux à vapeur sur le Danube, le commerce de la Géorgie et de la Perse commence à prendre une autre direction. Avant d'avoir frayé cette nouvelle route, tous les achats que les marchands géorgiens et persans faisaient en Autriche et à Leipzig, étaient dirigés sur Trieste, d'où [ils] arrivaient à leur destination, voie de Constantinople et par la Mer-Noire. Aujourd'hui ces marchandises sont embarquées à Vienne sur les bateaux à vapeur, jusqu'à Galatz, où il y a souvent de petits bâtiments en destination pour divers ports de l'Asie, à des conditions bien modiques 1).

DLXXXI.

1835, Sakellario către de Königsmark, despre întrevăderea celor doi Domni,
20 Novem- trecerea lui Moltke prin Muntenia și un început de foamete.
bre.

Ainsi que j'ai eu l'honneur de vous l'annoncer par mon rapport dernier *sub n° 182*), le prince de Serbie n'a pas manqué de se rendre sur le territoire valaque, à sa terre de Poiana. Cela eut lieu le 4/16 du courant, venant de Vidin, où il était arrivé la veille. Le prince Ghika fut exact d'aller à sa rencontre: outre les personnages que j'ai déjà signalés à Votre Excellence, il a aussi amené avec lui un peintre distingué, qui se trouve parmi et qui sera chargé de lui tirer son portrait. En un mot, toutes les précautions ont été prises pour charmer Son Altesse et faire espérer que la bonne intelligence entre ces deux gouvernants succédera à leur petite rancune passée.

Je profite de cette occasion pour prévenir Votre Excellence que, ces jours derniers, il est passé par ici, venant de Vienne, deux officiers, en congé de Sa Majesté, et se rendant à Constantinople. C'est M. le baron de Moltke 3) et M. le baron de Bergh: quoiqu'ils fussent directement munis de lettres pour M. l'Agent d'Autriche à Bucarest, par différentes personnes de Vienne, je n'ai pas manqué de faire mon possible de leur rendre agréable le peu de jours qu'ils se sont arrêtés ici; comme aussi de prendre des mesures pour faciliter leur voyage jusqu'à Constantinople, leur donnant pour cela des lettres pour tous les pays où ils devaient passer et s'arrêter.

Les nouvelles de l'intérieur de la Valachie sont bien tristes. Après des inondations extraordinaires, causées par le débordement des rivières et qui occasionnèrent des ravages bien sensibles, il tomba une si grande quantité de neige que, non seulement beaucoup de bétail y est péri (*sic*), mais aussi beaucoup d'hommes. À ces malheurs en succédèrent d'autres, non moins fâcheux. Les communications entre la ville et les campagnes ayant été entamées par les masses énormes de neige, qui couvraient d'une manière informe les routes, la disette et la famine commencèrent à s'y faire sentir. Le

1) Cf. p. 475, n° DLXXIV. În 1836, vaporul *Pannonia* făcea cursa Pressburg-Galați, stabilită în 1834 de Casa Puthon-Geymüller (inedit).

2) V. raportul precedent. Domnul pleacă pe un omăt teribil, cu cei doi frați mai mari ai săi, cu ministrul de finanțe și aghiotanții, fără să întrebe pe Rückmann, care se supără (inedit).

3) Viitorul feldmareșal. În scrisorile sale aflăm descrierea acestei călătorii, care a fost tradusă și în românește undeva.

pain surtout était devenu très rare, et il y régnait un mécontentement qui aurait donné lieu à de grands inconvénients, si le gouvernement valaque ne se fût empressé de prendre les mesures les plus énergiques et faire cesser un état de choses si alarmant. Grâce à ces précautions, nous commençons à éprouver un commencement de bien être, qui, nous l'espérons, ne sera plus interrompu par de nouveaux accidents.

DLXXXII.

Sakellario către de Königsmark, despre întrevederea lui Ghica cu Miloș, 1835,
încheierea unui contract cu Serbia pentru sare și arestări de boieri nemulțămîți, în Moldova. 3 Decem-
bre.

. L'entrevue que j'ai eu l'honneur de vous annoncer par mon dernier rapport *sub n° 19*¹⁾, entre les deux princes de Serbie et de la Valachie, a donné lieu à un arrangement qui est profitable pour les deux pays respectifs, parce qu'il est fait pour procurer à l'un ce dont il manque, et que l'autre en a au-delà de ses besoins. C'est du sel (*sic*) dont je veux parler. Les conditions de cet arrangement sont que le gouvernement valaque fournira à la Serbie pour deux ans 30.000.000 ocas de ce minéral, au taux de 18 piastres valaques les 100 ocas. En conséquence, le gouvernement valaque s'est obligé de ne conclure aucun autre marché de sel et de n'en permettre l'exportation, pendant les deux années que durera ce bail, qu'au seul gouvernement serbien²⁾.

On mande de la Moldavie que quelques arrestations viennent d'avoir lieu à Yassi, à la suite d'une pétition que quelques boyars ont adressée à la Porte ottomane et au Cabinet de St.-Petersbourg, dans le but de se plaindre de l'administration du prince Stourdza. On assure que la Porte n'a pas agréé cette pétition et qu'elle a adressé à ce prince un firman avec injonction d'en réprimer les auteurs. Les arrestations, au reste, ne sont pas nombreuses; elle se bornent à celle de M. George Ghika, Alexandre Stourdza et Constantin Stourdza, qui ont été envoyés sous escorte dans leurs terres respectives, où ils sont gardés à vue³⁾. On croit généralement que cette affaire n'aura pas d'autre suite.

DLXXXIII.

Notă a guvernului muntean către consulatul prusian, despre taxele fixate 1836,
de adunarea obștească pentru navigația pe Olt. 24 Ianuar
(st. nou?).

*Copie d'une note adressée au consul de Prusse à Bucarest par le secrétaire
d'État du gouvernement valaque, le 24 janvier 1836.*

P our faciliter au commerce les moyens de communication et de transport, l'assemblée-générale a adopté dans sa dernière session une loi qui tend à rendre navi-

1) V. p. 474, n° DLXXXI.

2) În 1837, contractul era să se sfârșe de Serbia, care pretexta că nu mai are nevoie de atâta sare (inedit).

3) V. Hurmuzaki, *Sufl.* I⁵, 288 și urm.

gables ceux d'entre les fleuves du pays qu'un examen rigoureux, fait par des experts, déclarerait susceptibles de cette mesure.

La navigabilité de l'Olto n'étant sujette à aucune contestation, il a été résolu que la navigation de ce fleuve commencerait immédiatement avec l'année 1836, et, pour subvenir aux dépenses qu'exige son entretien, l'assemblée a établi (que) pour les trois années consécutives, 1836, 1837 et 1838, un droit de péage de la manière suivante :

1°, les marchandises de toute espèce, les céréales et les boissons payeront 40 paras pour les 100 ocas.

2°, les charbons, 20 paras pour les 100 ocas.

3°, les radeaux chargés de toute espèce de bois, trois piastres chaque, s'ils sont grands, et une piastre et demie, s'ils sont petits.

Le sel n'est soumis à aucun droit de péage.

Les marchandises chargées sur des bateaux appartenants à des sujets étrangers payeront un tiers en sus du taux établi pour les bateaux valaques.

Le soussigné croit de son devoir de porter à la connaissance de l'honorable consulat ces dispositions de l'assemblée-générale, qui, par la sanction de Son Altesse, ont reçu force de loi, d'après les institutions du pays.

Il y ajoute la prière de vouloir bien en prévenir ceux de ses protégés, que [des] considérations commerciales engageraient à en profiter. Il serait inutile d'observer ici que cette petite charge est suffisamment compensée par les avantages que cette mesure offre au commerce, et que ce serait méconnaître ses véritables intérêts que de vouloir se soustraire au seul moyen d'entretenir une mesure, que tant de dépenses suffisent à peine à obtenir dans d'autres pays.

DLXXXIV.

1836, Notă a guvernului muntean către consulatul Greciei la București, despre
19 Februar declararea de port-franc a Brăilei.
(st. nou ?).

*Copie d'une note adressée au consul-général de Grèce à Bukarest¹⁾,
par le secrétaire d'État de la Valachie, 19 février 1836.*

Son Altesse le prince-régnant, désirant favoriser de plus en plus le développement du commerce intérieur et faciliter les relations commerciales avec les autres pays, vient d'ériger la ville et le port d'Ibraïlov en lieu d'entrepôt.

Par suite de cette disposition, toutes les marchandises ou productions, dont l'importation est permise en Valachie et qui seront importées dans cette ville, soit pour la consommation de ses habitants, soit pour y être déposées à l'effet d'être ensuite transportées à l'intérieur, ou dans d'autres échelles de la rive droite du Danube, ne seront plus soumises au droit d'entrée à leur arrivée, et ce droit ne sera plus prélevé à l'avenir qu'au moment où ces marchandises ou productions franchiront l'enceinte de la ville. Ne sera point compris dans cette franchise l'octroi que le Conseil municipal de cette ville continuera toujours à percevoir, comme pour le passé, sur le tabac à priser [et] le tabac à fumer, et, si jamais l'entrée venait à [en] être permise, sur le vin et l'eau-

1) Consul al Greciei la București era tot Sakellario (-1841) (în Iași, se pare, Spiro).

de-vie, conformément à l'art. 20, *lit.* A, B de la loi sur les Conseils municipaux, en tant que ces objets seraient destinés à la consommation intérieure de la ville.

En donnant communication de cette mesure à l'honorable consulat, le sous-signé a l'honneur de le prier de vouloir bien lui faire donner toute la publicité qu'il jugera convenable, dans l'intérêt de ceux de ses nationaux qui font le commerce avec cette principauté.

DLXXXV.

Sakellario către de Königsmark, despre protestările corpului consular din 1836,
București contra supunerii la o taxă mai ridicată a luntrilor străine ce vor 25 Mart.
trece pe Oltul navigabil.

. . . . **L**e gouvernement valaque, par une communication dont j'ai l'honneur de transmettre ci-joint à Votre Excellence [la] copie, vient de me faire part d'une disposition de l'assemblée-générale relativement à la navigabilité de l'Olt, fleuve de la Valachie, et des charges auxquelles le transport des marchandises par ce fleuve a été soumis.

Par le sens exprès de cette disposition, la navigation des bateaux étrangers étant grevée d'un tiers en sus des bateaux indigènes, mes collègues ont cru apercevoir une atteinte aux avantages que les traités assurent au commerce et à la navigation des sujets de leurs pays respectifs dans cette contrée; et ils n'ont pas manqué, en conséquence, de faire des observations analogues au gouvernement valaque.

Quoique la Prusse n'a point dans ce pays des sujets qui s'occupent de navigation, j'ai cru néanmoins, dans l'intérêt de son avenir, [devoir] suivre l'exemple de mes collègues, et déclarer au gouvernement local que je ne me conformerais à cette mesure qu'en tant qu'elle ne serait [pas] préjudiciable aux avantages que (*sic*) jouissent les sujets prussiens dans cette contrée.

DLXXXVI.

Sakellario către de Königsmark, despre trecerea generalului Muraviev 1836,
prin Muntenia. 22 April.

. . . . **M**. le général Mouravieff, qui, comme j'ai eu l'honneur de vous prévenir dans un de mes derniers rapports ¹⁾, était attendu à Silistrie, pour effectuer la revue de la garnison de cette forteresse, vient déjà de s'acquitter de cette mission, et a

1) Lipsește.

fait son entrée hier au soir à Bukarest, d'où il compte partir demain, pour retourner en Russie. Le gouvernement local lui fit une réception brillante, et tout le pays est aujourd'hui en émoi, en raison de l'empressement que les autorités du pays et la noblesse mettent d'aller porter à ce général le tribut de leurs hommages 1).

DLXXXVII.

1836, Sakellario către de Königsmark, despre prestarea jurământului de către
26 August. funcționari și crearea unei Curți superioare de justiție în Muntenia.

. Le gouvernement local vient de mettre en exécution un des articles du règlement organique, lequel astreint les fonctionnaires et les employés des diverses branches de l'administration à prêter serment. En conséquence, ils ont rempli avant-hier cette formalité; un petit nombre d'entr'eux s'y est cependant refusé, alléguant que le terme de la durée de leurs charges, qui est ici fixé à trois ans, était sur le point d'expirer 2).

Le gouvernement valaque vient en outre d'instituer une nouvelle Cour supérieure de justice, sous la dénomination de *la consultative*, laquelle formera la dernière instance et jugera définitivement et en dernier ressort les contestations qui lui seront rapportées. Le personnel en est composé de trois boyars, qui seront présidés par le prince et, en son absence, par le ministre de la justice. L'expérience seule pourra nous démontrer l'utilité de cette mesure et si elle parviendra à simplifier la marche des affaires litigieuses.

DLXXXVIII.

1836, Sakellario către de Königsmark, despre evacuarea Silistrei de Ruși, emi-
23 Septem- grarea unei părți din locuitorii cetății în Muntenia și visita lui Mihai Sturdza
bre. la Galați.

. L'évacuation de la place de Silistrie par les troupes impériales russes a commencé le 28 août dernier v. s. et a été entièrement effectuée le 30 du même mois (12 septembre courant). Les retards qui ont eu lieu, se rattachent à la résolution prise par un grand nombre de familles du pays de suivre la garnison, pour se fixer dans les deux principautés, résolution qu'elles ont [accomplie], malgré tous les efforts tentés par le pacha, pour les engager à y renoncer. Silistrie est maintenant occupée par les Ottomans.

Nous apprenons de Iassy que Son Altesse le prince de la Moldavie est parti de cette capitale pour faire une tournée dans la principauté et qu'il est arrivé à Galatz,

1) Invitat de colonelul Odobescu, șeful statului-major muntean, care-l primește la hotare, a inspecta trupele princiare, Muraviev își permite să deie un *pricas* (ordin-de-zi) pentru revistă. Ghica, adânc jignit de acest act necuviincios, nu ținu samă de sfatul (inedit).

2) Solemnitatea fu deschisă de o anatemiă a episcopului de Buzău contra funcționarilor necorecți. Unii luari lucrul asupra-și, și demisionară (inedit).

où il a l'intention de s'arrêter une quinzaine de jours. Le prince Stourdza a principalement fixé son attention sur le commerce de cette place, et il s'occupe d'adopter les moyens les plus propres à le faciliter et à l'étendre ¹⁾.

DLXXXIX.

Sakellario către de Königsmark, despre aşteptarea lui Ştefanachi Vo- 1836,
goridi la Galaţi şi măsurile luate de Sturdza pentru prosperarea portului. 21 Octom-
bre.

. Le pyroscaphe de Constantinople à Galatz a, dans son dernier voyage, retardé de plusieurs jours son arrivée dans ce dernier port; ce retard est attribué aux épais brouillards qui règnent sur le Danube dans cette saison et en hiver, et qui s'opposeront jusqu'au printemps prochain à la navigation sur ce fleuve. Par ce pyroscaphe était attendu de Constantinople le prince Vogoridhi ²⁾, dont la prochaine arrivée a prolongé le séjour à Galatz de son gendre, le prince Stourdza, accompagné de son ministère. Ce prince s'occupe toujours spécialement de tout ce qui a trait à la facilitation du commerce et à l'amélioration du port de Galatz; et, dans ce but, il a ordonné la construction d'un quai sur le fleuve, en y allouant une somme de vingt mille piastres, prises sur sa cassette particulière; un don de dix mille piastres a été également offert pour le même objet par la princesse, son épouse. Les vice-consuls et Agents des Puissances européennes ont été priés par le prince de ne mettre aucun empêchement aux contributions que les négociants de diverses nations établis à Galatz seraient invités à offrir dans le même but. Ces derniers n'ont jusqu'à présent point répondu à cet appel, étant encore dans l'incertitude, si ces contributions seraient exigées comme un impôt particulier, ou demandées à titre de secours volontaire.

DXC.

Sakellario către de Königsmark, despre sfârşitul alegerilor pentru Adunare 1836,
şi apropiata deschidere a şedinţelor ei. 16 Decem-
bre.

. Les élections des députés de[s] districts à l'assemblée-générale ont eu lieu dernièrement et sont terminées en ce moment; les vingt députés de Bucharest ont été aussi nommés ces jours ci; parmi ces derniers, à la tête desquels est M. Stirbey, ex-ministre de l'instruction publique, la majeure partie se compose d'hommes éclairés et intègres et voulant sincèrement le bien du pays; l'ouverture des séances aura lieu immédiatement après les fêtes de Noël, d'après le vieux style, et l'on sera bientôt à

¹⁾ Mihail Sturdza venise pentru a-şi vedea moşile din judeţul Covurluii şi a visita portul Galaţi (inedit).

²⁾ Ştefan, prinţ de Samos, socrul lui Sturdza şi capuchihaiă al Moldovei la Constantinopol.

même de juger si cette assemblée justifiera les espérances qu'on a fondées sur elle, pour les améliorations et les réformes dont la nécessité se fait vivement sentir et dont le pays désire et attend ardemment l'introduction.

DXCI.

1837, Sakellario către de Königsmark, despre trecerea prin Muntenia a minera-
27 Ianuar. logului Schüller și zăbava deschiderei Adunărei.

. . . . J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence que M. le docteur et professeur Schueller, de l'Université d'Iéna (Grand-Duché de Saxe-Weimar), inspecteur des mines de la Saxe et membre de plusieurs sociétés savantes ¹⁾, est arrivé ici depuis environ un mois, porteur de diverses lettres de recommandation, et une entr'autres de M. le prince de Metternich ²⁾, adressée aux consuls et Agents de l'Autriche collectivement, lesquelles ont fait connaître que ce savant minéralogiste avait l'intention d'étendre son voyage scientifique dans la Turquie d'Europe et d'Asie et jusqu'en Égypte. M. Schueller a déjà fait plusieurs courses dans l'intérieur du pays, pour visiter ses mines principales, et se propose de se rendre incessamment à Baya-de-Arama, domaine sis dans la Petite-Vaŭachie, district de Méhédiŭntz et appartenant à M. le caminar Étienne Mosco, boyar et chef d'une maison de banque de notre ville; cette terre renfermant des mines très intéressantes de fer et de cuivre, qui sont exploitées depuis quelques mois avec succès par M. Mosco. On ignore l'époque que M. Schueller a fixée pour la continuation de son voyage, mais il paraît qu'il attendra ici pour cet effet que la peste, qui désole la Turquie d'Europe, ait cessé entièrement ses ravages.

L'assemblée-nationale n'ouvrira ses séances qu'au commencement du prochain mois de février v. (*sic* ?) s. Il paraît certain qu'aucun projet de réforme ou proposition quelconque ne sera débattu dans cette session, qui ne s'occupera uniquement que de la révision des comptes du Trésor, et de la fixation du budget annuel

DXCII.

1837, Sakellario către Ioan-Emil von Wagner, însărcinat-de-afaceri al Prusiei la
5 Maiu. Constantinopol, despre pregătirile pentru vizita sultanului la cetățile dunărene.

. . . . Je m'empresse d'avoir l'honneur de vous informer que Sa Hautesse le sultan a débarqué à Varna, le 19 avril (1er mai), et que, d'après les avis reçus de cette ville, Elle devait y séjourner jusqu'au ²³/₄, jour où Elle continuerait sa route pour Silistrie, où Elle doit arriver aujourd'hui. D'après les apparences, Sa Hautesse ne s'arrêterait que fort peu [de] temps à Silistrie, où se rend déjà Hosséin-Pacha, gouverneur de

1) Dr. Gustav de Schüller, Conseiller de mine, era din nou la București, un an după aceasta, căci își dă părerea, la 8 Februar 1838, despre cutremurul din Muntenia. Raportul s'a publicat în românește într-o bro-de 15 pp. in 8°, Răd an, tip. I. Göbl.

2) Primul-ministru austriac.

Widdin¹⁾, lequel doit accompagner le sultan dans son voyage aux places de Routchouk, Sistob, Nicopolis, Rahowa et Widdin, où il paraît que le prince Milosch devra se trouver, pour se rendre au-devant de Sa Hautesse.

Son Altesse le prince de Moldavie est arrivé à Calarache depuis le 20 [mai] (1er [juin]), dans l'intention de franchir le Danube pour présenter ses hommages au sultan, et Son Altesse le prince Ghika est également parti avec sa suite depuis le 21 [mai] (2 [juin]) pour la même destination et dans le même but. L'on croit que la rencontre des deux princes sera l'occasion d'un rapprochement entr'eux, d'autant plus que le prince Stourdza a déjà fait des avances, tendantes à opérer cette réconciliation²⁾. Le prince Ghika doit faire à Sa Hautesse un don de dix mille ducats, montant à un demi-million, en monnaie turque, et, selon les apparences, la tournée du sultan sera très lucrative pour ce souverain, les pachas de la Romélie et des provinces environnantes s'étant tous mis en mouvement.

Tous les pachas sous le commandement desquels se trouvent placés les points qui doivent être visités par le sultan, rivalisent d'empressement et de magnificence dans les préparatifs qu'ils font pour la réception et le logement de Sa Hautesse. La plupart d'entr'eux ont envoyé ici des sommes considérables, pour l'acquisition d'équipages, meubles et objets de luxe. Le pacha de Widdin avait fait même prier le prince de lui acheter et expédier huit belles voitures avec leurs harnais; il a été impossible de les avoir ici.

Quoiqu'on ne connaisse pas le but précis du voyage entrepris par Sa Hautesse, nos politiques s'épuisent en conjectures pour lui assigner une cause probable, et on l'attribue généralement, soit à l'intention de recueillir des subsides pécuniaires, soit à un but politique, dont l'objet est encore mystérieux. On croit même savoir que ce voyage se prolongera jusqu'à la fin de juillet, et que ce ne serait qu'à cette époque que le sultan rentrerait dans sa capitale. Il est certain cependant que ce souverain s'est fait accompagner par des officiers du génie européen, ce qui annoncerait l'intention d'inspecter les forteresses de la rive droite du Danube³⁾.

DXCIII.

Sakellario către von Wagner, despre schimbări ministeriale.

1837.
2 Iunie.

. Plusieurs changements viennent de s'opérer dans le ministère ou Conseil administratif de la principauté. Le vestiar ou ministre des finances, M. Villara, et le postelnik ou secrétaire d'État des relations extérieures, M. le docteur Arsaki⁴⁾, ont donné leur démission, qui a été acceptée. Il paraît même certain que le ministère entier sera renouvelé, à l'exception du Grand-Vornik ou ministre de l'intérieur, qui est M. Michel Ghika, frère de Son Altesse le prince-régnant.

1) V. n^o DLXXIX, p. 473.

2) Sultanul interveni personal pentru a împăca pe Domnii. Mahmud, în uniformă de husar, fu extraordinar de european, întrebă pe Stourdza despre sănătatea Doamnei Smaranda, «fica iubituului său» Vogoridi, trimise un gal acesteia și dăruî Domnilor blănuri și tabachere de aur, împodobite cu pietre scumpe. În schimb, Domnul Munteniei își jertfi favoriții, iar colegul său din Moldova, barba: «Les princes ont dû se faire raser entièrement la barbe pour paraître à cette audience» (inedit). Boierii fură onorați cu feregile pe fereastă. Reproducem la Apendice povestirea audienței, dată de Hammer într'un opuscul anume; Moltke a dat o alta, în *Scrisorile sale*. Cf. și Hurmuzaki, *Supt.* I⁵, 599-603; I⁶, 625-6.

3) Căusele călătoriei erau sănătatea zdruncinată a sultanului și dorința de a câștiga pe *raizle* (Rosen, I, 255).

4) Deseori pomenit mai sus. Fanariot de naștere, fusese secretariul particular al Domnului (inedit).

DXCIV.

1837,
30 Iunie.

Sakellario către von Wagner, despre noul ministeriū muntean.

J'ai l'honneur de vous informer que le ministère de la principauté, après un assez long intérim, vient d'être définitivement constitué le 26 du courant. M. Constantin Cantacuzène, chargé du secrétariat des relations extérieures, possède un caractère doux, conciliant et modéré; M. Stirbey, nommé à la Grande-Logothétie de la justice, est généralement reconnu pour un fonctionnaire intègre, éclairé et voulant le bien public. M. Constantin Balutzano¹⁾ est logothète des affaires ecclésiastiques et de l'instruction publique; enfin M. Alexandre Ghika a reçu le maniement des finances. Ce dernier, qui est proche parent du prince-régnant, passe pour être loin d'avoir les connaissances et les qualités indispensables pour s'acquitter de ses nouvelles fonctions. M. Michel Ghika, frère de Son Altesse, est resté au ministère de l'intérieur, et a été élevé au rang de bano; tous ces nouveaux ministres sont, au reste, très bien vus par le gouvernement russe, auquel ils ont rendu des services pendant la dernière guerre. . . .

DXCV.

1837,
29 Iulie.

Notă a consulului rusesc în București, baronul de Rückmann, despre răspingerea de către Adunare a adausurilor la regulamentul organic.

Le soussigné, consul-général de Sa Majesté l'empereur de toutes les Russies dans les deux principautés, a l'honneur de mettre sous les yeux de Son Altesse le hospodar de Valachie les faits suivants :

Immédiatement après le rétablissement du régime actuel, M. le Conseiller privé Minciaky avait été chargé d'inviter les deux administrations, valaque et moldave, à prendre les mesures nécessaires à l'effet de réunir pour chacune des deux principautés, dans un seul corps d'ouvrage, l'ensemble des divers règlements et actes organiques faits par le gouvernement provisoire, durant l'occupation de ces provinces par les armées de la Cour Impériale.

Le gouvernement moldave, de concert avec l'assemblée-générale, appréciant le but salubre de cette mesure, s'est empressé de terminer ce travail, avec cette scrupuleuse exactitude et ce calme réfléchi, qui témoignent le bon esprit dont ils ont été animés dans cette circonstance; en conséquence, il y a déjà plus de deux ans qu'un exemplaire du règlement ainsi complété et refondu a été déposé à la Métropole de Jassi, pour servir de base aux actes de l'administration, et un second exemplaire a été en même temps remis au consulat-général de Sa Majesté Impériale, pour lui servir de contrôle à la marche des autorités locales.

Le soussigné devait s'attendre à ce que l'assemblée-générale de Valachie, pénétrée, comme celle de Moldavie, des intentions salutaires, qui ont présidé aux réformes introduites dans les principautés, tributaires de la Porte, mais placées formellement par les traités sous la protection de la Russie, suivrait une ligne de conduite qui lui était tracée par des devoirs qu'elle ne pourra jamais méconnaître impunément.

1) Bălăceanu. Asupra lui Constantin Gheorghe Cantacuzino (n. c. 1798), v. Rizo-Rangabé, 26. E caimacumul de la 1848. — Alexandru Ghika Barbî-roșă, fiul lui Searlat, era nepotul Domnului (*ibid.*, 48) și fusese, în 1832, logofet al pricinilor bisericești.

Ce n'est pas sans une extrême surprise et un vif regret que le soussigné a vu que l'assemblée-générale, en prenant connaissance du rapport présenté par la commission qui avait été chargée de la révision de ce travail, a élevé des objections et des difficultés relativement aux changements introduits dans la nouvelle rédaction, par suite des principes qui lui ont servi de base et de règle et en vertu d'une sanction suprême.

Cette rédaction est basée, d'une part, sur le texte primitif du règlement, et des stipulations supplémentaires adoptées par l'administration provisoire et, de l'autre, sur les changements de pure forme, arrêtés entre la Cour Impériale et la Porte ottomane, et qui n'altèrent d'aucune manière le dispositif du texte.

D'après cela, l'assemblée-générale n'était appelée qu'à constater si la nouvelle rédaction est exactement conforme à ces bases, et elle ne pouvait que sortir du cercle de ses attributions et de ses pouvoirs, soit en s'opposant à ces changements, soit en voulant les modifier selon ses propres opinions.

Le soussigné se fait par conséquent un devoir de déclarer à Son Altesse le hospodar que, la discussion des membres de l'Assemblée ayant pris une pareille tendance, il ne peut les considérer (*sic*) que comme essentiellement attentatoires aux droits des Cours suzeraine et protectrice, et qu'il ne lui reste dès lors qu'à protester, comme il proteste par la présente, de la manière la plus formelle, contre une marche aussi irrégulière et aussi contraire au(x) respect(s) dû(s) aux deux hautes Cours, qui n'admettent aucune déviation de la lettre des transactions qu'elles ont conclues et qu'elles sauront maintenir dans toute leur intégrité.

En conséquence, le soussigné, en priant Son Altesse de vouloir bien immédiatement prendre les mesures les plus convenables pour faire cesser toute discussion ultérieure à cet égard, croit de son devoir de la prévenir en même temps qu'il se réserve de porter cette fâcheuse circonstance, tant à la connaissance de la Cour Impériale, [qu'à celle de la Mission de Sa Majesté Impériale à Constantinople], afin de provoquer les déterminations que le cas exige.

Il saisit, en attendant, cette occasion pour offrir à Son Altesse le hospodar de Valachie les assurances de sa haute considération ¹⁾.

Baron de Ruckman.

Le 17 juillet 1837 [s. v.].

DXCVI.

Adresa Adunărei către Domn, explicând purtarea ei în afacerea adausurilor la regulamentul organic. 1837, 2 August.

... Hier, le 20 du présent mois[de] juillet, l'Assemblée a entendu avec la plus grande affliction l'office de Votre Altesse, en date du 18 juillet, n° 357 ²⁾, et de la teneur suivante: «Comme les travaux de l'Assemblée concernant l'incorporation au règlement organique des développements pendant l'administration provisoire et des changements présentés ont donné lieu à des débats entièrement éloignés de cette fin, au point que le consul-général de la Cour Impériale de Russie, par une note du 17 juillet 1837 ³⁾, proteste contre ces travaux, comme attentatoires aux droits des Cours suzeraine et pro-

¹⁾ Bucata a fost publicată (cu mică deosebiri) și în Colson, *o. c.*, 94-7. Pentru afacerea care a provocat această protestare, v. *ibid.*, pp. 91-4 și Xenopol, VI, 138 și urm. Cf. și n° ce urmează; Hurmuzaki, *Sufl.* I⁴, 467 și urm.

²⁾ Publicat și în Hurmuzaki, *Sufl.* I⁴, 475-6.

³⁾ N° precedent.

tectrice, a ordonné que son office du 27 juillet ¹⁾ 1836, sous [le] n° 449, serait retiré, et que tout travail à cet égard, s'annulant, devait cesser à l'instant ».

Prince ! La tâche qu'on jette aujourd'hui avec la plus criante injustice sur les sentiments et sur la soumission pleine de reconnaissance de cette Assemblée envers les hautes Puissances est une flagrante atteinte contre la rectitude de la conscience avec laquelle elle a toujours rempli et continue de remplir ses devoirs sacrés. La vérité toute entière est dans l'exposé qui suit.

Le règlement manuscrit contient en effet quelques lignes, d'après lesquelles toute disposition administrative ou changement qui pourrait être opéré sans l'agrément de la Cour protectrice, serait considéré comme nul. Mais, ce passage n'ayant pas été inséré en 1832, quand le règlement organique a été imprimé par ordre du ci-devant président-plénipotentiaire, M. le général Kisseleff, et par la voie du secrétariat d'État, a excité maintenant l'attention de l'Assemblée, à l'effet de se convaincre de la vérité d'une pareille addition. Après avoir pris toutes les circonstances en considération, elle est restée persuadée que M. le général Kisseleff, d'après toute justice, ne pourrait faire insérer un semblable article additionnel, puisqu'il se trouve en contradiction patente avec tous les privilèges de cette principauté, comme le prouve ce qui suit.

L'article 5e du traité d'Adrianople statue : « Les principautés jouiront du libre exercice de leur culte, d'une parfaite sûreté, d'une administration nationale indépendante et d'une entière liberté de commerce. »

L'art. 4e du *hatti-chérif* publié à l'avènement de Votre Altesse et émané vers la fin du mois muharrem, l'an de l'hégire 1250 ²⁾, contient aussi : « Les princes seront librement toutes les lois nécessaires à l'administration intérieure de leurs pays, de concert avec leurs Divans respectifs, sans qu'ils puissent néanmoins porter atteinte aux droits qui ont été garantis en faveur de ces pays par les différents traités ou *hatti-chérifs*, et ils ne seront pas molestés pour l'administration intérieure du pays par aucun ordre contraire à ces droits. »

L'art. 8 du même *hatti-chérif* dit : « Ces deux principautés ayant tous les droits d'une législation indépendante, etc. »

L'art. 379 du règlement organique militaire, sanctionné par la Cour Impériale protectrice, pendant le gouvernement provisoire, est conçu ainsi : « D'après l'article du traité de paix d'Adrianople, qui assure au seul gouvernement valaque l'administration intérieure du pays, etc. », ainsi que l'art. 52 du règlement organique, et, de plus, le manifeste du maréchal comte de Witgenstein, qui assure qu'on conservera aux Valaques une existence politique ³⁾. C'est sur ces bases, prince, que l'Assemblée a procédé dans ses débats sur les travaux qu'elle a achevés par la révision du règlement, conformément aux mesures prises dès l'année 1832 par le gouvernement provisoire. En quoi donc peut consister le but caché et attentatoire aux droits des hautes Cours, suzeraine et protectrice ? Ne serait-ce pas une atteinte grave à cette innocente Assemblée que de considérer ses travaux, ses principes consciencieux, son amour et sa reconnaissance pour les droits garantis à sa patrie, comme une infraction aux lois et une conduite reprochable ? Quant l'Assemblée remplit religieusement le but sacré, pour lequel elle est convoquée, mérite-t-elle une protestation contre la légalité de ses travaux, et, par conséquent, une inculpation à laquelle elle était loin de s'attendre et qui est entièrement incompatible avec son amour ardent pour les droits de sa patrie ?

Votre Altesse, comme le fils aîné de cette patrie, gouvernant aujourd'hui le peuple qui vous a été confié par la divine Providence, nous vous en prions très humblement, persuadez-vous de toute la justice des droits du pays, reconnaissez l'innocente conduite de cette Assemblée, partagez ses sentiments, et veuillez bien porter à la con-

¹⁾ Juin, în versiunea românească dată în Hurmuzaki, *Sufl.* I^a, 476.

²⁾ 24 Maii — 9 Iunie 1834. V. n° DLXX, p. 466.

³⁾ V. *A. Fr.*, II, 725 și n. 2. Proclamația e tipărită în Hurmuzaki, *Sufl.* I^a, 328-9 ; Sturdza, *o. c.*, I^a, 308-9.

naissance de qui Votre Altesse jugera à propos la vérité que nous vous exposons et la rectitude de nos intentions, et recevez les papiers que Votre Altesse a demandés par un office et que le secrétaire d'État a reçus hier encore, pour les transmettre à Votre Altesse.

(Suivent les signatures des boyars, membres de l'assemblée-générale 1).

Le 21 juillet 1837, s. v.

DXCVII.

Sakellario câtre de Königsmark, despre disolvarea Adunărei pentru 1837,
conflictul cu consulul rusesc. 11 August.

. . . . Je m'empresse d'avoir l'honneur d'informer Votre Excellence que l'assemblée-générale des députés des districts, qui avait ouvert ses séances dans le mois de mars passé, vient d'être dissoute par ordre de Son Altesse le prince, par suite des circonstances suivantes.

Pendant l'administration de Son Excellence M. le général de Kiseleff, président-plénipotentiaire des deux principautés, il fut décidé que le règlement organique de la Valachie, qui avait été rédigé et revêtu des signatures de tous les grands-boyars, serait expédié à Constantinople pour être soumis à la sanction du gouvernement ottoman. Cependant il y fut préalablement ajouté une disposition, par laquelle on établissait que, si par la suite il devenait nécessaire de faire quelque changement ou modification au dit règlement, en retranchant, supprimant, ajoutant ou créant quelque article, un tel changement n'aurait lieu que de l'information et consentement des deux Cours, suzeraine et protectrice. Ce règlement, après avoir reçu la sanction requise, fut imprimé et tiré à 2300 exemplaires, qui furent publiés. Mais la disposition dont je viens de parler, ne s'y trouva pas insérée.

Actuellement, quelques articles de ce règlement, qui n'avaient pas été complétés, ayant paru susceptibles de nouveaux développements, le prince nomma à cet effet une commission *ad hoc* pour la révision du règlement sus-énoncé. L'office premier, qui installait cette commission, portait la réserve que les changements qu'elle était chargée d'apporter aux articles sus-mentionnés seraient soumis à l'approbation de la Cour protectrice de Russie. Lors de la présentation du rapport de la dite commission, la majeure partie des députés à l'assemblée-générale manifestèrent hautement leur opposition à cette clause, et, faisant valoir un *hatti-chérif* du sultan, qui accorde aux habitants de la Valachie la pleine et entière indépendance de leur administration intérieure, se préparèrent à adresser à ce sujet un rapport protestatif au prince. Son Altesse, informée de ce qui ce passait, fit tous ses efforts pour prévenir cette démarche et, ayant mandé les principaux membres de cette opposition, elle leur fit de vives représentations sur l'irrégularité de leurs procédés, en leur retraçant toutes les obligations dont les habitants de la Valachie étaient redevables au gouvernement impérial de Russie et la reconnaissance et le respect qu'ils étaient en devoir de lui témoigner. Les députés promirent de se conformer à tout ce que demandait Son Altesse, mais néanmoins, loin de se désister de leurs prétentions, ils s'empressèrent de présenter une adresse, qui avait été déjà rédigée et signée par 26 députés sur les 42 dont se compose l'assemblée-générale, y compris les ministres ou membres du Conseil administratif 2). Les signataires déclaraient dans cette

1) Publicații (cu mică deosebită) și în Colson, *o. c.*, 97—101; Vaillant, *o. c.*, II, 389—91.

2) Consiliul de miniștri.

adresse qu'ils ne pouvaient admettre dans cette circonstance la consultation et approbation exclusives du gouvernement russe, étant indispensable que la Porte ottomane, comme suzeraine de la principauté, fût appelée à sanctionner également les changements qu'il était question d'opérer dans quelques articles du règlement. Sur ces entrefaites, une discussion très orageuse se souleva dans la première séance de l'assemblée-générale sur le fond des articles annexés au règlement organique, que la commission soumit à son examen; les deux partis s'attaquèrent avec véhémence, et se prodiguèrent même réciproquement les invectives et les injures les plus violentes. À la suite de ces événements et d'après la teneur d'une note protestative, que M. le baron de Ruckman, consul-général de Russie, présenta le 17/29 juillet et dont j'ai l'honneur d'inclure ci-joint la copie exacte, Son Altesse le prince vint d'ordonner par un office spécial la dissolution immédiate de l'Assemblée, qui a eu lieu effectivement. L'Hôtel des séances de l'Assemblée a été clos, et une garde a été placée à la porte, pour veiller à la conservation des archives, ce qui n'avait pas eu lieu jusqu'à présent. J'ai également l'honneur d'annexer au présent rapport la copie fidèle d'une adresse de l'assemblée-générale ¹⁾, en réponse à l'office du prince, qui ordonne la clôture de leurs délibérations ²⁾.

DNCVIII.

1837, Sakellario către de Königsmark, despre sosirea decorațiilor turcești pentru
25 August. suita Domnului Munteniei.

P. S. . . . Le gendre de M. le logothète Aristarchi ³⁾ est arrivé ici de Constantinople depuis treize jours, porteur de dix-neuf décorations ou *neschams*, que Sa Hautesse a décernées à la députation des boyars valaques, ainsi qu'aux officiers de la suite du prince, qui lui ont présenté leurs hommages, lors de son arrivée sur la rive droite du Danube. La distribution de ces insignes a été cependant ajournée, Son Altesse désirant, avant d'y procéder, connaître la réponse de la Porte ottomane au rapport par lequel il lui a fait connaître les derniers événements survenus à l'assemblée-générale ⁴⁾, dont plusieurs députés sont désignés pour les décorations envoyées

1) V. n^o DXXVI, pp. 483—5. Cf. Colson, *o. c.*, 101; Hurmuzaki, *Supt.* I^a, 476—7. Adunarea e închisă la 21 Iulie st. v.

2) Sakellario n'a înțeles decât că Adunarea căuta să stabilească *principiul autonomiei naționale*: el vede în desbateri un fel de rezultat al pasiunilor și dorința de a pune aprobarea sultanului alături de a țării, pentru schimbările constituționale. Din contra, fondul chestiei a fost foarte bine prins de Colson (v. *o. c.*, pp. 89 și urm.).

3) Capuchihaiă a Munteniei.

4) V. pp. 482 și urm.

DXCIX.

Sakellario către de Königsmark, despre împărțirea decorațiilor acordate 1837,
de sultan boierilor munteni și demisia ministrului de justiție, Barbu Știrbei. 28 August.

. Le rapport que j'eus l'honneur d'adresser à Votre Excellence, en date du 25 août courant, n° 180, l'informait qu'un Envoyé de la Porte était arrivé en cette ville depuis plusieurs jours, porteur de dix neuf décorations, conférées par Sa Hautesse à divers boyars, ainsi qu'à plusieurs officiers de la suite de Son Altesse le hospodar. Ces insignes, qui sont divisés en trois classes, et dont le plus distingué est donné à l'évêque métropolitain et est de la valeur intrinsèque de quinze mille piastres du pays, ont été distribués l'un après l'autre, depuis le 25 dans l'après-midi, et envoyés au domicile de chacun des décorés, accompagnés d'un écrit du secrétariat d'État.

Plusieurs difficultés se sont élevées dans le nouveau ministère et amèneront probablement une nouvelle composition, vu le peu d'accord qui règne entre le gouvernement et les membres actuels. Le Grand-Logothète ou ministre de la justice, M. Stirbey, dont les lumières et l'intégrité sont généralement reconnues et qui est animé des meilleures intentions pour la réforme des nombreux abus qui existent dans cette administration et dont le plus criant est la vénalité et la corruption des juges, est très mécontent de ne pouvoir parvenir à réaliser ses vues, ainsi que du peu d'indépendance qu'il a dans son département. Sa démission, qu'il a déjà offerte, a été refusée par Son Altesse. M. le baron de Ruckman, appréciant les talents et le caractère de ce fonctionnaire distingué, qui est le pivot du ministère actuel, fait usage de toute son influence pour faire disparaître ses motifs et le porter à conserver la direction de la justice.

DC.

Sakellario către de Königsmark, despre tăcerea Rusiei față cu purtarea 1837,
Adunării muntene și plecarea lui Rückmann, consulul imperial în București. 8 Septem-
bre.

. Jusqu'à ce jour, il n'est encore parvenu aucune réponse de la Russie relative aux derniers débats de l'assemblée-générale sur la révision du règlement organique, et le gouvernement russe semble encore garder le silence à ce sujet.

M. le baron de Ruckman partira le 4/16 septembre courant pour Galatz, d'où il doit s'embarquer, le 6/18, sur le pyroscaphe autrichien la *Marie-Dorothée*, pour se rendre à Constantinople. De nouvelles lettres de St.-Petersbourg donnent comme positif que ce diplomate sera bientôt nommé Envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire près de la Porte ottomane, M. de Bouténieff étant appelé à de plus hautes fonctions. M. le Conseiller et chevalier de Kotoff²⁾, directeur de la chancellerie, est chargé de la gérance du consulat-général à Buckarest³⁾.

1) N° precedent.

2) Consilierul de colegiu Kotoff, pe care Kreuchely îl scria, se pare, Kotoff.

3) Afacerea regulamentului s'a rezolvit în 1838, când Rückmann revine cu un firman al Porței, care prinia și aproba tot (Colton, *o. c.*, 103 și urm.; Xenopol, VI, 145-6). Rückmann pleacă, se pare, la 18 st. n. din București (inedit).

DCI.

1837. Sakellario către de Königsmark, despre o călătorie a lui Alexandru Ghica
20 Octom-în Oltenia.
bre.

. Son Altesse le prince-régnant est parti la semaine passée pour visiter les cinq districts de la Petite-Valachie. Ce voyage n'a d'autre but que l'agrément et le rétablissement de la santé du prince ; M. l'Agent d'Autriche, Timoni, l'accompagne dans cette tournée.

DCII.

1837. Sakellario către de Königsmark, despre întoarcerea lui Alexandru Ghica
17 Novem- la București, o excursiune archeologică la Severin și recensiment.
bre.

. Son Altesse le prince régnant est arrivé en cette ville le 12/24 octobre passé, de retour du voyage dont j'ai déjà eu l'honneur d'informer Votre Excellence ¹⁾, et après une absence de dix à douze jours environ. Cette tournée du prince n'avait effectivement aucun but que l'agrément et le désir de visiter ses propriétés particulières, dans lesquelles se trouvent enclavés la tour de Sévérine (*sic*) et autres vestiges d'antiquités romaines. Son Altesse a visité en même temps le plan de la nouvelle ville de Sévérine, dont les constructions ont commencé depuis quelque temps. Le 14/26 du même mois, le Grand-Spathar, l'état-major du prince et les officiers de la milice ont offert à Son Altesse, à l'occasion de l'anniversaire de son avènement, un bal très brillant, qu'Elle a honoré de sa présence.

Six jours après le retour du prince, son frère, M. le ban Michel Ghica, ministre de l'intérieur, et M. le marquis de Châteaugiron, agent et consul-général de France ²⁾, ont fait de compagnie une excursion scientifique sur les mêmes lieux et dont le but principal était d'exécuter des fouilles dans la tour de Sévérine. Malheureusement, les honorables voyageurs ont été trompés dans leur attente, car ils n'ont pu découvrir que quelques lances et autres objets insignifiants.

Le recensement général des habitants contribuables de la principauté a déjà commencé, mais cette opération va très lentement cette année et a déjà éprouvé bien des retards, principalement à cause du manque de numéraire pour payer les commissaires qui en sont chargés.

1) V. n^o précédent.

2) În 1839, Lagan ține locul lui Hugot la București, consulul fiind retras în Ardeal. În 1834, e înlocuit însuși cu Minaut (provizor), care vine din Iași, apoi cu Cochelet. Châteaugiron sosește la 1837 (după găsirea lui Minaut iarăși și a lui de Théis) și intră imediat în relații intime cu Domnul, care-l comunică situația sa grea prin adiutantul viconte de Grammont (inedit). Cf. și prefața, V. și Colson, *o.c.*, 254. Asupra consulatului, *ibid.*, 253, după articole din jurnalul *le National*, an. 1838—9, și mai sus, în această publicație, p. 212 n. 6 (însă Lamare e consul din Dec. 1806, Ledoux din 1809 la 1814, Formont din 1815 la 1817, apoi Augrand (1818) și Bonnin).

DCH.

Sakellario către de Coq, ministru prusian la Constantinopol, despre lucrarea de drumuri, construirea unei flote, aducerea de oi merinos și de-
saprobară data de Rusia Adunării în conflictul ei cu Domnul. După 2 Mai 1844 1).

Délivré des préoccupations que lui avaient occasionnées l'esprit d'opposition systématique de la majorité des membres de l'assemblée-générale ordinaire, le gouvernement local s'occupe actuellement des améliorations matérielles que réclame le pays. Un ingénieur distingué du gouvernement autrichien, M. Balzane, a été engagé pour cinq ans par le gouvernement valaque, pour la construction des routes et chaussées, qui doivent assurer les grandes voies de communication de la capitale avec les points les plus importants de la principauté. M. de Stirbey, ministre de l'intérieur, vient de se rendre à Ibraïla, accompagné de cet ingénieur, pour y faire construire un quai, et une flottille de trois chaloupes canonnières, portant huit canons, va être bientôt établie sur le Danube, pour faire observer plus efficacement sur la rive gauche de ce fleuve, depuis Ibraïla jusqu'à Giourgévo, les règlements sanitaires en vigueur. Ces navires seront construits sur des modèles qui ont été envoyés de Vienne, et probablement leurs équipages seront instruits dans l'art nautique par des marins autrichiens.

M. le baron de Bissing, chambellan de Sa Majesté et propriétaire noble de la Silésie, venant de Yassi, après avoir fait un séjour ici, de plus d'un mois, est parti le 10 [du] courant, pour retourner dans ses terres. Cet estimable gentilhomme doit être de retour ici le 1-er septembre, ayant réussi à conclure, par mon entremise, avec M. de Stirbey et le capitaine N. Bibesko, aide-de-camp et cousin de Son Altesse, un contrat pour faire venir ici un troupeau de 500 têtes mérinos environ. La durée du contrat a été fixée à six ans, et le capital social à 6 600 ducats 2).

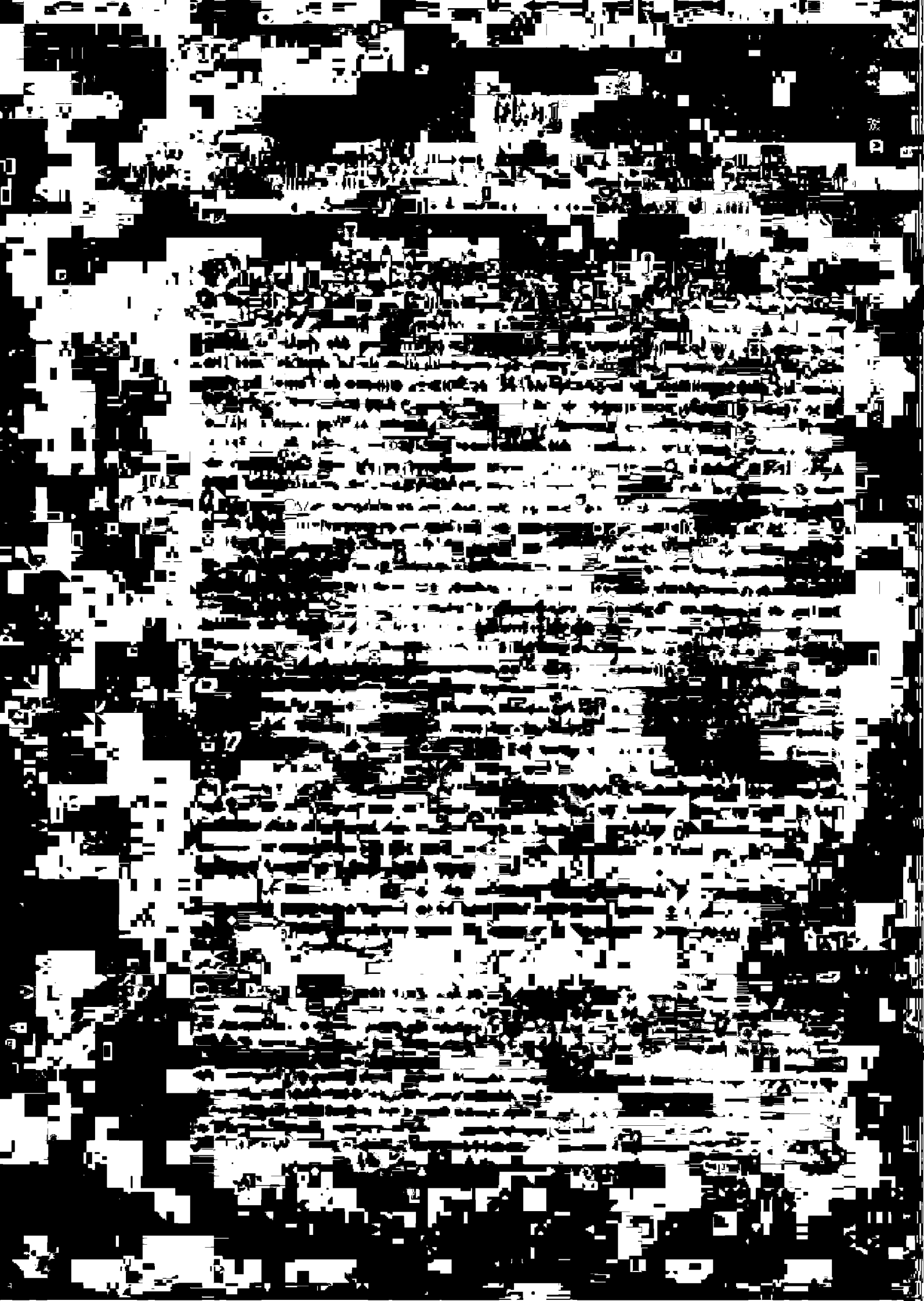
Son Altesse le prince-régnant vient de recevoir une dépêche de Son Excellence le comte de Nesselrode 3), en date du 2 mai, qui contient un blâme très sévère de la conduite de l'assemblée-générale et l'assurance que M. Daschkoff 4) est chargé par le gouvernement impérial de prêter à Son Altesse tout l'appui qui pourrait lui être nécessaire contre l'esprit factieux qui anime la plus grande partie des membres de cette Assemblée.

1) Data precisă lipsește în copia mea. E ușor însă de fixat o dată foarte apropiată, fiind-că raportul vorbește de depeșa lui Nesselrode din 2 Mai [1844], publicată în *Règne de Bibesco*, I, 235—7. Lacuna între această bucată și cele precedente se explică prin aceea că, în Arhivul din Berlin, cercetările sunt permise numai până la 1830. Am putut copia însă și alte acte, ce se află peste această dată în ultimele pachete ce mi s'au comunicat.

2) Asupra contractului încheiat de Bissing cu Stirbey și Nicolae Dincă Bibescu, v. Neigebaur, *Die Donau-Fürstenthümer, Skizzen gesch.-statist.-polit. Inhalts* (Breslau, Kern, 1854), 50; II (ed. 1859), 61-2. Neigebaur fu consul-general cu reședința în Iași, de la 1843 la 1844, dar Sakellario păstră probabil locul din București.

3) Conte Carol-Robert de Nesselrode, cancelariul rus.

4) I. de Dașcov, venit din Danemarca, succesorul lui Rückmann și Titov, în calitate de consul al Rusiei la București (1840).

APENDICE

APPENDICE

I.

Extras din scrisorile lui Lagarde către Iuliu Griffith, relativ la primirea consulului francez Ledoux de către Caragea. 1813.
Februar.

Bucharest, février.

Celui qui connaît tout le prix d'une heureuse médiocrité, préfère une demeure simple, qu'habite le repos, à ces palais somptueux qui fixent les regards de l'envie.

Le consul de France, M. Ledoux, que des événements politiques avaient momentanément éloigné de la Valachie, a présenté hier ses lettres de créance au nouveau prince, et j'ai accepté de l'accompagner au palais ¹⁾.

Cette cérémonie m'a paru assez intéressante, en ce qu'elle singe exactement la réception des ambassadeurs à la Porte. Voici à peu près ce qui se passa.

À dix heures du matin, les gens de service de Son Altesse ont amené au consul un équipage de parade à six chevaux, dans lequel il s'est placé avec le chancelier du consulat: venaient ensuite les voitures des Français établis à Bucharest ou des individus jouissant de la protection française: un détachement d'Arnautes précédait ce cortège, qui, traversant les rues principales, se rendit au palais du prince; on l'y reçut au charivari d'une musique turque, composée de cinquante grosses caisses, d'autant de timbales, de trois musettes, et de six oboës (*sic*), complément de cette infernale symphonie. Précédés par les *chiohadars*, portant les livrées de la Cour, on nous introduisit dans la salle du trône, où un vicillard vénérable ²⁾, assis sous un dais de velours, brodé en perles et en or, entouré d'autant de pompe qu'il avait pu en déployer, m'a prouvé que le rôle de roi, qu'il ne fait que depuis deux mois, n'est ni difficile, ni désagréable à remplir. Un siège était en face pour le consul, et des sofas de chaque côté, pour nous.

M. Ledoux prononça le discours d'usage, dans lequel il parla de la bonne harmonie que le gouvernement français désire voir régner entre lui et la Sublime Porte, ainsi que de l'affection particulière de son souverain pour le prince, et dont lui, consul,

1) După tractatul din București, încheiat la 28 Maiu 1812 st. n., Rușii își rezervau dreptul de a zăbovi trei luni evacuarea principatelor, pe care le părăsiră abia prin Septembrie (Sturdza, *o. c.*, I², 301; Ciceagov, *o. c.*, 111). În timpul cât mai dură ocupația, amiralul expulsă pe agenșii Franciei și Austriei în principate. Ordinul se dădu la 1 iulie, și expulsații se retraseră în Ardeal. Ledoux, care lăsase în locul său pe Barbier, era întors în București la 20 Ianuar 1813 (cf. Hurmuzaki, *Supl. I*², 697-8, 700, 703; *A. Fr.*, II, 485).

2) Caragea se născuse în 1754 (Rizo-Rangabé, 39).

s'estimait heureux d'être l'organe; mot qui dut délicieusement chatouiller l'oreille orgueilleuse d'un Grec. Je n'entendis pas la réponse de Caradja, car il la marmotta très bas; mais il ordonna très haut qu'on servît des sorbets et du café, que nous primes en parlant des événements politiques actuels, de la peste de Constantinople, de la rigueur de l'hiver; et, quand on n'eut plus rien à dire, on me présenta pour alimenter un peu la conversation. Son Altesse m'honora d'un sourire suave comme la première goutte de rosée; et, après quelques mots insignifiants, et des réponses analogues aux demandes, tout le cortège diplomatique se rendit chez la princesse-régnante, où nous recommençâmes les mêmes facéties; elle était entourée de ses filles et de quelques dames de sa Cour, fort jolies; des confitures et des parfums nous furent présentés par de belles esclaves; puis on nous régala des sons aigus d'un orgue de Barbarie, que Son Altesse nous dit ne pouvoir se lasser d'entendre. À la dernière mesure de la merveilleuse serinette, nous primes congé, et regagnâmes, non sans peine, les portes du palais, poussés, heurtés, froissés par mille gredins vêtus de rouge, de blanc, de vert, barbus ou imberbes, en turbans ou en kalpaks, qui, n'ayant d'autres gages à la Cour que ces rares aubaines et leurs étrennes au premier de l'an, se pressaient de recevoir la gratification d'usage que doit répandre le consul présenté. J'ai vu le moment où, à force de le tirailler, on allait le mettre en pièces, lorsque, heureusement pour lui, quatre vigoureux *chiohadars* l'ont porté en un clin d'œil dans son carrosse, d'où il a fait pleuvoir quelques poignées de roupies sur le dos de ces mendiants galonnés.

Quant à nous, simples individus de la grande nation, qui n'avions pas l'honneur d'être brodés sur toutes les coutures, ce fut au péril de notre vie que nous parvîmes à retrouver nos voitures. Échappé à ce tumulte, seul avec toi, maintenant je puis rire un peu des folies humaines, et gloser sur l'importance que l'on met à de si petites choses, en me demandant néanmoins si cette comédie bouffonne ne finira pas tragiquement pour l'acteur principal !).

(Lagarde, pp. 336-8) 2)

1) Le 11 octobre 1818, Caradja, qui depuis longtemps préparait sa retraite, quitta Bucharest avec toute sa famille. Escorté de quatre cents Albanais de sa garde, il dirigea sa fuite vers Cronstat, en Transylvanie, où il arriva le quatrième jour. Retiré en Suisse, et depuis en Italie, il y jouit d'une immense fortune, qui le console de sa prudente abdication (Nota lui Lagarde). Asupra acestui fugă, v. și Xenopol, V, 420-1; *A. Fr.*, II, 325-6; *Arch. soc. st. și lit.*, VII, 24 n. 16. S'a spus greșit, la p. 217 n. 2, că Domnul fugar a murit la Pisa. Caragea se întoarce în Orient la 1830 și se fixă în Atena, unde muri la 27 Dec. 1844 (Rizo-Rangabé, 40). O scrisoare a studentului Constantin Brăiloiu către tatăl său, Nicolae (Geneva, 1828), arată, după spusele unui Grec venit din Italia, că exilatul trăia foarte singuratic, părăsit de toți și ocupat numai cu creșterea averii adunate cum se știe (Bibl. Ac. Rom., Corespondențe 1663—1849, foile 222 și 225).

2) Cartea lui Lagarde mai cuprinde următoarele lucruri relative la noi: despre familia C. Ipsilanti la Chiev (pp. 41-3); despre numirea ca Domn a lui Caragea și plecarea sa spre Muntenia (pp. 213-7); despre petrecerea autorului în acești țări (pp. 315-63); despre Românii din Ardeal (p. 383); despre boierul Dudesco, tovarășul de călătorie al lui Lagarde în Apus (pp. 364-5, 368-70, 374-5, 431-3. V. și Apendice, n° III).

II.¹⁾

EXPLICATION DES BOYARS VALAQUES.

PREMIÈRE CLASSE.

Première charge. — Le Grand-Bano et le kaïmakam de Krayova.

. . . . C'est donc aujourd'hui²⁾ un kaïmakam qui gouverne la Petite Valachie, au nom du Voïvode, et non en celui du ban, car c'est le premier qui nomme à ces deux charges et tire les revenus du pays.

Après que la résidence du ban fut fixée à Bukarest, on lui assigna une pension de 300 piastres par mois. Ce qui prouve que le ban ne payait plus comme autrefois un tribut annuel, mais bien que le gouvernement valaque s'était déjà emparé totalement de l'administration financière, tout comme il était déjà le maître de l'administration politique du Banat. Pour preuve, on pourrait alléguer, qu'outre les 300 piastres par mois, le Voïvode accordait au ban un para de chaque piastre, qui du Banat passait dans la Caisse de la vestiarie valaque. Aujourd'hui il ne jouit plus de ce para. Cependant le troisième-logothète, le polkovnik, le second armash, le troisième-portar et les autres employés de Krayova doivent lui faire un cadeau lors de leur nomination.

Aujourd'hui le kaïmakam tire tous les revenus de cette grande dignité et vend les charges du Banat, sans même consulter le ban, mais sûrement jamais sans que son choix ne soit approuvé du Voïvode, qui donne les kaltans. Le revenu de cette vente se monte annuellement à 30.000 piastres, que le kaïmakam partage ou ne partage pas avec

1) Studiul acesta a fost redactat de către Kreuchely, după însărcinarea specială a lui von Militz, curios de obiceiurile țerei, prin 1822, în urma numirii lui Grigore Ghica în Domnie și după potolirea revoluției. Consulul îl trimitea, ca anexă la rapoartele sale, în bucăți, după cum erau redactate. Am găsit de cuviință să le adun împreună, ca un Apendice al publicației de față. Notele care erau despărțite de text și al căror loc în copie nu se putea înțelege, au fost adăugate unde cerea sensul. Tot așa și pentru unele bucăți rătăcite. Cf. Fotino, III, 455 și urm. (după aceleași acte); Comnen Ipsilanti, ed. orig. (Constantinopol 1870), 782 și urm.

2) De la 1761 (Fotino, III, 456).

le ban, car ce partage est relatif à la faveur du prince, de manière que presque toujours le total demeure la paisible possession du kaïmakam. Les princes grecs, presque toujours, choisissaient pour [le] Banat des hommes riches, ambitieux et avides, d'un grand titre, et pour kaïmakams des hommes cupides, c'est-à-dire des Grecs ou autres gens à eux, qui avaient besoin d'argent. Entre autres revenus que les bans perdirent peu à peu, étaient aussi les émoluments de la nomination des *banishors*, dans tous les cinq districts du Banat. Leurs devoirs, dans les temps modernes, étaient de reconnaître et de juger des délits contre les mœurs, les femmes publiques et autres affaires de moindre conséquence. Mais encore, le même Constantin III (Mavrocordato) *) abolit ces juges subalternes, réunit leurs affaires aux ispravnicats et assigna aux bans en indemnisation un revenu de 500 piastres annuels. Quoique d'un jour à l'autre la puissance et la considération des bans décrurent, à mesure que les kaïmakams augmentèrent leur grandeur, cependant les revenus du ban sont aujourd'hui plus considérables (en apparence) qu'ils l'étaient autrefois, c'est-à-dire après la création des kaïmakams, car lors de cette création ils n'eurent que :

1) Pension par mois, 300 piastres	3.600
2) Un para que le ban tirait de chaque piastre que le Banat rapportait à la vestiarie valaque	900
3) Des <i>banishors</i>	500
4) Des revenus des foires et marchés	2.820
5) Des cadeaux des charges de Krayova	500 NB. Bien peu.
6) De 70 <i>sokotelniks</i>	1.680
Somme: 10.000 piastres.	

Aujourd'hui, au contraire, le ban jouit de :

1) Appointements fixes: 1.000 piastres par mois	12.000
2) Des dons qu'il reçoit pour les charges	30.000
3) De 80 <i>sokotelniks</i>	6.400
Somme: 48.400 piastres.	

Dans le Grand-Diván de la principauté, le ban prend séance immédiatement après l'archevêque métropolitain: il s'entend par là qu'avec tous les autres membres du Diván, il juge dans la chambre dite des *vélitsli* (Grands).

Le kaïmakam empiéta d'un jour à l'autre sur les droits et l'autorité de ban. C'était la volonté des princes. Ils jouissent de presque tous les revenus qu'on avait laissés aux bans après la restitution du Banat en 1738 ²⁾, si bien qu'ils en tirent un produit de plus de 100.000 piastres; et [s']ils jouissent de la faveur des Voïvodes, ce revenu peut quelquefois se monter au double. En outre, les kaïmakams jouissent d'un autre revenu, nouvellement introduit, mais à la vérité purement accidentel: c'est à-dire que, sur chaque bétail de la grande espèce, qui passe le Danube pour aller en Turquie, il (*sic*) prend un droit de quatre piastres par pièce; quelquefois ce droit, dans l'espace d'un an, surpasse 100.000 piastres. Enfin les bans ont cessé d'être, et c'est le kaïmakam qui est le véritable gouverneur, *au nom du Voïvode*, de cette province de la Valachie, tandis que ³⁾, comme je l'ai dit ci-dessus, le titre de ban n'est plus qu'un titre honoraire, auquel on attache quelques prérogatives, parce que l'ancien usage veut qu'on les y attache.

1) În Muntenia, 1730, 1731—3, 1735—41, 1741—8, 1756—8, 1761—3 (Xenopol, V, *passim*). Aici e vorba de ultima Domnie (cf. p. 502 și Fotino, 457).

2) Prin pacea de la Belgrad, între Austria și Turcia (18 Sept. 1739). V. Sturdza, *o. c.*, I² 48 și urm.

3) În copie: *tandis et*.

Il y a trois à quatre ans que la population des cinq districts du Banat de Krayova importait :

Districts	Familles	Nombres	Somme de chaque district
Voultsha	{ Contribuables . . . Non contribuables .	{ 8.137 3 877	{ 12.014
Gortshi	{ Contribuables . . . Non-contribuables .	{ 7.583 2.939	{ 10.522
Rumanatz	{ Contribuables . . . Non contribuables .	{ 5 418 1.978	{ 7.396
Doltshi.	{ Contribuables . . . Non-contribuables .	{ 7.913 2.402	{ 10.315
Méhédintzé	{ Contribuables . . . Non-contribuables .	{ 11.798 2.578	{ 14.376
Somme des districts: 54.623			
La ville de Krayova, située dans le district de Doltshi: 1.129			
Total, familles: 55.752			

Dans ce nombre cependant ne sont pas compris :

- 1) Les boyars, grands et petits (j'en fournirai la liste), et leurs familles;
- 2) Les serviteurs, employés et autres individus attachés au service des boyars;
- 3) Les négociants et marchands, *mais non pas les revendeurs*;
- 4) Les Égyptiens ou Tsigains, esclaves des boyars, et dont le nombre est très considérable;
- 5) Les étrangers de toutes les nations, tant domiciliés qu'habitants temporais;
- 6) Les Juifs, qui payent un tribut particulier, qui cependant ne sont pas compris dans le nombre des familles ci-dessus indiquées.

Lors de son avènement au trône de la Valachie¹⁾, le prince Alexandre VIII (Soutzo) nomma kaïmakam de Krayova le docteur Constantin Tibalto²⁾, qui avait été son médecin à Constantinople et lui avait prêté une somme de 300.000 piastres lors de sa promotion au Voïvodat. Le prince lui donna le kaïmakamat en paiement de cette dette, et il devait l'occuper, Dieu sait combien de temps. Il l'occupait encore lors de la mort

1) V. pp. 40 și urm.; *A. H.*, II, 540—1.

2) V. n° CXXIV, p. 96; n° CXXX, p. 99; p. 103.

du prince Soutzo 1), et ce n'est que la création du prince Skarlat II (Kallimachi) 2) qui le déposséda, par la nomination de M. [Constantin] Samourkass au kaimakamat de Krayova 3).

J'ai dit qu'après avoir été forcés de prendre leur résidence à Bukarest, les bans tiraient un revenu d'à peu près 10.000 piastres par an. Le ducat valait alors (1761) 5 piastres, ce qui leur faisait un revenu annuel de 2.000 ducats. Aujourd'hui ils reviennent (aussi à peu près) à 48.400 piastres. Prenant le ducat à 15 piastres, d'après le cours du moment, cela leur fait une somme de 3.226 ducats, 10 piastres (*sic*). Donc le ban jouit aujourd'hui d'un revenu de 1.226 ducats, 10 piastres (toujours à peu près) de plus qu'il ne jouissait autrefois. Mais, si je prends le prix de tous les objets quelconques, soit marchandises, et particulièrement colifichets étrangers, dont on est si avide aujourd'hui, soit aussi les productions du pays (dont pourtant ces messieurs achètent très peu), si je considère le luxe ridicule de ces deux principautés, l'énorme degré où il monta depuis une trentaine d'années, luxe outré, et que proportionnellement on ne trouve pas en Europe, c'est-à-dire dans les pays civilisés de l'Europe, je dois conclure que le ban (aujourd'hui) a beaucoup moins de revenus aujourd'hui avec 3.226 ducats qu'il n'en avait autrefois avec 2.000 ducats.

Deuxième et troisième charge. — Grands-Vorniks: Le Grand-Vornik de Tzara-de-sus (pays supérieur).

.....

Le Grand-Vornik de Tzara-de-shos.

Dans les temps anciens, il n'y avait qu'un seul Grand-Vornik, mais le Voïvode Constantin III (Mavrocordato) créa un second Grand-Vornik. Il nomma l'un vornik de Tzara-de-sus et lui soumit les six districts occidentaux : Aluta (Oh), Télorman, Vlaska, Ilfov, Dambovitza et Artgish. Au deuxième Grand-Vornik il soumit les districts de Bouzéo, Fokshan, Sakojeni, Brahova, Mustello et Yalomnitza. Chacun de ces deux Grands-Vorniks est le juge suprême des districts ci-dessus nommés. Ce sont eux aussi qui décident les procès relatifs aux limites des différentes possessions des boyars et que le prince envoie, lorsqu'il s'agit de décider un procès *in facie loci*. Ils tiennent leur tribunal dans leurs maisons, prennent séance au Grand-Divan, tenant en main un long bâton d'argent, l'une de leurs marques distinctives, et signent immédiatement après le bano. Chacun a son logothète ou chancelier particulier (logothète de la vornitshie), son *kontikar* 4) (maître des requêtes) et huit *vornitshels* (espèce d'huissiers), qui tous doivent marcher à pied devant le vornik, lors d'une grande cérémonie. Outre leur bâton d'argent, qu'un de leurs officiers à pied doit porter devant eux, tandis qu'eux-mêmes montent sur un cheval, quelquefois très beau, mais toujours très richement harnaché, ils ont le droit de porter un bonnet (*kulpak*) de zibeline (*samour*) de la même forme que celui du prince, avec la seule différence que le fond du bonnet du prince est blanc et celui des boyars écarlate.

Ils ont le droit aussi de porter un surplis ou manteau long, à manches longues, larges et fendues, nommé *kontosia* 5).

Les vatafs de plai (*plai* ou cercle; cette charge sera expliquée à son tour) sont nommés par eux et lors de leur nomination doivent leur faire un cadeau considérable. Encore ont-ils beaucoup d'autres émoluments accidentels. Autrefois ces *vatafs* devaient, en outre, chacun dans son *plai* ou cercle, vendre un tonneau de vin au profit du vornik et au prix fixé par lui. Par le règlement fait par le Voïvode Constantin III, la vente de

1) Suflu moare în noaptea de 18—19 Ianuar 1821 st. v. (v. mai sus, p. 99 n. 5).

2) Searlat Calimah e numit în Februar și-sî trimite caimacamii la 21 ale lunel (*A. Fr.*, II, 564). Cum se știe, el nu și-a ocupat Scaunul.

3) Sîmurcaș moare la Craiova în 1822 (*A. Fr.*, II, 662, n° 1).

4) Condicar.

5) Conțeș.

ce tonneau de vin cessa, mais non pas la vente pernicieuse des charges en général et des *vatachies*, qui, il y a trois ans, rapportaient aux deux Grands-Vorniks une somme de 116.500 piastres par an.

Leurs revenus, outre la recette castrale, qui ne se laissa pas calculer, se montent:

Le Grand-Vornik de Tzara-de-sus.

Appointements fixes, 500 piastres par mois	6.000
La vente des <i>vatachies</i> , à peu près	53 500
De 80 <i>sokotelniks</i>	6.400
	65 900 piastres

Le Grand-Vornik de Tzara-de-shos.

Appointements fixes, par mois 500 piastres	6.000
La vente des <i>vatachies</i> , à peu près	63.000
De 80 <i>sokotelniks</i>	6.400
	75.400 piastres.

La population des six districts de la Tzara-de-sus, non compris la ville de Bukarest, dans le district d'Ilfov, comprend à peu près:

Districts	Familles	Nombres	Somme de chaque district
Aluta ou Olt	Contribuables . . . Non-contribuables . .	4.728 1.492	6.220
Telorman	Contribuables . . . Non-contribuables . .	10.117 2.029	12.146
Vlaska	Contribuables . . . Non-contribuables . .	4.481 2.555	7 036
Ilfov	Contribuables . . . Non-contribuables . .	6 509 5.264	11.773
Dambovitza	Contribuables . . . Non-contribuables . .	7.703 4.234	11.937
Artgish	Contribuables . . . Non-contribuables . .	8.005 2.739	10.744
Total des six districts: 59.856			

La Tzara-de-shos est divisée en six *plais* ou cercles, dont les *ratachies* furent vendues au taux suivant:

Prahova	14.000
Télasine	15.000
Plai-de-spre (vers)-Bouséo	12.000
Priskor	12.000
Slaniki	7.000
Rinnik 1)	3.000
	63 000 piastres

Il s'entend que ces prix ne sont pas fixes, car ces charges se vendent et se brocantent, tout comme chez le marchand *lipscaïn* se vend et se brocante une pièce de gaze brodée en or ou en argent, destinée à faire une robe de bal à une boyaresse, qui en paye quelquefois 300—500 piastres (outre la façon), pour briller une nuit.

Quatrième et cinquième charge. — Troisième et quatrième Grand-Vornik.

Ces deux charges furent nouvellement créées par le prince Alexandre VII (Morrussi) 2). Le quatrième-vornik a rang égal avec le troisième, et leurs fonctions se bornent à avoir séance et voix dans le Grand-Divan et à la Chambre de *vélits* (Grands). Ils paraissent (ne) devoir leur existence, comme plusieurs autres encore, uniquement à la volonté des Voïvodes, qui aimaient à avoir une Cour plus brillante, un Divan plus nombreux . . . Chacun de ces deux magistrats a quatre *vornitskels*, qui le devançant à pied lors d'une grande cérémonie, et ils jouissent des revenus suivants.

Le troisième Grand-Vornik.

Appointements fixes, par mois 750 piastres	9.000
De 80 <i>sokotelniks</i>	6.400
	15.400 piastres.

Le quatrième Grand-Vornik.

Appointements fixes, par mois 700 piastres	8.400
De 80 <i>sokotelniks</i>	6.400
	14.800 piastres.

Sixième charge. — Grand-Logothète (ou Grand-Chancelier) de Tzara-de-sus.

Les fonctions de Grand-Logothète de la Tzara-de-sus sont très conséquentes et très étendues . . . Il est le chef de la chancellerie de l'État; c'est par lui que sont expédiées toutes les ordonnances données à la principauté, c'est par ses mains que passent tous les autres ordres et décisions du prince. C'est lui qui expédie les anaphoras, les décrets, les chrysobulles des aumônes, des immunités, des exemptions du tribut, etc. C'est lui qui décide quelles affaires judiciaires doivent être portées par-devant le prince, c'est par ses mains que passent les décisions du Voïvode sur les suppliques qui lui furent adressées. C'est lui qui est le premier ministre représentant du prince, dans toutes les affaires ecclésiastiques. Tous les monastères sont sous son inspection. Ce n'est qu'avec sa coopération que le métropolitain, les évêques et les igumens (abbés des monastères) sont nommés. Lorsqu'un nouveau Grand-Logothète entre en charge,

1) Prahova, Teleajin, Plain-de-spre-Buzei, Pârscoav, Slănic, Râmnic.

2) In Muntenia, 1793—6, 1799—801 (Xenopol, V, la aceste date).

il reçoit un certain cadeau de tous les monastères de la Tzara-de-sus. De même, lorsqu'un nouvel igomen est fait, il doit donner un don fixe au Grand-Logothète. C'est le Grand-Logothète qui nomme les sept *kondicars* de la Tzara-de-sus, de même que les quatre troisièmes-logothètes, c'est-à-dire celui du tribunal criminel, celui du département des Huit, celui du département des Sept et celui du département de Krayova. Il nomme, en outre, deux logothètes secrets ou intimes pour la chancellerie du Divan, lesquels derniers pourtant ne reçoivent pas le kaftan, et sont simplement admis à baiser la main du prince. Il nomme de même les six juges du Divan de Krayova, de même que les sept juges de la Tzara-de-sus, nommés *joudicators* et qui sont à peu près ce que sont les *ormancadis* en Turquie. Il prend séance au Grand-Divan du Voïvode, où il signe les anaphoras, de même que le bano et les autres boyars assesseurs. Il est le président de la Chambre des *vélitsch* ou Grands. Il tient tribunal dans sa propre maison et, muni d'un ordre du prince, il juge à la Métropole, conjointement avec le métropolite, les affaires particulières des monastères. Il a deux logothètes à ses ordres, c'est-à-dire attachés à sa dignité, comme aussi les logothètes intimes et tous les autres petits logothètes du Divan lui sont subordonnés. C'est lui aussi qui présente au prince les anaphoras et chrysobulles qui doivent être munis du grand sceau de la principauté.

Revenus du Grand-Logothète de Tzara-de-sus. Après la réforme faite par le prince Constantin III (Ipsilanti) (*sic*)¹⁾, en 1761, le Grand-Logothète de la Tzara-de-sus jouissait de :

250 piastres par mois, en appointements fixes	3 000
De 70 <i>sokotelniks</i>	1.680
Revenus des charges subalternes et expéditions de chancellerie, à peu près	7.320
	12.000 piastres

Aujourd'hui les revenus se montent bien plus haut, car il prend :

De la nomination des quatrième et troisième logothètes . .	6.000	} et plus
De la nomination des sept <i>kondicars</i>	5.000	
De la vente du <i>dishmarit</i> (dîme), de <i>l'oyarit</i> (droit des brebis), du <i>vinarit</i> (dîme du vin), <i>oknas</i> (mines de sel), de la <i>vama</i> (douane), etc., à peu près	8.000	
En appointements fixes, à 500 piastres par mois	6.000	
En outre les droits fixés, dont j'ai parlé ci-dessus et qu'il tire des monastères, il reçoit de chaque supplique munie d'un petit cachet du Voïvode une piastre, de chaque anaphora munie d'un grand sceau, de 10 jusqu'à 40 piastres; de même prend-il ses taxes des chrysobulles et autres, ce qui lui fait un revenu total de	25.000	
	50.000 piastres ²⁾	

Mais, lors du changement d'un prince, ses revenus montent au double, car, [outre] les chrysobulles expédiés ou renouvelés par le nouveau Voïvode, il reçoit de chaque monastère, d'après ses forces, ou, pour mieux dire, d'après ses richesses, 400 ou 500, et même jusqu'à 900 piastres, en taxe d'expédition. Ses revenus alors montent presque au double. Il profite aussi, lors de la mort ou du changement d'un évêque, mais particulièrement lors de la mort ou du changement de l'archevêque métropolitain.

Il porte le long bâton d'argent et les mêmes marques distinctives désignées ci-dessus pour les vorniks³⁾.

1) Ceteste Mavrocordat. Cf. p. 496.

2) Cf. Fotinó, 465.

3) V. p. 498.

Septième charge. — Grand-Vornik de la koutia ou des aumônes.

Cette charge fut instituée en 1775, par le prince Alexandre VI (Ypsilanti), lors de son premier règne ¹⁾, où, pour mieux dire, il en jeta les fondements. C'est-à-dire il fonda une maison d'œuvres pieuses, et lui donna pour épitropes (administrateurs) [le métropolitain] et quelques autres boyars, nommés par patentes du prince, pour recueillir et dispenser les aumônes ci-dessous indiquées, de déposer les argents dans une caisse cachetée par tous les épitropes et qui à chaque trimestre sera ouverte et revue, sous l'autorisation du prince et en présence de tous les boyars. Il s'entend par là que ces boyars étaient obligés de tenir un registre exact des recettes et dépenses. Ces fonds étaient principalement destinés pour des personnes de quelque distinction; par exemple, pour secourir de pauvres boyaresses, pour doter des orphelines nubiles et pour secourir des individus, qui, sans leur faute, étaient tombés dans des dettes considérables. Alexandre VII (Moroussi), parvenant au trône de la Valachie, en 1793 ²⁾, résolut de perfectionner cette institution bienfaisante, en lui donnant un chef, auquel il accorda un rang parmi les premiers boyars, sous le titre de *Grand-Vornik de la koutia*. Les revenus que le prince Alexandre VI (Ypsilanti) avait assignés à cette institution consistaient :

1) Le prince, par mois, 500 piastres	6.000
2) Le métropolite, payable le jour de St.-Constantin	500
3) L'évêque de Rimnik	300
4) L'évêque de Bouséo	200
5) L'évêque d'Ardgish	100
6) Les monastères de la première classe	3.600
7) Les monastères de la seconde classe	1.000
8) Le corps des prêtres séculiers fut exempt de toutes les autres contributions, à condition de payer annuellement trois piastres, dont la moitié de la somme sera consacrée à la koutia et l'autre moitié aux écoles	15.000
9) Des salines	500
10) Derechef les salines, pour les pauvres de la petite classe	600
11) La douane, avec toutes les dîmes du pays	1.500
12) Les boyars qui reçoivent dans le courant de l'année un kafftan, d'après leur rang, à commencer de 250 piastres jusqu'à 10 piastres	2.440
13) Des employés de la Cour du prince	280
14) Des employés de Krayova	80
15) Des boyars de la première classe, séants dans le premier département	500
16) Des boyars (ils sont neuf) séants en qualité de juges dans le deuxième, troisième et quatrième département	180
17) Des neuf juges subalternes séants dans les mêmes départements	90
18) De cinq juges de Krayova	50
19) Des 34 ispravniks, dans les dix-sept districts	1.700
20) Des négociants, d'après le registre fait sous sceau du prince (bien peu, en vérité)	500
Somme: 35.120 3).	

1) 1774-82 (Xenopol, V, 235 și urm.; Urechîă, *Istoria Românilor*, I, București 1891, 78).

2) Întîia oară (Januar). Cf. *A. P. r.*, II, 348 9; Hurmuzaki, *Supl.* 1°, 85; Erbiceanu, *Chron. grec.*, 262; Dionisie Eclisiarcul, în *Papiu*, II, 183. Pentru Cutie, cf. Urechîă, *o. c.*, IV (1893), 113-6; VII (1895), 179-81, 473-8.

3) Aici pare că lipsește articolul de 30.000 lei de la vornicîi, asupra căruia v. Fotino, 470.

A cette somme [il faut ajouter] :

- 1) Une taxe sur les chrysobulles.
- 2) Les kaftans des boyars, qui du commencement étaient de 250 jusqu'à 10, furent mis de 400, pour les grandes charges, et descendant jusqu'à 20, pour les petites.
- 3) Tous les boyars qui recevront des kaftans *ad honores* devront payer la même somme à la *koutia* que les boyars qui reçoivent le kaftan d'une charge effective.

Plus tard on ajouta encore :

- 4) Qu'aussi souvent qu'un nouveau métropolitain sera nommé, il devra payer à la *koutia* une somme de 500 piastres ; lorsqu'on nommera un évêque à Rinnik, Buséo ou Artshish, il devra payer 250 piastres.

En outre :

- 5) Tout clerc ou laïque est obligé de tester ce qu'il voudra, mais enfin de tester en faveur de l'institution. Une ordonnance porte que, si quiconque meurt sans testament ou néglige de remplir l'obligation ci-dessus mentionnée, la troisième partie de tout son bien doit passer au fonds de la *koutia*, et, s'il est laïque sans enfants ou autres parents successeurs, toute sa succession devra appartenir à cette institution, à l'exception des frais de l'enterrement et des dépenses pieuses et religieuses faites pour le repos de l'âme du défunt. Il s'entend qu'en cas pareil, l'âme du défunt aura toujours occasionné d'énormes dépenses.

De tous ces revenus dispose le prince, en faveur de qui il juge le mériter ou qu'il veut favoriser, et les dons ou pensions de la *koutia* doivent être confirmés par un anaphora signé des boyars du Divan. D'après l'institution, ils doivent être employés :

- 1) En faveur des veuves des boyars véritablement indigentes (bien souvent aussi favorisées).
- 2) En faveur d'autres personnes distinguées et malheureuses.
- 3) En faveur des pauvres honteux (non mendiants) de la petite classe.
- 4) En faveur des orphelins.
- 5) En faveur des enfants trouvés, que la *koutia* doit prendre sous sa protection immédiate.

Ce vornik ¹⁾, comme tous les autres, a le bâton d'argent, a séance au Divan, et juge dans la Chambre des *vélitsh*. Il a sous ses ordres un logothète et un *koutikar*. Ses revenus fixes sont de 500 piastres par mois, et la dixième partie de tous les revenus de la *koutia*, soit par testament, soit par succession, au défaut d'un testament. En outre, il a 80 *sokotelniks*.

Huitième charge. — Grand-Logothète de Tzara-de-shos (ou pays inférieur).

Cette charge est au nombre de celles qui furent instituées plus tard. Toutes les affaires de la Tzara-de-shos, sortant de la chancellerie sous le sceau du prince, sont soumises à son tribunal. Il possède, relativement à la Tzara-de-shos, les mêmes prérogatives que le Grand-Logothète de la Tzara-de-sus ²⁾, dans ses six districts, sans omettre les droits qu'il prend, aussi bien que l'autre, des anaphoras et chrysobulles. Il a sous lui un troisième-logothète. Il a le droit de la nomination des *kondikars* et des *judicators* dans toute la Tzara-de-shos. Il jouit, en outre, de 500 piastres par mois, en ap-

1) Adeck vornicul de cutie.

2) V. pp. 501-2.

pointements fixes, et a de même 80 *sokotelniks*. Cette charge (en tout) ¹⁾ donne un revenu de 30 000 piastres légitimes. Muni d'un bâton d'argent, il a séance au Divan et dans la Chambre des *vélitshs*.

Nouvième charge. — Le Grand-Logothète di-Obitjéi (des usages).

Cette charge fut instituée par le prince Alexandre Ypsilanti, lors de son second règne ²⁾. Le devoir de ce fonctionnaire consiste uniquement à veiller au maintien des anciennes coutumes et usages du pays. En cas de nécessité, il doit donner son avis par écrit, et, si cet avis est sanctionné par le prince, il prend force de loi. C'est lui aussi qui doit donner son avis relativement aux cérémonies politiques et religieuses, de même que sur la réception des personnes de haute qualité. Il a sous ses ordres un logothète, et prend séance au Divan en présence du prince, tenant en main le bâton d'argent, marque de sa dignité. De même aussi il juge, avec les autres grands boyars, dans la chambre des *vélitshs*. Ses revenus primitifs étaient à peu près de 12 à 13.000 piastres ; cependant le prince Jean (Karatja) ³⁾ lui assigna, de plus encore, quelques bénéfices sur les dîmes du pays.

Dixième charge. — Le Grand-Spadar.

Cette charge, quoique aujourd'hui encore une des premières, était autrefois une des plus considérables et des plus respectives (*sic*), car le spadar était le général en chef de toutes les troupes du Voïvodat, tandis qu'aujourd'hui il ne possède qu'à peine le souvenir de la conséquence passée, telle grande que peut être celle qu'aujourd'hui encore, relativement à la constitution actuelle, il puisse posséder. Autrefois, tout officier, lors de sa nomination, devait lui faire un cadeau, et, lors de la nomination d'un nouveau spadar, chaque *slujitor* (espèce de soldat) devait lui donner une peau de renard et un chariot de foin. Au lieu de ces dons, il prit plus tard de chaque *slujitor* trois piastres par semestre. Mais, quoique aujourd'hui il n'existe plus une armée valaque et que les *slujitors*, les *tofetshts* ⁴⁾ et les *seïmens* sont réduits au petit nombre de ceux qui sont nécessaires au service de la ville de Bukarest, ses revenus ont pourtant considérablement augmenté.

Le spadar doit veiller à la sûreté publique de toute la principauté, dans la capitale tout aussi bien que dans les dix-sept districts qui composent ce pays. Ce sont ses subordonnés (aussi le polkovnik de Krayova), qui doivent poursuivre les brigands, les vagabonds et les voleurs dans tout le pays, les arrêter et livrer au spadar, qui a ses prisons particulières et tient tribunal dans la maison, mais non pas en dernière instance. Ses *saptshis* aussi doivent faire la patrouille dans toute la ville de Bukarest ; il est même de son devoir de faire parfois la ronde en personne. Par cette raison aussi, c'est lui qui doit délivrer les *cartes-de-drum* (passeport valaque, dont la grandeur est communément un 16mo) ⁵⁾. Car c'est lui qui doit connaître (et ne connaît, ni même ne peut connaître) chaque individu qui entre ou sort de la principauté. Pour délivrer les *cartes-de-drum*, il a sous ses ordres un logothète, chargé de ce travail. En outre, il a sous

1) In copie stă: *autant*.

2) 1796-7 (Xenopol, V, 310-3). Prin chrisovul din 20 Iulie 1797 se crează această nouă dregătorie (Urechiuș, o. c., VII, 55 n. ; cf., *ibid.*, 478-81).

3) 1812-8. Cf. Fotino, 473.

4) Tufecet, pușcași.

5) V. n^o CXX, p. 94.

ses ordres six boyars de la [dernière] classe : 1) Le *capitaine des tufetshis*, qui a sous lui vingt *tufetshis* ; 2) Le *Vel-Tsaous*, qui commande quarante *tufetshis*. Tous deux ont encore sous leur commandement les gardes des faubourgs (*mahalas*) et possèdent, en outre, le droit d'arrestation et celui de juger les petites affaires ; 3) Le *polkovnik de la potéra* ; 4) Le *polkovnik des venators* ; 5) Le *polkovnik des seimens*, et, 6) Le *Push-Boulouk-Pachi*, qui a quarante *seimens* sous ses ordres, et dans ses prisons sont détenus des individus arrêtés par ordre du prince. Chaque nouveau spadar présente ces individus au Voïvode, qui les fait revêtir du kaftan. En outre, sont sous les ordres du spadar tous les *sardars* de la principauté, tous les *polkovniks* et tous les capitaines des dix-sept districts, qui tous sont destinés à veiller à la sûreté des chemins publics, et particulièrement des folres.

Dans les grandes cérémonies, entouré de ses officiers, le spadar à cheval devance le prince, portant le sabre du Voïvode attaché à un baudrier d'or et tenant en main le *topouse* ou sceptre¹⁾, signe distinctif de la dignité ci-devant souveraine. Il accompagne le prince à l'église, se tient debout à côté du trône et tenant dans la main droite une draperie brodée en or, sur laquelle le prince, à chaque prière, pose son *kalbac*²⁾ de zibeline. De retour à la Cour, il se tient derechef debout à côté du trône, jusqu'au moment où les boyars aient fini de baiser la main du Voïvode. Alors il dépose le *topouse* et le sabre, il se retire dans sa maison, en parade et accompagné de toute sa suite. Il a sous ses ordres un second-spadar, qui remplit ces fonctions lors des petites cérémonies. Il a le droit d'entrer directement chez le prince, pour lui présenter les rapports des capitaines des frontières (*marchina* 3)), ainsi que relativement à tous les autres objets dépendants de sa charge. Au Divan, il prend rang, mais non séance, immédiatement après le logothète-di-obitsheï.

Ses revenus se montent à peu près aux suivants :

I. Dans la ville de Bukarest :

1) De la logothétie des <i>ravash-de-drum</i> ou passeports valaques, dont doivent être munis tous les voyageurs, à l'exception de ceux qui voyagent avec la poste	6.000
2) De la <i>Capitanie de Tufetshis</i>	8 000
3) De la <i>Vel-Tsaoushie</i>	6.000
4) De la <i>Polkovnitshie de la Potira</i>	7.000
5) De la <i>Polkovnitshie des Venators</i>	6.000
6) De la <i>Polkovnitshie des Seimens</i>	3.000
7) Du <i>Fash-Boulouk-Pachi</i> , s'il est nommé, ce qui pourtant n'a pas toujours lieu	2.000
8) De la <i>Vatashie des Arabatshis</i>	11.000
9) De la <i>Stégarie</i>	2.000
10) Des quatre capitainies des quatre grands <i>podo</i> (poutres, rues) de Bukarest, c'est-à-dire : <i>Podo-Mogoshëi</i> , <i>Podo-Tergo-di-affara</i> , <i>Podo-Sherbau-Voda</i> et <i>Podo-Kalitsh</i>	2.200
11) Des deux étendards du feu	1.000
12) Des quatre étendards des <i>seimens</i>	400
13) Des huit étendards des <i>sokotelniks</i>	400

Somme : 55.000

1) Le prince Michel Soutzo*) battit avec ce *topouse* un de ses serviteurs les plus affidés, qui s'était opposé à la patrouille qui voulait l'arrêter, de manière à ce qu'il mourut peu après, et un boyar (Kantakuzéno), qui s'était plaint un peu trop ouvertement que le prince ait donné une sentence injuste, dans un procès de famille, fut battu avec ce même *topouse*, par les mains sérénissimes de Son Altesse, si rudement, que longtemps il en crachait le sang

(Notă a lui Kreuchely)

2) Calpac.

3) Marginea.

*) Mihail Constantin Draco (Mihalachi). În Muntenia, 1783-6 și 1791-3.

En outre, le spadar a-t-il le droit de donner aux *slujitors* des congés limités ou exemptions de service, pour lesquels il reçoit de chaque individu 4 à 5 piastres par semaine.

II. Hors de la ville de Bukarest :

1) Du district de Slam-Rimnik: des 9 capitainies, de la <i>polkovniskie</i> et du <i>boutsouk</i> 1)	4.000
2) Du district de Bouséo: des 4 capitainies et de la <i>polkovniskie</i>	3.000
3) Du district de Sakojeni: des 4 capitainies et de la <i>polkovniskie</i>	4.000
4) Du district de Prahova: des 2 capitainies, de la <i>polkovniskie</i> et de la <i>vatachie des arabatshis</i>	3.100
5) Du district de Yalomitza: des 7 capitainies et de la <i>polkovnitsie</i>	7.000
6) Du district d'Ilfov: des 10 capitainies	7.000
7) Du district de Dimbovitza: des 6 capitainies et de la <i>polkovnitsie</i>	4.500
8) Du district de Vlashka, des 9 capitainies 2)	5.000
9) Du district de Téléormane, des 8 capitainies, de la <i>polkovnitsie</i> et de la <i>vatachie des arabatshis</i>	10.100
10) Du district de Moustello, de 3 capitainies 3)	2.000
11) Du district d'Argish, de 4 capitainies et de la <i>polkovnitsie</i>	2.500
12) Du district d'Olt (Aluta), de 6 capitainies et de la <i>polkovnitsie</i>	5.000
13) Du district de Romanatz, des 6 capitainies	4.000
14) Du district de Voultscha, des 3 capitainies	3.000
15) Du district de Doltshi, des 5 capitainies	3.600
16) Du district de Gortshi, des 5 capitainies	4.500
17) Du district de Méhédintza, des 8 capitainies 4)	5.000
Somme : 77.300 piastres.	
Le ci-dessus spécifié de Bukarest	55.000 »
Fournit au spadar en revenus fixes un total de	132.300 »

1) Si In Fotinò, 477: τοῦ Μπουτζούκα. Cf. Comnen-Ipsilanti, 788: εἶπεν (căpitanul de Slam-Râmni): αἱς τὸ ἐχόμενον μπουτζούκα του 103 (slujitorî).

2) Si de la polcovnicie, după Fotinò, 478.

3) V. nota precedentă.

4) Autrefois un capitaine était un chef très respectable. Nous ne disions pas grand général, mais grand capitaine. Aujourd'hui le capitaine est *Rittmeister* ou *Hauptmann*; on n'entend pas sous cette dénomination un *Feldherr* ou *Hauptführer*. Dans ces pays, on dérogea plus encore de sa signification primitive, car il a tout à fait dérogé. Parmi les Arnauts ou Albanais, il équivalait à peu près à un caporal. Était-il expédié dans les districts, on pouvait le considérer égal à un maréchal-des-logis de la cavalerie, ou sergent d'infanterie, avec plus de pouvoir, à la vérité, comme dans tous les États despotiques, mais toujours d'un rang si inférieur, qu'aucun boyar ne l'admettait à sa table. Les *post-expeditors* sont, de même, appelés capitaines des postes, et leur chef vel-capitan, c'est-à-dire grand capitaine, provenant du mot slave *velki*, grand; de là: Vel-Bano, Vel-Vornik, Vel-Logothète, et tous les autres *vel*. Les capitaines des postes et leur chef, le vel-capitaine, étaient autrefois sous les ordres immédiats du spadar, mais, lorsque, plus tard, on créa des boyars *inspecteurs des postes*, les fonctions du spadar relativement à la poste cessèrent. Les Albanais ou Arnauts des boyars distingués, ainsi que ceux des consuls prétendaient en général le titre de capitaine, mais particulièrement lorsqu'un consul ou grand boyar tenait plusieurs Albanais; alors le premier, ou du moins le plus favorisé, ne manquait pas d'être capitaine. En Valachie cependant, on donnait à ces individus le titre de *Bouluk-Bachi*, comme, par exemple, l'Albanais de mon prédécesseur, feu M. Jean Marko, fut toujours intitulé Bouluk-Bachi. Mais ces capitaines ou Bouluk-Bachis montent, tout aussi bien que les autres domestiques, derrière la voiture de leurs maîtres, dont ils étaient ou, du moins, devaient être les *gardes du corps*. De plus, lorsqu'ils étaient jolis garçons, les dames même ne manquaient pas de s'en apercevoir, vu que sur ce point les dames de ces pays ont un œil très pénétrant. Il est pourtant encore quelques petites charges boyaresques, qui portent le titre de capitain, par exemple le capitaine des *tu-fetshis*, etc. (Nota lui Kreuchely)

Ces revenus, quoique à peu près fixes, montent ou tombent d'après les circonstances ; la différence cependant n'en est jamais considérable. Mais, outre ces revenus fixes, il en a encore d'autres accidentels ; par exemple, la dixième partie de tous les procès jugés dans son département, la dixième partie des Arnauts, etc. Ces revenus se montent communément à 50.000 piastres. Toutes ces sommes sont légitimement prises par lui, mais, s'il se permet l'extorquation, si fort à la mode dans ce pays, et s'il jouit d'une faveur particulière du prince, comme il arrive quelquefois, ses revenus alors, outre les 80 *sokotelniks*, qu'il possède, surpassent 300.000 piastres.

Onzième charge. — Le hatman du Divan.

Cette charge équivaut au vornik des *aprods* en Moldavie. Ici elle n'existait pas, et ne fut instituée que sous le règne du prince Alexandre (Ypsilanti ¹⁾), qui donna à ce fonctionnaire le titre de *hatman*, jusqu'alors non usité en Valachie ²⁾. Les fonctions de cette charge étaient autrefois partagées entre le Grand-Postelnik et les six *saptshis* du Divan, savoir : 1°) Le *Vataf des Aprods* ; 2°) Le *Tsaoush des Aprods* ; 3°) Le *Vataf du Divan* ; 4°) Le *Vataf des Paharnitshels* ; 5°) Le *Vataf de la Vestiarié* ; 6°) Le *Vataf de la Cour*. C'était aux mains de ces individus que les princes remettaient les suppliques des personnes engagées dans des procès relatifs aux dettes, aux héritages, aux dots des femmes, aux biens de campagne (*mochie*), aux maisons, etc. Les *spatshis* (*sic*) envoyaient des *bimbachirs* (espèce de *kavas*) dans la ville et dans les districts pour citer les personnes impliquées et les présentaient devant le tribunal compétent, où le procès devait être décidé. C'étaient eux aussi qui encaissaient l'argent, qu'un parti devait payer à l'autre, pour le remettre au dernier, en prenant toutefois les dix pour cent. Cependant, depuis la création de cette charge, les *spatshis* (*sic*) sont subordonnés au hatman, ce qui dut, sans doute, considérablement diminuer leurs revenus, quoiqu'ils présentent encore les procès, par ordre du hetman, aux différents tribunaux, auprès desquels ils sont placés. En outre, le hatman a sous ses ordres un *samish*, un logothète, un *tsaoush*, un *stégar* et tous les *bounbachirs*.

Dans les grandes cérémonies, le hatman prend séance devant le prince, entre le Grand-Spadar et le Grand-Vestiar, mais dans le Divan il reste debout, à côté des parties litigantes, tenant en main un bâton d'argent. Il prend séance aussi dans la Chambre des *vélits* ou Grands. Outre ses 80 *sokotelniks*, il n'a point d'appointements fixes et n'a que des revenus accidentels, comme, par exemple, la dixième partie de l'importance de chaque procès, ainsi que des donations, soit terres, maisons ou autres, ce qui lui produit une somme d'à peu près 30.000 piastres. Si cependant le hasard le favorise et que des procès considérables se jugent durant l'exercice de sa charge, il peut monter bien plus haut, et quelquefois au double ³⁾.

Douzième charge. — Le Grand-Vestiar (Grand-Trésorier).

Le Grand-Trésorier est l'administrateur-général de tous les revenus du trésor public, c'est-à-dire de la *vestiarié*. Il est le président ou chef de la *chancellerie* (Chambre)

1) În Muntenia, 1774-82, 1796-7. După Fotinò, funcția aceasta e creată de Ioan Caragă (p. 479).

2) Outre le hatman moldave, égal au spadar valaque, dont j'ai fait mention dans la note n° 16, la Moldavie a encore un autre grand boyar, intitulé *hatman des postes*. Cette charge fut créée en 1818, par le prince Skarlat Kalimachi. Il équivaut à un directeur-général des postes. Le premier qui en fut revêtu, fut M. Constantin de Balche. (Nota lui Kreuchely)

3) Cf. Fotinò, 479-81. Potrivirea e așa de mare între el și Kreuchely, în cât ori consulul a întrebat pe acesta, ori ambii au scris după aceleași date oficiale, de la logofetia de obșteiu-î.

des comptes (actifs et passifs) de la *vestiarie*. C'est lui qui fait la répartition de tous les tributs du pays ¹⁾. C'est lui qui fait tous les arrangements nécessaires et donne, au nom du prince, les ordres relatifs aux comestibles, aux fourrages et autres; les corvées nécessaires, etc. sont disposées par lui. Par là il doit (*devrait*) connaître exactement toutes les *breslas* (tribus ou corporations), tous les bourgs et villages, avec leur population, et n'en connaît que tout au plus les deux tiers. Toutes les suppliques relatives au tribut, soit en modification ou en protestation, ou autres, doivent être reçues, examinées et décidées par lui, sauf appellation au prince. Il fait les *tachlis* (ordres relatifs à la perception du tribut) et donne les *pontura* (ou ordres) ²⁾, de quelle manière les ispravniks doivent lever le tribut. Tous les rapports faits relativement au pays parviennent à lui; il les examine avec les boyars de la Chambre des *vélitshes*, et après avoir pris leur sentiment, les présente au prince, en reçoit les ordres, modifiés ou non, les donne aux ispravniks des districts et doit veiller à leur exécution. Comme cependant tous les revenus et dépenses de la principauté doivent passer par ses mains, il doit à chaque année, interpellé par un ordre du hospodar, rendre un compte exact, examiné et dûment contrôlé dans la Chambre des *vélitshes*, en présence du métropolite et du Grand-Postelnik.

Il a sous ses ordres: 1°, un deuxième et un troisième vestiar; 2°, un *boyar gramatik* (écrivain) de la vestiarie; 3°, un *boyar samish*, qui tient et préside (*sic*) aux comptes des tributs; 4°, *neuf boyars*: a) du *Grand-Kolem* ³⁾ (contrôle), et du *kapan* (livraisons ottomanes); b) des *breslas* (tribus, *Zünften*); c) des *sokotelniks*; d) des *postushniks*; e) des extraits; f) des requêtes; g) des *havalés* (inspections); h) des *stujitors* des *breslas* (*Zünften*) et i) du codex de la vestiarie. Sous ses ordres sont [encore]: 5°, dix-huit sous-logothètes et plus de vingt logothètes plus petits encore; 6°, les six boyars *sarafs* (changeurs) de la vestiarie ⁴⁾, pour les six bimestres de la contribution. Sous lui sont: 7°, toutes les tribus de Bukarest et des districts; 8°, les 34 ispravniks des 17 districts de la Valachie et les 17 *samishs*, dont un dans chaque district, pour tenir les comptes des ispravnikats; 9°, trois *gasdas* ou *kapukiayas* (contrôleurs), dont l'un pour la Tzara-de-sus, l'autre pour la Tzara-de-shos et le troisième pour le Banat de Krayova, qui sont subordonnés, tout aussi bien que, 10°, le *vataf de la vestiarie et des joudets* ⁵⁾ des villages, qui encaissent la contribution des *ruptashes*.

Ce fonctionnaire important ne porte pas le bâton d'argent, marque distinctive de la majeure partie des grandes charges, ni a-t-il séance et voix dans la Chambre des

1) Les chefs de famille seuls sont soumis à la contribution; les fils, lorsqu'ils se détachent du père, dont, hors de son village, on ne connaît guère le nombre des enfants. Ces fils, en s'établissant, s'échappent très souvent à la contribution, en payant une petite rétribution au chef du village, sous le titre de *secours aux dépenses de la communauté*, qui n'en est guère secourue, ou bien aussi en graissant un peu les *sapshis*. Il en est de même avec toutes les autres parties de la population valaque, mais plus particulièrement avec cette partie contribuable, nommée *strain* (étrangers) en Valachie et *pëshinars**) (coureurs ou fugitifs) en Moldavie. Encore moins connaît-on, en dépit des listes présentées**), le nombre des sujets étrangers et de leurs familles, protégés par les consulats étrangers.

(Nota lui Kreuchely)

2) *Tahsilurî și ponturî* (Fotirò, 481).

3) Calem.

4) Il se voit que le Grand-Trésorier a un assez grand nombre d'employés pour administrer le petit trésor de la Valachie, et je crois que les premiers qu'on en pourrait retrancher, seraient les *boyars-sarafs*, dont je n'entrevois pas l'utilité. La trésorerie ne reçoit guère de mauvaise monnaie; mais, grâce au talent des Valaques de savoir tirer parti de tout, lorsqu'il en coûte peu de peine, il en sort une assez grande quantité, lorsqu'il s'agit de payer, vu qu'il est des espèces de paiements, où les créanciers n'y regardent pas de si près.

(Nota lui Kreuchely)

5) Județ, După Fotirò, Județ vin direct supt hatman (p. 482).

*) Bejenarî.

**) V. p. 132, n^o CLXXVI.

vélitshs, excepté en affaires de finances. Mais il tient son tribunal particulier, où il prononce sur des objets directs de la vestiarie. Néanmoins il a le droit d'entrer chez le prince aussi souvent que les affaires de sa charge relativement aux *ispravnicats*, aux contributions, aux requêtes, etc., lui font juger nécessaire de s'aboucher avec Son Altesse. Dans les grandes cérémonies, il prend place en présence du prince, après le héraut, à moins qu'il n'ait, en outre, un rang supérieur à ce dernier ¹⁾.

Autrefois les revenus du Grand-Vestiar importaient à peine 30.000 piastres calculés pour positifs et, en outre, 70 *sokotelniks*; mais aujourd'hui, quoiqu'il n'ait pas d'appointements fixes, il monte à plus de 50 000; c'est-à-dire :

1) De chaque bimestre de la contribution ordinaire, à 4.000 piastres	24 000
2) Des deux semestres des <i>mensils</i> , à 4.000 piastres chacun	8 000
3) Des trois tétrimestres (<i>sic</i>) ²⁾ des <i>breslas</i> , à 2.000 piastres	6.000
4) Des dimes	2.000
5) De l' <i>oyarit</i> (c'est-à-dire des brebis)	2.000
6) De la dime du vin	2.000
7) Du surplus de la contribution	6.000
Somme :	50.000 piastres.

Ses revenus accidentels surmontent cent cinquante mille (de) piastres, car, aussi souvent qu'un nouveau vestiar est nommé, tous les neuf boyars du *kalem*, les trente (et) quatre *ispravniks* et les dix-sept *samish* des 17 districts, etc. sont tenus de lui faire des cadeaux proportionnés à leurs revenus. Mais le vestiar, nommé par un prince nouvellement créé, voit monter ses revenus au-delà de 300.000 piastres, car alors tous les *pétshetlouis* (*petshétluis*) ³⁾ des *sokotelniks*, des *poslushniks*, des *slujitors*, des corporations ou tribus privilégiées et autres doivent être renouvelés. Il possède, en outre, 80 *sokotelniks*.

Treizième charge. — Grand-Vornik de la politi (ville).

Encore cette charge n'est pas une des anciennes. Les fonctions principales de cet employé sont la perception du tribut payé par les étrangers quelconques soumis au *bir* (contribution), c'est-à-dire qui ne jouissent pas de la protection de quelque consulat. Cette contribution cependant est plus modique que celle des indigènes.

Ce fonctionnaire a sous ses ordres : un *samish*, un *polkovnik* des étrangers et les *vatachels* ou *saptshis*, nécessaires pour faire la collection du tribut susdit.

1) Lorsqu'un boyar d'un rang inférieur à un vestiar en reçoit la charge, il prend rang après le héraut; mais si préalablement il occupait une charge supérieure, ou s'il en avait seulement reçu le *kaftan*, il prend rang alors après le fonctionnaire actuel qui occupe la charge, dont lui porte le titre; par exemple : le vestiar actuel, M. Barbo Vakaresko, est bano; il prend donc place immédiatement après le bano actuel, et non après le héraut. Il en est de même avec toutes les autres charges.

(Nota lui Kreuchely)

2) Să nu fie această semi-francisare a lui *requerant* din Fotinò o dovadă decisivă că Kreuchely a întrebuințat neonest pe acesta? (V. Fotinò, 483.) Dar notele oficiale puteau să fie tot greșite. Cf. p. 508, n. 3.

3) Tous les privilégiés ont un billet d'un quart de feuille plié en deux et muni d'un cachet de la vestiarie. La présentation de ce billet les exempte, en tout ou en partie, c'est-à-dire les fait jouir des prérogatives attachées à leur classe : ces billets sont nommés *pétshétluis*.

(Nota lui Kreuchely)

Il prend séance dans la Chambre de[s] *vélitshes* et, dans les grandes cérémonies, il s'assoit en présence du prince, tenant en mains un grand bâton d'argent, marque distinctive de sa dignité.

Ses revenus légaux approchent les 40.000 piastres ; savoir :

Appointements fixes, à 250 piastres par mois	3.000
Des <i>rasuras</i> (un surplus), à peu près	4.800
De la vente de la <i>polkovnitshie</i>	6.000
Des <i>poslushniks</i> , des étrangers soumis au <i>bir</i> , et d'autres revenus accidentels	20.000
Somme :	33.800

Il a, en outre, 60 *sokotelniks*.

Quatorzième charge. — Le Grand-Postelnik.

Ce fonctionnaire important est, ou, du moins, devrait être le ministre des Affaires-Extérieures de la principauté. Si je dis : devrait être, [c'est que malheureusement il arrive quelquefois que d'autres doivent travailler pour lui. Il est pour le prince c'est (*sic*) qu'est à peu près le Kiaya-Bey ¹⁾ des Turcs, et, par cette raison, les hospodars ne confient ce poste qu'à leurs parents, leurs amis affidés ou à leurs favoris. Toutes les correspondances entre le prince et l'Étranger, Constantinople, la Moldavie et les pachaliks passent par les mains du Grand-Postelnik ²⁾ et, en partie, sont entretenues par lui au nom du prince. C'est pour cette raison aussi que le postelnik [a] des *kallerashs* ou *Tatares*, pour les expéditions de Constantinople et la Turquie, ainsi que le *Lipk-Agassi* des *Lipkans* ou Tatares pour l'intérieur et la Moldavie, etc., sont soumis à ses ordres. On appelle ces individus Tatares, à cause de [la] forme de leurs bonnets ou *kolbaks* à la tatare, qui fait leur marque distinctive, malgré que la majeure partie soit indigène.

Tous les kapukiayas du prince, qui se trouvent aux chefs turcs voisins, correspondent uniquement avec lui, relativement aux fonctions de leurs charges.

Mais, non seulement le Grand-Postelnik vaque ou devrait vaquer aux Affaires-Extérieures, mais aussi son influence et ses fonctions sont grandes dans l'intérieur. Tout boyar qui désire (de) voir le prince, soit pour lui faire la cour, soit pour lui faire une proposition quelconque, ou pour lui demander la permission de s'absenter de Bukarest ³⁾, de même que chaque boyar qui est mandé de comparaître devant le prince, pour quelle raison que ce soit, donc aussi tout boyar qui doit recevoir un *kaftan*, doit être invité, introduit, présenté et, après l'audience, reconduit hors de la salle par le Grand-Postelnik. Il a le droit d'entrer chez le prince sans être annoncé, aussi souvent qu'il le juge nécessaire. Au Grand-Divan, il se tient debout, devant le prince, tenant en main un grand bâton d'argent, sur-

1) Ministru de interne. Kreuchely vrea să zică: Reis-Efendi, *Aciași greșală și în Folin* (p. 485).

2) Les notes adressées par le prince aux consuls sont toujours signées par le Grand-Postelnik. Le nouveau prince de la Valachie*) paraît avoir adopté une autre marche, car toutes les notes que je reçois jusqu'ici par le nouveau gouvernement, sont expédiées par ordre du prince, mais signées par le Grand-Logothète de la Tzara-de-sus. Comme ce fonctionnaire est supérieur en rang au Grand-Postelnik, je ne crus pas devoir protester contre cette innovation, sans qu'une raison particulière ne m'en donne un motif suffisant.

(Notă a lui Kreuchely)

3) Les petits boyars peuvent facilement aller à leurs campagnes; le prince ne s'en inquiète guère. Il n'en est pas de même des Grands, qui dans la règle n'osent s'absenter de la capitale sans la permission du despote tremblant, au risque d'encourir sa disgrâce. Les cabales des boyars ont amené cette mesure, qui quelquefois peut être salutaire au repos public, comme aussi préserver d'un danger évident la personne de Son Altesse. Encore moins un boyar peut-il, sous quel prétexte que ce puisse être, voyager en pays étranger ou aller à Constantinople, sans *permission expresse du prince*.

*) Grigore Ghica.

monté d'une grosse pomme pareillement d'argent, en forme de *topouse*. A ses côtés sont rangés le second et le troisième postelnik, tenant de même une cunne d'argent, mais surmontée d'une pomme plus petite que celle du Grand-Postelnik, leur chef. Au fond du Divan sont rangés en ligne les *postelnitshels*, communément au nombre de douze, et tenant en main de longs bâtons noirs, surmontés par une lame d'argent en forme de *handshar*, tenant lieu de pommes. Les revenus du Grand-Postelnik se montent très haut et [ne] se laissent aucunement calculer au juste.

Il jouit ordinairement de mille piastres par mois en appointements fixes; quelquefois le prince lui assigne 1.500 piastres. Ses revenus accidentels montent à 100.000 piastres, et que de moyens n'a-t-il pas pour les augmenter! Particulièrement lui rapportent et font enfler sa bourse les kaftan; des charges effectives, et tout autant les kaftans honoraires, donnés par le prince. Les cadeaux qu'il reçoit en cas pareil, doivent toujours être proportionnés à la charge, au rang obtenu; et la faveur plus ou moins grande dont jouit ce Grand-Postelnik, influe naturellement sur ces honoraires, toujours donnés et reçus en espèces sonnantes.

Il est rare que cette charge se change si souvent que les autres; le même individu la conserve communément deux ou trois années de suite, et quelquefois durant tout le règne d'un prince, la nature des fonctions extérieures de ce ministre n'admettant pas facilement une mutation, qui ne pourrait être que contraire au système proposé.

Il jouit, en outre, de 80 *sokotelniks*.

Quinzième charge. — Grand-Logothète des Affaires-Extérieures.

Ce fonctionnaire est le président d'un tribunal, composé de deux autres boyars assesseurs, d'un *koudikar*, d'un sous-logothète et d'un dragoman, par devant lequel se décident tous les différends entre les sujets étrangers et les *rayas*. Il prend séance aussi dans la Chambre des *vélitshes* et au Divan, tenant en main un long bâton d'argent.

Ses revenus sont: en appointements fixes, 1.000 piastres par mois, et la troisième partie de tous les dix pour cent, que ce tribunal prend du montant des procès décidés par lui. Il s'entend que, s'il est un homme avide, et s'il est favorisé par le hasard d'une affluence de procès, il peut faire monter ses deniers casuels à une somme considérable.

Seizième charge. — L'aga.

Ce fonctionnaire était autrefois le Grand Veneur de la principauté, connu sous le nom de capitaine des *venators*¹⁾. Tous les chasseurs du pays lui étaient subordonnés. Il ordonnait qui et quand ils doivent aller à la chasse. Du gibier bi[pède] ou quadrupède, qui lui était apporté, il devait fournir la table du prince, et le reste il le faisait vendre pour son compte au marché. Ce trafic du gibier donna occasion à lui confier la surveillance du *pazar* (marché), et peu à peu de poser des gardes de sûreté dans les rues. Son influence augmenta et lui soumit successivement plusieurs corps d'infanterie. Bientôt cette charge fut brigüée par des individus des premières familles, et même de celles des princes, et le Voïvode Radoul X (Michna), durant son second règne, en 1620²⁾, lui conféra le titre d'aga, à l'exemple de l'aga des janissaires, quoique proprement il ne soit que le similaire du Stamboul-Effendi.

1) Cum a fost Neagoe Basarab («Neagoe», vîtahul de vîntoîci.) *Viata lui Nifon* de Gavril Protul, ed. C. Efticeanu, Bucureşti, 1888, 68).

2) 1620-3.

Une milice pédestre, nommée *darabans*, était parvenue à la possession d'une puissance redoutable au prince et à la principauté. Des révoltes continuelles, dont ils profitaient pour piller les monastères, assassinaient les boyars et commettaient (*sic*) d'autres horreurs, encouragèrent le prince Constantin I, dit le Camus (Kirnoula) ¹⁾, d'entreprendre, en 1657, de mettre des bornes à leurs excès, en les soumettant, avec leurs capitaines, à la juridiction de l'aga, et leurs canons et canonniers à l'*armash*. En 1688, le Voïvode Scherban II (Kantakuzéno ²⁾) dissout presque entièrement ce corps, et confirma sa soumission et celle de son capitaine à l'aga.

Constantin III (Mavrocordato), vers la fin de son troisième règne, en 1738 ³⁾, réforma la majeure partie des corps militaires soumis à l'aga, et les réduisit [ainsi] :

1) <i>Talpos</i> ⁴⁾ , sous le capitaine des <i>darabans</i>	120
2) Cosaques, sous le <i>polkovnik</i> de Tirgovesti	120
3) Cosaques, sous le <i>polkovnik</i> de <i>bazar</i> de Bukuresti	120
4) <i>Slujitors</i> , sous la bannière immédiate de l'aga	120
5) <i>Slujitors</i> , sous les trente capitaines et soixante sous-officiers	500
Total, sans officiers: 980 hommes.	

Tous ces restes ont disparu aujourd'hui; il n'en reste plus qu'une énorme quantité de drapeaux, et les individus indispensablement nécessaires au service de la police.

En outre, sont sous ses ordres :

- 1) Le *yispachi* du Divan;
- 2) Le *yonspachi* du harem;
- 3) Le capitaine des *Niamts* (Allemands), qui étaient autrefois les gardes de la porte du prince, mais qui n'existent plus.

Il est arrivé plusieurs fois que le Grand-Sardar disputait le pas à l'aga, mais, depuis qu'il est formellement introduit dans la première classe, cette dispute a cessé.

L'aga est l'inspecteur en chef du marché de Bukureste ⁵⁾ et chef de la police

1) Constantin Șerban (1654—8). V. Xenopol, IV, 185—93.

2) 1679—88.

3) Domnia fine de la 1737 la 1741.

4) Ca și în Fotinò, 489. *Talpaș*.

5) La rivière Dombovitz ou *Gârda* *) le traverse et lui fournit la majeure [partie] de l'eau nécessaire, vu que l'eau des puits n'est pas de bonne qualité et que les 22 fontaines, qui sont dispersées dans la ville, peuvent d'autant moins la donner en abondance, qu'une grande partie en est gâtée et qu'on ne s'inquiète guère de leur réparation. Dans la ville se trouvent, y compris la Métropole, 9 monastères nommés seigneuriaux (*Domneske*), savoir: le monastère de Koltza, Sarantar, Radoul-Voia, la Métropole, Anthime, St.-Spiridon le jeune, Domna Ballasha, Mihal-Voia, St.-Pierre et St.-Paul. Autres grands monastères avec des *han* sont 9, savoir: *han* et église Koltza, Stavropoléoz, Sherban-Voia, Gretzilor, Slatar, St.-Jean majeur, St.-George nouveau, St.-Spiridon le vieux, Kretzulesko. Viennent 9 monastères du second ordre, qui sont: St.-Sava, Stélie, Resvani, St.-Ellevtérie, Oudrican, St.-Catherine, Spiru, Skét de Hadji-Dinu, couvent [de] nonnes. Églises sans monastères sont 72, et églises plus petites, presque toutes en bois, dans les parties extérieures des mahalas ou faubourgs, à peu près 25, de plus encore, 18 chapelles. Le tout du rite oriental. Il y a de plus une église catholique romaine, une église de la confession d'Augsbourg, une église de la confession helvétique **), une église arménienne, et finalement une synagogue.

Grands *hans* sans églises se trouvent 7, savoir: le *han* Philipesco, le *han* Golesko, le *han* Manuk, le *han* Papasoglou, le *han* Constantin-Voia, le *han* Zamphir et le *han* Gabrovaly ***). Des *hans* plus petits on en trouve 28 à 30. On trouve, en outre, quatre bains publics. Mais on chercherait vainement un monument public, quel qu'il puisse être, qui joindrait la beauté ou l'élégance à l'utilité. Les monastères sont entourés de murailles fortes et hautes, et servaient autrefois, plus ou moins, comme autant de castels. Encore dans la dernière révolution, la Métropole, Radoul-Voia, St.-George et autres de moindre conséquence furent militairement occupés par les insurgés. Mais les bâtiments intérieurs de ces monastères n'ont rien d'agréable: ce sont des amas dif-

*) Gârda.

**) Calvinî.

***) Gabroveni.

générale de la ville, qu'en certains points pourtant il partage avec le spadar, comme il est remarqué plus haut. Ses gardes sont dispersées dans tous les quartiers de la ville, et d'autres font des patrouilles; le tout, à la vérité, avec beaucoup de négligence, quoiqu'il s'y soumet souvent en personne. Il doit (sur)veiller à prévenir et à éteindre les incendies, et par toutes ces raisons, durant tout le temps de la gestion, il n'ose pas quitter la ville un seul instant, et, partout où il va, soit à pied, soit en voiture, il doit faire conduire derrière lui un cheval sellé, afin de pouvoir s'y jeter et se porter subitement partout où sa présence pourrait être nécessaire. Il fait les taxes des comestibles, veille à la justesse des poids et des mesures (qui néanmoins ne sont jamais observés, quoique tous les cabaretiers, petits marchands, *krämer*, vendeurs d'eau-de-vie, etc. doivent acheter leurs *oka* de chaque nouvel aga). Lorsqu'il sort pour faire ses recherches et

formes de chambres mal distribuées et auxquelles on ne parvient que par de très mauvais escaliers de bois, ce qui est très agréable au cas d'un incendie, des remises, des magasins; le tout loué à qui veut bien le payer, et l'on voit les familles les plus honnêtes logées à côté d'une débauchée ou de quelques femmes publiques, etc., ce qui naturellement est aussi lucratif que commode pour les saints pères, qui ont de pareils appartements à louer, sans qu'on s'en formalise.

Outre un séminaire du rite oriental, il y a ici deux écoles publiques, assez mal organisées et une armée d'instructeurs de toutes espèces. On peut comprendre par là que, sur quelques individus vraiment respectables, on trouve en revanche les êtres les plus dépravés chargés de l'instruction de la jeunesse, dont ils sont quelquefois les compagnons de la débauche, ou bien les Mercures galants. Il en est de même des médecins. Nous en sommes inondés, mais peu seulement en méritent le titre, et tel aujourd'hui est *domestique* ou *botlier*, qui demain est appelé *docteur*. Il y a, en outre, une vingtaine de pharmaciens; c'est assez pour comprendre que la majeure partie est mal pourvue du nécessaire.

Quatre hôpitaux publics, chacun assez bien doté et muni d'un médecin, d'un chirurgien et d'un apothicaire, font honneur à l'intention pieuse des fondateurs. Ils sont:

- 1) Le monastère et hôpital de Golza, fondé par le spadar Michel Kantacuzéno. C'est le plus ancien (plan n° 1⁰¹).
- 2) L'hôpital de St-Pantellimon, fondé par le Voïvode Grégoire II (Ghika)** à deux lieues de la ville.
- 3) L'hôpital de St-Visarion, pour les pestiférés, fondé par le prince Alexandre VII (Morusi)*** à une lieue de la ville.
- 4) Le plus joli de tous et le mieux bâti est l'hôpital de la Philanthropie, fondé par le prince Nicolas IV (Mavrojéni)****, près la fontaine Mavrojéni (plan n° 49).

Avant la révolution on avait ici une imprimerie (n° 48 du plan, autrefois kiosk Mavrojéni); elle servait au moins pour les besoins les plus urgents, particulièrement dans les langues grecque et valaque. La liberté nous la ravit: les pandours de Théodore Vladimiresco s'y amusèrent à leur façon, et bientôt on vit les enfants jouer dans les rues avec les lettres de l'imprimerie. Il y eut autrefois des fabriques de draps, de *kermesut*, de *stamboul-sali*†) de vaisselle blanche; des moulins à papier, etc. Le gouvernement n'en connut pas l'avantage, et les laissa opprimer par les marchands, qui trouvèrent plus d'avantage pour eux de tirer ces articles des pays étrangers. Il ne restait plus que la seule fabrique de *testemelen* ‡), qui se trouvait à Marikoutza, à $\frac{3}{4}$ de lieue de la ville; elle fut ruinée par les Turcs. Dans le *hano* Manuk, on recommença de rétablir une fabrique de *kermesut*, et au Podo-Pomount, une veuve, avec ses trois filles, recommencèrent une fabrique de *testemelen*; je doute que le gouvernement les encourage.

Avant la dernière révolution, la population de Bukarest fut évaluée à plus de cent mille âmes, y compris les boyars, grands et petits, avec leurs employés et leurs domestiques nombreux, la multitude des marchands de toutes les classes, les corporations des divers arts et métiers, les prêtres, les étrangers sous la protection des consulats; en outre, 1.500 familles étrangères soumises à la contribution de la *zornitchie de la ville* (di *Politie*) ††) et tous les autres contribuables. Il est vrai que, dans une ville où la police est si fortement négligée, il est difficile de donner une somme positive; un dénombrement y est presque impossible. Mais il sera facile de croire que le nombre de 100.000 n'est pas exagéré, lorsqu'on saura que Bukarest comprend 16.000 maisons, y compris les palais des Grands, comme aussi les cabanes des pauvres. Les cours très grandes de la plu-

*) Cum s'a arătat și aiurea, planul acesta mai întins nu se află la un loc cu rapoartele. Altul a fost publicat pe p. 191. Se poate folosi însă al lui Sulzer (o. c., I, tabla).

**) La 1750. Cf. Frunzescu, 342 și Xenopol, V, 126.

***) În Muntenia, 1793—6, 1799—801.

****) 1786—8.

†) Σταυροὶ Σελίου καὶ Γαερμανισίου (Pottinò, 255).

††) *Testemelo*.

†††) V. pp. 510—11.

son inspection, il se fait suivre de verges et de la *falanka* ¹⁾, pour punir instantanément les réfractaires. Il tient tribunal dans sa maison, et a ses prisons particulières. Il ne prend pas séance au Divan, mais se tient debout, tenant en main un grand bâton d'argent, marque distinctive de sa dignité.

Il a sous ses ordres le *kapitan des darabans*, le *postelnik de Tirgovesti*, le *postelnik du marché*, le *postelnik* ²⁾ des *venateurs*, le *logothète de l'agie* et le *stégar*, qui, à sa présentation, sont revêtus du kaftan par le prince, mais doivent payer ces charges à l'aga.

Anciennement les revenus de l'aga ne montaient qu'à 12.000 piastres. Au jourd'hui ils ont considérablement augmenté, et l'on peut accepter, le tout calculé à peu près, qu'il ait pour le moins :

Des différents offices :

1) Du <i>capitan des darabans</i>	10.000 piastres.
2) Du <i>polkovnik de Tirgovesti</i>	7.500
3) Du <i>polkovnik du bazar</i>	6.000
4) Du <i>tsaoush de l'agie</i>	5.000
5) Du <i>polkovnik des venateurs de l'agie</i>	2.000
6) Du <i>logothète de l'agie</i>	2.500
7) Du <i>stégar</i>	800
8) Des deux <i>Vouloug-Pachis</i> , lorsqu'il veut en faire de nouveaux	2 000
9) De la <i>vatachie</i> des pêcheurs	2.000
10) Du <i>vataf des arabaschis (Fuhrlauthen)</i>	600
11) Des deux <i>capitans de l'agie</i> ³⁾	1.600
12) Des <i>capitans du feu</i>	1.600
13) Des dix-huit <i>capitans des balances (respontî)</i> ⁴⁾	90

Somme : 41.690 piastres.

part des maisons, les jardins, grands et petits, joints à ce nombre susdit de 16.000 maisons, donnent à Bukarest une étendue d'à peu près cinq lieues de circonférence. De quel côté qu'on approche de [la] ville, la vue en est très agréable en été. Il semble voir une forêt riante, et les clochers de cette quantité d'églises qui se voient au travers des arbres, lui donnent un air grotesque. Mais l'aspect de cette ville, soit de la hauteur de la Cour brûlée ⁵⁾, soit de la Métropole, est superbe ; les églises, les palais des Grands, ressortant de ces arbres, couverts d'une verdure agréable, contribuent d'autant plus à enjoliver cette vue, qu'ils couvrent la misère des cabanes. Cependant je ne connais aucun point de vue propre à fournir un paysage agréable, et l'illusion cesse totalement en entrant dans la ville. Tout à coup on se trouve dans un village mal bâti. Des amas de cabanes de bois entourent de jolies, et même de belles maisons dispersées, qui dédommagent d'autant moins de l'impression désagréable dont involontairement on est pénétré, que des rues étroites, sales et puantes dérobent ces maisons trop longtemps à la vue. Entre les plus belles maisons on doit préférablement compter celles du camarask Philippe l'incloux, du bano Barbo Vakaresko, du vestier Romanitî, du vornik Constantin Golesko ⁶⁾, du bano Brancovano, et quelques autres.

Les rues principales, au lieu d'un pavé solide, qu'on pourrait facilement leur donner, sont couvertes avec des poutres du bois de chêne, et par là appelées *ponts*. Ces ponts, très coûteux et très ruineux pour les toréts, sont presque toujours mauvais et mal entretenus ; les rues moins fréquentées sont totalement abandonnées et, même en été, rarement praticables pour les voitures.

J'espère que par la suite je pourrai avoir l'honneur de soumettre l'essai d'un tableau de la Valachie, et particulièrement de Bukarest.

(Notă a lui Kreuchely)

1) Je crois, mais j'ignore si cette castigation (*sic*) est usitée par tout l'empire ottoman. Ici elle est appliquée de la manière suivante : le fautif, déchaussé, est couché à terre ; les pieds élevés sont liés par une corde à une machine de bois faite exprès. De cette manière, il reçoit sur la plante des pieds des coups de baguettes, qui montent dans les centaines. On eut même des exemples que, non seulement le sang en décollait, mais même que les lambeaux de chair en tombaient.

(Notă a lui Kreuchely)

2) Ceteşte : *polkovnič*. Cf. mai jos, și Fotinò, 490.

3) *Alaiubî*, după Fotinò, 491.

4) Kreuchely traduce rău ; e vorba de *capitanii de răspuntî*. V. Fotinò, 491.

⁵⁾ Curtea-Arsă, vechiul palat Domnesc, ars supț Caragea, în 1812. V. *A. Fr.*, II, 493, n° 3 și Lagarde, *o. c.*, 321-2 ; Ion Ghica, *Converșiri economice*, ed. a 3^a (Socec, 1879), 558, 568.

⁶⁾ Scriitorul. V. Ion Ghica, *o. c.*, 592 și urm.

Des différentes corporations :

1) Des boulangers de pain bis	700
2) Des <i>simblars</i> de pain blanc	400
3) Des <i>simitshis</i> (<i>Bretzel[n] und Kuchen</i>)	300
4) Des <i>bakans</i> (<i>Krämer</i>)	700
5) Des <i>sopondshis</i> (<i>Seifensieder</i>)	400
6) Des <i>munshis</i> (<i>Lichtenzieher</i>) ¹⁾	400
7) Des <i>kertshmars</i> (<i>Weinhändler</i>)	700
8) Des <i>prekupecz</i> (<i>Verkäufer von Lebensmitteln</i>)	600
9) Des <i>fainars</i> (<i>Verkäufer von Mehl</i>)	400
10) Des <i>yaourdshis</i> (<i>Verkäufer von Sauermilch</i>)	100
11) Des <i>uleïers</i> (<i>Verkäufer von Leinöl</i>)	100
12) Des <i>tabaks</i> (<i>Gärber</i>)	100
13) Des <i>traïstars</i> , qui fabriquent des sacs de laine pour donner à manger l'orge aux chevaux (<i>Kopfsäcke</i>)	30
Somme: 4.930	

Des rétributions de ses prisons, de son tribunal, d'une partie de Tergo-de-Affara, et des Arnauts, il peut encore recevoir à peu près 26.000

Lorsqu'il vend les *okas*, mesures, aux ca[ba]retiers, à peu près 10.000

Ce qui lui fait une somme légale de 82.620 piastres. C'est à quoi on estime annuellement l'aga, mais la voix publique lui donne au delà de 150.000 piastres, et facilement il peut, non seulement parvenir à cette somme, mais encore la surpasser de beaucoup, lorsque, favorisé par le prince, il se permet l'extorquation. Il possède, en outre, 80 *sokoletniks*.

SECONDE CLASSE.

Première charge. — Le Grand-Klutshar.

Quand, dans les temps anciens encore, les Voïvodes donnaient à leurs soldats, et même aux boyars les provisions, c'était le Grand-Klutshar qui devait y pourvoir, et à cet effet il tirait l'argent nécessaire de la vîstiarie et faisait distribuer le pain et tous les autres articles aux soldats²⁾. De même devait-il pourvoir à toutes les munitions de la guerre; tous les magasiniers, qui alors appartenaient à la seconde classe des boyars, étaient sous ses ordres, et le Grand-Klutshar était alors une espèce d'intendant-général des armées.

Après la réforme faite par Constantin III (Mavrocordato)³⁾, les fonctions de cette charge cessèrent, et il n'en resta que le rang et le titre, et le Grand-Klutshar continua d'avoir droit de séance dans le Divan du prince, et même dans la Chambre des *vilits/s*, mais sans cependant tenir en main le bâton d'argent. Cependant aujourd'hui il ne fait guère usage de cette prérogative, et même il n'ose porter la barbe, sans une permission expresse du prince. Néanmoins il jouit de 250 piastres d'appointements par mois, et possède 40 *sokoletniks*.

1) Fabricanți de luminări de săm. Cf. Fotino, 491.

2) Intecmăi la Fotino, 493.

V. p. 513.

Deuxième charge. — Le Kaminar.

Charge nouvelle. Le kaminar faisait partie (*sic*) des revenus, et aussi des fonctions du Grand-Paharnik. En cette qualité, il prenait cinq piastres de chaque tonneau de vin ou d'eau-de-vie, qui se vendait dans la ville de Bukurestie, ou aux foires et marchés des différents districts du pays, soit production valaque, soit qu'il provienne des provinces ottomanes au-delà du Danube. De même aussi, la permission de vendre du tabac à fumer ou en poudre doit être achetée de lui. Le tout ensemble fait aujourd'hui au kaminar un revenu d'à peu près quarante mille piastres; en outre, il jouit de 40 *sokotelniks*, mais il n'a aucuns appointements fixes. Aussi n'a-t-il pas séance dans la Chambre des *velitshs*, ni au Divan du prince, et n'a aucune marque distinctive de sa charge ¹⁾.

Troisième charge. — Le Grand-Paharnik.

Dans les temps anciens, le Grand-Paharnik était effectivement le Grand Échan-son du prince. Il en remplissait toutes les fonctions attachées autrefois à cette charge, et présentait le premier verre de vin, mais aux grandes solennités; c'était lui qui, d'après l'usage, devait, à l'église, présenter au Voïvode la coupe d'argent avec le vin et le pain. Aujourd'hui toutes ces fonctions sont remplies par le *koupar* (mot provenant de *coupe*, et qui signifie un homme qui en a soin). C'était autrefois le Grand-Paharnik qui jouissait des revenus du *kaminarit*, ainsi que de certains émoluments provenant des villages habités par les *paharnitshels*. Aujourd'hui il ne lui reste que le titre et le rang de sa charge, et, lorsqu'il est favorisé par le prince, 250 piastres d'appointements par mois. Il possède par son rang 25 *sokotelniks* et le droit de prendre séance au Divan du prince, mais dont il ne fait guère usage, vu qu'il n'en tire aucuns émoluments.

1) Le kaminar actuel est M. Doudesko ^{*}), d'une des premières familles de la Valachie, et qui ne dédaigna pas d'accepter cette charge, puisqu'elle lui valut 40.000 piastres. Et de là vient que les mêmes person-nages passent d'un emploi à l'autre, pourvu qu'il soit lucratif. Ce M. de Doudesko pourtant avait déjà eu la ges-tion de plusieurs *grandes* charges, sous différents princes. Durant l'occupation des Russes, il lui prit la fantaisie d'être kaïmakam de Krayova. Il y parvint dans vingt-quatre heures, par le moyen de mille ducats, dont il fit un cadeau conditionnel à Mme Katinka Gouliano, née Barkaneska, qui, dans ce moment-là, était la maîtresse dé-clarée du général russe Engelhardt ^{**}). Après ce général, cette dame eut encore d'autres amis, généraux et non-généraux, Russes et non-Russes, et finit par être divorcée totale[ment] d'avec son mari. Depuis plusieurs années, elle fut l'amie de ce fameux M. George Léventi ^{***}), favori confident de M. de Pini ^{****}), c'est-à-dire du deu-xième dragoman du consulat-général de Russie. De mille manières et par divers genres de protection, on peut trouver les moyens de s'élever, même aux premières charges de ce pays; il ne faut pour cela n'être (*sic*) que de quatre choses une: intrigant, pourvoyeur, joli garçon, ou riche; quant au mérite, il n'est pas mérite ici, s'il n'est attaché à l'une des qualités susdites.

(Notă a lui Krenchely)

^{*}) V. pp. 153—4, n^o CCV. În 1796 era foarte tânăr încă. Mamă-sa murise cu șese ani înaintea, și orfanul fu pus sub epitrofia lacomului boier Banul Radu Goleșcu, care voia să-l călugărească. Dudesco se plânse lui Mer-kelius, Agentul austriac din București, arătând că voia să se mărită la împăratul. Generalul-comandant al Ar-dealului, consultat, răspuse că Dudesco va fi primit dincolo de hotar cu atenție datorită unui străin (inedit). Cum s'a spus (p. 153, n^o CCV), fata sa, copil unic, era măritată cu maiorul Cariboglu. O rudă a acestuia, Grigore, fu, sup: mai mult, Domn, Agent muntean la Viena, pe la începutul secolului (inedit).

^{**}) Vice-președinte al Divanului muntean, în 1810. V. *A. Fr.*, II, 448, n° 1 și Naum Râmnicănu, în Erbicănu, *Chron. Gr.*, 291—2.

^{***}) V. p. 132, n^o CLXXVI. Leventis a fost apoi dragoman rus la Constantinopol, consul grec în același oraș și, în sfârșit (Iunie 1844), consul al regelui Oton în București (după Sakellario [—1841] și C.-I. Rizu) (inedit).

^{****}) A. Pini, fost consul rus în principate.

Quatrième charge. — Le Grand-Stolnik.

C'était le Grand-Maitre de la cuisine, dont autrefois il avait la surinspection (*sic*), de même que [de] tous les comestibles et de tout ce qui appartenait à la table du prince; ce qui devait lui faire un revenu assez considérable, quoiqu'il ne jouissait que de 15 paras de paiement par jour et de la vente du poisson pris dans les étangs de Griaka, près du Danube¹⁾. Le titre de stolnik provient du mot slave *stol*, table. Il avait sous ses ordres deux autres petits boyars, prenait à chaque solennité le *kaftan* et présentait les plats avec les mets aux Voïvodes. Les anciens revenus de Grand-Stolnik ont cessé, et ses fonctions sont remplies par le *bétshar*²⁾ ou maître d'hôtel. Il ne resta plus que le titre et le rang de cette charge, et quelquefois le prince lui assigne 250 piastres d'appointements par mois; de même aussi possède-t-il 20 *sokotelniks* et a droit de séance au Grand-Divan.

Cinquième charge. — Le Grand-Comis.

Il est le Grand-Écuyer de la Valachie, et, comme tel, il a la surinspection des chevaux et des écuries du prince. Il a sous ses ordres un second et un troisième *comis*, ainsi que le *rachtivan*, ou inspecteur des selles et harnais, et tous les *comissels*. Aussi souvent que le prince sort à cheval, le Grand-Comis doit l'accompagner, et, deux fois par année, il doit faire une grande parade: le jour des Trois-Rois³⁾ et à la St.-George, laquelle dernière, d'après le bon ou le mauvais temps, se retarde quelquefois jusqu'au 1er mai, et même plus tard. Ces cérémonies se font de la manière suivante⁴⁾.

Le jour des Rois, quel que puisse être le degré du froid (forte pluie, neige ou vent impétueux exceptés), on dresse dans la Cour du prince des tentes, où le métropolitain, assisté par quelques évêques, célèbre la messe, en présence du Voïvode, qui avant cette cérémonie avait donné le *kaftan* au Grand-Comis. Après la messe et la bénédiction de l'eau lustrale, la cérémonie commence, dans l'ordre suivant:

- 1) Les trompettes du prince et la musique allemande.
- 2) Le *tobochlar* (tambour), avec les *soulars* (hoboïstes) (*sic*)⁵⁾.
- 3) Le *Gyouruk-Bairactar*, avec le *Gyouruk-Bairak*, ou drapeau blanc, marque distinctive de cet office.
- 4) Les *sakushis* ou porteurs d'eau, conduisant un à un un cheval ou mulet à harnais couverts de clochettes et chargés d'outres de cuir noir, remplies d'eau.
- 5) Les chevaux de carrosse du prince et de sa Maison, couverts de peaux de tigre et portant des aigrettes ou plumages en tête, conduits pair à pair par les *comissels*. Les cochers marchent à côté de leurs chevaux, en livrée de parade, et tenant en main une petite baguette.

Suivent, montés sur les chevaux de selle du prince, superbement harnachés, les petits employés, et puis les boyars de la seconde et troisième classe de la Cour du prince, à la file l'un de l'autre, sans leurs domestiques, et uniquement accompagnés d'un *comissel*.

- 6) *L'ibrikar*, qui a la surveillance des lavoirs.
- 7) Le *peshkirtshi*, qui a celle des essuie-mains.
- 8) Le *soffatshi*, qui surveille aux (*sic*) lits et sofas.

1) Lacul Greaca, în județul Ilfov.

2) *Beciar*. Era o funcție bine plătită. Un anume Nicoletto primia de la Mihaï Suțu 400 de lei pe zi, pentru cheluiăli și propria sa leafă. V. mai sus, n^o CIV, p. 80.

3) E vorba de Epifanie, Bobotează (nemțește: *Dreikönigstag*) Cf. Fotino, 497.

4) V. Sestini, *Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungaria, fino a Vienna* (Florența, Tondini, 1815), 6 (cf. *Arch. soc. st. și lit. din Iași*, IV, 576).

5) Cetește *soulars* (surlari, de la *surlă*), jucători de hautbois.

- 9) Le *boucheurdantschi* 1).
- 10) Le *samdotschi* 2), qui soigne les bougies et chandelles.
- 11) Le *sherbetschi*, qui soigne le *sherbet*.
- 12) Le *kredintshar*, qui soigne les petits entremets et les *olives*.
- 13) Le *tsiboutshtibassi*, inspecteur des pipes.
- 14) Le *kaftantschi*, maître de la garde-robe, et qui présente et donne les *kaftans* aux boyars qui en sont décorés par le prince, dont il est le premier valet de chambre.
- 15) Le *samarsitschi* 3), qui soigne le linge blanc.
- 16) Le *yamok* 4), ou adjoint du *caffitshipassi*.
- 17) Le *rahtivan* 5).
- 18) Le *mobénitschi* 6), gardien du cabinet.
- 19) Le deuxième *pitar*.
- 20) Le *divictar*, qui soigne l'encrier et les plumes.
- 21) Le *muchurdar*, qui pose le cachet du prince.
- 22) Le *itsh-tsoodar*, qui soigne l'achat de bottes, pantoufles, etc. pour la famille princière et les autres individus de la Cour, qui en sont pourvus.
- 23) Le deuxième-*camerash*.
- 24) Le deuxième-*spadar*.
- 25) Le deuxième-*gramatik*, ou secrétaire du prince.
- 26) Le *koupar*.
- 27) Le deuxième et le troisième *comis*, pair à pair, mais éloignés l'un de l'autre de quelques pas de distance, ce qui s'entend aussi des individus suivants.
- 28) À droite, les capitaines de la *spadarie*, à gauche les capitaines de l'agie, marchant pair à pair.
- 29) Les *salahors*, armés de haches, marchant pair à pair 7).
- 30) Les *tsaoushs*, pair à pair.
- 31) Les *satirides* 8) ou hallebardiers, pair à pair.
- 32) Les *saratsbassis* 9), qui soignent tout ce qui est de cuir.
- 33) Le Grand-Comis; à ses côtés marchent les *tsoodars*, au nombre au moins de douze.

34) Le *mechterbassi*, avec ses musiciens, finit le cortège.

Tous les individus à cheval doivent être sans bonnet, ni *kalbak* sur la tête, et couverts du seul fès, sans bottes, ni pantoufles, n'ayant aux pieds que les seuls petits chaussons de cuir juive (*mesht*) 10). En passant devant le prince, ils font une profonde inclination et sont, en revanche, arrosés d'eau-bénite par le prélat qui fait les fonctions religieuses. Toute cette procession sort par une porte de la Cour et, après avoir traversé un bout de la ville, rentre par une autre porte, et la cérémonie est finie.

La cérémonie qui se fait à la St.-George est une imitation de celle qui se fait tous les printemps à Constantinople, et qui, probablement, fut introduite par les princes grecs. Le jour fixé, le prince revêt le Grand-Comis du *kaftan*, qui alors part pour monter à cheval, et le train se met en marche de la manière suivante :

1) *Buârdangiol* (Fotino, 498).

2) *Semdangiol* (*ibid.*).

3) *Samasirgiol* (*ibid.*).

4) *Iamacul* (*ibid.*).

5) V. p. 518.

6) *Mabcingiol* (Fotino, 498).

7) *Salahors*. Ainsi sont nommés tous les individus travaillant à la journée, mais proprement des gens payés par le gouvernement pour le travail des forteresses et de l'armée, lorsqu'il [y] en avait encore. Les deux ont disparu, et l'on ne voit plus que quelques masures du moyen-âge et quelques cadres ridicules. Mais l'orgueil existe encore, et, comme on ne peut plus parler de forteresses et d'armées, on donne à ces cadres, de 20 à 50 hommes chacun, le brillant titre de régiments.

(Notă a lui Kreuchely).

8) *Satârgii*.

9) Cf. Fotino, 499: *Σαράτςβασσις*.

10) *Meşî*.

- 1) Les trompettes du prince, avec la musique.
- 2) Le *Gyoursuk-Bayraktar*, avec le drapeau blanc.
- 3) Les *sakatshis*, ou porteurs d'eau.
- 4) Les chevaux des serviteurs, officiers et boyars, attachés à la Cour, couverts d'une housse (*hasados*)¹⁾ simple, mais quelquefois aussi de drap rouge à galons d'or, portant en tête une aigrette (*surgutsh*) et conduits par deux palefreniers ou *comissels*.
- 5) Les *télégars* ou chevaux de trait des enfants du prince, couverts avec des peaux de tigre et une aigrette sur la tête. Ils sont pareillement conduits par les *comissels*, et les cochers marchent des deux côtés, une baguette en main.
- 6) Les chevaux de selle du prince, conduits à la file, avec des housses riches, et dont les têtes ne manquent pas d'être décorées d'aigrettes.
- 7) Le *tavlabassi*²⁾, ou cheval que le prince reçoit du Grand-Seigneur; il ne manque jamais d'être superbement décoré.
- 8) Le *rachtivan*³⁾, à cheval.
- 9) Le deuxième et le troisième comis, à cheval.
- 10) Les *saptshis* du Divan, à cheval.
- 11) Le Grand-Comis, à cheval, entouré par les doryphores (lanciers) du prince.
- 12) Le *méterchané* du prince.

Ce cortège part de la Cour, traverse la ville et se rend au lieu destiné pour le pâturage (*tshair*), où une tente est dressée pour le Grand-Comis. Devant elle, le *Gyoursuk-Bayraktar* plante le drapeau blanc. Le Grand-Comis y entre, se défait de son kaftan et retourne en ville, communément en voiture, laissant la surveillance des chevaux au second ou troisième comis. Les chevaux restent communément aux herbes l'espace de quatre, cinq et quelquefois six semaines⁴⁾.

Les spéculations que les Grands-Comis étaient en état de faire avec le foin et l'orge, joints aux profits qu'ils savaient tirer des autres dépenses des écuries, rendaient cette charge une des plus lucratives, car les revenus du Grand-Comis surpassaient communément les cent mille piastres. C'est par cette raison aussi, que les princes grecs y nommaient communément leurs parents ou leurs favoris. Cependant, le prince Jean III (Karatscha) ayant fait d'autres dispositions, en ordonnant que l'avoine et l'orge soient achetés, les revenus du Grand-Comis sont réduits au quart peut-être. Cependant, ils montent encore à 30 mille piastres; savoir :

Appointements fixes, par mois 1.000 piastres	12.000
Cadeaux, le jour des Rois et de St.-George	3.000
Des dépenses aux écuries, des <i>comissels</i> , de 30 <i>sokotelniks</i> , etc. 15.000	
Somme: 30.000 piastres.	

Quoique le Grand-Comis ne soit que le cinquième et dernier en rang des boyars qui appartiennent au second ordre des boyars, cependant il est le seul qui ait le droit de porter le *samour-kalbak*, la *kontosia*, la *kompouria* et *férétshés*⁵⁾, que portent tous les boyars de la première classe; le seul bâton d'argent lui manque. Aussi, a-t-il le droit de prendre séance au Grand-Divan.

1) Arşà. Cf. Fotinò, 500: *zooúdes*.

2) Tablabaşa. Cf. mai sus, p. 47 şi n. 1.

3) V. p. 519.

4) Armatele turceşti în lagăr dădeau une-oră caîr săă cămălele la iarbă pe câte trei săptămăni. V. ms. 140 al bibl. oraşului Berna, ştiră comunicate lui Pálffy în 1604. Asupra uncă din aceste solemnităţi, cf. D. Sestini, *Viaggio a Vienna*, 6, sau *Arch. soc. st. şi lit. din Iaşi*, IV, 57.

5) *Coburi şi feregile*. Krenchely a întrebuiţat, de sigur, note greceşti. De alt-fel, în aceste pagini, e mai b. gat de cât Fotinò.

TROISIÈME CLASSE.

Première charge. — Le Grand-Sardar.

Dans les temps anciens, le Grand-Sardar était l'inspecteur des postes et le quartier-maître des troupes, dont il devait soigner les logements. De même devait-il veiller à ce que l'armée soit pourvue des chariots nécessaires pour les transports, ainsi que des ouvriers dont elle pouvait avoir besoin. À cet effet, il avait toujours une *cohorte* ou *polk* de soldats à ses ordres et, outre ses 20 *sokotelniks*, il tirait de la vestiarie des appointements mensuels et fixes. Avec ses fonctions cessèrent les appointements et autres émoluments y attachés, et il ne lui resta plus que le titre, le rang et 14 *sokotelniks*. Nous avons vu plus haut qu'autrefois il disputait le rang à l'aga.

Deuxième charge. — Le médelnitsher.

Anciennement cet employé devait soigner le service et la mise de la table du Voïvode. Des plats qui étaient présentés au prince, c'était lui qui, revêtu du kaftan, devait lui en servir sur l'assiette, ainsi qu'aux boyars aux côtés de Son Altesse. Les fonctions de cette charge ont cessé, et il n'en reste plus que le titre, le rang et 12 *sokotelniks*.

Troisième charge. — Le slutshar.

Avant la réforme ¹⁾, cet employé avait l'inspection des rations de viande et des chandelles pour les boyars et *slujitors*, auxquels il appartenait d'en recevoir. À cet effet, il tirait l'argent nécessaire de la vestiarie, faisait acheter des bestiaux, en tant que besoin, et ne manquait pas d'avoir un revenu accidentel très considérable. Ses fonctions ont totalement cessé, et il ne reste plus de cette charge que le titre, le rang et 10 *sokotelniks*.

Quatrième charge. — Le Grand-Pitar.

À la Cour princière, les fonctions de cet employé viennent immédiatement après celles du Grand-Comis, car il a la surintendance de tout ce qui concerne les équipages quelconques et autres voitures du prince, de la princesse-régnante et de la famille princière, de même aussi que tous les chevaux de carrosse et autres chevaux de trait. Quoiqu'il n'ait pas d'appointements fixes, cette inspection lui rapporte néanmoins annuellement jusqu'à 10 et 12 mille piastres, et plus; ce qui dépend du plus ou moins de faste que le prince veut donner à ses sujets. Il jouit aussi de 6 *sokotelniks*.

Cinquième charge. — Le Grand-Armash.

Les fonctions de cet officier sont aujourd'hui encore, sinon pour le militaire, du moins pour le judiciaire, plus considérables que les grands revenus dont il jouit effectivement. Il fut autrefois, et l'est encore aujourd'hui, en tant qu'il y a des canons, le Grand-Maître de l'artillerie, et a sous ses ordres un second et un troisième armash

1) V. p. 513.

et 40 *armashets* pour l'exécution de ses ordres, un *ispachi*, un *vataav*, un *tshaonsh*, les canonniers ou *topshis*¹⁾, les *poushkashs* ou *tuffekshis* (ce qu'étaient autrefois les arquebusiers). Mais aujourd'hui ces *poushkashs* (de *poushka*, arme à feu) ne sont plus armés que de gros bâtons. Sous ses ordres sont aussi les *masalashious* de la principauté²⁾, les musiciens et leurs chefs ou *vatafs*, de même que les *laoutars* ou Tzigains esclaves du prince, ainsi que les 700 *aurars*³⁾, et les 100 *bayashis*=*aurars* valaques, qui recueillent l'or des rivières, ce qui est l'apanage principal de la princesse-régnante. Sous son inspection sont aussi les deux drapeaux de la principauté et les *tongs*⁴⁾. . . du prince. Il est le juge-président du département criminel de la principauté, où lui sont adjoints quatre boyars juges-asseurs, nommés par le Grand-Logothète, ainsi qu'un boyar troisième-logothète du tribunal criminel. En cette conséquence aussi, il est le grand-géolier de la prison criminelle et doit faire exécuter les sentences des condamnés. Ses revenus sont très considérables, et proviennent des sources suivantes :

1) Du tribut des Tzigains, payé au Voïvode, qu'il doit percevoir, et dont il lui reste un surplus d'autant plus considérable qu'il ne se laisse jamais calculer au juste.

2) Les *aurars*, qui doivent recueillir l'or des rivières, doivent livrer cette récolte au Grand-Armash, qui, à son tour, le remet à la princesse-régnante. Le surplus lui reste, et il sait faire en sorte que ce surplus en vaille la peine. Ni ce revenu ne se laisse calculer.

Les autres revenus du Grand-Armash, qu'on peut calculer à peu près, sont les suivants :

1) L'artillerie des deux principautés ne fut jamais redoutable, et le peu qu'il y en avait, fut enlevé par le prince Constantin VI (Ypsilandi), lors de sa fuite en Russie. Lorsqu'après la dernière guerre entre la Russie et la Porte, celle-ci, en 1812, donna des princes à la Moldavie et à la Valachie, l'artillerie de Jassi et celle de Bukarest consistaient, chacune en particulier, en trois pièces de vieux canons de fer, antique rebut d'à peu près 1 1/2 livres de calibre, et qui étaient proportionnellement montés et servis. Leur état était si pitoyable que j'ignore, et chacun, à qui je demandais, ignorait ou voulait ignorer, si le prince Ypsilandi a dédaigné de les prendre en partant, ou si les princes les ont tirés de quelques coins de rue, où peut-être ils servaient de bornes. Le prince Alexandre Ypsilandi, lors de son invasion en 1821, s'empara de cette redoutable artillerie moldave et, en même temps, Théodore Wladimiresko de celle de la Valachie. Cette double artillerie tomba en partie dans les mains des Turcs et en partie disparut. Mais ni à l'empire ottoman, ni aux Grecs cette perte ne peut causer de grands regrets. Les circonstances n'ont pas permis encore au nouveau hospodar de la Valachie de réparer une perte si considérable, ce qui fait que pour le moment il est totalement sans artillerie. Néanmoins, on voit à l'*Armashie* des individus qui, sous le nom de *topshis*, portent, sur leurs tsakos ou bonnets de drap rouge, des canons de drap bleu, et destinés probablement à la défense de la Valachie.

(Notă a lui Kreuchely)

2) Les *massalashious* sont les porte-flambeaux ou [porte-]torches. Leur nombre est assez considérable, et ils sont destinés en partie au service de la Cour du prince, de même qu'à celui des grands boyars en fonctions actuelles et aux consuls, dont chacun aussi a un *massalashiou*. La Moldavie et la Valachie ont des sources naturelles de bitume (probablement la cause des fréquents tremblements de terre, auxquels ces pays sont assujettis). Dans ce bitume on trempe des chiffons, dont on fait des pelotes cylindriques, de 8 pouces de long sur 4 de diamètre. Le soir, elles sont allumées à la Cour du prince et à celles des grands fonctionnaires et des consuls, et, quand ils sortent la nuit, le *massalashiou* les précède avec cette torche allumée et montée sur un bâton garni d'une espèce de grille de fer, pour tenir cette torche, qui donne une clarté bien plus éclatante que celle de nos flambeaux européens. Ces *massalashious*, qu'on peut du reste compter parmi la classe la plus vile du pays, se relèvent au service de semaine en semaine, et sont pour cela exempts de toute contribution. Les nuits où ils sont de service ils doivent recevoir de la personne à laquelle ils sont attachés, pour tout salaire, un pain de 4 paras. Qui veut, leur donne plus, mais, chez les boyars, c'est rarement le cas. Je donne au mien 6 paras, et M. l'Agent me dit qu'il donnait au sien 5 piastres par semaine. Les torches elles-mêmes doivent être fournies gratis par l'*Armashie*.

(Notă a lui Kreuchely)

3) Une partie des Tzigains du prince est uniquement destinée à recueillir l'or, qu'on trouve particulièrement au printemps, après la fonte des neiges, dans les rivières de la Valachie, mais particulièrement dans la Dambovitza, qui conduit l'or le plus pur. Chaque *aurar*, c'est ainsi qu'on les nomme, doit en livrer par an une *dramme*, c'est sa contribution. Toutes les rivières viennent des monts Karpatas : n'est-on pas autorisé à croire que les mines qu'on pourrait y ouvrir donneraient des récoltes considérables ?

(Notă a lui Kreuchely)

4) Tuiurile.

1) Du <i>plokou</i> (dons ou présents) des Tzigains, pour les <i>pétshét-louis</i> (billets, munis d'un cachet [ou] <i>pétshet</i>) et de ceux de leurs <i>zobtshis</i> ou <i>tzirbachis</i> ¹⁾	18.000
2) Du <i>plokou</i> des <i>bayashis</i> ou <i>aurars</i> valaques, à 20 piastres par <i>ludur</i> ²⁾ , de 40 <i>ludurs</i>	800
3) <i>Aréat</i> ³⁾ , ou dons faits par les Tzigains, pour le privilège de multiplier et de vendre les mulets	10.000
4) Pour les différentes <i>vatachies</i> ou <i>musters</i> des musiciens tzigains, tant à Bukarest que dans les différents districts	8.000
5) Des <i>zabtshiliks</i> de la <i>poushkarie</i> , du <i>jisbachi</i> , <i>tschaoush</i> et <i>vatanan</i>	3.000
6) Des <i>armaschels</i> , pour foin et bois	750
7) Des <i>armaschels</i> , qui veulent être exempts du service	600
8) Des différents revenus accidentels, par exemple, les amendes et autres produits assez considérables de la <i>pushkarie</i> , quoi-qu'il doit les partager	12.000
En revenus à peu près fixes, somme: 53.150 piastres.	

Ces derniers huit numéros peuvent être regardés comme revenus à peu près fixes et non compris les deux premiers: du surplus du tribut des Tzigains et de la récolte de l'or. De même aussi les *massalas* lui rapportent; et très souvent, lorsque la faveur bande les yeux du prince, aucun calcul ne peut être fait, car qui pourrait calculer les prévarications que le Grand-Armash peut se permettre, tout aussi bien que les autres fonctionnaires, lorsqu'ils sont à peu près assurés de l'impunité? Il possède, en outre, 20 *sokotelniks*.

Cette charge, parce qu'elle est lucrative, est communément donnée à un parent ou favori du prince. Dans les derniers temps cependant, on avait commencé d'adopter un autre système. Les princes ayant eu un esprit tout aussi spéculatif que messieurs les boyars, ils firent présent des revenus de cette charge à l'un des leurs, ou à l'une de leurs filles, pour les vendre. Et cette charge fut vendue, y compris le tribut des Tzigains, à 200.000 piastres. Après l'énumération que j'ai fait de ses revenus, ne peut-on pas admettre qu'il lui reste encore 100.000 piastres?

Quoique ce boyar ne soit que le cinquième en rang de la troisième classe, cependant, vu sa conséquence, il usurpe le pas immédiatement après le Grand-Comis. Dans les temps anciens, il se présentait devant le Voïvode, tenant en main un *topousc* d'argent. Aujourd'hui, il ne porte plus cette marque distinctive, mais le second et le troisième armash le portent encore.

Sixième charge. — Le Grand-Portar ou Portar-Pachi.

Ce fonctionnaire est le maître des cérémonies, chargé de présenter au Voïvode les Turcs étrangers, qui viennent voir le prince, pour quel but que ce soit. Il doit, en outre, les pourvoir des logements et des vivres nécessaires. À cet effet, il a sous ses ordres un second et un troisième portar et 50 *portarels* ou serviteurs d'office, attachés à sa charge. Le Grand-Portar est employé aussi, lorsqu'il y a des procès relatifs aux limites des terres, où communément il est envoyé par l'hospodar, non comme juge, mais en qualité de témoin oculaire authentique. Il s'y rend alors, avec deux *portarels*, et, lors de la fixation des limites, on doit lui payer six paras par *stingina* (mesure du pays, et importe à peu près sept pieds). La *tain*, en vivres ou autres objets nécessaires,

1) Cf. Fotinò, 505: τζιρμπασάδωρ.

2) Liude, unitatea de contribuție.

3) Cf. Fotinò, t. I.: ἀρετία.

à fournir aux Turcs étrangers, sont pour lui un revenu d'autant plus grand, que, non seulement c'est lui qui fait ou fait faire les emplettes, mais qu'il peut très facilement en augmenter la quantité. Si bien qu'y compris les 250 piastres d'appointements mensuels, ses revenus, calculés communément à 20.000 piastres, se montent souvent jusqu'à 30.000. Il jouit, en outre, de 7 *sokotelniks*.

Sa marque d'honneur ou distinctive, lorsqu'il entre chez le prince, pour lui parler d'affaires de service, est un long bâton, moitié en argent et moitié en ébène. Cette même distinction ont aussi le deuxième et troisième portar, mais d'une moindre longueur que le Grand-Portar. Cette charge est la seule qu'on confère quelquefois à des Arméniens; peut-être par la raison qu'on ne trouve pas toujours des individus qui parlent assez bien le turc.

Septième charge. — Le Shatrar.

Ce boyar avait sous ses ordres un second *shatrar* et beaucoup de *shatrarrels*, avec les[quels] il doit soigner tout ce qui regardait les tentes du Voïvode, dont il avait l'inspection. Cependant, les princes n'allant plus en campagne, et, par conséquent, n'ayant plus guère besoin de tentes, les fonctions de cette charge furent réunies à l'*ispravnicat de la Cour*, et les *shatrarrels* et leur *vataf* lui furent soumis. Avec ses fonctions il perdit aussi les appointements dont il jouissait, et il ne reste plus au *shatrar* que le titre, le rang et 5 *sokotelniks*.

Huitième charge. — Le Kltutshar de Aria.

Il était dans les temps anciens l'inspecteur des pharmacies du prince, des soldats et de leurs officiers: de même avait-il l'inspection du foin, de l'orge et des autres magasins, et en faisait la distribution. Aujourd'hui cette charge a cessé, et il n'en reste plus que le titre et 5 *sokotelniks*.

À cette classe on comptait autrefois aussi:

L'aga, qui passa à la première classe, c'est-à-dire à celle des *vilitshs* ou Grands, qui seuls ont le droit de porter la barbe, prérogative dont ils sont extrêmement jaloux, et

Le vornik de Tirgovesti, qui était le juge du district de Dimbovitza.

Mais, depuis que Tirgovesti cessa d'être la résidence des hospodars, cet office fut supprimé, et de cette troisième classe, au lieu de dix, on ne compte plus que huit charges.

Des ispravniks.

C'est de ces trois classes précédentes que sont nommés, par brevet du prince, les 34 *ispravniks* des 17 districts. Aux seuls banos, Grands-Logothètes et Grands-Vorniks, soit actuels, soit titulaires, cette charge ne se confère pas, probablement parce qu'on suppose que le poste de ces dignitaires est trop éminent, pour pouvoir se charger d'un office subordonné au vestiar. Originellement il n'y avait qu'un seul *ispravnik* dans chaque district, mais, ces charges étant très lucratives, les princes grecs, pour ouvrir un champ plus vaste à leurs créatures, décidèrent qu'il devait y en avoir deux dans chaque district, dont l'un fut toujours Grec et l'autre Valaque. Par cette institution, les princes étaient assurés aussi d'être toujours dans une exacte connaissance de tout ce qui se passait, soit parmi les boyars en campagne, soit parmi le peuple. Ces fonctionnaires, qui, comme tous les autres, se changent communément toutes les années,

plus ou moins, et qui, lorsqu'ils sont particulièrement favorisés, ne font que passer d'un district à l'autre, sont à peu près les gouverneurs, intendants et juges civils des provinces. Leur pouvoir est très étendu. Ils jugent et décident, mettent en prison et aux fers et infligent arbitrairement toutes les peines corporelles qu'ils jugent à propos. Ils sont les exécuteurs des ordres de la vestiarie, en tout ce qui concerne les contributions ordinaires et extraordinaires, soit en argent comptant, soit en naturels (*sic*). A cet effet, ils devraient connaître la population et les moyens procréatifs et industriels de chaque village de leur district, ce qui cependant est rarement, peut-être jamais, le cas, vu que communément ils se reposent sur leurs *sabtschis*, qui trouvent leur intérêt à les tromper, et puis, comment voudrait-on connaître la population du pays, où jamais une conscription régulière ne fut tentée et où tant d'individus de diverses classes sont intéressés à soustraire les habitants à la contribution, et y parviennent si facilement, par le moyen des infirmités, dont la constitution malade est, hélas! surchargée. Ce sont les *ispravniks* aussi qui sont chargés de faire toutes les provisions nécessaires pour remplir les magasins de la principauté et de faire les diverses provisions et de toutes les espèces, qui lui sont nécessaires, mais qui ne sont pas toujours les mêmes. Quiconque connaît tant soit peu la manipulation de ces pays, peut facilement calculer que les *ispravniks* et leurs employés subalternes coûtent d'autant plus aux pauvres contribuables, que ces levées se font d'une manière à ne pas donner lieu au peuple d'être fort content des receveurs, et c'est pour cette raison que tous désiraient être *poslushniks* des boyars, et particulièrement des consuls, étant alors hors de ces extorquations illicites, mais tacitement plus ou moins tolérées; de même aussi que les corvées pèsent beaucoup moins sur les derniers. De ces extorquations vivent en partie et s'enrichissent les *ispravniks* 1), d'elles aussi leurs employés subalternes vivent, s'enrichissent et payent leurs charges, toutes vénales, comme j'eus l'honneur de le remarquer plus haut. Mais non seulement de la levée des contributions, provisions et livraisons à faire les *ispravniks* tirent de grands revenus, mais aussi des procédures qu'ils jugent en premier et, quelquefois aussi et d'après la nature du différend, en dernier ressort. Les amendes, les confiscations, les prisons, dont l'entrée et la sortie doit être payée, surtout lorsqu'il s'agit d'échapper aux mauvais traitements, et dont la constitution n'a plus une force assez vigoureuse pour les garantir, tout cela rapporte et augmente considérablement les revenus des *ispravniks*, et l'on peut admettre qu'il se monte (*sic*) de vingt à trente mille piastres, et même souvent au-delà de 40.000, car cela dépend du district plus ou moins riche, où ils sont employés, des affaires judiciaires et de leur nature, de leur connaissance de la manipulation et du local, de leurs subordonnés, de leurs talents plus ou moins grands à tondre les brebis sans les faire crier, afin de n'avoir pas besoin de les étouffer, ce qui, au lieu de rapporter, coûte de l'argent, et particulièrement doit-il savoir se régler au degré plus ou moins haut de l'impunité, à laquelle ils osent aspirer. Autrefois ils tiraient 4 paras de chaque piastre de tribut ordinaire. Ce droit leur fut ôté et, en revanche, on leur a accordé 1.000 piastres par mois.

Chaque *ispravnik* a sa chancellerie particulière, avec un *samis* ou *kondikar*, un logothète, et plusieurs autres écrivains ou *logothétels*, 2 *tehaoush*, 2 *stégars* et à peu près 60 *slujitors* de l'*ispravnishie*, dont communément la moitié est en service et est relevée chaque semaine par l'autre moitié

1) Les dépredations des *ispravniks* sont une chose connue, mais, pour peu qu'ils ne [dé]passent pas certaines bornes, on feint de les ignorer. Ce M. Toulano, qui, du temps du kaïmakamat de M. de Négri et de l'occupation ottomane, prit sur les misérables paysans, dans l'espace de trois mois, plus que, dans des temps heureux, les collègues les moins délicats osèrent prendre dans l'espace d'une année; ce monsieur qui, par ses extorquations, fit hasarder les pauvres paysans de recourir à la justice turque, en portant plainte à Achmet-Pacha *), ce monsieur qu'Achmet-Pacha força de restituer, qu'il fit dégrader, *falanguer* et mettre en prison, ce monsieur est derechef *ispravnik* dans le district de . . . (3), un des plus lucratifs. N'est-il pas à supposer qu'il cherchera à se dédommager de ce qu'il croira avoir perdu alors?

*) «Chehaia beŭ.»

QUATRIÈME CLASSE.

Première charge. — Le premier-logothète du Divan.

On l'appelle aussi et communément le logothète du secret ¹⁾, et il est le premier employé, après le Grand-Logothète, pour les affaires qui sont portées au Divan et soumises à la décision immédiate du prince. Lorsque le hospodar examine les affaires, soit de jour ou de nuit, il doit être présent et debout. Toujours, la veille du jour où le prince tient Grand-Divan le lendemain, cet employé doit lire à Son Altesse les suppliques, les appellations et les anaphoras, qui doivent être présentées, discutées et décidées le jour suivant, au Divan. C'est lui qui doit lire au Divan les documents relatifs aux affaires qui s'y doivent examiner, ainsi que les anaphoras des autres dicastères. Par lui sont expédiées les ordonnances du prince, et c'est lui qui doit composer les arrêts du Voïvode, conclus au Divan.

Ce boyar se choisit communément de la seconde ou de la troisième, sinon, il est le premier en rang de la quatrième. Il doit ou, pour mieux dire, il devrait être d'un caractère distingué, de même qu'il doit parfaitement connaître les lois et usages du pays. Par cette raison aussi, rarement on le voit changer, pas même à la nomination d'un nouvel hospodar, et communément il conserve sa place à vie, à moins qu'il ne commette quelque délit qui l'en rende indigne, principalement lorsqu'il ose tromper le prince par une fausse représentation des affaires ou en supprimant une supplique ou requête; ce qui néanmoins, et malheureusement, arrive assez souvent. À lui est immédiatement attaché le troisième-logothète du Divan ou du secret, secrétaire aussi créé avec le *kaflan*, c'est-à-dire boyar. C'est sous le premier-logothète qu'il doit acquérir les connaissances nécessaires pour devenir par la suite second et premier logothète.

Outre les *sokotelniks*, dont il jouit en sa qualité de boyar de la classe et du rang dont il fut pris, il reçoit 150 piastres par mois, en appointements fixes, et quelquefois plus; cela dépend de son mérite ou du caprice du prince. Mais ses revenus accidentels surpassent les 20.000 piastres par an. Car, étant le premier officier de la chancellerie du prince, et tous les documents quelconques munis du cachet du hospodar devant passer par ses mains, il partage proportionnellement les taxes avec le Grand-Logothète; mais, en outre, ne doit-on pas oublier les présents qu'il reçoit des personnes qui ont des procès et qui ne savent que trop bien qu'il est le grand référendaire de leurs affaires.

Deuxième charge. — Les deux seconds-logothètes du Divan.

Ils sont les premiers secrétaires-chanciers attachés aux deux Grands-Logothètes de la Tzara-de-sus et de la Tzara-de-shos. Il arrive aussi qu'ils lisent des requêtes adressées au hospodar. Prenant une certaine part des taxes payées pour les expéditions, les revenus de chacun de ces deux employés sont d'à peu près 6.000 piastres. Mais, lors de la nomination d'un nouveau hospodar, et les *chrisophs* alors devant être renouvelés, ils montent jusqu'à 12.000 piastres. Chacun d'eux jouit, en outre, de six *sokotelniks*.

Troisième charge. — Le second-vestiar.

Ses fonctions sont d'examiner les affaires de la vestiarie et d'en donner les détails au Grand-Vestiar, dont il est le référendaire. Outre 80 piastres d'appointements

¹⁾ Logofët de tainü.

fixes par mois et six *sokotelniks*, il monte à 25.000 piastres par an, qui sont sa part légitime aux revenus légaux du Grand-Vestiar, qu'il partage proportionnellement avec lui. Pourvu de tant de moyens, il peut les faire monter plus haut, lorsqu'il est aimé de son chef, et qu'il possède une certaine adresse (voyez Grand-Vestiar). 1)

Quatrième charge. — Le Second-Postelnik.

Cet officier est attaché au Grand-Postelnik et porte comme lui un grand bâton, mais dont la grosse pomme d'argent est plus petite qu'à celui du Grand-Postelnik. Muni de cette canne, il se tient au Divan immédiatement après le Grand-Postelnik, qu'il précède dans toutes les grandes cérémonies. C'est lui qui, au lieu du Grand-Postelnik, introduit les boyars de la troisième et quatrième classe chez le hospodar, lorsqu'ils y sont invités pour prendre le *kaftan*. Cette introduction lui fait un revenu annuel de 5 à 6 mille piastres. Il jouit, en outre, de 150 piastres d'appointements mensuels et de 6 *sokotelniks*.

Cinquième charge. — Le Second-Spadar.

Les Grecs lui ont donné aussi le titre diminutif de *spadaraki*. Il est le lieutenant du Grand-Spadar, dont il fait toutes les fonctions à la Cour et près de la personne du Voïvode. Debout à côté du trône, il tient le sceptre ou le *topouse*, ainsi que le sabre du prince; il le suit à l'église et l'accompagne à cheval, monté sur un étalon de l'écurie du prince, superbement harnaché. Ce n'est qu'aux plus grandes fêtes ou solennités, que le Grand-Spadar doit faire toutes ces fonctions en personne (voyez Grand-Spadar) 2). Outre 100 piastres par mois, en appointements fixes, il a le *parparon* dans les districts de Rimnik et de Bouzéo, c'est-à-dire que les fermiers de la dîme du vin sont obligés de lui payer un piastre par tonneau (communément 100 *vêtras* 3), le *vêtra* à 10 okas) et 12 paras par chaque panier de raisins. Communément un Second-Spadar vend ce droit aux *vinaritshels* (individus chargés de recueillir les dîmes du vin). Le tout ensemble lui fait un revenu d'à peu près 5 à 6 mille piastres annuels. Il a aussi trois *sokotelniks*.

Sixième charge. — Le Second-Comis.

Sous les ordres du Grand-Comis, il a l'inspection du foin, de l'orge et des écuries du prince, et doit les surveiller sans cesse. Il doit aussi veiller aux dépenses à faire pour les écuries. À cette charge est attaché un paiement de 80 piastres par mois, qui, joints à ses autres revenus accidentels, le font monter à 6.000 piastres par an. Il a trois *sokotelniks*.

Septième charge. — Le Second-Armash.

Officier qui relève immédiatement du Grand-Armash. Tenant en main un *topouse* d'argent, il présente au Voïvode les procès de l'*armashie*. C'est proprement sous son inspection que les exécutions se font, et il en est responsable. Outre sa part aux taxes à payer par les personnes qui sortent de prison, il jouit encore du *parparon* (voyez

1) V. pp. 503—10.

2) V. pp. 505—8.

3) *Vedre*.

Second-Spadar ¹⁾) dans le district de Sakojeni, ce qui, joint à 60 piastres d'appointements mensuels et trois *sokotelniks*, le fait monter à 5.000 piastres par an.

Huitième charge. — Le Second-Portar.

Employé soumis au Grand-Portar et tenant comme lui, en présence du prince, un grand bâton à pomme d'argent en main, mais moindre pourtant que celle de son chef. C'est à lui à soigner les *konaks* ou logements, ainsi que les comestibles, pour les Turcs étrangers, d'une moindre distinction. Cela, joint à 100 piastres d'appointements mensuels, lui fait un revenu annuel d'à peu près 5 à 6 mille piastres par an. Il a trois *sokotelniks*.

CINQUIÈME CLASSE.

Première charge. — Le Troisième-Vestiar.

Sous les ordres du Grand-Vestiar, cet employé a l'inspection des affaires de la vestiarié, et partage pour cela avec le Second-Vestiar les taxes des expéditions, ce qui lui fait un revenu de près de dix mille piastres. Il jouit, en outre, de 80 piastres d'appointements fixes par mois, et a trois *sokotelniks*.

Deuxième charge. — Troisième-Postelnik.

Soumis au Grand-Postelnik, il porte de même une canne à pomme d'argent, mais plus petite que celle du Second-Postelnik, et se trouve comme lui aux cérémonies. C'est cet employé qui introduit les boyars des dernières classes chez le prince, lorsqu'ils doivent recevoir les *kaftans* de leur rang, ce qui lui fait un revenu de 2 à 3 mille piastres. Il jouit, en outre, de 80 piastres d'appointements mensuels, et a trois *sokotelniks*.

Troisième charge. — Le Troisième-Armash.

Sous les ordres du Grand-Armash, il est l'inspecteur et le gardien de la *poush-karie*, donc, à proprement dire, le geôlier de la prison criminelle. Il doit, tout aussi bien que le Second-Armash, assister aux exécutions. Il prend sa part des revenus accidentels de l'*armachie*, et jouit, en outre, de 80 piastres mensuels. Il a trois *sokotelniks*.

Quatrième charge. — Le Troisième-Comis.

Subordonné au Grand-Comis, il a la surveillance immédiate des chevaux du prince et de ceux de la maison princière. Cependant ses revenus accidentels sont très petits. Mais il jouit de 50 piastres d'appointements par mois, et a deux *sokotelniks*.

Cinquième charge. — Le Troisième-Portar.

Il doit assister le Grand-Portar ou Portar-Pachi dans ses travaux, tant pour les vivres que pour le *konak* des Turcs. Cependant ses revenus accidentels ne sont que très petits. Il jouit de 50 piastres d'appointements mensuels et de deux *sokotelniks*.

1) V. p. 527. Manuscriptul meu are: *parpatou*, dar am preferat versiunea din Fotinò, 514 și 515.

SIXIÈME ET DERNIÈRE CLASSE ¹⁾.*Les Zabtschis du Divan*

Ils sont au nombre de cinq, savoir :

- 1) Le *Vataf des Aprods* ²⁾
- 2) Le *Tchaouche des Aprods*.
- 3) Le *Vataf du Divan ou des Kopii (de casa)* ³⁾.
- 4) Le *Vataf des Paharnitshels*.
- 5) Le *Vataf de la Vestiarie*.

Lors de leur création, ils sont revêtus par le Voïvode du kaftan, et restent debout au Divan devant le prince, à côté des deux parties adverses. Ils tiennent en main un *pilus*, bâton de la longueur d'un pied et demi, entouré de cuir, avec une poignée d'argent, et monté au bout d'une *kitifé*, petite hachette large de quatre doigts ⁴⁾. Avec cet instrument ils battent, par ordre du prince, ceux qui commettent des excès au Divan, et c'est à eux qu'il appartient d'y maintenir la tranquillité.

Le vataf du Divan est celui aussi, qui, revêtu d'un habillement rouge, porte aux grandes solennités l'arc, le carquois, avec les flèches, et l'étendard du prince, de soie rouge, et d'une aune carrée, ayant d'un côté St.-Georgé et de l'autre le corbeau valaque, avec une croix ou trèfle dans le bec. Il est alors devancé par les *Kopii de Kasa*, qui sont vêtus d'une espèce de casaque rouge et coiffés d'un *tschako* bleu et portant en main une lance, à laquelle se trouve un petit fanon à deux pointes, de soie rouge et jaune, appelé *prapoura*.

Les fonctions de ces *saptshis* étaient autrefois bien plus considérables qu'elles ne le sont aujourd'hui; car tous les *aprops*, tous les *Kopii de Kasa* et tous les *bounbashirs* ⁵⁾ leur étaient soumis, et ils s'en servaient, lorsqu'ils étaient envoyés dans les différentes affaires, aux divers districts, et, lorsqu'ils devaient encaisser des dettes et autres argents payables en suite d'une sentence, dont ils étaient les exécuteurs, ils en prenaient la dixième partie. Mais, depuis la création de la *hatmanie* (voyez *hatman* ⁶⁾), ils en furent frustrés, et ils ne se montent plus qu'à 2 à 3 000 piastres de revenu.

Après ces *saptshis* du Divan, mais à peu près dans la même catégorie, viennent les *saptshis* employés près des autres dicastères de la capitale; ils sont :

1) Le *capitaine des darabans*, qui est sous les ordres immédiats de l'aga. Pour marque de distinction, il porte dans les cérémonies un *topouse* d'argent. Il tient un tribunal et a ses prisons particulières. Il prend la dixième partie des affaires qui s'y décident.

2) Le *capitaine des tusektshis*, sous les ordres du Grand-Spadar. Il porte de même un *topouse* d'argent, et tient un tribunal et ses prisons particulières, et prend aussi 10 pour cent des affaires y décidées.

1) Fotinò nu cunoaște de cât *cincă* clase (v. pp. 516-19).

2) Les *aprops* étaient autrefois une troupe militaire. Aujourd'hui, ce n'est plus qu'une garde non-armée de la hatmanie, destinée pour exécuter ses ordres, arrêter les débiteurs, rechercher ceux qui se cachent et surveiller les prisonniers de la hatmanie, etc.

(Notă a lui Kreuchely)

3) *Kopii de Kasa* (gargons de la maison). Autrefois gardes du prince, aujourd'hui attachés principalement à la vestiarie. Aux grandes cérémonies, ils sont armés de la lance à la uhlane, avec des petits fanons à deux pointes, de soie ou autre étoffe, jaune et rouge.

(Notă a lui Kreuchely)

4) Kreuchely a înțeles răii izvorul ce a întrebuințat: Fotinò spune că *pilus* era un instrument de $\frac{1}{2}$ de cot lungime, cu mânerul de argint și format, în colo, din piele înfășurată în catifea (*хартія*) lată de patru degete (p. 517).

5) «Stringătorii ai datorniilor» (Fotinò, 518).

6) V. p. 508.

3) *Le polkovnik de l'agie*. Il tient en main un *topouse* d'argent et, outre les revenus accidentels, qu'il tire comme exécuteur des ordres de l'aga, il reçoit 25 piastres de paiement par mois.

4) *Le tchaoush de la spadarie*, qui tient en main un *topouse* d'argent et, outre ses revenus accidentels, reçoit en paiement 20 piastres par mois.

5) *Le tchaoush de l'agie*, qui tient en mains un *kisoulontgiou* . . . 1) d'argent, avec 15 piastres par mois et ses revenus accidentels.

6) *Le yisbachi des foustaches* 2), qui tient un *pilus*, comme les *sabtshis* du Divan. Il a de même des revenus accidentels.

7) *Le Bache-Bouloukbachi*, qui tient en main un *topouse* d'argent. C'est à lui qu'est confiée la surveillance de toute la Cour extérieure, c'est-à-dire, depuis la porte cochère jusqu'à l'escalier. Il a un paiement de 40 piastres par mois.

Les revenus accidentels de tous ces sept employés subalternes se montent au-delà de 100 piastres par mois, pour chacun d'eux.

On peut y ajouter le Déli-Bachi du Voïvode, qui commande ses *délis*, et est aujourd'hui celui de ses gardes [qui est] le plus près de sa personne.

Voilà donc la fin des boyaries valaques, grandes et petites, en activité, à l'exception pourtant de quelques-uns que nous retrouverons à la Maison du prince et aux différents dicastères, dont je parlerai ci-après. Mais ce n'est pas le grand nombre de tous ces boyars titulaires qui jouissent tous des *sokotelniks* et *poslushniks* compétents à leur rang et absorbent par là des milliers d'hommes à la contribution du pays.

Maison du Voïvode 3). — *Le Grand-Kamarash*.

Ce fonctionnaire est proprement le ministre de la Maison du Voïvode, et tout le domestique de la Cour du prince lui est subordonné. Il est presque toujours choisi entre les boyars de la première classe. S'il n'a pas encore un titre y appartenant, il en reçoit le *kaftan* et le rang plus ou moins élevé, que la faveur du prince veut bien lui conférer; s'il arrive qu'il ne soit pas de la première classe et que le prince ne veuille pas l'y admettre, alors il prend rang immédiatement après l'aga, mais sans séance au Divan, et dans ce cas le nombre de ses *sokotelniks* n'est que de 40.

Sa qualité de *kamarash* le fait administrateur-général de la Caisse du prince, et tous les comptes, recettes et dépenses, doivent lui être présentés et vérifiés par lui. C'est de là, et principalement sur les achats faits des habillements des gens de la Cour dénommés ci-dessous, que pour les besoins de toutes espèces, ainsi que de l'achat des présents que les hospodars sont en usage de faire aux Turcs, que le Grand-Kamarash se fait un petit profit de 50 jusqu'à 100.000 piastres. Cela dépend des circonstances, du temps, de son adresse à bien escroquer, de la générosité ou plutôt de la vanité du Voïvode, et aussi du plus ou moins d'anxiété dont il peut être pénétré. Aujourd'hui, il devra se contenter, peut-être, de 50.000. D'un grand rapport pour lui sont aussi tous les négociants et marchands *rayas*, soit Grecs, Arméniens ou Juifs, etc.; qui tous sont sous sa juridiction immédiate. Cette juridiction lui donne le droit de lever un certain tribut de tous les marchands qui vendent à l'aune, et qu'on nomme *kotarit*, de *kot*, *aune*, et qui seul lui rapporte une somme annuelle de 8 à 10 mille piastres. Ne sont

1) Cf. Fotinò, 519: *κισουλόντιον*.

2) *Foustaches* sont ce qu'on peut appeler les valets de la maison (*Hausknechte*), du harem et, en partie, du Divan; ce sont pour l'ordinaire des campagnards expressément destinés pour ce service et exempts de la contribution. Ils se relèvent toutes les semaines.

3) Cf. Fotinò, 530 și urm.

(Notă a lui Kreuchely)

pas comptés ici les présents qu'il reçoit. Il assiste à toutes les grandes cérémonies du prince et fait, lorsqu'il en reçoit l'ordre exprès, et avec le cortège d'usage, les contre-visites du prince et les félicitations d'usage.

Le Second-Kamarash.

Outre les cérémonies de la Cour, où cet employé doit assister, tout aussi bien que le Grand-Kamarash, auquel il est subordonné, et les affaires qui lui sont confiées par lui, il partage avec le *kaftantshi*, dont il paraît être le contrôleur, le soin de la garde-robe du Voïvode, et jouit de 50 piastres d'appointements fixes par mois.

Le Gramatik de la Kamara.

Sous les ordres du Grand-Kamarash, il tient registres des recettes et dépenses de la *kamara*, et reçoit 50 piastres de payement mensuel.

Le Vataf de la Kamara.

Reçoit en payement 20 piastres par mois, mais les revenus accidentels de ces deux employés les dédomnagent de leurs appointements mesquins.

La *kamara*, en outre, a encore plusieurs écrivains et autres serviteurs subordonnés.

L'Ispravnik de la Cour.

Cet employé est en partie l'économe de la Cour; le pain, la viande, les chandelles, le bois et toutes les menues dépenses de ce genre sont pourvues par lui. Il est, en même temps, le chef de *darvans*¹⁾ de la Cour (*Holzträger und Ofenheizer*). Il est aussi l'inspecteur des bâtiments de la Cour, dont il doit soigner les réparations et l'entretien. L'individu auquel on confie cette charge, est ordinairement pris de la seconde ou troisième classe des boyars, et jamais de la première. Elle lui fait communément un revenu de 20.000 piastres, rarement au-dessus.

Le Gramatik de l'Ispravnik de la Cour.

C'est ce qu'on pourrait nommer l'adjutant du précédent, son furet ou chien courant, sans lequel il fait mauvaise chasse. Il soigne les achats, et l'ispravnik lui inspecte les griffes. Mais, comme il porte l'habit oriental, ses manches sont amples. Néanmoins, il reçoit 60 piastres d'appointements par mois, dont il pourrait se passer, car l'ispravnik, son chef, doit en partie partager avec lui.

Le Vataf de la Cour.

Espèce de *Hauptmeister*; reçoit 100 piastres par mois en appointements, et, en outre, ses revenus accidentels.

1) Cf. Fotinò, 531: δαφνέρις.

Le Kamarash des Oknas, ou des salines, et le Grand-Vamische.

Lorsque les salines ne sont pas affermées (comme c'est l'ordinaire), ces officiers sont créés par *kaftan*, pour administrer les salines, tant relativement à l'exploitation, qu'à la distraction du sel, au compte du prince, qui paraît ne pas trouver son profit à cette manipulation. C'est, sans doute, l'unique raison par laquelle ces salines sont presque toujours affermées, les hospodars préférant (d')avoir un revenu certain, que de l'abandonner à la merci de quelques employés ne travaillant que pour eux. Ces deux individus ne sont comptés au nombre des officiers de la Cour, que lorsque les salines ne sont pas affermées. J'aurai en son temps à parler de ces salines et de leur rapport.

Le Vataf des Beysadés.

Cet employé doit surveiller aux petits besoins des appartements des jeunes princes et à leur garde-robe. Outre ses revenus accidentels, il jouit de 100 piastres d'appointements mensuels.

Le Grand Gramatik ou premier-secrétaire du Voïvode.

C'est ce fonctionnaire qui est employé communément aux relations étrangères, lorsqu'il n'y a pas de secrétaire particulièrement nommé à cet effet ¹⁾. Autrefois, il était spécialement destiné pour la langue grecque. Il est le chef de tous les autres *gramatiks*, et jouit de 1.000 piastres d'appointements par mois.

Le Second-Gramatik du Voïvode.

Cet employé se trouve sous les ordres immédiats du précédent, et reçoit en payement 200 piastres mensuels.

Le Troisième Gramatik du Voïvode.

Cet employé est dans la même catégorie que le précédent, mais ne reçoit que 50 piastres mensuels en fixe.

Le Mouhourdar.

Cet officier pose le cachet du prince, qu'à cet effet il reçoit de ses mains, sur tous [les] décrets et ordres donnés par lui, après quoi il le rend au hospodar. Il est arrivé souvent déjà que de cette manière des pièces ont été expédiées au nom du Voïvode, et dont il ne savait rien. On évalue les revenus accidentels, que cette apposition du sceau du prince lui rapporte, à 20.000 piastres par an. Il a, en outre, 40 piastres d'appointements mensuels.

Le Diviktar.

Qui soigne et tient l'encrier du prince, se monte à peu près aussi haut en revenus accidentels, et a de même 40 piastres par mois.

¹⁾ Cum era doctorul Arsachi supt Ghica.

Le courrier extraordinaire.

Employé seulement dans les affaires de la plus haute conséquence, reçoit 200 piastres par mois.

L'archiatros, ou premier-médecin du Voïvode.

Outre les présents qu'il reçoit fréquemment, il jouit de 1.500 piastres par mois et très souvent plus encore. Le fourrage et le bois lui sont livrés gratis, et le plus souvent aussi le logement. Les pharmacies sont soumises à sa juridiction.

Le chirurgien de la Cour.

Avec 150, jusqu'à 250 piastres d'appointements par mois, il jouit du fourrage et du bois, quelquefois aussi du logement gratis.

L'apothicaire de la Cour.

Il jouit de 100 à 150 piastres en appointements fixes; du reste, il est traité comme le chirurgien 1).

Le Koupar.

C'est à lui qu'appartient le soin des vins destinés pour la table du prince et de la maison princière. Il est l'échanson qui présente à table le vin au prince, ainsi qu'il lui présente à l'église le vin et le pain béni. Il prend un tribut appelé *kotarit du vin*, c'est-à-dire de la mesure avec laquelle on vérifie le contenant des tonneaux. Il afferme ce privilège à un ou plusieurs individus en compagnie, et qui seuls ont par là le droit de mesurer les tonneaux. Son revenu, lorsqu'il est en activité, se monte à 15.000 piastres par an.

1) L'apothicaire Francesco Moretti, du prince Charles Callimachi en Moldavie, se fit, durant les six dernières années du règne de ce Voïvode*), un capital qu'on fait monter de 40 à 50.000 piastres. Voici comme[n]t il s'y prenait. Le docteur Assani, médecin du prince**), n'était pas chiche en ordinations. Francesco [s']accordait le plus économiquement que possible avec l'apothicaire de la ville qui lui plaisait, et changeait si souvent que son intérêt paraissait l'exiger. Mais il contractait à condition que cet apothicaire lui payerait 25 jusqu'à 28 pour cent des drogues et médicaments qu'il prendrait de lui. Chaque mois, il faisait ses comptes avec l'apothicaire qui le fournissait, mais il ne le payait que tous les deux, trois, quatre et même cinq mois. En attendant, il faisait ses spéculations avec cet argent. Non content de ce double profit, il prenait les recettes et comptes de l'apothicaire, qu'il ne laissait voir à personne, faisait son compte particulier et arbitraire, le présentait au docteur Assani, qui le signait, et puis au prince, qui donnait l'ordre du paiement. Le prince n'ignorait pas cette fraude, mais il lui importait d'avoir un apothicaire dont les intérêts étaient étroitement liés à son existence.

(Notă a lui Kreuchely)

*) 1813-9.

**) Asupra lui Assani, care se plângea că Domnul nu voia să iele copioasele medicamente, ce-î recomanda, v. *A. Tr.*, II, 605, 606, 618-9.

Le Kredintshar.

Cet employé est soumis au précédent. Il a l'inspection sur la cave princière et le petit buffet du prince. Il tire un tribut nommé *vadura* ¹⁾, c'est-à-dire que de chaque tonneau de vin, qui se vend dans la ville de Bukureste, il a droit de prendre 20 paras. Il reçoit, en outre, 20 piastres d'appointements par mois.

Le Bîtshiar.

Chef de la cuisine du prince et du magasin des comestibles. Il a 100 piastres d'appointements mensuels, mais il paye communément plus, pour obtenir et conserver ce poste. Le plus souvent, il tient la cuisine par accord, à tant par mois ²⁾. Il sert la table du prince, de sa famille et des premiers domestiques, c'est-à-dire les *yitiklis* et *itshoglans*. Les autres reçoivent la *taïne* ou ration, ainsi que les *délis* et tous les autres individus civils et militaires attachés au service immédiat de la Cour. Très souvent le Grand-Kamarash a sa table particulière, à la *camara*, pour lui et ses principaux officiers, ainsi que pour les personnes qu'il lui plaît d'inviter.

Le Itsh-Tshohodar.

Cet employé doit pourvoir aux bottes et pantoufles du prince, de sa famille et de tous les individus, auxquels la Cour en fournit. Tout maître-cordonnier raya doit lui payer une rétribution annuelle d'une piastre, nommée *tshohodarit*.

Le Rachtivan.

Cet officier a l'inspection des housses, des selles et de tout ce qui appartient aux chevaux de selle du Voïvode. Lorsque le prince monte à cheval, il doit lui présenter un tabouret, pour y monter. Outre ses revenus accidentels, il jouit de 50 piastres de payement par mois.

Le Kaftantshi.

C'est lui qui est le premier valet de chambre du Voïvode, dont il surveille, conjointement avec le Second-Kamarash, la garde-robe. Cet employé prépare et endosse aux boyars le *kaftan*, lors de leur création. De là sa dénomination de *kaftantshi*. Il est naturel que cette charge doit être lucrative, car chaque fonctionnaire qui reçoit une charge effective, chaque individu qui obtient un emploi quelconque, chaque boyar qui est décoré d'une boyarie titulaire, enfin quiconque reçoit un *kaftan*, doit lui donner le *pakshish*, bonne-main. Ce *pakshish* est proportionné à l'importance de la charge ou du nouveau rang. Son revenu dépend donc du plus grand ou plus petit nombre de créations faites par le prince. Il jouit, en outre, de 50 piastres d'appointements par mois.

Le Mabéintshi.

Il a l'inspection du cabinet du Voïvode, doit en répondre, et même de tout papier qui pourrait s'écarter. Il a 40 piastres de payement mensuel.

¹⁾ *Vadura*. Cf. Fotinò, 532.

²⁾ V. n° CIV, p. 80.

Tzamasirtshi-Bachi.

L'inspecteur du linge blanc du prince, avec un paiement de 20 piastres par mois.

Le Kavetshi-Bachi.

Il prépare le café du prince et de ses appartements. Il tire un monopole de toutes les maisons à café, et jouit, en outre, de 20 piastres par mois.

Le Serbetshi-Bachi.

Il présente le serbet au prince et a l'inspection des confitures destinées à Son Altesse. Son salaire est de 20 piastres par mois.

Le Bouchourdantschi.

A l'inspection et l'administration des parfumeries, et jouit de 20 piastres mensuels.

Le Tshibouktshi-Bachi.

Soigne et donne les pipes au prince, et jouit de 20 piastres d'appointements par mois.

Le Narguélitshi-Bachi.

Il soigne et présente le *narguéli* au Voïvode, et reçoit un salaire de 30 piastres mensuels.

L'ibriktar.

Il présente au prince le bassin et l'eau pour se laver, et reçoit un paiement de 20 piastres mensuels.

Le Peshkiertshi-Bachi.

Il soigne et présente au prince les essuie-mains, et reçoit un salaire de 20 piastres mensuels.

Le Bache-Tshohodar.

Il jouit d'un paiement de 50 piastres mensuels, et a sous ses ordres les *tsohohodars* ou gardes de la porte de l'appartement du prince et du Divan, lorsqu'il y préside. Ils sont alors armés de hallebardes légères, dont le manche a quatre pieds de hau-

teur. Leur nombre n'est pas fixé, mais se monte communément à 20 et au-delà, à 10 piastres par mois de salaire. Les deux *tshohodars* des beysadés reçoivent 20 piastres par mois chaque.

Le Zefratshi-Bachi.

À lui est confiée l'argenterie, la vaisselle et le linge de la table du prince, à lui appartient le soin de la mettre et de la lever. Il a ses aides subordonnés, et jouit de 20 piastres par mois. Quelquefois aussi, il doit pourvoir lui-même à la vaisselle et au linge, moyennant (d')une compensation mensuelle accordée.

Le Barber-Bachi.

Barbier qui rase le prince et les beysadés. Ils sont communément deux, à 10 piastres de payement par mois.

À commencer du *kaftantshi*, ce sont ces serviteurs du Voïvode que l'on désigne sous le nom générique de *yidikli*. Chacun d'eux a encore ses subordonnés, nommés *yamaks*, ou, plus communément, *itshoglans*, et que la vanité grecque se plut à désigner sous le titre de *pages*, pages à moustaches et pris, aussi bien que les *yidiklis*, ordinairement de la basse classe, ne recherchant ce service que dans l'espérance d'obtenir par la suite une charge de boyar. Le nombre de tous ces individus se monte communément de trente à trente-six, et le total de leur payement se monte de 3 à 400 piastres par mois. Mais le *packshihs* et autres accidentels les font monter bien au-dessus de leur salaire, et le prince, pour les faire gagner de l'argent, s'en sert pour porter ses ordres, tant en ville que dans les districts, inviter à la Cour pour recevoir le *kaftan*, ou sommer de comparaître, ce qui leur rapporte toujours, plus ou moins. De la Cour ils reçoivent, en outre, les *fess*, les pantoufles et, tous les ans, à la St.-Démètre, un habillement. Lorsqu'ils sont en service, ils portent pour habillement unique un *karradi* ou *autérie* à manches allongées et brodées, ceint d'un châle, un *fess* sur la tête. Ils ont la table à la Cour, ainsi que les suivants, qu'on compte aussi parmi les *yidiklis*.

Le Kavas-Bachi.

Avec une canne à poignée longue en argent, il se tient devant la porte de la chambre du prince, et jouit de 10 piastres d'appointements par mois. Les deux autres *kavas* tirent chacun 15 piastres, les *yamaks* du *Kavas-Bachi*, 5 piastres par mois.

*Le Samdat[*n*]shi-Bachi.*

Il a l'inspection des chandeliers, des bougies et des chandelles, avec 20 piastres de salaire par mois.

Le Satyr-Bachi.

Il touche 15 piastres par mois, et ses quatre *satyrs* ou hallebardiers reçoivent chacun 10 piastres mensuellement.

Le Kihaya.

Reçoit 20 piastres par mois, et le Second-Kihaya 12 piastres mensuels.

Le Bache-Tshaouche.

Toujours un Turc, reçoit quarante piastres mensuels.

L'Alai-Bache-Tshaouche.

Reçoit, conjointement avec les deux autres *tschaouches*, 95 piastres par mois.

L'Avitshie-Bachi.

Ou fauconnier, reçoit 30 piastres par mois. Il est le plus souvent très ignorant, non seulement relativement aux faucons, mais à la chasse en général.

La musique turque du Voïvode.

Sous les ordres du *Mechter-Bachi*, un Turc, se trouve cette troupe de musiciens, composée de Turcs et de Valaques. Il ne sera [pas] nécessaire de faire la description, vu que la haute légation pourra en avoir une idée par celle du Grand-Seigneur.

La musique allemande du prince.

Elle est pour l'ordinaire composée de Zigans hongrois, qui écorchent les oreilles avec de mauvaises trompettes et fifres.

Le Meïmar-Bachi, ou architecte de la Cour.

Reçoit 50 piastres par mois. Les travaux accordés doivent l'enrichir, et l'enrichissent communément.

Le Vornik du Harem et la Vornitschessa.

Cet officier est communément un homme marié et d'un âge avancé. Sans rang particulier parmi les boyars du pays, il porte la barbe, comme ceux de la première classe. Il est l'inspecteur-général du harem, dont la police et la tranquillité est confiée à ses soins. C'est communément sa femme qui est la *vornitchessa* de la princesse-régnante, c'est-à-dire la Grande-Maitresse de sa maison, et doit l'assister à toutes les cérémonies et aux visites que la princesse reçoit, se tenant debout à ses côtés. Les demoiselles de la princesse, ses femmes de chambre et filles de garde-robe, de même que celles des jeunes princesses, si longtemps qu'elles ne sont pas mariées, en un mot, tout le sexe du harem, lui est subordonné, à l'exception pourtant des gouvernantes des filles du prince. Les appointements et gages de tous ces individus, non compris les gouvernantes, se montent de 1.000 à 1.500 piastres par mois.

Le Gramatik ou secrétaire de la princesse.

Outre la correspondance de la princesse, qui lui est confiée par elle, il tient encore registre de ses recettes et dépenses, et doit lui en rendre un compte exact. Les princesses-régnantes ne font guère de dettes; au contraire, elles font travailler le surplus de leurs revenus, et c'est alors que, sous le nom du secrétaire, (qu'elles prêtent de l'argent sur de bonnes obligations hypothéquées, ou sur des gages. Il reçoit 200 piastres d'appointements par mois, et jouit, en outre, de bons revenus accidentels.

Le valet de chambre de la princesse.

Il jouit de 20 piastres de gages par mois, et a d'autres revenus accidentels.

Le Bache-Tchohodar de la princesse.

De même, avec 20 piastres de salaire par mois. Ces deux individus sont communément pris du nombre des *yidiktis*,

Les Foustaches.

Autrefois une sorte de gardes, ne sont plus qu'une espèce de *Hausknechte*, destinés au service du harem et du Divan. Pris de villages destinés à ce service, ils se relèvent tous les mois, et reçoivent chacun 10 piastres mensuels ¹⁾.

Maison militaire du Voïvode. — Le Tousektshi-Bachi.

Reçoit, en appointements fixes, par mois	195 piastres.
Ses deux capitaines ou, pour mieux dire, caporaux	84 »
Ses 50 <i>néfers</i> ou cavaliers	1,175 »
	1.454 »

Le Déli-Bachi.

Reçoit, de même, pour sa personne, par mois	195 piastres.
Ses deux capitaines	84 »
Ses 30 <i>déris</i> ou <i>néfers</i>	705 »
	984 »

Gkiountler-Aga ²⁾.

Reçoit, pour sa personne, mensuellement	120 piastres.
Ses deux capitaines, comme les ci-dessus	84 »
Ses 18 <i>néfers</i> ou cavaliers	423 »
	627 »

¹⁾ Cf. p. 530, n. 2.

²⁾ Cf. Fotinó, 537: Γκιουντέρ-Αγα.

Le Bouloug-Bachi.

Reçoit pareillement, par mois	120 piastres.
Pour ses deux capitaines	84 »
Pour ses dix-huit <i>néfers</i>	423 »
	627 »

Le Kir-Serdar.

Pour lui et ses gens, comme le précédent 627 piastres.

Le deuxième Boulouk-Bachi.

Pour lui et ses gens, comme le précédent 627 piastres.

Le troisième Boulouk-Bachi.

Pour lui et ses gens, encore comme le précédent 627 piastres.

L'Oda-Bachi.

Reçoit en appointements, par mois	100 piastres.
Pour ses 12 <i>néfers</i> ou cavaliers	282 »
	382 »

Le Boulouk-Bachi de la Camara.

En appointements, pour sa personne, par mois	95 piastres.
Pour solde de ses trois cavaliers ou <i>néfers</i>	70½ »
	165½ »

Les deux néfers des beysadés.

Reçoivent par mois une solde de 50 piastres.

Le Touloumbatshi-Bachi¹⁾.

Ce chef de pompiers reçoit, pour lui et ses gens, par mois . . . 250 piastres.

Les Toptshis²⁾.

Attachés à la Cour, par mois 60 piastres.

1) Cf. Lagarde, *o. c.*, 321; *A. Fr.*, II, 559.

2) Tunarî. V, p. 522, n. 1.

Les Turcs attachés au service de la principauté.

Le Divan-Effendi¹⁾,

Qui prend séance au Divan, lorsqu'un différend se juge entre un Turc et un <i>raya</i> , reçoit par mois, en appointements fixes	1.000 piastres.
Pour ses domestiques	60 »
Le <i>mechtoubshi</i> 2) du Divan-Effendi, au moins, par mois	150 »
	1.210 »

Le Bache-Beschli-Aga de Bucarest.

Reçoit en appointements fixes, par mois	400 piastres.
Son <i>beyraktar</i> 3)	30 »
Ses 70 <i>néfers</i> ou cavaliers	875 »
	1.305 »

Les 17 Beschli-Agas des 17 districts.

Ces individus sont placés dans les districts, tous pour maintenir dans l'ordre et pour protéger les négociants musulmans qui voyagent en Valachie. Chacun de ces Beschli-Agas reçoit, pour lui et ses gens 250 piastres.

Il faut remarquer qu'outre leurs appointements, tous ces individus ont le logement gratis, et que le bois, le fourrage et la *taïne* leur sont fournis.

Le Kapukihaya du Voïvode à Constantinople.

Reçoit par mois, pour lui et sa suite, la somme de 27.000 piastres. J'ignore encore les appointements des kapukihayas d'Ibraïla, de Silistrie, de Gyurdsow, de Vidin, etc. Ils ne sont pas considérables.

Notice sur les différents tribunaux de la Valachie⁴⁾.

Ce pays n'a pas d'avocats de profession. On devrait l'en croire d'autant plus heureux, et il le serait, peut-être, si, par un malheur plus grand que les avocats, il n'était permis à chaque individu enclin à la fourberie, de se mêler de faire le procureur, et que chacun ne puisse à son gré choisir pour son *vigil* 5) celui auquel il accorde sa confiance, c'est-à-dire celui par lequel il espère le mieux défrauder la partie adverse; qui qu'il puisse être d'ailleurs, il est accepté. Les tribunaux sont en assez grand nombre, mais malheureusement que presque toujours les juges sont guidés par des égards par-

1) A căruia poziție, ca și a lui beșli-aga, e crescută după revoluție.

2) Scriitor. Cf. Fotinò, 538: *mechtoubshi* (chiatib).

3) Stegar.

4) Cf. Fotinò, 538 și urm.

5) *Vechil*.

ticuliers et se laissent dominer par la crainte, la vindication, les cabales, la cupidité et la volupté : une jolie femme, une jolie sœur, une jolie fille, et qui sache joindre la complaisance aux agréments de sa personne, et vous êtes sûr de gagner votre procès à tous les départements de la Valachie. La Thémis valaque, après avoir perdu son bandeau, est éblouie par l'éclat de l'or ou de la beauté, et le poids de l'iniquité fait pencher la balance.

Le Divan du Voïvode.

Le Divan est le tribunal suprême de la principauté et [est] présidé par le souverain. Toutes les sentences qui en émanent, sont munies du sceau du hospodar, et de tous les autres tribunaux on en appelle à celui-ci. Il juge en dernier ressort. Le métropolitain et les évêques suffragants de Rimnik, de Bouséo et d'Argish y ont séance et voix, ainsi que tous les boyars *velitschs*, que j'ai désignés dans l'explication des charges, savoir : le Grand-Bano et le kaïmakam de Krayova, lorsqu'il se trouve par hasard à Bukureste; les deux Grands-Dvorniks de la *Tzara-de-sus* et de la *Tzara-de-schos* (pays supérieur et pays inférieur); les Grands-Logothètes de la *Tzara-de-sus* et de la *Tzara-de-schos*; le Grand-Dvornik de la *Kutia*; le Grand-Logothète des *Obitschéis*; le Grand-Spadar; le hatman du Divan; le Grand-Vestiar; le Grand-Vornik de la *politia*; le Grand-Postelnik; le Grand-Logothète des Affaires-Étrangères; l'aga actuel; le Grand-Klutschar; le Grand-Paharnik; le Grand-Stolnik, et finalement le Grand-Komis. Au reste, il est sûr que les décisions du Divan sont le plus particulièrement influencées par le bano, par les deux premiers Grands-Vorniks, par les deux Grands-Logothètes, de la *Tzara-de-sus* et de la *Tzara-de-schos*, et par le Grand-Vestiar, qui seuls peuvent être regardés comme les arbitres des sentences du Divan. Mais ces sentences souvent doivent se soumettre à la volonté dictatoire du despote, assis sur le trône. Quelquefois aussi, il se place par commodité sur un sofa à côté du trône, mais toujours à son côté est couché le *toponse* et, à la muraille, près de lui, est suspendu son sabre, son arc et son carquois, avec les flèches; sur le côté droit de la salle, vers le plafond, sont les queues de cheval, ses drapeaux et étendards, tous *signes de sa grandeur*. À la droite du trône, est assis le métropolitain, puis les évêques suffragants, puis les boyars, d'après les rangs indiqués ci-dessus. À la gauche du trône, sont assis les beysadés, fils du Voïvode-régnant, et puis les autres beysadés, s'il y en a de quelque autre famille. Debout, à la gauche du prince, se tiennent le Grand-Postelnik et tous les individus indiqués dans l'explication des charges. Le Divan se rassemble régulièrement tous les lundis et mercredis dans la salle du trône (Grande-Spadarie), et, quelquefois aussi, lorsqu'il y a beaucoup d'affaires, les vendredis. Il arrive même que, pour des affaires extraordinaires, le prince assemble le Divan aussi les autres jours, mais plus particulièrement les jeudis. L'entrée de cette salle est permise à chacun, qui qu'il puisse être, pour y voir et entendre les divers jugements.

Chancellerie du Divan.

La chancellerie de ce tribunal suprême est en même temps celle de la Chambre des *velitschs*. Ses officiers sont :

- 1) En qualité de chef président, le Grand-Logothète de la *Tzara-de-sus* (v. l'explication des charges)¹⁾ et, sous ses ordres immédiats :
- 2) Le Premier-Logothète du Divan, ou du *taïn*²⁾, *secret* (v. explication, n° 1)³⁾.

1) V. pp. 501-2.

2) Taină.

3) V. p. 526.

3) Le Second-Logothète. Il travaille aussi, et plus particulièrement, à la Chambre des *vélitschs* (v. explication n° 2) ¹⁾.

4) Le *kondikar* du Divan, qui expédie les copies des anaphoras et de toutes les décisions du Divan et, en partie, de celles de la Chambre des *vélitschs*. Outre ses revenus accidentels, assez considérables, il jouit de 150 piastres d'appointements mensuels.

5) Un troisième-logothète du Divan, créé avec *kaftan*, qui, outre ses revenus accidentels, jouit par mois de 50 piastres d'appointements.

6) Le troisième logothète du *tain* ou *secret* de la *Tzara-de-shos* ²⁾, reçoit 60 piastres par mois et ses revenus accidentels.

7) Deux autres logothètes du *tain* ou *secret*, sans *kaftan*, jouissent chacun de 40 piastres d'appointements par mois et leurs revenus accidentels.

8) Le logothète des suppliques, jouit de 70 piastres d'appointements mensuels, et a ses bons revenus accidentels.

9) L'aide-logothète du premier-logothète du Divan et l'aide-logothète du deuxième-logothète du Divan ou des *vélitschs*, reçoivent chacun 30 piastres par mois et leurs revenus accidentels.

10) Les 32, je dis trente (et) deux, logothètes ou *logothétels*, reçoivent chacun 20 piastres de paiement par mois et leurs accidents.

11) Les deux gardes de la chambre, espèce de huissiers subalternes ³⁾, reçoivent chacun 10 piastres de gages mensuels, et ont, en outre, leurs revenus accidentels, car, dans ces pays, aucun emploi, tel petit qu'il puisse être, n'est sans accidents lucratifs.

De la Chambre des Vélitschs.

La Chambre des vélitschs est proprement le sénat de la Valachie, un reste de sa constitution aristocratique ⁴⁾. Le clergé supérieur et tous les boyars qui ont séance au Divan, et même ceux de la première classe, qui ne sont pas en service actuel, y ont séance. Mais ces derniers, quoiqu'ils peuvent donner leurs avis, n'y ont pas une voix délibérative, mais néanmoins très souvent beaucoup d'influence. C'est dans cette Assemblée que se traitent préliminairement toutes les affaires relatives à l'État, tant politiques qu'ecclésiastiques et financières, et aucune branche de l'administration n'est portée, ni décrétée par le prince, qu'elle n'ait préalablement passé à la Chambre des *vélitschs*. L'élection d'un nouveau métropolite, ainsi que de ses trois suffragants, les évêques de Rimnik, d'Argische et de Buséo, se fait dans cette Assemblée. Bien souvent pourtant, la volonté d'un prince absolu se met au-dessus de leurs décisions, quoique, la majeure partie du temps, l'adulation, le désir de plaire, pour être mis en activité, et les cabales dirigent ces décisions en conformité de ses vœux. Les séances de cette Assemblée ne sont pas publiques, comme celles du Divan. Le Grand-Logothète de la *Tzara-de-sus* en est le président, quoiqu'il donne la droite au métropolite. Les officiers de la chancellerie de ce sénat sont pris, comme je l'ai remarqué plus haut, de la chancellerie du Divan.

Des jugements dans les districts.

Pour chaque district de sa province, le Grand-Logothète respectif nomme un *judicator*, pour juger les petites assises. Communément, ces juges n'ont guère d'autres affaires que de toucher les appointements, assez médiocres, car presque toutes les plaintes

¹⁾ V. p. 526.

²⁾ V. p. 526.

³⁾ Odăiași (Fotino, 521).

⁴⁾ Că Muntenia a fost guvernată întâi oligarchie, era o idee favorită a lui Kreuchely.

sont portées directement aux *ispravniks* des districts et décidées par eux ou leurs subalternes, car ces messieurs se regardent, et même se qualifient quelquefois, de *gouverneurs de province*. Telle [in]juste que peut être la sentence, rarement on en voit une appellation au Grand-Dvornik de la *Tzara*, à moins que ce ne soit une affaire de conséquence majeure. Alors elle est portée à son tribunal, duquel on en peut appeler encore, en dernière instance, au Divan du Voïvode.

Des divers départements judiciaires dans la ville de Bukureste.

Ces départements sont au nombre de six, savoir : *le département des Huit; le département des Sept; le département de la spadarie; le département de l'armashie; le département de l'agie et le département des Affaires-Extérieures.*

Lorsque des suppliques sont présentées au gouvernement, le prince lui-même quelquefois, mais plus souvent le Grand-Logothète de la *Tzara-de-sus*, en sa qualité de président de la chancellerie du Divan, désigne auprès duquel de ces départements la cause doit être examinée et jugée, et l'adresse à lui par un adossement (*sic*). Ce tribunal alors fait son *anaphora*, qui toujours est remise à la partie qui l'emporte, et qui paye la taxe. Si les deux parties adverses croient devoir se contenter du jugement, on en reste là; sinon, la cause est portée au Grand-Divan du prince. Les départements de la spadarie et de l'armashie sont, sans doute, les plus anciens, et la nature des fonctions de l'aga rendit son département nécessaire. L'affluence des étrangers donna naissance au département des Affaires-Extérieures, et le surchargement, en général, avait déjà donné l'existence aux départements des Huit et des Sept. L'espèce des procès qui doivent être jugés à l'un ou l'autre de ces deux tribunaux n'est pas précisément déterminée par les lois, mais on y reçoit les causes ordonnées par le prince ou assignées par le Grand-Logothète. Dans des procès de moindre conséquence, on s'adresse le plus souvent directement au tribunal du ressort duquel est le litige, c'est-à-dire au département des Affaires-Extérieures, à celui de la spadarie, de l'armashie ou de l'agie, et même aux tribunaux subalternes des trois derniers. Aussi les consulats, pour hâter la marche, le plus souvent très lente, de la justice boiteuse de la Valachie, se contentent parfois, dans des causes pareilles, au lieu de s'adresser au gouvernement, de signer et d'envoyer directement [par] un dragoman au chef de ce département la requête présentée. Aux tribunaux subalternes, on envoie quelquefois un employé, mais ordinairement un caporal ou *yasaktshi*, et le plus souvent ces petites affaires se terminent sans recours ultérieur . . .

Du Département des Huit.

Les boyars qui composent ce tribunal sont pris de la deuxième, troisième et quatrième classe. Trois ou quatre doivent avoir passé par les différentes charges où ils purent prendre connaissance des lois et usages du pays, c'est-à-dire être jurisconsultes à la mode valaque; autrement dit, avoir des idées superficielles. Les quatre ou cinq autres y sont pour se former, ou aussi uniquement pour toucher les appointements et émoluments y attachés; quelquefois pour les deux raisons. On juge à ce département toutes les causes y adressées par le prince ou le Grand-Logothète, et, d'après leur nature, elles passent derechef, ou par appellation ou pour la confirmation, au Divan du prince.

Ces huit juges ont, tous ensemble, 1.400 piastres par mois, qu'ils partagent entre eux d'après leur rang, à 200, 150 et 100 piastres.

À ce tribunal est attaché un logothète, avec le rang de troisième-logothète du Divan, et un *kondikar*. Chacun de ces deux individus jouit de 50 piastres d'appointements mensuels.

Du département des Sept.

Ce département a tout à fait la même organisation que celui des Huit. Les sept boyars qui le composent n'ont cependant que 850 piastres d'appointements mensuels à partager entre eux. Le troisième-logothète et le *kondikar* y attachés reçoivent chacun 45 piastres d'appointements par mois.

Département de la spadarie.

Outre le spadar, comme chef-président, le département de la spadarie est composé encore de deux boyars juges-assesseurs. Communément ces deux derniers siègent seuls, le spadar étant occupé ou non-occupé d'autres affaires de sa charge. Une affaire du ressort de ce tribunal n'étant pas jugée au gré des parties, ils la soumettent au spadar même, et de lui au Divan du Voïvode. L'un a 200, et l'autre 100 piastres d'appointements par mois.

Office de la spadarie¹⁾.

- 1) Un troisième-logothète attaché à la spadarie, avec 60 piastres d'appointements par mois et ses bons accidents.
- 2) Le *tsaoush* de la spadarie, à 20 piastres par mois, en appointements fixes.
- 3) Deux *tsaoush*, à 15 piastres de payement, à chacun d'eux, par mois.
- 4) Huit autres *tsaoush*, à 17 piastres de payement par mois, tous ensemble.
- 5) Le *polkovnik* des *scimens*, avec 30 piastres d'appointements mensuels.
- 6) Le *kapitan* des *scimens*, avec 20 piastres d'appointements par mois.
- 7) Le *Bash-Bouloukbachi*, avec 30 piastres d'appointements mensuels.
- 8) Les deux *bouloukbachis*, avec 20 piastres d'appointements par mois.
- 9) Le *polkovnik* de la *potira*, avec 30 piastres d'appointements par mois.
- 10) Le *stégar* de la spadarie, à 8 piastres de payement par mois.
- 11) Le *tsaousche* du *stégar*, à 4 piastres de payement par mois.
- 12) Huit autres *stégars*, avec 13 piastres de payement, pour tous ensemble.
- 13) Le *polkovnik* des *vénateurs*, avec 30 piastres d'appointements mensuels.
- 14) Les deux *odobachis*, chacun à 15 piastres de payement par mois; aujourd'hui ils ont 22 piastres.
- 15) Huit autres *odobachis*, qui tous ensemble se partagent 22 piastres par mois.
- 16) Les trompettes allemands, qui tous ensemble touchent 16 piastres par mois, qu'ils partagent entre eux.
- 17) Les deux *baïraktars*, dont chacun touche 7 piastres et 20 paras par mois.
- 18) Les 40 *néfars*, dont chacun touche par mois 12 piastres, 20 paras.
- 19) Les trompettes de Fokshan reçoivent tous ensemble 50 piastres par mois, qu'ils partagent entre eux.

Il est à remarquer que ni le nombre de ces individus, qui formaient autrefois différents corps militaires, ni le payement qu'ils tirent n'est fixé, et que des changements dans l'un et dans l'autre dépendent principalement du chef. Il en est de même avec les individus attachés aux autres dignités. Outre leur payement, tous ont des revenus accidentels, plus ou moins lucratifs.

1) Cf. Fotinò, 526-7. Acesta dá toate *tagmele* pe pp. 520 și urm.

Du département des Affaires-Extérieures.

Devant ce tribunal se jugent toutes les causes entre les sujets ou protégés étrangers et les *rayas*, indifféremment de quelle nation soumise au turban ils pourraient être. Les affaires sont ou directement portées à ce tribunal par les parties elles-mêmes, ou y assignées par le prince, en suite d'une requête présentée à Son Altesse. Outre le Grand-Logothète des Affaires-Extérieures ¹⁾, en sa qualité de président de ce département, il doit dans [la] règle être composé encore de trois boyars juges-asseurs, pris communément de la seconde ou troisième classe, et qui jouissent de 700 piastres d'appointements par mois, qu'ils se partagent entre eux, en proportion de leurs rangs.

Attachés à ce tribunal sont, ou doivent être attachés :

- 1) Un dragoman, avec 250 piastres d'appointements mensuels.
- 2) Un traducteur des documents, avec 100 piastres par mois d'appointements.
- 3) Un troisième-logothète, attaché à ce département, avec 80 piastres d'appointements mensuels.
- 4) Un *kodikar*, de même avec 80 piastres par mois.
- 5) Plusieurs individus subalternes.

Quelquefois le nombre de ces juges n'est que de deux, et même un seul ; quelquefois le dragoman et le traducteur manquent. C'est le cas dans ce moment-ci. Outre le logothète des relations étrangères, en sa qualité de président, il n'y a que le seul Grand-Kloutshar de Stephanesko, en qualité de *co-index*, et de même n'y a-t-il ni dragoman ni traducteur. Comme ces appointements sont fixés, il se peut que les personnes qui prétendent qu'ils sont partagés entre les autres, aient raison.

Du département de l'agie.

Tout comme la spadarie, ce département est composé de deux boyars juges, et dont l'aga est le président, et son organisation est tout à fait la même que celle du département de la spadarie. On y examine principalement tout ce qui regarde le marché, les foires et autres affaires de la police intérieure. De ces deux juges, l'un a 150 et l'autre 90 piastres d'appointements, par mois.

Office de l'agie ²⁾.

- 1) Un troisième-logothète attaché à l'agie, avec 30 piastres d'appointements mensuels.
- 2) Le *tsaouche* de l'agie, avec 15 piastres par mois.
- 3) Le *capitan* des *Nemts* (Allemands), avec 10 piastres de paiement par mois. Il était autrefois le gardien de la porte du prince.
- 4) Le *polkovnik* des *vénateurs*, à 25 piastres par mois.
- 5) Le *stégar* de l'agie, avec 6 piastres par mois.
- 6) Le *tsaoush* du *stégar*, avec 2 à 6 piastres par mois.
- 7) Les deux *boulougbachis* de l'agie, dont chacun à 30 piastres de paiement par mois.
- 8) Un *boutzoufukash*, qui reçoit 3 piastres par mois.
- 9) Deux *odobachis*, qui reçoivent chacun 15 piastres par mois.
- 10) Les deux *bairactars*, chacun à 12 piastres de paiement par mois.

¹⁾ V. p. 512.

²⁾ Cf. Fotinò, 527-8.

- 11) Les 45 *néfers* reçoivent chacun 15 piastres par mois.
- 12) Les *Nemitz* de la *potîra* reçoivent, tous ensemble, 25 piastres par mois.
- 13) Les trompettes reçoivent, tous ensemble, et se partagent 16 piastres par mois.

Département de l'armashie, ou département criminel.

Outre le Grand-Armash comme chef, ce département est composé de six, quelquefois de huit boyars juges criminels. Trois de ces juges, versés dans les affaires, sont permanents, tandis que les autres se changent. C'est à ce tribunal qu'on examine et juge toutes les affaires criminelles, quelles qu'elles puissent être. Leurs sentences sont revues et examinées tous les samedis à la Chambre des *vélitschs*, communément sous la présidence du prince, confirmées ou rejetées, et c'est alors que l'*anaphora* se fait en dernière instance. Comme partout, aussi en Valachie le prince jouit du plus beau des privilèges, c'est-à-dire du droit de faire grâce.

Les six ou huit juges de ce département jouissent de 800 piastres d'appointements par mois, qu'ils se partagent entre eux, à proportion de leurs rangs.

Office de l'armashie¹⁾.

1) Un troisième logothète, attaché au département de l'armashie. 2) Le <i>vataf</i> de l'armashie. 3) Le <i>jisbachi</i> de l'armashie. 4) Le <i>tsaousch</i> de l'armashie.	}	De ces quatre individus, je ne pus au juste apprendre les appointements, mais ils sont à peu près égaux à ceux des autres dicastères.
- 5) Le *stégar* de l'armashie, avec 3 piastres de paiement mensuels.
 - 6) L'*odabachi* de l'armashie, avec 5 piastres par mois.
 - 7) Le *douchot* ²⁾, qui trempe les torches dans le goudron, reçoit 5 piastres par mois. Cet individu peut par son économie augmenter sensiblement les revenus du Grand-Armasche.
 - 8) Les *massalaschious*, ou porte-flambeaux, reçoivent, tous ensemble, 144 piastres par mois.
 - 9) Le *tsetat* ³⁾, ou bourreau, reçoit 4 piastres par mois.
 - 10) Les trompettes, tous ensemble, à partager par mois 20 piastres.
 - 11) Les *topshis*. }
 - 12) Les *pushkachy*. } J'ignore jusqu'à présent et leur nombre, peu considérable, et leur paiement, en soi très petit.
 - 13) Les *mehters*, ou musiciens turcs, qui, tous ensemble, se partagent par mois 260 piastres.

Suivent les *armashels* et autres individus, sous divers prétextes attachés à ce dicastère.

Je passe sous silence plusieurs petits tribunaux subalternes, dont j'ai fait mention à l'art. n° 10, *Grand-Spadar* ⁴⁾ . . ., et n° 16, *aga* ⁵⁾ . . ., pour en venir aux

¹⁾ Cf. Fotinó, 528-9.

²⁾ De la *dohot*, pécunî.

³⁾ *Gialat*.

⁴⁾ V. pp. 505-8.

⁵⁾ V. pp. 512-6.

Tribunaux du Banat de Krayova.

Dans les cinq districts de cette troisième province de la Valachie, la justice est administrée de la même manière que je l'ai indiqué pour les douze districts ou deux provinces de la Grande-Valachie, avec la différence que, des *ispravniks* des districts ou *judets*, l'appellation, au défaut d'un Grand-Dvornik (qui n'existe jamais dans le Banat), se porte immédiatement au

*Divan de Krayova*¹⁾.

Ce qu'est le Divan de Bukureste (est) dans la Grande-Valachie, était le Divan de Krayova, avec peu de différence, dans la Petite, avant qu'en 1717, par la paix de Passarowitz²⁾, le Banat ne fût cédé à la Hongrie. Les bans, quoique vassaux des Voïvodes, ne devaient aucunement être troublés, dans l'administration intérieure de leur État (v. dans la note 3 le 5e article du traité conclu, en 1241, entre le Voïvode de la Valachie, Radoul Ier et le ban de Krayova³⁾). Si même l'ambition des souverains de la Valachie fit naître quelques actes de prépotence, au moins ne furent-ils pas légaux, et ce n'est qu'après le traité de Belgrade, en 1739, lorsque le Banat fut restitué à la Porte, que le banat fut réintégré. Mais, le ban de Krayova, dégradé du rang de prince et n'étant plus qu'un simple boyar valaque, ce Divan cessa de juger en dernière instance, et, de toutes les causes, au cas d'un mécontentement, mais particulièrement des causes criminelles, appellation eut et a lieu au Divan de Bukureste. Le président de ce tribunal est toujours le kaïmakam de Krayova. Six des premiers boyars du Banat, nommés par le prince, sont des co-juges; on les nomme *Divanites*.

Le kaïmakam reçoit en appointements fixes mille piastres; les deux premiers Divanites, 500 piastres chacun; les quatre autres, 300 ou 250, ou même 200 piastres par mois. — On sent que leurs revenus accidentels surpassent de beaucoup leurs appointements fixes.

À ce Divan sont soumis encore deux autres départements, savoir :

Le tribunal des Quatre.

Il est composé de quatre boyars, nommés par le prince, ou aussi par le kaïmakam, lorsqu'il y est autorisé par le premier; un logothète et tous les individus subalternes nécessaires; et secondement :

Le tribunal criminel,

Sous la présidence du second-armash; composé de quelques boyars et de subalternes.

Le Divan assigne à ces deux tribunaux les causes qui doivent être examinées et jugées, et, en cas d'un mécontentement, mais particulièrement dans les affaires criminelles, l'affaire est portée au Divan du kaïmakam, duquel appellation a lieu à celui du prince.

1) Cf. Fotinò, 542-3.

2) 21 Julie 1718. Sturdza, *o. c.*, 32 și urm.

3) Cum se vede, o închipuire a lui Kreuchely.

L'office de ce Divan de Krayova.

- 1) Le logothète du Divan, avec rang de troisième-logothète au Divan de Bukureste.
- 2) Le *kodikar*.
- 3) Huit *logothétels*, ou sous-logothètes.
- 4) Le *polkovnik* de la *potira*.
- 5) Deux *bouloukbashis*.
- 6) Vingt-cinq ou trente *néfers* ou cavaliers, et puis encore un nombre d'autres petits individus, pour le service.

Les appointements de toutes ces personnes se montent de 4 à 5.000 piastres par mois.

Les divers autres offices établis à Bukureste.

De l'office de la vestiarie ¹⁾.

- 1) Le logothète des *kapans*. C'est lui qui tient les comptes de tous les bestiaux, du beurre, du fromage et autres comestibles, que les *kapaulis* achètent à des prix limités, pour les transporter à Constantinople. Outre ses revenus accidentels, il reçoit par mois 250 piastres en appointements fixes.
- 2) Le logothète des *sokotelniks*, qui tient les registres et les comptes des *sokotelniks*. Il a 50 piastres mensuels et ses revenus accidentels.
- 3) Le logothète des extraits. Il fait les extraits des rapports envoyés par la vestiarie, par les *ispravniks* des districts, par les villes et villages, ainsi que par les *loudours* ²⁾. Outre ses revenus extraordinaires, il reçoit 100 piastres par mois.
- 4) Le logothète des *havalés* tient les comptes et registres des dépenses extérieures, et obtient 200 piastres par mois et ses revenus accidentels.
- 5) Le logothète des *rasura* tient les comptes de la vestiarie relatifs aux 4 paras par piastre, destinés au paiement des appointements . . . Outre son revenu accidentel, il touche 150 piastres d'appointements mensuels.
- 6) Le logothète des *bresla* (tribus ou corporations) tient les registres et comptes des différentes classes particulières et privilégiées par lettres patentes du prince. Il a ses accidents et 150 piastres mensuels.
- 7) Le logothète des *codex* tient les registres généraux de la vestiarie et, outre ses accidents, touche [100 piastres d'appointements mensuels.] ³⁾

1) Cf. Fotinô, 522-5.

2) Liude.

3) Aşa se mântuie copia mea, care pare completă. Judecând însă după titlul penultim, mai trebuia să fie înşiraţi funcţionarii câtor-va cancelarii din Bucureşti. Partea aceasta, de sigur puţin întinsă şi de un interes mai slab, lipseşte probabil în originalul păstrat al rapoartelor. Cetitorul se poate lămuri vedând, din Fotinô, paginile consacrate tagmei Vistieriei, Postelniceiei (525-6), Armăşiei (528-9), Pilăriei (529), Comisieiei (529-30), Şătrăriei (530), Casei Răsurilor (520).

III.

Extracte din Lagarde, despre Marele-Logofăt Dudescu.

1813,
April-Iunie.

Je viens de rejoindre mon compagnon de voyage, le comte Dudescu, *logothète-maray*, Grand-Chancelier de Valachie, qui va passer la saison des eaux à Baden, et que j'accompagnerai jusqu'à Vienne. Ce boyar des boyars, sous l'enveloppe la plus tortueuse, car il n'a pas quatre pieds de haut, et est bossu par tous les bouts, possède un esprit délié, et souvent profond; bon et fastueux, il a dissipé son immense fortune en se donnant beaucoup de mal pour faire des ingrats. Je le crois réduit maintenant à dire, comme Antoine, mourant: «Il ne me reste que ce que j'ai donné;» mais, vivant encore sur son crédit, il voyage comme un satrape: douze Arnauts ¹⁾ l'escortent à cheval jusqu'aux frontières, avec autant de pompe que s'il allait prendre possession de la Transilvanie; partout on lui rend des honneurs, dont il a le bon esprit de ne guère se soucier, son unique désir étant de quitter promptement la Valachie, pour respirer un air un peu moins servile.

(Lagarde. 349—50)

Piteschty . . . Toute la noblesse du canton est venue ce matin ²⁾ en grande cérémonie présenter ses hommages à notre boyar voyageur et lui offrir autant de confitures et de liqueurs qu'il en faudrait pour établir en Allemagne un magasin passablement assorti. Le *logothète-maray* accepta tout; car qui sait bien donner, sait bien prendre; aussi encombra-t-il de sucreries jusqu'aux fourreaux des pistolets de ses Arnauts: distribuant, en échange, à ces pourvoyeurs attentifs de larges pastilles du sérail, dont il a les poches garnies, comme un capucin d'amulettes; et nous partons enfin, comblés autant de bénédictions que de friandises.

(*Ibid.*, 351—2)

(Căneni.) Malgré le voisinage de cet autre Pactole ³⁾, je maudis de bien bon cœur notre réclusion, quoique ma mauvaise humeur n'aille pas si loin que celle du comte Dudescu, qui a juré de ne rien prendre ici, parce qu'il s'est aperçu qu'on veut l'y rançonner. «On vous traite en Grand-Chancelier, Monsieur le boyar, et hors de vos domaines valaques vous refusez de payer l'encens!» Devrait-il donc en ignorer le prix, lui, partie intégrante d'une Cour dont chaque membre connaît si bien le tarif des coups d'encensoir! Peut-être se flattait-il que ses amulettes turques auraient cours en Allemagne, comme en Dacie!

(*Ibid.*, 357)

(Sibiiu, 1 Maiu.) Lorsqu'après le dîner, le chancelier et moi, avec nos cochers, eûmes signé notre contrat de transport, le comte me dit: «Depuis six jours, nous voyageons ensemble; quinze autres vont se passer encore sans que nous nous quittions: suivons donc, si vous m'en croyez, une ancienne coutume valaque, en nous faisant *fratè*

1) Macédoniens (nota lui Lagarde).

2) Serisoarea poartii numai data de April

3) Oltul, care duce aur în apele sale.

dé crucé, frères de la croix.» Aussitôt il mit dans un vase une petite croix d'ivoire, qu'il porte toujours sur lui, il y ajouta du pain et du sel, puis il me dit : «Répétez avec moi : *pé crucé*, par la croix; *pé pain*, par le pain; *pé saré*, par le sel, nous jurons d'être toujours frères et de nous donner assistance dans toutes les occasions.» J'avais déjà vu prêter ce serment en Suède, et je le lui dis : «Cela ne m'étonne pas,» me répondit-il, «on prétend à Bucharest que cette coutume nous a été apportée par une colonie scandinave.»

(*Ibid.*, 364—5)

(Juin.) Nous avons quitté Pest hier dans la nuit, et je veux t'égayer un peu par le récit du motif de ce départ précipité. Le chancelier était entré ce matin chez moi, plus rayonnant qu'à l'ordinaire, tenant à la main une lettre du prince Kohary, gouverneur de Pest, qui l'invitait à dîner. Pour répondre dignement à cet honneur, il crut devoir déployer tout son luxe asiatique, et, revêtu d'une robe du Thibet, brochée d'or, ayant sur la tête et en ceinture deux des plus riches châles de l'Orient, il se rendit à trois heures chez le prince, qui le reçut avec la plus flatteuse distinction. Placé à table entre deux femmes charmantes, qui écoutaient poliment toutes ses gentillesse valaques, il amena la conversation sur les tissus de Cachemire, et poliment encore elles louèrent la beauté des siens. Mon chancelier, qui probablement avait oublié la fable du renard et du corbeau, s'imagina, par une courtoisie digne de lui, d'offrir à ses belles voisines les objets de leur admiration; ces dames, un peu surprises de cette étrange galanterie, s'en défendirent longtemps, mais acceptèrent enfin ces dons d'une magnificence boyarde. Dudesco, détachant aussitôt sa ceinture, d'une main, et, de l'autre, enlevant son turban, les présenta à la fois à ces spirituelles louangeuses, laissant sa tête rasée et sa robe entr'ouverte exposées aux regards stupéfaits des convives. Ceux qui n'étaient point au courant de la conversation partirent d'un éclat de rire, qu'augmentait de plus en plus la figure grotesque du galant chancelier. Une des jolies coupables mit la société au fait de la facétieuse générosité du comte, tandis que celui-ci, s'obstinant à ne pas reprendre ses châles, et s'étant fait un turban de sa serviette, *jurait, mais un peu tard*, sans doute, *qu'on ne l'y prendrait plus*.

Tu concevras, mon ami, tout le comique de ce tableau; ce qui le fut moins pour Dudesco, c'est qu'il s'aperçut enfin qu'on se moquait de lui et qu'un moment de vaine gloriole lui coûtait cinq cents louis.

En rentrant du théâtre, je trouvai les voitures attelées, et nous partîmes sans plus attendre: lui, avec le dépit bien motivé de payer si cher un dîner, et moi fidèle à mon serment de ne pas abandonner dans sa bouffonne infortune mon mystifié frère de la croix ¹⁾.

(*Ibid.*, 431—4)

1) Asupra lui Dudesco, v. p. 517 n. 1, D. Ion Ghica, care îl numește «vornicul Nicolae», dă alte dovezi de liberalitatea acestui boier, cu ocazia șederii lui la Paris. Ori-cum ar fi cu anecdota din text, de sigur că Marele-Logofăt nu s'a căit de darul scump pe care-l făcuse. Cf. Ion Ghica, *Converbirii economice*, ed. a 3-a, 592 și urm., mai ales 595.

IV.

Înștiințare din partea lui Carol-Adolf de Boskamp, că a încredințat La hotarele unui ceasornicar casele de zestre ale soției sale, Bălășica, fiica agentului prusian Iacob Arlaud.

Poloniei,
1763,
25 Maiu.

. . . . Carolus-Adolphus a Boskamp . . . (*sic*) potentissimo ac invictissimo Borussorum regi, domino nostro clementissimo a legationibus.

Declaramus præsentibus, ad omnium quorum interest notitiam, quatenus ædes, cum omnibus habitationibus et domunculis ad ædes capitales spectantibus, olim ad prænobilem dominum et egregium virum dominum Arlaud, qua interpretem sub servitio nostro, spectantes, nunc vero iure translationis ad nos, ratione filiae supradicti domini Arlaud, matronæ Ballasikæ, nunc dignissimæ et dilectæ coniugis nostræ, pertinentes, quatenus hasce ædes (repeto) dederimus in custodiam Gregorio Theodoridi horologario, cum plenissima facultate ut, usque dum aliter disposuerimus, ædes illas inhabitet et ab integra ruina conservet. Idcirco dominos indigenas (*sus*: tit. tit.) ad quos spectat talia inquirere rogamus, ne Gregorium inspectorem ædis nostræ in iure inhabitationis molestare velint, ne tali incuria ædificium delabatur. Tales litteras expedire nobis e re visum fuit, ut pateat et neminem lateat ædes illas quondam domini Arlaud et sub ecclesia Triararcharum ¹⁾ situatas a nobis legitime possideri et, in casu contraventionis ea parte cuiuscunque, omni loco et tempore reclamandas esse; in quorum corroboracionem subscribimus et sigillamus.

Carolus Boskamp, legatus.

Ex confiniis Poloniæ, 25ta Maii 1763.

(V^o) Litteræ originales, quarum fecimus et conservamus copiam exaratam die ut intus, 25ta Maii 1763 2).

(Pecete de ceară roșie.)

(Bibl. Ac. Rom., *Documente Teodor Balș*, I, fo 1, 2 V^o)

1) Arlaud fusese agent în Moldova (v. nota următoare), deci e vorba de biserica Trei-Ierarchilor din Iași.

2) O singură scrisoare a lui Arlaud (cetit greșit *Arlaud*) ni s'a păstrat. Am publicat-o supt n^o I din acest volum. Boskamp a fost agent prusian în Crimeia și Polonia (v. *A. Pr.*, I, 379 n° 3, 396; II, 7; Hurmuzaki, VII, 296; Sulzer, III, 470). În același volum ca și bucata din text, găsim două acte din 1815, relative la un proces dintre baronul Vladislav de Boskamp-Lassopolski, supus rusesc, vărul acestuia, consilierul de Curte Ioan Cananău, casa paharnicului Ioan Crăste, de o parte, și logofătul Constantin Balș și căminarul Teodor Ciurea, de alta. Vladislav de Boskamp era coproprietar cu Balș și Ciurea, Cananău și Crăste la moșiile Culiceni și Mihalciuș din ținutul Hotinului (vol. citat, fo 38, 43).

V.

Iași, Pașaport pentru Constantin Panno, «negustor turc», ce merge la Lipsca,
1796, din partea «Agentului consular» austriac în Moldova, Johann von Timoni¹⁾.
23 August.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, II, f° 13)

VI.

Leipzig, Contract între Christofor Heinrich din Bischoffswerda și negustorii Di-
1796, mitrie Cossova (iscălitură latină: Demeter Cosiva), Anastasie și Constantin
15 Octom-Panno frați (iscălitură grecească), Dimitrie Papa și Comp. (iscălitură grecească:
bre. *Ἀντίτρος Πανὸς Ἀδελφός*) și «Gebrüder Margarita et Comp.», pentru ducerea
de către cel d'întâiu la Iași a unor mărfuri cumpărate de negustorii citați²⁾.

(*Ibid.*, f° 9 și urm.)

VII.

București, Anaforă a Divanului către Constantin Ipsilanti, Domn al Munteniei,
1805, despre punerea supt epitropie a Căminarului conte Constantin Dudesco.
30 August.

Prea-Înălțate Doamne,

După arătarea ce prin jalbă au făcut Mării Tale Dumneaei crucereasa (*sic*) Elena Dudeasca pentru Dumnealui Căminariul, fratele Dumneaei, că au început a răsipti) acareturile casei, prin Luminat pitacu Mării Tale de la 29 ale trecutei luni Iunie, ni se poruncește, ca, față și cu Dumneaei elucereasa Elena Dudeasca, să punem a se face catagrafie de toată piriusia³⁾ casei Dumnealui Căminar, veră-câte se va fi aflând, mișcătoare și nemișcătoare; asemenea să cercetăm cu scumpătate și veră-ce lucruri se vor găsi reu vîndute ori dăruite sau amanetladisite⁴⁾, toate să se ia înapoi, de veră-cine se va fi aflând și, impreunându-se cu cealaltă periusie, câtă se va fi aflând în pîr, să se ia în zaptul și purtarea de grijă a epitropiei opștirilor, fără a mai fi volnic Dumnealui Căminariul de acum înainte a mai vinde, a mai dăruia sau a pune amanet cel mai prost și mai mic lucrul, cum și doo copile ale Dumnealui Căminariul să se dea în purtarea de

1) Timoni era rudă cu viitorul Agent în București, Casimir de Timoni și, probabil, cu scriitorul perot A. Timoni, autorul unei nesărate cărți franceze publicate la Constantinopol în 1844 (*Nouvelles promenades dans le Bosphore*, 2 vol. în 80). A ocupat postul de Agent de la 1793 la 1797, după Raab și înainte de Hammer.

2) Cf., asupra «Lipseanilor», *A. Fr.*, I, 390 n. 2; II, 99 n. 2. — În 1805, întâlnim un proces al lui P. J. Passavant, agentul unor negustori germani, contra lui Cossova (ms. cit., f° 18).

3) *Περίουσια*, avere.

4) Amanetate.

grijă a Dumneaei cruceresi, și să chibzuim cât să cade să se dea Dumnealui Vornicu opștirilor din venitul casei, pe lună cheltuială, pentru trebuința casei Dumnealui Căminariu, și Dumneaei clucereasa, pentru (*sic*) h[r]ana copiilor. Următorii fiind Luminatei porunci, spre pliroforia ¹⁾ curgerii pricinii, întrebându-se Dumnealui vornic Golescu, ca unul ce a fost episcop casei Căminariului mai înainte, ne-a arătat că, de la moartea răposatului sorii Dumisale, mumi Dumnealui Căminariu, atât cât a fost Dumnealui episcop, cât și de când s'a dat casa în zaptul Dumnealui Căminariu, adică de când s'a înșurat până acum, cu nici în (*sic*) mijloc nu s'a înstreinat nici unele din acareturile mișcătoare, afară numai de giuvaericele, ce s'a răpus de soția cea d'întăi a Dumnealui Căminariu, precum știut este Divanului; în cât, cât a fost Dumnealui episcop, s'a adusese casa la bună stare, iar, de când a lipsit din episcopie, iarăși a început a merge spre scădere, adică la datorii, și cu vinđarea venitului acareturilor de mai mulți ani, ci, pentru bănuiala ce este asupra Dumnealui Căminariu de rău econom al casei, găsim cu cale ca să se orânduiască episcop iarăși Dumnealui vornicul Golescu, ca un unchiu și ca unul ce a mai fost episcop, împreună și cu Dumnealui vornicul Știrbei ²⁾, fiind și Dumnealui rudă și cu praxis de economie, și făcând Dumnealor casa zapt și îngrijind atât pentru buna economie cu aducerea la laudată stare și întemeierea tuturor lucrurilor și veniturilor casei, cât și pentru cheltuiala ce se cuvine a se da din venituri pe seama Căminariului, și într'acest chip, cu vrednica otcărnuire a mai sus numiților boeri episcopi, nădăjduim că această casă va veni în starea cea d'întăiu și va eși din defăimarea lumii, iar, pentru copile, fiind-că Dumnealui Căminar nu voeste a le depărta de lângă Dumnealui, după cererea Dumneaei clucereasa; nici noi nu găsim cu cale, căci mai cu dorință se pot chivernisi de Dumnealui, ca un părinte ce le este, de cât de Dumneaei clucereasa, sora Dumnealui; mai vartos că Dumneaei are și alți copii, iar hotărîrea cea desăvârșită rămâne la înaltă înțelepciunea Mării Tale.

1805, August 18.

Dosoftei al Ungrovlachiei.

Dimitrie Banul.

Vel-Ban.

Radu Golescu, Vel-Vornic 3).

(Bibl. Ac. Rom., *Condiții de anaforale și alte porunci ce se vor trece de acum înainte [la Mitropolie], 1801, f. 114*)

¹⁾ *Πληροφορία*, siguranță.

²⁾ Tatăl adoptiv al Domnului de la 1849. Îl chema, ca și pe acesta, Barbu (Xenopol, VI, 419).

³⁾ Mitropolitul e Dosoftei Filitis (până la 1810, când e înlocuit de Ruși; v. *A. Fr.*, II, 447 și n. 5); Marele-Ban, Manolachi Brâncoveanu. Pentru cei-l-alți boieri, v. *Condiții lui Ipsilanti*, în Papiu, II, 339-40. Asupra lui Constantin Dudesco, v. pp. 493-4 și p. 550 n. 1. Nu știu decât pe una din fetele ultimului Dudesco, măritată cu Cariboglu. «Elena Duceasca» e unul din «prenumerații» lui Fotino (v. lista de la începutul vol. al III-lea din *Γεωγραφία της Λαζίας*).

VIII.

I și, Contract între Scarlat Calimah, Domn al Moldovei, și Francesul Doret,
1813, pentru creșterea de către acesta a beizadelei Alexandru.
13 Iunie.

*Convention faite entre Son Altesse Sérénissime le prince-régnant
de Moldavie et le sieur Doret.*

A compter de ce jour, le sieur Doret s'engage envers Son Altesse Sérénissime le prince-régnant de Moldavie de remplir auprès du jeune prince, le fils chéri de S. A. S. le prince-régnant de Moldavie, les fonctions de gouverneur, de lui enseigner la grammaire, les éléments de l'histoire, de la géographie, de la mythologie et de lui inspirer le goût de la morale. Il s'engage, en outre, d'accompagner partout son auguste élève.

Son Altesse Sérénissime le prince régnant de Moldavie s'engage envers le sieur Doret à lui faire payer la somme de cent cinquante ducats d'Hollande (*sic*) par année, payables par quartier. S. A. S. accorde, en outre, au sieur Doret la table, le logement, le blanchissage et, en cas de maladie, un médecin et les médicaments nécessaires au rétablissement de sa santé.

Fait double à Jassy, le premier juin 1813.

*Le prince Charles Callimachy,
Doret¹⁾.*

(Pecete Domnească, de ceară roșie: [Σκ.] Κα. BB. 1806)

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, II, f° 60)

IX.

Iași, Contract între Scarlat Calimah, Domn al Moldovei, și Doamna de Belle-
1813, ville, pentru creșterea de către aceasta a Domnițelor.
2 Iulie.

*Convention entre Son Altesse Sérénissime le prince-régnant de Moldavie,
d'un (sic) part et Madame de Belleville, d'autre part.*

Article 1re (*sic*).

A dater de ce jour, Madame de Belleville s'engage envers S. A. S. Monseigneur le prince-régnant de Moldavie de se charger de l'éducation des princesses, ses bien-aimées filles.

1) Actul tot e scris de Doret. — Asupra lui Alecu Calimah, cf. Rizo-Rangabé, 12 și Blancard, 388. După Doret, beizadeaua avu ca institutor pe Kreuchely. V. n° XIV, p. 559.

Madame de Belleville occupera une chambre contiguë à celle des princesses; elle exercera sur ses élèves l'autorité paternelle.

Madame de Belleville enseignera aux princesses la morale, le bon ton et des ouvrages usités; elle leur enseignera le français, la grammaire, la lecture, l'écriture, le style épistolaire, les éléments d'histoire, de géographie et de mythologie.

Madame de Belleville proposera les maîtres de musique, de dessin, de danse, et autres, qui seront jugés nécessaires pour seconder son ouvrage.

Article 2° (*sic*).

S. A. S. le prince-régnant de Moldavie s'engage envers Madame de Belleville à lui faire payer exactement deux cent cinquante ducats d'Hollande (*sic*) par an, c'est-à-dire soixante deux ducats et demi par quartier.

S. A. accorde, en outre, à Madame de Belleville une voiture, pour aller à l'église les jours de fête et les dimanches et pour visiter quelquefois ses amies; en pareil cas, elle se fera toujours remplacer auprès de ses élèves par celle des femmes de la Cour qui lui sera indiquée pour mériter cette confiance; hors les heures d'étude et de Cour, Madame de Belleville pourra recevoir compagnie chez elle.

Article 3° (*sic*).

S. A. S. et Madame de Belleville s'engagent enfin à se prévenir trois mois d'avance, lorsque S. A. S. et Madame de Belleville jugeront à propos de se séparer.

En foi de quoi, S. A. S. le prince-régnant de Moldavie et Madame de Belleville ont signé le présent acte, pour servir à ce que de raison. Fait double, à Jassy, le vingt juin, mille huit cent treize, vieux style.

Elisabeth de Belleville,
née Arnoult¹⁾.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iaș*, IV, n° 76)

1) Pe f° 77, găsim o chitanță a institutoarei franceze, cu data de 22 Octombrie 1814, pentru plata anticipată a unui an. Alte chitanțe, de la 20 Septembrie 1813 și 18 Iunie 1814, pe fol. 81 (foaia a doua a contractului). — Scarlat Calimah a avut trei fete: Eufrosina, căsătorită cu Papadopol, mama d-lui Alexandru Papadopol-Calimah, Maria, soția lui Alexandru Nicolae Suțu Voevod și mama lui Neculaț Suțu statisticul și Ralu, măritată cu hatmanul Constantină Paladi-Bogdan. Mama acestor trei fete și a unicului fiu, Alexandru, era Smaranda N. Mavrogheni († 1837), al cărui chip s'a publicat de Blancard, *o. c.*, 385, apoi de d. V. A. Urechii, în *Domnia lui Mavrogheni* (t. III din *Ist. Rom.*). Cf. Rizo-Rangabé, 12; Blancard, 384-9. — Despre văduva Suțu scrie un agent străin, în 1824: «Fille et sœur des princes de ce nom, [elle] est, au dire des habitants des deux principautés, une personne excellente, d'une bonté et d'une amabilité peu communes dans ce pays» (inedit). Ralu e probabil aceea din Domnițe care muri la Boli, pe vremea exilului tatălui său acolo (Iulie-Novembre 1821. Walsh, *Voyage en Turquie et à Constantinople*, traduit de l'anglais par H. Vilmain et E. Rives, Paris, Moutardier, 1828, 219), căci știm că Paladi a întovărășit pe socrul său în Asia (*A. Fr.*, II, 700, n° 1).

X.

Iași, Extracte din chrisovul lui Scarlat Calimah, Domnul Moldovei, privitor
1813, la *casa doftorilor*.
14 August.

Dar, fiind-că nici veniturile nu sînt cu îndestulare, iar unile și nestatornice, nici îndatorirea doftorilor nu era după asămănarea datoriei ce are omenirea către cel fără de fățarie giudecător și Dumnezeu, nici agiungînd a ține vre-un gerah 1) iscusit pentru boalele primejditoare ce se întimplă la obștie, și mai vîrtos nici fiind în-nadinșî doftori rînduiți spre căutarea celor săraci și pătimași frați ai noștri; această stare a săracilor . . . îndemnându-ne a pune în orânduială epitropie (*sic*) Casei doftorilor, care nici dintru'nceput nu au avut statornica icaî întemeiere, iar, pe lângă aceasta, și prifacerea hotarilor țării 2) aducînd veniturile mai dinainte întru sănătoare impușinare, care și în ce desăvârșit[ă] încetare li-am vădut oare-cum apropiindu-se, (a decis Divan la Mitropolie pentru aceasta; la care asistă și epitropul Casei, vistiernicul Roset. Arată că veniturile actuale fac 27.000 de lei, iar cheltuielile ating suma de 40.000 anual. Divanul cere a se lua câte două parale de leu de la lefile din «Casa răsurilor», peste cele «ce după vechiul obicei sînt dați la cutie milelor.» Întărește deci adausul și veniturile vechi: asupra peștelui din bălțile țerei și de «piste hotar,» asupra unor dări Domnești, o contribuție a *casei răsurilor*; toate hărăzite *casei doftorilor* încă de Alexandru-Ioan Mavrocordat 3)).

Orânduile doftorilor vor fi întru acest chip: cea d'întăiu se va alcătui din doi doftori aleși profesori, în care rânduială acum se află Dumnealor doftorul Plușc și Efstathie 4); aceștia vor ave din Casa doftorilor pentru liafă, și pentru chirie casilor lor, de o potrivă câte 9.840 lei pe an; iar al doile rânduială, din alți trei doftori, cari sînt aibă și gerahie, spre nelipsită și îndelungată agiutorare a săracilor, precum este Șmilț, Lorenț și altul al triile, care se va alege, din cari cel întăiu pentru liafă și chirie casei va ave pe an 2.800 lei, cel al doile 2.600 lei și cel al triile 2.000 lei și, spre mai multă îndemnarea doftorilor la sîrguința cuviincioasă cu împlinirea datorilor întru vrednică căutarea bolnavilor, le facem încă aședare cu hotărîre nestrănutată ca acela doftor carele întru slujba sa cu sîrguință se va afla nelipsit în curgere până la 20 ani, dacă după aceia, din trupască slăbăciune sau neputință vederat cunoscută, nu va pute a mai urmă lucrarea meșteșugului său, pentru unul ca acela ocărnuirea și epitropie aceștii Casă să fie îndatorită a-l puni la cale cu o liafă cuviincioasă și agiutor după trebuință, spre înlesnirea viețuirii sale, ca o răsplătire pentru osîrdie ce au arătat în slujba sa. Către aceste îndatorim și pe boerii epitropi a aceștii Casă a doftorilor, ca să aducă un gerah iscusit, fără vre-o prelungire, cu plată de 3.000 lei pe an dintru acest venit, bez 5) chirie casei lui, afară de doftorul temniții, care are câte 150 lei pe lună, tot dintru acest venit, afară de doi moașe, întăi și al doile, care și aceste au liafa lor rînduită, câte 1.800 lei, afară de chirie caselor lor, și afară de doftorul de la Bârlad, care are 360 lei pe an dintru acest venit a Casei doftorilor; întru acest chip va fi numărul doftorilor. Iar noi, ca niște înșine făcători a aceștii Casă și a epitropiilor doftorilor, numind anume pre cei ce dintru dinșii ni-au arătat acum, hotărîm ca de acum, după obiceiul ce s'au ținut ca un lucru obștesc, să se facă alegirea doftorilor în vremea cuviincioasă, și a gerahilor, și a

1) Chirurg.

2) Luarea Basarabiei de Ruși.

3) Firaris (1785—7). Trăia încă la data chrisovului, căci muri abia la 8 Februar 1819, în Moscova (Rizo-Rangabé, 73).

4) V. n° LXVIII, p. 58. Nu sunt cuprinși în chrisov doctorii Pereț și Viola (v. pp. 53-4). Întăiul servise Franciei în Egipt și stătuse 20 de ani la Constantinopol (inedit); al doilea era Ungur (Kuch, *o. c.*, 43-4). Doctorul Eustatie se chema, cu numele său întreg, «Eustathius Rola, M. dr.», cum iscălește diagnosa păstrată a lui Iordachi Ruset Roznovanu (11 Maiu 1829) (Bibl. Ac. Rom., *Doc. Teodor Balș*, I, n° 388).

5) Fără.

moaşilor, de către veliții boeri ai pământului, și leșile se vor plăti după tocmelile ce vor face cu Dumnealor boerii și epitropii casii, însă cu acest fel de chipzuire și îndatorire și desăvârșit hotărîre, adevăz acești doftori, gerahi și moașe să fie de acum toți îndatoriți, și cei ce se rînduesc acum, și cei ce după vreme se vor rîndui, a alerga cu sîrguință la trebuințele și chemările, nu numai a boerilor, ce de obște, și la săraci și ticăloși, spre care aceasta și cuvîntul evanghelicesc îi îndatorește. (Să li se anunțe,) în cât orî în care ceas, noaptea saŭ zloa, saŭ din partea boerilor, saŭ a clirosului bisericesc, saŭ din partea celui mai de gios sărac și strein vor fi chemați, să nu îndrăzniască vreunul a pune pricinuire de îngreuere saŭ a prelungi mergerea pe a doa zi, din care să s[e] primejduiască viața oamenilor; ce, saŭ cu a lor trăsura, saŭ pe gios, să alerge spre agiutorul celui ce pătîmește, în vremea când se pedepsêște de boală și se primejduêște, căci într'alt chip, deca (*sic*), fără vëderată și bine-cuvîntată trupască neputință, orî-care din doftori, fără muștrare de cuget pentru înfricoșatul răspuns ce are a da înaintea vëdătorului a toate Dumnezău, cu nesfială va călca acest aședămînt, făcându-se aceasta cunoscută la stăpînire, se va scoate din numărul doftorilor, și tocmala lui se va strica, și el intru nimică se va socoti. Așemene și moașele și gerahul vor alerga cu osârdie la cei nevoeși, de la carei să nu nădăjduiască a lua vre-o plată, fără numai de la cei în putere, cât va fi prin putință și cu voință. Și, împlinînd doftorii datorie lor, vor dobândi și domniasca sprijinire și vor avê cei întăi doftori și cel întăi gerah și câte 15 scutelnici. Iar spițerie politică se va face în Eșî, pe ulița cea mare, precum și mai înainte au fost, și va fi intru toate nesupărată, în cât nici arhiiatros (doftorul cel mare al Domneștii noastre Curți) să nu se atingă de dînsa. Iar boerii epitropi, împreună cu doftorii politici, vor cerceta cu amăruntul doftoriile care vor fi trebuință a se lepêda pentru vechime, să cerceteze și prețurile cumpărătorei lor și să aședê și prețuri hotărîte la doftorii, ca să nu se vinđă, fără numai cu prețul lor cel cuviincios, fără a s[e] pricinui păgubire obștei. (Prisosind, se va întrebuița prisosul la îmbunătățiri în personal,) plătiînd dintru aceste și doftoriile acelor săraci, ce nu vor avê stare a plăti de la sine.

. . . Scrisu-s'au hrisovul acesta la Scaonul Domniiei mele, în orașul Eșî, intru a doa Domnie a noastră la Moldavie 5), în anul d'întăi, la anul 1813, Avgost 2.

(Semnătura Domnului)

(Pecete cu roș)

Iordachi Roset, Vel Vist., procit.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 22/v)

5) Întăia Domnie nu a fost efectivă. Numit la 9 Septembrie 1806 (*A. Fr.*, II, 409, n° 2), Calimah e depus, în urma protestărilor Rusiei și numit iarăși în August 1807 (*ibid.*, 424), dar războiul îl împiedecă de a-și ocupa Scaonul. E prins la Rasgrad, în ziua de 13 Iunie 1810 (*ibid.*, 449-50). V. Hurmuzaki, *Supt.* I³, 250-1.

XI.

Iași, Doret, institutor al fiului lui Scarlat Calimah, Domnul Moldovei, certi-
 1814, fică primirea unei sume de bani.
 23 Octom-
 bre.

. . . . Je sous[s]igné reconnais avoir reçu de Son Altesse le prince-régnant de Moldavie la somme de cinquante ducats d'Hollande (*sic*), pour solde de tout (*sic*) comptes 1).

Doret.

Jassi, le 23 octobre 1814.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, IV, 1° 78)

XII.

Iași, Chitanță a Domnei Caumont, institutoarea copiilor boierului Alexandru
 1816, Mavrocordat.
 după 12
 Mart.

. . . . La soussignée déclare (d')avoir reçu exactement du prince Alexandre Mauro-cordato ses appointements relativement aux conditions du contrat stipulé entre eux, depuis le 12 mars de l'année courante 1816 jusqu'au 12 août même année, inclusivement, et de n'avoir aucune autre prétention ni réclamation à faire, et elle fait mention que son contrat, qui se trouve chez M. Forneti, consul de France, soit nul et d'aucune valeur.

En foi de quoi, je signe

Femme Caumont.

Et moi, Athanase, maître de langue grecque, j'assure que Madame a reçu ses appointements 2).

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, IV, 1° 117)

1) V. n° VIII, p. 554.

2) Boierul Alexandru Mavrocordat, fiul lui Dimitrie și nepotul lui Alexandru-Vodă, zis Deli-bei, e so-
 crul lui Gheorghe Bibescu (v. Rizo-Rangabé, 73, 77). Asupra rolului politic ce a jucat, v. prefața. O scrisoare
 a sa datată din Cernăuți, Octombrie 1821, către vară-sa Pulcheria, se află în *Actele Diverse* ale Bibl. Ac. Rom.,
 t. XXII, fol. 50. Anton Fornetty a fost vice-consul francez la Iași de la 1811 la 1817.

XIII.

Chitanță iscălită «M. de Jembures,» probabil o institutoare, pentru primirea unei sume de bani de la Smaranda Calimah, Doamnă a Moldovei.

Iași,
1816,
19 Iunie.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, V, ^o 118)

XIV.

Chitanță a lui Kreuchely, pentru o sumă de bani primită de la Scarlat Calimah, Domn al Moldovei.

Iași,
1817,
30 April.

Quit[t]ance.

Sur 33¹/₃ #, *id est* trente trois un tiers de ducat, que je reconnais avoir reçu[s] des mains de M. Théodor[e] de Négri, secrétaire intime actuel de Son Altesse Sérénissime le prince Charles Kallimachi, prince régnant de la Moldavie, pour mes appointements du mois d'avril 1817. Jassi, le 30 du mois et de l'année susdite.

Le baron Louis Kreuchely Schwerdtberg¹⁾.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, IV, ^o 124)

XV.

Lincourt, emigrat frances, iea cu chirie niște case ale polcovnicului rus Ioniță Codreanu.

Iași,
1818,
13 Octom-
bre.

Maî gios iscălitul, eu Lencur, Franțuz, adevăresc prin acest contract, ci dau la mâna Dumisale polcovnicului Ioniță Codreanu, supusul rusesc, precum să fie știut că, având Dumnealui aice în oraș Eși, în mahalaoa Muntinime, trei dugheni, o pivniță și o casă din dos dughenilor, care toate aceste binale sint drepti a Dumisale. . . , cu bună tocmală și învoială l-am luat pe trei ani în chiria, câți trei sutu lei pe anu, cari ani se încep de la zi întâiu Octomvire 1818 și se sfârșesc la 1821, zi întâiu Octomvire, cu cari mă îndatoresc a fi următor într'acest chip, adică :

.

1) V. prefața.

Al 8^{lea}. Moara de oloi, ce am făcutu eă, la împlinire anilor să o ridic, cum și altă morișcă i alti lucruri a meșteșugulu meu, ce voiți mă faci, afară dintr' a casă și a dughenilor ce mă îndatoresc ca să fac, la împlinire acestor trei ani să mi li ridic.

De Lincourt.

. . . în Eș 1818.

Visa consulului rus, Andrei Pisani (12 Novembre 1818)¹⁾.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 64/VI)

XVI.

Roma, Papa Piū al VII^{lea} (1800 – 23) către Alexandru Suțu, Domnul Munteniei, despre cearta acestuia cu episcopul de Nicopol, administrator al diocesei
1820, muntene.
22 Ianuar.

Pius Papa VII.

Nobilis vir, salutem et lumen divinæ gratiæ. Accepimus Nobilitatis Tuæ literas, quibus graviter nobiscum conquereris de venerabili fratre Fortunato Maria Ercolani, episcopo Nicopolitano et Valachiae administratore, a quo scilicet publicæ tranquillitatis in principatu isto tuo dispendium oriri significas. Nos vero statim ac tot illæ, quibus premimur, occupationes passæ sunt, de negotio huiusmodi agere incepimus cum congregatione venerabilium fratrum nostrorum, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalium Propagandæ Fidei præpositorum, omnemque huic rei sollicitudinem ac studium duros pollicemur. Dubitare enim non potest Nobilitas Tua istarum regionum tranquillitatem et pacem maxime etiam nobis, ut par est, cordi esse, proptereaque omni ope curaturos ut ea minime perturbetur. Interea episcopus ille, cuius præsentiam gravem tibi Bucharestæ esse significas, absens inde est, diocesis suæ, quam mox instituit, pastoralis visitatione distentus. Illa autem absoluta, Romam accedet (veniendi siquidem ei iam concessimus facultatem), ut perturbata etiam eius valetudo cæli mutatione confirmetur. Hoc temporis intervallo et Nobilitas Tua a suscepta sollicitudine conquiescere et nos commodius negotium, de [quo] agitur, conficere, et quod opportunum in Domino iudicassimus (habita etiam eorum quæ ad nos scripsisti ratione) decernere poterimus. Rogamus Deum ut Nobilitati Tuæ fausta omnia ac salutaria largiatur, teque nobiscum perfecta charitate coniungat.

Datum Romæ, apud Sanctam Mariam Maiorem, die 22^a Ianuarii anni 1820, pontificatus nostri anno XX^{mo}.

(Sig.) Pius Papa VII²⁾.

(Bibl. Ac. Rom., doc. ¹⁷⁶/_{XLVIII} i copie)

1) La 1-iu Septembrie 1834, Mihail Sturdza trimete pe fiul său, Domniul Dimitrie și Grigore M. Sturdza, la Lunéville, în institutul «dirigé par M. l'abbé Lomé, son ancien gouverneur,» împreună cu patru fiu de boieri (între cari Mihail Cogălniceanu). Tinerul (fiul Domnului avea 16 și 14 ani) fusă condus de «M. de Lincourt, leur instituteur, Français fort estimable, né à Lunéville et qui est ici depuis plus de vingt ans» (inedit). Lincourt avea însuși un pensionat, cu Chefneu și Bagarre (Xenopol și Erbiceanu, *Serb. școlară de la Iași*, Iași 1885, 131-2).

2) Jos: «Pour copie conforme, le chef de section, le pacharnik G. Cretzanu.» Adausă e și o traducere românească. O altă traducere în *Condică zapisurilor* (1819), f° 85. Pentru episcopul latîn de Nicopole, v. *Acta Bulgaricæ ecclesiasticæ ab a. 1565 usque ad a. 1799*, de Franciscanul Eusebiu Fermentilău (*Mon. spect. hist. Slavorum meridionalium*, XVIII, Agram 1887), *passim*.

XVII.

Boierii Divanului Moldovei către locuitorii ținutului Tecuci, despre necesitatea de a nu-și părăsi vetrele. Iași, 1821, 30 Mart (11 April).

Boierii Divanului Moldovii.

Cinstiților boeri frați și patrioți ai noștri, Dumneavoastră boerinași, trepte și toată lăcuința ținutului Tecuci, parte bisericească și politică. Pe lângă grija și învățare ce peste nădejde vedem că v-ați cuprinsu, nedumerire întâmplărilor celor de-o dată ivite în pământ și, pe lângă spaima ce va fi stăpânind, prepunere a vreunei năvăliri neprimicioasă și vătămătoare, sau a vorbilor sămănate cu nedriaptă tălmăcire a tragerii unora din persoanele Eșii, pentru vreme care ni-ați pătrunsu până la suflet, întâmplându-se întru aceste și tragire a însuși Mării-Sale lui Vodă din Eșii și din ocărmuire țării, mai mult pentru osăbită a Mării-Sale personale încungiurări și socotinți, ca să nu adăogă acesti o de iznoavă tulburare și răzvlătire țării, — drept datoria noastră ce patrioticească socotind și adunându-ne la un loc, grăbim a vă scrie această carte de toată dumerire și dezlegare.

Întăi, stare lucrurilor și a întâmplărilor următoare fiind cu totul mai presus și nelegată cu sistemul țării, de sine se înțelege că nici-cum nu se poate atinge de pământ, nici a ne aduce ce mai mică nepriință sau învățare, și, al doile, că și ființa pricinii, dar și încredințatele științe ce avem, ne dezleagă și ne faci mai presus de toată grija sau pătimire. Iată de față noi toți, bătrânii și tinerii boeri cei lăcuți în orașul capitalii patrii, cu preosfințit mitropolit al țării, care ni-am și însărcinat cu ocărmuire, după tragere Mării-Sale lui Vodă, pentru osăbite a Mării-Sale încungiurări și socotințe, care nici ca cum nu se atinge de soarta sau nepriința țării, stând sfeșnic și neclintiți întru datoarnica lucrare și îngrijare pentru binele patrii și a patrioților, de la boeri pâr la lăcuitorul cel mai prost.

Dintru acesti dar mai sus cuprinsă și închipuite, cu toată sufletiasca curățenie, ne mai putându-vă rămâne ce mai mică grijă sau îndoială, fața și Dumneavoastră cu toată obștia următorii noștri, stând neclintiți și liniștindu-vă, mângăind și îmbărbătând pe cei mai slabi de știință și lucrând toate câte privesc la obștiasca potolire și statornicia, ca să-și caute fiște-carele trebuințele și alezverșurile lor, și ca să nu piardă ocazul primăverii cu lucrare pământului, hranii de peste an, care va aduce lipsă, pătimire și jalnică nenorociri țerei, slobodă vă este trecere spre vințare atât de vite, cât și de zăhelele peste hotar, fără nici-o plată, afară de legiuita vamă. Dar și alezverșul tuturor celorlalte producturi, spre toată înlesnire și primicioasa speculații a țării, lucrul de mari ajutor tuturor stărilor patrioți. Alegeți-vă patru din Dumneavoastră boerii ținutași, cei mai însemnați și, împărțind ținutul în patru, purcedeți îndată fiște-carele în fărtașul său, câte cu o carte de a noastră dintr'aceste, ce vă scriem, cetindu-le din sat în sat și din cătun în cotun și sirguindu-vă prin rostire vorbelor cuviincioase către toată potolire, buna statornicia și liniște (*sic*) petrecire a tuturor de obștia, scoțând pe toți lucrătorii pământului la arat și sămănat întru sămbruire ¹⁾ și ajutorul unuia către altul și, întru un cuvânt, arătați-vă credința și datorie ce patrioticească mai cu diadinsul acum întru o așa gingașă vreme, ca să puteți fi părtași răsplătirei cerești și a laudei pămîntești. Iară noă, după bunele săvârșiri aceste ce fără îndoială le așteptăm de la Dumneavoastră simpatioși, ne veți face cunoscută lucrare și împlinire, spre toată liniștire și sufleteasca mulțămire.

1) De la *sîmbrie*.

S'au triimes la Dregători și cărțile sălniciei casei oștenești ci au fost aice, ca întru dezlegare ce s'au făcut și hotărîre dată, să's rădici toți oștenii păr' la unul și să triacă hotarul în vadă de șapte zile, fără a supăra sau a cere cel mai mic lucrul fără plată, de răzapazar, ca un lucrul pe'ntregul acolesit pămîntului nostru acelui dintru început cunoscut de prè-puternica și hrănitoare noastră împărăția cu totul depărtat și ferit de așa mișcări și întru toată supunere și credința către pragul împărăteștii sale măririi; și iată și întru aceste contenire supărărilor și a păgubirilor ce au suferit locuitorii întru trecire lor.

1821, Mart 30.

Veniamin, mitropolit Moldaviei.

(Urmează iscăliturile a zece boieri veliți) ¹⁾

(Bibl. Ac. Rom., doc. 12141)

XVIII.

1821, după 30 Mart (11 April). Archimandritul Varlaam ²⁾ către Veniamin, mitropolitul Moldovei, despre efectul produs în Basarabia de tulburările din Moldova.

(R)echemat de mitropolit, Varlaam arată că trebuie să mântuie întâiu procesul mitropoliei, pendinte înaintea lui Ivan Nichitovici Inzof, guvernatorul Basarabiei.) Care răspuns (al lui Inzof) de mult s'ar fi și triimis, dar, din pricina tulburărilor ³⁾, a acestor nenorocite întâmplări, nu s'au triimis până acum, spuiindu mi însuși înalt-Exelenție Sa, că, după aceste întâmplări, nu știe cuî să mai scrie; aceasta eî socotesc . . . (sic) ⁴⁾.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 12141, *Jurnal de corespondență în pricina Sf. Mitropolii Moldaviei pentru scrisorile ce sî primesc și sî triimit, din 1820, April 13, atît în pricina cu Bartholomei 5), cît și pentru alte treburi*)

¹⁾ La 29 Mart, st. v., Mihail Suțu lasă fratele Domniei mitropolitului și boierilor (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 110—11).

²⁾ Probabil Varlaam Cuza, devenit, după moartea episcopului Nectarie, titular de Sarde. Cf. mai sus, n^o CCCXXVII, p. 356 și Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 90-91, 94, 119, 422. Mai rezidau la Iași titularii de Hierapolis, Heraclea, Iliupolis și Irinupolis (Erbiceanu, *o. c.*, 94, 135-6, 147-8, 282, 466-7; Wolf, *o. c.*, I, 162).

³⁾ Izbucnirea mișcării eteriste (23 Februar, st. v.).

⁴⁾ Mihail Suțu-și anunță plecarea la 29 Mart, st. v. și pornește în noaptea de 30 (cf. Erbiceanu, *o. c.*, 110-1; Aricescu, *o. c.*, I, 165).

⁵⁾ Sărdarul Iordachi Vartolomei, *pomeșic* al Basarabiei, fusese scriitor al Mitropoliei și pusese mîna, în 1812, pe niște moșii ale acesteia (Erbiceanu, *o. c.*, 355-7, 390).

XIX.

Mitropolitul Veniamin către archimandritul Varlaam¹⁾, despre starea sa de spirit. 1 a s i, 1821,

2 (14) April.

Τὴν Ἱερολογιότητα τῆς πνευματικῆς ἐν Κυρίῳ ἐνδόξου καὶ ἀσκήσεως, Ἱπποκρίτου β' κ.

Ἐλάβομεν τὸ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ ἀρχομένου χάρισμα σου, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σεσημασμένα ἀκριβῶς ἔγγραψεν, καὶ δὴ ἀπεινῶμεν τῇ Ἱερολογιότητι τῆς, ὅτι διὰ τὰς συμπεπνοῦσας καιρικὰς ἀνωμαλίας ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο ἐπιτέτραπται εἰπεῖν, εἰ μὴ ὅτι ὁ θυὸς τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν συγχωρῶν αὐτὰς πανάγαθος Θεὸς αὐτοῖς αὐτοῖς τὰ ἐξομαλύνῃ καὶ καταστέλλῃ, ὅταν πρὸς τὸ συγγέρον μας ἐγκρίνῃ τὰ γὰρ τὰ ἄλλα δὲ ἁμαρτανόμεν καὶ ποιοῦντες καὶ λέγοντες πρὸς τὸ ἐν Θεῷ δοκοῦντι καὶ συγχωροῦμενα. Πιναῖσθαι οὐκ ὀλίγα ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ πανευφροσύνου Ἐξάρχου, ὃν Κύριος ἀναπαύσαι ἐν κόλποις Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν πάντες βιβάσομεν, τῷ ἡμετέρῳ ἑποκρίμενοι τοῦτω ὅρῳ¹⁾

(Bibl. Ac. Rom., doc. 13/14)

XX.

Eustachie Cotov către Dionisie, mitropolit al Ungrovlachiei, despre des- București, aprobarea mișcării grecești de către țară și datoria mitropolitului de a face 1821, cunoscut actul credincioșilor. 4 April.

Bukarest, cc 23 mars 1821.

Votre Éminence,

Nous nous empressons³⁾, conformément aux ordres précis que nous venons de recevoir de Son Excellence Monsieur l'Envoyé baron de Stroganoff, de transmettre à Votre Éminence le pli ci-joint à votre adresse. Nous croyons de même de notre devoir de rappeler à Votre Éminence la teneur de la proclamation, ainsi que de la lettre qui l'accompagnait, que Son Excellence M. le consul-général de Pinî vous fit parvenir en date du 17 de ce mois⁴⁾. Cette proclamation, totalement conforme aux sentiments toujours manifestés par M. l'Envoyé de Russie à Constantinople⁵⁾ vis-à-vis de la Porte Ottomane et fondée sur les principes et les intentions que Sa Majesté l'empereur de toutes les Russies a fait connaître à l'égard des perturbateurs du repos dans les principautés, étant restée sans la moindre promulgation de la part de Votre Éminence, qui

1) V. bucata precedentă.

2) «Exarchul» (sinodul rus pentru principate și Basarabia) mort e Gavriil, fostul mitropolit, apoi episcop de Chișinău și Hotin, căruia-i urmează Dimitrie (v. Erbeicanu, *Mitr. Mold.*, 148, 151, 173; *Rev. Română*, III, 304-5).

3) Nu trebuie să se creadă că E. Cotov vorbește și în numele unui coleg; gerarea consulatului rusesc i-a fost încredințată lui singur: ea a început de la 29 Mart dimineața, când Pinî pleacă spre granița Ardealului, până la 9/21 August următor, când un ordin al acestuia îl face să se retragă și el din București (v. mai sus, p. 122; p. 126, n^o CLXVI; cf. p. 135).

4) Asupra proclamației imperiale care desaproba pe Ipsilanti, v. Aricescu, I, 164 și, mai sus, p. 122.

5) Baronul Grigore de Stroganov.

ne l'avez même pas fait publier, se trouve maintenant appuyée par les dépêches que vous recevez de Sa Sainteté le patriarche œcuménique de Constantinople ¹⁾. Son Excellence Monsieur l'Envoyé nous recommande de son côté de faire connaître à Votre Éminence et aux boyars que la bonne harmonie et la confiance la plus intime, qui règne[nt] toujours entre la Cour Impériale et la Porte Ottomane, est (*sic*) encore plus consolidée par les événements présents, si malheureusement arrivés dans les deux principautés, et que tous les moyens subversifs du repos de ces provinces seront réprimés par des mesures communes, quoiqu'il n'y aura que *les seules* troupes ottomanes qui entreront jamais à cette occasion en Valachie et Moldavie, Sa Majesté l'empereur de toutes les Russies manifestant qu'il ne peut y avoir que ces troupes seules qui soient propres à pacifier les troubles existants. Nous sommes assurés que Votre Éminence, sans égard pour des représentations contraires, qui ne peuvent provenir que d'adhérents et de complices, soit tacites, soit effectifs des insurgés, ne tardera pas d'employer Votre sacré ministère et tous Vos efforts pour ramener au devoir des sujets égarés, pour exhorter les insurgents à quitter leurs criminels projets, pour menacer de sévères châtimens ceux qui s'obstineront dans la rébellion et promettre clémence et pardon à ceux qui s'empresseront d'abjurer leur conduite coupable; de notre côté, nous chercherons à publier, par tous les moyens à notre disposition, et adresser aux sujets ou protégés russes qui ont pris part à l'entreprise d'Ypsilanti et autres insurgés, des exhortations pressantes, et leur déclarer que, s'ils ne quittent dans l'instant le parti qu'ils ont pris, ils seront abandonnés à la justice, et que les plus sévères châtimens ne tarderont pas à les atteindre. Ces exhortations auront assurément l'effet qu'on doit en attendre; les esprits égarés par la crainte, ou par des raisons d'autant plus méprisables qu'elles ne peuvent être qu'individuelles et non patriotiques, reviendront à la voix de leurs pasteurs, et ce sera Votre Éminence qui, en les ramenant au devoir, deviendra le sauveur de sa patrie des désastres auxquels elle peut s'attendre.

Me recommandant aux bénédictions et aux prières de Votre Éminence, j'ai l'honneur d'être avec respect

Votre très-humble et très-obéissant serviteur,

Ervastii Cotoz,

iii dragoman al consulatului, asesor și cavaler ²⁾.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; original)

1) Patriarchul Grigore afurisește pe compatriotul său revoluționar, la 23 Mart (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 114-116). Serisoarea, prin care trimite cartea de blăstăm mitropolitului Veniamin (cea către Dionisie al Ungrovlachiei avea, de sigur, același conținut), e tipărită în Erbiceanu, *o. c.*, 368-70; cf. *ibid.*, 109-10.

2) Iscălitura și titlul sunt în rusește. O iscălitură franceză a aceluiași Cotoz, în Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iuri*, II, fol. 296. — Bucata întreagă s'a tipărit, tradusă în românește, de d. C. Erbiceanu, în *Biserica ortodoxă*, XVII, 490-1 și XVIII, 100-1. Răspunsul lui Dionisie, *ibid.*, XVII, 493-5 (25 Mart [6 April]).

XXI.

Boierii rămași în București către baronul Grigore de Stroganov, am- București,
basador rus pe lângă Poartă, pentru transmiterea unei cereri către Poartă, 1821,
privitoare la restabilirea vechilor privilegii ale țerei. 10 April.

Excellence,

Alarmés par le bruit qui vient de se répandre ici que la Valachie sera bientôt occupée par des troupes ottomanes, le petit nombre d'habitants qui reste encore à Buckarest a pris la résolution d'abandonner cette capitale et sa patrie, pour aller chercher un asile dans l'étranger.

Les soussignés, obligés de se joindre au peuple, non animé d'un esprit de révolte, comme on l'avait supposé, mais réduit à la dernière extrémité et au désespoir, à cause des rapines que les princes précédents ont exercées sur lui ¹⁾, à peine ont-ils pu empêcher la dispersion totale des habitants de cette ville, qu'ils comptent abandonner au premier pas des troupes ottomanes dans cette province.

Pour calmer un peu les craintes du peuple, nous avons pris le parti d'adresser la supplique ci-jointe à la Sublime Porte Ottomane ²⁾, à laquelle nous prions instamment Votre Excellence de vouloir bien la faire parvenir et d'employer l'efficacité de ses moyens à l'interdiction du passage des troupes dont il s'agit, et à ce qu'il nous soit permis de porter à la connaissance de la Sublime Porte Ottomane les justes plaintes du peuple, et d'en oser implorer le rétablissement des droits et privilèges du pays, qui ont été abolis. C'est à cette fin que nous avons osé nous adresser aussi à Sa Majesté l'empereur de toutes les Russies, notre puissant protecteur, par une très-humble supplique, dont nous joignons ici la copie ³⁾.

Les soussignés prient Votre Excellence d'agréer le témoignage de la haute considération avec laquelle ils ont l'honneur d'être

De Votre Excellence

Les très-humbles et très-obéissants serviteurs

Ο Ούγγροβλαχίας Διοτέστος.	Νικόλαος Γολέσκος.
Ο Μπονζαίου Γερέσιμος.	Φώτιος Σιγριπέης.
Ο Αριζεστόν Ταφίων.	Γρηγόριος Ράλης.
Istrati Crețulescu.	Νικόλαος Βακαρέσκος.
Γρηγόριος Παλλινός.	Γεώργιος Φλωρέσκος.
Ιωάννης Σιγριπέι.	Κωνσταντίνος Ρισσής.
Μηχαήλ Μάνος.	Ι. Βελλαρής ⁴⁾ .
Γεώργιος Σλατινιάνος.	

Bukarest, le 29 mars 1821, v. st.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; original)

1) Tudor intrase în București la 29 Mart și convinguse pe boierii de dreptatea plângerilor sale (Aricescu, I, 188).

2) Arzul țerei, cu boierii în frunte, către sultan s'a publicat în Aricescu, II, 134-5. O anexă la documentul nostru îl dă în traducere franceză.

3) V. o petiție publicată tot de Aricescu (o. c., II, 126-8) și alta, în franceză, în Hurmuzaki, *Suppl.* I⁴, 320-1.

4) O traducere românească, după textul francez, reprodus aici (în fața există o traducere grecească), în *Bis. ort.*, XVIII, 98-9.

XXII.

București, Boierii rămași în București către contele Wittgenstein, comandantul
1821, trupelor rusești din Basarabia, plângându-se de intrarea Turcilor în principat
11 April. și cerând o eventuală ocupație a Rușilor.

Excellence,

La Valachie ayant eu le bonheur d'être sous la puissante protection de l'empire de Russie et sous la garantie des traités existants entre cet empire et la Sublime Porte, s'estimait par là préservée de toute incursion des troupes de l'empire ottoman, en temps de paix entre ces deux Puissances. Mais nous recevons dans l'instant avec douleur les fâcheuses nouvelles que des soldats turcs ont passé le Danube de Viddin à Kalafate, à la suite de M. Jean Samourkasch, destiné par le prince Charles Callimachi à la kaimakamie de Crajova ¹⁾, et se dirigent vers cette ville; qu'à Daja ²⁾, d'autres Turcs armés se sont montrés, et rôdent dans les environs, en attendant l'arrivée de leurs compagnons; qu'à Kalarasch, vis-à-vis Silistrie, 150 Turcs, accompagnés d'un *mons-selim* ³⁾, attendent des renforts de la dite ville pour pénétrer dans le pays de la Valachie. Tous ces soldats turcs pillent et tuent en partie ceux des infortunés habitants qu'ils rencontrent et, par l'augmentation de leur nombre, menacent la Valachie d'une invasion totale. Nous avons, en conséquence, envoyé à M. Pini, consul-général de Russie, se trouvant à présent à Cronstadt en Transilvanie, une supplique pour Sa Majesté Impériale, notre auguste protecteur, insérée dans une lettre pour Son Excellence Monsieur le comte de Capo-d'Istria ⁴⁾, et nous réitérons à présent, par une autre supplique, dont copies nous insérons ici, — dans lesquelles, en déplorant le triste état où nous nous trouvons, nous supplions Sa Majesté l'empereur de vouloir bien sauver encore la Valachie, par l'envoi d'un corps de troupes russes et de prévenir la ruine totale de cet infortuné pays. Nous osons en même temps prier Votre Excellence, comme commandant du corps des troupes qui est à notre proximité, de vouloir bien vous hâter, en cas que vous en ayez reçu l'ordre, de couvrir des ailes de l'Aigle impériale la Valachie menacée du plus grand danger; afin que nous puissions reconnaître dans la personne de Votre Excellence un ange tutélaire et un autre sauveur de la Valachie.

Flattés du doux espoir d'être exaucés dans nos prières, nous supplions Votre

1) Caimacamul Craiovei numit de Calimah e decî *Ioan Samurcaș* (v. și Aricescu, I, 124). Confuzia ce se face adese-ori între el și *Constantin Samurcaș* (v. mai sus, p. 498) e datorită faptului că acesta din urmă fu însărcinat cu o *mishune* la Craiova de către caimacamul lui Alexandru Suțu, la începutul tulburărilor.

2) Vlașca, pl. Margine. Formă un punct de hotar între Muntenia și raiaua Giurgiului (Sestini, *Viaggié da Costantinopoli a Bukaresti, fatto l'anno 1779*, Roma, Fulgoni, 1794, 49).

3) *Muselim* înseamnă același lucru ca și *sangiac*, ultimul grad între guvernatorii de provincie, dar obișnuit titlul acesta li poartă caimacamii pașilor (Comnen Ipsilanti, 739). Decî aici e vorba, probabil, de «Chechia-bei» al valiului de Silistra.

4) Contele Ioan de Capodistria (1776-831), pe atunci încă ministru al Afacerilor-Străine în Rusia. V. asupra-l A. Papadopoulos Vretós, *Mémoires biographiques-historiques sur le comte Jean Capodistrias*, 2 vol. in 8°, Paris, Bertrand, 1838. Asupra conduitei sale diplomatice față cu intrarea Turcilor în principate, v. Aricescu, I, 172. Cele două adrese către țar, pomenite aici, nu sunt, după cât știi, publicate, afară numai dacă ar fi cele pomenite pe p. 565 n. 3 (documentele vorbesc de ocupația rusească, dar nu de trecerea Dunărei de către Turci).

Excellence d'agréer l'assurance de la haute considération avec laquelle nous avons l'honneur d'être

Monsieur le Comte,

De Votre Excellence

Les très-humbles et très-obéissants serviteurs

Ὁ Ὑπεργραβίας Διατάκτος.	Γρηγόριος Πάλης.
Ίστρατι Crețulescu.	Νικόλαος Βακαρέσκου.
Γρηγόριος Παλλιάνος.	Ἀλέξανδρος.
Μιχαήλ Μάνος.	Κωνσταντῖνος Ραστῆς.
Γεώργιος Σχαιτιάνος.	Μιχαήλ Κορνέσκου.
Ματθαι.	Ἰ. Βελλεργῆς.
Ἰωάννης Σιτροπέι, Εὐφράκης.	Γεώργιος Φλωρέσκου.
Φωτίου Σιτροπέης (sic).	

Bukarest, le 30 mars 1821.

(Din colecția de documente a dl-ului C. Erbiceanu; original)

XXIII.

Resumat al unei hotărâri judecătorești privitoare la târgușorul Sculenî, Chișinău.
1821,
24 Maiu.

Judecătoria politică a Basarabiei comunică lui Iordachi Donici, «co-
lejski asesor» (asesor de colegiu), mandatar al vistierului Neculaî Roset, că, judecându-se
procesul între acesta și un oare-care Giurgiuvanu, pentru stăpânirea târgului Sculenî,
s'a decis «ca stăpânire târgului Sculenî să o lasă tot la Dumnealui Roset, precum au
avut-o și până acum.»²⁾

(Bibl. Ac. Rom., doc. ²¹⁰/XXV)

1) Cf., pentru luptă, mai sus, p. 129 și Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 137-40.

2) Iordachi Donici e probabil fratele legistului Andronachi și tatăl poetului Alexandru Donici. Cf. C. Negruzzi, scrisoarea XXXI; *Scrieri*, I, București, Socec, 1873, 331 și *Revista Română*, III, 135.

XXIV.

Sibiiu, A. Pini, consulul Rusiei în principate, către mitropolitul Dionisie,
1821, muștrându-l pentru arzul la Poartă.
1 August.

Hermanstadt, ce 20 juillet 1821, v. s.

Monseigneur,

La lettre en date du 12 de ce mois, que Votre Éminence m'a fait l'honneur de m'adresser, m'a été exactement remise par M. le paharnik Raletu.

Votre Éminence peut aisément juger de l'impression fâcheuse qu'a dû causer sur moi, quelques jours avant la réception de cette lettre, la nouvelle de la participation qu'Elle a eue à l'adresse transmise à la Porte ¹⁾. En effet, je ne pouvais aucunement me rendre compte des motifs qui avaient pu porter Votre Éminence à oublier un seul instant les devoirs que Lui imposent les augustes fonctions qu'Elle remplit, de chef de l'Église et de premier membre du Divan valaque, en signant, conjointement avec son clergé diocésain, un acte fondé sur des notions évidemment dénaturées et fait pour attirer infailliblement sur Elle la désapprobation de la Cour protectrice et le ressentiment trop juste du peuple dont Votre Éminence est le protecteur spirituel et le défenseur de ses plus chers intérêts.

Je dois cependant à la vérité de dire que, si cette conduite, blâmable sous plus d'un rapport, m'avait causé de la peine, la déclaration que Votre Éminence vient de faire, d'avoir signé l'adresse à la Porte sur les insinuations perfides des malveillants, qui ont surpris sa religion, m'a semblé annoncer de sa part de la franchise et de la loyauté. Aussi, me suis-je empressé, en transmettant à mes chefs, pour être soumise à Sa Majesté l'empereur, la supplique que Votre Éminence a signée, concurremment avec plusieurs boyars, de représenter à la Cour Impériale que, revenue d'une erreur involontaire, Votre Éminence s'est formellement rétractée, et a solennellement protesté contre le contenu de l'adresse, en désavouant hautement les faits qui y sont relatés, comme étant diamétralement opposés à la réalité des maux auxquels la malheureuse Valachie est en proie.

Votre Éminence ne doutera pas, j'espère, des vœux sincères que je forme pour que Sa justification, appuyée de mes représentations, puisse obtenir un résultat satisfaisant.

J'ai l'honneur d'être avec la considération la plus distinguée

Monseigneur,

De Votre Éminence

Le très-humble et très-obéissant serviteur

A. Pini ²⁾.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu ; original)

1) Petiția aceasta a mitropolitului, clerului său și unor boieri, cerând Turcilor aprobarea mișcărilor lui Tudor, după cât se pare, — a fost tipărită în Aricescu, II, 134-5. V. p. 565, n° XXI.

2) E anexată o versiune grecească. — Scrisoarea s'a publicat, în traducere românească, de d. C. Erbiceanu, în *Bis. ort.*, XVI, 876-7. — Mitropolitul, reținut, împreună cu alți boieri, de Tudor în București, fu liberat încă de la 25 Maiu, și trecu la Brașov (Aricescu, I, 224-5).

XXV.

Eftimie către vataful Dincu, despre omorul lui Sava și tovarășilor săi. 1821,

după

Cu frățească dragoste mă închin Dumitale.

19 August.

Pricina de am ajuns în munții plaiurilor din sud. Dâmbovița mi-a fost perirea Savii, cu ai lui toți, și cea mai mare frică, laudile păgânești, iar mai ales m'au spăimîntat mai mult cele ce n'au văzut ochii mei de când sunt, adevărat omor înainte, fără de a simți sunetul pușcilor. Atâta zic, ca nu care cumvași să vă înșelați vre unul din Dumneavoastră să veniți, până nu veți primi al doilea răspuns de la noi, că veți fi siliți mult. Te rog să arăți Dumnealui medelnicerului Costachi, pentru cheltuială, că mijloc nu este a se împlini poslușania ¹⁾ lor, fiind streășnică porunca lui Chehal-bei ²⁾, ca, de va îndrăzni veri cine, își va răpune viața, însă numai la cei ce se află stăpâni lor, aci în Brașov. Priimește acest amanet, împreună și aceste scrisori, arătând verișoarei că i s'au lucrat viaa foarte bine, fiind și plină de roade, adică pometuri. . . La București sunt toți sănătoși. . . Și sunt

Al Dumitale ca un frate și slugă,

Eftimie.

(V^o) Cîstitului și mie ca un frate, Dumnealui vataful Dincul, cu frăție și dragoste. În Brașovul cel vechiu, în Ulița cea Mare, lângă izbașa ³⁾.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 18⁸¹ XXI)

XXVI.

Firman vizirial către Ștefanachi Vogoridi, căimacam al Moldovei, pentru rechemarea pîbegilor și administrația țerei.

nopol,

1821,

24 August

Firman du Grand-Visir, par lequel Stephanaki Bogoridis est nommé
caïmacan de Moldavie ⁴⁾.

(st. n.?).

Stephanaki, caïmacan actuel de Moldavie, toi qui par la droiture es un des premiers du peuple du Messie (que ta fin soit heureuse!), il faut que tu saches qu'avec

1) Cerrre.

2) «Chehaia-bei».

3) Căpitan (Săineanu, *o. c.*, 197). — Pentru omorul lui Sava, v. mai sus, pp. 124-5.

4) Titlul e greșit, căci Vogoridi fu numit cu mult înainte de această dată. Anume, în Februar, el fu ales, împreună cu Negri, de către Scarlat Calimah, noul Domn muntean. Caimacamul Țerei-Românești, pleacă din Constantinopol la 21 Februar, ajunseră la București în ziua de 7 a lunii următoare. Guvernarea principatului până la 25 Mart, când pleacă spre Giurgiu și Ruscine. În Maiu următor, Vogoridi e trimis de Vizir în Moldova, cu recomandarea lui Calimah, dar nu în calitate de caimacam al acestuia. Bucata publicată de d. Erbiceanu (*Mitr. Mold.*, 377-9) nu se raportează, cum cred editorii și d. Xenopol (V, 467 n. 22), la Calimah, ci la Alexandru Suțu, *Dracozade*: data turcească, de altminterlea, decide întrebarea. Vogoridi ajunge la 12 Iulie st. n. în Iași (cf. Erbiceanu, *o. c.*, 125, 132, 135, 381-3, 385-6; mai sus, p. 112, n^o CXLIX; pp. 119-20, n^o CLVIII; *A. Fr.*, II, 564; Drăghici, II, 127; Aricescu, I, 183).

l'aide de Dieu de miséricorde, les apostats et les auteurs des événements contraires à la tranquillité publique, qui sont entrés en Moldavie, ont reçu la punition qu'ils méritaient, et que ce pays jouit maintenant de quelque repos.

Tous les habitants probes, fidèles et innocents des villes et des districts de cette principauté, qui uniquement par la crainte des méchants se sont réfugiés dans les États voisins, peuvent donc être assurés qu'ils ne doivent avoir aucune inquiétude ni pour leur vie, ni pour leur fortune et leurs propriétés quelconques, les privilèges et les lois du pays étant confirmés dans leur intégrité. Chacun est donc obligé de rentrer dans sa patrie, pour y vivre dans une tranquillité qui ne sera point troublée, et se vouer au commerce, à l'industrie et à l'agriculture.

Tu auras soin de tranquilliser tout le monde, de rappeler les habitants dispersés et de donner à chacun l'assurance qu'on tiendra parole. Ton devoir sera encore, en attendant la nomination et l'arrivée du prince, de régler toutes les affaires économiques et politiques qui surviendront dans les provinces, de t'en occuper avec activité, te conformant aux lois et aux usages du pays, d'administrer les revenus du prince et d'en diriger l'emploi. Telle est la volonté invariable de notre souverain, et c'est dans ce sens qu'ont été expédiés les ordres nécessaires, pour être mis à exécution. En conséquence, tu mettras tous les soins à suivre exactement les intentions de l'empereur, qui te seront communiquées ¹⁾.

24 août 1821.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 323, f° 64)

XXVII.

București,
1821,
August-
Septem-
bre.

Trei invitări din partea lui Vasile Smic, pașă cu două tuiuri, comandantul Cazacilor din armata turcească de ocupație ²⁾, către Benedict, episcop titular de Troada, vicariu al mitropoliei Ungro-Vlachiei, pentru căsătoria unor oșteni ai săi cu fete din București.

I.

Cu smerită plecăciune sârut dreapta Preaosfinției [Tale].

Prea-sfinte părinte. Din porunca Dumnealui pașa Coșovi ³⁾, ți se trimitte această carte, fiind că un ostaș, învoindu-se cu o fată de aici, ce a fost slujnică aici, în poliția Bucureștilor, fiind și cu voia fetii, și Dumnealui pașa așa bine-viind (*sic*), ți se poruncește a i se da cartea protopopului mahalalii, fiind și cu voia Preaosfinției [Tale].

Vasile Smic,

pașa cu două tuiuri.

(Pecete turcească)

¹⁾ Cf. *A. Fr.*, II, 615-6.

²⁾ O parte din Cazacii de la Nipru își părăsesc așezările în 1774, când împărăteasa Ecaterina iea măsură de siguranță față cu dânsii, și emigrează în țările noastre, în Turcia, la Tatarii (v. *A. Fr.*, II, 383 n. 4; cf. pp. 224, 617).

³⁾ Kossovo, în Serbia-Vechie. Formează un pașalic.

Părinte protopop. Să dai răvaș de cununie acestora ce voiesc a se lua în căsătorie.

[1]821, August 16.

Ὁ ἐπίτροπος Οὐγγροβλαχίας, Τρωάδος.

(V^o) Părinților ot mănăstirea Antim. Să faciți cercetarea cea cuviincioasă pentru acești oameni ce vor să se ia în căsătorie, unde, nefiind nici-un cusur, să aveți voce a-i cununa aice.

Protopop Voicu iscal.

II.

Cu plecătune sărut dreapta Preasfințirii Tale

Părinte, iată, din porunca Dumnealui pașa Coșovî, ți se trimite această înștiințare, ca să știi că acest ostaș, anume Nichita, s'aui învoit cu o fată, anume Licsandra, din mahalaua Sf. Ilie; de aceasta, te poștește pe Prea-Sfinția Ta a porunci protopopului mahalalei a li se da răvaș de cununie, neavând nici-un fel de pricină; aceasta vei ști.

Vasile Smit,
pașă cu două tuiuri.

(Pecete turcească)

Cucernice protopop Voicule, să dai răvaș de cununie

[1]821, August 20.

Ὁ τοῦ ἁγίου Οὐγγροβλαχίας ἐπίτροπος, Τρωάδος Βενέδικτος.

Părinților ot Antim. Să cercetați pentru acești oameni ce vor să s[e] însoțască, unde, nefiind nici un cusur între ei, să aveți voce a-i cununa aice.

Protopop Voicu iscal.

III.

Cu smerită plecătune, sărut mâna Sfinției Tale.

Părinte. Iată iarăși ți se mai trimite înștiințare a Dumisale pașii Coșovei că un Cazac, anume Vladimir, învoindu-se cu o fată, anume Elena, din mahalao Anthimului, cu voia taică-său i mahalagiilor, nefiind nici-un fel de pricină, după urmarea numitei, ci Sfinția Ta, binevoind, dă-le răvaș și voce la preoți mahalali de a-i cununa. Aceasta și noi scriem.

1821, Sept. 3.

Pașă cu două tuiuri,

Vasilie Smit¹⁾,

(Pecete turcească)

1) O a patra bucată, întocmai ca și aceasta din urmă, cu deosebirea numelor căsătoritorilor, are data de 20 August (doc. ⁵⁵/LXVIII). Cf., pentru toate, *Bis. ort.*, XVIII, 42-4.

(V^o) Părinților ot Antim. Veți vedea cele din dos poruncite, pentru care vă scriu ca să cercetați după orânduială, și, nefind nici-un cusur, să aveți voe a-i cununa.

Sept. 3. [1821.

Protopop Voicu iscal ¹⁾.

(Bibl. Ac. Rom., doc. ⁵¹/LXVIII, ⁵⁶/LXVIII, ⁵⁷/LXVIII)

XXVIII.

Viena, Fleischhackl von Hakenau, Agent austriac în Muntenia, către mitro-
1821, politul Dionisie, despre furtul efectelor mitropoliei din casa cancelariului Agen-
21 Septem-ției, Udrizki.
bre.

Wien, am 21ten September 1821.

*Hochwürdigster,
Hochzuverehrendester Herr Metropolit,*

Ich habe Euer Hochwürden verehrte Zuschrift aus Cronstadt, vom 16. 28ten v. M., richtig zu erhalten die Ehre gehabt, und daraus die höchst beklagenswerthen Folgen entnommen, welche der am 19ten August ²⁾ stattgehabte Brand und die Plünderung vieler Häuser Bukurests für so viele kostbare Urkunden und heilige Effekten der Metropole gehabt habe, die dadurch zum Theil ein Raub der Flammen geworden sind.

Indem ich Euer Heilichkeit ersuche, von dem wahren und lebhaften Antheil überzeugt zu seyn, den ich an diesem neuen Unfall nehme, halte ich mich zugleich, in Antwort auf Euer Hochwürden Schreiben, verpflichtet, in Kürze jene Gründe auseinander zu setzen, die den k. k. Agentie-Cancelliere H. Udrizky ³⁾ von der Verantwortlichkeit für den Verlust so vieler Effekten der Metropole mehr als zum Genüge lossprechen.

Vor allen Andern, wird sich gewis Euer Heilichkeit von selbst schon die nur bey kältern Blut mögliche Bemerkung aufgedrungen haben, dass H. Udrizky, wie sehr auch Euer Hochwürden, durch die dringenden Umstände des Augenblickes dazu bewogen, ihn darum ersucht haben mögen, nie das Recht haben konnte, ohne meine vorläufige Gestattung, fremde Effekten, und somit auch die 20 Kisten, mit den der Metropole gehörigen Geräthen, Urkunden und so weiter, in das Agentie-Gebäude aufzunehmen, und zwar aus dem höchst beachtbaren Grunde, weil er dadurch die Wohnung des ersten k. k. Beamten in der Wallachey auf eine höchstunverzeihlich leichtsinnige Weise compromittirt und, in dem allgemeinen Gemetzel des 19ten August, der drohenden Gefahr einer Plünderung augenscheinlich ausgesetzt hätte. Ich meinerseits würde aus eben erwähnten Gründen H. Udrizky nie meine Einwilligung dazu gegeben haben, wenn auch, wie es leyder nicht der Fall war, die Umstände ihm hinlängliche Zeit gelassen hätten

¹⁾ Asupra episcopului de Troada, v. mai sus, n^o CLXII, p. 193; p. 209. Tînu local mitropolitului Dionisie, refugiat în Ardeal, din Maiu 1821 până la 6 Novembre 1822.

²⁾ Ziua omorului Arnăușilor.

³⁾ Numit gerant al Agenției la 29 Mart (v. mai sus, p. 120, n^o CLIX). Asupra arderei casei sale, *ibid.*, p. 124, n^o CLXV.

meine diessfällige Weisungen einzuholen und abzuwarten. Herr Udrizky scheint diesen Umstand selbst sehr wohl gefühlt zu haben, indem er mehrgedachte Effekten der Metropole in seine eigene Wohnung, folglich, wie Euer Hochwürden selbst eingestehen müssen, in dem, nach allen muthmasslichen Berechnungen des Augenblickes, sichersten Verwahrungsort aufnahm, im Gefühle seiner bethätigten Rechtlichkeit nicht bedenkend, dass er eben dadurch diesen sicheren Verwahrungsort zum unsichersten mache, und sich selbst, wie es der leidige Erfolg bewies, den schmerzlichen Verlust seiner ganzen Habe zugezogen und seiner zahlreichen Familie die traurigste Aussicht bereitete.

Diess ist die einzig wahre Ansicht der Dinge bey diesem unglücklichen und beklagenswerthen Ereigniss, von der ich fest überzeugt bin, dass selbe auch mein Allerhöchster Hof theilen werde.

Euer Hochwürden können dahero, als ein ebenso einsichtsvoller als billiger Mann, unmöglich H. Udrizky für diesen Verlust verantwortlich machen, und noch weniger die Behauptung geltend machen wollen, als habe er bey dieser Gelegenheit seine Pflicht vernachlässiget, da er gerade nur so handeln konnte, um selbe genau zu erfüllen. Eine entgegengesetzte, minder rechtliche Handlungsweise hätte auch ihn ohne Zweifel nicht in die traurige Lage gesetzt, den Verlust seines ganzen Eigenthums beweinen zu müssen, aber auch höchst wahrscheinlich die k. k. Agentie auf eine gegen den Allerhöchsten Hof unverantwortliche Weise compromittirt.

Wenn ich mir bei dieser Gelegenheit noch eine Bemerkung erlauben darf, so ist es diese, dass es ohne Zweifel den Umständen angemessener, ja selbst der Pflicht entsprechender gewesen wäre, wenn Euer Hochwürden geruht hätten so kostbare Dinge, wie Kirchengerräthschaften und Landesurkunden sind, unter den Schutz dieser nehmlichen Landesverwaltung zu setzen, zu deren Aufrechterhaltung der Gross-Herr als Landesvater so eben zahlreiche Truppen-Abtheilungen hatte einrücken lassen ¹⁾.

Übrigens, ist man, nach Euer Heiligkeit eigenen Versicherung, so glücklich gewesen, mehrere der geplünderten Effekte wieder aufzufinden, und es ergeht daher, unter einem an den Cancelliere Udrizki, der Befehl, alle Mühe anzuwenden, um in diesem Geschäfte nach Möglichkeit behilflich zu seyn, und wenigstens, auf alle nur mögliche Weise, den Schaden wieder gut zu machen, den, nach dem bekannten Rechtsspruch: *casus nocet domino*, der Zufall dem Besitzer verursacht hat.

Ich ergreife diese Gelegenheit um Euer Hochwürden die Versicherung meiner vollkontnenen Verehrung darzubringen.

Fleischhackl von Hakenau,

k. k. wirklicher Rath und Agent in dem Fürstenthum Wallachey.

An

den hochwürdigsten Herrn Erzbischof und Metropoliten des Fürstenthums Wallachey, Dionisius ²⁾.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; original)

¹⁾ Căminăria lui C. Negri.

²⁾ În traducere românească, după cea grecească din fața textului, în *Bis. ort.*, XVI, 894-6.

XXIX.

București,
1821,
21 Septem-
bre.

Kreuchely către mitropolitul Dionisie, pentru efectele furate la Udritzki.

Monseigneur,

J'eus l'honneur de recevoir la lettre qu'il plut à Votre Éminence de m'adresser en date du mois d'août, et par laquelle Elle veut bien me faire part des pertes essuyées par la Sainte Métropole, tant par le feu que par le vol, dans la maison de M. Udritzky, le jour de la destruction des Albanais. Je fus très mortifié d'apprendre par Votre Éminence un événement [aus]si funeste que sacrilège, et je dois regretter très sincèrement que ma qualité de consul d'une Puissance étrangère me permet d'autant moins de me mêler directement dans cette affaire, que les effets questionnés étaient confiés aux soins d'un autre consulat. Si cependant, Monseigneur, j'étais assez heureux de pouvoir contribuer indirectement au recouvrement de ces effets précieux, je prie Votre Éminence de vouloir bien être persuadée que j'y mettrai tout le zèle possible, pour que la Sainte Métropole reçoive ces choses sacrées.

En priant Votre Éminence de m'accorder sa sainte bénédiction, je la prie aussi de recevoir les assurances de la considération très-respectueuse avec laquelle j'ai l'honneur d'être pour la vie,

Monseigneur,

De Votre Éminence

Le très-humble et très-obéissant serviteur,

Kreuchely ¹⁾.

Bucharest, ce 21 septembre 1821, n. st.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu : original)

XXX.

Secu, Călugărul Eftimie de la Secu către Scarlat Miclescu, Comis, despre
1821, pierderea averilor depuse de acesta în mănăstire.
8 Novem-
bre.

Ci să facim? Atâta întunecare ci ai mai fost acolo ²⁾, nu se poate spune; noi de asemenea suntem în pătimire, și astăzi în primejdie. Numai unul Dumnezeu să fie scăpare și ajutori, dar nu știm în ce ni aflăm și cu această sfântă mănăstire, ce este, după toată călcarea celorlalte, mângăere oare-care ochilor creștinești. Săracu săborul acesta rămas nu încetiază cu lacrimi a striga în durerile lui Dumnezeu, pentru pacea și mântuirea a toată lumea; amărăciunea ce privim în pământul acesta este vrednică de multe lacrimi, până se va milostivi bunul Dumnezeu spre noi. (Nu se mai poate afla nici-un alt lucru depus, afară doar de vor fi unele) îngropate gios, di disuptul chiliilor, care au cădut de foc, ori în vivliotică gios, sau și afară, scoase și îngropati de alți părinți, unde so-

1) V. lucata precedentii.

2) În mănăstire.

cotesc și eu că poate vor fi așa îngropate lucrurile, și nu-și aduc aminte, unde acolo gândesc că pot fi și a noastre, câte lipsesc, a paraclisului, toate, și a Vovedenie[i], și a cucoani de la Letenî 1). . . . Căci de mare mirare, cât am cercetat, nici o hârtie macar de aice a tuturor boerilor, sau lucruri, și pe la Roman în mergerea enicerilor nu s'aû aflat, și se cunoaște că, de n'aû avut milă să le îngroape acolo gîos, care pot fi și aice, fiind mulțimi de molozi. . . . Și prin publicare (*sic*) către stăpânire, aceasta de veți scrie, mă rog arată însemnare și de moș[i]ile cucoani, cu toate că și eu am rugat pi căminarul Latif 2) și pe Tupci-Bașa, și am luat răspuns că foarte aû cercetat la Eși pre toate agalele și enicerii, și n'aû aflat nimică de cât argintărie și alte prădăciuni mai proaste, și călugărești; ce aû fost mai bun la Turci, l-aû cumpărat Jidovii și Armenii din Roman și din Eși, i din celi-l-alte târguri ci li-aû stătit în cale 3).

(Bibl. Ac. Rom., doc. 3/xxvii)

XXXI.

Petiția boierilor rămași în Ardeal, cerînd țarului anexarea țerei lor fără Brașov(?), condiții. după 1821.

Sire,

Les longues et cruelles souffrances dont nos âmes ont été continuellement tourmentées, viennent d'être prodigieusement augmentées par nos dernières calamités, qui nous plongent dans l'abîme du plus horrible désespoir et nous forcent à rompre les chaînes pesantes que nous traînons avec patience depuis si longtemps. Dans cet état de misère, les larmes aux yeux fixés au ciel, nous apercevons la main toute-puissante de la Providence divine, toujours prodigue de bontés, en répandre, par l'organe auguste de Votre Majesté Impériale, des rayons perçants jusque dans nos cœurs abattus et impatients d'en être une fois éclairés.

En nous prosternant donc aux pieds du trône de Votre Majesté Impériale, nous osons la supplier, au nom sacré de notre sainte et commune religion, de daigner prêter une attention favorable au contenu de notre présente très-humble supplique et à nos plaintes amères, pour vouloir bien en faire tarir les sources.

La nation valaque, avant quelques siècles, libre et gouvernée par un prince légitime, de la même nation, jouissait des droits de l'humanité.

L'an 1382, sous le règne renommé de Sultan Bajaset, notre prince, nommé Mirtza, pour prévenir les désastres dont notre patrie pouvait être menacée sous ce fameux tyran, prit, d'accord avec le peuple, la résolution de conclure avec le Sultan un

1) Litenî, jud. Suceava, pl. Șomuz.

2) Mai târziu Portar-Bașa al lui Ioan Sandu Sturdza (*A. Fr.*, II, 707 n. 4; cf. Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 209, 240, 399-400). — Farmachi se predase în Secu, la 5 Octombrie; în aceeași zi, lordachi se aruncă în aer. (Aricescu, I, 311-2). Asupra omorului celui d'intăiul, cf. *A. Fr.*, II, 607, n° 2 și Walsh, *Voyage en Turquie et à Constantinople*, 197-8.

3) V. și Xenopol, V, 498 n. 11. În schimbul, Evreii aû fost prădați de eteriști la București (Bibl. Ac. Rom., doc. 78/xxxix). La 16/28 Iunie era refugiată de vr'o două luni la Secu, în siguranță, Catrina Costachi, mama lui Dracachi Ruset (Răducanu), vornic (doc. 3/xxvii). Ea scrie fiului său (11/23 Iunie): «Aice neconținut rugăciunii se fac» doc. 30/xxvii. Cf. Rizo-Rangabé, 116; Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 163, 398.

traité par lequel le pays s'obligea à lui payer en cadeau, comme une marque de soumission, trois mille aspres (sous de cuivre)¹⁾ par an, pour continuer à jouir de ses anciens droits et usages; mais ce même tyran, après avoir rompu, peu de temps après, le traité, mit la nation valaque dans la nécessité de prendre les armes pour lui faire la guerre, qu'elle continua si heureusement qu'après plusieurs avantages remportés sur l'ennemi, elle le poursuivit jusqu'à son trône. Dès cette époque, la nation valaque, parvenue à recouvrir ses droits, resta tout à fait libre, jusqu'à 1462, lorsque le prince Layote renouela de son bon gré et d'un avis commun de toute la nation, l'ancien traité fondé sur les mêmes conditions, confirmées par Sultan Mahomet, qui les rompit²⁾ de nouveau pour soumettre totalement le pays et opprimer le peuple, mais celui-ci ne tarda pas à regagner sa liberté, par la force de ses armes et par des victoires complètes, remportées sur l'ennemi de l'humanité.

L'an 1470, le prince Wlado conclut la paix avec le Sultan, sous les mêmes conditions, que ce dernier ne laissa pas d'enfreindre et d'en donner lieu à un soulèvement dans le pays, qui, ne pouvant plus souffrir les oppressions et les prétentions illicites du Sultan, s'arma derechef sous le prince Michel, et, à force de se battre, vint à bout de se délivrer; mais le caractère paisible de la nation lui persuada d'ajouter foi aux promesses trompeuses³⁾.

C'est pourquoi nous autres, de concert avec le peuple valaque, ne pouvant plus souffrir tant des maux accumulés sur nos têtes par ces Infidèles, qui, sans aucun droit de guerre et sans avoir conquis notre patrie par la force de leurs armes, s'en sont rendus maîtres par des voies illégitimes et par des intrigues, nous osons prendre notre recours à la justice et à la clémence de Votre Majesté Impériale, dont nous avons le bonheur de connaître par expérience la bonté et la bienveillance qu'elle a [de] protéger toute la chrétienté souffrante.

. . . . Fidèle à ses promesses et à la foi des traités⁴⁾ et qui nous en oblige enfin à secouer pour toujours le joug accablant de la tyrannie turque et à chercher l'appui de Votre Majesté Impériale, à laquelle nous nous voyons attachés par les sacrés et indissolubles liens de la religion et par sa haute protection, dont nous jouissions depuis si longtemps.

Ces raisons, accompagnées de nos instances, donnent des droits assez forts à Votre Majesté Impériale pour prendre notre pays sous la domination de votre doux et paternel sceptre et, en nous accordant les droits et privilèges que sa bonté et sa justice lui dicteront⁵⁾, daigner nous associer aux autres nations et pays qu'elle rend heureux et dont la félicité occupe le cœur magnanime de Votre Majesté Impériale.

L'action de notre délivrance, fondée sur toutes les lois divines et humaines, non seulement sera justifiée aux yeux de la divinité et de l'univers, mais aussi l'âme bienheureuse de l'immortelle Catherine Seconde, de glorieuse mémoire, prendra part, dans les habitations célestes, à notre bonheur, dont elle traça le projet et, le voyant exécuté par le bras puissant de son bien-aimé et généreux petit-fils Alexandre Premier, en sera charmée et répandra ses bénédictions maternelles sur la tête auguste de Votre Majesté Impériale, qu'elle assistera de ses saintes prières, pour lui aider à soumettre sous vos pieds tous les orgueilleux ennemis de la chrétienté et accomplir tous les projets que la susdite héroïne du Nord forma jadis et qu'elle céda exprès à Votre Majesté Impériale, afin qu'elle n'ait pas aucune raison de se plaindre, de même que le fit jadis Alexandre

1) «*ἑνὰ τρία χίλια τοπεία*» din Fotinò, III, 370.

2) Şters: «après avoir promis d'observer.»

3) Aici se mănuie întâia filă a documentului. Între dânsa şi cea următoare se găsiu, de sigur, încă o foaie sau două, care s'au pierdut. De-asupra feţei I V^a se află alineatul următor, care n'are legătură cu restul celor scrise pe această faţă. Dăm mai departe cuprinsul foilor 2.

4) Şters: «à leur conservation nous a toujours trompés».

5) De la «et en» până aici, e adaus în margine.

le Grand, lorsqu'étonné des grands exploits de son père, Philippe, se fâcha et dit que les victoires continuelles de son père ne lui laisseraient personne à vaincre.

En réitérant nos instances, nous osons supplier au nom de Dieu Votre Majesté Impériale d'accélérer le plus tôt possible l'effet de nos espérances et de nos souhaits, en daignant nous incorporer aux peuples heureux qui habitent les territoires du vaste empire de Votre Majesté Impériale, que nous connaissons pour notre légitime et adorable souverain, et dont nous tâcherons d'exécuter les ordres et de donner des preuves éclatantes d'une soumission éternelle, d'une fidélité inviolable et d'une reconnaissance sans bornes.

Dans la plus grande impatience de parvenir à cette félicité désirable, nous prions le bon Dieu de prolonger les jours augustes de Votre Majesté Impériale et de renforcer ses armes victorieuses, pour le bonheur de toute l'orthodoxe chrétienté souffrante.

En attendant, nous avons le bonheur d'être, avec le plus profond respect et la plus fidèle soumission,

Sire,
De Votre Majesté Impériale

Les très-humbles et très-obéissants serviteurs (sic) 1).

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept)

XXXII.

Constantin Lascar, capuchiliaie a Moldovei pe lângă pașa de Brăila(?), Brăila(?), către ispravnicii Romanului, despre o fată furată de un Turc, cu saii fără 1822.
«voia mășii». 4 Ianuar.

Cu frățescă dragoste mă închin Dumneavoastră.

Pentru o fată ce s'a luat de acolo de către un Turc, anume Moslele Mehmet, Bairactar, aducându-se aice teptil, adecă îmbrăcată în haine voinicești, și prințându-se, s'a adus năinte Marii-Sale pași 2), unde și cercetându-se aș arătat fata că este den târgu Romanului, și că tată nu are, de cât muma, care și se numește Luxandra, și cum că cu voia mășii (sic) aș venit aice cu Turcul; întru care nedând Marii-Sa creșămint și bănuind că fata, iubindu-se, s'a furat de acolo fără voia mășii (sic), îndată aș poruncit că să se facă înștiințare către Dumneavoastră, și Dumneavoastră, cercetând acolea prișină, să arătați adevărul, cum s'a întâmplat luare aceștii fetii, spre pliroforia Marii-Sale; la care fiindu-mi eu în zioa aceia dus după trebuinți, în locul mieu următor fiind întocmai grămăticul mieu, după poruncă Marii-Sale, cu într'adinsu șteafetă (sic) aș înștiințat Dumneavoastră; dar, vîzînd că sînt unsprezece zile de atunce până astăzi, și încă nici un răspuns n'am primit, iată și eu despre parte mea înștiințez Dumneavoastră că, îndată după priimire aceștii scrisoare, cu de amărunt făcînd cercetare, să arătați aice adevărul cu deslușire, fiind-că în doio (sic) rînduri am fost întreat de către Marii-Sa, și n'am știut

1) În traducere românească, și în *Rev. ort.*, XVIII, 116-9.

2) Probabil e vorba de pașa din Brăila, Mideil (?), pe lângă care era capuchiliaia Lascar. V., mai departe, și p. 586 n. 2. Cf. *A. Ev.*, II, 582 și n. 1.

ce să-î zic, neavând nici-un răspuns de către Dumneavoastră, și, de va fi fată furată de acolo fără voia mășii (*sic*), după cum și se bănuiește, să trimeteți aice fără nici-o frică pe mumă ei, împreună cu vre-o rudă, fiind că bărbat nu are, că să se dea fata la mâinile ei, și să scape; aflându-se în casă, atât ia, cât și Turcul, care au adus-o. Boierilor! De nu vă este milă însuși de lăcuiitori ținutului Dumneavoastră, și de nu poștiți că să căutați datoria legii (fiind-că, de va rămânea fata aice, negreșit că se turcește), nu vă e teamă barem de la un Vezir-Mare? Într'un necaz, pentru tacere și adeiaforia ¹⁾ Dumneavoastră, poate și să trimeată un căvaz cu treapă, pentru această cercetare, și nu voesc că să ziceți că eu nu mi-am făcut datoria într-o această pricină. Pentru aceia și aștept frăcesc (*sic*) răspunsul Dumneavoastră pe larg, care, fiind-că este să se citească înăinte Marii-Sale, să fie scrisoare scrisă cu mare deslușire și, de se va putea, grecește, fiind-că Marie-Sa înțelege bine, și vorbește grecește. Dar eu sunt

Al Dumneavoastră,

ca un frate și slugă,

Constantin Lascar ²⁾.

1821, Dechemvre 23.

Ca unul, ce orânduit vistier și capuchehăiaua Moldovii, imi fac căduț datoria și scriu Dumneavoastră, așteptând răspunsul Dumneavoastră cu înradinsu șteafetă (*sic*), negreșit.

(V^o) Cinstiților și miie întocmai ca niște fracți (*sic*), Dumnealor boierilor ispravniți (*sic*) ținutului Roman, cu frățescă dragoste.

(De altă mână.)

Vineri sara, Dechemvre 23, s'au dat la căpitanul de porto (*sic*) Galații, ca cu ce mai mare grabă să o triimată cu innadiniș surugii, și cu asămene să aducă răspunsu.

Costică Balș.

(Bibl. Ac. Rom., doc. ²⁴³XLIX)

XXXIII.

Botoșani, Ordin al vornicilor de Botoșani, pentru a se cerceta omorul de către
1822, Turci al unui boierinaș.
22 August.

Di la Vornicii Botoșan.

La zi întâiu acestii luni, viind înștiințari aicea, la vornicii, pentru un Vasile Pavlovici, ei se afla trăitori pe o hucată de moșie vladnică din acist ținut, ci o fini cumpăratură di la un Iordachi Onciu, cum că s'ar fi omorît acest pominit mai sus de către niști făcători di rele tâlharî; decî dar noi, după datorii următori fiind, am trimis

1) De la grec. mod. *ἀδιαφορία*, indiferență, nepăsare.

2) Iscăliură grecească. — Tot actul e scris de altă mână, probabil de a grămăticului, tot un Grec, citat în scrisoare.

cercetătorii la stări locului pe Dumnealui Iordachi Fotea, ca să cerceteze și să afli de uciderea acista (*sic*), cum s'au întâmplat și de către cini și arătatul boeriū, mergând la stări locului, cercetând cu amăruntul, au dovedit că s'au ucis de trei Turci, tâlnindu-l zio mari, mergând cu căruța cu doi cai și, după ei i-au luat tot ei au avut la dînsul, apoi, lăsând ei lor doi cai proști, au luat cai mortului și s'au dus. (Urmează cercetarea moștenitorilor și numirea de epitropi pentru avere, ucisul având numai o fată.)¹⁾

Simion, spatar.

Iancu Donici.

1822 August 10.

Copie legalisată la 8/20 Februar 1823.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 130/XXXI)

XXXIV.

Ordin al lui Grigore Ghica, Domnul Munteniei, către Divanul veliților București, pentru un proces bănesc și de injurii intentat de Kreuchely unul boier.

1822,

17 Novem-
bre.

Io Grigore Dimitriu Ghica.

Dumneavoastră veliților boeri. Din emericlisitele²⁾ note, veți lua plînsorîe de diafora ce este între Dumnealui baronul Kreucheli, consul Prusii, cu stolnicul Răducan Clincean, atât pentru pricina caselor numitului stolnic, cât și pentru niște vorbe ce zice Dumnealui baronul că ar fi glăsuît stolnicul Clincean, atingătoare cinstită³⁾ consulatului. De aceea poruncim ca, față cu pârătul stolnic și cu vechil din partea Dumnealui baronului, să cercetați amîndouă pricinile, osebit, și să ne arătați în scris, cu anaforă, prin zapciu hătmanesc. *Tolico pisah Gospodstva mi* 3).

V'el iog.

1822, Noemvre 5.

Pecetia gospod.

(Arch. Statului din București, Condica Domnească 10*, p. 17; copie)

1) Această crimă face parte din excesele comise de Turci la plecarea lor, în 1822. Cf. și mai sus, pp. 168—9, n° CCXXIX.

2) Grec. mod.: ἐμπερίκλητος, anexat, închis în același plic.

3) Slav.: «aceasta a scris Domnia Mea» — Pentru Clinceanu, v. și n° CCXCII, pp. 220-1; n° CCCLIII, p. 272.

XXXV.

București, Notă a lui Fleischhackl von Hakenan către Grigore Ghica, Domnul
1823. Munteniei, despre arestarea lui Alecu Vilară.
3 April.

*Note adressée au prince de la Valachie, Grégoire Ghica,
par l'Agent d'Autriche, sur l'arrestation illégale d'un boyar, au mépris de l'am-
nistie proclamée par le Sultan, et contraire à la constitution ancienne
de cette principauté.*

Un événement trop extraordinaire et inattendu vient de jeter le trouble, la terreur et la méfiance parmi les habitants, non seulement de cette capitale, mais de toute la principauté.

L'arrestation du boyar aga Alexandre Wellara, d'une manière ignominieuse, qui doit être transporté en (*sic*) Silistrie, sans qu'on en sache la raison, qui est revenu dans sa patrie dans la certitude qu'on n'attenterait pas à la liberté et sûreté individuelle de qui que ce soit, et surtout de quelqu'un qui, fort de son innocence, et n'ayant, à ce qui paraît, aucun reproche à se faire, est retourné sans y être forcé nullement, de soi-même, de l'asile qu'il a trouvé dans les États de S. M. l'empereur et roi apostolique.

Le soussigné ne croit pas pouvoir rester spectateur tranquille dans cette occasion, et se voit obligé de communiquer à Votre Altesse quelques observations sur ce fait, en la priant de vouloir bien les peser dans Sa sagesse, et de pourvoir, au moins, à ce que M. l'aga Alexandre Wellara soit rendu à sa famille et que l'impression sinistre qu'un semblable événement doit certainement produire sur tous les boyars, présents et absents, soit effacée un moment plus tôt par un acte, sinon de justice, au moins de grâce.

Les boyars réfugiés en Transylvanie ne se sont décidés à revenir en Valachie que sur les assurances réitérées de l'auguste Cour Impériale Apostolique d'Autriche, que le calme, la tranquillité et la sûreté la plus parfaite étaient rétablis dans cette principauté et que personne n'avait rien à craindre, en retournant dans sa patrie, en conformité de l'amnistie générale proclamée par la Sublime Porte.

Le soussigné n'a cessé de tenir le même langage, basé sur les instructions de son Auguste Cour.

Les mêmes assurances ont été données aux boyars par le consul-général de S. M. l'empereur de toutes les Russies, M. le conseiller d'État actuel de Minciaky.

La plus grande partie des boyars ont regardé ces assurances comme la garantie la plus solennelle pour leur sûreté particulière, et n'ont pas hésité à suivre les invitations qui leur ont été données et faites de la part de leurs amis et parents, et même du gouvernement local d'ici.

M. l'aga Alexandre Wellara est de ce nombre

Maintenant qu'on voit qu'il n'y a pas de sûreté personnelle dans la principauté et que les nobles du pays peuvent être condamnés, punis et peut-être même exécutés avant qu'on leur ait intenté un procès, l'honneur des autorités et employés diplomatiques des hautes Cours de l'Autriche et de la Russie, et peut-être celui de ces deux augustes Cours même, paraît être très sensiblement compromis, en ce que les boyars retournés dans leur patrie sont exposés à des poursuites arbitraires, contraires à l'amnistie proclamée par la Sublime Porte Ottomane, et à la constitution ancienne de cette principauté, qui défend aux boyars mêmes de punir les boyars avant de les avoir jugés en plein Divan, selon les lois du pays.

Après cette réflexion, le soussigné, pour se délivrer de toute responsabilité en-

vers son auguste Cour, proteste ici formellement contre cet acte de violence commis contre le boyar aga Alexandre Wellara, ou contre ceux qui encore pourraient être commis à l'avenir, en informant Votre Altesse qu'il va envoyer, par des courriers exprès, copie de la présente note, et à son auguste Cour, et à Son Excellence l'Internonce, ministre plénipotentiaire de S. M. l'empereur et roi apostolique, près la Sublime Porte Ottomane ¹⁾.

(Signé :) *Le chevalier Fleischahl de Hackenau* ²⁾.

Bucarest, le 5 avril 1823.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 323, f° 151 V^o; copie)

XXXVI.

Ordin al lui Grigore Ghica, Domnul Munteniei, către un boier nenumit, București, 1823,
pentru cercetarea stricăciunilor făcute de consulatul prusian în casa unde stătuse. 23 Maiu.

Io Grigorie Dimitriu Ghica Voevod i gospodar zemli Vlahiscoe.

Cinstite și credincios boerule al Domniiei-Mele, dumneata vel logofete de țara de sus. Fiind-că dumnealui cinstitul consulat al Prusii au ișit din casile stolnicului Răducan Clinean, mutându-se cu șăderea la altă casă, și numitul stolnic prin jalbă au făcut cerire către Domniia-Mea ca să facă cercetare în ce stare i să află casile acum după ișirea dumnealui consul de acolo și ce strecăciune au, ca să fie știut când va fi tribuință; a căruia cerere fiind cuviincioasă, poruncim Dumitale să se facă pitac din partea logofetii către Meimar-Bașa să meargă să facă cercetarea de mai sus arătată și, făcând și cuviincioasa prețuire, să dea în scris după orânduială. *Tolk pisah Gospodtsva mi* ³⁾.

1823, Maiu 11.

(Arch. Statului din București, condica Domnească 195, p. 141)

XXXVII.

Chrisovul lui Ion Sandu Sturdza, prin care scutește de dări pe înal- Iași,
tul cler și boieri, cari împrumutase țara 1823,
26 August.

Cu mila lui Dumnezeu, noi Ioan Sandul Sturza Voevod, Domn țării Moldaviei.

Făcim știri cu acest de privilegiu doveditoriu hrisov al Domniiei mele, că ne-buniasca rădicare ci la anul 1821 au cugetat neamul grecesc asupra legiuitului lor monarh, din nenorociri luând începutul ei prin Mihail Suțul cu Grecii lui, ci să afla domnind la încredințata astăzi ocărmuirii noastrei (*sic*) iubita patriia Moldova, au târâit acest pământ al

¹⁾ Baronul de Ottenfels-Gschwind.

²⁾ Asupra notei, v. mai sus, p. 223 și *A. Fr.*, II, 667-8.

³⁾ Slav.: «Accasta a scris Domnia Mea». — Cf. și p. 579, n° XXXIV.

Moldavii întru o mîi de nenorociri, ci istoriile a tuturor neamurilor ci lăcuiesc supt soare asămenate pilde nu aduc, pentru-că, după toati alti fără rod mijlociri întrebunțati de către numitul Mihail Apostatul cu cei împreună cu el uniți Greci la această urită faptă, apoi și sălă au cercat cu ucideri, prădri, închidiri, îngroziri, a uni către defaimata sa cugetare pe credincioșii statornici Moldoveni legăturilor strămoșești ci au avut cu înaltul Devlet, cari, pentru neunire, în locul neputincioșii împotriviri, săliți au fost acei mai mulți boeri și de toată stare, a pribegi și a nemernici în străini; ei ticăloșându-se în curgire de doi ani trecuți, și acei pentru pricină bini-cuvintati rămași în țară suferind toati nevoile și primejdiile căti neorinduiala și nestăpânire pot aduci mai crud. A zugrăvi jalnica și vrednica de pîrae di lacrimi niștersă poate în vacuri din ochii Moldovenilor stare, întru cari nepilduitile aceste întimplări au adus pe ticăloasa Moldova, lăsăm la hronicile megieșitilor noroade, iar noi, îngrădindu-ne aicea în numai arătarea unui iroicești bunii fapte ci caracterisuești un adevărat patriot, spre vecinică pomenire însemnăm că mitropolitul, episcopii, boerii moldoveni și toată stare bisericască i politicească, atât acei izgoniți din patrie pentru neunire la urita faptă a ridicării grecești, cât și acei rămași în patrie spre îndestulare nebiruitilor oști a prè puternicii și hrănitoarei noastre împărății, cu toții de obștea și toată stare, după ci au suferit atât uni, cât și alții, toati acei căti asămene întimplări aduc cu sineși, apoi, prădați, arși de foc, ei, moșiile lor, casele lor, și toată averea lor perduță fiind, acea mai întâi a lor îngrijiri n'au fost altă de cât înbrășarea patrii și sprijinire căzutei ei stări, drept giudecând că acesta esti mijlocul acel mai statornic, atât către datornica împlinire a poroncilor hrănitoarei noastre împărății, cât și a îndreptării stărilor lor de cădere în carile se află. Și acolo unde, pe lângă pomenitele dizrădăcinătoare patrii întimplări, o neasămenată cu alte dăți sēcită a curgătorului an, carea a lăsat câmpii goii di toată hrana lăcuiților îi, și a vitilor lor, apropiia acea desăvârșit diznădejduirea, mitropolitul, episcopii, boerii de toată starea, partea bisericască și politicească, cu toati ci însuși prădați, arși și sărăciți, n'au uitat însă câte omenirea și patriotismosul povățuesc, ci, spre împlinire împărăteștilor poronci, lăsând țara și toate treptile în oareș-care ragaz, spre a aduna cele de hrana lor, Preosfinția lor și Dumnealor boerii, de toată stare, zălogindu-și un singur gol pămînt, ci numai aceasta din vechitile întimplări li-au rămas, adică moșiile unde zac ciolanele strămoșilor, acesta zicem l-au zălogit și au ridicat bani cu greli dobîndi din străini, și au împrumutat țara, pilduindu-se întru o asămene vrednică de toată lauda și pomenire urmare di la moși și strămoși lor, cari, slujind asămene patrii, au făcut vrednică câștigarea lor, moșiile cu cari nepoții și strănepoții lor fac o așa vrednică neamului moldovenesc i omenirii și creștinătății bună întrebunțare. Spre aceasta dar Domnia Mea, împreună cu tot sfatul, stănd a giudeca neprețuitul agiutor ci s'au făcut țerii pin aceasta împrumutare întru o așa vreme, de neapărată datorie am socotit noă mai întâi a arăta că, peste alte dreptăți ci mitropolia, episcopiile și tot neamul boerilor moldoveni au avut în vechi și au și astăzi, pentru strămoșeștile lor către patrie însemnate slujbe, dările și dăjdiile au fost rădicati lor cu hrisoavi domnești și blăstămuri sinodicești; asămene dar și noi, pentru acele din această vreme cu căldură înbrășări a patriei, a datornicii împliniri a poroncilor împărătești și a celor cu credință și vrednicie slujbe a lor către patrie, prin acesta al nostru Domnesc sobornicesc hrisov, întărind vechile întru aceasta dreptăți, a fi nerușăită și neștrămutati în veci, ca o mică răsplătiri a marelor slujbe, ci ca niști adiverați patrioți au făcut, a căroră spre împlinire n'au cruțat nici viață, nici trudă, nici osteneți, și, întru acea desăvârșită a lor stângiri, n'au cugetat la al lor fiești-cine în parte, ci toți la totul au alergat și, după altile, și a împrumuta patria de bună voce, zălogind moșiile lor în așa vreme, nu s'au sfiit. Pentru aceasta, cât pentru banii ci au împrumutat fiești-cari, hotărîm ca, după trecirea a doi ani de astăzi, să se scoată toți banii împrumutați în țară, și cu bună cumpănire, rînduri rînduri, rînduindu-se, să se împliniască și să se plătiască fiește-căruia suma ci au împrumutat, întocma după peciurile ¹⁾ ci s'au priimit fiești-carile

1) Sineturile.

la numărătoreea împreună și cu legiuirea lor dobândă, fără nici-o împotrivire sau pricinuirea. Iar spre păzire și nerăsuire acestui strămoșesc privilegiu al apărării neamului boeresc de toată dare și dajdiia, întemeiat pe celi cu credință slujbe, și de noi, prin acest lrisov, înnoit și întărit, pe temeiul acelor de astăzi jertvirii și slujbe, a mitropolitului, episcopilor, și a toată stare boeriască, să se legi și cu blăstăm sinodicesc nerășluirea lui în veci. Și spre aceasta urmiază credința a însuși Domniilor-Mele, Noi Ioan Sandul Sturza Voevod i a prè-iubiți filor Domniilor-Mele, luminumelor beizadeli Nicolae Sturza Voevod, Iorgu Sturza Voevod, Alecul Sturza Voevod și Costachi Sturza Voevod, și credința preosfințitului mitropolit al Moldaviei, kyrio kir Veniaminu i a iubitorilor de Dumnezeu kir Gherasim, episcop Romanului i kir Meletie, episcop Hușului, și credința a cinstiți și credincioșilor boerilor Divanului Domniilor-Mele, Dumnealor Constantin Catargiu, vel logofet de țara de gios, Costachi Crupenschi, vel vornic de țara de gios, Lascarachi Sturza, vel vornic de țara de gios, Vasile Miculescu, vel vornic de țara de sus, Iordachi Rașcanul, vel vornic de țara de sus, Ioan Tăutul, vel vornic al poliției, Vasile Roset, vel vornic al obștii, Ioan Grecean, vel postelnic, Petrachi Sturza, vel vistiernic, Gheorghie Buhuș, hatman, Costachi Cerchez, hatman de margini, Costandin Aslan, vel vornic de aprodi, Iancul Cananò, vel agă, Nicolae Costandachi, vel postelnic, epistat Spătării, Iancul Costandachi, biv vel agă, epistat Comisiilor, Dimitrie Holban, vel ban, Ianachi Crupenschi, biv vel caminar, epistat Armășii, și credința a tuturor boerilor Domniei Mele, ai mari și mici, întărindu-se acest lrisov cu a noastră Domniască iscălitură și peceti. La Scaunul Domniei-Mele, în orașul Eșii, întru cea d'întăiu Domnia Noastră la Moldavia, în anul al doile,

La let 1823, August 14.

Noi Ioan Sturza Voevod.

(Pecete roșă)

(Urmează blăstăm, cu data de 20 August (1 Septembrie), și iscăliturile boerilor.)¹⁾

(Bibl. Ac. Rom., doc. 44/vii; original)

XXXVIII.

Judecată Domnească și anaforă a Divanului pentru achitarea lui Gherasim, episcop de Roman, și postelnicului Andrei Milu, acusați de amestec în Eterie.

I a ș i,
1823,
18 Septem-
bre.

I.

Not Ioan Sandu Sturza Voevoda, cu mila lui Dumnezeu Domn țerit Moldaviei.

A ū fost cercetare pricinii arătate prin această obștească anaforă și innainte Domniilor-Mele, cu a tot sfatu, iar de față aflare Slăvirilor-Sale Săit-Ibraim-Nabi, Divan-Efendisi, și Baș-Salahor Ahmet-Aga, povățuitorul împărăteștilor oșteni de aice, cum și a Dumisale Meimiș-Aga, numbașiriul trimis de Prè-Înnaltul Vezir Bechir-Pașa, Ibrail-Muhafis. Și nu numai din doveșile aduse de la fața locului, nu numai din obșteasca știință ce pentru

¹⁾ Cf. *Uricarul*, II, 195-212 (întărirea din 1827, cu multe alte concesii). — V., pentru criza financiară în Moldova, mai sus, pp. 250-1; n° CCXXVIII, pp. 254-5.

cinstitul și nepătutul haractir a păritului arhiereu, iubitorului de Dumnezeu kir Gherasim al Romanului și pentru neamestecare la asămene pricină și împreună-păritului boer, Duminealui post. Andrei Millu, dar și din mărturisire însuș a unui musulman, Ibraim, unul dintre musulmanii scăpați de către păriți de la acele ucideri, s'aū dovedit nu numai nevinovăție păriților, dar încă răvna și credința că de raē, pre care ei aū arătat cu mântuire a atâte suflete otomanicești de la pierdare rebeliei Grecilor, prin care mântuire ei nu s'aū cruțat pre sine de a se împotivi pornirii apostatilor și a se pune singuri în primejdie; decī de această nevinovăție a lor singur jăluitoriul Ibraim-Aga de față aū mărturisit că este deplin încredințat și cum că singur cunoaște că păriții n'aū putut fi nici într'un chip partași la asămene faptă de care i-aū fost părit, și că singur încredințază că n'aū putut fi amestecați nici la prindere filor săi, nici la închidere lor în vre-o biserică, nici la omorul lor, nici la împărțire averii lor, și în sfârșit jăluitoriul, mărturisind că aū făcut pornire acestil jalobe numai după niște auđiri și tânguindu-se că s'aū înșelat a le crede și aū umblat cheltuind prin Țarigrad pentru a jălui, aū cădūt la rugămintea ca să i se de ceva spre înturnare cheltuelilor sale, de care lucru milostivindu-ne Domnie-Me, dar negăsind cu dreptul a îndatori la aceasta pre persoanele părite, de vreme ce s'aū dovedit cu totul nevinovate, am poroncit și i s'aū dat ca o milă de viștie Domnii-Mele . . . lei (*sic*), decī, dovedindu-se lămurit pricina, intocma precum se arată prin anafora a aceasta, s'aū întărit și cu a noastră Domnească iscălitură și pecete.

(*Iscălitura Domnului*)

(Pecete ovală, cu roșu)

Aslan, vtorî log. procit.

II.

Prè-Înnălțate Doamne.

În opștescul Divan a tuturor boerilor mari și mici, adunat innainte Înălțimii-Tale și în de față aflare Slăvirilor-Sale Seit-Ibraim-Nabi, Divan-Efendisî și Baș-Salahor, Ahmet-Aga, povățuitoriul împărăteștilor oșteni de aice, cum și a Dumni-Sale Meimiș-Aga, mumbașiriului trimis de Prè-Înnaltul Vezir Bechir-Pașa, Muhafis și Ibraim-Valesi, s'aū înfătoșat Dumnealui Ibraim-Aga, Ibrailian, jăluind atât asupra preosfințitului arhiereu și al Romanului episcop, kir Gherasim și a unui frate a Preosfințicii-Sale, Ivan (care n'aū fost nici-odată), cât și asupra Dumisale post. Andrii Milu, cum că atunci, când, la începutul anului 1821, neastâmpărare Grecilor apostatî aū vërsat nevinovatul sânge a aflaților aici pacinici musulmani, numiți păriți ar fi prins la Roman pre doi fii ai săi, Mustafa și Salih, pre cari și închișându-i pentru câțva într'o biserică, i-ar fi dat pre mâinile apostatilor, ce i-aū omorît, iar averile lor, cincispre-zeci mii lei, doi cai cu tacâmuri, două părechî pistoale, o sabie, un cepraz de argint cu mărgearuri, și alte lucruri, păriți Preosfinție Sa și Ivan și post. Milul, le-ar fi luat, împărțindu-le între diășii, pre a căroră averi împliniri cerându-o anume, aū înfătoșat și prè-luminatul mehtup 1) a Prè-Înnălțatului Vezir Ali-Pașa, cu cuprindere că, cerënd trebuința a se rândui pricina în cercetare și judecata cadiului Ibrailiî, va fi havalê acolò. Noi, nerăbdători de o asămene pricină, care, de ar fi adiverată și ar sta mistuită în sinul nației, de-a dreptul ar păta și ar jieni cinste și haractirul neamului și a țerii moldovenești, cu deadinsul am intrat în cē mai pătrunțătoare cercetare a ei, avēnd în socotință că, dacă cumva se va dovedi urmată o acest fel de vinovată faptă de către păriți, cu totul neștiută de noi pân'acum, singuri

1) Ordin.

cu toți să fim dovăgii împotriva vinovăției lor, și să facem ca lucrare însuși să mărturisască înaintea Pre-Înnălțatului Devlet că neamul moldovenesc, cucernic în supunire sa către Pre-Înnalta Poartă și umilit în ascultare poroncilor ei, nu cunoaște altă fericire de cât a fi supt umbra ei, nici altă datorie de cât a-i fi credincios, și încă, dacă nemărginita împărăteasca milostivire, atât de bogat vărsată asupra multora din cei mai vinovați apostafi greci, ar fi cuprins în ertările sale și pre această vinovăție, de s'ar dovedi urmată, în socotință am avut cu plecate rugăciuni să cerim ca vinovații pentru de-apurare să fie depărtați de la pământul nostru (patrie și maica lor) și să se șteargă de-asupra lor numele de Moldovan, deci, cu cugetele pline de această socotință, intrând cu scumpătate în cercetare pricinii, întâiu, după pravelile locului, potrivite la acest act cu toate pravile lumii, am cerut de la jăluitorul, Dumnealui Ibrahim-Aga, să înfățișeze dovedile ce pot încredința urmare acestor fapte, mărturiile ce o pot dovedi de adevărată, sau semnile ce pot să de în ivală vinovăție păriților, și, cât pentru Ivan sau Ioniță, fratele Preaosfinției Sale, pre care jăluitorul pune între păriți, de vreme ce Preaosfinție Sa nici are, nici au avut vre-o-dată frate cu acest nume, s'au înțeles că aceasta vine din îngăimata știință ce însuș jăluitorul au luat de a sa pricină; iar, de alte dovedii cu totul gol și fără arătare vre-unui semn din lucrurile ce zice că au avut fiei săi, Dumnealui jăluitorul n'au adus spre dovadă de cât numai glasnica pără intemeiată pre știința sa, știință însă cu totul slabă, de vreme ce la ace tristă întâmplare, povățuit de mâna norocirii a nu se afla aice, n'au putut fi vădător a nici-un fel de lucrare, așa dar o acest fel de slabă pără nu ni-au putut însufla nici pripus macar, și, cu toate că, pravilnicește, când pără este fără dovadă, păritul nu se îndatorește a se dezvinovăți, dar într'această pricină, mișcați de iubire cinstii neamului nostru și pe pravățul de a da în ivală ori-ce necuviință, de s'ar afla, nu ne-am mărginit numai în slăbăciune dovedilor jăluitorului, ci, prin în adins cercetare a întâmplării crudului omor de acolo, silindu-ne a dosloși adevărul, am îndatorit și pre Preaosfinția-Sa cu păritul boer, post. Andrei Milu, piste hotărâre pravelilor, a-și da îndreptările; deci, din mărturisirile orășenilor de Roman, unite cu a Dumisale paharnicului Gheorghe Baldovici, ce într'ace vreme era sameș la acel ținut, am aflat că atunci când crudul Ipsilant, șeful jacașilor rebeli, au început pâră grozăviilor în pământul nostru, poruind cete de apostafi pre la toate ținuturile, au trimis și la acel târg una, în număr piste douăzeci, supt povățuire arnăutului Hogioglu, ce de mai înainte cu casă năimă era șefător în Roman, cari, uniți cu alți Greci de acolo, pripistiți prin taină de mai înainte, întru nelegiuire acestui pas, toți, fără veste turbați într'a lor pornire, cu mâini întrarmate în potruva uimitei nevinovății, sămănând pretutindine groaza și spaima, și cu ochi pânditori cercând piste tot locul sufletele jertvii lor, au aflat întâiu pre Beșliaga de acolo cu doi neferi în casa isprăvniciei, pre care incongiurându-o și către crucime armelor lor unind și vicleșugul, cu o scrisoare ce innadins prin silă luase de la Baș-Beșli-Agasi din Eș, poroncitoare către dinșii ca să de armile, fiind-că vine un mare trup de oaste și să nu se întâmplă vre-o ră (sic) necuviință, într'acest chip au amăgit a-i prinde, a-i dezbrăca de arme și de toate averile lor, fără împotrivire, și a-i închide la mănăstire Precista, pre a căria porțiță o au stricat, ca să intre, de vreme ce Moldovanul, igumen de acolo, s'au pus în primejdie a se împotrivi pornirii lor, folosindu-se, înrăutățiți cu pilda acestora, întru prindere și jăcuire altora; deci, a doua zi, supt cuvânt a-i duce la Eș, pornindu-i pân' afară de târg în zor de zio, pre toți legați, și-au adăpat nelegiuiri acolo mârșava lor sête în nevinovatul sânge a acestor nenorociți. Iar, dintre fiei jăluitorului, într'aceiaș zi a călcării din Roman, unul, Salih, împreună și cu un alt neguțitor musulman, se afla la satul Cotul-Vameșului ¹⁾, unde ave adunați caii de negoț ce cumpărasă, după însuș mărturisire tuturor lăcuitorilor de acolo, și, sara, pre la două ceasuri, venind și Mustafa de la Roman, înspăimântat, și indemnând și pre cialalți să fugă împreună, soarta ce ră au făcut a-și legăna hotărâre ca să rămăie pân' a doua zi; căci îndată atunci, lovindu-i fără veste zeci Arnăuți trimiși de Hogioglu, care știa acolo pre acei

1) Jud. Roman, pl. Siretu-de-jos, com. cu acest nume.

doi cu caii cumpărați, i-au prins pre tustreii, le-au luat armile, lucrurile, trii cai cu tacămurile lor și toți caii cei de negoț, iar pre dâșii, legându-i și pornindu-i atunce noapte, supt cuvînt că-i duc la Eși, i-au trecut alături cu tîrgul Romanul, fără a se abate printr'însul, și pre drum, din sus de tîrg, în mijlocul câmpului, le-au răpit viața, unde a doua zi cu toții de obște le-au vădut trupurile.

Prè-Innălțate Doamne, după arătările a atîta marturi, cari le-au dat și prin viu graiu și în scris, nu ne-au rămas nici cel mai mic prepus de împărtășire într'această vinovăție a Preosfinției-Sale și al pîritului boer Milu, căci nu numai nu au fost vre unul omorît la episcopie sau la casa numitului boer, dar nici închiși, nici prinși măcar acolo, apoi și pâra jăluitoariului este cu totul osăbită de întîmplare ce prin atîta marturi s'au dovedit că au urmat. Întăiu, că fiei săi n'au putut fi prinși de nimine spre a se închiide și a se da în mîna rebelilor, de vreme ce unul, cu un alt negușitor musulman, de mai înainte se afla la satul Cotul-Vameșului, și celalalt de sine slobod au mers pre acolo, ca să îndenne și pre cielalți să fugă. Al doile, că nici într'o biserică n'au putut fi închiși, de vreme ce apostaii, prințindu-i, nici s'au mai abătut prin tîrg. Al triile, că caii cu tacămurile, trii, iar nu doi, precum jăluște, cum și alte lucruri, lăcuiorii satului i-au vădut luați de către ucigași; și cine altul putè să-i eă, afară de dâșii? Și, al patruile, că, de au și fost avut fiei săi capital de cincisprezece mii lei, însă ei avè cai cumpărați, pre cari i-au luat apostaii, și, chiar de le și rămăsese banii încă, cine putè să între la împărțală cu acei ce se jertvè ca să răpască? În adevăr, cine este să nu știe turbăciune, cu care rebelii au început aice crușimile lor? Pasul lor pregătit între dîșii de mai înainte, foarte mistuit, protecsuit și gătit de un Domn apostat¹⁾, totdeauna au fost mistuit de spre Moldoveni, supt frică ca nu cum-va, cu discoperirile lui, să li se faci sminteală; și, la izbucnire rebeliei lor, avînd a se teme de improtivire aflaților aice musulmani și a norodului moldovenesc, păr' la vîrtute s'au silit pre Otomanii fără veste a-i năpusti și Moldovenilor a le însufla uimire și groază, rădicându-se de asupra puținii lor. Cine-i să nu știe că nu mai era pentru Moldoveni atunce Grecul și Arnăutul prietin său slugă, precum pacinica vreme îi lăsase? Ce trebuință avè înarmații înrăutățiți de agiutoriuul goalelor mîini a raelilor, pentru a se socoti amestecate, când mișcați de patima prădării, pizmuia însuși ei mulțimeii lor? Cum putè să primască pre streinii lor la împărtășire jafului, ei cari fără crușare prăda de o potrivă pre tot ce nu eră Grec apostat și, când o dezbrăcăciune a unui nenorocit leș eră între dîșii o destul de mare pricină de sfadă și bătălie? Pre de altă parte, Preosfinție Sa și pîritul boer post. Milu au dovedit că nu numai n'au purtat în cuget vre-o plecare priincioasă aceștii vinovate împărecheri, dar încă, împotriva ucigașului ei pravăț, precum mulți alți Moldoveni, asămene și păriții, cu groaza de-a-și jertvi și viața, au mîntuit zilele a trii musulmani, din care doi, Husaim giambașul și Ibraim de la Bacău, noapte au năzuit la ocrotire Preosfinției-Sale, și unul . . ., (*sic*), din ținutul Romanului, au alergat la pîritul boer Milu; înrăutățiții însă rebeli, cari se giuca cu viața omenirii, scumpi de a erta zilele acestor trii suflete, în multe zăstimpuri s'au umflat turbăciune, pentru a-i znuige din mîinele ce-i ocrotè, în cît protectorii lor, alături cu primejdie, au cutezat în sfârșit cu rugăminte a-i cere de la însuși mîna cè ucigașă a crudului Ipsilant, și i-au ținut până când, după vre-o două luni, prin poruncicul Ștefan, i-au pus într-o toată întregime lor la picioarele Prè-Innaltului Vezir Iosuf-Pașa²⁾, ce era la Ibraila, pentru care Ibraim, unul din acei trii, de față venind acum, acest fel au și mărturisit. Într'acest chip dovedindu-se cursul pricinii și dezvălindu-se nu numai nevinovăție și neîmpărtășire intru aceasta a Preosfinției Sale și a numitului boer Milu, dar încă și lucrare faptei cei bune, la care i-au povățuit duhul cel de adiverat raè, duh tipărit în sufletul a tot dreptul Moldovan, am mai venit și noi la știința cè nevătămată, ce purure

1) Mihaï Suțu, V. p. 562 n. 1.

2) Mideil, în loc de Insuf (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 99-104) e o confuție. Bucata publicată acolo e posterioară numrei lui Ion Sandu Sturdza și întoarcerii mitropolitului Veniamin în țară, Ianuar 1823. V. *ibid.*, 53, 123, 162, 171, 245 7, 402. Cf. *ibid.*, p. LXXII. Decî Mideil e succesorul, între 1821 și 1823, al lui Insut.

opștește am avut de nepătutul nume al Preosfinției Sale, căci, în adevăr, o covârșitoare mirare ne-au fost cuprins, auzind pripus în așa vinovate fapte pre acest bărbat, care, totdeauna îmbrăcat cu haina celui mai cinstit haractir, de trii-zeci de ani acum, de pre scaunul arhieriei dă pildele faptei cei bune, și intru a căruia mărturie strigă glasul cugetelor a toată opștie, și însuși a celor streini. Dacă adivărații Moldoveni invrednicesc numile de credincioși supuși ai împărăției ce ne hrănește și dacă Pre-Înnalta Poartă ne cinstește cu numile de rač, faptele dovedesc că Preosfinție-Sa este din acia ce ni-au dat și ne dau încă cu pilda învățăturile bune supunerii, și cum se poate un așa bărbat diștept în simțirile sale să poticnească într-o faptă atât de mârșavă? Cum se poate pripune părtaș unui ucideri și unui căslig sângerat, acela care, cu primejdia vieții, au mijlocit mântuire vieților? Și a căruia mâinii, totdeauna ferite de necumpătata iubire de avuție, slobode și gata a milui pân' la virtute pre tot scăpătatul, purure au fost vrăjmașe mitărniceii 1)! Dacă se poate pripune călăut în așa vinovăție acest bărbat caracterisit cu fapta ce bună, și a căruia pași statornici pre căile bune învățăturii și a moralului n'au lăsat urme de cât numai pre drumul datoriilor pământului nostru, apoi, fără îndoială, cel mai osmanliu Moldovan trebui să se deznădăjduiască de a mai fi chemat credincios supus! Și nu cu averile noastre, căci toate ele nu sunt de cât triste rămășițuri zmulte din risipa tulburării, ci cu însuși viața noastră, a toată opștia, închizășluim că nu este la știința noastră să fi avut nici ce mai mică împărtășire, nici la nelegiuita urmata vërsare de sânge, nici la vindere, nici la tristele averi a omorîților, nu numai Preosfinție-Sa, care, trimis de mitropolitul și de Divanul țării, s'au pus în primejdie în părțile de gios și la Galați a sfătui norodul în protiva acestui pas, cetindu-le și sinodiceasca carte ce s'au fost trimis 2), dar nici-unul din adivărații credincioși moldoveni, mai vârtos d'n acia pre cari vrednicie lor îi rădică de-asupra prostimii, căci prostime, în adivăr, ades-orî nu cunoaște care îi sunt datoriile și care drumul ce povățuește la a lor împlinire; însă, cu toate aceste, slavă celui Pre-înnalt și slavă pre-puternicului nostru Împărat, căci, măcar că înrăutățiți și fără haractir sunt prin toate națiile, dar norodul nostru, necunoscând altă fericire de cât a fi supt buna ocrotire a Pre-Înnaltei Porți, pre a cărie priincioasă milostivire norociții noștri strămoși s'au invrednicit a o trage asupra acestui pământ, mulțime lui n'au simțit nici o clintire de statornica mergire pre cale datoriilor sale; din împotivă, pilde de împotivire asupra acelor înrăutățiți, suntem norociți a ave multe, pentru care am și tras asupra noastră toată asprime cruđinii lor, căci cruđii neomeniți, pizmătareți de a afla în noi un norod neștrămutat din credința către stăpânul ce ne hrănește, și neapropiet de pripeștire neastimpăratului lor duh, au întors asupra noastră fierul ce s'au timpit în ameliorare (*sic*) lui către neamul stăpânitor, și, turbați pentru că de la furie lor ne-am scăpat viața în hotarē streine, rodul osteneților noastre și strămoșeștile averi le-au tras prin foc și prin pradă, în cât, datorii streinilor, arși și jăfuiți acasă, de n'am simți vërsată asupra noastră milostivire pre-puternicului nostru Împărat și a Pre-Înnaltului Devlet și sudornicile îngrijiri a Înălțimii Tale, nu ne-ar rămâne astăzi de cât deznădăjduire de a mai aștepta de la mâna vremii vindecare ranii ce ne-au deșchis. În sfârșit, însuși jăluitoriul, Dumnealui Ibraim-Aga, pătruns de acest adivăr, dovedit intru toată dezvëlire lui, au mărturisit innainte Slăvirilor-Sale Sëit-Ibraim-Nabi, Divan-Efendisi, și Baș Salahor Ahmet-Aga, oștinescului povățuitor, și a Dumisale Meimiș-Aga, mumbașiriului de Ibrăila, și innainte Divanului a toată boerime, cum că singur cunoaște și adiverește că Preosfinție-Sa și numitul boer Milu n'au putut fi nici într'un chip părtași aceștii vinovății, de care i-au fost părît, și că n'au putut fi amestecați nici la prindire fiilor săi, nici la închidere lor în vre-o biserică (lucru ce nu s'au făcut pentru aceștie nici de către apostafi), nici la omorul lor, nici la împărțire averii lor; dar și-au mutat ceririle asupra pământului, supt cuvînt că, de vremi ce fii săi s'au omorît în pământul acesta, apoi cere ca pământul să-i plătească pagubile, care mu-

1) Luțreii de mitii.

2) Cf. pp. 561-2.

tare de cerire este și că de pre urmă dovadă din parte sa, că fără nici o încredințare în știința sa a urmărit această pără și că, vroidnd numai a câștiga aceia ce răbelii au răpît de la fiefii săi, nu cruță nici ca cum dreptate, pentru a se apuca de orîși-cine. Iar noi, după cuprindire sfintelor hatihumai și fermanuri, ce spre vecinice privileghiuuri s'au învrednicit a dobândi țara noastră de la fericitul și purure veșuitorii în pomenire pre-puternicii și milostivii Împărați, și după obiceiul ce s'au legiuit, prin că de totdeauna urmare păzită din vremi uitate în învechime (*sic*), a se cerceta și a se judeca aice pricinile întâmplătoare între musulmanii și între împărăteștile raele, prin mijlocire lui Di-van-Efendisii a Domnului după vremi și a altor întâmplări agale otomanii, fără să fi fost vreodată silită vre-o raă a se strămuta de la locul său și a mergi pre aiure pentru asê-mine judecății, întocmai urmând, am cercetat cu că mai scumpă pătrundire, și înștiințând Înălțimiî-Tale, prin această a noastră plecată anaforă, atât doveditul curs al pricinei, cât și acă nici ca cum împărtaşire a Preosfinției-Sale episcopului de Roman, kir Ghe-rasim, cât și a boerului postelnic Andrii Milul, întru această fără nici temei (*sic*) părîta vinovăție, facem rugăminte să se aducă de către Înălțime-Ta aceasta și la științele a Prê-Înnaltului Devlet a Prê-Înnaltului Vizir Ali-Pașa și a Prê-Înnaltului Vizir Bechir-Pașa, Muhafis și Ibraîl-Valesi 1).

A Înălțimiî Tale

către Dumnezeu rugător,

Veniamin, Mitropolit Moldaviei.

Melchic, Episcop Hușului.

Prê-plecați slogi

Constantin Baș, log.; Dimitrie Sturza, log.; Constantin Catargiu, vel log.; Vasile Roset, hatman; . . . , hatman; Andronachi Donici, vornic; Vasile Milo, vornic; Toader Baș, vornic; Costachi Roset, vornic; Buhu, hatman; A. Calimah, vornic; Ioan Tăutul, vel vornic; Chirică, vornic; Iordachi Baș, vel vornic; Costachi Cerchez, hatman; Grigore Ghica, vel vistier; Costachi Canta, vornic; Dumitrachi Sturza, vel post.; Petrachi Sturza, vistier; Ștefan Catargiu, post.; Grigore Sturza, vel vornic; Teodor . . . , vel vornic.

1823, Septemvrie 6.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 64/LXVI; original)

1) Vizirul din Constantinopol și pașa cu trei tuiuri (zis decî tot Vizir) din Brăila (muhafizul de Brăila). Acesta din urmă succedea lui Mideil. V. p. 586 n. 2.

XXXIX.

Anaforă a boierilor moldoveni către Ioan Sandu Sturdza, pentru pierderile suferite în vremea Eteriei de postelnicul Ioniță Roset.

Iași,
1824,
20 Februar.

Prè Înnălțate Doamne,

Dumnealui postelnicul Ioniță Roset făcând arătare, prin jaluba ci au dat, că în răzvrătire trecută, când Dumnealui împreună cu toată familie se afla pisti hotar, precum cei mulți, i s'ar fi răpit de către unii din lăcuiitori, prin chipurile uneltite cu Turci și eniceri, toată avere de la moșie Cărligii din ținutul Niamțului ¹⁾, undi îi esti aședare, adică argintării, strae, arămuri, pâini, i alte multe lucruri, venitul aciași moșii și de la altă alăturată moșii, Căciuleștii ²⁾, — la trecutul an [1]822, Dechemvrie 5, cu porunca Înnălțimii-Tale către Dumnealor dregătorii ținutului Niamț, s'au rânduit cercetare la stare locului, prin carti di blăstăm ³⁾, după care și Dumnealor dregătorii, rânduiind pe Dumnealui stolnicul Ioan Pavlu, ci se afla giudecătorii la acel ținut, au mers acolo, unde, aducând pe toți acei ci au avut științi și au cerut trebuința, au urmat cercetare poruncită, în ființa și a unui Mahlat Braictariul ⁴⁾, Turc, ci s'au fost aflat, ca un chip de zălogă, la ace moșii, în vreme ci s'au făcut prădăciune, care cercetătorii, după cum au aflat drept, făcând tacirul ⁵⁾ alăturat, cu mărturie ci au dat la trecutul an [1]823, Octomvrie 8, li-au înfășoșat la Divan jăluitoariul boeriu, cerând împlinire dreptului Dumisale de la un Grigori Liancă, prin a căruie urmare s'au dovedit vicleșugul închipuit, dar, pentru răspunsurile invinováșitului Liancă, ce zice că el n'ar fi fost de față pân' la sfârșitul cercetării, și că cu ace mărturii s'ar cunoaște înstrimbătășit; în potriua căroră zisă a sale, măcar de și era îndistulă dovadă fuga lui de la cercetare, însă, spre a nu rămâne giudecății indoială, iarăși cu porunca Înnălțimii-Tale, din trecutul an [1]823, Dechemvrie 16, către Dumnealor dregătorii ținutului, și Dumnealui Filip Scorțescul, s'au mai rânduit și al doile cercetare la stare locului, tot prin carte de blăstăm, după care neputând merge însuși Dumnealor dregătorii, ci se afla înberdosiți ⁶⁾ cu trebile ținutului, au rânduit pe Dumnealui paharnic Mihalachi Pisoschi, împreună cu Dumnealui Filip Scorțescul și, făcându-se de iznoavă cercetare, în ființa Baraictariului turc și a tuturor lăcuiitorilor de acolo, care au știut celi urmate întru ace vreme, prin mărturiile în scris ci dau supt a lor iscălitură, la trii a trecutii lunii Ghenar, anul curgătorii, încredințazi că cercetare făcută de către Dumnealui stolnic Pavlu esti adiverată; pe lângă care deosebind lucrurile celi luate de Turci și cheltuelile urmate în trebuințele moșilor, zic și aceasta că, precum s'au aflat la cercetare d'intăi, asămene și la al doile cercetare ci au făcut, s'au dovedit că pricinuitoarul celor mai simptoare păgubiri au fost numitul Liancă, adică spargire beciului unde au fost multe lucruri mistuite, la dezgropare argintăriilor și arămuri de unde era, la irosire lucrurilor rămase în case i a vinului, rachiū, pâine de prin jăgniți i de la arie, și la venitul moșilor ce nu s'au putut aduna de către vechilul Dumnealui postelnic, din pricina prigonirii lui Liancă, ci era unit cu Turcii. Căroră mărturie di cercetare la fața locului, cu carti de blăstăm, în doaă rânduri, prin ființa tuturor celor cu științi de celi urmate, luând Divanul în socotință, n'au mai ră-

1) Jud. Neamț, pl. Piatra.

2) Cetește: Căciulești, jud. Neamț, pl. Piatra.

3) Cărțile de blăstăm erau foarte căutate pe acest timp, pentru a îngrozi pe vinovați și a-i face să mărturisască, sau a da la iveală marturii.

4) Stegar, *hainadar*.

5) Raport.

6) Turc. (?) ocupaii.

mas îndoială că pricina răutăților au fost Liancă, judecând, întâiu, vicleșugul închipuit de către dînsul la unire cu Turcii, prin care cu feliuri de îngroziri la o vreme ca aceia au depărtat pe vechilul ce-l ave Dumnezeu postelnicul, rânduind acolo, arătându-se de vechil sau vătav casii și la moșii, fără să fie aceste încredințate lui, pentru ca să se poată înlesni la voința sa; al doile, fiind spre dovadă o samă din lucrurile boierești, ci s'au găsit la dînsul tănuite; mărturisire a însuși tovarășilor lui ci au fost trierătorii cu dînsul la arii, care s'au îndatorit a întoarce îndărăpt boeriului păgubaș câte două merți grâu, ci singur el au arătat că prin știința și unire cu Liancă au luat mai mult, piste cât li s' cadde parte lor din trier; al triile, nepriimire lui să ste de față în cercetările urmate la stare locului; al patruile, mărturisire Baraictarului turc, ci au fost zăloagă, care, după ci i-au zis de fați pentru toate rele urmările sale, apoi și în scris, supt iscălitura și pecete sa i a beșliagiș de la acel ținut, în trecuta lună Dechemvrie 28, au dat lămuriră socotială pentru toată celi luate de Turci; al cincile, că, de nu ar fi silit el pe Țiganul ci au știut unde era îngropate argintăriile și arămurile, să le scoată de unde era mistuite, prin cuvint că ar fi el rânduind vătav de către stăpânul lor și că cere trebuința a le duce la casa lui, alcătuiind pe de altă parti meșteșuguri prin Turci, cu vătavul Țiganilor, spre a le vedea, ca să le poată da în jăfuiri, după al său scopos, nu s'ar fi făcut aciastă prădăciuni; și, pentru aceste dar, după driaptă giudecată, noi găsim cu cale a se implini de la numitul Liancă toată păgubire jăluitorului boer, ca de la un viclian ce s'au cunoscut, căci, dacă ar fi fost el vre o credincioasă slugă, precum zice prin socotință, ca să s[e] poată dizvinovăți de faptele sale, nu numai că nici unile dintru aceste nu li-ar fi urmat, ce încă după poruncile date întru ace vreme de către slăviții pașii-comandiri i a căinăcamului de atunci¹⁾, prin dregătorii ținutului său prin Divanul ci era, pute să închipuiască oareș-care apărare averii stăpânului său, după cum esti știut că multe slugi credincioase au făcut scăpari averii stăpânilor săi cu acesti îndemnări, iar el de înpotrivă esti cunoscut că însuș au căutat prilejul de jăfuire, precum mărturiile cercetătorilor și cele-l-alte ci s'au zis îndovidesc.

Prê-Înnălțate Doamne, aceasta fiind socotința noastră, hotăriri desăvârșit[ă] rămâne la Înnălțime-Ta.

A Înnălțimeî Tale plecați slugi

Constantin Canta, Vel logofet.

Ștefan Catargiu, Vel vornic.

Andronachi Donici, Vel logofet.

Ioan Tăutul, Vornic.

Costachi Conachi, Logofet.

1824, Februarie 8.

(După original, în posesiunea D-ului C. D. Anghel)

1) Ștefanachi Vogoridi.

XL.

Proiect de răspuns moldovenesc la întrebările Porței relative la evacuarea principatelor.

Iași,
1824,
18 Iunie.

Socotință asupra cererii de chezășie și încredințarea cerșută de Prî-nnaltul Devlet, prin caimeoa¹⁾ Prea-Înnălțatului Vezir, din 5 a Ramazanului eghira²⁾, adică 1824, că, dacă se vor împușina pe giământale numărul neferilor, se va sigurepsi atomiceasca³⁾ neîngrijire a tuturor neferilor, ce vor rămâne, și a neguțătorilor osmanlăi, precum și că nu se va mai urma nici-un fel de răzvrătire. Socotință făcută la 6 Iunie 1824, Iași.

A se da această chezășie întocma precum se cere, tăcând de altele, fiește-cine înțelege, că, pre cât este și grē și primejduincioasă, pre atâta este peste puțința noastră, după starea de acum a lucrurilor, a nu o da; sunt pricini mari de temut; 1^{ia}, că ne iese din mână paza marginii, care totdeauna au fost asupra ocârmuirii locului; cu nepaza marginii ne poate ieși și drumurile ei, și, în sfârșit, cu aceasta noi singuri vom strica un însemnat privelegiu al nostru, căci a ne păzi noi singuri țara, este a fi un Stat însemnat, iar a ne-o păzi alții, este a fi un norod din cele de clasurile de gios; 2^{la}, că cine știe ce prepus va da firea noastră, și, al 3^{ia}, că noi, neștiind preciniile de Cabinet, nu știm de nu se va face vre-o greșală și la care capăt va ieși pricina. A lua un mijloc⁴⁾, adică a da o hârtie fără îndatoriri hotărîte, ori fără trebuincioase lămuriri, sunt două lucruri mari de temut: 1^{ia}, ori acē hârtie se va primi de bună, în locul chezășii ce ni se cere, și la o ră întâmplare cu cine și la cine să ne giudecăm? 2^{la}, ori va da o ră ipolipsis⁵⁾ pentru noi, în cine știe ce fel, după ce abiē ni-am putut dovedi nevinovăția; așa dar, pentru a dezlega provlina⁶⁾, noi trebuie întâiu să urmăim caimeli, adecă să străbatem, să vorovim pre larg, să înțelegem lucru, adecă să dezvălim pricina în toate ramurile ei, și la fiește-care ramură să vedem ce trebuie spre a putē întâmpina, și să cunoaștim puțința sau neputința noastră anume, la fiește-care lucru, și apoi să hotărîm. Decī, cererea caimeli cuprinde ca noi să închizășluim atomiceasca neîngrijire a neferilor ce vor rămâne și a neguțătorilor osmanlăi, și că nu se va mai întâmpla nici-un fel de răzvrătire. Pricina aceștii chizășii de la sine se împarte în 8 ramuri, adică:

1^a ramură este vremea cât are a fi această chezășie. Fiește-cine înțelege, că ia are a fi pentru totdeauna; ia dar are a face cu soarta pământului, cu soarta noastră a tuturor și a urmașilor; decī, ca să ne putem noi a ne feri de rău și ca să nu ne huliască ei pe mormîntul nostru, trebuie a ne dezbrăca de toată particularitatea la o pricină așa de gingașă; și de pe lucrurile de astăz și de pe lucrurile vremii trecute să socotim bine pe cele viitoare; așa dar, fiind-că a dezvăli pre larg toate acele la care ne povățuēște pricina, nu numai este de nevoia noastră, dar sîntem și poronciți, pentru aceia o gândire și o străbateră cu amăruntul fiește-căruia astăzi trebuie să fie iertată, iar a alege și a lucra, rămâne la hotărîrea mulțimei.

1) Adresă.

2) 4 Mală.

3) Grec, ἀτομικός, individual.

4) Călea mijlocie.

5) ἵποληψις, idee.

6) Problemă.

2^{le} ramură este să închizăşluim că nu vor mai trece de piste hotar năvălirii de acele, precum am mai avut pildă. Această cere ca să avem o putere întrarmată spre a pute sta împotriva unei asemenea năvăli, şi la aceasta sunt două pricină de socotit: Ire, să socotim cât număr de oameni ni-ar trebui. Trei vârtoase pricină cer ca să fie mai mulţi decât neferi de acum: 1re, pentru-că acum, de s'ar întâmpla ceva, feriască Dumnezeu, nu suntem dator a răspunde, iar atuncea vom fi; 2re, pentru-că eterişti ai mai multă patimă pe noi decât pe Osmanlă, şi dar trebuie a ne îngriji; 3re, pentru-că curajul Moldovenilor este nedepins şi trebuie implinit cu numărul. Toate aceste fac să se simtă că trebuinţa cere 4 sau 5 mii oameni. II^{re}, să se socotiască chipul ocărmuirii lor. Decă ei trebuie să se fie de aproape într-o supunere şi ascultare, atât pentru ca să fie totdeauna gata, cât şi pentru ca să nu avem a ne teme de dinşii. Pentru aceia dar: 1re. Ei trebuie să fie plătiţi, îmbrăcaţi şi hrăniţi de Stat, fără cusur. Aceasta cere trei lucruri aminte: 1re, cel puţin această cheltuială se sue pe an două milioane şi giumătate pentru 5.000; 2re, această cheltuială fiind opştiască a pământului, trebuie opşteşte plătită; 3re, de nu va fi opşteşte, ori dă nu va fi bine analoghisită 1), se pot întâmpla înăuntru zădăririi; decă chezăşie se cere de nici-un fel de răzvrătire. — II^{re}. Pentru a-i avea într-o hotărâtă supunere şi ascultare, trebuie să fie toţi supt o căpitenie, care să dea samă de dănsii şi de lucrările lor, precum în vremea veche hatmanul; decă: 1re, pentru-că chizăşie se cere de la ţară cu magzar şi de la Domn cu sinet 2), trebuie ca căpiteniia lor să fie ales de opşte şi întărit de Domn, în cât şi ţara şi Domn să aibă siguranţie despre putere ce întrarmată; 2re, că ocărmuirea acestor oameni trebuie să fie împărţită în cinovnici mai mici, unul după altul, până la stegar, povăţuiţi toţi de căpiteniia lor, şi cinovnicii rânduiţi de ocărmuire; 3re, ca, pentru a-i ave în toată supunerea gata şi învăţaţi, oarecum le trebuie rânduit vre-un fel de neam 3), chipzuit înadins a fi potrivit după stăpânirea noastră. — III^{re}. Toţi ei, şi însuşi căpitenie, să aibă a sluji numai pe lefi şi pe nedejdea cinurilor, iar nu pe alte venituri, pentru a se feri de două rele: 1re, să nu se strice ei; 2re, să nu cadă alţii supt asuprirea lor. — IV^{re}. Cu dare lefilor şi altor cheltue, trebuie chipzuită o orânduială înadins, ca să nu se dee bani în zadar.

3^{lea} ramură este să închizăşluim că străinii ce sunt în ţară nu vor face nici-o dată vre-o răscoală; decă, pentru a fi siguranţie de aceasta trebuie: Ire, să avem putere a-i certa; II^{re}, să fie supuş la dregătoriile şi la poliţia noastră; iar, pentru a da consuli lor chezăşie de dinşii, este lucru ce nu se poate. A fi supuş dregătoriilor noastre, este cu toată dreptate, căci aşa urmează pretutindenea; însă sunt două luări aminte: 1re, dregătoriile noastre să fie puse în bună orânduială, ca să lucreze după pravilele hotărite, în cât lor să nu le rămăe a cărti de nici-un fel de strămbătate; 2re, dacă ei vor avea dreptate a cărti de ceva asupra dregătoriilor noastre, ei, prin mijlocirea stăpânilor lor, vor ieşi de supt poliţia noastră, şi nu vom avea nici-o siguranţie de spre dinşii, nici vom avea cuvânt a o cere.

4^{le} ramură este să închizăşluim că aceşti străini şi fireştii lăcuitoi a locului vor fi totdeauna ticişi, în cât să nu se zădărască când-va a face vre-un fel de tulburare, şi dar pricinile de care se pot zădări cu cuvânt nu pot fi altele, de cât vre-o asuprire, vre-o nedreptate, vre-o nedriaptă cumpănire, şi dar siguranţa despre aceasta este numai: 1re, pravilele politiceşti, care sunt făcute de-a dreptul spre privirea binelui opşte; 2re, pravilele care ocărmuesc dreptăţile şi purtarea celor particularnici între dinşii; 3re, pravilele creminaliceşti, care să giudece şi să pedepsască nu numai pre fur şi pre ucigaşi, dar şi pre asupritori şi pre tot felul de călcători de pravili, ca şi pe aiurea. Decă, pe lângă aceia că aceste pravili trebuesc aşedite în limba locului şi potrivite cu înţelepciunea, dar trebuesc încă şi pravilele cele de temelie, *lois fondamentales*, care cuprind trupul şi fiinţa ţării,

1) Grec. *ἀναλογίαν*, potrivesc, proporzionez.

2) Două forme de act public: turc. *mahzar* şi *sened*.

3) Regulă. *Nizamii* sunt trupele regulate, de linie turceşti.

forma ocârmuirii, chipul cu care lucrăză puterea opștiască, cum este și pe aiurea. Decî: 1°, toate acele 4 clisuri¹⁾ de pravilî trebuesc chipzuite, aședate și hotărîte; 2°, iele trebuesc să fie drepte; 3°, cu acele pravilî trebuesc astupate drumurile care povățuesc la asupriri; 4°, prin pravilele cele de temelie, *lois fondamentales*, trebuește foarte bine socotit chipul cu care cele-l-alte pravilî să aibă o deplină lucrare în toate dregătoriile; 5°, să se iee bine sama că toate aceste sînt temelie ticnî și a liniștirii opșteștî și că, în una din aceste de va fi cusur, este izvor de zădărire și tulburare, și, în sfârșit, să se iae sama că intru aceasta este și cheia pricinii sudețeshî.

5° ramură este să închizășluim că boerii vor fi de o potrivă supuși și ascultători, uniți fără dezghinări, în cât să nu poată aduce vre-o zădărire pricinuitoare de tulburări. Adese-orî și mulți bănuiesc asupra neliniștirii, dar unirea, fără vre-un innadins method pus de ocârmuire, este numai în ideî, și nu poate fi în ființă; 1°, pentru-că, firește, inima omului nu este făcută pe unire; omul cu sine de multe orî nu se învoește în socotinți, cum dar se vor uni doi, și cum se vor uni 30 și 40, orî și mai mulți? 2°, chiar însuși 30 și 40 să fi avut aceiași creștere, aceleși învățături, în cât să giudece lucrurile tot pe un fel de temelie, chiar însuși atunci, unirea este peste putință, pentru-că organul, duhul, chipul de a gândi nu poate fi la doi de o potrivă; 3°, precum și pe aiurea, sînt la noi intereseuri, care zădăresc neunirea. Decî, precum alte Statuiri au găsit mijlocuri cu care au împlinit lipsa unirii, putem cerca și noi. Decî să vedem mai întâi care este adevărata pricină a neînvoirilor. Dacă sînt neînvoiri la noi, nimene nu poate tăgădui că pricina ce mai adevărată a lor sînt veniturile de slujbe. Decî unde lipsește din mijloc pricina vrajbii, orî nu rămâne pace? De va lipsi la noi, iată ce va urma: 1°, norodul, ușurat de sarcina ce gră a veniturilor din slujbe și asupririlor ce se mai adaog piste venituri, precum și boerii cei supuși asupririlor, vor rămâne în ticnă și liniștiți, și vom avea siguranția lor; 2°, boerii, fără pricină de a se învrăjbi, vor fi împăcați, și va lipsi prilej de zădăririi și tulburării; 3°, fiește-cine va alerga a-și căuta trebuințele cele casnice, plugăria și neguțătorăia, și se va începe îmbelșugarea și învioșarea, căci numai aceste sînt răzoarele mulțămirii. — Iar, pentru a afla mijlocurile cu care să împlinim lipsa unirei, să cercetăm mai întâi la care pricinî ne trebuește unire, și acele mijlocuri le putem lua aflate gata din alte Statuiri bine-ocârmuite; decî este vedurat că aceste trebuinți sînt în pricinile opșteștî, ce ni se dau în toate zilele a cerceta, a sfătui, a socoti și a pune la cale, precum una din cele mari este și aceasta de acum a clizășiei. La alte Statuiri, este câte un senat; mădulările lui, rânduie pentru totdeauna și în număr hotărît, înfășoșază nația, adecă țin locul ei; acest trup întreg cercetează, sfătuește, socotește și chipulnește toate trebile opșteștî, face arătare ocârmuitorului, și el poroncește lucrarea; acest trup, cu ocârmuitorul împreună, face, așață și întocmește pravile; acest trup ține o canțalerie osăbită, de toate lucrările sale; el, în numele nației, indiamnă pre ocârmuitor de a nu păși peste pravile, și ocârmuitorul silește pe acest trup a fi și a lucra totdeauna drept; când mădulările nu se învoesc în socotință pentru vre-o pricină, pricina ia sfârșit după glasurile cele mai multe, căci aceasta este ce mai firească dreptate; a fi și la noi asemenea nu este o iznoavă noă, căci am avut și avem opștiască adunare, care înfășoșază nația, ține locul ei și lucrăză din partea sa; dar rēul și nerânduiala la noi este: 1°, că numărul mădulărilor și care anume trebue să alcătuiască opștiască adunare, nu este hotărît; de acolò curge că se dau atâte țidule opșteștî și rămân fără lucrare, de acolò curge îngăimarea la punerea la cale a trebilor, și mulțime de nerândueli; 2°, că mădulările nu sînt numite pentru totdeauna, ci la fiește-care pricină; de acolò curge că ele nu sînt supuse nici-unui fel de răspundere, și de acolò curge puțină băgare de samă la adevăratele intereseuri a țerii; 3°, că giudecătorii nu trebue să-și lasē slujba lor pentru ca să caute trebî opșteștî, căci aceasta este a face ei singuri pravilî, și ei singuri a giudeca după dānsele; acest fel nu este pe aiurea, ce

1) *Klisuri*, chemare, nume, categorie.

opșiasca adunare trebuie să fie un trup osăbit; 4^{le}, că opșiasca adunare la noi nu are cântălerie ei; de aceia nici avem arhiva țării, nici știm lucrările; 5^{le}, că hotărârile nu sunt după glasurile cele mai multe; de aceia nici pot avea dreptate opșiască; aicea stă cheia și methodul unirei. Toate aceste sunt de luat aminte și de întocmit, dacă este a ne feri de zădăriră, de tulburări.

6^{le} ramură este să închizășluim că în cursul vremii Domnii nu vor pribegi nici-o dată, căci pribegie însuși este un fel de tulburare, și poate pricinui și alte feliuri de tulburări. Trebuie să se iae sama întâi din care pricină au pribegit unii din Domni, și apoi să se socotiască vindecarea: 1^{la}, că, fiind mulți dalipi¹⁾ de Domnie, acei ce era azlu²⁾ făcē feliuri de vrajbe și prigoniri și groji asupra celor din slujbă. Vindecarea acestui rău nu poate fi alta de cât numărul dalipilor să fie cât se poate mai puțin, adică să se facă rugămintē a se hotări ca Domnia țării noastre să fie pe viață și în diadohi³⁾, anume la cel mai mare fecior, său, lipsind feciorul, la cel mai de aproape rudă parte bărbătiescă; aceasta nu numai nu este iznoavă noastră, căci în vremea veche așa au fost Domnia Moldaviei, dar încă și slujbele împărăției mai cu credință se pot căuta, și raelile vor fi mai bine ocărnuite. Cu acest cuvint, nația se dă oare-cum în mâna norocului, adică se poate întâmpla să vie la diadohi vre-o persoană nevrednică sau nevârstnică; decī, ca să nu se facă smintială, nici la slujbele împărăției, nici la ocărnuire, este de trebuință ca mădulările opșiei, a adunării să fie neschimbate fără vinovăție, și, pentru alegerea lor, să se hotărască în ce chip să fie, ca să nu se facă încurcături; 2^{la}, fiind-că s'au întâmplat de multe ori a se sărăci țara, și unii din Domni, fiind însărcinați a răspunde dările ei, și neputēndu-le, nici avēnd credit să se împrumute, s'au îngrozit, și au pribegit, — pentru ca să nu se întâmple și de acum asemenea, trebuința ar urmā ca Domnul să aibă, pentru cheltuelile și trebuințele însuș a sale, veniturile Domniei, iar nu dările și alte datorii a țării, să nu fie însărcinat, ca să nu rămāe nici-o pricină de îngrijit și de groază, ci aceste dări și datorii să fie în grija opșteștii adunări a socoti cum și de unde să se adune. Ia să fie datoare a face socotința sa cunoscută Domnului, ca el să iae sama asupra ei să fie driaptă și, prin marafetul visterii adunāndu-se după acē socotință sfatul opșesc, să închee socotelile și să fie el dator a răspunde acele dări unde vor fi rânduite, ca unul ce în vreme de lipsă poate avea credit de împrumutare în numele opșiei. Aceasta nu este o iznoavă noastră, căci cam acest fel se urmează și până acum, dar cusurul este că opșiasca adunare nu are trebuincioasele hotarē, și răspundere este numai asupra Domnului.

7^a ramură este să închizășluim că tălharii nu vor ucide nici-o dată, nici la drum, nici în casă, vre-un musulman. De aceasta se poate face arătare că ocărnuirea totdeauna s'au îngrijit și se îngrijēște, după pravilele ce sunt innadinsu pentru tălharī, a-i prinde, din averile lor a dispăgubi pe prădați, a-i pedepsi după faptele lor, a-i omori, dacă ei au făcut ucidere; această îngrijire se va urma nestrămutat și de acum.

8^{le} ramură este ca să alegem și să socotim cuvintele cu care să închezășluim. Întâi, să luăm sama că caimeoa zice, dacă putem să dăm o chizășie ca aceia, care ne însămniază, iar nu alta. Și se înțelege, orī dacă nu. Dacă vom socoti cum că la fiește-care din cele 7 ramure a pricinii însămnate mai sus, sūntem acest feliu puș la cale în cât cu siguranția noastră putem lupta cu această chizășie, apoi putem închizășlui întru acest cuvint, adică: în privire întâmplărilor, precum a străinei răzvrătiri ce au ploat ticăloșiile în țara noastră, dacă se vor mai întâmpla de acum înainte (ferească Dumnezeu) asemenea nelegiuite năvăliri asupra noastră, noi închizășluim că, cu toată virtutea și puțința noastră, le vom împotivi și ne vom sili a prinde pe asemenea obraznici și a-i pedepsi; închizășluim supunerea noastră cē de raē către Prea-Înnalta Poartă, în cât de la lăcuiitori pământului nostru să nu izbucniască nici-un fel de tulburare atingătoare de această supunere și, de vreme ce închizășluim paza țării noastre, în cât să nu mai

1) *Δάλιποι*, rămași de —.

2) *Azlu*, mazil.

3) *Διαδοχή*, succesiē.

fie trebuință din partea noastră să se supere bunătatea Prea-Înnaltului Devlet, cu rânduirea neferilor aicea, noi închizășluim pentru Osmanlii, orî neguțătorî, orî alt-feliu, ce se vor afla aicea, că, de vreme ce avem a ne împotivi la orî-ce nelegiuită năvălire ce s'ar întîmpla, precum aû fost această trecută, și de vreme ce din partea noastră nu va urma vre-o răzvrătire atingătoare de datoriia noastră către Prea-Înnalta Poartă, apoi persoanele lor vor fi în siguranție despre asemenea întîmplări, iar, pentru întîmplări de tâlhari, îngrijirea din partea ocârmuirii noastre va fi precum s'aû arătat la ramura a 7^{1a} 1). Asămenea și pentru nepribegirea Domnilor, de vreme ce, după o diadohicească rânduială, ei nu vor mai avea prigonitori pentru Scaun, în cât să aibă a se teme și a se îngrijii, apoi pentru dările și toate alte datorii a țerii, cu care pîn' acum aû fost numai Domniî răspundători, pentru ca să nu le rămăe și la aceasta nici-o groază, luând răspundere de toate acele dări și datorii, ne îndatorim și închizășluim că vom urma a le da și a le plăti unde vor fi rânduite, întocma după legiuitele datorii a țerii noastre.

Aceasta este pricina chizășii, cu ramurile ei, și, dacă la fiește-care ramură sîntem acest fel puși la cale, întru asămenea stare, în cât și noi să fim siguri, că vom lupta, apoi dară unei asămenea chizășii, precum s'aû însemnat mai sus, nu numai nu ne smintește, dar încă este de binele și folosul, și oare-cum de slava noastră: 1^{1a}, pentru-că dăm o desăvârșită siguranție Devletului, în cât, dacă cum-va răzvrătirea străinilor ni-aû pătut cu prepusuri, să se spele de istov, și aceasta ne este de un mare interes; 2^{1a}, că ne alcătuim un Stat, care să înceapă a figurarisi pîntre altele. Aceasta este de o simțitoare slavă pentru nația noastră și temelii de slavă urmașilor; 3^{1a}, că nu numai nu ne stricăm privileghiurile, pe care poate li-aû hre[n]tuit 2) oare-cum vreme, dar le întocmim, și ne statornicim pentru noi o îndemănare, urmașilor le lăsăm o pricină să ne pomeniască, și streinii să conteniască de a ne mai huli, că pierdem prilejurile și, în sfârșit, al 4^{1a}, această stare ne mai aduce să fim chiar un Stat stăpânitoriu, precum am fost, după privileghiile cele vechi a țerii, adică atârnat cu adevărat și birnic, dar de sine stăpânitoriu, cu pravili și cu puterea sa, întru toate ale țerii; aceasta este mult pentru un patriot adevărat și pentru persoanele ce știu a giudeca în politică. Dacă însă, în pînța noastră de a se lupta cu chizășie, avem neagiunsuri în starea ce s'aû însemnat mai sus că ar trebui la fiește-care ramură, nu ne rămăne alta de cât, din acele neagiunsuri, pre acele ce ar trebui întărite de Prea-Înnalta Poartă să le cerem cu rugăminte, și pre acele să le putem statornici noi singuri aicea, să lepădăm particularitaoa întru o vreme așa de giudeață 3), și să le statornicim. A cere asămenea lucruri de la Înnalta Poartă, nu este deșănțare, căci caimeaoa așa zice: să făgăduim îndestulătoare mijloace, în cât să se încreadă Înnaltul Devlet și să dea desăvârșit credință că trebuință urmiază a se pune la cale acest fel. Decî, în ce alta se va pute încrede Înnaltul Devlet, dacă nu în temeiuri și în rizon? Așa dar, datoriia noastră este a se pune rezonul înaintea și, de va întări cererile, chizășia noastră va fi dată, cererea împlinită, și noi, sigurepsiți a lupta întru dânsa, vom căștiga driturile unui Stat adevărat. Dacă nu le va întări, noi ne arătăm ascultători, împlinitori de datorie; nu ne lăsăm pricină de prepus, nu jertfim nimic cu iscăliturile noastre, și, de va și lua atuncea Prea-Înnalta Poartă asupra sa paza țerii noastre, aceia nu va fi după a noastră scrisoare, nici că noi, fără a da temeiuri de agiunsu, ni-am feri de a o păzi. Di aceia, nici va avea cineva a ne defăima, nici urmași a ne bănuî. Iar a da o scrisoare îngăinată, fără trebuincioasele lămuriri, este foarte de primejdie și de temut: 1^{1a}, că poate să se iae de bună în locul chizășii ce ni se cere, și, în vreme ce, după temeiurile pricinii, noi rămănem fără siguranția noastră, apoi, la o ră întîmplare, cu cine și la cine să ne giudecăm? 2^{1a}, orî, cu asămene îngăimări, lăsând să se prepue că vrem să amăgim, pe de o parte vom da prepus de necredincioși, și, pe de altă parte, vom trage obicinuita urgie ce are Devletul asupra ană-

1) V. p. 594.

2) Hrentuit = stricat.

3) Critică.

gitorilor; acest fel dar vremea este giudeață, și pricina cu atâta mai gingașă, cu cât are a țintui soarta țerii, soarta noastră a tuturor și a urmașilor; deci, ca să nu tragem răul asupra noastră, ca să nu sprijinim defăimarea altora și ca să nu lăsăm urmașilor pricină să ne blasteme de-asupra cenușei noastre, de miș de ori trebuie postorît că într'această lucrare trebuie să ne dezbrăcăm de toată particularitatea, fiește-cine să se sfătuiască cu cugetul cel mai curat și să nu asculte de cât glasul minții și a rezonului 1).

(Bibl. Ac. Rom., doc. 77/LXVI)

XLI.

Iași, Ligă de apărare reciprocă contra Domnului a mai multor boieri moldoveni.
1824.
Octombre.
Novembre.

Fiind-că noi mai înainte am fost legați de a fi una, spre a sprijini pre stăpân și pe patrii cu dreptate și a aduce toate lucrările într-o bună cuviință și rânduială, și fiind-că ascultați nu am fost, ca nu cum-va din pricina împotrivirilor să se nască vre-o prigoniri asupra vre-unele dintre noi, ne giurăm pe sufletele și casele noastre și ne legăm într-o afurisenie ce mai anathematisită, că la or-ce fel de întimplări prigonitoare ce s'ar pute porni asupra or-cărue dintre noi, să stăm cu toții într-o apărare și mântuire acele ce ar cădea supt prigonire despre or-ce parte. Deci spre a fi sigur fiști-care din noi asupra aceștii îndatoriri, nu numai s'au făcut cinci asemenea scrisori, dar încă slobozăm voi aceluși ce va fi prigonit, ca, la întimplare când ceilalți toți, sau unei dintre noi nu ar sta cu toată virtutea și credința spre apărare și mântuire aceluși prigonit, căi volnic să fiea prigonitul a descoperi această scrisoarea a noastră în opștiasca adunare a Divanului, spre rușinarea și defăimarea călcătorilor aceștii legături și spre plata tuturor pagubilor ce i s'ar pricinui.

*Constantin Cant[a], Vel-Logofet.
Costachi Roset, Vornic.
Petrachi Sturza, Vistiernic.
Buhuș, Hatman.
Alex. Sturza, Spătar.*

1824, Octombrii.

(Bibl. Ac. Rom., doc. 77/XLVIII)

1) Am reprodus, natural, bucata întocmai cum este, dar am tipărit într-o întinsoare punctele, așezate, în original, unele în fața altora, după gradul diviziunii subiectului. Asupra proiectului însuși, observăm următoarele. Silințele ambasadorului englez la Constantinopol, însărcinat cu afacerile Rusiei, siliată pe Poartă să deie un ordin condițional pentru evacuarea principatelor, la 4 Mai 1824. La 29 ale lunei, sosește răspunsul din Muntenia, unde Domnul impuse să fixă singur redacția. În Moldova, boierii fură consultați, ceea ce zăbovi răspunsul, care sosi abia prin Iulie, când se dădură ordinele de evacuare efectivă. Acestea ajunseră la București în ziua de 12 Iulie st. n., și plecarea trupelor începu a doua zi, în această capitală (cf. *A. Fr.*, II, 696 și urm.; mai sus, p. 278; p. 283, n° CCCLXV; p. 284, n° citat). Proiectul nostru, un remarcabil document de cugetare politică a generației de la 1821, a fost cunoscut de agenții ruși, și l-am publicat, după o scrisoare a lui A. Pisanî, în *A. Fr.*, II, 699-700. Nu pare că acesta ar fi proiectul din 1822, a cărui publicare e anunțată de d. Xenopol, în *Arch. soc. și lit. din Iași* (și în *Hist. des Roumains*, II, Paris, Leroux, 1896, 301 n. 1). Probabil că nu, acesta din urmă trebuind să aibă (*Hist. des Roumains*, I. c.) «77 de articole.» Pe urmă, proiectul nostru întinde mai mult la o oligarhie organizată, de cât la stabilirea unui regim «liberal» (*ibid.*). Cf. și Hurmuzaki, *Supl. I*³, 7-8.

XLII.

Ordin al lui Ioan Sandu Sturdza, Domnul Moldovei, pentru a se împlini de la boierul Lipan o datorie a lui Cuciuc-Ahmed ¹⁾. Iași, 1825, 16 Noiembrie.

Noi Ioan Sandul Sturza Voevoda, cu mila lui Dumnezeu Domnul țării Moldaviei.

Fiind-că Dumnealui spatarul Costachi Lipan, din socotelile ci au avut cu Slăvire-Sa Chiciuc-Ahmet-Aga, au rămas să mai răspundă 2666 lei, adică două mii șase sute șase-zeci și șase lei, de care acum omul Slăvirii-Sale, ce-l are lăsat spre primire arătaților bani, neputând mai mult îngădui, supără pe Domnie-Me cu necontinire, cerând împlinire; drept aceea, volnicim Domnie-Me pe . . . (*sic*), carile, mergând cu ce mai aspră grăbire, să împliniască de la Dumnealui bani și să-i aducă aice, spre a se da omului Slăvirii-Sale, pe care bani va lua câte patru parale di leu, împliniala de la datornic, precum și ungiretul poștii pe mergire și întoarcire, și câte două parale di leu, ciubotile sale ²⁾, de la creditorii, iar, prilungind plata, să-l rădice și să-l aducă aice.

Ghica, Vel-Cămăraș ³⁾.

1825, Noiembrie 4.

(Pecete mică cu roșu)

(Bibl. Ac. Rom., doc. ⁸⁵/XIV; original)

No. 12.

XLIII.

Nota Logofetei-Mari din Muntenia către consulul frances din București, București, 1826, 16 April.

Către cînsitul consulat al Franței.

Cu dragoste s'au primit nota cînsitului consulat de la 28 ale trecutului Marte, la pricina ce are (cu) Gheorghe Creț cu Andrei Cube pentru berărie, la care și răspunde Logofetea că prea bine cunoaște și nu anerisește ⁴⁾ pontul din legătura cea între Înalta Poartă și între stăpânirea Franței, în care se reazimă cînsitul consulat, de nu lasă pe Gheorghe Creț să se înfățășeze înaintea judecății, cum au fost chemat; ci acest pont are tărie numai când este vorba pentru prigonire între supuși streini, iar nu pentru asemenea pricină care sînt ale pămîntului și sînt firește supuse la stăpânirea locu-

¹⁾ La această dată, baș-bașli-aga plecase de un-spre-zece zile din Iași (v. mai sus, p. 335, n^o CCCII).

²⁾ Obişnuita despăgubire a împlinitorilor de amenzi sau alte hotărîri judecătoreşti. *Ungiret* înseamnă, se pare, *cost*.

³⁾ Grigore Ghica, ginerele Domnului.

⁴⁾ *Tragă*, anulez, contest.

lui. Amândoi acești prigonitori, cu toate că sunt strein[î] supuși, dar fiind-că au preveleghiu al locului și metahirîsesc ¹⁾ neguțătorie cu mărunțișul, roduri de ale pămîntului, urmează să se puie și la judecătoriile locului, pentru câte se cuvine la acest preveleghiu, și numai stăpînirea locului poate să dea acest preveleghiu, și iarăși stăpînirea locului are să cerceteze p[er] preveleghiat a nu eși din datoriile lui, căci, eșînd, își pierd[er] preveleghiu ce are. Drept aceia dar, Ghiorghie Crepț trebuie negr[ă]șit a-și aduce înscrisul preveleghiului la Logofeția cea Mare, ca să se cerceteze pricina, pentru-că într'alt chip stăpînirea este silită să cunoască zicerile p[er]ășului adev[er]ate, și pe Crepț, ca un călcător slobozenii ce a[un] dob[an]dit de la stăpînirea locului, să-l poprească de a mai metahirîsi meșteșugul acesta, pentru-că cinstitul consulat urmează a avea știință că tractaturile dau slobozenie supușilor Franții să aducă după afară și să scoată toptan numai lucruri nepoprite, iar neguțătoria cu mărunțișul din lăuntru, de orî-ce fel, nu le este slobodă, de c[ît] numai la c[ît] deosebi va voi să dea slobozenie stăpînirea; de aceia a[un] datoric să fie supuși ²⁾.

Vel-Logofet.

1826, Aprilie 4.

(Arhivele Statului din București, Codica Domnească 98, p. 563)

XLIV.

Iași,
1826,
9 Iunie.

Atestat al mitropolitului Veniamin, că Gheorghe Asachi nu e însurat.

Cu mila lui Dumnezeu, smeritu Veniamin, arhiepiscop și mitropolit Moldaviei.

Știut se face prin aciasta că cinstitul boeriu a patriei noastre, Dumnealui comisul Gheorghe Asachi, născut în sinul drept-credincioasei religii a bisericii Răsăritului, în p[er]mîntul Moldaviei și în eparhia mitropoliei noastre, anume în târgul Herța, la anii de la m[er]tuirie 1787, în luna Mart, din legiuita însoțire a prea-cuviosului ieroarhimandrit a Scaunului mitropoliei noastre, chir Leon Asachi ³⁾, carele, mai nainte de a intra în duhovniceasca chie-mare a treptei preoțești, a[un] născut pre mai sus numitul boeriu, din legiuita sa soție, cinstita Elena Nicola[un]u, de la același ținut a Herții, unde a[un] și p[er]iimit desăvârșitul botez după canoanele sfintei Biserice a Răsăritului, pre numele sfântului marelui mucenic și purtător de biruință Gheorghie, iar, după aciasta, at[un]t în vremea ce a[un] umblat p[er] străine ț[er]i, spre câștigarea învățăturilor sale, cum și după ce s'au înturnat iarăși în patria sa și a[un] lăcuit aice, în orașul Iași, de ap[er]t[ur]e întru buna cuviință petrec[un]d, p[er]nă la 1

1) *Metahirîsouni*, mă servesc, exercit.

2) Aceasta e anexa B, anunțată de Ghica în scrisoarea sa către Guilleminet (mai sus, p. 383). Cf. pentru acest proces, *ibid.*, n° CCCCLXIX, pp. 382-5; n° CCCCLXXVI, pp. 389-90. Pentru fabricile de bere din Moldova, iată câte-va amănunte, scoase din Wolf, *o. c.*, I, 34-5. Pe timpul șederii sale în Iași (1789—91), principele Potemkin (curtea sa din acest oraș nu e niciier[ă] mai bine descrisă de c[ît] în romanul basat pe larg[ă] cercetări istorice al lui Danilevski) introduce «bere englesă» în Moldova și învață pe boierii cu această băutură. Butelia se vindea cu 5—6 lei, după moartea generalului rus. În 1793, se înființează (de doctorul Herlitz, un Danez) o berărie germană, care nu prosperează, și se închide. Cf. mai sus, p. 39 n. 1 și Wolf, *l. c.*, 171. Berăria o cumpără, după moartea lui Herlitz (1793), amicul său Müller (Hurmuzaki, *Supl.* 12, 297; cf. 295).

3) *Părintele Asachi*, care a f[ic]ut traduceri din franțuzește, era om cu «meșteșugul retoriei». Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 245.

Noemvrie 1823, când au mers de aici la Vienna, au fost necăsătorit și întru holteie, cum și după a sa purcedere, și până astăzi, neauzind prin nici-un chip că s'ar afla însoțit, îi dăm aciastă adeverință, încredințată cu iscălitura și pecetea Mitropoliei noastre.

*Veniamin, Mitropolit Moldaviei*¹⁾.

Iași, 1826, Maiu 28.

(Bibl. Ac. Rom., *Acte Diverse*, XXXIII, f° 141)

XLV.

Cancelariul rus, Nesselrode, mulțamește boierilor din Brașov pentru Petersburg, condoleanțele lor cu ocazia morței țarului Alexandru.
1826,
29 Iulie.

St.-Petersbourg, le 17 juillet 1826.

Messieurs.

J'ai l'honneur de recevoir et de mettre sous les yeux de l'empereur, mon auguste souverain, la lettre dans laquelle vous avez consigné l'expression de Votre douleur profonde à l'occasion de la mort de l'empereur Alexandre²⁾ et du sentiment de satisfaction que vous a fait éprouver l'avènement au trône du nouveau monarque de la Russie.

De pareils témoignages n'ont pu manquer de fixer l'intérêt de Sa Majesté Impériale et de vous concilier Sa bienveillance.

Le sort de votre patrie a été et ne cessera d'être l'objet de la sollicitude de l'empereur. Des actes publics en font foi. Livrez-vous, Messieurs, aux espérances qu'ils autorisent et recevez avec mes vœux à ce sujet l'assurance de ma considération très distinguée.

Nesselrode.

Mgr. Denis, métropolitain de Valachie.

Hilarion, évêque d'Argess.

*Alexandre Philippesco*³⁾.

*Constantin Goleșco*⁴⁾.

Alexandre Racovitz.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Mitropoliei București*, VII, f° 200 ; original)

1) Urmează visa departamentului Afacerilor-Străine (10 Iunie, st. v.), a cancelariului Agenției austriace din Iași, von Lichmann și a Agentului însuși, Lippa, cavalerii al Ordinului rus S.-Vladimir. Actul are în față o traducere oficială germană, pe care n'am reprodus-o. Cf., pentru datele asupra lui Asachi, prefața pusă de el înaintea *Nuvelilor istorice ale României* (Iași 1867).

2) Țarul Alexandru moare la Taganrog, în ziua de 1° Decembrie 1825. V. scrisoarea boierilor, la care răspunde Nesselrode, în Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 324.

3) Vulpe.

4) Dinicu, scriitorul.

XLVI.

București, Ordin al lui Grigore Ghica, Domnul Munteniei, către agă, pentru lu-
1826, minății cu ocazia nașterii unei sultane,
23 August.

Io Grigorie Dimitriu 1) Ghica Vocevod i Gospodar zemli Vlahscoc.

Cinstite și credincios boerule al Domnii-Mele, Dumneata Vel-Agă. Fiind-că am luat înștiințare cum că Prea-Puternicului și Prea-Milostivului nostru împărat i s'a născut o sultană, Domnul Dumnezeu să-î înmulțească, să-î lungească stăpânirea a o ținea în veci, dându-î biruință asupra vrăjmașilor; de a căria naștere se cuvine ca cu toți să ne bucurăm și să ne veselim, rugând pre milostivul Dumnezeu pentru scumpă viața Prea-Puternicil împărății sale și a sultanii ce i s'a născut, spre a-î ținea sănătoși, cu viață îndelungată, până la adânci bătrânețe, ca apururea să răverse milostivire către supușii săi dintr'aceasta de Dumnezeu păzită țară, — drept aceea dar, poruncim Dumitale să publicuești în tot semtul (*sic*) Agii 2), ca, bucurându-se cu toți de obște, să facă dumnalmă, adecă luminății trei zile de rând, cu prăvăliile deschise, de Sâmbătă sara, adecă de mâine sara, cum Duminecă și Lună sara, și Dumneata să îngrijești mai cu osăbire pentru nezaumul Politii, a nu se face pricină și gâlcevuri. *Tolico pisah Gospodstvomi* 3).

Vel Logofet.

(Pecetea Domnească)

1826, August 13.

(Arhivele Statului din București, Condica Domnească 117, p. 52)

XLVII.

Brașov, Fostul mitropolit Dionisie către amiralul Mordvinov, ministru de Culte
1826, al Rusiei, despre depunerea sa.
14 Octom-
bre.

*Copie d'une lettre adressée à Son Excellence M. l'amiral Mordvinof (sic),
ministre du Culte.*

Excellence,

Si la protection accordée à ma patrie l'attache si justement à la Puissance protectrice, l'identité du Culte m'attache à plus forte raison à son ministre auprès de cette même Puissance (*sic*).

1) Genetiul grec al numelui. Așa se intitula Grigore Ghica.

2) Reionul Agiei. Nu cunoaștem originea acestui cuvânt.

3) «Aceasta a scris Domnia-Mea» (slavon). Copia acestui n^o și a numărului XLIII o datorează D-lor L. Tuducescu și S.S. Secula, funcționari la Archive.

Pénétré de ce sentiment, j'ai osé plus d'une fois m'adresser au prédécesseur de Votre Excellence ¹⁾, aussi bien qu'au S.-Synode de Russie, pour porter à leur connaissance les outrages faits à l'Eglise valaque, à l'incursion des troupes ottomanes en Valachie, et les torts qu'on m'a faits pendant mon absence, en me remplaçant, contre les lois ecclésiastiques et civiles, par un autre ²⁾, sous le beau prétexte de n'avoir pas voulu retourner en Valachie pour prendre en possession mon poste, dans une époque où les injustices les plus criantes étaient exercées dans la province et où la protection de la Russie n'était plus en activité.

Qu'il me soit donc permis de m'adresser aussi à Votre Excellence pour ³⁾ vous porter mes plaintes et vous prier très instamment de vouloir bien intercéder auprès de S. M. I., afin que, rétabli en mon poste, je puisse m'acquitter de mes devoirs envers ma patrie et donner des preuves éclatantes de ma reconnaissance envers Votre Excellence, dont j'ai l'honneur d'être . . . (*sic*) ⁴⁾.

Cronstad, le 2 octobre 1826.

(Din colecția de documente a d-ului C. Erbiceanu; concept)

XLVIII.

Postul mitropolit Dionisie către prințul Alexandru Galițin, fost ministru de Culte în Rusia, pentru restabilirea sa în Scaun.

Brașov,
1826,
14 Octom-
bre.

Copie d'une lettre adressée à Son Altesse le prince Galitzin.

Altesse,

La bonté avec laquelle V. A. a bien voulu recevoir la très humble lettre que j'ai osé vous adresser par M. le général Laptiof, à son départ d'ici pour Saint-Petersbourg, me donne la hardiesse de me présenter encore cette fois-ci pour réitérer mes plaintes, et pour implorer son appui dans un temps où tout promet le rétablissement d'une tranquillité sûre en Valachie, et où les abus y commis doivent cesser.

C'est à la protection dont ma patrie jouit, que je prends mon refuge pour me justifier, si j'ose rappeler à V. A. les torts que j'ai soufferts à l'époque des derniers troubles éclatés en Valachie, et vous prier très instamment de vouloir bien vous intéresser à mon sort et employer ce bon office pour appuyer mes droits violés, afin qu'en vertu de votre puissante recommandation, je puisse être rétabli à mon poste, occupé par

1) Prințul Galițin.

2) Mitropolitul Grigore, ales la 20 Ianuar 1823 (v. mai sus, p. 209; Lesviodox, o. c., 413).

3) În alt concept, șters: «lui faire savoir que le gouvernement actuel de Valachie, sans prendre en considération mes services préalables, ni celles (*sic*) que j'ai rendues au pays, à l'époque où les troubles y ont éclaté et où j'ai tant souffert par leurs auteurs.»

4) Publicat, în traducere românească, în *Bis. ort.*, XVIII, 111-2.

un autre, pour la raison que je fusse contraint de le quitter dans une époque où les plus grands désordres régnaient en Valachie et où l'on ne faisait aucun cas ni des traités conclus en sa faveur, ni de la protection de S. M. l'empereur. En me recommandant à votre bienveillance, j'ai l'honneur d'être . . . (*sic*) 1).

Cronstad, le 2 octobre 1826.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept dublu)

XLIX.

Brașov, 1826, 14 Octom-
bre. Postul mitropolit Dionisie către Matei Liovievici Minciaky, consul rus în principate, cerând restabilirea sa în Scaun.

Copie d'une lettre adressée à M. le général Mintziaki.

Bien charmé sur la nouvelle agréable du renouement d'une bonne intelligence entre l'empire de Russie et la Porte ottomane, par l'aplanissement de[s] différends survenus entre ces deux Puissances 2), je m'empresse d'en féliciter Votre Excellence et de prendre part à votre joie sur l'exécution d'une entreprise dont l'objet n'était que l'humanité souffrante, et dont le succès ne peut tourner qu'à l'avantage de la chrétienté opprimée et à la gloire de S. M. I., l'unique appui des opprimés et le généreux protecteur de [la] Valachie, qui, dès le commencement de son règne 3), vient de rappeler sur elle la tranquillité.

Au rétablissement de ce don précieux du Ciel sur ma patrie, après avoir répandu des larmes de joie, après avoir souhaité à Votre Excellence une juste récompense de ces travaux méritoires et des marques de distinction plus éclatantes de la part de S. M. I., j'ose vous prier très-humblement de vouloir me rappeler à votre mémoire et, se représentant le malheur d'un prélat déposé sans aucune raison ecclésiastique ou politique, injustement persécuté, s'intéresser en faveur de mes droits pendant votre séjour à Constantinople 4) et à votre retour dans ma patrie, afin que, rappelé à mon poste, je puisse aussi contribuer, d'après mon désir ardent et d'après mes faibles moyens, à l'extermination des abus qui déchirent depuis si longtemps ma malheureuse patrie, et à son amélioration. J'ai l'honneur d'être . . . (*sic*) 5).

Cronstad, le 2 octobre 1826.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept dublu)

1) Publicat, în traducere românească, în *Bis. ort.*, XVIII, 113.

2) Se încheiease, la 7 Octombrie 1826, convenția ruso-turcă de la Akkerman.

3) Țarul Neculaï urmează în Domnie fratelui său, Alexandru, la 1° Decembrie 1825.

4) De la 22 Ianuar 1824 până în Februar 1827 Minciaky e însărcinat cu o misiune și residă la Constantinopol, iar postul său din București îl ocupă la 28 Iulie 1827 (cf. *A. Ev.*, II, 664, 667, 685 și urm., și, mai sus, p. 258 n. 5, 260 și urm., 424).

5) Publicat, în românește, și în *Bis. ort.*, XVIII, 114.

L.

Memoriu al mitropolitului depus, Dionisie, către Alexandru de Ribeaupierre, ambasadorul rus pe lângă Poartă, despre rolul său în 1821 și destituirea sa.

Braşov,
1826,
Decembrie
— 1827,
Ianuar.

En 1819, l'acte d'abdication de l'archevêque métropolitain de Valachie, Nectario, ayant laissé vacant le trône archiépiscopal de cette province, l'assemblée des boyars ne dédaigna pas de jeter les yeux sur un faible prélat et, par un rapport adressé à Son Altesse le prince Alexandre Soutzos, alors régnant, il fut d'un commun accord honoré de leurs suffrages; Son Altesse ayant daigné approuver leur choix, je fus tiré de ma retraite et appelé à remplir les fonctions archiépiscopales à la Métropole de Bucharest 1). Je ne me dissimulai pas alors combien la tâche qui m'était imposée était grande et au-dessus de mes faibles moyens, j'hésitai quelque temps, mais, plaçant toute ma confiance dans l'assistance du Très-Haut pour soutenir mon zèle, j'ai consenti à me charger des fonctions augustes dont j'allais être investi.

Pendant les deux années que régna paisiblement le prince Alexandre Soutzos, je vis avec reconnaissance que mes efforts n'étaient pas méconnus.

En 1821, à l'époque où la divine Providence permit, dans sa colère et ses impénétrables décrets, que cet esprit de vertige, fils de l'iniquité, qui a couvert de ruines et plongé dans la désolation une partie du monde, vint jeter un de ses brandons au milieu du troupeau paisible confié à mes soins, les devoirs de ma charge m'imposaient l'obligation de ne point l'abandonner, tant qu'un faible espoir de salut pouvait encore luire pour nous.

Mais, lorsque l'anarchie eut brisé tous les liens de subordination et lorsque les autorités civiles elles-mêmes virent infructueux tous leurs efforts pour ramener à leurs devoirs les esprits égarés par les fureurs démagogiques, et résolurent de se retirer dans un asile sûr 2), je me disposai à suivre leur exemple, lorsque le caminari Sava, à qui le Divan de Valachie et les caïmacans du prince Callimaqui avaient confié la garde de la ville, vint me priver de ma liberté, ainsi que plusieurs autres boyars, au lieu même de la Métropole, sous le spécieux prétexte que notre présence était nécessaire pour retenir le peuple dans les bornes de son devoir, afin de faciliter par là les moyens de subsistance et la rentrée des fonds indispensables à l'acquittement de la solde du corps dont on l'avait constitué chef pour le maintien de l'ordre.

Il fallut se résigner, trop heureux si par le sacrifice de ma liberté je pouvais, au péril même de mes jours, contribuer à opposer une digue au torrent révolutionnaire.

Cependant les rebelles ne tardèrent pas à se présenter aux portes de la ville, et en devinrent bientôt les maîtres. Il me fut néanmoins encore permis, pendant une semaine, de m'acquitter des fonctions sacrées de ma charge, de pouvoir élever ma voix et former des vœux dans le temple du Seigneur pour le bonheur de mes semblables.

Mais bientôt après un corps d'hommes égarés vinrent m'arracher du saint lieu même et m'intimèrent l'ordre de me rendre à une maison de campagne, située hors de la ville, laquelle était destinée à me servir de prison, ainsi qu'à d'autres boyars et membres du clergé, surpris comme moi par les rebelles dans l'exercice de leurs fonctions. C'est là que je devais épuiser le calice d'amertume; c'est là que, livré à tous les outrages, à toutes les indignités, je voyais tous les jours ma vie même exposée aux dangers les plus imminents 3).

1) V., asupra suirei pe tronul archiepiscopal a lui Dionisie Lupu, mai sus, p. 64 și n. 5; *Condica sfântă*, publ. de arch. Ghenadie Enăceanu, I (București 1886), 418-34.

2) Caïmacaniul lui Calimah se retrag la Giurgiu în ziua de 25 Mart (v. mai sus, pp. 119-20; n° CLVIII).

3) Cf. Aricescu, I, 189, 195 și urm. — Casa unde fură închis mitropolitul și boierii, Belvedere, apartinerea scriitorului Dinicu Golescu (*ibid.*, 209).

Cependant les troupes ottomanes s'approchaient de la ville; les rebelles, saisis de terreur, mais ne voulant pas se dessaisir de leur proie, sans que je pusse néanmoins pénétrer leurs desseins secrets, se retiraient vers les montagnes et me soumirent à la garde de trois cents hommes, qui devaient me conduire dans la Petite-Valachie. La divine Providence avait choisi cet instant pour nous ménager des moyens de salut; nous pûmes profiter des désordres qui régnaient dans leurs rangs pour prendre un chemin de détour et rejoindre enfin les notables et tous les membres du clergé dans le lieu qui leur promettait un asile assuré 1).

Après quelques mois de séjour à Cronstadt, je reçus une invitation du pacha de Silistrie 2), qui m'enjoignait de me rendre en Valachie. Je ne crus pas devoir obtempérer à une espèce de sommation de la part d'une autorité qu'il n'était pas de mon devoir de reconnaître; d'ailleurs, les désastres qui venaient d'affliger l'Eglise grecque à Constantinople 3), semblaient m'avertir d'un piège secret, et rien ne paraissait me prescrire l'obligation d'aller m'offrir en victime gratuite aux fureurs du moment.

Enfin la Sublime Porte, sentant la nécessité de se rapprocher, du moins en apparence, des termes des traités, nomma des hospodars dans les deux principautés. Mais ces princes, placés immédiatement sous la tutelle des pachas, — ou placés près d'eux, ou circonvoisins, — ne l'étaient que de nom: les provinces n'en présentaient pas moins tous les inconvénients d'un pachalik. Ce fut dans ces circonstances que Son Altesse le prince-régnant m'invita à son tour à me rendre à mes fonctions. Je me contentai d'envoyer un vicaire à ma place.

Si les provinces eussent alors joui de tous les avantages que les transactions les plus solennelles leur assurent, si aucun musulman n'eût été revêtu d'une autorité illégale dans le pays, si les pachas des bords du Danube n'avaient influencé toutes les décisions du gouvernement, si la province fût rentrée dans tous ses droits légitimes, je me serais empressé de me rendre à une invitation de la part d'une autorité que je n'aurais pu méconnaître sans crime; mais, témoin des maux qui affligeaient encore mon berceau, des vexations en tout genre que des autorités étrangères au gouvernement de la province ne cessaient de commettre, ou immédiatement, ou médiatement, par l'influence des insinuations, je préférerai rester dans un pays où je pouvais encore émettre librement quelques vœux pour le retour de l'ordre légitime dans mon pays, plutôt que d'aller devenir l'instrument perfide des actes vexatoires que l'usurpation imposait journellement au privilège.

Le Ministre de la Puissance protectrice, à laquelle notre patrie doit tout le bien dont elle peut jouir, et que son heureuse influence verse sur elle à pleines mains, avait déjà depuis longtemps quitté la capitale de l'empire ottoman 4); le consulat-général se trouvait en Transylvanie 5), toute relation amicale entre les deux Cours était interrompue, le champ était ouvert aux envahissements, aux infractions de toute espèce des traités les plus solennels, et fermé aux réclamations et aux redressements. Je me vis, en conséquence, dépossédé du trône archiepiscopal, contre la volonté bien prononcée de tous les membres du Divan qui se trouvaient encore sur la terre d'exil et qui s'empressèrent, à la lecture de la lettre d'invitation, qui faisait pressentir cet acte, de déposer aux archives du consulat-général 6) une protestation contre cette violation de leur privilège.

La nomination ou la destitution des évêques en Valachie sont soumises à des formes et coutumes qui font partie des statuts qui régissent la principauté, de temps

1) Pentru fuga în Ardeal a mitropolitului, v. *ibid.*, 226-7.

2) Mehmed-Selim-Siri-Paşa, mai târziu Mare-Vizir.

3) Spânzurarea patriarhului Grigore cu tref arhiepiscopî, la 22 April 1821.

4) Stroganov pleacă din Constantinopol la 10 August 1821, dimineaşa (*A. Jr.*, II, 598, n° 2).

5) La Sibiu.

6) Al Rusiei. Consul era încă Pini (v. mai sus, p. 136, n° CLXXVII).

immémoriais (*sic*), et qu'aucun prince n'avait osé enfreindre jusqu'à ce jour. Aucune de ces formes n'a été observée, aucune de ces coutumes n'a été suivie.

En conséquence, aujourd'hui qu'une nouvelle convention ¹⁾ vient de replacer ma patrie sous l'égide toute-puissante de l'auguste protection de Sa Majesté l'empereur de toutes les Russies, aujourd'hui, délaissé sur la terre d'exil, sans secours, sans aucun moyen d'existence, n'ayant d'autre consolation que le calme de ma conscience et l'expression de la reconnaissance et de la satisfaction de mes commettants, consignée dans un document dont ils ont bien voulu me munir de leur plein gré, j'ose exposer mes justes plaintes contre l'acte illégal qui me tient éloigné du trône archiepiscopal et porter mes humbles réclamations aux pieds de Votre Excellence, comme représentant de la Puissance protectrice, ce palladium de tous nos privilèges, pour la conservation d'une dignité que l'on ne pouvait me ravir, que d'après les canons de notre sainte mère l'Eglise, ou dans les formes et d'après les coutumes reçues.

J'ose me flatter que Votre Excellence daignera prendre en considération cet exposé simple et véridique de mes malheurs, de ma conduite, de mes plaintes et de mes réclamations, pour en faire l'usage qu'Elle jugera convenable, et saisis cette occasion pour vous supplier de vouloir bien agréer l'assurance du profond respect avec lequel j'ai l'honneur d'être . . . (*sic*).

Ἡ τοῦ μέγας μου τοῦ πριγκιπόυ τῆς αὐλῆς, ζώοντα Πρωτοκλήτῳ, τῷ 1826 Γεγενημένων).

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept)

II.

«Legături» între boierii Moldovei, pentru viitoarea alegere de Domn și alcătuirea «regulamentului».

Iași,
1827,
după 27
Maiu 4).

Pe temelul vrednicului de închinăciuni și plin de milostivire împărătesc hătișerif înnoitoriu dreptăților și pronomiilor amânduror prințipurilor sale, noi, mai gios iscăliți, cu supunire și credință către mult îndurătorul nostru împărat, alcătuim aceste legături privitoare la folosul și sporire Moldaviei, ci ieseți mărturisit cheleriū 5) al înaltei Porți.

1^{im} Pentru dreptățile stărilor, să fie, fără de nici-o osëbiri de la obraz la obraz, păzite în fiști-cari stari, și, fiind-că cinste, viața și avere sunt celi întâi și mai obștești, vor fi păziți pentru toți de o potrivă, fără de nici-o deosëbiri.

2^{ba} Fiind-că hătișeriful ceri ca alesul obraz spre Domnii să fie întovărășit cu

1) Convenția de la Akkerman.

2) Acesta sosește la Iași în ziua de 7 Ianuar 1827, st. n. (v. mai sus, p. 394, n° CCCCLXXX).

3) În traducere românească, și în *Bis. ort.*, XVIII, 107-11.

4) Bucata n'are dată, însă o fixează mențiunea hătișerifului, care ordonă alegerea Domnului de către Divan și comunicarea ei către Poartă printr'un *arz-mah-ar*. Acestea sunt dispoziții ale tractatului de la Akkerman (7 Octombrie 1826), întărite de Poartă printr'un hătișerif, care ajunge la București în ziua de 19 Maiu 1827, iar în Iași la 24, și fu publicat în amândouă principatele la 27 ale aceleiași luni. Cf. mai sus, p. 418, n° DIV și rapoartele franceze din Iași, publicate de d. M. Demetrescu, în *Arch. soc. št. și lit. din Iași*, VII, 345, 347-8. Cf. Sturdza, *o. c.*, I², 314-5.

5) Magazin de aprovizionare.

ahzâ-mahzar din parte obștii ¹⁾, să înțelegi lămurit că înalta Poartă ceri a avé chizășie opștii pentru alesul obraz ; închizășlutorii dar intră în toate dreptățile de a să sigurefși ²⁾ pe sineș pentru alesul obraz, căci, pe socotință de o potrivă, apoi să rădică din mijloc și dreptate de a da, precum și dreptate de a lua chizășie, iar chipul chizășii rămâne purure în despoziția priimitorului, adică :

3^{le}. Haractirisirili a alegerii să fie chipul acel de mai înainte și acel de față a viețuirii și a pitrecerii din lume, cu toate înpreginările sale, iar, pentru că viitoare îndatorire în scris, o oarbă supuneri la pravile și obiceiurile pămîntestii, o neclătită urmare pe legiuri, voe dată în scris de fi tras în judecată și lepădat de că împotriva urmari, pe hotărîre de a întrebuița în opștești bunătăți, precum poduri, cișmele *i procî*, pe tot anul a cince parte din ale Domnii venituri.

4^{le}. Pentru un bun reglement cerșut de către hatîșeriful ³⁾, și opștii de neapărată trebuință, fiind-că iarăși hatîșeriful, legiuind alegire Domnilor de către opștescul Divan pe vechiul obicei, să înțelegi neapărat că pe acelaș temei trebuie să aibă înființari și lucrare reglementului. Întăi. Pentru-că, zicînd hatîșeriful : «Domnul și cu Divanul,» nu poate fi alt Divan decât tot ace'a, ci l'au însemnat și sus, la alegire Domnii, adică opștescul Divan, pe vechiul obicei. Al doile. Că, dacă pentru alegire unei persoane, a cărie ființă estî mărginită și sorocită, s'au legiuit aceste, apoi, cu cât mai vîrtos pentru o lucrare vecinică, ci estî reglementul, de la cari spînzură mîntuire sau prăpădenia unui Stat.

5^{le}. Fiind-că iarăși înaltul hatîșerif cunoaște trupu a Statului în sistina boierească, neapărată îndatorire a noastră cunoaștem de a stăruî în faptă și a nu îngădui cât de puțin atingere de dreptate, fie în pricină obștești, fie în pricină particularnici.

6^{le}. În frunte cu Preosfințitul arhipăstoriu și episcopi, ne cunoaștem trup a Statului (sau opștii), noi între noi, toți, și aceasta vrî să zică că nici-un sfat, nici-o lucrare pentru ale pămîntului să nu priimim a să face, fie în opște, fie în particular, fără de noi toți, prin în scris chemări, și, după urmari, socotințele și orî-care pricină să nu priimim a să faci de cât prin scris anaforale, unite și potrivite purure cu vrednicul de închinăciuni hatîșerif și cu bineli opștesc. Iar, orî-cari dintre noi, sau din alții s'ar sili a lucra de împotriva acestor drepte și legiuite îndatoriri, ca un vrăjmaș al binelui opștesc și a însuș hatîșerifului, estî de veci lepădat din hora trupului Statului, și pierde toate dreptăți dăruite noaă prin înaltul hatîșerif.

Aceasta iesti hîrtie cî acum făcută, după cari să ceri uniri și legătura caî, cu iscălituri a obrazi cinstite.

(Alt proiect)

Pre cât o maică durelnică și iubitoare către fi caî aștiaptă dragoste, mulțămîtă și sprijinire de la dînșii, cu atîta mai mult născătoare noastră opștiască, care ne numără numile, cere în lacrimi și în plînsore să-i întindem mîna și să o rădicăm din cădere și osînda, în care zace suspinînd.

În numele tău și a ceriului, care te acopere, o ! maică patrie ! ne giurăm și închizășluim către tine dragoste cî cu credință și răvna cî cu stăruială. Noi ne vom feri de tot lucrul care va fi ție în potrivă. Noi vom apîra pronomiile și hărăzările tale, noi vom legiui și vom statornici avere, cîste și viața ta. Noi ne vom strădănuî a te face înflorită cu bunile rîndueli și aședămînturi. Noi, în sfîrșit, cu toată credința și supunire către stăpînire, vom sprijini și vom apîra dreptățile ce ț'au înnoit și ț'au întărit. Cre-diucioși supuși și prietini nefațarnici noi între noi, între noi ne vom sfătui totdeauna

1) Cf. Sturdza, *I. c.*, mai sus, p. 603 n. 4.

2) Asigura.

3) V. Sturdza, *I. c.*, 317.

între toate câte privesc la tine și pentru tine, și vom alege purure socotința ce mai de folos ție, lepădând interesele cele în parte și îmbunările cele mârșave, care te sfarmă și te osândesc de atâta vreme. Vom împuțina și ușura, vom limpezi și discurma, pe câtă putință a fi, dările și revărsările tale, legiuindu-le, și rânduindu-le așa unde să fie cunoscute și ție, și că le dai pentru ținere și împodobire ta. În alegerile ce vom face pentru ocărmuire ta, vom fi înțelepți și cu dreptate. Iar alesul va fi supus și neclentit împlinitor tuturor rânduelilor și aședăminturilor tale; așa dar, pre acei de împotrivă binelui obștesc vom cunoaște vrăjmași noî și ție, pentru-că tu ești noî, și noi suntem tu.

Aceasta este cù întâi hârtie de unire, carele s'aû fost făcut mai înainte de trecire elciului¹⁾, și nu s'aû iscălit.

(Alt proiect.)

Pe temeiul vrednicului de închinăciune hatișërif din urmă²⁾, carele cunoaște s'is-tima boirîmii în trup a Statului, *en corps d'État*, și sloboade lucrare unui reglement pentru rădicare și stărpire catahrisurilor³⁾, noî mai gios iscăliții închier această unire și legătură între noî, înființată de amândouă calitalile mai sus pomenite.

1°. În frunte cu Preosfințitul arhiepăstoriu, ne cunoaștem *en corps d'État*, noî între noî, toți, și aceasta vra să zică că nici-un sfat, nici-o lucrare pentru ale pămîntului să nu priimim a se face, fie în obștia, fie în particular, fără de noî toți, prin în scris chemare; și, după urmare socotinții, în ori-care pricină să nu priimim a se face de cât prin în scris anafora, unită și potrivită purure cu hatișëriful și cu binele obștescu.

2°. Putere chibzuitoare și lucrătoare, ce postul visteriei aû furat de la Sfatul Divanului obștesc, după să[n]guraticile împărtășiri cu stăpânire, să o întoarcem numai de cât la locul eaî, lăsând visterie numai putere împlinitoare, precum aû fost din vechiu.

3°. În reglementul ce se face⁴⁾, avënd dreptățile binele obștesc și buna rânduială, nici-de-cum interesul particularnic saû îmbunările, să nu se atingă de gnomiile⁵⁾ ce vom da.

4°. Privileghiile, fie a Statului, fie particularnice, atât acele, cât oare-cum încă mai staû în ființa lor, cât și acele câte s'aû strămutat saû s'aû stirpit, avem a le aduce în adevărată pomăzuire aședămintului lor și nici-de-cum a suferi lucrare de împotrivă.

5°. Interesele în parte atingătoare de cele obștești, să fie între noî mai întâi sfătuite, și hotărîre purure date după socotințele celor mai mulți.

6°. Fiind-că, în toate Staturile, privim atárnare către sporire veniturilor Statului, avem și noî a nu lepada nici-unul din legiuitele vinituri, și a le lipi către folosința obștiască.

7°. Pe toată săptămâna, va fi zîoa hotărîită pentru adunare noastră, spre punire înainte a se socoti cele de față saû viitoare pricine.

8°. Care dintre noî va călca saû nu va urma aceștii legături, va fi lipsit din trupul Statului, și spre aceasta va urmă a celorlalți obștiască lucrare și îndemnare.

Această hârtie s'aû fost făcut între tineri, după venire hatișërifului, și nu s'aû unit a se iscăli⁶⁾.

(Bibl. Ac. Rom., doc. ²²¹/X)

1) E vorba de ambasadorul (*elci*) rus, Alexandru de Ribeaupierre, care stă în Iași de la 7 Ianuar 1827 sara până la 14 următor (cf. mai sus, n^o CCCCLXXX, p. 394; pp. 397-8; n^o CCCCLXXXIX, pp. 404-5).

2) V, p. 606 n. 1.

3) *Katâghoris*, abns.

4) V, p. 606 și n. 3.

5) *T'roum*, părere.

6) V, p. 605, n. 4. Chiar dacă nici-unul din proiectele de față nu s'ar fi iscălit, cum e probabil, încă ele ar avea o deosebită însemnătate, împreună cu actul din 1824, creșul politic al tinerilor boierî doriți de reforme în sens boieresc, Cf. pp. 591 și urm. Pentru dorințele celui-lalt partid, liberal, v. p. 596, n. 1.

LII.

Constanti- «Firman împărătesc către Grigore Ghica Voevod, pentru darea mă-
nopol, năstirilor închinat iarăși în stăpânirea egumenilor greci.»
1827,
pe la 26
Iunie.

Traducerea firmanului pentru mănăstiri.

F iind-că în anul [1]237 (anul Hegirei) ¹⁾ tu, Domnule al Valachiei, împreună cu vre-o câțiva boieri, printr'un argihal al tău în felul mahzarului ²⁾, ai făcut cunoscut că în vremea Domnilor fanarioși, unii din călugări, venind la mănăstirile lor, au îndrăznit a petrece acolo poruncind, și a face feluri de răutăți, și te-ai rugat a se izgoni toți acești călugări greci, și, când trimiterea vre-unei dări anuale a mănăstirilor de acolo la mănăstirile ce se află în împărăteștile mele provincii se va prelungi, să nu se trimită acolo spre împlinirea ei alt călugăr din partea patriarchiei, ci, raportându-se una ca aceasta la Înalta mea Poartă, să se facă într'acest chip împlinirea și trimiterea acestei dări anuale, prin capuchihaiiele Valachiei. Cu toate că după împărătescul mieu sfânt hat s'au dat o acest fel de înaltă poruncă, dar vechiul patriarhului Ierusalimului, ai episcopului Sinai ³⁾, și ai Sfântului Munte, prin argihalul lor acum arătând Înaltei mele Porți că nu numai nu s'au trimes în vremea cea din vechime darea anuală a mănăstirilor de acolo către mănăstirile ce se află în reședința mea, dar că s'au prăpădit aceasta în mâinile unuia și altuia, și într'acest chip s'au pricinuit mare pagubă și lipsă la aceste mănăstiri, s'au rugat a mă îndura și a binevoi de a stăpâni ei și a cârmui ca și mai înainte mănăstirile de acolo în acareturile lor. Așa dar, după înalta mea poruncă ce s'a dat, trebuia în vreme a se da acest venit prin capuchihaiiele Valachiei din reședința mea acestor vechili; de a nu se da și a se prelungi până acum dispută între ambele părți, este adevărat că se pricinuește pagubă acestor mănăstiri; de accia, ca să lipsească pe viitor această dispută, găsesc cu cale de a se întoarce stăpânirea și cârmuirea acestor mănăstiri în starea lor cea d'întăii, în condițiune de a se alege pe viitor călugări cinstiți și credincioși și să se trimeată acolo de patriarhie, și, atât la chestiunea stăpânirii acestor călugări și cârmuirii mănăstirilor și acareturilor lor, cât și la accia a daraverei veniturilor lor, să nu se amestece alt nimeni, și călugării, ce se vor trimite, să se poarte bine și, când se va ivi vre-o arătare sau reclamație că vre unul din ei a călcat regula, unul ca acela să se pedepsească și, în locu-i alegându-se altul credincios și liniștit de către patriarhie, cu cheazăie, să se trimeată acolo. Către aceasta, din călugării accia care în trecuta întâmplată răzvrătire în Valachia, urmând și dând ajutor revoluționarilor, s'au arătat de vinovați, nimeni din asemenea pribegiți călugări pe viitor să nu se primească la mănăstirile de acolo. La toate acestea contribuind împărăteasca mea voință și primirea, s'a trimes această sfântă a mea poruncă, după sensul căreia se va face urmarea, fără de a se întâmpla vre-o mișcare în potrivă. Și s'a scris pe la anul 1242 (1826), pe la luna lui Zilhică.

(După o traducere legalizată, din Bibl. Ac. Rom., doc. ^{no}1111)

1) În notă 1824.

2) Petiție.

3) În original: «a episcopului Sineii». A stărilor măn. Muntelui Sinai. Pentru această bucată, v. *Rev. Rom.*, III, 292.

LIII.

Dionisie, fost mitropolit al Ungrovlachiei, către consulul rus Minciaky, Dealu(?),
despre destituirea sa.

1827.
după
28 Iulie 1).

Excellence,

Bien sensible aux injustices que j'ai essuyées pendant la dernière époque, et que je continue de souffrir encore, j'ose en présenter à Votre Excellence la courte description.

Originaire de ce pays-ci, j'ai embrassé dès ma tendre jeunesse l'état ecclésiastique et, après avoir rendu des services méritoires à l'Eglise de ma patrie, en avançant graduellement, je suis devenu son métropolitain légitime.

Revêtu de cette dignité, je vaquais aux affaires spirituelles de mon diocèse, lors du commencement des troubles éclatés ici, et, subitement obsédé par les bandes des perturbateurs du repos public, j'ai risqué plus d'une fois d'être la victime de leurs chefs, pour m'être opposé à leurs pernicieuses entreprises et à leurs intrigues infernales. Les dommages que j'ai éprouvés de leur part, sont les témoins de ma conduite irréprochable.

À peine échappé aux menées des malfaiteurs, et content d'avoir contribué à la conservation de la capitale de la province en proie à l'anarchie, je songeais à me sauver, après avoir nommé mon intendant un des prélats étrangers²⁾, et, au milieu de mille dangers, que je passe sous silence pour ne pas importuner Votre Excellence par leur récit détaillé, j'arrivais enfin à Cronstadt, en Transilvanie, pour y attendre patiemment le sort de ma patrie et le rétablissement de la tranquillité dans son sein.

À la nouvelle de la nomination du prince-régnant, j'avais envoyé l'évêque de Bouzéo³⁾ pour me représenter et gérer les affaires ecclésiastiques à (*sic*) mon absence. Dangereusement malade à Cronstadt, à l'arrivée du prince-régnant ici, je lus invité par S. A. de venir pour occuper ma place, mais, ne pouvant pas me rendre à son invitation, à cause de la maladie dont j'étais affligé, je lui ai répondu par une lettre, dont la traduction ci-incluse peut servir à ma justification⁴⁾.

S. A., au lieu d'être touchée de compassion et au lieu de défendre les droits que j'ai sur la Métropole et sur le monastère Dialou⁵⁾, me priva de l'une et de l'autre, malgré mes documents concernant le susdit monastère, dans un moment où, relevé de ma maladie, j'étais tout prêt de quitter Cronstadt.

Attribuant tout cela aux circonstances plutôt qu'au bon gré du prince, j'espérais toujours qu'au rétablissement des privilèges du pays, violés à l'époque dernière, mes droits seraient aussi rétablis.

Animé par cette espérance, je suis arrivé ici il y a à peu près six mois et, sans douter que je serais bien reçu par S. A., je lui ai demandé audience, mais elle ne me fut pas accordée ni à mon arrivée, ni après, de la manière que je l'ai demandée, convenablement à mon caractère.

1) E foarte probabil că petiția a fost adresată lui Minciaky, deci e posterioară zilei când acesta a sosit în București, pentru a ocupa postul său de consul; 28 Iulie 1827. Probabil că Dionisie, sfătuit de Ribeaupierre (v. mai sus, pp. 603-5), s'a întors în țară încă de la începutul anului 1827.

2) Benedict *Troados* (v. și p. 572 n. 1).

3) Gherasim (v. Lesviodax, *o. c.*, 443).

4) Lipsește. V. și *Bis. ort.*, XVII, 27—32.

5) Dealu. V. *ibid.*, 502-3.

Le dernier appui de mes espérances c'est l'arrivée de V. E. ici, et c'est à Elle que je m'adresse pour La prier très instamment de vouloir bien s'intéresser au sort d'un vieux prélat si injustement dépouillé de ses droits, et de persister à leur rétablissement 1).

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept)

LIV.

Iași, Unire între boierii moldoveni pentru purtarea lor față cu «stăpânirea»
înainte de și folosirea funcțiilor.
1828 2).

În numele Tatului și a Fiului și a Sfântului Duh.

Unire fiind că dintru'ntăi tărie patrioticiască, când este privitoare la folosul și binile opșesc, nu mai puțin încă de trebuință niamului boeresc, a căruie cădere din neuniri și răschirari se ameliță (*sic*) la viderile noastre, — socotit-am noi, mai gios iscăliți și am alcătuit între noi aciaștă scrisoare de legătură și de neviciană intovărire întru sistima politiciască.

1^{im}. Să stăm cu toți unul pentru alul, la toată întâmplările ce vrăjmașe 3) cu nedreptate vor porni asupra noastră și cu nefațarnică agiutorință să sprijinim pe orî-cari din noi prigonirile politicești vor aduci cu nedreptati la supărari și primejdii.

2^{le}. Într'un cuget, într'un glas și într'o voință să stăm cu tot chipu spre a agiuta și a rădica și a înălța pre cei mai slabî dintre noi, atât în trepte, cât și în chiverniseli.

3^{le}. Lingușituriile către stăpânire, vinđările tainilor, pârăle și orî-ce altă aduci defăimari evgheniștilor, vrajbă și vătămari folosului opșesc, să lipsască cu totul, și pre acela cari se va dovedi cu că mai mică mișcare întru aceste, volnicî să fim ceialaltî toți cu petre a-î ucidî, fără să poată ceri răsplătiri, nici el, nici famelie, nici rudele sale.

4^{le}. Fiiște-care dintre noi, orî-ce interes de provivamos 4) sau de chivernisală, sau orî-ce alt plan de câștig prin drumul stăpânirii va iscodi sau va afla, să fie dator a arăta tovarășii, prin doveđi, prin ce chipu l-au catorthosit 5).

5^{le}. Așemine și când, la acest feliu de pricină a interesului, unue se va întâlni cu a altue dintre noi, opște noastră să-î împaci, cu i se cuvini mai în grabă a dobândi acest folos; după care să fie următori.

1) Dublă traducere în grecește. O traducere în românește s'a publicat în *Bis. ort.*, XVI, 886-8.

2) Bucata n'are dată și nu pomeniște nici-un eveniment care să poată ajuta fixarea ei chronologică. Trebuie de recurs deci pentru aceasta la numele și funcțiile boierilor iscăliți. Fiind-că se știe că vornicul Negel, fratele mitropolitului Veniamin, era mort acumă în 1828 (Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 441), documentul nu poate fi posterior acestui an. Dar e foarte probabil că e din vremea Eterieî, căci Negel, de va fi trăit după 1822 (ceia ce se poate), n'a mai jucat nici-un rol politic de la întoarcerea sa în țară și nu mai e pomenit nicăiri. Pe urmă, lui Ioan Tăutu i se dă titlul de Ban, și *bătrânul* Tăutu (care a avut încă un nepot Ionică, secretar al lui baș-capuchihaii supt Ioan Sturdza), l-a schimbat, după venirea în Domnie a lui Ioan Sturdza, cu acel de vornic (Orăghici, II, 163; Sion, *o. c.*, 368). *Iar Ioan Sturdza e probabil Domnul din 1822, ceea ce ar fi decisiv.*

3) În concept: *vrăjbele*.

4) *ἡγομισμός*, progres, înaintare.

5) *κατορθόρω*, izbutesc; *κατορθόρων καὶ λάζω τι*, obțin.

6^{le}. La celi ce tovărășie spre binile și folosul opșesc și la vreme cuviincioasă va găsi cu cuviință a se pune în lucrare, să fimu într'o unire și nedizbinari, cu osârdii și credinți și cu orî-ce chip va fi hotărîre tovărășii.

7^{le}. Cîndu trebuința va ceri de a ni aduna și a vorovi vre-o pricină, îndată ce vom lua înștiințări, să vinim, fără cât de puțină prelungiri sau urniri, afară numai la întîmplări de boală.

Pentru aceste câte se cuprindu într'această scrisoari de legătură, și câti de sus înțelesi spre binile opșesc, facim giurămînt pe sufletele și casele noastre să li păzim întocmai și deplin, întru nestrămutată hotărîre și unire de a fi legați și îmbrățișați cu dragoste patrioticească și nefațarnică credință, iar ceta carile dintre noi va călca cât de puțin legătura aciasta, să fii supt blăstămul cerescului Dumnezeu, în viața aciasta propoșală să nu vadă, nici el, nici copii lui, și în ceta viitoare diavolul să aibă parti de sufletul său. Amin, amin, amin.

*Constantin Canto, Vornic; Constantin Roset, Vornic;
Negel, Vel-Vornic; Ioan Sturza, Vornic; Dimitrachi Bogdan,
Vornic; Dimitrie Sturza, Vornic; Buhuș, Agă; Ianacachi Sturza,
Spatar; Petrachi Sturza; Petrachi Banul; Ioan Roset, Spatar;
Nicolai . . . , Ban; Ioan Tăutul, Ban; Ienachi . . . , Fa-
harnic; Costachi Sturza, Stolnic.*

(Bibl. Ac. Rom., doc. 3°/XLVIII; original și concept)

LV.

Minciaky către Ioan Sandu Sturdza, despre chestia reînnoirei paten. București,
telor consulare. 1828,

16 Ianuar.

Mon prince,

J'ai reçu la lettre que Votre Altesse m'a fait l'honneur de m'adresser le 29 décembre dernier, et je m'empresse de lui offrir mes remerciements des vœux qu'Elle veut bien m'exprimer à l'occasion de la nouvelle année, en La priant d'agréer aussi les miens, qui sont tous (*sic*) aussi vifs et aussi sincères.

La communication que Votre Altesse me fait, par la même lettre, sur le renouvellement des patentes, est un point sur lequel il ne m'est pas permis de revenir, quel que soit le désir que j'ai de Lui être utile. En effet, vous vous étiez adressé, mon prince, directement à M. l'Envoyé de Ribeaupierre, pour solliciter son autorisation, en vous engageant de ne rien faire sans l'avoir préalablement obtenue. Après avoir examiné les lettres que vous mettiez en avant, ce ministre Vous a fait connaître son opposition; ainsi je ne conçois pas comment l'on pourrait faire revivre une question qui a déjà reçu une solution aussi définitive, à moins de ne pas violer l'engagement que Vous avez pris vis-à-vis de la Mission Impériale. Je suis bien loin de croire à la possibilité de ce dernier cas, mais la rigueur de mes devoirs m'impose l'obligation de Vous prévenir, mon prince, que toute perception relativement au renouvellement des patentes sera con-

sidérée par le consulat-général comme une contravention, contre laquelle la présente lettre servira de protestation formelle.

J'ai l'honneur d'être avec une haute considération, mon prince,

De Votre Altesse,

Le très humble serviteur

M. Minciaky ¹⁾.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Sturdza-Scheianu*, n° 13; original)

LVI.

București, Notă a lui Fleischhackl von Hakenau, Agent austriac în București,
1828, către guvernul muntean, anunțând plecarea sa.
9 Maiü.

Note adressée au Divan de Valachie par l'Agent d'Autriche, à l'occasion de l'entrée des troupes impériales russes dans la principauté.

Des circonstances impérieuses imposent au soussigné Conseiller et Agent de Sa Majesté l'empereur et roi apostolique en Valachie le devoir de quitter, avec tous les employés de l'Agence, cette principauté et de se retirer dans les États héréditaires de Sa Majesté l'empereur, son maître.

Mais, la sûreté personnelle et des propriétés des sujets autrichiens, qui seront dans le cas de rester en Valachie, et dont la protection lui est confiée, exigeant une mesure énergique et efficace, le soussigné n'hésite pas un instant de confier cette protection, avec toute l'assurance, au louable Divan, dont les membres respectables ont trouvé tant de fois, et dans des occasions les plus désespérées et désastreuses, un asile sûr et tranquille, sous l'égide du gouvernement paternel de Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique, et qui certainement prendront, en revanche, avec plaisir sur eux toute la responsabilité, afin que les sujets de Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique, et nommément l'église et le clergé catholique et les pâtres transilvains ²⁾ continuent à jouir de tous les privilèges et toutes les franchises et immunités, qui leur sont garantis par les traités et les anciens usages en vigueur dans cette principauté.

Le soussigné sera charmé de pouvoir dans son temps porter à la connaissance de Sa Majesté l'empereur, son auguste maître, que le Divan de Valachie a répondu à ses désirs et rempli son attente.

Il saisit cette occasion pour offrir au louable Divan de la principauté de Valachie l'assurance de sa haute considération.

(Signé :) *Le Chevalier Fleischhackl de Hakenau.*

Bucarest, le 9 mai 1828.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 323, f° 151; copie)

1) E vorba de patentele date supușilor Rusiei, cei mai mulți bucurându-se abusiv de protecția străină. Pentru trecerea lui Ribeaupierre prin Moldova, v. mai sus, pp. 394-8. — Cf. și n° CCCCXCV, p. 402.

2) Cari-și pășteau oile în Muntenia, după tractate.

LVII.

Fostul mitropolit Dionisie către presidentul-plenipotențiar în principate, Dealu(?),
contele Pahlen, cerând restituirea sa în Scaun.

1828,
după
22 Maiu.

Excellence,

J'ai l'honneur d'exposer à Votre Excellence qu'après la malheureuse révolution qui a eu lieu en 1821, en Valachie, le bano Ghika ayant été nommé hospodar de ce pays, dans le temps où j'étais réfugié à Cronstadt, ainsi que tous les boyars de Valachie, il m'écrivit de revenir à Bukarest pour y occuper mon siège archiepiscopal, mais, malheureusement pour moi, étant alors très dangereusement malade, il me fut impossible de partir. Alors je me décidai à envoyer à ma place un de mes plus respectables évêques ¹⁾, et écrivis au prince que je me rendrais à mon poste, aussitôt que je serais en état de supporter la route. Mais le prince, sans avoir égard à ma situation, ayant sans doute d'autres vues, saisit le prétexte de mon absence pour nommer un autre métropolitain, et cela contre la règle de notre sainte religion. Quelque temps après, il déposa aussi l'évêque que j'avais envoyé à ma place, pour n'avoir pas voulu signer des injustices criantes qui se commettaient dans ce pays. Je n'ai pas manqué d'adresser mes plaintes au Saint-Synode sur l'injure faite à notre sainte Église et du tort qu'on faisait à ma personne; je me suis aussi adressé au ministre du Culte, prince Galitzin, à M. l'amiral Mordvinoff, son successeur, à S. E. Monsieur l'ambassadeur auprès de la Porte, et puis à Monsieur le consul-général Minciaki ²⁾, en implorant leur protection pour la réparation des torts qu'on m'avait faits. Dans le moment où on me faisait espérer d'obtenir justice, l'horizon politique s'obscurcit, la terreur se répand dans tout le pays, et tous les habitants, tremblants, s'enfuient dans les montagnes; mais, heureusement, cette agonie n'a pas duré longtemps, car les invincibles soldats de notre puissant et auguste empereur sont arrivés à propos pour assurer notre tranquillité ³⁾.

C'est dans cette réjouissance commune de tous les chrétiens, que j'ai osé exposer à Votre Excellence toutes les injustices commises à mon égard, implorant votre protection sur mes droits incontestables, qu'on a violés.

Espérant, par les nobles sentiments qui vous animent, que Votre Excellence ne souffrirez pas qu'un vieillard archevêque subisse une pareille injustice, j'ai l'honneur . . . (*sic*).

(V^o) Σχέδιον (*sic*) μεταγραφόμενον πρὸς τὸν Πάπην, ἀπὸ μέρους μου.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept)

(*Altă versiune.*)

J'ai l'honneur de représenter à Votre Excellence qu'après ⁴⁾ les malheurs troubles (*sic*) qu'il sont arrivé (*sic*) dans ce pays, la Porte ottomane choisit pour hospodar de ce pays Grégoire Ghika et, me trouvant alors réfugié, avec des autres boyars, à Cronstadt, le prince m'écrivit de retourner avec les boyars, mais, par malheur étant

1) Al Buzăluț, Gherasim. V. p. 572 n. 1.

2) V. n° XI, VII—L, pp. 600 și urm.

3) V. p. 610 n. 1.

4) Șters: «étant élu métropolitite de.»

malade d'une dangereuse [maladie], il m'était impossible de me mettre en voyage; j'[ai] envoyé un de mes plus respectables évêques, comme un procureur à ma place, en lui faisant savoir qu'après mon rétablissement, je me serais rendu à mon poste; mais le prince, par ses projets particuliers et par un mécontentement personnel, saisit le prétexte de mon absence: il fit nommer un autre à ma place, contre la règle de la sainte Église. Quelque temps après, il a déposé aussi l'évêque que j'avais envoyé à ma place, à cause qu'il avait refusé de signer des injustices qui se commettaient¹⁾ alors dans ce pays.

Je n'ai pas manqué de notifier à la Sainte-Synode (*sic*) l'injure²⁾ faite à la Sainte Église, mais aussi du tort contre ma personne, aussi bien au ministre du Culte, Monsieur le prince Galitzin, qui était alors, et puis à son successeur, Monsieur l'amiral Mordvinoff, et dernièrement à Son Excellence Monsieur l'ambassadeur auprès de la Porte Ottomane et à Son Excellence Monsieur le général-consul de Minciaki, en invoquant leur assistance et protection pour la réparation des torts qu'on venait de me faire. Mais, au milieu des assurances consolantes qu'on me faisait, dans un instant notre horizon politique s'obscurcit, un terrible ouragan nous menace, une terreur effraye tout le pays, les montagnes et les forêts se remplirent des fuyards tremblants et, dans le temps que tous les habitants de la ville [étaient] tout à fait désolés et dans la plus grande agonie, les invincibles soldats de notre humain et puissant auguste protecteur vinrent à paraître, comme par miracle, dans notre ville, portant la sûreté du pays et la tranquillité de nos cœurs.

C'est dans cette réjouissance commune de tous les véritables chrétiens que j'ose exposer à Votre Excellence (de) toutes les injustices faites à mon égard, en suppliant votre protection sur les droits incontestables qu'on a violés, contre les lois usuelles; — espérant que, par les nobles sentiments qui vous animent, vous ne souffrirez pas qu'un vieillard archevêque subisse une pareille injustice, j'ai l'honneur, etc. . . . (*sic*).

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept)

LVIII.

Dealu (?),
între
22 Maiu 1828
și Ianuar
1829 3).

Fostul mitropolit Dionisie către presidentul Pahlen, despre destituirea sa.
Copie.

*A Son Excellence Monsieur le comte Pahlen (sic), président plénipotentiaire
des principautés de Valachie et Moldavie.*

Monsieur le Comte,

D'après les vœux de tous mes compatriotes et les suffrages de tous les boyars, conformément aux statuts de la principauté, je fus appelé en 1819⁴⁾ à occuper le siège métropolitain de Valachie; j'y fus placé et reconnu selon les lois ecclésiastiques.

1) Șters: «il voulait comettre.»

2) Șters: «du tort non seulement.»

3) Ultima e data surginirei lui Grigore: acesta o atribuia nedemnelor milogiri ale lui Dionisie (v. *Bis. ort.*, XVII, 214-7).

4) O altă copie (tot în posesiunea d-lui Erbiceanu) are, din greșală: 1820.

Une année s'était à peine écoulée depuis mon intronisation que la Providence, dans ses impénétrables décrets, permit que ce pays fût affligé du fléau de l'insurrection.

Je ne crus pas que les devoirs de ma charge me permissent d'abandonner mon bercail et, me résignant à la volonté divine, je consentis à partager avec quelques-uns des principaux boyars, tous les périls qui menaçaient mes ouailles, tant qu'une lueur d'espoir pouvait me flatter de pouvoir, par mes efforts, diminuer le mal, ne pouvant l'arrêter, et ne fût-ce enfin que pour ne pas priver mes enfants spirituels des consolations attachées à mon saint ministère.

Mais, au moment de l'invasion des troupes ottomanes, les désastres qui avaient affligé l'Église à Constantinople, ne me laissaient plus d'autres perspectives que d'offrir par ma présence une victime infructueuse à mon bercail et un outrage de plus à l'Église; je me retirai, en conséquence, à Cronstadt.

Monsieur le bano Grégoire Ghika, ayant été par la suite élevé à la dignité de prince-régnant, m'invita par une lettre à revenir prendre possession de mon ²⁾ siège archi-épiscopal. À cette époque le ministre-plénipotentiaire de la Puissance protectrice se trouvant absent de Constantinople, et le consulat-général de Bukarest ³⁾, toutes les portes étaient en conséquence ouvertes aux vexations et fermées aux réclamations. Dans cet état de choses, qu'aurait pu faire ma faible voix? Je jugeais à propos de temporiser, et j'envoyai, pour ne pas encourir le reproche de désobéissance, un de mes plus respectables archevêques comme mon vicaire à la place de l'archiprêtre que j'avais laissé à mon départ ⁴⁾, promettant de rentrer sous peu; mais j'appris presque aussitôt que, sans aucune forme, contre tous nos privilèges et contre tous les Canons de notre sainte mère l'Église, un autre avait été nommé et intronisé à ma place.

Tous ceux d'entre les principaux boyars restés jusqu'alors sur la terre d'exil s'empressèrent de protester auprès du consulat-général contre l'irrégularité d'un acte sans exemple dans les annales de la principauté. La déposition de l'évêque de Bouzéo, que j'avais envoyé comme vicaire, et celle de l'évêque d'Argech ⁵⁾ suivirent immédiatement. Le premier fut contraint de donner sa démission, la déposition du second fut aussi irrégulière que la mienne.

Quelle faute avais-je commise? Quels étaient mes crimes, pour m'être attiré un traitement qui m'abreuvait d'amertume et me couvrait de honte? C'est une question que j'ai toujours adressée en vain. Le seul prétexte qu'ait pu fournir ma conduite c'est de n'avoir pas obtempéré à l'instant à une invitation inopportune et d'avoir tourné tous mes regards vers la Puissance protectrice, ce palladium de nos lois, de nos constitutions ⁶⁾ et de nos privilèges, et cherché à temporiser, en attendant l'instant où les relations amicales rétablies entre les deux Cours rendraient ma présence de quelque utilité au bien-être de mes ouailles, car, sans cet appui, je n'aurais pu être ici que le témoin passif de la violation de nos droits et des outrages faits à l'Église attaquée jusque dans ses propriétés. J'exposais alors mes motifs de temporisation à Son Excellence Monsieur le ministre des Cultes ⁷⁾, et, aussitôt après la conclusion de la convention d'Akerman, à Son Excellence Monsieur le ministre-plénipotentiaire près de la Sublime Porte et à Son Excellence Monsieur le consul-général ⁸⁾, en même temps que je m'empressais de me rendre dans ma patrie ⁹⁾.

1) Lipsește în al doilea concept, de la «fût-ce.»

2) «Dur» în al doilea concept.

3) V. p. 604.

4) V. p. 572 n. 1.

5) Gherasim și Ilarion (Lesviodax, *o. c.*, 443, 448).

6) În întîiul concept: «coutumes»

7) V. n° XLVII, pp. 600-1.

8) V. n° XLIX și I, pp. 602-5.

9) V. p. 619 și n. 1.

Quel a été le résultat de tant de sacrifices? Accablé des infirmités de l'âge, abandonné, abreuvé de dégoûts, n'ayant d'autres secours, d'autres ressources, d'autres moyens d'existence que ceux que le zèle de quelques fidèles veut bien m'accorder, car la seule réparation que j'ai pu obtenir depuis environ un an a été la restitution d'un monastère qui m'avait été assuré, ma vie durant, depuis bien des années avant mon archiépiscopat, à la réparation duquel j'avais sacrifié une grande partie de ma fortune, pour le mettre dans le meilleur état possible; je pouvais en quelque sorte m'en considérer comme second fondateur, mais dans quel état me l'a-t-on rendu? Ruiné, délabré, tous les établissements ruraux que j'avais fait construire dans les terres y appartenant détruits, de manière que c'est plutôt une charge qu'un secours, d'autant plus que la moitié des revenus de l'année courante a été touchée par mon prédécesseur, par anticipation.

J'ose, en conséquence, recourir à Votre Excellence pour obtenir que ma conduite soit soumise à un examen et, si mon innocence paraît dans tout son jour, si je puis fournir une apologie sans réplique à toutes les questions qui me seront adressées, j'ose réclamer une satisfaction pleine et entière. Mais, si néanmoins je suis condamné à perdre sans retour le siège archiépiscopal, qu'on daigne au moins accorder à mon âge la consolation de sortir de l'état précaire où je suis, en m'assignant de quoi terminer paisiblement ma carrière, afin de cesser d'être à charge à la pitié des fidèles et m'acquitter honorablement des engagements que j'ai dû contracter à l'étranger, pour y soutenir la dignité de mon état et de mon caractère, pour que ma conscience n'ait plus à me reprocher d'avoir surpris la confiance de ceux qui se sont empressés de venir à mon secours, et j'ose humblement supplier à cette fin Votre Excellence de vouloir bien faire usage de la présente auprès de qui de droit.

Et, dans la pleine et entière confiance que j'ai dans les sentiments d'équité qui caractérisent tous les actes de Votre Excellence, j'ai l'honneur d'être, avec la considération la plus distinguée,

Monsieur le Comte,
De Votre Excellence,

le très-humble et très-obéissant serviteur

. (*sic*)¹⁾.

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept dublu și traducere românească)

LIX.

Dealul (?), Mitropolitul depus, Dionisie, către boieri, cerând intervenția lor pe lângă
între presidentul Pahlen, pentru restabilirea sa în Scaun.
22 Mai
1828 și Ianuar 1829.

Très-nobles boyars et mes chers fils,

Un archevêque ne peut être privé de son bercail selon les règlements des Saints Pères, que sur deux raisons; savoir: si, en se déclarant incapable à (*sic*) remplir ses

1) Publicat, în traducere românească contemporană, în *Bis. ort.*, XVIII, 119-22.—În ediția noastră am urmat mai ales copia cea rău scrisă, dar mai cuprinzătoare, după care s'a făcut și traducerea românească. Divergențele între ambele copii s'au însemnat în notă numai când aveau importanță.

devoirs indispensables envers son bercail, il s'en dispensait volontairement, ou bien, [si] par des témoignages dignes de foi, il venait d'être divulgué comme indigne de ce grand emploi. Mais, de quelle manière qu'il en soit, il reste aussi privé et de la dignité sacerdotale, comme étant inséparable de celle de l'épiscopale, n'en conservant que le simple titre de «naguère.» Hors ces deux raisons, sur aucun autre prétexte, quel que puisse être, il n'est jamais permis l'exclusion d'un archevêque, et celui qui aurait succédé à un archevêque exclu d'une autre manière, et non selon les règlements des Saints Pères, celui-ci, dis-je, n'entre pas par la porte dans la cour des brebis. Pourtant, sans avoir rien péché envers l'Église, qui a le droit et le pouvoir d'ôter à un archevêque le sacerdoce et le bercail, et conservant strictement les règles des Saints Synodes, on m'a, contre toute justice, violemment séparé de la chaste épouse de Jésus-Christ, qui m'a été confiée, dont je réclamerai instamment la juste possession jusqu'à ma dernière respiration sur la terre, et même dans le ciel, devant le trône du juge équitable, quand je me serai présenté avec mon bercail chéri, et je dirai, en élevant la voix, avec un front serein: «Me voilà, Seigneur, avec les enfants que tu m'a donnés. Mais, pour ta chaste épouse, qui m'avait été confiée, interroge ceux qui me l'ont violemment arrachée.» Oui, mes chers enfants, c'est moi qui est votre légitime et véritable pasteur, étant entré par la porte dans la cour des brebis, n'ayant gagné les suffrages pour de l'argent, mais étant promu par un commun choix, ayant mis mon âme pour mes brebis chéries, en m'exposant pour la patrie à des menaces d'être décollé, pillé, en supportant des prisons, des chaînes et d'autres innombrables dangers et mépris, dont les témoins sont les évêques et les boyars qui ont souffert avec moi dans la métropole et au Belvedere, lorsque le trouble avait (été) éclaté dans la patrie, en mettant tous les soins possibles pour l'amélioration de mon bercail, pour l'expulsion des irrégularités qui depuis tant d'années abondaient dans le clergé, pour effacer cet odieux usage de consacrer un prêtre pour de l'argent, pour la dissolution de ces traités des dettes appelées auliques, au moyen de[s]-quels on chargeait les évêchés et les couvents de dettes insupportables, dont les témoign[ag]es sont mes rapports au prince du pays et à la grande Église, aussi bien et mes ordinations publiées à ce sujet ¹⁾, en préférant toujours l'intérêt public au mien, en m'opposant à tout abus, à toute rapine, à tout ce qui nuisait aux droits et aux privilèges de la patrie, tant par vive voix que par écrit, dont les témoign[ag]es sont mes requêtes à la Sublime Porte et à la Cour Impériale de notre auguste protecteur, tant que j'étais métropolitain dans la patrie, et tout le temps que j'ai passé dans l'Étranger. Après tout cela, je puis me vanter encore, en élevant même la voix, que c'est par moi enfin et par les évêques et boyars qui sont restés avec moi, qu'on a accordé aux indigènes valaques l'illustre principauté du pays, dont les témoign[ag]es sont aussi mes rapports et mes instantes prières à la Sublime Porte et mes protestations et supplications aux pachas limitrophes. Voilà, mes chers enfants, ce que j'ai fait et ce qu'on m'en a récompensé; au lieu d'être honoré, on m'a outragé; au lieu d'être [ré]compensé, on m'a montré la plus grande ingratitude; au lieu d'être aimé, on m'a éloigné de l'épouse de Jésus-Christ. Et pourquoi? Parce que, dit-on, mon bercail était sans pasteur et pourtant, quand on m'a violemment arraché de la capitale du pays et qu'on m'a envoyé comme prisonnier à Tisman ²⁾, avec les évêques et boyars qui étaient avec moi, j'ai laissé à ma place l'évêque de Troie, et, après la nomination d'un indigène à la principauté du pays, j'ai envoyé pour un temps, à ma place, l'évêque de Boséau, avec la réponse à la lettre dans laquelle le prince m'invitait à retourner dans la patrie, en l'assurant qu'aussitôt après mon rétablissement de la maladie qui me tenait alors au lit, je me presserai à aller porter mes hommages à mon prince; peu après,

¹⁾ Asupra reformelor lui Dionisie: oprirea despărțeniilor ușoare, cererea de studii preușilor, desființarea chirotonisirii pe hanț și a împrumuturilor episcopale pe socoteala eparhiilor, v. Naum Râmnicănu, în *Bis. ort.*, XIII, 272-4.

²⁾ La Cozia voia Tudor să închidă pe boierii, după Aricescu (I, 226).

ayant recouvré ma santé, dans le temps que je me préparais à retourner dans la patrie, tout à coup j'apprends l'injuste installation d'un autre à ma place, dans la Métropole. Alors les boyars qui se trouvaient à Cronstadt, voyant cette criante iniquité, protestèrent au consul-général contre cette injustice, et moi j'ai resté en attendant le rétablissement de la paix, espérant toujours que, aussitôt que je serais paru dans la patrie, celui qui occupait injustement ma place, comme un chrétien, comme un homme instruit, devant respecter les règles (r)établies par la Sainte Église, ne fera que me céder mon légitime poste. Mais, je ne suis par quelle décision du Seigneur, lui est resté dans l'iniquité, et moi séparé de la chaste épouse de Jésus-Christ. Mes essais auprès du gouvernement du pays ont été en vain : j'ai cru que c'aurait été aussi en vain, si je m'adressais à la grande Église ¹⁾, en réclamant mes droits incontestables. Actuellement que l'invincible armée de notre puissant protecteur a rétabli la paix, un doux espoir commence à me sourire, que j'obtiendrai mes droits; mais, craignant de ne pas donner un soupçon d'ambition, si moi-même, par une humble requête, je demandais la Métropole, qui m'était injustement enlevée, je vous conjure, très-nobles boyars et mes chers fils, d'examiner en conscience mes droits et, par une requête à notre très-juste président ²⁾, me rendre ma légitime épouse de Jésus-Christ et de délivrer en même temps d'un impardonnable délit celui qui la possède injustement. Que la grâce et la bénédiction du Seigneur soient avec vous!

Votre père en Saint-Esprit

. (sic) 3).

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; conceput)

LX.

București, Boierii munteni către presidentul Pahlen, cerând rechemarea mitropolitului
 între Dionisie,
 22 Mai
 1828 și Ianuar 1829.

Monsieur le Président,

L'équité et la justice qui vous caractérisent nous prête le courage de mettre par cette notre humble requête sous les yeux de Votre Excellence la lettre que notre respectable métropolitain Dionysius vient [de] nous adresser. Daignez, Monsieur le général, nous vous en supplions humblement, (de) la parcourir : vous y verrez dans quel point on a poussé l'injustice contre ce bon vieillard, et votre cœur chrétien en sera touché, nous en sommes bien sûrs. Nous espérons aussi que ce mouvement généreux facilitera à votre sagesse profonde le moyen convenable à ce que nous soit rendu notre véritable pasteur. L'existence de celui qu'on a installé au poste de Son Éminence ne peut apporter aucun obstacle à votre bienveillance. Malheureusement on peut citer plus

¹⁾ La patriarche et le sobor de Constantinople.

²⁾ Pahlen.

³⁾ În traducere românească, și în *Bis. ort.*, XVIII, 103-6.

qu'une telle circonstance survenue dans notre patrie et, à la fin, la poursuite étant cessée, on a rendu le bercail à son véritable pasteur, après en avoir éloigné celui qui le conduisait en contravention aux règlements de l'Église. L'improbation de quelques individus ne suffit pas pour l'expulsion d'un métropolitain choisi par une voix générale : il en faut de délits sur lesquels l'Église nettement décida l'expulsion d'un métropolitain. Veuillez, Monsieur le président, nous en supplions instamment Votre Excellence, en nous rendant notre légitime pasteur, apaiser nos remords par cette œuvre chrétienne, et vous en aurez la récompense dans le ciel.

Nous avons l'honneur d'être,

Monsieur le Président,

De Votre Excellence

Les très-humbles et très-obéissants serviteurs . . . (sic) 1).

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept)

LXI.

Fostul mitropolit Dionisie către țarul Neculai I-iū, cerând restabilirea Dealu (?),
sa în Scaun.

între
22 Mai
1828 și Ia-
nuar 1829.

Sire,

Le Créateur tout-puissant par sa bienveillance ayant déposé notre très-souffrante province à couvert votre puissante égide, nous donna en même temps aux très-soumis et très-fidèles serviteurs de Votre Majesté Impériale, habitants de ce pays, le droit de recourir dans nos maux et nos afflictions à la seule humanité de Votre Majesté Impériale, pour trouver consolation et soulagement. C'est ce droit envoyé par Dieu qui me rassure dans la compression de mon âme de mettre aux pieds de l'auguste trône ma présente très-humble et très-suppliante requête.

Par un choix unanime de tous les premiers de notre patrie, par le consentement même du général-consul de ce temps-là de Votre Majesté Impériale 2) et par la ratification du prince (régnant) à la même époque régnant dans notre pays, ayant été élu métropolitain l'an 1819, je fus ensuite rapporté, d'après l'ancien usage du pays, à la grande Église de Constantinople et reconnu par celle-ci, par un certificat affirmatif.

J'atteste par Dieu lui-même et par les hommes que, pendant la catastrophe opérée ici, par les vagabonds, j'ai assisté auprès de mon troupeau et fait tout mon possible pour le protéger. Notre ville-capitale et ses habitants heureusement ont été sauvés, et enfin moi arrêté comme prisonnier par les perturbateurs.

1) Românește, și în *Hiz. ort.*, XVIII, 102-3.

2) Pini.

Lors de l'invasion de l'armée turque en Valachie, ne pouvant pas deviner leur but et leur conduite, ni même si leur entrée en Valachie pouvait être par la permission de la Puissance protectrice de notre pays, je me suis réfugié, comme je pus, à Cronschtad, où j'attendais avec d'autres boyars de mes compatriotes le rétablissement de l'ordre politique dans ma patrie, par la protection puissante de Votre Majesté.

Pourtant Grégoire Ghica, le hospodar élu par la Porte, dès qu'il sortit de Cronschtad, en dépit de ne pas avoir consenti à la demande frivole de lui donner, dans une terre étrangère et sans aucune raison loyale, lettre de divorce entre lui et son épouse ¹⁾, premièrement il m'ôta le droit que j'avais par des chrysobulles (lettres démonstratives) sur le couvent de Dialou; ensuite, dès qu'il toucha les rênes du gouvernement, avant même d'être parti de Constantinople ²⁾, il est parvenu à obtenir par écrit la permission ratificative de me remplacer par un autre, ce qui s'effectua de cette manière:

Il dissimula au commencement de m'inviter par une lettre à sortir, tandis qu'il n'était que très sûr de ma dangereuse maladie des pieds, par laquelle j'étais tourmenté, et des douleurs aiguës qui m'étaient causées par les plaies, ce que je n'ai pas manqué aussi de ma part de lui communiquer sans retard, par la réponse que je lui ai faite, avec assurance que, dès que l'état de ma santé me le permettrait, je n'hésiterai plus un instant à entreprendre le voyage, et j'avais envoyé, en outre, un peu avant, un de mes plus respectueux (*sic*) évêques, en qualité de mon représentant dans mon absence. Mais lorsque, me trouvant un peu mieux, je faisais des préparatifs pour être de retour, je fus subitement frappé par la nouvelle que, contre les règles, contre les coutumes et contre même les privilèges du pays, non il proclama un autre en ma place (*sic*), mais il l'ordonna ³⁾.

Je fis part plusieurs fois de ces aventures, autant au clergé sacré de St.-Pétersbourg, qu'à Son Excellence le ministre de la religion, et même à Son Excellence l'ambassadeur de Votre Majesté Impériale (*sic*) en Constantinople, après les traités d'Accerman (*sic*) ⁴⁾.

Sire, le malheureux avancé en âge et vieux pontife qui ne cesse jamais de porter ses prières ferventes au Dieu de l'éternité pour Votre Majesté Impériale, aujourd'hui couvert d'insultes et d'injustice, la voix entrecoupée de larmes et de sanglots, se prosternant à la commisération sans bornes de Votre Majesté Impériale, implore avec ardeur ou une punition sévère, politique et ecclésiastique, après un examen exact et impartial de ses fautes, s'il en a commis, et la démonstration évidente et inexcusable, ou la clémence et la faveur de Votre Majesté.

Daignez, Sire, (d')agréer, avec les vœux que je forme pour Votre Majesté, l'expression des sentiments du très-profond respect, avec lequel j'ai l'honneur d'être,

Sire, etc. (*sic*).

(Din colecția de documente a d-lui C. Erbiceanu; concept)

¹⁾ Pare o invenție: dacă i-ar fi fost să se despartă formal, Ghica ar fi făcut-o prin mitropolitul Grigore, mai târziu.

²⁾ Domnul pleacă din Constantinopol la 25 August 1822 (*A. Nr.*, II, 656).

³⁾ «Ordina» în original. Îl chirotonisi, adică.

⁴⁾ V. n° XLVII-1, pp. 600-4.

LXII.

Studentul Constantin Brăiloiu către tatăl său, Nicolae, despre intrarea
Rușilor în principate, învățăturile sale și împărțirea premiilor în Geneva.
1828,
17 Iunie.

Très cher et très aimé père,

Il y a déjà dix jours que j'ai reçu votre lettre de Rimmik ¹⁾, du 17/5 mai. Mon incertitude sur la demeure que les circonstances ²⁾ auraient pu vous forcer de choisir m'ont déterminé malgré moi de renvoyer ma réponse à ce jour. Maintenant que les Russes (d'après les nouvelles reçues ici) sont entrés aussi à Crajova, le 19 mai ³⁾, je ne doute plus que vous ne soyez de retour dans vos foyers. Aussi je m'empresse aujourd'hui de vous écrire, et j'attends avec impatience de vos lettres, propres à m'instruire sur l'état de notre pays.

Les nouvelles qui nous sont parvenues jusqu'à ce jour annoncent que Sa Majesté l'empereur Nicolas était attendu à Bucarest pour le 28 mai et qu'on préparait la maison du prince Brancovano ⁴⁾ pour sa réception. De plus nous apprenons que le gouverneur général des deux principautés, comte Pahlen, est arrivé à Bucarest ⁵⁾, et qu'il s'occupe de donner une bonne organisation intérieure aux deux pays. Il est donc évident que le monarque russe étend sa bienveillance aussi sur nos malheureuses contrées, et il ne reste qu'aux boyars d'en profiter et de concourir avec le comte au bien-être de notre pays. Voilà une bien belle occasion, et vous êtes tous dans le devoir de songer à assurer le bonheur des pauvres paysans, à établir des bonnes lois et à baser sur l'équité et la justice une nouvelle administration, pour nous assurer un heureux avenir, car ce n'est qu'alors que le pays pourra prospérer et opposer une digue aux violences des circonstances. Ah! si je pouvais vous présenter le tableau de cette vertueuse Suisse, vous sentiriez se développer en vous avec plus de force ce sentiment patriotique, qui, je le sais, est inné en vous, et qui m'inspire aussi. C'est à présent, mon cher père, que je vois plus clairement l'imperfection et les vices de notre organisation sociale. Il est temps de songer sérieusement à l'avenir. Il nous faut une amélioration dans notre constitution politique, et surtout dans l'enseignement, car les lumières seules peuvent civiliser la jeunesse, qui doit être un jour l'ornement et la force de notre pays. Je fais des vœux au Ciel que mes souhaits s'accomplissent. Je verserai[s] des larmes de joie et je m'estimerai[s] le plus heureux des hommes, si un jour je puis voir briller l'astre de la lumière sur ces contrées favorisées par la nature et persécutées par les hommes.

Pour vous donner une idée de l'encouragement que reçoivent ici les sciences et les arts, je vais vous citer quelques exemples. Chaque année on expose aux yeux du public, dans un bâtiment qu'on appelle *le Musée*, les différents objets d'art que les artistes fabriquent, et, pour ceux qui sont le mieux faits, on donne des prix. Le but en est non seulement d'encourager les arts, mais aussi de déterminer le public à ne pas aller acheter dans l'Étranger ce qu'on peut avoir dans le pays; c'est un grand avantage pour le pays, car il n'en sortira pas beaucoup de numéraire. Pour ce qui regarde les sciences, je vous dirai que, le jour qu'on distribue des prix aux élèves de

1) Râmnicul-Vâlcea. Brăiloiu era în Olteni.

2) Intrarea Rușilor în țară și temerea de o surprindere a Turcilor asupra Munteniei și Ținuturilor oltene. V. mai sus, pp. 441 și urm.

3) Rușii intră în Craiova, supt colonelul de Cazaci de la Don Zolotarev, în 21 (*Journal de Saint-Petersbourg*, reproduit în *A. Fr.*, II, 726, n° 1).

4) Banul Grigore.

5) La 22 Maiu. V. mai sus, p. 447.

belles-lettres, est un jour de fête. On l'appelle *la fête des promotions*. Ce jour est un jour de jouissance pour tous les Genevois, particulièrement pour ceux qui ont dans les écoles des enfants diligents. En ce jour on se rassemble dans l'église cathédrale. À une heure après midi, tous les professeurs du collège entrent dans l'église, ayant chacun sa classe et étant précédés de la musique militaire. Après leur entrée dans l'église, ils rangent les élèves qui ont mérité des prix sur des bancs couverts de drap vert, et les autres élèves se placent sur d'autres bancs, qui leur sont destinés. Après cet arrangement, arrivent les syndics¹⁾, précédés aussi de la musique militaire et ayant avec eux les pasteurs, les avocats et l'état-major. Ce nouveau cortège s'étant assis, le recteur de l'Académie (que j'ai l'honneur de connaître particulièrement) s'élève et prononce un discours à ceux des élèves qui eurent des prix. Il les remercie d'abord des progrès qu'ils ont faits et les invite ensuite à continuer tout de même, leur inspire des sentiments patriotiques et finit par éveiller dans leurs jeunes cœurs l'amour pour les sciences et les arts. Après ce[s] discours, on cherche dans une boîte les médailles d'argent qui sont destinées pour des prix, et chaque professeur s'élève, l'un après l'autre, et appelle chacun les élèves de leurs classes, qui ont mérité d'être récompensés. Après la distribution des prix, tous les élèves sortent de l'église, et le recteur de l'Académie se lève de nouveau et donne connaissance au public de tous les travaux académiques qui se sont faits pendant l'année scolaire révolue, de la conduite de chaque professeur et de leurs écrits; il fait connaître la situation des collèges et expose enfin les travaux et les changements qu'on va faire dans l'Académie. Dans cette solennité, qui a eu lieu hier, lundi, tous les visages étaient riants et gais. Je vous laisse à juger, mon cher père, quelle impression aura pu faire sur moi cette cérémonie, surtout en songeant à mon pays! Une pareille réunion aura lieu après-demain, jeudi, pour les prix qu'on donne pour les arts. Il y a aussi un Grec, qui apprend la mécanique et qui aura un prix. Ai-je maintenant raison d'appeler notre pays malheureux ou non? Je sais qu'il existe, malheureusement, chez nous beaucoup de personnes qui riront de mes inquiétudes ou qui qualifieront de rêveries les sentiments dont je suis pénétré, comme ils l'ont fait l'année passée pour Petraki Poenar²⁾. Mais, quant à ceux-là, je sais qu'ils sont des ignorants, et peu m'importe de leurs jugements. Je ne mets de l'importance qu'à vos jugements, et je suis bien sûr qu'un homme dont je me vante d'hériter le patriotisme et le bon cœur, ne condamnera pas mes sentiments.

Depuis quelques jours, nous possédons à Genève S. A. le prince Michel Soutzo³⁾, frère de ma tante Frosini Vladojanca⁴⁾. Il est venu mettre trois de ses enfants⁵⁾ en pension. Il nous a recueillis en amis; nous lui rendons aussi nos devoirs. Je l'ai prié de vouloir écrire à ma tante; il m'a promis de satisfaire à ma demande. Dans quelques jours, j'espère avoir le double plaisir de lui écrire et de lui envoyer une lettre du prince. En attendant, si vous la voyez, ou, si vous lui écrivez, ne manquez pas, je vous prie, de lui présenter, ainsi qu'à mon oncle, mes hommages respectueux.

Caro padre, abbracciate la mia cara madre ed i miei fratelli et sorelle per me, e fatte i miei complimenti a tutti amici et parenti, e persuadetevi che seguirò i vostri consigli per rendermi degno della vostra bontà.

Genève, le 17/5 juin 1828.

C. Brailoi.

1) Cel d'întîiū patru magistrați al orașului.

2) Petrachi Poenaru, atunci în Paris, la studiu. V. asupra: Odobescu, *P. Poenaru. Căminare asupra vieții și activității lui*, București 1889, în 80.

3) După fuga sa peste hotar, Mihail Grigore Suțu se stabili în Rusia, trece apoi în Austria, unde lu pus la închisoare, la Görz; după liberare, stătu un timp în Franța (?) și într'un castel de lângă Geneva. Fiind apoi în regatul grec, fu reprezentant al regelui Oton la Paris și Petersburg și consilier de Stat, în armă. Muri la Atena, în ziua de 12/24 Iunie 1864 (Rizo-Rangabé, *o. c.*, 132-3). Cf. *A. Fr.*, II, 600 n. 1.

4) D. Rizo-Rangabé citează (*o. c.*, 133) numai o soră a fostului Domn, Augustina (?), măritată cu Ioan D. Schină (și apoi cu un Vlădoianu?).

5) Mihail Suțu avea patru fii: Ioan, Grigore, Gheorghe și Constantin (Rizo-Rangabé, *o. c.*, 138-9).

Neichi lui Dincă mă închin cu multă plăcere; scrisoarea Dumnealui mi-a făcut mare bucurie. Sînt incredințat că mă va iubi și de acum înainte, fiind încredințat de afecțiunea (*sic*) mieu și de respectul ce am către Dumnealui.

Je suis bien aise, mon père, de voir enfin que mes instances ont produit sur vous l'effet désiré. Je ne doute plus maintenant que vous ne faites déjà des préparatifs pour mon séjour à Paris, et je crois même que vous aurez des moyens de m'accorder encore, par dessus le marché (*pă deasupra, ca futuro popi*), une petite somme, pour que je puisse commencer des leçons de piano ou de peinture.

(V") À Monsieur Monsieur D. M. Courty, à Vienne en Autriche.

Τῷ ἄλλοσθηγογυιᾷ μου καὶ λίαν περιποθῆντι πατρὶ, γερῶ μου γερῶ Νικολάῳ Ηρακλῆϊ ἱεροῶ, Κοκκινόβαν¹⁾.

(Însămări de poștă)

(Pec. roșie)

(Bibl. Ac. Rom., Correspondențe 1663—1849, p. 219-28)

1) Același dosar cuprinde și alte scrisori ale juristului Brăiloi (traduce codul Ipsilanti și redactează *Albumul științific și literar*), pe care le resumim în notă. Adică:

29 Iulie 1828 (pp. 220-7). Cu mult patriotism și multă iubire filială, Brăiloi arată tatălui său că învață logica, economia politică, dreptul, limbile latină și greacă, algebra, geometria. Promite să trimeată de la Paris, unde cere să fie strămutat, diploma de *bachelier de lettres*, «ἐννοια δίδωμεν εἰς ὅσον εἶναι ἄξιος τ' ἀπολοῦν θύοντες ἢ μαθητὰ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἰατρικὰ». Unchiul său Vlădoianu îi oferă a sta împreună la Paris. Suflu e încă la Geneva.

10 Novembre 1828 (pp. 221-6). Trimete un program al Universității din Strassburg, comunicat lui Suflu de un profesor amic, cu următoarele rânduri: «Veuillez me permettre, Monseigneur, de vous transmettre le prospectus d'un établissement qui me paraît singulièrement convenir aux compatriotes de Votre Altesse et qui, dans ce moment même, vient de prendre un développement au plus haut point.» Timpul de studii, scrie Brăiloi, e mai lung și materiile sunt mai multe de cât la Geneva. «Ἐπιθυμῶ τὰ γένην διπλωματικά.» Roagă pe tatăl său să răspundească programul, pentru a nu mai fi numiți Români «ῥωμαίοι». Ar dori să se strămute în 1829. N'ar putea să vie și frate-său Gheorghe: Își expune cheltuielile, alătura cu ale verilor săi (ἐξ αδελφοί), Golești: îi trebuie măcar 190 de franci pe lună. La anul, va învăța musica și pictura. Mulțamește pentru cărțile românești promise: alt-fel, și-ar uita limba. Suflu cere știri nouă din țară. Brăiloi trimete complimente «di lascalilor» Stancu și Grigore, «καὶ χαίροναι ὅτι κατοικεῖν τὰ δουλεύουσιν τὴν πατρίδα, μεταγράφοντες ὡς ἐλέμμε ἀντιγραφίμω διὰ τοὺς συμπατριώτας μας». Complimente «didascalului» Constantin Munteniotis. Arată că regele Franciei sprijină pe Greci contra Turcilor, *barbarii*.

12 Septembrie 1828 (pp. 223-4). Se plînge de neîncrederea tatălui său în serioșitatea studiilor sale. Nu-l e frieș de nimeni, nefiind copil de 12 ani; la vrăsta lui, îl pot îndemna numai iubirea de părinți și de patrie și «sentimentul propriilor demnități». Diploma nu e mare lucru: străinii o cumpără ieftin. Premiul nu poate lua el, căci se dau *devisilor* de 12 până la 14 ani, nu *studentilor*: tinerii conștienți n'au nevoie de jucării, cum sunt medaliile. Cere în românește pe Plutarh, Numa Pompiliu și Orest^{*)}, ca să nu-și uite limba.

Fără dată (pp. 222-5). Vorbește despre războiul Grecilor cu Turcii, cărî nu merită numele de oameni. Cere iar a merge la Paris. Arată cum se poartă Caragă în Italia (v. p. 494 n. 1); Suflu e foarte iubit la Geneva.

9 Ianuar și 25 Mart 1829 (p. 250-2). «Une nouvelle qui m'a en quelque sorte surpris, mais d'une manière agréable, est celle que vous me donnez sur votre intention de placer mon frère***) dans un institut im-

*) Ultimele două, traduceri de ale lui Beldiman (ambele Buda, 1820).

**) Ioan.

LXIII.

Iași, Iordachi Drăghici¹⁾ către mitropolitul Veniamin²⁾, despre starea familiei
1828, sale și a Iașilor.
28 Novem-
bre.

Stăpâne.

Eu, cu ajutorul lui Dumnezeu, duminică sara, la 123) acești lună, am agiuns la Eși, și am găsit pe toți ai casii sănătoși, dar strimtoriți foarte, pentru-că am în cfartir pe sēnatoriul Avacumov⁴⁾, cu toată sfta sa.

Am dat îndată și plicul Dumitale la cucoana Marghiorita (*sic*), dar a o întâlni-o cu singur n'am putut, pentru-că tot nu pot eși din casă, avēnd încă durere piciorului de revmatismos.

Dumneaei au fost ceva zaiță⁵⁾, dar acum este bine, supcrată însă de paston (*sic*), pentru-că acum are doi gheneari în casă, cu cel care acum au venit piste celalalt.

Altă-ceva de însămnat întru cele de aice, nu-ți pot scrie, însă, pentru-că, precum zic, nici din casă nu pot eși, din pricina piciorului, de cât că feldmarșalul și cu Dibici⁶⁾ sūnt în cfartir la Alecu Pașcanu⁷⁾, Avacumov la mine, și Chiselev la Alecu Balș, iar, după ce oiū începe a eși, apoi orī-ce pliroforie⁸⁾ voiū lua, și întru ale noastre și întru altele, voiū pliroforisi pe Dumneata. Fiind însă că și Dumneata asūmine făgăduinți mi-ai dat pentru cele de acolo, eu voiū aștepta fără îndoire împlinire făgăduinții, iar mai cu dinadins poftesc ca cu cē întâl pocită să-m dai o lămurită și adevcrată știință cum s'au pus la cale acolo pricina zaherelilor ce era să cumpere pentru oști, adecă de s'au dat cu podrat (*Sc. contract*) cui-va sau s'au însărcinat asupra a niscai-va boieri ori Divan ca să-l cumpere, și cât[ă] somă de fiește-care fel, și câte cât prețurile lor. Aceasta te rog cât de curând să mă înștiințezi, că voiū cunoaște îndatorire.

Nu uitați, poftesc, și pentru predlojeniile jalobiī mele, date grafului⁹⁾, economi-sind prin pretinul Bruno a sē face hotărătoare de a mi se împlini banii de la casa lui Cațichi, cum și pentru ceilaltă predlogenie¹⁰⁾ a jalobiī hatmanului Cercez¹¹⁾, care să fie

périal, à Odessa ou à Pétersbourg. De telles résolutions ne peuvent qu'augmenter votre considération aux yeux des vrais patriotes et des vrais amis des lumières.) Orașele mari fiind preferabile (lucru spus cu intenția de a căpăta voie să plece la Paris), e mai bine la Petersburg. S'ar putea cere o recomandăie de la «le brave général Geismar,*») ceia ce ar fi de folos întregii familii. Ar fi bine ca frate-său să fie făcut militar. Vorbește de marile cheltuieli ce se impun la studii; are nevoie de lecții private pentru matematici, latină și drept public. Poenaru se p'ânge din Paris că ai săi nu-l scriu; învață la școala politehnică, în calitate de extern (*extern*). Cere știri din țară; se informează cum e guvernată acum Oltenia. Logofătul Goleșcu și-a rechemat, spre mirarea tuturor, copiii, cari, neștiind la sosire de cât grecește și franțuzește, n'au apucat a învăța nimic.

1) Tatăl istoricului Manolachi. V. mai sus, *passim*.

2) Adresantul nu e numit, dar titlul de «stăpâne» (despote) era rezervat înaltelor fețe bisericești.

3) Duminecă a fost *rr*.

4) Intendent-general sau muniționar-general al armatei rusești. Sosise în Iași înaintea de 14 Novembre (inedit). Om cu totul incapabil, e înlocuit în cursul campaniei (*ibid.*).

5) Indispusă (Șăineanu, 113).

6) Cunoscutul general Diebitsch Zabalkanski (Frederic, conte de) (1785—1831). La această dată era șeful de stat-major al armatei europene (Rosen, *o. c.*, I, 67), supt feldmareșalul Wittgenstein. Ambii sosesc după 14 Novembre (inedit).

7) Cantacuzino, V., asupra lui, Rizo-Rangabé, *o. c.*, 19, 34.

8) *Μηροφορία*, înștiințare.

9) Probabil Pahlen, presidentul-plenipotențiar.

10) Rus., propunere, cerere.

11) Costachi, fost hatman de Prut (Drăghici, II, 163 și mai sus, p. 197, n° CCLXVII).

*) Asupra căruia, v. mai sus, pp. 446-7 și notele.

dragoste și sânguința Dumitale a mi se prostaxi ¹⁾ amândouă fără întârziere. Prietinelui Străzescu (*sic*) frățeschi închinăciuni. Și așa, cercelând pentru starea sănătății Dumitale cei mie prè-dorite, rămân a Dumitale slugă supusă

Iordachi Drăghii, Vornic.

1828, Noemvre 16.

(Bibl. Ac. Rom., doc. ¹⁴⁰/XXXIII)

LXIV.

Mitropolitul Ungrovlachiei, Grigore, către presidentul-plenipotențiar rus București, în principate, contele Pahlen, despre exilul său în Basarabia.

1829,
7 Februar.

Lettre de Son Éminence le métropolitain Grégoire, adressée au comte Pallen (sic), président des Divans de Valachie et de Moldavie, etc. ²⁾

Monsieur le Comte,

J'ai reçu l'ordre que Votre Excellence me fit l'honneur de m'adresser, sous la date du 24 janvier, et, m'en ayant fait faire la traduction, j'ai pris connaissance de son contenu.

Je ne me permets la moindre analyse des motifs qui ont donné suite à cet ordre, mon devoir étant d'y porter une soumission pure et simple et, si pour cela j'ose demander à Votre Excellence un délai de quinze jours, ce n'est, veuillez bien m'en croire, Monsieur le comte, que pour avoir le temps de régler différents comptes que je me suis trouvé avoir dans ce moment.

En attendant, permettez-moi de vous dire, Monsieur le comte, que l'invitation de fixer moi-même les frais de mon voyage et de mon entretien en Bessarabie n'est à mes yeux qu'une suite de votre bienveillance pour moi, et je vous prie d'en agréer mes sincères remerciements. Cependant, comme je ne connais point le pays dans lequel je vais vivre, il m'est naturellement impossible de me rendre à cette invitation, et je supplie Votre Excellence de vouloir bien fixer cet article aussi modiquement que peut le supporter ma dignité, mon âge et la manière de vivre dans un pays étranger.

Si, par égard à l'intérêt que je dois nécessairement prendre à l'état de la Métropole, il m'était permis d'énoncer dans ma situation actuelle une opinion relativement à ses revenus, je prierais Votre Excellence de vouloir bien ordonner que l'excédent de la recette sur ce qu'elle m'assignera pour mes dépenses, durant mon absence, et sur ce qui est indispensablement nécessaire pour l'entretien de la Métropole serve à payer les dettes que cette dernière se trouve avoir et qui datent entièrement de mes prédéces-

1) Cetește *prostaxi*, de la *proorăzon*, orânduie.

2) V., asupra lui, mai sus, pp. 447 și urm. Observăm, cât privește cele spuse despre el pe p. 448 n. 5, că *Wittgenstein* era numit de soldaț «bătrânul străin, curțisan decrepit,» iar lui Pahlen, fiul cunoscutului ucigaș al țarului Pavel, i se reserva numai calificația de «fiu de asasin.» Ofițerii cari vorbiau ast-fel râvniau împărțirea Rusiei prea vaste în șese State naționale, reclamate de prezența în imperiu a 40 de popoare deosebite (inedit)

seurs. De cette manière elle ne se trouvera pas de nouveau accablée par l'accumulation des intérêts. Ces dettes montaient à une somme considérable. Il n'en reste aujourd'hui, y compris les intérêts, que cent vingt-cinq mille deux cent trente piastres.

Veuillez bien, Monsieur le comte, croire à la haute considération avec laquelle je serai toujours et partout

De Votre Excellence

le très-obéissant serviteur

Grégoire ¹⁾.

Le 26 janvier, v. st., 1829.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 323, fol. 200; copie)

LXV.

Iași, Doamna Smaranda Calimah (*Smaragda de Callimaky*) reneagă, printr'o
1831, scrisoare către generalul rus Mircovici, vice-president al Divanului Moldovei,
14 Novem- pe fiica sa Eufrosina, care fugise ²⁾.
bre.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, IV, p. 270; copie)

LXVI.

București, Generalul Chiselev către Neofit, otcârnuitorul mitropoliei Ungrovlachiei,
1832, pentru acordarea unui egumenat lui Eufrosin Poteca.
21 Septem-
bre.

À Son Éminence Monseigneur l'évêque de Rimnik, faisant fonctions de métropolitain.

L'éphorie des écoles, par son rapport du 5 septembre, n° 357, porte à ma connaissance les services rendus par le Père E. Potéka, comme professeur à l'école St.-Sava et son âge avancé, qui ne lui permet plus de vaquer à ses pénibles fonctions.

En conséquence, désirant, en récompense de ses services, assurer une retraite paisible au susdit Père, je vous invite, Monseigneur, à me faire connaître, avant le quinze

1) «Depărtarea» incomodului mitropolit Grigore se face printr'o adresă din 24 Ianuar, st. v., 1829. Tot odată gerarea afacerilor mitropoliei se încredințează lui Neofit de Râmnic (Hurmuzaki, *Supt.* I⁴, 335, n° CCXI.VI), Grigore pleacă în exil la 10/22 Februar (Lesviodox, *o. c.*, 413). Asupra acestor lucruri, mai vezi p. 464 și n. 3. — Publicat și în *Eis. ort.*, XVII, 38-9.

2) Eufrosina Calimah iea deci fără voia mamei sale pe Papadopol (?). Doamna revenise în Iași, după moartea soțului ei, E. îngropată la Golia (v. epitaful în Blancard, *o. c.*, 388).

du courant, quels sont les éguménats vacants, en me désignant celui des monastères où le susdit Père pourrait être convenablement placé.

Le président-plénipotentiaire des Divans, aide de camp

Général Kisseleff.

(Pe margine)

Pentru părinte[le] Efrosin, când s'au orânduie igumen.

N° 614.

Bucarest, le 9 septembre 1832¹⁾.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Mitropoliei București*, XX, fol. 141; original)²⁾

LXVII.

V. Cuénim, director de pension la Iași³⁾, către aga Moldovei, despre
trimeterea unuia din elevii săi la un ministru.

Iași,
1833,
20 April
st. v. (?)

Monsieur l'Aga,

Am priimit cinstit răvașul Dumitale și, după ceriri, n'oi lipsi a trimeti pe
unei din a mei ucenici la D[umnealui] ministrul din Lăuntru, pentru pricina aceasta;
rămâind

A Dumitale

cu ce mai adâncă supunire

plecatii slugă

V. Cuénim-Foure (?).

1833, April 20.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, V, fol. 213)

1) Asupra călugărului Efrosin Poteca și retragerii sale la mănăstirea Motru, v. G. Dem. Teodorescu, *Viața și operele lui Efrosin Poteca*, București 1883 (sau *Rev. pentru Ist., arch. și fil.*, II), 7 și I. Biano, *Întâii bursieri români în străinătate*, în *Revista Nouă*, I, 421 și urm. Cf., asupra lui «Efrosin dascalul», și *Bis. ort.*, XVII, 217.

2) Cele mai multe din documentele franceze cuprinse în acest volum manuscris au fost publicate în Hurmuzaki, *Supl.* 1^a.

3) Asupra lui, v. și G. Bengescu, în *Conv. literare*, XX, 156.

LXVIII.

București, M. Minciaky, consul rus în principate, către Alexandru Ghica, Domnul
 1834, Munteniei, despre întregirea regulamentului organic și alte instrucții ale sale.
 9 August.

Întocmai ca nota către Domnul Moldovei, publicată în Hurnuzaki, *Supl. I*²,
 la această dată (28 Iulie, st. v. ; pp. 64-6).

Semnat : « *Minciaky, c[onsul]-g[énéral]*, etc. »

(Bibl. Ac. Rom., ms. 323, fol. 180-1 ; copie)

LXIX.

București, Răspuns al lui Alexandru Ghica, Domnul Munteniei, la discursul nou-
 1834, lui Agent al Austriei la București, Casimir de Timoni.
 27 Octom-
 bre.

*Réponse de Son Altesse Sérénissime le prince-régnant de Valachie,
 Alexandre D. Ghika, au discours que Monsieur de Timony, Agent de
 Sa Majesté Impériale Royale Apostolique a prononcé en présentant ses lettres
 de créance.*

Monsieur l'Agent,

Je reçois avec plaisir le témoignage des sentiments que vous voulez bien
 m'exprimer.

Le gouvernement de Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique a montré en
 toute occasion la sollicitude la plus paternelle envers les habitants de cette principauté.
 En conséquence, les relations de bon voisinage avec les États limitrophes de Sa Ma-
 jesté Impériale me sont recommandées, non seulement par l'intérêt général du pays,
 mais encore par un sentiment de reconnaissance.

Les traités me sont sacrés. Je me conformerai à leur véritable teneur, et ne
 souffrirai jamais que l'on s'éloigne de l'esprit de leurs dispositions.

Des événements malheureux, des circonstances difficiles avaient été cause que
 des institutions faites dans un but d'utilité publique avaient par la succession des temps
 dégénéré de leur principe et donné lieu à des abus subversifs de tout ordre et de toute
 prospérité. Un règlement salubre¹⁾ est venu rétablir l'ordre et donner des nouvelles
 garanties à la société. Tous les habitants de la principauté, indigènes ainsi qu'étrangers,
 en recueillent déjà les heureux fruits. Je ne doute nullement, Monsieur l'Agent, que le
 gouvernement de S. M. I. ne voie avec plaisir, dans l'intérêt de ses propres sujets, le
 développement des principes régénérateurs que ce règlement renferme.

¹⁾ Règlementul organic, terminat în April 1830, și aplicat în Muntenia din Iulie 1831 (Xenopol,
 VI, 98-9).

Le choix que S. M. a fait dans votre personne, Monsieur l'Agent, m'est une nouvelle preuve des dispositions bienveillantes qu'Elle porte à cette principauté ¹⁾.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 323, fol. 182)

LXX.

Discurs al lui Victor Cuénim către părinții elevilor săi.

Iași,
1836,
13 Ianuar.

À Monsieur le postelnik Théodore de Ghuka.

Discours d'un maître de pension adressé aux pères de ses élèves, au premier janvier 1836.

(Banalități fără interes.)

V. Cuénim.

Ce discours est écrit par Mademoiselle Pulchérie Kogolnitzane, mon élève ²⁾.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, III, fol. 27)

LXXI.

Extras din opusculul inedit al lui Anton von Hammer, despre călătoria sultanului Mahmud la Dunăre. 1837, Maii.

Die im Jahre 1837 von Sultan Mahmud II. unternommene Reise nach einigen osmanischen Donaufestungen und Sendung des k. k. Feldmarschall-Lieutenants Grafen von Auersperg nach Rusdschuk. Geschildert durch Anton von Hammer, k. k. orientalischen Dolmetsch in Temeswar.

Den 9. Mai, erreichte der Sultan Silistra. In der Entfernung von einer halben Stunde von der Stadt, ward sein Zelt aufgeschlagen; Mahmud bezog es, um etwas

1) Casimir de Timoni, succesorul lui Hakenau, care părăsise țara în Maii 1828 (v. mai sus, p. 612, n° LVI), sosise în București încă de la 31 Mart 1833 (v. *ibid.*, 459 n. 5). Discursul său către Alexandru Ghica a fost pronunțat probabil cu ocazia recepției consulare de la 27 Octombrie 1834 (v. p. 467). — În Moldova, noul Agent, von Wallenburg, își iea postul în stăpânire la 4 Februar 1833 (inedit).

2) Teodor Ghica era fiul lui Gheorghe Ghica Deleanul (Rizo-Rangabé, *o. c.*, 53). Cf. și Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, 493. Eleva e Pulcheria Cogălniceanu, poate sora lui Mihail. Asupra lui Cuénim, mai vezi p. 627, n° LXVII.

auszuruhen. Man bereitete den Einzug, wie in Schumna ¹⁾ vor. Während dieser Zeit erschienen die schon einige Tage früher zur Begrüssung des Grossherrn eingetroffenen Hospodare der Walachei und Moldau; Seine Hoheit erfreute sie durch einen gnädigen Empfang ²⁾.

. . . An diesem Tage (11 Maiü), empfing der Sultan den englischen Consul aus Jassy ³⁾; er beschenkte ihn mit einer kostbaren Tabatiere. Am 11. Mai, hatten auch die Hospodare der Walachei und Moldau ihre Abschiedsaudienz, bei welcher jeder von ihnen einen Staatsmantel mit goldgesticktem Kragen und eine brillantenbesetzte Dose erhielt; ihren Gemahlinen ⁴⁾ wurden Schawls geschickt. Der mit den Hospodaren erschienene walachische Erzbischof ⁵⁾, die walachischen und moldauischen Bojare und die Dolmetsche wurden mit Staatsmänteln und Ehrenkleidern, einige Offiziere aus dem Gefolge mit dem türkischen Verdienstorden ⁶⁾ theilhaftig

(Călătoria lui Aversperg spre Rusciuc.) Wie vom Zauber angetrieben, schienen die Ufer mit allen ihren Eigenheiten an uns vorüber zu ziehen. Auf der flachen walachischen Seite bemerkten wir zwar nur wenige Ortschaften, dafür in gleichen Distanzen von einer Stunde immer einen grossen und, zwischen je zwei grossen, einen kleinen Kordonsposten. Die grossen Posten sind nicht nur, wie die kleinen, mit einigen für den Sanitätskordonsdienst bewaffneten Bauern und einem Infanteristen aus der Limic, sondern auch mit einem Kavalleristen belegt. Mehr Interesse als das walachische Ufer erregte das bulgarische

(15 Maiü.) Während der kommandirende General in das zuvor erwähnte Appartement des ersten Stockwerks geleitet wurde, empfing der Grossherr das Consulkorps aus Bukarest.

(Viena, Hofbibliothek, ms. 14.686, fol. 16, 17, 26, 35)

3) Şumla, Sultanul o vizită, mergând de la Varna, unde-şi părăsise corabia, *Nisretich*, spre Silistra (Rosen, I, 254).

2) *Türkische Staatszeitung*, Bl. 149 (notă a lui Hammer).

3) Gardner.

4) Sturdza era însurat, a doua oară, cu Smaranda Vogoridi, dar Alexandru Ghica muri holtei.

5) De la moartea, în 1834 (v. n° DLXVI p. 464), a mitropolitului Grigore, scaunul arhiepiscopesc al Ungrovlachiei era vacant. Alegerea nu se făcu de cât la 29 Iunie 1840, iar până atunci Neofit al Rânnicului reveni ca «otcărnuitor» (Lesvioudax, *o. c.*, 416-7). Data aceasta însă, el avu doi colegi, pe episcopii de Buzău şi Argeş.

6) Nisamul. Sultanul decorase, încă de la 1835, cu Ordinul său în diamante pe bay-boierul Balş Frederic (Teodor), tatăl adoptiv al lui Mihail Sturdza (căruia-i lasă averea) (inedit).—Cf. şi mai sus, n° DCCVIII-IX, pp. 486-7; [Moltke,] *Briefe über Zustände in der Türkei* (Berlin 1841), 152-3.

LXXII.

Alexandru Ghica, Domnul Munteniei, către Gheorghe Asachi, spre a-i București,
mulțami pentru trimeterea unor publicații din Moldova.

1837,
5 Novem-
bre.

Iubite arhon Aga,

Am primit cu mulțumire, pe lângă scrisoare Dumitale, vrednicile de laudă produse ale tinerimii moldovene, și cât mă bucur privind pășările Rumânilor, atât și cinstesc pe cei ce pregătesc drumul, și nu mai puțin când văd pe Rumâni din toate părțile a privi la acelaș scop și a alerga într-o unire la luminarea și fericirea lui.

Priimiți încredințarea adevăratei noastre stime și osebitei cinstiri.

Alexandru Ghica VV.

Secretarul Statului :

Constantin Cantacuzino.

No. 545.

Anul 1837, Octombrie 24. București.

(Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, IV, fol. 292)

LXXIII.

Listă de mărfuri ce s'ar putea exporta din principatele române și de Primită la mărfuri berlinese ce s'ar putea debita în aceste țări, comunicată de Chiriack 7 Iulie Polizo, consul prusian în Moldova și Muntenia ¹⁾, secretarului de ambasadă ^{1792.} prusian la Constantinopol, baron von Stein.

Notta über Waaren welche in die Fürstenthümern Wallachey und Moldau genugsam befindlich sind und welche in die deutschen Ländern einen guten Abgang haben.

Alss :

Schaffwolle, Wachs, Cordovan, verschiedener, Hassenheuth Pferde, Ochsen, Inselt, roher und abgelassener Ochsenheuth, Schweine, *Bodaschen* ²⁾ oder gelbe Farbe, *Bottosch* oder *Semerz* ³⁾.

Die hinten annotirte Waaren wird hier verkauft mit 40 bis 50% in türkischer Währung.

Kyriak Poliso.

¹⁾ Asupra lui Polizu, v. prefața și n° XXXIX, pag. 39. Lista am găsit-o prea târziu pentru a o pune la locul ei.

²⁾ Pentru comerțul cu potasiu, supt formă de cenușă de stejar, v. prefața.

³⁾ Aș ceti: «*Pottasch, oder schwarze.*» Un alt-fel de cenușă, colorând în negru?

Monsieur. Voilà le détail des marchandises que j'ai connues fabriquées aux États de Sa Majesté le roi de Prusse et celles de ce pays-ci.

Avec la seconde poste, je vous répondrai pour les consuls; vous aurez la bonté de m'excuser, et pour sûr je remplirai mon devoir avec plaisir, zèle et promptitude. À tout temps prêt à vous obéir, Monsieur,

Le même.

(V°)

Notta über Berliner Waaren, welche in einem Jahr in die Fürstenthümern Wallachey und Moldau aufgehen können.

- 3.000 Stück Breslauer wohlene (*sic*) Tücher von dreierley Gattungen, als Extrafein, Extra und Schiffen ¹⁾.
- 4.000 Flaschen Breslauer Rossoly.
- 300 Stück Breslauer Battist.
- 500 » schleschische Leinwandt.
- 500 Verarbeitetes Silber, als in Mes[s]ern, Gabeln, Löffeln, u. s. w.
- 15.000 Staubtaffet, *en fleurs différentes, et couleur rayée aussi parmi; chaque pièce d'un autre goût, puisque la mode se change; d'un pique* ²⁾ *la largeur* ³⁾, *de la meilleure qualité; le prix, 30 jusque 40 Groschen de Saxe l'un Staub* (*sic*).
- 10.000 Staub, *tout unis, en différentes couleurs; peu de noirs et couleur foucée; meilleure qualité; le prix, 30 jusque 40 Gros de Saxe.*
- 7.000 Staubattlas, Setin, glatten, verschiedener Farben, in obigen Preis.
- 300 Stück Flanel versch[e]dener Farben und Blumen; Berill [Flanel], genant aus der *Atala Fabrice* (*sic*).
- 100 Stück wohlene Cuhlstern (?) von Berill, verschiedene Farben.
- 3.000 » wohlene Kulben (?), rothen Farben, extra, *Naira*, aus Erßurth.
- 200 » Schallonzeich, verschiedener Farben.
- 1.000 » Rossen für wohlene türkische Gurthen, dreierley in $\frac{1}{9}$.
- 500 Dutzent Berliner Blum(en).
- 500 » baumwohlene Tüchel verschiedener Farben; per 4 Reichsthaler.
- 200 » detto; 6.
- 200 » detto; 8.
- 100 » detto; 10 biss 12.
- 200 Schachtl von rossen Farben seidgewässerte Bänden, *Ruban*, No. 4, 5, 6.
- 500 Schoke Sammet-Bandl, No. 8, 10, 12, 14, 16.
- 6.000 Stück Taffet-Bandl, schmale, versch[e]dener Farben, No. 1¹/₄.
- 300 Pfund Siegelwachs, feines, rothes und schwartzes.
- 300 *Sampaticur* (?) *d'éca[il]le et de papier ordinaire* ⁷⁾.

(Archivele secrete din Berlin, Rep. XI, 178)

1) Calitate proastă?

2) Măsură turcească de lungime = 25 degete (măs. franc.).

3) *Longueur*, în original. *Longueur*? — În această bucată s'a modernizat ortografia pasagiilor franceze, imposibile de reproduş cum erau în original.

LXXIV-IX.

Documente privitoare la legăturile dintre Grigore Alexandru Ghica, Domnul Moldovei, Mihailachi Draco Sufu, Domnul Munteniei și regi Prusiei Frederic al II^{lea} și Frederic-Wilhelm al II^{lea}. 1774—1791.

I.

Grigore Ghica către Frederic al II^{lea}, cu mulțămiri pentru stăruințele lui von Zegelin, ambasador prusian la Constantinopol, în favoarea numirii sale. Iași, 1774, 24 Novem-
bre.

Sire,

Ma reconnaissance pour toutes les [preuves] de bienveillance dont Votre Majesté m'a honoré par le passé, si elle étoit susceptible de surcroît, seroit à son comble par celle qu'elle a daigné de me donner en dernier lieu, en ordonnant à son ministre à Constantinople de s'employer auprès de la Porte pour ma réinstallation dans la principauté de la Moldavie, etc. etc. (*sic*).¹⁾

Gregorio Ghica.

(Din extractele lui Papiu Ilarian; prescurtare după original)

II.

Grigore Ghica către ministrul prusian, conte Fink von Finckenstein, cu mulțămiri și daruri. Iași, 1776, 7 August.

Monsieur,

Les bontés que Votre Excellence a toujours eu[es] pour moi me donne[nt] la confiance de lui témoigner mes devoirs par la présente occasion que j'ai l'honneur d'écrire aussi à Sa Majesté le roy et lui faire part en même tems de la liberté que j'ai pris[e] d'envoyer à Sa Majesté cent cheveux, comme une production de Moldavie, et pour marque de mon hommage respectueux. Je supplie Vôte Excellence d'assurer Sa Majesté de mon dévouement et de l'empressement zélé que j'ai et que j'aurai toute ma vie d'aller au-devant de tout ce que peut contribuer à ses services et mériter sa haute

1) V. prefața și scrisoarea, cu același dată, către Finckenstein, publicată în *A. Fr.*, II, 82. — Papiu Ilarian mai citează o mulțămire a lui Ghica pentru o scrisoare a regelui (Iași, 23 April 1775; v. *A. Fr.*, II, 109—10).

protection. En attendant cette faveur de V^{otre} Excellence, dont je ne lui serai que très redévable, j'ai l'honneur d'être, avec toute l'estime et la plus particulière vénération,

De Votre Excellence

Le très-humble et très-obéissant serviteur

P. Gregorio Ghica.

Jassy, ce 26 de juillet, s. v., 1776.

P. S. Je prie Votre Excellence de présenter mes complimens à Madame la comtesse, sa chère épouse, comme aussi de la part de ma femme, qui prend la liberté de lui envoyer par Monsieur le lieutenant de Frichtz deux étoffes et deux mouchoirs de la Turquie, de la façon et du gout des (*sic*) nos dames, et je la prie de les lui faire agréer ¹⁾.

(Din extractele lui Papiu Ilarian ; copie după original)

III.

Potsdam, Frederic al II^{lea} către Finckenstein, despre răspunsul dat lui Grigore
1776, Ghica și cel ce va trebui să-i deie ministrul.
23 Octom-
bre.

Pour ce qui est de la lettre que vous avés reçû[e] de la part du prince de Moldavie, je vous permets d'accepter le present dont il l'a accompagné[e]. J'ai déjà reçû les cent chevaux dont il vous a parlé dans sa lettre ²⁾ et je lui en ai fait mes remerciements, en date du 25 de septembre ³⁾. Mais cela n'empêche pas que vous ne puissiez lui donner à connoître de nouveau, dans la lettre que vous lui écrirés en v^{otre} nom, combien je suis sensible aux nouvelles assurances de son attachement. Pour le rendre même plus empressé à favoriser ma remonte, je serois bien aise si vous pouviés m'apprendre quel present pourroit lui être le plus agréable, puisque j'ai dessein de lui en faire un. J'attens même cet avis le plus tôt possible, de v^{otre} part.

Frederic.

Potsdam, ce 23 d'octobre 17 6.

(Din extractele lui Papiu Ilarian ; după original ?)

1) Contesa von Finckenstein murise de mult! Soția lui Grigore Ghica era Ecaterina, fiica lui Iacovachi Rizu-Rangavi (Rizu-Rangabé, 46). Frichtz era un agent pentru remontă, de sigur. — Pentru daruri de cai ale lui Ghica, v. și *A. Fr.*, II, 133 și urm.

2) V, bucata precedentă.

3) Lipsește și din copiile lui Papiu Ilarian, și dintr'ale mele.

IV.

Finckenstein către Grigore Ghica, despre darul ce acesta trimisese ce-
lui d'întâiu.

Potsdam,
1776,
24 Octom-
bre.

À Monseigneur le prince de Moldavie, à Jassy.
In des Herrn Grafen von Finckenstein Excellentz [Namen].

Monseigneur,

J'ai reçu avec beaucoup de sensibilité les témoignages flatteurs que vous avez bien voulu me donner de votre souvenir, par la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire le 26 de juillet ¹⁾, et je n'ai pas manqué de rendre compte au roi des assurances que vous m'y chargez, Monseigneur, de présenter à Sa Majesté de votre dévouement pour sa personne et pour ses intérêts. Sa Majesté, qui vous a déjà remercié Elle-même de l'attention que vous venez de lui témoigner, m'a ordonné encore aujourd'hui de vous réitérer de nouveau combien elle est sensible aux marques de votre attachement, et le prix qu'elle mettra toujours à la continuation de ces sentimens.

Permettez-moi, Monseigneur, en mon particulier, de vous remercier très humblement, ainsi que Madame la princesse de Moldavie ²⁾, des belles étoffes que vous avez eû la bonté de destiner à feu mon épouse. Je suis veuf depuis plusieurs années, mais mes filles recevront ce beau présent avec la même reconnaissance dont il auroit été accueilli par leur mère. J'ai l'honneur d'être, avec la considération la plus parfaite, etc. ³⁾

Berlin, le 24 octobre 1776.

Finckenstein.

(Din extractele lui Papiu Ilarian; după concept)

V.

Mihai Suțu către Frederic-Wilhelm al II^{lea}, despre expediarea unui București,
curier prusian și sentimentele sale față cu regele.

1791,
7 Octom-
bre.

Sire,

Le courrier de Votre Majesté, sieur Bock, qui vient de passer par la capitale de ma petite principauté de Valachie pour aller au camp du Grand-Visier, selon les ordres de Votre Majesté, m'a fait l'honneur de me remettre la precieuse lettre dont Votre Majesté a daigné m'honorer.

Sire, les liens étroits d'amitié et d'alliance qui unissent Votre Majesté avec mon souverain m'obligent pour regarder tout ce qui parvient de Votre Majesté comme au-

1) N° III.

2) V. p. 634, n. 1.

3) Cu aceasta, toată corespondența lui Ghica cu Prusia e publicată. V., asupra că, și *A. Fr.*, 399 n. 3. La legăturile lui Frederic al II-lea cu Moldova expuse în prefață, adauge cele expuse în Hurmuzaki, *Supl.* I^a, 571-2.

tant des loix auxquels (*sic*) je dois me soumettre; la bonté et la magnanimité de l'auguste personne de Votre Majesté me font prendre la respectueuse liberté pour exposer aux pieds du tron[e] de Votre Majesté mes respectueux hommages, avec la soumission la plus parfaite. Daignez, Sire, agréer l'aveu de mon cœur, comme une offrande sincère de mon dévouement parfait.

Les ordres de Votre Majesté concernant l'expédition prompte et sûre du sieur Bock seront remplis de ma part avec toute l'exactitude possible.

Daignez, Sire, connoître que rien ne m'est plus précieux au monde que de trouver des occasions pour témoigner à Votre Majesté mon zèle et ma parfaite soumission ¹⁾.

Bouchareste, 25 septembre [1]791.

Le très-humble [et] très-obéissant serviteur

Michel Suzzo.

(Din extractele lui Papiu Ilarian; după original)

LXXX.

Constanti- Von Diez, ambasador prusian la Constantinopol, către rege, despre
nopol, numirea consulului König.

1784,

25 August.

J'ose croire qu'il seroit d'interet de Votre Majesté que cela se fit, car, outre que les consuls, motivés par leur propre intérêt, rafineroient beaucoup d'introduire dans la Moldavie et Vallachie des marchandises du cru et des fabriques des États prussiens, il seroit bon d'avoir dans ce pays-là des personnes sûres, auxquelles on se pourroit confier pour des certaines commissions politiques . . . À cela vient que, suivant une observance par tout l'empire ottoman, tous les étrangers se rangent sous la protection de la Mission ou du consulat de la nation à laquelle ils appartiennent, vu que sous ce titre ils jouissent de la sureté et de certaines libertés. Aussi, la Russie et l'Autriche ont-elles déjà établi des consulats à Jassy et à Bucharest, qui dépendent de leurs Missions d'ici. Les deux provinces ont assez d'habitants sortis des États de Votre Majesté ²⁾ . . . Le professeur König est sujet né de Votre Majesté. Il ne demande point d'appointements comme consul; tout ce qu'il souhaite est . . . que, dans le cas d'une révolution dans la Moldavie, il doit trouver de l'emploi dans les États de Votre Majesté. Il paraît qu'il connoit assez bien la Moldavie, ses besoins et les besoins de ce pays, et ses relations avec les pays voisins, quoique je ne le crois pas assez versé dans les affaires publiques; mais il se routineroit sans doute. Pour Bouchareste, il se trouveroit bien aussi quelque bon sujet. S'il plaît [à Votre Majesté], je la supplie de me munir des ordres, pour pouvoir arranger cette affaire avec la Porte ³⁾ . . .

(Din extractele lui Papiu Ilarian; după o copie)

1) Pentru expediția curierului Bock, v. *A. Fr.*, II, 329, n° 3. Mihaï Suțu fu numit în locul lui Alexandru Constantin Mavrocordat Deli-bei în Mart (*ibid.*, 321; Erbiceanu, *Chron. grec.*, 262). Își ocupă tronul la ieșirea Austriacilor, în ziua de 4 Septembrie (Erbiceanu, *I. c.*).

2) Pentru aceasta, v. prefața.

3) Începutul acestei buciți s'a publicat în *A. Fr.*, II, 186, n° 1, Am lăsat acolo la o parte restul, care nu era descifrat pe originalul lui Diez. Găsind descifrarea într-o copie, transcrisă de Papiu Ilarian, o dau aici.

LXXXI-XCIX.

Acte și fragmente din arhiva comunității protestante din București.

I.

Johann Reissner către Klockner, parochul protestant din București ¹⁾, Constanti-
despre sentimentele lui Alexandru Ipsilanti pentru protestanți.

nopol,

1777,

26 Novem-
bre.

. **H**ochgedachte Fürstliche Durchlaucht ist in einer guten Freund-
schaft mit dem hiesigen hocherwehnten Herrn Gesandten von Schweden ²⁾. Dahero auch
hochgedacht-letzterer an dassiege Fürstliche Durchlaucht selber mit diesser Gelegenheit
schreibt und sie auch inngesambt in aldassige Fürstliche Protection bestens anempfiehlt.
An den Herrn Secretair Rachlewitz ³⁾ wird jetzo eben auch Nöthiges geschrieben . . .
Man hat zwar gute Hoffnung dass Sie lange Zeit noch die Protection dieses gütigen
Fürsten geniessen möchten ⁴⁾.

II.

Johann Reissner către Klockner, despre calomniile lui Sulzer.

Constanti-
nopol,

1779,

. **I**ch ersehe mit viellen Leydwesen, dass unsere Nation alda durch 27 Ianuar.
einen so genannten H. Sultzer ⁵⁾ sehr nachtheilig verkleinert worden. Es gehet gemeinig-
lich also in dieser Welt, allwo es vielle Verläumbder gibt. Dahero muss man so viel
möglich dem alten Sprichwort nachzukommen trachten: «Hütthe dich vor der That;
denn der Lügen findet man Ratht (*sic*)»; welches ich auch dahier an behörigen hohen
Orth communiciret habe, allwo mir auch versprochen worden, auf alle Weis(s)e dahin
zu trachten, umb, so viel möglich, die Sache wieder in ihren Favor zu dirigiren, womit,
ohne weitläuffiger zu seyn bey gegenwärtige Umstände.

1) Klockner (așa se scrie totdeauna și așa i se scrie; nu Glöckner) a fost paroch și suprintendent la București de la 1778 la 1829, când moare la 79 de ani (Teutschländer, *Geschichte der Kirchen-Gemeinde*, 26, 68; *Geschichte der evangelischen Gemeinden*, 22, 64).

2) Gustav de Celsing, V. Teutschländer, *Gesch. der evang. Kirchen-Gemeinde*, 25; Anexe, 10-1, 15-6.

3) Raicevich. Un protestant din București scrie, la 1775, că «ein gewisser Secreter» ajută pe luteranul pe lângă Domn.

4) Corespondența lui Reissner cu Klockner, destul de bogată, se ocupă mai ales de afaceri bănești. V. și numărul următor.

5) Pare că e vorba de Sulzer scriitorul. Însă Reissner era German, probabil, și, în acest cas, nu se prea înțelege cum Sulzer a vorbit rău de propriul său popor.

III.

Constanti- Cavalerul de Palin, Trimes suedes la Constantinopol, către Klockner,
nopol, despre exportul de grâu din Muntenia.
1805,
10 Ianuar.

Pour ce qui concerne l'extraction de blé de la Valachie, on m'a répondu que cela dépendait du prince de cette province. Si elle était à demander ici, on ne pourrait rien espérer, l'extraction du blé de toutes les provinces de l'empire étant sévèrement défendue dans ce moment, où la cherté dans la capitale approche d'une famine ¹⁾.

IV.

Cluj, G. G. Bánffy, magistratul din Cluj, către parochul evangelic din Bu-
1810, curești, Klockner, despre lămuririle cerute de Împăratul Francisc asupra cau-
10 April. selor destituirei mitropolitului Ungrovlachiei Dosoftei Filitis.

Hochwürdiger Herr,

Es haben Seine Majestät der Kaiser mir allergnädigst aufzutragen geruhet Allerhöchst derselben anzuzeigen ob der Erzbischof der Wallachey, Dosithæus Philites, allenfalls wegen seiner Anhänglichkeit für Österreich und was er zu Gunsten der kaiserlichen Unterthanen gethan abgesetzt worden, und [was] mit ihm seit seiner Absetzung geschehen, und in welchen Umständen er sich befinde.

Ich ermangle daher nicht Dieselben zu ersuchen, mir über die vorberührte Umstände auf eine unbemerkte, gute und schickliche Art genaue Nachrichten einzuholen, und, sobald als möglich, eine ausführliche und verlässliche Auskunft geben zu wollen. Der ich übrigens mit vollkommensten Hochachtung verharre

Euer Hochwürden

ergebenster Diener

G. G. Bánffy²⁾.

Klausenburg, den 10ten April 1810.

An den hochwürdigen H. Klockner, evangelischen Pfarrer zu Bukarest.

(Pecetea orașului).

1) Cf. prefața, pp. XVIII și urm. — Pentru de Palin, v. și *A. Fr.*, II, 479, 603.

2) Înlocuirea lui Dosoftei cu Ignatie se face de către Ruși la 27 ianuar 1810 (Erbiceanu, *Chr. Grec.*, 289; Hurmuzaki, *Suppl.* I³, 138; *A. Fr.*, II, 447 n. 5; Lesvioudax, *o. c.*, 407).

V.

Harte, pastorul din Iași, către Ioan Klockner, cel din București, despre Iași,
afaceri proprii și de-ale comunității¹⁾. 1812,
8 Mart.

(C)eruse, în zădar, să fie primit, ca adiunct, la București. Ar fi adus colegul²⁾ său «200 # baar und eine schöne Equipage . . .; wäre dabey thätig gewesen, meine Frau würde den Garten bearbeitet; kurz, wir würden friedlich und vergnügt gelebt haben, so lange uns Gott gesund erhalten hätte. Doch es kann nicht seyn.» Un «Herr Maetz» a luat de nevastă «eine Cicoana» și s'a strămutat la Roman, unde a trecut la ortodoxie).

So leid es mir thut dass Sie Herr Major Kohl³⁾ nicht angetroffen hat, eben so freue ich mich über Ihre gütige Recommendation, die Sie ihm nachgeschickt haben . . . Seine Frau ist aus Leipzig gebürtig, Ihr Vater war Lieutenant in sächsischen Diensten. Als eine Wayse kam sie nach Wien, alsdann nach Jassy, wo sie in dem Hause der Gräfin Balsch⁴⁾ die Stelle einer Kammerjungfer bekleidete. Durch ihre körperliche Schönheiten, sowohl als durch ihre ungeheuchelte Gottesfurcht und einnehmendes Betragen erwarb sie sich die Hochachtung und Liebe der Menschen. (Botezul lui «der kleine Osman» de către un locotenent-colonel rus.) Von Morgen sieben bis Mittags um ein Uhr bin ich nicht zu Hause, und kaum habe ich die Suppe, nicht gegessen, sondern verschluckt, so fahre ich wieder fort und komme erst Abend um sieben, auch wohl erst um acht Uhr zu Hause. Da ich noch überdiess der Frau Hofagentinn⁴⁾ in der deutschen Sprache Unterricht erteilen muss, trotzdem dass ich mich genug gesträubt und die Unmöglichkeit erwiesen habe, so hat es doch nichts geholfen. Es hiess: «ich habe kein Zutrauen zu einem Andern.» . . . Ich befinde mich etwas besser⁵⁾. . . .

1) Pentru Harte, v. prefața, pp. LVI și urm.

2) Maior rus din armata de ocupație.

3) Pentru simpatiile occidentale ale familiei Balș, v. Wolf, I, 274; Sulzer, III, 9.

4) Soția lui Iosif von Raab, un sprijinitor al comunității, cu toată calitatea lui de catolic.

5) În scrisoarea lui Harte către Klockner din 15 Februar 1811, el spune: «Die Russen plagen mich noch immer fort. Der Herr Senator [Cușnicov] ist in Bukarest, und bey wem soll ich hier klagen?» La 1^u Septemb, lauda lui Raab, «ein sehr lieber Mann.» La 26 Decembre, se plânge de purtarea familiei Udritski, de când soțul a ajuns «unter den Privilegirten»; înaintea era arendaș lângă Iași și bun prieten cu Harte. De și victorios contra calomniatorilor, pastorul e decis a pleca din Iași, și cere locul de adiunct pe lângă Klockner. Într-o scrisoare fără dată vorbește despre eselența femeii sale, «denn warlich ein solches Weib, wie diese ist, kan es kaum mehr unter der Sonne geben.» E foarte ocupat cu viața a luat în arenda, cu «cărmidăria, grădina, negoțul de lemne.» Nu știe încă românește. Nu-l e cu putință a da lecții de franzește, «indem es gleich, anstatt «Pastor», «Daskal» heissen würde.» La 10 August 1810, el înmurește colegul²⁾ său afacerea unui locotenent-colonel rus, von Scheidemann, de loc din Königsberg, care vrea să se despartă de nevastă. În timpul procesului, pendinte înaintea autorităților protestante eclesiastice din Rusia, el, venind în calitate de comandant la Hotin, cunoaște «eine Persohn . . ., die von Geburth aus eine Türkin war, und den Glauben changirt hatte. Fiel bald darauf in ein hitziges Fieber, und wurde von griechischen Geistlichen während seiner Krankheit mit gedachter Türkin in seiner Wohnung copulirt.» E desparțit apoi de mitropolitul și exarch Gavril.

VI.

Buiucdere, Springhorn, atașat la legăția suedeză(?), saă Trimesul de Palin către
 1812, Klockner, despre trecerea ministrului prusian, von Werther, prin București.
 5 Novem-
 bre.

. Le baron de Werther, ministre de Prusse près la Porte, qui va retourner chez soi, aura la bonté de vous remettre celle-ci, ainsi que je suis bien sûr qu'elle vous parviendra. Il veut acheter à Bucharest des livres serbiens (*sic*) et valaques, et compte sur votre assistance. Il est un homme aussi digne d'estime que vous, Monsieur ¹⁾.

VII.

București, Kreuchely către Klockner, despre ilegalitatea căsătoriilor religioase fără
 1822, autorisația prealabilă a consulului.
 15 April.

Seiner Hochwürden dem Herrn Superintendenten der evangelischen Kirchen in der Wallachey, Herrn Pastor Klokner, in Buccarest.

Note.

Da es bey allen civilisirten Völkern gesetzlich ist dass alle Eheverbindungen, Taufen und Begräbnisse vorgängig der betreffenden Obrigkeit angezeigt, und *respective* auch deren Genehmigung eingeholt werden muss, da dieser Gebrauch auch in denen beyden Fürstenthümern von jeher eingeführt war, und dessen Beobachtung höchst nöthig ist, um schädlichen Unordnungen vorzubeugen, so giebt sich der Unterzeichnete königlich-preussische Consul in der Wallachey die Ehre Seiner Hochwürden dem Herrn Superintendenten der evangelischen Kirchen in der Wallachey, Herrn Pastor Klokner, zu bitten, keine derley heilige Handlung an königlichen preussischen Unterthanen und Schutzgenossen beyderley Geschlechtes vornehmen zu wollen, ehe nicht den betreffenden Unterthanen ein förmliches Erlaubnusschein zu Eheverbindnissen, Taufen und Begräbnissen oder ein Zeugniß von dem Vorwissen des königlichen Consulats ertheilt, und der geistlichen Behörde übergeben werde.

Der Unterzeichnete ergreift diese Gelegenheit Seiner Hochwürden die Versicherung seiner tiefen Verehrung darzubringen.

Buccarest, den 3/15 April 1822.

Freyherr Kreuchely.

¹⁾ Baronul de Werther pleacă din Constantinopol la 19 Novembre și ajunge la București în sara de 1° Decembre (*A. Fr.*, II, 490).

VIII.

Publicație a Agenției pentru ridicarea de către supuși a atestatelor de București,
revisuire a protecției supt Alecu Suțu.

1822,
2 Decem-
bre.

Nº 851.

An sämtliche k. k. Unterthanen alhier.

Da, bey der durch die Regierung vorgenommenen Untersuchung sämtlicher sich hier aufhaltenden Fremden, auch alle k. k. Unterthanen zu erscheinen haben, so wird dies hiemit bekannt gemacht und zugleich aufgetragen sich die bey der k. k. Agenzie nach der unter dem Herren Fürsten Sutzó vorgewessten Untersuchung ausgefertigten Schutzscheine abzuholen, um selbe bey der gedachten Comission vorzeigen zu können¹⁾.

Pr. k. k. Agenzie-Kanzley.

Udritzky, Canc[ellier].

Bukurest, am 2ten December 1822.

(Pecete neagră).

IX.

Comunicație a Agenției către Klockner, despre un ordin Domnesc București,
oprid circulația pe strade de la trei ceasuri turcești (nouă ceasuri europene) 1822,
înnainte pentru cei fără fânare aprinse și închiderea crâșmelor de la această²⁶ Decem-
oară. bre.

Nº 947.

Hochwürdiger Herr,

Bukurest, am 26ten Dezember 1822.

Seine Durchlaucht der regierende Herr Fürst haben eine Verordnung erlassen, in Folge deren es nicht nur jeder Mann untersagt wird, nach 3 Uhr Abends (türkischer Zeitrechnung) auf der Gasse ohne erleuchteter Laterne zu erscheinen, sondern auch vorzüglich allen Wirthshaus-Innhabern auf das Strengste verbothen wird nach Verlauf dieser Stunde Getränke an sitzende Gäste zu verabfolgen.

Man giebt sich die Ehre Sie hiemit zu ersuchen, diese, die gute Ordnung und Ruhe bezweckende fürstliche Anordnung am nächsten Sonntag Ihren Pfarrkindern zur

¹⁾ V. p. 132, nº CLXXVI; A. Fr., II, 654, nº 3; 701, nº 3; 707, nº 1.

Darnachachtung unter ansonstiger strenger Ahndung von der Kanzel zu allgemeinen Kenntniss bringen zu wollen.

Fleischhackt von Hakenau,

k. k. Agent.

An Seiner Hochwürden evangelischen Pfar[r]er, Herrn Johann Klokner, zu Bukarest¹⁾.

X.

București, Ordonanță a lui Kreuchely, despre măsurile luate de guvernul mun-
1823, tean în contra speculației cu monedele.
11 Maiü.

N° 212.

Circular.

An die königlich-preussischen Unterthanen und Schutzgenossen in dem Fürstenthum der Wallachey.

Unterm 10ten dieses erhielt der unterzeichnete königlich-preussische Consul eine Note von der Landesregierung, vermög welcher Hochdieselbe das königliche Consulat in die Kenntniss zu setzen beliebt, dass, ohngeachtet der unterm 11ten October 1822 bekannt gemachten Allerhöchsten Verordnungen des Gross-Herrn, gewinnstüchtige Menschen sich dennoch erlauben, die in Umlauf gesetzten Münzsorten in einem willkürlichen Preise auszugeben und zu steigern.

Da aber die erhabene Pforte Höchst Ihre Befehle befolgt wissen will, hat Höchstselbe Ihre Verordnungen erneuert. Jeder königlich preussische Unterthan und Schutzgenosse hat sich demnach genau, sowohl in Ausgabe als Einnahme, nach den öffentlich bekannt gemachten landesherrlichen Verfügungen zu richten, und der Uebertreter derselbe[n] wird sich selbst die verhältnissmässige Strafe zuzuschreiben haben, die ihm diesfalls das königliche Consulat, aufgefördert von der Landesregierung, auferlegen müste²⁾.

Gegeben zu Bukarest, den 11ten May 1823.

Der königlich-preussische Consul

Kreuchely.

(Pecetea cu negru)

1) Cf. n° XIII, pp. 644-5 și p. 645 n. 1.

2) Măsurile acestea contra «saraflicului» cu parale erau dese. V. și ordinul din 29 Iunie 1825 (Moldova), în Bibl. Ac. Rom., (indicație pierdută). Pentru ordonanța Domnească la care se referă Kreuchely, v. mai sus, n^o CCXCVII, p. 228.

XI.

Ordonanță a lui Kreuchely, despre măsurile luate de guvernul mun- București,
tean pentru a opri pe raiele de a purta șaluri ca turbane.

1823,
11 Maiü.

N° 212.

Circulare.

*Au die königlich preussische Unterthanen und Schutzgenossen in dem Fürstenthum
der Wallachey.*

Um Missbrauche und Unordnungen zu verhüten, hat eine längst und öfters öffentlich bekannt gemachte und auf die allerhöchsten Befehle des Grossherren beruhende Verordnung verboten, die Köpfe mit Schauls und andere dergleichen Tüchern auf türkische Art zu binden.

Da dieser kaiserliche Befehl keine Ausnahmen macht, hat die hiesige Landesregierung, unterm 10ten dieses Monats, das königliche Consulat ersucht, denselben auch denen königlichen preussischen Unterthanen und Schutzgenossen mit dem Bedeuten bekannt machen zu wollen, dass ein jeder, welcher sich mit solch einem gebundenen Kopfe betreten lassen wurde, sich selbst beymessen müsse, wenn ihm der Schaul zerschnitten werden sollte.

Da nun von dieser allerhöchsten kaiserlichen Verordnung nur jene Individuen auszunehmen sind, die in unmittelbaren Dienste des königlichen Consulats stehen, hat sich jeder königlich-preussische Unterthan und Schutzgenosse genau(e) nach selben zu richten 1).

Gegeben zu Bukarest, den 11ten May 1823.

Der königlich-preussische Consul
Kreuchely.

(Pecetea cu negru)

1) V. n. precedentă și mai sus, p. 217. Iată și adresa prin care Kreuchely trimite parochieî cele două ordonanțe ale sale :

Hochwürdigster Herr Superintendent,

Aufgefordert unterm 10ten dieses, durch die Landesregierung, und einsehend dass auch fremde Unterthanen sich nach denen Gesetzen des Landes fügen müssen, in welchem sie leben, und in so fern diese Verfügungen denen bestehenden Tractaten nicht zuwider laufen, fand ich mich bewogen, die beyliegenden zwey Circulare an die königlich-preussischen Unterthanen und Schutzgenossen ergehen zu lassen, und nehme mir die Freyheit Euer Hochwürden ehrerbietigst zu bitten, selbe gefälligst bekannt machen zu wollen.

Ich ergreife diese Gelegenheit, Hochwürdigster Herr Superintendent, Euer Hochwürden die Versicherung der Ehrfurcht zu erneuern, mit welcher ich stets seyn werde

Euer Hochwürden

gehorsamster Diener

Kreuchely.

Seiner Hochwürden
des Herrn Superintenden
Klockner,
etc.

in Bukarest.

XII.

București, Ordin al lui Kreuchely către supușii prusieni, prin pastorul Klockner,
1823, pentru participarea la o iluminatie.
24 Mai.

Nº 207.

Hochwürdigster Herr Superintendent,

So eben beliebte es des regierenden Fürsten Hoheit mich durch dero *Secrétaire* der auswärtigen Relationen einladen zu lassen, an der Feyerlichkeit, die heute Abends durch allgemeine Illumination begangen wird, Theil zu nehmen, und auch die Unterthanen meines erhabenen Königs und Herrn Theil nehmen zu lassen.

Da nun die Zeit zu kurz ist auf dem Wege particulairen Auftrages diese Verfügung denen königlichen preussischen Unterthanen bekannt zu machen, und es doch auch Pflicht ist, an den freudigen Begebenheiten Theil zu nehmen die den Allerhöchsten Herrscher des Landes betreffen, in welchem die benannten königlichen preussischen Unterthanen gegenwärtig leben, nehme ich mir die Freyheit, Euer Hochwürden ehrerbietigst zu bitten, die oberwähnten königlichen preussischen Unterthanen in meinem Nahmen auffordern zu wollen, ihre Häuser und Wohnungen bestmöglichst zu illuminieren.

Ich ergreife die Gelegenheit 1) . . .

Bukureste, den 24ten May 1823.

Kreuchely.

An Hochwürden den Herrn Superintendenten Klockner, etc. etc., in Bukurest.

XIII.

București, Publicație a Agenției din București, despre ordonanța guvernului mun-
1823, tean care oprește circulația pe stradă de la patru ceasuri turcești de noapte
10 Iunie. (10 ceasuri europene) înainte, chiar cu fânare.

Ad n.º 416.

Kundmachung.

Da von Seite der hiesigen Regierung die Anzeige gemacht wurde, dass nächtiger Weile mehrere Rotierungen von verdächtigen Personen stattfanden, welche, obwohl mit Laternen versehen, dennoch Diebstähle, Einbrüche u. s. w. begingen, und diese(r) von den verdachtlosen Individuen, welche, eben auch mit Laternen versehen, ihren Geschäften nachgehen, nicht leicht unterschieden werden können, und die Regierung, zur Beseitigung aller aus diesem Umstande für die auf der Strasse mit Laternen versehenen Individuen erwachsen könnenden Unannehmlichkeiten, mittels öffentliches

1) V. p. 227. — Cf., pentru asemenea iluminatii, p. 600, n.º XLVI din *Appendice*.

Ausruffes bekannt machen liess, dass niemand von 4 Uhr Nachts, türkischer Rechnung, selbst mit Laterne auf der Strasse sich mehr sehen lassen sollen, es wäre denn dass jemand eines Arztes, einer Hebame, oder Arznei aus der Apotheken bedürftig wäre, wo dann in diesem Falle dem betreffenden Individuen, theils zur Ueberzeugung seiner Angabe, theils zu dessen Sicherheit, ein Mann von der eben anwesenden Wache beygegeben wird, so ergethet 1)

Bukarest, am 29ten May 1823, a. St.

Hiller.

(Pecetea cu negru)

XIV.

Publicație a Agenției din București pentru curățirea de către sudiți a București, părții din «poduri» ce se află înaintea locuinței lor.

1823,
27 Novem-
bre.

N° 760, [1]823.

Kundmachung.

Da die hiesige Regierung das Verderben der Brücken in der Stadt besonders auch dem Grunde zuschreibt dass mehrere den Kehrigt und sonstigen Unrath aus ihrer Behausung auf diese schleppen und durch die Anhäufung desselben die Fäulnis der Bruckenhölzer herbeiführen, und daher zur Verhütung dieses Uebelstandes den Befehl kundmachte dass jedermann den Theil der vor seiner Behausung befindlichen Brücke rein halte, so ergethet . . . der Befehl, etc.

Bukarest, den 27ten November [1]823.

Hiller 2).

(Pecetea cu negru)

XV.

«Frid. Allexander, Agentie-Substitut» la Craiova, către Klockner, des- Craiova, pre suferințele sale în timpul tulburărilor.

1824,
9 Februar
(st. n. î).

Uebrigens befinden wir uns zwar, dem Höchsten sey Dank, noch biss zur Stunde sämtlich bey vollständiger Gesundheit, hingegen an unsern Vermögenszustand, samt meinem Schwiegersohn, durch die verflossene (*bis*) teuflische Revolution äusserst tief heruntersetzt worden sind; so das wir diesen letzten und härtesten Stooss bey jedermahliger Erinnerung des Eingebüssten unter vielen Hertzenskränkungen biss an

1) V. p. 221, n^o CCXCIV; p. 223; pp. 230-1, n^o CCXCIX. Cf. p. 61, n° LXXIV.

2) Cancellariul Agenției.

unsrer Ende fühlen werden; der Himmel wolle uns endlich für künftighin den von allen Menschen so sehnlichst wünschenden ruhigen und dauerhaften lieben Frieden gnädigst verleihen.

XVI.

București, Publicație (*Kundmachung*) a Agenției din București, despre lucruri furate în focul de la Curte.
1825,
31 August.

Se oprește orî-ce vinzare, fără înștiințarea autorităților, de șaluri și lucruri scumpe, multe de-acestea furându-se bei der letzthin ausgebrochenen Feuersbrunst im Fürstenhofe.»

XVII.

București, Formular de sudiție prusiană.
1825,
1 Septem-
bre st. v. (?).
Carte de protecție.

Noi, Ludovic baronul Craihely Șvertberg, consul prea-puternicului Craiului Prusiei în prințipatul Valahiei, cavalier al înaltei cetei Finicului și cl.

Arătătorul aceștia : Fridrih Sperl

Născut la : Merseburg

Meșteșugul său : șelar

Iaste trecut la registruul sudiților prusieniști al acestui consulat.

I s'aū dat dar numitului Fridrih Sperl această carte de protecție, ca să aibă toate dreptățile și priveleghiurile care sē cuvin tuturor sudiților crăeștii Mărireii Sale, după tractaturile ceale aședate între amāndoao înaltele Puteri.

Dat în București, în leat 1825, Septemvre 1.

Descrierea personalicească 1).

Kreuchely.

Auf Befehl:

K. Tzinko,

Dragoman.

(Pecete neagră și o a doua, pe ceară roșie, cu o coroană peste o pasere într'o cruce, cu trei stele sus).

(Tipărit)

1) Am lăsat la o parte traducerea germană, care întovărășește în document textul român.

XVIII

Adresă a lui von Hakenau către Klockner, despre interdicerea de către București, guvernul muntean, din cauza ciumei, a aglomerațiilor de ori-ce natură.

1826,
5 August.

N° 768.

An Seiner Hochwürden, den Herrn evangelischen Pfarrer Klockner, alhier.

Da bei den dermaligen äusserst misslichen Gesundheitszustande der Stadt, und rücksichtlich der wiederholten Pestfälle, die sich binnen kurzer Zeit hier zugetragen haben, jede Volksversammlung höchst nachtheilig wäre, und da überdiess die Selbsterhaltung und Vermeidung jeder Gefahr, die für das Leben und die Gesundheit einer ganzen Gemeinde entspiessen könnte, eine der vorzüglichsten Pflichten jedes guten Christen ist, so finde ich mich veranlasst Euer Hochwürden zu ersuchen, auf einige Zeit allen öffentlichen Gottesdienst einzustellen und keine feierlichen Leichenbegräbnissen oder Prozessionen zu begeben, damit nicht der Ansteckungsstoff(e), einer ganzen Volksversammlung mitgetheilt, die schrecklichsten Verwüstung[en] anrichten könne; wiedrigenfalls Sie Sich selbst die traurigen Folgen, die aus der Nichtbefolgung dieser meiner Anordnung entspringen könnten, zuzuschreiben haben ¹⁾.

Bukurest, am 5ten August 1826.

Fl[eischhackl] von Hakenau,

k. k. Agent.

(Pecetea cu negru)

C.

Memoriu de dorințe partidului înaintat din Muntenia (?), în ceea ce privește situația internațională a principatelor române.

Pe la
1829.

Cererile ce ar fi putut face Valachia și Moldavia la un congres de prinți creștini ²⁾, pentru siguranța lor cea din afară și statornicirca cea din lăuntru.

Pont 1. Valachia și Moldavia să se împreune și să se facă amândoa un prințipat.

2. Hotarele acestui prințipat să fie despre Turchia, Dunărea; despre Rusia, Prutul, și despre Austria, munții Carpați.

3. Cetățile, carele sunt dincoace de Dunărea, pe pământul Valachiei, adică

¹⁾ Cf. mai sus, pp. 367 și urm.

²⁾ E vorba de cunoscutele congrese la care suveranii Sfintei-Alianțe se înțelegeau asupra afacerilor europene. Cel din urmă s'a adunat la Verona în 1822, deci memoriul vorbește de o ocazie pierdută.

Brăila, Giurgiu și Turnu, or să se dărime de tot până în temelii, ori să rămâie supt stăpânirea acestui prințipat, dimpreună cu tot copriusul și locuitorii lor ¹⁾.

4. Ostroavele Dunărei cele lăcuite de Rumâni să rămâie asemenea tot supt stăpânirea acestui prințipat.

5. Negoțul acestor două intrupate provinții să fie de tot slobod ²⁾.

6. Trahtaturile de negoț să se facă nemijlocit prin cărmuirea locului.

7. Prințipatu[*l*] acestor intrupate provinții să fie de sine și neatârnat de Turchia.

8. Pentru răscumpărarea neatârănării acestei provinții să se îndatoreze cărmuirea locului a plăti Turchiei acum, odată pentru totdeauna, o sumă de bani, ale căreia capete să poată da pe fie-care an atâtă dobândă, cât era suma ce plătia[*u*] mai nainte Porței aceste două provinții, împreună, supt nume de dajdie.

9. Acest act de răscumpărare să se întărească de Turchia și de cărmuirea locului, și să se adevereze de Rusia; și apoi să se schimbe, după obicei, prin plenipotențiarii amânduror mai sus pomenitelor părți.

10. Cărmuirea acestor intrupate provinții să fie slobodă a-și face cel puțin 25.000 de oaste regulată, după tactica evropienească, pentru paza sa cî din lăuntru și din afară, și o flotilă măcar de 25 de vase întrarmate, iarăși evropienească, pentru siguranța negoțului său de pe Dunăre.

11. Cărmuirea acestor intrupate provinții să fie slobodă a face aleanță seaă a închiie tractatură de negoț cu orî-cine va vrea și i se va părea mai bine.

12. Să aibă dreptul de a tăie monedă de ce fel de metal va voi, ca și celelalte Staturi slobode.

13. Să aibă asemenea dreptul de a avea la Țarigrad un ministru al său iusăr-cinat cu căutarea pricinelor între Poartă și cărmuirea locului, și câte un consol rumân pe la toate serhaturile ³⁾, supus la ministru[*l*] cel mai sus zis.

14. Biserica acestor intrupate provinții să rămâie de tot neatârnată de Biserica cea mare a Țarigradului și să se cărmuiască, printr'un sinod local, de sine.

15. Mănăstirile din aceste două provinții, închinat după vremi de ctitorii lor la alte mănăstiri grecești de aiurea, să rămâie toate supt cărmuirea sinodului local, și veniturile lor sau să se iie toate pe seama trebuințelor Statului, seaă să se întrebuințeze după aședăminturile ce se coprind în chrisoavele cu care s'au închinat de ctitorii lor.

16. Forma cărmuirii acestor două provinții să fie monarhie mărginită, după moștenire.

17. Cărmuirea acestei nouă monarchii să se încreadă la vre-un prinț din familiile Domnițoare în Germania-de-Sus, fără însă a se supune sau a se intrupa monarchia aceasta cu alta.

18. Acest prinț să se aleagă acum întâia oară de Austria, Franța și Englitera ⁴⁾.

19. Ales de aceste trei Puteri, să se așede acum iarăși întâia dată în Scaunul monarchiei prin Rusia și prin Turchia, carele să aibă dreptul de a-i da titlu[*l*] și rang[*l*] ce ele vor găsi cu cale între ceilalți prinți domnitori evropeni, fără însă a se mai amesteca de aci încolo la alt ceva.

20. Acest prinț, aședat într'acest chip, să cărmuiască după o constituție, în toată viața sa.

21. La moartea prințului domnitor, să treacă coroana dimpreună cu toate drep-

¹⁾ Cerere îndeplinită prin art. 5 din actul separat privitor la principate, anexat la tratatul din Adrianopol (Sturdza, *o. c.*, 327).

²⁾ Cerere îndeplinită prin art. 7 din actul citat (p. 327).

³⁾ Celălile turcești vecine și teritoriul lor. V. și Șăineanu, *o. c.*, 93.

⁴⁾ Austria devenise o Putere simpatică pentru Rumân, de când nu mai urmărea anexarea principatelor; cele două regate apusene atrăseseră atenția Orientalilor prin participarea lor la războiul de independență al Greciei, în 1827. Anglia puse, precum se știe, în 1830, candidatura lui Leopold de Saxa-Coburg la coroana Greciei.

turile ei la moștenitorii săi din linia dreaptă pogoritoare, însă numai parte bărbătească, după alegerea ce va face el prin dieata sa.

22. De nu va avea moștenitori parte bărbătească, atunci să aibă dreptu[l] de a-și alege alt moștenitoriu, sau tot din familia sa, sau din altă familie streină, tot parte bărbătească, dar însă fără a fi volnic cel ales de dânsul a schimba ceva din constituția Statului său a întrupa Statul său cu alt Stat strein.

23. Prințu[l] ce va fi să se aleagă, să se îndatoreze a primi, mai înainte de alegerea sa, ponturile următoare, adică :

I. Să primească credința domnitoare a locului și să se boteze după obiceiul Bisericei noastre;

II. Să încredințeze prin jurământ că, ca și moștenitorii săi, vor cunoaște de acum înainte de patrie a lor aceste provincii, se vor numi Rumâni și nu se vor mai strămuta din aceste locuri;

III. Că credința Statului pentru el și moștenitorii săi va fi credința ortodoxă a Bisericei Răsăritului;

IV. Că limba Statului va fi limba rumânească;

V. Că el și moștenitorii săi vor păzi neclintită neatârănarea Statului, a Bisericei sale și constituția monarhie.

24. Acest jurământ să-l facă prințu[l] cel acum întâie oară ales, precum și moștenitorii săi cei după vremi, după ținutonia sfințirii sale, înaintea a tot norodul său a înfățișătorilor norodului, prin grai.

25. Jurământul, după ce se va face în forma cea mai sus arătată, să se întărească de prinț cu iscălitura sa și, încredințat înfățișătorilor norodului, ei să-l puie spre păstrare în altarul sfintei Mitropolii, închis într'un sicriș făcut într'adins, și pecetluit cu pecetea Statului; care sicriș să se deschidă numai la moartea prințului Domnitor și la încoronarea moștenitorului, ca să-l întărească și el, după ținutonia sfințirii sale, cu iscălitura sa.

(După o copie luată de d. V. A. Urechii de pe original, în posesiunea D-sale¹⁾)

1) D. Urechii crede că a cumpărat foaia care cuprinde acest act cu biblioteca poezilor Văcărești.

TABLA ALFABETICĂ

Nota. Această tablă nu cuprinde numele de autori din note și ale persoanelor neistorice. Cifrele însemnate cu * se referă la prefață, cele din parentesă dau numărul de ordine al documentelor; cele-l-alte pagina. S'aă adăua une ori citații din alte izvoare cu privire la personagiile din tablă, citații trecute cu vederea în text.

A

- Abdul-Hamid I-î (Sultan), 13*, 29*, 34* n. 1, 18, 24 (23), 31, 32 (30).
 Abdul-Megid (fiul lui Mahmud al II-lea și mai târziu Sultan), 227.
 Abraham-Agassi („Agaz“) (medic armean torturat de C. Racoviță), 31* și n. 5.
 Abrud (munții), 15 n. 1.
 Adami (avocat „roman“, venit în Moldova pentru un proces, în 1827, 414).
 Adrianopol (orașul și pacea), 63*, 78*, 79* n. 1, 30 (30), 156 (209), 200, 320 n. 1, 359 (433), 450 (542), 451 (544), 484, 648 n. 1.
 Afumați (sat în jud. Ilfov), 290 (368), 438.
 Aga din Moldova la 1782, 33*; la 1826, 426; la 1833, 627 (67); din Muntenia, la 1820, 93.
 Agatanghel (patriarh de Constantinopol), 392 (478) și n. 4, 427 (514).
 Agenția (Austriei în Iași și București), 35*, 39*, 41* n. 3, 48*, 12 (11), 13, 33 (31), 36 (34), 54, 55 (59), 63, 80 (104), 121, 125 (165-6), 136 (178), 143 (188), 174, 177 (241), 187 (255), 200, 219, 228 (297), 239 (311), 248, 254 (331), 260-1, 268 (348), 271 (351), 283 (363), 290 (368), 291, 303, 307, 326, 332 (396), 334 (401), 340 (404), 344 (410), 346 (412), 350, 351 (417), 357 (429), 363 (435), 365 (440), 366 (440-1), 383, 389 (476), 427 (514), 435 (523), 444, (538), 459 (560), 572 (28), 573, 612 (56), 641, 644-6. (Dragomanul Agenției din Iași, în 1826), 350, 351 (417).
 Ahmed-Aga (baș-salahor, baș-beșli-agă în Iași la 1823). V. Cuciuc-Ahmed-Aga.
 Ahmed-Fevzi-Pașa, mușirul gardei și favorit al Sullanului Mahmud al II-lea, trimis extraordinar la Petersburg. în 1834), 460 (562) și n. 3, 401 și n. 1, 402 (563) și n. 1. (Secretariul său), 462 (563).
 Ainali-Cavac (convenție), 33 (31).
 Aip-Aga (baș-beșli-agă în Moldova în 1821-3), 190 (265), 202 (274), 203 (275), 218 (290), 221 (293), 225, 227, 232, 233 (302), 234 (303), 236, 239 (312), 241 (315).
 Akkerman (orașul și convenția), 1*, 20*, 29*, 74*, 77*, 15 (13), 47 n. 4, 349 n. 2, 351 n. 2, 355 n. 1, 4; 358 n. 5, 360, 366 n. 6, 367 (442), 369 (447), 376 (457), 378 n. 3, 379 n. 3, 380 (466), 381 și n. 1, 385 (470), 396 (482), 397 (484), 398, 410-1, 415 (499), 418-20, 421 (507), 425 (511), 430 (519), 431, 602 n. 2, 605 (50) și n. 4, 615, 620.
 Alba-Iulia, 15 (13), 267 (346), 284 (366).
 Alba-Regală (Stuhlweissenburg), 3.*
 Albaneji, 10*. V. și Arnăuți.
 Albania, 28*.
 Alep, 15* n. 2.
 Alexandrowicz (sol polon la Poartă în 1763), 38* n. 2.
 Alexandru I-î (Iar), 58*, 68*, 70*, 73*-4*, 111 (147), 113, 114 (150), 118 și n. 1, 122 n. 1, 125 (166), 136 (178), 139 n. 1, 152 (202), 199 (270), 247 n. 3, 249 (327), 251 (328), 253 (330), 331, 333 (398) și n. 5, 392 (478) și n. 4, 563 (20) și n. 4, 564-6 și n. 4, 568, 575-7 (31), 599 (45) și n. 2, 602 și n. 3.

- „Alexandru” (boier grec din Muntenia la 1821), 567 (22).
- Alexe (tar), 4*-6*.
- Ali-Paşa (Mare-Vizir în 1785), 40*, 18-9, 22 (21).
- Ali-Paşa (Mare-Vizir în 1823). V. Silihdar-Ali-Paşa.
- Ali Hekimoglu (paşa de Babadag prin 1744-8), 19*.
- Ali-Paşa din Iania, 142.
- Allexander (Frederic, Agent la Craiova), 645-6.
- Alsacia, 53*.
- Altenhoff (Ghedeon, resident prusian la Nimirov, candidat pentru locul de consul prusian la Iaşi), 44*, 4 (4).
- America, 339 n. 1, 354 n. 5.
- Ammon dr. (medic militar rus în 1828), 448. Cf. Witt, 30.
- Amsterdam, 47*.
- Ana (împărăteasă a Rusiei), 9*.
- Anatoliî (soldaţi turci), 135, 137 (179), 140 (185-6), 142, 143 (188), 151, 152 (203), 154-5 (207), 156 (209), 160 (217), 161, 162 (219), 187 (254).
- Anderson (unul din şefii companiei engleze din Bucureşti, în 1835), 470 n. 2.
- Andreas (Nec., supus prusian, soţul nepoatei lui I. Marco), 52* n. 4.
- Anglia, 15* şi n. 2, 26*, 28*, 34*, 36*, 43*, 53*, 63*, 65*, 78*-9*, 67 (83), 83 (110), 223, 270, 351 (416), 368 (444), 372 (453), 376 (458), 429 (518) şi n. 2, 434 (523) şi n. 1, 3, 437, 439 (528, 530) şi n. 1, 648 şi n. 4.
- Angora, 258 n. 2, 326 n. 1.
- Antim (patriarh de Constantinopol), 392 (478) şi n. 4.
- Arabia-Pietroasă (mănăstirile din), 192, 216 (289).
- Archipelag (marea şi insulele), 18*, 28*.
- Ardeal, 1*, 3*-5*, 7*, 17*, 20*-3* şi n. 3, 24*-6*, 30*-2* şi n. 3, 33*, 45*, 53*-4*, 56*, 83 -4*, 2, 7 (110), 9, 38 (37), 50, 59 (70), 88, 91, 95 (122), 104, 112 (149), 119 (157), 121, 133, 136 (178), 164, 170 (231), 177 n. 5, 182 n. 7, 185 (253), 189, 199 (270), 205, 209, 211-2 n. 2, 214 (286), 216 (289), 222-3, 229 (299), 236-7, 257, 266, 280, 284 (366), 303-4, 330 (392), 337, 351 (416), 357 (429), 362, 437-8, 440, 468, 471 (576), 488 n. 2, 493 n. 1, 494 n. 2, 549, 572 n. 1, 560, 604 şi n. 1. (Guvernatori), 517 n. 1 (în 1796), 170 (231) şi 177 (240) (în 1822). V. şi Preiss (generalul de).
- Ardeleni, 4*-5*, 7* n. 1, 27*, 8, 365 (440), 612 (56) şi n. 2. V. şi Mocani, Saşi, Unguri, Ardeleni.
- Argeş (episcop de, fără indicaţie personală), 46, 503-4, 541-2. V. şi Grigore, Harion (episcopi de Argeş).
- Argeş (rîu), 89.
- Argeş (înot), 295, 298, 498-9, 507.
- Arghiroopulo (Emanoil I., spatar muntean în 1820, ginerele lui Alecu N. Suţu), 88. Cf. Rizo-Rangabé, 2.
- Arghiroopulo (Iacovachi, Mare-Dragoman, unchiul precedentului), 258 n. 2, 325 (391), 326 n. 1.
- Arif (plău), 500 şi n. 1.
- Arif-Aga (baş-beşli-agă în Moldova la 1826, fost beşli-agă la Botoşani), 352 (418) şi n. 2, 355 (423), 394 (480), 409 (495).
- Aristarki (Neculai, fiul lui Stavracchi † 1822; dragomanul lui Ahmed-Fevzi-Paşa; logofet şi capuchihaiie a Munteniei în 1834; Mare-Dragoman al palatului în 1835), 462 (563) şi n. 2, 463. (Ginerele (cumnatul ?) lui), 486 (598), 487 (599). Cf. Rizo-Rangabé, 7-9.
- Arlaud (Iacob, emisariu prusian în Moldova pe timpul războiului de şapte ani), 14*, 38*, 1 (1) şi n. 1, 551 - şi n. 1-2.
- Arlaud (Bălăşica, fiica precedentului şi soţia lui Boskamp), 14*, 151.
- Armaş (al doilea, în Muntenia, la 1826), 376 (458). (Mare, în Muntenia la 1822), 183-4, 190.
- Armeni, 16*, 23* şi n. 4, 31*, 35*, 10, 11, 17 (17), 133, 165 (223), 166 (225), 279 (361), 280 şi n. 1, 286 (367), 298, 330 (292), 441 (531) şi n. 1, 448 n. 5, 524, 530, 575 (30).
- Arnăuţi, 42*, 59*, 71*-2*, 74* n. 3, 30, 33 (31), 35, 46, 52 (57), 53, 55 (61), 59 (70), 60 (71), 63, 68 (84), 75-6, 81 (104), 106), 86-90, 103-4, 110, 111 (148), 112 (149), 113, 114 (150), 118, 119 (157), 122, 124-5 (165), 135, 112, 165 (223), 182, 184 (252) şi n. 6, 185 (252), 212, 214 (285), 222, 236-7, 239 (312), 252, 287 (368), 307, 321, 324 (389), 328-9, 330 (391-2), 332 (396), 342 (405), 352 (417), 360 (434), 362, 365 (440), 421, 437-8, 493 şi n. 1, 507 n. 1, 508, 516, 549 şi n. 1, 569 (25), 572 n. 2, 574 (290), 585-6.
- Arnăutul (Constantin, şef de hoţi în 1822, în Muntenia), 170-1 (231).
- Arsachi (dr. A. Fanariot, secretariu Donnese supt Al. Ghica, secretariu pentru Afacerile-Străine în Muntenia, medic la spitalul Colţa; postelnic în 1837), 68*, 188 (256*), 216 (288), 219, 221 (294), 223 şi n. 3, 227, 261, 263 (343), 264 (345), 304, 327 şi n. 1, 329, 348 (414), 366 (440), 393, 399, 402, 431, 481 (593) şi n. 4, 532 n. 1, 644. Cf. Iken, I, 264.
- Artaud. V. Arlaud.
- Asachi (Gheorghe, scriitorul, comis în 1826, apoi agă), 64* n. 7, 598-9 (44) şi n. 1, 631 (72).
- Asachi (Leon sau Lazăr, protopop, apoi arhimandrit, tatăl precedentului), 598 (41) şi n. 3. Cf. Iken, II, 191.
- Asia, 14* n. 3, 150 (198), 155 (207), 474 (580), 555 n. 1.
- Asia-Mică, 325 (391), 326 n. 1.
- Asiatiei, 19*, 550.
- Aslan (Costachi, tatăl, al doilea logofet şi vornic de aprodi în Moldova, la 1823; agă; vornic de Poartă în 1822, agă în 1826), 197 (267), 377 şi n. 2, 394 (480) şi n. 4, 583 (37), 584.
- Aslan (Costachi, fiul, agă în 1826), 377 şi n. 2.

- Aslanoglu (căminar, numit portar-başa al lui Grigore Dimitrie Ghica în 1823), 217, 288.
- Asmî-Ahmed-Efendi (ambasador turc la Berlin, scriitor), 44*.
- Assani (dr., medic al lui Scaerlat Calimah), 533 n. 1.
- Astrahan*, 28*.
- Atanasie (maiorul, vice-consul rus la Chilia şi în Basarabia, în 1786-7), 31 (32) şi n. 5, 34 (32).
- Atanasie (dr., medic din Bucureşti, cleric), 237. Cf. Iken, 50 (Eustati Athanasiu?).
- Atanasie (profesor de greceşte la boierul Alexandru Dimitrie Mavrocordat, în 1816), 558 (12).
- Atena*, 494 n. 1, 622 n. 3.
- Atenieni (ciurma), 39 (40).
- Atos*, 216 (289), 237, 408 (493), 443 (497), 608.
- Auersperg (feld-mareşalul-locotenent conte von), 629 (71), 630.
- Augrand (consul francez în Bucureşti la 1818), 488 n. 2.
- Augsburg (Gazeta de), 348 (414), 441 (532).
- Austell (Henry, călător englez din sec. al XVI-lea), 22* n. 9.
- Austria*, 8*-10* şi n. 9, 13*-6*, 21*-4*, 26*-8*, 30*-2*, 35*, 37*-9*, 41*-5*, 46* n. 6, 47*, 53*, 63*, 65*, 74*, 75* şi n. 1, 77*-84*, 9-10, 13, 16, 19, 22 (21), 25, 26 (25), 31, 32 (30), 34 (33), 36 (35), 38 (37), 109 (140), 118 şi n. 7, 123, 184 (251), 204, 208, 213 (284), 216 (289), 217, 223, 252, 256 (337), 273 (353), 301 (274), 305 (377), 306, 308 (379), 332 (395), 333 n. 1, 339 (402), 340 (405), 341, 348 (414), 351 (410), 363 (437), 365 (440), 376 (458), 377, 379 (462), 380 (466), 391, 415 (499), 421 (508), 423 (509-10), 425 (512), 429 (518), 431, 433 (522), 436 n. 1, 439 (528), 440, 443 (535), 446-7, 449 (540), 474 (580), 480 (591), 496 n. 2, 580, 622 n. 3, 647-8 şi n. 4.
- Austriaci, 8*, 11*, 13*, 14*, 27*, 30*-2*, 34* n. 1, 35*, 39*, 41* n. 2-3, 43*, 47*, 48* şi n. 1, 49* n. 2, 50* n. 1, 51*, 58*, 63*, 75* şi n. 1, 7; 79*, 1 (2), 5, 7 (8), 8, 11, 14, 15 (13), 16, 18-9, 24 (23), 25, 26 (24-5), 32 (30), 33 (31), 34 (33), 36 (34) şi n. 4, 38, 50, 52 (58), 53, 55 (59), 60 (71), 64 (77), 68 (84), 70 (88), 77 (98), 78 (100), 79 (102), 89, 91, 113, 114 (150), 121, 125 (165), 132 (176), 143 (188), 151, 163 (221), 177 (240), 195 (265), 197 (268), 219, 239 (311), 243, 248, 255 (335), 259 (339), 307, 331 (402), 341, 351 (417), 365-6 (440), 372 (452), 380 n. 1, 383, 389 (476), 391, 406, 409 (494), 416, 430 (519), 443 (535), 444 (538), 449 (541), 470 (574), 489, 573, 612 (56), 636 şi n. 1, 638, 641.
- Avacumov (senatorul, muniţionar general rus în 1828), 624 şi n. 4.
- Arràment* (jud. Dorohoi), 60*, 173 (234).

B

- Babie (staroste de pitari în Bucureşti la 1823), 205-6 (277), 207 (279), 208.
- Bacău*, 146 (154), 149 (196), 165 (223), 259 (538), 453 (549). (Episcop catolic de —, în 1822), 149 (196).
- Baden* (băile), 549.
- Bagarre (proprietari de pensionat la Iaşi, prin 1830), 560 n. 1.
- Bahut*, 74 (92), 165 (221).
- Bain-de-Aramă*, 480 (591).
- Balaşid I-iŭ (Sultan), 575-6 (31).
- Balaban (Anghel, secretariŭ al lui Kreuchely), 61* n. 5.
- Balaban-Zadê (şef de Turci în Moldova, la 1822), 152 (203), 156 (210).
- Bălăceanu (Constantin C., boier muntean : vornic : logofet de Țara-de-sus în 1822; Ban în 1825, ministru de Culte în 1837), 73*, 77*, 185 (253), 189 (259), 194 (263), 211, 215 (286), 219, 225, 229 (299), 231 (300), 251 (329), 253 (331), 267 (347) şi n. 8, 268 (347), 275 n. 2, 281 n. 1, 317, 320-1, 322 (389), 323, 327, 317, 402, 403 (487), 406, 410, 415 (499), 482 (594) şi n. 1. Cf. Hasdeu, *Magnum Etimologicum*, III, 2981-91 : *Bis. ort.*, XIII, 186.
- Bălăceanu (Constantin, fiul precedentului : ispravnic de străini în 1824), 268 (347).
- Bălăceanu (Ștefăniță, fratele precedentului : hatman de Divan în 1824-5), 268 (347), 321, 431.
- Balean*, 32 (30).
- Baldovici (paharnicul Gheorghe, sameș de Roman în 1821), 585.
- Băleanu (familia), 185 (253). Cf. Hasdeu, *l. c.*, 3031-48.
- Băleanu (Grigore, boier muntean, spatar în 1821; vornic în 1822), 121, 160 (216), 285, 460 (562), 565, 567 (22).
- Băleni* (moșie), 285.
- Balica (Alec, Ban și cavaleriŭ, editorul lui Beldiman), 81*.
- Balomir (pictor, candidat de vice-consul prusian în Moldova, la 1825), 60* n. 5, 334 n. 4.
- Balomir (Simion, în Moldova la 1812), 60* n. 5.
- Balș (familia), 146, 639 n. 3. Cf. Hasdeu, *l. c.*, 2392-5.
- Balș (Alec, Mare-Vistier în Moldova, fiul lui Iordachi I-iŭ, citat în 1819-28), 63, 148, 158 (215), 439 (528), 624.
- Balș (Constantin, zis Ciuntu, hatman de poște, apoi Mare-Logofet în Moldova, citat supt Domniŭ Scaerlat Calimah și Ioan Sandu Sturdza), 53 n. 6, 78 (100), 146, 158 (215), 195 (265), 269, 173 (233), 508 n. 2, 551 n. 2, 588.
- Balș (conte, 1812), 639.
- Balș (Costică, boier moldovean în 1822, „om înțelept și luminat”), 578 (32).

- Balș (Gheorghe, hatman peiu 1831), 405 n. 4.
- Balș (Grigore, vornic de Țara-de-jos, în Moldova, la 1827), 407 (492).
- Balș (Iordachi, Mare-Vislîer în Moldova, în 1785, fratele lui Ciuntu), 18.
- Balș (Iordachi, fiul lui Ciuntu, hatman în Moldova, la 1819; Vornic-Mare în 1823), 69* n. 1, 53 și n. 6, 55 (61), 58 (69), 63, 75 (83), 76 (94), 588.
- Balș (Lupu, fiul unui Teodor; citat în 1827), 81*, 405 (499), 414 n. 1.
- Balș (șambelanul polon), 17* n. 5.
- Balș (Teodor, zis Frederic, boier moldovean; Mare-Vornic, caimacan în 1822; Mare-Logofet în 1824 și în 1827; baș-boier; tatăl adoptiv al lui Mihail Sturdza; frate cu Iordachi I-ia), 69*-71*, 77*, 146, 169 (230) și n. 3, 174, 179 (244), 336 n. 1, 405 (490) și n. 3, 407 (492), 426, 453 (549), 588, 630 n. 6.
- Balș (Teodor, agă, apoi hatman în 1824; zis și Toderășcu, din Darabani, fiul lui Iordachi I-ia), 336 și n. 1. (Soția sa), 336.
- Băltărețu (Ienachi, negustor muntean de pe timpul Eleriei, zarat-bașa al pașei de Silistra), 187 (254) și n. 1, 317 și n. 4.
- Bălți (în Basarabia), 7 (9), 10, 13, 19.
- Baltice (*Provinciile*), 56*.
- Balzane (inginer al Statului în Austria, la 1844), 489.
- Banat (al Temișoarei), 10*, 36 (35).
- Bancini (abatele, editorul lui Giannone, preceptor la Al. Ipsilanti), 32* și 1, 33*, 84*.
- Bănuș (G. G., guvernator al Ardealului), 638.
- Bărbăntul, 84* n. 6.
- Barbaria (în Africa), 18*.
- Barbier (gerantul consulatului francez din București în 1812), 493 și n. 1.
- Băreănescu (nepotul lui Grig. Dim. Ghica), 257-8.
- Bărlad, 68 (84), 176 (239), 179 (245), 556.
- Baronți (giambaș de cai armean în Moldova, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea), 23*, 40*, 11, 17 (17), 18-9.
- Basacchia (Mahmud-Pașa de Scutari, în 1787), 31-2 (30) și 31 n. 6.
- Basarabeni, 331, 452 (545).
- Basarabi (familie), 74 (91), 298.
- Basarabia, 3*, 5*, 14*, n. 3, 19*, 20*, 28*, 68*-70*, 74*-5*, 79*, 80*, 11, 31, 32 (30), 163 (221), 165 (223), 173 (234), 180 n. 5, 189 (258), 195 (265), 202 (274), 233 (302), 234 (304), 330-1 (303), 333 (308), 338, 339 (402), 353 (420), 354 (422), 355 (425), 360 (433) și n. 1, 373 (454), 377, 378 (400), 381 n. 5, 417 (501), 418 (503), 423 (510), 428 (516), 433-4 (522), 435 (524), 440, 455 (551), 456 (552), 556 n. 2, 562 (18), 567 (23), 625.
- Bașcheviei (adiutantul lui Mircovici în 1831), 454 (551).
- Baș-ciohodarul lui Grig. Dim. Ghica în 1823, 212; în 1826, 360 (434).
- Baș-ciohodarul lui Ioan Sandu Sturdza în 1826, 350, 352 (418).
- Baur (generalul de, autorul unei descrieri a Munteniei), 32* n. 1.
- Bavareji, 36*.
- Bechir-Pașa (de Brăila, în 1823), 588.
- Beddäus (ofițer austriac, trimis pentru urmărirea desertorilor în principate, supt Iosif al II-lea), 35*, 1 (2), 2 (4), 4, 8, 13, 22 (21), 34 (33).
- Behadîr-Ghirai („Pehatîr-Ghiraz”) (șef de Tătari în Muntenia în 1822), 182.
- Beldiman (Alec, Mare-Vornic în Moldova la 1822, fost ispravnic de Iași (?); poet, „unul din cei mai bogați și mai stîmbei boieri”), 71* n. 3, 81*, 74 (92), 75 (?), 76 (94) (?), 146. (Operele sale), 623 n. 1.
- Beldiman (Dumitrachi, ispravnic de Iași (?), postelnic titular în 1822; fratele precedentului), 75 (?), 76 (94) (?), 197 (267).
- Beldiman (Gheorghe, Mare-Ban, tatăl precedentilor), 18, 74 n. 4.
- Belgrad, 7*, 8, 13, 31, 36 n. 4, 496 n. 2, 547.
- Bell (unul din șefii companiei engleze din București, la 1834), 470 n. 2.
- Belleval (generalul-conte Gabr.-Luce-Franç.-Louis-Jos. de Gaspari), 49*, 50* și n. 1, 132 (176) și n. 4.
- Belleville (Doamna de, născută d'Arnoult, institutoare a Domnițelor lui Scalet Calimah), 554-5 și n. 1.
- Belu (Alec, Comis în 1823, căminar în 1824, agent la Viena, fiul lui Dimitrie), 213 (285), 268 (347), 31, 7 410 și n. 2. (Soția sa, fiica Banului Văcărescu), 213-4 (285), 215 (286).
- Belu (Constantin, agă în 1823, fratele precedentului), 231 (300), 261. Cf. Iken, II, 196-7.
- Belu (Dimitrie ?, boier muntean; vornic sau logofet în 1823, Mare-Cămăraș în 1825), 213 (285), 215 (286), 231 (300), 254 (331), 271 (351), 311 (382), 317 și n. 2.
- Belu (Ștefan, boier muntean, în 1827), 424.
- Belvedere (vila lui Dinu Goleșcu, lângă București), 122, 361, 603 și n. 3, 617.
- Bender, 1*-2*, 12*, 19 (37), 451 (545).
- Beneveni (dr., medicul lui Al. C. Mavrocordat), 10, 20 (17).
- Benkő (autorul *Milcoriet*), 32* n. 1.
- Benso (secretariul lui Seydlitz), 4 (4).
- Berbier (negustor „ture” din sec. al XVIII-lea), 49* și n. 5.
- Berceni (jud. Secuiei), 210 (282).

- Berg (baronul de, ofițer prusian, instructor militar în Turcia la 1834), 474 (581). Cf. Rosen, I, 235.
- „*Bergo*” (pretins pas în Moldova), 23* n. 3.
- Berlin, 4*, 7*-9* n. 3, 12*, 43*-4*, 46* și n. 6, 8, 48*-9* și n. 5, 62*-3*, 64* și n. 2, 71*, 82*, 5, 12 (11), 33 (31), 39 (39), 41 (44), 187 (254), 235 (306) și n. 3, 448, 632, 635.
- Bernard (Manoil, tipograf supt Sc. Calimah), 54*.
- Bernstorff (ministru danez sau prusian), 188 (256).
- Beroni (supus austriei din Iași, la 1822), 195 (265).
- Besack (consul rus în Moldova), 77*.
- Bibescu (logofătul Constantin, boier muntean, Mare-Logofăt de Țara-de-jos în 1822), 189 (259), 190.
- Bibescu (vornicul Dumitrachi, boier muntean; Mare-Logofăt de Țara-de-jos în 1822 înaintea precedentului), 136 (178), 327 și n. 1, 347, 444 (536).
- Bibescu (Gheorghe, fiul precedentului, Domn în Muntenia de la 1842), 62*, 79* și n. 4, 136 (178), 399 și n. 3, 489.
- Bibescu (Nicolae Dineă, căpitan, adiutant al precedentului), 489 (93) și n. 2.
- Bibescu (Zoe, soția lui Gheorghe), 399 și n. 3.
- Bibica, V. Roset.
- Bielfeld (von, ambasador prusian la Constantinopol), 49*.
- Bielitz, 15 n. 3.
- Bihar (munții), 15 n. 1.
- Billecoq (Ștefan-Adolf de, consul-general francez în principate), 64*-5*.
- Biren (I. Ernest, duce de Carlanda), 9*.
- Bismarek (regiment de carabinieri prusian), 56*.
- Bissing (baronul de, șambelan prusian, proprietar în Silesia în 1844), 489 și n. 2.
- Bizantin, 4*.
- Blutte (E. L., consul englez la București), 34* n. 2, 61*, 351 (416), 355 (424) și n. 2, 357 (429), 363 (435), 364 (438), 365 (440), 386 (470), 400, 425 (511), 430 (519), 434 (523), 437-8, 440, 443 (536), 449-50 (541), 461 (563) și n. 3. (Secretariul său), 351 (416).
- Block feurier prusian din 1791), 635-6 și n. 1.
- Börseder, 45 n. 2, 640.
- Boemia, 21*, 26*.
- Böttcher (afacere de moștenire), 370 n. 3.
- Böttcher (Carol-Frederic, lucrător prusian), 39 (39) și n. 1.
- Böttcher (Ioan-Frederic, lucrător prusian), 39 (39) și n. 1.
- Böttcher (Margareta, căsătorită Herlitz), 39 (39) și n. 1. Cf. Sulzer, III, 667-8.
- Bogdan (fiul lui Iancu Sasul), 4*.
- Bogdan (casa din Iași, arsă în 1822), 146.
- Bogdan (Constantinică Paladi-). V. Paladi-Bogdan.
- Bogdan (Dumitrachi, boier moldovean, vornic înainte de 1828), 611 (54).
- Bogdan (Gheorghe, boier moldovean, citat în 1827), 414.
- Bogdan (Manolachi, boier moldovean, agă în 1826) 334-5 (401), 352 (417), 354 (422), 377 n. 2.
- Boian, 77 (98).
- Bolennov (H. de, consul rus la Iași), 29* n. 2.
- Boli, 555 n. 1.
- Bolintinul (*din-Deal* și *din-Vale*), 89, 266.
- Bonnin (consul francez la București), 488 n. 2.
- Bonnin (negustor francez, arendaș în Muntenia la 1826), 365 (440).
- Bordea (pădure), 352 (418).
- Borelli (Antonachi, bucătar, cofetar și restaurator în Muntenia supt Grig. Dim. Ghica), 261, 388 (475), 391, 392 (477).
- Boschniak (Consilier de Stat rus, vice-president al Divanului Munteniei la 1828), 449-50 (541).
- Bosfor, 150 (198).
- Bosghiović (dragoman prusian la Constantinopol), 40 (43), 41 (44-5).
- Boskamp (Carol-Adolf de, agent prusian în Crimeea, apoi Trimes polon la Poartă, ginerele lui Arlaud), 14*, 38* și n. 2, 551 și n. 2.
- Boskamp (Bălășica). V. Arlaud (Bălășica).
- Boskamp-Lassopolski (baronul Vladimir de), 551 n. 2.
- Bosnia, 21*, 10, 23 (21), 31, 32 (30).
- Bosniaei, 19*.
- „Boston” (Bogdan ?) (vornic în Moldova la 1822), 181 (248).
- Boțan (Grigore, atașat la vice-consulatul prusian din Iași și apoi gerant al acestuia), 60* și n. 7, 334 (401), 343.
- Botezatu (Teodor, slugă a consulului Krenchely), 272 (353).
- Botoșani, 35* n. 4, 42*, 57*, 77 (98), 78 (99), 79 (101), 146, 173 (234), 354 (422), 454 (551), 456 (552), 578-9 (33).
- Boțulescu (Vlad, de Mălăiești, traducător din sec. al XVIII-lea), 10* n. 7.
- Bouillon (Matiș, caretaș din Iași, supus prusian), 151, 162 (220), 174. (Țițtoarea sa), 151.
- Bouquet (Abigaël, desemnator), 64*.
- Brătescu (Gheorghe, boier moldovean: postelnic în 1822), 71* (?), 181 (249).

Brăiescu (Ioan, boier moldovean, agă în 1822), 71* (?), 197 (267).

Brăila, 17*, 19*, 24*, 34* n. 5, 63*, 152 (203), 166 (225), 167, 173 (233), 250 (327), 254 (331), 261, 274, 277 (357), 281 (362), 283 (364), 290 (368), 298 și n. 1, 309 (381), 330 (391), 349 (414), 352 (418), 421 (508), 428 (516-7), 433 (521), 451 (544), 454 (551), 471 (576), 472, 476 (584), 489, 540, 577 (72), 648. (Pașa de, în 1821), 69*. Cf. In-suf, Mideil.

Brăila teadiu de, în 1823), 584.

Brăila (capuchiana Muntei Ia, în 1824), 270.

Brăiloiu (familia), 621 n. 1.

Brăiloiu (Constantin, jurist), 63*, 494 n. 1, 621-3 și n. 1. (Frații și surorile sale), 622. (Mama sa), 622. Cf. Neigebaur, *Beschreibung*, 344.

Brăiloiu (Dincă), 623.

Brăiloiu (Gheorghe, fratele lui Constantin), 623 n. 1.

Brăiloiu (Ioan, alt frate), 623 n. 1.

Brăiloiu (Neculai, tatăl lui Constantin), 63*, 494 n. 1, 621-3 și n. 1.

Bran (pas), 363 (436).

Brâncoveanu (Grigore, Mare-Ban, Mare-Spatar în 1821, Mare-Vistiernic în 1827), 73*, 74 (91), 98 (129) și n. 2, 109 (145), 144, 362, 385 (470), 388-9 (475), 399, 402, 403 (487), 406, 422 (509), 433 (509), 425 (511), 435 (523), 460 n. 1, 513 n. 5, 621.

Brâncoveanu (Manolachi, Mare-Ban, tatăl precedentului), 553 și n. 1.

Brâncoveanu (Safra, născută Balș, soția lui Grigore), 399 n. 3, 414 și n. 1.

Brandenburg, 1*, 4*, 7*, 18*, 22*, 95 (123).

Branicka (contesa, nepoata lui Potemkin), 16*.

Brașov, 30* și n. 3, 31*, 68*, 73-4*, 92 (116), 95-6 (123), 113 (157), 120 (160), 122, 123 (163), 128 (170), 135, 136 (178), 143 (188), 159, 160 (216) și n. 2, 172 (232), 177 (240), 185 (253), 190, 192, 194 (261), 199 (270), 203 (276), 205, 209, 210 (281), 212, 225, 228 (298), 231 (299), 237, 266, 267 (346), 280, 286 (367), 308 (379), 327, 361, 367 (442), 370 (451), 429 (518), 437, 446, 566, 568 n. 2, 569 (25), 572 (28), 575 (31), 601 (47).

Brașov (izbașa din, la 1821), 569 (25).

Brașov (Ulița Mare din), 569 (25).

Brașovanu (Constantin, fals staroste prusian la Focșani, în 1822), 153 (201) și n. 4.

Brașoveni, 16*, 26*, 31*, 143 (188), 266, 494 n. 1.

Brassier de S-Simon (Trimes prusian la Constantinopol), 452 și urm.

Breaza (jud. Prahova), 445 (539) și n. 2. Cf. *Bis. ort.*, XVII, 233.

Brenkenhoff (baron de, negustor sau agent prusian din sec. al XVIII-lea, prin Orient), 11.

Brenner (Ignaz von, Agent austriac la București), 34* n. 1, 48*.

Breslau, 16*, 35*, 38*, 41*, 44*, 47* și n. 3, 64*, 10-1, 12 (11), 19, 21 (18), 632.

Brody, 26*, 40* n. 2, 53*, 10, 11, 40-1 (consulul prusian din), 133 n. 1, 233 (301), 250 (328), 255 (335), 256 (336).

Brogard (internunțiu), 20* și n. 2.

Bruce (explorator), 33* n. 1.

Brünn, 42*, 84* și n. 14, 86*.

Bruno (amie al lui Iordachi Drăghici în 1828), 624.

Buceow (general austriac, guvernatorul Ardealului), 7 (10). Cf. Craven, 434.

Buchholz (resident prusian în Polonia), 38*, 43* n. 1; 4 (3), 6 (7), 12 n. 5.

Bucovina, 12*, 23* n. 3, 26*, 32*, 54*, 64* n. 1, 68*-9*, 72* n. 2, 75*, 2, 8; 19, 36 (35), 50, 163 (221), 173 (234), 189 (258), 202 (274), 377, 380 (456), 423 (510).

Bucovineni, 1 (2), 8.

Bucșănesen (Iordachi, Ban în Moldova la 1819, spatar în 1821), 68* și n. 5, 71*, 72* n. 1, 56 (63), 174 n. 6.

București, 11*-2*, 14*, 16* n. 2, 29* și n. 2, 30*-4*, 37*-8*, 40* n. 4, 41*, 43*, 45*-50* n. 1, 52* și n. 4, 6, 53*-4*, 56* și n. 5, 57*, 61* n. 5, 64* n. 3, 65*-7*, 73*-4*, 77*, 82*-4*, 11, 12 (11), 14 n. 3, 25, 26 (24-5), 32 (31), 33, 34 (33), 39 (39), 40 (41), 42 (46), 43, 45-6, 48 n. 1, 50, 51, 55 (60), 57 (65), 61-2 (76), 65, 69 (86), 71-2, 77 (90), 84 n. 2, 86-9, 91, 92 (116, 118), 93, 95 (121-2), 96 (124), 99, 101, 105 (137), 106 (139), 107 (112), 109 (146), 112 (149), 113, 114 (149), 118, 119 (157), 120 (158), 121-2, 123 (263), 125, 127 (170), 130 (172), 135, 136 (178) și n. 4, 137 (179), 138 (180-1), 140 (185-6), 142, 143 (188), 144, 150 (200), 154 (206), 155 (207), 158 (215), 159, 160 (218), 162 (219), 163 (222), 165 (223), 170 (231), 172, 177, 178 (242-3), 181 (250), 182, 184 (251), 185 (253), 187 (255), 189-90 (259), 191 (261), 194 (263), 197 (268), 198, 199 (270), 200, 202 (274), 203 (276), 205, 206 (278), 209 și n. 6, 210 (282), 212, 222, 224 (295), 225-7 și n. 1, 229 (299), 234 (304), 236-7, 238 (308), 239 (310), 240 n. 4, 241 (316), 243, 244 (320), 245 (321), 248, 252, 253 (331), 256 (336), 258, 260-1, 261 (345), 266, 270, 271 (351), 272 (353), 274-5, 276 și n. 2, 277, 280 și n. 1, 281 (362), 282 (363), 284 (365), 285-6 n. 6, 287 (367), 289-9, 291, 292 (371), 294 (373), 295, 298-300, 303, 306, 309 (381), 312 și n. 2, 313 (382), 314 (384), 325 (390), 326-9, 330 (392), 339 (402), 344 (409), 345 (411), 357 (429), 359 (432) și n. 2, 360 (434), 361-3 n. 8, 365 (440), 366 (441), 367 (442), 368 (444), 369 n. 3, 370, 372 (453), 373 (455), 374, 376 (458), 381, 382 (469), 383-4, 385 (469-70), 387 (472), 388 (475), 389 (476), 390 (476), 391, 393-4, 396 (483), 397 (483), 399-400, 401 (486), 410, 413 (497), 424, 427-8 (515-6), 429 (518), 433 (521), 434 (523), 435 (523), 437 și n. 3, 440, 441 (531), 442 n. 2, 443-6 și n. 1, 449 n. 4, 450, 451 (545), 455-6 (552), 457 (555), 458 (556, 558), 459 n. 5, 460 (562), 461-2 (563), 464, n. 1, 2, 465 (567-8), 470 (573) și n. 1, 471 (576), 473 n. 1, 478 (586), 479 (590) și n. 1, 487 n. 3, 488 (602) și

n. 2, 489 și n. 2, 493 și n. 1, 494 n. 1, 495, 498-9, 500, 505-9, 511 și n. 3, 513 și n. 5, 517 și n. 1, 522 n. 1, 523, 534, 536, 540-1, 543, 547-8 și n. 3, 550, 552 (7), 560 (16), 563 (20) și n. 3, 565 și n. 1, 566, 567 (22), 568 n. 2, 569 (25) și n. 4, 570 (27), 572 (28), 574 (29), 575 n. 3, 579 (34), 580, 581 (35-6), 596 n. 1, 597 (43), 600 (46), 602 n. 4, 603-5, 605 n. 4, 609 n. 1, 611 (55), 612 (56), 613, 614 (57), 615, 617, 618 (60), 619 (61), 621, 626-7 (66), 628, 629 n. 1, 631 (72), 635-6, 637 n. 1, 3, 639 și n. 5, 640 și n. 1, 641-2, 643 și n. 1, 644-7.

Strade și Mahalale:

Herăstrău, 83*.

„Plappergasse“, 248.

Podul-Beilic, 101 (134), 227, 329, 373 (455), 400.

Podul-Calici, 59*, 182, 184 (252), 217, 220, 244 (320), 373 (455), 506.

Podul-Mogoșoaiei, 182, 191 (260), 276, 291, 360 (434), 373 (455), 376 (458), 399, 434 (523), 506.

Podul-de-Pământ, 191 (260), 220 (291), 243, 513 n. 5.

Podul-Șerban-Vodă, 506.

Podul-Târgul-de-afară, 178 (242), 182, 212, 276, 373 (455), 506, 516.

Târgul-Cucului, 206 (277).

Pescăria, 228 (297).

Clădiri:

Beilicul, 353 (419).

Clubul, 400, 440.

Curtea, 181 (260) și n. 5, 182-3, 616.

Curtea-Veche, 48 (49), 181 (250) și n. 5, 182-3, 466 (570).

Curtea-Arsă, 513 n. 5. Cf. *Bis. ort.*, XIII, 264-5.

Poarta-Verde, 142.

Pușcăria, 226, 332, 365 (410), 368 (444), 447.

Hanuri:

Beilic, 227.

Constantin-Vodă

Filipescu

Gabroveni

Golescu

Manue

Papazoglu

Zamfir

}, 513 n. 5.

Sf. Ecaterina, 227 (456).

Sf. Sava, 227.

Stavropoleos, 375.

V. și bisericile.

Spitale:

Colța, 143 (188), 250 (327), 301 (373), 513 n. 5.

Filantropia, 53*, 243, 290 (369), 301 (373), 513 n. 5.

Icoana, 301 (373).

Pantelimon, 301 (373), 513 n. 5.

Sărindar, 301 (373).

S. Visarion, 513 n. 5.

Biserici:

Antim, 437, 513 n. 5, 571.

Bărația, 243, 429, 518, 513 n. 5.

Biserica Calvină, 513 n. 5.

Biserica Laterană, 246 (321).

Colța, 513 n. 5.

Curtea-Veche, 182, 223.

Domnița Balașa, 513 n. 5.

Episcopia, 399.

Greci, 193 (261).

Mihail-Vodă, 325 (390), 360 (434), 376 (458), 388 (475), 427 (514), 513 n. 5.

Mitropolia, 102, 112 (140), 171 (232), 182, 191-2 (261), 209, 222, 232, 248, 290 (371), 301, 435 (523), 447, 450 (542), 465 (568), 513 n. 5, 603, 617, 618 (59).

Olteni, 124-5 (165).

Popa Cosma, 191 (160).

Protopopulul, 124 (165).

Radu-Vodă, 513 n. 5.

Sărindar, 191 (261), 370 (450), 513 n. 5.

Sf. Archangelii, 193 (261).

„Dumitru, 191 (261).

- St. Gheorghe-Noș, 348-9 (414).
 „ Ioan, 122, 388 (475).
 „ Lefter (și insula), 83*.
 „ Petru și Pavel, 513 n. 5.
 „ Sava, 161, 201, 448 n. 5.
 „ Spiridon-Noș, 46-7, 171 (231), 182, 466 (570), 513 n. 5.
 „ Vasile, 191 (260).
 „ Voievozii, 191 (260).
 Sinagoga, 513 n. 5.
 Școli, 513 n. 5.
București (starostele negustorilor din, în 1823), 236.
Buda, 2*, 3*.
 Bürger (dr., medic în Moldova supt Scarlat Calimah), 60 (71), 129, 174.
 Bürker (Compania din Viena), 26*.
Bugeac, 31.
 Buluș (Gheorghe, boier moldovean; agă, hatman în 1822), 196-7 (267), 352 (417), 583 (37), 588, 596 (41).
 Buluș (Teodor, boier moldovean; agă titular în 1822), 197 (267), 611 (54).
 Hujoreanu (boier muntean în 1822), 154 (206).
 Bulgacov (ambasador rus la Constantinopol), 29*, 13, 24-5, 31.
 Bulgari, 30*, 35*, 71* și n. 3, 84*, 200, 236-7, 295, 297-8, 329.
Bulgaria, 26*, 40*, 15 (13), 80, 281 (362), 320 (392), 329, 438, 630.
 Bulhaseoi (Doamna de, „amica” lui Lippa), 495 (489).
 Burghiele (Costachi, boier moldovean sub M. Sturdza), 79*.
 Buteniev (ambasador rus la Constantinopol), 452 (546), 453 (547-8), 472 n. 4, 473 n. 1, 487 (600).
Buzău, 84*, 46, 65, 72, 120 (161), 121-2, 153 (204), 270, 277 (357), 295, 298, 391, 399, 498, 500, 507, 527.
Buzău (episcopatul de și episcopi nedeterminați), 71, 503-4, 541-2.
 Buzoianu (boier muntean din 1821), 68*.
 Buzoianu (Doamna și familia ei), 415-6 (536).

C

- Căciulești* (jnd. Neamț), 589.
 Caesar (de, secretariu prusian la Viena și Haga), 46 și n. 8, 48-9.
Calafat, 566.
Călărași, 178 (242), 188 (257), 269, 353 (419), 387 (472), 391, 424, 446, 449 (540), 471 (576), 481 (592), 566.
Căldărușani, 209, 280 n. 1, 303, 324 (389), 326, 328.
 Calimah (familia), 54*, 57*-8*, 63, 106 (139), 115 (152), 132 n. 1.
 Calimah (Alec, agă în Moldova la 1819; podar-bașa, vornic în 1823, Mare-Vornic de Țara-de-sus în 1827), 69* n. 1, 53 și n. 6, 55 (60-1), 58 (69), 60 (71), 64 (77), 405 (490) și n. 2, 407, 588.
 Calimah (Alexandru (Gr., Domn), 49*.
 Calimah (Alexandru Scarlat, n. 1800), 54*, 52 (58), 62 (77), 63, 108 (144), 110 (153), 145 (189), 554 (8) și n. 1, 555 n. 1, 558 (11), 559 (14), 566 și n. 1, 569 n. 4. Cf. Bellanger. II, 104.
 Calimah (Eufrosina, fiica lui Scarlat, căsătorită cu Papadopol), 554-5 (9) și n. 1, 626 (65) și n. 2.
 Calimah (Gavril, mitropolit al Moldovei și Sucevei, fiul lui Ioan Teodor), 39*, 14, 17 (17).
 Calimah (Grigore Ioan, Domn în Moldova), 36*-7*, 1 (1).
 Calimah (Ioan Teodor, Domn în Moldova), 36*.
 Calimah (Ioan sau Iancu, Mare-Dragoman, fratele lui Scarlat), 53 n. 4, 86, 103, 132 (175). Cf. *Bis. ort.*, XVII, 588.
 Calimah (Maria, căsătorită cu Al. N. Suțu), 554-5 (9) și n. 1.
 Calimah (Răliu, căsătorită cu C. Paladi-Bogdan), 63 n. 4, 110 și n. 3, 554-5 (9) și n. 1.
 Calimah (Scarlat, Domn în Moldova), 17* n. 5, 48*, 53*-5*, 58*, 84*, 40 (42), 49 (53), 51 (56), 52 (58), 53-4, 55 (61), 58 (66), 62 (77), 63, 65, 81 (105), 103 și n. 2, 107 (141), 108 (144), 109 (145), 112 (149), 115 (152), 116 (153), 117 (156), 118, 119 (157), 120 (158), 121, 132 (175), 134, 145 (189), 254 (333), 256 (336), 267 n. 5, 357 (428), 392 n. 3, 405 (499), 498 și n. 2, 508 n. 2, 533 n. 1, 554-5 și n. 1, 556-7 și n. 1, 558 (11), 559 (14), 566 și n. 1, 569 n. 4. (Copiii lui), 53*.
 Calimah (Smaranda, năseală Mavrogheni, soția lui Scarlat), 64 n. 2, 551 n. 1, 559 (13), 626 (65) și n. 2.
 Călinescu (portar-bașa, conducătorul măsurilor contra ciumei în 1824, a doua capuchihacie munteană la Constantinopol în 1827), 307, 308 (379), 358 (431) și n. 6, 367 (442), 395-6 (482).
 Călinescu (ispravnic de Ialomița în 1826, același ca și precedentul?), 392 (477).
 Călinescu (serdar în Muntenia la 1834), 460 (562).
 Cămăraș în Moldova, la 1819, 82 (108); în Muntenia, la 1821, 103.
Cămenia, 41*-3*, 15 (14), 19, 38 (37). Episcopul de — în 1766-8), 37*.
 Camoin (dr., medicul lui Palden în 1828), 448. Cf. Witt. 29.
Câmpina, 308 (379), 448 n. 1.

- Câmpineanu (Constantin, boier muntean: logofet, logofet de străini în 1822, cainacau al Craiovei în Decembrie același an, spatar în 1825), 193, 195 (264), 201-2 (273), 231 (300), 237-8 (308), 251 (329), 271 (352), 293, 323, 329, 353 (419) (?), 381, 385 (470), 387 (472), 545.
- Câmpu-lung* (din România), 443 (536), 444 n. 1, 448.
- Cananău (Iancu, armaș, apoi agă în Moldova la 1823, închis în Ardeal la 1825), 48* și n. 5, 71* și n. 3, 235 (306), 241 (314), 250 (328), 256 (336), 583 (37).
- Cananău (Ioan, Consilier de Curte rus în 1815), 551 n. 2.
- Cananău (Șerban, Mare-Spatar, tatăl lui Iancu), 48*, 235 n. 3.
- Cănești*, 94, 258, 261, 301 (274), 308 (379), 344 (409), 388 (475), 393, 443 (535), 590 și n. 1, 549.
- Canitz (von, ambasador prusian la Constantinopol), 442 și urm.
- Canta (Constantin sau Costachi, boier moldovean: vornic, Mare-Logofet în 1824, hatman în 1820), 426, 588, 590, 596 (41), 611 (54).
- Canta (Neculai, spatar în Moldova, ginerele lui D. Sturdza; logofet, apoi Mare-Postelnic la 1826), 356, 426.
- Canta (secretariu pentru Afacerile-Străine în Moldova, la 1834), 463 n. 4.
- Cantacuzino (din Moldova):
- Cantacuzino (familia), 63*.
- Cantacuzino (...), boier moldovean supt Grigore Al. Ghica), 36*.
- Cantacuzino (-Deleanu, familia), 454 (551).
- Cantacuzino (-Deleanu, Matei, Mare-Vistiernic în Moldova la sfârșitul sec. al XVIII-lea), 14 și n. 1, 17 (17). Cf. Sulzer, I, 87.
- Cantacuzino (-Deleanu, Gheorghe, colonel de husari rus, eterist; fiul precedentului), 111 (148).
- Cantacuzino (Raliu, soția lui Matei), 110 și n. 3.
- Cantacuzino din Muntenia:
- Cantacuzino (familia), 73*.
- Cantacuzino (...), boier supt Mihalachi Drăco Suțu), 506 n. 1.
- Cantacuzino (Ana, născută Șeremetev, soția beizadelei Constantin), 9*.
- Cantacuzino (Constantin, fiul lui Ștefan-Vodă), 9*, 10* și n. 7.
- Cantacuzino (Constantin G., ministru de externe în 1837), 482 (594) și n.
- Cantacuzino (Maria, vistierniceasă din Moldova din sec. al XVIII-lea), 71 n. 3.
- Cantacuzino (Matineco —, Răfoveanu, ginerele lui C. Bălăceanu, agă, ispravnic de Hov în 1825), 323. Cf. Rizo-Rangabé, 29.
- Cantacuzino (Mihail, spatar, unchiul lui Ștefan-Vodă), 513 n. 5.
- Cantacuzino (Păuna, Doamnă), 9* și n. 4.
- Cantacuzino (Rada, fiul lui Ștefan-Vodă), 9* și n. 3, 10 și n. 7. (Soția sa, principesa de Hessa-Darmstadt), 9*.
- (Fiicele sale), 10 n. 9. (Familia sa și a lui Constantin Șt.), 10 n. 9.
- Cantacuzino (Șerban, Domn în Muntenia), 17* n. 1, 513.
- Cantacuzino (Ștefan, Domn în Muntenia), 9*.
- Cantacuzino (Zoe, născută Slătineanu, soția lui Constantin G.; și familia ei), 443-4 (563) și n. 4.
- Canemir (Constantin, Domn al Moldovei), 32* n. 1.
- Canemir (Dimitrie, Domn al Moldovei), 32* n. 1.
- Canemir (Ioan de, secretariu, apoi cancelariu al Agenției din Iași), 52 (58), 53-4, 57-8 (66), 63, 74 (92), 128 (171), 150 (199), 158 (215), 176 (238), 195 (265), 234, 305. Semnătura în Bibl. Ac. Rom., *Doc. Rosetti-Bălăneanu*, 111, 163.
- Capetti sau Capelli (giambaș în Moldova, pe vremea lui König), 23*, 46, 17 (17).
- Capodistria (contele Ioan de, ministru de externe rus), 566 și n. 4.
- Cară-Hisarli-Ahmed-bei (ueigașul lui Grigore Al. Ghica), 26 (25).
- Cară-Ismail (ienicer al legăției prusiene în 1826), 353 (420).
- Cară-Mustafă. V. Chelchian-bei.
- Cară-Mustafă (șef de Anatoliți în București la 1822), 151.
- Caracassi (Caracas, dr. Constantin (Costandachi), Consilier rus, cavaleriu al Ordinului S.-Vladimir, medic la Filantropia, și fiica sa), 53*, 67 (81). Cf. *Bis. ort.*, XVI, 310.
- Caragoa (Elena, Doamna lui Ioan Gheorghe), 494.
- Caragoa (beizadea Gheorghe, fiul lui Ioan Gheorghe), 311 (382) și n. 2, 343 n. 6. (Fiica beizadelei, — nepot al lui Ioan Gheorghe), 257, 347-8.
- Caragoa (Gheorghe, boier (?) moldovean în 1822), 343 n. 6.
- Caragoa (Ioan Gheorghe, Domn în Muntenia), 45* n. 2, 48*, 50* și n. 4, 67*, 40 (41) și n. 5, 41 n. 4, 44 n. 2, 45 n. 2, 49 (54), 50, 59 (70), 64 (78), 85 (115), 89, 118, 132 (176), 134, 144, 181 (250), 206 (277), 217 și n. 2, 220 (292), 221, 231 (300), 266, 267 (347) și n. 5, 276 n. 2, 278, 281 n. 1, 294 (372), 307 n. 2, 311 (381) și n. 2, 320, 322 (388), 347, 380 (466), 389 (476), 392 n. 3, 434 (523), 493 și n. 2, 494 și n. 2, 505, 508 n. 1, 513 n. 5, 250, 623 n. 1. (Fetele și familia sa), 494 n. 1. Cf. Walsh, 222; Bollanger, II, 106; Hurmuzaki. *Supl.* I^a, 162-5.
- Caragoa Neculat, Domn în Muntenia), 33*-4*, 14 n. 8. (Fetele lui), 33*.
- Caragoa (Raliu, fiica lui Ioan Gheorghe), 134 și n. 2. (Fiul ei bastard), 134.
- Caragoa (Zamfira, fiica lui Nec. Caragoa, măritată cu Al. I. Mavrocordat), 14 și n. 8.
- Caramanlău (boier muntean în 1823), 223.
- Caravia (Vasile, ghiuler-aga eterist, fost baș-buluc-bașa), 117 (155) și n. 2, 118, 120 (161), 121.
- Cardoba (de, dragomanul legăției spaniole la Constantinopol în 1823), 247 (323).
- Cariboglu (Grigore, agent muntean la Viena în 1802), 517 n. 1.

- Caribaglu (Ioan Dimitrie, negustor în București la 1805), 49*, 153 n. 7.
- Caribaglu (maior rus, ginerele lui C. Dădăseanu), 153 (205), 199 (270), 517 n. 1, 553 n. 3.
- Cârjați (Gheorghe, hoț în Muntenia la 1823), 238 (308), 239 (310).
- Cârjați (soldați turci), 238 n. 1.
- Cărligiu* (jud. Neamț), 589.
- Carlowitz* (pace), 27*.
- Carol al VI-lea (împărat), 9*.
- Carol al VII-lea (împărat), 10*.
- Carol al X-lea (regele Franciei), 383-4, 623 n. 1.
- Carol al XI-lea (regele Suediei), 6*.
- Carol al XII-lea (regele Suediei), 37*, 372 n. 3.
- Carol-Gustav (regele Suediei; Carol al X-lea), 4*5* n. 6, 6*.
- Carp (Constantin, căminar, apoi Mare-Ban în Moldova la 1822), 81*, 197, 267.
- Carpazi*, 15*, 20*, 30*, 89-1, 92 (116), 229 (299), 325 (399), 443 (535), 522 n. 3, 601, 647.
- Carra (secretariu al lui Grig. Al. Ghica, scriitor), 32* n. 1, 31*, 38*, 83*.
- Căste (Casa paharnicului în 1815), 551 n. 2.
- Carlyle*, 175 (238).
- Casimir (Panait, boier moldovean în 1822), 146, 171.
- Casimir*, 550.
- Cassel*, 84* n. 12.
- Castoria*, 267 (347), 281 și n. 1.
- Catargiu (Constantin, boier moldovean, Mare-Vornic în 1819, Mare-Logofet în 1822 și 1823), 69 n. 1, 60 (71), 116 (?), 174 (?), 196 (268), 453 (549), 583 (37), 588.
- Catargiu (Costin, boier moldovean, vornic de aproși în 1827), 195 (490) și n. 3, 407 (492), 414, (Soția sa, născută Balș), 405 n. 3, Cf. Hurmuzaki, *Supl.* 15, 296, *Buc. rom.*, 11, 159 n. 5.
- Catargiu (Iordachii, boier moldovean, Mare-Vistiernie în 1823), 71*, 254-5 (333), 255 n. 1, 342 (406), 343 și n. 6, 356 (426).
- Catargiu (Iorgu, boier moldovean), 79*.
- Catargiu (spatarul, fiul lui Iordachii), 262 (342).
- Catargiu (Ștefanachi, boier moldovean, vornic în 1808, postelnic în 1824, Mare-Vornic de Țara-de-Jos în 1827), 79*, 18, 405 (490), 407 (492), 588, 590, Cf. Kuch, 72.
- Cațichi (boier moldovean, Mare-Ban în 1826-7, fost membru al departamentului Afacerilor-Straine în 1823), 81*, 262 (342) (?) și n. 3.
- Cațichi (Casa lui -, în 1828), 625.
- Caumont (Doamna, preceptoare la boierul moldovean Al. D. Mavrocordat în 1816), 558 (12).
- Cavaco (docuitor din Iași în 1822), 174.
- Cavallar (maior, apoi colonel austriac, trimis pentru remonta în Moldova, pe vremea lui Königs), 23*, (78), 12 (12), 16.
- Cavas-easi ture în București la 1822, 138 (181).
- Cazacl (liberi), 4-5*, 570 n. 2.
- Cazacl (trași), 113, 306, 377, 447, 458 (558) și n. 2.
- Cazacl (turecești; Zaporofeni), 143 (189), 124 (165), 141, 151 (206), 178 (241-2), 254 (331), 256 (336), 308 (379), 451 (550).
- Cazacl (Domnești), 513.
- Cazoti (Spiru, negustor; Mare-Sendar muntean în 1824), 268 (347).
- Căldăș*, 64* n. 7.
- Cealie (saț Zălie, dragoman francez la București în 1823-30), 203 (276).
- Celsing (Gustav de, ambasador al Suediei la Constantinopol), 637.
- Cerechez (Constantin saț Costachi, boier moldovean; căminar, hatman de Prot în 1822), 70*, 197 (267), 249 (326), 256 (336), 338 și n. 3, 583 (37), 588, 624.
- Cerșăuți*, 42*, 56*, 58*, 60*, 2, 10, 128 (171), 146, 150 (199), 166 (225), 247 (324), 249 (327), 251 (328), 256 (336), 332 n. 1, 337, 354 (423), 381 n. 5, 559 n. 2, (Staroste de supt Grigore Al. Ghica), 36*.
- Cerneți*, 361.
- Cernica*, 153 (205).
- Cetatea-Albă*, V. *Akkerman*.
- Cetățuia* (mănăstire lângă Iași), 37 (36), 166 (224).
- Chabert (Frederic, funcționar la legatia engleză din Constantinopol în 1822-4), 358 n. 4.
- Chaber[?] (funcționar la Agenția din Iași?, în 1826), 358 (430) și n. 4.
- Châteaugiron (marchisul de, consul francez în București), 488 (502) și n. 2.
- Chefneu (proprietar de pension francez în Iași pe la 1830 și vice-consul în 1831?), 560 n. 1.
- Chehaia-bei (Hagi-Mahmed saț Hagi-Gheghen-Aga, guvernator al Munteniei din 1821 la 1822, apoi pașă de Ruscie și de Siliștea, prins de Ruși în Siliștea), 59*, 123 n. 2, 124 (164-5), 125, 126 (168), 127, 130 (172), 135, 136 (177), 137 (179), 138 (180-1), 139 n. 8, 141, 143 (188), 144, 145 (189), 154 (207), 155 (207), 160 (217), 161, 164, 169 (230), 170-1 (231), 172 (232), 178, 179 (243), 181 (250), 182, 184 (252), 187 (254), 217, 220 (292), 291, 292 n. 4, 301 (374) și n. 3, 317, 325 (399), 329, 424, 442 (334), 478 (588?), 525 n. 1, 566 n. 3, 569 (25), (Baș-beșli-aga sa), 141, 164.

- Cherson*, 39*, 41*, 29 (28), 31, 32 n. 2.
- Chesarie (episcop de Buzău, fost vataf al Mitropoliei din București), 348 (343) și n. 2, 403 (487), 460 (570), 478 n. 2.
- Chevalier (August, locuitor de Agent în Iași la 1821), 128 (171).
- Chevalier (abatele), V. Lechevalier.
- Chier*, 63* n. 4, 27, 110 și n. 2, 494 n. 2.
- Chilia* (vice-consul rus la, în 1787), V. Alanasie.
- Chilia* (dragomanul consutar rus din, în 1787), 34 (32).
- China*, 105 (137).
- Chineji, 105 (137).
- Chioji, 112 (149).
- Chiprocui*, 26*.
- Chiriac (căminar, apoi întâi-țogofet de Divan, favoritul lui Grig. D. Ghica), 207 (280), 245 (321), 251 (331), 273, 313 (382).
- Chirică (vornic în Moldova la 1823), 588.
- Chirico (Chiricos; Luca de, consul rus la București în 1805-6, 1812-1818), 29* n. 2, 48 (51) și n. 6.
- Chiselev (Pavel Dimitrievici, general rus, president plenipotențiar al Divanurilor din principate în 1829-34), 451 (544) și n. 3, 452 (546), 453 (547), 457 (555), 458-9, 460 (562), 450 n. 5, 463 și n. 1, 464 (565), 469, 484, 485 (597), 624, 626-7 (66).
- Chisinau*, 37 (37), 146, 165 (223), 173 (233), 195 (265), 203 (275), 233, 331, 353 (420), 386 (471), 391, 451 (455), 461 n. 1, 567 (23).
- Chiuprului (Mare-Vizir), V. Kăprili.
- Choeh. V. Cook.
- Choiseul (Auguste de - Gonffier, ambasador francez la Poartă), 17 (17), 19, 21 (19).
- Chrsant (patriarh de Constantinopol), 392 (478) și n. 4.
- Chrisoverghi (boier moldovean din 1785), 18.
- Chrisoverghi (casa), 146.
- Christari (dr. M., medic din București pe la 1821), 51*.
- Christiani (Ioan-Daniel, căpitan de coloniști german în Moldova, directorul fabricii de la Filipeni-Noi), 36*-7*.
- Ciccegov (amiralul Pavel), 493 n. 1.
- Cioban-Oglu (chechia pașei de Silistra în Iași, la 1822), 170 (230).
- Ciocaneli (negustor din Muntenia la 1820), 375 (456).
- Cipru*, 28*.
- Ciubag (frați, poterași munteni în 1826: slugerul Mihalachi și postelnicul), 362.
- Cincurduc (Elena, născută Slătineanu, cocoană din București la 1824), 294 (372).
- Ciurea (Teodor, căminar moldovean în 1815), 551 n. 2.
- Ciuceanu (stolnicul Raducanu), 220 (292), 272 (353), 579 (34) și n. 3, 581 (36).
- Cioșani*, 500 și n. 1.
- Ciug*, 638.
- Cochelet (consul francez la București), 62* n. 5, 64* n. 3, 65*, 488 n. 2.
- Cocorescu (Gheorghe, vornic muntean, ginerele lui C. Bălăceanu), 73* (?), 229 (299).
- Cocorescu (Iancu, păharie, căminar, vechil de poliție, Mare-Postelnic titular supt Grig. Dim. Ghica), 73* (?), 142, 141, 150 (198), 190, 211, 229 (299), 230, 231 (300), 238 (308), 251 (329), 257, 268 (347), 273-4, 281 (361), 319.
- Cocorești*, 229 (299), 231 (300).
- Codreanu (Codreanu?, boier moldovean din 1822), 146.
- Codreanu (Ionita, poleavnic rus în 1818), 559-60 (15).
- Colceag (Matei, cumanat cu Filip Lens), 243.
- Colentina* (moșie), 135, 137 (179), 145 (190), 192, 198, 226, 240 (313), 245 (321), 276, 277 (357), 303, 357 (429), 371 (451), 387 (472), 393, 447-8, 458 (558).
- Colquhoun (Robert-Gilmour, consul englez în București), 461 n. 3, 477 (585), 479 (589).
- Conachi (Constantin, boier moldovean, vornic, președinte al departamentului Afacerilor-Străine în 1823 și 1827: poet, „om simplu în maniere, întâi foarte rezervat, apoi foarte încredător”), 60* n. 1, 74*, 262 (342), 409 (495) și n. 2, 428 (516), 453 (549), 590.
- Constantin (Șerban Basarab Cărmăb), 5*, 513 și n. 1.
- Constantin (Pavlovici, Mare-Duce), 32 (30), 333 (398) și n. 5, 6, 448 n. 5.
- Constantinopol*, 1*-3*, 6*, 9*-15*, n. 2, 3, 16* n. 4, 17*-20* și n. 5, 21*, 23*-5*, 27*, 28* n. 2, 29*, 31*, 37*-8* și n. 2, 40*, 41*-2*, 44*, 45* n. 1, 48*, 49* n. 2, 50*-4*, 58*-9, 62*-3, 67*, 69*, 71*, 72* și n. 1, 79*, 82*, 5, 8-9, 11-2, 14, 15 (63), 16, 19, 20-1 (18), 23 (23), 26 (25), 27-9, 31, 32 (30), 35, 37 (36), 38 (37), 45, 47, 62 (77), 63, 65, 73, 85 (116), 95 (122), 96 (123-4), 103, 107 n. 2, 115 (152), 119 (157), 121, 125 și n. 3, 130 (172), 131 (174), 136 n. 4, 138 (180), 141-2, 144, 149 (196-7), 150 (198), 151, 155 (207), 156 (209), 167 (227), 169, 172 (232), 177 (240) și n. 1, 177 n. 6, 8, 178 (241) și n. 1, 181 (248), 182-3, 184 (251), 186, 194 (263), 196 (265), 197 (268), 200, 204, 218 (290), 223, 224 (296), 225, 228 (298), 230, 231 (300), 232, 240 (313), 249 (327), 250 (327), 251 (329), 258 n. 5, 263 n. 2, 268 (347), 269, 270, 272, 277 (358), 278, 280, 282-3 (363), 284 (365), 285, 286 (367), 290 (368), 292 (371), 293, 301 (374), 302 (375), 305 (377), 306 n. 2, 311 (381) și n. 2, 314 (384) și n. 3, 315 (384), 316, 330, 338 și n. 3, 339, 346 (412), 348-9 (414), 351 n. 2, 353 n. 4, 356 (426), 357 (428-9), 359 (431) și n. 2, 360 (433), 366

- (441), 369 (446), 372 (451), 377, 379 n. 3, 381 (468) și n. 1, 385-6 (470), 387 (473), 396 (483), 397 (484) și n. 1, 401 (486), 402, 403 (487), 404 (488), 411, 413 (497), 418 (504) și n. 3, 421 (508), 422 (509), 423 (510), 424, 425 (512) și n. 4, 427 (514), 428 (516), 438, 439 (528), 440, 441 (531) și n. 1, 442 (535), 444 (537), 446, 453 (548), 458 (558), 460 (562), 461 (563), 463, 464 (565) și n. 2, 467, 469, 470 n. 1, 472 și n. 4, 473 n. 1, 474, 479 (589), 481 (592), 485 (597), 486 (598), 487 (600), 494, 497, 511 și n. 3, 519, 540, 548, 551 n. 1, 556 n. 4, 560 (26) și n. 4, 584, 602 (49) și n. 4, 604 și n. 4, 608, 615, 617, 618 (59) și n. 1, 619 (61), 620 și n. 2, 637-8, 640, 648. (Cele-Șepto-Turnuri), 5*, 428 (516).
- Cook (de, rudă a familiei Pisani, secretariu la U. Ipsilanti, M. N. Suțu și Pini, agent englez în principate la 1822; fratele unui consul austriac la Salonic), 34* n. 2, 138 (182), 145 (190), 150 (200), 155 (208), 177 (241), 424 și n. 2. (Soția sa), 145 (190).
- Copoilă (primblare la Iași), 365 (439).
- Contarini (Simone, ambasador venețian la Viena în 1741), 24*.
- Copenhaga, 40* n. 3.
- Coș (de, ministru prusian la Constantinopol), 489.
- Corfloii, 112 (149).
- Coroiu (paharnicul Vasile, boier moldovean în 1819), 74 (92).
- Cornescu (boier muntean din 1824), 270.
- Cornescu (Costachi, boier muntean, fiul următoarei), 401 (486), 406, 410-1.
- Cornescu (Maria), văduvă, sora lui Grig. Dion. Ghica, mama lui Costachi și Mihaile, 401 (486).
- Cornescu (Mihaile, boier muntean, agă în 1824, logofet de străini în 1825), 323, 401 (486), 406, 410-1, 567 (22).
- Cosma (mitropolit al Ungrovlachiei), 44*.
- Cossova (Dimitrie, negustor din Iași la 1796), 552 (6) și n. 2.
- Costachi (medelnicer în Muntenia la 1821), 569 (25).
- Costachi (sluger, vâtav al agiei în 1823, în Muntenia), 252.
- Costachi (Catrina, mama boierului moldovean Dracachi Ruset), 575 n. 3.
- Costachi (Ienachi, boier moldovean. Comis în 1822), 197 (267).
- Costachi (Veniamin, mitropolit al Moldovei și Sucevei), 34* n. 1, 65* n. 2, 68* și 5, 69*, 72* n. 1-2, 74*, 78*, 39 (39) și n. 1, 53-4, 62 (77), 63, 64 (77), 78 (100), 80 (103), 180 (247), 189 (258), 269, 346 (412), 350, 395 (480), 397 (484), 404 (489), 413 (497), 422 (508), 456 (552), 561, 562 (17), 563 (19), 564 n. 1, 582, 583 (37), 586 n. 2, 587-8, 598-9 (44), 606-7, 624.
- Costandachi (Lancu, biv vel agă în Moldova la 1823, epistat Comisiei), 583 (37).
- Costandachi (boier moldovean: mare postelnic și epistat spătăriei în 1823), 583 (37).
- Costescu (Pană, vechil al vornicului de Cutio, logofet de obiceiuri în 1825), 323.
- Cotov (Eustatie, asesor, cavaler, prim-dragoman rus la București, gerant în 1821, 1826, 1837), 125 (165), 126 (166), 135 (și dragomanul al doilea), 366 (440), 386 (470) și n. 3, 388 (475), 403 (487), 409 (496), 410, 412, 418 n. 3, 425 (511), 427 (600) și n. 2, 563 (20) și n. 3, 564 (20) și n. 2.
- Cotroceni, 122 n. 7, 246 (321).
- Cotroceni (Procopie, egumen de—, în 1823), 237.
- Cotu-Vameșului, 585-6.
- Courty (D. M., din Viena, corespondentul lui C. Brăiloiu), 623.
- Corulul, 478 n. 1.
- Cozia (mănăstire și plaiu), 500 și n. 1, 617 n. 2.
- Cozinschi (nepotul lui I. Cantemir; gerant al Agenției din Iași la 1822), 150 (199), 163 (221), 176 (238).
- Craiova, 53*, 57*, 67*, 84*, 10, 30 (35) și n. 4, 83 (110), 96 (124), 99 (130), 107 (142), 109 (146), 112 (149), 122, 113 (189), 160 (217), 161, 164, 170 (231), 176 (240), 177 (241), 189 (259), 200, 202 (273), 217, 231 (300), 234 (304), 236, 251 (329), 271 (352), 285, 288, 295, 298, 300, 371 (451), 447, 451 (544), 452 (545), 495-7, 502-3, 505, 547-8, 566 și n. 1, 621 și n. 3, 645. (Beșli-aga de—, în 1823), 225. (Staroșii austriaci la), 160 (217), 170 (231), 200, V. și Alexander.
- Creta, 28*.
- Crețanu (G., paharnic, șef de secție), 560 n. 2.
- Crețulescu (familie), 211, 328.
- Crețulescu (Alec, boier muntean: ispravnic de străini până la 1824, apoi vornic de politie a doua oară în 1825), 268 (347), 323.
- Crețulescu (Dinu, biv Vel Ban în 1820, Ban actual în 1822 și 1824), 98 (129) și n. 2, 172 (232), 189 (259), 210-1 (282), 290 (368), 311 (382), 317, 318 (386), 322 (389), 323, 326-8, 347, 402, 403 (487), 406, 410.
- Crețulescu (Istrati, vornic, frate cu precedentul; Vornic-Mare de Țara-de-sus în 1822), 73*, 172 (232), 190, 565, 567 (22).
- Crimeia, 18*, 26*, 29* n. 2, 30* n. 3, 38*, 22 (21), 25, 32 (30), 34 (33), 551 n. 2.
- Cristea (Moreot, serdar, fost buluc-bașă al Banului Brâncoveanu; răsculat în 1826), 362, 364 (438), 365 (440), 368 (444), 371-2 (451-2) și n. 2.
- Crupenschi (Costachi, boier moldovean: spatar, Logofet-Mare în 1822, Mare-Vornic de Țara-de-jos în 1823), 81*, (2), 196 (267), 583 (37).
- Crupenschi (Ienachi, boier moldovean: Mare-Căminar, epistat al armășiei în 1822), 81*(2), 197 (267), 583 (37).
- Cuciuc (Gheorghe, arendaș în Moldova la 1823, supus rus), 259 (338).
- Cuciuc-Ahmed-Aga (baș-salahor, șef de Tuliman, baș-beșli-aga în Moldova în 1822 și de la 1823 la 1826), 149 (197), 159, 168 (228), 173 (234), 175 (238), 176 (239), 179 (245), 180 (247) și n. 6, 233 (302), 234-5 (305), 235

- (306), 239 (312), 241 (315), 246 (322), 249 (326), 255 (333), 269, 328-9, 335 (402) și n. 2, 336, 583 (38), 584, 587, 597 (42) și n. 1.
Cuciac-Caimargi (pacea din), 12*, 19*, 21*, 25*, 28*, 26 n. 2, 33 (31).
 Cuénim (Victor-Poure, director de pensionat în Iași), 627 (67) și n. 3, 629 (70) și n. 2.
Custrin, 7*.
Caliceul, 551 n. 2.
Curtea-de-Argeș, 89-90, 92 (116).
 Cursid-Pașa (în Muntenia, pe timpul războiului din 1806-12), 187 (254).
Cură-Cegmă, 33*.
 Curați (soldați Gökölyeni), 37*.
 Cușnicov (președinte al Divanurilor pe timpul războiului din 1806-12), 639 n. 5.
 Cușovlati, 254 (334).
 Cuza (aga Gheorghe, boier moldovean din 1822) 71*, 146, 177 n. 4.
 Cuza (Varlaam, arhimandrit la S.-Spiridon din Iași, episcop de Sarde), 356 și n. 6, 562 (18) și n. 3, 563 (91).

D

- Dacia*, 64*, 549.
 Dagonfszki (dragomann Agentului Lippa), 195 (265).
Dacia, 566 și n. 2.
 Dalmațieni, 9*-10*.
Dâmbovița (plai), 53*, 500.
Dâmbovița (râu), 106 (149), 119 (157), 163 (222), 290 (368), 374, 389 (476), 433 (521), 450 (543), 513 n. 5, 522 n. 3.
Dâmbovița (ținut), 295, 298, 498-9, 524, 569 (25).
 Dancu („Tanco”, Ioan, boier moldovean, Ban, apoi vornic de târg în 1822), 107 (267).
Danemarca, 23*, 39 (39) și n. 1, 489 n. 4.
 Daneji, 40* n. 3.
 Daniel (Michel, bancher din Iași), 174, 175 (238).
 Danil (de la Muntele Măslinilor, călugăr atencian, agent suedez în Orient în sec. al XVII-lea), 4*, 6*.
Danzig, 8*, 16*, 21*-2*, 26*, 29*, 35*, 43*, 40 n. 3, 14, 15 (13), 31.
 Dașcov (Iacob de, Consilier de colegiu, consul rus la București), 29* n. 2, 76*, 489 și n. 4.
 David (Eyreă din Nimirov, la 1784), 3 (4), 4.
Dealul (mănăstire), 210 n. 3, 609, 613, 614 (58), 616, 619 (61), 620.
Deleni, 454 (551).
 Delibașa lui Ghica în 1825, 324 (389), 329; în 1826, 360 (434); în 1827, 399.
 Desila (familia), 357 (428).
 Desila (spătar din Iași, supus austriac, conspirator în 1826), 350, 351 (417), 357 (428) și n. 4.
 Desila (dr. medic din Parga, supus englez din Constantinopol la 1821), 350 n. 1, 357 n. 5. (Soția sa, Domnița Caragea), 350 n. 1.
 Deșli (găzduitorul pregătit pentru Strangford, la București, în 1822), 177 (241).
 Deșliu (Gheorghe, Mare-Clucer muntean în 1824), 271 (351).
Dea, 15 (13).
 Deyrient (drafiu, negustori prusieni din sec. al XVIII-lea), 46*.
 Diamandi (Ciuvara din Romanai, serdar în 1821, eterist), 225 și n. 2.
 Diamandi (boț din Moldova, la 1826), 352 (418), 395 (481) și n. 1.
 Diebitseh (Zabalcanschi, Frederic, conte de, mareșal rus), 624 și n. 6.
 Diemar (general al lui Frederic-eel-Mare), 10*.
 Diez (Henric-Frederic von, Trimes prusian la Poartă), 38* și n. 3, 40*, 41* și n. 3, 49* și n. 2, 50*, 3 (4), 4, 5, 9, 15 (14), 16 și n. 1, 17 (17), 19, 20 (17), 23 (22), 26 (25), 32 n. 2, 636 și n. 3.
 Dimachi (boier moldovean din 1821), 69* n. 1.
 Dimitrie (episcop de Chișinău și Hotin), 563 n. 2.
 Dineu (vâtav în Muntenia, la 1821), 569 (25).
 Dinu (logofet al lui Grig. D. Ghica: ucis în 1822), 137 (179).
 Dionisie (protosinghelul mitropoliei din București, vicariu în 1822), 193 (262).
Dîfeghi, 90-1.
 Divan-Efendii, în Moldova, 116 (153), 180 (247), 230, 290 (368), 304, 317, 349 (414), 351 (416), 381 (468), 409 (495).
 Divan-Efendii în Muntenia, 78 (100), 108 (144), 115 (152), 183, 198, 200, 202 (274), 224 (296).
 Döring (Johann, supus prusian din București, la 1823), 223 n. 3, 272 (353).
Dolj, 272 (353), 295, 298, 497, 507.
 Dominic (pater, prent catolic din Moldova, jefuit de Turci în 1822), 149 (196).
 Donnando (D., funcționar la consulatul rusesc din București, secretariu-gerant în 1827 supt Minciaky), 167 n. 2, 365 (434) și n. 2, 364 (430), 366 (441), 386 (470) și n. 3, 388 (475), 398 (486), 409 (496), 410, 412, 413 (496), 415 (499), 416, 418 n. 3, 425 (511), 432, 435 (523), 441 (532). Cf. Hurmuzaki, *Supt.* 1², 21.

- Donici (familia), 63* n. 4.
 Donici (Alexandru, poetul), 567 n. 2.
 Donici (Andronachi, boier moldovean: vornic în 1819; vornic de aprodi în 1822, președinte al departamentului Afacerilor-Străine în același an, unul din personagiile cele mai neastimpărate din țară, dar cu totul devotat familiei Sturdza*), 71*, 56 (63), 61 (74), 68 (84), 146, 176 (238), 180 (248), 195 (265), 249 (326), 567 n. 2, 588, 590.
 Donici (Iancu, vornic de Botoșani în 1822), 579 (33).
 Donici (Iordachi, asesor de colegiu rus în 1821), 567 (23) și n. 2.
 Dorel (preceptor în serviciul lui Scarlat Calimahi), 554 (7) și n. 1, 558 (11).
 Drăgănescu (Iancu, boier muntean: vornic în 1823), 230. (Nevesta sa), 230.
 Drăgănescu (Istrati, boier muntean: vornic în 1823), 230.
 Drăghici (familia), 356 n. 4.
 Drăghici (Iordachi, spatar în 1811, Mare-Vornic supt I. Sturdza), 71* și n. 3, 76*, 356 (426) și n. 3, 358 (430), 364 (437), 624-5 (63).
 Drăghici (postelnicul Maolachi, fiul precedentului; istoric), 356 n. 3, 4, 624 n. 4.
Dresda, 9*, 63*.
 Dresna (boier muntean; căminar în 1822, Mare-Clucer în 1824), 186, 207 (280), 208, 210-1 (282), 215 (286), 230, 245 (321), 254 (331), 267 (346), 284 (366), 288, 294 (372), 312, 316, 349-20, 327 și n. 1, 347, 374, 375 (455). (Soția sa), 294 (372), 312.
Dubna, 19.
Dubnow, 44*.
 Duca (spatarul Ioniță, boier moldovean la 1826), 338 și n. 2, 346 (412) și n. 1.
 Duca (Petru, păcălab de Soroca supt Grig. Matei Ghica), 8*.
 Duca (Vasile ?, eterist), 111 (148), 122 și n. 6, 338 n. 2, Cf. Sion, 79.
 Dudescu (Ban în sec. al XVIII-lea) 29*, 31*, 32* n. 1, 36* n. 2, 153 n. 6.
 Dudescu (Catinea, măritată cu Grig. Soțu și mama lui Mihai-Vodă), 77 n. 1.
 Dudescu (Constantin, boier muntean: vornic, Mare-Logofet, căminar în 1822), 134, 153 (205) și n. 6, 154 (205), 199 (270), 217 n. 3, 220-1 (292), 494 n. 2, 517 n. 1, 549, 550 și n. 1, 552-3 (7). (Mama și soția sa), 553. (Pozele sale), 552-3 (7).
 Dudescu (Elena, clucereasa, sora precedentului), 552-3 (7) și n. 3.
 Dudescu (vornicul Neculai), V. Dudescu (Constantin).
 Dusterberg (dr., medic din Muntenia în 1828), 61* n. 1.
 Duldner (Gheorghe, cancelariu al Agenției din Iași și gerant), 52*, 166 (224). (Soția sa), 52*-3*, 42 (47). (Pozele sale), 60 (71).
 Dumătru (Sf., Basarabov), 191-2, 281 (362), 435 (523).
 Dumowich (negustor din București, la 1823, supus austriac), 228 (297).
Dumăre, 1*-F*, 14*, 16*-8*, 20*, 25*-7* și n. 2, 30* și n. 3, 34*, 43*, 45*, 47*, 53*, 63*-4*, 77*-8*, 79* n. 1, 81*, 12 (14), 15 (13), 18, 45, 48, 86-7, 133, 137 (179), 138 (180), 140 (185), 152 (203), 162 (220), 163 (222), 187 (255), 237, 243, 244 (320), 246 (321), 264 (344), 269, 281 (364), 292 n. 4, 297, 325 (390), 329, 360 (434), 385 (470), 392 (177), 423 (510), 424, 429 (518), 440, 442 (534), 446-8 și n. 5, 451 (544), 452 (545), 458 (550), 464 (565), 470 (574), 472, 474 (580), 476 (584), 479 (589), 481 (592), 486 (598), 489, 496, 517, 566 și n. 4, 604, 629 (71), 617-8.

E

- Ecaterina a II-a (țarină), 12*, 16*, 28*-30*, 39*, 67*-8*, 14 și n. 7, 27, 29 (28), 31-2 n. 2, 370 n. 2, 576.
Edinburg, 84* n. 12.
 Efraim (bancherul Curței supt Frederic-cel-Mare), 40*, 22.
 Efimie (Arnăuț, autorul unei scrisori din 1821), 569 (25).
 Efimie (călugăr de la Secu, în 1821), 574-5 (30).
Egypt, 18*, 30* n. 3, 24 n. 1, 29 (28), 480 (591), 556 n. 4. (Begi mameluiei din), 31.
 Egipteni, 434 (522).
 Eisenbach (A. von, Agent austriac în Moldova), 34* n. 1.
 Elena (mahalagioaică din București, căsătorită în 1821 cu Cazaclul Vladimir), 571.
 Elisabeta (regina Angliei), 18*.
Elzevia, V. Svițera.
Emden, 15.
 Engelhardt (general rus, vice-președintele Divanului muntean), 517 n. 1.
 Engleji, 11*, 15*-6* și n. 2, 18*, 22*, 25*, 34* și n. 2, 52*-3*, 63*, 11, 67 (83) și n. 3, 79 (102), 95 n. 2, 96 (125), 153 n. 4, 197 (268), 238 (309), 269, 251 (416), 418 n. 3, 441 n. 2, 443 (536), 450 (541), 470 (574), 497, 598 n. 2.
Enos, 52*.
 Enzenberg (general, guvernatorul Bucovinei), 8.
Epir, 72.

Epiroți, 519.

Ereolani (Fortunato-Maria, episcop latin de Nicopol, administrator al diocesei muntene în 1820), 560 (16).

Erfurt, 10*, 632.

Eski-Sagra, 223, 228 (298).

Europa, 9*, 13*-5*, 25*-7*, 34*, 36*, 38*, 48*, 50*-1*, 75*, 16, 28, 36 (34), 88, 133-4, 215 (286), 231 (290), 296, 302 (275), 319, 460 n. 2, 461 (563).

Europeeni, 14* n. 3, 15*-6*, și n. 2, 20*, 23*, 27*, 30*-1*, 33*, 36* n. 2, 39*, 49*-50*, 54*, 63*, 66*, 68*-0* și n. 5, 70*, 78*, 84*, 63, 88, 89, 98 (128), 106 (130), 125 (165), 133 (177), 134, 143 (189), 155 (207), 161, 216 (288), 248, 252, 266, 303 (381), 313, 372 (452), 462 n. 1, 481 (592) și n. 2, 522 n. 2.

Eustati, V. Rolla (Eustati),

Evghenie (patriarș de Constantinopol), 150 (198).

Evrei, 16*, 25*, 31*, 35*-6*, 40* n. 2, 57*, 62*, 64*, 3 (4), 4 (5), 10-1, 12 (11), 17 (17), 19, 55 (61), 60 (71), 77 (97), 81-2 (106), 114 (150), 129, 133 n. 1, 163 (221), 167 (227), 173 (234), 174, 217-8 (289), 227, 234 (303), 248, 250, 252, 291 (373), 298, 305 (377), 307, 332 (396), 333 n. 1, 337 n. 5, 340 n. 2, 354 (422), 375 (455), 427-8 (515), 431 (522), 530, 575 (30) și n. 3.

F

Fabri (maior austriac din 1788), 12*.

Faca (Eaterina, mama Dorei d'Istria), 388 n. 1.

Fălcău, 446 n. 1.

Falekman (negustor prusian în sec. al XVIII-lea), 46*.

Faleolanu (Grigore, boier muntean, elucer, logofet de obiceiuri în 1822), 194 (264), 323.

Famar, 42 (46), 150 (198).

Fanarioți, 11*-2*, 11*, 17*, 23*-4*, 26*, 43*, 48*, 65*, 66* n. 1, 67*, 68*-70*, 73*-4*, 81*, 83*-4*, 311 n. 2, 463.

Farmachi (căpitanul, eterist), 118 n. 6, 575 n. 2.

Favreau (negustor prusian din sec. al XVIII-lea), 46*.

Felix (Piemontez, supus francez, cofetar și locantier în Moldova la 1826), 334-5 (401), 343.

Fenixului (Ordinul), 54*, 95 n. 2.

Ferber (von, resident prusian la Danzig supt Frederic Wilhelm I-lea), 8*.

Fetislam, 472.

Filaret, 181 (250).

Filipeni (în Bucovina), 36*.

Filipeni-Noi (sau Chiperești), 36-7*.

Filipescu (familia), 68*, 79, 125 (253).

Filipescu (Mecu, zis Vulpe, boier muntean; logofet în 1819, Mare-Vistiernie supt Tudor, Mare-Logofet de Tara-de-sus în 1827, efor al școlilor în 1832), 65, 73, 160 (216), 191 (260), 215 (286), 361-2, 442-3 (509), 431, 447 n. 6, 593 (15) și n. 2.

Filipescu (Balasa, soția lui Iordachi), 78*, 470 n. 1.

Filipescu (Buzatu, tatăl lui Mihăiță, Mare-Logofet în 1825), 124 (165), 323.

Filipescu (Drăghici, boier muntean din sec. al XVIII-lea), 356 n. 4.

Filipescu (Grigore, biv-Vel-Vistiernie în 1820; spatar și Mare-Vornic titular în 1823 și 1826, Mare-Postelnic în 1827), 98 (128) și n. 2, 113, 217, 219, 225, 231 (299), 252, 253 (331), 257, 274, 323, 381 (467), 400, 413 (496), 423 (509), 460 n. 1, 466 (570), (Fieca sa), 257.

Filipescu (Iar et, fratele lui Mihăiță, și soția sa), 268 (347), 274.

Filipescu (Iordachi sau Gheorghe, Logofet-Mare în 1819, Mare-Vornic până în 1834), 72-3, 88, 101 (132), 109, (146), 219, 385 (470), 389 (475), 431, 438, 470 (578) și n. 1. Cf. Neigebaur, *Die Donau-Walachen*, 21.

Filipopol, 223.

Filipescu (Mihăiță, stuger sau elucer și agă actual în 1822, cămăcan al lui Grig. D. Ghica, vornic de politie în 1821, hatman de Divan în 1825), 142, 144, 150 (198), 171-2 (232), 185 (253), 190, 205, 206 (278), 207 (279), 280, 211, 224 (296), 229, 231 (300), 238 (308), 251 (329), 252, 257, 268 (347), 273-5, 281 (361), 282 (363), 319, 321, 323, 347, (Soția lui), 231 (300), 280.

Filipescu (Nicolae, fratele lui Grigore, agă în 1823, hatman în 1827), 406.

Filitis (Constantie, episcop de Buzău), 64 (78), 65, 66 (78), 69 (86), 70 (86), 71-3, Cf. *Bis. ort.*, XVII, 406-7.

Filitis (Dosoftei, mitropolit al Ungrovlachiei), 51* n. 4, 72, 543 n. 3, 638 și n. 2.

Finekenstein (conte de, secretariu de ambasadă prusian la Viena), 49*.

Finekenstein (contele Fink de, ministru al lui Frederic cel Mare), 12*, 49*, 1 (1), 17 (16), 32 (39), 34 (33), 36 și n. 3, 37 (36), 38 (37), 634-5, (Soția), 634 și n. 1, 635, (Fetele), 636.

Fischer (Iacob, emisariu al lui Petru Rareș), 3*.

Fiume, 26*.

Florența, 95 (122).

Florescu (familia), 73*.

- Florescu (boier muntean, eterist), 184 (252).
- Florescu (Gheorghe, boier muntean din 1821), 565, 567 (22).
- Florești*, 184 (252).
- Flury (Charles, consul francez la București), 212 n. 6.
- Focșani*, 12*, 57*, 71*, 99 (130), 114 (150), 116 (154), 117 (155) și n. 2, 118, 120 (161), 121-2, 140 (185), 143 (188), 152 (203), 153 (204), 157 (212), 173, 179 (245), 184 (251), 188 (257), 239 (312), 241 (315), 258, 260, 265 (346), 268 (347), 269, 270, 270, 334 (399), 359 (432) și n. 2, 360 (434), 381 (467), 388 (475), 390 (477), 391, 392 (477), 397 (483), 400, 401 (486), 405 (490), 437, 460 (562), 498, 500, 454, (Sibildarul de, în 1822), 165 (223), 170-1 (231).
- Focșani* (sau *Slon-Râmnic*, district muntean), 250 (237).
- Fogarasz (Andrei, sub-ofițerul consulatului prusian din București), 95 (122).
- Fonton (Anton, funcționar rus la Constantinopol), 386 (470).
- Fonton (dragomanul lui Ribeaupierre), 394 (480), 404 (488).
- Fonton (Petru, funcționar rus la Constantinopol), 386 (470).
- Formont (consul francez la București), 488 n. 2.
- Fornetty (Anton, vice-consul francez la Iași, gerant la București), 558 (12) și n. 2.
- Fotea (Iordachi, boier moldovean din 1822), 579 (33).
- Fotină (Dionisie, istoric), 54*.
- Fotină (Kapo, dc. din București, supus englez), 238 (309).
- Fränkel (Iacob Kopel, Evreu din Viena, ereditar al lui Gheorghe Ștefan), 7*.
- Franceji, 6*, 12*, 19* și n. 2, 23*, 29*, 30*, 32* n. 1, 34*, 40*, 50* n. 1, 53*-4*, 59*, 61* n. 3, 62*-3*, 65*, 74* n. 1, 5, 77* n. 5, 78* și n. 2, 79* n. 1, 82* n. 3, 84* și n. 3, 11, 12 (11), 15 (13), 16, 32 n. 2, 60 (71), 114 (150), 180 (248), 188 (256), 195 (265), 198, 242 (317), 252, 269, 305 (377), 331 n. 1, 344 (408) și n. 1, 386 (474), 399, 413 (497), 493, 551 n. 1, 555, 564 n. 2, 565 n. 2-1, 598 n. 3, 605 n. 1, 623 n. 1, 627 n. 2.
- Franceze* (Insulele ?) 12 (11).
- Franci, 54* n. 5, 65*, 84*, 53-4, 260, 368 (444), 399.
- Francisc I-lă (Împărat al Austriei), 58*, 102, 118 și n. 1, 247 n. 3, 249 (327), 251 (328), 293, 351 (417), 580, 612 (56), 628-9 (69), 638.
- Franciscani (din Iași), 426.
- Franconia*, 49*.
- Frangopulo (Ienachi, dragoman prusian la Constantinopol), 14*, 40*, 20 (17), 49 n. 4.
- Frangule (căpitan eterist), 222, 437 (527), 438.
- Frankfurt pe-Main* 44*.
- Franța*, 12*, 15*, 23*, 26*, 28*, 31* și n. 13, 34*, 50*, 63*-4* n. 3, 78*-9*, 7 (9), 9, 17 (17), 31, 83 (110), 95 n. 2, 184 (251), 193 (261), 203 (276), 206 (278), 210 (281), 212 n. 6, 213 (284), 215, 231 (300), 271 (351), 272 (353), 276, 290 (368), 303, 334 (401), 344 n. 2, 345 (410), 348 (314), 351 (416), 366 (441), 376 (458), 383-4, 398 (486), 421 (508), 429 (518) și n. 2, 434 (523) și n. 1, 3, 437, 439 (528) și n. 1, 448 n. 1, 530, 556 n. 4, 597-8 (43), 622 n. 3, 648 și n. 4.
- Frederic al II-lea (cel-Mare, regele Prusiei), 9* și n. 2, 30*-40* și n. 3, 15*, 23*-5*, 37*-40*, 58 și n. 4, 1 (1) și n. 1, 3, 4 (4), 5, 16, 17 (16), 18-9, 23 (22), 551, 633 și n. 1, 634 și n. 1, 635-6.
- Frederic-Wilhelm (Electro de Brandenburg, zis și *Marele-Elector*), 4*-6* n. 4, 7*.
- Frederic-Wilhelm I-lă (rege al Prusiei), 8*-9*.
- Frederic-Wilhelm al II-lea (rege al Prusiei), 43*-6* și n. 6, 8, 47*-9*, 28, 31, 39 (39), 632, 635-6.
- Frederic-Wilhelm al III-lea (rege al Prusiei), 49*, 50*, 53*, 56* și n. 5, 57*-8* n. 6, 59*, 60*, 42 n. 1, 54, 55 (61), 56 (62), 63, 78 (100), 84 (112), 97 (127), 100 (131), 105 (138), 106 (139), 112 (149), 118 n. 1, 130 (174), 139 (183), 184 (251), 198, 242 (317), 358 (430), 382 (469), 389 (476), 446, 450 (542), 644, 646.
- Freywald (arhitect german în principate, socrul lui Edritzki), 276, 373 (455) și n. 4, 433 (521). Cf. *Bis. ort.*, XVII, 388.
- Frichtz (locotenentul prusian von), 634 și n. 1.
- Fries (Casă de bancă din Viena), 348 (414).
- Frumoasa* (mănăstire lângă Iași), 166 (224), 180 (246) și n. 3, 234 (305).
- Fundeni-lă-Gherasi*, 447-8.
- Furca (dragoman austriac la București în 1822-3), 184 (251), 248, 365 (440) și n. 4, 366 (440). (Familia sa), 365-6, 366 (440).

G

- Gaffron (von, ambasador prusian la Constantinopol), 13*-4*, 38* și n. 3, 5; 6 (6), 9.
- Găiești*, 89, 91.
- Gaillard (Frances din Iași în 1819), 74 (92).
- Găișeni*, 89.
- Galata*, 42*.
- Galați*, 17*-9* și n. 1, 25*, 30* n. 3, 40*, 63*, 65* n. 1, 67*, 5, 11, 13, 20 (18), 35, 55 (60), 112 (149), 113, 117 n. 3, 176 (239), 254 (331), 255 (333, 335), 258, 259 (339), 421 (508), 433 (522), 436 (525) și n. 1, 439 (528), 451 (544), 472, 474 (580) și n. 1, 478-9 (588) și n. 1, 479 (589), 487 (600), 578 (32), 587.

- Galib-Paşa (Mare-Vizir, apoi paşă de Erzerum), 278, 282 n. 1, 284 (365), 386-7 (367) şi n. 6, 288, 292 (370) şi n. 4, 351 (416) şi n. 1, 591.
- Galişia, 13*, 23*-4*, 40*, 44*, 49* n. 2, 15 (13), 80 (102).
- Galişin (prinţul, ministru de Culte în Rusia), 601, 602 (48), 613, 614 (58), 615, 620. Cf. *Bis. ort.*, XVII, 492.
- Gall (Ioan, uşer al vice-consulatului prusian din Iaşi), 96 (123).
- Gall (profesor de limbi în Iaşi la 1822), 81*, 150 (199).
- Gane (familia), 81*.
- Garabet (negustor armean din Iaşi, arendaş al vămile în 1822), 168 (228), 174.
- Gardner (consul englez la Iaşi), 416 n. 3, 630.
- Gartenberg (Sadagorschi, baronul Petru de), 37* n. 2.
- Gaudi (Honorius von, consul suedez în Bucureşti), 52* n. 4.
- Gaudin (Léonile, consul francez în Bucureşti), 65*, 212 n. 6.
- Gavril (exarch al Moldovei şi Munteniei, apoi episcop de Chişinău şi Hotin), 563 (19) şi n. 2, 635 n. 5.
- Gavril (mitropolit al Moldovei şi Sucevei. V. Calimah (Gavril)).
- Gebauer (dr., chirurg din Moldova la 1819), 60 (71-2), 74 (92), 77 (98).
- Geismar (general rus, comandantul avangardei în 1828), 446 n. 3, 447, 623 n. 1.
- Genea, 361 n. 1, 621-2 şi n. 3, 623 n. 1. (Museul din), 621.
- Geneveji, 622.
- Genoveji, 36*.
- Gentz (cavaleriul de), 48*.
- Georgia, 474 (580).
- Georgieni, 448 n. 5, 474 (580).
- Germani, 1*-2* n. 7, 3*, 8*, 9*, 13*, 27*, 30*-2* şi n. 1, 33*-4*, n. 5, 35*-6* şi n. 1, 2, 37*, 38* n. 3, 39*, 41*, 44*, 48*-9*, 53*, 57*, 59*, 62*, 64*, 78*, 83*-4* 34 (33), 37 (36), 49 (52), 53-5 (59), 56 (62), 57 (66), 60 (71), 66 (80), 89, 100 (131), 121, 159, 166 (224), 171 (231), 252, 298, 232 (396), 382 (400), 448, 455 (551), 513, 537, 544-6, 639, 646 n. 1.
- Germania, 2*, 6*, 8*, 13*, 21*-2*, 26*, 35*-6*, 52*, 62*-3*, 78*, 80*, 166 (225), 194 (263), 216 (288), 276, 438, 549, 552 n. 2, 581 (37), 598 n. 2, 599 n. 1, 610 n. 1, 631 (73), 648.
- Gervais (consul rus în Moldova), 29* n. 2.
- Ghenadie (student român la Paris supt M. Sturdza), 63*.
- Ghenciu (agă, eterist), 118 şi n. 6, 124 (165), 437 şi n. 4.
- Ghenciu (hoţ în Muntenia la 1825), 330 (392).
- Gheorghe al III-lea (rege al Angliei), 40 (41).
- Gheorghidi (dr. Teodosiu, din Bucureşti), 48*, 52* şi n. 6, 39 (40), 62 (76), 99 (130). Cf. Iken, II, 190.
- Gheorghidi (dr. Teodor, din Bucureşti), 52* n. 6.
- Gherasim (Rătescu, episcop de Buzău, vicariu al Mitropoliei din Bucureşti în 1822), 51* n. 4, 65, 66 (78-9), 69 (86), 193 (262), 209, 232, 297, 348 şi n. 2, 565, 609, 613 (58), 615, 617, 620, 630 şi n. 5. Cf. *Bis. ort.*, XIII, 271.
- Gherasim (episcop de Roman), 76 (95), 350, 354 (422), 582-8. (Archidiaconul său), 76 (95), 582, 583 (37).
- Gherghel (deli-başă în Moldova la 1827), 81*, 426.
- Ghesi (avocat italian din Iaşi la 1819), 60 (71).
- Gheuca (Leon, mitropolit al Moldovei şi Sucevei), 35.
- Ghica (familia) 11*, 63*, 73*, 146, 183 (258), 172 (232), 204, 212, 306, 312, 327-8, 337, 356 (426), 358 (430), 438, 446, 470 (573).
- Ghica (Domn):
- Ghica (Alec, Rul Banului Dimitrie, vornic de politic, apoi Mare-Cămăraş în 1824, caimacan de Craiova în 1826, Mare-Spătar în 1827, Domn în 1834), 62*-3*, 68*, 77*-8*, 182, 227, 230, 244 (320), 257-8, 261, 263 (343), 279 (359), 280, 282 (363), 285, 288, 311 (382), 315 (384), 318 (386), 362, 376 (458), 391, 398 (486), 399, 419 (504), 423 (509), 427-8 (515), 445 (538), 446, 460 n. 1, 2 (şi 561), 460 (502) şi n. 5, 461 (562), 462-4 şi n. 1-2, 465-7, 469, 471-2, 473 (579), 474 (581) şi n. 2, 475 (582), 476, 478 (587) n. 1, 481 (592) şi n. 2, 482 (595), 483-6, 487 (599), 488 şi n. 2, 628, 629 (69), 630 şi n. 4, 631 (72).
- Ghica (Gheorghe, Domn în Moldova şi Muntenia), 298.
- Ghica (Grigore Alexandru, Domn în Moldova şi Muntenia), 12*-4*, 20* n. 4, 23*, 36*, 38*, 84*, 13 şi n. 1, 17 (17), 19, 26 (25), 296 şi n. 2, 513 n. 5, 633 şi n. 1, 634 şi n. 1, 635 şi n. 3. (Soţia sa, Ecaterina Rizu), 634 şi n. 1, 635, (Fînd său), 12*, 13 n. 1, 16.
- Ghica (Grigore Dimitrie, spătar în 1822, Ban, Domn în Muntenia), 48*, 66*, 73*-5*, 77* şi n. 5, 81*, 82* şi n. 2, 48 n. 1, 98 (129) şi n. 2, 137 (179), 142, 144, 150 (198), 169 n. 3, 171-2 (232), 176-7 (240), 177 n. 4, 178 (242) şi n. 5, 181 (250), 182-5 (253), 186-9 (259), 191 (261), 192-4 (264), 195 (264), 196 (265), 198, 202 (274), 203 (276), 204-6 (277), 207 (280)-10 (282), 211-2 şi n. 2, 213 (284-5), 214 (285), 215-6 (287-8), 217, 219-21 (292, 294), 222-6, 229 (299), 230-1 (300), 232, 236, 237, 238 (308), 239 (310), 240 (313), 241 (316), 242 (317), 243, 244 (320), 245 (321), 248, 249 (327) şi n. 4, 250 (327), 252, 253-4 (331), 257, 258 şi n. 1, 260, 262 (341, 343), 263-4, 265 (346), 266 (347) şi n. 8, 268 (347), 269-71, 272 (353), şi n. 2, 273 şi n. 1, 274-6, 277 (358), 278, 279 (359-60), 280 şi n. 1, 281, 283-8 şi n. 3, 290 (368), 291, 292 (370-1), 293, 294 (372), 298, 301-4 şi n. 4, 305-6, 308 (380), 309-14 n. 3, 315-6, 318 (385-6), 319-23, 324 (389), 325 (390), 326-9, 330 (392), 339 (403), 344 (409-10), 347-8, 351 (416), 353 (419), 355 (424-5), 357 (429), 358 (431), 359 n. 2, 360 (434), 361 şi n. 1, 362, 365-6 (440), 367 (442), 369 (445).

- 370 (449-50), 371, 372 (452-3), 373 (455), 374, 376 (458), 378 (461), 379 (462), 380 (466), 381 (467), 382 (469), 383, 385-6 (470), 387 (472), 388-9 (475), 391, 392 (478) și n. 3, 5, 393, 394 (479), 395-6 (482), 397 (483), 398 (486), 399-402, 403 (487), 406, 407 (491), 410-2, 415 (499), 416 și n. 1, 418 (504), 419 (504), 423 (509), 423 (511), 424, 425 (511) și n. 4, 427 (514), 428 (515), 429 (518), 430 (519), 431-2 și n. 1, 433 (521), 434 (523), 435 (523) și n. 3, 437-8, 440, 441 (532), 442 (534), 443, 444 (536), 538, 445 (538), 446 și n. 3, 447-8 și n. 1, 460 n. 1, 462 (563), 495 n. 1, 511 n. 2, 522 n. 1, 532 n. 1, 579 (610), 580-1 (35), 581 (36), 596 n. 1, 598 n. 2, 600 (46) și n. 1, 604, 608, 609 n. 1, 613, 614 (57) și n. 1, 615, 617, 620 și n. 1-3, 641, 644. (Mama sa, fiica lui Ienachi Văcărescu), 348 (414) și n. 4, 388 (475), 391, 401 (486), 431, 435 (523). (Fiii săi), 177 (240), 183, 187 (255), 192, 214 (285), 230, 306, 360 (434), 370 (443), 393, 431-2. (Frații săi), 391, 393. (Fiecele sale), 392 (478) și n. 5, 431, 435 (523) și n. 1, 440. (Nepoții săi), 419 (504). (Casa sa), 388 (475), 398 (486). (Surorile sale), 431. (Profesorul copiilor săi), 431.
- Ghica (Grigore Matei, Domn în Moldova și Muntenia), 7* și urm., 11*.
- Ghica (Scarlat, Domn al Munteniei), 102.
- Ghica (boieri din Muntenia):
- Ghica (Alexandru Matei, Mare-Logofăt), 7*-8*.
- Ghica (Alec, vărul precedentului, Mare-Logofăt în 1827), 419 (504), 422 (508).
- Ghica (Alexandru Scarlat, zis și *Barbă-Roșie*, ministru de Culte și Finanze în 1832-7), 482 (594) și n. 1.
- Ghica (Cleopatra, princesă Trubeșcoi, vară cu Grigore-Vodă), 429 (518).
- Ghica (Constantin, generalul, fiul Banului Dimitrie), 182, 230, 267 (346), 322 n. 1.
- Ghica (Constantin, fiul lui Grigore-Vodă, cămăcean de Craiova și Ban în 1827), 178 (241), 214 (285), 242 (317), 251 (329), 278, 282 (363), 287 (367), 314 și n. 3, 418 (504) și n. 3, 419 (504), 422-3 (509).
- Ghica (Costachi, fiul Banului Dimitrie, Mare-Spătar în 1825 și 1835), 315 (384), 318 (386), 322 (388) și n. 1, 391, 473 (579) și n. 5, 474 n. 2, 488 (602).
- Ghica (Dimitrie, Ban, tatăl lui Grigore-Vodă), 186, 230, 322 n. 1, 553 și n. 3.
- Ghica (Elena, Dora d'Istria, fiica lui Mihailachi), 388 n. 1.
- Ghica (Eufrosina, soția lui Grigore-Vodă), 448 n. 1.
- Ghica (Iancu, fiul Banului Dimitrie: Mare-Postelnic în 1822, vornic de poliție în 1823), 212, 230, 242 (317), 315 (384).
- Ghica (Iorgu, fiul lui Grigore-Vodă, Mare-Cămăraș în 1821, Mare-Postelnic în același an), 176 (241), 263 (343), 268, (347), 280, 306, 311 (382), 312, 318 (386), 348-9 (414), 360 (434), 366 (440), 385 (479), 387 (472), 393, 394 (479), 398 (486), 399-400, 419 (504), 423 (509), 437-8, 448.
- Ghica (Marghiola, născ. Hangerli, soția lui Grigore-Vodă), 172 (232), 177 (240), 208, 215 (286), 312, 361, 392 (478), și n. 2, 3, 5, 393, 394 (479), 422 (509), 427 (514) și n. 1, 434 (523).
- Ghica (Matachi sau Matineo, fiul generalului Constantin: † 1823), 216-7 (289), 219, 229 (299), 267 (346).
- Ghica (Matei, spătar, fratele lui Grig. Al.-Vodă), 11*.
- Ghica (Mihailachi (fiul Banului Dimitrie, Mare-Postelnic în 1822, vechiul spătar în 1823, Mare-Vistier în 1825, Mare-Vornic în 1834 și 1835, Ban în 1837), 182, 185 (252), 187 (255), 200, 212, 219, 230, 242 (317), 243, 252, 254 (331), 257, 263 (343), 274, 280, 286 (367), 312, 315 (384), 318 (386), 322 (388), 326-7, 388 (475) și n. 1, 390 (477), 391, 392 (477), 399, 400, 401 (486), 419 (504), 422 (509), 433 (521), 460 (562), 461 (563), 466 (570), 470 (573), 473 (579) și n. 4, 474 n. 2, 481 (593), 482 (594), 488 (602). (Nevasta sa), 388 (475).
- Ghica (Nicolae, văr primar cu Grigore-Vodă: Mare-Cămăraș în 1827), 217, 219, 419 (504).
- Ghica (Scarlat, fiul lui Grigore-Vodă), 177 (240), 392 (478) și n. 5.
- Ghica (boieri din Moldova):
- Ghica (Alec, vornic în 1819, frate cu Dumitrachi și Iorgu), 74, 56 (63), 333 n. 4, 337, 356 n. 2, 5.
- Ghica (Catinea, văduva din Iași, 1822), 147 (164).
- Ghica (Costachi, hatman în 1788), 37 (36).
- Ghica (Dumitrachi, Mare-Vistier în 1825 și 1827), 82* n. 2, 146, 332 (395), 333 n. 4, 337, 338 și n. 2, 339 (402), 342 (406), 356 (426) și n. 2, 358 (430) și n. 3, 422 (508) și n. 1.
- Ghica (Elena, soția lui Grig. Alec, fiica lui Ion Sturdza), 333 n. 4, 337.
- Ghica (Gheorghe, Mare-Logofăt, † înainte de 26 April 1822), 37 (36), 79 (100), 146.
- Ghica (Grigore (logofăt, agă în 1819), 53, 79 (100), 146.
- Ghica (Grigore (fiul lui Alec, Mare-Vistier în 1828 (?), Mare-Cămăraș și postelnic în 1825, hatman de oraș în 1826, apoi Domn), 60*, 69* n. 1, 77*, 333 (397) și n. 4, 334 (399), 337 și n. 5, 343, 345 (411) și n. 4, 356 (426), 368 (443) și n. 2, 394 (480) și n. 4, 588, 414, 597 (42).
- Ghica (Iorgu frate cu Dumitrachi: Mare-Postelnic în 1826, „homme probe et inoffensif”), 337, 356 (426) și n. 2, 405 (499), 414 și n. 1, 445 (582). Cf. Kuch, 28.
- Ghica (Maria fiica lui Dumitrachi, măritată cu Necudachi Sturdza), 314 n. 3, 332 (395), 337 n. 2, 358 n. 3, 421 n. 1.
- Ghica (Pulcheria, soția lui Iorgu, fiica lui Teodor Balș Frederic), 414.
- Ghica (Teodor Gh., fiul lui Gheorghe Deleanu: citat în 1836), 629 (70) și n. 2.
- Ghica (Casa, din Iași), 146.
- Giacomelli (Laurențiu, Florentin, „om experient, zelos și capabil”, fost funcționar consular englez și francez la Craiova, cancelar al lui Krenchely, 53*, 56* și n. 2, 6, 57*, 58* n. 1, *passim*).
- Giani (Manoli, Roset, Domn), 67.
- Giannone (istoric napolitan), 84*.

- Giurgiu*, 25*, 36* n. 2, 86-7, 108 (144), 118, 120 (158), 243, 283 (364), 298 și n. 1, 308 (379), 349 (414), 365 (440), 367 (442), 424, 433 (521), 440, 446 și n. 2, 447, 450 (544), 463-4 și n. 2, 465 (568), 472, 489, 546, 566 n. 2, 569 n. 4, 648. (Mirmiran de--, în 1823), 243.
- Glogoveanu (ispravnic de Mehedinți în 1820), 361.
- Göltzingen*, 84* n. 12.
- Goldoni (scriitor), 51*.
- Golescu (familie munteană), 231 (300).
- Golescu (Dina, logofet; scriitor), 122, 211, 361 și n. 1, 513 n. 5, 599 (45) și n. 2, 603 n. 3, 623 n. 1. (Fii săi), 623 n. 1.
- Golescu (Iancu?, boier muntean din 1821), 73*.
- Golescu (Iordachi, vornic în 1822, mort, poate de ciumă, la 26 Nov. 1829, sara), 191 (260), 211, 248, 320, 361 n. 1.
- Golescu (Naie, vornic, dis și *deli-boier*), 142, 144, 150 (198), 190, 347, 406, 565.
- Golescu (Radu, Dan, tutorul lui Constantin Dudescu, Mare-Vornic în 1805), 517 n. 1, 553.
- Golovchin (ambasador rus la Viena), 473 n. 1.
- Gombanet (Charles, grădinar artistic la București în 1822), 184 (252).
- Gorgiar (M., staroste austriac la Botoșani), 35* n. 4.
- Gorj*, 104, 295, 298, 497, 507, 622-3.
- Gostinari*, 87.
- Gojan (casa lui, arsă la Iași în 1821-2), 146.
- Grădișteanu (Grigore, boier muntean; ispravnic de Ilfov în 1825), 73*, 323.
- Grădișteanu (Searlat, boier muntean; vornic al treilea în 1822, agă sept Tudor), 171 (232), 194 (264).
- Gräffer (editorul lui (Sutzer), 32*.
- Gräffitz (dr., medic din București), 351 (416).
- Grammont (vicleonte de, adiutant al lui Chiselev și Alex. Ghica, mareșalul Curței), 488 n. 2. Cf. *De l'administration provisoire russe en Valachie et de ses résultats*, par le colonel vicomte A. L. de Grammont, București, 1840, Walbaume: Hurmuzaki, *Supl.* I*, 251.
- Graz*, 10*.
- Greacu* (lac), 548.
- Greeceanu (Alec, boier moldovean; vornic în 1822), 146, 181 (248).
- Greeceanu (Banul, boier moldovean din 1822), 146.
- Greeceanu (Grigore, boier moldovean; postelnic în 1823), 70* (?), 249 (326).
- Greeceanu (Ionuță, boier moldovean; agă, apoi Mare-Postelnic în 1822), 70* (?), 196, 207, 583 (37).
- Greci, 10*-1*, 16*, 19*, 21*, 24*, 26*, 28* n. 2, 29*, 30*-1*, 33* n. 6, 35*, 40*, 43* și n. 1, 45*-7*, 50*-1*, 58*, 60*, 62*, n. 5, 65*-71* și n. 3, 72*-4*, 78*, 81*-3*, 84*, 86* și n. 1, 19, 20 (17), 21 (18), 27, 32 (30), 47, 50, 58 (66), 60 (72), 63, 71, 73, 74 (91), 79 (100), 84 (113), 88, 96 (124), 97 (126), 98 (128), 100 (131), 112 (149), 115 n. 1, 126 (170), 128 (171), 129, 132 (176), 133-5, 136 (177), 138 (180), 144, 145 (190), 148, 150 (198), 157 (212), 162 (219), 163 (221), 165 (223), 169 (230), 172 (232), 177 (240), 181 (249), 186, 196 (265), 198, 199-200, 204-5, 209, 211, 214-5, 216 (289), 218 (291), 237, 239 (312), 243, 247 (323), 248 (252), 256 (337), 264 (344), 273, 278, 291 (370), 298, 302 (274), 315 (384), 317, 321, 331, 340 (405), 341, 342 (405), 343, 351 (416), 352 (418), 355 (425), 357 (428), 373 (455), 396 (482), 404 (489), 408 (493), 413 (497), 429 n. 3, 430 (520), 448 și n. 5, 463, 494 și n. 1, 496, 510 n. 2, 513 n. 5, 519-20 și n. 5, 522 n. 1, 524, 527, 530, 532, 536, 552 (6), 564 n. 1, 565 n. 4, 568 n. 2, 573 n. 2, 578 (32) și n. 2, 582-6, 588, 592, 595, 604, 608, 622, 623 n. 1, 635 n. 5, 648 și n. 4.
- Grecia*, 16, 315 (384), 429 n. 2, 473 n. 1, 622 n. 3, 648 n. 4.
- „Grégory” („M.”, de la consulatul rus din Iași, la 1826), 350.
- Grigore (patriarh de Constantinopol, ? 1821), 197 (268), 564 și n. 1, 604 n. 3.
- Grigore (al II-lea, „Dascălul”, mitropolit al Ungrovlachiei), 66*, 209, 240 (281) și n. 3, 214 (285), 221 (292), 222, 227, 232, 247 (323), 248, 260, 280 și n. 1, 290 (368), 293, 297, 304, 309 (381), 313 (382), 315 (385), 316, 319—20, 323, 347, 399, 403 (487), 410, 435 (523), 446—7, 464 (566), 601 (47), 602 (48), 613, 614 (57) și n. 3, 617, 618 (59), 620 și n. 1, 3, 625—6 (64), 630 n. 5. Cf. *Bis. ort.*, XIV, 71.
- Grigore (episcop de Argeș), 211, 214 (216), 216 (289), 232, 297, 403 (487).
- Grigore (dascăl oltean din 1828), 623 n. 1.
- Gross (candidat de consul prusian în principate), 44*-5*.
- Grünau (Dr. G. din București, medic la Filantropia în 1818, căsătorit la 1819 cu Luisa Mestitz), 61* n. 1, 298, 448. Cf. Bellanger, I, 189.
- Guben*, 7*.
- Gugomo (von, șambelan bavarez din sec. al XVIII-lea; scriitor), 38* n. 3.
- Guillemiot (generalul-conte Carol, ambasador francez la Constantinopol), 245 n. 5, 335 (401), 344 (409) și n. 2, 382-5 (469), 396 (482), 598 n. 2.
- Gulianu (Catrina Bărcăneasa, mărită —, pitoarea lui Engelhardt, apoi soția lui Gh. Leventis), 517 n. 1. V. Hurmuzaki, *Supl.* I*, 382 și n. 2.
- Gura-Krinor* (moșie în Moldova), 48* și n. 2.

H

Habich (Valentin, supus prusian din București la 1821), 57* n. 46.

Habsburgi, 13*-4*.

Haga, 49*.

Hagi-Ahmed-Aga (aian de Selvi, capigi-bașa, beșli-aga muntean de la 1823), 242-3 (318), 244 (320), 246 (321), 247 (325), 248, 250 (327), 253 (329), 261, 264 (349), 270, 273, 278, 279 (360), 282 (363), 284 (365), 291, 303-4, 330 (377), 306, 317, 322 (388), 325 (390), 328-9, 330 (391-2), 335 n. 2, (Chehaia sa), 330 (292).

Hagi-Ahmed-Aga (aian de Sornib, ales baș-beșli-aga în Muntenia la 1824), 282 (363), 284 (365).

Hagi-Emin-Aga (Divan-Efendi al pașei din Silistra, în Iași la 1822, apoi supra-inspector al furniturilor în Muntenia), 151, 154 (207), 156 (209), 161, 162-3 (221), 168, 169 (229).

Hagi-Moseu (Pantazi-Ioan, bancher vienes, agent al lui Mavrogheeni la Viena), 289 n. 1.

Hagi-Moseu (vistiernul, apoi căminarul Ștefan, bancher din București), 144, 217, 219, 260, 289, 467, 480 (591), Cf. Vaillant, II, 366, 371.

Hagi-Suleiman (saŭ: Soliman) -Aga (bimbașă, șef de Anatoliți în București de la 1821 la 1822), 137 (179), 142, 155 (207).

Hakenau (Fleischhaekel von, Agent austriac la București), 34* n. 1, 52*, 56*, 58*, 75*, 41 (45), 48 (51), 50, 65, 67 (83), 69 (87), 70 (89), 83 (103), 87-9, 93 (119), 96 (124), 97 (127), 98 (127), 100 (131), 102, 106 (139), 109 (146), 112 (149), 113, 118, 119 (157), 120 (159), 121-2, 123 (163), 177, 183, 184 (251), 204, 213-4 (285), 217, 222-3, 238 (309), 239 (314), 242 (317), 256 (337), 258, 263-4 n. 1, 265 (346) și n. 2, 266, 271, 273, 283 (363) și n. 1, 287 (367), 290-1, 292 (371), 293, 302 (375), 304, 305 (378), 306-7, 315 (381) și n. 1, 317, 318 (386), 321, 322 (388), 327-9, 344 (409), 347, 348 (414), 353 (419), 357 (429) și n. 5, 360 (434), 366 (440), 367 (442), 370 (449), 380 (466), 381 (467), 385-6 (470), 396 (482), 400, 402, 403 (487), 415 (499), 416, 419 (504), 424, 427 (514), 432, 435 (520), 439, 443 (535), 446, 459 n. 5, 493 n. 1, 522 n. 2, 572-3 (28), 580, 581 (35), 612 (56), 620 n. 1, (Familia sa), 369 n. 3, 443 (536), (Doamna de), 87-8, 119 (157), 213-4 (285), 263 (343), 303, 306, 328, 435 (523), 443 (536), (Copiii săi), 119 (157), 303, 328, 642, 647.

Halet-Efendi (Mare-Vizir), 190 și n. 4, 286 n. 6, 311 n. 2 569-70, 265, 569 n. 1.

Halil-Hamid-Pașa (Mare-Vizir în 1785), 40*, 17 (17), 18, 22 (20-1).

Hall (profesor de limbă la Iași în 1819), 60 (71), V, și Gall.

Halle, 35*, 38*, 48*, 3 (3), 40 (39).

Hamburg, 26*.

Hammer (Anton von, talpaciu pentru limbele orientale la Temeșoara), 629-30 (71).

Hammer (Josif von, Agent austriac în Moldova, istoric), 34* n. 1, 65* și n. 2.

Hangerli (familia), 392 n. 3.

Hangerli (Alexandru, numit Domn în Moldova, fiul lui Constantin Hangerli), 392 n. 3, Cf. Walsh, 222-3; Erbicușanu, *Mitc. Mold.*, 77-9.

Hangerli (Constantin-Gheorghe, Domn al Munteniei), 51*, 102 și n. 5, 392 (478) și n. 3.

Hangerli („Domnițar”, proprietara Horleștilor-catolice), 363 n. 5.

Hangerli (Mihael, fiul lui Constantin-Gheorghe), 392.

Hangerli (Neculai, spatar în 1790), 46*.

Hardenberg (Carol, prinț de, ministru prusian), 49* și n. 5, 188 (256).

Harebone (W., Trimes engles la Constantinopol), 22* n. 9.

Hărlău (ispravnicul de, în 1831), 454 (551), V, și Kogălniceanu.

Harsányi (Iacob Nagy de, om al lui Gheorghe Ștefan și Grig. Ghica I-lea; scriitor), 6* n. 7, 7* n. 1.

Hărgoș, 44*.

Harte (pastorul, sub-delegat prusian în Moldova), 56* și n. 1, 7, 57* și notele, 59* și n. 8, 60 și n. 1-2, 82*, 60 (71), 80 (104), 639 și n. 1, 5, (Soția sa născută Roth, din Brașov), 56*-7*, 95 (123) 129, 131 (174), 159, 639 și n. 5.

Hartl (ingineriu, asociatul lui Freywald), 276, 373 (455), 424.

Hasan-bei (mehmendariul lui Ribeaupierre), 391, 394 (480) și n. 2, 398 (486), 399, 400, 404 (489).

Hasan-bei (fratele pașei din Giurgiu, comandant ture în Muntenia la 1822), 170 (231).

Hasan-bei Gavanos-Oglu (baș-beșli-aga în Muntenia, în 1822-3), 178 (241), 182, 186, 196 (265), 198, 200, 202 (274), 204-5, 206 (277), 208, 212, 217, 222, 224 (296), 225-7, 230, 232, 240 (313) și n. 5, 211 (316), 242 (318), 243, 244 (320), 248, (Chehaia sa), 182.

Hasan-bei Sirie-Oglu (silhidarul saŭ adiutant al pașei de Silistria, baș-beșli-aga în Moldova în 1821), 124 (165).

Hasan-Pașa (amiral ture), 25, 29 (28), 31.

Hasanachi (Ioniță, căre-serdar), 329 n. 1.

Hauchecorne (pastor din Berlin), 48*, 71*.

Haugwitz (Henric-Carol, conte de, ministru prusian), 48*-9*.

Hauterive (Mauriciu, conte de, secretariu al lui Alexandru Ioan Mavrocordat), 41*, 17 (17), 19, 20 (17), 21 (19).

Haver (Gh., Comis al lui Grig. Al. Ghica, trimes de acesta în Prusia), 8*.

Heilbrunn, 447.

Heinrich (Cristian —, din Bischoffswerda, cărăuș), 552 (6).

Herăstrău, 240 (313), 432, V, și *București* (Herăstrău).

- Herbert-Rathkeal (baronul Petru-Filip de, internunțiu), 30*, 33*, 35*-6*, 39* n. 3, 46* și n. 4, 5, 13, 24 (23), 33 (31).
- Hertz (dr., medic danez din Iași, în sec. al XVIII-lea), 39 (39), 598 n. 2. (Fratele său), 39 n. 1.
- Hermezia (boier moldovean, hatman în 1822), 146.
- Hertze, 146, 453 (549), 598 (44).
- Hertzberg (Frederic, conte de, ministru prusian supt Frederic-cel-Mare), 39*, 43* și n. 2, 36 și n. 3.
- Hierapolis (episcopul de), 562 n. 2.
- Hildesheim, 60 (71).
- Hiller (baron de, funcționar la Agenția din Iași, apoi cancelariu la cea din București, „om experimentat”), 53-4, 57 (66), 115 (151), 128 (171), 136 (178), 174, 195 (265), 374 și n. 1. (Soția sa), 213-4 (285), 645.
- Hlinca (mănăstire), 74 (92), 76.
- Humilinschi (Bogdan, hatman al Cazacilor), 4*.
- Humilinschi (Timuș, fiul precedentului), 4*.
- Hüfel (Vlasie, gravor), 86*.
- Höning (căpitan de cavalerie prusian, întrebuințat pentru reținerea din Moldova), 19.
- Hogioglu (șef de eteriști), 585.
- Hohenlohe-Schillingsfurt (Casa de), 54*, 95 n. 2.
- Holban (Dimitrie, vel Ban în Moldova la 1823), 583 (37).
- Horez (plaiu), 500 și n. 1.
- Horia, 10 și n. 1, 15 (13).
- Horlești-catolici, 363 (437) și n. 5.
- Hotin, 12*, 19*, 37* n. 3, 28, 30, 34 (33), 37 (36), 292 n. 4, 639 n. 5. (Pașa de la —, în 1744-8), 19*. (Pașa de la —, în 1781), 14. (Anonimul de la —, scriitor), 21*.
- Hoym (von, ministru prusian), 45*.
- Hubertshurg (pacea de la), 1 n. 1.
- Hüber (dr., medic în Iași, la 1827), 425 (512).
- Hübner (baronul de, atașat pe lângă Minciaky), 262 (343).
- Hülseher (Carol-Frederic, Silesian, comis la cancelarie prusian din București), 95 (122).
- Hugot (consul francez la București), 54*, 56* n. 1, 60*, 203 (276), 212 n. 6, 213-4 (285), 223, 242 (317), 263 (343), 287 (367), 288 și n. 3, 290-1, 306, 348 (319), 363 (435), 370 (449), 382 (469), 383 și n. 2, 384, 386 (470), 400, 425 (511), 434 (523), 437-8, 440, 449 (541), 466 (570), 467, 477 (585), 479 (589).
- Humboldt (Al. de), 64*.
- Hurnuzaki (Todirică, boier moldovean supt M. Sturdza), 81*.
- Husein-bei (fratele lui Chebaia-bei), 155 (207).
- Husein (giambaș, scăpat de eteriști de către episcopul Gherasim de Roman și postelnicul Mitu), 586.
- Husein-Pașa (de Vidin, în 1835), 473 (579), 480-1 (592).
- Huși (episcopul de), V. Costachi (Veniamin).

I

- Iacoblov (consul rus la Iași), 29* n. 2.
- Iacovenco (atașat la consulatul rus din București, în 1826), 357 (429).
- Ialomița (plaiu), 500.
- Ialomița (râu), 229 (299).
- Ialomița (înmul), 270, 277 (357), 282 (362), 498, 500, 507.
- Iampol 19, 27.
- Iartakioi, V. Tartucăia.
- Iasol, 4*, 11*-5*, 23*, 29* n. 2, 30*-1*, 34* n. 1, 35*-6* și n. 2, 38*, 40* și n. 2, 41*-3*, 45* și n. 3, 46*, 48*-9* și n. 2, 53*, 56*-7*, 60*, 62*, 64* și n. 2-3, 66*-7*, 69*, 71* n. 3, 72* și n. 2, 75*, 79*, 83*, 5, 6 (6), 8, 12 (11-2), 14, 17 (16), 20-1 (18), 23 (23), 25, 26 (25), 27, 29 (27-8), 30 n. 4, 32 (30), 33, 34 (33-4), 35, 36 (34) și n. 2, 37 (36), 39 (39) și n. 1, 40 (41-2), 51 (50), 55 (60), 59 (70), 61 (74), 62 (76), 63, 66 (80), 67 (82), 68 (85), 70 (88), 74 n. 6, 75 (94), 76 (95), 77 (98), 79 (100-1), 81 (105), 82 (108), 83 (111), 96 (123), 97 (125), 99 (130), 103-4, 110 și n. 3-4, 111 (148), 112 (149), 113, 114 (150), 116-7 (154), 117 (155) și n. 2, 119 (157), 120 (160), 128 (171), 129, 130 (173), 135, 136 (178) și n. 4, 138 (183), 140 (186-7), 145 (191), 146, 149 (196), 151, 152 (203), 154 (207), 156 (210), 157 (211, 214), 158 (215), 159, 162 (220-1), 165 (223), 166, 167 (226), 168 (220), 169 (229), 173-4, 175-6 (238), 179 (245), 180 (247), 196 (265), 201 (271), 203 (275), 225, 233 (301), 234, 235 (306), 239 (312), 255 (333), 256 (336), 259 (339), 269, 275, 290 (368), 314 (384), 332 (394, 396), 334 (399), 335 (402) și n. 3, 338, 339 (402), 340 (404), 345 (411), 350, 353 (420), 357 (428), 358 (430), 359 (432) și n. 2, 360 (434), 363 n. 5, 365 (439), 369 n. 2, 370 (448), 378 (460), 380 (465), 381 (468), 387 (474), 388 (475), 391, 394 (480-1), 396-7 (483), 398 (485-6), 400, 404 (488), 408 (493), 413 (497), 421 (508), 425 (512), 426 și n. 6, 427 (585), 428 (516), 430 (519), 435 (523), 436 (525), 439 (528) și n. 2, 444 (537), 451 (544), 452 (546), 453 (547), 549, 454 (550), 455 (552), 459 n. 6, 460 n. 5, 463 n. 1, 464 (565) și n. 1, 467, 475 (582), 478 (588), 482 (595), 489, 522 n. 1, 533 n. 1, 552 (540), 554-9, 560 (10), 561-2 n. 2, 569 n. 4, 575 (30), 583, 588-9, 589, 591, 596 (41), 599 (42) și n. 1,

598-9 (44) și n. 2, 605 (51) și n. 2, 4, 607 n. 1, 610 (54), 624 și n. 4, 626 (65) și n. 2, 627 (67), 629 (70). (Episcopul catolic de —, în 1826), 363 (437), 634-6, 639 și n. 5. (Baș-beșli-agă înainte de eterie,) 585. (Pro-prefectul misiunii catolice în 1831), 453 (549).

Strade și suburbii:

Copoă, 81 (104). V. și *Copoă*.

Muntenime, 539 (15).

Păcurari, 58 (67).

Piața Beilie, 174.

Podu-de-jos, 158 (215), 174.

Podu-Beilie, 110.

Podu-Roșu, 110, 165 (224), 235 (395).

Podu-Vechiă, 158 (215), 174, 175 (238).

Strada Armenească, 175 (238).

Strada Evreiască, 158 (215), 174.

Strada-Mare, 146, 557.

Târgu-Cucului, 174.

Târgu-de-Sare, 174.

Târgu-de-Sus, 166 (224), 174, 175 (238); 425 (512), 426.

Tatarasî, 58 (67), 175 (238).

Clădiri:

Aghenția, 175 (238).

Beilie, 114 (150), 115 (151), 408, 414, 417 n. 5.

Curtia, 146, 173 (234), 174, 180 (246, 248), 201 (271), 218 (296), 234 (303), 425 (512).

Viceconsulatul prusian, 425 (512).

Hanuri:

Armenesc, 174.

Turcesc, 425 (512).

Unguresc, 206 (271).

Vanghele, 165 (224).

Biserici:

Biserica armenească, 174.

Biserica catolică, 425 (512).

Frumoasa. V. *Frumoasa*.

Cetățuia. V. *Cetățuia*.

Galata, 62 (77), 63, 78 (100), 113, 114 (150), 115 (151), 158 (215), 166 (224), 177 (239).

Golia, 55 (61), 110, 175 (238), 626 n. 2.

Mitropolia, 169 (230), 354 (422), 413 (497), 414, 417 (502), 425 (512), 436 (525), 556.

Sf. Ioan, 36^p-7^p.

Sf. Necula, 158 (215).

Sf. Spiridon, 30 n. 1, 55 (6).

Socola. V. *Socola*.

Toți-Sfinții (*Sveti-Vince*), 158 (215).

Trei-Ierarchi, 14^p, 425 (512), 551 și n. 1.

(Locuitorii din), 44^p.

Ibraim (din Bacău, scăpat de episcopul Gherasim de Roman și de postelnicul Milu în 1821), 584, 586.

Ibraim (Brăilean, turec din 1821, părășul predecesorilor și alii săi Mustafa și Salih), 584-8.

Ibraim-Aga (capigi-bașă a lui Mehmed-Siri-Pașa, baș-beșli-agă în Muntenia la 1826), 335 n. 2, 351 (416), 352-3 (419), 421 (508).

Ibraim-bei (comandant de Ruscine la 1820), 86-7.

Ibraim-Munib (Reis-Efendi în 1774), 12^p.

Ibraim Naabi (Divan-Efendi în Moldova supt I. Sturdza, în 1822), 202 (274).

Ibraim-Pașa (de Iași, în 1788), 42^p.

Iena, 36^p, 49^p.

Ienachi — (paharnic moldovean înainte de 1828), 611 (54).

Iene (secretariul lui L. Radu), 79^p-80^p.

Ienicer-Aga (depus în 1785), 22 (21).

Ieniceri, 19^p și n. 1, 21^p și n. 2, 12 (11), 32 (30), 34 (34), 135, 37 (37), 126 (168), 131-2 (174), 138 (186), 140 (186), 147 (194), 148, 149 (197), 150 (199), 151, 156 (209), 158 (214), 159, 163 (221), 167, 168 (229), 169, 170 (230), 173, 176 (238), 178 (243), 235 (306), 335 (402), 353 (420), 369 (445), 379 n. 1, 512, 575 (30), 589. (Aga lor din Iași în 1821-2), 129, 131 (174), 147 (194), 148, 158 (214), 159, 167 (227).

Iepureanu (hatman moldovean în 1822), 146.

Ierusalim (patriarh și patriarhat de), 216 (289), 608.

Ignatie (mitropolit al Ungrovlachiei), 638 n. 2.

Iken (dr. K., scriitor), 51^p.

- Ilarion (episcop de Argeș), 64, (78), 66 (78), 69 (86), 71, 211, 361, 466 (570) și n. 1, 565, 599 (45) și n. 2, 615.
Cf. Bis. ort., XIII, 208 și urm.
- Ilfor (înnut), 45, 295, 298, 498-9, 507.
- Ilgner (Andreas, lucrător din Iași, în 1822, supus prusian), 157-8 (24), (Nevesta sa), 158 (21).
- Iliad (dr. Manasi, medic al lui Al. I. Ipsilanti), 84* și n. 6.
- Ilireni, 9*.
- Ilinopolis (episcop de), 562 n. 2.
- Illic (arhitect din București pe timpul lui Krenchely; supus prusian), 142, 184 (252), 228 (297).
- Illic-Oglu (agă ture în București, la 1822), 178 (243).
- Ilyoianu („Ilvoyano“; samos, în 1823; nepotul lui Barbu Văcărescu), 245 (321).
- Inzov (Ivan Mihailovici, guvernatorul Basarabiei în 1821), 562 (18).
- Ioachim al II-lea (Electeur de Brandenburg), 1*3*.
- Ioan-Casimir (rege al Poloniei), 4*-5*.
- Ioanni (Pavel, al doilea dragoman al lui Krenchely), 50* n. 7.
- Ionie (Insulele)*, 47*.
- Ionien, 419 (541).
- Ioniță (stolnic muntean, apoi capuchichaie la Constantinopol, până la 1824), 278, 282 (363), 286-7 (367), (Fiica sa), 278.
- Iordachi (Olimpiotul, eterist), 118 și n. 6, 375 n. 2. *Cf. Bis. ort.*, XIII, 194.
- Iordan (zaraful, comisionar al bancherului bucureștean Meitani, în 1825), 314 (384).
- Iosif al II-lea (Împărat), 14* n. 3, 30*, 33*, 35*, 38* n. 3, 39*, 42*, 15 (13), 23 (21), 29 (28), 30 (29), 31, 32 (30) și n. 2, 34 (33) și n. 2, 36 n. 4, 74 (91), (Corabia rusă cu acest nume), 31, (Un nepot al Împăratului), 31.
- Iosif (dascăl grec al fiilor lui Al. I. Ipsilanti), 86*.
- Iov (folter rus, Sârb de naștere, implicat în tulburările de la Iași în 1819), 68 (84).
- Ipsilanti (familia), 110 n. 2.
- Ipsilanti (Alexandru Ioan, Domn în Moldova și Muntenia), 12*, 22* n. 1, 24* n. 3, 30*-1* n. 1, 32* și n. 1, 33*, 35*, 37*, 39*, 41* și n. 9, 42* și n. 3, 43* și n. 1, 66*-7*, 84* și n. 2, 6, 86* și n. 9, 12, 14, 88* și n. 1; 8, 26 (25), 29, 30-1, 32 n. 2, 33 (31), 35, 36 (34) și n. 4, 37 (37), 38 (37), 323, 503, 505, 508, 637 și n. 3, 638.
- Ipsilanti (Alexandru Constantin, eteristul), 54*, 60*, 66*-8*, 110 și n. 4, 111 (148), 113, 114 (150), 115 (151) și n. 1, 116 (154), 117 (154) și n. 2, 118, 119 (157), 120 (116), 121-2 și n. 1, 6, 123 (161), 134, 145 (190) și n. 4, 184 (252), 212, 321, 361, 522 n. 1, 563 n. 4.
- Ipsilanti (Atanasie Comnen-, medic al Marelui-Vizir; istoric), 11*.
- Ipsilanti (Constantin, Domn în Moldova și Muntenia), 33*, 48*-9*, 66*, 80*, 26 (25), 110 și n. 2, 132 (176), 145 (190) și n. 2, 158 (215), 522 n. 1, 552-3 (7), 638.
- Ipsilanti (Dimitrie, fiul lui Alexandru-Vodă), 33*, 86*, 23 (26).
- Ipsilanti (Ecaterina, soția lui Alexandru-Vodă, născută Moruzi), 83* și n. 5, 34 n. 6.
- Ipsilanti (Codul), 623 n. 1.
- Irinopolis (episcop de), 562 n. 2.
- Irișă (Lipsean din București, † 1824), 305 (277).
- Ismail*, 35*, 19, 30 (30), 33 (31).
- Ismail-Aga (baș-beșli-agă din Muntenia la 1826; fost tatar-bașa al lui Grig. D. Ghica), 353 (419).
- Ispravnicul Curței supt Grig. D. Ghica, în 1820, 393; supt Ioan Sturiza, în 1822, 148.
- Italia*, 9*, 22*, 24*, 28*, 106 (139), 276, 494 n. 1.
- Italiani, 13*, 29*-31*, 34* n. 1, 43*, 53*, 59*, 60 (71), 78 (100), 117 (154) și n. 1, 194 (264), 210 (281), 344 n. 1, 448 n. 5.
- Italinski (ambasador rus la Constantinopol), 267 n. 6.
- Iusuț-Pașa (Mare-Vizir în 1786), 25.
- Iusuț-Pașa (Mare-Vizir în 1788), 37 (36), 635.
- Iusuț-Pașa (de Brăila, în 1821), 586 și n. 2.
- Ivan (sau Ioniță, pretins frate al episcopului Gherasim de Roman), 584-5.

J

- Juroshan*, 96 (123).
- Jembures („M. de.“ institutoare la Searlat Calimani), 559 (13).
- Jora (Tudurachi, ginerele lui C. Mavrocordat; boier moldovean; capuchichaie a doua la Constantinopol), 350 și n. 6, 352 (417-8).
- Jordan (frații, negustori prusieni din sec. al XVIII-lea), 46*-7*.
- Jeltuhin (general rus, president-plenipotențiar în principate la 1829), 61*, 77*, 449 (541) și n. 4, 450 (542), 458 n. 2, 462 n. 1.
- Jiann (Iancu, haiduc, căre-serdar în Oltenia la 1823), 222-3, 225.

K

- „K. M.” (boier muntean din Braşov, la 1821), 73*.
 Kalmann (gerant prusian la Iaşi), 62*.
Kulisch, 43*.
 Kamenski (ceasornicar din Iaşi, în 1819-21), 82 (106), 129.
 Karazin (locotenent-colonel rus, cuceritorul Bucureştilor în 1769), 11*.
 Kassapigie (ienicer din Iaşi la 1821, prădător al bisericei luterane), 129.
 Kaunitz (Venceslav, prinţ de —, ministru austriac), 30*, 34* n. 1, 8, 13.
 Kemény (Ianoş, general ungar din sec. al XVI-lea), 4*.
 Kephala (Dionisie, Zantiot, staroste engles, apoi prusian la Focşani; arendaş), 57*, 95 (122), 113, 152 (203), 153 (204), 156 (210), 157 (211-2), 173 (233), 359 (432), 366 (440), 444 (537).
 Kern (Urban, librar, editor al lui Neugebauer), 64*.
 Kettner (Neamţ din Iaşi la 1822), 166 (225).
 Kleist (von, om de Stat prusian), 49* n. 5.
 Klockner (pastor la Bucureşti), 56* şi n. 1, 637 şi n. 1, 4, 638-9 şi n. 5, 640-3 şi n. 1, 644, 647.
 Knobelsdorf (ambasador prusian la Poartă), 44*-5*, 46* şi n. 7, 47* şi n. 1, 49*. Cf. şi Reimer, II, 189-90.
 König (Ernest-Frederic, consul prusian la Iaşi), 35*, 38* şi n. 5, 39* şi n. 3-6, 40* şi n. 4, 41* şi n. 2, 42*-3* şi n. 1, 44*, 48*, 62*, 82*, 86*; 1 şi urm., 3, 9, 289 n. 1, 636.
 König (Elisabeta-Mina, căsătorită cu Sândulachei, fiica precedentului), 43*.
Königsberg, 36* n. 2, 44*, 15 (13), 639 n. 5.
 Königsmark (contele de, şambelan, ambasador prusian la Constantinopol), 470 şi urm.
 Köprili (Mohammed, Mare-Vizir), 5*.
 Kogălniceanu (ispravnic de Hârlău în 1831), 454 (551), 456 (552).
 Kogălniceanu (Mihai), 500 n. 1.
 Kogălniceanu (Pulcheria, elevă a lui Cuénim; sora precedentului?), 560 n. 1.
 Kohary (prinţ, guvernatorul Pestei în 1812), 217 n. 3, 550.
 Kohen (negustor evreu din Bucureşti la 1824), 280.
 Kohl (maior rus din 1812 şi soţia sa), 639.
Konieh, 286 n. 6.
Kosani, 51*.
 Kossovo (paşa din, la 1821), 570 (27), 571.
 Kramer (von, consul prusian la Smirna în 1793), 38*.
 Krauss (dr., medic din Iaşi la 1819), 74 (92), 77 (98).
 Krauss (spîter din Iaşi la 1819-22), 63, 158, 215.
 Krauss (Ioan, profesor de filosofie la Socola, în 1822), 153 n. 4.
 Krebs (Johann-Georg, din Mannheim, supus bades, apoi prusian şi francez, berar în Bucureşti), 382 (469), 383-4, 390 (467), 597-8 (43). (Soţia sa), 390 (467).
 Krenchely (Adelaida, fata lui Ludovic), 56* n. 8, 95 (122), 119 (157).
 Krenchely (Ludovic, baron de — Schwerdtberg, consul prusian în Iaşi, apoi în Bucureşti), 51*, 53*-4* şi notele, 56* şi notele, 57* şi notele, 58* şi notele, 59* şi n. 7, 60* şi notele, 61* şi notele, 77*, 82*-4*, 88*, 48 n. 1, 52 şi urm. (Sora sa, mama generalului rus Roth), 53*, 61*, 447.
 Krenchely (Moritz, fiul lui Ludovic), 56* şi n. 8, 95 (122), 119 (157).
 Kube (Andreas, din Viena, supus prusian, berar în Bucureşti, după ce fusese postavar fără ocupaţie şi soţul unei spălătorii în Iaşi; căsătorit din nou la 1815 cu Ecaterina Vinzin şi, la 1827, cu Margareta Einschenck), 382 (469), 383-4, 385 (469), 389 (470), 390 (470), 597-8 (43). (Familia sa), 382 (469), 390 (470).
 Kuch (C. A., consul prusian, în Iaşi), 51* n. 4, 62*-3*, 64* n. 1, 66* n. 1, 459 n. 4.

L

- Labiau* (pacea de la), 5*.
 Lagan (de, vice-consul francez la Danzig, apoi la Iaşi şi gerant la Bucureşti în 1837), 69* n. 1, 363 (437) şi n. 8, 367 (443), 373 (454), 417 (501), 488 n. 2. (Dragomanul său), 367 (443).
 Lagarde (contele de, scriitor), 86*.
 Laiot (-Basarab, Domn al Munteniei), 576.
 Laji, 19* şi n. 1.
 Lamare (consul francez la Bucureşti), 29* n. 1, 212 n. 6, 488 n. 2.
 Landi (prefect catolic la Iaşi în 1826), 368 n. 3.
 Laptiov (general-maior rus stabilit în Bucureşti la 1822-6), 199 (270), 601 (48).
 Lăpuşneanu (Alexandru, Domn al Moldovei), 22*.
 Lăpuşneanu (Ilie, polcovnic rus în 1769), 11*.

- Larg* (în jud. Buzău), 277 (357).
- Larisa*, 392 n. 3.
- Lascăr (Constantin, capuchiniale a Moldovei la Brăila în 1822), 577-8 (32), 577 n. 2. (Grămăticul său), 577 (32), 578 n. 2.
- Lascăr (Sergheie, consul rus la București, 29*-9* și n. 2, 30* și n. 2, 32*-3*, 44*, 31. (Tatăl său), 28*.
- Laszki (Ieronim, ambasador german la Poartă, 2*.
- Latif (căminar moldovean în 1821, portar-bașa al lui Ioan Sturdza în 1824), 575 (30) și n. 2. Cf. Beldiman, 393, 411, 428.
- Latour-Maubourg (Fay de —, ambasador francez la Constantinopol), 215-6 (287), 258.
- Laupa (negustor din București la începutul sec. al XIX-lea), 49* n. 6.
- Lautier (Paul și André, negustori prusieni din sec. al XVIII-lea), 46*.
- Laybach*, 118 și n. 1.
- Lazăr (negustor din București la 1803), 49* n. 6.
- Leake (scriitor englez), 51*.
- Leancă (Grigore, țeran moldovean, prădător în 1821), 589-90 (39).
- Lechevalier (abatele J.-B., secretariul lui Al. I. Ipsilanti; scriitor, „caracter sincer și serviabil“), 42* și n. 1, 86* n. 12, 17 (17), 35.
- Ledoux (Iosif, consul francez la București), 50* și n. 4, 44 n. 2, 212 n. 6, 488 n. 2, 493 și n. 1, 494. (Soția sa), 50* n. 4.
- Leipzig*, 16*, 36* și n. 1-2, 41*, 46* și n. 3, 47* și n. 3, 54*, 62*, 64*, 11, 21 (18), 30 n. 1, 134, 187 (254), 197 (268), 292 (362), 468, 474 (580), 552 (5), 639.
- Lejeune (J. M., secretariul lui Mihail Gr. Suțu; scriitor), 56*, 70 n. 5, 82 (108).
- Lemberg*, 8*, 19 n. 3, 233 (301), 235 (306), 249 (327), 306.
- Lemnos*, 18.
- Lemoine (institut din Paris), 361 n. 1.
- Lenș (familia), 144 n. 3, 212 n. 6.
- Lenș (Filip, boier muntean; arendaș al ocnelor și poștelor, slugar în 1822, Mare-Cămaras și postelnic titular în același an, agă în 1825), 73*, 126 (170), 144, 150 (198), 155 (307), 182-3, 184 (251), 185 (253), 186, 187 (255), 190, 191 (260), 207 (289), 212, 215 (286), 227, 240 (313), 243, 252, 254 (331), 268 (347), 271 (351), 272 (353), 280, 281 (361), 285-6, 287 (367), 288, 292 (370), 311 (382), 320-1, 323, 327 și n. 1, 344 (409), 347, 348-9 (414), 356 n. 4, 359 n. 2, 361 n. 1, 368 (444), 385 (470), 513 n. 5, 600 (46) (?). (Părinții săi), 144, 212, 240 (313).
- Leopold (servitor al lui Schladen), 90.
- Lesghien, 30 (30).
- Leslie (consul rus la Iași), 29* n. 2, 77*, 365 (439), 377 și n. 2, 395 (481), 404 (489), 405 (490), 407 (492), 414, 415 (498), 416 n. 3, 417 (501), 436 (526), 439 (528). (Mama sa), 417 (501). (Secretariul său), 439 (529).
- Leszno*, 15 n. 3.
- Levant*, 15 (13).
- Leventis (Gheorghe, dragoman rus la Constantinopol, fost al doilea dragoman al lui Pini; consul grec în Constantinopol și București la 1844), 132 (176), 136 (178), 517 n. 1.
- Lichmann (secretariu austriac la București), 214 (285), 242 (317), 257-8, 599 n. 1.
- Linke și Comp. (negustori prusieni din sec. al XVIII-lea), 46*-7*.
- Lincoirt (Frances stabilit în Iași, fabricant și institutor), 78*, 559-60 (15) și n. 1.
- Linz*, 26*.
- Lîpan (Costachi, spatar în Moldova la 1825), 597 (42).
- Lîpke (Mihail, industriaș, supus prusian din Iași la 1821), 129, 130 (171), 409 (495).
- Lippa (von, bancher brașovean, apoi Agent al Austriei la Iași), 34* n. 1, 75*, 175 (237), 179 (244), 181 (249), 195 (265), 201 (272), 225, 247 (324), 255 (335), 259 (338), 262 (342), 332 (394, 396), 333 (396) și n. 2, 334 (399), 337, 346 (412), 350, 358 (433), 355 (481), 398 (485), 405 (493), 417 (501), 459 n. 5, 599 n. 1.
- Lippert (Moise, staroste prusian la Iași), 58 (66), 96 (123), 272 (353).
- Lippmann (Franz, locotenent prusian, fiul următorului), 59*, 235 (307) și n. 5.
- Lippmann (Marcus, consilieriu de comisi prusian), 48*, 59*, 88, 173 (234), 235 (307) și n. 4, 368 (443).
- Liprandi (colonel, apoi general rus, adiutant al guvernatorului Basarabiei în 1827), 81*-2*, 439 (528) și n. 2.
- Lipsean, 26*, 134, 194 (263), 280, 282 (362), 305 (277), 501, 522 n. 2.
- Liten* (proprietara din —, la 1821), 575 (30).
- Liconia*, 5*.
- Lixandra (din mahalaua Sf. Ilie, la București, căsătorită cu un Cazac în 1821), 571.
- Lloyd (gerant consular englez la București), 461 n. 3.
- Lochmann (spîter din Iași la 1819), 54.
- Loekemann (German din Iași pe la 1793), 39 n. 1.
- Locurile-Sfinte*, 408 (493), 413 (497).
- Loebel (Sura, soția lui Moise Lippert), 96 (123).
- Löwenstern (general-maior rus, baron de-), 458 (558), 461 (568).
- Logofetul al doilea moldovean din 1826, 395 (481); din 1827, 398 (485); cel mare din Muntenia, la 1822, 187 (254); la 1823, 260; la 1826, 597-8 (43), 600 (46).

- Lombard (ministru prusian), 49*.
 Lomé (abatele, guvernorul lui Mihaîl Gr. Sturdza), 560 n. 1.
 Londra (tratatul din), 429 (518) și n. 2.
 Lorenti (atașat la consulatul rus din București în 1827), 424.
 Lorenti (Anton, din Constantinopol, prim-dragonar al lui Kreuchely), 53*, 56*-7* și n. 6, 86, 95 (122), 105 (139), 142 (?), 153 (204) și n. 4, 184 (251?), 213 (285), 424 n. 1.
 Lorenzo (dr., medic din Moldova, la începutul sec. al XIX-lea), 58 (69), 76, 146, 174, 556.
 Louis (bucătarul lui Schladen), 52*, 48 (51), 49 (52).
 Lowe (sir Hudson, general engles), 339-40 (403) și 339 n. 3.
 Lullin, 19.
 Luca (vataful, intim al lui Tudor, favorizat de Gr. D. Gălica), 212.
 Lucchesini (marchisul de, diplomat prusian), 43* n. 1, 48*.
 Ludovic al XIV-lea (rege al Franței), 6*.
 Ludovic al XV-lea (rege al Franței), 10*.
 Ludovic al XVI-lea (rege al Franței), 34* n. 1.
 Ludovic al XVII-lea (rege al Franței), 59* n. 4, 184 (251), 203 (276), 317, 493.
 Ludovic-Filip (rege al Francejilor), 79*.
 Lüpke (Mihaîl), V. Lüpke.
 Lützow (contele de, intermuniu la Constantinopol), 83 (109), 155 (207), 177 n. 8, 187 (255), 197 (268), 302 n. 3.
 Lunca, 52* n. 4.
 Lunéville, 63*, 560 n. 1.
 Lupu (Dionisie, mitropolit al Ungrovlachiei), 68*, 51 (55) și n. 1, 66 (78), 69 (86), 71-3, 98 (129) și n. 2, 102, 160 (216), 182, 193 (262), 209 și n. 4-5, 210 (281) și n. 3, 211, 361, 563-4 (29) și n. 1-2, 565, 567 (22), 568 și n. 1-2, 572 n. 1, 572-3 (28), 574 (29), 590 (45) și n. 2, 600 (46), 601, 612-3 și n. 1, 3, 604 și n. 1, 605 (50), 609 și n. 1, 610 (53), 613 și n. 4, 614 și n. 3, 615-7 și n. 1, 618-20.
 Lupu (Vasile, Domn al Moldovei), 4*, 17* n. 5.
 Lusi (generalul-conte de, om de Stat prusian), 47*.
 Laxandra (de la Roman, fugită cu un Turc în 1822), 577-8 (32).
 Lyon, 26*.

M

- Macarie (cronicar), 1*.
 Macarie al III-lea (patriarh de Antiochia), 4* n. 2.
 Macarov (colonelul de, în Moldova la 1831), 453 (549).
 Macchiavelli (Nic., scriitor), 43*.
 Macedonschi (Dumitru, oterist), 108 (145) și n. 3, 109 (146), 113, 122, 363 (436) și n. 3, 365 (410).
 Maceiontschi (Pavel, fratele prece-lentului), 108 (145) și n. 3, 109 (146).
 Măcin (pașa de -, în 1827), 440.
 Macoreia (în jud. Buzău), 387 (472), 391.
 Madrid, 86* n. 12.
 Maelz (German din Moldova la 1812), 639.
 Mahlat (bairactor turc din 1821), 589-90.
 Mahmud al II-lea (Saltan), 69*, 81*, 41 (43), 42 (47), 94 (119), 100 (131), 107 (149), 118, 150 (198), 163 (221), 167 (226), 172 (232), 183, 190, 194 (263), 197 (268), 218 (290), 240 (313), 244 (320), 254 (334), 267 n. 5, 269, 278, 341, 372 n. 1, 378 (462), 379 n. 1, 403 (487), 404 (488), 411, 418 (501), 419 (505), 434 (523), 435, 440, 442 (534), 462 (563), 466 (570), 480-1 (592) și n. 2-3, 485 (597), 486 (598) și n. 2, 487 (599), 537, 565 n. 2, 569 (26), 573, 580, 581 (37), 585, 587, 600 (46), 605 (551), 608, 620-30 (71), 630 n. 1, 6, 612-3. (Fără săi), 463. (Fîlea sa), 600 (46).
 Maifenta (arhiepiscopul de -, în 1746), 10*.
 Malvotti (cavalier roman, cumpărător de mașii în Moldova), 414.
 Mameluci (beî), 18*, 29 n. 6.
 Manafi, V. Anatoliî.
 Mannheim, 383.
 Manolachi (boier muntean din 1827), 396 (472).
 Manu (Al., postelnic, ginerele lui Al. I. Ipsilanti și soția sa Raîu), 84-6*.
 Manu (Ioan?, vornic muntean), 407 n. 2.
 Manu (Mihalachi, hatman, cainacem al lui M. Gr. Suțu, Mare-Logofăt în Muntenia la 1822, vornic în 1823, comnatul lui Sc. Calimah), 63, 64 (77), 67 (83), 74 (92), 76 (94), 78-9 (100), 101, 239 (311), 267-8 (347), 407 (491) și n. 2, 565, 567 (22).
 Manuchio (Iacob, călător engles prin Moldova în sec. al XVI-lea), 22* n. 7.
 Manzoli (vice-consul austriac la Galați), 35* n. 4, 436 n. 1.

- Marcellus (Marie-Louis Demartin de Tirac, conte de —, secretariu de ambasada francez la Constantinopol), 86.
 Marchitanii, 26*.
 Mareu (Casa), 40 și urm.
 Marco (Dim. D. dr., medic din Muntenia la începutul sec. al XIX-lea), 52 n. 4.
 Marco (Ioan, consul prusian la București), 52* și n. 3-5, 53* și n. 6, 56*-8* și n. 1, 82*, 40 și urm., 302 n. 1, 320 n. 1, 341 n. 2, 507 n. 4.
 Marco (Liseta, sora lui Ioan), 52*, n. 4.
 Marco (Sofia, nepoata lui Ioan), 52* n. 4.
 Marco (fost ajutor-dragoman al Agenției Austriei la București în 1824), 302 (374) și n. 1.
 Măreuca, 307, 308 (379), 513 n. 5.
 Mardefeld (von, ambasador prusian la Petersburg), 8*.
 Mardirachi (secretar al șerascierului, corespondent al lui Sturdza la Constantinopol, dragoman al plenipotențiarilor turci la congresul din Akkerman), 359 (432) și n. 2.
 Mareu-Neagră, 18*, 27*, 34* n. 1, 63*, 11-2 (11), 15 (13), 23 (21), 31, 474 (580).
 Mărgărit („Margarita”, frați; negustori din Iași la 1706), 552 (6).
 Marghiorița (cucoana, cunoscută a lui Iordachi Drăghieș), 624.
 Mărgineu, 229 (298), 294 (372), 324 (389), 348 (414), 368 (444).
 Margotti (Ioan de, inginer, vice-consul prusian la Iași), 59*, 62*, 82*, 150 (199), 334 (401) și n. 4, și urm.
 Maria (visterniceasa, înpricinată din sec. al XVIII-lea). V. Cantacuzino (Maria).
 „Maria-Dorothea” (piroseaf austriac), 487 (609).
 Maria-Teresa (împărăteasă), 9*-10*.
 Mărioara (Marghiola, Domnița, în Iași la 1821-2), 48, 165 (224).
 Marmara (Mareu de), 18*.
 Marquard (căpitan), 49*.
 Marquis (cabatele, secretariu al lui M. C. Mavrocordat), 4 (5), 6 (6), 8, 20 (17).
 Marshall (administratorul averilor văduvei Poniatowski, mama regelui Stanislav), 40* n. 3.
 Marsilli (chirurgul consulatului francez din București, în 1827), 431.
 Marsis (negustor, care trece prin Muntenia la 1821), 120 (160).
 Martens (colonelul-baron Carol de, ambasador prusian la Constantinopol), 459 și urm.
 Mărmăreș, 302 (374).
 Matacu (judecător la armășia din București, în 1824), 268 (348).
 Matei-Basarab, 5* n. 5.
 Mavrocordat (Alexandru Constantin, zis și Deli-bei, Domn al Moldovei și fiu săi), 34* și n. 1, 37* n. 3, 38*-9*, 1 (2), 2-5, 6 (7), 7 (8-9), 8-11, 12 (11), 13 și n. 1, 14-19, 20 (17), 22 (21), 26, 636 n. 1. Cf. Hurmuzaki, *Supl.* 12, 720.
 Mavrocordat (Alexandru Ioan, zis și Firarîs, Domn al Moldovei), 11*, 38* n. 6, 39* n. 3, 41*, 13 și n. 1, 14, 15 (13), 16, 18-9, 20 (17), 21 (19), 22 (20), 23 (23), 24 (23), 26 (25), 27, 29 (27-8), 30 (30), 32 n. 2, 34 (33), 37 (36), 556 și n. 3. (Soția sa). V. Caragea (Zamfira).
 Mavrocordat (Alexandru Dumitru, nepot de fiu al lui Deli-bei, zis și Moldoveanu, agă în 1819, apoi logofet, Mare-Cămăraș în 1827, socrul lui G. Bibescu), 77*-9* și n. 4, 52 (58), 57 (66), 351 (417), 352 (417) și n. 1, 405 (490) și n. 4, 407 (492), 558 (12) și n. 2.
 Mavrocordat (Constantin, Domn în Moldova și Muntenia), 17* n. 1, 19*, 23*, 37*, 84*, 296, 496, 498, 502, 513, 516.
 Mavrocordat (Constantin, fratele lui Al. D., vornic, hatman, Mare-Postelnic în 1822, vister în același an), 79*, 146, 169, 229, 350 și n. 5, 351 (317), 352 (417-8).
 Mavrocordat (Ecaterina, născută Balș, soția lui Al. D.), 399 n. 3, 414 și n. 1.
 Mavrocordat (Ioan Nec., Domn al Moldovei, tatăl lui Firarîs), 11*.
 Mavrocordat (Neculai, Domn în Moldova și Muntenia), 8*, 18*, 84*.
 Mavrocordat (Puleheria, vama lui Al. D.), 558 n. 2.
 Mavrocordat (Zoe, fata lui Al. D., înflăcă de Gr. Brâncoveanu și măritată după G. Bibescu). V. Bibescu (Zoe).
 Mavrocordat (student la Paris supt M. Sturdza), 63*.
 Mavrogheni (Ioan D., Trimes Iure la Viena în 1819), 58 (66). V. și Rizo-Rangabé, 82; Blancard, 527 și urm.
 Mavrogheni (boier din Iași la 1822), 158 (215).
 Mavrogheni (Nicolae, Domn al Munteniei), 41*, 25, 26 (25), 29 (28), 32 (31), 33 (31), 36 (35) și n. 4, 47 n. 1, 91, 513 n. 5. (Pântâna —, din București), 513 n. 5.
 Mavru (sau Mavros, Neculai, secretariu intim al lui Al. N. Suțu, postelnic în Muntenia la 1819, apoi consilieriu de Stat și general rus), 58*, 68*, 60 (73), 70 (89), 74 (91), 85 (115-6), 86-8, 92-3 (118), 93-4 (119), 94 (121), 95 (121), 97 (127), 98-9 (129), 105 (137-8), 106, 107 (140), 109 (146), 122, 145 (190), 212, 463 și n. 3, 4, 567 (22). (Fratele său mai mic), 95 (121).
 Mavru (Puleheria, sora lui Gr. D. Ghica, soția precedentului ?), 242 (317), 257-8, 312, 348 (414) și n. 4, 360 (434), 393, 400.
 Marimont, 446 n. 1.
 Meca, 31.
 Megdanos (Charisios Dim., preot din Kosani, socrul lui G. Sakellario), 51.
 Mehadia, 230, 361 n. 1, 439 (528).

Mehedinți, 281 (361), 295, 298, 363 (436), 364 (438), 497, 507.

Mehmed-Selim-Siri-Paşa (Hagi —) (vali al Silistrei, serascher pentru Muntenia în 1824, apoi Mare-Vizir), 70* şi n. 1, 71*, 123 (164) şi n. 5, 125 (166), 126 (168), 139 (183) şi n. 8, 146, 149 (190), 159, 166 (225) şi n. 4, 170 (231), 180 (247), 187 (254), 190, 198, 202 (274), 203 (275), 228-9 (298), 238 (308), 239 (310), 242 (316), 243, 250, 278 (327), 254 (331), 269, 273 n. 2, 281 (365), 290 (368), 292 (371) şi n. 4, 604. (Silindarul său, adiutantul său), 168 (229).

Meimar-Başa din Bucureşti (arhitectul Curţii) în 1823, 581 (36).

Meiniş-Aga (mumbaşir al lui Beehir-Paşa de Silistra, în Moldova la 1823), 583 (38), 584, 587.

Meitani (baronul, bancherii din Bucureşti, apoi Agent?), 34* n. 1, 301 (274), 314-5 (384), 318 (385), 320 şi n. 1, 347, 374, 469. Cf. Iken, I, 264.

Meletie (Brandaburul, episcop de Huşi, apoi de Roman şi mitropolit), 64* n. 1, 71*, 163 (221), 169 (230), 189 (258), 356 (427) şi n. 6, 358 (430), 582 (37), 588, 606. (Tatăl său), 64* n. 1.

Meletie (Stavropoleos, episcop de Roman în 1822), 163 (221), 169 (230), 189 (258).

Melicev (consilierii, gerant al consulatului rus din Iaşi la 1826), 346 (412).

Merkelius (Mihail, cancelist, apoi Agent austriac la Bucureşti), 34* n. 1, 289 n. 1, 517 n. 1.

Mersburg, 646.

Mestitz (Mesitz, Meschitz, Messidje, Meesits, dr.; medic din Bucureşti, pe timpul lui Kreuchely, căsătorit în 1821), 291, 427 (514), 448. Cf. Witt, 27.

Metterlich (Clement-Venceslav-Lotar, prinţ de, principalul ministru al împăratului Francisc), 118, 393, 410 n. 2, 415 (499), 480 (591).

Metzburg (baronul de, Agent austriac în principate), 39*, 41* şi n. 9, 42* şi n. 3, 43*, 88*, 26 (25), 29 (28), 30 (29), 32 (30) şi n. 2, 34 (33), 36 n. 4, 38 (37), 289 n. 1.

Meusebach (baronul de, consul prusian la Bucureşti), 61*.

Meyer (Ernest, mecanic saxon, supus prusian din Bucureşti la 1827), 433 (521).

Menard (Louis-Étienne, bucătarul lui Al. I. Ipsilanti), 86 n. 3.

Mezdrop (Armean, capuchilaie a Munteniei la Constantinopol în 1824; favorit al lui Galib-Paşa), 278, 286-7 (367), 288, 292 (370). (Familia sa), 288. (Fratele său), 286 (367). Cf. Erbiccanu, *Chr. greci*, 285.

Miclesu (Gheorghe, boier moldovean; spatar, Mare-Vornic în 1822), 69* n. 1, 81* (?), 196 (267).

Miclesu (Searlat, boier moldovean; Comis în 1821), 574 (30).

Miclesu (Sofronie, episcop de Huşi, apoi mitropolit), 356 (427) şi n. 6, 358 (430), 606.

Miclesu (Vasile, boier moldovean; Mare-Vornic de Țara-de-sus în 1823), 69* n. 1, 71*, 81* (?), 304 (437), 583 (37).

Mideil-Paşa (de Brăila), 577 (32) şi n. 2, 578, 586 n. 2, 588 n. 1.

Mihai-Viteazul (Domnul Munteniei), 576.

Mihăilescu-Costinoiu (Searlat, boier muntean; Mare-Logofet, vornic, cainacani al lui Gr. D. Ghica, vechi de vornic de Curte, membru al Casei de cercetare, agă de politie, Mare-Logofet de străini titular în 1823, logofet bisericesc din 1835, („mare jucător de cărţi şi om blând”), 142, 144, 150 (198), 171-2 (232), 190, 194 (264), 229 (299), 230, 246 (321), 275, 277 (358), 470 (573) şi n. 1.

Mihailova (Stefania, fiicoarea lui Gheorghe Ştefan), 7* şi n. 1-2.

Mihalachi (clucer, fost cămăraş al ocaelor muntene în 1824), 281 (361).

Mihalcauți, 551 n. 2.

Mihăleşti (Vlaşca), 275.

Mihali (delibaşa, Arnăut din 1821), 124 (165), 161, 437 şi n. 4.

Mihalovici (C.), V. Braşoveanu (C.).

Milan, 10* n. 7.

Mileor, 38*, 77*.

Milesu (Neculai spatarul; scriitor), 6* şi n. 7, 7* n. 1.

Milo (Andreï, postelnic în Moldova la 1823), 584-8.

Milo (Neculai, Mare-Spatar în Moldova la 1822), 197 (267).

Milo (Vasile, vornic în Moldova la 1823), 588.

Miloş (Obrenovici, encaz al Serbiei), 467, 472 şi n. 4, 473 (579), 474 (581), 475 (582), 481 (592).

Militz (baronul de, ambasador prusian la Constantinopol), 53* şi n. 6, 56* n. 2, 58*, 42 şi urm.

Mimant (consul francez la Iaşi, gerant la Bucureşti), 65*, 488 n. 2. Cf. Bellanger, I, 189. (Tatăl său), 65*.

Minciaky (Matei Liovievi, director al cancelariei comerciale ruseşti din Constantinopol, consul în Bucureşti, însărcinat de afaceri pe lângă Poartă, vice-president al Divanului Moldovei supt ocupaţie, president al Comisiei legislative din Bucureşti, consul-general în Bucureşti), 29* n. 2, 74*-7*, 79*, 136 (178), 213 (284), 215 (286), 249 (327), 259 (327), 253 (331), 256 (337), 257-8 şi n. 5, 261, 262 (344), 343, 263, 265 (345), 270, 272 (353), 273-4, 285, 306, 329, 349 (414) şi n. 1-2, 354 (421) şi n. 3, 360 (433), 376 (450), 381 (467), 385-6 (470), 394 n. 1, 491 (486), 423 (511), 424, 425 (511) şi n. 4, 427 (514), 429, 430, 432, 434 (522-3), 437-8, 440, 441 (532), 443 (533), 445 (539) şi n. 2, 446, 452 (546), 455 (552), 461 (563), 473 n. 1, 482 (595), 580, 602 (429) şi n. 4, 609 şi n. 1, 610 (563), 611-2 (55), 613, 614 (58), 615, 618 (59), 628 (68). (Familia sa), 394 n. 1, 445 n. 2. (Doamna), 261-2 (343) şi n. 2, 425 (511), 443 (536), 445 n. 2. (Fica lor), 264 (345). Cf. Ghica, *Ser.*, 124.

Mircea-cel-Mare (Domnul Munteniei), 575 (31).

Mircovici (generalul-maior Teodor Iacovlevici, vice-president-locoţiitor al Divanului Munteniei supt ocupaţie, president al Divanului Moldovei, fost president al comisiei de provisiil pentru Moldova), 77*, 451 (545), 454 (551), 626 (65).

- Mocani, 31*.
- Moffelè-Mehmet (bairactar turc din 1821-2), 577-8 (32).
- Mohammed al II-lea (Sultan), 576.
- Mohammed al III-lea (Sultan), 576.
- Mohammed al IV-lea (Sultan), 5*.
- Mohammed-Ghirai (Han în 1657), 5*.
- Mohiloe, 23*, 40* n. 5, 10, 11, 12 (12), 19, 38 (37).
- Moldovanul (egumen al bisericii Precista din Roman la 1821), 585.
- Moltke (baronul H. von, ofițer prusian, apoi feld-mareșal), 474 (581) și n. 2.
- Momulo (substitutul lui Borelli), 391, 392 (477).
- Moravia, 5*, 15*, 30*-4* n. 1.
- Mordvinov (N., amiral rus, ministru de Culte), 600-1 (47), 613, 614 (58), 616, 620.
- Morea, 51*, 315 (384).
- Moreau de Jonnès (statistician francez), 64*.
- Moreoți, 252.
- Moretti (Francesco, spîșerul lui Scarlat Calimah), 533 n. 1.
- Moruzi (Alexandru C., Domn în Moldova și Muntenia), 44*, 45* și n. 2, 47*, 49*, 276, 323, 374, 433 (521), 501, 503, 513 n. 5.
- Moruzi (Costachi, Domn în Moldova), 23*, 37* n. 3, 38*, 9, 18-9, 24 (23), 25.
- Moruzi (Sultana, născută Mavrocordat), 88.
- Moscona, 4* n. 2, 30* n. 2, 556 n. 3. (Biserica Ivan-Veliki din —), 5*.
- Motru (rîu), 361-2.
- Motru (mănăstire), 627 n. 1.
- Müffling (baronul de, locotenent-general prusian), 450 (542) și n. 3.
- Müller (Neamț din Iași la 1793), 39 n. 1, 598 n. 2.
- München, 63*, 361 n. 1.
- Münich (Cristofor-Burcard, conte de, general rus), 8*.
- Münz (David, bancheriș din Brody), 256 (336).
- Mușinul depus în 1785, 22 (21).
- Munteniștis (Constantin, dascăl oltean din 1828), 623 n. 1.
- Murad al III-lea (Sultan), 576.
- Muraviev (general rus), 477-8 (586) și n. 1.
- Mureș-Osorheia, 250 (327).
- Muscel, 295, 298, 498, 500, 503.
- Mustafă al III-lea (Sultan), 11*.
- Mustafă al IV-lea (Sultan), 392 n. 3.
- Mustafă-Aga (bostangiș, chiehaia Casei lui Gavanos-Oglu), 205.
- Mustafă-Aga (topei-bașa în Iași la 1822), 159.
- Mustafă-Rașid-bei (ambasador turc la Constantinopol în 1835), 472.
- Mustan-Aga (de Silistra, șef turc din București la 1821), 124 (165).
- Mutu (Ioan, vornic în 1821, spatar în Iași la 1822), 68*, 158 (215).

N

- Nacu (Constantin, „colonel” al lui Gheorghe Ștefan), 7* n. 1.
- Nagni (Gianpietro, secretariș pentru limbi apusene în Moldova, candidat de consul francez), 34*.
- Napoleon I-îl, 50* și n. 4, 134, 340 (403).
- Napolitanî, 63*.
- Nathan (Mihail, din Brody, bancher), 256 (336).
- Nararino, (bupta de la), 429 n. 2, 434 (523) și n. 1, 3.
- Neagoe Basarab (Domn al Munteniei), 512 n. 1.
- Neamț (ținut), 453 (549). (Ispravnicii de —, în 1822), 589. (Beșli-aga de —, în 1824), 590. (Dregătorii de —, în 1821), 590.
- Neapole, 33*, 69*, 31.
- Nectarie (Moraitul, mitropolit al Ungrovlachiei, † 1826 la Brașov), 51* n. 4, 67*, 50, 51 (55) și n. 1, 2, 64 (78), 71, 209 și n. 5, 603. Cf. *Bis. ort.*, XIII, 365, 270-1; Bibl. Ac. Rom., *Mîr. București*, I, 88.
- Nectarie (mitropolit de Sarde), 562 n. 2.
- Neculai I-îl (jar), 74* n. 3, 76*-7*, 81*-2* n. 1, 333 n. 5, 387 (473), 391, 397 (484), 400, 416, 423 (510), 434 (522), 441 n. 2, 448 n. 3, 455 (551), 482-3 (595), 486 n. 2, 601 (47), 602 (49) și n. 3, 605-50), 613, 617, 618 (59), 619-20 (661), 621.
- Negol (Șerban, agă în 1822, vornic în 1820, fratele mitropolitului Veniamin), 68* și n. 5, 69* n. 1, 70* n. 2, 72* n. 1, 74*, 189 (258), 364 (437), 611 (54), 610 n. 2.

- Negri (familie din Moldova), 63* n. 4.
- Negri (C., Mare-Postelnic în Moldova la 1819, caimacan al cumanatului său Sc. Calimah în Muntenia la 1821), 58*, 55 (59), 56 (62), 112 (149), 113, 117 (150), 118, 119, 120 (158), 121-2, 123 (163), 125 (166), 136 (177), 138 (180), 142, 145 (189, 193), 155 (208), 161, 164, 170 (231), 171, 172 (232), 185 (253), 190, 196 (265), 204, 498 n. 2, 525 n. 1, 566 n. 1, 569 n. 4, 573 n. 1, 603 și n. 2.
- Negri (Petrachi, boier moldavean din 1821), 69* n. 1, 72* n. 1.
- Negri (Teodor sau Tudurachi, secretariu intim al lui Sc. Calimah în 1817, Comis în 1819), 56 (63), 559 (13).
- Negroponte*, 242 (316).
- Negruzzi (Constantin, spatar supt M. Sturdza), 81*.
- Neigebaur (J. F., consul-general prusian în principate), 62*-4* și n. 65, 489 n. 2.
- Nenciulescu (Alexandru sau Alecu, boier muntean: vistier supt Ciceagov, vornic, vornic de politie în 1822, caimacan de Craiova în același an, Mare-Vistiernie până în 1835), 144, 171-2 (231), 176-7 (240), 190, 201-2 (273), 229, 231 (300), 238 (308), 251 (329), 257, 268 (347), 273-5, 281 (361), 282-3 (363), 312 și n. 2, 319, 470 (573) și n. 1. Cf. Hurmuzaki, *Supl. I*, 389.
- Neofit (episcop de Râmnic, otcârnuitorul Mitropoliei Ungrovlachiei) 403 (467-450 (542), 464 (566), 466 (570), 487 (599), 626 n. 1, 626-7 (66), 630 n. 5.
- Nepluiev (diplomat rus), 8*.
- Nesselrode (contele Carol-Robert de, cancelariu rus), 63*, 73*, 489 n. 1, 599 (45) și n. 2.
- Nestor (boier muntean: vornic, Mare-Logofet de străini în 1822, logofet de Țara-de-sus în 1825), 202 (273), 210 (285), 263 (364), 313 (382), 323, 383-4, 581 (36) (?).
- Neufchâtel*, 35*.
- Neumann (Andreas, resident brandenburgic la Viena), 7*.
- Neu-Mark*, 7*.
- Neusohl*, 95 (122).
- Nichita Cazaie ture din 1821), 571.
- Nichitachi dr., medic din București în 1823), 238 (310). (Soția sa), V. Smaranda.
- Nicolaș Elena, mama lui Gh. Asachi), 398-44).
- Nicolescu (ispravnic de Focșanii-Muntei în 1826), 388 (475).
- Nicolette pețiar, „măitre d'hôtel” al lui Mihai Gr. Suțu), 80 (104), 518 n. 2. Cf. Carra, 172.
- Nicomedia*, 37*, 326 n. 1.
- Nicopol*, 481 (592).
- Nicopol (episcopi latini de), 31*, 560 n. 2. V. și Ercolani.
- Niculescu (boier muntean: Mare-Clucer în 1823-4, ispravnic de Mehedinți în 1824), 236, 281 (361).
- Nimior*, 44*, 3 (4).
- Nistru*, 5*, 25*-6* și n. 15, 33*, 36*, 42*-3*, 11-2 (11) 15 (13) 19 27-8 35, 36 (34), 38, 331, 354 (422), 377, 417 (501), 418 (503), 428 (516), 435 (524).
- Niuier-Agalar (șef ture din Moldova, în 1822), 152 (203), 156 (210).
- Novaci* (plaiu), 500 și n. 1.
- Noya (dr., medic din Iași, în ts 27), 426.
- Nucșova* (plaiu), 500 și n. 1.
- Nürnberg*, 2*, 20*, 12 (11).
- Nurri-Efendi (dragoman ture al lui Gr. D. Ghica), 190, 198, 230, 231 (300), 232.
- „Nusretieh” (corabia lui Mahmud al II-lea), 630 n. 1.

O

- Oemukiowich (Ioan Iweglia, constructor de corăbii), 31* n. 1.
- Oena*, 52* n. 4, 64 (77), 68 (84), 75, 76 (94), 184, 189 (258).
- Odesa*, 63* și n. 4, 149 (196), 159, 277 (358), 388 (475), 391, 392 n. 3, 396 (483), 448, 464 (565), 623 n. 1.
- Odobescu (colonețul, I. șeful statului-major muntean în 1836), 478 n. 1.
- Öttiker (Rudolf von, administratorul averilor contelui Poniatowski, tatăl regelui Stanislav), 36*.
- Olăuz*, 3*, 23* n. 3.
- Olanda*, 15* n. 2, 23*, 43*, 63*, 2 și n. 2, 80 (102). (Pânză de), 104.
- Olandezi, 15* n. 2, 25*, 63*, 2 n. 2.
- Olmütz*, 233 (301), 329 (402).
- Olt* (râu), 26*, 30*, 91, 222, 264 (344), 295, 297, 433 (531), 476 (583), 477 (585), 549.
- Olt* (ținut), 498-9, 507.
- Oltean (Ghiță, răsculat supt Grig. D. Ghica), 82*, 362, 364 (438), 365 (440), 368 (444), 372 (452) și n. 2, 376 (458).
- Olteni, 621 n. 2.
- Oltenia*, 2, 71, 109 (146), 112 (149), 113, 143 (189), 161, 164, 170 (231), 172 (232), 176 (240), 189 (259), 201-2 (273), 222, 225, 229 (290), 238 (308), 264 (344), 283 (364), 288, 290 (368), 297, 320 (292), 361, 418 (504), 433 (521), 445 (538), 447, 488 (601), 485-7, 509, 547, 604, 623 n. 1. (Caimacan de, în 1819), 71.

- Oltenița*, 45, 187 (255), 448.
 Omer-Aga Zapanoglu (șef ture din Moldova, în 1822), 152 (203), 156 (210).
 Oneiu (lordachi, din Botoșani, la 1822), 578 (33).
Orag. V. Puiu-Pietrei.
 Orlov (conte, Trimes rus la Constantinopol), 77*.
Oșgova, 298 și n. 1, 361, 451 (544). Cf. Sulzer, I, 276, 365-7.
 Osman (copil de Turc, bolezat în 1812), 639.
 Osman-Aga (beșli-agă la Botoșani, apoi baș-beșli-agă în 1826), 335 n. 2, 352 (418) și n. 2.
 Osman-Pașa (comandantul Iașilor în 1822, apoi pașă în Anatolia), 147 (164), 148, 149 (197), 151, 156 (209), 159, 165 (223), 166 (225), 167, 168, 169 (230), 170 (230), 173 (234), 176 (238). (Chehaia sa), 168 (228).
 Ostermann (vice-cancelariu rus), 8*.
 Oswald (bucătar și locandier în Iași la 1826), 343.
Oțacoc, 30 (30), 32 n. 2. (Pașa de—, în 1787), 31.
 Oteteleșeanu (clucer muntean, ispravnic de Gorj în 1821), 104.
 Oton I-ii (rege al Greciei), 63* n. 5, 622 n. 3.
 Ott (Andreas von, inginer, supus austriac, la 1821), 121. Cf. *Bis. ort.*, XVII, 388.
 Ottenfels (baronul de—Gischwind, internunțiu la Constantinopol), 177-8 (241) și n. 8, 178 (242), 302 (275), 376 (458), 396 (482), 581 (35). (Fieca sa), 376 (458).

P

- Paciurea (negustor din Sibii), 285.
 Pagé (gerant al consulatului francez din București), 52*, 48 (51), 65, 88, 93 (119), 97-8 (127), 102, 106 (139), 119 (157), 121-2, 212 n. 6. (Dragomanul său), 102.
 Pahlen (contele Petru), 625 n. 2.
 Pahlen (contele Teodor Petrovič, general rus, president-plenipotențiar al Divanurilor din principate în 1828-9), 447 și n. 5, 448 și n. 1, 5, 439 (541) și n. 4, 613-4, 615-6, 618, 621, 624, 625-6 (64), 625 n. 2.
 Paisie (patriarh de Ierusalim în 1657), 4* n. 2.
 Paladi (Ionii, boier moldovean: Mare-Vornic de Tara-de-jos în 1827), 405 (490), 407 (492), 426 și n. 5.
 Paladi-Bogdan (Constantinică, ginerele lui Sc. Calimah, hatman în Moldova la 1819), 69* n. 1, 63, 110 n. 3, 343 și n. 1, 405 n. 3, 426, 555 n. 1. (Soția sa, Raliu). V. Calimah (Raliu).
 Pálffy (David), 520 n. 4.
 Palin (ambasador suedez la Constantinopol), 638 și n. 1.
 Panaioti (Sandu, boier moldovean din timpul lui König; și gerant al consulatului prusian din Iași), 43* și n. 2, 18, 38 (37).
 Panaiot (fabricant de liqneururi în București, la 1822), 200. (Fratele său), 200.
 Panduri, 9*-10* (austriaci), 112 (149), 182, 212, 321, 339 (392), 389 (476), 445 (538) (ai lui Tudor).
 Panno (frații Anastasie și Constantin, negustori din Iași la 1796), 552 (5-6).
 „Pannonia” (vapor austriac), 474 n. 1.
Protelimon (spital), 142, 230, 237, 248, 309 (381), 317.
 Papa (Dimitrie, negustor din Iași la 1796), 552 (6).
 Papadopol (soful Eufrosinei Sc. Calimah), 626 n. 2.
 „Pappa-Chan” (trupele lui, în Muntenia la 1822), 182.
 Parant (L. J., consul francez din București), 65* și n. 4, 212 n. 6.
Paris, 6* n. 7, 10*, 48*, 63*, 83*, 84* n. 12, 85 (115), 134, 343, 379 n. 3, 559 n. 1, 622 n. 2, 3, 623 și n. 1.
Pârșcor (plaiu), 501 și n. 1.
 Pârșcoveanu (Ștefan, candidat de Domnie), 67*.
 Partenie al III-lea (patriarh de Constantinopol), 4* n. 2.
 Pascal (dr. Ioan, din Sibii, așezat la București, pe timpul lui Ch. Polizo), 39 (39) și n. 1. Cf. Sulzer, III, 667-8; *Bis. ort.*, XVI, 310.
 Pașcanu (-Cantacuzino, Alecu, vornic de aprodi în Moldova, la 1819), 79 (100), 624 și n. 7.
 Pașcanu (-Cantacuzino, Catinca, fata lui Constantin, soția lui Neculachi Săpu), 88.
 Pașcanu (-Cantacuzino, Constantin, Mare-Vistiernic, în Moldova „un intrigant de première volée”), 68*, 74*, 76 (95), 88, 103, 146, 175 (236), 189 (258), 269, 356 (426), 397 (484) și n. 3. (Tatăl și frații săi), 146.
 Pașcanu (-Cantacuzino, Gheorghe, Mare-Logofet în Moldova la 1819), 76 (95), 78 (100).
Passarowitz. V. Pojarcuc.
 Passavant (P. J., agent de comerț în Moldova la 1805), 552 n. 2.
 Pastia (Moldovean de supt M. Sturdza), 84.
 Pasvangli, 49'.
 Pavli (Andrei, bancheriș din Iași), 110 și n. 4, 111-2 (148), 115 (151). Cf. Hurmuzaki, *Supl.* I⁶, 153, 178, 242-3.
 Pavlovici (Vasile, din ținutul Botoșanilor, neis de Turci în 1822), 578-9 (33). (Fata sa), 579 (33).
 Pavlu (stolnicul Ioan, judecător la ținutul Neamțului în 1822), 589.

Pelion (Munte), 26*.

Pencoviei (Stati Petro, bancherul Curței prusiene la București), 47*.

Penedecca (Constantin, eterist), 128 (171), 129.

Pereț (dr., medic din Iași la începutul sec. al XIX-lea), 53, 146, 556 n. 4.

Pernau, 6* n. 4.

Peroji, 448 n. 5.

Persani, 386 n. 8, 474 (580). (Trimesul—la Petersburg, în 1820), 382 (468), 386 (471), 387 (473), 392 (477). (Neputat său), 386 (471).

Persia, 65*, 132 (175), 474 (580).

Perlev-Efendi (Reis-Efendi turc la 1827), 412, 429 n. 1, 3, 434 (523) și n. 3.

Perzoni (Domnul de ?), 67 (81). Pisani ?

Pesta, 3*, 550.

Petersburg, 8*-9*, 14, 29*, 61 (33-34), 71*, 73*-4*, 13 n. 1, 14, 31, 38 (37), 131, 152 (202), 385 (470), 387 (473), 388 (475), 392 (477), 432 n. 1, 439 (528), 460 n. 3, 463, 464 (565), 475 (582), 487 (600), 599 (45), 601 (48), 620, 622 n. 3, 623 n. 1. („Jurnalul de ---”), 442 (533) și n. 1.

Peterson (colonel, însărcinat-de-afaceri rus), 67*.

Petrachi (Banul, boier moldovean înainte de 1828), 611 (54).

Petrossi (cancelist austriac în principate), 34* n. 1, 26 (25), 289 n. 1.

Petru-cel-Mare (tar), 75 n. 2.

Petru-Șchiopul (Domn al Moldovei și Munteniei), 18*, 20*, 22*.

Peyssonet (consul francez în Crimeia; scriitor), 34*.

Piaști (familie), 10*.

Pieborn (Ioan, locuitor din Iași la 1822), 174.

Piemonteji, 36*, 63*.

Pini (Alexandru de, fiul (?) lui Al., dragoman și secretariu rus la Constantinopol în 1772; consul la Iași, apoi la București), 29* n. 2, 52*, 58*, 66*-8*, 73*, 48 n. 6, 65-6 (78-9), 69 (86), 70 (89), 71-2, 74 (91), 77 (96), 83 (100), 88, 93 (119), 97-8 (127), 99 (130), 102-4, 105 (137), 106 (139), 107 n. 2, 108 (143), 109 (146), 112 (149), 113, 118, 119 (157), 121-2, 126 (166), 132 (176), 134, 136 (178) și n. 3, 145 (190), 152 (202), 160 (216), 177 (240) și n. 2, 5, 185 (253), 199 (270), 204, 210 (81), 212, 215 (286), 217, 219, 225, 229 (298), 267 (347), 303, 322 (388), 517 n. 1, 563 (20) n. 3, 566, 568, 604 n. 5, 619 (61). (Soția sa), 88, 113, 119 (157), 121. (Particul său), 68.

Piquot (consilierul de legăție prusian), 49*.

Pisa, 217 și n. 2, 494 n. 1.

Pisani (familia), 138 (182).

Pisani (Andrei, consul rus la Iași), 29* n. 2, 66*, 76*, 53-4, 56 (61), 59 (69), 63, 67 (81) (?), 67 (82), 79 (100), 80 (104), 111 (147), 128 (171), 138 n. 2, 173 (234), 360 n. 1, 366 (441), 394 (480) și n. 2, 424 și n. 2 (?), 560 (15), 596 n. 1. (Secretariul și dragomanul său), 63. (Soția sa), 78 (100).

Pisani (dragoman englez la Constantinopol), 138 n. 2. Cf. Neale, II, 95.

Pisani (colonelul Pavel, consilierul de Stat, adiunct la visteria Moldovei supt ocupație, „omonest, zelos, uman”), 366 (441), 394 (480) și n. 2, 424 și n. 2 (?).

Pisoschi (Mihalachi, paharnic în Moldova la 1822), 589.

Pitești, 89, 92 (116), 186 (266), 549.

Piț al VII-lea (papă), 244 (319), 560 (16).

Piua-Pietret, 448 și n. 1. Cf. Sulzer, I, 318.

Plaginô (boier moldovean din 1821), 69* n. 1.

Plaiu-de-spre-Buzău, 501 și n. 1.

Ploiești, 172 (232), 280, 288, 328, 448, 457 (555). (Staroste austriac la — în 1825), 328.

Pluck (von, dr., medic în Moldova la începutul sec. al XIX-lea), 57 n. 1, 58 (67, 69), 557.

Plumbuita (mănăstire), 229 (299), 303.

Poarta, *passim*.

Pocioculiște, 37*.

Podewils (ministru prusian), 8*.

Poenaru (Petrachi, profesor muntean), 622 și n. 2, 623 n. 1.

Pogor (boier moldovean din 1821), 81*.

Poiana (moșia lui Miloș Obrenovici), 473 (579) și 2, 474 (581).

Pojarevac (pacea de la), 27*, 218, 547.

„Pokmaneskô” (al doilea vister moldovean în 1819), 63.

Polizaki (bancheriu bucureștean, supus rusesc, arendaș al poștelor în Muntenia în 1824, apoi cămăraș), 185 (253), 268 (347), 370 (448) și n. 3, 396 (482). (Fiul său, modelnicer în 1827), 482.

Polizo (Chiriac, consul-nunit al Rusiei în București), 46* și n. 3, 6, 8, 47* și n. 1, 39 (39) și n. 1, 631-2 (73).

Poloni, 1*-4*, 10*, 25*, 26* n. 5, 35*-6*, 40* n. 3, 63*, 1 (2), 2, 10, 13 n. 4, 53.

Polonia, 2*, 4*, 5-6*, 8*, 10*, 15*-7* n. 5, 20* n. 1, 4, 21* și n. 9, 22*-3*, 25*-6*, 31*, 36*, 42*-4*, 63*, 9-10, 11-2 (11), 19, 21 (18), 38 (37), 340 (405), 551 și n. 2. (Polonia imperială), 2.

Pomer (Costachi, eteris; tșpatar moldovean, ispravnic în 1821, cămăraș, arendaș al moșiilor grecești în 1823), 168 (228), 249 (326), 352 (417-8) și n. 1.

- Pomerania* (electorală și suedesă), 7*, 41*.
- Poniatowski (contele Stanislav, Mare-Vistier polon, castelan de Cracovia), 36*. (Soția sa), 40* n. 3.
- Poniatowski (regele Stanislav, fiul precedentului), 8*, 38* n. 2.
- Popsohn (staroste austriac la Focșani, gerant la Iași în 1821), 128 (171).
- Porembski (Petru, secretariul reginei Isabela a Ungariei), 3*.
- Portar-bașa lui Gr. D. Ghica în 1825, 329; în 1826, 381 (467); în 1827, 398 (486).
- Porter (ambasador englez la Constantinopol), 11*.
- Porumbaru (slugerul muntean Gheorghe, în 1824), 272 (353).
- Posen*, 43*.
- Posuniac*, 15 n. 3.
- Postelnic-Mare din Moldova, în 1827, 398 (485), 404 (489); din Muntenia în 1827, 398 (486); supt Caragea 211 (309); în 1829, 87; în 1822, 184 (251).
- Poleca (Eufrosin, călugăr, profesor în Muntenia), 626-7 (66) și 627 n. 1. Cf. Ganesco, 112-3.
- Potemkin (Grigore Alexandrovici, prinț rus, favorit al Ecaterinei a doua), 15*, 27, 31, 38 (37), 598 n. 2.
- Potocki (prinț polon: 1785), 11.
- Potsdam*, 634.
- Prahova* (înnut), 295, 298, 498, 500, 506.
- Prahova* (plaiu), 501 și n. 1.
- Prahoveni (cărăuși), 16*, 31*.
- Prăjescu (boier moldovean din 1821), 81*.
- Preiss (von, general austriac, guvernatorul Bucovinei), 33*.
- Prejbeanu (Cristu, din Caracal, agă supt Tudor, apoi medelnicer), 371 (451), 376 (458).
- Presburg*, 474 n. 1.
- Pribeșcu (locuitor din Iași la 1822), 174.
- Priezele („Madame“, loenitoare din Iași la 1822), 158 (215).
- Pripourle*, 90-1, 92 (116).
- Pritzelwitz (baronul de, tovarăș de călătorie al lui Schladen), 88-90.
- Proios (Dorotei, mitropolit de Adrianopol), 51*.
- Pruncu („Prunkel“, locuitor din Iași la 1822, același cu următorul?), 174.
- Pruncu (boier moldovean, trimis de Ioan Sturdza la Grig. D. Ghica în 1825), 315 (384).
- Prusia*, 1*, 6*, 8*-9*, 11*-2*, 14* și n. 3-6*, 21*-3*, 27*, 31* n. 13, 34*-6* și n. 1, 38*-40*, 43*-4*, 46-9* și n. 0, 50*-1*, 60* n. 7, 62*-3*, 82* n. 1, 10, 13-4, 17 (17), 19, 20 (18), 22-3 (21), 25, 26 (25), 29 (28), 31, 32 (30), 33 (31), 34 (33), 36 (34), 37 (36), 38 (37), 41 (43-4), 63, 65, 69 (86), 99 (130), 102, 106 (139), 113 și n. 4, 125 (106), 126 (167), 136 (177-8), 138 (181), 154 (205), 190, 198, 204, 211, 213 (284), 217, 219, 222, 237, 243, 249 (327), 250 (327), 272 (353), 274, 277 (358), 278, 282 (363), 285, 302 (375), 306, 315 (384), 322 (388), 331, 332 (395), 338, 340 (405), 341, 342 (405), 343, 349 (414), 351 (416), 352 (418), 353 (420-1), 357 (427), 360 (434), 365 (439), 366 (441), 368 (444), 378 (461), 379 (462), 382 (469), 429 (518), 436 (525), 446, 468, 477 (585), 574 (29). (— Ducală), 4*. (Occidentală), 40.
- Prusieni, 9*-12*, 14*-5*, 23*, 35* și n. 8, 36*-8* și n. 3, 6, 39* n. 4, 40* și n. 3, 41*-7* și n. 4, 48*-53*, 56*-8*, 60*, 62*-6*, 83*, 3 (3), 8, 9, 10 și n. 3, 12 (12), 15-6, 17 (17), 18-9, 20 (17-8), 21 (18), 23 (22), 24 (23), 26 (25), 33 (31), 35, 36 (34), 38 (37), 40 (42), 52 (58), 53-4, 55 (59), 56, 57 (64) și n. 1, 58 (67), 61 (74-5), 62 (76), 70 (89), 78 (106), 105 (139), 108 (144), 110, 111 (147), 112 (149), 114 (150), 123 (162), 116 (169), 128 (171), 129, 131 (174), 138 (180), 182, 147, 163 (221), 173 (234), 188 (257), 202 (273), 218 (290), 227, 305 (377), 307, 308 (379), 341 n. 2, 342 (406), 367 (442), 369 n. 2, 427 (515), 459 n. 4, 477 (585), 635 n. 3, 636, 640, 642-3 și n. 1, 644, 646. (Ajutorul-dragoman consular — la Iași în 1827), 439 (529).
- Prusse (maiorul), V. Seydlitz (von).
- Prut*, 19*, 13, 30 (30), 111 (147), 112 (149), 113, 129, 149 (196), 165 (223), 166 (225), 203 (275), 221 (293), 233 (301), 236, 259 (338), 306, 366 (411), 377, 394 (480), 417 (501), 423 (510), 428 (516-7), 433 (522), 442 (534), 445 (539), 416 n. 1, 452 (545), 464 (565), 617.
- Pucioasa* (băi), 459 (559) și n. 3.
- Puiescu (agă moldovean în 1822), 146, 147 (195), 151, 196 (265) (?).
- Puthon-Geymüller (Casă austriacă: vapoarele ei pe Dunăre), 474 n. 1.
- Putna* (județ), 254 (332). (Ispravnicii de —, în 1826), 388 (475).

R

- „R.“ (M. G., iscălitura unui boier muntean din 1821), 127-8 (170).
- Raab (Iosif, cavaler de, Agent austriac la Iași), 34* n. 1, 52 (58), 53-4, 55 (61), 57 (66), 59 (69), 60 (71), 63, 67, (82), 70 (88), 78-9 (100), 80 (104), 111 (147), 128 (171), 150 (199), 173 (234), 175 (237), 639 și n. 5. (Soția sa), 78 (100), 639 și n. 4.
- Răbăiea* (*Morila*—), 37 (36).
- Racoviță (familia) 211.
- Racoviță (Trei frați —, în Muntenia, la 1823), 221-3, 268 (347), 407 (491).

- Racoviță (Alexandru, boier muntean din Brașov la 1826), 599 (45) și n. 2.
 Racoviță (Constantin, Domn în Moldova și Muntenia), 19*, 31*.
 Racovița (Dimitrie, boier muntean, vornic, Mare-Logofet de Tara-de-sus în 1824), 219, 268 (347), 273.
 Racovița (Matachi, boier muntean, spatar în 1822, † 1823), 189 (259), 211, 219, 225.
 Racovița (Mihai, Domn în Moldova și Muntenia), 36* n. 2.
 Racovița (episcopul „Palada”, în Muntenia, la 1823), 222-3, 407 (491).
Rădăuți, 377.
 Radu (Leonte, conspirator), 79*-81*.
 Radu-cel-Frumos (Domn al Munteniei), 288.
 Radu Mihnea (Domn al Munteniei și Moldovei), 512.
 Radu-Negru (Domn al Munteniei), 298, 547.
 Rago, V. Razu (Vasile).
Ragusa, 31*, 41*, 22 (20).
 Ragusanii, 26*, 32*.
Rahova, 481 (592).
 Rahtivan (ispravnic de Bozâu în 1824), 270.
 Raicevich (Ștefan-Ignatin de, Agent al Austriei în principate), 31* n. 1, 32* și n. 1, 5, 33* și n. 1, 34* și n. 1, 35*, 39*, 41*, 46*, 52*, 84*-8*, 3 (5), 4, 5, 6 (6), 8, 9, 13, 17 (17), 18-9, 22 (20), 26 și n. 7, 32 (30) și n. 2, 637 și n. 3.
 Raimondi (Antonachi, dragonar prusian la Iași), 57*, 59*-60*, 63, 92 (117), 96 (123), 97 (135), 115 (151), 129, 139 (184), 148, 159, 166 (225), 168-9 (229), 175 (238), 180 (247).
 Raimondi (Iosif, fratele lui Antonachi, spătar la București în 1814), 86.
 Raimondi (Jeanette, soția precedentului), 96 (123).
 Rákóczy (Francisc, pretendent), nepotul lui Gheorghe al II-lea), 37* n. 3, 4: 53* (Vaduva sa), 53*.
 Rákóczy (Gheorghe I-ă, principe al Ardealului), 4*.
 Rákóczy (Gheorghe al II-lea, fiul și succesorul precedentului), 4*, 5*, 7* n. 2.
 Rákóczy (Sigismund, fratele precedentului), 4*.
 Rákóczyană (parida), 37* n. 4.
 Ralet (familia), 73*.
 Ralet (paharnicul, boier muntean în 1821), 568.
 Ralet-Isac (Tachi, boier muntean, nepotul lui Gr. D. Ghica, hatman în 1822-4, cămăcar de Craiova în 1821, agă în 1827), 190, 242 (317), 268 (347), 271 (352), 275, 323, 391, 398 (480), 399, 412, 413 (496).
 Ralet-Isac (fratele precedentului, ispravnic de Ilfov în 1823, inspector de provizi, ispravnic de străini în 1825), 242 (318), 244 (320), 252, 323, 326, 391.
 Rah (Grigore, boier muntean din 1821), 565, 567 (22).
Râmnicul-Sărat, oraș și județ), 250 (327), 270, 273, 277 (357), 287 (367), 290 (368), 295, 300 (431), 507 și n. 1, 527.
Râmnic (plai), 501 și n. 1.
Râmnicul-Vâlcei, 621 și n. 1.
Râmnic (episcopii de, fără determinare), 46, 503-4, 541-2.
Râmnic (episcopatul de), 71.
 Râmniceanu, (Naum, scriitor), 66*.
 Rareș (Petru, Domn al Moldovei), 1*, 22*.
 Rareș (Iliș, fiul lui Petru, zălog la Turci), 1*-2* și n. 7, 3*.
 Rășcanu (Iordachi, boier moldovean: Mare-Vornic de Tara-de-sus în 1823), 177 n. 4, 583 (37).
 Rășcanu (Vasile, spatar, rudă cu precedentul; Mare-Vornic în 1822), 196 (267).
Răzvor (oraș și moșie), 49*, 15 (13), 27, 38 (37).
Rasgrad, 557.
 Rastî (Constantin, boier muntean; agent al lui Caragea la Viena, ispravnic de Argeș în 1820; traducator), 73*, 89, 92 (116), 565, 567 (22). Cf. Neigebaur, *Beschreibung*, 333. (Soția sa, Ecaterina; traducătoare), 89. Cf. Iken, I, 155.
Rathenow, 56*, 95 (123).
 Razu (Marele-Logofet Vasile, cămăcar în Moldova la 1777), 14.
 Reclam (Joh. și Phil., firmă prusiană din sec. al XVIII-lea), 46*-7*.
Reichenbach (tratatul din), 41 (44).
 Reinhard (consul-general francez la Iași), 79*.
 Reis-Elendi la 1822, 150 (198).
 Reissner (Ioan, corespondent al lui Klockner), 637 și n. 4-5.
Renț, 417 (501), 423 (510), 433 (522).
 Rennet (von der, Agent austriac la București), 34* n. 1.
 Résigny (marchizul de, candidat pentru consulatul prusian la Constantinopol), 14*.
 Rexin (Haude, adiutant al lui Frederic al II-lea, trimis la Constantinopol sub numele de consilierul de comerț von —), 11* și n. 3, 12*, 14*, 1 (1) și n. 1.
Ribeaupierre, 53*, 95 (122).

- Ribeaupierre (marchisul Alexandru de, diplomat rus, ambasador la Constantinopol), 277 (358), 385-6 (470) și n. 4, 386 (471) și n. 7, 387 (474), 388, 390 (477), 391, 392 (477), 394 (480), 395 (481), 396-7, 399-402, 403 (487), 404-7, 408 (493), 409 (496), 410-2, 413 (497), 414, 415 (499), 416, 418 (504) și n. 3, 423 (511), 424, 425 n. 4, 439 (528, 530) și n. 1, 473 n. 1, 603-5 (50) și n. 2, 607 și n. 1, 609 n. 1, 611 (55), 612 n. 1, 613, 615, 620. (Soția sa), 391. (Secretariul său), 388 (475).
- Ritorides (căminar muntean în 1824), 272 (353).
- Rittmann (von, atașat pe lângă Minciaky în 1823-4), 263 (343).
- Rizu (C.-I., consul grec în București și tatăl său), 62* n. 5, 517 n. 1.
- Rizu (Iacovachi Nerulos, cămăcamaul lui M. Gr. Suțu în 1819, Mare-Postelnic muntean în 1820; scriitor), 63, 64, (77), 67 (83), 75 (94), 76 (94), 78 (100), 81 (104), 88, 98-9 (129) și n. 2. (Soția sa, Zamfira Al. Manu, nepoata lui Al. N. Suțu), 81 (104), 88. Cf. Iken, I, 265: II, 98.
- Rizu (Iacovachi, Rangavi, soțul lui Gr. Al. Ghica), 11*, 634 n. 1.
- Roche (de la, secretariu al lui Al. I. Mavrocordat), 17 (17).
- Rodofinichin (general rus, resident în Serbia), 386 (470) și n. 3.
- Rodos, 28*.
- Roemer (negustori (?) din Eupen, cu afaceri în Muntenia la 1826), 393.
- Rolla (dr. Eustațiu, medic în Moldova la începutul sec. al XIX-lea), 57 n. 1, 58 (67, 69), 146, 556 n. 4. Cf. *Arch. soc. št. și lit. din Iași*, VII, 155.
- Roma, 21*, 368 n. 3, 560 (16). (Santa-Maria-Maggiore din), 560 (16).
- Roman, 116-7 (154), 148, 149 (196), 165 (223), 338, 350, 453 (549), 456 (552), 575 (30), 577 (32), 578 (32), 584-6, 639. (Episcopia din —), 586. (Biserica Precista din —), 585.
- Romanapi, 266, 295, 298, 497, 507.
- Romaniți (Grigore, boier năutean: vistier în 1822, vornic în același an, Mare-Cămăraș în 1825), 68*, 182, 191 (260), 211, 312, 316, 317, 399, 400, 447, 513 n. 5.
- Romanó (Mare-Postelnic moldovean în 1797), 49*.
- Romanțor (Rumiānzow, generalul conte Petru Alexandrovici), 8*, 12*, 35* n. 8, 41*, 67*, 36 (34).
- Romanzay (dr., medic în Moldova la începutul sec. al XIX-lea), 58 (69), 59 (69).
- Roset (familie moldovenească:
(I. —Răducanu):
- Roset (Dracachi, vornic în 1821), 575 n. 3.
- Roset (Răducanu, hatman, ginerele lui Mih. Manu, 74*, 74 (92), 79 (100), 146, 173 n. 1 (greșit).
(II. —Roznovanu):
- Roset (Roznovanu, lordachi, Mare-Vistier în 1819, consilieriu de Stat rus, † 1836, ca president al Divanului) 69* și n. 1, 72* n. 1, 74*, 76*-7*, 52 (58), 78-9 (100), 81 (105), 146, 158 (215), 173 (233), 189 (258), 203 (275), 235 (305), 255 n. 1, 331 și n. 1, 381 n. 5, 386 (471) și n. 6, 397 (484), 405 (489), 413 (497), 556 și n. 4, 557. (Fiii săi), 116. Anume:
Alexandru, 331 n. 1.
Dimitrie (aga în 1824), 269.
Neculai (agă în 1827), 74* 203 (275), 218 (290), 331 n. 1, 397, 413 (497), 484. Cf. Hurmuzaki, *Supl.* I³, 66 n. 2.
- Roset (Roznovanu, Neculai, vistier, tatăl lui lordachi), 413 n. 1, 567 (23).
(III. Alți Roset):
- Roset (Alec, boier moldovean din 1821), 80-1.
- Roset (Costachi, zis Bibica, hatman în 1819, vornic în 1823), 80 (104), 588, 596, 611 (54).
- Roset (Ghenadie, arhimandrit în 1821), 69*.
- Roset (Ioniță, spatar, apoi postelnic în 1824), 589-90 (39), 611 (54).
- Roset (Scarlat, boier moldovean din 1821), 73*.
- Roset (Vasile, spatar, vornic de obște în 1823, hatman în același an, 197 (267), 583 (37), 588.
- Roși (Игъ), 290 (368).
- Rossolino (dragoman engles la Iași), 63, 195 (265), 201 (272).
- Roth (Daniel, pastor luteran din Iași la 1826), 358 (430).
- Roth (d-ra, căsătorită cu Harte), V. Harte.
- Roth (locotenentul-general, comandant rus în Muntenia la 1828), 53*, 61*, 447-8, 449 (541).
- Rouyer (gazda la Paris a lui Radu Cantacuzino), 10*.
- Royer (Camille de, ambasador prusian la Poartă), 451 și urm.
- Rückmann (baronul Petru de, consul rus la București), 29*, 77* și n. 5, 459 n. 4, 463 și n. 1, 466 (570), 472 n. 4, 473 (578) și n. 1, 474 n. 2, 477 (585), 479 (589), 482-3 (595), 483, 486 (597), 487 și n. 3.
- Rumelia, 25* n. 10, 7 (9), 32 (30), 137 (179), 162 (219), 170 (231), 481 (592).
- Ruscine, 26*, 31*, 58*, 85 (116), 86-7, 118, 121-2, 179 (243), 237, 301 n. 3, 325 (390), 329 n. 2, 365 (440), 391, 424, 446, 453 (548), 472, 481 (592), 560 n. 4, 629 (71), 630.
- Ruși, 4* n. 2, 5* n. 6, 6*, 8*, 11* și n. 1, 12*-4*, 16*-7* și n. 3, 20*-1*, 26*, 28* și n. 2, 29*-30* și n. 2, 34*-5*, 37*, 41*-2*, 46*, 50*-1*, 56*, 58*, 61*, 63*-4*, 66*, 68*, 70*, 74*-5* și n. 1, 76*-8* și n. 2, 79* și n. 5, 80*-2*, 86*, 2, 8, 10-1, 13 și n. 1, 14 și n. 3, 15 (13), 16, 18-9, 22 (20), 24 (23), 25, 26 (25), 27, 28, 30 n. 7, 31, 32 (30), și n. 2, 33 (31) și n. 5, 34 (33), 36 (34), 37 (35), 38, 49 (53), 50, 53-4, 60 (71-2), 64 (77), 65, 66 (80), 68 (84), 73, 75 n. 2, 78 (100), 83 (109), 103-4, 115 (137), 108 (143), 109 (146), 110, 111 (147), 112 (149), 113, 117,

(154-5), 118, 125, 126 (167), 128, 132 (176), 133-5, 136 (177), 137 (179), 1, 5 (190), 152 (202), 166 (225), 172 (232), 175 (238), 176 (238), 186, 187 (254), 189 (258), 138, 199 (270), 200, 212, 215 (286), 222, 229 (298), 233 (302), 238 (309), 239 (312), 259 (338), 266, 267 n. 5, 269, 272 (353), 277 (358), 291, 292 n. 4, 306, 330-1 (391), 331 și n. 1, 332 (395), 333 (398), 340 n. 3, 341, 343 și n. 6, 346 (412), 349 (414), 353-1 (421), 355 (425), 359 (431), 360 (431), 364 (439), 365-6 (440), 376 (457-6), 377 și n. 1, 386 n. 8, 389 (476), 399, 401 (487), 409 (494), 410-2, 415 (499), 416 n. 1, 423 (509), 424, 427 (514), 428 (517), 429 (518), 431-2, 433 (521), 434 (523), 435 (524), 436 (526), 437-8, 439 (530), 440, 441 (441) (532), 442 și n. 2, 445, 446 și n. 1, 447-8 și n. 5, 449, 453 (549), 455 (551), 456 (552), 457 (555), 458 (558), 460 (561) și n. 3, 462 (563), 465 (567), 478 (588), 482, 486 (597), 487* (600), 489 n. 4, 493 n. 1, 517 n. 1, 553 n. 3, 556 n. 2, 564 și n. 2, 566 n. 4, 596 n. 1, 602 n. 2, 611 (55), 612, (56), 621 și n. 2, 3, 638 n. 2, 639 și n. 5.

Rusia, 5*-6*, 8*-10*, 13*-5*, 21*-3*, 25*-6*, 28*, 30* și n. 2, 33* n. 6, 39*, 41 și n. 3, 43*-4*, 46* n. 6, 50*, 59*, 60*, 63*, 65*, 67*-8*, 70* și n. 1, 74*-5, 76*-9* și n. 5; 1 și urm., 385 (470), 387 (473), 389 (475), 391, 392, 393, 395 (480-1), 396 (483), 399, 400, 401 (486), 404 (489), 406, 409 (495), 410-2, 414, 415 (499), 416, 418 (503-4), 420 (505), 422-3 (509), 424, 425 (511), 427 (514), 428 (516), 429 (518) și n. 2, 439 (519), 431-2, 433 (522), 434 și n. 1, 3, 436 (525), 437-8, 439 (528), 440, 441 (532), 446, 450 (542), 460 (561), 463 și n. 4, 464 (566), 465 (567), 466 (569), 467-9, 470 n. 2, 473 n. 1, 5, 478 (586), 485 (595), 484, 482 (597), 487 (600), 522 n. 1, 557 n. 1, 566, 568, 577 (31), 580, 596 n. 1, 601 (47), 602 (47,49), 604 și n. 6, 605 (50), 612 (55) și n. 1, 613, 615, 620, 622 n. 3, 625 n. 2, 636, 639 n. 5, 647-8.

S

Sachir-bey (Mehmendar-Aga al lui Ghica, în 1822), 188 (258).

Sadagura, 37*.

Sadic-Efendi (Reis-Efendi în 1824), 281 (361).

Şahim-Ghirai (Han al Crimeii), 26 (25), 28, 30 (30). (Nepotul său), 31.

Şahim-Ghirai (Han al Crimeii), 42*.

Şahini (soldați turci), 164.

Said-Aga (deportat ture în 1823), 238 (310).

Saida-Efendi (Reis-Efendi în 1825-7), 329.

Saint-Cyr (Carra, general francez, gerant al consulatului din București, ministru la Constantinopol), 212 n. 6.

Saint-Priest (contele Francisc-Emanuel de, ambasador francez la Constantinopol), 29*.

Sainte-Luce (consul francez la București), 212 n. 6.

Sakellario (Christofor, baron, bancheriu), 51* n. 4.

Sakellario (baronul Constantin, bancheriu, consul al Prusiei la București), 61*-2* n. 5, 82*, 121, 161, 237, 320 n. 1 (?), 425 (511), 459 n. 4 și urm.

Sakellario (baronul Gheorghe, numit consul al Prusiei la București), 51* și n. 4, 52*, 61*.

Sakellario (Mită, soția lui Gheorghe), 51*.

Sakellario (dr., medicul soției lui M. Sturdza), 51* n. 4.

Sakellario (Neculai, citat în 1826), 51* n. 4.

Sakellario (serdarul Paracheva, candidat pentru locul de consul al Prusiei în București), 61*, 459 n. 4.

Sălătruc, 90.

Salih-Paşa (de Varna, ciarcagiu său şef de avangardă, guvernator al laşilor de la 1821 la 1822), 60*, 72* și n. 2, 129, 131 (174), 138 (180), 139 (183-4). (Chehaia sa, locuitor în 1822), 139 (184). (Beşli-aga sa), 111 (148), 113, 115 (151), 149 (196).

Salins (contele, presupus şef al răscoalelor lui Horia), 15 (13).

Salm-Kyrburg (husar), 53*, 95 n. 2.

Salonic, 15* n. 3, 27*-8*.

Salonski (maiorul Ivan Lavrentievici, vice-consul rus la Iași), 33*, 52*, 15 (13), 26 (25), 27-8, 33 (31), 38 (37).

Sambor, 15 (13).

Sămureaş (dr., medic în Moldova la 1819), 58-9 (69).

Sămureaş (vornicul Constantin din Muntenia, pe timpul Eteriei), 122 și n. 5, 152 (202), 566 n. 1.

Sămureaş (Ioan, caimacan al Olteniei în 1821), 68*, 200, 498 și n. 3, 566 și n. 1. (Fiul său, turcit, ca Mustafâ-Efendi), 200.

Săndulachi (ginerelul lui König), 43*.

Sane (râu), 15 (13).

Şapanoglu (şef de Anatolii în București la 1822), 151.

Şapoelu (Ture care atentează contra vieții lui Harte în 1822), 175 (236).

Sardinia (regat), 63*.

Sași, 27*, 30*, 37*.

Sava (căminarul bimbaşa, eterist), 113, 118 n. 6, 119 (157), 122, 124 (165), 125 (165), 181 n. 6, 225, 497 și n. 3, 569 (25) și n. 4, 603. (Fratele său), 222. Cf. Iken, I, 273 și urm.

Saxa-Coburg (Leopold de), 648 n. 4.

- Saxonii, 26*, 36*, 52*, 630.
Saxonia, 9*-10*, 23*, 36*, 16, 421 (508), 632.
 Saxonum* („comes din anul 1826), 357 (429).
 Scandinavi, 550.
 Searlat (Neculai, presupus staroste prusian la București în 1822), 153 (204).
 Scheidemann (locotenent-colonel rus în 1812), 639 n. 5.
 Scheidmantel (pastor la Filipeni), 36*.
Scheldt 2. n. 2.
 Schelling (docăitor de Agent în Iași), 50* n. 1.
 Schild (Moise, geamgiu din București la 1824, supus austriac), 307.
 Schladen (von, ambasador prusian la Constantinopol), 51*-3*, 56*, 40 și urm. (Sofia sa), 42 (47), 85 (116), 87-91, 94 (121). (Fiul său Adolf), 89-91.
 Schmeltz (dr., medic în Moldova la începutul sec. al XVIII-lea), 39 n. 1, 550.
 Schneider (Elvețian, supus răsesc, „instructor” la Iași în 1819-23, zis „filosoful cinic”), 60 (72), 256 (336).
 Schneider (succesia, pendinte în Moldova la 1826), 334 (401) și n. 2.
 Schnirer (editor vienes), 51*.
Schora V. Tutora.
 Schroeff (van der, candidat de consul prusian în principate), 45*.
 Schüller (dr. Gustav de - , consilier de mine saxon, profesor la Iena, inspector al minelor regale, vizitator a Munteniei în 1837), 480 (591) și n. 1. Cf. *Romania*, foaie periodică din București, n-le 11, 12, 73, 93 din 1838.
 Schweigger (August-Frederic, profesor la Königsberg, botanist și zoolog, vizitator al Munteniei în 1820), 85 (114).
 Scorțescu (Filip, boier moldovean din 1823-4), 589.
 Scoțieni, 35*.
 Seufa (negustor din București, supus rusesc, antreprenor al căsăpilor în 1821, soacra lui Grammont: „le plus intrigant des hommes”), 109 (146), 185 (253), 257, 301 (486), 403 (487). Cf. Hurmuzaki, *Supl. I**, 251.
 Seufo (melmendarul lui Schladen în 1820), 85 (115), 88-90, 92 (116), 95 (121). Cf. Iken, I, 265.
Seufel, 77 (98), 129, 360 (433), 365 (439), 377, 394 (480), 401 (486), 434 (522), 440 n. 1, 567 (23). (Comandantul Scu-
 lenilor-Ruși în 1823), 221 (293).
 Sentari (Mahmud-Pașa Basaclia), V. Basaclia.
Seu, 574-5 (30) și 575 n. 2, 3.
 Secui, 3* n. 8, 1 (2), 2, 5, 7 (10), 8, 15 (13).
Secuici, 295, 298, 450 (543), 498, 500, 507, 528.
 Seid-Abraim-Hadi-Efendi (Beilicci-Efendi, plenipotențiar ture la congresul de la Akkerman), 359 (432-3) și n. 1, 2, 360 (433-4), 364-5 (437), 366 (440), 367 (443), 381, 385 (470), 387 (472).
 Seid-Abraim-Nabi (Divan-Efendi la Iași în 1823), 583 (389), 584, 597.
 Seid-Mehemet-Iffet-Efendi (Clemâ-Efendi, plenipotențiar ture la congresul de la Akkerman), Ca și la Seid-Abraim-Hadi-Efendi.
 Seitter (Casă din Brînnla la începutul sec. al XIX-lea), 15* n. 3.
 Sekel (grădina lui, la Iași), 175 (338).
 Selî-Efendi (delegat ture în principate în 1834), 463.
 Selim al III-lea (Sultan), 47* și n. 1, 635.
Semlin, 33*.
 Senft (baronul--de Pilsach, ambasador prusian la Constantinopol), 50*-2*, 40 (41) și n. 1, 85 (115).
Serbănești(?) (Dâmbovița) (bău), 459 (559) și n. 3. Cf. Vaillant, III, 4.
 Sërbi, 10*, 52*, 53, 59 (70), 60 (71), 76 (94), 110, 236-7, 297-8, 324 (389), 354 (424), 362, 472, 475 (582), 640.
Serbia, 78*, 80*, 59 (70), 320 (292), 378 (462), 472 și n. 4, 475 (582) și n. 2.
Seres, 30* n. 3.
 Sestini (Domenico, scriitor), 84*-6*.
 Șetferschi (prințul, agent rus în 1827), 439 (528).
Sevastia. V. Lupu Dionisie, episcop de Sevastia, apoi mitropolit al Ungrovlachiei.
Severin, 488 (602).
 Severin (Ivan, consul rus în principate), 29* n. 2; 3 (3), 5, 13-4, 17 (17), 18-9, 25, 26 (24-5), 32 (30-1), 33 (31), 39 n. 1.
 Seydlitz (maiorul von, remonter prusian în Moldova pe timpul lui König), 23*, 39*, 40* n. 2, 4, 41* și n. 2; 3 (4) și n. 6, 4, 7 (7), 9-11, 12 n. 5, 16, 17 (17), 19, 23 (22). (Generalul de), 7 n. 2.
Siberia, 234 (304).
Sibîh, 30*, 52* n. 4, 39 n. 1, 97 (124), 126 (166), 186 (178) și n. 4, 177 (240) și n. 2, 185 (253), 199 (270), 215 (280), 216 (287), 217, 222, 249-50 (327), 253 (331), 258, 284 (366), 294 (372), 301 (374), 306, 308 (379), 351 (416), 357 (429) și n. 5, 360 (434), 388 (475), 393, 394 (479), 549, 568, 604 n. 5.
Sicilia, 106 (139).
 Sika (Gree de la Const. D. Mavrocordat; conspirator în 1826), 350, 352 (418) și n. 3, 354 (423) și n. 6.
Silesia, 15*, 21*-2*, 23* n. 3, 36* n. 1, 40*, 63*, 15 n. 3, 133.
 Silesieni, 9*, 13*, 15*, 26*, 34*-5*, 38*, 44*-5* și n. 3-4; 3 (3), 632.
 Silihdar-Aga (comandantul Focșanilor în 1822), 157 (212).
 Silihdar-Ali-Pașa (Mare-Vizir în 1822-3), 286 n. 6, 584, 588.

- Silistra*, 29*, 69*, 71*, 72* n. 1, 73*, 13, 138 (181), 141-2, 146, 148, 149 (197), 152 (203), 154-5 (207), 156 (209-10), 157 (211), 166 (225), 167, 168, 171 (231), 172 (232), 176 (239), 177 (240), 178 (241-2) și n. 1, 5, 179 (243, 245), 180 (247), 187 (254), 190, 196 (265), 223, 236-7, 238 (308, 310), 239 (310, 312), 241 (315), 243, 250 (327), 271 (352), 289, 301 (374), 329, 330 (391), 349 (414), 359 (433), 360 (434), 381 (467), 385 (470), 391, 424, 438, 442 (534), 444 (537), 446, 448, 471 (576), 472, 477 (586), 478 (588), 480 (592), 540, 566, 580, 629 (71).
- Silistrienii* (negustori), 26*.
- Simion* (individ prădat de hoși în Muntenia la 1823), 236.
- Simion* (căpitanul, răsculat muntean din 1826), 361-2, 363 (436), 364 și n. 5, 365 (440), 368 (444), 371 (451), 372 (451-2), 376 (454).
- Simion* (spatarul, vornic de Botoșani la 1822), 579 (23).
- Sinai* (Muntele—), 192, 216 (289), 608 și n. 3.
- Sinaia* (mănăstire), 59 (70).
- Sinope*, 18*.
- Sinzendorf* (contele Filip-Ludovic, cancelar în austriac), 8*.
- Sion* (C. ?), personaj din Moldova, supt M. Sturdza), 81*.
- Șipote*, 42*.
- Siret* (râu), 269, 433 (522), 453 (549).
- Siria*, 28*.
- Sirie-Oglu-Hasan-beli* (baș-beșli-agă în Iași la 1822), 180 (246-7), 188 (258).
- Siștor* (pacea de la), 43*, 48*, 44 (44), 237, 481 (592).
- Sizanopulo* (fost negustor la Viena, atașat la Agenția austriacă din București la 1823), 257.
- Skuri* (Eftimie, supus englez din Iași la 1821), 60* n. 7.
- Slănic* (plai), 501 și n. 1.
- Slătina*, 153 (222). (Beșli-aga din —, în 1822), 163 (222).
- Slătineanu* (Dim., boier muntean din 1821), 73*.
- Slătineanu* (Gheorghe, boier muntean din 1821-3), 257, 565, 567 (22).
- Slătineanu* (Doamna, pe timpul lui Al. N. Șuța), 182.
- Slătineanu* (Catinca, în 1827, aceeași ca și precedentă?), 400.
- Slavoni*, 10*.
- Slugearoglu* (Neculai, postelnic muntean în 1819), 69 (86), 73.
- Smaranda* (soția doctorului Nichitachi, „Lais“ bucureșteană), 56* n. 1, 238 (310).
- Smic* (Vasile, pașă cu două tururi, șeful Cazacilor turcești din Muntenia la 1821), 570 (27), 571, 572 (27).
- Smirna*, 15* n. 2-3, 28*, 30*, n. 3, 35*, 52*, 63*.
- Snagor* (mănăstire), 229, 231 (300), 275, 282 (363).
- Sniatin*, 5*.
- Socola* (mănăstire), 58 (67).
- Sofia-Dorotea* (regină a Prusiei, mama lui Frederic-cel-Mare), 9* și n. 2.
- Sofiali* (Arutin de, Armean, fost portar-bașa al lui Sc. Calimah în 1818), 155 (208). Cf. Bibl. Ac. Rom., *Doc. Trib. Iași*, V, 128.
- Sofronie* (Miclescu). V. Miclescu (Sofronie).
- Soliman al II-lea* (Sultan), 1*-3*.
- Solus* (contele de, ambasador prusian în Rusia), 11*.
- Soroca*, 25*, 10.
- Spania*, 106 (139), 215 (286) și n. 4, 339 (402) și n. 1, 354 (422).
- Spanioli*, 53*, 354 n. 5.
- Spaun* (Felix von, cancelist austriac supt Raicevich și Metzburg), 34* n. 1: 9, 19 n. 1, 26 (25), 34 (33).
- Sperl* (Frederic, supus prusian din București la 1825), 646.
- Spira*, 3*.
- Spiritov* (maior rus, atașat la consulatul din București în 1821), 125 (165).
- Spiro* (consul grec în Iași la 1836), 476 n. 1.
- Sporer* (dr., medic din București la 1824), 270.
- Springhorn* (atașat suedez la Constantinopol), 640.
- Stachiev* (ambasador rus la Constantinopol), 29*.
- Städter*. V. Stetter.
- Stamati* (Constantin, secretariu grec al lui Ipsilanti, și al treilea logofet moldovean, student în medicină la Paris, agent francez la Altona, vice-consul la Hamburg, numit consul în principate), 42* și n. 2, 212 n. 6.
- Stamati* (Iacob, mitropolit al Moldovei și Sucevei), 24*.
- Stânca* (jnd. Iași), 80 (103).
- Stancu* (dascăl oltean în 1828), 623 n. 1.
- Stavăr* (Iancu, serdar moldovean în 1821), 70-1.
- Stavri* (secretariul visteriei Moldovene în 1819, și fiul său), 76 (95).
- Stavri* (serdar, capi-oglan al lui Sc. Calimah în 1821), 112 (149).
- Ștefan* (Gheorghe, Domn al Moldovei), 4*-5* și n. 6, 6* și n. 4, 6, 7, 7* și n. 1-3. (Doamna sa, Șața), 7*. (Fratele său, Vasile), 7*.

- Ștefan (porcie în Moldova la 1821), 586.
- Ștefănescu (Marele-Clucer, judecător de străini în Muntenia de la 1822 la 1825), 313 (382), 545.
- Ștefănescu (ispravnic de Slatina și colegul său; 1822), 163-4 (222).
- Ștefănești (jud. Botoșani), 37 (36).
- Stein (baronul de, secretariu prusian la Constantinopol, candidat pentru locul de consul în principate), 45* și n. 1-2, 5, 46* și n. 1, 63 (73), 632.
- Stetter (Ioan-Gheorghe von, general-maior livonian, mort la Râmnic, și fiul său), 37* n. 3.
- Stettin (*All* —), 6*-7* și n. 3.
- Știrbei (Barbu I-lă, vornic muntean în 1805), 553 și n. 2.
- Știrbei (Barbu al II-lea, fiul adoptiv al precedentului, ministru de Culte în 1835, de Justiție în 1837, de Interne în 1844; Domn), 443 n. 4, 460 n. 1, 470 (573), 479 (590), 482 (594), 487 (599), 489 (Soția sa), 443-4 (536) și n. 4. (Familia sa), 443-4 (536) și n. 4.
- Știrbei-Drăgănescu (Potachi, boier muntean, vornic al patrulea în 1822, Mare-Logofet de Țara-de-jos în 1824), 194 (264), 268 (347), 323, 565, 567.
- Știrbei-Drăgănescu (Ioniță, boier muntean; vornic, membru al Divanului vechilor în 1822, al patrulea vornic în 1824, fratele precedentului), 194 (264), 268 (347), 565, 567.
- Stockholm, 5*, 6*.
- Străjescu („Străzescu“, amic al lui Iordachi Drăghici), 625 (63).
- Strangford (lord, ambasador engles pe lângă Poartă), 67 (83) (?), 138 (182), 139 n. 1, 177 (241) și n. 6, 258 n. 1, 270, 357 n. 4, 596 n. 1.
- Strassburg, 623 n. 1.
- Strehlen (lagărul de la), 9*.
- Strenberg (caporal prusian în București la 1822), 178 (243).
- Strimbeanu (fost ratav de plai în Cloșani în 1826), 361-2.
- Stroganov (baronul, apoi conte, Grigore de, ambasador rus pe lângă Poartă), 121-2 și n. 1, 125 (166) și n. 3, 138 n. 1, 267 (347), 354 (421) și n. 2, 563 (20) și n. 5, 564-5, 604 și n. 4, 615.
- Sturdza (familia), 252, 431.
- Sturdza (Alec, boier moldovean, vistier în 1819, spatar, president al Departamentului Afacerilor Străine în 1823, Mare-Vistier în 1826), 74*, 74 (92), 78 (100), 249 (326), 251 (328), 256 (336), 366 (441), 394 (480) și n. 3, 596 (41). Cf. Kuch, 47.
- Sturdza (Alec, fiul lui Ioan Sandu), 338 n. 1, 475 (582), 583 (37). Cf. Hurmuzaki, *Supl.* I³, 274.
- Sturdza (Alexandru de, fiul lui Scarlat, diplomat rus; scriitor), 447 n. 6.
- Sturdza (Costachi, stolnic în Moldova înainte de 1823, ministru de interne în 1833?), 68*, 611 (54), 627 (67).
- Sturdza (Constantin, fiul lui Ioan Sandu), 79*, 81*, 475 (582), 583 (37).
- Sturdza (Dumitrachi, Mare-Logofet în Moldova la 1812, vornic, Mare-Postelnic în 1823), 77*, 78-9 (100), 195 (265), 339 (402), 377 n. 2, 413 (497), 588, 611 (54).
- Sturdza (Elena, fiica lui Teodor I-lă Baș, soția lui Dumitrachi), 60*, 405 (489), 414.
- Sturdza (Grigoraș, Mare-Logofet în Moldova la 1810, Mare-Vornic în 1823, „om de o născutură absolută“, 68*, 78, (100), 146, 189 (258), 331, 381 (468) și n. 5, 414. Cf. *Buc. Rom.*, I, 257.
- Sturdza (Ienacachi, spatar moldovean înainte de 1828), 611 (54).
- Sturdza (Ioan, Mare-Logofet în Moldova la 1785), 17 (17).
- Sturdza (Ioan Sandu, vornic, Mare-Logofet în 1822; Domn al Moldovei), 56* n. 9, 60*, 66*, 71*, 72* n. 1, 74*, 75* și n. 2, 76* și n. 1, 77*, 81*, 82* și n. 1, 74 n. 5, 146, 156 (209), 168 n. 2, 169 (230) și n. 3, 174, 175 (237), 177 (240) și n. 4, 178 (242) și n. 5, 179 (245-6) și n. 3, 180 și n. 3, 181 (248-9), 188 (257-8), 189 (258), 195 (265), 196 (265), 201 (271-2), 202 (274), 213 (284), 218 (290), 233 (302), 234 (303), 235 (305-6), 241 (314), 249 (326), 250-1 (328), 253 (330), 255 (335), 256 (336), 259 (338), 262 (342), 273, 278, 282 (363) și n. 1, 290 (368), 301 (374), 314 (384) și n. 3, 315 (384), 331 și n. 1, 332 și n. 2, 333 (397-8) și n. 2, 334 (399, 401), 335 (401), 336, 337 și n. 1, 338 și n. 1, 339 (402), 340 (405), 341 și n. 2, 342 și n. 2, 343 și n. 4, 344 (408), 345 și n. 5, 346 (412), 350, 352 (417-8), 355 (423), 356, 357 (428), 358, 377, 379 (463) și n. 2, 395 (480-1), 397, 398 (484-5), 401 (487), 404-5, 407 (492), 408, 409 (495), 413 (497) și n. 1, 414, 415 (498), 417 (501), 426, 428 (517), 432 n. 1, 435 (524) și n. 3, 436 (525), 444 (537), 581-90, 592, 596 (41), 597 (42), 604, 610 n. 2, 611 (54), 611-2 (55). (Fiul său), 339 (402). (Protomedicul său în 1826), 343. (Soția sa, Ecaterina Roznovanu), 259 (338), 269. (Baș-ciohodarul său în 1826), 350.
- Sturdza (Ioniță, vistier în Moldova la 1822), 146.
- Sturdza (Iorgu, fiul lui Ion Sandu), 79*, 81*, 338 și n. 1, 356 (426) și n. 2, 404 (468), 414, 583 (37).
- Sturdza (Lascărachi, postelnic în Moldova la 1822, hatman; Mare-Vornic în 1822-3, capuchiaie la Constantinopol), 71*, 146, 196 (267), 350 n. 1, 582 (37).
- Sturdza (Maria N.). V. Ghica (Maria).
- Sturdza (Mihail Gr., boier moldovean, apoi Domn), 62*-3*, 64* n. 2, 68*, 75* și n. 1, 76-7*, 79* și n. 4, 5, 80*-1*, 414 n. 6, 462 (564), 463, 464 (565), 469 n. 2, 475 (582), 479 (588), 481 (592) și n. 2, 500 n. 1. Cf. *Buc. rom.*, I, 257. (Soția sa, Smaranda St. Vogoridi), 51* n. 4, 479 (588), 481 n. 2, 630 și n. 4. (Fiul său, Dimitrie și Grigore) 75* n. 1, 560 n. 1. Cf. Neigebaur, *Beschreibung*, 132.
- Sturdza (Neculachi, fiul lui Ioan Sandu, capuchiaie la Constantinopol), 178 (241) și n. 1, 282 (363), 314 (384) și n. 3, 332 (395), 337 și n. 2, 338 n. 1, 345 n. 5, 350 n. 1, 358 n. 3, 397 (484) și n. 1, 404 (488), 421 (508), 422 (508) și n. 1, 423 (510), 583 (37).

- Sturdza (Petrachi, vislier în Moldova la 1822, caimacam al lui Ion Sandu Sturdza, vislier — 1823, „cel mai bogat boier moldovean“), 71*, 77*, 169 (230) și n. 2, 197 (267), 249 (326), 254 (333), 377 și n. 2, 414, 583 (37), 588, 596 (41), 611 (534).
- Sturdza (Săndulachi, Mare-Vistier în Moldova la 1819, Mare-Logofet în 1822), 68*, 77*, 78 (100), 146, 148, 189 (258), 331, 356 (426), 364 (437), 381 (468) și n. 1, 397 (484) și n. 3, 405 (489).
- Sturdza (Scarlat, boier moldovean emigrat, general rus, guvernator al Basarabiei), 447 n. 6.
- Suceara, 3*, 56*.
- Suedeji, 6*, 31*, 372 n. 3.
- Suedia, 4*-5*, 6* și n. 7, 97*, 372 (459), 550.
- Sükei (Émeric, pastor calvin din București), 369 (446).
- Suhay. V. Sükei.
- Sulkowski (principele August, nobil polon), 15 (13). (Familia sa), 15 n. 3.
- Sulzer (Francisc-Iosif von, scriitor), 31*-2* și n. 1, 5, 35*, 37*, 39*, 67*, 84*, 88*, 637 și n. 5.
- Sumla, 630 și n. 1.
- Summerer (consul engles în principate), 34* n. 2.
- Sutachi (hatman moldovean în 1819), 53.
- Suțu (Alec N., Domn al Moldovei și Munteniei), 48*-9*, 52*-3*, 57*, 67*, 40 (43), 42 (46-7), 44 și n. 1, 3, 48 (50-1) și n. 3, 49 (53-4), 50, 51 (55), 59 (70), 61-2 (76), 65, 66 (78), 67 (83), 70 (88), 71-3, 74 (91), 77 (96), 83 (100), 84, 85 (115-6), 86-8, 94 (119-21), 95 (121), 96 (124), 97-8 (127, 129) și n. 1, 99 și n. 5, 100, 101 (133-5), 102-4, 105 (137-8), 106 (139), 132 (176), 134, 144, 145 (190), 182, 202 (273), 210 (281), 212, 216 (287), 220 (292), 268 (347), 276, 278, 288, 298, 309 (380), 310, 319, 322 (388), 369 (446), 397 n. 3, 497-8 și n. 1, 560 (16), 569 n. 4, 603, 619 (61), 640. (Fiecele sale Lucia și Ralu), 88. (Cei trei fi mai mari ai săi: Nicolachi, Constantin și Alexandru), 87. (Nepotul său), 52*.
- Suțu (Alexandru, scriitor), 86*.
- Suțu (Augustina, sora lui Mihai, măritată cu Ioan D. Schină și Vlădoianu?), 622 n. 4.
- Suțu (Gheorghe, al doilea fiu al. lui Al. N.), 103.
- Suțu (Grigore M., tatăl lui Mihai), 77 (96), 79 (100).
- Suțu (Măria), soția lui Alec N.), 48 (51), 87-8, 99 (130), 100-1 (132), 101 (134), 103-4.
- Suțu (Mihai Gr., Domn al Moldovei), 53*, 70* și n. 5, 72*, 58 (66), 62, 77 (96-7), 78, 79 (100, 102), 80 (104), 81 (104), 106 și n. 2, 96 (125), 103, 110-1, 113, 114 (150), 115 (151), 116-7 (154), 561, 562 n. 1, 4, 581 (37), 582, 622 și n. 3, 623 n. 1. (Fiii săi: Ioan), Grigore, Gheorghe și Constantin), 81 (104), 622 și 5. (Fiii și fiecele sale: Ralu și Elena), 101 (134). Cf. Walsh, 221.
- Suțu (Mihailachi Draco, saul Mihai C., Domn în Moldova și Muntenia), 11*, 38*, 45* și n. 2, 48*; 2, 5, 8, 9-10, 77 n. 1, 506 n. 1, 518 n. 2, 635-6 și n. 1.
- Suțu (Neculai, fiul lui Al. N.), 397 n. 3, 463 și n. 4, 551 n. 1.
- Suțu (Ralu, sora lui Al. N., măritată cu Ch. Rizu-Rangavij), 88.
- Suțu (Ruxanda Caragea, soția lui M. Gr.), 78-9 (100), 81 (104), 99 (130), 100-1 (132), 101 (134), 103-4.
- Sveitern, 306, 494 n. 1, 621.
- Svițerieni, 60 (71).
- Szechényi (om de stat ungar), 63*.
- Szőreny (căpitan de cavalerie austriac în 1788), 42*.

T

- Taganrog, 333 n. 6, 599 n. 2.
- Tahir-Aga (baș-beșli-agă în București la 1822), 171 (231).
- Talpan sau Talpar (văduva din Iași; 1822), 146, 174.
- Talpași, 9*.
- Tancoigne (gerant al consulatului frances din București, vice-consul la Iași), 65*, 160 (210, 218), 184 (251), 203 (276), 212 n. 6, 214 (285), 332 (394), 333 n. 1, 334-5 (401) și n. 2, 345 n. 1, 363 n. 8, 373.
- Târgoviște, 104, 123 (163), 135, 192, 282 (363), 459 (559), 513, 515, 524.
- Tatari, 5*, 14* n. 3, 20*, 23* n. 5, 40*, 18, 37 (36), 86-7, 154-5 (207), 161, 169 (229), 171 (232), 178 (241-2), 244 (319), 257, 277 (358), 330 (392), 346 (412), 348 (414), 356 (429), 377, 385 (470), 396 (483), 424, 427 (514), 511, 570 n. 2. (Hanul din 1762), 38* și n. 2.
- Tataria, 23*.
- Tăutu (Ioan, boier moldovean, Mare-Vornic de poliție în 1823), 69*, 583 (37), 588, 590, 610 n. 1, 611.
- Tăutu (Ionică, nepotul precedentului, secretariu la Constantinopol supt Ioan Sandu Sturdza), 610 n. 2.
- Tecuci, 364 (437), 561.
- Teleajin (plaiu), 501 și n. 1.
- Teleorman, 141, 208, 270, 295, 298, 498-9, 507.
- Teleșoara, 96 (123).

- Teodor. . . (Mare-Vornic în Moldova la 1823), 588.
- Teutonî (cavalerii), 1*.
- Théis (de, gerant al consulatului francez din București), 488 n. 2.
- Theodati (dragoman al lui Minciaky), 262 (343).
- Theodorides (Grigore, ceasornicar din Iași în 1763), 551.
- Thorn, 43*.
- Thugut (Franz von, internunțiu), 12*, 67*.
- Thurzó (familie ungurească), 252.
- Tibaldo (dr., postolnic muntean, apoi cămăcăm de Craiova, supt Al. N. Suțu), 96 (124) și n. 1, 99 (130), 103, 497-8.
- Tibet, 217 n. 3, 550.
- Țigănești (mănăstire), 326-8.
- Tigani, 26*, 60*, 80*, 2, 11, 14, 89, 141, 182-3, 243, 246 (321), 234 (331), 294 (373), 298, 305 (377), 351 (417), 456 (552), 497, 522 și n. 3, 523, 537, 590.
- Țibit (pacea de la), 34.
- Timiș (pas), 280, 361, 363 (436*).
- Timkowsky (Gheorghe, consul rus în Iași), 29* n. 2, 377 n. 2.
- Timoni (A. de, scriitor perot), 629 n. 1.
- Timoni (Casimir de, Agent austriac la București), 34* n. 1, 459 n. 5, 466 (570), 467, 474 (581), 477 (585), 479 (589), 488 (601), 552 n. 1, 628 n. 9 (69) 629-1.
- Timoni (Ioan de, Agent austriac la Iași), 34* n. 1, 552 (5) și n. 1.
- Timpel (Frederic, berar din București, fiul următorului), 390 (467).
- Timpel (Ioan Neamțul, din Saxa-Gota, supus austriac, berar la București), 384, 389-9 (476). (Un Veniamin, Timpel e menționat în 1814: „Bierbräuer oder Sattler“; inedit).
- Țincu (Anghel, staroste prusian la București), 57*.
- Țincu (Constantin, al doilea dragonar prusian la București), 56* și n. 7, 61* n. 5, 80, 88, 95 (122), 97 (126), 102, 106 (139), 112 (149), 113, 119 (157), 121-2, 135(2), 142(2), 184 (251?), 201 (271) și n. 1, 227, 244 (320), 351 (416), 400, 646.
- Tinghir-Oglu (Agop, Armean din Constantinopol, bancheriu, și fiica lui), 418 n. 3.
- Tippoo-Saib (raja indian), 110 n. 2.
- Tirchilești, 245 (321).
- Tismara (mănăstire), 104 și n. 2, 229 (299), 231 (300), 281 (361), 617.
- Titov (consul rus la București; cumnat cu Buteniev, apoi gerant la Constantinopol), 29* n. 2, 63*, 80, 489 n. 4.
- Tököly (Emeric, șef de partid unguresc), 37* și n. 3.
- Tömös. V. Timiș.
- Tokai, 41.
- Tomarova. V. Reni. Cf. Sulzer, I, 457.
- Tomești (jud. Iași), 58 (67).
- Topci-bașa ture din Moldova, în 1821, 575 (30).
- Topolnița (mănăstire), 361-2, 363 (436), 364 (438), 365 (440), 371 (451).
- Torquat (Alexandru Iuliu —, conte Frangipani, din suita lui Gheorghe Ștefan în exiliu), 4*, 7* n. 1.
- Toscana, 83 (110).
- Toscana (Ferdinand, arhiduce de, fratele lui Iosif al II-lea), 31, 32 (30). (Fiul său, Francisc de Este, pomăznit împărat bizantin), 32 (30).
- „Toransalon“ (munți), 15 (13).
- Trapezunt, 13*-8*, 30* n. 3.
- Trei-Sfetiteanu (archierul de la Trei-Sfetitele din Iași, eterisă), 233 (302).
- Tricste, 47* și n. 3, 233, 408 n. 2, 474 (580).
- Troados (Benedict, vicariu al mitropoliei Ungrovlachiei), 182, 193 (263), 209, 570-2 (27), 572 n. 1, 604, 609, 615, 617.
- Troppau, 118 n. 1.
- Trotuș (lârg), 3*.
- Truicu („Trouïko“, samoș în Muntenia la 1823), 245 (321).
- Tucidide (istoric grec; în teza de doctorat a lui Teodosiu Gheorghiadu), 39 (40).
- Tufanu (stolnic în 1822, fost ispravnic supt cămăcămia lui Negri), 141-2, 236, 521 n. 1.
- Tufecci-bașa lui Gr. D. Gibica în 1824, 290 (368); în 1825, 324 (389), 329; în 1826, 360 (434); în 1827, 399.
- Tula, 30* n. 2.
- Tulimeni (soldai turci), 147 (164), 151, 156 (209), 159, 163 (221), 175 (237) și n. 1.
- Turci, 1*-3*, 5*, 8*, 10*, 11*-4* și n. 3, 15* și n. 3, 16* și n. 2, 17* și n. 5, 18*-9*, 20* și n. 2-22*, 23* n. 2, 24*-5*, 41*-4*, 47* și n. 3-4, 50*, 51*, 56* n. 1, 57* n. 6, 59*-60*, 63*, 66* n. 1, 67*-70*, 82*, 8-11, 13-4, 19, 24 (23), 27, 29 (28), 30 (30), 31, 32 (30) și n. 2, 33 (31), 34 (33), 35, 36 (34), 37, 38 (37), 46-7, 52 (57), 65, 86-8, 99 (130), 101 (134), 102, 108, 112-3, 115 (151), 117 (155), 118, 124-5 (165), 128 (171), 129-31, 133, 135, 136 (177), 137 (179), 138 (180), 139, 140 (186), 141-2, 143 (188), 144, 145 (189), 146, 147 (194), 148, 149 (196), 151, 152 (203), 154 (206), 155 (207), 158-9, 161, 162 (220), 163 (222), 164, 165 (223), 166, 168 n. 2, 169 (229), 170-1 (231), 173, 175 (236), 175-6 (238-9), 177 (240), 178 (242) și n. 5, 180 (246-7), 181 (250), 182-3, 186, 187 (254), 188 (258), 190, 192, 196 (265), 197 (268), 198, 199 (269), 200, 202 (274), 204-5, 206 (278), 208, 215 (286), 217, 222, 223 n. 3,

- 225-7, 228 (297), 232, 233 (301), 234 (303, 305), 235 (305-6), 236-7, 238 (308, 310), 239 (312), 240, 241 (315), 242 (316), 243, 244-5 (320), 246, 247 (323), 248, 250 (327), 251 (329), 254 (331), 256 (337), 260-1, 265 (346), 266 și n. 6-7, 267 (346) și n. 1, 269, 270, 272 (353), 273-4, 277-8, 279 (360), 281 (361), 283 (363, 365), 284 (365), 285, 286 (367), 289, 290-1, 292 (369), 294 (372), 298, 301 (374), 302 (374), 304, 305 (377), 306, 308 (379), 309 (381), 310, 311 n. 2, 315 (384), 316-7, 319, 324 (389), 325 (390), 329, 330 (391-2), 336, 340 n. 3, 342 (406), 343, 346 (412), 349 (414) și n. 2, 350, 351 (416) și n. 2, 354 (421), 355 (423, 425) și n. 1, 358 (431), 359 (432), 364 (439), 365 (440). 366 n. 6, 373 (455), 377 (459), 379 (462) și n. 1, 380 (466), 387 (472), 394 (480), 408 (493), 409 (494), 410, 428 (516), 429 (518), 430, 433 (522), 434, 436 (525), 437-8, 439 (530), 440, 441 (531), 442 (534), 445-8, 449 (541), 456 (552), 459 (560), 460 n. 3, 472 și n. 4, 478 (588), 485 (597), 493, 511, 513 n. 5, 517, 520 n. 4, 522 n. 1, 523, 524, 525 n. 1, 528, 530, 537, 540, 546, 549, 564-6 și n. 4, 568 n. 1, 570 (27), 571, 576, 577 (32), 579 (33), 584-92, 594*, 601 (47), 602 n. 2, 604, 615, 620-1 n. 2, 623 n. 1, 629 (71), 630, 631 (73), 632, 635 n. 5, 641, 643, 645, 647 n. 3.
- Turcia*. 14*, 16*-7* și n. 5, 20*, 22*-3*, 25*-31* și n. 1, 33*, 34* n. 1, 35*, 37*, 38* și n. 3, 39*-40*, 43*-7*, 51*-2*, 53*, 63*, 67*-9*, 79*, 45, 62 n. 3, 133, 154 (205), 194 (263), 217, 281 (361), 325 (390), 375 (456), 580 n. 1, 383, 403 (487), 429 n. 3, 463, 468, 473 n. 1, 480 (591), 484, 496 și n. 2, 502, 511, 515 n. 1, 562 (17), 566, 570 n. 2, 582, 587, 600 (46), 634 n. 1, 636, 647-7. (-*Asiatică*), 65*.
- Turnu-Măgurele*, 283 (364), 433 (521), 648.
- Turnu-Roș*, 91, 308 (379), 351 (416).
- Turnu-Severin*. V. *Severin*.
- Turtucaia*, 44, 447-8.
- Tușora*, 27, 37 (36), 233 (301).
- Tzony (personagiu din Iași supt M. Sturdza), 81*.

U

- Ucraina*, 19.
- Udritsky (cancelariu al Agenției austriace din București, gerant al aceleiași), 100 (131), 108 (145), 120 (159-60), 122, 124-5 (165), 126 (166), 130 (172), 132 (175), 135, 136 (178), 142, 143 (188), 153 (204), 155 (207), 160 (216), 161, 165 (223), 170-1 (231), 276, 572-3 (28) și 572 n. 3, 574 (29), 631 n. 5, 641 (și familia). (Dragomanul său), 135. Cf. Iken, I, 274-5.
- Ungaria*, 2*, 5*, 8*-9*, 13*, 21*, 32* n. 3, 39*, 53*, 104, 223 (299), 240 (313), 272 (353), 340 (405), 547.
- Ungureni, 257, 272 (353), 275, 297, 326.
- Unguri, 1*-3*, 30* și n. 11, 37*, 43*, 86*, 2, 7 (10), 8, 10, 91, 95 n. 2, 297-8, 537, 556 n. 4.
- Urasov. V. *Urusov*.
- Urusov (prințul, general-maior rus), 451 (544).

V

- Văcărescu (familia), 211.
- Văcărescu (Barbu, boier muntean, spatar în 1782, Ban, Mare-Vistier în 1821, cămăcar, Mare-Vistier actual supt Gr. D. Ghica), 98 (129) și n. 2, 127 (170), 135, 141-2, 144, 150 (198), 155 (207), 171-2 (332), 183, 185 (253), 186, 189 (259), 191 (260), 210 (282), 213-4 (285), 224 (296), 253 (331), 271 (351), 290 (368), 311 (382), 312 316-7, 319-20, 326-8, 347, 385 (476), 402, 403 (487), 510 n. 1, 513 n. 5. (Soția sa), 291. (Fiica sa: măritată cu Al. Belu?), 291.
- Văcărescu (Iancu, logofăt de străini supt Al. N. Suțu și în 1827, president al Divanului în 1836; poet), 189, 399 și n. 2, 406, 409 (494), 410, 416 și n. 1, 422 (509).
- Văcărescu (Neculai, ghebosul, Mare-Vornic al oștirilor în 1821; poet), 217 și n. 1, 565, 567 (22).
- Văcărescu (Teodor, zis Furtună, Mare-Vornic de Țara-de-jos), 323.
- Văcărești (poezii), 649 n. 1.
- Văcărești*, 45-6, 181 (250), 184 (251), 367 (442), 400, 447.
- Vâlcea*, 295, 298, 446 n. 1, 497, 507.
- Văleni* (jud. Roman), 73*.
- Văleni-de-Munte* (Prahova), 266.
- Valmy (Francisc-Cristian-Eduard Kellermann, marchis de), 379 (464) și n. 3.
- Vărcugoli. V. *Panaioti* (Sandu).
- Varna*, 85 (116), 86, 91, 480 (592), 630 n. 1.
- Vârnav (Constantin, căminar moldovean, spatar în 1822), 197 (267).
- Vargovia*, 4*, 10*, 16*, 5, 6 (7).
- Vartolomei (Iordachi, serdar, pomeșcie al Basarabiei, fost scriitor la mitropolia din Iași), 562 (18) și n. 5.
- Vasa (Casa de), 4*.
- Vascenco (consul rus la Iași după Timkowsky), 29* n. 2.

- Vasile (tufecel-başa, chiliarch eterist), 117 n. 1.
 Vasilică (boier moldovean din 1819), 80 (103).
 Veli-Aga (beşli-agă în Moldova între Aip şi Cuciuc-Aga: 1823), 241 (315).
 Veneţia, 10*, 21* şi n. 9, 22*, 24* şi n. 4, 26*, 47* şi n. 3.
 Veneţieni, 22*.
 Verona (congresul din), 185 (253), 195 (265), 198, 213 (284), 215 n. 4, 392 n. 4, 473 n. 1, 647 n. 1.
 Vidin, 13, 161, 176 (240), 200, 309 (381), 474 (581), 481 (592), 540, 566. (Paşa de, în 1821-8), 177 (204), 200, 217, 283 (364), 288. (Silihdarul paşei, guvernator la Craiova în 1822), 164. V. şi Husein-Paşa (de Vidin).
 Viena (şi Curtea din), 2*, 5*, 7* n. 1, 12*-4*, 26* şi n. 13, 27*, 30*, 32*-3*, 35*, 46*, 47* şi n. 3, 48*-51*, 75*, 84*-6*, 88*, 7 (10), 18, 12 (11), 18, 22 (25), 31, 38 (37), 41 (44), 89, 96 (124), 97 (125), 119 (157), 134, 177 n. 6, 223, 231, (299), 233, 248, 252, 259 (338), 294 (372), 373 (455), 376 (457), 379 (462), 380 (466), 392 (478), 393 434 (523), 446, 449 (541), 467, 468 n. 2, 473 n. 1, 474, 489, 549, 572 (28), 581 (35), 599 (44), 639.
 Vieneji, 27*.
 Vilară (Aleen, boier muntean: agă în 1822, hatman titular, al doilea vistier, sameş şi nazir al vistieriei în 1827, Mare-Vistier în 1831 şi 1834), 68*, 73*, 199 (270), 219, 222-3, 224 n. 1, 228-9 (298), 238 (308), 258 şi n. 1, 274 şi n. 2, 275, 403 (487), 406, 422-3 (509), 424, 425 (511), 431, 432, 432 (546), 470 (573), 473 (579), 474 n. 2, 481 (593), 565, 567 (22), 580-1 (35). (Familia sa), 580. (Soţia sa, fata lui Raleţ, nepoata lui Ghica), 223, 238 (307), 275. Cf. Vaillant, II, 323; Ghica, *Ser.*, V.
 Viola (dr., medic din Moldova la începutul sec. al XIX-lea), 54, 165 (224), 166 (225), 556 n. 4. Cf. *Mitr. Mold.*, 154
 Vitul (Arnăut al lui Al. I. Ipsilanti), 42*.
 Vlad Tepeş (Domn al Munteniei), 576.
 Vladimir (Cazac ture din 1821), 571.
 Vladimirescu (Tudor, şef de răscoală), 60*, 104 şi n. 4, 107-8 (142), 108 (145) şi n. 3, 109, 112 (149), 113, 118, 119 (157) 122 şi n. 5, 7, 123 (161) şi n. 1, 127 (170), 134, 194 (264), 211-2, 217, 222, 225, 229 (309), 321, 361 363 n. 3, 445 (538), 513 n. 5, 522 n. 1, 565 n. 1, 568 n. 2, 617 n. 2.
 Vladislav al VII-lea (rege al Poloniei), 4*.
 Vlădoianu (Froşa, sora lui Mihai Gr. Suţu), 622 şi n. 4, 623 n. 1. (Soţul ei), 622 şi n. 4, 623 n. 1.
 Vlahuţi (Constantin, Mare-Postelnic muntean, ginerele lui Ioan Gh. Caragea), 41 n. 4, 362 şi n. 2.
 Vlahuţi (Gheorghe, Mare-Spatar muntean supt Al. N. Suţu), 41 (45) şi n. 4, 59 (70), 73.
 Vlangali (boier muntean din 1827), 427 (514).
 Vlangali-Hangerli (scriitor), 427 n. 1.
Vlaşca, 295, 298, 318 (386), 498-9, 597.
 Vogoridi (Neculai, căimacam în Moldova la 1857-8), 463 şi n. 1.
 Vogoridi (Ştefanachi, hatman moldovean, căimacam în Muntenia şi Moldova la 1821-2), 59*, 69*, 70* şi n. 2, 71* şi n. 3, 112 (149), 113, 118-9, 120 (158), 121-2, 128 (171), 130 (171), 138 (180), 149 (197), 151, 156 (209), 159, 168, 169 (229), 196 (265), 326 şi n. 2, 463 n. 2, 479 (589) şi n. 2, 498 n. 2, 566 n. 1, 569-70 (26) şi 569 n. 4, 590, 603 şi n. 1. (Secretariat său), 169 (229). Cf. Iken, I, 285 şi urm.
 Voicu (fost arnăut al lui Gr. D. Ghica, favorit al acestuia în 1825; eluceer), 312-3 (381).
 Voicu (protopop în mahalaua Antim din Bucureşti la 1821), 571-2 (27).
 Voinescu (boier muntean din timpul lui Gr. D. Ghica, favorit al acestuia, ispravnic al Curţii în 1827), 220 (291), 325 (390), 440.
Volinia, 19 n. 3.
 Volney (scriitor francez), 33* n. 1.
 Voronţov (Mihail, conte, diplomat rus, apoi guvernator al Odesei şi Basarabiei, în 1827), 386 n. 7, 439 (528).
 Vovedenia (biserica din ?), 575 (30).
 Vrana (negustor din Bucureşti, supus rus: 1822), 185 (253).
 „Vronro” (spatar moldovean în 1822), 181 (248). Vârnav? V. acest nume.
 Vulcan (plaiu), 500 şi n. 1.

W

- Waffenberg (fost căpitan austriac, candidat pentru locul de vice-consul prusian în Iaşi), 97 (125).
 Wagner (baronul Ioan-Emil, însărcinat de afaceri prusian la Constantinopol), 62* şi urm., 480.
 Wallenburg (W. von, Agent austriac la Iaşi), 34* n. 1, 459 n. 5, 629 n. 1.
 Warschauer (ceolătr din Iaşi la 1819, revoltat), 60 (72), 64 (77), 68 (84).
 Weber (preceptor şi secretariu în Muntenia în sec. XVIII-lea; agent prusian), 14*.
 Wehnert (dr., al doilea medic la spitalul Pantelimon în 1823), 248.
 Welling (Gothard, ambasador suedez în Turcia), 4*-5*.
 Werther (von, ambasador prusian la Constantinopol), 49*, 640 şi n. 1.
 Wilkinson (William, consul engles la Bucureşti), 34* n. 2, 52*, 65* şi n. 9.
Winnice, V. *Winniza*.

Winniza, 19.

Wismar, 6* și n. 4.

Witte (generalul prusian von, supt Frederic-cel-Mare; probabil diplomat), 9.

Wittgenstein (contele L. A. Petru de, general rus și guvernator al Basarabiei), 306 și n. 1, 417 (501), 484, 566-7 (22), 624 și n. 6, 625 n. 2.

Wolf (dr. Andreas, scriitor), 31*, 39*.

Wolfgang (Voerod, pretendent la coroana Moldovei în sec. al XVI-lea), 4*.

Wolgast, 6* n. 4.

Woltnever (ofițer daneș, în Moldova pentru remontă la 1796), 23* n. 3.

Württemberg (principesa de, sora țarinei Maria), 31.

Z

Zabberoni (episcop catolic de Iași, † 1826), 368 (443) și n. 3.

Zaleszczyk, 30*, 40* n. 3.

Zalotarev (colonel de Cazați de la Don în 1828), 621 n. 3.

Zante, 57*, 95 (122).

Zápolya (Ioan, rege al Ungariei), 3*.

Zarand (comitat), 15 n. 1.

Zatîf-Efendî (nepot al lui Mehmed-Siri-Pașa de Silistra), 325 (301).

Zea (ambasador spaniol pe lângă Poartă), 244, 258. (Fratele său, dragoman al legației), 244.

Zegelin (von, ambasador prusian pe lângă Poartă), 11*-2*, 10.

Zelinska (contesa Ernestina, soția d-rului Griffiths), 431.

Zevearides (căminar muntean în 1823), 242, 317.

Zevearides (Sultana, născută D. Ghica, soția precedentului), 242-3 (318), 258, 317.

Ziethen (general al lui Frederic-cel-Mare), 35*.

Zips, 3* n. 2, 35*.

„Zollverein“, 35* n. 8.

Zuraniec, 26 (25).

Notă. Tabla alfabetică fiind redactată, pentru ultima coală a prefeței, după corecturi și ordinea ilustrațiilor schimbându-se pe urmă, se află câte-va indicații greșite, în literile A-I, pentru pp. 83*-8*, confundate între ele. Cititorul va izbuti însă ușor să se orienteze în cas de greșală.

Biblioteca Metropolică
București
Patrimoniu
 NR. INVENTAR